

A vigesimūsex tum Leuitici, exponēs illud, Custodite sabbata mea, & pauete sanctuariū meū, sic ait, Propter quod sanctuarium eius pauemus, vt nec corpus nostrum polluamus, nec ad corpus Christi, in quo est omnis sanctificatio (in ipso enim omnis plenitudo inhabitat diuinitatis) sine subtili diiudicatione nostri temere accedam⁹, sed prius nosmetipsos probem⁹, reminiscētes eius qui dixit, Quicumq; māducauerit panē aut biberit calicem domini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Probet autē seipsum homo, & sic de pane comedat, & de calice bibat. Qualem probationem dicit? Id est, vt in corde mundo atque conscientia, & poenitentiam eorum quæ olim deliquit, intēdenti, participetur sanctis ad ablu-
 B tionem peccatorum suorum. Hæc Isichius, qui nostram id est catholicam apertissime confirmat sententiam. Gregorius Nissenus frater Basilii magni in libro de mystica vita Moyſi, huic sententiæ subscribit, ita inquit, Illud verò prætermittendum nullo pacto est, quod posteaquam mare transierunt, posteaquam amaritudo aquarum sitienti, virtute ligni in dulcedinem conuersa est, posteaquam delicioſe apud fontes & palmas fuerunt, postea deniq; quā ex lapide biberunt, tunc quæ ab Aegypto viatica & cibos sibi assumpserunt, penitus eos defecerunt, tunc omni nutrimento quod ab Aegypto ferebāt, absumpto, desuper sibi defuit cibus varius simul & simplex. Simplex visu, atque vnicus. Qualiter varius? Ad singulorū cupiditates se vertens. Quid igitur hic discimus? Quod oporteat videlicet fide, baptis-
 C mate, labore, omni virtute, omni euāgelica doctrina mūdōs purōsq; animos nostros facere, ita vt omnino alienigeni mores, & Aegyptiaca vita, vitiorum scilicet omniū turba, nos deficiat, & demū depurato defecatoq; animo celestē cibū esse suscipiēdū, quem nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit, sed panis est absq; semine, absq; aratione, absq; alio humano opere nobis paratus. Hactenus Gregorius ille. Beatus Hieronymus in Cōmētariis super epistolam ad Titum, declarans episcopi virtutes ita scribit, Si autem laicis imperatur vt propter orationem abstineant se ab vxorum coitu, quid de episcopo sentiendum est, qui
 D quotidie pro suis populique peccatis illibatas Deo oblaturus est victimas? Relegamus Regū libros, & inueniemus sacerdotē Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare Dauid & pueris eius, nisi interrogasset vtrum mundi essent pueri à muliere, non vtique alienā, sed coniuge. Et nisi eos audisset ab heri & nudius tertius vacasse ab opere coniugali, nequāq; panes quos prius negauerat, concessisset. Tantū autem interest inter propositionis panes, & corpus Christi, quantū inter vmbra & corpora, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum & ea ipsa quæ per exēplaria præfigurabātur. Quomodo itaq; mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia lucri, hospitalitas quoque & benignitas, præcipuē esse debent in episcopo, & inter cunctos laicos eminentia: sic & castitas propria, & (vt ita dixerim) pudicitia sacerdotalis: vt non solum ab opere se immūdo ab-
 E neat, sed etiam à iactu oculi, & à cogitationis errore, mens Christi corpus confectura sit libera. Hæc Hieronymus, qui tamen nihil de fide commemorat, sed hanc præsupponens, vitiorum abstinentiā præcipit, & nō qualēcūq; sed omnino exactam. Cyprianus item martyr beatissimus, cuius doctrina cū sanctitate certat, in sermone quinto de lapsis, aduersus hanc insanam Lutheri assertionem strenue pugnat, dicēs, Emerſit enim fratres dilectissimi nouum genus cladis. quasi parū persecutionis procella ſequerit, accessit ad cumulū sub misericordiae titulo malum fallens, & blanda pernicies. Contra euangelii vigorem, cōtra domini ac dei legē, temeritate quorundā laxatur incautis cōmunicatio, irrita & falsa pax, periculosa dantibus, & nihil accipientibus profutura. Non quærunt sanitatis poenitentiam, nec veram de satisfactione medicinam. Poenitētia de peccatoribus exclusa est: grauissimi extremique delicti memoria sublata est. Operiuntur morientium vulnera, & plaga letalis altis & profundis visceribus infixæ, dissimulato dolore contegitur. à diaboli aris reuertentes, ad sanctū domini sordidis & infectis nidore manibus accedunt. Mortiferos idolorum cibos adhuc penē ructantes, exhalantibus nunc etiam scelus suū faucibus, & cōtagia funesta redolentibus, domini corpus inuadūt, quū occurrat scriptura diuina, & clamet & dicat, Omnis mūdus manducabit carnem, & anima quæcūq; manducauerit ex carne salutaris sacrificii, quod est domini, & immunditia eius super ipsum, & peribit anima illa de populo suo. Apostolus item testetur & dicat, Non potestis calicem domini bibere, & calicē dæmoniorum: i. Corin. xi. non potestis mensæ domini cōmunicare, & mensæ dæmoniorum. Idem contumacibus & peruiacibus cōminetur & denūciat dicens, Quicūq; ederit panem aut biberit calicem do- i. Cor. xi. mini indigne, reus erit corporis & sanguinis domini. Spretis his omnibus atq; cōtēptis, vis infertur corpori eius & sanguini eius. plus modo in dominū manibus atq; ore delinquūt,

quàm cū dominū negauerūt. Ante expiata delicta, ante exomologesi factā criminis, ante purgatam cōscientiam sacrificio & manu sacerdotis, ante offensam placatam indignantis domini & minantis, pacem putant esse, quā quidā verbis fallacibus venditant. Non est pax illa, sed bellum. Neq; ecclesiæ iungitur qui ab euangelio separatur. Quid iniuriam beneficium vocant? Quid impietatem vocabulo pietatis appellant? Quid eis qui flere iugiter, & rogare dominū suū debent, intercepta pœnitentiæ lamentatione cōmunicare se simulant? Hæc sunt huiusmodi lapsis, quod grādo frugibus, quod turbidum sydus arboribus, quod armētis pestilens vastitas, quod nauigiis sæua tempestas. Solutia æternæ spei adimūt, arbore à radice subuertūt, sermone morbo ad letale contagiū serpunt, nauem in scopulos, ne in portū perueniat, illidunt. non concedit pacem facilitas ista, sed tollit: nec cōmunicationē tribuit, sed impedit ad salutē. Haftenus Cyprianus. Ex quo clare perspicis lector iam aliās fuisse qui hanc Lutheri demētiā tutati sint, quos tam acriter beatus Cyprianus infectatur, nec minus facturus nunc, si superstes esset, aduersus Lutherum. Deniq; vt iam finē negotio imponamus, ecclesiastica dogmata etiam Luthero in hac parte repugnant. Nam inter ecclesiastica dogmata per beatum Augustinum aut per Gennadium in vnum volumē collecta, quinquagesimotertio loco tale dogma locatur. Quotidie Eucharistiæ communionem percipere, nec laudo, nec reprehendo. Omnibus tamen dominicis diebus communicandum suadeo & hortor, si tamen mens in affectu peccandi non sit. Nam habentem adhuc voluntatem peccādi, grauari magis dico Eucharistiæ perceptione q̄ purificari: & ideo quis quis peccato mordeatur, peccandi non habeat de cætero voluntatem, & communicaturus satisfaciāt lachrymis & orationibus, & confidens de domini miseratione, qui peccata piæ confessioni donare consuevit, accedat ad Eucharistiam intrepidus & securus. Sed hoc de illo dico quem capitalia & mortalia peccata nō grauāt. Nam quem mortalia crimina post baptismū cōmissa premūt, hortor prius publica pœnitentia satisfacere, & ita sacerdotis iudicio reconciliatum cōmunioni sociari, si vult non ad iudicium & condemnationem sui Eucharistiam percipere. Sed & secreta satisfactione solui mortalia crimina non negamus, sed mutato prius seculari habitu, & confesso religionis studio per vitæ correctionē, & iugi immo perpetuo luctu miserāte deo, ita duntaxat, vt cōtraria pro his quæ pœnitet agat, & Eucharistiam omnibus dominicis diebus supplex & submissus vsq; ad mortem percipiat. Hucusq; ecclesiasticum dogma: cui cū Lutherus repugnet, toti ecclesiæ, cuius esse dignoscitur, repugnare cōuincitur, atq; ideo meritò hæreticus censetur, & vt talis euitatur. Reiecto ergo venenoso Lutheri dogmate, salutiferis ecclesiæ traditionibus assentientes, fateamur ei qui nō indigne velit hoc sacramentū percipere, contritionem & confessionem esse necessariam. Recepto tamen absolutionis sacramento qui accedunt, cognoscētes q̄ magnus sit is quem suscepturi sunt, dicere eos oportet illud Lucæ, Serui inutiles sumus: quod facere debuimus fecimus. Post quæ omnia orare oportet deū, à quo sancta desyderia, recta cōsilia, & iusta sunt opera, vt ipse sibi in anima nostra dignum præparet habitaculū, sine quo nos nihil validum facere possumus. Aduersus hanc hæresim scribit dominus episcopus Rossensis in eo opere quod aduersus omnes Lutheri errores edidit. Cui rei articulum sui operis quintumdecimum tribuit. A quo præter illam quam proxime citauī Cypriani auctoritatem, nihil mutuatus sum, reliqua autem sanctorum virorū testimonia, quò rem amplius locupletaremus, ex nostro labore contulimus. Quod ideo te lector admonui, vt etiam si hanc nostram epitomen legeris, non ideo ab illius lectione abstinendum putes, quòd illic multa quæ te docere possint reperies.

VNdecima de hoc sacramento hæresis est, asserens eos qui aliquibus peccatis fuerint obuoluti, etiam si ad mensam dominicam accedant, & à sacerdote consecratū panē recipiāt, nō recipere corpus domini. Huius heresis nullū vnq̄ potui reperire auctore, quanq̄ reperio illi nō defuisse patronū. Nā Petrus Lōbardus, qui vulgo Magister Sententiarum dictus est, in quarto libro suarū Sententiarū, distinctione nona, postq̄ recēsuit quorūdam sanctorum testimonia quæ huic errori in speciem fauere videntur, hæc verba subiunxit, Hæc verba & alia huiusmodi vbi de spiritali mādicatione agitur, quidam obtuso corde legentes, erroris caligine inuoluti sunt, adeo vt præsumpserint dicere corpus & sanguinem Christi à bonis tātū sumi, & nō à malis. Hæc Petrus Lombardus. Ex quibus verbis patet fuisse olim aliquos qui hunc errorem tuerentur. Nec tamen aliquis ex his omnibus qui super Magistrū Sententiarū cōmentarios ediderunt, memorat aliquē huius erroris auctore, quod tamen ab eis exigendū erat, cum cōmentandi onus susceperint. Sit quiuis huius erroris auctor,

Lucæ. xvij.

K

Aris author, dum tamen constet eum semel fuisse assertum, necessarium est nobis eum expugnare, quod paucis deo authore absoluemus. Nam Apostolus dicens, Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat: manifeste asserit, quātuncūq; indignum posse manducare corpus Christi, quanuis talis manducatio valde sit illi incommoda, nempe quæ iudiciū damnationis illi inferat. Similiter de Iuda proditore constat ex euangelio eum in cœna vltima cum aliis Apostolis sumpsisse corpus dominicum, nec tamen digne, cum iam diabolus misisset in cor, vt traderet eum Iudas. Verū quoniam audio aliquos id vehemēter negare, vt apertius rem hanc colligamus, Euangelistarum verba oportet referre. Matthæus enim dominicam cœnam enarrans sic ait, Vespere autem factō discumbebat cum duodecim discipulis suis: & edentibus illis dixit, Amen dico vobis quia vnus vestrum me traditurus est. Et infra, Cœnantibus autē eis, accepit Iesus panē, & benedixit ac fregit: deditq; discipulis suis, & ait. Accipite & comedite, hoc est corpus meum. Et accipiens calicem gratias egit, & dedit illis dicens, Bibite ex hoc omnes. Ad hunc autē modum ferē omnino eisdem verbis referunt Marcus & Lucasea quæ ad cœnam spectant. Vides hic primo omnes duodecim primū cœnæ adstitisse, & postmodū nulla prorsus adhuc de Iudæ recessu ad principes & sacerdotes mentione facta, subditur, Cœnantibus autem eis, omnibus scilicet duodecim, accepit Iesus panem, deditque discipulis suis. quo loco quum nullus excipiat, intelligēdum est omnibus discipulis adstantibus dedisse, ac ita dedisse Iudæ. Hoc autem expressius conuincitur ex calicis distributione, vbi dicitur, Bibite ex hoc omnes. ergo & Iudas bibit, quū eum adfuisse constet. Quod si bibit ex calice, cur non etiam māducauit panem, cum etiam in calice (vt proximē ostendemus) integra sit Christi substantia sicut in pane? Quod si adhuc contendas Iudam minime adstitisse, dicāsque eum cœna facta in qua cum vndecim fuerat, continuo ante corporis consecrationem abisse ad principes & sacerdotes, vt de modo proditiōis eos conueniret, & cum eis pacisceretur, atque ita nec corpus nec sanguinem, quod alii receperant, recepisse: hoc ex Iohanne facilē conuincitur. Et vt res sit apertior, hic consyderare oportet qualiter Christus (vt Iohannes testatur) bis ad cœnam sederit, ita vt primo cœnam iuxta ritum Iudaicum agnum paschalem edendo fecerint: huic cœnæ nullus dubitare potest Iudam affuisse, quum testetur Matthæus, Marcus, & Lucas, adstitisse duodecim. Hac cœna peracta, surgens à cœna, lauit pedes discipulorum, cuius rei solus Iohannes meminit. Quod cum alii euangelistæ prætermiserint, vix poterit quis ab eis edoceri qualiter Christus bis ad cœnam sederit, quum continua narratione de cœna pertractent, nullum prorsus vnus ab altera discrimen signantes. Lotis igitur discipulorum pedibus, iterum Christus rediit ad mensam. quod Iohānes satis aperte expressit dicens, Postq̃ ergo lauit pedes eorum, accepit vestimēta sua: & cum recubisset iterū, dixit eis, Scitis quid fecerim vobis? Et infra post hæc cōmemorat buccellam datam Iudæ, quum adhuc in mensa essent. Ex quibus verbis manifestē colligitur Christum bis ad mensam cœnantem recubuisse, semel antequam discipulorum pedes lauerat, atque iterum postquam eorum pedes lauit. Et in hoc secundo mensæ accubitu Christus corpus suū discipulis dedit. De prima cœna est quod Matthæus Marcus & Lucas aiunt vespere factō discubuisse cum duodecim discipulis suis. Ad secundam cœnam post pedum lotionem factam spectat quod dicunt, Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, & benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait, Accipite & comedite, hoc est corpus meum. In hac autem cœna factum est quod Euangelistæ referunt Christum dixisse, Vnus vestrum me traditurus est, atq; postmodum vt innotesceret Iohanni traditorem futurum Iudam, dicunt panem intinctum Iudæ porrexisse. Quod autem hæc in secunda cœna facta fuerint, in qua suum corpus consecrauit, aperte Iohānes & Lucas testatur. Quod verò alii euāgelistæ narrant corporis Christi cōsecrationem postquam dixerant Christum dixisse, Vnus vestrum me traditurus est, hoc est ex communimodo loquēdi quo sacræ literæ vtūtur, vt postq̃ generali locutione aliqua enarrauerint, iterū ad priora quæ restabant clarius differenda redeant. Sic etiā Matthæus, Marcus, & Lucas, de hac cœna differētes sub nomine vnus quasivna sit, licet lotio pedū interiecta, continua narratione ea quæ Christus dixit, subiungunt, scilicet, Vnus vestrum me traditurus est, & quæ sequuntur. At his enarratis, ad cœnæ historiam, ex qua aliqua prætermissa fuerāt, redeuntē subiungunt, Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem &c. ita vt ab illo loco quandā historiæ retrocessionē factā agnoscas, non autē continuationē: quod ex illa coniunctione apposita, videlicet autē, suspicari licet. Nam si prosecutio illa esset historiæ, dixisset, Cœnantibus eis, accepit Iesus panem. At cū dixerit, cœnantibus autem eis, credendum est

historiam ad præterita quæ dicenda restabant redire. Hæc autem ideo differui, vt inde appareat Iudam vsque ad vltimam cœnam, siue vsque ad finem cœnæ mansisse cum aliis vñdecim. Quo fit vt si Iudas affuerit, manducauerit etiam corpus domini, & biberit eius sanguinem, præcipuè cū Christus dixerit, Bibite ex eo omnes. Et Marcus ita illos fecisse quæ admodum dominus præceperat, testatur dicens, Biberunt ex eo omnes. Huic autem sententiæ Lucas apertissime fauet: qui postquam verba cōsecrationis calicis dixerat, statim subiungit. Verūtamen ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. Ex quibus verbis satis patet Iudam fuisse præsentem cum Christus cōsecrauit calicem, & tradidit discipulis. Et cū Marcus dicat, biberunt ex eo omnes, conuincitur etiam Iudam bibisse. Ne autē hæc ex nostro cerebro dicta videantur, sacros producam authores, quibus in hac parte subscripsi. Theophylactus super illud Matthei. xxvi. Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, sic ait, Apposuit autem vescentibus, vt ostenderet crudelitatem Iudæ, quia in mensa & communione ciborum illius, quando etsi fera fuisset, mansuetiorem se exhibuisset, tunc neq; quum argueretur intellexit, sed & corpus illius gustas nō poenituit. Hæc Theophylactus. Et Chrysostomus in homilia de prodicione Iudæ, in eandem subscribit sententiam dicens, Fuit quidem aliquando pascha Iudaicum, sed exemptum & euacuatū est paschæ spiritualis aduentu, quod Christus tradidit. Nam cum manducarent (inquit) & biberent, accepit panem, & fregit, & dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Agnoscunt quod loquor, qui diuinis sunt consecrati mysteriis. Et iterum accepit calicem, & dixit, Hic est sanguis meus qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Et præsens Iudas erat ista Christo dicente, Iste est sanguis, dic Iuda, quem triginta denariis vendidisti. Iste est sanguis, de quo ante cū Phariseis pacta fecisti. O Christi misericordia, O Iudæ dementia. Ille eum triginta denariis paciscebatur vt venderet, & Christus ei sanguinem quem vendidit offerebat, vt haberet remissionem peccatorum. Hæc Chrysostomus, qui expresse asserit Iudam mensæ dominicæ adsedisse, Christūque illi sanguinem suum tribuisse. Augustinus autem tot locis hæc sententiam repetit, vt nesciam quem illorum cæteris præferam. nam omnes in medium afferre non patitur compendii ratio, quam tenere decreui. Super Iohannem tractatu. 50. sic ait, Talis erat Iudas, & tamen cum sanctis discipulis intrabat, & exibat. Ad ipsam cœnam dominicam pariter accessit. Conuersari cum eis potuit, eos inquinare non potuit. De vno pane & Petrus accepit, & Iudas: & tamen quæ pars fidelis cum infideli? Petrus enim accepit ad vitam, Iudas ad mortem. Quomodo enim ille odor bonus, sic ille cibus bonus. Sicut ergo odor bonus, ita & cibus bonus, bonos viuificat, malos mortificat. Qui enim manducauerit & biberit indigne, iudicium sibi manducat & bibit. Hæc Augustinus. Quibus verbis nihil potest expressius pro nostra sententia dici. Ex his ergo doctoribus simul cū euangelii litera, constat Iudam sumpsisse corpus & sanguinem domini. At cum hoc sumpsit, iam Iohann. xiiij. diabolus (vt est apud Iohannem) miserat in cor eius vt dominum suum atque magistrum venderet. Colligitur ergo manifeste, eum qui indigne ad mensam dominicam accedit, verum Christi corpus accipere, quanuis nihil illi prosit, immo quāmaxime obstat, non ipsius panis natura, sed ipsius accipientis vitio. & hoc est quod sub aliis verbis recentiores theologi dixerūt, scilicet quod talis indignus quanuis manducet sacramentaliter, non tamen spiritualiter, quia corpus manducatum quantūcūque sit bonum, ex accipiētis malitia illi obest. Sæpe enim comperimus quæ valde bona sunt, aliis ob suam malitiam obesse. Nam si rei bonitas sufficeret accipienti, frustra dominus præcepisset dicens, Quod iustum est, iuste exqueris. Pro huius ergo rei confirmatione superfluum erit quicquam superaddere, quum satis ex dictis nostrum propositum constet.

VLtima (quod sciam) de hac re hæresis est quæ asserit necessariò sub vtraque specie scilicet panis & vini esse communicandum, ita quod qui sub vna specie tantum communicat, etiam si laicus sit, peccat, quoniam (vt aiunt) contra præceptum Christi agit, qui præcepit sub vtraque specie cōmunicare. Huius hæresis auctores primi fuerūt Græci, hos postmodum sequuti sunt Bohemi, in sua adhuc dānatione manētes, atque occasione hac à Romanæ ecclesiæ obedientia hucusque diuisi. Nec tamen hūc errorem velut cæteros Bohemorum, Iohannes Hufs eorum propheta suscitauit. Nam post inceptam huius Iohannis dementiā pauloq; progressam (vt Aeneas Syluius in lib. de origine Bohemorū cap. xxxv. testatur) attulit Bohemiæ hæc nouam pestem quidā Petrus Dresensis Germanus, qui à suis cognitus q̄ Valdensiū lepra fuisset infectus, patria pulsus est, indeque fugiens, Pragā Bohemiæ ciuitatem velut hæreticorū asylum petiit. In qua tūc ciuitate Iacobellus quidam Misnensis

Græci.
Bohemi.

Petrus Dre
senis.
Iacobell⁹.

A Minensis, moribus perinde ac literis clarus, curā tenebat populi, sua prædicatione edocēdi. Hūc Petrus cum conuenisset, mirari se ait hominē doctū simul ac sanctū, qui populi instruendi onus suscepisset, non animaduertisse errorem communionis Eucharistiæ, qui iam pridem ecclesiam pessundasset, in qua sub vna tātū specie dominicū corpus populo ministratur, cum apud Iohannē sub duplici specie panis viniq; sumi iubeatur, dicente domino, Nisi manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinē, nō habebitis vitam in vobis. Cōmotus his Iacobellus præfatus, cum perquisitis vetustis sanctorū codicibus, cōmunionem calicis aliquando v̄sitatam pleneq; laudatā inuenisset, populum admonet ne deinceps communionē calicis, sine qua saluari nemo posset, negligeret. Huic cæteri qui iam in Bohemia aderant heretici consenserunt, non modicū læti q̄ sententiā aliquā inuenissent in sacro vt aiebant euangelio fundatā, per quā Romanæ sedis vel ignorātia vel nequitia argui posset. Hoc pestiferum dogma post centū & eo amplius annos sequutus Lutherus, totam penē Germaniam hoc infecit errore, in qua iam laici vt sacerdotes sub vtraq; specie communicant, damnationē (vt aiunt) ni ita fecerint, incurfuri. Vt autē omnibus pateat q̄ mordicus hoc dogma Lutherus teneat, eius verba referam. Is enim cum aliās sanam doctrinam prædicasset, postmodū bene actorū pœnitens, in hæc verba prorupit. Hunc articulum reuocaui libro de captiuitate Babylonica, & iterum his scriptis reuoco, & dico Bohemos & Græcos in hac parte nec hereticos, nec schismaticos, sed christianissimos & euāgelicissimos esse, quos & his verbis oro & obtestor in domino, vt in ea sententia firmiter permaneant, cum pro se habeant expressum textum euangelii, & longæuum apud Græcos in hunc diem seruatum catholicum v̄sum ecclesiæ. Nec moueantur tyranni illius Romani & Antichristi vastatoriis & impiis decretis, quibus alteram partem sacramēti per vim abstulit iis quibus Christus ipse donauit. Hæc Lutherus. Pro huius erroris confutatione hoc primum statuere oportet, totum Christum sub qualibet huius sacramenti specie integre contineri, quoniam ex hoc tota ferme huius causæ virtus pendet. Hoc autem ex eo maxime conuincitur, quod ait Apostolus, Christus iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. At si sub specie panis corpus esset exangue, oporteret necessario vt esset etiam inanimatū, atq; cadauer, q̄ anima corpus exangue minime vegetare potest. Corpus autē cū semel assumptum à diuinitate, nunq̄ postea fuerit ab ea reiectum, fieret inde vt quoties panis consecraretur, toties Christus ibivelut in sepulchro mortuus iaceret, totiesque corpus eius nouū cadauer fieret. Vt autē hæc non fiant, erit necessario concedēdū sub specie panis corpus Christi esse animatū, atque ideo sanguine vegetatū. Quod cū a diuinitate nunquam sit separatum, totum etiam Christum in duabus naturis ibidem esse fateri oportebit. Perinde etiam de sanguine dicendum est. nam quum eum pro nobis semel iam in ara crucis effusum, in resurrectione sua Christus resumpserit, nunquam iterum eum fusurus, conuincitur inde etiam nunquam sanguinem verum illius integre alicubi esse sine eius corpore vero. Quod si sub specie vini solus sanguis maneret, toties sanguinem fundi oporteret, quoties vinum consecraretur, q̄ vi consecrationis sanguis ibidem constitutus, a corpore tunc separaretur. Vt autem hæc fugiamus, erit sine vlla hæsitacione concedendum in sacramento Eucharistiæ sub vtraque specie panis. s. & vini totum Christum integre contineri. Et licet hoc de continentia verum sit, non tamen perinde est de significatione. Nam quanuis sub illis panis speciebus totus integer Christus lateat, non tamen totum Christum species illę significant, sed solum corpus illud pro nobis in ara crucis oblatū, quum iam. s. exangue erat, sanguine in vniuersum a corpore separato. Ad eundem modum species vini etsi totum integrum Christum contineāt, non tamen aliud significant quā sanguinē illum effusum quum a corpore esset separatus: nec tamen eum esse separatum significant, quoniam falsum esset signum, sed eum solum significant, qualiter solus erat quum separatus erat a corpore, ita vt significatio non ad separationem, sed ad sanguinem referatur. Secundum pro nostri id est catholici dogmatis confirmatione iaciendum fundamentum est, gratiam quæ in hoc sacramento confertur, non tam conferri virtute signi, quā virtute signati. Non enim illę species panis aut vini quæ exterius patent, tales sunt quæ ex se animā viuificēt, quæ hominē in electorum sortem resuscitare valeant, aut quæ nos in deo esse efficiant, & deum in nobis: sed hæc omnia fiunt virtute carnis, quæ propter inhabitantem in ea vitam, nempe diuinitatē, viuificatrix esse censetur. Ex his duobus tertium iam clare confurgit, nihil. s. plus gratiæ conferri virtute sacramenti ei qui duplicem speciem sumpserit, panis. s. & vini, quā qui tantum vnā. Nam quū exceptis speciebus quæ gratiam nequaquam conferre possunt, tantum sumat, nempe totum

Iohan. vi.

Rom. vi.

Christum integre, qui vnam sumit speciem, sicut qui ambas, nō est cur plus gratiæ accipiat F
virtute sacramenti hic q̄ ille, præcipue cum vnicum sit sacramentum, & non duo, quanuis
duæ sint species, aut duo signa. Quum ergo hæc ita se habeant, constat nihil gratiæ laicis de-
perire propter alteram, id est vini subtractam speciem. Post hæc omnia quartum addendū
censui, vt quadrata structura consurgat, nullum esse datum à Christo præceptum de mandu-
catione Eucharistiæ sub vtraq; specie. Nam quod in primis adducunt ex Ioannis sexto, Ni-
si manducaueritis carnem filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in
vobis: admittimus quidē, atque extensis (vt aiunt) brachiis amplectimur illa verba de cor-
porali atque visibili esu Eucharistiæ esse intelligenda. Neque mihi placet quod Gaspar Sa-
gerus vir alioqui doctus & catholicus pro fide aduersus Lutherum strenue decertans ait, hæc
verba de spiritali esu, qui per fidem & charitatem fit, esse intelligenda, motus illis verbis
quæ postmodū in eodem capite Christus subiunxit, Spiritus est qui viuificat, caro non pro- G
dest quicquam. verba quæ locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Ex quibus verbis ille col-
ligit verba illa de spiritali esu esse intelligenda. Verum hæc non ita se habent, vt patet legen-
ti Theophylactum, Cyrillum, Chrysostomum, Augustinū, qui omnes in expositione super
Iohānem fatentur illa ad corporalem & visibilem manducationem esse referenda. Et isto-
rum omnium dicta superius hæresi quarta recēsuimus. Quod autē subditur, Spiritus est qui
viuificat, caro non prodest quicquam: sic exponunt Theophylactus & Cyrillus, id est caro
ista quam dixi viuificaturam eum qui illam sumpserit, suapte natura hoc efficere non vale-
bit, tamen hoc efficiet propter inhabitātem in ea spiritum filii dei. nam hic spiritus est qui
vere viuificat, caro autem sola nihil prodesse poterat, sed propter coniunctionem cum ver-
bo, ad altiolem quandam dignitatem eleuata est, vt viuificatrix esse possit. Quemadmodū
enim si alicui liquori mel infundas ac misceas, totum liquorē dulcem facit, eāq; illi tribuit
proprietaem, quam aliās non habebat: sic diuinum verbum carni vnitum, quoniam ver- H
bum vita est, carnem ipsam etiam viuificatricē fecit: atq; ideo caro ex se non prodest quic-
quam, sed à spiritu habet vt viuificare possit. Quod vero dixit, Verba quæ ego locutus sum
vobis, spiritus & vita sunt, huc tendit, q̄ viderat Iudæos murmurare credētes Christum eis
præcepisse vt more ferarum carnem humanam ederent, sanguinemque biberent: atque ideo
eos reprehendens de carnali illa suorum verborum intelligētia, edocet eos mysteriū quod-
dam latere, verbaq; sua sic esse intelligenda, non quòd crederent corpus suum dentibus at-
terendum, sed sub sacramento manducādum. Dicimus ergo atque fatemur verba illa. s. Ni-
si manducaueritis carnem filii hominis &c. de corporali esu esse intelligenda, nec tamē ad-
mittimus Christum illis verbis nobis præcepisse vt Eucharistiā sub duplici specie acci-
peremus. Nulla nanq; in illis verbis specierū panis aut vini fit mentio, sed solum de signa-
tis scilicet carne & sanguine, quæ sub illis signis continentur. Non enim dixit, Nisi mandu-
caueritis carnem filii hominis sub specie panis, & biberitis eius sanguinē sub specie vini, nō I
habebitis vitam in vobis. Non sic dixit, sed sic, Nisi manducaueritis carnem filii hominis,
& biberitis eius sanguinem, nō habebitis vitam in vobis. At cum diximus sub specie panis
corpus contineri simul etiam & sanguinem, fit, vt qui Eucharistiā sub specie panis sumit,
carnem manducet, sanguinemq; bibat, cum sanguinis sumptio vere potus dicatur, sicut &
carnis acceptio dicitur manducatio. Nec tamen hac occasione sat erit sacerdoti conficien-
ti vnam sine altera speciem sumere: quoniam sacerdos cōficiens & consecrans, ipsum sum-
mum sacerdotem Iesum Christum representat, qui pro nobis corpus & sanguinem suum in
ara crucis obtulit, sicut ipse Christus expressit dicens, Hoc facite in meam cōmemoratio-
nem. Quid est dicere, hoc facite, nisi, hoc conficite, hoc consecrate? illis nāq; verbis potesta-
tem consecrandi illis dedit. tunc enim à Christo ordinati sunt sacerdotes, eis adiungēte vt
in suæ passionis commemorationem hoc facerent. quod expressius dixit Paulus, Hic calix
nouum testamentum est in meo sanguine. Hoc facite quotiescūque bibetis, in meam com- K
memorationem. Si facere hic pro consecrare ponitur, quod ad solos sacerdotes (vt alias dis-
feremus) spectat: constat solis sacerdotibus dictum esse, vt quotiescunque bibunt, in sui cō-
memorationem faciant. Cuius autem rei esset futura commemoratio, verba subiuncta ma-
nifestant. Quotiescunque enim (inquit) manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mor-
tem domini annuntiabitis donec veniat. Memoriam ergo dominicæ mortis sacerdos in
altari agit, non autem ille qui à sacerdote recipit: quapropter sacerdos hac lege deuinctus
est, vt quotiescunque celebret, nec panem sine vino cōsecret, nec vnam speciem sine altera
sumat: quoniam etsi sub qualibet specie totus integer Christus lateat, non tamē quælibet
species

Luc. 22.

i. Corin. xi.

A species totum Christum significat aut repræsentat, sed species panis solam carnem significat, species vini solum sanguinem repræsentat, eiusque solius memoriam gerit. Quo fit ut si solum panem consecraret, aut solum panem consecratum sumeret, solius oblationis memoriam faceret qua Christus obtulit suum corpus, nulla autem tunc memoria fieret sanguinis effusi, atque pro nobis à Christo oblatis, quod species panis etsi sanguinem contineat, non tamen sanguinem repræsentat, aut eius memoriam facit. Ad hunc eundem modum si solum vinum consecraretur, aut illud consecratum solum sumeretur, solius sanguinis oblatis atque effusi, & non corporis memoria fieret. At cum sacerdotes cōsecrantes, in memoriam dominicæ mortis quam pro nobis tulit, consecrare teneantur, colligitur inde ut sub utraque specie id facere obligentur, quum neutra absque altera perfectam Christi oblationem repræsentet: quod Christus innuit cum post panis & vini consecrationem dixit, Hoc facite in meam commemorationem. Quidnam est hoc quod facturi sunt in tuam commemorationem? Hoc inquit totum quod ego proxime coram vobis feci. Verum cum recipienti de manu alterius consecratis, nihil tale præcipiatur ut in memoriam dominicæ oblationis sumat, nunquam is qui de manu alterius sumit, siue laicus ille sit, siue sacerdos, tenetur in eandem memoriam sic sumere, ut unam sine altera non sumat. Illi enim simul non agunt aliquid circa sacramentum, atque ideo eis non dictum est, Hoc facite in meam commemorationem. Neque eis etiam dicitur, Bibite ex eo omnes, sed solum iis quibus dabatur, nempe Apostolis, qui omnium futurorum sacerdotum personas gerebant, quibus in Apostolis hoc sacramentum in memoriam Christi conficere præcipiebatur. His ergo solis dicitur, Bibite ex eo omnes. nisi forte dicatur illa verba ad omnes Christianos esse referenda, omnesque Christianos (ut Lutherus ait) esse sacerdotes. Verum de his aliàs longius disputabimus. Quod vero ex hoc colligunt Eucharistiam esse sumendam sub utraque specie, quod Christus sub utraque specie discipulis suis illam dedit, inepte quidem colligunt. Nam si ex omnibus Christi factis in hoc sacramento (omitto alia eius facta) esset sumendum argumentum ad sic necessario faciendum, Græci conficientes in fermentato, licite non conficerent, quum ut superius sub hoc titulo ostendimus, Christus in azymo confecerit: eos tamen licite sic posse cōficere diximus. Præterea non liceret ieiuno stomacho recipere Eucharistiam, quum Christus discipulis suis non ieiunis, quinimmo coenatis corpus suum dederit. Deinde nec liceret in calice aquam vino miscere, quoniam etsi Christus propter suam sobrietatem ita fecisse credatur, Evangelistæ tamen nihil tale commemorant. At hi contra quos nunc agimus, nihil recipere volunt quod non sit in sacris literis expressum: quo fit ut aquam vino miscere non debeant, quia nullus Euangelistarum expressit Christum in calice sancto aquam vino miscuisse. Vides iam satis (ut existimo) quod futile sit argumentum inde colligere nos esse obligatos ad præbendum laicis sub utraque specie, quod Christus sic porrexerat Apostolis. Omitto quorundam responsionem, assignatum discrimen, quod Apostoli ordinati sunt sacerdotes à Christo per illa verba, Hoc facite in meam commemorationem. De his enim verbis non constat Christum facta consecratione immediate ea dixisse antequam Eucharistiam sub utraque specie Apostolis dedit, vel post. Quod si prius dixit quam dederit, constat eum sacerdotibus dedisse. Si vero verba illa Christus post datam illis Eucharistiam dixit, manifestum est illum non sacerdotibus tunc dedisse. Quod mihi ex literæ decursu magis probatur. Nec tamen ideo (ut diximus) argumentum est efficax ut sic nos facere obligemur. Quod si alicui negotio illud argumentum deferuire potest, huic certe erit, ut credamus non esse contra euangelicam institutionem, Eucharistiam sub utraque specie aliis etiam laicis porrigere, quod firmissime fatemur. Et huius rei aliquando in ecclesia catholica facta, historia tripartita meminit. In huius namque historię cap. tricesimo libri noni, unus ex iis tribus authoribus ex quorum fragmentis consarcinatis tripartitæ nomen accepit, nempe Theodorus, enarrans verba beati Ambrosii quibus Theodosium excommunicavit propter immensam crudelitatem quam Thessalonicæ exercuerat, & qualiter eum ab ingressu templi prohibuit, sic ait, Quibus igitur oculis aspicias communis domini templum? Quibus calcabis pedibus sanctum illius pavementum? Quomodo manus extendes, de quibus sanguis adhuc stillat iniustus? Quomodo huiusmodi manibus suscipies sanctum domini corpus? Qua temeritate ore tuo poculum sanguinis preciosi percipies, quando furore verborum tuorum tantus iniuste est sanguis effusus? Recede igitur, recede, nec altero peccato priora crimina augere contendas. Hæc ibi. Ex quibus verbis duo annotanda sunt. Primum est, olim laicis Eucharistiam dari in manus: quod cum ex aliis historiis, tum etiam ex hoc loco colligitur. Sic enim dixit, Quomodo huiusmodi manibus suscipies san-

Luc. xxij.

Lib. xij. in
titulo de sa-
cerdotio.

Etum domini corpus? Secundum est, Laicos sub specie vini Eucharistiam tunc recipere. post
 quam enim de susceptione corporis dixerat, subdidit, Qua temeritate ore tuo poculum san-
 guinis preciosi percipies? Nisi forte quis dicat Theodoritum hunc praesentis historiae au-
 ctorem Graecum fuisse, atque ob ideam more suo narrasse, qd Graecis (vt diximus) mos sit
 Eucharistiam sub vtraque specie sumere. Quod facile ex eo crediderim, qd tempore Ambro-
 sii apud sacros alios auctores nulla de hac re sit metio. Hoc tamen colligitur ex eis aliqua-
 do factum fuisse, quod tamen ecclesia re postmodum bene circumspecta deleuit, nec imme-
 rito, cum ad hoc faciendum nec autoritas nec causa illi deesset. Causae quidem ad id tol-
 lendum plurimae subsunt. Prima, numerosa fidelium multitudo indies crescens, propter qua
 communicandam periculum erat effusionis sanguinis, quod in praecedente tempore pro-
 pter populi paucitatem non adeo timendum erat. Altera huic proxima, delatio vini ad lo-
 ca distantiora pro communicandis infirmis, quo casu timendum valde erat ne inopinato
 deferentis lapsu sanguis effunderetur. Deinde ne vinum pro infirmis conseruatum vertatur
 in acetum, quod plurimum contingere solet. Et quod pra his omnibus magis curandum
 erat, ne. s. homines hac occasione in eum ducerentur errorem, vt crederent sub vtraque Eu-
 charistiae specie non aequae totum Christum contineri, sicut de quibusdam, nempe Nestoria-
 nis, dicitur in hunc errorem lapsos fuisse. Quo fieret, vt cum laboranti in extremis species
 vini propter quasdam vrgentes causas subtraheretur, suspicaretur se non integre communi-
 catum. Causae ergo suppetunt, eaeque non contemnendae. nec autoritas defuit. Nam si ex hoc
 quod Christus communicauit semel discipulis sub vtraque specie, fatemur illud licite fieri
 posse, si ecclesia non prohiberet: ergo si ostendamus Christum in vna tantum specie Eucha-
 ristiam aliquando discipulis communicasse, fateri etiam oportebit hoc ipsum etiam licere,
 Eucharistiam videlicet sub vna tantum specie populo communicare, praecipue quum con-
 stet de Apostolis post Christum alias id fecisse. De Christo patet. Nam Lucas enarrans
 historiam discipulorum euntium in castellum quod dicitur Emaus, quibus Christus resur-
 gens factus est obuiam, ait, Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem, & bene-
 dixit, ac fregit, & porrigebat illis. Et aperti sunt oculi eorum, & cognouerunt eum, & ipse
 euauit ex oculis eorum. Hunc autem panem fuisse Eucharistiam ex eo constare potest,
 quod dicit, benedixit, ac fregit. nunquam enim aliter consecratio illa in euangelio, nec
 in epistolis Pauli nominatur, nisi benedictio. Et cognouerunt eum in fractione panis, quip-
 pe qd viderint modum obseruantem quem in coena vltima tenuerat quum Apostolis suum
 corpus porrigebat. Verum ne ista sic dicta nostrae fallaci suspicioni imputetur, grauissimos
 auctores sic sentientes citabo. Theophylactus itaq; hunc Lucae locum exponens ait, Et qua-
 do permittit, tunc aperiuntur oculi eorum, & agnoscunt eum. Insinuatur & aliud quiddam,
 nempe quod oculi eorum qui benedictum panem assumant, aperiuntur vt agnoscant illum.
 Magnam enim & indicibilem vim habet caro domini. Hec Theophylactus. Hoc etiam te-
 statur Augustinus in. iii. libro de consensu euangelistarum, sic inquiens, Non incongrue ac-
 cepimus hoc impedimentum in oculis eorum a Satana factum fuisse, ne agnosceretur Ie-
 sus, sed tamen a Christo facta est permissio vsque ad sacramentum panis, vt vnitate corpo-
 ris eius participata, remoueri intelligatur impedimentum inimici, vt Christus posset agno-
 sci. Hec Augustinus. Huius sententiae est Chrysostomus homilia. xvii. super Matthaeum,
 atque idem asserit Beda super Lucam. Quorum verba vt prolixitatem fugerem, in medium
 afferre contempsit. Cum ergo Christus tunc sacramentum dedit, panem solum Lucas com-
 memorat dedisse, nullam vini faciens mentionem. Esto Christus tunc corpus suum non de-
 derit, quoniam de hac re nihil definire volo: Apostoli tamen hoc idem vsurparunt. Nam
 in Actis Apostolorum dicitur de his qui conuersi fuerant per Petri praedicationem, qd erat
 perseverantes in doctrina Apostolorum, & communicatione & fractione panis, & oratio-
 nibus. Vides hic nullam vini factam mentionem. Et alibi in eodem libro dicitur, Vna autem
 sabbati cum conuenissemus in crastinum ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis
 profecturus in crastinum. Neque hic aliqua de vino facta est metio. Si ergo Christus semel
 discipulis suis in vna tantum specie communicauit: si Apostoli aliis etiam in vna tantum
 specie saepe communicarunt, conuincitur, minime ex Christi praecepto Christianos omnes
 obligari ad sumendum sub vtraque specie. Adde quod in Ioannis sexto capite, in quo de hoc
 sacramento fit mentio, saepe fit memoria panis, nunquam autem memoria vini. Nam etsi de
 sanguine fiat mentio, non tamen vt sub specie vini sumendus est. Deinde vna earum peti-
 tionum quae in oratione dominica memorantur apud Matthaeum, est de hoc sacramento sub
 his

A his verbis, Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie. in qua nulla de specie vini fit mentio. Prætereo figuras huius sacramenti, quæ cum multæ sint, rarissimæ tamē in specie vini, sed omnes ferè in specie cibi præcesserūt, ut de mæna, & agno paschali, & panibus propositionis. Quod autem in Genesi dicitur, Melchisedech panem & vinum obtulisse, figura quidē fuit huius sacramēti sub vtraq; specie, non tamē in plebeio hoīe, sed in vero dei sacerdote: quoniam intelligendum est, non q̄ illa obtulerit Abraham. Nam ut ista porrigerentur Abraham, non erat necessarius Christi sacerdos. Sed q̄ illa obtulit deo, gratias ei reddēs pro victoria quam Abraham de inimicis habuerat. Cum ergo tot testimoniis cōprobetur nullum esse de hac re diuinum præceptum, ut omnes videlicet Christiani sub duplici specie Eucharistiam sumant: quid prohibet ecclesiam statuere ut laici ad vnā tantum speciem arctentur, præcipue cum ad id statuendum tot vrgentes causæ subsint, & nullum inde incō-

B modum sequatur? Est ergo constantissime facendum ecclesiæ vsum hætenus obseruatū de communione sub vna tantum specie laicis præstanda, sacris literis minime difforem, quinimmo iustū vereq; catholicum esse. Quapropter Græci, Bohemi, & Lutherani oppositum asserentes, hæretici censendi sunt, ac velut tales euitandi. Sed neq; in his amplius iam remorari decet lectorem, cum à pluribus conciliis fuerit iam hæc causa definita. Concilium nanq; Constantiense sessione tertiadecima per hæc verba definit. Et sicut hæc consuetudo ad euitandum aliqua pericula & scandala rationabiliter introducta, quod licet in primitiua ecclesia huiusmodi sacramentum reciperetur à fidelibus sub vtraque specie, postea à conficientibus sub vtraque specie, & à laicis tātūmodo sub specie panis suscipiatur, cū firmissime credendum sit, & nullatenus dubitandum, integrum Christi corpus & sanguinem tam sub specie panis quā sub specie vini veraciter contineri, vnde cum huiusmodi consuetudo ab ecclesia & sanctis patribus rationabiliter introducta, & diutissime obseruata sit, habenda est

C pro lege, quam non licet reprobare, aut sine ecclesiæ autoritate pro libito mutare. Quapropter dicere q̄ hanc consuetudinem aut legem obseruare, sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, & pertinaciter asserentes oppositum præmissorum, tanquam heretici ar- cendi sunt, & grauiter puniendi per diocesanos locorum. Hæc concilium Constantien. Et concilium Basilien. in quo longius hæc res cum Bohemis disputata est, hanc eandem præfati concilii sententiam sessione trigesima confirmat. Contra hanc hæresim scripsit olim (ut Ioannes Tritemius testatur) quidam Ioannes Hagen Carthusiensis. Postea hoc nostro tempore multi scripsisse feruntur, e quibus vidi Gasparum Sagerum in suo scrutinio diuinę scripturæ, & episcopum Roffensem, qui in eo opere quod contra omnes Lutheri errores edidit, vnum de hac re integrum fecit articulum: & Iodocum Clichthouē in eo compēdio quod fecit veritatum in concilio Senonensi definitarum.

Matt. vi.

Gene. xliii.

Concilium
Constantiense.Concilium
Basiliense.

D

Eunuchus.

Vit quædam non minus crudelis & temeraria, q̄ erronea sententia quorundam dicentium esse necessarium ad deo bene seruiendum, ut quisq; castratus & eunuchus sit. Huius heresis authores (ut Augustinus lib. de hæresibus cap. xxxvii. ait) fuerūt quidam nominati Valesii, qui non solum se ipsos, sed etiā eos quos hospitio recipiebant, castrabant, credentes sic deo se debere seruire.

Hic error satis aperte conuincitur per id, quod vnum ex legis præceptis est, ut neminem occidamus. Quo præcepto non solum prohibetur (ut ipsamet veritas exposuit) occisio, sed omnis res quæ ad illam quoquo modo tendit. Nam sicut in præceptis affirmatiuis non solum præcipiuntur res illic expressæ, sed illis præceptis etiam mādantur res illę sine quibus aliæ non possunt haberi: ita in præceptis negatiuis, hoc est in prohibitionibus, non solum prohibentur illæ res ibidem expressæ, sed etiam interdiciuntur aliæ omnes res quæ ad illas maxime impellunt, & latam viam aperiunt. At certum est eum qui castratur, adeo periclitari, ut tunc maxime dubia sit eius vita. Vidi enim ego ipse quendam castrari à chirurgo, ut vel sic morbum alioqui incurabilem depelleret, qui tamen ex ea sola occasione mortuus est. Cum ergo tam periculosum sit castrare aliquem, ut verissimiliter de morte illius agatur cum castrandus est, conuincitur inde ut talis castratio eodem præcepto sit prohibita, quo prohibetur hominis occisio. Nec erit vnq̄ licita, nisi causa salutis adipiscendę, quam alia faciliiori via assequi non posset. Præterea si necessarium esset ut omnes castrarentur, coniugia perirent, quę deus approbavit, præcipiens ut nullus dimittat vxorē suam, excepta causa for-

Matt. v.

Mat. xii.

Matth. xix. nicationis. Et Paulus iubet virum reddere debitum vxori, vt videlicet inuicem nō fraudē-
 i. Cor. vij. tur. At quomodo vir castratus poterit vxori debitum persolvere, cum talis debiti solutio
 non alio modo fiat, q̄ per carnalem coitum? Rursum, si oporteret omnes viros castrare, ci-
 tissime humanum genus finiret, non ex dei praecepto & voluntate, sed ob defectum propa-
 Gene. i. gationis. Sed huic sententiæ obuiat praeceptū domini dicentis, Crescite & multiplicamini.
 Quod praeceptum in mundi exordio propter generis humani multiplicationem obligauit
 omnes, nunc autem cum iam sit satis propagatum, & late diffusum, non obligat, nisi neces-
 sitas vrgeret, vt si forte humanum genus esset ex aliquibus calamitatibus ad tātam paucita-
 tem redactum, vt necesse esset ad eius conseruationē homines misceri mulieribus. Eo enim
 casu instante, tunc praeceptum illud de multiplicatione speciei humanæ, vires suas resume-
 ret, & æquē obligaret sicut à principio institutionis humanæ. Nam hac sola ratione filia
 Gene. xix. Loth coeuntes cum patre excusantur à peccato incestus, quia videlicet credebant post in-
 cendium Sodomæ & Gomorræ omnes homines periisse, neq; alium præter earum patrem
 superstitem esse. Tantam enim sancti viri putarunt esse illius praecepti vim, vt etiam ad pa-
 tris cum filia concubitus extendi existiment propter vitandam generis humani deletionē.
 Beatus siquidem Irenæus lib. iiii. aduersus hæreses cap. li. de filiabus Loth loquens, sic ait, Il-
 læ quidem filia secundum simplicitatem & innocentiam putantes vniuersos homines peri-
 iisse, quemadmodum & Sodomitæ, & vniuersam terram iracundiam dei superuenisse, di-
 cebant hæc. Quapropter & ipsæ excusabiles sunt, arbitantes se solas relictas cum patre suo
 ad conseruationem generis humani, & propter hoc circumueniebant patrem. Hæc Irenæus
 martyr. Eidem subscribit Origenes, qui homilia quinta super Genesim ait, Quauis grande
 eis crimen videretur furari concubitus patris, grauior eis tamen videbatur impietas si hu-
 manæ (vt putabant) posteritatis spem seruata castitate delerent. Propter hoc ergo consilium
 ineunt, minore (vt ego arbitror) culpa, spe tamen argumentōq; maiore. patris moestitiam
 vel rigore vino molliunt & soluūt. Singulis ingressæ noctibus, singula suscipiunt ab igno-
 rante conceptum. Vltrā non repetūt, non requirunt. Vbi hic libidinis culpa? Vbi incesti cri-
 men arguitur? Quomodo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? Hæc Origenes. Tamen
 beatus Augustinus libro vigesimo secundo contra Faustum, cap. xliii. aliquam illis foeminis
 culpam tribuit, dicens, Et potius quidem nunquam esse matres, q̄ sic vti patre debuerunt.
 Sed quauis illas peccasse censeat Augustinus, tamen illas valde excusat, quia videlicet non
 ardore libidinis motæ, sed solum propter conseruationem humani generis fecerunt, cre-
 dentes humanum genus tunc perire si ipsæ patre suo non vterētur. Et hoc quidem pro no-
 stro testimonio satis est: quoniam si illa voluntas cōseruandi genus humanum per coitum
 bona non esset ex se, nullo modo potuisset illas à tanta malitia liberare, quantam illis ince-
 stus talis conflare potuisset. Eucherius Lugdunensis episcopus libro secundo super Genesim,
 Origenis sententiam tuetur, & eisdem verbis quibus Origenes, nec vno mutato verbo. Ac-
 Matth. xix. cedit ad hæc, quod dominus in euangelio non cōmendauit natos eunuchos ex vtero ma-
 tris suæ, nec eunuchos qui facti sunt ab hominibus, sed eos commendauit eunuchos qui se
 castrauerunt propter regnum coelorum. Hæc autem castratio non sic est accipienda, q̄ mē-
 bra virilia refecentur: quoniam si tales eunuchos Christus laudasset, eadem ratione etiam
 laudasset illos qui ab vtero matris nati fuissent eunuchi, aut qui ab hominibus facti sūt eu-
 nuchi, quod non fecit. Præterea illo modo etsi opus venereum omnino abigatur, non ta-
 men tollitur illius operis mala voluntas, quæ maxime vitanda erat: cum ab ea omnis boni-
 tas aut malitia exterioris operis pendeat. Noui ego hominem à quo membrum virile ob
 vrgentē infirmitatē fuerat abscissū, q̄ tamē (vt ipse postea fatebatur) vehemētē carnis pruri-
 tum patiebatur, & sæpe dolebat se non posse exequi quod caro concupiscebat. Quid ergo
 illi proderat castratum fuisse? Certe parum proderat animæ suæ salutī, cum libidinis ardor
 carnem vreret, & praua voluntas intra secreta animæ adhuc latitaret. Abeāt ergo Valesii, &
 animas suas à praua voluntate castrent, & corpora intacta relinquunt.

Excommunicatio.

Vi semel hostem alicuius se declarauit, quacunq; re potest, nocere illi procu-
 rat, & omnem illius potestatem minuere, & funditus si potest, tollere cona-
 tur. Quod in Vviclefuitis & Hussitis & Lutheranis facile est agnoscere:
 quoniam hi omnes, velut viperarum genimina, matris suæ ecclesiæ viscera
 rodere

A rodere nunq̄ cessant: & cum in ea per baptismum fuerint nati, ab ea per hæresim exeuntes, illam occidere volunt, omnem ab illa potestatem auferentes. Inter alia ergo quæ ab ecclesia separare nituntur, est potestas excommunicandi. Dicit enim Vviclef, excommunicatione à papa aut quocunq; alio prælato infligam, non esse timendam, quia est censura (vt dicit) Antichristi. Et Ioannes Hufs asserit clerum suppeditare laicos per excommunicationem & alias censuras. Lutherus autem muros Hierico iam destructæ reædificare tentans, ait excommunicationem non solum non esse timendam, sed cum gaudio recipiendam & procurandam. Vt ergo istorum ora obstruamus, ex sacris literis ostendamus ecclesiam habere potestatem excommunicandi: deinde enarrabimus incommoda quæ excommunicato eueniunt propter solam excommunicationem, vt vel sic agnoscat Lutherus quantum sit timenda. Potestatem excommunicandi tribuit Christus ecclesiæ cum apud Mattheum ait, Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solū. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. Si autem te non audierit, adhibe tecum adhuc vnum vel duos, vt in ore duorū vel trium testium stet omne verbū. Quod si non audierit eos, dic ecclesiæ. Si autē ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quid autem est dicere, sit tibi sicut ethnicus? Idē certe est ac si dixisset, nullam prorsus cū eo habeto cōmunionē, quoniam cōmunio cum infidelibus est christianis interdicta. Vnde Paulus ait, Quæ pars fidei cum infidei? Et beatus Iohannes in sua secunda epistola ait, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non habet, nolite recipere eum in domum, nec Aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi Aue, cōmunicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis, vt in die domini non cōfundamini. Quod ergo fuit populo Israël Chananæus, hoc est homini christiano homo infidelis. Cum ergo dixit, sit tibi sicut ethnicus: idem est ac si dixisset cum illo non esse communicandum. Vt autem sententiam ecclesiæ excommunicantis aliquem, ratam & firmam esse nullus dubitaret, addit, Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlis: & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlis. Quæ verba exponēs beatus Hieronymus in commentariis super Mattheum, ait, Quia dixerat, si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus, & poterat contemptoris fratris hæc occulta esse responsio, vel tacita cogitatio, si me despicias, & ego te despicio: si tu me condemnas, & mea sententia condemnaberis: potestatem tribuit Apostolis, vt sciant qui à talibus condemnantur, humanam sententiam diuina sententia roborari: & quodcunque ligatum fuerit in terra, ligari pariter & in cœlo. Hæc Hieronymus. Vides hic Hieronymum tribuentem ecclesiæ potestatem excommunicandi, & hoc non ex suo cerebro (quemadmodum hæretici faciunt) sed ex verbis euangelii, quæ de illa potestate censet esse intelligenda. Hieronymo consentit Chrysostomus, qui exponens illa Matthæi verba, ait, Vide qualiter duplicibus colligauit necessitatibus, & pœna quæ hic est, scilicet proiectione ab ecclesia: Sit tibi sicut ethnicus & publicanus. & supplicio futuro, quod est esse ligatum in cœlo. Hæc Chrysostomus. Christianus Druthmarus super Mattheum idem dicit, & ferè eisdem verbis quibus Hieronymus: ideo non fuit opus ea repetere, sed satis est indicasse lectori. Eandem etiam sententiam docet Vrbanus papa & martyr in epistola de communi vita & oblatione fidelium. In ea enim epistola postquam inhibuit ne ecclesiæ facultates caperentur in alios vsus cōuertendæ, & cuicunque diripienti excommunicationem minatus, ne talem excommunicationem aliquis vilipenderet, ait, Quod autem sedes episcoporum in ecclesiis excelsæ constitutæ & preparatæ inueniuntur vt thronus, speculationem, & potestatem iudicandi & soluendi atque ligandi à domino sibi datam materiam docent. vnde ipse Saluator in euangelio ait, Quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Et quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cœlo. Et alibi, Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt. Ideo ista prætulimus charissimi, vt intelligatis potestatem episcoporum vestrorum, in eisq; dominum venerimini, & eos vt animas vestras diligatis, & quibus illi non communicant, non communicetis, & quod eiecerint, non recipiatis. Hæc Vrbanus papa & martyr, cuius epistola habetur in eo volumine in quo sunt omnium conciliorum decreta coaceruata. Hos autem doctores citauimus, vt videat Lutherus qualiter illum euangelii locum sacri doctores sint interpretati, ex illo colligentes, ecclesiam habere potestatem excommunicandi. Verum etsi talem potestatem prælati ecclesiastici habeant: non tamen debēt illam temere & pro leuissima culpa infligere: quoniam cum sit acerbissima punitio, nullus ea pœna debet plecti nisi pro crimine letali, nec pro quolibet tali, sed (vt patet ex contextu literę euangelicę) pro solo illo

Vviclef.

Io. Hufs.
Lutherus.

Matt. xviij.

ij. Cor. vi.
ij. Ioan. i.

Matt. xviij.

Matt. xviij.
Ioan. xx.

cui est admixta pertinacia. Vnde Leo papa huius nominis primus in epistola ad episcopos per Viēensem prouinciam constitutos, quæ est. lxxvii. sic ait, Nulli Christianorum facile cōmunio denegetur, nec ad indignantis fiat hoc arbitrium sacerdotis, quod in magni reatus ultionem inuitus & dolens quodammodo debet animus vindicantis. Cognouimus enim pro commissis & leuibus verbis quosdam à gratia communionis exclusos, & animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam sæui supplicii sauciata, & inermem quodammodo exutâque omni munimine, diabolicis incurfibus vt facile caperetur obiectam. Certe si quando causa talis emerferit, vt pro commissi criminis qualitate aliquem iuste faciat communionem priuari, is tantum poenæ subdendus est, quem reatus inuoluit, nec particeps esse supplicii, qui consors non docetur commissi. Hæc Leo papa. Ex cuius verbis multa sunt quæ postmodum annotabuntur. Quod autem nostro proposito seruit, est, excommunicationem non esse irrogandam alicui nisi pro culpa, eaque graui. Prius enim quam aliquis excommunicetur, discutienda est criminis qualitas, quod si in eo crimine inuentus fuerit, corrigendus est, & omnibus viis ad poenitentiam inducendus. Et si monitiones contēnens poenitere noluerit, nec ad rectum tramitem redire, tunc merito excommunicandus erit, vt vel sic confusus & erubescens resipiscat. Nam hic est vnus finis propter quem aliquis excommunicari debet, propter suam, excommunicati videlicet, vtilitatem. Vnde beatus Paulus de

i. Cor. v. Corinthio illo loquens qui cum nouerca sua coibat, sic ait, Iudicaui tradere huiusmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Vides qualiter traditur Satanæ, vt scilicet spiritus saluus sit. Et in priore ad Timotheum epistola dicens aliquos circa fidem naufragium passos esse, subdit, Ex quibus est Hymeneus &

i. Timo. i. Alexāder, quos tradidi Satanæ, vt discāt non blasphemare. Et in posteriore ad Thessaloni

ij. Thess. ij. censes epistola ait, Quod si quis nō obedit verbo nostro per epistolā, hūc notate, & ne commisceamini cum illo, vt confundatur. Primo ergo per excommunicationem prospicitur ipsius excommunicati vtilitati, vt videlicet cum viderit se à communionem fidelium eiectum, vel sic confusus poeniteat male actorum. Sapissime nanq; compertum est vt excommunicatione aliquis coactus, emendet quæ prius male gesserat. Cuius rei cum plurima possint afferri exempla, illud omnium maximum est quod narratur nono libro historię tripartitę cap. xxx. de Theodosio imperatore, qui ob crudelem multorum hominū cædem Thessalonice illius iussu factam, ab Ambrosio Mediolanensi episcopo excommunicatus est, & ab ingressu ecclesię prohibitus. Hanc excommunicationem imperator patienter tolerans, eò quod iuste sibi inflictam cognouit: octo continuis mensibus ab ingressu ecclesię abstinuit, domiq; manens, fletibus & gemitibus poenitentiam pessimi sceleris agebat, veniāq; à domino postulabat. quod Ambrosius plene cognoscens, post illos octo menses ecclesię cōmunionem illi dedit. Propter hoc autem factum nunquam imperator fuit aduersus Ambrosium etiam aliis iritātibus indignatus: immo postea de hac re Ambrosium Constantinopoli laudauit. Multum certe profuit Theodosio excōmunicatio illa, quæ illum ad peccati sui cognitionem adduxit, & illius poenitentiā agere coegit. Felix enim est necessitas quæ nos ad meliora perducit. Et propter hanc causam vocatur excommunicatio medicinalis, quia finis eius est mederi peccatori morbo peccati laboranti. Erit nanque medicinalis excōmunicatio, si eam non contempserit, sed potius confusionem suam aspiciens, emendet quæ male prius egerat. Si autem contemnens excommunicationem, poenitere negligat, tunc excōmunicatio non est illi medicinalis, sed letalis. Verum etsi letalis sit, non tamen propter hoc excommunicatio reuocanda est, quoniam excommunicans non solum consulit vtilitati ipsius excōmunicati, sed etiam incolumitati totius reliquæ communionis. Quia enim vnū pecus morbidum inficit omne pecus: ideo pecus infectum sequestratur, ne reliquas attractu suo inficiat oues. Nec propter hoc pastor iudicatur crudelis, sed pius: immo crudelis & secors & ignauus esset censendus, si hoc nō faceret. Vnde b. Ambrosius lib. ii. de offi. cap. vigesimo septimo sic ait, Cum dolore amputatur etiam quæ putruit pars corporis, & diu tractatur si potest sanari medicamentis. si non potest, tunc à medico bono abscinditur. Sic episcopi affectus bonus est, vt optet sanare infirmos, serpētia auferre vlcera, adurere aliqua, non abscindere, postremo quod sanari non potest, cū dolore abscindere. Hæc Ambrosius. Non ergo (vt Lutherus obiicit) crudelis est censenda mater ecclesia eò quod filium suum tam seuo supplicio punit, quia ad filii vtilitatem facit, quam si filius contempserit, consulit incolumitati aliorum, quia videlicet mauult, & recte, vnum perdere, q̃ omnes. Ex his ergo omnibus satis patet ecclesiam habere potestatem excommunicandi, & in quos, & propter quem finem talis excommunicatio est exercenda. Præter hæc omnia ad eandem rem confirmandam

A firmandam, non paruum, immo maximum pondus habet totius vniuersalis ecclesiæ antiqua consuetudo, quæ per scripta & decreta summorum pontificum & sanctorum & doctissimorum cognoscitur. Deinde plurium conciliorum decreta hodie extant, quibus dicitur, Siquis tale aut tale fecerit, excommunicetur, aut priuetur communione, aut anathema sit: quod idem est. Postremo in concilii Constantiensis sessione octaua condemnantur xlv. Concilium
Cōstatiense.

B (vt ait) optandā, sed maxime fugiendā. Primo ergo excōmunicat⁹ traditur Satanæ, vt ab eo facilius & liberior torqueatur. Nam etsi propter peccatum ante excommunicationem iam sit in dæmonis potestate, quia seruus dæmonis per peccatum est factus: tamen per excōmunicationem maiorem in eo habet dæmon potestatem, vt facilius pro sua libidine illum torquere possit. Ante excommunicationem enim etsi per peccatum charitatem amiserat, quapropter Christo non est viuaciter coniunctus: non tamen ab eo est prorsus separatus: quoniam per fidem nonnullam habet vnionem: quemadmodum membrum aridum carens vita, quod corpori per neruos & pellem coniungitur, & aliquantulo fouetur corporis calore. Et propter hanc fidem & coniunctionem particeps est orationum communiū quæ ab ecclesia fiunt. Et propterea dæmon non tantam potestatem in eum habet vt pro sua libidine illū vexet, quoniam resistit virtus reliquorum membrorum quibus est per fidē coniunctus. Post excommunicationem verò destituitur hoc auxilio, & à corpore magis separatur, & sic dæmon potest eum facilius quàm antea torquere. Certū enim est quod is qui in sordibus est (vt est in Apocalypsi) sordescere potest adhuc: quemadmodū qui iustus est, Apoc. xxij.
Iohan. xij.

C iustificari potest adhuc. Ita qui in dæmonis erat potestate, potest adhuc magis illius potestati subdi. Iohannes siquidem refert dæmonem intrasse in Iudam post acceptam buccellā panis, & tamen ante acceptam buccellam iam diabolus erat in eo, quia Iohannes antea dixerat q̄ diabolus miserat in cor Iudæ vt traderet Christum. Ecce diabolus qui iam Iudam possederat, iterum intrat in eum, maiorem in eū accipiens potestatem. Sic etiam est in excōmunicato, qui per peccatū ante excommunicationē iā erat possessus à dæmone, seruus eius effectus: post excommunicationem vero maiorem in eū dæmon accepit potestatem. Non enim iam fouetur à corpore vt antea, quia nec iam bonorum ecclesiæ est particeps, nec illi profunt cōmunes ecclesiæ orationes, nec pro illo publicas & solennes preces fundere licet. Cuius rei hoc manifestum est testimonium, quod cum in die parasceues ecclesia oret pro omnibus, etiam pro Paganis, pro solis tamē excōmunicatis qui publice denunciati sunt, non orat. Quod si talibus auxiliis destituitur excommunicatus, verosimile est vt maiorem in eū dæmon habeat potestatem q̄ ante excommunicationem, etiam si in peccato fuisset. Hoc autem testimonio Pauli comprobatur. Nam certum est Corinthium illum qui patris vxorem i. Cor. v.
i. Timo. i.

D acceperat, tunc possessum esse à diabolo, tamen Paulus iudicauit illum tradere Satanæ. Et de Alexandro & Hymeneo qui à vera fide errauerant, testatur se illos tradidisse Satanæ. Vnde de clare patet Paulū tradidisse Satanæ eos qui iam à diabolo possessi erāt. Sed si ab eo possidebantur, quomodo illos tradit dæmoni, & cur? Certe qui possidebantur, non prorsus sub illius ditione erant, & ideo tradit vt magis sint illi subiecti, & liberior illos possit torquere. Vt autē clarius pateat hæc veritas, & hanc esse verborū Pauli sententiam, aliquorum sanctorū testimonia proferā. Pro qua re maxime facit illud quod supra ex epistola lxxvii. Leonis papæ citauimus. Eius postrema verba sunt hæc. Cognouimus enim pro cōmissis & leuibus verbis quosdā a gratia cōmunionis exclusos, & animam pro qua Christi sanguis effusus est, irrogatione tam sæui supplicii sauciatam, & inermem quodammodo, exutamque omni munimine diabolicis incurfibus vt facile caperetur obiectam. Hæc Leo. Quibus verba etsi reprehendat eos qui temere excommunicationē inferunt, tamen satis aperte declarat hunc quem diximus excommunicationis effectum. Beatus Augustinus in libro de verbis Apostoli sermone lxxviii. eandem docet sententiam, sic dicens. Omnis christianus dilectissimi qui à sacerdotibus excommunicatur, Satanæ traditur. Quomodo? quia scilicet extra ecclesiā diabolus est, sicut in ecclesia Christus: ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ecclesiastica cōmunionem remouetur. Vnde illos quos tūc Apostolus Satanæ esse traditos præ-

dicat, excommunicatos à se esse demonstrat. Hæc Augustinus. Et beatus Ambrosius exponens illud quod de Alexandro & Hymeneo Apostolus ait, videlicet, Quos tradidi Satanæ ut discant non blasphemare, ita dicit. Traditio autem hæc est, quia commotus Apostolus blasphemii eorum, sententiā protulit in eos. Diabolus autem qui ad hoc paratus est, ut auersos à deo accipiat in potestatem, audita sententia corripit eos, ut intelligerent hac causa se poenis astringi, quia blasphemauerant. Hæc Ambrosius. Eandem sententiam docet Origenes, qui in homilia secunda super librum Iudicum ita ait, Non solum per Apostolos suos deus tradidit delinquentes in manus inimicorum, sed & per eos qui ecclesiæ præsident, & potestatem habent non solum soluendi, sed & ligandi, traduntur peccatores in interitum carnis, cum pro delictis suis à corpore Christi separantur. Hæc Origenes. Quæ verba in volumine Decretorum, causa vndecima, quæstione tertia, in capitulo, Audi, sub nomine Hieronymi vitiose citantur, quoniam præter id quod Hieronymus super lib. Iudicum non scripsit, illa verba iuxta eundem literæ ordinem prout ibi sub inscriptione Hieronymi ponuntur, habentur in homilia. ii. Origenis super librum Iudicum. Sed ad scopum nostrum redeamus. Hanc sententiam docet etiam Antherus papa & martyr, qui in epistola ad episcopos provinciarum Beticæ & Toletanæ ita ait, Veteri quidem lege habetur, quicumque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. Nunc vero inobediens spirituali animaduersione trucidatur, & eiectus ab ecclesia rabido dæmonum ore discerpitur. Hæc Antherus papa. Cuius doctrinam martyrium pro Christo susceptum maxime commendat. Lutherus tamen pro sui erroris (quem ipse putat veram fidem) confirmatione, martyrium subire maxime reformidat, quoniam intra Saxoniarum angustias sic se continet, ut inde exire non audeat, non putans se alibi fore tutum. His omnibus assentit beatus Urbanus papa etiam & martyr in illa epistola superius citata quæ est de communi vita fidelium. Is enim pontifex sanctus prohibens ne bona ecclesiæ in alios usus conuertantur, ita ait, Hæc fratres valde cauenda sunt & timenda, quia res ecclesiæ non quasi propriæ, sed ut communes & domino oblatae, cum summo timore non in alios quam in præfatos usus sunt fideliter dispensandæ, ne sacrilegii reatum incurrant qui eas inde abstrahunt ubi traditæ sunt, ne poenam & mortem Ananiæ & Sapphiræ incurrant, & (quod peius est) anathema maranatha fiant, & si non corpore, ut Ananias & Sapphira ceciderunt, anima tamen, quæ potior est corpore, mortua & alienata à consortio fidelium cadat, & in profundum barathri labatur. Hæc Urbanus papa & martyr. Quibus verbis dicit excommunicationem esse peiorem morte. Quid ergo Lutherus dicere audet excommunicationem non esse timendam? Nunquid non omnes à natura habent ut mortem horreant, & formident? Multo ergo magis erit horrenda & formidanda excommunicatio, quæ peior est morte. Ex his etiam conuincitur falsum esse quod Lutherus ait excommunicationem esse poenam præcise externam, quia cum excommunicatus (ut iam satis euicimus) tradatur Satanæ, ab illo vexandus, & omni munimine destitutus dæmonis incursum obiciatur, & illius anima magis à dæmone possideatur quam ante excommunicationem: colligitur inde excommunicationem esse etiam poenam internam. Secundus excommunicationis effectus est, separari ab aliorum communi conuictu & contubernio, ita ut illis nec loqui valeamus, nec illos hospitio recipere. Paulus enim in priore epistola ad Corinthios ait, Si is qui frater nominatur inter vos, est fornicator aut avarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax: cum huiusmodi nec cibum sumere. Et in. ii. epistola ad Thessalonicenses, Quod si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo: ut confundatur. Et beatus Iohannes in sua secunda catholica epistola ita dicit, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis, ut in die domini non confundamini. Ex his beati Iohannis verbis aperte constat excommunicatum esse priuatum beneficio hospitalitatis, & familiari aliorum hominum colloquio. Et beatus Calixtus papa & martyr in epistola ad omnes Galliarum episcopos, has omnes poenas excommunicationis quæ externæ sunt, vno literæ decursu complectitur dicens, Excommunicatos quoque à sacerdotibus nullus recipiat ante vtriusque partis iustam examinationem, nec cum eis in oratione, aut cibo, aut potu, aut osculo communicet, nec aue eis dicat: quia quicumque in his vel in aliis prohibitis, scilicet excommunicatis communicauerit, iuxta Apostolorum institutionem & ipse similiter excommunicationi subiacebit. Hæc Calixtus papa. Cuius epistola est inter illas pontificum epistolas quas beatus Isidorus præfixit volumini conciliorum generalium. Et concilium Carthaginense

A ginenſe quartum capite lxxiii. & concilium Braccarenſe primum capite xxxiii. inhibent ſub excommunicationis poena ne aliquis cōmunicet excommunicato. Quid ergo tibi videtur Luthere? ſunt hæc omnia adeo bona, vt merito (quemadmodum tu doces) ſint optanda? Si illa eſſent optanda & perquirenda, nō illa beatus Paulus infligenda decerneret ad illorum confuſionem. Nullus enim confunditur cū fruitur illis quæ maxime optauerat. Apoſtoli certe non confundebantur cōtumeliis ſibi pro Chriſto illatis, quia illas maxime optauerant. ideo cum irrogabantur, ibant à conſpectu concilii gaudentes, quoniam digni habitū fuerant pro nomine Ieſu contumeliam pati. Ita ſi excōmunicatio bona eſſet, & ob id optanda, cū inferitur, nullus deberet cōfundi. Et tamē Paulus vult peccatorē excōmunicari, vt excōmunicatus cōfundatur, vt vel ſic reſipiſcat. Si episcopus excōmunicās alium (vt ex beati Ambroſii ſententia ſupra patuit) dolere debet quia aliū excōmunicat: multo magis oportet vt doleat is qui excōmunicatur, quoniam episcopus non dolet propter ſe, ſed propter ſcū quod alteri irrogat ſupplicium. Verū hic admonere oportet lectorem, vt non exiſtimet cōmunionem cū excōmunicatis eſſe adeo interdictā, vt non liceat vllō pacto cum illis cōferre. Nam ſi aliquis hac ratione cum excommunicato loquitur, vt illum doceat viam rectā, & à via peſſima illū auertat, & reducat ad gremium eccleſiæ, à qua ſuis demeritis exigentibus eſt eiectus, tūc rectiſſime facit: & ſi excommunicatum poenitere, & eccleſiæ ſe ſubiicere perſuaſerit, magnam pro hac re mercedem à deo recipiet, tantū abeſt vt hoc faciens peccet. Vnde beatus Auguſtinus enarrans pſalmum liiii. ſic ait, Diligamus inimicos, corripiamus, caſtigemus, & excōmunicemus, cū dilectione etiam à nobis ſeparemus. Videte enim quid dicat Apoſtolus, Si quis autē non obaudit verbo noſtro per epiſtolam, hunc notate, & nolite commiſceri cum eo. Sed ne ſubrepat tibi iracundia, & turbet oculum tuum, non inquit vt inimicum eum exiſtimetis, ſed corripite vt fratrem, vt erubeſcat. A quo indixit ſeparationem, non præcidit dilectionem. Hæc Auguſtinus. Cum ergo excommunicatione non prohibeat dilectionem proximi: ſequitur vt nec etiam ſit prohibitum colloquium quod ex charitate procedit, & ad charitatem ordinatur.

Concilium
Carthagi-
nenſe.
Concilium
Barcarēſe

Act. v.

Theſ. ij. in.

Exorcismus.

Valdenſes ad hoc ſolū nati eſſe vidētur, vt eccleſiam euerterent ſi poſſent. Nulla enim re vtitur eccleſia quam non tentarint deſtruere. omnē (vt dicitur) mouerūt lapidē, vt eā oppugnarent. Exorcismos omnes ab eccleſia tollere conati ſunt, dicentes, omnes benedictiones aquarum, candelarū, palmarum, ornamentorū, calicum, & patenarum, altarium, cœmiteriorū, eſſe irridendas, & nihil prorsus habere momēti. Vvicleſuiſtæ autē cū in verba Valdēſiū iuraſſe videātur magis q̄ in verba Chriſti, aut eccleſiæ: hic (vt alibi ſemper) Valdenſium ſectam tuentur. Dicunt enim tales benedictiones eſſe magis deductas ex vera necromantia, q̄ ex ſacra theologia, quia ſi per tales exorcismos & benedictiones credimus naturā meliorari (vt ipſi dicūt) falſum eſt. Vt autē iſtorū calūnias reiiciamus, dicemus prius quid ſit exorcismus. Exorcismus græca vox eſt, & latine ſonat idē quod adiuratio. & proprie exorcismus eſt inuocatio illa nominis diuini quæ ſit ſuper energumēnos, hoc eſt habētes ſpiritum immundū, adiurando eum per virtutem diuinam, vt egrediatur ab eis. Vnde Auguſtinus lib. i. de vita beata. Exorcizare eſt, per diuina immundū ſpiritū adiurando expellere. Hinc etiam exorcismus dicitur omnis benedictio cuiuſcūq; rei qua contra dæmones aut cōtra alia ſimilia toxica vtimur, vt benedictio aquæ, ſalis, candelarum, palmarum &c. In his enim omnibus inuocamus nomen domini, precantes vt illæ res ſint eo fauēte qui ſolus hoc poteſt facere, nobis in auxiliū & tutamen aduerſus dæmonem. Quæ quidē inuocatio neſcio quo modo poſſit recte accusari, cum tam aperta ſit in ſacris literis. Omitto hic quod Beda ſuper xix. Actōrū Apoſtolicorum refert ex Iosepho, regē Salomonē ſuā gentem docuiſſe modos exorcismi, quibus immūdī ſpiritus expulſi ab homine, vltius reuerti nō ſint auſi. Ad euangeliū accedamus. Discipuli redeuntēs de prædicatione quam illis magiſter omnium Chriſtus præceperat, dicunt illi, Domine etiam dæmonia ſubiiciuntur nobis in nomine tuo. Quid eſt dicere in nomine tuo, niſi ad inuocationē tui nominis? Et ipſe dominus aſcendens in cœlum promiſit ſe nunq̄ illorum inuocationi deſuturum, dicēs, In nomine meo dæmonia eiicient. Quod autē hoc non ſemper fiat, vt inuocato nomine Ieſu, dæ-

Valdenſes.

Vvicleſuiſtæ.

Luca. x.

Marci vii.

mon egrediatur: minima fides ipsius inuocantis est in causa. Nam si perfecte credidisset, hæc & maiora fecisset. Et ad hos solos, videlicet in fide perfectos, dei promissio pertinet. re videtur, quia prius dixerat, Signa autem eos qui crediderint, hæc sequentur, & cætera. Et

Lucæ. xvij. apud Lucam dominus ait, Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis huic arbori moro, Eradicare, & transplantare in mare, & obediet vobis. At arbor morus sensum non habet, & iussa fidelis præcipientis adimplet. non est ergo mirum quod dæmones fidelibus obediant, non quidem propter ipsorum fidelium naturalem virtutem, sed propter fidem quam habent. Quid ergo? erunt ne discipuli Christi & eius apostoli dicendi necromantici aut magici, eò quod inuocato nomine Iesu dæmones eiiciant à corporibus hominum obessorum? Et quod magis adhuc exaltat hanc nominis inuocationem, est, quod aliquando etiam per reprobos homines eiiciuntur dæmones ad inuocationem nominis Iesu, & hoc ad ipsorum inuocantium condemnationem, aut propter videntium & audientium vtilitatem. Pro

Act. xix. vtriusque confirmatione est illud quod in Actis Apostolorum legimus, quod cum Apostoli eiecissent dæmonia, tentauerunt aliqui de circumstantibus Iudæis exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen domini Iesu, dicentes. Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Sceuæ principis sacerdotum septem filii, qui hoc faciebant. Respondens autem spiritus nequam, dixit eis, Iesum noui, & Paulum scio: vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dæmonium pessimum, & dominatus amborum, inualuit contra eos, ita ut nudi & vulnerati effugerent de domo illa. Hoc autem notum factum est omnibus Iudæis atque Gentilibus qui habitabant Ephesi, & cecidit timor super omnes illos, & magnificabatur nomen domini Iesu. Hæc ibi. Ex quibus verbis patet apud Iudæos fuisse exorcistas, de quibus Christus apud Lucam ait, Si ego in digito dei eiicio dæmonia, filii vestri, hoc est exorcistæ, in quo eiiciunt? Patet etiam quam potens fuerit nominis Iesu inuocatio, & per eius virtutem adiuratio, ut etiam per reprobos facta, tanta operetur. Non ergo illa sunt attributa da arti magicæ (ut impii & blasphemi Vvitlefuiistæ docent) sed solum deo, qui inuocatus adest prope omnibus inuocantibus eum cum fide & humilitate. Vnde Augustinus lib. x. de ciuitate dei cap. xxii. sic ait, Vera pietate homines dei aeriâ potestatem inimicam contrariamque pietati exorcizando eiiciunt, non placando: omnes tentationes aduersitatesque eius vincunt, oratio non ipsam, sed deum suum aduersus ipsam. Non enim aliquem vincit aut subiugat nisi societate peccati. In eius ergo nomine vincitur qui hominem assumpsit, egitque sine peccato ut in ipso sacerdote ac sacrificio fieret remissio peccatorum. Hæc Augustinus. De exorcismis qui fiunt ad dæmonum eiectionem, hæc dicta sufficiant. Nunc ad aliarum rerum benedictiones accedamus. Benedictiones altarium ex veteri lege ortum habuerunt. Nam Moyses ex præcepto domini in tabernaculo erexit altare, & ipse vnxit. Ex quo argumento deducit Leo papa huius nominis primus in epistola lxvi. solis episcopis, quorum figuram summus sacerdos representauit, licere altaria consecrare & benedicere. Hoc idem docet beatus Damasus papa in epistola de coepiscopis. Idem censet concilium Ispalense secundum cap. vii. suorum decretorum. Demum concilium Agathense cap. xiiii. ita decernit. Altaria placuit non solum unctione chrismatis, sed etiam sacerdotali benedictione sacrari. De benedictione aquæ supra satis disputauimus, quæ lector non contemnat videre, quoniam ex eo loco multa hauriet huic proposito apta. Benedictiones panis & reliquorum fructuum non sunt nouæ, & ab hominibus inuenta (quemadmodum ecclesiæ impingunt Vvitlefuiistæ) sed ab ipso deo processerunt, qui opere & verbo ita nos facere docuit. Nam cum deus pisces maris creasset, benedixit eis, & in Exodo, Non adorabis deos eorum, nec coles eos. Non facies opera eorum, sed destrues eos, & confringes statuas eorum. Seruietisque domino deo vestro, ut benedicam panibus tuis & aquis. Et in Leuitico dominus præcepit populo Israel dicens, Cum ingressi fueritis terram quam ego dabo vobis, & messueritis segetem, feretis manipulos spicarum primitias vestras ad sacerdotem. Qui eleuabit fasciculum coram domino, ut acceptabile sit pro vobis altero die sabbati, & sanctificabit illum. Et in Deuteronomio præcipit dominus ut de omnibus fructibus primitiæ offerantur domino, & dentur sacerdoti, ut inuocet nomen domini super eas. Et apud Ezechielem expressius ait, Primitiua ciborum vestrorum dabitis sacerdoti, ut reponat benedictionem domui tuæ. Quæ locum exponens Hieronymus ait, Primitiæ ciborum nostrorum sacerdotibus offeruntur, ut nihil gustemus nouarum frugum nisi quod sacerdos antequam gustauerit. hoc autem facimus ut reponat sacerdos benedictionem & oblationem nostram in domo sua, siue ut ad precationem suam dominus benedicat domibus nostris. Grandis dignitas sacerdotum, sed grandis ruina si peccauerint. Hæc Hieronymus. Quid ad hæc dicetis impii Vvitlefuiistæ,

A Vvitclefuiſtæ? nunquid deus docuit populum Iſrael necromantiam, aut magicæ artis peritiam? Abſit à cordibus omnium talis impietas. Deus enim ſtriſtiſſime. inſubuit, & odioſe nimis abominatur idololatriã, ſuper quã tamen fundatur magia. Sed ad legem nouã accedamus. Chriſtus panem daturus Apoſtoliſ benedixit, ſimiliter & calicem daturus prius gratias egit: & cū cœnaſſet, hymnũ dixit, docens nos vt cū comederimus, ſimiliter faciamus. Quod ſi quis reſpõdeat illa de ſolo myſtico pane, & myſtica benedictione verba fieri: audiat apoſtolũ Paulũ, qui ita in priore ad Timotheũ epiſtola ait, Omnis creatura bona eſt, *i. Tim. iij.* & nihil reiiciendũ quod cū gratiarum actione percipitur. ſanctificatur enim per verbũ dei & orationem. Quæ verba exponens Theophylaſtus ait, Ergo immundũ erit niſi ſanctificetur? Nequaquã: ſed ex permiſſu id ponit. Nam primum aſſeuerãdo nihil dicit immundũ, deinde cõcedimus (inquit) immundũ id fieri: habes tamẽ quã adhibere poſſis medelã. **B** Ce obſigna, laudẽ deo & gratias redde, ſic immunditia omnis & fœditas dilabetur. Cū enĩ gratias agimus, omnia emundãtur. Hæc Theophylaſtus. De ſacris veſtibus & pallis & vaſis quanti ſint momẽti, & qua reuerẽtia contrectanda, docet Clemens papa & martyr in quadam epiſtola ad Iacobum fratrem domini, quæ inſcribitur de ſacris veſtibus & vaſis. Legat eam qui de hac re doceri voluerit. De benedictione luminum ſolum afferã decretum concilii quarti Toletani. illud enĩ cõciliũ de benedictione cerei paſchalis decernẽs, capite octauo ſuorum decretorum ita ait, Lucerna & cereus infra vigilias apud quaſdam eccleſias non benedicitur, & à nobis cur benedicatur, inquirunt. Propter glorioſum enim noctis ipſius ſacramentũ hæc ſolenniter benedicimus, vt ſacræ reſurrectionis Chriſti myſteriũ quod tẽpo re huius mortis votiuę aduenit, benedictione ſanctificati luminis ſuſcipiamus. Et quia hæc obſeruatio per multarũ loca terrarũ, regionesq; Hiſpaniæ in eccleſiis cõmẽdatur, dignum eſt propter vnitatem pacis, vt in Gallicanis eccleſiis conſeruetur. Nulli autem impune erit *Concilium Toletanũ.* **C** qui hoc cõtempſerit, ſed patrum regulis ſubiacebit. Hęc conciliũ Toletanum. Quo in loco hoc ſolum admonere oportet, vt licet talis cerei benedictionem omittere non ſit contra fidem, erit tamen contra fidem, vilipẽdere, & credere nullius valoris & momẽti, immo mortifera eſſe quæ eccleſia cõgregata ſtatuit obſeruãda. Valeant ergo impii Vvitclefuiſtæ, & vereantur appellare magicos & necromanticos tot ſanctos viros, quorũ doctrina & ſanctitate fulget eccleſia vt ſol & luna. Ipſi enim potius dicendi ſunt necromantici & incãtatores, qui diabolica aſtutia homines idiotas & ſimplices dementant & incantant, illos à veritate fidei auertentes, & ad impia dogmata cõuertentes. Sed opus eſt vt eorũ obiectioni reſpõdeamus. Obiiciunt enim nobis Vvitclefuiſtæ, quòd nos volumus benedictionibus noſtris creaturas facere meliores q̃ deus eas per naturã fecerit. Talis autem creaturarum proſectus, vt meliores efficiantur, nulla (vt aiunt) experientia cognoscitur. ridiculum eſt ergo eas benedicere. O forte argumentum. Dic, nonne ex euangelio cõſtat eum qui habuerit fidem ſicut granum ſinapis, habere tantam virtutem, vt ſi dixerit arbori moro, tranſplãtare, tranſ- *Lucæ. xvij.* **D** plantetur ſtatim? At cū ante fidẽ ſuſceptam hoc nõ poſſit, cõuincitur vt per fidei acceſſionem fiat melior. Quid ergo prohibet vt idẽ dicamus de aliis rebus quæ benedictionẽ ſuſcipiunt, vt meliores fiant, quã per naturam fuerint? Nõ quòd homo eas meliores faciat, ſed deus ad preces ipſius benedicẽtis. Sed de hac re iam ſupra in titulo de aqua fecimus longiorem diſputationem: quapropter ad illum locum mittimus lectorem.

FRATRIS ALFONSI DE CASTRO, MINORITAE, ADVERSUS OMNES HAERESSES LIBER VII.

PRAEFATIO.

Vãdo hoc opus aggreſſus ſum, decreuerã in tot libros illud partiri, quot ſunt literæ in alphabeto. Credebã enim ſub vnaquaque alphabeti litera tot reperiri diſtiones ab illa incipientes, quæ ſignificarẽt res de quibus aliquando fuiſſent hæreſes ortæ, vt ſufficerent ad vnum iuſtum librum abſoluendum. Verũ cū ad hunc locũ perueni, agnoui non ita vt decreuerã, fieri poſſe: niſi forte iuſtã vnius libri mẽſurã minuere vellẽ: quoniam ſub hac ſexta litera alphabeti, videlicet f, ſolas tres diſtiones, eaſq;

Exod. xij.

nimis steriles reperi, de quarum significatis aliqua pertractetur hæreses. Quare cum in hoc loco agnoscerem me frustratum esse spe mea: antequam aliquid scribere cœpisssem, processi ad sequentis literæ explorationem faciendam, timens nequid simile in ea mihi postea accideret. Ea igitur probe (vt decebat) explorata, vnicam duntaxat sub ea reperi dictionem de cuius significato fuisset aliqua hæresis pronūciata. Hoc idem reperi in aspirationis nota videlicet h. Quapropter nutabundus hoc loco hæsi, nesciens quò me verterem: quoniam si iuxta id quod primò decreueram, prosequi vellem, in inanis gloriæ notam meritò incurrissem: eò quòd ex multitudine librorum in opere, gloriam fuisssem visus captasse. Omnia igitur mihi circumspectanti, visum est prudentius fore sententiam semel decretam mutare, quàm male definitam pertinaciter tueri: præsertim cum lex diuina doceat modum ad cuius imitationem id corrigere valeamus. Deus nanque olim præcipiens populo Iudaico esum agni paschalis, mandauit vt vnusquisq; tolleretur agnum per domos & familias suas. Verum considerans multas esse pauperes domus, intra quarum lares minime posset vna nocte integer agnus deuorari: remedium adiecit, vt quisque talis iungat sibi vicinum qui coniunctus est domui eius, quousq; tot sint animæ quæ sufficere possint ad esum totius agni. Quælibet præcedentium literarum alphabeti adeo diues fuit, & tantam habuit dictionum familiam, vt sufficiens fuerit ad perficiendum vnus libri iustum volumen. At hæ tres quæ nunc proxime sequuntur, adeo pauperes sunt, & tam modicam habent familiam, vt duæ illarum, ne dicam vna, vix sufficiant ad vnum integrum librum absoluendū. Iccirco decreui omnes has tres alphabeti literas intra vnam domum concludere: vt librum quem earum quælibet sola absolueret ob suam pœnuriam non poterat, simul iunctæ absoluat. Quod si forte in posterum aliquid simile deprehendero, idem me facturum decerno.

Fatum.

Bardefanes.

Priscillianus

Vm variæ fuerint de hac re philosophorum sententiæ, nullam tamen earum hic pertractabo, sed iuxta meum primum institutum, solum enarrabo quid senserint hi qui se Christianos profitentur & iactant, etsi nihil minus sint. Fuit ergo de hac re quidam error asserens fato conuersationes hominum esse imputandas. Huius erroris author fuit (vt Augustinus lib. de hæresibus cap. xxxv. ait) Bardefanes quidam Syrus, vir doctus: quæ Augustinus dicit prius fuisse catholicum, & postea in Valentini errores fuisse lapsum, addidisseq; de suo hunc quæ diximus errorem. Verum Eusebius Cæsariensis libro. iiii. historiæ ecclesiasticæ capite ultimo de hoc Bardefane loquens, aliter quàm Augustinus de illo sentit. Dicit enim illū in schola Valentini nutritum, postea verò cum magistri errores notasset, ad veram fidei regulam rediisse, quāuis non omnes illius errores reliquisse asserat. Dicit etiam illum scripsisse contra Marcionem, & alios hæreticos, & ad Antoninum imperatorem dialogum de fato, quæ dialogum Eusebius de nullo errore notat, sed potius eum appellat dialogum potentissimum. An autem ita senserit vt Augustinus illi impingit, ego non possum definire. Sed credamus Augustino, & Epiphanio quem Augustinus in hac parte secutus est. Hunc eundem errorem suscitauit postmodū Priscillianus, qui dixit homines esse fatalibus stellis alligatos, & ipsum corpus nostrum secundū duodecim signa cæli esse compositum, cōstituens in capite Arietem, Taurum in ceruice, Geminos in humeris, Cancrū in pectore, & hoc modo alia signa per cæteras corporis partes distribuit vsq; ad plātas, quas Piscibus tribuit: quia hoc vltimū esse signū astrologi docent. Et huius erroris nō meminit Guido cum de Priscillianistis loquitur: quod valde miror: cū aperte illum prodiderit Augustinus, quem Guido semper imitatur. Hæc ergo doctrina facilè cōuincitur hæreseos, quoniam apertè tollit hominis arbitrium, vt nullam prorsus in eligendo habeat libertatem: quoniam si homo liber est in eligendo, ita vt res aliter agere possit quàm agit, consequens est vt homo nō sit fatalibus astris alligatus. Quod si ex astrorū virtute pendet quicquid acturus est homo, & non ex sua electione: non est ergo hominis arbitrium liberū. At hominem esse in suis electionibus liberum, infra deo præstante ex sacris literis ostendemus. Præterea si fato omnia reguntur in homine, non erit quod laudemus in homine aut vituperemus. In his enim quæ à natura insunt, nec laudamur nec vituperamur. Rursus si homines à fato ducuntur, nulla cōsultatione erit opus,

A opus, quoniam in his quæ non possunt aliter euenire, superflua est omnis cōsultatio. Nullus enim erit adeo demens, vt de crastino solis ortu vel de hodierno occasu consultet, quia quocunque adhibito cōsilio nō est in nostra potestate quin hodie sol occidat, & cras oriat. Non erit etiam opus pugnare aduersus vitia: immo inanis esset talis pugna, sed expectandum erit quò fata ducant, quibus homo non potest repugnare: cum sit (vt dicunt) fato subiectus. Frustra igitur persuadetur boni amor & prosecutio, & dissuadetur vitiū. Frustra dixit propheta: Declina à malo, & fac bonum. Frustra etiam dixit Paulus: Fugite fornicationem. *Psal. xxx. iij.* Quis ergo suadebit alicui illa quæ non sunt sub eius potestate? Nullus nisi demens suadebit *i. Cor. vi.* alicui vt ordinem cœli euertat. Deinde si fato homines subiiciuntur, nō erit opus legibus. Vt quid præcipitur mihi pax, si me fata impellunt ad bellum? Iniuste mihi interdicitur furtum, si me furari fata cogūt. Peribit etiam hac ratione iustitia, quæ vult vt bonis præmium, B malis autem & dyscolis poena irrogetur. Iniuste fur aut adulter punitur, si à fato vterq; sic cogitur, vt neq; adulteriū hic, neq; ille furtū euitare vllō modo possit. Nulla certe erit causa propter quam bonum agens præmio potius donetur, q̃ malum agens: aut quare hic puniatur, non autem ille, cum vterq; ex necessitate & non ex libertate agat. Quod si alicui bonum aut malum imputandum venit, imputabitur fato, quod ad bonum aut malum impellit. At cum tale fatum sit iuxta istos certus ordo astrorum in causando aut influendo, qui certus ordo sit à deo ordinatus, & illis sideribus tributus: conuincitur vt in deum etiam mala hominum referantur, qui fatum sic disposuit, vt hominem ad male agendum cogeret. Hoc autem adeo est impium, vt aures horreant audire, deum esse authorem præcipuum nostrorum vitiorum. Accedit ad hæc id quod experientia & aliorum testimonio cognouimus. Sæpe enim contingit geminos ex eodem vtero nasci valde disparis ingenii, vt clarè patet de Iacob & Esau, quorum quanta fuerit dissimilitudo, liber Genesis apertissime ostendit. C Quod si forte dicas ex illis geminis vnum prius fuisse natum q̃ alterum, & ita per illius temporis interuallum quod fuit inter ortum vnus, & ortum alterius, fuisse alium & alium siderum aspectum, & ita aliud & aliud fatum: tunc petam ab eis, cum in vno & eodem vtero essent, à quo fato fuit ordinatum vt prior vnus q̃ alter nasceretur, cum tamen sæpe contingat vt simul ex eodem semine, & ex vno coitu, ambo gemini concipiantur? Cum ergo ex eodem semine, & ex eodem coitu concepti sint, conuincitur vt saltem intra vterum vnum & idem sit vtriusq; fatum. Quod si idem erat, quo pacto fieri potuit vt à fato ductus aut impulsus vnus prior exiret q̃ alter? Hæc omnia adeo aperta sunt, vt non sit opus in re tam aperta plura expendere: sed solum audiamus ecclesiæ de hac re definitionē. Cōcilium Braccarense primum capite nono suorum decretorum sic ait, Si quis animas & corpora humana fatali signo credit astringi, sicut Pagani & Priscillianus dixerunt, anathema sit. Et capite decimo iterum ait, Siqui duodecim signa, id est signa quæ mathematici obseruare solent, per singula animæ vel corporis membra dissipata credunt, & nominibus patriarcharum ascripta dicunt, sicut Priscillianus dixit, anathema sit. Hæc concilium Braccarense. Leo papa huius nominis primus etiam hanc hæresim damnat. Nam in quadā epistola ad Astoricensem episcopum, quæ est in ordine septuagesimæ primæ, in qua errores Priscillianistarum condemnat, sic ait. Vndecima ipsorum blasphemiam est, qua fatalibus stellis & animas hominum & corpora opinantur astringi: per quam amentiam necesse est vt omnibus paganorum erroribus implicati, & fauentia sibi (vt putant) sydera colere, & aduersaria studeant mitigare. Verum ista sectantibus nullus in ecclesia catholica locus est: quoniam qui se talibus persuasionibus dedit, à Christi corpore totus abcessit. Hæc Leo papa vir quidem sanctus pariter & doctus. De hac re scripsit beatus Thomas Aquinas opusculū de fato, quod est. xxviii. in ordine opusculorum eius. Sed in illo tractatu parum aut ferè nihil cōtra hunc errorem disputat, ad alia se diuertens. Beatus Gregorius Nissenus scripsit de fato paruum libellum, sed elegantem. Qui autem copiosius & exactius hanc rem (meo iudicio) discussit, est beatus Augustinus in quinto libro de ciuitate dei, à primo capite vsq; ad finem vndecimi. quo loco obsecro te lector vt legas etiam cōmentarios doctissimi viri Lodouici Viuis, quoniam multum te ille iuuabit ad philosophorum de fato varias sectas intelligendas.

Fides.

r iiii

Petrus A-
bailardus.

Eccli xix.

Heb. xi.

Erasmus.

Rom. iij.

Luca. i.

i. Corin. ij.

Esai. vij.

X omnibus hæreticis solus Petrus Abailardus causam potissimam suarum hæresum prodidit. Certum est enim maximam hæresum partem, immo verius dixerim totam hæresum colluuiem inde esse ortam, quia videlicet volunt hæretici concludere fidem intra limites nostri intellectus, ut illa non putent credenda, quæ intellectus noster non potest ratione comprehendere. Hic autem morbus cum fuerit omnibus hæreticis communis, solus tamen Petrus Abailardus morbum aperuit. Is enim (ut beatus Bernardus illi impingit epistola. cxc.) dixit nihil esse credendum, quod excederet virtutem nostri intellectus. Pro qua re affert illud sapientis, Qui cito credit, levis est corde. Credere autem cito (dicit ille) est adhibere fidem ante rationem. Hunc autem errorem Paulus aperte reiicit, dicens, Fides est substantia rerum sperandarum, argumentum non apparentium. Quæ Pauli verba siue ad fidei definitionem spectent, siue (ut Erasmo in annotationibus placet) laus quædam fidei, & non definitio dicenda sint, hoc certum erit Paulum vera de fide pronunciaſſe. Quid ergo est dicere argumentum non apparentium, nisi quod Chrysostomus exponit, conuictio earum rerum quæ non videntur? Quasi fides sit quæ cogat nos credere ea etiam quæ non videmus, nec ratione inuestigare possumus. Verum hic admonet Erasmus Paulum non loqui de ea fide qua ea quæ credenda sunt credimus, sed de fide qua alicui fidimus, hoc est de fiducia. Sed ignoscat mihi obsecro: quoniam aliter esse ipsamet Pauli verba conuincunt. Nam post illud fidei siue encomium siue definitionem subiungit multa quæ ad fiduciam minime referri possunt: ut est illud, Fide intelligimus aptata esse secula verbo dei. At fiducia non proprie respicit præterita, quæ admodum futura. Deinde de Enoch loquens ait, Ante translationem enim testimonium habuit placuisse deo. Sine fide autem impossibile est placere deo. Ut autem apertius innueret de qua fide loquebatur, subdidit, Credere enim oportet accedentem ad deum, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. At credere deum esse, non video quo pacto ad fiduciam possit referri. Basilii magnus in expositione psalm. cxv. interpretatur illum locum Pauli de vera fide qua credimus, & non de fiducia. Beatus Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia. xxxii. exponit illud Pauli de fide, & non de fiducia. Beatus Bernardus in illa epistola proxime citata etiam de fide exponit hoc Pauli testimonium, citans aduersus Petrum Abailardum. Et Theophylactus in commentariis super Paulum etiam de fide exponit. Quapropter spero Erasmus non male consulturum si nos ab eo hic dissentimus: cum ipse dissentiat ab Augustino, Basilio, & aliis. Sed iam ad huius causæ caput nostra reuertatur oratio. Paulus apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola, de Abraham loquens, ait, Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium. Sed quomodo in spem contra spem? Quia videlicet ex natura nulla erat spes ut iam gignere posset, eo quod ipse multa esset ætate confectus, quia ferè centenarius, & vxor eius Sarra, ex qua fuerat illi semen promissum, duplici erat mortificatione affecta, videlicet senio, & sterilitate. ideo iuxta naturam non erat spes neq; verisimile ut Sarra & senex & sterilis ex homine sene conceptura foret. Verum etsi hoc ratio non suggerebat, spem tamen habuit credens possibilia esse quæ illi deus promiserat. Quod si non sunt credenda ea quæ sunt supra rationem, immerito Paulus laudauit Abraham quia contra spem in spem credidit. Immerito etiam Zacharias pater Iohannis baptiste fuisset punitus quia partum vxoris suæ, quam senem & sterilem sciebat, credere noluit. Hic enim iuxta Petrum Abailardum potius fuisset præmiandus quam puniendus, quoniam (ut ille pro se citauit) qui cito credit, levis est corde. In priorē epistola ad Corinthios Paulus ait, Sermo meus & prædicatio mea non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute dei. Quid hic respondēbit Petrus Abailardus? Si non sunt credenda (ut ille ait) nisi ea quæ ratione comprehendendi possunt: tunc nostra fides pendebit ex humana sapientia. Paulus tamen dicit fidem nostram non esse in sapientia hominum, sed in virtute dei. Et beatus Gregorius ait, Fides non habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Et beatus Augustinus in libro quinquaginta homiliarum, homilia. xxxii. eandem ostendit doctrinam, dicens, Arcana & secreta regni dei prius quærunt credentes, quò faciāt intelligētes. Fides enim gradus est intelligendi: intellectus autem, meritum fidei. Aperte hoc propheta dicit omnibus præpropere & præpostere intelligentiam requirentibus, & fidem negligentibus. Ait enim, Nisi credideritis, non intelligetis. Habet ergo & fides ipsa quoddam lumen suum in scripturis, in prophetia, in euangelio, in Apostolicis lectionibus. Et paucis interpositis subdit, Videtis ergo fratres, quandiu sint peruersi, & properando vitiosi, qui tanquam immaturi con-

Ari conceptus, ante ortum quærent abortum: qui nobis dicunt, quid me iubes credere quod non video? Videam ego aliquid, ut credam. Iubes credendum quod non videam? Ego videre volo, & videndo credere, non audiendo. Dicat propheta, Nisi credideritis, non intelligetis. Ascendere vis, & gradus obliuisceris. Vtique peruerse homo, si iam tibi possem ostendere quid videres: non hortarer ut crederes. Hucusque Augustinus. Quibus verbis aperte satis impetit Petrum Abailardum, & videtur verba sua dirigere Augustinus in aliquem qui forte similiter ut hic Abailardus senserat. Beatus Basilus exponens Psalm. cxv. in exordio psal- Basilus. mi sic ait, Fides supra omnem rationem scientiarum disciplinarumve animam sublimem trahit. Fides denique non geometricis aut necessariis nititur probationibus. In nomine domini Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Hanc enim vocem continuo per spiritum sanctum subsecutus est statim effectus. Ex prodigio namque diuinitatis unigeniti, manifestatio necessaria videntibus est orta. Dic quæso quid ad fidem faciendam, veritatemque persuadendam vehementius? an dialecticæ propositiones secum symperasmata consequentia trahentes, an potius tale tantumque ostentum ab omnibus clarissime visum, omnemque virtutem excedens? Et parum infra, Denique in quolibet studio quod ordine in finem procedit, impossibile primorum subiectorum demonstrationes inquirere: sed necesse omnium artium quæ probatione nituntur, principia sine investigatione aut ratione posita, reliqua quæ deinceps sequuntur, cum ratione ostendant. Sic & theologiæ mysterium ex fide minime rationibus probata ædificium quærit. Hæc Basilus. Sed dicet mihi aliquis, ut quid tandiu moraris hominum testimonia citans? quoniam Petrus Abailardus omnium hominum quantumlibet sanctorum & doctorum sententias aspernatur, & pro libito refellit. Fateor: pro hac causa in primo huius operis libro illum in iudicium vocavi: verum etsi illum non moueant, mouebunt tamen lectorem pium. Et si ille non recipit alios doctores, recipiet tamen Paulum, ex quo conuincimus fidem esse supra humanam intelligentiam. Illud autem Ecclesi. xix. quod Petrus Abailardus ex ecclesiastico pro se citauit, videlicet, Qui cito credit, levis est corde: non de fide in deum, est accipiendum, sed de mutua inter homines ipsos credulitate. Nam alioqui virgo gloriosissima leuitatis arguenda veniret, eo quod credidit angelo dicenti deum fore ex illius carne concipiendum, nulla ad hoc petita aut exhibita ratione qua id futurum possibile conuinceretur. Captiuemus ergo nos intellectum nostrum in obsequium Christi, ut Christo & veris eius discipulis credamus: & sic credentes, intelligemus facilius ea quæ antea intelligi à nobis non poterant.

Alia est hæresis quæ sic extollit fidem, ut bonis operibus detrahat. Hunc errorem (ut Eunomius. Augustinus refert libro de hæresibus cap. liiii.) docuit primo Eunomius quidam Arianus, qui dixit omnes qui fidem quam ille docebat, tenerent, fore saluos etiam si quantumlibet graua peccata committerent, & in illis perseverarent. Hunc errorem iam Lutherus. diu sepultum spiritu pythonico aut potius diabolico instinctus Lutherus suscitauit ab inferis, dicens solam fidem iustificare: quapropter opera ait non esse necessaria ad assecutionem vitæ æternæ: quod si fiat, ea nullo pacto iustificare asserit. Sed hoc secundum, usque ad aliud locum differimus. Nunc ergo de solo primo disputabimus, probantes non solam fidem sufficere, sed etiam exigere à nobis bona opera. Nam alias oportebit fateri, neque homicidium, neque periurium, neque adulterium, neque furtum fore homini imputanda, modo ille credat se saluandum per virtutem promissionis in baptismo factæ. Hanc enim fidem sufficere docet Lutherus. Sic enim ait, iam vides quod diues sit homo Christianus siue baptizatus, qui etiam volens non potest perdere salutem suam quantiscumque peccatis, nisi nolit credere. Nulla enim peccata eum possunt damnare, nisi sola incredulitas. Hæc Lutherus. O vocem impiam, & totius nequitie fomentum. O serpētis sibilum venenatum. Nouerat quippe callidissimus serpens deum iuxta operum qualitatem singulis redditurum siue bonum siue malum, prout in corpore gef- Theoph. sit. ideo excogitauit quo pacto posset homines securos operum facere, ut præmio frustraretur. Attendite obsecro, & videbitis quot venenosi riui ex hoc vitiato fonte scateant. Si sola fides iustificat, nunquam ergo per alicuius sacramenti susceptionem homo iustificabitur. Ecce iam vides omnem sacramentorum virtutem perisse. Poenitentia enim nihil prodest peccatori, si sola fides iustificet. Confessio peccatorum nihil iuuat, sed sola fides. Eleemosyna, ieiunium, oratio, & reliqua huiusmodi nullius sunt momenti, quia sola fides iuxta Lutherum iustificat. Nullum quantumlibet letale crimen obest, modo credat, quia sola fides sufficit ad salutem. Quis hæc ferre poterit? Non certe Christianus homo: immo vel parum pius philosophus ethnicus tolerare non poterit. Quis enim ethnicus non abominatur fur-

tum? Quis non horret homicidium quaecumque? Quis non execratur parricidium? Quis non odit adulterium? Quis unquam periurus non male audiuit? Quis unquam laudauit iusti foederis violationem? Omnia tamen haec, & si quae sunt alia peiora, habenti fidem Lutherus permittit. Excommunicatio ideo ab eo contemnitur, quia solam fidem sufficere putat: quapropter si credit, quantumlibet & quomodolibet excommunicetur, nihil putat illi obesse excommunicationem. Sepe enim contingit homini aberranti, rectamque viam relinquēti, intrare per syluam dēsam, credens illic esse verum & rectum iter: cui paulo progredienti obsistūt densi rami arborum: ille autem ne retrocedat, rumpere nititur. quod si ulterius aliquod aliud impedimentum fortius se opponat, quicquid illud sit, omnino aut frangere aut euellere, aut quoquo modo tollere conatur, ne inceptam semel viam deserat. Sic mihi videtur Lutherus fecisse: Nam cum hunc quem diximus tutari cōpisset errorem, obiciebatur illi sacramentorum efficax virtus, prosternt omnia sacramenta. opponebatur contritio, deiicit contritionem. obsistebat satisfactio pro peccatis, tollit prorsus satisfactionem. Haec autem omnia, ne illum priorem errorem deserat: sicque factum est, ut quod semel prodidit definiēdi temeritas, conseruauerit postea & auxerit tuēdi pertinacia. Frangas (inquit Quintilianus) citius quam corrigas quae in prauum induruerunt. Verum ad nostrum institutum reuertamur, & omissis argumentis ad scripturae iudicium accedamus. Dominus ad Cain ait, Si bene egeris, recipies. si autem male, statim in foribus peccatum tuum aderit. Ecce hic bono operi promittitur praemium, malo autem poena: non ergo sola fides iustificat, sed etiam opera: quoniam si opera non iustificarent, non redderet illis retributionem dominus. Et sapiens ait, Bonorum operum gloriosus est fructus. Et iterum, Reddet deus iustis mercedem laborum suorum. Et propheta cum petisset a domino quis in illius tabernaculo esset habitaturus, respondit statim dicens, Qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam. Operatur dixit: & cum postmodum aliqua virtutum opera enumerasset, subdit claudēs psalmum, Qui facit haec, non mouebitur in aeternum. Non dixit qui credit haec, sed qui facit haec, ut ostenderet operum virtutem & necessitatem. Præterea dominus per Esaïam prophetam bona opera nobis commendat, his verbis, Quiescite agere peruerse, discite bene facere. Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite viduam. Sed quid opus est tot afferre testimonia, cum omnes libri prophetarum pleni sint admonitionibus quibus nos ad bona opera hortantur, alliciunt, & impellunt? Quod si nouum testamentum appellas, reiciens forte in hac parte vetus: ad nouum instrumentum volo mecum accedas, & audi Christum apud Matthæum dicentem, Non omnis qui dicit mihi, domine, domine, intrabit in regnum coelorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in coelis est, ipse intrabit in regnum coelorum. Multi dicēt mihi in illa die, Domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Et tunc confitebor illis, Quia nunquam noui vos, discedite a me omnes qui operamini iniquitatē. Quis autē est qui dicit Christo, domine, domine, nisi qui fidē habet qua credit eum esse verū dominū? nec tamen omnis talis intrat in regnū coelorum: non ergo sola fides iustificat hominem. Quod autem talia Christi verba sint intelligenda de fideli non habente opera charitatis, testantur omnes sacri huius loci expositores, e quibus aliquos citabo, ut vel inde nostram sententiam firmiorem faciamus, ostendentes illam fuisse sanctorum virorum doctrinam. Theophylactus exponens illum Matthæi locum sic ait, Hoc loco ostendit seipsum dominum, quando quidem dicit, domine, domine. nam ita se & deum dicit. Docet autem nos, si fidem absque operibus habuerimus, nihil nobis eam profuturam. Nam dicendo, qui facit voluntatem, non dixit, qui semel fecit, sed qui usque ad mortem facit. Haec Theophylactus. Et Christianus Druthmarus super Matthæum exponens illa eadem verba ait, Non in hoc confidat aliquis, quia Christianus est: si non facit opera Christianitatis, non intrabit in vitam æternam: quia qui se dicit nosse deum, & mandata eius non custodit, mendax est. Haec ille. Beatus Hieronymus in libro primo commentariorum super Matthæum, hoc modo illa verba pertractat. Sicut supra dixerat eos qui haberent vestem vitæ bonæ, non recipiendos propter dogmatum nequitiam: ita nunc e contrario asserit ne his quidem accommodandam fidem, qui cum polleant integritate fidei, turpiter viuūt, & doctrinæ integritatem malis operibus destruunt. Haec Hieronymus. In cuius verbis aduertere oportet quod dixit integritatem fidei non sufficere. Beatus Basilius in regula monachorum capite nonagesimo quarto inducit monachos petentes in hunc modum: Quomodo potest quis sine charitate tantam fidem habere, ut montes transferat, aut substantiam suam

A suam diuidat, & corpus suum tradat vt ardeat? Huic autem monachorū quæstioni respon-
 det Basilius huiusmodi verbis. Basilius. Si memores sumus domini dicentis, Faciunt enim
 omnia vt videantur ab hominibus. sed & illud quod respondit illis dicentibus, Domine, Matt. vij.
 nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in tuo nomine virtutes multas fecimus? cum
 ait ad eos, Nescio vos vnde sitis. Non quia mentiti sunt, sed quia dei gratia abusi sunt ad
 proprias voluntates, quod vtique alienum est à charitate dei. Hæc Basilius. Sufficiunt hæc
 virorum sacrorum testimonia quibus comprobauimus veram esse ac literæ germanam
 expositionem eam quam nos prius proposueramus. Patet etiam ex eorum omnium testi-
 monio concordi, fidem solam sine operibus non sufficere. Sed reliqua testamēti noui per-
 curramus testimonia. Apud Iohannem dominus Iesus Christus ait, Omnem palmitem in Iohan. xv.
 me non ferētem fructum, tollet eum pater meus. Tollere autem eum (vt infra ipse ait)
 B est mittere illum in ignem vt ardeat. Cum ergo non ob aliud condēnatur quā quod fru-
 ctum non fecerat, conuincitur inde opera esse necessaria. Rursum de vltimo iudicio domi-
 nus differens, vitam æternam promittit his qui opera pietatis in pauperes & egenos exer- Matt. xxv.
 cuerunt, & ignem æternum decernit illis qui eiusmodi opera facere contemplerunt. Ve-
 niat ergo Lutherus, & extollens se supra omne quod dicitur deus, dei sententiam reuocet, &
 gloriā promittat hominibus sceleratis si credant. Promissiones certē huiusmodi sunt pro-
 missiones serpentis antiqui, qui primis parentibus scientiam promittens, sciētiam sustulit,
 & ignorantiam loco eius subrogauit. Sic mihi videtur facere Lutherus: qui dum gloriam
 æternam solū credenti promittit, ignem æternum sibi & illi parat. Deinde, adolescenti
 petenti à domino quid faciendo vitam æternam possideret, respondit Christus verus magi-
 ster. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Ecce hic vides mandata exigī tanquam necessa- Matt. xix.
 ria ad vitæ æternæ consecutionem. Nam si necessaria non essent, non iam præcepta sed cō-
 C silia dicenda essent. Hoc enim existimo esse discrimen inter præceptum & cōsiliū, quod
 hoc suadetur tanq̃ bonum, non tamen exigitur vt necessarium: illud vero sic exigitur, vt de
 illo ratio reddenda sit. Quod si necessaria non sunt, præcepta dicenda non sunt. Non enim
 præcipiuntur nisi vt fiant. Hoc autem de mandatis seruandis iterum repetit dominus cum
 in cœlū ascensurus discipulis suis ait, Euntes docete omnes gentes, baptizātes eos in no- Mat. vlti.
 mine patris & filii & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunq; mādaui vobis.
 Non dixit, docentes eos credere tantum, sed seruare omnia. nō ergo sola fides sufficit. Et a-
 pud Marcum eodem temporis articulo ait, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Marci vlti
 Ex quo patet etiam vltra fidem requiri baptismum. non ergo sola fides sufficit ad salutem:
 aut si hæc sola sufficit, baptismus non est necessarius. Cum vero dixit, Qui autem non cre-
 diderit, condēnabitur: docuit baptismum sine fide nō prodesse, quemadmodum nec fides
 sine baptismo. Paulus etiā in ea quæ est ad Romanos epistola ait, Non auditores legis iusti Roma. ij.
 D sunt apud deū, sed factores legis iustificabuntur. Auditores legis hic vocat eos qui ex audi-
 tu crediderunt: quoniam fides est ex auditu. Et in priore ad Corinthios epistola ait, Si ha- i. Cor. xiiij.
 buero omnē fidem ita vt montes transferam, charitatem autē nō habuero, nihil sum. Qui-
 bus verbis apertissime ostendit fidem solam non sufficere, sed esse etiam necessariam chari-
 tatem. Et rursus eosdē Corinthios admonens dicit, State in fide, viriliter agite, & cōforta- i. Cor. xvi.
 mini. omnia autē vestra in charitate fiant. Quibus verbis post fidei admonitionem addi-
 dit charitatis opera, innuens fidē sine illis non sufficere ad salutem. Et in posteriore episto-
 la ad eosdē ait, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisq; ij. Corin. v.
 propria corporis prout gessit, siue bonū siue malū. Ecce patet præmia distribuenda singu-
 lis iuxta eorū operum qualitatem. Verū quid moramur in re tam aperta? Beatus enim Ia-
 cobus in sua catholica epistola ait, Qui autē perspexerit in lege perfectę libertatis, & per- Iacobi. i.
 māserit in ea, nō auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in suo facto erit. Et
 E in alio eiusdē epistolę capite, Vis autem scire ô homo inanis, quoniam fides sine operibus Iacobi. ij.
 mortua est? Et iterum ibidē, Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fi-
 de tantū. Et rursus, Sicut enim corpus sine spiritu mortuū est, ita fides sine operibus mor-
 tua est. Vides q̃ aperte, q̃ sine vllis inuolucris hanc sententiam docet beatus Iacobus? Tam
 clara certe sunt hæc pro nostra, hoc est catholica doctrina testimonia, vt Lutherus eorū cla-
 ritate & efficaciam perspiciēs, nesciens quō se diuerteret, ad commune omnibus hæreticis
 asylum confugiat, dicens talem epistolam nō esse Iacobi apostoli, neq; apostolico spiritu
 dignam. Ob eādē etiam causam negat librum Apocalypsis: nimirum quia per illius testi-
 monium temeraria Lutheri reuincebatur doctrina. In eo enim libro sic dicitur, Beati mor- Apoc. xiiij.

tui qui in domino moriuntur. Amodo enim iam dicit spiritus, vt requiescant à laboribus suis. Opera enim illorū sequuntur illos. Et iterum, Et alius liber apertus est, qui est vitæ, & iudicati sunt mortui ex his quæ scripta erant in libris, secundū opera ipsorū. Et rursum, Ecce Apoc. xxij. venio cito, & merces mea mecum est, reddere vnicuique secundum opera sua. Propter hæc ergo tam clara horum librorum testimonia quæ aduersus Lutherum militat, Lutherus decreuit his libris fidem non præstare, dicens eos non esse ex canone sacrorū librorū. Verū de hac re in primo huius operis libro capite secundo differuimus. Antè enim q̄ ad pugnam accederemus, ne forte in posterum quid simile, vt nunc, contingeret, de armis vtrique parti communibus disputauimus, vt prius conueniret inter nos de armis quibus esset pugnandum. Ibi ergo ostendimus hos libros esse canonicos: quapropter nō est qđ amplius de hac re disputemus. Galat. v. Accedit ad hæc, qđ si sola fides iustificaret (vt Lutherus ait) omnia in vno mandato, videlicet in fide, complerentur: Paulus tamen dicit omnia in vno mandato compleri, nempe in charitate: non autem in fide. Sed charitatē nominans, fidem includit, quæ est eius fundamentum. Quod si forte Lutherus propter hæc testimonia dicat se intelligere de fide formata, quæ viuit per charitatem illam fouentem, tunc conuenit inter nos, quoniam nos etiam dicimus talem fidem iustificare, quanuis de illa etiam non admittamus quod sola iustificet. Nam si fides vt iustificare possit, opus habet charitate: multo verius charitas dicenda est iustificatrix, à qua habet fides vt iustificet, quàm ipsa fides quæ per charitatem iustificat. A forma enim quæ rei perfectionem præstat, capitur ipsius rei vt substantia, ita & proprietas & denominatio. Paulus autem finem legis dicit esse charitatem, & non fidem. Præterea quomodo fides potest esse sola sine operibus, si ipsa fouetur à charitate? Charitas enim nō est ociosa, quoniā (vt ait Paulus ad Galat. v.) In Christo Iesu neque circūcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et dominus apud Iohānem, Iohā. xiiij. Si diligitis me, mandata mea seruate. Si ergo charitas adest, operatur. quod si non operatur, iam charitatis nullum est signum. Vnde beatus Iohannes in sua prima catholica epistola sic ait, i. Iohan. iij. Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habentem, & clauferit viscera sua ab eo, quomodo est charitas patris in eo? Probatio ergo dilectionis (vt ait beatus Gregorius) exhibitio est operis. Dicamus ergo non solā fidem iustificare, sed etiā opera esse necessaria. Qui autem sola fide cōtentus, sine operibus putat esse sibi satis, videtur mihi similis esse illi homini de quo dicitur in euangelio quod cœpit ædificare, & non potuit consummare. Nam fides fundamentum est, super quod veluti super quādam firmissimam petram deus fundauit Ecclesiam suam: super quod etiam nos omnes fundari præcipit Paulus, vt stabiles & immobiles simus à spe Euāgelii quod audiuius. Si ergo fundamentum est fides, aliquid superædificandum erit, quoniam qui fundamentum iacit, de reliquo ædificio cogitat. Illud vero quod superædificandum est, vt ædificium maneat laudabile, est opus bonum. Vnde Paulus in priore epistola ad Corinthios ait, Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, foenum, stipulā, vniuscuiusque opus manifestum erit. Ex quibus Pauli verbis patet opera esse illa quæ superponenda sunt fundamento fidei. Qualiter autem quisque superædificauerit, ignis probabit. Qui ergo fide sola contentus, opera contemnit, is meritō cœpit ædificare, & non potuit consummare. Superest vt Lutheri obiectionibus respondeamus. Primò nāque obiicit illud Apostoli Pauli ad Rom. v. Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus apud deum. Et illud ad Ephesios secundo, Gratia estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Et in epistola ad Hebræos. Sine fide impossibile est placere deo. Et in Actibus Apostolorum beatus Petrus loquens de gentibus conuersis ad Christum, ait, Et qui nouit corda Deus, testimoniū perhibuit: dans illis spiritum sanctum sicut & nobis, fide purificans corda eorū. Et per prophetā Abacuch cap. secūdo dicitur, Iustus ex fide viuit. In quib⁹ omnibus scripturæ locis & aliis quamplurimis iustificatio & purificatio tribuuntur fidei, nulla operum mētionē facta. K Signum est (inquit Lutherus) quod sola fides sine operibus iustificat hominem. Huic autem obiectioni respondemus, verum esse quod in illis scripturæ locis dicitur, fidem scilicet iustificare hominem, & sine illa neminem esse iustum: non tamē sic dicitur fidem iustificare, qđ alia omnia excludantur à iustificatione. Nō enī per hoc quod effectus dicitur produci ab vna causa, per hoc excluditur alia quæ particeps fuit illius productionis: vt gratia exempli si quis dicat Petrum esse genitum à Iohanne, non per hoc asserit eum non esse genitū à matre, etiam si mater taceatur. aut si dicat eum esse factum à patre & matre, non ideo colligendum est inde vt intelligat talis sic loquens Petrum non fuisse productum à deo. Scriptura ergo

A ergo etsi dicat iustificationem pendere ex fide, nō tamen dicit eam pendere ex sola fide. At dicunt, de iustificatione loquens expressit fidem, nulla mētionē operū facta. Fatemur eū tunc tacuisse de operibus, non tamen illa exclusit à iustificatione. Nam si per hoc quòd tacentur, debent reputari pro exclusis, oporteret etiam dicere baptismum non esse necessariū quin sine ipso quilibet saluari posset, quoniam in nullo illorum locorū scripturæ quæ modo citauimus, fit mentio aliqua baptismi: fides ergo sine baptismo saluabit? Absit. Quod si Lutherus dicat baptismi necessitatem alibi fuisse expressam, etsi in his locis taceatur, & hoc sufficere asserat: & nos hoc etiam illi respōdebimus, quòd licet in his locis scripturæ citatis aut aliis quibuscunque taceantur opera cum de iustificatione fit sermo, non per hoc intelliguntur exclusa à iustificatione, quoniam satis est pro illorum assertione, operum virtutem & efficaciam alibi fuisse expressam, sicut patet in testimoniis per nos primū adductis. Præterea si per hoc quòd opera tacētur, licet ea excludere, aut eorum exclusionem inferre, eadem ratione licebit fidem etiam excludere à iustificatione, quia sæpe operibus tribuitur iustificatio, nulla fidei mētionē facta. Et vt alia huius rei testimonia omittam, vel illud est apertum, quod in commendationem eleemosynæ dicitur. Eleemosyna ab omni peccato & morte liberat. Vide quod dixit, ab omni peccato. Et iterum de eadem, Ignem ardentem extinguunt aqua, & eleemosyna resistit peccatis. Et rursus ipsamet veritas ait, Date eleemosynā, & omnia mūda sunt vobis. Aduerte qđ dicit, omnia. Posset ergo aliquis sic argumentari, eo modo quo Lutherus, Ecce saluator commendat nobis eleemosynam, & nullā prorsus tunc de fide mentionem faciens, dicit omnia esse nobis munda. Ergo fides non est necessaria, sed sola eleemosyna sufficiet, maxime quia in die iudicii (vt ipse dominus ait per Matthæum) de hac petet rationem, nec tunc etiam vllam fidei mētionem facit. Absit autem vt quis dicat solam eleemosynam sufficere ad vitam eternam, cum Paulus dicat. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Quotiescunque ergo fides aut quæuis alia virtus laudatur, vel aliquid honoris illi tribuit, semper intelligendum est hac subintellecta conditione, si rectē suum exequatur officium. Tunc autem dicitur suum officium rectē exequi, si alia non omiserit quæ aliās præcepta sunt. Sicut enim eleemosyna dicenda est bona, quando ex fide procedēs solo dei respectu fit: sic etiam fides tunc erit sufficiens, quando illi fuerint opera necessaria cōiuncta. Nō enim per hoc quòd vna aut altera virtus laudatur, statim inuidendum est aliis, quia virtutes non sibi inuicem inuident, quemadmodum homines facere solent, qui aliorum laudes existimant suas esse contumelias, putantque suæ gloriæ detrimentum esse cuiuscunque alterius laudes. At virtutes non ita, sed omnes sua sorte contentæ, & quælibet suū gradū agnoscens, nec inferiorem despicit, nec altiori inuidet. Per hæc ergo quæ diximus, facilè (vt existimo) cuiuslibet obiectioni responderi posset, fatētes fidem iustificare, fidem exigere, fidem purificare, sed non solam, sed cum ea exiguntur omnia illa quæ aliās præcepta inueniuntur. Nā alioqui frustra præciperentur. Verum vnus nobis restat scrupulus adhuc tollendus. Paulus siquidem in ea quæ est ad Romanos epistola ait. Arbitramur iustificari hominem per fidem, sine operibus legis. Et in epistola ad Galatas, Scientes autē qđ nō iustificatur homo ex operibus legibus, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credidimus, vt iustificemur ex fide Christi, & nō ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro. De his duobus scripturæ locis maxime gloriantur Lutherani, quia (vt ipsi aiūt) in illis sic tribuitur iustificatio hominis ipsi fidei, vt excludantur opera. Quibus respondemus, Paulū in illis duobus locis loqui de operibus legis veteris, puta de cerimoniis & aliis ritibus, quæ omnia fuerāt per Christi mortē deleta, vt nullā penitus virtutē habentia, quapropter nec iustificare quenuquam poterant. Non autem loquebatur de operibus aliorū præceptorum decalogi. Ipsa autem materia de qua in illis epistolis tractat, ita esse aperte conuincit, quoniam (vt beatus Hilarius ait) circumstantiæ scripturarum solent scripturæ sensum aperire. Certum est autem Paulum in illis duabus epistolis circa hoc versari, vt ostendat legem Mosaicam quæ solis Iudæis data fuerat, iam cessasse, legemque Christi nouam esse omnibus cōmunē. Ideo post illa verba quæ ex tertio cap. epistolæ ad Romanos citata sunt, statim subiunxit, An Iudæorum deus tātum? Nonne & gentium? Immo & gentium, quoniam quidem vnus est deus qui iustificat circumcisionem ex fide, & præputium per fidem. Et de epistola ad Galatas manifestum est in illa hoc velle docere Galatas, vt videlicet crederent legitima non esse amplius exercēda. nam ob hanc causam testatur se reprehendisse Petrū, quòd videlicet per simulationem gentes iudaizare cogebat. Nulla in illis epistolis, ad Ro-

Tob. iiii.

Eccli. iij.

Lucæ. vi.

Math. xxv.

i. Cor. xij.

Secunda

obiectio.

Rom. iij.

Galat. ij.

manos videlicet, & ad Galatas, fit mentio de aliis operibus quàm de operibus legis veteris. Nil ergo aduersus nos illa scripturæ loca agūt: quoniā etiā nos fatemur illa opera legis veteris iā nullius esse momēti. Scio aliter hæc loca ab aliis exponi, & aliter obiectioni responderi ab eisdem: mihi tamē hic sensus magis placet, quoniam magis germanus est literæ. Et Theophylactus illa duo loca exponit eo modo quo nos exposuimus. Beatus Ambrosius ad eundem modum interpretatur. Beatus Hieronymus illum locum epistolæ ad Galatas docet eodem modo esse intelligendum. Hæc ergo de hac re dicta sufficiant iuxta breuitatem quam à principio statuimus. De hac re scripsit Augustinus opus quod inscribitur de fide & operibus. Scripsit etiam frater Iacobus Hochstratus hoc nostro seculo contra Lutheranos quandā epitomen de fide & operibus. Iodocus Clichthoueus in illo opere quod fecit pro declaratione & assertionem veritatum definitarum in concilio Senonensi, in cap. vlti. totius operis de hac re disputat.

Fornicatio.

Græci.

lectorem.

Nter alios Græcorum errores quos Guido recenset, est vnus ad hanc rem pertinens. Dicunt enim (vt ille ait) fornicationem simplicem, hoc est, coitum soluti cum soluta, non esse peccatum mortale. Sed aduersus hunc errorem iam supra disputauimus in titulo de Coitu, hæresi prima. Ad illum ergo locum mittimus

Futurū contingens.

Petr^o Abailardus.
Vvitleff.

Lutherus.

E hæc est vnus error quo docetur nihil contingens in rebus euenire, sed omnia quæ fiunt, necessitate absoluta fieri. Huius hæresis author fuit Petrus Abailardus. Eum postea secutus est Iohannes Vvitleff, dicens potentiam dei & actualement creationem eiusdē esse mensuræ, ita vt non possit plures res creare q̄ creat, nec aliter res facere q̄ fecit. Eūdem errorem tutatur nunc Lutherus, dicens omnia quæ fiunt, tam absoluta necessitate fieri, vt impossibile sit aliter fieri q̄ fiunt. Hinc aperte cōuincimus verum esse quod aliàs diximus, causam videlicet hæresum potissimam esse quod fidem metiuntur iuxta nostri intellectus potentiam, ita vt illa sola credenda putent, quæ eorum intellectus comprehendere potest. Quia enim humillimus intellectus, vel vt melius dicam, excæcatus Petri Abailardi & Iohannis Vvitleff, nō potest cognoscere alia q̄ ea quæ facta sunt, inde concludunt deū non posse facere nisi quæ facta sunt. Itaque diuinam omnipotentiam concludere volunt & circumsepire limitibus sui intellectus, quod maxima est blasphemia. Paulus nanque ait vias dei esse inuestigabiles. Quem locum pertractās Origenes lib. ix. super epistolam ad Romanos ait, Neque inscrutabilia iudicia, & inuestigabiles viæ dicerentur, nisi quia nulla est creatura quæ vel inuestigare valeat vel scrutari. Solus enim filius est qui nouerit patrem, & solus est spiritus sanctus qui scrutatur omnia, etiam altitudinem dei: & ideo hæc altitudinem dei quam inscrutabilem dicit & inuestigabilem, omni creaturæ inscrutabilem dicit. Hæc Origenes. Quid ergo superbissimi hæretici scrutari tentāt quod inscrutabile est? & vestigare quod inuestigabile est? Volunt enim velut illi Babylonii qui turrim ædificare cœperāt, in cœlum ascendere, sed deiecit eos deus, dum se eleuare super altitudinē cœli contendunt, & ita euenerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Melius certē Augustinus, qui captiuans intellectum suū in obsequium omnipotentiae diuinæ, ita dicit, Demus deum aliquid posse quod nos fatemur inuestigare non posse. in talibus enim rebus tota ratio facti est potentia facientis. Hæc Augustinus in quadam epistola ad Volusianum. Cæterum quia Petrus Abailardus & Ioannes Vvitleff in hoc vnum conuenerunt, vt apud seipsos solos, contra sapiētis præceptum, prudentes sint, & omnium sanctorum virorū sententiis posthabitis, de solo suo sensu gloriētur, ideo ex sola sacra scriptura testimonia proferentes, contra illos agamus. Et primo pro nobis testimonium dicit Sapiens, qui loquens de via filiorum Israel per desertum, ita ait, quod quidam errantes colebāt mutos serpētes, & bestias superuacuas, Immisisti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam, vt scirent quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.

Rom. xi.

Gen. xi.

Rom. i.

Sap. xi.

A & torquetur. Nō enim impossibilis erat omnipotēs manus tua, quæ creauit orbē terrarū ex materia inuisa, immittere illis multitudinē vrsorū, aut audaces leones, aut noui generis ira plenas & ignotas bestias, aut vaporem ignium spirantes, aut fumi odorem proferentes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes, quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorē occidere. Nam & sine his vno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispergi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura & numero & pondere disposuisti. Vides quā multa numerauit sapiens quæ deum ait potuisse facere, cum tamen nunquam facta fuerint. Alia ergo potest facere, & aliter facere quā facit. Et post illa verba iterum ait Sapiēs, Misereris omnium, quia omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter poenitentiam. Ecce laudat dei miserationem, quam inde conuincit, quod cum possit hominem peccantem statim è mundo tollere, vitam illi permittit qua poenitere possit, & veniā promereri. Eādem etiam sententiā in eodem libro, altero tamen capite, Sapiens repetit. Nec potest Vvitleff euadere ea parte qua tentat, dicēs Deum multa potuisse quæ non fecit, potuisse inquam, si voluisset. Sed nos dicimus quod potuit cum tamen non voluit, quia si voluisset, fecisset: vnde conuincitur vt nō voluerit quod nō fecit. Præterea Christus redemptor noster pridie quā pateretur, & cum proximus esset vt caperetur, Petro qui gladio amputauerat auriculam serui principis sacerdotum, dixit, An putas quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi pulsquam duodecim legiones angelorum? Quomodo ergo implebuntur scripturæ? quia sic oportet fieri. Petrus voluit magistrum vi & armis defendere, & impedire, si posset, ne caperetur. At ipsemet magister volens ostendere esse in manu sua non pati si vellet, dicit se posse rogare patrem suū vt exhiberet illi duodecim legiones angelorum, qui facilius hoc exequi possent. Verū licet hoc se posse dixerit, constat tamen illum non sic vt poterat fecisse. Et apud Iohannem ostendens se sola voluntate mortem passurum, & non necessitate absoluta, vt aiunt hæretici, dicit, Propterea me diligit pater, quia ego pono animā meā, & iterum sumam eam. Nemo tollit eam à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Quibus verbis innuit manifestè se habere potestatem impediendi virtutem hominum machinantium ad mortem eius. ideo dixit, nemo tollit eam à me. ac si apertius Iudæis diceret, Vos sititis sanguinem meum, & mortē meam anxie desideratis. Hoc autem scitote quod me inuito & inuoluntario nullus vestrum præualebit. Rursum, Beatus Paulus in ea quæ est ad Hebræos epistola de Christo loquens ita dicit, Qui in diebus carnis suæ preces supplicationesque ad eum qui posset illum saluū facere à morte, cum clamore valido & lachrymis offerens, exauditus est pro sua reuerētia. Quid hoc testimonio apertius desiderari potest? Paulus ait deum potuisse liberare Christum à morte, hoc est, ne talem pateretur mortem. Hoc tamen cum non fecerit, conuincitur deum aliud & aliter posse facere quā facit. Et in priore epistola ad Corinthios ait, Fidelis est deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis. Non autem patimur aut permittimus (nam pati hic ponitur pro eo quod est tolerare aut permittere) nisi ea quæ cum aliter euenire possint, impedire nolumus ne ita eueniant: quæ cum non impedimus, sed sinimus esse prout sunt, tunc dicimur ea pati, aut tolerare, aut permittere. Nullus enim recte & vt decet loquens diceret, Ego non patiar ignem esse frigidum: aut, patiar ignem esse calidum, quoniam nullus nostrū potest facere vt ignis frigeat, aut impedire ne caleat. Cum ergo Paulus dicat de deo quod non patietur nos tētari supra id quod possumus, signum est quod aliter euenire potest, vt videlicet supra nostrā potētiā tentemur. Hoc autē etsi cōtingere posset, quia tamē ne ita eueniat, deus nō permittit, ideo ait Paulus quod non patietur nos tētari supra id quod possumus. Ex quo loco si rectè consideretur, aperte etiā ostenditur deum posse facere res aliter quā facit. deinde mutatio ipsa operationū quæ in creaturis deo iubente cōtingit, apertissime ostendit deū posse facere res aliter quā facit. nā sæpe contingit vt res aliter se habeant & aliter operentur quā a natura illis cōcessum fuerat: quæ mutatio conuincit vt cū aliter factum fuerit, non necessitate sed mera dei volūtate ita factum esse credamus. Quod enī mulier in iuuetute sterilis, prout de Sarra sacra narrat historia, postea senio cōfecta pariat, præter naturæ ordinem euenit. Asina Balaam cum loquitur, limites suæ conditionis excedit. Quæ cū motum suum relinquens, stetit in fauorem filiorum Israel, vltra leges naturales hoc habuit. Virga amygdali nomine Aaron constituta, contra naturalem ordinem sine radice floret, cum esset arida, & fructū emittit. In fornace ardente pueri inclusi nō comburuntur. Et ex petra arida quæ nullam humoris virtutem continebat, fluunt aquæ largissimæ

Sap. xij.

Matt. xxvi.

Iohan. x.

Heb. vi

i. Cor. x.

Gen. xxi.

Num. xxij.

Iosua. x.

Num. xvij.

Daniel. iij.

Nume. xx.

adeo vt pro sexcentis millibus animarum suffecerint. Cum hæc omnia præter naturæ ordinem eueniant, docemur vt cum iuxta naturæ ordinem aliquid fit, credamus tunc etiā Deū aliter facere posse. Accedit ad hæc, q̄ si nihil contingenter euenit, sed omnia necessitate absoluta fiunt, orationes erunt prorsus inutiles. Vt quid deum oramus si necessariō euenit id quod semel decretum est? Frustra enim oramus si id quod petimus, nobis etiam non petentibus fiet: aut si futurum non erat, impossibile est vt fiat. Frustra ergo oramus? Absit. Nā dominus nos orare præcepit, & David Rex orans in ieiunio & fletu, sperauit se posse impetrare à deo ne filius suus moreretur, quanuis per Natham prophetam fuerat ei dictum, Filius qui natus est tibi, morte morietur. & cū postea vidit filium mortuū, dixit David seruis suis qui illum reprehenderant propter ieiunium & fletum, Propter infantem cū adhuc viueret, ieiunaui & fleui. Dicebam enim, Quis scit si forte donet eum mihi dominus, & viuat infans? Nunc autem quia mortuus est, quare ieiuno? Ecce David credit deum potuisse facere de morte filii eius aliud quàm fecit, & Petrus Abailardus hoc nō credit. Quapropter videtur mihi velut alter Goliath, qui omnes filios Israel, id est omnes sacros doctores ad bellum prouocat: sed vide eum iam nunc à Dauide percussum & interfectum. Præterea Christus patrem orans ait, Pater si possibile est, transfer calicem hunc à me. At Christus qui futura præuidebat, sciebat se calicem potaturum: ergo iuxta istorum sententiam impossibile erat vt non biberet. Frustra ergo orat? Absit vt in tām blasphemiam prorumpamus, vt dicamus Christum petiuisse patrem id quod impossibile erat sibi donari. Quod autem dixit, Si possibile est, non dixit quasi dubitans de potentia, sed velut sciens diuinam voluntatem cui reluctari nolebat. ideo quod hic dixit, Pater si possibile est: alius Euangelista eandem orationem enarrans dixit, Pater si vis. ex quorum duorum locorum collatione ostenditur Christi verba sic esse intelligenda, Pater si possibile est, hoc est, si potest fieri sine cassatione tuæ voluntatis. nam huic contradicere Christus nolebat, sed volebat eā impleri: ideo subdit, Verūtamē nō sicut ego volo, sed sicut tu. Hieronymus autem, & Christianus Druthmarus qui illum imitatur, aliter exponunt, quanuis eorum expositio nostro primo proposito non contradicat. Cæterum quod illa non fuerint verba de dei potentia dubitantis, verba Marci conuincunt. Nam post illam orationem Marcus refert Christum sic dixisse, Abba pater, omnia tibi possibilia sunt. quibus verbis apertissime innuit Deum posse transferre calicem ab illo, ne videlicet illum biberet. cum autem non sic factū fuerit, conuincimus deum posse facere res aliter q̄ facit. Aduersus hunc errorem militant ea quæ inferius pro assertionem liberi arbitrii dicemus. Lector ergo ex illo loco petat plura si illa desiderat, quoniā ostēsa arbitrii libertate, conuincitur non omnia necessariō euenire. Postremo ex **xliv.** articulis **Iohānis Vvitleff** in cōcilio Cōstantiēsi sessione octaua dānatis, is vnus vicesimoseptimo loco statuitur, quo dicit. Omnia de necessitate absoluta eueniunt. Qui simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnatus est. Aduersus hunc errorem scripsit **Thomas Vvaldē** in suo primo tomo doctrinalis fidei antiquæ, libro primo, articulo primo, à capite decimo vsque ad caput quartūdecimū. Sed in illo loco aliquantulum tepuit, quoniā rarissimus fuit in citandis testimoniis sacræ scripturæ, densior autem in citandis testimoniis aliorum sacrorum doctorum: quod faciendum non erat, præsertim quia expressa sunt scripturæ sacrę testimonia, & quia contra homines agebat quos cōstat testimonia hominū non recipere.

Gratia,

Pelagius.

Elagii error notissimus est, qui tātum tribuit libero arbitrio, vt diceret absq; gratia Christi hominē posse omnia præcepta dei implere, & suis meritis vitam æternā consequi. Et cum super hac re ab aliis increparetur, eatenus cessit admonitioni, vt diceret gratiam non esse abiicendam velut prorsus inutile, sed esse amplectēdā, quia illa accedēte facilius posset haberi gloria æterna. quibus verbis innuebat sine gratia beatitudinē posse acquiri, licet difficilius quàm cum gratia. Hunc errorem post Pelagium docuit **Cēlestinus** quidam (vt opinor) monachus, cuius autem gentis fuerit, mihi non est notum, quoniam **Gennadius** in catalogo illustriū virorum de illo differens, patriam subticuit. **Augustinus** tamen in libro de hæresibus, capite **lxxxviii.** dicit huius erroris fautores fuisse postea etiā appellatos **Cēlestinianos** ab hoc **Cēlestino**. Eundē tutatus est errorem **Iulianus** episcopus **Capuanus**, vir (vt ait **Gennadius**) acer ingenio,

A ingenio, in diuinis scripturis doctus, & qui aduersus beatum Augustinum impugnatorē illius scripsit libros aliquot. Aduersus hunc errorem tali temperamento oportet aggredi, vt sic gratiæ necessitatem defendamus, q̄ non derogemus libero arbitrio. sic rursus libertatē voluntatis asseramus, vt eam egere gratia conuincamus. Vt autem hoc melius faciamus, admonere prius oportet triplicem esse libertatem. Quædam est libertas à culpa, de qua apostolus ait, Cum enim serui essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ. Et alibi. Vbi spiritus do-
mini, ibi libertas. Hæc libertas non est illa qua dicimus liberum esse omne hominis arbitrium. Est alia libertas quæ opponitur contra seruitutem miseræ, de qua etiam Apostolus ait. Et ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorū dei. Neque hæc libertas nostro proposito deseruit, quoniam non ab illa dicitur arbitrium hominis liberum. Tertia libertas est quæ opponitur contra necessitatem, aut verius coactionem, quoniam aliqua necessariò sunt, vt gratia exempli productio spiritus sancti, dilectio mutua personarum diuinarum, quæ liberè fiunt, quanuis necessariò, non tamen ex coactione aut violentia, quia non nituntur in oppositum. Ab hac libertate vocamus hominis arbitrium liberum. Hanc libertatem habet homo à sua cōditione, estque illi adeo insita, vt ab eo diuelli non possit. Hanc autem arbitrii libertatem non est nunc opus vt probemus, quoniam aduersus Pelagium agimus, qui plus iusto arbitrio humano fauit. Si qui autē sunt qui hanc libertatem expugnant, non sunt modò citandi, quoniam alibi contra illos disputabimus. Cæterum vt arbitrii libertatem, & gratiæ necessitatem simul ostendamus, est vltèrius aduertendum, voluntatis nostræ operationes esse triplices. Quædam enim earum est bona, vt velle dare eleemosynam egenti, propter deum. Alia mala, vt velle furari. Alia media, quæ nec bona nec mala censenda est, vt velle fricare barbam, aut deambulare, nullo cōsiderato fine ad quem hæ operationes diriguntur. nam si aliquis illis operationibus præfigeretur finis, ab illo posset quælibet illarum bonitatem aut malitiam accipere. His ergo iactis fundamētis, quinq; addo catholicas assertiones. Prima, Liberum arbitriū ex se & ex sua conditione potest eligere quālibet volitionem malam. Secunda catholica assertio. Liberū arbitrium ex sola suæ naturæ conditione (non excludo hic aut in prima assertione illam dei generalem concausationem) potest eligere quodlibet opus medium, quod videlicet nec est bonum nec malum. Tertia catholica assertio. Liberum hominis arbitrium ex sola sua potestate, addita etiam illa communi & generali dei concausatione, nō potest sine aliquo dei speciali auxilio bonum aliquod operari, quoniam semper circa illud præcedit quædā monitio, aut attractio, aut inspiratio, aut aliquod donum naturæ superadditum, quod ipse deus mere gratis quibus illi placet, donat. Quarta catholica assertio, Postquam deus voluntatem nostram excitauit ad bonum, est in ipsa hominis voluntate hæc potestas, vt deo monenti & inspiranti consentiat, aut dissentiat. Quinta catholica assertio. Postquam voluntas nostra cum dei adiutorio cœpit agere aliquod bonum, non potest sine eiusdem dei speciali adiutorio bonum inceptum prosequi, & in eo perseuerare. Ex istis ergo quinque assertionibus apertissime patet quāta sit nostri liberi arbitrii potestas, quanta sit etiam in libero arbitrio gratiæ diuinæ necessitas. Verū superest vt ne solum docere videamur, ea quæ diximus, testimoniis scripturæ sacræ comprobemus. De prima & secunda & quarta assertionibus inter nos & Pelagium conuenit: quapropter non est quod nunc pro earum assertionem laboremus. Restant igitur mihi solæ duæ probandæ, videlicet tertia & quinta. Impotentia nostram satis apertè ostendit dominus per Esaïam prophetam dicens, Nunquid gloriabitur securis contra eum qui secat in ea? aut exaltabitur serra contra eum à quo trahitur? Quomodo si eleuetur virga contra eleuantem se, & exaltetur baculus, qui vtique lignum est. Ecce vides qualiter deus seipsum comparat artifici, nos autē securi aut serræ, aut alii iustrumēto quo mediante artifex operatur. At securis aut serra nunquā lignū scindet nisi ab alio ad hoc moueatur. sic etiā nostrū liberū arbitriū nunquā bonū aliquid operari poterit, nisi a deo moueatur ad illud agēdū. Quomodo ergo si exaltetur serra cōtra eū qui secat in ea, sic ōnis qui de bono opere gloriatur, & nō in domino gloriatur. Simillimū est huic quod diuinus Psaltes ait, Lingua (inquit) mea calamus scribæ velociter scribētis. Esaïas ostēdit infirmitatē nostrā ad opus, exēplo serræ pro hac re adducto. Dauid eandē impotentia circa verba formāda docet, linguā suā calamo cōparās. Sicut enim calamus nunquā scribet nisi manus scribæ illū moueat: sic nullus potest aliquid boni dicere, nisi lingua eius à deo moueatur. Non enī (inquit discipulis suis Christ⁹) vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri q̄ loquitur in vobis. Et Paul⁹ ait, Nemo potest dicere domin⁹ Iesus, nisi in spiritu sancto. Præterea

Rom. vi.

ij. Cor. iij.

Rom. viij.

Esa. x.

Psal. xl iij.

Matth. x.

i. Cor. xij.

- Hiere.x.** Hieremias propheta dicit, Scio domine quia non est hominis via eius, nec viri est vt ambulet & dirigat gressus suos. Vide quid dicat. Non negat esse in hominis potestate ambulare, nam hoc potest homo cum sola dei generali concausatione: sed negat esse in hominis potestate recte ambulare, vt videlicet dirigat gressus suos ad finem quem omnes quærimus, scilicet gloriam æternam. Hoc autem Dauid expressius docet. A domino (inquit) gressus hominis diriguntur. Ideo suam agnoscens infirmitatem, adiutorium petit à domino, dicens,
- Psal.xxxvi.** Perfice gressus meos in semitis tuis, vt non moueantur vestigia mea. Et iterū, Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniustitia. Erubescat ergo
- Psal.cxvii.** Pelagius dicens vnūquemq; suo arbitrio regi. Et idem Hieremias dominū orat dicens, Sana me domine, & sanabor. Saluum me fac, & saluus ero, quoniam laus mea tu es. Si Hieremias poterat seipsum sanare, vt quid à deo illud petit? Rursum per prophetam Osee iterum
- Osee.xiiij.** Deus eandem sententiam docet dicens, Perditio tua Israel: tantummodo ex me adiutoriū tuum. Hæc ex veteri testamento testimonia sufficiant. Nunc iam ad nouum, in quo veritas
- Iohā.xv.** clarius lucet, accedamus. Sine me (inquit Christus) nihil potestis facere. Si nihil possumus, quomodo poterimus sine illo vitam æternam consequi? Et iterum eadem veritas ait, Nemo potest venire ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Præterea in illa oratione quā
- Iohā.vi.** verus magister nos docuit, dicitur, Adueniat regnum tuum. quibus verbis petimus à deo gloriam cælestem, quæ est regnum dei æternum. Et iterum in alia petitione habetur. Et ne nos
- Matth.vi.** inducas in tentationem, sed libera nos à malo. Hæc omnia vnus & verus magister nos docuit petere à patre suo. At si hæc omnia nos possemus consequi per solam nostri arbitrii potestatem, non esset opus nos ea petere à deo. Ex quo facile conuincitur neminem posse vitam æternam consequi, aut omnia peccata euitare sine dei speciali auxilio. Verū hic dicit Pelagius tales petitiones non esse inanes, quia etsi nostrum liberum arbitrium omnia illa possit, difficilia tamen sunt illi. Ad hoc ergo dicit petimus, vt eo adiuuante facilius assequamur, quæ sine illius adiutorio difficilè assequi possemus. Sed hoc Pauli testimonio reicitur, qui in epistola ad Romanos ait, Quos iustificauit, hos & magnificauit. Nō dixit, quos iustos inuenit: sed dixit, quos iustificauit: vt his verbis doceret nos quòd omnis nostra iustificatio ab ipso deo est, & non à nobis. ideo iterū ait, Neq; volentis neq; currentis, sed dei est misericordis. Quibus verbis apertissimè docet nihil nos posse sine dei speciali auxilio. Nā quid quæso est illud quod ait, neq; currentis? Per illa nāq; verba docet qd nō solum remissa volūtas & tepida, sed etiā quæ nimio ardeat desiderio, & quæ quātūlibet vehementē adhibeat conatū, nō potest ex se vitā æternam assequi, sed hoc ex sola dei misericordia pendet. Hoc est enim dicere, neq; volētis neq; currētis: quoniā qui currit, magis circa motū conatur, & eius mēbra vehemētiore impulsu agitātur à corde, q̄ si lento gradu incedat. Et in alia
- i.Cor.iiij.** epistola. Nō qd sufficiētes simus cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis, sed sufficiētia nostra ex deo est. Quid hic respōdebit Pelagi? Si nō sumus sufficiētes cogitare, min⁹ & velle, quoniā quæ nō cognoscimus, velle nō possumus. Et si velle bonū non possumus, nec operari valebimus. Nostra (inquit) sufficientia ex deo est. Et quid Pelagius ait? Nostra (inquit Pelagius) sufficientia ex nobis ipsis est, sed facilitas ex deo. Apertissime ergo Pelagius pugnat cū Pauli doctrina, hoc est cum fide catholica. Et in alia epistola eandem sententiam replicat dicens, Potens est autem deus omnem gratiam abūdare facere in vobis, vt in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum. Ecce vides quid nobis conferat gratia, non certe solam facilitatem ad opus bonum, vt Pelagius dicit, sed cōfert nobis omnem sufficientiam. Non ergo sumus nos sufficientes sine dei gratia. Præterea cum idem Paulus rogaret dominum tertio vt auferret ab eo stimulum carnis, responsum est illi à domino. Sufficit tibi gratia mea. Non enim dixit dominus Paulo, Tu ipse sufficis, sed dixit, sufficit tibi gratia mea. Quòd si Paulus hoc quod petebat, potuisset, quanuis difficilè, præstare, meritò respondisset illi dominus illud quod beatæ Lucie pro suæ matris salute beatam Agatham deprecanti, eandem Agatham respondisse fertur. Vt quid (inquit) à me petis virgo Lucia, quod ipsa poteris matri tuæ præstare continuo? Verū quia Paulus non poterat tam improbæ tentationi Sathanę etiam cū magna difficultate resistere, ideo dominus dicit illi, Sufficit tibi gratia mea. Rursum, in epistola ad Ephesios idem Apostolus ait, Gratia enim estis saluati per fidem, & hoc non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus, ne quis gloriatur. Pelagius ne in totum videretur tollere auxilium diuinū, dicit fidem esse donū dei, & sine illa nos non posse saluari, atq; ideo dicit nos hoc debere deo, quòd scientiam nobis dedit qua illum verè cognosceremus, & sciremus ea quæ

A ea quæ agenda essent: qua scientia habita, dicit non esse nobis opus vltiore dono gratiæ aut charitatis, quoniam nec charitatem vult fateri donum dei, neque eam dicit esse necessariam, sed sufficere solam fidem cum nostri arbitrii potestate: & hoc modo interpretatur illud testimonium Pauli quod proxime citauimus: Gratia estis saluati per fidem. Sed attendat Pelagius quod Paulus non ait nos esse saluatos sola fide, sed gratia, & hoc per fidem. Nam fidem solam aut scientiam non sufficere, idem Paulus testatur, dicens, Si habuero omnem scientiam, & tantam fidem vt montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Deinde in epistola ad Philipenses ait, Deus est enim qui operatur in nobis velle & perficere pro bona voluntate. Si deus est qui operatur, non ergo scientia sufficit. Cum autem dixit, velle & perficere, docuit vt credamus gratiam dei esse necessariam non solum ad bonum aliquod incipiendum, sed etiam vt possimus in bono incepto perseverare. Nam hoc est perficere, quoniam qui cœpit ædificare, & non potuit consummare, hic non est perfectus vir: sed qui perseverauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Hæc autem salus non habetur nisi per gratiam dei. Paulus nãq; in epistola ad Titum ait, Apparuit benignitas & humanitas saluatoris nostri dei, qui nō ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiã suam saluos nos fecit, per lauacrum regenerationis & renouationis spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum saluatorem nostrum, vt iustificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. Potuissẽ hic sacrorum virorum plurima producere testimonia, sed cum scripturę sacrę tam apertẽ pro nobis testetur, superfluum erit hominũ testimonia citare. Colligimus ergo cuiuslibet boni initiũ, & eiusdẽ perseverantiã, à diuina gratia pendere, & nō ex solo hominis arbitrio. Cuius rei signum est illud quod dominus præcepit dicens, Offeretis in loco illo quem dominus elegerit, holocausta, decimas & primitias manuum vestrarũ. Quid sunt primitiæ manuum nostrarum iuxta

C moralem intelligentiam, nisi initium nostræ bonæ operationis? Et quid per decimas congruentius intelligi potest q̃ perseverantia, & totius boni operis cõplementũ? Tota lex decem mandatis cõtinetur, quibus vitã possumus assequi æternam. Primitias ergo & decimas domino offerre tenemur, quia boni initiũ & illius cõplementũ domino sunt tribuẽda, q̃ illa in nobis & per nos operatur. Sed opus est vt Pelagianorũ obiectionibus respondeamus. Primo sic nobis obiiciunt. Nullus peccat in eo quod vitare nō potest. Si ergo nō est homini liberũ præcepta omnia adimplere, & peccata omnia vitare, cū nō vitat, nō peccat, quia hoc ipsum vitare nō poterat. Cui respondemus, hanc esse nostri arbitrii potestatem, vt deo monenti cõsentiat, & deo operanti cooperetur. Deus autẽ nunq̃ seipsum nobis negat, immo semper paratus est vt nos excitet & adiuuet. Paulus nanq; ait, Fidelis est deus, qui nō patietur vos tentari supra id quod potestis. Inde ergo homo culpatur, nō quia solus non facit, cum hoc esset illi impossibile, sed quia deum monentẽ nō audit, ad eius vocem nō excitatur, illi vocati nō respondet. Nam de hac re queritur dominus de peccatoribus, dicẽs, Vocauĩ, & renuistis: & extendi manũ meã, & nō fuit qui aspiceret. Despexistis omne cõsiliũ meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoq; in interitu vestro ridebo, & subsannabo cū vobis id quod timebatis, aduenerit. Ecce iam vides de qua re dominus peccatores accuset, quia scilicet vocauit, & noluerunt illi respondere, noluerũt facere iuxta eius cõsiliũ. nec impotentiam aut infirmitatẽ propriã causari poterũt, quia ipse extẽdit manũ suã vt eos adiuuaret, eius tamẽ adiutoriũ neglexerunt. Extendi (inquit) manũ meã, & non fuit qui aspiceret. Si quispiam casu in foueã caderet, ex qua surgere & exire nō posset, & illi alter manũ præberet vt illum iuuaret & sic exiret, nōne meritò culpãdus esset si adiutoriũ reiiciens, in fouea manere vellet? Quod si postea increpetur quod in fouea manet, & non exierit, poterit ne meritò causari quod exire non potuit? Non certe: quia etsi solus nō potuisset, potuisset tamen cū adiutorio alterius, quo vti noluit. Sic etiam licet homo se solo nō possit omnia dei præcepta implere, & omnia peccata vitare, potest tamen hæc omnia cū dei adiutorio facere: quapropter peccator culpatur, quia deum monentem nō audit, & adiuuantẽ negligit, illius auxilio vti noluit. Secundo sic obiiciũt. Si deus omne bonũ quod est in nobis, operatur: nullũ ergo erit nostrũ meritũ, nulla nostra merces. Cui ego similiter obiiciẽdo respondeo. Si nostrũ arbitriũ se solo omnia bona operari potest, nō est cur de bonis operib⁹ à nobis factis deo gloriã reddamus, sed nobis ipsis, qui operati sumus illa, gloriã vëdicare iure poterim⁹. Absit tamẽ vt quisq̃ hoc apud se cogitet. Diuinus nãq; Psaltes ait, Nō nobis domine nō nobis, sed nomini tuo da gloriã. & iterũ, Gloriabũtur in te õnes qui diligũt nomẽ tuum. Et Paulus, Qui gloriatur (inquit) in domino gloriatur. Pelagius ergo qui in se & non

i. Cor. xiiij.

Philipp. ij.

Matth. x.

ad Titũ. iij.

Deu. xij.

Prima obiectio.

i. Corin. x.

Prouerb. i.

Secunda obiectio.

Psal. cxij.

Psal. v.

i. Cor. viij.

in domino gloriatur, non diligit nomen domini, quoniam omnes qui diligunt nomen domini, in illo gloriantur: illi tribuentes gloriam omnium bonorum suorum, & sibi ipsis imputantes sua opera mala. Quid ergo Pelagi gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Cum non sis tam potens ad bonum quantum ad malum, quæ est hæc tua malitia, ut glorieris de bono, qui potens es in iniquitate? Vide quid dicat ipsemet deus, Gloriam meam alteri non dabo. Sed quid dabis nobis domine? Pacem, inquit, meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Nobis pacem, illi gloriam. Hanc rerum distributionem nato domino angeli cecinerunt. Gloria (inquiunt) in excelsis deo, & in terra pax hominibus. Deo gloria, hominibus pacem reddunt angeli. Dic ergo Pelagi, vis tu gloria à deo præripere, quam illi reddunt omnes angelorum chori, & quam ipse sibi ipsi seruauit? Quod si gloriam deo cogeris reddere, quomodo illi das gloriam si tu omnia dicis te operari? Sed ne videamur objectionem objectione eludere, objectioni illius clarius respondeamus, sic deo gloriam reddentes, ut nostra merita non euacuemus: sic rursus nostrum meritum asserentes, ut gloriæ diuinæ nihil detrahamus. Nostrum enim liberum arbitrium (ut supra iam docuimus) citra dei monitionem, præuentionem, & cooperationem, non potest aggredi aliquod opus vere bonum. Cum tamen à deo monitum & præuentum fuerit, potest deo monenti obedire, deo operanti cooperari. Ecce duo, dei videlicet monitionem, & nostram obedientiam: dei operationem, & nostram cooperationem: quæ duo Paulus simul innuit dicens, Spiritus est qui adiuuat infirmitatem nostram. Et alibi clarius hoc ipsum expressit dicens, Dei enim coadiutores sumus. Ex quibus verbis aperte satis colligimus in eodem opere simul & deum & nos operari. Et iterum cum multa bona per ipsummet facta, & se plus omnibus laborasse dixisset: ne forte gloriam bonorum operum sibi ipsi arrogasse quispiam putaret, subiunxit, Non autem ego, sed gratia dei mecum. Non dixit, per me: ne forte inde aliquis coniceret illū fuisse velut instrumentū in operando: sed dixit, gratia dei mecum, ut per hoc ostenderet se fuisse dei cooperatorem. Deus ergo præuenit monendo, excitando, nos autem sequimur eum, dum illi monenti obedimus per consensum: & cum iuxta illius monitionem operamur, ille adiuuat infirmitatem nostrā. Quibus duabus rebus respondent duæ aliæ, videlicet gloria & meritum, ita ut deo reddamus nos gloriam, deus autem nobis reddat iuxta meritum nostrum. Quia enim ille præuenit nos in opere, ad illud nos excitans, & ipso opere adiuuat nos, sine cuius adiutorio nihil agere possemus: ideo debemus illi gloriam tanquam primæ illius operis origini. Ex hoc autem quod nos monitioni illius consentimus, qui tamen dissentire poteramus, debetur nobis merces & præmium, & inde meritum nostrum. Debetur inquam, non ex operis natura, quia (ut ait Paulus) non sunt condigne passionis huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed debetur ex iure promissionis. Hanc enim legem nos natura docuit, ut quod quisque promissit, debere se credat. Opus ergo quod meritum dici potest, sine duobus effici nequit, sine dei videlicet præuentione & assistentia, & sine nostro consensu & cooperatione. In primo est dei gloria, in secundo est meritum nostrum. Quæ omnia vno verbo propheta nos docuit dicens, Omnia opera nostra operatus es nobis domine. Cum enim dixit, Opera nostra, aperuit nostrā circa illa operationem: quoniam si circa illa nihil operaremur, non diceretur opera nostra. Cum autem dixit deo, operatus es, ostendit idem opus nostrum, esse opus dei, quia in illo eodem opere deus adiuuat infirmitatem nostram, operans nobiscum. Dicens autem nobis, innuit meritum nostrum: quia licet ille nobiscum operetur, ad nostrum tamen commodum est illius cooperatio, non ad suum, quia bonorum nostrorum ille non indiget. Tertio nobis obiciunt dicentes, Sicut potest liberum nostrum arbitrium de bono in malum corruere, quare non etiam poterit de malo ad bonum resurgere? Quibus nos respondemus, quod non tam facile quis potest exire de fouea, quam facile in eam potest labi. ita etiam quanuis sola voluntate in foueam peccati quis cadat, non tamen inde sola voluntate sine dei gratia eum adiuuante exire potest. Sed dices, Quid ergo? Nunquid per peccatum perdimus liberum arbitrium? Absit. Verum perdimus per peccatum gratiam diuinam, cuius auxilio liberum nostrum arbitrium, bonum poterat operari, quia iam sublata amplius non potest bonum operari quod ad vitam perducat æternā. Sed iam opus est ut ecclesiæ definitionem producamus. Conciliū Mileuitanū, capite quarto suorum decretorum de hac re per hæc verba definit. Quisquis dixerit eandem gratiam dei per Iesum Christum dominum nostrum propter hoc tantum nos adiuuare ad non peccandum, quia per ipsam nobis reuelatur & aperitur intelligētia mādatorum, ut sciamus quid appetere, quid vitare debeamus, non autem per illā nobis præstari, ut quod faciendum

Esa. xliij.

Iohā. xliij.

Lucæ ij.

Rom. viij.

i. Corin. iij.

i. Cor. xv.

Rom. viij.

Esaie. xxvi.

Psal. xv.

Teria obiectio.

Conciliū
Mileuitanū.

A faciendum cognouerimus, etiā facere diligamus, atq; valeamus, anathema sit. Et cap. v. rursum ait. Item placuit, vt quicumque dixerit ideo nobis gratiam iustificationis dari, vt quod facere per liberum arbitrium iubemur, facilius possimus implere per gratiam, tanquam si gratia non daretur, non quidem facile, sed tamen possimus etiam sine illa implere diuina mandata, anathema sit. De fructibus enim mandatorum dominus loquebatur, vbi nō ait, Sine me difficilius potestis facere: sed ait, Sine me nihil potestis facere. Hæc conciliū Mileuitanum. Aduersus Pelagianos scripsit beatus Hieronymus tres dialogorū libros. Beatus Augustinus plures cōtra eosdem edidit tractatus, videlicet De peccatorū meritis & remissione ad Marcellinum libros tres. De natura & gratia contra Pelagianos librum vnum. De gratia Christi contra Pelagium & Cælestinum libros duos. Cōtra duas epistolas Pelagianorum, ad Bonifacium libros quatuor. Contra Iulianum Pelagianum libros sex. De gratia & libero arbitrio ad Valentinum librum vnum. Contra Pelagianos hypognosticōn libros sex, in quorum tertio de hac re differit, quanquam hoc opus non esse Augustini Erasmus opinatur. Extat etiam Prosperi Aquitanici elegans opusculum de libero arbitrio aduersus colluctatorem, in quo de hac re disputat. Beatus Bernardus scripsit aliud opusculum de gratia & libero arbitrio. Iohannes Tritemius in suo catalogo ecclesiasticorum scriptorum refert Gennadium scripsisse etiam aduersus Pelagium, sed hoc opus fateor me non vidisse.

Secunda hæresis docet gratiam in baptismo semel receptam, postmodum amitti non posse. Huius hæresis author fuit Iouinianus quidam monachus Romanus, qui monachatu reiecto velut canis ad vomitum reuersus est. Hic inter alios errores hunc etiam docuit, dicens eos qui plena fide per baptismum renati sunt, non posse postea peccare. Hūc errorem (vt beatus Augustinus libro de hæresibus cap. lxxxviii. refert) docuit etiam Pelagius, dicens vitam iustorum in hoc seculo nullum habere peccatum, tanquam si is qui semel iustus est, iam amplius peccare non possit. Hanc tamen erroneam doctrinam cælestia simul & terrestria expugnant. Nam dæmones in gratia fuisse à deo creatos iam superius in titulo de diabolo ostendimus. Hi autem non fuerunt stabiles in gratia, neque in veritate, immo in illis inuenta est iniquitas. Videbam (inquit) Satanam sicut fulgur de cælo cadentem. Quid ergo nobis futurum putas? Et in angelis suis deus reperit prauitatem, quanto magis hi qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur velut à tineas? Si in cælo ruinæ, quāto magis in terra? Si Lucifer ille qui mane oriebatur, & qui in deliciis paradisi fuisse, & omni lapide precioso ornatus describitur, cecidit, quis de sua constantia præsumet? Nunquid fortiores erunt homines quā angelis? Absit vt hoc aliquis de se præsumat. Sed iam ad homines descendamus. Deus creauit hominem rectum, & tamen postea contempto dei præcepto, vt placeret vxori, comedit de fructu ligni vetiti. Loth in Sodoma iustus inuenitur, quapropter cum tota ciuitas periret incendio, ipse saluatur, & post modicum tempus ebrietatem ex culpa sua patitur, & cum filiabus suis coit. Dauid de post feetantes eligitur in regem, & à Samuele ex præcepto dei vngitur, postea tamen & adulterium, & homicidium committit. Salomon huius filius à domino prius dilectus, & ab eo sapientia vltra omnes homines est donat⁹: quis tamen dubitat eū postmodū fuisse mulierosum & idololatrā? Plurima possem ex veteri instrumento proferre exempla, sed breuitati consulens omitto. Ad nouum accedamus. Pridie quā dominus Iesus Christus pateretur, coenante illo cum apostolis suis, dixit Petro, cum illum lauare vellet. Qui loquutus est, non indiget nisi vt pedes lauet. vos mundi estis, sed non omnes. His verbis designauit apostolos esse in gratia. quod autem ait, sed non omnes, constat fuisse dictum propter Iudam qui tunc volebat Christum vendere. At qui mundi erant, postea relicto magistro omnes fugerunt, & scandalum passi sunt, & Petrus ter magistrum negat. Quid his Iouinianus, quid Pelagius etiam respondere poterunt? Quod si alterum adhuc desideras exemplum, audi. Nicolaus Antiochenus diaconus ab apostolis eligitur tanquam vir boni testimonii, & plenus spiritu sancto, vt cum Stephano & aliis quinque viduis ministraret, male tamen à multis postmodum audiit, propter illud quod dominus in Apocalypsi ait, se odisse facta Nicolaitarum. Præterea in illa oratione quam dominus nos docuit, dicimus, Dimitte nobis debita nostra. & iterum, Et ne nos inducas in tentationem. Quod si (vt Iouinianus ait) homo qui plena fide baptizatus est, non potest à dæmone subuerti, hæc oratio non congruit homini baptizato, atque ideo nec toti ecclesiæ. Ecclesia tamen illam quotidie cantat. Rursum vas illud electionis castigat corpus suum, & in seruitutem redigit, ne forte aliis prædicans, ipse reprobis inueniatur. Et ad Corinthios scri-

Iouinianus

Pelagius.

Lucæ. x.

Iob. iij.

Esa. xliij.

Eze. xxvij.

Gene. iij.

Gene. xix.

i. Reg. xvi.

ij. Reg. xi.

Iohan. xij.

Act. vi.

Apoca. ij.

i. Corin. ix.

- ij. Cor. xi. bēns ait, Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua, ita corrumpantur sensus ve-
 stri à simplicitate quę est in Christo. Quòd si tanta est post baptismum securitas, quare Pau-
 i. Cor. x. lus trepidat timore vbi nullus est timor? Quare etiam monet alibi dicens, Et qui sibi vide-
 tur stare, videat ne cadat. Et Galatas reprehendit quòd à recta via discesserint. Sic enim
 Galatas v. ait, Currebatis bene, quis vos impediuit veritati nō obedire? Demum dominus in Apoca-
 Apoc. ij. lypsi per Iohannem apostolum angelo Ephesi ecclesię ait, Scio opera tua, & laborem, &
 patientiam tuam, & quia sustinuiisti propter nomen meum, & non defecisti: sed habeo ad-
 uersus te quòd charitatem tuam primam reliquisti. Vnde ergo tantam securitatem promit-
 tunt Iouinianus & Pelagius iis qui semel in baptismo iustificati sunt? Videtur ergo mihi
 Hiere. vi. isti hæretici esse illi de quibus per Hieremiam prophetam dominus queritur dicens, Cu-
 rabant contritionē filiæ populi mei cum ignominia, dicentes, Pax, pax, & nō erat pax. Sed
 i. Iohā. iij. iam videamus cui fundamento innitantur, & ostendamus tam debile esse, vt vno digito
 euertere illud possimus. Adducunt enim pro se illud Iohannis in prima canonica, Omnis
 qui natus est ex deo, peccatum non facit. Sed hoc statim corrui, quoniam non ita esse
 intelligendum, vt illi putant, verba quę sequuntur, apertē conuincunt. Nam statim sub-
 iunxit, causam eius quod dixerat reddens, Quoniam (inquit) semen ipsius in eo manet.
 Semen dixit, gratiam aut charitatem, per quam filii dei efficimur. Causa ergo quare qui
 ex deo natus est, non peccat, est, quia semen dei, id est gratia, in eo manet. Non est enim
 possibile vt quis in gratia existat, & peccet. illa enim duo ad idem tempus referenda sunt
 vt simul cohærere non possint, videlicet in gratia esse, & peccare. Nam si ad diuersa tem-
 pora referas, vt qui semel in gratia manserit, in posterum peccare non possit, tunc faceres
 i. Iohan. i. Iohannem secum pugnantem. Nam in eadem epistola prius dixerat, Si dixerimus quia
 peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est. Et iterum, Filioli
 mei, hæc scribo vobis, vt non peccetis. Si omnis qui natus est ex deo, nō potest in posterū
 peccare, frustra monet ne peccent. Aliter hunc locum exponit beatus Bernardus, qui in li-
 bro de natura & gratia, dicit illud esse intelligendum de prædestinatis, quorum peccata si-
 qua sunt, non imputantur ad pœnam, quoniam digna pœnitentia hic purgatur, atque ideo
 i. Cor. xij. non peccant, peccato inquam ad mortem. Quod si pro se citent illud Pauli, Charitas nun-
 quam excidit: nihil nos mouet, quoniam ibi Paulus non negat charitatem semel habitam
 amitti posse in hoc seculo, sed docet charitatem quam in hoc seculo habuerimus, in futuro
 seculo non excidere: quemadmodum de fide docet, quam in alia vita, succedente clara vi-
 sione, amittimus. Itaque ibi confert charitatem fidei & prophetiæ, & reliquis virtutibus,
 Conciliū
 Mileuita-
 num. quas cum dicat in alia vita non esse, solam tamen charitatem dicit ibidem manere. De
 hac re extat concilii Mileuitani definitio, quod in sexto suorum decretorum capite ita ait,
 Item placuit, quod ait sanctus Iohannes apostolus, Si dixerimus quia peccatum non habe-
 mus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis non est: quisquis sic accipiendum putauerit,
 vt dicat propter humilitatem non oportere dici nos non habere peccatum, non quia veri-
 tas est, anathema sit. Et capite octauo iterum, Item placuit vt quicumque verba ipsa do-
 minicę orationis vbi dicimus, Dimitte nobis debita nostra, ita volunt à sanctis dici, vt
 humiliter non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, non ho-
 minibus sed ipsi domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, & corde dicit quę
 sibi dimittantur debita non habere? Hæc concilium Mileuitanum. Aduersus Iouinia-
 num scripsit beatus Hieronymus duos libros, & in secundo contra hunc errorem dis-
 putat.
 Lutherus. **T**ertia hæresis docet omnem hominem iustum scire se esse in gratia, & esse certum de
 sua iustitia. Hūc errorem primus, quod sciam, docuit Lutherus. Cū qua doctrina, alia
 eiusdē Lutheri assertio velut ex diametro pugnat. Dicit enī alibi, neminē esse certū
 se nō semper peccare mortaliter, propter occultissimum superbię vitium. Quomodo ergo
 quis erit certus se esse in gratia aut charitate, si nō est certus se non peccare mortaliter? Nū-
 quid poterunt hæc duo simul inesse alicui, vt gratiam aut charitatem habeat, & mortaliter
 Psal. xcviij. peccet? Absit. Iniquos enim deus odio habet, tantum abest vt grati illi sint. Præterea sa-
 Eccles. ix. piens ait, Nemo scit vtrum amore an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruatur incer-
 ta. Ecce Lutheri impudentem arrogantiam, quoniam quod sapiens fatetur se nescire, Lu-
 therus se & alios scire contendit. Quapropter videtur mihi esse semē illius serpentis anti-
 qui, qui dum primis parentibus scientiam promisit, scientiam sustulit. Rursum Iob ille vo-
 Iob. ix. ce domini laudatus, cui suo tempore similis super terram non inueniebatur, ait, Si venerit
 ad me

A ad me, nō videbo eum. si abierit, non intelligam. Ad quem autem venit deus nisi ad illum qui mandata eius seruat? Sic enim ipse ait, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & ad eum veniemus. Recedit etiam ab eo qui mandatis illius non obtemperat. Iob ergo fateatur se nescire quando deus venit ad eum, aut quando recedit ab eo. Et iterum, Si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea. Et tamen Lutherus non veretur dicere omnē hominem iustum esse certum se esse in gratia. Accedit ad hæc quod ait Paulus, Nihil mihi conscius sum, sed neq; in hoc iustificatus sum. Potuisssem pro hac re plura sanctorū virorum testimonia citare, sed quoniam res est aperta ex sacris literis, illa producere nolo, breuitati studens. Aduersus hunc Lutheri errorem, nullum reperi scriptorem, sed solum vidi definitionem facultatis Parisiensis in hac parte illum damnantis.

Iohā. xiiij.

Iob. ix.

i. Cor. iij.

B

Hæreticus.

Verunt quidam adeo dementes, vt dicerent omnes hæreticos bene sentire: quam sententiam (vt Philaster ait) asseruerunt quidam dicti Rhetorii. Verum hæc assertio adeo rationi repugnat, vt Augustino in libro de hæresibus capite lxxii. videatur impossibile, vt aliquis suæ mentis compos hoc sentire posset. Cum enim plures sint hæreses ex diametro pugnantes, non est possibile vt vtraque earum credatur esse vera, non certe magis quam credere duo contradictoria simul vera. Quapropter non est quod aduersus hanc dementiam pugnemus. sola narratione eam expugnasse credimus, quoniam seipsam oppugnat.

Rhetorij.

C Secunda est hæresis quæ docet hæreticos non esse aliqua corporali pœna puniendos, sed esse iudicio diuino relinquendos. Verum de hac re nihil impresentiarum dicemus, quoniam specialem prolixum de hac re paramus tractatum, qui de iusta hæreticorum punitione inscribitur.

Tertia hæresis est quæ docet omnem illum esse cēsendum hæreticum, qui quouis modo læthaliter peccat. Hanc hæresim prodiisse tempore Gregorii papæ huius nominis vndecimi, testatur Nicolaus Eimerici in suo directorio inquisitionis, nec tamen prodit quis illius fuerit autor: sed tantum dicit Gregorium vndecimū habito prius pleno (vt decebat) doctorum virorum consilio damnasse hanc assertionem velut hæreticam, & à vera catholicæ fidei regula deuiantem. Et certè nisi quæstionis difficultas ex sola nominis significatione penderet, clarissime patet non omnem peccatorem, etiam si læthale sit illius crimen, esse hæreticum. Nam cum duo sint peccatorum genera, vnum cum ea fiunt quæ facienda non erant, alterum cum ea deseruntur quæ facere tenebamus: si hoc secundo modo quis peccet, quo pacto illum dices hæreticum, quem nihil egisse aut docuisse constat? Præterea fieri potest vt aliquis graue aliquod crimē committat, & se male agere sciat: nam alioqui verum non esset quod Saluator ait. Filius qui nouit voluntatem patris, & nō facit secundum eius voluntatē, vapulabit multis. At Christus Saluator noster qui ipsamet veritas est, mentiri non potuit. Fieri ergo potest vt quis male agat etiam cum se male agere credit. Non enim tam morigera est voluntas, vt semper intellectui sibi consulenti cedat, immo sæpissime illius consilium dedignatur, & consilio illius spreto quodlibet agit. Ille igitur qui iuxta hunc modum contra dei præcepta agit, peccat, non tamen hæreticus ab vilo viro docto & catholico censebitur. Qui enim fieri potest vt qui nulli hæresi adheret, hæreticus sit? At vbi nō est error in fide, ibi hæresis esse non potest: quoniā hæresis opponitur fidei. Qui ergo male agens, se male agere credit, hæreticus non est dicendus. quo fit vt non omnis peccator sit hæreticus dicendus. Deinde si omnis peccator esset censendus hæreticus, oporteret omnē peccatorem post primam & secundam correptionem deuitare: quoniam Apostolus Paulus ait. Hæreticum hominem post primam & secundam correptionem deuita. Aliter tamen faciendum esse Christus nos docuit, qui secundò peccantem non vitandum dixit, sed ecclesiæ denunciandum. Neque opus est vt aduersus hæc damnatam hæresim amplius disputemus, præsertim quòd supra libro primo capite nono ex sanctorum virorum doctrina ostendimus quis vere hæreticus dici debeat: ex quibus apertissimè constat non omnem peccatorem esse de hæresi notandum,

Lucæ. xij.

ad Tit. iij.

Matt. xviij.

f iiii

Horæ Canonicae.

Valdenses

Vvicleff

Gala. iij.

i. Reg. xv.

Eccles. iij.

i. Cor. xiiij.

Daniel. vi.

Actuū iij.

Actuū. x.

Psal. cxviiij.

Psal. vi.

Nter alios errores quos impingit Valdensibus Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, is vnus est quo docent in horis canonicis cantandis dicēdisque frustra tempus teri. Huius tamen erroris bonus Guido non meminit cum errores Valdensium recenset. Hunc errorē suscitauit postea Iohānes Vvicleff, dicens quod licet sit bonum orare, nō est tamē equū vt homo arctetur ad orandum certo & determinato tempore, quia (vt dicit) hoc repugnat libertati Christianæ, sed ait liberū debere esse cuilibet vt oret cum voluerit. Tanquam si libertas Christiana in hoc sita esset, vt nulli humanæ legi obligetur. Superius nanque ostendimus ecclesiam habere à deo potestatem instituēdi leges, quibus omnes Christianos obliget. In hoc ergo sita est Christiana libertas, vt primò per baptismum homo liberetur à seruitute peccati, quæ maxima est seruitus. Deinde liberi simus a iugo seruitutis legis Mosaicæ: in quibus duobus vera Christiana libertas collocatur. Et hæc est libertas qua (vt dicit Paulus) Christus nos liberauit. Non autem sic liberos nos fecit, vt liberum nobis sit quasi libet humanas leges contemnere, quia illis obtemperare tenemur cum iustæ sunt. Cum ergo iustum sit vt deum oremus, & pro beneficiis a deo receptis illi gratias reddamus (nam hoc deus præcepit, nec tamen signauit tempus quando hoc faciendum esset) ecclesia tempus orādi instituens, nihil aliud facit quā præscribere tempus quo præceptum illud diuinum implendum sit, sicut in præcepto de sanctificatione sabbati declarat illud impleri per auditionem missæ in die dominica. Omnes ergo illi quibus ab ecclesia certum orādi tēpus præscriptum est, illo tempore orare tenentur: nec sic faciētes frustra faciunt, quia ecclesiæ præcipienti obediunt. At qui ecclesiam audit, Christum eius sponsum audit. Quis autem adeo desipiet vt dicat nos frustra deo obedire? Melior est certe obediētia quā victima, & nolle acquiescere quasi peccatum ariolandi est. Præterea ecclesia instituens certa orandi tempora, ita vt quolibet die certis horis ad hoc destinatis ab aliquibus oretur, iuste facit, quoniam vt dicit Sapiens, Omnia tempus habent, & suis spatiis transeunt vniuersa sub cælo. Si ergo tempus est flendi, & tempus ridendi, tempus plangendi, tempus saltandi, tempus loquendi, tempus tacendi, cur non etiam tempus orandi? Beatus Apostolus Paulus Corinthiis scribit, vt omnia honestè & secundum ordinem fiant. Si omnia, ergo etiam oratio secundum ordinem fieri debet. At qualis ordo erit, si nullū certum tempus erit deputatum orationi, quo conueniatur ad ecclesiam, sed quisque oret aut ecclesiam accedat cū libuerit? Tunc certe omnia turbabuntur. Rursum quòd statæ sint horæ ad orandū, non est humanum inuentū, sed sacra scriptura docente cognoscimus. Daniel ingressus est domum suam, & fenestris apertis in cœnaculo suo contra Hierusalem tribus temporibus in die flebat genua sua, & adorabat, confitebaturq; coram deo suo, sicut & antè facere consueuerat. Ecce vides Daniele tribus temporibus dominum orantem, & hoc non vno aut altero tantum die, ne forte putares a casu hoc fecisse, sed sic semper facere consueuerat. Et in Actibus Apostolorum dicitur quòd Petrus & Iohānes ascendebant in templum ad horā orationis nonam. Et in eodem libro iterum dicitur quod Petrus ascendit in superiora vt oraret circa horam sextam. Ex quibus scripturæ locis conuincimus, olim apud Iudæos fuisse aliquas horas easq; statas orationi destinatas, quas apostoli obseruarūt, a quibus hæc orādi tēpora vsq; ad nos processerunt. Neq; immeritò his tribus temporibus, videlicet hora tertia, sexta, nona, olim Iudæi orabant, & nunc Christiani orant, quoniam (vt ait beatus Cyprianus) in illis tribus horarum spatiis ter sacramentum trinitatis denotatur. Nam a prima hora vsque in tertiam, trinitas horarum completur. Rursum peracta tertia, a quarta vsque ad sextam altera est trinitas. Deinde a septima vsq; ad nonam, trinitas tertia completur. Hæc ergo horarum spatia iam pridem spiritualiter determinantes adoratores dei, statutis & legitimis ad precem temporibus seruiebant. Præter hæc tria orandi spatia fuit etiam apud Iudæos olim mediæ noctis silentium orationi deputatum a viris sanctis, quorum exemplū viri religiosi in noua lege secuti, mediā nocte surgunt vt deo laudes dicant. Diuinus namque psaltes ait, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Et iterum, Memor fui nocte nominis tui domine. Et ne impius Vvicleff subterfugiat dicens ex vno facto Dauid non esse sumendum argumentum, vt nos qualibet nocte hoc facere velimus: audiat ipsum prophetam non vna aut altera tantum nocte hoc facientē, sed per singulas noctes. Lauabo (inquit) per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Hunc autē locū de

A de oratione nocturna esse intelligendum beatus Hilarius docet, exponens locum illum psalmi, Memor fui nocte nominis tui domine. Sic enim ait. Scit præcipue nocturno tempore diuini esse à nobis nominis recordandum. Scit tum maxime custodiam dei legis à nobis esse retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates: cum stimuli vitiorum per recens assumptum cibum corpus exagitant. Tum dei nomen recordandum: tum custodienda eius lex est, pudicitiam, continentiam, timorem dei statuens. Nouit hoc præcipue tempore dominum esse orandum, deprecandum, promerendum, dicens alio loco, Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo. Non est periculoso nocturnarum vigiliarum ocio animus relaxandus, sed in omnibus deprecationibus, in confessionibus peccatorum occupandus est: vt cum maxime corporeis vitiis datur opportunitas, tum præcipue eadem vitia diuinæ legis recordatione frāgantur. Hæc Hilarius. Ex cuius verbis constat Dauid prophetam non vna aut altera tantum nocte (vt impius Vvitleff dicit) deum laudasse, sed singulis noctibus hoc fecisse. Et vt nos etiam idem faciamus, alibi hortatur dicens. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite domino. Et in actibus apostolorū dicitur q̄ Paulus & Silas media nocte adorātes laudabant deū, & audiebāt eos qui in custodia erant. Subito vero terræmotus factus est magnus, ita vt mouerentur fundamēta carceris. Et statim aperta sunt omnia ostia, & vniuersorū vincula soluta sunt. Quid dicent hic Valdenses, vanum esse putantes media nocte surgere ad orationem, cum tam aperta miracula deus operatus sit ad Pauli & Silæ orationem nocturnam? Non est ergo vanum (vt illi existimant) surgere ante lucem. Nec promisit deus coronā profunde stercentibus, sed vigilantibus. Beatus (inquit) seruus ille quem cum venerit dominus eius inuenerit vigilantem. Ecce iam vides horas olim à Iudæis obseruatas vt in illis deum orarēt, videlicet media nocte, hora tertia, sexta, & nona. Verū ecclesia, quò iustitia Christianorum plus abundaret quā pharisæorum & scribarum, vltra illas horas alias elegit, scilicet mane hora prima, & vespere, & completorium, cum iam videlicet prima noctis vigilia incipit. Vnde beatus Cyprianus in expositione orationis dominicæ, postquā enumerauit horas olim à Iudæis orationi destinatas, sic ait, Sed nobis fratres dilectissimi præter horas antiquitus obseruatas orandi, nunc & spatia & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio domini in matutina oratione celebretur: quod olim spiritus sanctus designauit in psalmis, dicens, Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meā. Mane astabo tibi, & contemplabor te. Et iterum per prophetam loquitur, dicens, Diluculo vigilabunt ad me, dicentes, Eamus & reuertamur ad dominum deum nostrum. Recedente item sole, ac die cessante necessariò rursus orandum est. nam quia sol Christus verus est, & dies verus, sole ac die seculi recedente quando oramus & petimus vt super nos veniat de nouo lux, Christi precamur aduentum, lucis æternæ gratiam præbiturum. Hæc Cyprianus.

D Omitto de hac re plura hominū sanctorum testimonia, quoniam scripturæ sunt apertæ. Si quis tamē ea videre desiderat, legat Thomā Vvalden libro de sacramentalibus, titulo tertio, quo loco copiose de hac re differit. Accedit ad hæc vniuersalis ecclesiæ cōsuetudo, quæ has horas orandi statas, ante multas annorū cēturias in tēplis maioribus & monasteriis obseruauit. Et ne forte calumnientur quòd consuetudo hæc fuerit ex sola ecclesiæ permissione, audiāt ecclesiæ definitionē hoc facere præipientē. Conciliū nanq; Agathense tricesimo capite suorū decretorū modū docet quo in aliquibus horis orandū sit. Sic enī ait, Et quia conuenit ordinē ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studēdū est vt vbiq; (sicut fit) & post antiphonas collectiones per ordinē ab episcopis vel presbyteris dici, & hymnos matutinos vel vespertinos decantari diebus omnibus, & in conclusione matutinarū vel vespertinarū missarum post hymnos capitella de psalmis dici, & plebem collecta oratione ad vespere ab episcopo cum benedictione dimitti. Hæc concilium Agathense. In quibus verbis non solum designat horas certas orandi, sed modum quo tunc orandum est. Desinant ergo hæretici reprehendere tot ecclesiasticos viros, immo totam ecclesiam statis horis deum laudantem. Nam deus easdem horas mysteriis consecrauit. Media siquidem nocte nascitur ex virgine matre. Hora prima mane surrexit ex sepulchro rediuius. Tertia hora spiritus sanctus venit super apostolos & alios discipulos. Hora sexta crucifigitur. Hora nona mortuus est. Vespere cum discipulis coenat, illosq; suo sacratissimo corpore reficit. Completorii tēpore, quod prima est noctis vigilia, in montem secessit solus orare, vt pararetur tentationi quæ illa nocte erat superuentura. Septies ergo in die (iuxta prophetam) nos laudē deo dicamus, vt huiusmodi buccinis diuinarum laudū, diaboli & mundi machinæ corruant, quemadmodum olim septem tubis clangentibus sacerdotibus muri Hiericho corruerunt.

Psal. vi.

Psal. cxxxij
Act. xvi.

Lucæ. xij.

Psal. v.

Conciliū
Agathense.

Psal. cxvij.

Idololatria.

On potui non mirari, cum reperi fuisse aliquos ex his qui Christo nomina dederunt, idolorum cultores, quoniam omnis qui Christi doctrinam vel summis labiis gustauerit, facillime potest deprehendere nihil esse magis deo iniuriosum, quam si aliquid præter ipsum deum summe colatur. Verum etsi apertissime lex dei idololatriam abominetur, non defuerunt tamen ex his qui se Christianos iactarunt, qui aliud præter deum coluerint, & colendum esse docuerint. Fuerunt quidam (vt Augustinus libro

de hæresibus cap. xvii. ait) qui serpentem coluerunt, & velut deum venerabantur. Serpentem namq; illum qui decepit Adam & Euam, dixerunt esse Christum. Et hac de causa serpentem quendam viuum nutriebant & venerabantur, qui ad sacerdotis incantationem egrediebatur de spelunca, & ascendebat super altare quod erat supra speluncam, & lambebat oblationes quas illi sacrificabant, quo peracto regrediebatur ad speluncam. Huius autem serpentis cultum habuisse ortum à Nicolaitis vel Gnosticis, Augustinus refert ex sententia aliorum.

Ophitæ. Hi serpentis cultores dicti sunt Ophitæ græco vocabulo, quoniam ὄφις græce, latine serpens dicitur, inde ὀφίται dicti sunt, quod latine valet tantum ac si diceret serpentini: qui

Caiani. merito sic appellati sunt à serpente quem colebant. Alii fuerunt Caiani, qui Cain venerabantur, dicentes eum ex altera virtute videlicet diaboli fuisse factum, & ex altera Abel, & virtutem maiorem quæ erat in ipso Cain, inualuisse vt suum interficeret fratrem. Hæc ex Philastro, quoniam Augustinus libro de hæresibus capite decimo octauo non ita clare huiusmodi errorum prodit. Alios autem errores istis impingit ibi Augustinus, quorum Philaster non meminit. Verum de illis alibi nos differemus. Fuerunt rursus alii dicti Sethiani

Sethiani. eo quod Seth filium Adæ fabulosa quadam vanitate venerabantur, dicentes eum de superna matre natum, quam asserunt conuenisse cum superno patre, vnde diuinum aliud semen nasceretur tanquam filiorum dei. Philaster dicit quosdam ex istis putasse ipsum Seth fuisse Christum. Sed Augustinus capite decimonono libri de hæresibus de istis loquens, nihil tale illis tribuit. Tertullianus autem in suo libello de hæresibus, hos hæreticos appellat Sethiitas, & non Sethianos quemadmodum Philaster & Augustinus: & cum de illis differit, nihil tale illis impingit vt crediderint Seth fuisse Christum. Alii fuerunt qui angelos adorabant, & ideo Angelici fuerunt dicti. Hos Augustinus enumerat inter hæreticos tricesimonono loco. Apud Augustinum nullum alium errorem qui ad idololatriam pertineat, reperi.

Angelici. Philaster autem plures alias idololatrias recenset. quosdam enim dicit adorare solem, quos vocat Heliognostos: alios rursus adorare mures, & hos vocat musoritas: aliasque plures enumerat idololatrias, quas omitto, quoniam ille sic illas narrat, vt dicat illas fuisse olim apud

Heliognosti. Iudæos ante Christi aduentum. Ego autem solas illas recensere decreui quæ post Christi passionem inter Christianos exortæ sunt. Quapropter miror quare Augustinus illas tres præfatas hæreses, videlicet Ophitas, Caianos, & Sethianos, suo operi inseruerit, cum statuerit se

Musoritæ. illas solas hæreses enarraturum, quæ post Christi in cælos ascensionem fuerunt exortæ. Philaster tamen illas easdem tres hæreses præfatas illis annumerat quæ ante Christi aduentum fuerunt. Nam de hæresibus Iudæorum primo differens, ab Ophitis suum auspicatur librum. Contra has hæreses non est operosum disputare, præcipue cum illarum authores se Christianos iactauerint, quapropter sacras scripturas oportebit eos recipere, in quibus apertissima sunt testimonia ad idololatriam reiciendam. Nam illud est manifestum quod dominus aduersus dæmonem hæreticorum parentem citauit. Dominum (inquit) deum tuum

Exo. vi. adorabis, & illi soli seruies. Et in Deuteronomio, Cū reperti fuerint apud te intra vnâ portarum tuarum quas dominus deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui faciant malum in conspectu domini dei tui, & transgrediantur pactum illius, vt vadant & seruiant diis alienis, & adorent eos, solem & lunam, & omnem militiam cæli, quæ non præcepi, & hoc tibi fuerit nuntiandum, audiensq; inquisieris diligenter, & verum esse repperis, & abominatio facta est in Israel,

A in Israel, educes virum ac mulierem qui rem sceleratissimam perpetrarunt, ad portas ciuitatis tuæ, & lapidibus obruentur. Et Esaias propheta recensens causas multas propter quas populus Israel derelictus fuit à deo, præcipuam causam ait fuisse idololatriam. Sic enim ait, *Esa. ij.* Proiecisti enim populum tuum domum Iacob, quia repleti sunt, vt olim, & augures habuerunt vt Philistiim. Et parum infra. Et repleta est terra eius idolis. Opus manuum suarum adorauerunt, quod fecerunt digiti eorum. Et incuruauit se homo, & humiliatus est vir. Ne ergo dimittas eis. Et alia plurimà ibi sequuntur ad idololatriam repellendam. Præterea multa hominum millia ex filiis Israel morte punita sunt eò quòd adorauerant vitulum aureum. *Exo. xxxij.* Tres pueri quia noluerunt adorare statuam, à domino præmiantur. Nam in fornacem ex regis imperio missi, ab angelo dei custodiuntur, ne flamma noceret illis. Iohannes etià cū cecidisset ante pedes angeli qui illi visionem ostenderat, & voluisset illum adorare, prohibuit illū angelus ne illud faceret, dicens, Vide ne feceris. Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarū, & eorum qui seruant verba prophetiæ libri huius. deū adora. In re tam apta piget plura citare testimonia, quoniā si quis ea desideret, sacra scriptura plena est illis. *Daniel. iij.* *Apoc. xxij.*

Ieiunium.

C Rima hæresis est quæ ait ieiunium nullius esse meriti apud deum. Iouinianus siquidem, & qui illius errorem instaurarunt, Valdenses, Vvitefite, Lutherani, non solum ciborum delectum damnant, sed vltra addūt, dicentes in ieiunio nullum esse meritum, afferentes in sui erroris confirmationem illud Pauli male ab illis intellectum, Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est. Et certe miror quòd homo qui se Christianum iactat, & scripturas sacras recipit, dicat in ieiunio nihil esse meriti, quia hoc docere non possunt nisi voluptatum amatores, qui docent illa quæ propria libido dicitur. Si enim virtutes amandæ sunt, & illarum veri amatores meritum habent, habebit necessario meritū aliquod, ieiuniū, cū virtus sit, & pars temperantiæ. Nam cum gula sit vitiū quod in nimio cibo aut potu committitur, fieri nequit vt ieiuniū, quo cibo & potui parcimus, virtus non sit. Et si ieiunium est actus studiosus propter deum factus, quī sit vt illi non reddatur sicut & cuilibet bono operi merces aliqua? Præterea ieiunium non solum est virtus, sed adiuuat plures alias virtutes, & viam parat apertissimā ad illas, quapropter oportet vt præmium illi respondeat, quemadmodū aliis virtutibus quibus consentit. Cum enim Paulus dicat eos qui male agentibus consentiunt, dignos esse poena, cur nō etiā digni erunt præmio qui bene agentibus consentiunt? Nunquid deus erit largior in punitione quàm in præmio? Absit. Oportet ergo vt ieiuniū donetur præmio, quemadmodū donatur virtus cui viā aperit. Parat namq; ieiuniū viā castitati, quæ maxime virtus est. Nam si gula iuuat luxuriā, oportet vt ieiuniū adiuuet castitatē, quoniā oppositarū causarū oppositi sunt effectus. Quid peccare fecit Sodomā, nisi saturitas panis? Vēter mero æstuās facilè despumat in libidine. Si ergo panē subtraxeris & vinū, peccato viā præcludis, quoniā (vt ait quidā) sine Cerere & Baccho friget Venus. Ieiuniū etiā orationem adiuuat, cuius rei signum est, quòd dominus cū docere voluisset modū quo orare debemus patrem cælestem, prius de ieiunio & de eleemosyna differuit, & continuò orationem docet. ieiunium & eleemosynā vno tractu orationi coniunxit, vt per hoc innueret ieiunium & eleemosynam duas esse alas quarum adiutorio se in altum tollit oratio. Cū enim manducasset & bibisset populus, surrexit non orare sed ludere, non adorare deum, sed adorare vitulum aureum. Moyses in monte ieiunio quadraginta dierum legem suscipit, sed cum populus satiatus fecisset vitulum quem adoraret, frangit Moyses tabulas in quibus lex erat scripta: & merito, quoniā stomachus plenus nō est aptus ad suscipienda diuina mandata, nec ad illa intelligenda. Tres pueri intra fornacem mittuntur, cuius incendium adeo erat magnum, vt vltra quadraginta cubitos flamma extenderetur: ieiuni tamen ingredienti, illæsi egressi sunt de fornace. Daniel vir desideriorum, cum per tres hebdomadas ieiunasset, leones in quorum lacum missus est, ieiunare fecit, quoniam cum illi ieiuni essent, vt auidius illum deuorarent, nec tamen illi nocuerunt. Deinde post ieiunium trium hebdomadarum idem Daniel vidit visionem, in qua sibi dictum est ab angelo. Ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendū vt te affligeres in conspectu dei tui, exaudita sunt verba tua, & ego veni propter sermones tuos. Quo-

Iouinianus
Valdenses.
Vvitefite.
Lutherani.

i. Timo. iij.

Roma. i.

Ezech. xvi.

Exo. xxxij.

Daniel. iij.

Daniel. x.

iij. reg. xvij modo ergo non habet meritum, ieiunium quod meretur exauditionē? Helias ieiunus orat, & ad eius orationem tribus annis & sex mensibus ros pluuiæ non cecidit super terrā. Rur-
 iij. Reg. xix sum ieiunus iterū orat, & pluuias à deo impetrat. Ieiunus ad montem dei peruenit, in quo diuinam habuit præsentiam, quanuis deum non vidit, quoniam velut indignum se reputās vultum pallio operuit cum dominus transiret. Ieiunium ergo legem accepit, voracitas legē perdidit. Ieiunium ab incendio liberat, fomentis ciborum libidinis ignes crescunt. Ieiuniū mentem ad orationem parat, crapula intellectum obtusum reddit. Ad nouum testamentū accedamus, vnde possumus habere testimonia multo adhuc clariora. Anna prophetissa fi-
 Lucæ. ij. lia Phanielis laudatur apud Lucam quod non discedebat de templo, ieiuniis & obsecratio- nibus seruiens die ac nocte. Quod si ieiunium res est nullius momenti (vt hæretici docent) quare de illo laudatur? Præterea cum dominus eiecisset spiritum immundū ex corpore cu-
 Matth. xvij iusdā pueri, quæsierunt ab eo discipuli eius. Domine quare nos non potuimus eiicere? Qui-
 Marc. ix. bus ille respondit. Hoc genus dæmoniorū non eiicitur nisi in oratione & ieiunio. Qui sit ergo vt res nullius momenti sit, quæ tam potens est vt dæmones eiicere valeat? Rursum
 Math. vi. ipsemet veritatis magister modum docēs iuxta quem ieiunare debeamus, ait, Tu autē cum ieiunas, vnge caput tuū, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito, & pater tuus qui est in abscondito, reddet tibi. Ecce iam vides apertis-
 i. Timo. iij. simum meritum ieiunii. Nam pro ieiunio reddet nobis pater. Nunquā autem redditur præ- miū nisi pro merito. Si ergo pater reddet pro ieiunio, oportet fateri in ieiunio esse aliquā meriti rationē. Apertissima sunt hæc testimonia: quapropter non est opus plura citare. Su-
 perest tamen vt hæreticorū obiectionibus respondeamus. Primo nobis obiiciunt illud Pau-
 li in prima ad Timoth. epist. Corporalis exercitatio ad modicum utilis est, pietas autē ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. Cui obiectioni respon-
 demus illum Pauli locum minime aduersari nostræ sententiæ, duplici de causa. Vna, quia
 ieiunium non proprie dicitur corporalis exercitatio, neq; de illo ibi loquitur Paulus. Vnde
 Theophylactus exponens illum Pauli locum, sic ait, Nonnulli corporis exercitationem ie-
 iunium dicunt, quod tamen secus se habet, siquidem spiritalis sit. Nam etsi corpus per in-
 ediam maceratur, spiritus tamen est vigilantior. Sed corporalis exercitatio corporis est agi-
 tatio quædam: quæ cum laboris habeat plurimum, parum tamē & ad breue corpori sit pro-
 futura. Hæc Theophylactus. Ecce patet qualiter ieiunium nō est exercitatio corporalis, sed
 spiritalis, quia spiritui confert. Sed esto ieiunium sit exercitatio corporalis, altera erit adhuc
 causa quare locus ille nostræ sententiæ non repugnabit. In illo siquidē loco Paulus non ab-
 solute negat corporalem exercitationem esse vtilem, sed illam dicit esse inutilem aut mo-
 dicum vtilem si non habet pietatem sibi coniunctam. Et quod hic sit illorum verborū sen-
 sus, conuincitur ex præcedentibus. nam antea præmiserat dicens Timotheo vt exerceret
 seipsum ad pietatem, & continuo subdidit, corporalis exercitatio ad modicū utilis est, pie-
 tas autem ad omnia utilis est. quasi diceret, nō sic fidas carnis macerationi, vt hanc solam
 sine pietate sufficere putes, quoniam sine pietate ad modicum utilis est, ideo exerce teipsum
 ad pietatem, quæ multo præstantior est quàm carnis maceratio. Et ad hunc modum inter-
 pretatur Ambrosius dicens, Exercitium autem corporale ad modicum vtile dicit. Ieiuna-
 re enim & abstinere à cibis manente authoritate creatoris non multum prodest, nisi adda-
 tur huic pietas, cuius opera multorum precibus adiuuatur ad dominum promerendum. Et
 parum infra, Corporis autē exercitiū nihil aliud quàm carnis frena sunt. Si quis ergo, quia
 misericordia magna res est, lubricum tamen carnis patiat, huiusmodi quid fiet? sine du-
 bio vapulabit, quia illud oportuit fieri, & hoc minime prætermitti. Hæc Ambrosius. Secun-
 do nobis obiiciūt illud domini verbum per Esaiam prophetam populo Israelitico dictū.
 Esai. lvij. Nunquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Et pau-
 cis interiectis subiungit, Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolue colligationes
 impietatis, solue fasciculos deprimētes, dimitte eos qui cōfracti sunt, liberos, & omne onus
 disrumpe. Frange esurienti panem tuum, & egenos vagosq; induc in domum tuam. Cū vi-
 deris nudum, operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Tunc erumpet quasi mane lumen
 tuum, & sanitas tua citius orietur. Quibus verbis deus apertissime comprobatur ieiunium &
 abstinētiā à peccatis, cui adiungitur bonorum operum exercitium, præcipue pietatis er-
 ga pauperes & egenos. Hanc autem obiectionem eodē modo reiicimus, quo præcedentē.
 Fatemur certe solum ieiunium, si cætera non adsunt, nullius esse momenti. Ieiunium enim
 sine pietate & reliquis bonis operibus, parum aut nihil valet. At non inde sequitur vt iei-
 unium

Anium cum pietate, & reliquis operibus, nullius sit momenti, immo cū cætera adsunt, multū precium habet. Bona est enim oratio cū ieiunio & eleemosyna. Dominus ergo per illa verba prophetæ solum damnat ieiunium quod perperam fit, & cui multa alia scelera adiunguntur. Hoc autem manifestum euadit ex his quæ ante dixerat. Ecce (inquit) in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsq; ad hanc diem, vt audiatur in excelsis clamor vester. Non dixit absolute, nolite ieiunare, sed addidit, sicut vsq; ad hanc diem. Quid est dicere sicut vsq; ad hanc diem? Hoc est vt non percutiant pugno, vt non ad lites & contentiones ieiunent, vt non exequantur voluntates suas sicut antea. Aliud autem ieiunium quod ex charitate fit, vt caro subiiciatur spiritui, nec tamē ideo deseruntur pauperes, tale inquam ieiunium laudatur à deo, & præmium dicit illi esse à patre statutū. Alioqui si per hoc quod ieiuniū perperam factū reprehenditur, colligere vis vt etiā si bene fiat, nihil prorsus valeat: ad hūc modum oportebit dicere sabbati celebritatē in veteri lege nullius fuisse momēti, quoniam eos qui sabbata colebant non prout deus volebat, per eundem prophetam dominus reprehendit dicens, Calendas vestras & solennitates vestras odiuit anima mea. Facta sunt mihi molesta. Et de sacrificantibus & offerentibus incensum in peccato dicit, Ne offeratis sacrificium frustra, incensum abominatio est mihi. Et de his omnibus dicit, Laborauī sustinens. Et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Manus enim vestrae sanguine plenæ sunt. Lauamini, mundi estote: auferite malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Abeant ergo & ex his verbis condemnent etiam sabbati sanctificationem, & oblationem incensi, & omne sacrificium: & dicant solum sufficere vt auferamus malum cogitationum nostrarum. Absit autē vt quis tantum desipiat, qui hæc damnare audeat. Ibi enim dominus damnat eos qui non prout decebat, aut sacrificabant, aut sabbatum lætitia quadam prophana colebant, & hæc omnia in peccato mortali faciebant, satis sibi esse putantes si illa exteriora fecissent. Sabbati autem veram sanctificationem dominus præcipit: tantum abest vt damnet. Ad hūc modum postea locutus est de ieiunio, vt ieiunium quod sine pietate & cum peccato mortali fit, damnauerit, reliquum autem intactum reliquerit. Contra hunc errorem scripsit etiam beatus Hieronymus in ii. lib. contra Iouinianum, quo loco multas ieiunii laudes texit. Beatus Ambrosius elegantem librum fecit qui inscribitur de Helia & ieiunio, in quo mirum in modum extollit ieiuniū. Iodocus Clichthouæus hoc nostro seculo largissime de hac re scripsit in illo opere quod dicitur propugnaculum ecclesiæ contra Lutheranos.

Secunda hæresis docet ieiunia non debere institui pro certo aliquo & statō tēpore, sed quod quilibet ieiunet cum voluerit. Hæc hæresim primus (quod sciam) docuit Acrius: **Acrius.** **D**nisi forte hæc sit hæresis cuiusdam Eustathii, qui concilio Gangrensi damnatur, cō qd ieiunia ecclesiastica contēnebat. Hæc autem hæresis non est eadem illa quam docuit Iouinianus, quoniam de Acrio Augustinus differens lib. de hæresibus cap. liii. non dicit illū contēplisse in vniuersum ieiunia, sed hoc solum illi tribuit, quod dixerit statuta solenniter ieiunia non esse obseruanda, sed ieiunandum esse cum quisq; voluerit, ne sub lege esse videretur. Itaq; Acrius ieiunio nō detrahit, sed solum detrahit ieiunii legibus, nullo pacto admitteus ecclesiam posse ad ieiunium obligare: quia etsi ieiunium sit salubre, & proficuum animæ, non vult tamen vt ad illud aliquis arctetur, sed potius liberum cuiq; esse vult ieiunare cum voluerit. Hæc dixi quia video aliquos de ieiunio disputantes, qui in eodem errore collocant Acrium cum Iouiniano, cum tamen latum sit inter illos discrimē. De hoc etiam errore suspectum se multis præbuit Erasmus Roterodamus, à qua suspitione nunquam (quod sciam) se bene purgavit. Nam in paraphrasi secundi capitis Marci, hæc ait. Tristia sunt ieiunia quæ præscribit lex: & ob hoc ingrata deo, qui diligit hilarem datorem. Hæc Erasmus. Quæ quidē Erasmi verba à Parisiēsis theologis cōmuni omnium censura sunt damnata. Horum tamen censuræ respondit Erasmus, præfatorum verborum declarationem præbēs. Sed illius declaratio talis fuit, vt maiorem reliquerit hæreseos suspitionem. Verba illius referam, quod clarius eius mens possit agnosci. In responsione siquidē ad Parisienses hæc verba habet. Porro qui metu ieiunat, non ieiunaturus nisi lex cogeret, huius ieiunium hætenus certe triste est, & ingrātū deo, quod caret alacritate spiritus, qua præcipuē delectatur deus. Neminem igitur reuoco ab obedientia superiorum, sed ostendo quid deo sit gratius. Neq; enim ideo infirmi liberi sunt à constitutionibus, quod deus cum alacritate ac sponte ieiun-

Tobia. xij.

Esa. lviii.

Esa. i.

Acrius.

nantes præfert iis qui legis impulsu ieiunant potius quàm ex animo. Hæc Erasmus. In quibus verbis satis aperte docet, melius esse ieiunare ex arbitrio proprio, quàm lege coactum. Ob quàm causam ille optat vt huiusmodi ieiuniorum præcepta ecclesia tolleret. Nō q̄ ille credat ecclesiā nō posse tales leges statuere, aut sic statutas esse temere violādas: sed quia cēset melioris esse conditionis apud deū sponte ieiunantem, quàm qui lege ad id faciendū cogitur. Et credit plures fore qui sponte ieiunarent & abstinerent à carnibus, quàm nunc faciūt coacti lege. Nam in responsione ad primam censuram Parisiensium de ieiunio, & delectu ciborum, hæc verba ait. Arbitror autem puriorem fuisse Christianismum temporibus apostolorum ac martyrum quàm nunc est, quando sic refrixit hominum charitas. At illis temporibus quum nullum esset præscriptum de ciborum discrimine, plures vltro abstinebant à carnibus, quàm nunc faciunt coacti lege. Hæc Erasmus in præfato loco. Et in libello de ciborum delectu, supputatione xxiii. hæc ait. Siquis adeo firmus sit, vt perpetua sobrietate sibi temperet, huic non admodum opus sit indictis ieiuniis: nisi pro tempore huiusmodi victima placanda sit ira dei. Sed ob rudes, inquires, & crassos, certi dies præscribuntur. Sit hoc sane tolerabile. Præscribitur vnica refectio, præscribitur & cibi genus. Nec hoc satis. Intentatur æterna damnatio consuetudinis humanæ violatori. Hæc Erasmus. Ex quibus verbis luce clarius constat q̄ male habet Erasmus, esse aliquos ieiuniorum dies præscriptos: sed hoc malum tolerabile censet: verū illud intolerabile putat, q̄ ieiunia præcipiantur sub interminatione gehennæ: & hoc durius existimat, q̄ in huiusmodi ieiuniis certa aliqua ciborum genera prohibentur. Erasmus ergo (vt ex his quæ diximus, liquidò constat) idem cū Aerio sentire videtur. Ipsorum tamen error (vt proxime diximus) alius est ab errore Iouiniani. Verū etsi alius sit hic error ab illo, non est opus nouas aduersus illum excogitare machinas: quoniam (vt superius ostendimus cū de ecclesiæ potestate ageremus) ecclesia potest statuere leges, potissimum eas quæ ad obseruantiam diuinorum mandatorum conducibiles esse videntur, quibus legibus omnes Christiani subesse tenentur. At cum ieiuniū esse utile nos aduersus Iouinianum & eius asseclas nunc proxime ostenderimus, & Aerius ipse (vt existimo) non neget, conuincimus inde vt ecclesia possit statuere ieiunia, quæ cum ab illa fuerint statuta, ab omnibus Christianis obseruanda erunt, ita vt nullus ea contēnere impune possit. Et certe hic error magis impetit ecclesiæ potestatem, q̄ ieiunii virtutem. Quapropter cum constiterit de ecclesiæ potestate, vt illa possit statuere quod conducere videbitur, actum erit de hoc errore, præcipuè cum aliqua sint ieiunia ab apostolis instituta, aut forte à Christo communi omnium magistro. Nam de quadragesima dicitur à plurimis nō infimæ sortis, sed maximæ authoritatis viris, eisq; non recētibus, sed vetustissimis authoribus, quadragesimæ ieiunium fuisse à Christo institutum, ita vt obligatio ad illam, non tantum ex præcepto humano pendeat, sed diuino. Vnde Maximus episcopus ait, Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragenarium numerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum: nec terrena cogitatione initiatum, sed cælesti maiestate præceptū. Et paucis interiectis, de præceptis eiusdē ieiunii quadragesimalis ait, Hæc autem non tam sacerdotum præcepta, q̄ dei sunt. Atque ideo qui ea spernit, non sacerdotem spernit, sed Christū, qui in suo loquitur sacerdote. Hæc ille. Theophilus Alexandrinus ait, Habemus quadragesimam ab apostolis institutam & ordinatam. Et Ignatius martyr in quadam epistola ad Philippenses, quæ est quarta in ordine, ita ait, Dies festos nolite inhonorare, quadragesimam verò nolite pro nihilo habere. imitationē enim continet dei conuersationis. hebdomadā etiam passionis nolite despicere. Hæc Ignatius. Ex quibus testimoniis etsi forte non satis constet eam fuisse à Christo institutam sub præcepto, constat tamen ad Christi exemplum fuisse ab apostolis obseruatam, & sub præcepto Christianis iniunctam, post quorum decessum ecclesia in plurimis cōciliis statuit eam stricte debere obseruari. Nam concilium Braccarense primum cap. decimosexto suorum decretorum sic definit, Si quis quinta feria paschali quæ vocatur cœna domini, hora legitima post nonam ieiunus in ecclesiis missas non tenet, sed secundum sectam Priscilliani festiuitatem ipsius ab hora tertia per missas defunctorum soluto ieiunio colit, anathema sit. Et in collectorio græcarum synodorum per Martinum Braccarensem episcopum facta, cap. l. ita dicitur, Non liceat quinta feria nouissimæ hebdomadæ ieiunium soluere, & omnem exhonorare quadragesimam, sed sincere abstinentes totam quadragesimam peragere. Et concilium Toletanum octauum cap. viii. apertius & strictius hoc præcipit, vt videlicet tota quadragesima ieiunetur, & abstineatur à carnibus. Thelesphorus papa & martyr, qui septimus à beato

Concilium
Braccarense

Concilium
Toletanum

A beato Petro apostolo pontificatum tenuit, decretum etiam edidit de abstinentia carniū in quadragesima, ante quem etsi quadragesima ieiunaretur, vt cōstat ex dicto Ignatii martyris nunc proximē citato, mihi tamen non constat an tunc ante Thelesphorum tale ieiunium celebraretur in abstinentia carniū, an per solam ciborum parsimoniam, vt videlicet cum carnibus ieiunarent, semel in die & minus quā aliās comedentes: de qua re cum mihi non constet, nihil definio. Hoc tamen certum est ex Philonis testimonio per Euseb. lib. ii. historię ecclesiasticę citato, tempore apostolorum fuisse abstinentiam carniū. Deniq; Cōciliū Gangrēse cap. xix. de omnibus ieiuniis ab ecclesia statutis ita definit, Siquis eorū q̄ Cōcilium Gangrēse proposito sunt continentię, pręter necessitatem corporalem superbiat, & ieiunia communia totius ecclesię putauerit contemnenda, perfectam in sua scientia vindicans rationem, anathema sit. Plura alia potuissem huc citare conciliorum decreta, sed hęc sufficiant. Ceterum quod Erasmus ait melius esse ieiunare sponte, quā ex legis pręcepto, cōvincitur esse falsum per illud quod in primo Regum libro dicitur. Melior est obediētia quā victima. i. Reg. xv. Melior ergo quā ieiunium. Et merito obedientia pręfertur ieiunio, quoniam ieiunium ad temperantiam pertinet: obediētia verō pertinet ad iustitiam, quę reddit vnicuiq; quod suum est. Per obedientiam siquidem superiori pręstamus quod debemus. Qui sponte ieiunat, solum ieiunii meritū habet: qui verō legis impulsu ieiunat, & ideo ieiunat, vt legi obediāt, hic vltra ieiunii rationem habet etiam meritum obediētię. Melior ergo est conditio illius qui pręcepto obediens ieiunat, quā qui sponte sua ieiunat: quoniam hic vnicū tantum, videlicet ieiunii, meritum habet: ille verō duplex, ieiunii & obediētię meritum. Ad hanc rem etiam agunt ea quę inferius in titulo de voto dicemus. Nam eo loco (deo duce) probabimus meliora esse quę ex voti obligatione fiunt, quā quę sponte. Ex quibus etiam colligitur vt meliora sint opera quę ex obligatione pręcepti fiunt, quā quę ex proprio arbitrio. Sed videamus quid pro se afferat Erasmus. Deus (inquit ille in responsione ad Parisienses) pharisaica ieiunia damnat apud Esaia, & Christus illa etiam detestatur, quę nullo pacto sunt æquanda cū spontaneis ieiuniis, quę Apostoli hausto cęlesti spiritu citra pręceptum vllum erant ieiunaturi. Fateor quidem q̄ deus pharisaica ieiunia per Esaia damnauerit, sed non ob eam causam quōd pręscriptis diebus ieiunabant, aut pręcepto legis: sed quia tantum ieiunio fidebāt, vt reliquis omnibus virtutibus & bonis operibus posthabitis, solo ieiunio se deo satisfacere crederēt. Vt autem hęc clariora sint, Esaie verba referre oportet. Ecce (inquit ille) in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, & omnes debi- Esa. lviij. tores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare sicut vsq; ad hęc diē, vt audiat in excelsis clamor vester. Hęc apud Esaia dominus. In quibus verbis constat nullam esse de pręcepto ieiunii factam mentionem: nec ieiunium Phariseorum ob hoc esse culpatum, quōd lege cogente, & nō ex arbitrio ieiunauerint. Non est ergo quasi Pharisaicum reputandū ieiuniū quod ob legis pręceptum fit.

Tertia hęresis est Begardorum & Beguinarum dicentium hominem non obligari ad ieiunia ecclesiastica cum ad statum perfectionis peruenerit. Et hic error etiam ab errore Aerii aliquantulum differt, quoniam Begardi & Beguinę non omnes Christianos eximunt ab obligatione ieiunii, quemadmodum Aerius docuit, sed solum illos qui ad gradū perfectionis peruenerunt. Quod si hūc errorē deducunt ex alio errore eorundē quo docent illos qui in tali perfectionis statu sunt, non esse humanę obediētię subiectos, atq; ideo dicant non teneri etiam ad ieiunia ecclesiastica, tunc non erit opus noua aduersus hūc errorem parare argumenta, quoniam iam supra probauimus omnes Christianos cuiuscūq; status sint, teneri ad obseruationem legum ab ecclesia institutarum. Si verō dicant ideo nō teneri ad ieiunium, quia videlicet non indiget ieiunio ad animę salutem is qui perfectionis statū adeptus est, tunc aliis oportet agere argumentis. Et primo contra eos militat illud **P**auli, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Hęc enim sibi inuicem aduersantur, vt non quęcūq; vultis, illa faciat. Quod si tam rebellis est caro, oportet eius rebellionem ieiunii habenis compescere. Verū forte Begardi dicent eum qui statum perfectionis adeptus fuerit, non pati in se hanc carnis & spiritus pugnam, sed habere in pace tabernaculum suum. Hoc autē adeo aperta est dementia, vt nō sit opus eam oppugnare, quoniam soli virgini dei matri hoc priuilegium tribuitur, vt talem pacem in se habuerit. Vnde Richardus de sancto Victore lib. ii. de Emanuele capite vlt. sic ait, In cęteris sanctis magnificum habetur q̄ a vitiis non possunt expugnari, in ista mirificum videtur q̄ a vitiis nō potest ipsa vel in modico impugnari. Cęteris sanctis in cōmune pręcipitur vt in mor-

Cōcilium Gangrēse

i. Reg. xv.

Esa. lviij.

Begardi Beguinę.

Galatas. v.

tali eorum corpore peccatum non regnet, soli isti singulariter datur ut mortale corpus eius peccatum non inhabitet. Hæc ille. Præterea, vas electionis Paulus apostolus qui usque ad
 i. Corin. ix. tertium cælum raptus vidit arcana dei quæ non licet homini loqui, is inquam castigat corpus suum, & in servitutem redigit: neq; hoc frustra facit, quoniam timet ne cum aliis prædicauerit, ipse reprobus efficiatur. Magnus ille Iohannes Baptista, quo inter natos mulierum non surrexit maior, qui & spiritu sancto repletus est ex utero matris suæ, is etiã castigat corpus suum, à vino & sicera abstinens, carnes non comedens, sed cibus eius locustæ & mel sylvestre. Quid ergo impii Begardi & libidinosæ Beguinæ præsumunt? Nunquid maiorem sibi virtutis perfectionem arrogant quàm Paulo, & Iohanni Baptistæ? Et ut aliquid mirabilis atq; sacratius dicamus, ipsemet qui peccatum non nouerat, nec inuentus est dolus in ore eius, ieiunauit quadraginta diebus & noctibus, non quod ipse opus haberet ieiunio, sed quò nobis exemplum daret, ut quantumlibet perfectus quisque foret, agnosceret ieiunium esse sibi necessarium. Quandiu enim hic sumus, inimicos domi nostræ habemus, qui velut latrunculi nobis insidiantur. Et intra portas Hierusalem Iebuseus fuit semper in medio, neq; vnquam deleri potuit. ita intra carnem nostram, quantumlibet perfectus quisq; sit, semper manet aliquis stimulus incitans ad malum. quapropter ieiunare oportet, ut ieiunio carnis malitia reprimatur. Demum inter octo errores Begardorum & Beguinarum condemnatos in concilio Viennensi sub Clemente quinto, is secundus est. Huius autem concilii definitio habetur in libro clementinarum decretalium, in titulo de hæreticis, capite cuius initium est, Ad nostram &c. Videat ibi qui volet.

Imago.

Vit olim quidam error, qui nostro hoc seculo iam aliquibus innouatus est, docens imagines esse tollendas ab ecclesia, dicens idololatriam esse imagines in templis habere, siue illæ sint Christi, siue sancti hominis cuiuscunq;. Huius hæresis primum authorẽ vix inuenire possum. Platina in vita Adriani papæ huius nominis primi, dicit sub hoc pontifice habito concilio Franconiæ fuisse abrogatã hæresim Felicianam de tollendis imaginibus. Cum autem eam appellauerit Felicianam, non aperuit tamen à quo Felice sumpserit exordium. In vita tamen Constantini papæ prius dixerat Felicem quendam Rauennatem archiepiscopum à Iustiniano imperatore in Pontum relegatum, qui postea à pristina hæresi discedens sub Theodosio imperatore in patriam reuersus est. Verum hoc in loco etiã subticuit qualis fuerit huius Felicis hæresis. Quod si ex illis duobus locis quis coniecere velit, ut dicat ab hoc Felice fuisse hanc hæresim appellatã Felicianam, non repugno: quanquã scio ante hunc Felicem non defuisse qui hunc errorem docuerit. Nam constat ante Constantinum papam, cuius tempore fuit hic Felix, per centum annos & eo amplius fuisse beatum Gregorium papam huius nominis primum. At beatus Gregorius Serenum quendam episcopum Massiliensem per epistolam redarguit, quod inconsiderato zelo sanctorum imagines fregerit timens ne à populo adorarentur. Et beatum Gregorium plusquam centum & quinquaginta annos præcessit Epiphanius Cyprus. Is autem in quadam epistola ad Iohannem episcopum Hierosolymitanum circa finem epistolæ dicit se scidisse velum quoddam quod pendere viderat in foribus cuiusdam ecclesiæ. Scidit autem illud eo quod habuerit imaginem Christi, aut alicuius hominis sancti (non enim meminit cum hæc scribebat, cuius fuerit imago) dicitq; esse contra authoritatem scripturarum, in ecclesia Christi imaginem hominis pendere. Ecce ad quæ tempora hunc reducimus errorem. Verum etsi hi duo episcopi ita senserint, non tamen sunt hac de causa de hæresi notati, quoniam res non erat adeo aperta, nec de illa re (quod sciam) vnquam ecclesia illo tempore definierat: quapropter liberum tunc erat eis citra hæresis notam ita sentire. Deinde ita sentientes, non pertinaci animo suæ sententiæ adheferunt, ut parati non essent ecclesiæ aliud docenti obtemperare. Huius hæresis fautores fuere plures Græcorum imperatores. Nam Leo tertius imperator Constantinopolitanus ob hanc hæresim (Platina teste) à Gregorio papa huius nominis tertio, & imperio, & communione fidelium priuatur. Constantinus quintus imperator, qui elephantia morbo correptus interiit, huic adhefit hæresi. Eidem fauit Leo. iiii. imperator huius Constantini filius. Vxor tamen istius Leonis Irene dicta, Leone defuncto curam

Leo tertius
 imperator.
 Cōstātinus
 imperator.

A curam gerens imperii, nomine filii, videlicet Constantini sexti, concilium in Nicæna vrbe secundum congregari fecit, in quo à trecentis & quinquaginta episcopis eodem conuenientibus definitum est, vt qui sacras imagines delendas dicerent, perpetuo anathemate notarentur. Hanc tamen ecclesiæ definitionem Constantinus. vi. grandæuus factus malorū hominum persuasione deceptus recipere noluit. Et hæc res fuit vna ex præcipuis causis propter quas à Græcis imperatoribus defecerunt Latini. Hunc errorem post multa tempora suscitauerunt Valenses, quibus (vt aliàs semper) consentiunt Vviclefitæ. Hunc errorem iam sepultum ab inferis reuocarunt in quibusdam Germaniæ partibus quidam Carolstadius, & alius Balthasar Hiebmaier, Lutherani, quanquam in hac parte à magistro eorum Luthero desciscunt, quoniam hic sanctorum imagines probat. Hæc hæresis facilè conuincitur, si consideremus quo pacto ex præcepto domini imagines apud Iudæos fuerint, quibus tamen districtius inhibuerat ne sculptile haberent. Nam cum præcepisset Moyse vt faceret propitiatorium de auro mūdissimo, statim subiungit dicens, Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies ex vtraque parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero. Ecce hic vides imagines Cherub, & non in loco vulgari, sed in propitiatorio, quod erat operimentum arcæ testimonii. Præterea cum populus Israel ob murmuraciones quas aduersus deum & Mosén dixerat, serpentium morsus pateretur, Moses pro populo orat ad dominum: cui dominus ait, Fac serpentem, & pone eum pro signo. Qui percussus aspexerit eum, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem æneum, & posuit eum pro signo. Quem cum percussi aspicerent, sanabantur. Ecce iterum aliam imaginem ex præcepto domini factam, cuius vsus non fuit prorsus inutilis, cum ad eius aspectum à serpentibus percussi sanabantur. Hunc tamen serpentem æneum Ezechias rex confregit postea, nō quia malum erat talem imaginem retinere, sed quia videbat populum honores diuinos illi impendere, tanquam aliquid numinis esset in eo. Hanc autē esse causam quare illum rex confregerit, ipsa Regum historia satis aperte declarat, dicens, Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æneum quem fecerat Moyses. Siquidē vsque ad illud tempus filii Israel adolebant illi incensum. Vocauitque nomen eius Nahasthan. Vides causam quare contractus sit serpens, quia videlicet filii Israel adolebant illi incensum. Considerauit nanque sapiens rex populum esse ad idololatriam pronum, vtpote qui non semel tantum aut iterum, verū sepiissime idola coluerit: à quo errore credens nō posse populum aliter reuocare quā si serpentem confregisset, ideo tunc meritō confregit. Et ne ex serpente confractione occasionem doloris haberent, credentes se aliquod numen perdidisse, nomen serpenti imposuit, quo audito cognoscerent & intelligerent non esse id quod putabant. Vnde Angelomus monachus vetustus author, in stromatibus suis super libros Regum hunc locum exponens, ita ait, Vocauitque nomen eius Nahasthan. Siquidem Nahasthan interpretatur æs eorum: vt quem illi pro numine colebant, in dictis eius metallum eum esse, non deum agnoscerent. Hæc Angelomus. Si ergo populus Christianus esset nunc æquē pronus ad idololatriam vt tunc fuit populus Israel, nec aliter posset ab errore reuocari quā imaginibus contractis, crederem eas meritō debere confringi. Illa enim quæ necessaria non sunt, etsi bona quantūlibet sint, sæpe tamen tolluntur, aut prorsus abrogantur propter mala quæ inde oriri cognoscuntur. Sic ergo etsi imaginum vsus sit bonus & ecclesiæ utilis, si tamen inde idololatria oriretur, cui aliter iudicio maiorum obuiari non posset q̃ imagines confringendo, tunc iustum esset vt ex imperio maiorum tollerentur aut confringerentur, & non ex libera cuiuscunq; hominis voluntate. At nunc Christianus populus nō est ad idololatriam pronus, vt populus Iudaicus fuit, quoniam nec initiatus est vnq̃ Beelphegor, nec adorauit Astarthen deam Sidoniorum, nec coluit Baal, neq; idolis templa construxit: quapropter non est nunc aliqua vrgens causa propter quam imagines confringi debeant, sicut tunc fuit vt confringeretur serpens: quoniam etsi vnus aut alter simplicitate quadam deceptus erret, ille docēdus est, & nō propter illū imagines sunt prorsus tollendæ. Leges siquidem & statuta, non paucorum numero, sed maiori populi multitudini prospiciūt. Hæc adeo late digessimus, quoniam ex hoc Ezechiae regis facto meritō laudando, hæretici volūt suum detestandum errorem probare. Cum autem rem apertissime exposuerimus, patebit iam manifeste q̃ inani fundamento nitantur. Sed iam ad confirmandam nostram sententiam redeamus. Salomon in templo fecit Cherubim, & palmas & malogranata, & in mari æneo posuit duodecim boues, & in basibus laterum leones cum bobus. Neq; in harum rerū pictura aut sculptura Salomō reprehensus est, quinimmo miri-

Valenses.
Iohannes
Vvicleff.
Carolstadius.
Balthasar
Hiebmaier

Exod. xxv.

Nume. xxi.

iii. re. xvij.

Angelomus

iii. Re. vi

fice laudatus. Si ergo tunc licuit duodecim boues sculperé, cum magis esset de idololatria timendum, cur nunc non licebit duodecim apostolos pingere, quorum illi duodecim boues figuram gerebant? Si licuit serpentem exaltare coram populo ad idololatriam prono, ut ex illius aspectu filii Israel à serpentiū morsibus liberarentur, cur non licebit nunc Christum in cruce exaltatum depingere, ut ex illius imaginis aspectu reducamus ad memoriam immensa beneficia quæ generi humano in cruce moriens exhibuit? Si umbras licuit pingere, cur non licebit pingere corpus? Rursum imaginum vsus utilis est, quoniam imagines sunt idiotarum literæ, quas aspicientes, in illis tanquam in libris scriptis legunt, & ad memoriam per earum aspectum reducant ea quæ aliàs in memoriam non venissent. Videntes enim historiam depictam qua repræsentatur homo nudus columnæ alligatus, & multis plagis vulneratus, & alios à dextris & sinistris eius, qui vicissim illum flagellare contendunt, cum hæc inquam aspiciamus, recordamur deum pro nobis hominem factū similia in carne passum: quod in memoriā cum venerit, ministratur nobis causa cōpassionis, & dilectionis, eò quòd pro nobis talia passus est. Nec ob aliam causam veneramus imagines, quàm quòd nos in exemplaris memoriam venire faciunt, & inde affectus nostros mouere possunt. Nō quod talis adoratio in sola sistat imagine, sed quia transit ad id cuius est imago. Nam (ut beatus Basilus ait) honor qui defertur imagini, refertur ad prototypum. Quapropter non est quòd de idololatria timeamus, si simplices & idiotæ doceantur non esse sistendam mentē in imagine cum corā ipsa procidimus, sed hoc cōmodum imagines habere, quòd nostrum intellectum excitant ad agnoscendū & amandum illa quorum sunt imagines. Si ergo literæ legentibus permittuntur, cum tamen sacræ literæ in maxima veneratione habeantur, cur non etiam imagines permittentur, etiam si in precio sint habitæ, modò non ultra iustitiā? Pictura enim græce ζωγραφία. i. viua scriptura vocatur, eò quòd imago sit quasi alterum scripturæ genus. Cuius rei apertissimum est testimoniū, quòd in ea parte mundi quam Hispani immensa & diuturna nauigatione versus occidentem ultra columnas Herculis nauigantes, sub Carolo huius nominis primo Hispaniarū rege, & Cæsare eiusdē nominis quinto, inuenerunt, nullæ apud homines illius terræ sunt literæ repertæ, sed imaginibus loco literarum utebantur. Imagines siquidem taliter pingebāt, ut res possent quas voluissent aperte significare. Et hoc non in vno aut altero loco, sed cum ultra sexcentas leucas per terram perrexerint, nulla vnquam literarum vestigia inuenerunt, sed solum imaginum vsum. Neque ascribendum est eorum rusticitati, cum sit gens alioqui viuacissimi ingenii, & quæ in aliquibus artibus mechanicis subtilissime operetur, & ciuitates habeat frequentissimi populi. Nam de Temistitam dicunt qui viderunt, esse oppidū habens plusquā ducenta millia domorum. Et cum hæc omnia adfuerint, literæ tamen deficiebant, solis imaginibus contentis. At nunc per Hispanos qui coloniam ibi fecerunt, præcipue per fratres minores, qui circa illos magnifice laborant, literæ iam traditæ sunt, ita ut homines illius terræ propriā linguam literis latinis scribant. Hoc in medium afferre placuit, quoniam efficacissimum argumentum mihi videbatur ut probare imaginum locū tenere literarū, & per consequens quæ ut literas posse prodesse. Si ergo imaginū vsus est utilis, neque vsquē lege diuina prohibet, immo comprobatus, ut ostendimus, conuincitur inde apertissime ut malū sit imagines ex ecclesia tollere. Deinde si nullū esset ad huius rei cōfirmationē aliud argumentū, quā ecclesiæ vniuersalis vsus, vel hoc solū esset sufficiens, præsertim cū imaginū vsus non sit recēs in ecclesia, sed vetustissim⁹, & ab ipsis apostolis ad hæc vsq; tēpora cōtinuo decursu seruatus. De hac re testimoniū perhibet Eusebius Cæsariēsis, q̄ in vii. lib. historię ecclesiasticę cap. xiii. de Cæsarea Philippi ciuitate loquēs, ita ait, Verū quia vr̄bis huius fecimus mētionē, iustū videtur cōmemorare etiā illud in ea quod historia dignū duximus. Mulierē quā sanguinis profluuio laborantē à saluatore curatā euangelia tradiderunt, huius vr̄bis ciuē cōstat fuisse, domusq; eius in ea etiā nunc ostenditur. Pro foribus verò domus ipsius, basis quædā in loco editiore collocata mōstratur, in qua mulieris ipsius velut genibus prouolutæ palmasq; sup pliciter tēdētis imago ære videtur expressa. Adstat verò alia ex ære nihilominus fusa statua, habitu viri, stola cōpte circundati, & dexterā mulieri porrigētis. Huius ad pedē statuæ, è basi herba quædā noua specie nascitur, quæ cū exorta fuerit, ex crescere vsq; ad stolæ illi⁹ ærei indumenti fimbriam solet. Quam cum summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbos languoresq; cōquirat, ita ut quæcunq; illa fuerit infirmitas corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino virium gerens si anteq̄ æræ fimbriæ summitatem crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuam

Eusebius.

A statuam ad similitudinem vultus Iesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra usque tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum si hi qui ex gentilibus crediderant, pro beneficiis quæ a saluatore fuerant consecuti, huiusmodi velut munus videbantur offerre, cum videamus etiam nunc apostolorum Petri & Pauli, & ipsius saluatoris imagines designari, tabulasque depingi. Sed & antiquas ipsorum imagines à quibusdā conseruatas nos vidimus. Hucusque Eusebius. Hanc autem statuam fuisse a Iuliano apostata in inuidiā Christi destructam, historia tripartita refert, quæ libro sexto, & cap. xli. sub nomine Socratis de eodem Iuliano imperatore loquens, ita ait. Cum enim cognouisset in Cæsarea Philippi ciuitate Phœnicia, quam Paneada vocabant, insigne Christi esse simulacrum, quod mulier illa sanguinis liberata profluuium constituerat, eo deposito suam ibi statuam collocauit. Quæ violento igne de cælo cadente, circa eius pectus diuisa est, & caput cum ceruice vna parte

B deiectum, at quæ in terra fixum, reliqua verò pars hætenus superfuit, & fulminis indicium reseruauit. Statuam vero Christi tunc quidem pagani trahentes confregerunt, postea vero Christiani colligentes in ecclesiam recondiderunt, vbi hætenus reseruatur. Hæc in historia tripartita Cassiodorus ex Socrate. Quid ergo impii heretici imagines ab ecclesia tollere audent, quarum vsum tantis miraculis deus confirmauit, & ecclesia catholica ab ipsis apostolorum temporibus (teste Eusebio) usque ad hæc tempora conseruauit? Demum hæc hæresis de tollendis imaginibus in plurimis conciliis dānata est, videlicet in concilio Nicæno secundo, Conciliū Nicænum. quod sub Irene imperatrice & Constantino imperatore eius filio celebratum est, & septima synodus appellatur, & in concilio Francfordiensi sub Adriano papa huius nominis primo, in quo summi pontificis auctoritate præfederunt Theophylactus & Stephanus episcopi. Conciliū Francfordianum. Verum opus est vt aduersariorum obiectionibus respōdeamus. Primo obiiciunt nobis quia deus in Exodo & in Deuteronomio districtè prohibet omnia simulachra, dicens, Nō

C facies tibi sculptile, neque omnē similitudinē quæ est in cælo desuper, & quæ in terra decorum, neque eorum quæ sunt in aquis sub terra. Cui respōdemus, illā prohibitionem à deo esse factam causa vitandæ idololatriæ, ita vt ad hunc finem intelligantur omnia simulachra esse prohibita, non vt non habeantur aut fiant absolute, sed vt non fiant ad colendum ea. Hunc autem esse verum literæ sensum, ex præcedentibus & sequentibus facilē conuincitur. Nam antequam talem prohibitionem in Exodo faciat, hæc verba præmittit, Non habebis deos alienos coram me. post quæ verba immediate sequitur prohibitio simulacrorum: qua prohibitionem facta, continuo subiungit de illis loquens, Non adorabis ea neque coles. Itaque ex præcedentibus & sequentibus verbis colligimus ad hunc finem prohiberi simulacra, ne videlicet pro diis habeantur. At nos cum imagines colimus, nō illas tanquam deos veneramur, quoniam nostram adorationem (vt diximus) non ad illas sed ad earum exempla referimus. Secundo obiiciunt illud verbum Christi apud Iohannē, Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit, qui adorent eum in spiritu. Iohan. iiii. vnde concludere nituntur heretici, non esse opus imaginibus, quia cum illas colimus, non spiritu adoramus, sed corpore. Fatemur quidem veram & potissimam adorationem esse in spiritu, cum videlicet fide, spe, & charitate (vt Augustinus ait) tendimus in deum: sed quoniam intellectus noster aliquando dormit, dei oblitus, & affectus tepidus est, nō prout decet deum amans, ideo oportet aliquibus rebus exterioribus intellectum excitare, vt per earum aspectum & considerationem ad dei memoriam reducatur intellectus, & inflammetur affectus. Contra hanc hæresim scripsere olim, Gregorius papa huius nominis tertius, & Adrianus papa huius nominis primus, & Iohānes Monachus tempore Gregorii papæ. iiii. Verum opera istorum non vidi, sed solo testimonio Iohannis Tritemii hæc habeo, qui in suo catalogo scriptorū ecclesiasticorū de præfatis viris refert illos cōtra hanc hæresim scripsisse. Beatus Damascen⁹ in lib. iiii. de fide orthodoxa cap. xvii. nō nihil de hac re differit. Thomas Vvaldē in suo libro de sacramentalib⁹ titu. xix. copiosius aduersus hanc hæresim disputat. Nos etiā superius in tit. de adoratione hæresi. i. plura diximus quæ huic loco cōgrue adaptari possunt, ad quē locum accedet lector, ex quo plura haurire poterit si velit.

S Ecunda hæresis asserit imaginem dei ad quam homo factus est a deo, esse corpori impressam, & non animæ. Hanc hæresim inter alias recenset Philaster Brixienſis episcopus in suo opere de hæresibus: nec tamen prodit quis illius fuerit author. Beatus Augustinus in suo libello de hæresib⁹ ad Quodvultdeū, capite septuagesimo sexto, hui⁹ hæresis post Philastrum meminit: sed authorem illius etiā nō indicauit. Quid autē huius authorem vt sic sentiret mouerit, mihi nō constat, quia nec Augu. nec Philaster apud quos eam legi,

aliquid de hoc dixerūt. ego tamē arbitror hūc errorē ex alio deriuari, quo docetur deū esse corporeū, & habere membra omnia corporis, quemadmodum homo habet: & qui sic sentiunt (vt ego existimo) inde arguunt dei imaginē esse in corpore hominis, & nō in anima. Et huic nostrae suspicioni apertē fauet Iohannes Cassianus, qui in suis collationibus, decima collatione, de Anthropomorphitarum hæreſi differens, ait huius hæreſis patronos ideo asserere deum esse corporeum, quia scriptura dicit hominē esse ad dei imaginem factum. Sed illum errorem iam nos deo iuuante apertis scripturæ testimoniis suprà destruximus in titulo de deo, hæreſi secūda. Ex cuius hæreſis impugnatione, hæc quam in manibus habemus, facile mea sententia proſternitur. Nam si deus corporeus nō est, neq; membra habet vt homo, fieri nō potest vt homo secundum corpus dei imago dicatur. Præterea res quælibet eo alterius dicenda est imago, quia illius præcipuas partes repræſentat: quoniam si minimam illius partem solum referret, immerito diceretur imago. Nullus enim diceret Petrum esse Iohannis imaginem ob hanc solam causam, q̄ nauium aliquem in maxilla Petrus habeat, aut verrucam in fronte, quemadmodum Iohannes habet. Si autem similes oculos habeat, & similia labra, similem genarum colorem, simili modo frontem contrahat, similem habeat vultum, similia etiam reliqua corporis delineamenta, meritō dicetur Petrum esse Iohannis imaginem, præsertim si est ad illius imitationem factus: quia principales illius partes exprimit ac repræſentat. At quæ in deo sunt præcipua (si inter infinite perfecta vnum alio potest esse principalius) sunt intelligentia, & memoria, & voluntas. Nam super hæc tanq̄ super bases aliquas ferē reliquæ omnes diuinæ perfectiones fundantur. Nam super voluntatē illius diuina fundatur omnipotentia. Propterea siquidem deus omnipotens dicitur & est, quia omnia quæ vult, potest: neq; aliquid nisi ipso volente aut permittente fieri potest. Si deus intellectu careret & voluntate, neq; sapiens esse posset, neq; prudens, neq; iustus, neq; misericors, neq; creator, neq; gubernator, neq; rector. Fieri enim non potest vt bene & plene gubernet qui nō intelligit neq; vult. Intellectus ergo & voluntas sunt quasi quædā bases & fundamenta omnium diuinarum perfectionum. Homo autē secundum animam habet intellectum, memoriam & voluntatem, non secundum corpus. Anima enim intelligit, non corpus. Anima meminit, non corpus. Anima vult, non corpus. Nam corpus absq; anima nō solum hæc sed neq; alios vitæ actus exercere potest. Nō enim potest videre, audire, loqui, comedere, ambulare, aut alia id genus. Ex quibus colligimus hæc omnia cum agit, ab anima vires suas sumere. Cum ergo sola anima habeat intellectū, memoriam, & voluntatem: consequens est vt secundum solam etiam animam dei imaginem homo portet. Rursum si dei imago est in corpore hominis, & nō in anima, oporteret vt alia bruta animalia quæ similē homini habēt sui corporis figurā (qualia in mari aliqua esse dicūtur) imaginē dei portent, & sint ad imaginem dei facta, quemadmodum homo. Huic tamen sententiæ scriptura sacra apertissime contradicit. Nam postq̄ deus creauerat cete grandia, & omnem animam viuētem atque motabilem quam produxerant aquæ in species suas, & omne volatile secundum genus suum: postquam etiam fecerat bestias terræ iuxta species suas, & iumenta & omne reptile terræ in genere suo, ad hominis creationem deueniens dixit deus. Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram, vt præsit piscibus maris, & volatilibus cæli, & bestiis vniuersæ terræ, omnique reptili quod mouetur in terra. De nullo autem animali dictum est quod factum sit ad imaginem dei, nisi de solo homine. Si autem dei imago esset in corpore hominis impressa, haberent etiam illam dei imaginem alia bruta animalia quæ homini secundum corpus assimilantur. Potuissem pro hac re plura sanctorum testimonia coaceruare, verum nolui in re manifestissima nimia prolixitate grauare lectorem.

Gene.i.

Indulgentiæ.

Valdenses

Vvicleff.

Indulgentias quas pontifices peccatoribus præstāt, cōdonādo videlicet illis poenam ad cuius tolerantiam peccator obligatur etiam remissa culpa, multi hæretici contēnunt atq; irrident. Valdenses nanq; asserunt papam nullam prorsus habere potestatem indulgentias concedendi: quas si concesserit, dicūt nullius esse virtutis. Hunc errorē etiā docuit Iohānes Vvicleff, qui nunq̄ à Valdensibus deficit. Hi quō suum errorem cōfirmēt, aliū magis execrandū errorē docēt. Dicūt enim nullū esse purgatoriū ignem, & inde deducunt nullas

K

A nullas etiam esse indulgentias. Post istos tanquam illorum hæres successit in eodem errore Lutherus: Lutherus, quanquam hic ex alio fonte non minus vitiato suum deducit errorē. Lutherus si- quidem purgatorium admittit, tamen negat vllam fore pro peccatis satisfactionem. Dicit enim non esse obligatum ad alicuius poenæ satisfactionem, qui à culpa fuerit absolutus, sed cum primum fuerit à culpa solutus, dicit etiam esse liberū ab omni poena. Et hinc colligit Lutherus indulgentias nullius esse momēti, & dicit eas esse pias fraudes fidelium. Aduersus hunc errorem paucis verbis contendam, quoniam inter omnes res de quibus in hoc opere disputamus, nulla est quam minus aperte sacræ literæ prodiderint, & de qua minus vetusti scriptores dixerint. Neque tamen hac occasione sunt contemnendæ, quòd earum vsus in ecclesia videatur serò receptus, quoniā multa sunt posterioribus nota, quæ vetusti illi scri-
 B in antiquis scriptoribus mentio: de processione spiritus sancti à filio, multo rarior: de pur- gatorio ferè nulla, potissimum apud Græcos scriptores. qua de causa vsque in hodiernum diem purgatorium non est à Græcis creditum. Quis tamen nisi hæreticus hæc negare au- debit, quia apud priscos authores hæc sub talibus nominibus non cōmemorantur? Eccle- sia enim quotidie proficit in membris suis, deo eam quotidie magis illustrāte. Quapropter ecclesia comparatur auroræ. Quæ est ista (inquit) quæ progreditur quasi aurora? At aurora in Cantic. vi. suo ortu remissum habet lumen, quod temporis progressu augetur: sic ecclesia. Vnde nō du- bito quin etiam multa sint à posteris clarius & apertius inuenienda, quæ nobis sunt prorsus nunc ignota. Quid ergo mirum si ad hunc modum contigerit de indulgentiis, vt apud pri- scos nulla sit de eis mentio? præcipuè quòd tunc magis feruebat Christianorum charitas, vt parum esset opus indulgentiis. plures anhelabant ad martyrium. pauca erant hominum sce- lera, & si quod erat, grauissima canonum punitione emendabatur. hic in præfenti vita satis-
 C facere volebant, nihil volebant in futurum puniendū relinquere, quapropter non est men- tio vlla indulgentiarum. Istis autem temporibus refriguit multorum charitas, & ideo plura committuntur peccata, & pro commissis minorem volunt facere satisfactionem, ideo ne- cessarium fuit ad indulgentias tanq̃ ad asylum cōfugere, vt aliquod daretur peccatoribus adiutorium. Adde quòd non est tam recēs indulgentiarum vsus, quantum isti hæretici ex- probrant. Nam apud Romanos vetustissimus prædicatur illarū vsus, vt ex stationibus Ro- mæ frequentissimis colligi vtcunq; potest. Et de beato Gregorio papa huius nominis pri- mo fertur quòd aliquas suo tempore concesserit. Verū etli pro indulgentiarum appro- batione sacræ scripturæ testimonium apertum desit, non tamen ideo contemnendæ erant, quoniam ecclesiæ catholicæ vsus à multis annorum sæculis receptus, tātæ est authoritatis, vt qui illum contemnat, hæreticus meritò censeatur, potissimum quòd talis vsus non for- tuito casu ecclesiæ irrepsit, sed per ecclesiæ definitionem sit introductus. Concilium siqui-
 D dem Lateranense sub Innocentio tertio celebratum ad reprimendam quorundam abbatū Conciliū Lateranēse temerariam audaciam, declarauit abbates non posse vlllo pacto indulgentias conce- dere, sed hoc munus dicit solis episcopis esse à deo concessum: verū ne ex facili earum concessione vilescerent, aut peccatores indulgētiis fidentes, ad satisfactionis opera tepidio- res essent, ipsis episcopis leges præscribuntur, vt vltra certum numerum indulgentias non concedant. Huius autem concilii decretum ponitur in volumine epistolarū decretalium in titulo de poenitētiis & remissionibus, in eo capite quod incipit, Cū ex eo &c. Cōciliū Cō-
 E stantiense sessione octaua damnauit xlv. articulos Iohannis Vvicleff, inter quos vnus est Conciliū Cōstātiēse, ad hanc rem pertinens. Nam quadragesimus primus articulus eius ita dicit, Fatuū est cre- dere indulgentias papæ & episcoporum. Qui articulus simul cū aliis vna super omnes lata sententia damnatus est. De hac re scribit Rossensis in illo opere quod cōtra Lutheri capti- uitatem Babylonicam edidit. Scribit etiam Iacobus Latomus in quodam opere quod pro
 E assertionem determinationis facultatis Louaniensis contra Lutherum fecit. Tuberinus quidā scripsit de hac re diffusius aduersus Lutherū, sed meo iudicio minus ornate, & multo mi- nus exacte quàm Rossensis rem absoluit. Iohannes Eccius in suo enchiridio locorū com- munium aduersus Lutheranos, cap. xxiii. quantum enchiridii forma patiebatur, de hac re disputat. Si verò alio longiori tractatu de hac re differuit, mihi non constat. Audio tamen cum multa aduersus Lutherum scripsisse.

Infernus.

Almaricus.

Albanēses.

Hermanus
Kissuich.

Esa. vlti.

Psal. xxxi.

Prouer. 25

Mater cæteros errores quos frater Bernardus de Lutzēburgo in suo catalogo hæreticorum Almarico impingit, vnus est quo Almaricus dixit nullum esse infernum, sed qui habet peccatum mortale, illum dicit habere in se infernum. Guido refert Albanenses sentire, non esse alias inferni poenas, quàm illas quas in hoc mundo experimur. De Hermāno Kissuich dicit catalogus illum dixisse nullum prorsus esse infernum. Et certe quantum ad Almarici sententiam, vt verum fateamur, vna & maxima inferni poena est conscientia propriæ accusatio, quæ semper peccatorem oppugnat, semper illum pungit, neq; vsquā cessat. Et hanc conscientia accusationem multi nomine vermis putant intelligi. Vnde beatus Hieronymus exponens illud Esaia, Vermis eorum non morietur, ita dicit, Vermis autem qui non morietur, & ignis qui non extinguetur, a plerisque conscientia accipitur peccatorum, quæ torqueat in suppliciis constitutos, quare vitio suo atque peccato, caruerint electorum bono, iuxta illud quod dicitur, Versatus sum in miseria dum infligitur mihi spina. & in prouerbiis, Tinea ossium cor intelligens. Hæc Hieronymus. Et hanc conscientia accusationem Ethnici tanquam maximam poenam horruerunt. Nam Seneca epistola. xvi. ad Lucilium, ait, Prima est & maxima peccantium poena, peccasse. Et Iuuenalis satyra. xiii. de eadem peccati conscientia ita ait.

Exemplo quodcunque malo committitur, ipsi
Displicet auctori. Prima est hæc vltio, quod se
Iudice nemo nocens absoluitur. Et postea.

Cur tamen hos tu
Euasisse putes, quos diri conscia facti
Mens habet attonitos, & surdo verberare cædit,
Occultum quatiente animo tortore flagellum?
Poena autem vehemens, & multo sæuior illis
Quas & Ceditius grauis inuenit, & Rhadamanthus,
Nocte dieq; suum gestare in pectore testem.

Verum etsi hæc magna sit poena, & vna ex grauibus quæ sunt in inferno, nō tamen in hoc seculo æquē mentem cruciat, vt post hanc vitā cruciabit, quoniā sicut tunc apertius & clarius quisq; suum peccatum agnosceret, ita hæc peccati conscientia acrius punget: quapropter etsi homo peccator a sui peccati conscientia in hoc seculo torqueatur, non tamen ideo dicendum est vt hic patiatur infernum. Deinde etsi acerbissima poena sit hæc peccati conscientia, sunt tamen aliæ æquē graues, quas in hoc seculo non experiuntur peccatores: quapropter dici non potest peccatorem hic in seipso habere infernum, cum multa alia restent

Esa. vlti. toleranda, puta ignis, & vermis, fumus sulphureus, tenebræ. Esaia ait, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Quod si hæc Esaia verba dicis debere intelligi de illo verme conscientia qui mentem continuo morfu rodit, Sapientis verba producam

Ecclesi. vii. qui rem apertius exprimit dicens, Vindicta carnis impii, ignis & vermis. Quæ verba nullo pacto possunt de verme conscientia intelligi, quoniam nō dixit, vindicta animæ impii:

Iudith xvi. sed dixit, Vindicta carnis impii, ignis & vermis. Et in libro Iudith, Dabit ignē & vermes in carnes eorum, vt vrantur & sentiant vsq; in sempiternum. De tenebris damnatorum te-

Iob. xxx. statur Iob, nomine illorum dicens, Præstolabar lucem, & eruperunt tenebræ. Et iterum clari-

Iob. 38.

Psal. x.

rius, Auferetur ab impiis lux. De sulphureo autem fumo testatur Dauid dicens, Pluet super peccatores laqueos, ignis & sulphur & spiritus procellarū pars calicis eorum. Et vox tertii

Apoc. xi. ij. angeli in Apocalypsi ait, Si quis adorauerit bestiam & imaginē eius, & acceperit charactere in fronte sua, aut in manu sua, hic bibet de vino iræ dei, quod mixtum est mero in calice iræ ipsius, & cruciabitur igne & sulphure in conspectu angelorum sanctorum, & ante conspectum agni: & fumus tormentorum eorum ascendet in secula seculorum. Et ipsemet infernus vocatur in eodem libro stagnum ignis & sulphuris. Nam de malis loquens ait, Viui missi sunt hi duo in stagnum ignis ardentis & sulphuris. Quid ergo impius Almaricus & blasphemi Albanenses docere audent non esse alibi infernum quàm in hac vita? Ego credo quod nunc aliter sentiunt. Nam cum inferni poenas iam experiantur, existimo eos iam scire alium esse infernum, & alias inferni poenas ab illis quas in hoc seculo experiuntur.

Secunda

A Secunda hæresis docet inferni poenam non esse perpetuam. Huius hæresis principem fuisse Origenem testantur omnes qui de hæresibus eius scripserunt. Philaster narrat fuisse quandam hæresim dicentem q̄ Christus suo descensu ad inferos hoc illis indulserit, ut ibidem confitentes saluentur. Huius tamen hæresis nullum ostendit authorem. Armeni (ut Guido refert) asserunt Christum cum ad inferos descendit, omnes animas inde eduxisse. Hanc hæresim recenset Augustinus inter alias, sine tamen nomine authoris. Nos autem istorum sententiam cum Origenis errore coniungimus, quoniam aliquantulum est illi vicina, & eodem prosternitur testimonio. Cum enim ostenderimus inferni poenam esse perpetuam, actum est de his duobus erroribus. At poenam inferni esse perpetuam apertissime sacræ literæ docent. Nam illa testimonia quæ aduersus proximè citatam hæresim protulimus, ferè omnia aduersus istam hæresim pugnant. Illud enim Esaiæ apertissimum est, & alterum ex libro Iudith, & aliud ex Apocalypsi, quæ non est opus nunc repetere, ne chartas frustra impleamus. Præter hæc testimonia sunt alia ex euangelis. Ipsemet veritatis magister apud Marcum loquens ait, Si scandalizauerit te manus tua, abscinde illam. bonum est tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Et si pes tuus te scandalizat, amputa illum. bonum est tibi claudum introire in vitam æternam, quam duos pedes habentem mitti in gehennam ignis inextinguibilis, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Quod si oculus tuus scandalizat te, eiice eum. bonum est tibi luscum introire in regnum dei, quam duos oculos habentem mitti in gehennam ignis, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur. Ecce vides Christum vno orationis contextu ter docentem poenas inferni esse perpetuas. Præterea illud est apertissimum, quod minatur se in die iudicii peccatoribus dicturum, Ite maledicti in ignem æternum, qui præparatus est diabolo, & angelis eius. Nec opus est plura testimonia afferre, cum ista sint apertissima. Qui de hac re plura nosse cupit, videat ea quæ supra diximus in titulo de beatitudine, hæresi tertia, quoniam illo loco hunc errorem Origenis apertius enarrauimus.

Tertia hæresis est quæ negat Christum ad inferos descendisse. Huius hæresis non meminit Augustinus, neq; Philaster. Isidorus tamen illam inter hæreses recenset, quæ nullum huius erroris prodat authorem. Hæc autem sententia conuincitur hæreseos per id quod Sapiens sub nomine sapientiæ, hoc est filii dei, ait, Penetrabo (inquit) omnes inferiores partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino. Quod si hoc testimoniū quisq̄ allegoriis ludens aliò detorqueat, & dicat sapientiam penetrasse & penetrare omnes inferiores partes terræ cognitione sua, quæ tanta est ut nihil illam latere possit, sed omnia quātūlibet nobis abscondita, nuda tamen & aperta sunt oculis eius: saltē illud Pauli est satis apertum, quod de ascensione Christi differens ait, Quod autem ascendit, quid est nisi quia descendit primum in inferiores partes terræ? Et Petrus Apostolus in die pentecostes recepto iam spiritu sancto, de Christo coram populo prædicans ita dicit. Quem deus suscitauit solutis doloribus inferni, iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. David enim dicit in eum, Prouidebam dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi, ne commouear. Propter hoc lætatum est cor meum, & exultauit lingua mea, insuper & caro mea requiescet in spe: quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Præterea in symbolo Apostolorum dicitur, Descendit ad inferos. Et Concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, hoc idem definit. Nam de Christo redemptore nostro loquens, ita inquit. Qui etiam pro salute humani generis in ligno crucis passus & mortuus, descendit ad inferos, resurrexit à mortuis, & ascendit in cælum. Sed descendit in anima, & resurrexit in carne, ascendit pariter in utroque. Hæc Concilium Lateranense. Quæ verba habentur in libro decretalium in cap. firmiter. de summa trinitate & fide catholica. Et certe is vnus locus est quo maxime possumus Lutherum redarguere, quod scripturæ sacræ testimonia vult esse apertissima sine ullis ratiocinationibus aut collectionibus, sed quæ apertissime sententiā doceant. Deinde ait nihil esse definiendum quod non sit expressum in sacris literis. Nullum etiā admittit iudicem in cōtentione de rebus ad fidem spectantibus nisi solam sacram scripturam. Et certe si ad hos gnomones sunt omnia examinanda, non oportebit dicere Christum ad inferos descendisse, quoniam hoc sacræ literæ non docent per verba adeo expressa qualia ipse alibi à catholicis petit. Nunquam enim hæc verba reperiuntur in sacris literis sub hac forma, Christus descendit ad inferos. Verum etsi hæc non reperiantur sub illa forma: reperiuntur tamen alia quæ eadem cum illis significant, & ex quibus illa apertissi-

Origenes.

Armeni.

Marci. ix.

Math. xxv

Ecclesia,
stici. xxliij.

Ephes. iij.

Act. ij.

Psalm. xv.

Conciliū
Lateranense

ma collectione deducuntur, quod satis est viro catholico, qui captiuare tenetur intellectum suum ad definitiones & expositiones scripturæ, quas tradiderit ecclesia, & non suæ tantum inniti prudentiæ.

Inimicus.

Græci.

Ræcorum error est, quo asserunt licitū esse decipere inimicū, nec esse peccatum aliquod si quis suo inimico damnū inferat, etiam si ad hoc faciendum periuriis aut quouis mēdacio iuuetur. Hæc omnia illis tribuit Guido enarrans vicesimumquintū illorum errorem. Et certe vix possum credere illos tam dementes esse, vt hæc sentiant, quoniam illa sunt naturali legi apertissime cōtraria, ita vt illam eorum sententiā gentilis quisq; philosophus damnet, nedū Christianus homo. Quis vnq̃ non horruit mendacium? Quis nō execratur periurium? Et hæc nō solum cum amicis non sunt exercenda, sed neq; cum inimicis, quia etsi in bello licitum sit insidiis vtī aduersus hostes, non tamen mendaciis licet illum decipere. In Leuitico siquidē dominus ait, Non mentiemini, nec decipiet vnusquisque proximum suum. At quantūlibet quis sit alteri inimicus, proximus tamen est: quod vel ex eo conuincitur, quod Samaritanus misericordā faciens sauciato, voce Christi iudicatus est proximus, quā Samaritani Iudæis fuissent infensi. Præterea ex lege Euāgelica nullus permittitur inimicus, quoniam etsi alter mihi inimicus sit, ego tamen teneor non esse illi. Non reddentes (inquit Petrus) malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes, quia in hoc vocati estis vt benedictionem hæreditate possideatis. Et beatus Paulus in epistola ad Romanos, Nulli malum pro malo reddentes. Et infra, Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ. Scriptum est enim, Mihi vindictā, & ego retribuam, dicit dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciēs, carbones ignis congeres super caput eius. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Et in prima ad Thessalonicēses epistola iterum ait, Videte ne quis malum pro malo alicui reddat, sed semper quod bonū est, sectemini inuicem, & in omnes. Denique ipse veritatis magister Iudæorum errorem corrigens ait, Audistis quia dictum est antiquis, Diliges proximum tuū, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderūt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, vt sitis filii patris vestri qui in cælis est, qui solem suū oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Si ergo hoc modo vult Deus filios suos examinare, Græci conuincuntur non esse filii dei, quia bene inimicis suis non faciunt.

Leui.xix.

Lucæ.x.
i.Petri.iiij.

Rom.xij.

i.Theff.v.

Math.v.

Iniuria.

Lutherus.

Eccli.xxi.

Vtheri sententia est, non licere Christianis petere coram iudice iniuriæ reparationē. Quapropter videtur mihi Lutherus non modicū de fermento Pharisæorum habere, quoniā alligat onera graua & importabilia, digito autē suo non vult ea mouere. Nam qui dicit non licere petere coram iudice reparationem iniuriæ, ipsemet siqua sibi ab aliquo infertur iniuria, quā impudenter ne dicam atrociter eam repellit? Vnam certe iniuriam centum acerbioribus propulsat: & quod peius est, etiam cum nullam receperit, mille cōuitiis afficit eū qui vel extremis digitis eum tetigerit. Vide quale sit vulnus quod nec tangi permittitur. Qui odit correptionem, ait Ecclesiasticus, peccatoris vestigium est. Peccator est ergo Lutherus, quoniam non patitur corripī, non a quoquā admoneri. Cuius rei testimonium est apertissimum, quod quicunque eum scriptis aut corripuit, aut admonuit, siue is fuerit vir illustris, siue plebeius, siue rex, siue imperator, episcopus, aut papa, mille iniuriis est à Luthero affectus. Nam in serenissimum regem Angliæ, qui satis modeste, prout regiam dignitatem decebat, aduersus illum scripserat, nullo regie dignitatis habito respectu, mille opprobria iniecit, mille illum scommatis subsannauit. De his quæ aduersus summum pontificem effutiuit, melius est tacere, quoniā me pudet enarrare, quod illum puditū nō est scribere. Quid ergo dices ad hæc Luthere? Si tibi licet iniuriam iniuria repellere, cur nō licebit aliis iniuriæ reparationem coram iudice petere? Iustū est certe

A est certe ut nemo sit iudex in propria causa. quapropter si licet manibus propriis iniuriā repellere, multo magis licebit per manus iudicis iniuriā propulsare, aut iam illatę reparationem petere. Qua de re mihi videtur non esse opus aliis argumentis ad hunc errorem revincendum, sed sufficere illa quę supra in titulo de bello contra eundem Lutherum proposuimus. Ibi enim probauimus bellum esse Christianis licitū, modò cętera adsint quę ad iustum bellum exiguntur. Ad iustum autem bellum requiritur, ut quod sine bello emendari potest, mediante bello non fiat. Iustius est ergo ut quis à iudice petat emendationem, quā ut ipse eam per bellum habere velit, si eam habere licet. At cum liceat eam petere ex bello (ut supra enicimus) licebit ergo etiam illam petere à iudice.

Iohannes Baptista.

Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum de Manichæis loquens, dicit illos ita delirasse, ut dixerint Iohannem Baptistam, Christi saluatoris nostri præcursores, fuisse damnatum, eò quòd non crediderit in Christū. Nam cū Iohannes in vinculis existens misit duos discipulos suos

Math. xi.

ad Christum ut interrogarent illum, Tu es qui vēturus es, an alium expectamus? Manichæi (ut illis Bernardus de Lutzemburgo tribuit) putant Iohannem Baptistā ex incredulitate hæc fecisse & dixisse. Sed ego vix credere possum Manichæos ita insanisse, quanuis multa alia maioris dementiæ illos dixisse constet. Nam Philaster Brixienſis in suo libro de hæresibus, cum de Manichæorum hæresibus differit, nūquam huius erroris meminit. Beatus Augustinus in libro de hæresibus ad Quodvultdeū, cap. quadragesimo sexto Manichæorum errores recenset, nec tamen hunc inter alios miscuit. Vnde coniicio illos longe ab hoc errore fuisse: quoniam beatus Augustinus qui illorum errores optime nouerat, quoniam illorum sectæ aliquando adhæserat, nequaquam hunc errorem tacuisset. Esto tamen illi ita senserint quemadmodum de illis refert Bernardus de Lutzemburgo, non est opus ut in hac hæresi referenda longam moram trahamus: cum sint tam aperta Christi saluatoris nostri de ipso Iohanne testimonia. Nam laudauit Iohānem de fortitudine, & mentis constantia, cum dixit illum non esse arundinem vento agitatam, quæ ad omnem ventorum flatum mouetur. Commendauit illum à temperantia, dicens illum nō esse mollibus vestitum. Ostēdit illum longe esse ab adulatione, cum dixit illum non esse in domibus regum: quoniam qui huiusmodi morbo laborant, cum regibus versari solent. Et laudis argumenta multiplicans, dixit illum esse prophetam, & plusquam prophetam. dixit illum esse angelum, eò quòd angelicam vitam duceret: quia licet in carne, præter carnem tamen vivebat. Denique ut coronidem cingeret, dixit, Inter natos mulierum non surrexit maior Iohāne baptista. Et hæc omnia dicta sunt à Christo saluatore nostro de Iohanne baptista eo temporis articulo quo Manichæi Iohannem peccasse asserunt. Nam postquam Christus interrogationi per Iohannis discipulos factæ respondit, illis abeuntibus continuo post hæc laudum præconia de Iohanne baptista dixit. Ex quibus conuincimus Iohannem per illam interrogationem minime (ut Manichæi dicunt) peccasse. Quod autem dicunt Iohannem baptistam ex incredulitate interrogasse, falluntur. Non enim suo nomine, & propter se interrogat, sed propter suos discipulos quos in Christi fide nutantes videbat. Et propter hanc causam illos ad Christum mittit, ut visis miraculis ab illo factis, in illius fide confirmarentur. Quod Christus cum optime nosset, nullum illis dedit responsum: sed multis coram illis ab eo factis miraculis, ad Iohannem illos redire mandat, ut quæ viderant, illi renunciarent. Nō certe ob aliam causam, nisi ut inde Iohannes discipulos suos quos parum fideles esse nouerat, apertius de fide Christi instrueret, & instructos confirmaret. sic enim illam Iohannis interrogationem interpretatur beatus Iohannes Chrysostomus homilia trigesima-septima super Matthæum. Chrysostomū ut alibi semper, ita etiam hoc loco imitatur Theophylactus. Huius verba quia multo breuiora sunt, hic referā. Nō interrogat Iohānes (inquit ille) quasi ignorās Christū. Nā quo pacto ignoraret, quū testatus sit: Ecce agnus dei? Verū quia discipuli eius inuidebant Christo, ut pluribus argumentis certiores eos redderet, propter hoc mittit eos, ut vel visis miraculis credant Christum Iohanne maiorem esse: & idcirco fingit se rogare, Tu es qui venturus es? hoc est, qui expectatur in scripturis in carne vēturus. Hæc Theophylactus. Et de hoc satis.

Math. xi.

Iudas.

Caiani.

Chaldæi.

Iohann. xiiij.

Actuum. i.

Lucæ xxij.

Vantūlibet sit aliquis scelestus aut flagitiosus, nunquam illi deerit a quo laudetur, & scelus eius commēdetur: quoniam (vt est in prouerbio) cicada semper est cicadæ chara, & formica formicæ. Huius rei vel hoc est sufficiens testimonium, q̄ non defuere qui scelestissimum Iudæ facinus cōmendauerint: quoniam Augustinus in libro de hæresibus cap. xviii. refert Caianos sentire Iudam fuisse diuinum, & scelus illius beneficium existimare. Dicunt enim (vt Augustinus ait) Iudam præscisse quantum generi humano Christi passio esset profutura, & ideo Christum Iudæis tradidisse, vt per illius mortem genus humanum proficeret. Philaster tamē de his Caianis sermonem faciens in suo libro de hæresibus, nihil tale illis tribuit, sed hanc hæresim postea enarrat nullo citato illius patrono. Tertullianus tamē in libello suo de hæresibus hoc illis impingit quos ipse vocat Chaldæos, & sunt illi iidem (vt suspicor) qui ab Augustino vocantur Caiani, quoniam iidem sunt illorum errores qui ab Augustino tribuuntur Caianis, & quos Tertullianus impingit Chaldæis. Ad hunc errorem reuincendum vel illud testimonium sufficiens est, cum dominus lauare volens pedes discipulorum suorum dixit, Vos mundi estis, sed non omnes. Sciebat enim (ait Euangelista) quisnam esset qui traderet eum. propterea dixit, Nō estis mundi omnes. Itaque Iudas non erat mundus, cuius immunditiæ nullā aliam causam Euangelista designauit, quā quod Christum tradere volebat. Et in Actibus Apostolorum Petrus ait, Viri fratres oportet impleri scripturam quam prædixit spiritus sanctus per os David de Iuda, qui fuit dux eorum qui comprehenderunt Iesum, qui connumeratus est in nobis, & sortitus est sortem ministerii huius. Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera eius. Si bona fuit traditio qua Iudas tradidit Christum, quā fieri potest vt merces illi pro traditione donata sit merces iniquitatis? Si triginta argentei sunt merces iniquitatis, ergo traditio pro qua illi argentei donati sunt, est iniqua. Sed apertius est qđ Christus redemptor noster de illo apud Lucam ait, Et filius quidem hominis secūdū quod definitum est, vadit: veruntamen vae homini illi per quem tradetur. Neque opus est aduersus tam apertā blasphemiam plura citare testimonia, præcipuē cum hæc hæresis non reperiatur ab aliquo fuisse postea innouata: & testimonia adducta satis eam prosternunt.

Iudicium.

Borboria-

n.

Gnostici.

Floriani.

Manichæi.

Procliani-

ta.

Antea est dæmonis astutia in hominibus decipiendis, vt aliquibus suggererit nullum esse futurum iudicium, vt vel hac occasione tanto facilius in quodlibet vitium traheret, quanto minus poenam propter illud infligendam crederent. Hunc errorem Philaster tribuit Borborianis, & sunt illi qui ab Augustino vocantur Gnostici. Hoc etiam impingit Florianis, & Manichæis, & Proclianitis, quos ille vocat Proclianitas, nisi forte litera in Philastro est erronea, quoniam qui in Augustino dicuntur Proclianitæ, in Philastro vocantur Proclianitæ, & facilis est lapsus ex vna parte in aliam. Nam si has duas literas, c & l, coniūgas, facies d literam. Quod si eādem literam d dispescas, ita vt longam virgulam integram separes, & reliquum per se colloques, iterum duas literas reperiēs, videlicet c & l. Ex quo conicio hac occasione alicubi ex vitio scriptorum fuisse erratum. An autem error sit in Philastro, an potius in Augustino, mihi non constat, quoniam apud nullum illis vetustiore reperio fuisse de his habitam mentionem. Qualitercūque sit, parum interest: vnum tamen hoc est certum, Augustinū nō impingere hūc errorem alicui ex istis hæreticis, quoniam nec Borboritis nec Gnosticis, neque Florianis, neque Manichæis, neque Proclianitis. Qua in re valde miror, cum Augustinus viderit Philastri opus. quod forte inde euenire potuit, quod apud nullum alium reperit, & propterea omiserit, parum fidens Philastro in hac parte, aut forte reperit non ita esse prout Philaster narrat. Cuiuscūq; tamen hic error sit, facillime reiici potest. Nā apud Matthæum dominus exprobrās ciuitatibus in quibus factæ sunt plurimę virtutes eius, quia nō egissent poenitentiam, ait, Dico vobis, Tyro & Sidoni remissius erit in die iudicii, quā vobis. Et iterum Capharnaitis loquens ait, Dico vobis quia terræ Sodomorum remissius erit in die

Math. xi.

Math. xij.

A in die iudicii, quàm tibi. Et apud eundem iterum, Viri Niniuitæ surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam &c. Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam. Et apud Iohannem, Potestatem dedit filio iudicium facere, quia filius hominis est. Nolite mirari hoc, quia venit hora in qua omnes qui in monumētis sunt, audient vocem filii dei, & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionē vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicii. Et Paulus in epistola ad Romanos, Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Scriptum est enim, Vivo ego, dicit dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur deo. Itaque vnusquisque nostrum pro se rationem reddet deo. Et in posteriore epistola ad Corinthios iterum ait, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis, prout gessit, siue bonum siue malum. Et in symbolo fidei edito in concilio Niceno sic dicitur, Venturus est iudicare viuos & mortuos. Et in symbolo facto in concilio Constantinopolitano, Sedet ad dexteram patris, inde venturus est cum gloria iudicare viuos & mortuos.

Iohan. v.

Rom. xi. ij.
Esa. xlv.

ij. Cor. v.

Secunda est hæresis Albanensium, dicentium vniuersale iudicium iam factum esse, & nullum aliud amplius esse futurum. Hoc enim illis tribuit Guido, qui illorum errores recensens, hunc septimo loco collocat. Hic error apertissime conuincitur ex eo qd iudicium vniuersale præcedere debet resurrectio omnium, quemadmodum patet ex eisdem testimoniis quæ proxime citauimus contra præfatā hæresim, & in vicesimo quarto Matthei capite expressius, vbi prius describitur aduentus Antichristi, deinde resurrectio generalis, & postea iudicium, & tandem finis: & tunc (iuxta beatum Petrum) elementa purificabuntur per ignem. At nullum istorum constat esse factum, quoniam nec generalis resurrectio præcessit, nec finis est mundi, nec elementa sunt per ignem purificata. Ex quibus colligitur maximā esse dementiam, asserere vniuersale iudicium esse iam factum.

Albanenses.

ij. Petri. iij.

Iudex

Valdensium error est, quo docent nullum iudicem posse damnare aliquē hominem ad poenam aliquam. Hunc errorem illis impingit Guido, qd Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum cap. xxxv. errores Valdensium recensens, huius non meminit. Quod si ita sentiunt Valdenses, non est mirandum, quoniam hoc est sceleratis hominibus proprium, vt impunitatem suis sceleribus optent, quò liberius & securius quæ voluerint scelera perpetrare valeant. Ad hunc modum fecere Valdenses, qui vt

Valdenses.

Dicitur suos errores possent hominibus suggerere, hoc ante omnia docere nituntur, nullum iudicem posse alium hominem ad aliquam poenam damnare. In cuius erroris testimoniū afferunt illud, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Aduersus hunc errorem est illud quod dominus ait, Constitue iudices qui populum iudicent omni tempore. Et iterum alibi, Iudices & magistri in omnibus portis tuis constituentur, vt iudicent populum iusto iudicio. Quod si quis hæc detorqueat ad alia iudicia, & non ad inflictionem poenarum, consideret

Matt. v. ij.

Exo. xvij.

Deut. xvi.

plures esse in veteri instrumēto leges decernētes talē vel talem poenā esse infligēdam illi qui tale vel tale crimē commiserit. Et in lege noua hæc clarissimè habentur. Petrus puniuit morte Ananiam & Sapphirā, quia fraudauerant de precio agri vēditi. Et idem alibi ait, Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Ecce vides vindictam malefactorum. Et parum infra iterum ait, Quæ enim est gratia si peccātes & colaphizati suffertis? Ex quibus colligimus iuste fieri cum quis propter peccatum ex iudicis

Actuum. v.

i. Petri. ij.

E mandato colaphis cæditur. Et beatus Paulus de potestate sublimiori loquens ait, Si malum feceris, time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malum agit. Quid ergo Valdenses non minus ignorantes quàm scelerati docere audent? Si iudex est Dei minister vindex in iram ei qui malum agit, quomodo iudicem ipsi accusare audent eò quòd malefactorem punit? An non hac ratione etiam accusant deum, cuius minister est iudex? Valeant ergo Valdenses, & cum sint omnium hæreticorum ignorantissimi, docere alios erubescant. Quod autem pro se afferunt, nihil prorsus illis suffragatur: quoniā cum saluator ait, Nolite iudicare, & non iudicabimini: non prohibuit omne iudicium, præcipuè iudicis habentis potestatem, sed prohibet multorum hominum leue iu-

Rom. xij.

Math. vij.

Iohan.xij. dicitur, qui re minime cognita, sed ex minutulis suspicionibus colligentes, statim apud se definiunt, censentes talem esse malū, aut male aliquid voluisse facere. Hoc inquam iudiciū dominus prohibet: non autem illud quod re prius (vt decet) bene cognita, ab habente potestatem profertur. Hoc autem ita esse conuincimus per id quod apud Iohānem idem saluator ait, Nolite iudicare secundum faciem, sed iustum iudicium iudicate. Quibus verbis cum vnum iudicium prohibet, videlicet leue: aliud apertē concedit, nēpe iustum, quod re prius plene circūspecta iuxta æquitatem fit.

Iuramentum.

Valdenses.

Cathari.

Albanēses.

Cozocēses

Baiolenses

Pseudoapo-
stoli.

Deuter.vi.

Deuter.x.

Math.v.

Rom.i.

ij.Cor.i.

Philipp.i.

Plautus.

Deuter.vi.

Inter cæteros errores quos Valdensibus impingit Guido Carmelita, vnus est quo asserunt Christianis esse interdictum iuramentum, sic vt nusquam iurare liceat. Eundem errorem tribuit Catharis: quod valde miror: quoniam Cathari iidem sunt qui & Nouatiani. At Nouatianis nullus vnquam aliquid simile impigit, sed catalogus hæreticorum de Albanensibus differens, dicit esse alios quosdam Catharos, quos in tres partes asserit esse partitos. Albanēses dicit esse de prima secta Catharorum, & Cozocenses de secunda, & Baiolenses de tertia. Et si hi dicuntur Cathari, alii sunt certe à Nouatianis, qui primi Cathari vocati sunt, propter munditiam quam iactabāt. Nulla est enim Nouatianorum ad hos Catharos conuentio. Quapropter constat misere errasse Guidonem Carmelitam, qui cum de erroribus horum Catharorum differere incipit, dicit se iam aliās de illis dixisse: per quæ verba satis apertē innuit se sentire hos Catharos & Nouatianos esse eosdem, cum tamen hi Cathari longissimē absint ab aliis Catharis qui Nouatiani dicuntur. Hunc etiam errorem docuerūt Pseudoapostoli. Ad hunc autem errorem conuincendum sufficit illud quod dominus in Deuteronomio ait, Dominū deum tuū adora- bis, & illi soli seruiēs, ac per nomē illius iurabis. Et iterum, Dominū deū tuū timebis, & illi soli seruiēs, ipsiq; adhærebis, iurabisque in nomine illius. Verū hic respondent qui hūc errorem tutantur, hoc permissum esse Iudæis in veteri lege, vt videlicet per Deum iuraret: Christianis autem, qui perfectiorem habent legem, hoc dicunt non esse licitum, eò quod Christus apud Matthæum in vniuersum prohibuit iurare. Et hanc sententiam confirmant testimonio Hieronymi & Theophylacti, qui exponentes quintum Matthæi caput, dicunt Iudæis fuisse permissum iuramentum, Christianis autem omnino prohibitum. Et idem videntur sentire Hilarius & Chrysostomus in eodem loco, quanq̃ hi non ita expresse dicunt sicut illi. Sed hoc reiicitur ex eo quod deum sæpe iurasse reperimus. At si iuramentum esset ex se malū, vt ex sola permissione Iudæi iurare possent, Deus qui male agere nequit, omnino non iurasset. Et huic obiectioni respondent iuramentum soli Deo conuenire, quoniam ille solus verax est, & mentiri nequit: omnis autem homo mendax est. Et hanc sententiā confirmant testimonio Ambrosii super Psalm. cxviii. Sed neque hac via effugere poterunt quin ostendamus illis iuramentum esse homini licitum. Negare enim non possunt Apostolum Paulum pluries iurasse: quoniam in ea quæ est ad Romanos epistola sic ait, Testis est mihi deus quod memoriā vestri facio semper in orationibus meis. Et iterum alibi, Ego autem testem deum inuoco in animam meam, quod parcens vobis non veni vltra Corinthum. Et iterum, Testis est mihi deus quomodo cupiā omnes vos in visceribus Iesu Christi. Ecce Paulum toties inuocantem deum in testimonium suorum verborum. At qui per deum iurat, nihil aliud facit quā deum inuocare in testem eorum quæ dicit. ex quo apertē colligimus Paulum iurasse. Non est ergo Christiano viro omnino prohibitum iuramentum: quoniam aliās Paulus iurans peccasset. Præterea, iuramentum non est de se malum, imo bonum, si adsint ea quæ requiruntur: quoniam per iuramentum exhibemus reuerentiam deo, & ostendimus qualem existimationem de deo habeamus, quoniā sic iurantes per deū, testamur nos credere deum videre omnia: quoniam qui rem non plene agnoscit, non potest esse bonus testis. Ideo sapiēter Poeta comicus dixit, Pluris est oculatus testis vnus quā auriti decem. Ostendimus etiam nos credere deum esse veracem, qui mentiri non potest. Quia ergo credimus deum talem esse qui omnia nouit, & qui mentiri non potest, ideo in confirmationem eorum quæ dicimus, iuramus per deum, inuocando illum testem. Ex quo patet per iuramentum nos reuereri deum, si cætera adsint quæ ad iustum iuramentum exiguntur. Cuius rei apertum est indicium, quod in Deuteronomio quoties de iuramento fit mētio, semper

A semper subiungitur post præceptum de adoratione. Dominum deum tuum (inquit) adorabis, & illi soli seruias, ac per nomen illius iurabis. Et iterum, Dominum deum tuum timebis, & illi soli seruias, ipsique adhærebis, iurabisque in nomine illius. Ecce iuramentum bis coniunctum adorationi & seruituti dei. Si ergo bonum est deum adorare, & illi seruire, bonum etiam erit per nomen illius iurare, modo id debite & prout decet fiat. Rursum, iuramentum licere Christiano, confirmatur plurimorum conciliorum definitionibus. Concilium Ephesinum scribit Nestorio, ut recantet suas hæreses, & quia non fidebat concilium verbis Nestorii, exigit ab eo iuramentum per hæc verba. Sed consequens est etiam iureiurando fateri te, quod anathematizes quidem tua polluta & prophana dogmata, sentias autem & doceas quæ nos vniuersi per orientem seu per occidentem episcopi & magistri præsulæque populorum credimus & docemus. Hæc concilium Ephesinum. Et concilium Constantiense sessione octaua damnauit. xlv. assertiones Iohannis Vvicleff, inter quas quadragesimotertio loco ponitur hæc de iuramento, qua ait, Iuramenta illicita sunt quæ fiunt ad roborandum humanos contractus, & commercia ciuilia. Quæ sententia simul cum aliis eiusdem vna super omnes dicta censura damnata est. Et idem concilium Constantiense sessione vicesima decernit ut ad confirmationem pacti initi inter regem Romanorum & regem Aragonum pro schismate tollendo, iuramentum ab omnibus peteretur, & omnes postmodum in concilio existentes à maximo usque ad minimum iurarunt. Sed superest ut obiectioni aduersariorum respondeamus. Sic enim obiciunt. Dominus apud Matthæum prohibet iuramentum, dicens, Ego autem dico vobis non iurare omnino: neque per cælum, quia thronus dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sic autem sermo vester, est est, non non: quod autem abundantius his est, à malo est. Et beatus Iacobus ait, Ante omnia autem fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. Sit autem sermo vester, est est, non non, ut non sub iudicio decidatis. Huic obiectioni multipliciter respondemus. Primo in illis verbis Saluator non prohibuit iurare per deum. & hoc annotauit Hieronymus in illo loco. Quod autem dicit omnino non esse iurandum, non est omnis iuramenti prohibitio, quia illa verba referuntur ad sequentia, ita ut omnino non sit iurandum per cælum aut terram, ita videlicet ut cum iurandum sit, nunquam tamen iuretur per cælum & terram. Causa autem huius prohibitionis fuit, ne per illa elementa iurantes homines, illa tanquam numina quædam venerarentur: quoniam illud per quod quis iurat, aut nimium diligit, aut veneratur. Ne igitur illa venerarentur, aut plus debito diligerent, prohibet ne vnquam per illa iuretur. Et hoc etiam fatetur Hieronymus & Theophylactus in illo loco, quorum autoritate se tuentur hi qui partem oppositam docent. Et cum hoc illi fateantur, miror quid postea coegerit eos ut censeant iuramentum esse prorsus interdictum. Sic enim Theophylactus ait. Igitur dominus prohibens eos, non dicit, quia pulchrum & magnum est cælum, & terra utilis est, ideo per ea non iurare: sed quia cælum thronus est dei, terra autem scabellum pedum eius, ut ne sit locus idolatriæ. Forte enim in deorum numerum relata fuissent elementa à iurantibus per ea, id quod antea factum est. Hæc Theophylactus. Et eandem sententiam docet Hieronymus. Verum his obiiciet quispiam vltima illa Christi verba, Sit sermo vester, est est, non non: quod autem abundantius his est, à malo est. Fatemur quidem à malo esse iuramentum, non autem malum esse. Neque Christus dixit malum esse, sed à malo esse: à malo inquam illius cui iuratur, & propter quem iuratur. Malitia enim illius cui iuratur, est in causa ut alius iuret. Nam si audiens præstitisset fidem verbis loquentis, non esset opus ut loquens sua verba iuramento firmaret. A malo ergo illius cui iuratur, prouenit ut aliquid abundantius dicatur quam est est, non non. Et hanc expositionem præbet Augustinus illi loco euangelii in libro de mendacio, cap. xx. Aliter etiam potest responderi, Christum illis verbis non prohibere absolute iuramentum, sed iurandi facilitatem, ne ex facilitate ad consuetudinem, & ex consuetudine in periurium veniretur. Vnde Ecclesiasticus ait, Iurationi ne assuescat os tuum. Et iterum, Sicut autem seruus flagellatus assidue a liuore non minuitur, sic omnis iurans ac negocians à peccato non purgabitur. Hanc expositionem etiam præbet Augustinus loco proxime citato. Hanc & superiorem expositionem reddit vno contextu beatus Chromatius papa in quodam libello insigni quem fecit super quintum & sextum caput Matthæi. Verba illius ita habent, Primum enim voluit à nobis & usum iurationis, & consuetudinem humani erroris auferre, ne vnusquisque nostrum per hæc elementa iurando, aut creaturam

Deuter. x.

Concilium
Ephesinū.Cōciliū cō
stantiense.

Matth. v.

Iacobi. v.

Ecclesiastici. xxiii.
Ibidem.

in honore diuinæ venerationis haberet, aut idcirco impunitatem periurii habere se crederet, si per mundi elementa iuraret, cum scriptum sit, Nec iurauit proximo suo in dolum. Hæc Chromatius. Et parum infra exponens reliqua, dicit per illa verba, Quod autem abundantius his est, debere intelligi mendacium, & illud dicit esse abundantius quam est est, non nō, id est quam veritas, & illud dicit esse à malo, id est à dæmone, qui mendax est, & pater mendacii. Ex quibus verbis patet iuxta Chromatium, Christum per illa verba solum prohibuisse periurium, & vsum iurandi. Potest etiam dici illam Christi prohibitionem non esse numerandam inter præcepta, sed inter consilia, & illam ad solos perfectos pertinere. Quod ex eo colligi potest, quod in illo loco Christus perfectum christianismum depingens, multa ibidem recenset quæ nemo sanæ mentis dubitat esse consilia, non præcepta, quale est illud quod continuo adiungit, Ego autem dico vobis, non resistere malo. Et hoc modo illum locum euangelii interpretatur recentiores theologi, quos scholasticos vocant. Verum non hi soli, vt aliqui putant. Nam beatus Bernardus sermone lxxv. super Cantica, inuehens contra quosdam hæreticos dicentes non esse licitum iuramentum, esse tamen illis licitum peierare, ne secreta suæ sectæ ab aliis scirentur, sic ait. Patet vos & superstitiose obseruare de iuramento, & flagitiose præsumere de periurio. O peruersitatem. Quod ad cautelam consultum est, videlicet non iurare, hoc isti mandati vice tam contentiose obseruant: & quod immobili iure sancitum est, non peierandum scilicet, hoc tanquam indifferens pro voluntate dispensant. Hæc Bernardus. Hunc autem non possunt dicere scholasticum. Christianus Druthmarus in expositione super Matthæum, idem sentit. Sic enim ait, Ne Iudæi per idolorum nomina iurarent, permisit eis dominus iurare per nomen suum. Nec nobis etiam inhiuit, sed perfectionem nos docuit, quod ea fides sit habenda inter Christianos, vt nō sit necesse testem nomen domini interponere. Periurium & illis & nobis prohibitum est. Hæc Christianus Druthmarus: quem non possunt etiam dicere scholasticum, cū nihil minus sit: neque trecentenarium (vt Lutherus & eius sequaces facere solent) quoniam ante septingentos annos fuit, si Iohāni Tritemio credere volumus. Et Beda exponens illud Iacobi, Ante omnia fratres mei nolite iurare &c. dicit ibidem prohiberi consuetudinem iurandi, ne ex ea deueniatur in periurium. Sic enim ait, Ideo (inquit Iacobus) vos à iurationis culpa cōpescō, ne frequenter vera iurando, aliquando etiam in periurium decidatis, sed eo longius à peierandi vitio stetis, quo nec verum deierare nisi proxima necessitate velitis. Hæc Beda. Et Rupertus Tuiciensis vir doctrina & sanctitate illustris, lib. v. de glorificatione hominis Christi, distinguit illum Matthæi locum de iuramento, hoc pacto, dicens quod non iurare omnino, sit consilium: non iurare autem per cælum & terram &c. sit præceptum, ita vt si iurandum sit ex necessitate aliqua, tunc iuretur per deum, & non per aliquā aliam rem. Ecce ergo euangelii locum sufficienter discussum, quem ostendimus nostræ sententiæ minime repugnare. Verum hic forte obiicient nobis Hieronymum & Theophylactum, qui sentire videntur nō licere Christiano viro iurare. Nos autem obicimus cōtra Augustinum, Chromatium, Christianum Druthmarum, Bernardum, Bedam, Rupertum. Parum dixi, immo totius ecclesiæ definitionē, cuius autoritas tanta est, vt mille præstet Hieronymis & Theophylactis, etiā si hi clarissimi viri fuerint, sanctitate perinde ac doctrina illustres.

Alia est hæresis quæ cum præfata velut ex diametro pugnat. Nam hæc sic admittit iuramentum, vt etiam periurium licere dicat. Hunc errorem tribuit Priscilliano beatus Augustinus in libro de hæresibus. Priscillianistæ enim (vt ibidem refert Augustinus) docebant discipulos suos, vt iuramento interrogati & requisiti nihil vnquam reuelarent de illorum doctrina. & ad illius doctrinæ occultationem dicebant esse licitum periurium: quapropter hanc semper in ore versabant sententiam, Iura, periura, secretum prodere noli. Hunc eundem errorem tenuerunt quidam hæretici tempore beati Bernardi, de quibus ille mentionem facit sermone lxxv. & sermone lxxvi. super Cantica, & dicit illos vocari Apostolicos, quia videlicet iactabant se esse successores Apostolorum. Eundem errorem (vt catalogus hæreticorum refert) tutati sunt impii Flagellantes. Hic error manifeste cōuincitur per id quod dominus in Leuitico ait, Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen dei tui. Qui enim peierat, nomen dei polluit, quia deum affert in testem mendacii. Quid autem magis pollutum aut turpe esse potest, quam mendacio fauere? Præterea Sapiēs recēfens peccata hominum potissimum gentilium, inter illa etiam ponit periurium, dicens, Omnia commixta sunt, sanguis, homicidium, furtum, & fictio, corruptio, & infidelitas, turbatio, & periurium, &c. Et beatus Paulus dicens iusto non esse legem impositam, sed impiis & peccatoribus,

Psal. xliij.

Iacob. v.

Priscillianus

Apostolici
Flagellantes
Leuiti. xix.

Sap. xliij.

A & peccatoribus & sceleratis, postea subdit, & mēdacibus & periuris. Ex quo apertissime colligitur periurium esse lege diuina prohibitum. Deinde caussa ipsa propter quam dicunt licere periurium, pessima est. Dicunt enim ideo esse licitum peierare, vt videlicet non reueletur aliis eorum doctrina. Tunc percontari illos oportet, an doctrina sua sit euangelio cōformis, an illi contraria? Si est euangelio contraria, non sunt ergo veri Christiani qui illam docent. Si est euangelio conformis, cur ergo illam occultant? Cur apud seipsos solos illam recondunt? Christus nanque ait, Quod dico in tenebris, dicite in lumine: & quod in aure audistis, prædicate super tecta. Et cū euāgelii prædicationē discipulis suis cōmēdat, ait • Eūtes in mundū vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. non solis Priscillianistis, aut solis Apostolicis, aut solis sese Flagellātibus, sed omni creaturæ. Non enim vult suā legem solis Iudæis reuelari, vt in sola Iudæa sit notus: sed vult esse notus toti mundo. ideo vult suū euāgelium esse omnibus apertum, quia vult omnes nos in agnitionem veritatis peruenire. Ideo Apostolus ait, Si opertum est euangelium meum, in his qui pereunt, est opertū. Pereunt ergo Priscillianistæ & Apostolici, qui euangelium occultare volunt. Et alibi idem Apostolus ait, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Vt autē quisq; salutem animæ suæ acquirat, oportet eum ita ore confiteri, quemadmodum credit corde. Aduersus tam apertam hæresim non est opus plura afferre.

i. Timō. i.

Matthæi. x.

Marci vlti.

ij. Cor. iij.

Rom. x.

Iustus.

Eatus Augustinus in libro de hæresibus cap. lxxxii. asserit Iouinianum sensisse, eum qui semel per lauacrum regenerationis fuerit iustificatus, nō posse amplius peccare. Et beatus Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianū hoc idem illi impingit. Hunc eundem errorem docuisse Pelagium testatur etiam Augustinus in eodem libro de hæresibus cap. lxxxvii. Aduersus hunc errorem iam suprà in titulo de gratia, hæresi. ii. disputauimus, quapropter non est opus de hac re amplius differere.

Alius est error Lutheri, dicentis iustum in omni bono opere peccare. Verū de hoc errore infrā in titulo de operibus, & in titulo de peccato longius differemus. Ad illū ergo locum mittimus lectorem.

Finis Libri Octauī.

FRATRIS ALFONSI DE CASTRO ZAMO

RENSIS MINORITAE ADVERSVS OMNES

hæreses Liber IX.

Labor.

Vere olim in Syria monachi dicentes nullum manuum laborem esse monachis licitum etiā sustentandæ vitæ caussa. In hoc enim se esse monachos profitebantur, vt ab omni labore manus vacantes, orationi semper insisterent. Huius hæresis authores vocantur lingua Syra Psalliani:

Psalliani.

sic enim eos nominat Augustinus in libro de hæresibus cap. lvii. Verū historia tripartita libro vii. cap. xi. de istis hæreticis differens, eos appel-

lat Messalianos, & dicit eos vocari græce εὐχίταις, hoc est orantes, eò quòd semper orandum esse dicebant. Vocantur etiam ibidem ἐνδοξιάσαι, id est sacrificantes.

Eundem errorem tutati sunt alii monachi parum postea in Africa, præsertim apud Carthaginem, vt patet ex Augustino in libro de opere monachorū. Nam in principio illius operis testatur se illum librum scribere ad instantiam Aurelij tunc Carthaginēsis episcopi pro expugnatione huius erroris, qui tunc in Carthagine oriebatur. Hunc errorem iam diu sepultū ab inferis suscitauerunt Valdenses, dicentes virū perfectum non debere manibus laborare. Hoc enim Valdēsibus impingit Guido in sua summa de hæresib⁹. Verū Aeneas Sil-

Valdenses.

uius lib. de origine Bohemorū cap. xxxv. Valdensium errores recensens, huius erroris non

meminit. Hic error apertè conuincitur ex eo quòd Paulus Apostolus qui meritò inter perfectos numerari decet, propriis manibus laborauit. Nam quanuis posset non laborare, & sine labore viuere de euangelio, quoniam ii quibus prædicabat, tenebantur eum alere, ipse tamen vt illos quibus euangelium prædicabat, non grauaret, voluit propriis manibus laborare, vt ex suo labore victum acquireret. Sic enim ipse in priore epistola ad Corinthios ait. Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant? Ita & dominus ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere. Ego autem nullo horum vsus sum. Si Paulus, qui poterat de euangelio viuere, laborat, quanto magis monachi qui non prædicant, tenentur manibus laborare? Sed hos ipsos monachos ociosos apertè reprehendit Paulus in secunda ad Thessalonicenses epistola dicens, Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non in quiete fuimus inter vos, neque gratis panem mādauimus ab aliquo, sed in labore & fatione, nocte & die operantes, ne quem vestrum grauaremus: non quasi non haberemus potestatem, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Nam & cum essemus apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniā si quis non vult operari, nec māducat. Audiuius enī quosdā ambulantes inter vos inordinate, nihil operantes, sed curiose agētes. His autē qui eiusmodi sunt, denūciamus, & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes suum panem māducent. Et in epistola ad Ephesios iterum ait, Qui furabatur, iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatē patienti. Et in Actibus Apostolorum cum à Mileto mittens Ephesum, vocasset inde presbyteros ecclesiæ, ait illis, Argentum & aurum aut vestem nullius concupiui, sicut ipsi scitis, quoniam ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum sunt, ministrauerunt manus istæ. Omnia ostendi vobis: quoniam sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi domini Iesu, quoniā ipse dixit, Beatius est magis dare quā accipere. Ecce Apostolum Paulum propriis manibus laborātem, qui alios vt etiam manibus laborent, sæpissime hortatus est. Præterea omnes sancti viri qui modum aliquem viuendi in monasterio instituerunt, monachis suis præceperunt, vt manibus laborantes, ocium animæ inimicum vitarent. Nam de monachis Aegyptiis loquens beatus Hieronymus in epistola ad Rusticum monachum ita ait, Aegyptiorum monasteria hunc habēt morem, vt nullum absque labore & opere suscipiant, non tam propter victus necessaria, quā propter animæ salutem, ne vagetur perniciosus cogitationibus, & instar fornicantis Hierusalem omni transeunti diuaricet pedes suos. Hæc Hieronymus. Hoc ipsum beatus Basilus docet monachos, qui in regula monachorū capite sexagesimo septimo inducit monachos talē proponentes illi quæstionem, sic dicens, Si ergo neque solitudinem habere oportet de necessariis vsibus ad vitam, & aliud præceptum est domini dicentis, Operamini nō cibum qui perit: nonne superfluum est manibus operari? Cui quæstioni respondens Basilus ait, Ipse dominus in euangelio præceptū suum explicauit. Nam ibi ipse qui dixit nō oportere quærere aliud ad vitam, cum dicit, Nolite quærere quid manducetis aut quid bibatis, hæc enim omnia gentes inquirūt, addidit, Quærite autem regnum dei, & iustitiam eius. Et quomodo oporteat quærere, indicauit. Cum enim dixisset, Nolite operari cibum qui perit, addidit, sed eum qui permanet in vitam æternā. Et hoc quid esset, ostendit in alio loco dicēs, Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me patris. Voluntas autem patris est esurientibus cibum dare, sitientibus potum, nudos cooperire, &c. huiusmodi. Tum deinde necessarium est & Apostolū imitari dicentem. Omnia ostendi vobis, quia laborantes oportet suscipere infirmos. Et cum iterum docet, Magis autem laboret vnusquisq; manibus suis, operans quod bonum est, vt possit impertiri necessitatem patientibus. Cum verò hæc ita nobis vel in euangelio dominus, vel Apostolus tradat, manifestum est quidem, quòd pro nobis ipsis quidem solliciti esse non debemus, neque laborare: propter mādātum autem domini, & propter necessitatem proximorum solliciti esse debemus, & operari attētius, & maxime quia dominus in seipsum recipit ea quæ in seruos eius fecerimus, & regnum cælōrum pro huiusmodi promittit obsequiis. Hucusq; Basilus. Ex cuius verbis cōstat illum hoc iungere monachis, vt laborent non tam propter sui victus necessitatem, quā vt mandata dei possint laborando implere, & de labore suo proximorum necessitati subuenire. Beatus Benedictus in regula sua ait, Ociositas inimica est animæ, & ideo certis temporibus occupari debent fratres in labore manuum, certis iterum horis in lectione diuina. Ideoque hac dispositione credimus vtraque tempora ordinari, id est vt à Pascha vsque ad calēdas

Octobris,

A Oñobris mane exeuntes à prima vsque ad horam penè quartam laborent, quod necessariū fuerit, ab hora autem quarta vsque ad horam sextam quasi lectioni vacent. Et aliquibus interiectis subdit, Si autem necessitas loci aut paupertas exegerit vt ad fruges legendas per se occupentur, non contristentur, quia tunc vere hi monachi sunt, si labore manuum suarū viuunt, sicut & patres nostri, & Apostoli. Omnia tamē mensuratē fiant propter pusillanimes. Hæc beatus Benedictus monachis suis in regula præcipit. Similiter etiam seraphicus pater sanctus Franciscus Minorum fratrum institutor, in regula sua capite sexto. Fratres quibus gratiam dedit dominus laborandi, laborent fideliter & deuote, ita vt excluso ocio animæ inimico, sanctæ orationis & deuotionis spiritum non extinguāt, cui debent cætera temporalia deseruire. De mercede verò laboris pro se & suis fratribus corporis necessaria recipiant præter denarios vel pecuniam, & hoc humiliter, sicut decet seruos dei, & paupertatis sanctissimæ sectatores. Hæc in regula sua sanctus Franciscus. Et in testamēto suo iterum ait, Et ego manibus meis laboraui, & volo laborare, & omnes alii fratres firmiter volo quod laborent de laboritio quod pertinet ad honestatem. Et qui nesciunt, addiscant, nō propter cupiditatem lucri, sed propter bonum exemplum, & ad repellendam ociositatem. Hæc sanctus Franciscus in testamento suo. Demum concilium Carthaginense quartum perspicies quā noxiū sit corporis ocium omnibus clericis, præcipit vt manibus suis laborent. Nā quinquagesimo secundo capite suorum decretorum præfatum concilium tale statuit decretum dicens, Clericus victū & vestitū sibi vel artificiolo vel agricultura absq; officii sui dūtaxat detrimento præparet. Et capite sequenti iterum ait, Omnes clerici qui ad operandum validi sunt, & artificiola & literas discant. Hæc concilium Carthaginense quartum. Cuius definitioni expedit credere magis quā ociosis Messalianis, aut idiotis Valdēsibus. Sed iā opus est vt videamus quo argumento suam tutentur hæresim Messaliani. Primò enim pro se citant illud quod saluator noster apud Iohānem ait, Operamini nō cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam. Secundò obiciunt quod dominus Martham de hoc labore reprehenderit dicens, Martha sollicita es & turbaris erga plurima. Et apud Matthæum eandem sollicitudinem omnibus inhiuit cum ait, Nolite ergo solliciti esse dicentes: quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? Et iterum, Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Et certè hæc sacræ scripturæ loca non ita sunt intelligenda vt Messaliani putant, credentes Christum per illa verba omnem prohibuisse laborem. Qualiter autem sint interpretanda, beatus Basilus docet in illis verbis quæ supra ex illo citauimus. Verū clarius eorum intellectum aduersus Messalianos pandit Theophylactus, qui in expositione super euangelium Iohannis exponens illa verba quæ nunc proximè ex Iohāne citauimus, ita ait, Nā quia multi sunt cupiētes ignaui viuere, & maximè Messaliani, qui vsi sunt hoc dicto ad patrocinium suæ ignauitæ, operæ preciiū fuerit declarare hoc dictum. Non enim hoc dixit dominus noster Iesus Christus, vt corporalem quidem operationem ab eis velit amouere, & ipsos ad ocium cogere. Omnem enim malitiam docuit ociositas: & si oportet euidenter dicere, ipsum ociosè viuere, cibus est qui perit: & ita eum qui Christum sequitur, oportet operari, vt habeat quod & aliis communicet. hoc enim habet mercedem & promissionem futuri regni. Et paucis interiectis respondet ad alia duo quæ ex Matthæo & Luca pro Messalianis citauim⁹ testimonia, dicēs, Dictū ad Martham, non de opere est & operatione vel ocio, sed de temporis obseruatione, & ne tempus audiendi infumatur in occupationes parandorum ciborum. Persuadet igitur ei, ne perdat tēpus doctrinæ frustra propter occupationē in his quæ sunt vētris. Quod autem dicit, ne solliciti sitis, neque hoc dicto operationem reiecit. Aliud enim sollicitudo est, & aliud operatio. Fieri enim potest vt sollicitus non sit qui operatur. Docet igitur nos dominus ne addicti simus curis vitæ, neq; habeamus curā quomodo cras refocillemur, & vult vt vnoquoq; die operemur, dicens. Ne solliciti sitis de crastino. quasi in hunc modum diceret, Ne solliciti sitis quomodo hodie operādo cras quiescat, sed quotidie cibum quotidiana operatione parātes, ne solliciti sitis de crastino. Hucusque Theophylactus. Ex cuius interpretatione constat Messalianos suo ipsorum gladio interimi. Nam ex eodem dicto Matthæi quod illi pro se citarunt, eorundem ignauia redarguitur. Aduersus hanc hæresim scripsit beatus Augustinus librum vnum cui titulus est, De opere monachorum. Et Iohannes Cassianus libro decimo de institutis cœnobiorum, à capite septimo vsque ad finem libri nihil aliud agit quā ostendere necessarium esse monacho, vt aliquid manibus suis operetur, vt per operationem amputentur vitia quæ gignit ociositas.

Concilium
Carthagi-
nense.

Iohan.vi.

Lucæ.x.
Math.vi.

Ecclesi.33.

SEcūda hæresis est quæ cū hac proximè enarrata velut ex diametro pugnat, asserēs ōnes monachos absq; vllō discrimine teneri ad laborē manuū, vt ex illo sibi victū acquirāt: nec posse illos alio modo sibi victū parare, q̄ per laborē manuū. Huius hæresis primus author fuit quidā Vvillelmus de sancto amore, acerbissimus hostis monachorū medicatiū. hic dixit omnes monachos qui non habebant proprium communis vnde viuerent, debere laborare manibus suis, vt inde victum sibi acquirāt. Post istum successit Iohānes Vvitcleff, qui Hiericho destructā, fortiolem reedificare cupiebat. Hic enim non solum de mendicantibus monachis, sed de omnibus aliis sine vllō discrimine locutus est, dicens omnes monachos debere per laborē manuū victū & vestitū sibi parare. Lutherus autem & sui complices modestius hunc docent errorem, quoniam eos qui prædicationi verbi dei student, nolunt arctari ad laborē manuū: reliquos autem omnes cogunt vt artificiolo aliquo victū sibi acquirant: neque vllō pacto ex mendicitate viuere apud Lutheranos licet. Et certè si de labore manuum monachis iniungendo cū debita discretione loquerentur, non hic eos vocaremus in contentionem, quinimmo cōueniret inter nos de hac re, quoniā vt in proximè præfata hæresi docuimus, summè necessaria est monachis laboriosa aliqua operatio. Verū cum dicant omnes sine discrimine debere laborare, ideo eos nunc meritò de hæresi notauimus: quoniam ex Christi & apostolorum doctrina conuincemus esse plures monachorum conditiones qui ad hunc laborem non tenentur: sed beati tales monachi esse possunt etiam si non manducauerint de labore manuum suarum. Quis erit adeò crudelis in proximum, vt eum qui infirmatur, & morbo laborat, cogere velit ad laborem? Nullus certè, nisi talis sit qui nolit aliis facere quæ sibi vellet fieri. Sufficit enim (inquit saluator) diei malitia sua. Sufficit enim morbus ipse, nec iustum est vt supra morbū quem patitur, aliud illi superponatur onus, quod cum ferre nō possit, necesse sit aut ipsum reiiciat, aut suscipiēs confringatur. Neq; tamen hic dicimus infirmos eos solū, qui tunc morbo premuntur, sed etiam eos qui etsi bene valeant aliquando, tamen sæpe post aliqua interualla recidiuant, quos medici valetudinarios appellant. nam de talibus erat Timotheus, qui infirmitatē stomachi & alias frequētes infirmitates patiebatur. Sic enī illi scribēs Paulus ait, Noli adhuc aquā bibere, sed modico vino vttere propter stomachū tuū, & frequētes infirmitates tuas. Frequētes dixit, non cōtinuas. Nam si cōtinua infirmitate laborasset, Paulus qui tanta charitate ardebat, vt quocunq; alio infirmante ipse infirmaretur, non iniunxisset illi prædicationis laborem, curam animarum, ministerium viduarum, quæ omnia mediocrem saltē hominis valetudinē exigunt. Timotheum ergo, quia sic infirmabatur, & manibus laborare non poterat: sic illū exhortatur, monet & consolatur. Labora (inquit) sicut bonus miles Christi Iesu. Et ne crederet q̄ per negociationes alias ad modum mercatorum posset sibi victum acquirere, addidit, Nemo militans deo, implicat se negociis secularib⁹, vt ei placeat cui se probauit. Nam qui in agone contendit, nō coronatur nisi legitime certauerit. Verū quia poterat Timotheus obicere infirmitatē suam propter quam ineptus erat labori, statim Paulus subiunxit, Laborantē agricolam oportet primum de fructibus accipere. Quibus verbis nō illi laborem manuū, vt aliis facere solebat, suaserit: sed modum illi ostendit qualiter absq; labore manuū de euangelio viuere posset. Et cū Mileti esset Paulus, omnes presbyteros quos ad eum locū ex Epheso ascierat, docuit vt infirmi alerētur ex aliorum labore. Omnia (inquit) ostendi vobis, quoniā sic laborantes oportet suscipere infirmos. Ecce Paulum docentem vt per laborem eorum qui bene valent, alantur infirmi. Vnde Prosper in libro de vita contēplatiua capite vndecimo sic ait, Ipsi quoq; pauperes si se possint suis artificiis aut laboribus expedire, non præsumant quod debilis aut infirmus debet accipere: ne forte ecclesia quæ potest omni solatio destitutis necessaria ministrare, si omnes etiā nihil indigētes accipiant, grauata, illis quibus debet subuenire non valeat. Hæc Prosper. Patet iam non esse iustum vt infirmi cogantur ad laborem, quem tolerare non possunt. Simile quid sentit beatus Augustinus de diuitibus qui molliter & delicatè in seculo educati, omnibus spretis monasteriū intrauerunt, ea quæ habebant, pauperibus Christi distribuentes. Nam hos, eò quod mollius nutriti, & laboribus minime assueti, laborē ferre nō possunt, beatus Augustinus sentit non ad laborē cogēdos. Sic enī in lib. de opere monachorū cap. xxv. ait, Quāobré etiā illi qui relictā vel distributā siue ampla siue qualicunque opulenta facultate, inter pauperes Christi pia & salubri humilitate numerari voluerunt, si corpore ita valent, & ab ecclesiasticis occupationibus vacant, quanquam eis tam magnum animi sui documentum afferentibus, & eiusdem societatis indigentia de his rebus quas habebant, vel plurimum vel

A vel non parum conferentibus, vicem sustentandæ vitæ eorum res ipsa communis & fraternitas
 na charitas debeat: tamen si & ipsi aliquid manibus operentur, ut pigris ex vita humilior
 & ob hoc exercitatore venientibus auferant excusationem: multo misericordius agunt, quā
 cū omnia sua indigentibus diuiserunt. Quod quidē si nolunt, quis audeat cogere? Quibus ta-
 men inuenienda sunt opera in monasterio, etiā si à corporali functione liberiora, sed vigi-
 lāti administratione curāda, ut nec ipsi panē suum, quoniam iam cōmunis factus est, gratis
 māducent. Nec attendendum est in quibus monasteriis, vel in quo loco indigentibus fra-
 tribus quisq; id quod habebat impēderit. Omnium enim christianorum vna respublica est.
 Hucusq; Augustinus. Ex cuius verbis patet eos nō esse in monasterio ad laborē cogendos,
 qui cum monasterium intrauerunt, substantiam huius mundi habebant, quam pauperibus
 distribuerūt. Et eandē sententiā prius ex Pauli sententia confirmarat, cap. xvi. sic dicēs, Ex-
 B cepta ergo hac potestate, quam verbi dei prædicatores habere in eos quibus prædicant, sæ-
 pe testatur Paulus, etiam sanctis qui omnia sua vendita distribuebant, & Hierosolymis ha-
 bitabant in sancta communione vitæ, nō dicentes aliquid proprium, quibus erāt omnia cō-
 munia, & anima & cor vnum in deum, ab ecclesiis gentium necessaria conferri præcipit &
 hortatur. Inde est & illud ad Romanos, Nunc (inquit) pergā Hierusalem ministrare san- Roma. xv.
 ctis. Placuit enim Macedonia & Achaia cōmunionem aliquā facere in pauperes sanctorū
 qui sunt in Hierusalē. Hæc August. Alii sunt etiā qui non minore immo forte meliore aut
 saltem nobiliore iustitia possunt absque labore manuum suarū vitam suam transigere. Hi
 autem sunt prædicatores verbi dei, & omnes doctores, qui verbo aut scripto alios docent
 legem dei. Non enim interest qua via aliquis doceat, videlicet verbo, an scriptura: si tamen
 de lege dei doceat. Hos omnes posse absq; labore manuum manducare, cōuincitur ex hoc
 q̄ potestatem habent à domino accipiendi ea quæ sunt ad vitā necessaria, ab illis quos do-
 cent. Nam cum Christus mitteret Apostolos suos ad prædicādum, dixit illis, Nolite possi-
 C dere aurum, neq; argentū, neq; pecuniā in zonis vestris, neq; peram in via, neq; duas tūni-
 cas, neq; calceamēta, neq; virgam. Dignus est enim operarius cibo suo. Propterea enim in-
 hibuit illis hæc omnia, ut cum illis egerent, ab eis acciperent quibus verbū dei prædicarent.
 Verūm ne quis putet hanc potestatem solis Apostolis fuisse collatā, audiat quid Lucas euan-
 gelista de aliis p̄dicatoribus dicat. Post hæc (inquit ille) designauit dominus & alios septua-
 ginta duos, & misit illos binos ante faciem suam in omnē ciuitatē & locum quō erat ipse
 vēturus: & dicebat illis, Messis quidē multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum
 messis, ut mittat operarios in messem suā. Ite, ecce ego mitto vos sicut agnos inter lupos.
 Nolite portare sacculū, neq; peram, neq; calceamenta, & neminem per viam salutaueritis.
 In quācunque domum intraueritis, primum dicite, Pax huic domui. Et si ibi fuerit filius pa-
 cis, requiescet super illum pax vestra. Sin autem, ad vos reuertetur. In eadem autem domo
 D manete, edētes & bibētes quæ apud illos sunt. Dignus est enim operarius mercede sua. Ec-
 ce iam vides idem concessum esse septuagintaduobus discipulis, quod prius. xii. Apostolis
 fuerat concessum. Quod si dicat quis hanc potestatem solis pastoribus fuisse datam, & non
 aliis quibus prædicationis onus nō est iniunctum, sed ipsi se ingerunt ad prædicandum, fa-
 cilē hoc reiiciet quisquis bene circumspexerit hanc potestatem viuendi ex euangelio, non
 esse fundatam in officio pastoris, sed in sola prædicatione verbi dei, neq; ex aliqua alia re
 pendere, q̄ ex officio prædicationis. Si ergo in ipsa prædicatione tātum laborat monachus
 nō habens pastoris officiū, sicut alius secularis pastor aut curatus, cur nō etiā habebit cibum
 suū aut mercedē suā sicut alius? Dignus est enim (inquit Christus) operarius cibo suo. Et ite-
 Math. x.
 rū, Dignus est operarius mercede sua. Aduerte q̄ vtrobiq; dixit operari, nō autē dixit præ-
 Lucæ x.
 latus, aut pastor, aut curatus, aut præpositus: sed ut innueret mercedē esse debitam operi, &
 non prælationi, dixit operarius. At cum monachus prædicat, etiam est operarius sicut qui-
 E nis alius: ergo etiam illi merces debetur. Si enim qui vltro se offerunt, nō tantum laborant
 ut alii, iustum est ut etiam inæqualem mercedem habeant. Quod si maior est eorū in præ-
 dicatione labor, cur non æqualem saltem mercedem habebunt? Iustius certē q̄ isti hæretici
 optant, fecit Moyses, qui non solum Beseleel & Ooliab viris doctis & à domino electis ad
 Exo. xxxvi
 faciēdū op⁹ sanctuarii, sed etiā aliis expertis viris qui ad idē op⁹ faciēdū se vltro obtulerāt,
 mercedē dedit, & illis sicut aliis distribuit donaria filiorum Israel. Verūm isti hæretici tan-
 quam Aegyptii vellent monachos ægyptiaca & Pharaonica seruitute premere, ut videlicet
 palea non detur, & eadem operis mensura exigatur. Volunt ut victus non detur prædi-
 cantibus, & prædicationis labor ab illis exigatur. Paulus Apostolus in ea quæ est ad Roma-

- Rom. xv.** nos epistola ait. Nam si spiritualium eorum participes facti sunt Gētiles, debēt & in carnalibus ministrare eis. Et in priore epistola ad Corinthios iterum ait, Quis militat suis stipendiis vnq̃? Quis plātat vineā, & de fructu eius nō edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis nō manducat? Nunquid secundum hominem hęc dico? An & lex hęc non dixit? Scriptum est enim in lege Mosi, Nō alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura est deo? An propter nos vtiq; hęc dicit? Nā propter nos vtiq; scripta sunt, quoniā debet in spe, qui arat, arare: & qui triturat, in spe fructus percipiēdi. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnū est si nos carnalia vestra metamus? Hucusq; ibi beatus Paulus. Vereātur iam isti monachorū hostes alligare ora illis triturātibus. An forte monachus prædicans verbum dei nō plantat vineam cum prædicat? Nonne Paulus propter prædicationem dicebat, Ego plātaui? Nunquid nō monachus prædicans etiam pascit? Nōne etiam triturat? Si plantat, sinant illum de fructu vineæ comedere. Si pascit gregem, permittant vt de illius lacte manducet. Si triturat, nolint cōtra præceptum dei os illius alligare. Et ad Timotheum scribens iterū ait. Laborātem agricolam oportet primum de fructibus accipere. Ecce iā vides prædicatores verbi dei, ex diuina sentētia esse liberos ab obligatione corporalis laboris. Hi autē sunt omnes qui sunt ministerio diuino mācipati. Nam in priore epistola ad Corinthios Paulus ait, Nescitis quoniā qui in sacrario operātur, quæ de sacrario sunt edunt? Et qui altario deseruiunt, cum altario participant? Ita & dominus ordinauit his qui euangelium annunciant, de euangelio viuere. Ecce vno orationis contextu Paulus asserit nō solum euangelistas, sed omnes altario deseruientes habere hęc potestatem, vt beati esse possint, etiam si nō manducauerint de labore manū suarum. Ita enim sentit beatus Augustinus, qui libro de opere monachorū capite vicesimoprimo de Messalianis monachis loquens, sic ait, Isti autem fratres nostri temere sibi arrogant, quantum existimo, quod eiusmodi habeant potestatem. Si enim euangelistæ sunt, fateor habent: si ministri altaris, dispensatores sacramentorum, bene sibi istam non arrogant, sed plane vendicāt potestatem. Hęc Augustinus. Quid ergo isti hæretici velut canes latrant in monachos? Cur tam generali sententia omnibus monachis non laborātibus interdiciunt panem, quem dominus sua benignitate indulgit Euangelistis, & altari seruientibus? Præter istos autem quos ostendimus esse ab operatione & labore manuum lege diuina exēptos, quicūq; alius monachus fuerit, tenetur laborare. Et si nō laborauerint, certē nō puto licitū illis esse māducare. Non est enim monachatus institutus vt quis in eo ociosam vitam habeat, quam forte nō habuisset in seculo. Vnde beatus Augustinus in lib. de opere monachorum cap. xxv. sic ait, Illi autem qui præter istam sanctam societate, vitā labore corporis trāsigebāt, ex quorū numero plures ad monasteria veniūt, quia & in ipso humano genere plures sunt, si nolunt operari, nō māducent. Neq; enim in militia Christiana propterea ad pietatem diuites humiliantur, vt pauperes ad superbiam extollantur. Nullo modo enim decet, vt in ea vita vbi sunt senatores laboriosi, ibi sint opifices ociosi: & quō veniūt relictis deliciis suis qui fuerant prædiorum domini, ibi sint rustici delicati. Hęc Augustinus. Demum hęc hæreticorum pestilens assertio totius ecclesiæ catholicæ definitione damnata est. Nā ex. xlv. articulis Iohannis Vvicleff dāmnatis in concilio Cōstantiensi sessione octaua, vicesimus quartus sic ait, Fratres tenentur per labores manuum victum acquirere, & nō per mēdicitatē. De quo articulo talis ibidē profertur sententia. Prima pars est scādaloſa, & præsumptuose asserta, pro quāto sic generaliter & indistincte loquitur. Et secūda erronea, pro quanto asserit mendicitatē fratribus nō licere. Hęc cōciliū Cōstantiense. Sed iam opus est vt istorū hæreticorū obiectionibus respōdeamus. Primò enim obiiciūt quod Paulus laborauit: ergo cū monachi sint Apostolorum imitatores, tenētur etiam ipsi manibus laborare. Huic autē obiectioni respōdemus fatentes Paulū laborasse manibus suis, nec tamen hoc ex necessitate aut obligatione fecit, sed ex perfectione & supererogatione. Nam etiā si nō laborasset manib⁹ suis, sed voluisset ex euāgelio viuere, nō peccasset, cū cōstet Petrū & alios apostolos absq; labore manuum de solo euāgelio victū sibi parasse. Hoc autem ipsemet apostolus Paulus testatur, qui in priore ad Corinthios epistola sic ait, Mea defensio apud eos qui me interrogant, hęc est. Nunquid non habemus potestatem manducandi & bibendi? Nunquid non habemus potestatem sororem mulierculam circunducendi, sicut & cæteri Apostoli & fratres domini & Cephas? Aut solus ego & Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? Quis militat suis stipendiis vnquam? Et interiectis aliquibus argumentis, quibus probat se habuisse potestatem viuendi ex euāgelio prout cæteri apostoli, subdit. Ego autem nullo horum vsus sum. Et in secunda ad Theſsalonicēses iterum ait, Ipsi enim

A enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam nō in quiete fuimus inter vos: neq; gratis panem māducauimus ab aliquo, sed in labore & fatigatione, nocte & die operātes, ne quem vestrum grauaremus. Non quasi nō habuerimus potestātē, sed vt nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. Ex quibus aperte cōvincitur q̄ licet monachi sint imitatores Apostolorum, nō tamē oportet vt omnes sine discrimine laborent: quoniā hoc nō omnes Apostoli fecerunt, sed Paulus, qui non ex necessitate, sed ex perfectione se fecisse testatur. Secundo obiciunt nobis illud quod Paulus ad Thessalonicenses scribens ait, Nam cum essemus (inquit) apud vos, hoc denunciabamus vobis, quoniam si quis non vult *ij. Thess. iij.* operari, nec manducet. Verū hęc obiectio nullum prorsus habet robur, si sequentia verba Apostoli adiungantur his quæ dicta sunt, quoniam ex illis quæ Apostolus subiunxit, satis aperte ostenditur eum nō generali sententia inhibere cibum cuiq; non laboranti, sed solum ociosis qui nullam prorsus habent occupationem per quam digni sint qui panem māducent. Sic enim ait, Audiuius enim quosdam ambulātes inter vos inordinate, nihil operantes, sed curiose agentes. His autē qui eiusmodi sunt, denunciamus, & obsecramus in domino Iesu Christo, vt cum silentio operantes, suū panem manducēt. Ecce quibus loquitur Paulus, nempe ambulātib; inordinatē, nihil operantibus, sed curiose agētibus, his inquā prācipit vt in silentio operantes, suum panem manducent, & si quis laborare noluerit, non manducet. At monachi prādicātes verbum dei, & altario deseruiētes, nō nihil operantur: ergo manducare possunt. Quōd si illa Pauli verba omnes monachos obligarēt, eadem lege obligarent omnes Christianos: quoniā apostolus Thessalonicensibus scribens, nō solis monachis scripsit, nec ibi vllā de monachis fecit mentionē, sed sine discrimine omnibus scribit: nec tamen illa verba ad omnes dirigūtur, sed ad eos solos qui ociosam vitam degunt, quos nos etiam fatemur indignos esse qui manducare debeant. Aduersus hunc errorē scripsit frater Thomas Valden in suo primo tomo doctrinalis fidei antiquæ libro quarto.

Lex.

DE hac re fuit olim in ipsis ecclesiæ nascentis primordiis quædam hæresis orta, asserens legem veterem iuxta omnia illius præcepta esse seruandam simul cum lege noua. Quis autem fuerit primus huius hæresis author, mihi nō constat. Hoc tamen scio, ex testimonio Philastri, & Augustini in lib. de hæresibus, Cerinthum & Ebionem & Nazaræos hanc docuisse hæresim. *Cerinthus. Ebion. Nazaræi.*

Verū nescio quis eorum fuerit vetustissimus, quoniam Nazaræorum initium non est apertum, cum nullus prodiderit quis fuerit illorū princeps. De Nazaræis hæreticis loquor, non autem de illis quorum meminit liber Numerorum. De Cerintho & Ebione constat utrūque eorum fuisse coæuum Iohanni Euangelistæ. Nam beatus Hieronymus in libro illustrium virorum dicit beatum Iohannem rogatum ab Asiæ episcopis scripsisse euangeliū contra Ebionis dogma asserentis Christū non fuisse ante Mariam, quapropter coactus fuit utranque Christi naturam, diuinam videlicet & humanam explicare. Irenæus verò lib. iii. aduersus hæreses cap. etiam. iii. dicit q̄ Iohannes domini discipulus in Epheso iens lauare, cum vidisset intus Cerinthum, exilierit de balneo nō lotus, dicens q̄ timeret ne balneum cōcideret, cū intus esset Cerinthus inimicus veritatis. Itaq; cum vterq; horū fuerit Iohāni coæuus, nō patet facillē vter illorū fuerit vetustior, aut vter prior altero hanc hæresim docuerit, q̄q̄ ego suspicor Cerinthū fuisse aliquāto vetustiorē Ebione, propterea q̄ Irenæus lib. primo aduersus hæreses recensens hæreticos qui ad suū vsq; tēpus ecclesiā vexarūt, prius de Cerintho differit q̄ de Ebione. Nā de Ebione differit ca. xxvi. & illi hanc quā impræsentiarū discutimus, impingit hæresim. At de Cerintho tractat cap. xxv. nec tamen illi hanc hæresim tribuit. Sed nec Tertullianus de eodē Cerintho sermonē faciēs in suo libello de hæresibus, huius erroris meminit etiā cum alios illius errores recenset. Philaster verò omnia illa tribuit Cerintho quæ Irenæus ascribit Ebioni: dicitque idem Philaster Ebionem fuisse discipulum Cerinthi. Sed in distribuendis his hæresibus ita vt cuicumque hæretico quod suum est dogma tribuatur, multo libentius crediderim Irenæo quā Philastro, propterea quōd ille multo doctior atque vetustior fuerit q̄ Philaster. Hanc hæresim tutati sunt etiam Samseï & Elceseï, qui Ebionitarū dogma in vniuersum amplexati sunt. Quapropter Epiphanius hereses recensens (teste Augustino) Samseos & Elceseos Ebionitis copulat, tanq̄ vna

- fit eorum hæresis. Post istos autem nemo, quod sciam, hanc hæresim docuit, vsq; ad hunc diem in quo audio quosdā Germanos ex his qui Rheno adiacent, post susceptū baptismum circumcisionē tolerasse, dicentes circumcisionem esse necessariam ad vitæ æternæ consecutionem. Hos tamen omnes redarguit Paulus scribens Galatis, qui eodē errore fuerant infecti,
- Galat. iij.** dicens, Prius autem q̄ veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. At vbi venit fides, iam nō sumus sub pædago. Et iterum de duobus testamētis loquens sub figura
- Galat. iij.** duorum filiorum Abrahe, ait, Sed quomodo tunc is qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum qui secundum spiritum, ita & nunc. Sed quid dicit scriptura? Eiece ancillā & filiū eius. Nō enim erit hæres filius ancillæ cū filio liberæ. Itaque fratres nō sumus ancillæ filii, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit. Ecce Paulus apertè testatur eiiciendam
- Galat. v.** esse legem veterem, quæ tanq̄ ancilla fuit legis euangelicæ. Et rursum in eadem epistola, Ecce ego Paulus dico vobis, quoniā i circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. Testificor autem rursus omni homini c̄runcidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ. Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini. à gratia excidistis. nos enim spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus. Nā in Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides quæ per charitatem operatur. Et in epistola ad Hebræos de eadem re disputans ait, Si ergo consummatio per sacerdotium Leuiticum erat (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundum ordinem Melchisedech aliū surgere sacerdotem, & nō secundū ordinem Aaron dici? Translato enim sacerdotio, necesse est vt
- Hebræ. vij.** & legis translatio fiat. Et iterum Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter infirmitatem eius & inutilitatē. Nihil enim ad perfectum adduxit lex: introductio verò melioris spei per quā proximamus ad deum. Demum de hac re ab ipsis Apostolis in vnū congregatis, in illo celeberrimo Hierosolymitano concilio data est definitio: quoniā (vt apostolica refert historia) quidā descendentes de Iudæa, docebant fratres, quia nisi circumcidamini secundum legem Moyse, non potestis saluari. Surrexerant enim quidā de hæresi Pharisæorum, qui crediderunt, & dicebant oportere circumcidi, & seruare reliqua omnia quæ Moyses in lege præceperat. Ob quā doctrinā facta est nō modica seditio, resistentibus huic
- Actuū xv.** assertioni Paulo & Barnaba. Propter quod Apostoli & seniores cōuenerunt Hierosolymā, vt de hac re definirent. Habitāque matura, prout decebat, rei examinatione, protulerūt sententiam quam per epistolā suam miserunt his qui erant Antiochiæ, in hunc modum. Visum est enim spiritui sancto & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris q̄ hæc necessaria, vt abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato, & fornicatione: à quibus custodientes vos, bene agetis. Hæc cōcilium Apostolorum. Quis erit ergo qui tam illustris cōcilio definitioni repugnare audeat? Nullus certè, nisi demēs aut infidelis ille fuerit. Et certè si lege Euangelica data, oporteret adhuc seruare legem veterem, cōtra eandem legem visus fuisset facere Deus, qui talem in Leuitico condidit legem. Sororem vxoris tuæ in pellicatum eius non accipies, nec reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente. Quæ quidem rectè præcepta sunt, ne si fortè aliquis simul vxori & sorori illius iungeretur, inter simul habitantes excitaretur zelus, vnde contentio rixāque generata fuisset. Prius quidē synagogā sibi despōsauerat Deus: huius soror est ecclesia, quā etiam Deus sibi cōiungere optabat. Verū vt nulla esset contentionis inter eas occasio, noluit secundam superducere viuente prima. Oportuit ergo synagogam tunc sepeliri, quando deus ecclesiam nouā sponsam sibi desponsauit, ne inter sorores simul habitantes æmulatio esset, sicut olim Lia zelabatur Rachel. Nam cum ab illa petiuisset Rachel, vt daret illi de mādregoris quas filius eius ex agro attulerat, respondit. Parūm ne tibi videtur quòd præriperis maritum mihi? Quæ verba apertissima sunt indicia vrentis intrinsecus zeli. Hac enim de caussa (vt testatur Apostolus
- Leui. xvij.** Paulus) eiecta est Agar ancilla cum filio suo, quia videlicet filius eius Ismael persequabatur Isaac filium vxoris Sarre, propter quod Sarra se despici querebatur ab ancilla. Verū posset forte hereticus in suæ hæresis defensionem nobis obicere illud quod in Exodo habetur, vbi post descriptionem vestis sacerdotalis qua Aaron erat induēdus, subdidit dominus per
- Exo. xxvij.** Moysen dicēs, Legitimū sempiternū erit Aaron, & semini eius post eū. Et in Leuitico precipiēs modū hostiæ quæ debebat offerri pro peccato, dicit, Eritq; vobis hoc legitimū sempiternū, vt oretis pro filiis Israel, & pro cūctis peccatis eorū semel in anno. Ex quibus duobus locis forte hereticus vellet colligere legē Moyse esse obseruandā in perpetuum. sed non ita res se habet: quoniam nō ideo vocatur legitimum sempiternum, quia semper esset duraturum,

Arum, sed quia ad vitam quodammodo disponebat æternam, vel aliter, & mea sententia melius, ideo dicitur sempiternum, quia erat figura testamenti æterni. Itaque dicitur sempiternum non in se, sed in eo cuius figuram gerebat. Et glossa interlinearis in Exodo sic exponit illam vocem sempiternum, quia (inquit) res significat æternas.

Secunda hæresis est primæ prorsus opposita, asserens legem veterem esse malam. Hanc hæresim multi scriptores tribuunt Manichæo tanquam primo illius patrono: qua in re **Manichæus**. certissimè falluntur, quoniam etsi Manichæus fuerit illam tutatus, nō tamē ille primus eā docuit. Nā ante illum plusquā per centum annos fuit Marcion ponticus, à quo Marcionitæ hæretici dicti sunt. Et hic docuit legem veterē esse malam, & à malo principio procedentem, quēadmodum docuit postea Manichæus. Hic autē Marcion discipulus fuit cuiusdam alterius hæretici Cerdonis nomine, quem Cerdonem Marcion in hac dementia imitatus est. Primus ergo huius erroris author & princeps fuit hic Cerdon, quem Irenæus lib. **Cerdon**. primo aduersus hæreses, testatur venisse Romā sub Iginio papa & martyre. Augustinus in libro de hæresibus cap. xviii. dicit etiam Caianos hæreticos hanc docuisse hæresim. Hos tamē **Caiani**. Irenæus lib. primo aduersus hæreses comprehendit sub Marcionitis, quoniā de Marcionis erroribus ibidem differens dicit eum coluisse Cain: reliquosq; omnes errores tribuit Marcioni, quos Augustinus tribuit Caianis. Vnde suspicio mihi oritur Caianos hæreticos à Marcione processisse. At cū Marcion, vt diximus, à Cerdone fuerit edoctus, oportet vt huic Cerdoni præsentis hæresis principatum & magisterium tribuamus. Huius autem assertionis pestiferæ falsitas conuincitur ex Pauli testimonio in epistola ad Romanos dicentis, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognoui nisi per legē. **Rom. vii.** Cum multa Paulus de lege differuisset, ex quibus aliquis forte suspicari posset illum legem culpasse: ipsemet sibi obiicit quod vidit alium sibi obiecturum. Dixerat enim prius passionem peccatorum esse per legem. Dixerat etiam nos esse solutos à lege mortis in qua detinebamur. dixerat etiā legē subintrasse vt abundaret delictum. Quæ Pauli verba ansam suspicionis infirmis præbebant, Paulum in ea fuisse sententia, vt damnare voluerit legem. Ad hanc igitur suspicionem tollendam Paulus sibi ipsi obiicit quod infirmi obiicere sibi possent, dicēs, Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit: sed peccatum nō cognoui nisi per legē. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Nō concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Quibus verbis **Exod. xx. Deuter. v.** Apostolus docet legem non esse malā, sed bonam, quanuis illa non fuerit sufficiens ad salutem sine gratia. Quapropter dicit legē non esse ad hoc datam, vt peccatum in homine efficeret, sed vt ostenderet & reuelaret hominibus illud quod eis ignotum erat, esset ne peccatum, an nō. Multa enim erāt quæ etsi peccata erant, nesciebantur tamē esse peccata, aut nesciebantur esse adeo grauia, & tam atrociter punienda, nisi lex docuisset. Hoc ergo fecit lex vt doceret hominē quid esset peccatum. Ex his multis vnum producit Apostolus in exemplum. Nam concupiscētiā (inquit) nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Hoc est, nesciebam concupiscentiam esse malū aliquod, donec audiui eam prohiberi per legē. Verūm ne suspiceris huius mali causam esse legem, non dixit, Concupiscētiā non habebam nisi per legem, sed ait, Cōcupiscētiā nesciebam. Neque ait, Peccatum non feci nisi per legē: sed ait, Peccatum non cognoui nisi per legem. vt clare intelligas, legem nō ministrasse peccatum, sed peccati cognitionē. Est adhuc aliud in lege, qd ea data statim vrimur & sollicitamur desiderio earū rerū quæ per legē prohibite sunt. Et hoc est quod Apostolus postea subiungit dicēs, Occasione autē accepta peccatum per mādātū operatū est in me omnem concupiscētiā. Lex enim ad hoc data est, vt homo qui libertate sua abutens, per vitia singula ruebat in præceptis, freno legis cohiberetur, ne ita improuidus in præcipitia laberetur. At quia talis est nostra carnalis natura, vt ardentius desideret prohibita, qm si nō prohiberetur: ideo **Horatius**. dicit Paulus sumptā esse occasionē peccati ex prohibitione legis. Nam (vt quidā ait) Nō timetur in vetitum semper, cupimusque negata. Similiter & diabolus videns legem esse homini datā in auxiliū, vt per eā tanq̃ per frenū homines cohibeantur à peccatis, tūc ille magis ad peccatū hominē sollicitat, & vehemētius tentat, vt illi vertat legē in nocumentū, qd fuerat data vt aliquod præstaret emolumentum. Vnde patet quomodo occasione per mādātū accepta, fecit in nobis omnē concupiscētiā. Minor enim cōcupiscētiā erat, quando ante legem securi peccabamus. Minor erat quando solam nostrā mouebat libidinem. Omnis est quādo cognita lege, illam transgredi nec timemus nec veremur. Verūm hoc malum nō ex lege, sed ex nostra prouenit malitia, quæ medicinam conuertit in venenum, quoniā cum

ex lege proficere debuissimus, inde peiores efficimur, appetentes quod lege prohibitum est. **F**
Lex enim non cogit ad peccatum, sed nos ex ea peccandi occasionem accipimus, quanuis
talem occasionem lex ipsa non det. Ideo Apostolus non dixit: Occasione autem data, sed
dixit: Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem cō-
cupiscentiam. Ut clarè intelligas à nostra prouenire malitia, & non ex lege, cum lege data
contra eandem legem facere desideramus. Hæc ergo & alia cum Paulus de lege docuisset
quibus ostendit legem non esse malam: postea subdit laudes legis, dicens: Itaque lex sancta
Rom. vii. quidem, & mādātum sanctum & iustum & bonum. In prioribus verbis Apostolus defendit
legem à crimine, in his verò debitis laudibus eam extollit. Crimen obiectum fuit per hæc
verba. Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Defensio criminis fuit in hoc verbo, Absit.
I. Tim. i. Nunc ergo Apostolus non fuit contentus eam à crimine defendisse, nisi etiam illam lauda-
ret: ideo subdit, Itaque lex sancta quidem, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Per
legem prohibitiones intelligit: per mandatū vero præcepta, & vtrunque sanctū esse docet.
Rom. vii. Paterea, in priore ad Timotheum epistola iterum ait: Scimus autem quia bona est lex, si-
quis ea legitimè vtatur, sciens hoc quia lex iusto non est posita, sed iniustis & non subditis.
Quod ait iusto nō esse positam legem, idem est quod alibi dixerat, legem videlicet esse po-
sitam propter transgressores. Hoc autem sic accipiendum est, quia (vt diximus) lex data est
tanquam frenum quoddam ad cohibendum homines à peccato. Cum ergo quis naturaliter
ea quæ legis sunt facit, & ipse sibi est lex, seipsum à peccato arcens, hic nō habet opus lege,
sed est tanquam equus bene domitus, & sessori obediens, qui vt bene dirigatur, nullo indi-
get freno. Lex propter transgressores posita est, vt per illam à trāsgressionē arceantur. Qui
autem seclusa lege paratus est facere quæ lex præceptura esset, hic non habet opus lege. Ve-
rum etsi iustus illa non indigeat, sancta tamen est lex, per quam mali cohibentur à pecca-
tis, & vrgentur ad emendationem commissorum. Et hoc est quod ait Apostolus: Bona est **H**
lex, si quis ea legitimè vtatur. Hoc est, si faciat prout intēdit ipsa lex, id est si per illam per-
ueniat ad gratiam iustificantem. Legitimè enim vtitur lege, qui intelligens quare sit data,
per eius comminationem confugit ad gratiam liberantem: & ideo bona est lex, quia pluri-
mum prodest homini etiam malo, dum per eius comminationem perducit illum ad gra-
tiam. Si autem quis lege cognita, contra legem facit, iste male vtitur lege: & si lex sit bona
in se, huic tamen non est bona: quia peccatum per bonum tali operatur mortem. Per man-
datum enim grauius delinquit, qui per idem mandatum scit quā graue malum sit illud
quod committit. Et hoc est quod in epistola ad Romanos dixerat: Quod ergo bonum est,
Rom. vii. mihi factum est mors? Absit: sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum mihi opera-
tum est mortem, vt fiat supra modum peccans, peccatū per mandatum. Ac si diceret, Man-
datum non mihi extitit causa mortis, sed ego mihi mortem intuli, qui peccando commisi
ea quæ digna sunt morte. Rursum in epistola ad Galatas Apostolus ait: Itaque lex pædago-
Galat. iij. gus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur. Lex ergo dūctrix nostra fuit. Nam idem
est pædagogus græcè, quod puerorum dūctor latinè. Si ergo lex fuit noster pædagogus,
videamus quò nos ducit: & constat ex Pauli verbis quòd lex duxit nos ad fidem Christi, vt
per illam iustificemur. Sic enim ait, Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide
iustificemur. Si ergo fides Christi est bona, non est possibile quin lex vetus quæ ad illā du-
xit, fuerit bona. Nō potest esse malus pædagogus qui bene pueros instruit. Nec potest esse
malus dūctor, qui ad optatum & præstitutum terminum perducit. Demū ipse veritatis ma-
gister & saluator noster legem verbo & opere commendat. Nam & eius præcepta seruauit
circuncisus, in templo oblatus, agnum paschalē cum discipulis comedens. Aliis etiā seruā-
Manh. viij. dā præcepit. Nā leproso mūdato præcepit vt iuxta legem Moyli ostēderet se sacerdoti. Et
prædicās ipsemet sepe numero testimonia ex lege & prophetis citauit. Quòd si mala fuisset
lex, nō tantū honoris illi tribuisset Christus, vt illius testimonio in prædicatione vteretur. **K**

Libertas.

VM non sit res de qua certiores habeamus experientiam quā nostri arbitrii
libertas, quam quotidie in nobis ipsis experimur, mirandum certè est quòd ali-
qui adeò impudentes fuerint, vt non vereantur negare inesse aliquam liberta-
tem arbitrio humano. Et hi qui talia sentiunt, inter se diuiduntur, quoniam et-
si ad

si ad

A si ad eundem finem tendant, diuersa tamen incedunt via, prout sæpiissime hæreticis cōtin-
 git, qui vnitatem tenere nesciunt. Bardefanes enim (vt supra in titulo de fato diximus) om-
 nes hominum conuersationes dixit esse ascribendas fato, & nō libero hominis arbitrio,
 quoniam illud dicebat subiici sideribus. Post hunc surrexit Manichæus contendens peccata
 non posse vllō pacto vitari, sed ea ex mala mente proficisci dicebat. Ille enim duas in homi-
 ne dicebat esse mentes: Alteram, quam dicebat esse malam, & à malo principio, eam vide-
 licet quam nos vocamus concupiscentiam carnis. Alteram verò dicebat esse bonam, quam
 nos appellamus animam rationalem. Peccata quæ in homine fiunt, à mala anima procede-
 re, & ea non posse per liberum arbitrium impediri, docebat. Manichæum imitatus est in
 hac parte Priscillianus, qui ferè vniuersum Manichæi dogma suscepit. Petrus Abailardus di-
 xit omnia ex absoluta necessitate rerum venire, & Deum ne dicam hominem non posse res
 B facere aliter quàm facit. Hunc imitatus est Iohannes Vviclef, illi in hac parte per omnia
 consentiens. Guido carmelita in sua summa de hæresibus, asserit Albanenses sentire nullum
 esse liberum hominis arbitrium. Hanc hæresim iam diu sepultam multi ex recentibus hæ-
 reticis tutantur, quorum dux & princeps existit Martinus Lutherus, dicens hominis arbi-
 trium non esse liberum, neque habere vllam aëtiuitatem in suis operationibus, quoniam
 non eum agere, sed potius pati, contendit. Hunc secuti sunt multi, videlicet Iohannes
 Oecolāpadius, qui iam vita decessit, & Philippus Melāchthō, aliiq; multi mihi ignoti, qui
 hoc errore magnam Germaniæ partem infecerunt. Aduersus hanc hæresim pugnant illa
 omnia quæ supra in titulo de fato produximus. Verum oportet vt adhuc peculiararia produ-
 camus argumenta, & pro viribus tam pestiferā hæresim expugnemus, quoniā illa est fomē-
 tum totius impietatis. Sed quoniam nomen libertatis æquiuocum est in sacris literis, ne ta-
 lis æquiuocatio nobis aliquam errandi occasionē præbeat, oportet vt varia illius vocis si-
 C gnificata ostendamus. Aliquando enim libertas significat gratiam per quam liberamur à
 seruitute peccati, cui opponitur. De hac dicit Apostolus, Vbi spiritus domini, ibi libertas. Et
 alibi, Cum enim serui essetis peccati, liberi facti estis iustitiæ. Et de hac libertate nō loqui-
 mur, quoniā nec de illa dicimus omne hominis arbitrium esse liberū. Alia est libertas quæ
 sola habetur in gloria, vel est ipsamet gloria. Et de hac libertate ait etiā Apostolus, Et ipsa
 creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatē glorię filiorum dei. Neq; ab ista li-
 bertate dicitur hominis arbitrium liberum. Alia est adhuc libertas quæ opponitur necessi-
 tati, vel vt verius dicam, coactioni. Quādo ergo dicimus hominis arbitrium esse liberum,
 de hac libertate intelligimus: ita vt ea ratione dicamus eum esse liberū, quia videlicet cum
 operatur, potest nō operari: & cū nihil operatur, potest operari. Hāc autē libertatē ex sacris
 literis deo duce apertissime ostendemus: quoniā vix est aliquis sacræ scripturæ liber in quo
 non reperiatur aliquod pro libero arbitrio apertum testimonium. In Geneseos libro legi-
 D mus deū dixisse ad Cain. Nōne si bene egeris, recipies: sin autem male, statim in foribus pec-
 catum tuum aderit? sed sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Si homo domi-
 natur appetitui, falsum est quòd homo non potest vitare peccata quæ ab appetitu profici-
 scuntur, vt Manichæus dixit. Confundatur etiam Lutherus faciens arbitrium hominis ser-
 uum, quem deus testatur se fecisse dominū. Et in Exodo sic habetur, Omnes viri & mulie-
 res mente deuota obtulerūt donaria vt fierent opera quæ iusserat dominus, per manū Moy-
 si. Cuncti filii Israel voluntaria domino dedicauerunt. Voluntaria dixit, non necessaria. In
 Leuitico autem sic habetur, Homo qui obtulerit victimam pacificorum domino, vel vota
 soluens, vel sponte offerens, tam de bobus q̃ de ouibus immaculatum offeret, vt accepta-
 bile sit. Et post pauca subiungit, Bouem & ouem, aure & cauda amputatis, voluntarie offer-
 re potest, votum autem ex his solui non potest. Ecce quā aperte ostendit libertatē distin-
 ctam à necessitate, cū inquit, vel vota soluens, vel sponte offerens. In libro Numerorū sta-
 E tuit dominus legem, vt mulier vouens non sit voti rea, nisi marito cōsentiente: ita quòd si
 maritus consenserit mulieris voto, illa teneatur ad reddendum. Sin autem maritus contra-
 dixerit, illa sit libera ab obligatione. Cū ergo marito detur optio, conuincitur illum habere
 liberum arbitrium quo possit vtrinq; partem velle: quoniā si ad alteram, quæuis illa sit, ne-
 cessariò flectitur, frustra illi datur optio. Cum etiam dominus dedisset præcepta legis, dixit
 sētq; illa nō esse impossibilia vt obseruentur, in Deuteronomio sic ait, Testes inuoco hodie
 celū & terrā, q̃ proposuerim vobis vitā & bonum, benedictionem & maledictionem. Elige
 ergo vitam, vt & tu viuas, & semen tuum. At electio non est nisi eorum quæ in nostra sunt
 potestate. Nullus enim proprie dicitur eligere id quod velit nolit erit futurum. Non enim

Bardefanes

Manichæus.

Petrus A-
bailardus.

Ioh. Vviclef.

Albanenses.

Lutherus.

Iohā. Oe-
colāpadius
Philippus
Melāchthōij. Cor. iij.
Rom. vi.

Rom. viij.

Gene. iij.

Exo. xxxv.

Leuit. xxi.

Num. xxx.

Deut. xxx.

pendet ex nostra electione esse magnum aut paruum, esse hominem aut bestiam, quoniam ea non subsunt nostro arbitrio ut aliter eueniant. Si ergo homini datur electio, & ille eligere potest, consequens est ut liberum etiam habeat arbitrium. Et alibi etiam data est Iudeis optio an deum sequi velint, an non. Dauid regi datur etiam optio eligendi unam ex tribus plagis, quoniam ad aliquam illarum tolerandam iam dominus illum adiudicauerat. Si optio, ergo liberum arbitrium, quoniam iumenta nec optionem nec electionem habent. Et Salomoni huius filio dicitur, Postula quod vis, ut dem tibi. Sunt & alia multa in sacris scripturis testimonia similia quae homini optionem & electionem tribuunt. Optio autem (ut modo diximus) non potest convenire illis qui inevitabili necessitate feruntur ad operationem. Præterea, Dauid rex exhortans populum Israel ut offerat domino pro templi constructione, ait, Si quis sponte offert, impleat manum suam hodie, & offerat quod voluerit domino. Id autem quod sponte fit, sine ulla cogente necessitate fit. Rursum, quanta est in psalmis testimoniorum turba pro libero arbitrio? Voluntarie (inquit) sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo, quoniam bonum est. Et iterum, Voluntaria oris mei beneplacita fac domine, & iudicia tua doce me. Et rursum, Anima mea in manibus meis semper. Quid est animam esse in suis manibus? Hoc est, in sua potestate, ut eam ad quod voluerit flectat. Et in alio psalmo ait, Paratum cor meum deus, paratum cor meum: cantabo & psallam in gloria mea. Et iterum, Adiutor meus esto, ne derelinquas me. Cum deum petat adiutorem, operatorem se esse ostendit: quoniam si nostrum arbitrium nihil agit, sed solum (ut Lutherus ait) recipit, deus non adiutor dicendus est, sed integer & solus operator. Et in libro Sapiëntiae Salomon ait, Substantiam enim tuam, & dulcedinem tuam quam in filios habes, ostendebas, & deseruiens uniuscuiusque voluntati, ad quod quisque volebat converterebatur. Ecce apertam liberi arbitrii potestatem, ut ad quod voluerit converteri possit. Sed & illud est multo apertius quod in Ecclesiastico habetur, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua. si volueris mandata conservare, conservabunt te, & in perpetuum fidem placitam servare. Apposui tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum. quod placuerit ei, dabitur illi. Quid potuit apertius dici ad ostendendam nostri arbitrii libertatem? Certè (iuxta id quod sentio) adeo aperte ibidem docetur nostri arbitrii libertas, ut sua nimia claritate hæreticorum oculos perstringat. Verum non defuit suum hæreticis asylum ad quod confugere solent. Lutherani enim negant librum Sapiëntiae & librum Ecclesiastici esse canonicos, & ideo non esse sufficientes ad aliquam doctrinam confirmandam quæ ad fidem catholicam spectet. Sed hoc cavillum non est nunc opus reiicere, quoniam supra in primo huius operis libro capite secundo ostendimus ex concilio Carthaginensi catalogum sacrorum librorum, inter quos etiam hi duo libri habentur. Hoc etiam propheta omnes apertissime expresserunt. Nam apud Esaiam dominus de populo Israel sub nomine vineæ loquens ait, Et expectavi ut faceret vvas, & fecit labruscas. Si omnia necessitate absoluta eueniunt, & hominis arbitrium à dei præsciëntia cogitur ad opus, ut Lutherani dicunt, quare expectabat vvas à vinea, cum ipse sciret eam producturam labruscas? Et per eundem prophetam iterum ait, Si volueritis, & audieritis me: bona terre comedetis. Quod si nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis: gladius deuorabit vos. Et apud Hieremiam simile quid habetur, Si poenitentiam (inquit) egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam, agam & ego poenitentiam super malo quod cogitavi ut facerem ei. Quod si fecerit malum in oculis meis, ut non audiat vocem meam, poenitentiam agam super bono quod loquutus sum ut facerem ei. Gemina illa conditionis nota, partibus inter se oppositis in utroque hoc testimonio annexa, apertissime innuit adesse homini liberam bene & male agendi potestatem, quæ verti potest ad id quod voluerit iuxta suum arbitrium. Nam si talis potestas utrunque eligendi non inesset homini, frustra deus illa duo homini proposuisset. Et per Ezechielem prophetam dominus ait, Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur. Et paucis interiectis subdit. Si autem auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem secundum omnes abominationes quas operari solet impius, nunquid viuet? Omnes iustitiæ eius quas fecerat, non recordabuntur. In quibus verbis illa conditionis nota iterum geminatur, prout factum est apud Esaiam & Hieremiam: quapropter simili ratiocinatione possumus hic argumentari ut illic. Illa etiam Sufannæ in angustia positæ consultatio & electio apertissime ostendunt liberum hominis arbitrium, per quod præhabita consultatione quod de duobus sit eligendum, eligit quod sibi melius

- A melius videtur, reliquo reiecto. Nam cum Susanna à duobus malis senibus sollicitaretur ad turpia, cum gemitu ait, Angustia sunt mihi vndiq; & quid eligam ignoro. Si enim hoc egero, mors mihi est. Si autem non egero, non effugiam manus vestras. Hucusque ad consultationem pertinet: audi deliberationem & electionem. Sed melius est mihi (inquit illa) incidere in manus vestras, q̄ derelinquere legem dei mei. Per hanc autem electionem elegit vnam partem altera reiecta quam potuisset amplecti. Ex quo facto satis manifestè conuincitur liberum esse hominis arbitrium: quoniam si non erat liberum illi alteram quam voluisset partem eligere, frustra consultabat. Nullus est enim adeò fatuus, vt de hoc consultet an videlicet crastina succedet dies, an non: vtrum ignis consumet incendio materiam illi adiunctam, an non. Hæc enim sicut non subsunt nostræ potestati vt fiant vel non fiant, ita nec talia sunt vt meritò de illis quis consultare debeat. Operosum esset valde, nimisque prolixum, reliquos omnes prophetas citare, & ex omnibus veteris testamenti libris testimonia producere: quoniam & si hunc laborem sumere voluisssem, certè necessarium foret modum promissæ breuitatis excedere. Ideo ad nouum testamentum accedamus. Christus saluator noster apud Matthæum ait, Hierusalem Hierusalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & noluisti? Ecce deo volente homines nolunt: ergo arbitrium hominis adeò liberum est, vt à dei voluntate non cogatur, & per consequens multo minus cogetur ab eius præscientia. Et apud Lucam idem saluator ait, Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Cum ait, si quis vult, nostram innuit libertatem, quibus subest posse & non velle cū nobis visum fuerit. Nam si nulla esset libertas, non erat opus sub cōditione loqui. Nullus est enim adeò insipiens, vt sic diceret de igne. Si quis ignis calet, non amittet calorem. Cum enim sit necessarium omnem ignem calere, superflua est illa conditio apposita, quia illa conditionis nota innuit rem aliter euenire posse. Et Iohannes euangelista apertum satis pro hac re profert testimonium, dicens, Dedit eis potestatem filios dei fieri. Hæc autem potestas non solis iustis data est: quoniam hi cum iusti sunt, iam in filiorum numerum redacti sunt: quare non erat opus eis noua potestate, qua fierent filii dei, cū iā essent. Peccatoribus ergo hæc potestas est collata, quoniam si iuxta vires suas se ad gratiam suscipiendam præparauerint, deus non subtrahet se ab illis, quinimmo dabit illis gratiam per quam in filiorum adoptionem recipiantur. Sic enim Augustinus tractatu. xciii. super Iohannem illa beati Iohannis verba exponit. Audiamus (inquit) Euāgelistam dicentem, Dedit eis potestatem filios dei fieri, ne omnino existimemus in nostra potestate non esse quod credimus. Veruntamē in vtroque beneficia illius cognoscamus. Nam & agendæ sunt gratiæ, quia data est potestas: & orandum ne succumbat infirmitas. Hæc Augustinus. Et Hilarius primo de trinitate motus Iohannis testimonio, dicit q̄ esse filios dei, opus sit volūtatī, nō necessitatī: quia proposito vniuersis dei munere, non per naturā gignentium adfertur ea filiatio, sed voluntas præmiū cōsequitur. Deinde verba illa quæ apostolica historia refert Petrum apostolum dixisse Ananiæ qui fraudauerat de precio agri venditi, apertissimè ostendunt arbitrii humani libertatem. Sic enim ad Ananiā Petrus loquitur. Anania, cur tentauit Satanās cor tuum mentiri te spiritui sancto, & fraudare de precio agri? Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Quid est dicere, venundatum in tua erat potestate? Hoc est, etiam postquam vendideras, potestatem habebas non afferendi precium & ponendi ante pedes apostolorum: qua potestate si vsus fuisset Ananias, non eū aut punisset aut reprehendisset Petrus: verū quia habens hanc potestatem simulauit se nolle ea vti, sed finxit se velle totum precium agri offerre apostolis pro communi vita, ab apostolo reprehensus & tandem morte punitus est. Ex hoc ergo conuincitur non omnia necessariò euenire, liberūque esse hominis arbitrium, quoniam
- E Ananias de precio agri subtrahens, aliter faciendi potestatem habuit. Sed iam ad Paulū accedamus, à quo plurima possumus capere testimonia. Nā in priore epistola ad Corinthios sic ait, Qui statuit in corde firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis, & hoc iudicauit in corde suo seruare virginem suam, bene facit. Aduerte quod ait, potestatem habens suæ voluntatis. Paulus tribuit apertè potestatem nostræ voluntati, & impudentes heretici non verentur illam tollere? Et in eadem epistola iterum ait, Abundantius omnibus laboraui, non ego, sed gratia dei mecum. Non dixit, gratia dei per me, sed gratia dei mecum. Et rursus, Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem: Dei enim adiutores sumus. Ex quo cōuincitur nostrum arbitrium aliquid operari,

Danie. xliij

Mat. xxij.

Lucæ. ix.

Iohan. i.

Actuum v.

i. Cor. vij.

i. Cor. xij.

i. Cor. iij.

alioquin labor non diceretur noster. Et ne quis putaret, prout fecit Pelagius, totum debere F
 ascribi nostro arbitrio, addidit. Dei enim adiutores sumus. Itaque hoc testimonio proster-
 nuntur Pelagius & Lutherus. Et in posteriore epistola ad Corinthios exhortans ad eleemo-
 synas faciendas ait, Vnusquisq; prout destinavit in corde suo, nō ex tristitia, aut ex necessita-
 te. Hilarem enim datorē diligit deus. Si nulla est humani arbitrii libertas, nō est possibile
 ij. Cor. ix. quin semper ex necessitate faciat quicquid facit. Et ad Philemonē scribens ait, Sine cōsilio
 Philemo. i. autem tuo nihil volui facere, vti ne velut ex necessitate bonū tuum esset, sed voluntarium.
 Ecce quā clarē Paulus distinxit voluntarium à necessario, vnum alteri opponens. Vereā-
 tur ergo Vvitelesuistæ, Hussitæ, Lutherani, & cæteri hæretici dicentes omnia necessitate
 absoluta venire, & nullam esse humani arbitrii libertatem. Et beatus Petrus instruens pres-
 byteros quo pacto debeant curam habere populi sibi commissi, ait. Pascite qui in vobis est
 i. Petri v. gregem dei, prouidentes non coacte sed spontanee, neque turpis lucri gratia, sed volunta-
 rie: neq; vt dominantes cleris, sed forma facti gregis. Vide qualiter etiā Petrus distinguit
 Apoc. ij. & separat spontaneum & voluntarium à coactione. Et in Apocalypsi Iohannis de Iezabel
 quæ seducit seruos dei, & illos docet fornicari, dicit deus. Et dedi illi tempus vt pœnitentiā
 ageret, & non vult pœnitere à fornicatione sua. Si omnia de necessitate absoluta eueniunt,
 & nulla est humani arbitrii libertas, frustra dedit deus Iezabel tēpus ad pœnitēdum, si pœ-
 nitere non poterat. Nam cum postea dicat quōd illa pœnitere non voluit à fornicatione,
 iuxta istorum hæreticorum sententiam conuincitur q̄ illa pœnitere non potuit. Et si non
 potuit, mirum est q̄ deus dederit illi tempus ad illud faciēdum, quod facere fuit impossi-
 bile. Post ista omnia sacrae scripturae testimonia, quō res sit apertior, opere precium erit ostē-
 dere hanc fuisse omnium sacrorum virorum sententiam. Verū ne lectorem nimia proli-
 xitate grauem, aut limites breuitatis promissæ transgrediar, paucula impresentiarū produ-
 cam, ea videlicet quæ sunt magis abstrusa, & quorum authores non facilē omnibus patent. H
 Reliqua autē velut indice ostēdam loca vnde capere possit qui ea habere desiderat. Beatus
 Irenæus. Irenæus sæpissime humani arbitrii libertatē docet, sed specialem de hac re disputationē fa-
 cit lib. iiii. aduersus hæreses, in cuius libri cap. lxxi. hæc verba habētur. Aliud autē quod ait,
 Quoties volui congregare filios tuos, & noluiisti, veterē legē libertatis hominis manifesta-
 uit: quia liberum eum deus fecit ab initio, habētem suam potestatē, sicut & suam animam,
 ad vtēdum sciētia dei voluntarie, & non coactum à deo. Vis enim à deo non fit: sed bona
 sententia adest illi semper. Et propter hoc consilium quidem bonum dat omnibus, posuit
 autem in homine potestatem electionis, quēadmodum & in angelis. Hæc Irenæus. Et se-
 Tertullian. quenti cap. videlicet. lxxii. multa de libero arbitrio differit. Et Tertullianus lib. ii. aduersus
 Marcionem eidem subscribit sententiā, dicens, Nec boni nec mali merces iure pensaretur
 ei qui aut bonus aut malus necessitate fuisset inuentus, non voluntate. In hoc & lex cōsti-
 tuta est, non excludens, sed probans libertatem de obsequio sponte præstādo, vel transgres-
 sione sponte committēda, ita in vtrūque exitum libertas patuit arbitrii. Hæc Tertullianus. I
 Cyprianus. Beatus Cyprianus in quadam epistola ad Cornelium papam, quæ est tertia primi libri epi-
 stolarum eius, sic ait, Nec præpositum seruū deferi à quibusdam miretur aliquis, quando
 ipsum dominum magnalia & mirabilia summa faciētem, & virtutes factorum suorum dei
 patris testimonio comprobantem, discipuli sui reliquerint, & tamen ille non increpuit re-
 cedentes, aut grauitèr comminatus est, sed magis conuersus ad Apostolos suos dixit, Nū-
 quid & vos vultis ire? seruās scilicet legē qua homo libertati suæ relictus, & in arbitrio pro-
 prio constitutus, sibi metipsi vel mortem appetit, vel salutem. Hæc Cyprianus. Beatus Hie-
 ronymus in epistola ad Hebidiam, eandem docet sententiā, dicens, Deus autem æquali
 cunctos sorte generauit, & dedit arbitrii libertatem, vt faciat vnusquisq; quod vult, siue bo-
 num siue malum. In tantum autem dedit omnibus potestatē, vt vox impia disputet contra
 creatorem suum, & causas voluntatis illius perscrutetur. Et in altera epistola ad Damasum K
 papam sic ait, Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper dei indigere au-
 xilio, & tam illos errare qui cum Manichæo dicunt hominem peccatum vitare nō posse, q̄
 illos qui cum Ioviniano asserunt hominem non posse peccare. Vterque enim tollit arbitrii
 libertatem. Nos verò dicimus hominem semper & peccare & non peccare posse, vt semper
 Basilius. nos liberi confiteamur esse arbitrii. Hucusque Hieronymus. Et Beatus Basilius in quodam
 opusculo in quo probat quōd deus non sit author malorum, sic ait, Hinc meritō alia cogi-
 tatio quæstioque de diabolo nascitur: vnde diabolus, si nō ex deo mala? Quid igitur dice-
 mus? Satis facilis quidē responsio. Eadem omnino ratio huius fuerit interrogationis, quam
 & de

A & de hominis iniquitate supra cōmemorauimus. Vnde quæso iniquus homo? Ex ipsius libera voluntate. Vnde malus diabolus? Ex eadem penitus causa. Habet enim & ipse liberam in agendo vitam, & insitam optandi potestatem, aut deum sequi, aut ab eo remoueri. Hæc Basilus. Qui vno contextu de hominis & angeli arbitrio differens, vtrunque dicit esse liberum. Et frater huius Gregorius vno integro libello pro libero arbitrio pugnat, quem & de libero arbitrio inscripsit. Et beatus Cyrillus libro tertio contra Iulianum apostatam, circa principium, eidem fauet sententiæ, dicens, Voluntaria enim operandi facultate cōueniebat rationalem creaturā insigniri, & electionis liberæ declarari fructū, in bonis operibus dexteritatem. Et lib. sexto eiusdem operis prope finem libri iterum ait, Valde autem puerile est quod dicit non potuisse eum amicorum suorum proposita mutare. Oblitus enim mihi videtur, tametsi sæpius audierit, quod homo sit sui iuris, voluntarie vadens ad quodcūque sibi placuerit: ita bene habere gloriam vniuersorū opificis, vt & qui bene operari voluerint, laudādi sint: & qui diuersam inierint viam, vituperandi iustè ab omnibus. Hactenus Cyrillus. Et Isichius libro primo cōmētariorum super Leuiticum idem sentit. Exponēs enim illud Leuitici, Vesiculam verò gutturis & plumas proiciet, &c. sic ait, Admirabilis est legalium verborum subtilitas, non solum quia differentias conuersationum describit, sed etiam quemadmodum quasdam conuersationes secūdum legem, quasdam verò super legē significet. Secundum legem enim sunt boum & ouium oblationes, licet spontaneæ dicuntur. Secūdū legem quare? Quia etsi offerre munus in potestatem offerentis dedit (nimis rectè liberi quippe arbitrii deus hominem constituit) tamē quale offeratur, non iam volūtatē est, ne forte mala offerantur. Hæc Isichius. Et Iohānes Damascenus lib. ii. de fide orthodoxa cap. xxv. eandem assertionē docet, ita dicens, Relinquitur igitur, hominē ipsum agēte & facientē, principiū esse priorū operū, & potestate arbitriōq; liberū. Sin autē nullius principium actionis est homo, superflue id habet vt consultet. nam ad quid vtitur cōsilio si nullius sit actionis dominus? Omne enim consilium, alicuius actionis gratia est. At qui optimum & honorabilissimum eorum quæ in homine sunt, asserere superfluum, absurdissimum profecto fuerit. Si igitur consultat, actionis gratia consultat. Nam consiliū omne actionis gratia, & propter actionem. Hæc beatus Damascenus. Beatus Chrysostomus homilia. lx. super Matthæum elegantissime, vt solet, hanc docet sententiam, dicens. Nam si malignitates à seipsis non sunt, noli tuos seruos castigare, nec vxorem si peccat increpa, nec liberos verbera, nec amicos incusa, nec offendentibus inimicis infensus sis. Nam hi omnes nisi sponte delinquant, non punitione, sed miseratione digni sunt. Non possum, inquires, ita philosophari. certè si non illorum culpa quicquam factum cōspexeris, sed quadam alia necessitate incumbente, non poteris non ita philosophari. Nam quādo seruus ægritudine oppressus iussa non fecerit, non modò non criminaris, verū etiam valde commiserescis.

D Quare tu ipse testimonium perhibes nō nihil ab ipso fieri. Et paucis interiectis postea subdit. Verū inde quoque ora istorum obstruere faciliè possumus (nam vndique veritatis affluunt adminicula) si eos interrogabimus quamobrem nūquam seruos criminantur si facie formosi non sint, si non proceri statura, si non quasi volucres in eundo, cæteraque huiusmodi: quia videlicet natura hæc, non voluntate concedantur: immunis est ergo ipse eius culpæ quam sibi iam natura inuexit. nec vllus vnquam huic orationi contradicet. Cum igitur accusas, tunc ostendis profecto non à natura sed à voluntate mala quippiam processisse. Nam si quæ minime culpamus, ea naturæ delicta esse, aut saltem non voluntate, testamur: patet ea solum culpari, quæ voluntate committuntur. Noli ergo peruersas in medium ratiocinationes inferre, nec sophismata, & orationis contextum telis aranearū viliorē. Hactenus Chrysostomus. Qui sic docet, vt etiam aduersarium conuincat. Hæc ergo testimonia citata sufficiant. Quod si curiosus lector plura videre desideret, nunc illi ostendemus authores à quibus illa capere possit. Ambrosius lib. primo de vocatione gentium cap. iii. & lib. primo de Iacob & vita beata, cap. tertio. Augustinus tot locis hanc sententiam docet, & vbique adeò apertè, vt nesciam quæ ex illis possim præferre. In libro de vera religione, ca. xiiii. Et in tertio lib. Hypognosticon quasi per totum librum. Et contra Fortunatum Manichæum disputatione secunda prope initium. Et contra Cresconium grammaticum lib. iii. cap. li. Deniq; opus elegans scripsit de libero arbitrio, tribus partitum libris. Lactantius lib. ii. diuinarū institutionum cap. ix. Iohannes Cassianus in lib. de Collationibus patrum, collatione tertia cap. xii. & collatione septima, cap. viii. Leo papa sermone sextodecimo de passione. Prosper Aquitanicus librum de libero arbitrio aduersus colluctatorem edidit, in quo sic asserit

Gregorius
Nissanus.
Cyrillus.

Isichius.
Leuitici. i.

Io. Damascenus.

Chrysostomus.

Ambrosius.
Augustinus

Lactantius.
Io. Cassianus.
Leo papa.
Prosper.

Theophylactus. nos egere gratia dei, ut tamen liberum nostrum arbitrium afferat. Theophylactus sapissi-
 me hoc docet, præcipue tamen super Lucam exponens parabolam illam de homine habē-
 Bernardus te duos filios, quorum vnus prodigus petiuit à patre portionem substantiæ suæ. Beatus Ber-
 Anselmus. nardus sæpe, specialiter tamen in libro de gratia & libero arbitrio. Beatus Anselmus super
 ij. Timo. ij. epistolas Pauli exponens illud secundæ ad Timotheum, Cognouit dominus qui sunt eius
 &c. Scripsit etiam specialem tractatum de libero arbitrio, & alium de gratia & libero arbi-
 trio. Ecce vides tantam testimoniorum multitudinem pro assertione liberi arbitrii. Nunc
 quæso te lector, cui potius credendum putas, tot clarissimis viris sanctitate perinde ac do-
 ctrina illustribus, an vni Luthero, aut Iohanni Vvicleffo, vel horum parēti Petro Abailar-
 do? Ego illorum illustrium virorum cuilibet plus tribuo quàm mille Vvicleffis, aut Lu-
 theris. Et certè etiam si nullum scripturæ sacræ testimoniū adesset, nullusque sacrorum do-
 ctorum nos de hac re docuisset: natura ipsa nos docet humanum arbitriū esse liberū: quo-
 niam ea libertate seclusa, perit omnis prouidentia, perit omnis consultatio, frustra fiunt le-
 ges, immeritò bonis præmium, & malis poena deputatur. Peior certè esset hominis condi-
 tio, quàm cuiuslibet bestię, immo quàm lapidis, & cuiuslibet stipitis. Nam his rebus nemo
 imputat peccatum aut vituperium aliquod, eò quòd necessariò & à natura faciūt quicquid
 faciunt. homini verò qui iuxta istorum hæreticorū sententiā, cum peccat, necessariò pec-
 cat, rependitur pro peccato suo non solum vituperium & poena temporalis, sed eterna da-
 mnatio, si peccatū non fuerit illi dimissum. Præterea si hæc hæreticorum assertio vera esset,
 iam non esset dicendus deus pius & misericors, sed crudelis tyrannus. Nōne iniquus & cru-
 delis tyrannus meritò diceretur, qui præordinet ut subditi sui debiles & infirmi cum ho-
 stibus multo illis fortioribus dimicent, & vincantur, & ob id victos postea increpet, & sup-
 plicium ab illis exigat? Quis est autē adeo impius ut hæc audeat deo impingere? Ego enim
 Psal. cxvii. cum propheta cātabo, Iustus es domine, & rectum iudicium tuum, & omnes viæ tuæ veri-
 tas. Mētiuntur ergo isti impii hæretici vituperantes naturam humanam, & eam vsque ad
 bestias & cætera animantia deiicientes, & diuinam bonitatem blasphemantes, qui peccata
 nostra non in nostram voluntatem sed in diuinam prædestinationem referunt. Sed opus
 est ut aduersariorum obiectionibus respōdeamus. Primò nobis obiiciunt illud quod Chri-
 Iohan. xv. stus apud Iohannem ait, Sine me nihil potestis facere. Quid est hoc nihil (inquiunt) quod
 sine Christo facit liberum arbitrium? Si dicas quòd potest se præparare per opera morali-
 ter bona ad gratiam suscipiendam, mira est (inquit Lutherus) præparatio quæ per nihil fit.
 Respōdeo q̄ nugacissimo sophismate agit rem suam Lutherus, qui toties sophistas irridet:
 quoniam iuxta hunc modum argumentandi etiam liceret colligere nullam causam etiam
 naturalem aliquid posse producere, cum constet nullam talem sine deo posse aliquid pro-
 ducere. tunc quæram, quod est illud nihil, quod sine deo potest facere? Etsi ergo nulla crea-
 tura possit aliquid sine deo, non tamen inde licet colligere ut non possit aliquid etiam cū
 dei adiutorio: sicut gratia exempli vir sine foemina non potest generare, non tamen inde
 sequitur ut etiam cum foeminæ adiutorio generare non possit. Fatemur ergo deum sic adesse
 se libero arbitrio, & reliquis omnibus causis, ut sine eius adistentia & concausatione nihil
 agere valeant, quæ tamen cum ipsius adiutorio proprios motus agere possunt. Liberum ta-
 men arbitrium ut bene agat, speciali quodam eget auxilio diuino, sine quo etsi agere pos-
 sit, non tamen bene. Et hoc est illud nihil, quod sine deo, id est sine eius gratia nostrum po-
 test liberum arbitrium. Solenne est enim sacris literis, ut ea quæ meritoria vitæ æternæ non
 i. Cor. vii. sunt, nihil appellent. Sic enim Paulus in priore ad Corinthios epistola ait, Circuncisio ni-
 i. Cor. xii. hil est, & præputium nihil est, sed obseruatio mandatorum dei. Et iterum, Si habuero pro-
 phetiam, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & si habuero omnem fidem, ita
 ut mōtes transferā, charitatē autē non habuero, nihil sum. Nihil ergo sine deo possumus
 facere, quia sine eius concausatione nulla creatura potest aliquid facere, quoniam etsi diui-
 i. Cor. xii. siones operationum sint, idem tamē est deus qui operatur omnia in omnibus. Habita etiā
 hac generali dei adistentia & concausatione, nihil, hoc est nullum opus meritorium po-
 test facere liberum arbitrium sine speciali dei auxilio, hoc est sine gratia dei, per quam quis
 Roma. vi. habet ut possit vitam æternā mereri: iuxta id quod Paulus ait, Gratia dei vita æterna. Hac
 ergo gratia seclusa, etsi multa possit nostrum liberum arbitrium cum dei generali adiuto-
 rio, non tamen potest mereri, & ita nec fructū vitæ æternæ ex se producere. Et hoc est quod
 Iohan. xv. saluator dixit, Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Quis est qui manet
 i. Iohan. iiii. in deo, nisi qui habet gratiam eius? Qui manet in charitate (inquit Iohānes) in deo manet.
 Hic

A Hic ergo sic in deo manens, qui videlicet gratiam dei habet, fert fructum multum: quoniā vitam æternam: quæ adeo multa est, ut omnia cætera quæ desiderari possunt, huic non valeant comparari. Qui autem gratiam dei non habet, non manet in deo, & ideo non potest fructum vitæ æternæ ex se sine radice gratiæ producere: quapropter tanquam palmes infructuosus excidetur in morte, & in ignem inferni mittetur. Et hoc modo etiam intelligenda sunt alia multa in sacris literis. Scio domine (inquit Hieremias) quia non est hominis via eius, nec viri est ut ambulet & dirigat gressus suos. Et Iohannes baptista dicebat. Non potest homo accipere quicquam nisi fuerit ei datum de cælo. Et Paulus apostolus ait, Non quod sufficere simus cogitare aliquid ex nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est. Et beatus Iacobus in sua canonica epistola ait: Omne datum optimum & donum perfectum desursum est, descendens à patre luminum. Hæc enim omnia & alia similia quæ plurima sunt, non tollunt arbitrii libertatem, sed ostendunt nostri arbitrii insufficiētiā, quod sine dei auxilio non potest aliquid facere. Quapropter circumspectissime Paulus locutus est cum dixit, Non quod sufficientes simus &c. &, omnis sufficientia nostra ex deo est. ut aperte ostenderet se non tollere libertatem, sed eiusdem libertatis sufficientiam. Secundo obiiciunt nobis illud saluatoris apud Iohannem, Nemo venit ad me, nisi pater qui misit me, traxerit eum. Per quæ verba (ut Lutherani aiunt) tota arbitrii libertas tollitur, quoniam liberum arbitrium trahitur à deo, & sine hoc tractu ire ad eum non potest. Tractus autem violentiam quandā dicit: non est ergo arbitrium hominis liberum. Respondeo falsum esse quod assumunt, hūc videlicet tractum diuinum esse violentiam aliquam, quoniam non est aliud quā vocatio quædam interna, & exhortatio & monitio qua monet & mouet voluntatem nostram ad bene operandum. Huic autem vocationi & monitioni homo sepe resistit inobediens existēs, ex quo conuincitur talem vocationem non esse violentam. Nam & dominus hanc hominum resistantiā accusat, dicens, Vocavi, & renuistis: extendi manū meam, & nō fuit qui aspi- ceret. Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Fatemur ergo tractum patris per gratiam præuenientem, quo secluso nostrum arbitrium moueri non potest ad bonum operandum. Sed sic nos attrahens deus, in nostra nos dimittit libertate, ut acquiescamus illi vocanti & monenti, aut obduremus corda nostra cū eius vocem audierimus. Et in hoc est nostra libertas ad bonū, ut postquam deus monuerit ad bonum, sit iam nobis liberum declinare ad id quod magis placuerit, siue bonum, siue malum. ante tamen monitionem est nobis potestas ad malum, sed non ad bonum. Quæ omnia multo diffusius atque apertius docuimus supra in titulo de gratia, hæresi prima. ad illum ergo locum mittimus lectorem: quoniam ibidem ostendimus concordiam gratiæ & liberi arbitrii, quo pacto sic inter vtrunque conueniat, ut vnum non deroget alteri. Tertio obiiciunt illud Pauli in epistola ad Romanos, Non est volentis neque currentis, sed dei misericordis. Et iterum, Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat. Respondeo illa Pauli verba solum esse accipienda de voluntate prædestinationis & reprobationis diuinæ, quoniam toto illius capituli decursu de nulla alia re differit, quā de prædestinatione & reprobatione diuina. Dicit enim Paulus prædestinationē illam diuinam qua aliquos ab æterno præordinauit ad vitam æternam, non pendere ex nostris meritis, sed ex sola misericordia diuina, quæ sine nostris meritis ad tam grande bonum nos elegit. Et idem sentit de reprobatione, ea videlicet quæ non est actus positivus suæ voluntatis, sed sola priuatio prædestinationis, qua non vult ordinare aliquem ad vitam æternam. Hæc inquam reprobatio etiam fit sine nostris demeritis, sed per solam diuinæ maiestatis voluntatem, qua noluit hunc destinare ad gloriam. De qua re argui non potest, quia cum nulli deus debeat, nulli etiam facit iniuriam cum nō dat quod non debet. Quod si quis forte de hoc murmurauerit aduersus deum, & conqueratur quod prædestinatus nō fuerit, respondebit illi dominus, Amice non facio tibi iniuriam, tolle quod tuum est, & vade. Alia autem reprobatio quæ fit per actum positivum voluntatis, per quam deus aliquem ordinat ad poenam æternam, nūquam fit sine demeritis: quoniam (ut ait Augustinus) nunquā deus est ultor, quin prius aliquis sit peccator. Verum etsi deus absque ullis hominum meritis & demeritis quosdam prædestinat ad vitam, & quosdam non vult prædestinare, talis tamen prædestinatio & reprobatio nullam infert necessitatem operibus nostris, nec tollit arbitrii potestatem & libertatem. Nam post talem prædestinationem & reprobationem & electi & reprobi liberè agunt. Neque obstat quod talis prædestinatio sit infallibilis, ut propter hoc nostrū arbitriū iuxta illam operari cogatur, quoniam qui prævidit finem prædestinatorum, videlicet gloriam æternam, prævidit etiam media per quæ talis

Prouer. iij.

Iohan. xv.

Hiere. x.

Iohan. iij.

ij. Cor. iij.

Iacobi. i.

Iohan. vi.

Prouer. i.

Roma. ix.

Math. xx.

finis est acquirendus: opera scilicet bona quæ cū dei adiutorio illi sunt operaturi. Ideo beatus Petrus admonet nos ad bona opera, ne videlicet nos eorum securos reddat diuina prædestinatio, sed potius ut operemur quò ipsius prædestinationis finem consequi mereamur. Sic enim ait. Quapropter fratres magis satagite ut per bona opera certam vestram vocationem & electionem faciatis. Et Paulus qui certò sciebat se esse prædestinatum, diligentissimus erat bonorum operum executor. Qui enim sciebat repositā sibi esse à deo iusto iudice coronam iustitiæ, castigabat corpus suum, & in seruitutē redigebat, ne forte cum aliis prædicasset, ipse reprobus fieret. Ex quo argumēto satis apertè conuincitur prædestinationem diuinam, nullam prorsus inferre necessitatem nostris operibus, aut in aliquo minuere nostri arbitrii libertatem. Alia autem argumenta quoniam debiliora sunt, omitto. Aduersus hanc hæresim post illos vetustos authores quos supra recensuimus, scripsit Iohannes Cochleus duos libros de libero arbitrio aduersus Philippum Melāchthonem. Et Iohannes Echius aduersus Lutherum de eadem re scripsit satis (ut solet) diffuse. Iohānes Roffensis episcopus in eo opere quod contra Lutherū edidit, vno integro articulo, videlicet. xxxvi. de hac re disputat. Illa etiam quæ nos supra in titulis de fato, de futuro contingenti, de gratia, diximus, valde huic loco seruire possunt.

Lutherus. **S**ecunda hæresis est quæ docet hominem post diuinam gratiam deperditam nō posse aliud facere quā peccatum. Huius hæresis author est etiam Lutherus, dicens quòd arbitrium hominis destitutum gratia dei, quanto magis nititur, tanto grauius peccat. Hæc hæresis ex his quæ nunc proxime docuimus, prosternitur: quoniam si hominis arbitrium ex se & ex sua conditione liberum est, non potest per quodcunque adueniens peccatum suam libertatem amittere, & per consequens etiam cum in peccato fuerit, poterit sicut peccare, ita & peccatum vitare, & bonum opus, quanuis non meritorium, operari. Hoc etiam specialiter conuincunt quædam testimonia ex illis quæ supra produximus, ut est illud, **Iohannis i.** Dedit eis potestatem filios dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Nam hæc potestas (ut diximus) magis videtur esse collata peccatoribus quā iustis, quoniam iusti per gratiam quā habent, iam sunt filii dei, nec est eis opus ut iterum fiant filii dei. Et illud **Apocal. ij.** de Iezabele Deus ait, Dedi illi tempus ut poenitentiam ageret. Frustra illi datur tempus si illa poenitere non potest. Præterea frequentissimæ sunt in sacra scriptura monitiones quibus peccatores exhortantur ad poenitentiam præteritorum. Conuertimini (inquit dominus) & agite poenitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Et per alium prophetam iterum ait, Conuertimini ad me in toto corde vestro. Et ipsemet Saluator ait, Agite poenitentiam: appropinquabit regnum cœlorum. Frustra autem monentur ad poenitentiam peccatores, si nihil aliud quā peccare possunt.

Iouinianus Pelagius. **T**ertia hæresis docet liberum arbitrium post receptam baptismatis gratiam non posse amplius peccare. Hanc hæresim primus docuit Iouinianus monachus. illam etiam impingit Augustinus in libro de hæresibus Pelagio. Sed de hac hæresi iam supra disputauimus in titulo de gratia, hæresi secunda: & ex his quæ nunc proxime aduersus primam huius tituli hæresim diximus, satis apertè conuincitur: quoniam sicut peccatum non tollit arbitrii libertatem, ita nec gratia, quoniam libertas est naturaliter insita humano arbitrio, ita ut per nullum superueniens accidens tolli possit. Quo fit, ut sicut in peccato existens propter suæ libertatis potestatem poterat aliud peccatum vitare, ita in gratia existens propter eandem arbitrii libertatem possit aliqua in posterum peccata committere. Et ita factum esse, vrgentissimis testimoniis comprobauimus supra in titulo de gratia hæresi secunda.

Lingua.

Genesis xi.

Hilaster in suo libro de hæresibus censet esse hæresim dicere quod ante Babel ædificationem fuerit solum vna lingua: quoniā (ut ille ait) firmiter credendum est plures ante illud tempus fuisse linguas, quas tamen indito quodam à deo spiritu omnes vsque ad illud tempus callebāt. Quod autem scriptura dicit terram fuisse vnius labii, ideo dictum putat, quia etiam plura essent genera linguarum, omnes tamen se inuicem intelligebant: quia (ut ait) omnibus erant omnes linguæ notæ. Ego autem ab hac Philastri sententia tam longe absūm, ut putem hæresim esse quod ille

A ille docet. Nam scriptura sacra tam apertè dicit vnicam tantum fuisse linguam, vt nihil manifestius dici possit. Erat, inquit, terra labii vnus. Si varietas linguarum erat in terra, non diceretur verè terram esse labii vnus, quanuis quilibet homo omnes linguas sciret. Nam etsi Italus intelligat Hispanum, & Hispanus vice versa intelligat Italum, nullus tamen sanæ mentis negabit variam esse illorum linguam. Nullus etiam dicet vnicam esse amborum linguam, cum sit cuique illorum propria lingua. Intelligentia siquidem linguarum nō valet efficere vt duæ aut tres linguæ vna dicantur. Quo fit vt quanuis omnes se mutuò intelligerent, non possit dici terram fuisse vnus labii, si varietas linguarum erat. Præterea illa linguarum varietas superflua erat, si omnium linguas omnes callebant. Lingua enim ad id solum inuenta est, vt per illam nostros conceptus manifestemus: quoniā (vt beatus Augustinus quintodecimo libro de trinitate ait) verbum quod foris sonat, signū est eius verbi quod intus latet. Si ergo lingua vna satis omnibus erat vt suos quisque animi conceptus & affectus aliis innotescere faceret, quid opus erat tot superaddere linguas? Nunc autem post illud superbiæ peccatum quod in Babelis ædificatione monstratum est, non potest dici inanis & superflua hæc linguarum multitudo: quoniam ad retundendam illorum superbiam inducta est à deo, & vsque hodie ad nostram etiam reprimendam superbiam seruata. Deinde scriptura sacra dicit tunc primum cum Babel ædificari cœpit, confusum esse labium vniuersæ terræ. Quid est dicere labium tunc primum esse confusum, nisi quod tunc est primò diuisum, & multiplex variumque factum? Nam vbi vnitas est, ibi confusio esse non potest: vbi autem multitudo, ibi est & confusio. Sed ante Babelis ædificationē non erat confusum labium vniuersæ terræ: ergo ante illud tempus non erat varium aut multiplex, sed vnicum duntaxat. Rursum hanc nostram sententiam docent omnes sacri doctores qui de hac re scripserunt: neque vnus est ex illis qui Philastri sententiæ faueat. Beatus Augustinus in libro de mirabilibus sacræ scripturæ capite nono sic ait. Cum ad illud vsque tempus esset vnus linguæ cunctus populus vniuersorum qui ad tale opus venerat, linguas in diuersa verba diuisit: scilicet vt rectissimo arbitri iudicio, qui alto superbiæ tumore membra cōtempserat, in fragilissimæ substantiæ suæ modo sermonis vtique poenam sentiret. Et hoc non in ipsis tantum patribus quod euenerat fiebat: sed per omnes filiorum propagines talis vindictæ conditio pertransibat: vt qui æternam sibi posteritatis famam quærerent, mansuram in illis posteritatibus ipsius præsumptionis per vniuersa venturi seculi tempora animaduersionem inuenirent. Hactenus Augustinus. Ex quibus verbis id potissimum annotandum est, quod in principio dixit linguas in diuersa verba fuisse diuisas, & non (vt Philaster ait) in diuersam linguarum præexistentium notitiam. Eucherius Lugdunensis episcopus lib. secundo super Genesim capite septimo ita ait. Eo autem tempore quando linguarum facta est varietas, in sola domo Heber quæ antea fuit lingua remansit. Hæc Eucherius.

D Ex quibus verbis apertè satis constat illum sentire vnam solam tunc fuisse linguam, videlicet hebraicam. Neque pro hac re opus est plura citare testimonia, sed vnum solum quod maximi est ponderis, proferam, nempe Sibyllinum. Nam Iosephus lib. primo antiquitatum capite nono hæc quæ sequuntur verba Sibyllam dixisse refert. Cum omnes homines vnus vocis existerent, quidam turrim ædificauerunt excelsam, tanq̃ ascensuri per eā in cælum. Dii verò immittentes ventos, euerterunt turrim, & vocem propriam vnicuiq; partiti sunt: & propterea Babyloniam vocari contigit ciuitatem. Hæc Sibylla. In quibus verbis annotare oportet quod dixit vocem propriā cuique esse partitam: & non dixit esse vnicuique datam propriam antiquæ vocis cognitionem. Firmiter ergo credendum est vnam solum ante Babel ædificationem fuisse linguam. Philaster autem ex praua scripturæ intelligentia deceptus est. Nam anteq̃ de huius turris ædificatione scriptura loqui inciperet, cum septem filios Iapheth per ordinem recenseret, hæc dixit. Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis vnusquisque secundum linguam & familias suas. Quæ verba non intelligens Philaster esse per anticipationem dicta, putauit iam tunc fuisse plures linguas antequam Babel ædificaretur. Oportebat tamen illum meminisse sacræ scripturæ morem esse aliqua per anticipationem narrare: vt scilicet antequam facta fuerint, quodammodo & perfunctorie narrentur, vt postea suo ordine res quæque gesta largius describatur. Hæc enim vna est & non minima ex Ticonii regulis pro sacræ scripturæ intelligentia, quas beatus Augustinus in lib. de doctrina christiana impense laudat. Superius enim sacra scriptura per anticipationem dixerat vnūquemque populum suam linguam habuisse, nec tamen dixerat quo pacto, sed pertransiit ad aliorū filiorum Noë progeniem describendam: deinde verò

Augustinus

Augustinus

Eucherius

Iosephus.
Sibylla.

Gene. x.

Gene.xi.

Augustinus

ad id quod omiserat rediens, narrat quomodo vel ob quam causam diuisio vel cōfusio linguarum multarum facta fuerit, & dicit. Erat autem terra labii vnius &c. Et hunc esse verum literę sensum docet beatus Augustinus libro sextodecimo de ciuitate dei capite quarto sic inquit. Cum ergo in suis linguis istę gentes fuisse referantur, redit tamen ad illud tempus narrator, quando vna lingua omnium fuit: & inde iam exponit quid acciderit vt linguarū diuersitas nasceretur. Et erat, inquit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus. Hęc Augustinus. Et quidem pro hac re satis me dixisse arbitror, hoc solo contentus, si prius monuerim lectorem, vt animaduertat quā periculosum sit leuiter de heresi pronunciare. Nā Philaster vir alioqui doctus, & pro fide catholica pugnans, cum alios de heresi notat, ipse in errorem labitur, assertionem verē catholicam damnans. Nec miror: quoniam (vt est in prouerbio) bonus quandoque dormitat Homerus. Sed neque ipse Philaster (vt beatus Augustinus de illo refert) homo admodum doctus erat: propter quod in suis censuris facilius errare potuit.

FRATRIS ALFONSI DE CASTRO, SAMO- RENSIS ADVERSUS OMNES HAERESSES

Liber X.

Malum & malitia.

Vxta Aristotelis præceptum, omne æquiucū prius est in sua diuersa significata partiendum, & postea de eorū quolibet seorsum loquendum. Cum ergo hæc vox malum, aut hæc vox malitia, multa significet in sacris literis, oportet vt prius q̄ de eius significatis loquamur, ostendamus multiplicē illius significationē. Est enim multiplex malū, & omne tale aduētitiū aut accidentale. nam q̄ nulla res sit mala ex natura, iam supra cōtra impiū Manichęum deo authore euicimus, in tit. de Creatura, heresi. ii. Malū ergo quod accidit rei, duplex

est. nam quoddam est malum culpæ: aliud est malum poenæ, quod mea sententia rectius dici posset damnum. Iuxta hanc ergo mali partitionem etiam partitæ sunt hæreses quæ de malo loquuntur.

Florinus.

Blastus.

Seleucus.

Hermias.

Math. vii.

Roma. xi.

Esaia. vi.

Prima ergo hæresis dicit malum esse à deo, & deum facere mala. Huius hæresis author fuit Florinus quidam, à quo Floriani dicti sunt. Hic Florinus fuit tempore Cōmodi imperatoris, & papę Eleutherii. Florinū i eodē errore imitatus est quidā alius nomine Blastus. Et aduersus hos duos hæreticos (vt testatur Eusebius Cæsariensis libro quinto historię Ecclesiasticę capi. xx.) scripsit beatus Irenæus: ad Blastum de schismate librum vnū: ad Florinum de monarchia, & quod deus non sit author malorum, librum alium. Hunc eundem errorem postea suscitauit Seleuciani & Hermiani à Seleuco & Hermia authoribus sic appellati. Hi dicebant malum aliquando esse à deo, aliquando à materia. Hunc errorem apertissimē damnat ipse veritatis magister dicens, Non potest arbor bona fructus malos facere. Aut ergo deus bonus nō est, aut mala producere nō potest. At deus bonus est, immo ille solus bonus est: quoniā ex se & à se bonus est: ergo ille mala facere non potest. Præterea, Paulus Apostolus in ea quę est ad Romanos epistola ait, Si radix sancta, & rami. At nullus verē potest dici sanctus nisi deus, qui solus est sanctus, sicut & solus dominus. Nam de hoc duo seraphim clamabant alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus deus Sabaoth. Si ergo deus sanctus, quī fit vt rami ab eo procedētes mali sint? Nō enim fallitur Apostolus dicēs, Si radix sancta, & rami. Rursum, Si deus est causa malorū, aut malorū q̄ à natura sunt mala, aut eorū malorū quę sunt cōtraria iustitię & rectitudini, quę alio nomine vocātur vitia & peccata. Mala ex sua natura nulla esse, superius in titu. de creatura contra Manichęum ostendimus. Quod si nihil est à natura malum, & deus (vt Florinus ait) est author malorū, necesse est vt sit author vitiorum & peccatorum nostrorum, & per consequens perditionis nostrę. Verū huic sententię ipsemet contradicit, qui per prophetam

A prophetā Oseam ait, Perditio tua ex te Israel, tantūmodo in me auxiliū tuū. Et certē si deus Oseā. xij.
esset causa nostrorū malorū, nimis iniustus esset, si nos puniret propter mala quæ ipse operatus est. At cū deus puniat peccatores, & iustissimē hoc faciat, qui iustus est, & iniustē nihil agere potest, conuincitur inde apertissimē illum nō esse causā nostrorū malorū. Sed hic quispiam fortasse obiiciet nobis illud Apostoli, O homo, tu quis es qui respōdeas deo? Nū- Roma. ix.
quid dicet figmentū ei qui se finxit, quid me fecisti sic? An nō habet potestātē figulus luti ex eadem massa facere aliud quidē vas in honorē, aliud verò in contumeliā? Ex quibus verbis forte alicui videbitur Paulum asserere mala esse à deo, cum dicat deum fecisse aliqua vasa in cōtumeliā. Sed hoc nō ita se habet. Pro cuius clariori intelligētia id prius admone- re oportet, solenne esse in sacris literis permissionem dei actionem illius vocare, ita vt illa quæ deus permittit, eundem agere dicat. Ego (inquit deus) indurabo cor Pharaonis. Tunc
B enim deus peccatorum corda obdurat, cū illos pro magnitudine suæ bonitatis tolerat, nō eos statim puniens, sed expectans ad pœnitentiam, propter cuius benignitatē & patientiā qua peccatores abutuntur, illi redduntur quotidie peiores: quemadmodum dominus habēs seruum improbum, quem humaniter & benignē tractans facit deteriorem: non quidem q̄ dominus seruum malitia imbuat, sed quòd seruus abusus sit domini benignitate ad augen- dam suam malitiam. Indurare ergo dicitur deus Pharaonem, quia permittit illum indu- rari. Sic enim intelligendum est illud quod dominus per Ezechielem prophetam ait, lo-
quens de propheta respondente peccatori interroganti in malitia sua, Ego decipiam (in- Ezech. xiii.
quit) prophetam illum. Decipiet quidem, non q̄ notitiam fallacem in eo causet, sed quia permittet illum decipi, & hoc propter malitiam ipsius interrogantis. Vnde ipse dominus subiungit dicens, Iuxta iniquitatem interrogātis, iniquitas prophetæ erit. Ad eundem mo- dum etiam intelligendum est illud dictum Pauli apostoli proximē citatū, quo ait deum fa-
C cere alia vasa in honorem, alia in contumeliā. Facit enim deus omnia quantum ad eorum substantiam, iuxta illorum autē bonitatem & malitiam vario modo se habet. Nam illorum bonitatem facit deus cum libero illorum arbitrio, quod simul cum deo operatur. Illorum verò malitiam deus non operatur, sed solū illorum liberum arbitrium. Deus ergo dicitur facere vasa in ignominiam, non q̄ ipse fecerit illa ignominiosa, sed quia postquam deus fecit vasa, id est homines quantum ad eorum substantiam, illi deo permittēte lapsi sunt in ignominiam. Sic igitur accipiendum est cum dicitur deum facere vasa in contumeliā, vt facere ibidem capiatur pro eo quod est permittere, sicut & in aliis pluribus scripturæ locis factum esse comperimus. Et de hac hæreſi hæc dicta sufficiant.

S Ecunda hæreſis docet aliquas esse creaturas ex se malas, & has dicit esse productas non à deo summo bono, sed à quodam alio principio omniū malorū quod dicit esse sum- mum malū. Hæc hæreſis tribuitur Manichæo velut primo illius auctori, & hoc quia
D forte ab illo magis innotuit, aut forte quia magis sub illo preualuit vt plures deciperet. Nā alioqui iniustē hæc hæreſis tribueretur Manichæo velut illius parenti, cum multo vetustior sit illius origo. Cerdon siquidem (vt ait Augustinus in libro de hæreſibus cap. vigesimo pri- Cerdon.
mo testatur) duo posuit principia rerum, vnum bonū à quo bona, aliud malum à quo cun- cta mala procedere dicebat. Ante Cerdonem docuerunt etiam hunc errorē ii hæretici qui vocati sunt Gnostici. Hoc enim illis tribuit Augustin⁹ in libro de hæreſibus cap. sexto. Ma Gnostici.
nichæus ergo dixit duo esse principia, vnum bonū à quo producta sint bona, videlicet in- uisibilia & incorporea, prout sunt supercoelestes & angelicæ substantiæ, & animæ rationa- les. Alterum malum, à quo (vt dicit) producta sunt omnia mala, & hæc dicit esse omnia cor- poreā & visibilia. Contra hanc hæreſim pluribus in locis iam supra disputauimus. Nam in titulo de creatura, hæreſi prima, ostendimus omnes creaturas esse productas ab vno deo. Et hæreſi secunda eiusdem tituli probauimus ex sacris literis aduersus eundem Manichæum
E omnes creaturas esse bonas. Et in titulo de deo, hæreſi prima, conuicimus apertissimē ex sa- cris literis vnum esse deum, qui vetus & nouum condidit testamentum. Ad illa ergo loca recurat lector, quoniam ex illis satis apertē hæc hæreſis prosternitur. Et si lector curio- sus plura de hac re nosse cupit, petat ab Augustino, qui sapissimē aduersus hæc hæreſim dis- putat. In libro de libero arbitrio ostendit malum nullum esse ex sua natura, nec à deo, sed à nostro libero arbitrio. Hoc idem probat latissimē & efficacissime in libro secundo de mo- ribus ecclesiæ. In disputatione quam habuit cum Fortunato Manichæo, de eadem re tracta- tur. In libro de duabus animabus eandem rem agit.

Tertia hæresis negat deum facere aliquod malum, qualecūq; illud fuerit. Huius hæresis author (vt testantur Philaster & Augustinus) fuit quidā Coluthus Aegyptius, à quo dicti sunt Coluthiani. Et quāuis Augustinus de his Coluthianis scribēs in libro de hæresibus cap. lxxv. subticuit patriam Coluthi illorum authoris: tamen Philaster expressit in suo libro de hæresibus. Hæc sententia ideo de hæresi notatur, quoniam afflictiones & angustiae mala vocantur in sacra scriptura, non q̄ ex se mala sint, sed q̄ sint aut videantur mala tolerantibus. Nocent certē aliqua ex parte afflictiones & cruciatus illis quibus infliguntur: ex alia tamen parte profunt, cum per illorum patientiam mali emēdentur, & boni meliores fiant. Quia ergo generali sententia Coluthus asserbat deum non esse alicuius mali factorem, ideo velut hæreticus damnatur, & meritō, quoniam constat ex sacris literis afflictionem infligi à deo, & hanc vocari malum. Nam per Esaiam prophetam dominus ait, Ego dominus, & nō est alter, formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum. Malum hic dixit bellum, non quod per se malum sit, sed quod malum sit illis qui sustinēt: malum quidē, quia nocuum. Quod autem nomine mali ibi intelligat bellum, cōvincitur ex literæ decursu, in qua est quædam cōtrariorum oppositio. sicut enim tenebræ contrariæ sunt luci, sic etiam paci bellum. ergo cum paci opposuit malum, conuincitur vt malum sit bellum. Præterea, per Hieremiam prophetam hoc idem expressius deus ostendit, sic dicens populo Iudæorū, Ecce ego inducā super eos mala, de quibus exire non poterunt. Et quod mala ibi dixerit afflictiones, conuincit id quod sequitur, Clamabunt (inquit) ad me, & non exaudiam eos, & ibunt ciuitates Iuda, & habitatores Hierusalem, & clamabunt ad deos quibus libant, & non saluabunt eos in tempore afflictionis eorum. Ecce apertissimē afflictiones dictas esse mala quædam, quæ dominus minatur se inducturum super ciuitates Iuda, à quibus dicit eas non posse saluari per auxiliū deorum quibus libabant. Rursum, Ionas propheta describens qualiter Nininitæ ad eius prædicationem pœnituerint, ait, Et vidit deus opera eorum quia conuersi sunt de via sua mala, & misertus est deus super malitiam quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit. Deinde, ipse veritatis magister prohibens solitudinem in crastinum, ait, Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. sufficit diei malitia sua. hoc est, sufficit cuique diei vt pro necessariis ad illum diem, tribulationem & angustiam toleret. Demum, apud Amos prophetam dicitur, Non est malum in ciuitate quod dominus non fecerit. per quæ verba innuere voluit nullam esse tribulationem aut angustiam quæ non veniat à domino, illam aut faciente, aut permittente.

Quartæ hæresis est quam inter alias Philaster recenset, quæ (vt ille ait) docuit malos reges aut pseudoprophetas non à sua venire voluntate, sed à dei iussione procedere dicere. Sed huius hæresis nullum indicauit auctorem. Sit tamen quiuis huius sententiæ auctor: constat illam esse à fide catholica alienam. Nam Hieremias ad Sedechiam regem Iuda & ad populum eius loquens ait, Subiicite colla vestra sub iugo regis Babylonis, & seruite ei, & populo eius, & viuetis. Quare moriemini tu & populus tuus gladio, & fame, & peste, sicut locutus est dominus ad gentē quæ seruire noluerit regi Babylonis? Nolite audire verba prophetarum dicentium vobis, Nō seruietis regi Babylonis: quia mendacium ipsi loquuntur vobis: quia non misi eos, ait dominus: & ipsi prophetabant in nomine meo mendaciter, vt eiiciant vos, & pereatis tam vos quàm prophetae qui vaticinantur vobis. Hæc Hieremiæ verba tam aperta sunt ad huius hæresis oppugnationem, vt non sit opus interpretatione: quoniam de pseudoprophetis loquens dicit dominus quod non misit eos. Et de malis regibus per Oseam prophetam loquens dominus ait, Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterunt, & non cognoui. Quibus verbis decem tribubus deus exprobrat quod Hieroboam & succedentes illi reges præter dei voluntatem reges instituerint, & illi citra dei consiliū dominati sint. Mali ergo reges non à deo mittuntur vt mali sint, sed suo ipsorum arbitrio mali fiunt. Verū hic huius hæresis author nobis obiiciet quod in libris regum legitur de Achia propheta Silonite, q̄ lacerauit palliū suū in duodecim sectiones: ac decem quidem dederit Hieroboā, prædixitq; illi, Rex decem tribuum eris. & postea dehortans Roboam regem à bello quod parabat facere aduersus Israelitas vt illos ad suum imperiū reduceret, dixit deus. A me enim factū est verbū hoc, quibus verbis deus testatus est se decem tribuum regnū tradidisse Hieroboā. ergo ille ex deo regnauit. Cui obiectioni nos respondemus q̄ multa sunt in sacris literis quæ à deo facta esse dicuntur eò q̄ illa fieri permisit, non quidem q̄ præcedente dei consilio & voluntate facta esse

A esse credamus, sed ex permissione, ita scilicet quod malignis hominum voluntatibus obstare noluerit, sed illos ex proprio eorum arbitrio agere permiserit. Sic enim accipiendum est quod de gentibus ait Paulus. Tradidit illos deus (inquit ille) in desideria cordis eorum, in Rom. i. immunditiā, ut contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Tradidit dixit pro eo quod est permisit. Deus enim non est nostrarum culparum auctor: permittit tamen nobis ex nostra sententia agere. Cum autem ab illo dimittimur, in maxima quoque peccata labimur. Sic enim ipse per prophetam testatur dicens. Dimisi eos secundum desideria cordis eorum: Psal. 80. ibunt in adinventionibus suis. Sic etiam accipiendum est quod de malo propheta, qui populo propter illius iniquitatem datus est, dominus per prophetam Ezechielem loquens ait, Ezech. xiii. Et propheta cum erraverit, & locutus fuerit verbum, ego dominus decepi prophetā illum. Non est enim verisimile ut deus qui tam strictē deceptiones & fallacias hominibus prohibuit, ipse decipere velit. Propter quod id quod ait, decepi prophetam illum, sic accipiendum est, quod illum decipi permisit, nec illum docere voluerit. Sic etiam cum dixit, A me 3. Re. 12. factum est verbum hoc, videlicet ut Hieroboam decem tribubus imperaret: permissionem diuinam intellige. Quando verò dixit, Ipsi regnauerunt, & non ex me: principes extiterūt, Osee. viij. & non cognoui: sic accipere debes, quod non dei consilio aut praecepto factum sit. Sed ut ista apertiora sint, admonere decreui quod duo oporteat considerare in quolibet malo propheta, & in malo rege. Alterum est propria illius nequitia: alterum est quod malus ille existens aliis prophetet aut regnet. Primum, videlicet regis aut prophetae culpa, nunquā est à deo. Et si de hoc intelligit hæc sententia quæ docet malos reges aut prophetas esse à deo, ita ut sentiat istorum peccatum esse à deo: non solum est hæresis, sed aperta in deum blasphemia. Alterum est quod cum rex aut propheta ex se, hoc est à suo arbitrio iam malus sit, deus illum mittit ut prophetet aut regnet populo alicui malo propter sua peccata. ille autem sic missus, non à deo mittitur ut prophetando decipiat, aut regnando tyrannidem exerceat: sed postquam illum suo arbitrio malum factum deus mittit ad aliquod bonum, finit illum iuxta suam malitiam agere, ut sic populum puniat. Et quidem hoc verum est. Nam (ut ait Iob) deus regnare facit hypocritam propter peccata populi. Non facit deus illum hypocritam: sed cum ille iam sit hypocrita & malus, illum deus regnare facit propter peccata populi. Et per Esaiā prophetā dominus ait, Vē Assur. virga furoris mei, & baculus ipse est, Esaiā. x. in manu eius indignatio mea. Ad gentem fallacem mittam eum, & contra populum furoris mei mandabo illi ut auferat spolia, & diripiat prædam, & ponat illum in conculcationem quasi lutum platearum. Ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius nō ita existimabit. Vide hic qualiter deus miserit Assur, quanvis ille se à deo missum nō intellexerit. Et apostolus Paulus ait, Eō quod charitatem veritatis non receperunt, ut salui fierent, ideo mittet illis deus operationem erroris, ut credant mendacio: ut iudicentur omnes qui non credunt veritati. Et iuxta hunc sensum non est hæresis dicere malos reges à dei voluntate venire, sicut aliās in titulo de potestate dicemus.

Maria virgo.

Non est mirum si dei genitricis honorem hæretici conati sint minuire, cum etiam ipsius dei nomen non sint veriti polluere. Eluidius ergo vnus ex his Eluidius. qui in insipientia sunt deprehensi, asseruit beatam dei genitricē post Christi natiuitatem fuisse carnaliter cognitā à Ioseph viro suo. Ad quem errorem docēdum motus est ex eo quod apud Matthæum dicitur, Antequam Mathæi. i. conuenirent, inuenta est in vtero habens. Et iterum, Non cognouit eam Ioseph donec peperit filium suum primogenitum. Ex quibus locis Eluidius colligit dei genitricē postquam peperit Christum, esse à Ioseph cognitā carnaliter, eamque peperisse filios alios quos (ut ait) euangelium appellat fratres Christi. Nam apud Matthæum dicunt Iudæi Christo, Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te. Verum Eluidius ex li- Math. xvij. tera perperam intellecta in hunc errorem lapsus est. Huius hæresis fautores vocati sunt Antidicomaritæ. Hunc errorem impingit etiam Iouiniano Augustinus in libro de Antidico- hæresibus. Hieronymus tamen qui duobus libris contra Iouiniani errores pugnat, nunquā maritæ. huius meminit. Primò ergo dei genitricis virginitatem ostendamus: deinde respondebi- Iouinianus mus Eluidii obiectionibus. Ad ostendendam Mariæ virginitatem perpetuam etsi scri-

pturae sacrae locus apertus deficiat, non desunt tamen alia testimonia eque aut paulo minus efficacia. Ecclesiae namque authoritas non minoris est potestatis quam sacra scriptura, quoniam sicut sacra scriptura eo quod a sancto spiritu est condita, errare non potest, ita ecclesia quoniam a spiritu sancto regitur & docetur, nec fallere nec falli potest. Ecclesia autem sentit dei genitricem fuisse perpetuo virginem, quoniam sic eam ubique terrarum praedicat, ut nomine virginis intactae & intemeratae semper illam appellet. Praeterea concors omnium sacrorum doctorum sententia (ut supra libro primo docuimus) pro vera fide habenda est, quoniam non esset possibile ut omnes concorditer sentirent, nisi a spiritu sancto uno illorum omnium doctore atque rectore fuissent edocti, potissimum cum plures eorum fuerint abinuicem loco & tempore separati, ita ut nec unus alium nouerit, nec illius opera viderit. quapropter fieri non poterat ut omnes concorditer sentirent, si spiritus sanctus communis eorum magister illorum intellectus ad sic sentiendum non illustrasset. Quod autem omnes sacri doctores sentiant beatam dei genitricem fuisse semper virginem, res est tam aperta, ut non sit opus eorum testimonia impraesentiarum afferre, quoniam vix aliquem librum sermonum ad populum reperiesset, in quo non sint plurima sacrorum doctorum pro hac re testimonia. Et hoc non solum sensere Latini, sed idem etiam clamant Graeci scriptores. Hoc enim sentit Theophylactus Graecorum recentissimus, idem saepe clamat Damascenus, idem docet Chrysostomus, idem sentit Basilus, praecipue in quodam sermone de humana Christi generatione. De Origene non est opus dicere, quum in plerisque locis eam praedicet virginem perpetuam. Beatus Irenaeus Lugdunensis episcopus temporibus Apostolorum valde vicinus qui fuit discipulus Polycarpi martyris: is inquam nunquam dei genitricem (quod sciamus) appellat nisi nomine virginis. Et ut vnum est multis locis ostendam, libro tertio aduersus haereses cap. xxiii. & sequentibus saepe illam virginem appellat. Beatus Ignatius, cuius aliquot extant epistolae ad deiparam virginem, eam fuisse virginem saepissime testatur. Deinde non solum doctores hoc sentiunt, sed totus populus Christianus spiritu sancto impellente in hanc sententiam flectitur. Quid ergo impii haeretici contra omnium sacrorum doctorum & totius populi consensum docere tentant? Oportet ergo ut (quemadmodum de Ismaele haereticorum typo dicitur) manus omnium catholicorum contra Eluidium leuentur, quia ille manus contra omnes leuare tentauit. Omitto hic figuras & aenigmata in quibus sacra scriptura perpetuam Mariae virginitatem prodidit, quoniam haec (ut in primo libro docuimus) parum valent ad conuincendos haereticos. Rursum, si beata dei genitrix postquam Christum peperit (ut Eluidius ait) cognita est a viro suo, & genuit filios, quare Christus moriens non commendauit eam alicui ex aliis filiis? Iniuriam nanque fecisse videretur aliis filiis, commendando matrem suam alii quam filio, quoniam per hoc videretur parum confidisse de filiis quod debitum matri exhiberet obsequium. At cum ii quos Eluidius asserit fuisse filios virginis, viri fuerint sanctissimi, credendum erat eos sollicitam curam acturos pro dei genitrice si illorum mater fuisset. Nam (ut de caeteris taceam) Iacobum, qui dictus est frater domini, constat virum fuisse sanctissimum. Si ergo hic filius fuisset dei genitricis, non erat opus illam Iohanni commendare, neque Christus vnquam illam Iohanni commendasset, quoniam hoc in inuidiam aliorum filiorum factum esse videretur. Praeterea in sepulcro Christi sicut nec ante ita nec post Christum quisquam alius positus est. Si ergo corpori Christi defuncti talis exhibitus est honor, ut nullus alius in eius sepulcro positus fuerit propter illius reuerentiam, multo maior honor oportet fuerit ventri virginis exhibitus, ut nec ante Christum nec postea ullus hominum ventrem ipsius intrauerit, praecipue quod in ea non solum corpus Christi defuncti, ut in sepulcro, in quo solum corpus absque anima, deitati tamen coniunctum iacuit, sed totus Christus integer reconditus fuerit. Accedit ad haec etiam testimonium illud Matthaei quod nobis obiicit Eluidius. Suo enim ipsius gladio ipsum Eluidium tanquam alterum Goliath transfigere oportet. Sic enim ait Matthaeus, Non cognouit eam Ioseph donec peperit filium suum primogenitum. Tunc percontari oportet Eluidium, quare Ioseph abstinet a tactu virginis usque ad diem partus? Certum est eum non alia de causa abstinuisse nisi ob reuerentiam eius qui in utero virginis gestabatur. Audierat nanque Ioseph angelum sibi in somnis dicentem. Quod in ea natum est, de spiritu sancto est. Qui ergo propter angeli vocem sibi in somno factam abstinet, nonne multo magis abstinerebit cum oculis suis innumera videat miracula quae pueri nati maiestatem & diuinitatem, & matris dignitatem apertissime ipsi Ioseph demonstrabant? Ioseph nanque videt eam praeter communem aliarum mulierum legem parientem sine dolore, sine

Gene. xvi.

Iohan. xix.

Matth. i.

Ibidem

re, sine

Are, sine obstetrice, audit multitudinem angelorum cantantium & dicentium, Gloria in al- Lucæ. ij.
 tissimis deo. videt pastores clamantes, Magos adorantes. Cum hæc ergo & alia plurima vi-
 dit post partum: credendum est tunc magis reueritum fuisse virginem deiparam, magisque
 ab illa abstinuiffe, quam ante partum. Nam si prohibetur omnes ne tangant montē in quē Exod. xix.
 Moyses recepturus legem ascendit, eò quòd ibi apparuit dominus, quanto magis erit pro-
 hibitum Ioseph tangere virginem gloriosam, quæ est mons ille vnde abscissus est lapis si- Daniel. ij.
 ne manibus Christus deus noster? Sed iam opus est vt respōdeamus Eluidii obiectionibus.
 Sic enim argumentatur, Matthæus dicit quòd antequam conuenirent, inuenta est in vtero
 habens: sequitur ergo quòd postea conuenerunt: nam aliàs non esset inuenta antequam cō-
 uenirent, quoniam vox illa antequam, videtur dicere quendam respectum ad sequentia.
B Huic autem respondemus non ita esse vt semper illa vox anteq̃, dicat respectum & cōpa-
 rationem ad futura quæ venient, sed ex communi modo loquendi sepe dicitur per compa-
 rationē ad ea quæ ventura erant si alio modo eorum euentus nō fuisset prohibitus: vt gra-
 tia exempli si quis vellet aliquid ab alio quopiam petere, & ille alio etiam non petente spō-
 te tribuisset, & si sic non dedisset ille, alius reuera petiturus erat, sed ideo non petiit, quia
 ille sponte donans præuenit petitionem alterius: tunc si petatur ab illo vtrum petiit quod
 petere decreuerat: respondebit quòd non. Si petatur quare non petiit: respondebit dicens,
 Quia antequam ego peterem, alius donauit. Et tamē postquam vnus donauit, alter nō pe-
 tiit. Dicitur tamen esse datum ante petitionem, quia etsi non petiit, petiturus tamē erat ni-
 si alter donando præuenisset petitionem. Neque hunc modum loquendi abhorrent sacræ
 literæ. Nam apud Esaia prophetā Deus ait, Ante q̃ clamēt, ego exaudia. quia enim mul- Esa. lxx.
 ta concedit deus nobis non petentibus, dicitur exaudire nos antequam clamemus. Et tamē
 ibi illa vox antequam, nō dicit respectum ad futura, quoniam nullus clamat postquam ex-
C auditus est. Nullus enim adeò demens est, vt petat id quod iam sibi donatum est. Ad hunc
 modum dicitur in Matthæo q̃ antequā conuenirent, inuenta est in vtero habens, quia etsi
 postquam inuenta est, nunq̃ cōuenerint, tamē forte Ioseph voluisset coire cū ea nisi prius
 ab angelo fuisset admonitus de admirabili virginis impregnatione. Secundo obiicit Elui-
 dius illud Matthæi quod de Ioseph ait, Nō cognouit eam donec peperit filiū suum primo- Matthæi. i.
 genitum. Si non cognouit eam (inquit Eluidius) donec peperit, ergo postquam peperit, co-
 gnouit eam: nam aliàs non posuisset terminum dicens, donec peperit, sed absolute dixisset,
 non cognouit eam. Huic obiectioni etiam respondemus falsum esse quod ait aduerbium il-
 lud videlicet donec, significare terminū & finem actus designati per verbum cui additur,
 ita vt post talem finem iam postea nō sit tale opus aut operatio per verbum cui additur,
 designata. Sed dicimus q̃ talia aduerbia videlicet, donec, vsque, & similia siqua sunt, solum
 significant cōtinationem actus per verbum cui adduntur designati, nullo habito respectu
D ad futura, siue ille idem actus postea succedat, siue non. Si enim de Petro qui ex Hispania
 vsque in Flandriam recessit, quærat, quòd iuit Petrus? verē quisque respōdere potest quòd
 iuit vsq; Lutetiam, aut vsq; Burdegalim, aut vsq; Baionam, etiam si vltra hæc oppida pro-
 gressus fuerit. Et hic modus loquendi frequens est in sacris literis. In Esaia nanq; sic loqui-
 tur deus, Vsque ad senectam ego portabo eos. & tamen postquam senuerimus, non minus Esaia. xlv.
 portabit nos. Et in psalmo septuagesimo, Vsque in senectam & senium deus ne derelin-
 quas me, donec annūciem brachiū tuum generationi omni quæ ventura est. Ecce ibi vides
 posita ambo aduerbia, videlicet vsque, donec, & tamen post illa tempora non petit David
 derelinqui. Et apud Matthæum ait Christus, Ego vobiscum sum vsque ad consummatio- Matth. vlti.
 nem seculi. Ex quibus verbis iuxta Eluidii interpretationem oporteret colligere quòd con-
 summato seculo Christus non erit nobiscum. Absit tamen vt in talem errorem vllus labat-
 tur. De coruo quem misit Noe ab arca, dicitur q̃ non reuertebatur donec siccarentur aque, Gene. xij.
E qui tamē nūquam postea fuit reuersus, etiā siccatis aquis. Et in psalmo, Oculi nostri ad do- Psal. cxxij.
 minum deum nostrum donec misereatur nostri. Nunquid postquam deus misertus fuerit
 nostri, non amplius leuabimus oculos nostros ad deum? Absit, quoniam qui hoc dixit, alibi
 ait, Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et iterum, Quomodo dilexi legem tuā Psal. xvi.
 domine, tota die meditatio mea est. Et beatus Paulus de Christo loquens ait, Oportet illū Psal. cxviii.
 regnare donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum. Quid ad hæc dicet Eluidi- i. Cor. xv.
 us? Nunquid postquam Christus posuerit inimicos suos sub pedibus suis, amplius non re-
 gnabit? Absit. Regni enim eius (inquit angelus) non erit finis. Sed iam alia via inuadere Lucæ. i.
 tentat Eluidius. Si Christus est (inquit ille) primogenitus virginis, ergo alios habuit dei

filios, ad quorum cōparationem Christus dicitur primogenitus. Et in hac parte etiam hal-
lucinatur Eluidius, quoniam non semper hæc vox primum aut primogenitum dicitur per
comparationem ad secundum aut tertium sequens, sed etiam id quod solum est, dicitur ali-
quando in sacris literis primum, aliquando primogenitum. Quæ duo simul vno contextu
Num. xvij. in libro Numerorum reperiuntur. Sic enim ibi dominus sacerdotibus dicit, Quicquid pri-
mum erumpit è vulua cunctæ carnis quam offerunt domino, siue ex hominibus, siue ex pe-
coribus fuerit, tui iuris erit, ita dūtaxat, vt pro hominis primogenito precium accipias &c.
Ecce audis vno contextu vocari primum & primogenitum etiam id quod solum est. Nam
Lucæ ij. aliàs qui solum vnum filium habebat, non teneretur illum offerre deo & redimere quousq;
alium haberet ad quem relatus diceretur primus. Hoc autem conuincitur esse falsum, quo-
niam beata dei genitrix cum filium suum obtulit domino in manibus Simeonis, iuxta le-
gem fecit, vt Lucas testatur. At tunc temporis beatam dei genitricem nullum alium habuisse
se filium præter Christum, euangelium Matthæi testatur, & Eluidius fatetur. Colligitur er-
go vt Christus primogenitus beatæ virginis meritò dici possit, etiam si nullum alium filiū
habuerit. Quod autem dicitur in euangelio Christum habuisse fratres, parum mouet, quia
solenne est in sacris literis fratres appellari eos qui aliqua consanguinitate coniuncti sunt,
Gene. xij. quanuis non sint ex eisdem parentibus geniti, vt Loth vocatur frater Abraham, quem
tamen eadem scriptura testatur fuisse filium fratris Abrahæ. Cum ergo ea quæ Eluidius
obiicit, nullius sint momenti, & ecclesiæ autoritas tanta sit vt illius definitionibus cre-
dere teneamur, fateri necesse est beatam dei genitricem fuisse perpetuò virginem, quoniā
sic ecclesia docet. Contra Eluidium scripsit beatus Hieronymus singularem tractatum. Bea-
tus Alfonsus archiepiscopus Toletanus ducentis annis & eo amplius Hieronymo po-
sterior scripsit de eadem re aduersus quosdam hæreticos qui hanc Eluidii hæresim in Hi-
spania suscitare conati sunt. Hugo de sancto Victore edidit libellum quendam de perpetua
virginitate Mariæ.

Secunda est hæresis asserens beatam virginem Mariam non esse dicendam dei genitri-
cem, sed tantum hominis cuiusdam iusti matrem. Dicit enim hæc hæresis in Christo
esse duas personas, sicut duas naturas, & vnam personam dicit esse deum solum, & aliā
hominem solum: & huius personæ quam dicit esse hominem solum, dicit beatam virginē
Nestorius. esse matrem. Et ita negat beatam virginem esse matrem dei. Huius erroris author fuit Ne-
storius. Sed de hoc errore iam satis supra dictum est in titulo Christus, hæresi tertia. Ad il-
lum ergo locum recurat lector, quoniam ibi huius erroris expugnationem inueniet.

Martyrium.

Basilides.

Elcesaitæ

Vit quidam error quē docuit Basilides, dicens non esse aliquod crimen ne-
gare Christum persecutionis tempore. Quapropter dicebat esse dementiā
pro hac re pati mortem, cum citra crimen possit Christus negari. Qua sen-
tentia homines à martyrio auertebat. Hunc eūdem errorem docuerūt qui-
dam hæretici dicti Elcesaitæ, quanq̃ aliter, & propter aliam causam quam
Basilides. Nam Basilides (vt de illo ait Philaster) nō simpliciter auertebat homines à mar-
tyrio, sed solum dicebat non esse tolerandam mortem pro confessione mortis & crucifi-
xionis Christi. Hoc autem dicebat, quia (vt supra diximus) Basilides negauit Christum fuisse
crucifixum, sed Simonem illum Cyrenæum, qui angariatus portauit crucem, dixit fuisse
crucifixum pro Christo. Hac igitur de causa ridebat eos qui mortem patiebātur ne Chri-
stum negarent pro nobis crucifixum, quia dicebat eos pati pro mendacio. Huius erroris
fundamētum iam euertimus supra in titulo Christus, hæresi. vii. ideo non est quod amplius
Elcesaitæ modò aduersus eam disputemus. Elcesaitæ verò aliter sentiunt. Dicunt enim ideo non esse
peccatum negare Christum persecutionis tempore, quia is qui fixus est in corde suo, etiam
si ore negauerit Christum pro necessitate, corde tamē in fide permanet. Quapropter dicūt
talem sic ore negantem non peccare, cum deus magis aspiciat cor quam linguam. Hæc de
Elcesaitis narrat Eusebius libro sexto historiæ Ecclesiasticæ cap. xxviii. Hæc hæresis aper-
tissimis scripturæ testimoniis conuincitur. Sapiens nanque ait: Os quod mentitur, occidit
Sapien. i. animā. At qui ore negat, corde autē fatetur, mētitur: occidit ergo animā qui ore negat, etiā
si corde fateatur. Potius ergo deberet mortem corporis pati confitendo Christum, ne cum
negauerit

A negauerit ore, occidat animā, quæ multo melior est corpore. Nam Christus redēptor noster apud Matthæum ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius illum timete qui potest corpus & animam mittere in gehennam. Et paucis interiectis concludit idem saluator, sic inquit, Omnis ergo qui cōfitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo qui in cælis est: qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & ego eum coram patre meo qui in cælis est. Præterea ipse veritatis magister ait, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Rursum beatus Paulus dicit esse necessariam confessionem oris, sicut fidem cordis. Sic enim ait, Si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris quod deus illum excitauit à mortuis, saluus eris. Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Deinde ipse veritatis magister discipulis suis loquens ait, Eritis mihi testes in omni Hierusalem & Iudæa & Samaria, & vsque ad vltimum terræ. Si ergo hi discipuli in persecutione positi Christum negassent ore, etiam si confiterentur corde, fuissent testes mendaces & falsi. Testis autem falsus (vt Sapiens ait) peribit. Nullo ergo modo ob quamlibet persecutionem licet fidem negare ore quantumlibet teneatur corde, sed præstat tolerare mortem, quam negare veritatem, vt sit bonus martyr, hoc est verus testis & fidelis. Nam hoc est martyr græce, quod est latine testis.

Secunda hæresis est quæ docet eos qui se pro peccato interimunt, debere martyres nūcupari, pro eo quod puniunt in se quod dolent commisisse. Huius erroris author fuit Petilianus quidam Donatista, contra quem extant aliquot Augustini tractatus. Hic error conuincitur ex facto Iudæ, qui dolens de peccato quod commiserat, se suspēdit. Quod autem dolens de peccato hoc fecerit, Matthæus testatur, qui ait, Tunc videns Iudas qui eum tradidit, quod damnatus esset, poenitētia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum & senioribus, dicens, Peccaui, tradens sanguinem iustum. Iudam autem fuisse damnatum nullus catholicus dubitat, cum tam apertum sit testimonium scripturæ. Propheta namque de Iuda loquens ait, Cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum. Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter. Et quod hæc verba sint de Iuda intelligenda, beatus Petrus testatur in ea oratione quam ad reliquos condiscipulos habuit post Christi in cælos ascensionem, loquens de subrogatione alterius in locum Iudæ.

Tertia hæresis est adhuc pestilentior, ne dicam atrocior, quoniam asserit omnes qui mortem vltronei patiuntur, esse martyres dicendos, siue talem mortē ab aliis inflictā patiantur, siue eam sibi ipsis infligant. Huius hæresis authores vocat Augustinus Circuncelliones libro de hæresibus capite lxxix. dicens eos esse genus hominū agreste, & famosissimæ audaciæ, non solum in alios immania facinora perpetrando, sed nec sibi eadem infamia & feritate parcendo. Nam per mortes varias, maxime præcipitiorum, & aquarum, & ignium, se ipsos necare consueuerunt. Et in istum furorem alios seducunt, vt seipsos occidant: quod si facere alii contemnunt, mortem illis minantur, dicentes hoc modo illos martyres fieri. Hos hæreticos Philaster vocat Circuitores, quoniam ad hæc facinora perpetranda per diuersas partes circūbant. Istorum error conuincitur apertissime per id quod dicitur in lege domini. Non occides. Quibus verbis quælibet hominis occisio prohibetur, præter illam quæ ex præcepto iudicis in vindictam malefactorum fit. Si ergo non licet occidere alium, multo minus seipsum. Præterea qui seipsum interimit, agit contra naturalem omnium hominum inclinationem, non solum contra inclinationem malam quæ est in natura deprauata, sed contra inclinationem naturæ perfectæ. At cum talis inclinatio sit semper recta, qui contra illam agit, conuincitur male agere. Quod autem inclinatio ad vitam sit naturalis homini etiam ante peccatū, patet, quia Christus, in quo peccatum nullū fuit, horrebat mortem, quod non fuisset factum nisi in eo fuisset naturalis inclinatio ad vitam.

Rursum custos carceris in quo erant Paulus & Silas inclusi, videns apertas ianuas carceris, euaginato gladio volebat se interficere, existimans fugisse vinctos. Clamauit autem Paulus voce magna dicens, Nihil tibi mali feceris: vniuersi enim hic sumus. Si occidens seipsum esset martyr censendus, nunquam Paulus impedisset custodem carceris ne se occideret. At cum Paulus eum ab occisione auocauerit, voce magna dicens, Nihil tibi mali feceris, conuincitur malam esse sui ipsius occisionem, tantum abest vt martyrium dici mereatur. Contra hanc hæresim pugnat idem argumentum quod aduersus proximē enarratam hæresim fecimus. Et cum res sit tam aperta, non est opus plura testimonia citare.

Matrimonium.

Vanuis non defuerint neque nunc desint hæreses quæ matrimonium impetant, nihil tamen nunc de illis dicetur, sed infra in titulo de nuptiis, de huiusmodi hæresibus agetur. Vsq̃ue ad illum enim locum decreui hanc rem differre, quoniam apud vetustos auctores frequentius est nomen nuptiarum quàm nomen matrimonii, & res quæ ad matrimonium spectant, sub nomine nuptiarum ab illis pertractantur. Rarum certè apud illos est matrimonii nomen, & in sacris literis etiam frequentius est nomē nuptiarum q̃ matrimonii, q̃q̃ hæc vox etiā in sacris literis sæpe reperitur.

Melchisedech.

Melchisedeciani.

Vidam errore decepti, sacram scripturam minime vt decebat intelligentes dixerunt Melchisedech sacerdotem qui benedixit Abraham reuertenti de victoria quinq; regum, non fuisse hominem purum, sed fuisse Christum, aut aliam quandam dei virtutem. Huic errori fauētes vocat Augustinus Melchisedecianos, & ponit eos tricesimoquarto loco inter hæreses quas in lib. de hæresibus recenset. Ex quo euidenter colligitur librū qui inscribitur de quæstionibus noui & veteris testamenti, non esse Augustini, quanuis sub eius nomine circumferatur. Nam præter alia argumenta quæ ad hoc conuincendum affert doctissimus Erasmus Roterodamus, hoc est efficacissimum, quod quæstione. cix. multis argumentis iisque valde ineptis nititur probare Melchisedech non fuisse hominem purum, sed quandam dei virtutē, videlicet spiritum sanctum. Neque hoc in libris retractationum vnquam recantauit, immo nec illius libri in toto illo decursu suarum retractationū vsquam meminit. Cum ergo in libro de hæresibus hanc assertionem censeat hæreticam, non erat tam stupidus Augustinus, vt oppositas secumque pugnantes assertiones doceret. Hæc ideo admonui, ne si forte aliquis in quæstionem illam inciderit, à constantia rectitudinis flectatur, Augustini autoritate pressus. Vt autem ostendamus sententiam hanc esse erroneam, citare oportet ipsam sacram scripturam quæ de eo loquitur, enarrans victoriam Abraham, & qualiter Melchisedech illi obuiam exiit. Sic enim ait, At verò Melchisedech rex Salem proferens panem & vinum, erat enim sacerdos dei altissimi, benedixit ei, & ait, Benedictus Abraham deo excelsio, qui creauit cælum & terram: & benedictus deus excelsus, quò protegente hostes in manibus tuis sunt. Et dedit ei decimas ex omnibus. Hæc ibi. Nunc ergo hanc literam discutiamus. Si Melchisedech est spiritus sanctus, quomodo dicitur ibi quòd erat rex Salem? Salem nāq; vrbs quædam est in terra Chanaam prope Sichem. Nam in eodem libro Genéseos enarrans scriptura qualiter sit reuersus Iacob ex Mesopotamia, sic ait, Transiuitque in Salem urbem Sichimorum quæ est in terra Chanaam, postquam reuersus est de Mesopotamia Syriæ. Si ergo Salem ciuitas est terrestris, qualiter spiritus sanctus dicitur esse rex Salem, cum ille dominetur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum? Potissimum quòd eodem decursu scriptura enarrat alios reges qui exierunt obuiam Abraham, videlicet regem Sodomorum, & regem Gomorreorum: & istis nominatis, & terris in quibus regnabant explicatis, cōtinuò describitur Melchisedech rex Salem, neque alterum imperium illi tribuit scriptura. Nunquid diuisit imperium terræ Chanaam spiritus sanctus, vt ipse solius Salem rex sit, & alii sint reges Sodomorum & Gomorreorum? Absit. Sui enim sunt cæli, & sua est terra, orbē terrarū & plenitudinē eius ipse fundauit. Quòd autē bonus ille author illius quæst. centesimænonæ proximè citatæ affert quòd Salē interpretatur pax, & ita rex Salem iuxta apostolū interpretatur rex pacis: rex autē pacis non est nisi deus, Melchisedech ergo deus: inepta satis collectio est, quoniā vt in primo huius operis lib. cap. tertio docuimus, nullus sensus sacre scripturæ est efficax ad aliquam assertionem cōfirmendam, nisi solus sensus literalis, non autem mysticus. At cum docuimus esse oppidum in terra Chanaam quod dicitur Salem, ille erit sensus literalis quo dicitur Melchisedech esse illius oppidi regem. Ad hunc enim modum etiam diceret alius Isaac esse deum, quoniam Isaac interpretatur gaudium: & Hieremias eadem ratione, quoniam Hieremias interpretatur altitudo dei. At nullus

Gene. xiiij.

Gene. 33.

Hebr. viij.

A At nullus potest vere dici gaudiū per essentiā, nisi solus de⁹, qui est nostrū gaudiū, qui est etiā futur⁹ prēmīū. Apostol⁹ autē cū factū Melchisedech dixerat præcessisse in figurā Christi, vt ostēderet meritō gessisse Melchisedech figurā Christi, affert nominis interpretationē, quæ optimē cōuenit Christo. Præterea, in eadē litera dicitur quod erat sacerdos dei altissimi. At deus nō est deo sacerdos, nō est ergo Melchisedech deus. Omnis nāq; pontifex, ait Paul⁹, ex hominibus assumpt⁹, pro hominibus cōstituitur. Aut ergo spiritus sanctus nō fuit sacerdos pro hominibus constitutus: aut ex hominibus assumptus est, vt verē tunc fuerit sacerdos, quēadmodū Christus. Verū ille bonus author illius sæpe præfatæ quæstionis, fatetur spiritū sanctum in forma humana tunc apparuisse, quemadmodū postea filius dei. Vide quā-
 B tis laqueis quisquis ille est, se implicet vt errorem hunc nobis persuadeat. Veniat nunc qui contendit illud opus esse Augustini, & dicat vtrum Augustinus sentiat spiritum sanctum fuisse incarnatum. Rursum, Si spiritus sanctus sacerdos, & pro hominibus constituitur, vt de omni sacerdote ait Paulus, & in forma humana apparuit, vt iste concedit, ergo spiritus sanctus mediator fuit dei & hominum, quia deus cum deo, homo cum hominibus, quemadmodum Christus. Et si hoc fatentur, repugnabunt certe Paulo dicenti, Vnus mediator dei & hominum homo Christus Iesus. Si spiritus sanctus sacerdos, iam duo sunt mediatores, non vnus, vt dicit Paulus. Deinde ipse modus benedictionis quā benedixit Abraham, cō-
 C uincit non esse deum Melchisedech. Sic enim ait, Benedictus Abraham deo excelsio, qui creauit cælum & terram: & benedictus deus excelsus, quo protegēte hostes in manibus tuis sunt. Si Melchisedech deus, quare reddidit gratias deo pro victoria Abraham? Nunquid sic Christus vt deus gratias reddebat pro mirabilibus perpetratis? Cum enim Lazarum resuscitare voluit, sic ait, Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me. Ego autem sciebam quia
 Iohan. xi. semper me audis: sed propter populum qui circumstat, dixi, vt credant quia tu me misisti. Propter populum circumstantem Christus gratias dat, alioqui certē non erat opus vt deus daret gratias deo. Sed quomodo consulitur populo per illam actionem gratiarum? Vt videlicet credāt quod Christus sit missus à patre. At cum Abraham tam fidelis fuerit, vt deo monenti crediderit statim sine vlla hæsitacione, non erat opus ad illum in fide confirmandum tales gratias aut benedictiones deo reddere. Ad hæc Paulus de hoc Melchisedech loquens dicit quod assimilatus fuerit per omnia filio dei. At omne quod assimilatur alteri, non est eiusdem naturæ indiuiduē cum illo. Spiritus sanctus est eiusdem naturæ cum filio dei, non est ergo Melchisedech spiritus sanctus. Nunquam enim inuenies qd filius dei sit similis patri, quanuis bene dicatur imago patris, quoniā imago, vt supra docuimus in titulo de Adam & Heua hæresi secunda, proprie pertinet ad naturam, similitudo autem ad qualitatem, ita vt illa dicantur similia, quæ cum distinctam habeant naturam, qualitates tamen aliquas habent quæ sunt eiusdē speciei. Quod ergo idem est in natura, non potest dici propriē simile. Paulus autē dicit de Melchisedech quod assimilatus est per omnia filio dei, per omnia videlicet illa quæ Paulus commemorat: quia sine patre est, & sine matre. At spiritus sanctus in hoc non est assimilatus filio dei, quia filius dei iuxta diuinitatem nō est sine patre. Melchisedech autem ideo dicitur esse sine patre & sine matre, non quod parentes non habuerit, sed quia nec patrem nec matrem illius vnquam expressit scriptura, nec vllam illius genealogiam manifestauit. Sic etiam Christus secundum inferiorem hanc & humanam sobolem patre caret. A virgine enim Maria, & sola, secundum carnem est natus. Et secundum diuinitatem matre caret, quoniam iuxta illam ante omnia secula à solo patre genitus est. Est præterea sine genealogia Christus, quoniam genealogia eius inenarrabilis est, prout Esaias propheta ait, Generationem eius quis enarrabit? Sed adhuc nobis
 Esaiæ. liij. obiiciunt, aliam similitudinem quam Paulus affert, nullo pacto posse conuenire Melchisedech, si ille est purus homo, quoniam ait de eo, Neque initium dierum, neque finem
 Hebræ. vij. vitæ habēs. Melchisedech autē si homo fuit, & natus & mortuus est vt cæteri. Hoc autem eodem modo dissoluitur vt præcedens. Ideo nanque dictus est Melchisedech non habere initium dierum, neque finem vitæ, quia quanuis natus & mortuus fuerit, tamen apud nos non habet initium nec finem, quia neque illius natiuitatem neque mortem scriptura expressit. De hac re scripsit beatus Hieronymus epistolā quādā ad Euagriū, quæ est in tertio tomo operum eius iuxta illā partitionem quæ habetur in secunda editione facta Basileæ.

Mendacium.

Iohannes
Cassianus.

E hac re vnam solam reperi heresim, quæ docet licitum esse mentiri provi-
ta hominis saluanda, aut pro alio magno beneficio homini impendendo.
Nec solum hoc, sed etiam humilitatis causa, ut videlicet virtutes suas men-
dacio contegat. Hunc errorem docet Iohannes Cassianus sub nomine abba-
tis Ioseph. Nam collatione decima septima à capitulo quintodecimo vsque
ad capitulum vigesimum, primam huius erroris partem pertractat, & aliquibus scripturæ
sacræ testimoniis perperam intellectis illam persuadere nititur. A cap. verò vigesimo primo
vsque ad vigesimum quintum eiusdem collationis secundam huius erroris partem perti-
nacissime tuetur. Hunc errorem apertissimè sacra damnat scriptura. Nam propheta regius
ait. Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Qui omnes dixit, noluit excludi illum qui of-
ficiosè mentitur. Et in alio psalmo iterum quærens quis habitaturus sit in dei tabernaculo,
aut requiem habiturus in monte dei sancto, hoc est in gloria cælesti, ipsemet respondet di-
cens, Qui loquitur veritatem in corde suo, qui nō egit dolum in lingua sua. Quibus verbis
apertè à dei monte excludit illū qui dolum agit in lingua sua. At omnis qui officiosè mē-
titur, dolum agit. omnis ergo ille à dei monte excluditur: non quidem quòd in illo pecca-
to decedens non possit ad gloriam peruenire: absit: sed quia oportet illum priusquam ibi-
dem locetur, digna satisfactione purgari: ita ut cum illuc transferit, iam sit omnino ab il-
lo peccato alienus. Et in libro sapientiæ dicitur, Os quod mentitur, occidit animā. Verum
hoc testimonium parum vrget: quoniam de solo pernicioso mendacio loqui videtur. Illud
tamen est manifestissimum quod Ecclesiasticus ait, Noli velle mentiri omne mendacium.
Qui omne genus mendacii prohibuit, nullum permisit. Pro nulla ergo re mendacium ali-
quod dicere licet. Et in hac sententiam omnes sacri doctores manibus (ut dicitur) ac pedi-
bus eunt. Augustinus super psalmū quintum ita ait, Ne quis arbitretur perfectum & spiri-
tualem hominem pro ista temporali vita, in cuius morte non occiditur anima, siue sua si-
ue alterius debere mentiri, sed quoniam aliud est mētiri, aliud est verum occultare. siquidē
aliud est falsum dicere, aliud est verum tacere: ut si quis forte vel ad istam visibilem mortē
non vult hominem prodere, paratus esse debet verum occultare, non falsum dicere: ut neq;
prodat, neque mentiatur, ne occidat animam suam pro corpore alterius. Hæc Augustinus.
Quæ verba omnē dubitationē tollere possunt. Nam ex ignorantia huius distinctionis quā
nunc Augustinus ostendit, processit error Cassiani, aut Ioseph Abbatis. Nescierūt enim di-
stinguere inter mentiri, & verum occultare: inter falsum dicere, & verum tacere. Primum
horum nunquam licet, alterum verò sine peccato fieri potest: sicut contigit Abrahæ de Sar-
ra vxore sua dicenti, Soror mea est. Verum quidem dixit, & verum occultauit. Verum qui-
dem dixit sororem suam esse: quoniam sibi sanguine coniuncta erat. At omnes qui ex eodē
genere sunt (ut beatus Hieronymus contra Eluidium docet) fratres in sacra scriptura dicū-
tur. Soror ergo Abrahæ verè dicta est Sarra: vxorem tamen suam esse non negauit Abrahā,
sed subticuit: ac proinde non est mentitus. Et hanc sententiam iterum cōfirmat Augustinus
alibi dicens, Si quis ad te cōfugerit qui de mendacio tuo possit a morte liberari, nō es mē-
titurus. Os enim quod mentitur, occidit animam. Cum ergo mentiando vita æterna amit-
tatur, nunquam pro cuiuscunque vita temporali mentiendū est. Hæc Augustinus. Quæ ver-
ba ponuntur in volumine decretorum vigesima secunda causa quæstione secunda. Beatus
Gregorius libro decimo octauo moralium exponens illud Iob. Nec lingua mea meditabi-
tur mendacium: sic ait, Sumopere cauendum est omne mendacium: quanuis nonnunquam
sit aliquod mendacii genus culpæ leuioris, si quisquam vitam præstando mētitur: sed quia
scriptum est, Os quod mentitur, occidit animam: &, Perdes omnes qui loquuntur menda-
ciū: hoc quoque mendacii genus perfecti viri summopere fugiunt, ut nec vita cuiuslibet per
eorū fallaciam defendatur: ne suæ animæ noceant, dum præstare vitam carni nituntur alie-
næ: quanquam hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Hactenus Gregorius.
Ex quibus verbis constat mendacium officiosum esse peccatum, quanuis leue. Verum Cas-
sianus, aut Abbas ille cuius nomine ipse loquitur, non solum putauit nullum esse peccatum
mendacium illud, sed peccatum esse censet, urgente magna aliqua necessitate nō mentiri.
Isidorus. Isidorus in libro synonymorum ita ait, Omne genus mendacii summopere fuge, nec casu
nec studio loquaris falsum: nec etiam ut præstes, mentiri studeas: nec qualibet fallacia vitā
alicuius defendas. Caue mendacium in omnibus. Hæc Isidorus. Quæ verba etiam habentur
in volumine decretorum loco proximè citato. Deinde mendacium quod occasione humi-
litis dicitur ad virtutes tegendas, beatus Augustinus damnat in libro de verbis apostoli,
sic

Psal. v.
Psal. xliij.

Sapien. i.

Ecclesi. vij.

Augustinus

Gene. xx.

Sapien. i.

Gregorius.
Iob. xxvij.Sapien. i.
Psal. v.

Isidorus.

A sic inquit, Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod vitaras: veritas autem ipsa in te non est, nisi te ita dixeris peccatorem, ut etiam esse cognoscas. Veritas autem ipsa est, ut quod est, dicas. Nam quomodo est humilitas, ubi regnat falsitas? Hæc Augustinus. Sed præter hæc omnia sacra scriptura & sanctorum virorum testimonia, ratio ipsa vrget ut non ita faciendum esse credamus. Id enim quod ex se malum est, nullo quanlibet bono fine præfixo, nec propter ullam aliam quanlibet bonam circumstantiam poterit esse bonum: quoniam (ut diuus Dionysius libro de diuinis nominibus ait) bonum est ex causa integra, malum vero ex singularibus defectibus. At quod mendacium res sit ex se mala, res est tam aperta, ut non egeat ullo testimonio: quoniam pugnat cum veritate, quæ res est ex se bona. Et hoc non solum Christianis, verum etiam Ethnicis fuit notum. Nam Aristoteles quarto Ethicorum libro ait, Mendacium est ex se prauum, & fugiendum: verum autem est bonum, & laudabile. Si mendacium ex se malum est, ergo propter vitam hominis saluandam dictum, etiam malum erit. Alioqui eadem ratione bonum esset furtum quod sub prætextu subuentionis pauperum fieret: hoc tamen nullus unquam sanctorum concessit. Eadem etiam ratione esset dicendum eos non peccasse qui Apostolos Christi occiderunt, quoniam sic facientes (ut Saluator ait) arbitrabantur se obsequium præstare deo. **Iohan. xvi.** Multo autem melius est obsequium præstare deo, quam hominem à corporis morte eripere. Quo fit ut si vita hominis seruata valet mendacium à culpa liberare, obsequium quod se deo præstare credit, valeat apostolorum occisorem à peccato eripere. Demum ut huic liti finem ponamus, aperta est de hac re ecclesiæ definitio. Nam Innocentius papa huius nominis tertius Panormitano Archiepiscopo scribens ita ait, Cum usurarum crimen vtriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam fieri non videmus: quia cum scriptura sacra prohibeat pro alterius vita mentiri, multo magis prohibendus est quis ne etiam pro redimenda vita captiui usurarum crimine inuoluatur. Hæc Innocentius. Quæ verba habentur in volumine epistolarum decretalium in titulo de usuris cap. super eo. Sed superest ut obiectiones Cassiani aut abbatis Ioseph refellamus. Nam ut probet licitum esse pro magna aliqua urgente necessitate mentiri, aliqua exempla patrum veteris testamenti affert, quos pro simili aliqua causa mentitos fuisse constat. Quibus omnibus obiectionibus simul respondemus, eos non fuisse mentitos, quoniam etsi verum occultarunt, falsum tamen non dixerunt, sicut de Abraham superius docuimus, cum dixit Sarram sororem suam esse. Deinde, & si aliqui falsum dixerint, aut simulando fecerint, talem falsitatem scriptura sacra non laudat. Non enim omnia eorum gesta quæ ibidem narrantur, propterea quod illic scripta sunt, laudantur: absit: alioqui fieret ut aliqua illorum peccata quæ ut homines commiserunt, essent etiam laudata. Ad hunc modum scriptura refert mendacium quod Iudith dixit Holoferni, non tamen mendacium illius laudat, sed virilem illius animum quo inter media hostium castra pertransire non metuit, & ducem exercitus in lecto cubantem interficere, & caput ducis secum in ciuitatem deferre. Hunc animum, hanc audaciam, hoc plus quam muliebre facinus laudat, non mendacium quo & ducem & illius milites decepit. Esto etiam aliqua illorum patrum dicta aut facta sint quæ in faciem mendacia esse appareant, & laudentur: illa (ut beatus Augustinus in libro contra mendacium docet) iuxta mysterium latens accipienda sunt, non iuxta literæ corticem: quemadmodum Iacob dixit se esse Esau primogenitum Isaac: quod iuxta literæ corticem verum non erat: per spiritum tamen prophetiæ qua usus est, verum dixit. Eo enim facto figurauit & prophetauit minorem populum, videlicet gentilium, substituendum fore in locum primogeniti, videlicet populi Iudeorum. Nam Iacob excusari a mendacio testatur Innocentius papa huius nominis tertius in cap. gaudemus. tit. de diuortiis. **Iudit. xi & 13.**

Pro confirmatione alterius partis qua docet causa humilitatis esse mentiendum, ita ut de continentia quam habet quis, interrogatus dicat se non habere. cap. xxi. præfatæ collationis talia adducit testimonia, quibus Christus sic ait, Non videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito. & iterum, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. & rursus de iis qui palam opera sua faciunt, ait: Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. His aliud respondere non possumus, quam quod beatus Augustinus in quadam homilia ait, deum per illa verba non opus sed intentionem prohibuisse. Prohibuit quidem inanis gloriæ appetitum, ita ut etiam si opera nostra sint publice facta, non hac intentione fiant ut videantur. Ipsam tamen operum manifestationem non prohibuit: alioqui sibi esset contrarius, qui alibi dixerat, Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cælis est. Qui ergo de virtute quam habet, interrogatus, se habere fatetur, & propter

Innocentius
papa.

Iudit. xi &
13.

Gen. xxvii.

Matthæ. vi.

Matthæ. i.

Matthæi. v.

Mendicitas.

**Iohannes.
Vvitleff.**

Lutherus.

Matthæi. x.

Lucæ. x.

Matthæi. x.

i. Cor. ix.

Math. xxi.

A pranderet, multo ergo melius hoc potuit contingere apostolis. Quid ergo tunc facturi fuissent apostoli? Nunquid pati debebant mortem? Absit, cum possent eam euitare prodendo aliis suam egestatem. Si ergo poterant suam egestatem aliis reuelare, ergo poterant mendicare, quoniam hoc ego mendicitatem appello. Sic enim definit Augustinus mendicitatē. Quid est (inquit) aliud mendicare, nisi ad hominum misericordiam viuere, sicut viuunt Iudæi, supple sub earum gentium regibus, in quas translati sunt? Hæc Augustinus exponens versum illum Psalmistæ, Nutantes transferantur filii eius, & mendicent. Quod si hæretici dicant illam apostolorum petitionem non esse tunc dicendam mendicitatem, cum apostoli tunc peterent illud quod iure illis debebatur, illis cōtradicit Ambrosius, qui in libello de vinea Naboth, ita ait, Audiuimus vocem diuitis aliena quærentis, audiamus vocem pauperis propria mendicantis. Nō fiat (inquit) hoc a deo, vt dem tibi hæreditatem patrum meorum. Hæc Ambrosius. Quibus verbis expresse ait Naboth propria mendicasse. Deinde si hoc ita se haberet, oporteret vt qui in extrema necessitate constitutus eleemosynā peteret, non esset dicendus mendicare, cum petat id quod sibi iure debetur. Apostolis ergo opus erat mendicare, cum iam illis fuisset à Christo interdicta omnis pecunia. Vnde Theophylactus exponēs illud Lucæ, In eadem domo manete edentes & bibentes quæ apud eos sunt, sic ait, Vide qualiter discipulos mendicare instituit, & precio eos nutrimentum habere noluit. Hæc Theophylactus iuxta translationem antiquam, qua vtitur Tomas in cathena aurea. nam in ea traductione quam recens edidit Oecolampadius, aliter sonāt. Et suspicor Oecolampadium ex industria mutasse verba, quia ille etiam hoc eodem fuit pollutus errore, vt negauerit etiam mendicitatem esse licitam. Præterea, vt quis verè dicatur mendicare, parum refert per se an per alium petat, quoniam qualitercunque petat, mendicare dicetur, siue per se petat, siue per alium, siue etiā pro se petat, siue pro alio. Et si hoc est mendicare, tunc apertè constat Paulum apostolum mendicasse. Nam vt patet ex priore epistola ad Corinthios, in ecclesiis Galatiæ fiebant collectæ per vnā sabbati pro sanctis qui erant in Hierusalem. Et in posteriore epistola ad Corinthios idem Apostolus fatetur se fecisse, & decernit se facturum collectas pro sanctis in ecclesia Macedoniæ, & testatur se idem fecisse in ecclesiis Corinthiorum. Rursum concilium Viennense quod celebratum est sub Clemēte quinto, decernit modum viuendi fratrum minorum per mendicitatem, non solum esse licitum, verum etiam meritorium. Demum ex. xlv. articulis Iohānis Vvitleff damnatis in concilio Constantiensi sessione octaua, vicesimus quartus sic ait, Fratres tenentur per labores manuum victum acquirere, & non per mendicitatem. De quo articulo conciliū per hæc verba profert sententiā. Prima pars (inquit) est scādaloſa, & præsumptuosè asserta, pro quanto sic generaliter & indistinctè loquitur. Et secūda erronea, pro quāto asserit mendicitatem fratribus non licere. Hæc concilium Constantiense. Sed opus est vt obiectionibus aduersariorū respondeamus. Primò enim obiiciunt nobis illud quod scribitur in Deuteronomio. Omnino egens & mendicus non erit inter vos. Ex quo loco inferunt non licere alicui mendicare, cum hoc (vt aiunt) fuerit à deo prohibitum. Huic obiectioni respondemus illa verba non esse prohibitoria, sed promissoria. Hoc enim deus promittit ibi seruanti suam legē, vt si videlicet Iudæi legem seruassent quam deus illis per Moysen dedit, nullus inter eos futurus esset egens aut mendicus. Et quia Iudæi legem trāsgressi sunt, ideo deus non fecit cum illis iuxta suum promissum. Iudæis siquidem tanquā carnalibus in præmium obseruationis legis promisit deus solum bona temporalia, sicut est illud. Si audieritis me, bona terræ comedetis. Ita etiam promissio quædā est cum ait, Omnino nō erit egens aut mendicus inter vos. Nam si verba illa fuissent (vt hæretici isti dicunt) prohibitoria, peccasset Helias mendicans à vidua, & Lazarus plenus vlceribus, cuius mendicitas laudata est in euangelio. Secundo obiiciunt illud Psalmistæ dicentis, Non vidi iustum derelictum, nec semen eius quærens panem. Ex quo loco inferre volunt illos non esse iustos qui panem per mendicitatem quærent. Cui obiectioni respondemus secundum doctrinam Augustini, illa verba non esse intelligenda de pane corporali quem constat fuisse à multis iustis quæsitum, quoniam (vt de aliis taceam) Dauid quæsiuit panes propositionis à sacerdote. Sed illa verba sunt intelligenda de pane spirituali verbi dei, quem panem nunquam iustis deus denegauit, neq; iustum aliquem sic dereliquit, vt famem verbi dei pateretur. Circa panem tamē corporalem aut alias etiam res corporales sæpenumero deus derelinquit iustos, vt per similes pressuras melius valeant assequi regnum dei. Contra hæc hæresim scribit latissimè Thomas Valden in primo tomo doctrinalis fidei antiquæ libro quarto.

Psal. cvij.

Lucæ. x.

i. Cor. xvi.

Concilium
Viennense
Concilium
Cōstantiense

Deuter. xv.

Esaia. i.

Lucæ xvi.

3. Re. 17.

Psal. 36.

1. Re. 21.

Meritum.

Lutherus.

Nter alios Lutheri errores is vnus est quo ait nullum esse hominis meritū ad gloriam assequendam. Tantum enim gratiæ tribuit, vt nullum locum relinquat libero arbitrio. Cum ergo (vt ait) totum ex gratia dei pendeat, & nullo modo cooperetur liberum arbitrium, dicit non posse aliquod hominis opus dici meritum, præsertim cum nostra opera ad gloriam æternā relata, diminuta reperiantur. Si Lutherus accipit meritum pro tali opere quod ex sua natura & ex seipso æquale est præmio, certē illius sententia nō est de errore notanda, quoniam non est aliquod opus nostrum ex se tale quod æquari possit gloriæ æternæ.

Roma.viii. Nam apostolus ait non esse condignas passionis huius seculi ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Verū non semper sic capitur meritum, vt talem æqualitatem & obligationem naturalem innuat, sed aliam æqualitatem quæ nō confurgit ex natura rerum, sed ex pacto quodam, quo pacto inito, æquale erit opus, quod antē nō diceretur æquale; & debitum dicitur, quod aliās non diceretur. Vt gratia exempli, Si in hastiludio quodam quod forte non vltra vnius horæ spatium protenditur, rex promitteret cuicunque melius vibranti hastam duobus occurribus, gemmam aut aliquod preciosum iocale valens sex millia aureorum, tunc si Petrus aut Iohannes melius cæteris rem gesserit, dicitur absque dubio quod meritis est gemmam, & quod rex est debitor illius. Tale autem debitum non est ex rei natura, quod illi debita sit gēma, sed prouenit ex pacto regis, & libera illius promissione, qui promittens donare, seipsum obligauit. Ita etiam etsi nostra opera ex se sint indigna gloria, & nos per illa nullum ius habere poteramus ad gloriam æternam, nec gloria vnquam fuisset nobis debita, tamen quia misericors deus promisit seruanti mandata sua se daturum illi vitam æternam, post talem promissionem debet deus dare gloriam seruanti sua mandata. Quod debitum in deo non oritur ex nostris operibus, sed ex benigna eius voluntate, qui promittens nobis, seipsum obligare voluit. Et iuxta hunc modum intelligendo rationem meriti, constat nos nihil derogare maiestati diuinæ cum dicimus opera nostra esse meritoria vitæ æternæ, quia hoc modo nō dicimus deū obligari, aut esse debitorem nostris operibus, sed dicimus eum obligari ex promissione sua, & esse debitorem promissioni suæ. Quod autem ipse promiserit, simpliciter & absolute est tribuendū gratiæ. Hoc modo negare meritum est hæresis, quoniam hanc meriti rationem sæpissimè sacræ literæ ostendunt. Sapiēs nanque Ecclesiasticus ait, Omnis misericordia faciet locum vnicuique secundum meritum operum suorum. Ecce vides ibi nomē meriti satis expressum. Cur ergo Luthere tātum abhorres meriti nomen, quod Ecclesiasticus nō est veritus proferre? Præterea nihil aliud designat illa Christi parabola de paterfamilias mittente operarios in suam vineam, cū quibus fecit conuentionem ex denario diurno, finito verò labore dixit paterfamilias procuratori suo: Voca operarios, & redde illis mercedem, illam videlicet quam paterfamilias cū operarios in laborem mitteret, illis promiserat. Hic audis mercedem pro labore, quæ res quasi debitum quoddam designare videtur. Quod clarius expressit paterfamilias cum murmuranti eò quod non maiori præmio quàm denario fuisset donatus, dixit, Nonne ex denario conueni tecum? Tolle quod tuum est, & vade. Tuum dixit, quo nomine ostendit talem denarium fuisse illi debitum. Sed vnde debitum? Certē ex cōuentione. Rursum apud Marcum Christus discipulis suis in hunc modum loquitur: Quisquis potum dederit vobis calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, amen dico vobis, non perdet mercedem suam. Et Paulus apostolus in prima ad Corinthios epistola sic ait, Vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundum suum laborem. Si nullum esset meritum, non distribueretur merces iuxta laboris mensuram, sed iuxta voluntatem donātis. Et in epistola ad Hebræos clarius nomen meriti expressit dicens, Beneficiæ & communionis nolite obliuisci. talibus enim hostiis promeretur deus. Et Sapiens de iustis loquēs ait, Tentauit illos deus, & inuenit eos dignos se. Si digni, ergo meritum habentes. Et Paulus ad Thessalonicenses scribens de tribulationibus quas illi patiebantur, ait, Quas sustinetis in exemplum iusti iudicii dei, vt digni habeamini regno dei, pro quo & patimini. Et Colossensibus scribens ait, Dignos nos fecit in parte sortis sanctorum. Quod si dicas Paulum non asserere nos esse ex nobis dignos, sed q̄ deus nos fecit dignos, & ego hoc ipsum sentio, quod non sumus sufficientes

A cientes ex nobis ad gloriam promerendam, sed quòd illam mereamur, est ex gratia dei quæ nos & præuenit, & euntes comitatur. Itaque deus per gratiam quam nobis donat, facit nos dignos se. Hoc ergo non poterit negare Lutherus, quin iustus sit dignus deo, quanuis à deo ipso fiat dignus. Quòd si dignus, ergo aliquam habet meriti rationem. Omitto hic sacrorum doctorum testimonia, qui omnes tribuunt meritum homini gratia dei adiuto. nam qui destitutus est gratia diuina, certum est quòd nihil mereri potest.

Secunda hæresis est omnino cōtraria huic proximè narratæ, quoniam ait hominem sine auxilio gratiæ dei posse ex sua virtute naturali promereri vitā æternam. Huius hæresis author fuit Pelagius. Sed de hac hæresi nō est opus impræsentiarum disputare, quoniam supra in titulo de gratia hæresi prima satis (vt existimo) de illa differuimus. Pelagius.

Miraculum.

DE erroribus Valdēsium Guido Carmelita differens cap. xv. dicit illos sentire nulla vera miracula fieri in ecclesia. Verum Aeneas Syluius in lib. de origine Bohemorum cap. xxxv. recensens Valdensium errores, nunquam huius erroris meminit. Et si ita senserunt, vt Guido illis impingit, apertissimè ex hoc errore licebit colligere quāta fuerit illorum demētia, & sacrarum literarum ignorantia, cū sint tā multa scripturæ sacræ testimonia ad miraculorum cōfirmationem. Sed Valdenses fuerunt homines idiotæ, & prorsus ignorantes: quapropter verisimile est eos nescisse quid sit miraculum. ideo prius oportet miraculū definire, quā de eo disputemus. Miraculum est res insolita supra naturæ potentiam operata. Itaq; duo oportet inesse vt aliquid possit dici miraculum, quòd videlicet sit supra naturæ potentiam, & qd non sit ex cōmuni consuetudine. Et si alterum horū desit, miraculū minime dicetur. Hac enim de causa creatio animæ humanæ non est censenda miraculum, quia etsi illius creatio excedat potentiam naturæ, non est tamen res insolita, cum deus quotidie nouas creet animas. Eadem ratione si vnus homo nasceretur cum septem digitis in qualibet manu, non dicetur miraculum, quia etsi hoc sit insolitum, non tamen excedit potentiam naturæ, quoniam à causis naturalibus hoc procedere potest. Si tamen res est insolita, & vires naturæ exuperans, illa meritò miraculum dicetur. Huiusmodi autem quā multa fuerint vera miracula, piget recensere, quoniam vtrunque testamentum plenum est miraculis. Ex veteri instrumento satis est ad memoriam reuocare miracula quæ deus operatus est in Aegypto cum inde eduxit filios Israel. Et forte Valdenses fuerunt ex illis de quibus dixit propheta, Et obliti sunt benefactorum eius, & mirabilium eius quæ ostendit eis. Corā patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Thaneos. Ecce mirabilia operata in Aegypto. Quòd si contendas fatendo illa fuisse mirabilia, non autem miracula, quanuis ex definitione miraculi assignata possis conuinci, tamen volo vt ipsa scriptura te conuincat. Cum diceret Moyses populo Israel ex mandato domini, quo pacto nocte sequenti morituum esset omne primogenitum Aegypti tam ex iumentis quā ex hominibus, statim hæc verba subnectit. Apud omnes autem filios Israel nō mutiet canis, ab homine vsque ad pecus: vt sciatis quāto miraculo diuidat dominus Aegyptios & Israel. Et in libro Numerorum scriptura loquens quomodo terra deuorauit Chore, morientibus plurimis quando combussit ignis ducentos quinquaginta viros, sic ait. Et factum est grande miraculum, vt Chore pereunte filii illius non perirent. Si ad nouum instrumētum nos citare volunt, illic etiam pro nobis dicetur sententia. Illie enim inuenies cæcos visui restitutos, claudos ambulantes, paralyticos sanatos, è quibus vnus fuerat. xxxviii. annis infirmus, leprosos plures mundatos, mortuos suscitatos, aliāque innumera miracula, quæ nullo pacto per naturæ virtutem fieri poterant. Quis ergo erit tam temerarius vt negare audeat illa vere contigisse, & vera miracula esse? Quòd si Valdenses suam assertionem restringāt ad miracula quæ à sanctis fieri dicuntur, adhuc erit eorum assertio dicenda hæresis. Nam de Petro dicit historia apostolica quòd ad vocem Petri consolidatæ sunt bases cuiusdam claudi petentis eleemosynam ante fores templi: & sanatus est Aeneas alius qui fuerat paralyticus iacens in lecto annis octo. Et plurima alia miracula enarrat illa apostolica historia, quæ non possunt negare fuisse miracula. Verum non desunt aliqui latentes (vt existimo) Valdenses, qui hæc miracula à sanctis facta derident, dicentes illa à solo deo fieri, quoniam (vt ait propheta) ille est qui fa-

Valdenses.

Psal. lxxv.

Exod. i.

Nume. 26.

Iohan. v.

Actu. iij.

Actu. ix.

Psal. lxxi.

cit mirabilia magna solus. Quapropter dolent cum audiunt alios dicentes talem sanctum **F**
aut talem sanctam fecisse aliquod miraculum, quia dicunt illa à deo fieri, & nō debere vllō
pacto hominibus tribui. Fateor quidē à deo illa omnia fieri, sed vt deus illa fecerit, sancto-
rum merita sunt in causa: ad quorum exaltationē deus vult miracula fieri. Et quia propter
merita illius sancti deus hoc facit, dicuntur fieri ab illo sancto. Neque hic modus loquendi
Iohā. xiiij. est alienus à sacris literis. Nam ipse veritatis magister apud Iohānem ait, Amen amen di-
co vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horū faciet. Aduer-
te quod nō dixit, maiora horum propter merita illius ego faciam, sed dixit, & ipse faciet,
Marci vlii. & maiora horum faciet. Et apud Marcū iterum ait, Signa eos qui crediderint, hæc sequen-
tur. In nomine meo dæmonia eiicient &c. Non dixit, Ad eorum preces ego eiiciam, sed di-
xit, ipsi eiicient, ipsi serpentes tollent, ipsi linguis loquentur nouis. Valeant ergo miracu-
lorum subsannatores, & nolint tot deinceps excitare tragœdias aduersum eos qui dicunt
miracula fieri à sanctis, cum dominus dicat de quolibet credente in eum, quòd faciet illa
quæ ipse fecit, & adhuc maiora. **G**

Missæ.

Mter multa quæ nobis deus benignitatis suæ testimonia in hoc mundo
reliquit, præcipuum est illud omnium sacramentorum excellentissimum
quod propter affluentem & exuberantem gratiam quæ in illo confertur,
vocatū est eucharistia. Et quemadmodum illud est excellētissimum, ita
oportuit vt ad illud conficiēdum eminentior institueretur cultus religio-
nis, vt ex cultu exteriori magis alliceretur animus omnium ad stātium ad
maiores reuerentiam illi sacramento præstandam. Nam cum vident homines præpara-
tionem sacerdotis, cēremonias quæ præcedunt & sequuntur huius sacramenti consecratio-
nem, valde mouentur vt magis illud reuereantur. Huius ergo ineffabilis sacramenti conse-
crationem cum cēremoniis ad illam pertinentibus, nos missam vocamus. Qui ergo ipsum
sacramentū contemnunt, non est mirandum si illius sacramenti consecrationi detrahāt,
missæ dignitatem deprimant, eam nihili facientes. Quod vt facilius efficiant, hinc exordiū
Prima hæ- sumunt, dicentes Missam non esse à Christo institutam, sed humanis inuentionibus eccle-
resis. siæ illatam. Huius pestiferæ assertionis primus magister fuit Iohannes Vviteleff, qui dixit
Iohannes non esse fundatum in euangelio quòd Christus missam ordinauerit. Si Iohannes Vviteleff
Vviteleff. hic capit vocabulum missæ vt completitur totum illum cēremoniarum decursus, qui cō-
secrationem eucharistiæ præcedit & sequitur, vtputa quod diciur primo introitus, mox
dicatur ter Kyrie eleison, & ter Christe eleison &c. hoc modo capiēdo vocabulum mis-
sæ, ego non putarem esse censendam hæresim illius assertionem: quoniam certum est Chri-
stum nō instituisse illa omnia, sed partem illorum apostoli instituerunt, alias partes decur-
su temporis addidit ecclesia. Nam hymnum illum angelicum, videlicet, Gloria in excelsis
deo, Telesphorus papa & martyr præcepit cantari in missa ante sacrificii oblationem. Et
Gregorius papa huius nominis primus instituit vt in principio missæ cantetur antiphona
quæ vulgo dicitur introitus. Idem etiam instituit vt post introitum nouies kyrie eleison,
Christe eleison cantetur. Et ita alia ab aliis successu temporis addita sunt. Si verò missa ca-
piatur prout debet, vt videlicet solum significet illa quæ sunt substantialia, videlicet conse-
crationem eucharistiæ sub vtraq; specie, oblationem illius deo in memoriā Christi, & eius-
dem oblationis sumptionem: sic intelligendo certum est quòd Christus missam ordinauit,
& per consequens certum est Iohannis Vviteleff assertionem esse meritò de hæresi notatā.
Nam Christus in illa cœna vltima postquam ipse corpus suum discipulis manducandum **K**
sub specie panis dedit, dixit, Hoc facite in meam commemorationem. Quibus verbis di-
scipulis præcepit vt illud quod ipse fecit, illi facerent in commemorationem eius. Chri-
stus benedixit, hoc est consecrauit, quoniā illa benedictione Christus consecrauit: & ita à
vetustis ecclesiæ doctōribus potissimū Græcis vocatur cōsecratio eucharistiæ mystica be-
nedictio. Sic enim eā vocat Gregorius Nazianzenus. eodem nomine sapissimè appellatur
à Cyrillo super sextū Iohannis caput. Sic etiam vocatur in epistola quam misit concilium
Ephesinum Nestorio hæretico. Hinc etiam ortum habet quòd sacerdos antequā verba cō-
secrationis dicat, benedicit panem, vt Christum imitetur, qui antequā discipulis daret, be-
nedixit.

Lucæ xxij.

A nedixit. Verum etsi non legatur in euangelio aliquam aliam pro hoc sacramento fuisse à Christo institutam ceremoniam, non tamen ideo contemnendæ veniunt illæ ceremoniæ quibus catholica vtitur ecclesia, præsertim cum bonam illarum partem legamus fuisse ab apostolis institutam. Nam Hugo de sancto Victore in libro de sacramentis, & Isidorus in libro de officiis cap. xv. & Remigius in libro de officio missæ, testantur eum ordinem orationum quibus deo oblata sacrificia consecrantur, primò à sancto Petro fuisse institutum, quem primam missam Antiochiæ celebrasse ferunt, in qua tres tantum orationes initio fidei proferebantur, incipiebatq; tunc sacerdos ab illo loco vbi dicitur, Hanc igitur oblationem &c. Alia verò successu temporis addita sunt. Merito ergo talis assertio Iohannis Vvicleff est velut hæretica damnata. Nam ex. xlv. articulis eiusdem Vvicleff in concilio Constantiensi damnatis, quintus articulus sic ait, Non est fundatū in euangelio quòd Christus missam ordinavit. Quæ assertio simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnata est. Contra hanc hæresim copiosè disputat Thomas Valden in libro de sacramentalibus, titulo quarto.

Secunda hæresis negat missam esse sacrificium, neq; ibi esse aliquam oblationem. Huius hæresis author est Lutherus, qui volēs ex toto missam vnicum animarū solatium, tollere, his gradibus progreditur, vt primo dicat missam nō esse sacrificium, quoniam in ea (vt ait) nulla prorsus oblatio offertur. Et quoniam hoc est primum fundamentum quod iacit ad suam heresim de missa abroganda stabiliendam, ideo pro viribus oportet anniti vt illud euertamus. Primo ergo quærendum est à Luthero, vtrum pro statu legis euāgelicæ sit aliquod sacrificium ab ipsa lege statutum, & illi legi peculiare. Nō est dicendum nullū esse sacrificium, quoniam in omni lege fuerunt semper aliqua sacrificia. Nam in lege naturæ fuerunt sacrificia, quoniam Iob qui solum in lege naturæ vixit, offerebat holocausta per singulos dies, ne fortè filii eius peccassent. De lege Mosaica nō est opus dicere, cum tota illa plena fuerit sacrificiis. Et gentes ipsæ diuersa idola colentes, diuersa habebant sacrificiorū genera, ita vt nulla sit gens tā barbara quæ non habeat aliquod sacrificii genus quod offerat deo suo, hoc est illi quem putat deum. Et hoc non aliunde venit, nisi quia à naturā est omnibus inditum, vt deum quisq; colat. Multo ergo magis oportet in lege euangelica, in qua clariorem dei cognitionem habemus, vt in ea sit aliquod sacrificium multo excellētius omnibus sacrificiis aliarum legū. Tale autē nullū reperiri potest nisi missa sit sacrificiū, in qua verum Christi corpus, & verus eiusdem sanguis deo offertur. Missa ergo est sacrificium. Et hāc nostram argumentationem confirmat Malachiæ prophete testimonium, qui enarrans abrogationem sacrificiorum veteris legis, sic in persona dei loquitur. Non est mihi voluntas in vobis, dicit dominus exercituum, & munus nō suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomē meum in gentibus. Ecce vides repudiari sacrificia veteris legis, cum ait, munus non suscipiam de manu vestra. Et ne omnino sine sacrificio videretur populū relinquere, statim aperuit aliud sacrificium loco illius subrogatum multo melius, cū dixit: In omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. At nulla alia est oblatio quæ simpliciter & absolutè dici possit munda, nisi eucharistia quæ in missa deo offertur, quoniam vt ait propheta quidā, omnes iustitiæ nostræ quasi pannus mēstruatē sic sunt coram deo. Et si aliqua est oblatio quæ munda dicatur, illa non est ex se munda coram deo, sed ex munditia & bonitate ipsius offerentis. Respexit de? (inquit scriptura) ad Abel, & ad munera eius. Ad Abel primo, deinde ad munera, & ideo respexit ad munera, quia respexerat ad personā. Oblatio autem illa de qua propheta Malachias loquitur, absolutè dicitur munda, nulla expressa persona à qua suam cāperet munditiam. Ex quo colligitur qd sit ex se munda, est ergo illa eucharistia. Quod si dicas intelligi de illa oblatione qua Christus seipsum in cruce pro nobis omnibus semel deo patri obtulit, obstat id quod ait dominus, dicēs quòd talis oblatio offertur in omni loco. At illa vnica oblatio in cruce facta à Christo, in sola Iudæa facta est, & non in omni loco. Non ergo loquitur propheta de illa. Nec etiam talis oblatio munda de qua dominus per prophetam loquitur, est oratio & eleemosyna, ieiuniū, aut aliqua alia similis. Nam si de huiusmodi oblationibus loquamur, non vna in omni loco & ab omnibus offertur, sed diuersæ sunt orationes, distinctæ eleemosynæ iuxta diuersitatem personarum eas offerentium. Et huiusmodi oblationes etiam in lege veteri offerebantur deo. ista autem de qua dominus per prophetā loquitur, nō fuit in veteri lege, quoniam dicit eam subrogandam loco aliorum sacrificio-

Lutherus

Iob. i.

Malach. i.

Esaiæ. xxvi.

Gene. iij.

rum quæ reprobanda erant. Oblatio ergo quæ ex se sit munda sine villo personæ offerentis respectu, & quæ in omni loco vna & eadem ab omnibus offeratur, nulla reperiri potest nisi eucharistia, quæ quotidie à tota ecclesia per vniuersum mūdum dispersa, in missa deo offertur. Ergo missa in qua talis oblatio offertur, est sacrificium. Præterea, sacerdotiū legis euangelicæ quod à Christo summo sacerdote incepit, præcesserat ī figura in sacerdotio Melchisedech, prout apertissimè docet Paulus in epistola ad Hebr. quoniā ex hoc colligit ibi Paulus melius esse sacerdotium nouæ legis q̄ sacerdotiū veteris, quia videlicet hoc benedictionem ab illo receperit. Et Christus qui summus est huius sacerdotii sacerdos, dictus est sacerdos secundū ordinē Melchisedech. Iam videamus in quo sacerdotiū Melchisedech simile sit sacerdotio nouæ legis euangelicæ, vt meritō possit dici figura & typus illius. De sacerdotio Melchisedech nihil aliud expressit scriptura, q̄ q̄ panē & vinū obtulit, ita q̄ oblatio Melchisedech quā deo obtulit, fuit panis & vinū. Verū hoc impii heretici negāt reperiri in scriptura, sed dicūt scripturā referre Melchisedech obtulisse panē & vinū Abrahæ redeunti de victoria quinq; regū, & non deo. Sed vt corū fallaciæ & technæ prodantur, citare oportet scripturā. Sic enim verba eius habent. At vero Melchisedech rex Salem proferens panem & vinum, erat enim sacerdos dei altissimi, benedixit ei &c. Quod panem & vinum obtulerit, apertius dicit scriptura, q̄ vt dubitari possit. Verū cui obtulerit, ostendere oportet. Et certè si sequentia verba aduertantur, apertè conuincitur q̄ deo obtulit. Nam cum dixerat panem & vinum protulisse, causam illius oblationis mox subiunxit dicens, Erat enim sacerdos dei altissimi. Est ne sufficiens causa sacerdotium dei, vt Abrahæ panem & vinum offerre debuisset? Aut fortè sacerdotis officium erat ministrare victoribus panē & vinum? Absit. Non est enim æquū vt minister mensæ dei ministret mensis hominū. Si coniunctionem copulatiuā posuisset sic dicens, At verò Melchisedech rex Salem proferēs panē & vinum, & erat sacerdos dei altissimi &c. si sic locutus fuisset, dubitari meritō poterat cui obtulisset panem: sed cum posuerit coniunctionem causalem, dicens, erat enim sacerdos dei altissimi, videntur illa verba posita vt redderet causam quare obtulerit panem & vinum. Nam quia dixerat Melchisedech regem Salem obtulisse panem & vinum, mirari quis poterat regem oblationes facientē. ideo subdidit dicens, Erat enim sacerdos dei altissimi. Melchisedech ergo panē & vinum obtulit deo. Et hæc est non solum recentium theologorum sententia (vt quidā existimat) sed veterum. Nam beatus Cyprianus in quadam epistola ad Cēciliū quæ est in secūdo lib. epistolarū eius, ita sentit. Damascenus in. iiii. libr. de fide orthodoxa cap. xiiii. idē docet. Quod si Melchisedech panē & vinū non obtulit deo, ostendāt ex sacris literis q̄ hoc asserūt, quis fuerit ritus aut ordo sacerdotii Melchisedech vt meritō dicatur gessisse typum sacerdotii nouæ legis? Cum ergo nihil aliud de eius sacerdotio reperiatur, cōuincitur eū panē & vinū obtulisse: & si in hoc figurā gessit sacerdotii nouæ legis, oportet veritatē in sacerdotio nouæ legis reperiri, cui talis oblatio similis habeatur. At nulla alia haberi potest in sacerdotio legis euangelicæ, nisi oblatio illa corporis & sanguinis quæ sub speciebus panis & vini quotidie in missa fit. In missa ergo aliquid offertur, & per cōsequens missa est sacrificiū. Rursus Paulus apostolus in ea quæ est ad Hebræ. epistola sic ait, Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad deū, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Aut ergo nullū est legis euangelicæ sacerdotiū, aut aliquod habebit peculiare sacrificium quod offerat pro peccatis. nullū autē est aliud quod nō possit à non sacerdote offerri, nisi eucharistia quæ in missa offertur, missa ergo est sacrificiū. Deinde hanc sententiā docuerunt concorditer omnes sacri doctores qui ante Lutherum scripserunt. Concors autem omnium sacrorū doctorū sententia (vt in lib. huius operis primo cap. vii. docuim⁹) maximi est momēti, adeo vt si scriptura aut ecclesiæ definitio deesset, illa sola sufficeret ad fidem astruendam. Istorū autem sacrorum virorū testimonia causa prolixitatis vitandæ omitto. Quod si quis ea videre desiderat, citabo loca illorū, vt curiosus & diligens lector ex propriis fontibus hauriat si velit. Dimissis ergo aliis recentioribus, à Gregorio exordiar. Gregorius papa in. iiii. libro dialogorum cap. lviii. Fulgentius lib. ii. ad Monimū circa principium libri sæpe vocat missam sacrificium & oblationē. Leo papa huius nominis primus in epistola quadam ad Dioscorum, quæ est nona in ordine. Augustinus libro decimo de ciui. dei cap. xx. & lib. xvii. cap. xx. & sermone. i. super psal. xxxiii. Ambro. lib. i. de officiis cap. xlviii. Chrysostomus in homilia de prodicione Iudæ, & super epist. ad Hebr. sæpe. Gregorius Nazianzenus in carminibus quæ ad episcopos scripsit. Verū quia hic liber non ita patet omnibus vt reliqui, eius verba hic subiungam. Sic enim

Hebræ. vij.

Psalm. cix.

Gen. xiiij.

Franciscus
Titelman⁹
sup psal. cix

Hebræ. v.

A enim ait. O sacrificia mittētes incruenta sacerdotes. O animarū custodes gloriosi. O magnificentum dei vestris in manibus ferentes. Hæc ille. Quod autem dicit sacrificia incruenta, nō ideo dicit quia ibi offeratur corpus sine sanguine, sed quia nihil pro tali sacrificio occiditur, & nulla illata vi effunditur sanguis, sicut olim in lege veteri cum de aliquo animali victima mactabatur. Irenæus libr. iiii. cap. xxxii. Alexander papa huius nominis primus in quodā decreto quod inscribitur de sacerdotibus non vexandis, & habetur in volumine conciliorū generalium. Ignatius martyr in epistola ad Smyrnenes. Ecce quanta sit Lutheri audacia, qui non est veritus sententiæ tantorum patrum repugnare, & velut alter Goliath solus totam sacrorum virorum phalangem ad bellum prouocare. Postremò hæc pestifera Lutheri sententia damnatur in pluribus conciliis. Plurima enim sunt concilia quæ cēsent missam esse verum sacrificium. Primò concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, cuius definitio habetur in volumine epistolarū decretalium in titulo de summa trinitate & fide catholica, cap. firmiter credimus. Sic enim ibidem habetur. Vna est fidelium vniuersalis ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur, in qua idem ipse sacerdos est sacrificium Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramēto altaris sub speciebus panis & vini veraciter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem potestate diuina, vt ad perficiendum mysterium vnitatis accipiamus ipsi de suo quod ipse accepit de nostro. Hæc concilium Lateranense. Et concilium Toletanum primum cap. v. vocat missam sacrificiū. Et concilium Toletanum duodecimum cap. v. eodem nomine missam appellat. Et concilium Ephesinum in epistola quæ nomine concilii ad Nestorium directā fuit, sic missam appellat. Sed opus est vt Lutheri obiectionibus respondeamus. Sic enim obiicit, In coena non se obtulit deo patri, sed in morte. ergo sacerdos qui memoriam agit illius coenæ dominicæ, non offert corpus Christi deo. Huius argumenti debilitas inde patebit, si aduertat quisque missam non solum esse in memoriam coenæ, sed etiam in memoriam passionis & mortis Christi. Hoc autem Paulus confirmat dicens, Quotiescunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortē domini annūciabitis donec veniat. Cum ergo nullus dubitet Christum in morte seipsum obtulisse deo patri, oportet etiam vt nullus dubitet quin sacerdos in missa quæ in mortis Christi commemorationem agitur, offerat Christū in oblationem deo. Secundo obiiciunt nobis Lutherani Paulum dicentem, Vna oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos. Et iterum, In qua voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Iesu Christi semel. Quam sententiam sæpe Paulus repetit in epistola ad Hebræos, præsertim capitibus vii. & ix. Huic obiectioni respondemus, fatentes Christi corpus semel duntaxat fuisse oblatum in cruce visibiliter & sensibiliter, ita vt ipse in tali oblatione mortem subiret, & sic moriens à toto populo conspiceretur. Talis inquam oblatio semel facta est, nec opus est vt iterum fiat, cum illa pro totius mundi redemptione sufficiat. Et de hac loquitur Apostolus. Sed est alia oblatio multo delicatior, quæ nullū habet doloris aut angustiae rigorem, & propterea vocauit Gregorius Nazianzenus sacrificia incruenta, oblationē eucharistiæ in missa, vt diximus, quia in illa oblatione etsi Christus sit oblatus, non tamen in illa moritur, prout mortuus est cum fuit oblatus in ara crucis. In prima oblatione ipsemet Christus seipsum obtulit deo, ita vt esset sacerdos & sacrificium. In hac autem oblatione quæ fit in missa, etsi ipse offeratur, & sit sacrificium, non tamen ipse se offert deo, sed sacerdos in persona ecclesiæ præsentat deo patri oblationem factam per filium in ara crucis. Et ex hoc discrimine inter offerentes, oritur vt diuersum fuerit meritum in istis duabus oblationibus. Nā prima quæ à Christo facta est, fuit meriti infiniti. Secūda autē quæ fit à sacerdote in missa, est meriti limitati & finiti. In prima verē mortuus est Christus: in oblatione verò quæ fit in missa, non moritur, sed fit quædam illius mortis memoria. De hac secunda oblatione non loquitur ibi Paulus, vt patet ex litera: & de hac dicimus eam sæpissime iterari, quanuis prima oblatio non fuerit iteratō facta. Hoc autem vt non appareat Luthero nouum, testimonio Chrysostomi cōprobemus, qui super epistolā ad Hebræos sic ait, Et quia semel oblata est illa hostia, oblata est in sancta sanctorū. hoc autem sacrificium exemplar est illius, id ipsum semper offerimus. Nec nunc quidem alium agnū, crastina aliū, sed semper id ipsum. Proinde vnum est hoc sacrificium. Hæc Chrysostomus. Ecce qualiter ait nos offerre eandē hostiā quā Christus semel obtulit in cruce, videlicet corpus & sanguinem suum. Tertio Lutherus suam sententiam hoc argumento probare nititur. Quomodo (inquit) fieri potest vt sacerdos offerat deo quod ipse sumit? Repugnat enim (vt ipse ait) missam esse oblationem, quum illā recipiamus. Idem simul recipi & offerri non potest. Mi-

Concilium
Lateranense,Concilium
Toletanū.Concilium
Ephesinū.

i. Corin. ii.

Hebræ. x.

rum est quod sophismate tam nugaci Lutherus in re tam sacra se firmet, quum ipse alias non semel aut iterum omnes argumentationes & dialecticas ratiocinationes a rebus sacris abigat, insimuletque recentes theologos quod eas sacrae theologiae miscuerint. Sed haec missa faciamus, & redeamus ad huius rei primum caput. Nonne plurima sacrificia legis Mosaicae sumebant ii qui offerebant? Nunquid edebat deus ea quae illi offerebantur? Audi ipsum deum exprobrantem Iudaicam dementiam, & futuram Lutheri insaniam, Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos, quoniam meae sunt omnes ferae sylvarum, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia caeli, & pulchritudo agri mecum est. Si esuriero, non dicam tibi: meus est enim orbis terrae, & plenitudo eius. Nunquid manducabo carnes taurorum? aut sanguinem hircorum potabo? Cum ergo deus non comedebat carnes quae illi offerebantur, nunquid peribant? Non certe, sed multae ex domini praeepto manebant penes sacerdotes. Si sacerdotes capiebant, & non est dubium quin sacerdotes etiam offerebant, colligitur optime nullam esse repugnantiam, ut idem simul offerat & accipiat. Haec sunt praecipuae obiectiones: alias autem, quoniam debilissimae sunt, causa prolixitatis vitandae praeterii. Si quis vero plura de hac re nosse cupit, legat Iodocum Clichthoneum in prima parte Propugnaculi ecclesiae contra Luheranos, & Gasparem Sagerum, & Iohannem Eccium, qui librum integrum de hac re edidit, in quo exactissime rem pertractat, quanvis prolixius iusto.

Tertia haeresis est, quae ait missam non posse offerri pro peccatis, nec posse prodesse vivis aut defunctis, sed soli sacerdoti. Huius erroris author est etiam Lutherus, dicens impium esse si missa canatur pro peccatis. Ecce quibus gradibus progreditur diabolus ut homines ad tartara ducat. Primum ad peccatum allicit & impellit: deinde a remedio avocat, ne peccatorum cicatricibus subueniatur. Sed claudamus aures ad vocem aut sibilum serpentis venenosi, & audiamus Paulum dicentem, Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quae sunt ad deum, ut offerat dona & sacrificia pro peccatis. At cum evangelicum sacerdotium (ut in praefata haeresi ostendimus) nullum aliud habeat sacrificium quam eucharistiam, conuincitur inde ut illam sacerdos offerre possit pro peccatis, non tantum suis, sed etiam pro peccatis populi. Nam post illa verba adducta Paulus de eodem sacerdote sermonem faciens subiungit, Qui condolere possit his qui ignorant & errant, quoniam & ipse circumdatus est infirmitate: & propterea debet quemadmodum pro populo, ita etiam pro semetipso offerre pro peccatis. Ecce qualiter Pauli testimonio omnis sacerdos offert sacrificia non solum pro suis, sed etiam pro populi peccatis. Et cum sacerdotium evangelicum nullum aliud habeat quod possit offerre sacrificium, sequitur quod illud potest offerre sacerdos pro peccatis populi, & suis. Praeterea hoc ipsum confirmat inueterata ecclesiae consuetudo, quae non ex permissione ecclesiae tolerata est, sed ex praeepto & decreto eiusdem hucusque servatur. Nam iuxta illum celebrandi ritum quem catholica ecclesia observandum tradidit, sacerdos ante eucharistiae consecrationem sub silentio orat pro vivis, ut illis proficiat ad salutem animae & corporis illa sacrorum mysteriorum oblatio. Post consecrationem vero sacerdos supplex deum orat pro defunctis, ut per virtutem illius sacratissimae oblationis deus dignetur illis defunctis indulgere locum refrigerii, lucis & pacis. Et haec consuetudo, quam hodie ecclesia tenet, non est recens, ut hac occasione eam contemnere audeat Lutherus. Nam beatus Chrysostomus homilia. lxxix. Bernardo Brixiano interprete, testatur eam consuetudinem emanasse ab apostolis. Sic enim ait, Non temere ab apostolis haec sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum posse contingere lucrum, utilitatem multam. Cum enim totus constiterit populus extensis manibus, sacerdotalis plenitudo, & tremendum proponatur sacrificium, quomodo deum non exorabimur pro his deprecantes? Haec ille. Demum, concilii Cabilonensis decretum de hac re sic definit. Antiquitus hunc morem sancta tenet ecclesia, ut & missarum solennibus, & aliis precibus, domino spiritus quiescentium commendentur: dicente Augustino, Non sunt praetermittendae supplicationes quas faciendas pro omnibus in Christiana & catholica societate laudamus. Haec concilium Cabilonense. Sed ut verum fatear, huiusmodi concilii decreta non habentur in eo volumine in quo sunt omnium conciliorum decreta congesta: sed illud fragmentum habui ex Gratiano, qui in volumine decretorum de consecr. distin. prima in capite Visum est, citat illud concilii decretum. Sed Lutheri obiectionibus respondere oportet. Sic enim arguetur. Communio unius laici alteri laico prodesse non potest: ergo sacerdotis missa non potest populo prodesse. Hoc loco miserè caecutit Lutherus, non videns hoc inter sacerdotem & laicos interesse, quod olim interfuit inter apostolos & manu Christi recipientes eucharistiam,

A charistiam, & ipsum Christum apostolis porrigentem. Sicut enim laicus nunc recipit e manu sacerdotis, ita & tunc apostoli e manu Christi. Sacerdos autem facit quod tunc fecit Christus: quoniam idem corpus conficit ex pane, quod tunc fecit Christus. Idem corpus offert deo, quod postea in ara crucis obtulit Christus. Quis autem non videt ineptissimum esse argumentum quo quis probare vellet Christi consecrationem nullo modo nobis prodesse, eo quod apostoli recipientes nihil nobis profuerunt? Si hoc esse inuolidum argumentum nemo est qui non videat, cur etiam simillimi argumenti ineptia non erit aperta, quum argumetur unum sacerdotem non posse pro aliis offerre, propterea quod unus laicus non potest pro alio communicare? quoniam (ut diximus) sacerdos Christi locum tenet, laicus vero communicans personam agit apostolorum. Secundo quasi ad eundem lapidem offendens, sic obiicit Lutherus, Vnus homo non potest pro alio baptizari, nec pro alio uxorem ducere, ergo nec unus homo poterit pro alio offerre. Huic obiectioni respondemus quod non sunt omnia sacramenta ad eundem gnomonem examinanda, quum non sit omnium illorum æqua vis & potestas. Cum ergo hoc eucharistiæ sacramentum longo intervallo reliqua omnia antecedit, non venit eadem mensura metiendum qua reliqua. Et si hoc gratis daremus Luthero, ut hoc sacramentum reliquis sit æquale, non tamen inde colligere liceret tam exactam istius sacramenti ad alia similitudinem. Nam eodem argumento etiam conuinceretur sacerdotem non posse eucharistiam a se consecratam suscipere, sed oportere illam recipere a manu alterius sacerdotis, quia sacerdos etsi claves habeat quibus absolvere potest alium poenitentem, non tamen perinde potest seipsum absolvere, ergo eodem modo oporteret fateri quod licet possit conficere, & alteri communicare, non tamen sibi ipsi. Verum hæc non ita se habent, quoniam non oportet sacramenta esse sibi inuicem adeo similia, ut nullum sit inter illa discrimen. De hac re amplius dicetur infra cum de suffragiis defunctorum disputabimus.

Alii sunt plures errores qui ad missæ celebrationem pertinere videntur. Sed illos iam supra in titulo de eucharistia recensuimus.

Monachatus.

Ille humani generis antiquus hostis, ad hunc usque diem quacunque potest tentat ut homini noceat, & impediat illum a consecutione beatitudinis eternæ, ad quam creatus a deo fuerat. Cum ergo viderit demon plures per monachatus susceptionem suos laqueos euasisse, & eternam consecutos fuisse gloriam: ne alii illorum exemplo similiter eius laqueos euadant, hoc unum curauit, monachatum detrahere, ut vel sic ab illius susceptione homines auer-

teret. Neque ut hoc faceret defuerunt illi ministri, quos calliditate sua serpentina decepit, ut illi in eandem damnationem postea inducerent alios. Primi ergo demonis ministri fuerunt Valdenses, qui in tantam proruperunt insaniam, ut dicerent mendicantium religiones fuisse se malorum demonum inuentionem. Hoc enim illis impingit Aeneas Sylvius lib. de origine Bohemorum cap. xxxv. Guido tamen huius erroris non meminit etiam cum Valdensem errores recenset. Eodem ferè tempore quo Valdenses, aut parum postea quidam Vvilhelmus de sancto Amore scripsit librum, in quo persuadere conatus est hominem non posse saluari in ordine medicatum. Sed hunc librum Alexander papa quartus damnauit ut hæreticum, & præcepit sub excommunicationis poena ut quicumque illum haberet, combureret. Post istos hunc eundem errorem suscitauit Io. Vvicleff, qui non solum monachos mendicantes, sed omnem monachatum atrociter est infectatus. Hic enim dixit neminem posse saluari in religione priuata, immo dicit omnem qui in priuata religione existit, esse ineptum & inhabilem ad obseruantiam mandatorum dei. Quapropter addidit, eos qui religiones instituerunt, videlicet Benedictum, Franciscum, Dominicum, &c. fuisse damnatos, eo quod religiones instituerunt, nisi fortè de hoc poenituerint. Hunc Vvicleffi insanum & impium errorem iam sepultum, ab inferis suscitauit hoc nostro seculo Martinus Lutherus, dicens non esse licitum hominem obligari ad aliquid agendum ultra id quod dominus nobis præcepit, sed libere viuendum esse cuilibet, & non sub lege humana. Quapropter liberam tribuit monachis potestatem exeundi a monasteriis, & uxores ducendi si volunt, immo in multis Germaniæ oppidis coacti sunt monachi relinquere propria monasteria, quia non permittitur eis in illis habitare nisi cucullam exuant, & uxores ducant. Contra horum omnium errorem decreui

Valdenses.

Vvilhelmus de sancto amore.

Iohannes Vvicleff.

Lutherus.

nihil in hoc opere scribere, ne forte dicatur de me, eò quòd sim ipse etiam monachus ex instituto Franciscano, quòd meam ago causam, & quæro quæ mea sunt, & nò quæ Iesu Christi. Et videtur mihi rem cessuram in maiorem monachatus gloriam, si causa illius ab aliis agatur quàm ab ipsismet. Et cum non defuerint qui strenuè pro nobis in hac parte pugnaverint, non est cur nos arma sumere debeamus. Iohannes episcopus Roffensis in eo opere quod contra Lutheri captiuitatem Babylonicam edidit, pro monachis de Luthero triumphat. Iodocus Clichthoueus vir non minus pius quàm doctus librū vnum in fauorem monachatus edidit, & alibi sæpe pro votis monasticis causam agit, præsertim in eo opere quod fecit pro assertionem veritatum definitarum in concilio Senonensi. Olim scripsit beatus Chrysostomus aduersus vituperatores vitæ monasticæ libros tres. Et si quis nostros nò dedignatur, beatus Thomas in fauorem monachatus scripsit contra præfatum Vvilhelmum de sancto Amore librum vnum. Albertus magnus defensorium mendicantium composuit. Thomas Vvalden carmelita in primo tomo doctrinalis fidei antiquæ circa finem longum de hac re facit tractatum, qui mea sententia omnes aduersariorum calumnias nullius esse momenti apertissimè ostendit. Verum ne quis me inculset quòd istorum hæreticorum sententiam inter hæreses collocauerim, nulla adducta ratione propter quam censeatur meritò fuisse damnata, ecclesiæ catholicæ definitionem proferam, quæ sola maioris est ponderis quàm mille ratiocinationes aut syllogisticæ collectiones. Ex. xlv. articulis Iohannis Vvicleff in concilio Constantiensi sessione octaua damnatis, multi sunt ad hanc re pertinentes. Nam vicesimus articulus sic ait. Si quis ingreditur religionem priuatam qualemcunq; tam possessionatorum quàm mendicantium, redditur ineptior & inhabilior ad obseruationes mādatorū dei. Vicesimus primus articulus sic ait, Sācti instituētes religiones priuatas, sic instituētes peccauerūt. Vicesimus secundus articulus sic dicit, Religiosi viuentes in religionibus priuatis, non sunt de religione Christiana. Ad idem pertinent articulus. xxxiii. & xxxiiii. & xliiii. Hi autem articuli omnes damnati sunt in concilio Constantiensi sessione octaua. Cum ergo sit tam expressa ecclesiæ definitio, non est opus vt monachi pro se pugnent, aut causam iterum ad litem reuocent. Et si quis nos ad contentionem vocauerit, melius est nò contendere, sed causam pro nobis dictam ostendere. Cæterum de vna sola re hic volo admonere lectorem, vt aduertat qui sunt ii qui monachatu detrahunt, quoniam nullus vnquā monachatu detraxit nisi homo voluptuosus, illecebris deditus, quales ego sæpe notauī. Et ita sunt tanquam canes in præsepī, prout dicitur in prouerbio: quoniam nec ipsi viam virtutis capeffere volunt, & capeffentibus siqui sunt, latratibus & moribus obstant. Hoc autē ideo faciunt, vt videlicet sua occultent scelera. Nam qui prauam vitam duxerit, alios vt nequiter viuant hortabitur, quoniam latere existimat sua flagitia, si alios habuerit suorum scelerum imitatores, & tanto minus notari credit, quanto plures habuerit in crimine socios. Et tanto contrā magis timet pudore confundi, quāto plures fuerint virtutis cultores. Vitiū nanque ex comparatione virtutis vilescit. Quædam alia quæ ad monachatum pertinet, iam superius pertractata sunt cum de mēdicitate ageretur, & inferius amplius dicemus, cum de votis disputabimus.

Mulier.

Pepusiani.

Lutherus.

St quædam hæresis asserens mulieres iustè posse ad sacerdotium promoueri. Huius hæresis authores sunt Pepusiani, sic dicti (vt ait Augustinus libro de hæresibus capite vigesimo septimo) à quodam oppido quod vocabatur Pepusa, ex quo loco dicunt fuisse oriundum Montanum hæreticum. Hunc errorem ante mille & trecentos annos sepultum, Lutherus suscitare conatus est, qui ad nihil aliud natus esse videtur, quàm ad reuocandum & reducendum in ecclesiā pestilentes errores ab eadem iam olim explosos atque eiectos. Hæc hæresis facilè conuincitur si consideremus quæ sint sacerdotis partes, aut quod illorum sit munus & officium. Sacerdotis partes sunt tres, iuxta quas sacerdos à non sacerdote secernitur. Nam sacerdoti soli competit corpus Christi ex pane conficere. eiusdem sacerdotis munus propriū est peccata in confessione audire, & illis auditis peccatorem ab illis absolueret. Ad sacerdotem etiam pertinet ex officio docere. At cum nullum istorum competere possit mulieri, conuincitur mulierem non posse vllō modo ad sacerdotium promoueri. Quòd enim mulier non ha-

beat

A beat potestatem cōsecrandi eucharistiam, inde colligitur, quòd talis potestas fuit à Christo sacerdotibus viris collata in coena vltima, cum apostolis dixit, Hoc facite in meam cōmemorationem. At cum Christus hæc verba dixit, nulla ibi aderat mulier ad quam illa verba possent referri. non fuit ergo tunc à deo talis potestas mulieri collata. Quòd si consecrare non possunt, ergo nec poenitentes absolueret, quoniã hæc potestas quæ circa corpus Christi mysticū exercetur, innititur alteri potestati, quæ est circa corpus Christi verū, sicut vmbra pēdet ex corpore, quia primam potestatem Christus contulit sacerdotibus in coena vltima ante mortem: secundam verò non nisi postquam à mortuis resurrexerat, cum videlicet existens in medio Apostolorum dixit eis, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt &c. Si à muliere ergo primam auferas potestatem, fit vt necessariò etiam auferas secundam. Præterea, cum hanc absoluendi potestatem apostolis tribuit, nulla aderat mulier, sed soli viri, puta decem Apostoli, prout Iohannes euangelista refert, ergo (vt de consecratione colligimus) talis potestas absoluendi non fuit à deo mulieribus collata. Rursum si non esset aliquod scripturæ testimonium ad probandum mulieres non posse cōfessiones peccatorum audire, hoc solum sufficeret, quòd mulieres male audiunt de taciturnitate, nec immerito, cum hoc sit illis natium & genuinum, vt parum probè taceant si quid audierint secretius. Sunt enim natura garrulæ. Quo fit vt quo eam magis secreto astrinxeris, eo libentius postmodum effundat. Cōsultius ergo deum egisse credimus, q̃ Lutherus docet. Nam minime expediebat vt omnia in eius aurē effunderemus, quæ peruiam & patulā habet viā ab auribus ad linguā. Tertium quod sacerdoti cōuenit ex officio, est doctrina. Illis enim incumbit alios docere, secundum quod dominus per Malachiam prophetam ait, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent de ore eius, quia angelus domini exercituum est. Hoc autē munus nō posse vllō pacto mulieribus permitti, apostolus Paulus testatur, qui apertissimè mulieribus interdicit ne docere præsumant, dicens, Mulier in silentio discat cū omni subiectione. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. Si ergo mulier non potest docere, neque eucharistiam conficere, neque absolvere: conuincitur vt etiam sacerdos esse non possit. Accedit ad hæc, totius catholicæ ecclesiæ perpetuus vsus, quæ nunquā permisit mulierem sacerdotis officio fungi. Et certè si quisque aduertat quanta sit sacerdotii dignitas, & quātum reliquas omnes dignitates excedat, illico cognoscet meritò fuisse talem dignitatem mulieribus denegatam. Nam mulieres oportet esse subditas viris, quia (vt ait Paulus) caput mulieris vir. Mulieres patiuntur prudentiæ defectum, & ideo faciles sunt vt decipiantur. Prima est enim seducta mulier in præuaricationem. Mulieres sunt natura incōstantes & mobiles: sicut sapiens ait, Virum de mille vnū reperi, mulierem ex omnibus non inueni. Et iterum alibi, Mulierem fortem quis inueniet? Procul & de vltimis finibus precium eius. Mulieres natura sunt fragiles, & ideo beatus Petrus vocat mulierem fragilius vasculū. Cum ergo mulieres tot naturales patiātur defectus, non est credendum fuisse illis commissum tale officium, ad cuius debitam executionē maxime exigitur vt illis omnibus defectibus careat qui illud exercere debet.

Lucæ. xxij.

Iohan. xx.

Ibidem

Malach. ij.

i. Timot. ij.

Ephē. v.

Eccles. vij.

Prouer. vlt.

i. Petri. iij.

Mundus.

E Ic apertissimè comperimus verum esse quod in primo huius operis libro docuimus, bonam hæresum partem à Gētilium librorum lectione ortum habuisse. Nam cū plures fuerint de natura mundi & illius qualitate hæreses ortæ, ferè omnes ex philosophorum officina prodierūt. Est enim quædam hæresis docens materiam elementorum ex qua factus est mundus, non esse factam à deo, sed esse deo coæternam. Huius erroris authores fuerunt Seleucus à quo Seleuciani, & Hermias à quo Hermiani. Sic enim de illis refert beatus Augustinus in libro de hæresibus capite quinquagesimonono. Eundem errorem post multa tempora docuerunt Albanenses. Eidem adhæsit quidam Hermanus Kiffuich Holādrinus, de quo iam supra habitus est sermo. Hic autem & Albanenses absolute dixerunt mundū fuisse ab æterno. Quis non videt hunc errorem ex Aristotelis schola prodierit? Si contra Aristotelem esset nobis pugnandum, durum certè & laboriosum esset futurū certamen, quoniam contra illum parum agerent scripturæ sacræ testimonia. Verū cū aduersus eos sit nobis designata pugna, qui Christo nomina in baptismo dederūt, facillimè de illis triūphabimus. Aper-

Seleucus.

Hermias.

Albanenses.

Hermanus

Kiffuich.

Iohanis.i.

tissima certè & notissima sunt ea quæ in primo capite Geneseos de mundi creatione differuntur. Et Iohannes euangelista de filio dei loquens ait, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Et iterum ibidem, In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. Nullus ergo dicere audeat mundum fuisse ab æterno, cum beatus Iohannes tam apertè dicat mundum esse factum à deo.

Albanēses

Secunda hæresis docet mundum nō finiendum. Hic etiam error ab Aristotele docetur. Post Aristotelem autem, ex iis qui se Christianos iactant, Albanenses eundem tutantur errorem, dicentes mundum nunquam finiendum, sed semper in hoc statu mansurum. Quod si capiant mundum pro sola elementorum & cælorum substantia, certè eorum sententia non est hæresis cēsenda, quoniam etiam peracto iudicio vniuersali cælum manebit, & elementa manebunt iuxta eorum substantiam, immo puriora quàm nunc sunt. Si verò capiant mundum pro habitatoribus mundi, prout capit Iohannes cum dicit, Mundus eū non cognouit: & iterum, Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret: iuxta hanc mundi significationem error est apertus dicere mundum non esse finiendum, ita vt nunquam desint generationes hominum in eo habitantium: quoniam (vt supra contra eosdem Albanēses probauimus) iudicium vniuersale est futurum: in quo omnes comparebūt vt recipiat vnusquisque mercedem suam, siue bonum siue malum, prout in corpore gessit. At si mundus non finietur, non poterit generale iudicium fieri, quoniam quod infinitum est, nūquam poterit in vnum comprehendi. Cum ergo constet iudicium vniuersale esse futurum, oportet vt mundus aliquando finiatur.

Iohan.i.

Iohan.iii

Tertia hæresis docet mundum esse creatum non à deo, sed ab angelis. Hic error etiam videtur prodiisse ex officina Aristotelica. Nam quanuis Aristoteles negauerit mundū creatum, dixit tamen omnia quæ in istis inferioribus fiunt, fieri ab intelligentiis, quoniam quæ à deo immediate fiunt, dixit Aristoteles fieri necessariò, quapropter dicebat res contingentes fieri ab intelligentiis. Ex quo errore hausisse videntur hæretici dicentes mundum esse factum ab angelis. Huius hæresis primus author fuit Simon Magus, quem secuti sunt plures alii, videlicet Menāder eiusdem Simonis discipulus, & Saturninus, à quo Saturniani, Nicolaitæ, Carpocratiani, Cerinthus, & Archontici, qui sic appellati sunt à principibus quibus mundi creationem tribuunt. Istorum omnium communis error iam supra prostratus est in titulo de creaturis, hæresi prima. illo enim loco probauimus ex sacris literis omnia esse creata à deo, & à nullo alio.

Simon Magus.

Menander.

Saturninus

Nicolaitæ.

Carpocra-

tiani.

Cerinthus.

Archontici

Quartæ hæresis fuit quorundam dicentium mundum esse factum à deo: sed hi ponunt plures deos, quorum vni tribuunt huius mundi facturam, alterum autem nihil produxisse dicunt. Et hic error etiam ex fabulosa gentilitate deductus esse videtur. Nam Gentiles fermè omnes credebant deorum multitudinem. De hoc errore iam supra differuimus in titulo de deo, hæresi prima. Ibi enim ostendimus ex sacris literis solū vnum esse deum, eumque esse creatorem cæli & terræ. Qui ergo authores erroris huius nosse cupit, ex illo loco discat.

Quinta de hac re hæresis est quæ asserit hunc mundum etiam post resurrectionē mortuorum in eodem statu in quo nunc est, esse mansurum: neque ita esse mutandum vt sit cælum nouum, & terra noua. Hanc hæresim inter alias recenset Philaster Brixienis in suo libello de hæresibus, nullum tamen illius declarat authorem. Beatus Augustinus etiā in suo opusculo de hæresibus capite sexagesimoseptimo huius hæresis post Philastrum meminit, neq; vllum etiam illius indicat patronum. Hanc hæresim aperta sacræ scripturæ testimonia condemnant. Nam in psalmo centesimoprimo propheta ait, Initio tu domine terram fundasti: & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt, tu autem idem in æternum permanes: & omnes sicut vestimētum veterascent: & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur. Vide quoties cælorum mutationem indicat. Nam dicit illos perituros, & velut amictū mutandos: quod haud dubie idem est. Non enim cæli omnino peribunt: sed in melius mutabuntur. Nam beatus Hieronymus in cōmentariis super sexagesimum quintum Esaia caput, postquam hæc verba quæ nunc ex Dauide protulimus, citauit: hæc verba subiungit. In quo perspicue demonstratur, perditionem & interitum, nō abolitionem in nihili, sed commutationem sonare in melius. Neque enim illud quod in alio loco scriptum est, Luna fulgebit vt sol, & sol septuplum lumē accipiet: interitū significat pristinorum, sed commutationem in melius. Quod vt possit intelligi, nostræ conditionis ponamus exēpla. Infans cum in puerum creuerit, & puer in iuuenem, & iuuenis in virū, & vir in senem,

Esaia.xxx.

A in senem, nequaquam per singulas ætates perit. Idem enim est qui prius fuit: sed paulatim immutatur, & ætati pristinae perisse dicitur. Quod intelligens & Paulus apostolus loquebatur. Præterit enim figura huius mundi. Consideremus quid dixerit, figura præterit, non substantia. Hactenus Hieronymus. In cuius verbis aperta satis est veritatis intelligentia. Præterea Saluator noster apud Matthæum ait, Cælum & terra transibunt. Quæ Salvatoris verba (vt beatus Hieronymus in commentariis super psalmos docet) idem docent quod propheta Danid in psalmo cætesimo primo docuit. Deinde Beatus Petrus apertissime hanc sententiam docet, sic inquit, Adueniet autem dies domini vt fur, in quo cæli magno impetu transient: elementa verò calore soluentur: terra autem, & quæ in ipsa sunt opera exurentur. Cum igitur hæc omnia dissoluenda sint: quales oportet nos esse in sanctis conuersationibus & pietatibus, expectantes & properantes in aduentum diei domini, per quem cæli ardentes soluentur, & elementa ignis ardore tabescent? Nouos enim cælos & nouam terram & promissa ipsius expectamus. Hæc beatus Petrus Apostolus. Quæ illius verba tã apertè hanc hæresim oppugnat, vt non sit opus pluribus testimoniis ad illam reuincendam. Verùm aliqua indigent interpretatione hæc verba, præsertim ab eo loco vbi ait: Cæli ardentes soluentur. Quæ verba non de illis cælis in quibus sol & luna & reliqua astra sunt fixa, qui a nobis remotissimi sunt, debet intelligi: sed de cælo isto inferiori, q̃ aeris regio dicitur, sunt accipienda. Nam de illis superioribus cælis, an sint calore soluendi, Augustinus dubitat, qui super psalmum cætesimum primum pertractans hæc beati Petri verba, ita ait, Iam ergo dixit perisse cælos per diluuium: perisse autem nouimus cælos secundum quantitatem & spatia aeris huius. Exereuit enim aqua, & totam istam capacitatem vbi aues volitant, occupauit: ac sic vtique cæli perierunt propinqui terris: cæli, secundum quod dicuntur aues cæli. Sunt autem & cæli cælorum superiores in firmamento: sed vtrum ipsi perituri sint igne, an hi soli cæli qui etiã diluuium perierunt, disceptatio est aliquãto scrupulosior inter doctos, nec facile (maximè in angustia tēporis) explicari potest. Dimittamus ergo cā, vel differamus: nouerimus tamen perire ista, deum manere. Hactenus Augustinus. Iuxta cuius sententiam constat cælos pro aere sumi eo loco quo beatus Petrus dixit, Cæli ardentes soluentur. Cum tamen infra Petrus subiungit: Nouos vero cælos & nouā terram & promissa ipsius expectamus: ibi cælos pro illis etiã qui sursum sunt à nobis remotissimi, intelligere possumus, quoniam illi etiam iuxta vaticiniū Esaie mutabuntur in melius. Et erit (inquit ille) lux lunæ sicut lux solis, & lux solis erit septemplex, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui, & percussuram plagæ sanauerit. Et iuxta hanc cælorum significationem beatus Hieronymus interpretatur aliud Esaie vaticinium quo ait, Ecce enim ego creo cælos novos, & terram nouam: & non erunt in memoria priora. & iuxta eādem significationem accipiendum est quod in Apocalypsi dicitur, Vidi cælum nouum, & terram nouā.

C Noua omnia dicit, nō quod alia sint, sed quia in melius omnia mutata: quemadmodū ex Hieronymi sententia supra docuimus. Et quidē pro hac re abunde me dixisse arbitror. Nō enim opus est in re apertissima testimoniorum multitudine grauare lectorem, præsertim cum nullum huius hæresis agnoscamus patronum quem deuincere oporteat.

FRATRIS ALFONSI DE CASTRO, SAMORENSIS ADVERSUS OMNES HAERESES

Liber XI.

PRAEFATIO.

Hoc loco eadem lege oportebit nos vti, qua supra libro septimo vti sumus, quoniam hæc litera N adeo sterilis est, vt vix duæ sint dictiones ab illa initium sumentes, quæ talem rem significant, de qua aliqua sit hæresis orta: quapropter cum dictiones ab hac litera incipientes non sufficiant ad vnum vel mediocris quantitatis librum absoluendum, coniungemus illis dictiones a sequenti litera incipientes.

Nuditas.

Adamiani.

Vit hæresis quorundam dicentium nuditatem esse bonam, & honestā. Hūc errorem tenuerunt quidam dicti Adamiani, sic dicti quia nuditatem quam Adam in paradiso habuit ante peccatū, imitari volebant, & ita semper mar- res & foeminae nudi obābulabant, nudi lectiones audiebant, nudi orabant, nudi celebrabant sacramenta: & propter hoc suam ecclesiam, hoc est suā cō- gregationem, appellabant paradisum. Hi hæretici effrontes & inuerecundi, etsi Adæ nudi- tatem in paradiso imitentur, illius tamen innocentiam non seruant, immo peccatū illius augment: quoniam licet ante peccatum Adam & Heua fuissent nudi, post peccatum tamē, vt ait scriptura, fecerunt sibi perizomata, & deus fecit illis tunicas pelliceas. Et longo tempo- re postea statuit populo Israel quoddam genus vestimēti per quod ab aliis nationibus di- stingeretur. Et sacerdos ex dei præcepto peculiare habebat vestimentum cum offerre de- bebat, & intrare in sancta sanctorum. Demū ipse veritatis magister, qui viam dei in veri- tate docuit verbo & exemplo, vestimenta habuit, quorū vnum fuit tunica inconsutilis de- super contexta per totum.

Gen. iij.

Deute. xxij.

Exo. xxxix.

Iohā. xix.

Nuptiæ.

Tatianus.
Encratitæ.
Heracleo.

Rima hæresis quæ de hac re orta est, docet nuptias esse illicitas, omnesq; illos peccare dicunt qui nuptiarum fœdera inter se iungunt. Huius erro- ris primus author fuit Tatianus, à quo, vt supra diximus, Encratitæ origi- nem sumpsere. Sed si vera sunt quæ catalogus hæreticorū de Heracleo- nitis refert, Heracleon illorū princeps erit primus huius erroris inuētor, quoniā Heracleon qui discipulus fuit Valētini heretici, vetustior est quā Tatian⁹, qui fuit (vt alias diximus) discipulus Iustini martyris. Verū vt ingenuē fatear, parum fido in hac parte illis quæ catalogus refert, quia Augustinus in libro de hæresibus capite decimosexto de Heracleone loquens, nihil tale illi impingit, vt vide- licet nuptias damnauerit. Et Philaster in suo libro de hæresibus huius Heracleonis errores recensens, nunq̃ huius erroris meminit. Quapropter nisi aliud obstaret, ego crederem Ta- tianum fuisse huius erroris primum authorem, & ita solet communiter ab omnibus vocari hic error Encratitarum, quorū princeps fuit Tatianus. Verū beatus Hieronymus lib. i. cō- tra Iouinianum prope initium libri testatur hunc fuisse errorē Marcionis, ita dicens, Neq; verò nos Marcionis & Manichæi dogma sectantes nuptiis detrahimus. Hæc ille. Et ideo iu- xta Hieronymi sententiam oportet vt huius erroris principatum tribuamus Marcioni, cū hic fuerit Tatiano vetustior. Eundem errorem tutati sunt Adamiani, dicentes quòd si Adā non peccasset, nullæ fuissent futuræ nuptiæ: quapropter illi Adam in paradiso imitari volē- tes, nuptias fugiunt. De fundamento cui isti Adamiani innituntur, non est opus nunc dispu- tare, quia supra libro secundo sub titulo de Adam & Heua heresi tertia hoc fundamentum funditus euertimus. In eodem errore fuerunt Aeriani, qui (vt Augustinus ex relatu aliorum refert) non admittunt ad cōmunionem suam nisi continentes. De Priscillianistis refert Au- gustinus in libro de hæresibus, quòd coniugia separauerint, & quibus hoc persuadere pote- rant, foeminas à nolentibus viris, & viros à nolentibus foeminis disiungebant. Quare autem hoc fecerint, an quia nuptias damnauerint, aut forte quia putauerint nuptiarum fœdera se- mel iuncta posse ad alterius coniugis arbitrium rescindi, Augustinus nō expressit. Hos hæ- reticos præuidens spiritu prophetico beatus Paulus, in prima ad Timotheū epistola sic de illis ait, Spiritus autem manifestè dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mē- daciū, & cauteriatam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere. Encratitæ er- go & alii prohibentes nubere, iuxta Pauli censuram sunt dicendi mēdaces attendentes spi- ritibus erroris, & doctrinis dæmoniorū. Præterea, si nuptiæ fuissent illicitæ, Christus nō de- corasset illas sua præsentia. At cum Christus nuptiis interfuerit, & in illis primum omniū signorum fecerit, cōuincitur nuptias non esse illicitas. Rursum, si nuptiæ sunt malæ, oportē- bit fateri deum esse malorum authorem, quoniam deus ipse est nuptiarū institutor, qui crea- tis primis hominibus dixit, Crescite & multiplicamini, & replete terrā. Et ne hoc ad solū illū innocentie statum quis referre possit, Christus eandē nuptiarū institutionem probat, qui

Marcion.
Manichæus

Adamiani.

Aeriani.
Priscillia-
nistæ.

i. Tim. iij.

Iohan. ij.

Genesis. i.

- A** qui Phariseis quærentibus an liceret dimittere vxorē propter aliquā causam, respōdit dicens, Nō legistis quia qui fecit hominē ab initio, masculum & foeminā fecit eos, & dixit, propter hoc ergo relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna? itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Quod ergo deus coniunxit, homo nō separet. Quid ergo impii hæretici separare tentant quod deus coniunxit? Et Paulus in priore epistola ad Corinthios ait, His autem qui matrimonio iūcti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro nō discedere. Et iterum, Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Si autem acceperis vxorem, non peccasti: & si nupserit virgo, non peccat. Et beatus Petrus præcipit mulieribus vt sint subditæ viris suis: & viris præcipit vt præstent honorē mulieribus tāquam coheredibus gratiæ. Si autem nuptiæ essent illicitæ, beatus Petrus non doceret coniuges modum secundum quem viuere debent. De hac re scripsit beatus Augustinus pluries. Contra hanc hæresim extant aliquorum conciliorum decreta. Nam conciliū Gangrense cap. xiiii. suorum decretorū sic ait, Siqua mulier derelicto viro discedere voluerit soluto vinculo coniugali, nuptias damnando, anathema sit. Et idem definit concilium Braccarense primum capite vndecimo. Mat. xix.
i. Corin. vii.
Ibidem.
i. Petri. iij.
- S**ecunda hæresis est quæ primas nuptias admittit, secundas tamen damnat. Huius hæresis authores sunt Cataphryges, quorum princeps fuit Montanus. Eundem errorem postea docuit Tertullianus, qui etsi prius contra Cataphryges pro hac re pugnauerat, postea tamen ad Cathaphryges rediit, eorum defendens errorem. Extat vsque hodie liber quem pro huius erroris defensione fecerat, qui inscribitur de Monogamia. Post istos successit in eodem errore Nouatus quidam presbyter Romanus tempore Cornelii papæ & martyris, à quo Nouato appellati sunt Nouatiani, qui alio nomine vocati sunt Cathari, id est mundi, sic appellati propter munditiam quam superbissimè & odiosissimè iactabant. Guido Carmelita in sua summa de hæresibus dicit hūc esse vnum ex erroribus Græcorum. Hæc hæresis facilè conuincitur per id quod habetur in Deuteronomio, Quando habitauerint fratres simul, & vnus ex eis absque liberis mortuus fuerit, vxor defuncti non nubet alteri, sed accipiet eam frater eius, & suscitabit semē fratris sui, & primogenitum ex ea filium nomine illius appellabit. Ecce hic vides secundas nuptias non solum permissas, sed præcepto mandatas. Quod si hoc licuisse illis dicas tunc tempore legis veteris, non autem nunc tempore legis gratiæ: obstat id quod ait Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, Mulier viuente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri, vt nō sit adultera si fuerit cum alio viro. Et in priore epistola ad Corinthios expressius hanc confirmat sententiā, dicens. Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult, nubat, tātum in domino. Nihil expressius dici poterat ad huius erroris expugnationem. Sed impii & blasphemii
- D** Cataphryges vidētes tam apertum scripturæ testimonium, vt nullum illis pateret effugiū, Paulum non recipiunt, dicentes illum non plenè recepisse spiritum sanctum, sed solum ex parte prophetasse, ac proinde asserunt non esse illi credendum, sed magis credendum esse Montano hæretico eorum principi & magistro, in quem dicunt spiritum sanctū plene descendisse. Istorum error non est rationibus conuincendus, sed vlticibus poenis coercendus. Præterea multi sancti homines quorum nomina sunt scripta in libro vitæ, secundas contraxerunt nuptias. Si ergo secundæ nuptiæ damnantur, & illos damnare oportet qui in illis vitam finierunt. Abraham post mortem Sarre primæ vxoris duxit secundam vxorem quandam Cethuram. Ruth mulier scripturæ testimonio sancta, mortuo suo primo viro filio Noemi nupsit secūdo viro, qui dictus est Booz. Sarra vxor Thobie iunioris, mulier etiā scripturæ testimonio probata, post septē viros quos habuerat, quos & dæmon occiderat, nupsit Thobie iuniori, in quo matrimonio permanserunt domino famulantes, ita vt accepti essent tam deo quā hominibus, & cunctis habitantibus in terra. Mulier Samaritana quæ quinq; viros habuerat, nō propter hoc reprehensa est à domino, sed quia ille quem tūc habebat, non erat suus vir. Nam ex eo quod illos quinq; appellauit viros eius, videtur approbasse illorum matrimonium. nam si non fuisset verum matrimonium cum secundo, aut tertio, aut quarto, aut quinto, nullus illorū fuisset vir eius, quoniam per matrimoniū fit vt vir dominetur corporis muliebris, & mulier dominetur corporis viri. Si ergo quinq; viros habuit, ergo quinquies verum matrimonium contraxit: de qua re cum non fuerit à Christo reprehensa, conuincitur secundas & tertias & omnes sequentes possibiles nuptias non esse illicitas. Demum aduersus hanc hæresim extat concilii Niceni definitio, quæ habetur
- Concilium
Gāgrense.
Concilium
Braccarēse.
Cataphry-
ges.
Montanus.
Tertullianus.
Nouatus.
Cathari.
Græci.
Deut. xxv.
Rom. vii.
i. Cori. vii.
Gene. xxv.
Ruth.
Tobi. vi. &
viij. & xiiij.
Iohan. iij.

Concilium Florentinū cap.viii.decretorum eiusdem concilii.Ibi enim concilium præcipit, vt qui ex Nouatianis ad ecclesiam catholicam redire voluerit, non recipiatur nisi prius per scripturam fateatur se communicaturum cum iis qui secundas nuptias forte experti fuerint. Et concilium Florentinum, quod pro vnione Græcorum sub Eugenio quarto huius nominis pontifice celebratum est, de hac re per sequentia verba definit. Quoniam nonnullos asseritur quartas nuptias tanquam condemnatas respuere: ne peccatum vbi non est, esse putetur, cum secundum Apostolum mortuo viro mulier sit ab eius lege soluta, vt nubendi cui vult in domino habeat facultatem, nec distinguat mortuo secundo vel tertio, declaramus non solum secundas, at tertias & quartas atque vltiores, si aliquod canonicum impedimentum non obstat, licite contrahi posse. Commendatiores tamen dicimus si vltius à coniugio abstinentes in castitate permanferint. Hactenus concilium Florentinum.

Armeni.
Lutherus.
Ephesi.v.
Concilium Cōstantiense
Ambrosius

Tertia hæresis negat in nuptiis aliquod esse sacramētum, dicens illam maris & foeminae indissolubilem coniunctionem non esse sacramentum, neque per illam conferri aliquam gratiam. Huius hæresis primi authores sunt Armeni, qui de omnibus sacramentis dicunt ea nullam gratiam conferre. Post istos primus ex his qui nuptias probant, huius erroris magister est Lutherus, qui cum alia sacramenta sic pertractet, vt ex illis aliquod neget esse institutum in signum, in alio neget promissam gratiā, in matrimonio vero negat vtrunq;. Sed quauis Lutherus hoc neget, nos deo adiutore vtrūque ostendemus ex sacris literis. Quod matrimonium sit sacramentum institutum in signum, Paulus Apostolus apertissimè docet in ea quæ est ad Ephesios epistola, dicens, Mulieres viris suis subditæ sint sicut domino, quoniā vir caput est mulieris, sicut Christus caput est ecclesiæ, ipse saluator corporis eius. Sed sicut ecclesia subiecta est Christo, ita & mulieres viris suis in omnibus. Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit ecclesiam, & seipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. ita & viri debēt diligere vxores suas, vt corpora sua. qui suā vxorem diligit, seipsum diligit. Nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, sicut Christus ecclesiam, quia membra sumus corporis eius, de carne eius, & de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem suā, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est. Ego autem dico in Christo & ecclesia. Hucusque beatus Paulus. Ecce hic apertissimè Paulus docet matrimonium viri & vxoris, sacramentum esse quod representat coniunctionem Christi cum ecclesia: atq; ideo virum cōparat Christo, vxorem ecclesiæ. Virum caput esse dicit illius corporis quod vnū facit cum foemina, Christum verò caput esse dicit eius corporis quod vnum facit cum ecclesia. Neque aliam causam affert cur vir debeat diligere vxorem suam, quā ne dissimile signum sit Christo quem repræsentat, qui adeo sponsam dilexit ecclesiam, vt pro ea mortem subire dignatus sit. Mulierem verò docet vt virum timeat ac reueretur: quod vt rectius & facilius persuadeat, allicit eam exemplo ecclesiæ cuius imaginē gerit, quæ Christo sponso suo per omnia obedit. Nihil ergo aliud Apostolus loco illo differit, q̄ vt moneat coniuges ad mutuam inter se charitatem exemplo Christi & ecclesiæ quos repræsentant, ne videlicet fallacia sint signa, sed verè reddant ea quorum imaginem referunt. Et tandem post multas adductas similitudines claudit sententiam, dicens, Sacramentum hoc magnum est. Præterea, ecclesia quæ (vt iam sæpe ostendimus) errare nō potest, censet septē esse sacramenta: quoniam inter plures articulos Iohannis Hufs, quos concilium Constantiense sessione quintadecima damnauit, vnus eorum sic ait, Sacerdotes quomodolibet criminose viuentes, sacerdotii polluant potestatem, & sicut filii infideles sentiunt infideliter de septem sacramentis ecclesiæ. Hæc autem assertio Iohānis Hufs cum ibidem damnetur, inde colligimus ecclesiam sentire septem esse sacramenta. At sacramenta esse non possunt septem, nisi inter illa numeretur matrimonium. Matrimonium ergo est sacramentum. Rursum, matrimonium esse sacramentum, non solum docent ii quos per contemptum Lutherus sentētiarios appellat, sed illud etiam sentiūt veteres ecclesiæ doctores. Ambrosius exponens illum locum Pauli quem proximè citauimus, ait, Mysterii sacramentum grande in vnitae viri ac foeminae esse significat. Nec hoc prodit, sed aliam causam quæ nō discordet à memorato mysterio flagitat, quam scit ad profectū humani generis pertinere, hoc est ecclesiæ & saluatoris, vt sicut relictis parentib? homo vxori suæ adhæret, ita relictō omni errore ecclesia adhæreat & subiiciatur capiti suo quod est Christus. Hæc Ambrosius. Augustin? idem

A idem sentit, sic dicens, Non tantum fecunditas, cuius fructus in prole est: neq; tantum pu-
 dicitia, cuius vinculum est fides: verum etiam sacramentum nuptiarum commēdatur fide-
 libus coniugatis: vnde dicit Apostolus, Viri, diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit
 ecclesiā. Hæc Augustinus. Sed hic Lutherus nobis obiicit q; in illo Pauli loco proximē ci-
 tato non habetur græce sacramentum, sed mysterium: non debet ergo appellari sacra-
 mentum, sed mysterium. O indissolubilem nodum. Si res constat, quid moratur vim in vna vo-
 cula facere? Si coniugium illud maris & foemina repræsentat coniugium Christi cum ec-
 clesia, ergo signum est alterius rei, modo id concedat, cum nos illud tale appellemus sacra-
 mentum. si ipse appellare vult mysterium, parum interest, quoniam omnia sacramenta sunt
 mysteria quædam. Quapropter beatus Ambrosius illum Pauli locum pertractans, vocat ma-
 trimonium vtroq; nomine, videlicet nomine mysterii, & nomine sacramenti, prout patuit
B ex verbis illius proximē citatis. Probauimus matrimonium esse sacramentum. superest vt
 probemus gratiam in eius contractu infundi, quoniam hoc etiam negat Lutherus. Vt autē
 hoc apertius ostendamus, conuertamus oculos nostros, & aspiciamus huius sacramenti ini-
 tium, vnde videlicet sumpsit exordium, & quale. Deus enim huius sacramēti institutor cū
 primos parentes coniugio innecteret, coniugium benedictione sacrauit. Sic enim ait scri-
 ptura, Benedixit illis deus, ac dixit, Crescite & multiplicamini. Non est autem vero simile, *Gen. i.*
 vt cum deus homini benedictionem dedit, corporis præcise habuerit respectum, quemad-
 modum in cæteris animantibus, animam autem rationis capacem benedictionis suæ reli-
 querit expertem. Quod si concedat benedictionē illam pertingere vsque ad animā, oportet
 vt concedat etiam gratiam esse tunc animæ collatam, quoniam nō alio modo nostræ a-
 nimæ benedicuntur ab illo, q̄ per gratiæ suæ infusionē. Sic enim benedicti sunt ab illo qui *Math. xxv.*
 ad regni æterni gloriam percipiendam vocantur. Hæc etiam benedictionē petebat Prophe-
 ta dicens, Benedicat nos deus deus noster, benedicat nos deus. Si verò Lutherus cōcedat ex *Psal. lxxvi.*
 illa benedictione diuina impertitam esse à deo primis parētibus gratiam, in aliis tamē ne-
 get ita fieri, hoc facile reuincitur: quoniam qui primos parētes copulauit, ipse idem est qui
 reliquos omnes matrimonio copulat: nec aliquis est coniugio ligatus, qui non à deo li-
 gatus sit. Quos deus (inquit Christus) cōiunxit, homo non separet. Si ipse cōiungit omnes, *Math. xix.*
 credendum est vt etiam omnes benedicat. Non est enim vero simile vt semper coniungat,
 & semel duntaxat benedicat, sed quod toties benedicendi repetat gratiam, quoties iungē-
 di officium resumit. Præterea Apostolus Paulus in epistola ad Hebræos de nuptiis loquens *Hebr. xiiij.*
 sic ait, Honorabile connubium, & thorus immaculatus. Thorus macula carere non posset, si
 coniugium careret gratia. Coniugium enim non haberet thorum immaculatū, si gratia quæ
 in coniugio infunditur, nō verteret illud in bonum, quod aliàs esset peccatum. Quam rem
 miraculum in nuptiis operatum nos docet. Quid enim est aquam in nuptiis conuerti in
D vinum, nisi insipidam concupiscentiæ carnalis aquam per occultam dei gratiam in optimi *Iohan. ij.*
 saporis vinum esse conuersam? Rursum, Post peccatum primorum parentum datum est ma-
 trimonium in remedium carnalis concupiscentiæ, quod prius fuerat institutum in officium:
 vt videlicet qui incontinens est, matrimonium contrahat, quo mediante exercere possit
 sine peccato, quod aliàs sine peccato facere non posset. Hoc ita esse Apostolus nos docet,
 qui male continenti cōsulit vt nubat, ne peccet, dicens, Melius est nubere quàm vri. Si er- *i. Corin. viij.*
 go matrimoniū datum est in remedium, quo pacto posset esse remedium carnalis cōcupi-
 scentiæ, si in eo non daretur gratia per quam minueretur illud carnalis concupiscentiæ in-
 cendium? Certè per exercitium & vsum cōiugii magis arderet flamma illa libidinis quàm
 extingueretur, quoniam etsi ad tempus sit sopitus ardor ex impotentia virtutis corporeæ,
 cum tamen vires resumit corpus, tunc intensior ardor apparet, velut prunæ quæ intra cine-
 res latent. Est ergo necessarium fateri virtute huius sacramenti conferri gratiam iis qui re-
E cto animo nuptiarum fœdera iungunt, vt per gratiam in illo sacramēto collatā melius cō-
 tineāt qui aliàs vix cōtinere possent. Nam aliàs nō esset in remedium, sed potius ad incen-
 dium carnalis cōcupiscentiæ. Accedit ad hæc vsus ecclesiæ, quo suscepturi hoc sacramentū
 præcipiuntur quatenus animas suas mundēt per peccatorū cōfessionē, vt sic mundati parati
 sint ad gratiā recipiendā quæ in illo sacramēto infunditur. Nā aliàs si nulla ibi gratia in-
 funderetur, nō erat opus vllam peccatorum cōfessionem facere. Satis de hac re me dixisse
 arbitror pro breuitate quam promissimus, & opus ipsum exigit. Qui plura nosse cupit, legat
 assertionem sacramentorum quæ sub titulo regis Angliæ circūfertur, & defensionem eius-
 dem tractatus quam fecit Iohannes Rossensis episcopus.

Montanus. **Q**uarta hæresis est quæ docet nuptiarum fœdus & vineulum posse pro coniugū arbitrio dissolui. Huius hæresis author fuit Montanus, à quo orti Cataphryges: quanquā Augustinus de Cataphrygibus loquens, quo loco de hoc Mōtano differit, nihil tale illi impingit: nec Philaster hunc errorem tribuit Montano, sed Eusebius in quinto libro historiæ Ecclesiasticæ cap. xviii. refert Montanum ita sensisse. Hunc eūdem errorem tuetur Græci, & Armeni, si Guidoni Carmelitę credimus, qui in suo libro de hæresibus hūc inter illorum errores recenset. Eundem errorem videtur docuisse Priscillianus, quoniā ad hunc sensum propius accedunt quæ de illo refert beatus Augustinus in libro de hæresibus. **Pseudoapostoli.** Pseudoapostoli docuerunt viros, vt relictis vxoribus, & vxores relictis viris ad ipsorum sectam & ordinem transfirent, dicentes coniugia posse dissolui pro illorum secta suscipienda & tuenda. Ita enim de Pseudoapostolis scribit Nicolaus Eimerici. Guido tamen huius erroris nō meminit etiā cū Pseudoapostolorum errores recenset. Hūc errorem ipse veritatis magister proprio ore damnavit dicens, Dictum est autem, Quicūque dimiserit vxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eā mœchari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Et Phariseis quærentibus an liceret dimittere vxorem aliqua ex causa, respondit ipsa veritas, Quos deus coniunxit, homo non separet. Et Phariseis iterum obiiciētibus quare Moyses mandavit dari libellum repudii, & dimittere eam? sic ait, Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab initio autem non sic. Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Et Paulus Apostolus huius præcepti dominici memoriam recolens ait, His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed dominus, vxorem à viro non discedere. quòd si discesserit, manere innuptā, aut viro suo reconciliari. Et vir vxorem non dimittat. Taceant ergo præsumptuosi hæretici, & desinant iam separare, quos deus fatetur se nodo plusquā herculeo sic colligasse, vt nisi morte interueniente disungi non possint.

Math. v. **Math. xix.** **2 Cor. vii.**

Quinta hæresis sic extollit nuptias, vt eas non vereatur æquare virginitati. Sed de hac hæresi infra differemus in titulo de virginitate. Ibi enim aptior erit pro huiusmodi certamine locus.

Obedientia.

Iohan. viij. **Valdenses.** **Pseudoapostoli.** **Lutherus.** **Begardi.** **Beguinae.** **Q**uoniam scelerati ac facinorosi homines quò facilius & liberius quæ voluerint scelera committere possint, libertatem optant, vel vt verius dicam, liberam seruitutem, quoniam iuxta illam quam cupiunt libertatem miserrimę seruituti se addicunt, Salvatore nostro dicente, Qui facit peccatum, seruus est peccati. Hæretici aliqui timētes ne propter sua scelera & venenosas doctrinas à prælatis ecclesiæ punirentur iuxta potestatem à deo illis collatam, ad hoc asylum confugerunt, vt eorum plures negauerint obedientiam esse præstandam prælatis ecclesię. Huius erroris primi authores fuere Valdenses, impii ac sceleratissimi homines, qui more viperarum, viscera matris ecclesiæ, à qua per baptismum fuerāt geniti, rodere conati sunt. Hi enim omnem ecclesiæ potestatem & ordinem tollere volebant, dicentes non esse obediendum Romano pontifici, aut aliis ecclesiæ prælatis. Eundem errorem docuerunt Pseudoapostoli, Vviclefitæ, Hussitæ: & nunc Lutherani dicunt non esse obediendum prælatis ecclesiæ nisi in illis solum quæ in sacra scriptura sunt apertissimē expressa. Begardi & Beguinæ dixerunt eos qui ad perfectionis statum peruenerint, non esse alicui humanæ potestati subiectos. De his omnibus hæreticis, & de errore illis omnibus communi iam supra satis (vt opinor) diximus in titulo de ecclesia, heresi tertia: quo loco ostendimus ecclesiā posse condere leges & statuta quę non sint expressa in sacris literis: cuius constitutionibus quilibet tenetur obedire. Non est ergo opus illa iterum repetere.

Occidere.

Inter alios

Alter alios Valdēsium errores quos Guido recenset, hic vnus est quo do-

Valdenses.

Nicolaus.
Galecus.

cent nullū hominē posse occidi iustē, etiā si id fiat ex iudicis præcepto. Eundē errorē postea docuit quidā Nicolaus Galecus nomine, ex Bohe-

mia oriūsus, qui fuit vnus de legatis à Bohemia ad cōciliū Basiliēse mis-

Roma. xij.

sis. Hic error apertē cōuincitur, quia per illū tollitur humanus cōuictus, & omnis honesta politia peruertitur: quoniā per hanc doctrinā nulla erit

pax: at pace sublata, nulla respublica potest salua consistere, nec homines in ea quietē viue-

re. Cū ergo pax sit nobis tā necessaria, vt eā nobis Christus ex maximo affectu cōmēdaue-

rit, & quasi testamēto eā nobis prope mortē legauerit, cōuincitur illā doctrinā esse erroneā per quā pax totius reipublicæ turbatur. Turbatur autē pax nisi scelerati & malefici occidā-

tur. Hæresis est ergo asserere nō posse occidi. Omnis enī respublica est velut corpus quod-

dā humanū, cuius caput est dominus & rector: alii autē homines sunt inuicē mēbra. Apo-

stolus Paulus totā rēpublicā Christianā, hoc est ecclesiā, vocat vnū corpus, cuius caput est

Christus: singuli autē homines alter alterius mēbra. Si autem in corpore humano aliquod

particulare membrū laborauerit aliquo morbo, homo cuius mēbrum male habet, procurat

omnibus modis quibus potest illud restituere in pristinam sanitatem, omnē adhibet medi-

cinā, admouet fomenta quæ potest. quod si nulla via potest illi membro subueniri, libenter

patitur incisionem, quoniam præstat perdere vnum membrum, q̄ perdere totū corpus. Ad

hunc modum fit in republica, cum quilibet homo sit tanquā particulare membrū in corpo-

re quod est respublica. Si talis homo cōmiserit aliquod graue crimen, laborandū est ad eius

emendationem. Quod si nulla est spes de emendatione illius, oportet illum perdere vsque

ad mortem, & separare à toto corpore, ne reliqua membra inficiat. Vnum enim pecus infi-

cit omne pecus. Quod si nunquam esset mors infligenda, terra esset plena latronibus, mare

piratis, nullæ essent res tutæ. Vt ergo sit debita in populo quies & tranquillitas, expedit vt

sceleratus homo occidatur, ne tota gens pereat. Præterea supra cū de bello ageremus, osten-

dim⁹ bellū posse iuste geri ab homine habēte potestatē, si ea adsunt quæ ad iustū bellū ex-

igūtur. At cū nō possint homines in bello congregari, quin sæpe multæ in eo fiant hominū

occisiones, cōuincitur inde, vt si bellare licet, liceat etiā occidere. Rursum, beatus Petrus A-

postolus puniuit morte Ananiam & Sapphirā, quia vendito agro fraudauerūt de precio,

non portantes corā apostolis totū preciū, sed aliquid sibi reseruātes. Et hoc solū exemplum

sufficit ad prosternēdū horū hæreticorū hæresim, quoniā hoc in tēpore nouæ legis actū est,

quo tempore propter legis benignitatē dicūt nō esse licitū quacūq; ex causa hominē oc-

cidere. Petrus tamē hanc benignitatē agnoscēs, nō dubitauit morte punire Ananiā & Sap-

phirā, quoniā sciebat veram misericordiā habere semper in suo comitatu iustitiā, quæ non

patitur maleficos viuere super terrā. Sed hoc loco obiciunt nobis hæretici præceptū diui-

nū quo prohibet occisionē, dicēs, Non occides. Huic autē obiectioni respondemus, per il-

la verba nō esse prohibitā omnē occisionē, sed illā quæ à persona priuata fit, non autē illā

quæ à iudice ex iusta causa decernitur infligenda. Hoc autē ita esse ex eo cōuincitur, quod

in lege veteri erat illud idem præceptū, & sub eisdē verbis, videlicet, non occides: & tamen

cū illo præcepto fuerūt multæ aliæ leges quibus præcipiebatur hominis occisio propter pec-

cata aliqua, vt patet de punitione blasphemii, & de punitione furis nocturni. Quod si per il-

la verba, videlicet, non occides, esset prohibita quælibet hominis occisio: esset tūc necessariū

fateri deū præcepisse cōtraria, quæ nullo modo fieri poterāt. Absit autem vt dicamus deum

præcepisse aliquid impossibile. Vt ergo nō sit repugnātia in mādatis dei, oportet fateri in il-

lo præcepto, non occides, nō esse prohibitā omnē occisionē, quoniā in lege euāgelica ipse-

met saluator confirmasse, videtur legē de occisione hominis qui aliū occiderit, cum dixit,

Omnis qui occiderit gladio, gladio peribit. Ita enim Christianus Druthmarus super Mat-

thæum interpretatur locū illum. Et beatus Hieronymus super. xxii. Hieremiæ ait, Homici-

das & sacrilegos & venenarios punire, non est effusio sanguinis, sed legum ministerium.

Alia est hæresis quæ cum hac proxime narrata velut ex diametro pugnat, docēs homi-

nes seipsos occidere vt palmam martyrii assequi mereantur. Circūcelliones nāq; di-

xerunt eos qui seipsos occidunt, esse martyres censendos, eo q̄ mortem vltronei pa-

tiuntur. Sed de hoc errore iam supra disseruimus in titulo Martyrium.

Tertia hæresis est quæ asserit licere cuilibet homini occidere tyrannum, etiam per insi-

dias, non obstante quacunque confœderatione inter eos facta, etiā si fuisset iuramen-

to firmata. Sed de hoc errore infra in titulo de Tyranno disputabimus.

Valdenses.

Nicolaus.
Galecus.

Roma. xij.

Actuum. v.

Math. v.

Exod. xx.

Leuit. xxiii.

Math. xxvi

Circūcel-
liones.

Opera.

Lutherus.

Galat.v.

Gene.xxij.

Galat.ij.

Iob.i.

i.Cor.vij.

ij.Petri.i.

i.Iohan.ij.

i.Iohā.iiij.

i.Iohan.ij.

Non satis se fecisse arbitratur Lutherus, q̄ opera humana reiecerit, dicens ea non esse necessaria, nisi illa etiam damnaret, asserens omnia opera cuiuslibet hominis, quātūlibet etiam recte facta, esse peccata. Iustū enim hominē dicit peccare in omni bono opere. Hunc autem errorem ex alio nō minus pernicioso deducit. Nam Lutherus arbitratur per illud primū & maximū legis mandatum quod est de dilectione dei, obligari homines ad consummatam charitatis perfectionem: ad quam cum nullus in hac vita pertingere possit, quoniam illa expectatur in premiū, ideo dicit Lutherus toties homines peccare, quoties aliquid ex charitate faciendum deficit ab illa summa charitatis perfectione. Existimat etiam Lutherus per illud praeceptum, Nō concupisces, esse prohibitum carnis appetitum, quem nullus homo à se potest abicere, q̄uis possit reprimere, quoniam caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quia ergo hęc duo sibi aduersantur, vt non quēcūque velimus faciamus, ideo dicit iustum in omni bono opere peccare, & omnia opera nostra quātūlibet bona esse cēsenda peccata, quia videlicet in omni tali opere caro reluctatur & repugnat spiritui: quapropter tale opus dicit esse peccatum, quia est opus cū concupiscentia factum, & ita contra praeceptum illud, Nō cōcupisces. Ecce Lutheri fundamētū, super quod huius præsens erroris fabricā ædificare conatur. Hoc fundamentū nos deo duce postea subuertemus, cū de praeceptis differemus. Ibi enim ostendemus ex sacris literis, & ex doctrina sacrorū doctorū, illa duo praecepta nō esse ita intelligenda prout Lutherus illa intelligit. Hanc ergo causam vsq; ad illū locū differētes, de errore quē primo proposuimus, disputare oportet, vt doceamus cōtra Lutherū, neq; omnia opera nostra esse peccata, neq; iustū in omni bono opere peccare. Primo ergo producamus in testimoniū nostrū, illud magnificū Abrahæ opus cū filiū suū vnigenitū quē diligebat Isaac immolare voluit obediēs deo praeipienti. In cuius remunerationē promisit deus illi, se carnē ex illius semine suscepturū. Sic enim ait, Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quæ verba iuxta Paulū de Christo intelligēda sunt. Nō enim dixit, in feminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Si obediētia Abrahæ fuisset peccatū, nō fuisset illi à deo tantum & tam honorificū præmiū promissum. Præterea postq̄ Iob passus fuerat tot tribulationes, & locutus fuisset verba illa patiētia suā maximā testantia, scriptura statim illū laudat, dicens, In omnibus his nō peccauit Iob, neq; stultū quid cōtra deū locutus est. Si in omnibus illis nō peccauit Iob, nō est ergo quodlibet hominis opus peccatū. Rursum beatus Paul⁹ de his qui matrimonio iungūtur differens ait, Solutus es ab vxore, noli querere vxorem. Si autem acceperis vxorē, nō peccasti: & si nupserit virgo, non peccauit. Paulus dicit non peccare eū qui capit vxorem, & non veretur Lutherus dicere omne opus nostrū esse peccatum. Si ergo actus nubendi, iuxta Paulū, nō est peccatū: quid putas de aliis operibus eum dicturum, quæ idem Paulus censet esse meliora quàm actus nubendi? Et beatus Petrus postq̄ aliquot virtutes ad gloriam assequendā necessarias enumerauerat, statim subiunxit. Hęc enim facientes, non peccabitis aliquando. Et beatus Iohannes in sua prima canonica epistola ait, Omnis qui in deo manet, non peccat. Ne autem disputaremus quærentes quisnam sit ille qui manet in deo, ipse in eadem epistola declarauit dicens, Deus charitas est: & qui manet in charitate, in deo manet, & deus in eo. Attende ergo Luthere, & vide quàm aperte tuam damnet Iohannes sententiam. Omnis qui manet in charitate, in deo manet. Omnis qui in deo manet, non peccat. Omnis ergo qui manet in charitate, non peccat. Aut ergo oportet te negare iustos esse in charitate, aut cogeris fateri iustum in bono opere non peccare: quoniam omnis qui manet in charitate, non peccat. Perspice lector obsecro & considera quibus cancellis sit cōclusus Lutherus, vt nulla illi pateat fuga. Quod si fortē elabi velut anguis conatur, dicens opus esse charitate perfectā ad hoc vt maneamus in deo, & deus in nobis: talis autem charitas (vt Lutherus ait) in via non habetur: erit ergo iuxta hanc respōsionem dicendum quod deus in nullo homine habitat pro statu huius miseriæ, eò quod nō habet aliquis homo illam perfectā quam Luther⁹ exigit charitatem. Sed ne aliqua via Luthero pateret exitus, hęc etiā rimulam obstruxit beatus Iohannes, cū in eadē epistola declarauit quæ esset perfectā charitas. Sic enim ait, Qui seruat verbum eius, vere in hoc charitas dei perfectā est. Quid ergo dicet Lutherus? Nūquid progredietur vltorius vt neget aliquem seruasse

A seruasse verba, hoc est mādāta dei? Si hoc negare nō erubescit, audiat diuinum psalterium dicentē, Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer. Seruauimādāta tua & testimonia tua, quia omnes viæ meę in cōspectu tuo. Et si hoc propheta dictū nō recipit Lutherus, eō quod propheta de seipso testimoniū proferat, audiat deū pro eodē propheta testimoniū proferentē. Nā ad Hieroboam loquēs ait, Nō fuisti sicut seruus meus Dauid qui custodiuit mādāta mea, & ambulauit post me in toto corde suo. Deinde multę sunt persuasiones in sacra scriptura quibus admonemur ne vnq̃ peccem. At si iustus in omni opere quantūlibet bono peccat, frustra admonemur de eo quod nō est nobis liberū euitare. Irascimini (inquit propheta) & nolite peccare. Possibile est ergo hominē irasci, & nō peccare. vnde colligitur nō omne opus esse peccatū, quoniā nō omnis ira. Et dominus illi quē post triginta & octo annos in infirmitate transactos pristinę incolumitati restituit, dixit, Ecce sanus factus es, iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Si omnia opera nostra sunt peccata, idem erit dicere, nolite peccare, & dicere, nolite operari: quoniam non est possibile operari sine peccato. At cum multa opera pręceperit deus qui peccatū prohibuit, cōvincitur inde, vt illa opera quę fieri nobis deus pręcepit aut consuluit, non sint cēsenda peccata. Nam alioqui oportebit fateri deum pręcepisse nobis contraria, secūmq; pugnantia, cū opera pręcepit, & peccatum prohibuit. Absit autem vt talem iniustitiā deo impingamus, vt dicamus illum pręcepisse nobis ea quę fieri nullo modo poterant. Quapropter dicamus cum catholicis omnibus doctoribus multa esse bona opera quę ex gratia & charitate facta merentur iuxta legem diuinam iam promulgatā, vitam æternam: quę opera nullo modo peccata dicēda sunt. Verū superest vt Lutheri obiectionibus respōdeamus. Primo obiicit nobis illud Sapiētis, Non est homo iustus in terra, qui faciat bonū, & non peccet. Fatemur quidē nullū esse sine dei gratia iustū, neq; iustū sine dei adiutorio posse vitare omne peccatum. Nam sicut gratia exigitur ad initium boni operis, ita etiam requiritur ad prosecutionē. Quapropter quilibet homo quātūlibet iustus si à deo nō fuerit adiutus, in posterū peccabit. Etq; hūc sensum habeant illa verba Ecclesiastę, colligitur ex pręcedētibus verbis, quibus sic dicitur, Sapiētia confortauit sapientem super decem principes ciuitatis, hoc est, gratia dei magis confortat hominem q̃ omne auxilium humanū, & causam huius reddens, statim subiungit. Non est enim homo iustus in terra qui faciat bonum, & nō peccet. Ac si diceret, Inde conuincitur gratiā dei magis confortare hominem q̃ omnes principes mundi, quia adiutus gratia dei potest vincere omne peccatum: destitutus tamen dei gratia etiam si auxilium omnium principum mundi habeat, nō poterit peccatum omne euadere. Ex qua interpretatione patet Ecclesiasten nullo pacto aduersari nostrę sententię. Secundo obiicit nobis illud beati Iohannis in eius prima canonica. Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipsos seducimus, & veritas in nobis nō est. Cui obiectioni respōdemus multa esse peccata venialia, à quibus nullus quātūuis iustus liberatur, quin in multa illorū labatur: quoniā, vt ait beatus Iacobus, in multis offendimus omnes. non dixit, in omnibus offendimus, sed in multis: non tamen inde sequitur vt omne opus nostrum sit peccatum. Ecce Lutherum qui scholasticos theologos vocare solet sophistas, nūc vno nugacissimo sophismate nos decipere credit. Quis non videt huius collectionis fallaciam? Omnis homo iustus habet aliquod peccatum, ergo omne opus eius est peccatum. Sic Lutherus iuxta suam dialecticam didicit ex particulari inferre vniuersalem. Sic etiam accipiendum est illud Psal. Non intres in iudicium cum seruo tuo domine, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Verum est certē nullum hominem si iuxta rigorem iustitię diuinę examinetur, inueniri iustum, quoniam (vt ex Iacobo Apostolo iam diximus) in multis offendimus omnes. nullus ergo iustus inueniretur, si deus strictissime vellet examinare. At qualis est ista collectio, Nullus homo reperietur iustus districte examinatus, ergo nullum opus hominis est bonū? Omnis enim homo etsi habeat aliquod opus propter quod iustus dici nō deberet: nō tamen inde oportet colligere vt omne opus hominis sit peccatum. Sic etiam intelligendū est quod Augustinus libro. ix. Confessionum ait, Væ (inquit) hominum vitę quātūcūq; laudabili, si remota misericordia iudicetur. Væ vitę hominū dixit: & nō dixit, væ omnibus hominum operibus: quoniam etsi nullius hominis vita sit adeo perfecta, vt non habeat admixta plura venialia peccata, tamen multa sunt opera quę Augustinus peccato carere non dubitat: quoniam in eodem loco beatus Augustinus de matre sua loquens, dicit illam multa bona opera fecisse, propter quę ipse reddit gratias deo. Alia etiam opera illam fecisse fatetur quę egent misericordia diuina, pro quibus se deum precari dicit. Ter-

Esaia. lxiij. tio nobis obiicit Lutherus Esaiaam prophetam dicentem, Et facti sumus vt immūdi omnes nos, & quasi pannus menstruatae vniuersae iustitiae nostrae. Hoc Esaia testimonio se triumphasse credit Lutherus, quoniam in vniuersum opera nostra dānare videtur propheta, cū omnes nostras iustitias comparat panno menstruatae, qui multis maculis respersus est. Verū etsi illud Esaia testimonium in facie Luthero fauere videatur: tamen si litera bene & prout decet inspiciatur, apertissimè cognoscitur nihil pro Luthero dicere. Nā illic propheta nō suo nomine loquitur, sed nomine populi: nec etiā toti? populi, sed solū nomine populi Israelitici. Nec eo nomine sic loquitur, vt ad omne tēpus sua verba referat, sed solū ad illud tēpus quo propheta illa dicebat: quo tempore abūdabat peccatū in populo Israel: propter quod deus permissurus erat vt in captiuitatē duceretur. Hoc ergo prēuidēs propheta, precatur deū pro populo, & de illo tēpore loquens ait, facti sumus immundi omnes, & quasi pānus menstruatae vniuersae iustitiae nostrae. Quae verba nomine populi sui protulit. Alio- **Ibidem** qui, si ad omnes referenda sunt verba illa, quomodo vera erunt quae sequuntur? Et cecidimus (inquit) quasi folium vniuersi, & iniquitates nostrae quasi ventus abstulerunt nos. Non est qui inuocet nomen tuū, qui confurgat & teneat te. Nunquid Esaia non inuocauit nomen dei? Absit vt quis hoc dicere audeat. Si ergo haec verba ad Esaiaam, & ad alios qui deū coluerunt, & nomen eius inuocauerūt, referri non possunt: nec etiam alia quae Lutherus obiicit, referri ad eos poterunt, cum omnia illa verba vno orationis decursu de eisdem personis dicantur. Et quod illa verba sint referenda ad solum illud tempus captiuitatis, conici facile potest ex verbis quae parum infra subiungit propheta dicens, Ne irascaris domine satis, & ne vltra memineris iniquitatis nostrae. Ecce respice, populus tuus omnes nos. Ciuitas sancti tui facta est deserta. Sion deserta facta est, Hierusalem desolata est: domus sanctificationis nostrae, & gloriae nostrae, vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas. Haec autē verba apertissime dicuntur de captiuitate populi Israelitici, ad quod tempus reliqua verba illius capitis referuntur. At ex hoc quod illo tempore omnes iustitiae fuerint sicut pannus menstruatae, nō licet colligere ita esse omni tempore. Adde quod beatus Hieronymus refert illa verba esse interpretanda de operibus factis ante Christi incarnationē, sub tempore videlicet legis Moisaicę, & non de operibus factis sub lege euāgelica, ita vt si quis nunc sub lege euāgelica ceremonias legis veteris seruare vellet, omnes iustitiae eius erūt sicut pannus menstruatae. Et iustitias legis veteris, si ad iustitias nouae legis cōparētur, dicit eas debere dici immunditias. Ex quibus omnibus conuincimus, illud Esaia testimonium nullo pacto fauere Luthero. Aduersus hunc Lutheri errorem scripsit egregiē Iohannes Rossensis episcopus in sua assertione confutationis Lutheranae articulis duobus, videlicet tricesimo primo, & tricesimo secundo. Scripsit etiam Iodocus Clichthoueus in suo Antiluthero, & Gaspar Sagerus Minorita in suo Scrutinio diuinę scripturę, Conatu tertio. Et nos etiam adhuc aliquid dicemus infra in titulo de peccato, & in titulo de praecepto.

Bugarius. **Psal. cxviii.** **Lucę. xvi.** **Manh. iiii.** **i. Corin. vi.** **Secūda** hæresis docet nullum opus esse bonum, nisi fiat ex puro & sincero amore, quacūq; ex causa fiat, etiam spe mercedis æternæ. Huius erroris author primus fuit quidam Bugarius de monte Falcone, qui hoc docēs in partibus Catalonię, damnatus fuit cum suo errore per Sancium Tarraconēsem archiepiscopū. Hęc referūtur a fratre Bernardo de Lutzēburgo in suo catalogo hēreticorū. Hic error damnatur testimonio prophete dicentis, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in eternum propter retributionem. Et dominus eleemosynam persuadens ait, Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cū defeceritis, recipiant vos in eterna tabernacula. Quibus verbis docet nos facere eleemosynam propter vitam eternam habendam. Et alibi sepe postq̃ aliquid pręceperat, statim subiunxit promissionem vite eterne cuiusq; facienti illud, vt per spem prēmii alliceret hominē ad opus pręceptum. Agite (inquit) poenitentia, appropinquabit regnū celorum. At si opus factum spe vite æternæ, esset malum, Christus nō alliceret nos per spem prēmii ad illud faciendū. Pręterea Paulus apostolus ait. Quoniā debet in spe, qui arat, sarare: & qui triturat, in spe fructus percipiendi. Nō est ergo malū opus quod fit spe mercedis eterne, q̃q̃ ego nō crediderim tale opus esse meritorium, nisi a charitate procedat, quoniā charitas est radix a qua tota vis meriti oritur. Verū etsi tale opus quod pręcise in spe prēmii fit, nō sit meritorium, non tamen est malum: quoniam sicut nec omne bonum opus est meritorium, ita nec omne quod a ratione meriti deficit, est malū. Potest etiā aliquod op⁹ a charitate oriri, & q̃ agens illud, alliciatur ad illud operandū per spem prēmii: ita tamen q̃ licet

A cet præmio esset frustrad⁹, nō cessaret ab opere, quoniā operatur ex charitate, quīs allicitur ab spe p^mii. Tale ergo opus sic factū erit bonū & meritoriū, & factū spe mercedis æternæ.

Tertia heresis docet esse hominis imperfecti exercere se in operibus virtuosis: quapropter ait hominē cum ad vltimū statum perfectionis venerit, nulla bona opera debere facere. Huius tā demētis erroris authores fuere Begardi & Beguinæ. Lutherus tamen truculētior bestia, istorum hæreticorū errorē auget, dicens non solum homini perfectō, sed nulli alteri homini esse necessaria opera ad vitam æternam consequendam, quoniam (vt ait) sola fides sine operibus sufficit. Verū hūc eius errorem iam supra expugnauimus in titulo de fide hæresi. ii. vbi ex sacris literis ostēdimus opera esse cuicunq; homini necessaria vt vitam æternā assequi possit. Contra Begardos & Beguinas cōcedētes opera esse necessaria hominibus imperfectis, nō autē perfectis, est testimonium quod Christus dedit de Iohāne baptista, dicens, Inter natos mulierum nō surrexit maior Iohāne baptista. Quibus verbis aperte docuit Iohannem baptistam ad eum virtutis gradum peruenisse, vltra quem nullus inter natos mulierū progressus est. At de eodem Iohāne baptista euangelista refert q se exercuerit in operibus abstinentiæ, & Christus illū laudauit coram Iudæis de admirabili illius temperantia & fortitudine, itavt nec aduersis deprimeretur, nec prosperis erigeretur. Nō est ergo hominis imperfecti exercere se in operibus studiosis. Præterea Paulus apostolus ait, Qui autem sunt Christi, carnē suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. Homo ergo quantūlibet perfectus oportet vt crucifigat carnem cum vitiis, alioqui nō erit Christi. Quod si forte vim facere volunt in verbo præteriti tēporis, ita vt eos dicat Paulus ad Christum pertinere, qui iam crucifixerūt carnem suam: non autem eos qui eam crucifigunt: quoniā tunc cum operatur, est dispositio ad perfectionem: quæ tunc habetur cum fuerint opera facta, nō cum fiunt: hoc reiicitur eiusdem Pauli testimonio, qui de seipso ait, Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, ne fortē cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Et hoc dicit homo ad tertium cælū raptus, qui vidit arcana dei quæ non licet homini loqui, homo inquā electus à domino vt esset vas in quod deus infunderet oleū gratiæ suæ. Iste castigat corpus suū, & non verentur impii Begardi asserere esse hominis imperfecti exercere se in operibus studiosis. Rursum, ipse Christus fons & origo toti⁹ perfectionis, ieiunauit, & alia virtutis opera fecit: nullus tamen citra impietate erit tam demens, vt Christo aliquam imperfectiōnem impingat. Demum hic error damnatus est in concilio Viennēsi sub Clemente. v. celebrato: in quo dānati sunt octo Begardorū & Beguinarum errores, quorū vnus est is de quo modo loquuti sumus. Huius autem concilii definitio habetur in libro Clementinarū epistolarum titulo de hæreticis, capitulo cuius initium est, Ad nostram &c.

Begardi.
Beguinae.
Lutherus.

Math. xi.

Galat. v.

i. Cor. vi.

ii. Cor. xii.

Oratio.

Vidam adeo tribuerunt orationi, vt dicerent eam solam sufficere ad vitam æternam habendam, etiam si reliqua omnia deessent, & baptismus etiam. Huius pestiferæ heresis author fuit quidam Adelphius ex hæresi Psallianorum, aut Messalianorum, quod idem est. Hic Adelphius (vt historia tripartita narrat capite vndecimo septimi libri) dicebat nullam vtilitatem ex sancto baptismo baptizatis accedere, sed solam orationem studiosam inhabitantem dæmonem effugare, quo eiecto per illam orationem studiosam, spiritus sanctus adueniebat, & sensibiliter & visibiliter suam designabat præsentiam: & corpus tunc liberari dicebat ab omni motu passionis, & animam à mala voluntate, ita vt nequaquam de cetero egeat neque ieiunio macerante corpus, neq; doctrina refrenante. Dicebat etiam eū qui hæc impetrasset, nō solū liberari à passionib⁹ corporis, sed etiā futura præuidere, & futura oculis cernere. Autē hic error fuerit omnibus Messalianis communis, mihi non est certum, sed suspicor ita esse. Nā historia tripartita in illo septimo libro cap. xi. de hæresi Messalianorū disserēs, solū hoc dicit, q Flavianus Antiochenus episcopus de hac heresi inquirens, accessit ad quendam Adelphiū senem, quē hæresi Messalianorū infectum esse credebat, vt ab eo sciret quid eorū doctrina contineret. Ab hoc autē Adelphio præfatus episcopus per blanditias & fictiones quasdā extorsit ea quæ nunc proximè narrauimus. Vnde coniicio hāc fuisse omniū Messalianorum sententiam. Aduersus hanc hæresim nō est opus disputare, quoniam etsi oratio bona sit & meritoria si debite fiat, constat tamen ex sacris literis eam solam non suffi-

Adelphius.

Messaliani.

cere: cum alia multa præter orationem dominus in lege præceperit tanquam necessaria. Et nos supra in titulo de baptismo hæresi quarta contra hos Messalianos, siue Psallianos, probauimus baptismum esse necessarium. Et in titulo de ieiunio ostendimus ieiunii virtutes, & eiusdem necessitatem. Ex quibus apertè colligitur orationem solam non esse sufficientem ad vitam æternam consequendam.

Messaliani.
Psalliani.
Euchitæ.

Secunda hæresis docet nūq̃ esse cessandum ab oratione. Hanc hæresim cōstat esse Messalianorum, siue Psallianorum. Nam Augustinus in lib. de hæresibus cap. lvii. dicit illos tantum orare, vt eis qui hoc de illis audiunt, incredibile videatur. quapropter græce appellatur *ὑψίστοι*, id est orantes. Huius hæresis non meminit Guido in sua summa de hæresibus, immo nec de Messalianis in toto illo opere vllam fecit mentionem. Vt autem hanc hæresim conuincamus, nō oportet multū sudare, quoniā apertissimum est nō esse possibile vt homo semper oret. Nam necessarium est dormire: quo tempore nullus orare potest, quia tunc nullus est mentis vsus, qui maxime in oratione exigitur. Nullus est enim nisi solus Christus saluator noster, qui vere possit dicere illud quod in Canticis habetur, Ego dormio, & cor meū vigilat. Oportet etiā comedere & bibere, & pro his acquirēdis laborē aliquē moderatū quanuis nō sollicitudinē adhibere. Oportet etiam curā rei familiaris habere, quoniā beatus Paulus de viduis loquens ait, Siqua vidua filios aut nepotes habet, discat primū domū suā regere, & mutuā vicē reddere parētibus: hoc enim acceptū est coram deo. Et paucis interiectis subiūgit, Si q̃s autē suorū & maxime domesticorū curā nō habet, fidē negauit, & est infideli deterior. Et nō solū hoc in laicis hominibus est necessariū, sed etiā in ecclesiasticis. Nā inter alia q̃ Apostol⁹ enumerat tanquā necessaria vt quis debitè possit fungi munere episcopatus, hoc quoq; addit, vt videlicet sit domui suę bene præpositus. Siquis autē (inquit) domui suę bene præesse nescit, quomodo ecclesię dei diligētiam habebit? At quis nō videt quātū impediāt ab oratione, illa rei familiaris cura? Taceo de cibo & potu, quoniā cū hi percipiūtur, null⁹ patet orationi locus, p̃sertim vocali, de qua hi Messaliani (vt cōicere possum) loquūtur. Nā alia ratione q̃ intra cordis latebras formatur, etiam comedēs & bibēs quisq; orare potest. Sic enī orabat Moyſes, cui tacēti dixit domin⁹, Quid clamas ad me? Clamabat enī corde, quāuis tacebat ore. Cū ergo quis comedēs aut bibēs, aut quoduis aliud opus agēs, deū cogitat pro cui⁹ amore illa operatur, tūc verē orat. Quapropter beat⁹ Paulus monebat Corinthios, dicēs, Siue ergo manducatis, siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriā dei facite. Et ad Coloss. scribēs iterū ait, Omnia q̃cūq; facitis in verbo aut in opere, omnia in nomine domini nostri Iesu Christi, gratias agentes deo & patri per ipsum. Et hoc modo intelligēdū est id quod Paulus alibi dicit, Sine intermissione orate. Ita vt is dicatur sine intermissione orare, qui omnia q̃ facit, in gloriā dei facit. Aliās enī nō esset possibile sine intermissione orare. Nūquid sine intermissione possumus genu flectere, corpus prosternere, man⁹ leuare, voces formare, vt de hoc dixerit Paulus, sine intermissione orate? Verū aliud nobis obiiciūt testimoniū Messaliani, quo nos vrgere putāt. Nā saluator noster apud Lucā ait, Oportet semper orare, & nō deficere. Ex quo loco Messaliani colligūt nūq̃ esse cessandū ab oratione. Hęc tamē Christi verba nihil illis suffragātur, quoniā non ita vt putāt, sunt accipiēda. August. in lib. de hæresib. ad Quod vult deū cap. lvii. dicit illa verba sic esse intelligēda, vt nulla dies absq; oratione intermittatur: ita q̃ Augustino idē est semper orare, & sine intermissione orare, & qualibet die orare. Eodem modo illa Christi verba & similiter illa Pauli ex prima ad Theſſalo. epist. interpretatur beat⁹ Anselmus in cōmētariis super epist. Pauli. Beda tamē in expositione super euangeliū Lucę, duplicē expositionē tribuit illis verbis, sic dicēs, Quis autē potest ita semp orare, & sine defectu & sine intermissione p̃cibus insistere, vt nec alimētū sumēdi aut dormiēdi tēpus habeat? Aut ergo dicēdū est eū semp orare, & sine defectu vel intermissione, q̃ horis canonicis iuxta ritū ecclesiasticę traditionis psalmodiis & precib⁹ cōtinuis dominū rogare & laudare nō desistit. Et hoc est qđ Psal. dicebat, Benedicā dominū in omni tēpore: semp laus ei⁹ in ore meo. Aut certe omnia q̃ iustus secūdū dominū gerit & dicit, id orationē esse reputādū. Hęc Beda. Verū et si horū clarissimorū virorū expositiones mihi placeāt: aliter tamē & (mea quidē sentētia) melius forte vidētur illa verba posse intelligi, q̃ videlicet Christus & eius apostol⁹ in illis verbis vsi fuerint quadā hyperbole ad rē exaggerādā, sicut & aliās sepe in sacris literis illa figura reperitur: quoniā (vt ait beatus Augusti. in lib. de doctrina Christiana) sacra scriptura quæ instar cōmunis locutionis scripta est, eisdem vtitur tropis & figuris quibus communis modus loquēdi vtitur. Et vt res sit apertior, vnū & alterum exemplum proferā ex sacris literis,

Canti. v.

i. Timo. v.

i. Timot. iij.

Exod. xiiij.

i. Cor. x.
Coloss. iij.

i. Theſſ. v.

Lucæ xvij.

Psal. xxxiiij.

A teris, in quibus hæc hyperbole reperitur. In actis Apostolorum describens illa historia aduentum spiritus sancti, & volens innuere multitudinem gentium & nationum quæ tunc erat Hierosolymæ, ait, Erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est. Quod nisi hic admittatur hyperbole, erit necessarium fateri tunc fuisse Hierosolymæ Hispanos, Gallos, Anglos, Scotos, Aethiopes, Siculos, Balearicos, Sauromatas, aliasque innumeras nationes, quas vix Ninive quæ ciuitas erat magna itinere dierum trium, capere potuisset, nedum Hierosolyma, quæ paruum aut mediocre oppidum erat. Similiter Christus volens nobis suadere ut quæ secretè & absque omni iactantia fieri posset, eleemosyna daretur, dixit, Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. At cum eadem in utraque manu sit anima, fieri non potest ut sinistra nesciat quod dextera facit. Sed est ibi quedam hyperbole, siue quidam excessus ad rem magis commendandam. Ita etiam Christus ut nobis frequentiam orationis commendaret, dixit, Oportet semper orare, hyperbole quadam usus semper pro frequenter accipiendis. Eadem hyperbole usus est Paulus dicens, Sine intermissione orate. Aliàs enim fieri non posset ut semper & sine intermissione oraremus, quibus necesse est comedere, & bibere, & dormire, curam rei familiaris habere, aliasque multa facere sine quibus in hac misera vita esse non possumus, quorum aliqua orationis attentionem minuunt, alia in vniuersum tollunt. Nec est quod amplius aduersus hanc hæresim disputemus.

Tertia hæresis est quæ cum his duabus præcedentibus ex diametro pugnat: quoniam docet orationem esse prorsus inutilem, nulliusque virtutis. Hæc hæresis plures habet fautores: qui quauis non eadem via incedant, omnes tamen ad hunc tendunt scopum, ut orationis virtutem minuunt, & prorsus eneruunt. Pelagius enim teste Augustino in libro de hæresibus, dixit orationes quas facit ecclesia pro infidelibus & aliis peccatoribus ut conuertantur, siue pro fidelibus ut perseuerent, frustra fieri, quoniam ad illa omnia sufficere dicebat nostri arbitrii liberam potestatem, & ita non esse opus a deo petere, quæ nos ipsi consequi possumus. Sed huius hæresis fundamentum iam supra omnino euertimus in titulo de gratia hæresi prima. ideo non est opus ut Pelagium iterum in hac cõtentione vocemus. Hoc solum de Pelagianis dicere decreui, quod isti sunt sicut antiqui gigantes, qui (ut Ecclesiasticus ait) non exorauerunt deum pro peccatis suis: ideo destructi sunt confidentes suæ virtuti. Sunt alii qui aliud non minus perniciosum iecere fundamentum, super quod hæc pestilentem fabricam ædificare conantur. Petrus enim Abailardus, & Iohannes Vvitleff, & Iohannes Huss, & Martinus Lutherus, dicunt omnia necessitate absoluta fieri, neque posse aliter fieri quam fiunt. Ex quo putrido fonte hic non minus vitiatum riuulus scaturit: superfluas videlicet & inanes esse orationes quæ ad deum mittuntur: quoniam si omnia necessitate absoluta fiunt, frustra quis deum orat pro ea re, quæ si futura est, etiam si non oret, eueniet: & si futura non erat, etiam si oret, nunquam eueniet. Hac ergo ratione multi ex Lutheranis e castris suis prorsus eiecerunt orationem tanquam penitus inutilem. Lutherus tamen orationem probat: qua in re minime sibi constat, cum aliàs dicat omnia ex necessitate absoluta euenire. Aduersus hanc hæresim tot sunt sacræ scripturæ testimonia, tamque aperta, ut mirum sit hominem in sacris literis vel mediocriter versatum, in eam fuisse prolapsum, nisi talis sit qui sacris literis detrahare velit. Illud in primis est apertissimum, quod ipse veritatis magister docuit nos orare. Nam cum dixisset non esse opus multiloquio in oratione, postea subiunxit modum quo orare debeamus, dicens: Sic ergo vos orabitis, Pater noster, qui es in cælis, sanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum &c. Si res inutilis esset oratio, frustra nos docuisset Christus modum quo orare debemus. Nec solum nos orare docuit verbo, sed etiam opere: quoniam ipsemet sæpenumero orauit, immo ut verius dicam, tota eius vita fuit quedam perpetua oratio. Nam assumptis Petro, Iacobo & Iohanne fratre eius, ascendit in montem ut oraret, & facta est dum oraret, species vultus eius altera. Et cum mors eius instaret, acerbiter illius reformidans, procidit in faciem suam orans & dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Et illi qui aduentum spiritus sancti expectabant, omnes erant vnanimiter perseuerantes in oratione. Quomodo ergo inutilis censebitur oratio, quæ viam parat spiritui sancto, ut ad nos venire dignetur? Cum Christus Saluator noster eiecisset de corpore cuiusdam hominis demonium quod discipuli eius prius non potuerant eiicere, dixit discipulis suis, Hoc genus non eiicitur nisi per orationem & ieiunium. Magna certe est virtus quæ demonia eiicere valet. Præterea cum Paulus & Silas in carcere adorantes laudarent deum, subito terræ motus factus est magnus, ita ut mouerentur fundamenta carceris. Rursum, Beatus Iacobus in sua canonica epistola plures orationis virtutes enumerat. Tristatur aliquis vestrum (inquit ille) oret equo animo, & psallat. Ecce ad depellendam animæ tristitiam. Postea subdit, Infirmatur quis in vobis: inducat presbyteros eccle-

Actuum. ij.

Math. vi.

i. Timo. v.

Pelagius.

Ecclesi. xvi.

Petrus
Abailardus.
Iohannes
Vvitleff.
Io. Huss.
Lutherus.

Math. vi.

Lucæ ix.

Math. xxvi.
Actuum. i.

Math. xvij.

Actuum. vi.

Iacobi. v.

fixæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum. Ecce qualiter oratio prodest ad salutem corporis acquirendam. Sed audi iam quid dicat de salute animæ. Cōfitemini (inquit) alterutrum peccata vestra, & orate pro inuicem, vt saluemini. Multum enim valet deprecatio iusti assidua. Erubescant iam impudētes hæretici detrahare orationi, dicentes eam nihil valere, quam Iacobus apostolus multum valere asserit. Et quò sententiam suam astruat, testimonio & exemplo Helix propheta eā confirmat dicens. Helias homo erat similis nobis passibilis, & oratione orauit vt nō plueret super terram, & non pluit annos tres, & menses sex. Et rursus orauit, & cælum dedit pluuiā, & terra dedit fructū suū. Vides iam quanta sit orationis virtus, quæ intra cælū pluuias continere, & inde eas deducere valet. Demum vt paucis virtutem orationis cōcludamus, Christus saluator noster ait, Quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. Christus tāti facit orationem, vt si comitem habuerit fidem, eam sufficere dicat ad impetranda omnia quæ petiuerimus: & hæretici non verentur dicere illam nullius esse momenti. Post hæc tam aperta testimonia extat de hac re ecclesiæ definitio. Nam cōcilium Toletanū quartum capite nono suorum decretorum de oratione dominica differēs, postquam præceperat vt singulis diebus à quolibet sacerdote dicatur, virtutem illius orationis explicans ait, Delet ergo hæc quotidiana oratio minima quotidiana peccata: delet illa à quibus vita fidelium etiam sceleratè gesta, pœnitendo in melius discedit mutata. Ergo sicut Christus præcepit, sic apostolus monuit. Et quemadmodū doctores Ecclesiastici instituerūt, quia quotidie vel cogitatione vel verbo delinquimus, quotidie & hanc orationem effundere in cōspectu dei debemus. Quisquis ergo sacerdotum vel subiacentium clericorum hanc orationem dominicā quotidie aut in publico aut in priuato officio præterierit, propter superbiam iudicatus ordinis sui honore priuetur. Hæc concilium Toletanum. Et cōcilium Mileuitanum cap. viii. suorum decretorum contra Pelagium sic ait, Item placuit vt quicumque verb. ipsa dominicæ orationis vbi dicimus, Dimitte nobis debita nostra, ita volūt à sanctis dici, vt humiliter & non veraciter hoc dicatur, anathema sit. Quis enim ferat orantem, & non hominibus sed ipsi domino mentiētem? qui labiis sibi dicit dimitti velle, & corde dicit, quæ sibi dimittantur debita non habere? Hæc conciliū Mileuitanū. Ex cuius definitione hæc duo colligimus, Vnum est quòd omnes quandiu in hac vita sumus, subiaceamus peccatis. Alterum, quòd ad hoc vt illa dimittātur, dominica oratio prodest, in qua dicitur, Dimitte nobis debita nostra.

Quarta hæresis asserit orationes quæ vni personæ specialiter applicātur, non plus prodesse illi quā si generaliter pro omnibus fierent. Huius hæresis author est Iohannes Vvicleff, dicens non esse orandum pro aliqua particulari persona, quia (vt dicit) oratio quæ pro vno solo fit, non plus prodest illi quā aliis. Hanc hæresim ipse deus ore suo damnat, qui præcepit Eliphath Themanitē vt rogaret Iob quatenus ille rogaret deum pro ipso, & pro aliis duobus amicis suis, qui deum offenderant eò quòd sic acriter reprehenderant Iob. Et dominus (vt scriptura testatur) conuersus est ad pœnitentiam Iob cum oraret ille pro amicis suis. Præterea, cum Petrus Apostolus esset in carcere, oratio fiebat sine intermissione ab ecclesia ad deum pro eo, & tādē oratio ecclesiæ profuit Petro, quoniam misit dominus angelum suum, & liberauit eum de carcere, & de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudeorum. Nec tamen illa oratio sic profuit omnibus aliis qui fuerant carceri mācipati. Aliquid ergo plus prodest specialis oratio illi pro quo fit, quā aliis. Rursus, Beatus Paulus Thessalonicensibus scribens dicit se pro illis orationē fecisse. Gratias (inquit) agim⁹ deo semp pro omnib⁹ vobis, memoriā vestri faciētes in orationib⁹ nostris sine intermissione. Si equè omnibus profunt orationes, quo fine Paulus sic apertè iactauit se fecisse memoriā Thessalonicensium in suis orationibus? Deinde ipsemet Paulus sepe exhortatur, rogat, præcipit fieri orationes speciales tum pro se, tum pro aliis. Obsecro ergo vos fratres (inquit ille) per dominum nostrum Iesum Christum, & per charitatē sancti spiritus, vt adiuuetis in me orationibus vestris pro me ad deum. Et alibi. Quoniam & adhuc eripiet de periculis, adiuuantibus vobis in oratione pro nobis. Et Coloss. iiii. rursus, Orationi instate vigilantes in ea in gratiarū actione, orantes simul & pro nobis, vt deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi. Et in alio loco, Orate pro nobis, vt sermo dei currat, & clarificetur. Et ex istis duobus vltimis testimoniis sumpta est in tota catholica ecclesia consuetudo illa inuocandi virginē deiparam in initio cuiuslibet prædicationis verbi dei, quatenus ipsa dignetur rogare deum vt aperiat prædicatori

A catori ostium ad loquēdū, & aliis ad audiendū mysteriū Christi. Frustra Paulus toties pro se petit orari, si omniū orationes æquē illi prodesse poterāt. Et pro aliis etiā speciales monent fieri orationes, dicēs, Obsecro primū omniū fieri obsecrationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillā vitam agamus in omni pietate. Ideo prædicatores verbi dei Paulum in hac parte imitantes, in suis prædicationibus hortantur populū vt speciales deo offerāt orationes pro rege aliisq; principibus & prælatis ecclesiasticis, vt nauiculā quæ in hoc mari magno & spatiofo iactatur fluctibus, ad optatum portū perducant. Demum ex xlv. articulis Iohānis Vvitleff in cōcilio Constātiensi sessione octaua damnatis decimus-nonus hic est, quo sic ait, Speciales orationes applicatæ vni personæ per prælatos vel religiosos, non plus prosunt eidē quā generales, cæteris paribus. Qui articulus simul cū aliis B eiusdem Vvitleff vna super omnes lata sententia ibidem damnatus est.

i. Timot. ij.

Concilium
Cōstantiēse

Ordo sacramentum.

Ix vnum aut alterum est sacramentum cui Lutherus non detraxerit. quædā illorum negat esse sacramenta: alia dicit non conferre gratiam: alia insuper vilipendit. Ordinem autē sic tractat, vt illum ab ecclesia procul reiicere conetur. Dicit enim ordinem neque esse sacramentum, neque gratiam conferre, neque in eo esse aliquam imparitatem, vt vnus ordo sit alio & dignitate & potestate maior, sed omnes christianos dicit esse in eodem ordinis gradu. Hæc ergo tria successiue expugnare oportet. Primo ergo Lutherus dicit ecclesiam Christi ignorare sacramentum ordinis. Nam iuxta eum, sacramentum ordinis nihil aliud est quā ritus quidam eligendi concionatorem in ecclesia: quapropter asserit eum qui non prædicat, nō esse sacerdotem, nisi æquiuoce, quemadmodum homo pictus est homo. Ordinē deniq; ipsum dicit esse figmentum ex hominibus natum, nihil de re ecclesiastica & de sacramento intelligentibus. Primo ergo ostendere volo, in collatione ordinis gratiam conferri: deinde ostendam ex sacris literis huius rei esse aliquod signum sensibile. ex quibus duobus concludetur ordinem esse sacramentum. Gratiam conferri suscipienti sacrum ordinem, aperte ostendit id quod Paulus Timotheo scribens ait, Noli (inquit) negligere gratiam quæ data est tibi per prophetiā cum impositione manuum presbyteri. Quibus verbis Paulus satis aperte ostendit Timotheum suscepisse gratiam cum promotus fuerat ad ordinē sacerdotii. Et in posteriore epistola quam eidem Timotheo scripsit, iterum pro hac re testimoniū dicit in hunc modum, Admoneo te, vt resuscites gratiam dei quæ in te est per impositionē manuum mearum. Præterea ex vetustissimo ecclesiæ ritu ab apostolis orto semper obseruatū est, vt tam ordinans quā ordinatus, præsertim in sacris ordinibus, ieiunus ad ordines accedat. Et hoc scriptura ipsa testatur, quæ refert apostolos ieiunantes & orantes imposuisse manus Paulo & Barnabæ, quos ex præcepto spiritus sancti mittebant ad prædicandū euangelium. Si in collatione ordinis nulla infunderetur gratia, nō esset opus tanta præparatione. Sed quia certò credebant apostoli gratiā spiritus sancti conferri iis quos ad ordines sacros promouebant, ideo ieiunabant & orabant, vt vel sic pararentur ad gratiā spiritus sancti recipiendam: quemadmodum olim cum aduentum spiritus sancti expectabāt, perseuerabant vnanimis in oratione. Et hanc ieiunii causam assignat Leo papa huius nominis primus: cuius verba quoniā alteri proposito etiam deseruiūt, infra citabimus. Et beatus Augustinus in libro quæst. veteris & noui testamenti, quæstione. xciii. (modo is liber sit Augustini) hoc etiā apertissimè docet. Verū quia supra in titulo de Melchisedech apertissimè cōuicimus illud opus non esse Augustini, ideo illa verba citare contempsimus. Si quis tamen sibi fidem facit librum illum esse Augustini, locum illi signavi in quo illam sententiam inueniat. Ecce ergo ostendimus in collatione ordinis gratiam conferri: nunc opus est vt ostendamus in tali collatione esse aliquod signum exterius sensibile. Hoc autem clarissimè ostendunt illa Pauli verba ex epistolis eius ad Timotheum nunc proximè citatis, quoniam ex illis patet eum qui alium ordinabat, manus illis imponere, per quam manuum impositionem ordinem alteri conferebat. Quod ex aliis pluribus scripturæ locis etiam colligitur. Paulus enim admonens Timotheum ne leuiter aliquem ad sacerdotium promoueret, quin prius diligenter personæ meritum examinaret, sic ait, Manus citò nemini imposueris. Et cū

Lutherus.

i. Timot. iij.

ij. Timot. i.

Actuū. xliij.

Actuum. i.

i. Timot. v.

apostoli septem viros ex multitudine discipulorum electos, fecerunt diaconos, orantes (vt F
Actuum. vi. dicit historia apostolica) imposuerunt illis manus. Ecce iterum cum ad diaconatum promo
Concilium uent Apostoli, faciunt orates, quemadmodum cum Paulo & Barnabae imponunt manus, quia vi
Carthagi- delictet gratia in tali promotione erat conferenda. Concilium Carthaginense quartum capitibus. i.
nense. ii. iii. & .iiii. decernit episcopum, presbyterum, & diaconum debere ordinari per manu impositionem. Et ex hoc signo quo Apostoli vsi sunt, etiam persuaderi potest gratiam conferri in susceptione ordinis: quoniam non est vero simile, manus fuisse ordinatis impositas ab Apostolis, vt corpus inani contactu attrectarent, & nulla spiritali gratia prodesse animae. Parum enim proderat corpori manus imponere, si ex hac manus impositione nihil anima proficere debebat. Si ergo in ordinis susceptione confertur gratia, & sub aliquo signo sensibili, conuincitur inde ordinem esse sacramentum. Et vt ostendamus hoc non esse recens scholasticorum theologorum inuentum, aliquot vetustorum doctorum citabo testimonia. Leo papa in epistola nona quae est ad Dioscorum Alexandrinum episcopum, dicens ordinem debere conferri & suscipi a ieiuniis, sic ait. Nam praeter auctoritatem consuetudinis quam ex apostolica nouimus venire doctrina, etiam sacra scriptura manifestat, quod cum apostolum Paulum & Barnabam ex praepcepto spiritus sancti ad euangelium mitterent praedicandum, ieiunantes & orantes imposuerunt eis manus: vt intelligamus quanta dantium & accipientium deuotione curandum sit, ne tantae benedictionis sacramentum negligenter videatur impletum. Haec Leo papa huius nominis primus, vir sanctitate perinde ac doctrina illustris. Ex quibus verbis duo colligimus, videlicet quod ordo sit sacramentum, & quod in eius collatione conferatur gratia, quoniam ideo dicit ieiunium & orationem praecessisse, vt digne recipiatur benedictio quae in tali sacramento confertur. Augustinus de baptismo contra Donatistas, de eodem baptismo & ordine loquens sic ait, Vtrumque enim sacramentum est, & quadam consecratione homini datum. illud quum baptizatur, istud quum ordinatur: ideo non licet in ecclesia catholica vtrumque iterari. Et paulo post, Neutri sacramento facienda est iniuria. Et addit de sacramento ordinis, Sicut non recte habet qui ab unitate recedit, sed tamen habet: sic etiam non recte dat qui ab unitate recedit, & tamen dat. Et rursus ad vtrumque reuersus subiungit, Non ergo ideo non sunt sacramenta Christi & ecclesiae, quia eis illicitè vtuntur non modò haeretici, sed etiam omnes impii: sed illi corrigendi sunt, & puniendi: illa autem sunt agnoscenda, & veneranda. Haec Augustinus. Quibus verbis non semel fatetur ordinem esse sacramentum. Iam credo quisque videt quam effronti audacia iactauerit Lutherus ecclesiam Christi ignorare sacramentum ordinis, nouamque esse eius inuentionem, cum ex Augustino & Leone papa clarè constet ordinem esse sacramentum. Neque Augustinum aut Leonem ab ecclesia Christi abigere potest, quos eadem ecclesia velut sanctos censuit esse venerandos: neque eos dicet recentes theologos, prout solet, nisi talem se existimet, vt ei mille anni sint tanquam dies hesternae quae praeteriit. Hoc solum ergo superest nobis probandum, vt videlicet ostendamus non omnes ordines esse pares inter se, sed esse diuersos intra hoc sacramentum gradus, ita vt vnus ordo sit alio dignitate & potestate maior. Omitto hic minores ordines, quoniam etsi de illis apud vetustos authores non parua fiat mentio, tamen plures theologi non admittunt minores ordines intra sacramentorum numerum: quapropter nec etiam vocantur ordines sacri: immo de subdiaconatu Hugo de sancto Victore censet non esse sacramentum, quauis alii intra sacramenti limites eum collocent. De hac re non nihil supra tetigimus in titulo de episcopis: quo loco ostendimus episcopum ex Christi institutione esse dignitate & potestate maiorem simplici presbytero. Diaconos apostolica historia narrat fuisse ab apostolis ordinatos. Immo de aliis omnibus ordinibus, constat fuisse in ecclesia eorum officia & nomina tempore apostolorum. Nam beatus Ignatius discipulus sancti Iohannis euangelistae in epistola ad Trallianos extollit dignitatem episcoporum, presbyterorum, & diaconorum. Et in epistola ad Antiochenes haec verba refert. Saluto sanctum presbyterum vestrum, saluto sanctos diaconos, saluto subdiaconos, lectores, cantores, ostiarios, laborantes, exorcistas, atque confessores. Haec ille. Canones apostolorum videntur etiam innuere discrimen inter episcopum & presbyterum, diaconum, subdiaconum, lectorem, & cantorem. Hoc patet canone. xlii. & .xliii. At apostolorum canones per Clementem traducti, tantae sunt auctoritatis, vt beatus Damascenus illos inserat catalogo librorum canonicorum sacrae scripturae. Vt ergo iam finem huic negotio imponamus, producere oportebit testimoniū concilii Carthaginensis quarti, quod omnes ordinis gradus describit, & modum quo illorum ordinatio facienda

A facienda sit, decernit. Nam capitibus primo & secundo suorum decretorum assignat modum quo ordinandus sit episcopus, cap. iii. agit de ordinatione presbyteri, cap. iiii. de ordinatione diaconi, cap. v. de ordinatione subdiaconi, cap. vi. de ordinatione acolythi, cap. vii. de ordinatione exorcistae, cap. viii. de ordinatione lectoris, cap. ix. de ordinatione ostiarii. Quorum omnium decretorum verba citare omisi causa prolixitatis vitandae, satis existimans ostendisse locum lectori. Qui de hac re amplius nosse cupit, legat Hugonem de sancto Vi-
 B tore lib. ii. de sacramentis, parte tertia: quo loco doctor ille non spernendae autoritatis de singulis ordinibus pertractat, eorum omnium potestatem & ordinationem declarans. Ex his quae diximus, conuictus remanet Graecorum & Valdensium error. Valdenses enim (ut Guido illis impingit) dixerunt esse tantum tres ordines in ecclesia, diaconum videlicet, presbyterum, & episcopum. Verum Aeneas Syluius lib. de origine Bohemorum cap. xxxv. errores Valdensium recensens, nunquam huius erroris meminit, immo alium illis tribuit qui cum hoc velut ex diametro pugnare videtur. Ait enim illos sensisse, episcopum non esse dignitate aut potestate superiorem alio quocunque presbytero. de qua re supra in titulo de episcopo disputauimus. Graeci iuxta eundem Guidonem post ordines sacros nullum ex minoribus ordinibus admittunt praeter lectorem: alios autem, videlicet ostiarium, exorcistam & acolythum dicunt non debere inter ordines numerari. Nos tamen iam ostendimus eorum nomina & officia fuisse a tempore apostolorum in ecclesia, & modum ordinationis eorum fuisse in concilio statutum: quapropter non est quod amplius de hac re disputemus.

FRATRIS ALFONSI DE CASTRO, SAMO- RENSIS, ADVERSUS OMNES HAERESES

Liber XII.

Papa.

Lutherus, qui toties a nobis prostratus est, solo papae nomine audito recuperat vires, ut denuo possit nobiscum de hac re congregari. Adeo nanque papae odium imbibit, ut etiam si in cineres redactus fuerit, ad papam insectandum reuiuiscat. Omnium enim suorum scriptorum scopus is unus est, papam videlicet a sua sede deicere: omnem potestatem quam a deo in terris recepit, illi adimere: & ut hoc consequeretur, nihil intentatum reliquit: nullum non mouit lapidem. Nam pro hac sola re tuenda totam ec-

Dclesiae domum euerrere curauit. Quod autem ex odio papae, & non ex zelo id fecerit, inde coniciet quisque, si rerum ab eo gestarum ordinem plene nouerit. Cum enim is Lutherus aliqua a vera fide aliena docere tentasset, fuit de hac re a Leone decimo, qui tunc vniuersali ecclesiae praesidebat, admonitus: cui admonitioni cum idem Lutherus obedire contempsisset, Leo decimus velut bonus pastor hunc Lutherum excommunicauit, & velut putridam ouem ab ecclesiae ouili eiecit, ne reliquas actu suo inficeret oues. Qua de re factum est ut Lutherus qui antea primatum Petri & successoris eius probauerat, & libris editis docuerat: post hanc in eum latam excommunicationem usque adeo papatui detrahat, ut non sit contentus illius potestatem minuere, sed etiam illum acerbissimis conuitiis afficiat, & contumeliis atrocibus insectetur. Dicit enim pontificum nomen inane prorsus esse, nec re quicquam aliud esse quam regnum Babylonis, & potentiam Nemroth robusti venatoris: quoniam mera tyrannide factum esse ait, ut papa super alios episcopos fuerit exaltatus. Hinc ergo conicere licet quo spiritu Lutherus ducatur, qui in tractanda fide catholica magis affectu quam ratione regitur. Huius tamen erroris primus author non est Lutherus. Primo enim ille serpens antiquus hunc errorem persuasit Graecis, qui ab ecclesiae unitate separati sunt propter errores Nestorii, Dioscori, Euticetis: quoniam Nestorius in Ephesina synodo, Dioscorus vero & Eutices in Chalcedonensi damnati sunt. Eadem ratione Armeni ab ecclesiae unitate se subtraxerunt, quod videlicet concilii Chalcedonensis decreta recipere contempserunt, & ab hoc tempore obedientiam Romano pontifici negare coeperunt usque ad tempus Eugenii quarti, quo tempore celebratum est concilium Florentiae, ad quod confluentes Graeci & Armeni,

post longam de hac re cum Latinis habitam disputationē, tandē veritatem plene cognoscentes, ecclesiæ Romanæ se subdiderunt. Post Græcos & Armenos venire impii & idiote
Valdenses. Valdenses nihilo minus omnibus episcopis inimici, quā Græci & Armeni fuerant Romano pontifici. Hi enim Valdenses docent omnes presbyteros esse pares, neq; vnum esse
Marfilius alio potestate superiorem. Valdensibus in hac parte consentit quidam Marfilius Paduanus.
Paduanus. De Iohanne Vvicleff & Iohanne Huss non est opus dicere, quoniam ille in verba Valdē-
Iohannes sium, & hic in verba Vvicleffi iurasse videtur. Istorum ergo omnium communem errorem
Vvicleff. iam diu sepultum Lutherus hoc nostro seculo ab inferis reuocauit, vt faciliori modo quas
Io. Huss. conceperat hæreses docere posset. Nulla est enī alia via apertior ad hæreses introducēdas, q̃
adhibe V si primatum Petri ab ecclesia subtraxeris. Quapropter omnes oportet adhibere huic operē
vires, vt apertē primatum summi pontificis ostēdamus, ne via pateat hæreticis ad suas hæ-
reses introducendas. Pro hac re apertum testimonium est id quod dominus dicit Petro,
Manh. xvi. Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & portæ inferi pō præuale-
bunt aduersus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum: & quodcūq; ligaueris super terram,
erit ligatum & in cælis: & quodcūq; solueris super terram, erit solutum & in cælis. In qui-
bus verbis multa sunt quæ primatum Petri manifestē docere videntur. Primo quod muta-
to nomine Simonis eum nomine Petri vocauit, quæ res sine grandi mysterio cōtingere nō
potuit. Nunquam enim deus nomen nouum alicui homini indidit, quem non magnis do-
nasset beneficiis, & ad altam quandam extulisset dignitatem. Sic enim in veteri testamēto
Gene. xvij. Abrahæ & Sarræ, quos facturus erat in gentem magnam, & ex quibus Christus secundum
Gen. xx xij. carnē propagandus erat, nomen à deo tribuitur nouum. Sic etiam Iacob quoniam fortis fue-
rat contra deum, mutato nomine Iacob vocatus est Israel. Et vt ad nouum testamentum ac-
Marci. iij. cedamus: Iacobum Zebedei & Iohānem fratrem eius vocauit Christus Boanerges, hoc est
filios tonitruī. Hos autem duos fratres quantum præ cæteris Apostolis post Petrum extule-
Matth. xvij. rit, ipsa euangelica historica apertissimē docet. Nam hos duos simul cum Petro assumpsit in
Luc. viij. testes suæ gloriosæ transfigurationis. Hos solos permisit intrare domum Iairi archisynago-
gi cum illius filiam suscitare voluit. Et quum passione sua instāte oraret, hos etiam assump-
Matt. xxvi. sit secū: vt vel inde coniicere possimus nō sine causa istis noua illū tribuisse nomina. Cū
ergo Petro nouum à deo imponatur nomen, grande in eo futurum mysterium designatur:
præsertim si bene quisq; aduertat quale fuerit nomen illi tributum. Nomē siquidem Petrus
i. Corin. x. à petra deriuatum esse videtur. At cum Christus iuxta Paulum vocetur petra, conuincitur
inde Petro tale nomē fuisse datum, quod nomini Christi simillimum foret, & quod à Chri-
sti nomine deriuationem acceperit: vt vel hac ratione nominis edoceremur Petrū Christi
vicem in terris habiturū, cuius nomē tunc accepisse cognoscimus. Secūdō in illo Matthæi
loco prius citato aduertere oportet quod sequitur. Nam eūdem Petrum vocauit postea pe-
tram super quam fundāda erat ecclesia. Tu es (inquit) Petrus, & super hanc petram ædifica-
Theophy- bo ecclesiam meam. Cōsidera ergo qualis sit futurus Petrus, super quem ecclesia ædificanda
lactus. promittitur. Sic enim Theophylactus illa Christi verba exponens ait, Remunerat Petrum
dominus, mercedem illi dans magnam, quod supra eū ædificauit ecclesiam. Hæc ille. Qui-
bus verbis satis apertē declarat Petrum esse petram supra quam deus suam ecclesiam fun-
dare decreuerat. Eodē modo etiā exponit Hieronymus super Matthæū. xvi. cap. Eodē mo-
do interpretatur Hilarius canone. xvi. super Matthæum. quanq̃ huius verba Erasmus detor-
quere conatus, adiecit in margine hæc verba, Ecclesiæ fundamentum est fides. Quibus ver-
bis interpretari voluit Hilarium, quasi Hilarius sentiret fidem esse fundamētum & petram,
non autem Petrum. Hilarius tamen apertissimē de Petro loquitur, vt facile est videre. Idem
sentit Chrysostomus super Matthæum. Simili modo illum locum exponit Augustinus sæ-
pe, præsertim in libro contra epistolam Donati, & sermone. xxvi. de sanctis. Eodem modo
etiam exponit Leo papa huius nominis tertius in sermone tertio de anniuersario die suæ
assumptionis. Istis omnibus subscribit beatus Gregorius libro sexto sui registri epistola
xxxvi. Quorum omnium sanctorum, virorum verba, causa prolixitatis vitandæ omisi ci-
tare. Tertullianus etiam idem sentit in libro de præscriptionibus hæreticorum: cuius ver-
ba infra subiiciemus. Tertium quod in illis Christi verbis Petro dictis est consideratio-
ne dignum, est, quod soli Petro nominatim Christus promisit claues regni cælorum: quo-
niam etsi aliis apostolis datæ sint claues, nō tamen cælorū omnium, sed cæli. Petro enim
Matt. xvij. dicitur. Quodcūq; solueris super terram, erit solutum & in cælis. Cum verò omnibus apo-
stolis simul dantur claues, sic dicitur, Amen dico vobis, quæcūq; alligaueritis super terram,
erunt

Lucæ xxiij.

Iohan.viii. cum bis illi dixit, Pasce agnos meos. & tertio iterum dixit, Pasce oues meas. Quibus verbis F
 apertissime declarauit Christus totum ouile tam ouium quam agnorum, hoc est ecclesiam
 Psal. xciiij. vniuersalem esse Petro commissam. Nam (vt ait propheta) nos sumus populus eius, & oues
 pascue eius. Harum ouium curam commisit deus Petro. Verum Lutherus cum suis, quonia
 non sunt ex ouibus his, sed ex numero illorum hoedorum quos deus constituet ad sinistra, ideo non volunt esse sub cura huius pastoris, videlicet Romani pontificis. Deinde, illa que
 Petrus operatus est, ostendunt apertissime illum fuisse reliquis apostolis prelatum. Pro se
 enim Petrus & pro Christo didrachma soluit. Cum enim exactores didrachmatis percon-
 Math.xvij. tarentur a Petro, num magister eius didrachma soluisset, dixit Christus Petro. Vade ad ma-
 re, & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies
 staterem: illum sumens da eis pro me & pro te. Vt autem ex hoc loco apertius nostrum pro-
 positum doceamus, prius oportet scire qualisnam fuerit huius didrachmatis exactio. Pro G
 cuius rei cognitione audiamus quid beatus Hieronymus de hac re loquatur. Sic enim in
 commentariis super Matthaeum hunc locum pertractans ait, Post Augustum Cæsarem Iu-
 daea facta est tributaria, & omnes censi capite ferebantur. Vnde & Ioseph cum Maria coniu-
 ge sua professus est in Bethleem. Rursum quoniam nutritus erat in Nazareth, quod est op-
 pidum Galileæ Capharnaum vrbi subiiciens, ex more poscunt tributa, & pro signorum ma-
 gnitudine hi qui exigebant, non audent ipsum repetere, sed discipulum conueniunt. Hæc
 Hieronymus. Si ergo tributa (vt Hieronymus ait) per capita soluntur: quid est quod Petrus
 iubetur staterem, hoc est duplex didrachma pro se & pro Christo soluere, nisi quia iam Chri-
 stus meditabatur Petrum post se caput ecclesiæ relinquere? Quod si hac ratione tributum
 fuisse solutum negatur: quare magis pro Petro quam pro aliis apostolis didrachma solui-
 tur, cum talis census non nisi pro capite familiæ soluebatur? Cuius rei cum alia nequeat in-
 ueniri causa, nisi quia Petrus erat ceteris præferendus: fateri oportet vt Petrus qui pro se tri-
 butum, quod non nisi pro capite exigebatur, soluere iubetur, sit hac ratione declaratus caput H
 familiæ. Quod autem cum Christo iunctus fuerit in solutione didrachmatis, ita vt vnica mo-
 neta videlicet vno staterem pro se & Christo soluerit, declarat Petrum eiusdem familiæ videli-
 cet ecclesiæ futurum caput, cuius est Christus. Nec tamen inde sequitur ecclesiæ corpus esse
 monstrum biceps (vt Lutherus nobis obiicit) quonia Petrum non dicimus esse caput equa-
 le Christo, sed caput sub Christo. Christum enim dicimus esse primum & supremum
 ecclesiæ caput: Petrum autem non dicimus esse primum caput totius corporis quod est
 ecclesia, sed vicarium caput, hoc est caput Christi loco subrogatum, & caput secundum
 post Christum, id est caput aliorum omnium a Christo. Quapropter sicut Petrus non est di-
 cendus prior omnibus simpliciter, sed prior in comparatione aliorum a Christo, ita nec di-
 cendus est caput simpliciter & absolute respectu omnium, sed solum est caput respectu alio-
 rum a Christo. Christus verò est absolute & simpliciter caput totius ecclesiæ, qui est princi-
 pium. Et hoc modo constat non esse duo capita eiusdem corporis totalis, quonia illius to-
 talis corporis solus Christus est caput, & huius corporis Petrus est vnum membrum, ceteris
 tamen præstantius. Corporis vero mystici, quod ex aliis hominibus a Christo coalescit, Pe-
 trus est caput: & ita non est caput totius corporis integri: quoniam non est caput Christi
 qui ad hanc ecclesiam pertinet. Simillimum est huic quod in aliis rebus publicis videmus.
 Nam Proconsul caput est illius prouinciæ quam administrat, quauis Cōsul sit illo superior,
 & primum omnium prouinciarum caput. Prorex caput est illius regni cuius curam gerit:
 rex tamen est illo superior, & primum omnium suorum regnorum caput. Prorex enim aut
 Proconsul est caput partialis corporis, videlicet talis regni, aut talis prouinciæ: Imperator
 autem est caput primū toti⁹ integri corporis. Sic Petrus & Christus. Ad hūc modū etiā oportet
 intelligere id quod supra diximus, Petrum videlicet esse petram & fundamentum ec-
 clesiæ: fundamentum inquam non primum, cui scilicet totius ecclesiæ structura innititur, K
 i. Corin. iij. quoniam tale fundamentum est solus Christus: de quo Paulus ait, Fundamētum aliud ne-
 mo potest ponere præter id quod positum est, videlicet Christus deus noster. Et in compa-
 ratione ad hoc fundamentum Petrus est tanquam vnus ex aliis lapidibus qui fundamento
 innituntur. Verum post primum lapidem pro fundamento iactum, sunt alii lapides in ipsa
 structura, qui licet sustentantur a primo, tamen sustentant omnes reliquos qui supra illos
 sunt in edificio constituti. Et istorum quilibet potest dici fundamentum, non simpliciter
 & absolute respectu omnium, sed respectu illorum lapidum quos sustentat. Et iuxta hunc
 modum plura sunt ecclesiæ fundamenta. Nam de omnibus apostolis dicit beatus Iohannes
 eos

A eos esse fundamenta ecclesiæ. Sic enī in Apocalypsi loquens de noua ciuitate descendente de cælo quæ est ecclesiā, ait, Et murus ciuitatis habēs fundamēta duodecim, & in ipsis duodecim, nomina duodecim apostolorum. Ecce audis omnes apostolos dici fundamenta ciuitatis, quia eorum doctrina sustētatur hucusque ecclesiā. quid ergo miratur Lutherus si nos dicimus Petrum esse fundamentum ecclesiæ? Sed licet omnes sint & dicantur fundamenta, Petrus tamen cæteris omnibus præstat: quia etsi non sit lapis primarius in fundamento iactus, est tamen primus post Christū: & ita erit fundamētū non quidem omnium lapidum qui sunt in spiritali ædificio, quoniam non est fundamentum Christi qui ad hoc ædificiū pertinet, sed est fundamentum omnium aliorum lapidum spiritalium, & ita est fundamētum secundum post Christū, quia prima petra post Christum petram. Et ita super hanc petram quæ est Christus, fundatur tota ecclesiæ structura: super aliam vero petrā quæ est Petrus, fundatur reliqua ecclesiā à Christo, hoc est tota ecclesiā dempto capite Christo. Hęc autem vnico verbo designauit Theophylactus in illis verbis quæ ex commentariis illius super Lucam nunc paulo supra citauimus. Sic enim exponens Christi verba ait, Quia te habeo vt principem discipulorum, postquam me negato fleueris, & ad poenitentiam veneris, confirma cæteros. Hoc enim te decet, qui post me ecclesiæ petra es fundamentum. Hęc Theophylactus. Ex cuius verbis constat Petrum dici fundamentum ecclesiæ, non quidē absolute & respectu omnium, sed fundamentum post Christum, hoc est fundamētum omnium aliorum à Christo. Et ita nō sunt duo lapides primarii: quoniam solus Christus est primarius lapis: Petrus vero non primus simpliciter, sed primus post Christum. De hac re adeo diffuse & vltra metas breuitatis statutē differuimus: quoniam hoc est fortissimū telū quod nobis obiicit Lutherus, & quo se tueri conatur: de quo cum iam plusquam satis dictum sit, oportet vt reliqua Petri opera breuiter percurramus. Mariæ Magdalenæ & aliis eius confortibus visitantibus Christi sepulcrum apparens angelus, ait illis, Iesum quæritis Nazarenū crucifixum. surrexit. non est hic. ecce locus vbi posuerūt eum. Sed ite dicite discipulis eius & Petro, quia præcedet vos in Galileam. Quid est quod solius Petri nomen exprimitur tacitis omnibus aliorum nominibus, nisi quod Petrus cæteris omnibus præeminet? Si enim Petrus non fuisset cæteris præstantior, sat erat dixisse: ite, dicite discipulis eius. Sed cum addidit, & Petro, innuit aliquid esse in Petro singulare propter quod esset proprio designandus nomine, tanquam aliorum princeps. Deinde cum venirent ad monumētum Petrus & Iohannes, licet Iohannes præcurrit citius Petro, & prior peruenit ad monumentum, non tamen intrare ausus est ante Petrum, honorem per hoc exhibens Petro tanquam superiori. Poterat quidem Iohannes monumentum intrare, qui supra pectus domini recubuerat. qui enim dignus fuit supra corpus viuum recumbere, multo dignior erat monumētum in quo iacuit corpus mortuū, intrare. Verūm etsi ad hoc dignus esset, intrare tamen recusauit, hunc volens deferre Petro honorem, vt quoniam Petrus erat dignitate prior, sic etiam prius monumentum intraret. Et cum Christus iam ascendisset ad cælos, existente duodenario apostolorū numero incōpleto propter mortem Iudæ traditoris: Petrus aliis discipulis sermonem facit persuadens illis vt in locū Iudæ alius subrogetur. Nisi Petrus fuisset aliis superior à deo institutus, non fuisset adeo arrogans, & gloriæ cupidus, vt ab aliis nō rogatus in medio illorū surgeret, & cunctis sermonem faceret. Quod si hoc ante receptum spiritū fuisse factum causeris: quid post aduentū spiritus sancti egerit, videamus. In illo nanq; die quo spiritus sanctus in linguis igneis descendit: cū apostoli omnibus linguis loquerētur, & omnis multitudo rei nouitatem miraretur, & cuidam ebrietati tribueret, Petrus omnium ipsorum condiscipulorum causam agens, sermonem ad populū habuit, docens illū discipulos non esse ebrios, vt putabat: quo sermone audito conuersi sunt circiter tria milia ex ipsis auditoribus. Quare Petrus vnus pro omnibus respondet: nisi quia vnus omnibus præest? Pastoris nanq; officium est suas oues à luporū infestatione defendere. Ideo Petrus velut bonus pastor volēs suas oues defendere, sermonem pro eis ad populum fecit. Post hæc cum Petrus & Iohannes ascendissent in templum ad horam orationis nonam, cuidam claudo ad portas templi petenti eleemosynam ait Petrus. Argentum & aurum non est mihi, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et statim consolidatæ sunt bases eius. Hoc autem est primum miraculum quod à quouis apostolo factum esse legimus, vt videlicet qui prior cæteris erat dignitate & potestate, prior etiam virtutem dei sui miracula faciendo ostenderet. Nec mysterio caret quod Iohanne existente in comitatu Petri, Iohānes tacet, & Petrus solus claudum sanat. Qui enim Drusianam mortuam postea

Apoca. xxi.

Marci vi.

Iohan. xx.

Actuum. i.

Actuum. ii.

Actuum. iii.

suscitauit: bene poterat tunc claudi pedes consolidare. Verum quia Iohannes Petrum agnoscebat superiorem, noluit quicquam in eius praesentia tentare, ne illius videretur minuire honorem. Dominus etiam post suam in caelos ascensionem volens docere ecclesiam suam, illum ciborum delectum qui in lege Moyse fuerat praecipuus, non esse iam necessario faciendum, soli Petro de hoc reuelationem facit. Petro enim existenti in mentis excessu ostenditur linteam magnum submissum de caelo in terram, in quo erant omnia quadrupedia & serpentina terrae, & volatilia caeli, & postea facta est vox ad eum, Surge Petre, occide & manduca. Quae res etsi omnes tangebatur, soli tamen Petro reuelatur: quia Petrus persona erat communis omnium curam gerens. Cum etiam orta esset quaestio de cessatione legitimorum, quibusdam dicentibus illa esse necessaria, aliis autem contra, & pro huius quaestionis definitione concilium Hierosolymis congregaretur: surgens Petrus in medio illorum primus loquitur, & illius sententiae omnes consenserunt. Primus loquitur Petrus, cum tamen in illa esset dioecesi in qua alius erat episcopus, videlicet Iacobus. Hoc autem non fecisset Petrus nisi ipse superior fuisset Iacobo in sua etiam dioecesi existente. Ex his ergo omnibus quae Petrus fecit, conuincimus illum fuisse a deo ceteris apostolis praelatum. Praeterea, quotiescunque apostolorum catalogus in euangelio textitur, semper Petrus primo loco recensetur: quod non factum fuisset si Petrus non fuisset ceteris superior: praesertim cum in aliis recensendis non idem seruetur ordo ab omnibus euangelistis. Nam Andream, quem Matthaeus posuit secundo loco, Marcus posuit quarto. Thomam Matthaeus ponit septimum, quem Marcus & Lucas nominant octauum. E Lucas ipse non eundem seruat semper ordinem: quoniam in euangelio Andream posuit secundum, quem in Actis apostolorum ponit quartum. In euangelio Bartholomeum ponit sextum: in Actis vero apostolicis eundem scripsit septimum. At Petrum ordine nunquam variato omnes ubique scribunt primum. Neque ideo factum esse dici potest ut primus semper scribatur, quoniam primus ad apostolatam vocatus fuit, quoniam constat Andream fuisse prius illo vocatum, & Petrum per Andream fuisse ad Christum adductum. Petrus ergo qui posterior vocatus, prior omnibus ubique scribitur, hac ratione declaratur esse ceteris omnibus superior. Et certe nisi ita a deo fuisset institutum, ut unus in ecclesia esset summus sacerdos, eueniret necessario in ecclesia id quod in libro Iudicum dicitur, In illis diebus non erat rex in Israel, sed unusquisque quod sibi videbatur bonum faciebat. Et hac sola de causa (ut existimo) haeretici conantur primatum Petri & eius successoris minuire, ut videlicet liberius quas voluerint possint docere haereses. Ex hac enim radice putat Cyprianus haereses in ecclesia oriri, qui in primo libro epistolarum suarum epistola tertia, quae est ad Cornelium papam, sic ait, Neque enim aliunde haereses ortae sunt, aut nata sunt schismata, quam inde, quod sacerdoti dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia ad tempus sacerdos, & ad tempus iudex vice Christi cogitatur: cui si secundum magisteria diuina obtemperaret fraternitas vniuersa, nemo aduersum sacerdotum collegium quicquam moueret, nemo post diuinum iudicium, post populi suffragium, post coepiscoporum consensum, iudicem se non iam episcopi sed dei faceret. Nemo dissidio vnitatis Christi ecclesiam scinderet, nemo sibi placens ac tumens seorsum foris nouam haeresim corderet. Haec Cyprianus. Quapropter si aliquis est coniecturis in hac parte locus, iuste coniecere possumus haeticos hac sola ratione motos ad primatum Petri deiiciendum, ut facilius quas conceperant haereses euomere possent. Post haec tam aperta sacrae scripturae testimonia, extat etiam omnium sacrorum doctorum de hac re concors sententia: quorum verba citare omittam, ne promissam breuitatem transgrediar. Verum si curiosus lector ea videre desiderat, illi designabo loca in quibus hoc sacri doctores asseuerant. Et (ut recentiores omittam) beatus Gregorius in lib. xl. homiliarum, homilia. xxi. Theophylactus super Matthaeum xvi. & super Lucam xxii. Leo papa huius nominis primus in epistola ad Dioscorum Alexandrinum episcopum, quae est in ordine epistolarum eius nona. Leo papa huius nominis. iiii. in sermone. iiii. de anniuersario suae pontificiae assumptionis. Augustinus saepissime, praesertim tractatu. lvi. super Iohannem, lib. ii. contra Donatistas, sermone. cxxiiii. de tempore, & sermone. xxvi. de sanctis. Hieronymus etiam saepissime, & apertissime, praecipue tamen in plurimis epistolis ad Damasum papam. Ambrosius super primum caput epistolae Pauli ad Galatas, & in quodam sermone de poenitentia Petri. Chrysostomus homilia. lv. super Matthaeum. Athanasius in quadam epistola ad Liberium papam. Eusebius Caesariensis lib. secundo ecclesiasticae historiae, cap. xiiii. Hilarius super Matthaeum, & libro sexto de trinitate. Cyprianus in pluribus epistolis, praesertim libro primo epistolarum, epistola tertia, & libro quarto

A quarto epistola. viii. quo loco apertissimè fatetur ecclesiam Romanā esse omnium ecclesiarum matricem. Origenes homilia. vi. super Mattheum. Irenæus lib. iii. aduersus hæreses, cap. iii. Anacletus papa & martyr, qui quartus à Petro pontificatus obtinuit, in epistola. iii. quæ est de patriarchis & primatibus, & reliquis episcopis. Attēdat ergo lector, & bene cōsideret num iustius sit vni Luthero credere, quā tot sacris doctoribus sanctitate perinde ac doctrina claris, quorum aliqui martyrio coronati sunt? Istorum omnium cōcors sententia sufficit ad captiuandum nostrum intellectum, etiā si scripturæ sacræ testimoniū deesset: quoniā etsi hos omnes aliquis sequens erraret (quod fieri posse nō credo) certo scio talem errorem nemini fore imputandum ad culpam, si ex humilitate maluit aliorum iudicio cedere, quā propriam sententiā tueri. Sed post tot apertissima testimonia vel hoc vnū sufficere posset, quod post pacatum orbem omnes christiani paruerūt Romano pontifici. Omnes episcopi illū tanquā superiore reueriti sunt. Omnia cōcilia quæ aliquid valuerunt, illius authoritate sunt confirmata. In cōcilio Niceno præsedit Osius Cordubēsis episcopus tanquā legatus papæ Iulii. In concilio Chalcedonēsi fuerunt legati Leonis papæ primi. Cōciliū Mileuitanū in quo damnatus est Pelagius, confirmatū est per Innocentium papam, quoniam omnes ex concilio petierunt à papa vt vellet illius concilii decreta probare, & rata habere: quod & papa fecit, vt patet ex episto. Augustini. xc. & xci. Cōcilia Carthaginēsia tertiū & quartū fuerunt confirmata per Zozimum papā. Concilium Thelense quod etiam Africanum fuit, in quo damnatus est Iovinianus, petiit confirmationē suæ sententiæ à Siricio papa, qui eiusdem concilii decreta firmavit, vt patet ex decretis eiusdem Siricii papæ, quæ habentur in volumine cōciliorum generalium. Reliqua concilia Africana fuerunt confirmata per authoritatem Bonifacii, qui ad illa misit quendam Faustinum episcopum tanquā legatum suum. Concilium Braccarense primum authoritate prius à Romano pontifice petita celebratum est, vt patet ex actis eiusdem concilii. In cōcilio Francfordiensi præsedit Theophylactus tanquā legatus Adriani papæ huius nominis primi. Et non solum in conciliis hunc exercuit primatum Romanus pontifex, sed etiā in litibus sedandis: quoniā ad illum tanquā ad supremum iudicē semper sunt causæ deuolutæ ex omni terrarum orbe. Cum enim in ipsis fermē nascentis ecclesiæ primordiis orta esset quæstio inter oriētales & occidētales de paschæ celebratione, venit hac de causa Romā Polycarpus Smyrnæ episcopus, & Iohānis euangelistæ discipulus, vt Anicetum tunc Romanum pontificem de hac re consuleret. Cum postea orientales vellent semper pascha xiiii. luna more Iudaico celebrare, & Victori papæ oppositum præcipiēti obedire nollent, Victor papa voluit eos excōmunicare: verū Irenæus qui ex Lugduno ad Victorem hac de causa venerat, veritus ne propter hoc ecclesia turbaretur, & dissidiū perpetuū inter oriētales & occidētales maneret, consuluit Victori ne id faceret: cuius consilio Victor cessit. Cū Athanasius fuisset ab Arrianis expulsus à sua sede Alexandrina, fuit idem restitutus per Iulium papā huius nominis primū. Chrysostomus cum fuisset eiectus à sua sede Constātinopolitana procurante hoc Theophilo Alexādrino episcopo, fuit postea restitutus per Innocentium papam: & tamen vterq; græcus, Athanasius videlicet, & Chrysostomus. Taceo de Hispania & Gallia, quia harum prouinciarum episcopi semper obedierūt Romano pontifici, neq; vnq; ab illo recesserūt, nisi forte vnus aut alter hæreticus. Hoc enim facile est nosse ex epistolis summorum pontificum ad episcopos istarum nationum, præsertim ex epistolis Innocentii primi, & Leonis primi, & Gregorii etiam primi. Ergo si tantam ac tā late fusam potestatem, non dei iussu Romanus pontifex, sed sua vi (vt Lutherus ait) acquisiuit, ostendat obsecro Lutherus quando primū tam latam possessionē adeptus est, quibus suffragiis, quo milite hanc tyrannidē vsurpauit. Nō est enim vero simile, vt tam immensæ potentia obsecrum sit initiū. ex historiis nobis rei initium deducat. Illud sanè coget vt huic fabulæ nulla præstetur fides si aduertat quisq; minime fieri posse, sacerdotē inermem, solum, nullo militē stipatū (qualē fuisse necesse est prius quā hac tyrannide potiretur) nullo iure fultum, nullo fretū titulo, in tot vbiq; pares episcopos, apud tam varias tamq; diuisas nationes, tantum obtinere imperiū, vt non solum episcopi, sed reges & imperatores qui extra illius dioecesim vitā degunt, illi obediant. Quis etiā tam stupidus est, vt credat populos omnes, regna, prouincias fuisse sui iuris ac libertatis tā prodigos, vt externo sacerdoti, cui nulla subiectionis causa tenerentur obnoxii, tantū in se potestatis darent, quantum ipse forte vix ausus esset optare, aut saltē petere? Abcant ergo hæretici, & nos fidem ecclesiæ catholicę tenētes, fateamur vnum esse in illa summum sacerdotē, vt sicut ipsa vnum est ouile, ita sit vnus illius pastor. De hac re extat cōcilio Cōstantiensis definitio. Nam prædictū cōciliū sessione octa-

Concilium
Constantiense.

ua damnauit. xlv. articulos Iohannis Vvicleff, ex quibus tricesimussextus est iste. Ecclesia Romana est synagoga Satanæ, nec papa est immediatus & proximus vicarius Christi. Quæ assertio simul cum aliis eiusdem ibidem damnata est. Et sessione. xv. damnantur in eodem concilio plures assertiones Iohannis Huff, quarum aliquæ sunt ad hanc rem pertinentes. Et

Concilium
Florentinū.

concilium Florentinum sub Eugenio quarto pro Græcorum vnione celebratū, expressio- rem de hac re protulit definitionem. Sic enim ait, Item definimus sanctam apostolicam se- dem & Romanum pontificem in vniuersum orbem tenere primatum : & ipsum Romanū pōtificem successorem esse beati Petri principis Apostolorum, & verum Christi vicarium: totiusque ecclesiæ caput, & omnium Christianorum patrem ac doctorem existere: & ipsi in beato Petro pascendi, regendi, ac gubernādi vniuersalem ecclesiam, à domino nostro Ie- su Christo plenā potestatem traditam esse: quemadmodum etiā in gestis hycumenicorū con- ciliarum, & in sacris canonibus continetur. Hæc conciliū Florentinū, cui Græci præsentibus subscripserūt. Obiectiones Lutheri impræsentiarū non attuli, quoniā omnes friuolæ sunt, & earū præcipuis iam cū aduersus illū nos ageremus, respondimus. Contra hanc hæresim scri- psit egregiū & grāde volumen Iohannes Eccius, quod inscribitur de primatu Petri: scripsit etiam Iohānes faber in magno opere quod fecit cōtra Lutherū. Rem eandem optimè per- tractat Iohannes Roffensis articulo. xxv. assertionis quam fecit pro Lutheri damnatione.

Pseudoa-
postoli.

Secunda hæresis est quæ etsi non tollat papæ potestatem, illam tamen asserit pendere ex sanctitate, ita vt si papa bonus non sit, nullam prorsus habeat potestatem. Huius pesti- feræ sectæ authores fuerunt quidam dicti pseudoapostoli, qui docuerunt papam nō pos- se aliquem absolueri nisi ea esset præditus sanctitate, qua polluit beatus Petrus. Quapropter asseriebant isti omnem potestatem quam Christus Romano pontifici & Petri successori cō- cessit, esse iam inanem redditam, & omnino periisse propter malitiam Romanorum pon- tificum. His pseudoapostolis in hac parte assentit Iohannes Vvicleff: hunc autem semper imitatus est Iohannes Huff: qui in vniuersum de omni potestate tam laicali quā eccle- siastica dicunt eam per peccatum mortale amitti. Quapropter huius erroris expugnationē vsque ad illum locum differimus, quo de potestate in genere loquemur. Illo enim loco deo adiutore probabimus nullā potestatem amitti propter solum peccatū mortale. Alii sunt errores qui ad hanc materiā spectāt, de quibus iam aliis locis pro nostris viribus disseruimus. Nā quod papa possit facere cōstitutiones, & per illas omnes Christianos obligare, supra in tit. de ecclesia hæresi. iiii. probauimus cōtra Valdenses, Begardos, Vviclefitas &c. De po- testate concedendi indulgentias, supra in titulo de indulgentiis nonnihil diximus.

Pascha.

Vit quōdā inter Asiaticos episcopos talis error, vt quartadecima luna do- minicū pascha inuiolabiliter celebrarent, & ita esse necessariō faciendū do- cerēt. Qua de re fuit orta dissensio inter oriētales & occidētales episcopos, illis dicētibus pascha esse necessario celebrādū. xiiii. luna, quacūq; die venis- set: quoniā eo die ex lege veteri pascha erat. his autē, scilicet occidentalibus

cōtra asserētibus debere celebrari dominico die in memoriā resurrectionis dominicæ. Et hæc quæstio orta est in ecclesia tēpore Aniceti papæ, & durauit vsq; ad tēpus Victoris papæ hui⁹ nominis primi, qui oriētales Romanæ cōsuetudini & ei⁹ in hac parte decretis obedire nolētes excōmunicare tētauit, & fecisset nisi illū Irenæus ob hoc redarguisset. Post Victorē

Concilium
Nicenum.

etiā aliquādo hæc quæstio suscitata est, sed tādē in cōcilio Niceno omnino finita est. Nam in illo cōcilio decretū est vt ab omnib⁹ pascha celebraretur die dominico in memoriā do- minicæ resurrectionis q̄ illo die facta est, quoniā hoc maior ecclesiæ pars semp seruauerat vt dominico die semp pascha celebrauerit. Huiusmodi decretū nō reperitur inter decreta Ni- ceni cōcilii q̄ modo extāt, sed illud habetur in. ii. lib. histo. tripar. cap. xii. Ceterū hic admo- nere oportet lectorē ne putet huius erroris tutores ideo dici hæreticos, quia. xiiii. luna pa- scha celebrabāt, sed quia ita esse necessario faciendū credebāt. Poterat enim impune ipsum pascha. xiiii. luna celebrari si ecclesia id statuisset, & tūc si ita celebrarēt, nō male agerēt. Ve- rū ecclesia in memoriā dominicæ resurrectionis quæ die dominico facta esse creditur, de- creuit vt pascha semper die dominico celebretur. Nūc ergo post ecclesiæ statutū nō licet alio die pascha celebrare. Qui autē. xiiii. luna quocūq; die veniat, pascha celebrat, q̄uis male agat, nō tamē est hereticus cēsendus, nisi ita esse necessario faciendū crediderit. Nā si cre- dit

A dit pascha esse necessario celebrādū. xiiii. luna, quocūq; die illa occurrat, tunc vere hæreti-
cus est. Et sic credētes vocantur Tessarescedecatitæ, hoc est quartadecimani, sic appellati à
quartadecima luna, qua putāt pascha esse necessario celebrādū. Huius hæresis authorē & pri-
mū inuētorē nō expressit Augustinus in lib. de hæresib. quāuis hanc hæresim inter alias re-
censeat vicesimānonā, sed solū dicit illos vocari Tessarescedecatitas. Tertullianus tamē in
libel. suo de hæresib. nominat quēdā Blastū quē dicit fuisse huius hæresis authorē. Huic er-
rori (teste Augustino) adheſerūt Anthropomorphitæ. Istorū ergo sententia inde cōuincitur
hæreseos, quod supra in titulo de lege ostēdim⁹ esse hæresim asserere ceremonias & iudicia
legis veteris obligare tēpore legis euāgelicę. At quo tēpore sit pascha celebrādū, ad cære-
monias pertinet, ideo oportet vt tale præceptū de celebratione paschatis. xiiii. luna, sit etiā
per mortē Christi inane redditū. Nam Paulus reprehendēs Galatas eō q̄ ceremonias legis
B obseruādas putarēt, inter alia dicit, Dies obseruatis & mēses & tēpora & annos. Quib⁹ ver-
bis apertē docuit dierū obseruationē qui in lege veteri p̄cipiebātur, iā esse malā: tantū abest
vt eā esse sub præcepto crediderit. Qui rē gestā plene nosse cupit, legat Eusebiū in historia
ecclesiastica cap. xxiiii. lib. v. quoniam ibi narrat quo pacto hæc quæstio fuerit olim venti-
lata. Historia etiam tripertita lib. ix. cap. xxxvii. & xxxviii. aliquid vltra narrat.

Tessaresce-
decititæ.Blastus,
Anthropo-
morphitæ.

Galat. iiii.

Paupertas.

DE hac re est vnus error quo docetur neminem posse ad vitam æternā per-
uenire nisi taliter fuerit pauper, quod nihil proprium habeat: quoniam (vt
illius tutores aiunt) talis fuit Apostolorum vita. Huius erroris authores teste
Augustino in lib. de hæresibus cap. xl. vocati sunt apostolici, qui arrogātissi-
mē sibi ipsis tale indidere nomen, dicentes se apostolorū vitam sequi. Hæc
sententia apertissimē conuincitur esse hæretica, quoniam nihil est vitæ æternæ repugnans,
nisi tale sit expressa prohibitione interdictum. Nam quod nunquā est prohibitū, intelli-
gitur esse cōcessum, & per cōsequens nō potest, cū factū fuerit, ab ingressu glorię aliquem im-
pedire. At propriū habere, nunq̄ fuit à deo omnibus sine discrimine prohibitū: erit ergo li-
citū. Quod si quis dicat Christū interdixisse omnib⁹ rerū proprietatē per id quod habetur
apud Lucā, Nisi quis renūciauerit omnibus quę possidet, nō potest me⁹ esse discipulus: fal-
sum est: quoniā illis verbis solū prohibuit Christ⁹ affectū rerū tēporaliū, nō autē propieta-
tē. Ille enī visus est Christo omnib⁹ renūciasse, qui quāuis diuitias habeat, paratus est omnes
perdere antequam deum propter illas offendat. Et si quis cōtenderit illa verba esse intelli-
genda de renūciatione quantū ad opus, & nō de renūciatione in affectu, dicat tunc quo pa-
cto intelligendū erit illud quod apud eundē Lucā habetur, Amen dico vobis, nemo est qui
reliquit domū aut parētes aut fratres aut vxorē aut filios propter regnū dei, & nō recipiat
multo plura in hoc tēpore, & in seculo futuro vitā æternā. Ecce qualiter p̄cipit relinquere
domū: quoniā eodē modo iubet illā relinqui, quomodo iubet relinqui parētes, & fratres, &
vxorē, & filios. At hæc omnia nō ita vult à nobis relinqui, vt illis careamus, sed ne in illis
cor nostrū taliter figamus, q̄ illarū rerū amor nos ab amore dei separet. Nā qui parētes ha-
bet, nō potest illos relinqui sic vt illis careat, nisi parētes moriātur, quoniā quocūq; se ver-
tat, dum viuūt, parētes erūt illius. Parētes autē interficere est impiū. nō ergo sic præcipitur
parentes relinquere, vt parentes sui esse desinant: & per consequens nec sic etiam præcipi-
tur domū aut aliā possessionē relinquere, vt sua esse desinat, sed sic præcipitur, vt similia re-
linquat, ne videlicet illarū rerū affectus nos quoquo pacto ad dei amorē aut omnino frigi-
dos aut tepidos efficiat. Sic ergo eas possidere oportet, vt fiat iuxta prophetæ cōsiliū dicē-
tis, Diuitiæ si affluāt, nolite cor apponere. Et si quis obiiciat illud quod Christus dixit disci-
pulis suis cum eos ad prædicandū misit, Nolite possidere aurū neq; argētū neq; pecuniā in
zonis vestris: huic respōdemus, illa verba nō pertinere ad omnes Christianos, sed ad solos
apostolos: neq; ad illos pro omni tēpore, sed solū pro eo tēpore quo ad prædicandū mitte-
bātur. Verū de hac re superius in titulo de Apostolis hæresi. ii. lōgius disputauimus. Præ-
terea cū iuuenis quidā à Christo quæsiuisset quid boni faceret vt posset vitā æternā habe-
re, respondit illi Christus dicēs, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Exprimens autem
quæ essent hæc mandata, nullū de abdicanda rerum proprietate explicuit: non est ergo ne-
cessarium rerum abdicationē facere, quā sit maioris perfectionis: quod ipse ordo verborū

Apostolici

Lucæ. xiiii.

Luc. xviii.

Psal. lxi.

Matth. x.

Matth. xix.

Christi apertissime ostendit. Nam postquam dixit observationem mandatorum esse sufficientem ad vitam aeternam consequendam, postea exprimere volens maioris perfectionis statum, dixit, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus, & sequere me. Hoc inquam perfectionis maioris est opus, non necessitatis. Rursum, Si nihil licet habere proprium, quomodo beatus Paulus iubet reddi omnibus debita? cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal? Si enim non licet habere proprium, nullum erit debitum principi tributum aut vectigal. At tributa debentur principibus, ergo licet habere proprium. Valeant ergo superciliosi apostolici, & renuncient rerum proprietati, si ipsi volunt: & bene facient si viam salutis non praeccludant aliis qui proprium aliquid sibi retinent.

Guilielmus
Antuerpiensis,

Secunda haeresis est quae adeo paupertatem extollit, ut dicat omnia peccata consumi sola paupertate. Huius erroris auctor fuit quidam Guilielmus Antuerpiensis, ut testatur catalogus hereticorum. Quo autem tempore hic Guilielmus fuerit, cum catalogus subticuerit, ab alio discere non potui. Hunc tamen Guilielmum dicit fuisse hominem deliciis carnis deditum, & postea rebus suis renunciasse, dicentem paupertate omnia peccata deleri, & meliorem esse publicam meretricem pauperem, quam sit quicumque castus aliquid possidens. Et certe si de paupertate spiritus loqueretur, non moueremus arma contra eum, quoniam haec paupertas spiritus, quae est omnium rerum terrenarum contemptus, cum habeat secum tanquam illi annexam charitatem, non patitur peccatum mortale secum, quemadmodum nec charitas. Ideo Christus ait, Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum. Verum constat hunc haeticum non loqui de hac paupertate, sed de illa paupertate quae alio nomine dicitur inopia, quae est defectus quidam, & sola diuitiarum priuatio. Contra hanc sententiam est illud quod dominus ait, Pauperis non misereberis in iudicio. Si pauperem dominus damnari praecipit in iudicio, ergo signum est posse fieri ut pauper sit, & reus. Praeterea ex tribus quae odit sapiens, vnus est pauper superbus. Tres (inquit) species odiuit anima mea, & aggrauor valde animae illorum, pauperem superbum, & diuitem mendacem, & senem fatuum & insensatum. Ecce vides pauperem superbum. Si superbum, ergo peccatorem: & per consequens oportet ut non omnia peccata consumat paupertas, cum secum patiat superbiā. Rursum ipse veritatis magister ait, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus: & sequere me. Si paupertas sufficeret consumere omnia peccata, postquam Christus praeeperat iuueni ut venderet omnia quae habebat, & daret pauperibus, non erat opus postea addere, & sequere me. Verum quoniam possibile erat omnia vendere, & in eleemosynas pauperum distribuere, & cum his peccare: ideo Christus post illa subiunxit, & sequere me. Quod Paulus apertius exprimere volens, dixit. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. Ecce paupertatem nec solam sed coniunctam eleemosynae, non valentem consumere peccatum, quoniam illam dicit Paulus posse haberi sine charitate, & nihil prodesse.

Math. v.

Exod. xxij

Ecclesi. 28

Math. xix.

i. Cor. xij.

Desiderius
Longo-
bardus.

Guilielmus
de sancto
amore.

Tertia haeresis cum secunda proximè narrata haeresi velut ex diametro pugnat, dicit enim paupertatem non solum esse inutilem, sed etiam noxiam. Huius erroris auctor fuit quidam Desiderius Longobardus tempore Alexandri papae huius nominis quarti, dicens non esse licitum omnia pro Christo relinquere, nisi talem religionem intret quae possessiones habeat, vel nisi talis sit qui de labore manuum suarum vivere possit. Eodem tempore fuit alius Guilielmus de sancto amore, qui tractatum quendam scripsit contra monachos mendicantes praesertim contra Minores & Praedicatores, in quo libro hoc persuadere conatus est, paupertatem videlicet habitualē esse licitam, non autem actualē, hoc est, licitam esse animi promptitudinem ad relinquendum omnia pro Christo cum necessitas vrgeret: hac tamen necessitate seclusa illicitam esse dicit paupertatem per quam aliquis renūciat omnibus quae possidet, ut liberius deo seruire liceat. Et licet diuersa sint istorum duorum verba, inter eos tamen de eadem re convenit, quoniam ambo dant paupertatem secundum quam aliquis omnia pro Christo relinquit. De alia vero re certare videntur, quoniam Desiderius eam paupertatem se probare innuit, quae habetur in religionibus possessiones habentibus: damnat tamen illam paupertatem cui est annexa mendicitas. At Guilielmus de sancto amore omnem paupertatem actualē damnat. Mendicitatem esse licitam & meritoriam, superius in titulo de mendicitate satis apertè (ut existimo) ostendimus. Ad paupertatem vero extollendam sufficit illud quod veritatis magister dixit iuueni quarenti quid boni faceret ut vitam aeternam possideret. Nam postquam dixerat illi mandatorum observationem esse ad id praestandum satis efficacem, maioris perfectionis viam ostendere illi volens, subdidit, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quae habes, & da pauperibus,

Math. xix,

A pauperibus, & sequere me. Quod si quis fortè dicat illud esse intelligendū de affectu, vt videlicet omnia contemnat, nō autē vt opere relinquat: hoc apertè conuincitur per id quod ibidem dicitur, da pauperibus. eo enim animo debet vendere, vt det pauperibus. At qui dat pauperibus, nō solum affectu relinquit, sed etiam opere. Sed forte dices vt illa bonorum in pauperes erogatio, sit etiam illi iuueni praecepta quantum ad solum affectum. Ad hunc modum posset quilibet interpretari omnia praecepta esse intelligenda de solo affectu, & ita nullum opus erit in praecepto. Præterea, si solum praeceperetur affectus, & non opus, quare iuuenis audito Christi cōsilio abiit tristis? Non enim fuisset tristitia affectus si nihil fuisset illi dictum de bonorum suorum renūciatione, & pauperum subuentione exercenda. Cum audisset (inquit Euangelista) adolescens verbū hoc, abiit tristis. Erat enim habens multas possessiones. Ecce causam quare abiit tristis, quia videlicet multas habebat possessiones quas dominus illi praeceperat vt pauperibus distribueret. Sic enim Theophylactus super decimum octauum Lucæ caput ait, Vt enim Christus auaro iuueni promisit cælestem thesaurum, non attendit ille: seruus enim erat pecuniarum: ideo vt audiuit, abiit tristis, eò quod possessionis priuatio esset ei dicta. Hæc Theophylactus. Quo loco multa alia in laudē paupertatis dicit, declarans apertè illa Christi verba de renūciatione, opere exercenda ad acquirendam illam perfectionem quam deus iuueni consulebat. Sed hæc omnia breuitatis causa omitto. Rursum, Apostoli reliquerunt omnia pro Christo: nam relictis omnibus sequuti sunt eum. Et Petrus omnium nomine dicit Christo omnium magistro, Ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Deinde ecclesia cuius iudiciū in rebus fidei est infallibile, probauit monachorum mendicantium paupertatem non solū esse licitam, verum & meritoriam. Magis ergo oportet credere ecclesiæ paupertatem laudanti quā hæreticis illam vituperantibus. Contra hanc hæresim Alexander quartus duo decreta edidit. Contra illam scripsit bis beatus Bonauentura. scripsit enim apologiā de paupertate, & alium tractatum de paupertate Christi, contra præfatū Guillerum, qui duo tractatus habentur inter opuscula beati Bonauenturæ quæ vulgo circunferuntur. Beatus Thomas scripsit contra eandem hæresim vnum tractatum, cuius titulus est, contra impugnantes religionem, qui habetur in volumine opusculorum eius.

Quartæ hæresis est quæ de ecclesiasticorum paupertate differit, asserens ecclesiasticos viros debere esse pauperes, sola contentos elemosyna. Verū de hac hæresi iam supra disputauimus in titulo de ecclesia, hæresi quarta. Illo enim loco ostēdimus licitum esse viris ecclesiasticis habere possessiones & redditus.

Peccatum.

In ea quæ de peccato fides catholica nobis credenda proponit, multifarie hæretici hucusque peccauerunt. Primo quidem errauerunt aliqui dicentes nullum esse peccatū originale: quā ob causam dicūt paruulos nullū peccatum originale habere. Huius erroris magister fuit Pelagius monachus dicens paruulos non ideo baptizari quia peccatum habeant quod per baptismum sit remittendum, sed quia non sint recepti in gratiam adoptionis filiorum Dei, ad quam dicit eos per baptismum recipi, vt in regnum cælorum admittantur. Nam paruulos qui sine baptismo decedunt, dicit eos habere vitam quandam beatam & æternam, extra tamen regnum dei. Hæc omnia incommoda Pelagius admittit, eò quod negat originale peccatum, quod intelligere non valet. Hunc eundem errorem tutantur Armeni, quanquam aliter, quoniam etsi dicant originale peccatum nullum esse, fatentur tamen baptismum esse necessarium ad vitam æternam consequendam. Paruulos verò qui sine baptismo decedunt, negant habere vitam æternam, sed dicunt eos ire ad paradysum terrestrem si filii sint fidelium: quod si fuerint infidelium filii, dicunt illos descendere in infernum cum parentibus suis. Omissis ergo aliis erroribus qui huic proposito minime conueniunt, constat hūc esse communem istorum errorem, quod Armeni consentiūt Pelagio in hoc quod peccatū originale negant. Eidem errori fauent Albanenses. Contra hanc hæresim est illud quod in tertio Regum habetur, Non est homo qui non peccet. At cum paruuli sint homines sicut viri, conuincitur inde illos etiam aliquod peccatum habere. Non autem habent peccatum actuale, cum non adhuc habeant vsum liberi arbitrii, qui maximè exigitur vt peccatum.

possit alicui imputari: ergo oportet ut paruuli peccatū originale habeant, cum non sit aliud peccatum quo infici possunt, nisi originale aut actuale. Aliās enim nō esset verum, omnem hominem aliquādo esse peccato obnoxium, quod iuxta scripturam diuinam de omni homine illud est verum, quoniā etsi paruulus baptizatus, tunc omni peccato careat, tamē aliquando sub peccato fuit, videlicet ante baptismum. Si tamen nullum est peccatum originale, multi erūt homines, videlicet paruuli, qui nunq̄ peccauerūt. Prēterea, regius Propheta suam miseriam rectius quā Pelagius agnoscens, ait, Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Petens enim à deo misericordiā, quò facilius eā impetret, allegat suam miseram inclinationem, & in peccatum pronitatem, quam à parentibus contraxerat. Ac si diceret, Ideo misereri mei debes, quia non ex malitia, sed ex infirmitate peccaui: hanc autem infirmitatem in ipso matris vtero cōceptus, passus sum. Si nullum est peccatum originale, ostendat Pelagius & eius imitatores quānam sit illa iniquitas, & quod est illud peccatum quod infans in vtero matris habet. Cum ergo aliud non possit esse peccatum prāter originale, conuincitur inde ut aliquod sit originale peccatū. Rursum, Sapiēs in Ecclesiastico ait: Graue iugum super filios Adam à die exitus de vtre matris eorum vsque in diem sepulturæ in matre omnium. Quod est aliud iugum super omnes filios Adam, nisi peccatum originale, quod ab Adam descendens in omnes homines pertransiit? Iugum autem dicitur peccatum originale, quia iugum ex coniunctione duorum oritur, & illud cui imponitur, quodammodo premit. Sic etiam peccatum originale contrahit omnis homo qui ex coniunctione maris & foeminæ concipitur. Quapropter Christus redemptor noster, etsi verus fuerit homo & filius Adæ secundum corpulentam substantiam, nunquam tamen iugum originalis peccati suscepit, quia operante altissimi virtute incarnatus est de spiritu sancto, & nō ex coniunctione duorū, videlicet maris & foeminæ. Quod autem dixit Ecclesiasticus hoc iugū esse super omnes filios Adā vsq; in diē sepulture, ideo dixit, quia etsi peccatū originale per baptismū deleatur, manēt tamen toto tēpore huius prēsantis vitæ multæ calamitates & miseriæ, quæ ex peccato originali tanq̄ ex fonte ortū habuerūt. Deinde beatus Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, ait, Omnes peccauerūt, & egent gratia dei. Si omnes peccauerūt, ergo paruuli peccauerūt. Nō autē peccauerūt peccato actuali, qui ad vsum liberi arbitrii nondū peruenerūt: ergo peccauerūt peccato originali. Et in eadē epistola iterū ait, Sicut per vnū hominē peccatū in hunc mundū intrauit, & per peccatū mors, ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccauerūt. Si per peccatū mors intrauit in omnes homines, ergo iniuste paruuli moriūtur, quoniā illi anteq̄ ad annos discretionis perueniant, nullum iuxta istorum hæreticorum doctrinam peccatum habent. Similiter potest ab istis hæreticis peti quare paruuli sustineant dolores, patiantur famem & sitim, vexentur sapissime à dæmonibus, si nullum habēt peccatum, ex quo hæc omnia processerunt? Cum ergo omnia hæc paruuli patiantur, constat eos aliquod peccatum habuisse propter quod sic puniuntur: alioqui iniustus esset deus, qui prius aliquem puniret quā ille esset peccator. At impium est crimen iniustitiæ deo impingere: impium est ergo asserere nullum esse peccatum originale. Quod si aliquod est peccatum originale, oportet ut illud per baptismum tollatur: quoniā paruulus si baptizatus decedit, saluatur, iuxta illud Saluatoris, Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. At si post susceptum baptismum peccatum maneret, non saluaretur: quia in illam supernam ciuitatem sanctam Hierusalem nihil inquinatum intrat: quapropter oportet ut baptismi lauacro peccati originalis maculam deleat, qui in gloriam intrare vult. Sic enim Saluator ait, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. De hac re extat concilii Mileuitani definitio, quod in secundo capite decretorum eius de hac re aduersus Pelagium sub verbis sequentibus definit. Item placuit ut quicumque paruulos recentes ab vteris matrum baptizandos negat, aut dicit quidem in remissionem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adam trahere originalis peccati, quod regenerationis lauacro expiatur, vnde sit consequens ut in eis forma baptismatis in remissionem peccatorum, non vera, sed falsa intelligatur, anathema sit. Contra hanc hæresim scribit Augustinus in illo opere quod dicitur Hypognosticon, libro quinto. Fecit & alium tractatum qui inscribitur de baptismo paruulorum, & hic habetur in volumine epistolarum eius, epistola vicesimatertia. Cæterum quod Armeni dicunt paruulos infidelium sine baptismo decedentes, descendere ad infernum cum suis parentibus, hoc ex proxime sequenti hæresi patebit esse falsum, quoniā ibi ostēdemus neminem damnari nisi propter peccatum proprium.

- A** Secunda hæresis docet omnes homines ante passionem Christi fuisse damnatos propter peccatum primorum parentum. Huius hæresis authores Guido asserit esse Armenios. Dicit enim Armenios sentire primorum parentum peccatum fuisse adeo noxium, ut toti posteritati usque ad passionem Christi nocuerit, & eam in infernum traxerit, non quidem propter originale peccatum, quod à primis parentibus deduxerunt nascētes, quia illud (ut proxime præcedenti hæresi patuit) nullum esse dicunt, sed dicunt omnes fuisse damnatos propter proprium primorum parentum peccatum, etiam si ipsi in se nullū habuerint peccatū. Hæc hæresis adeo est demēs & fatua, ut sola narratio sufficeret ad illam exterminandā. Verū quia contra homines effrōtes & duræ cervicis agimus: ideo oportet ut aliquod in illos iaciamus telum, quo illos transfigamus. Primo ergo id constat esse falsum, omnes videlicet homines usque ad Christi passionem fuisse damnatos. Abraham siquidem
- B** Isaac & Iacob ante Christi passionē per multas annorū centurias fuerūt, & tamen hos fuisse saluos apertē ipsa scriptura docet. Multi (inquit Christus) venient ab oriente & occidente, & recubent cum Abraham Isaac & Iacob in regno cælorum. Ecce Christus apertē docet hos tres patriarchas pertinere ad regnum cælorū: ergo nunquā fuerunt in inferno damnati: quoniā aliās nunquā inde exiissent, quum in inferno nulla sit redemptio. Præterea Christus ostendens quod latum sit inter diuitem & pauperem discrimen, dixit diuitem epulonem post mortem esse sepultum in inferno, cum tamen Lazarus mendicus fuisset deportatus ab angelis in sinum Abraham. Si uterque damnatus, quod ergo discrimen inter istos? Vnus ab angelis deportatur, alter autem à dæmonibus sepelitur. Si Lazarus damnatus est, cur diues auxilium illius ab Abraham petit? Si Lazarus damnatus erat, quomodo poterat digito suo intingens linguam diuitis, illius ardorem temperare? Rursum, qui iusti fuerunt, non est possibile ut damnati sint in iustitia decedentes: quoniam non est deus iniustus, ut simul iustum cum impio damnet. At de multis scriptura testatur eos fuisse iustos, ut de Abel, Enoch,
- C** Abraham, Moyse, Dauide: nullus ergo istorum damnatus est. Verū esto damnati sint omnes (ut Armeni asserunt) impossibile est illos fuisse damnatos propter solum primorum parentum peccatum, nisi ipsi etiam aliquod proprium habuissent peccatum. Iniustus enim esset deus si aliquem sine culpa sua damnet: quoniam etsi deus aliquando temporariam & transitoriā infligat poenā alicui propter peccatū alterius, nunquā tamen aliquem propter peccatum alterius æternaliter damnat. Nam cū aliquē deus propter alterius peccatū poenā temporali punit, ut videlicet cum filium propter peccatum patris, & contrā, aut principem propter subditos, & econuerso: tunc ipsummet peccatē in re propria punit, videlicet patrem in filii morte. Filium verò qui nihil mali egit, non proprie punit, cum propter maius bonum eius deus illi talem poenam inferat. Et sic ad patrem comparata illa poena est punitio: ad ipsum verò patientē, videlicet filium, illa poena nō est dicenda punitio, quia
- D** nunquam deus illam infligit nisi ut ad maius ipsius patientis commodum cedat. At qui æternaliter damnatus est, ex hoc nullum maius bonum consequi potest: quapropter nunquam talem damnationē deus alicui infligit, nisi propriis eam exigētibus demeritis. Deus enim punire volens David ob adulterium cum Bersabe commissum, filium ex illo adulterio natum mori fecit, qua morte David puniuit, auferens illi rem propriā, & quā maxime diligebat, videlicet filium suum. Filius autem non potest dici punitus, cum nullam habuisset culpam, quoniam etsi mortuus est, hæc tamen mors in maius illi bonum cessit, quoniā raptus est, ne malitia mutaret animam eius, & similia patri committeret. At si in æternum periisset filius, quod quæso illi poterat euenire commodum ex illa damnatione? Nunquā ergo deus aliquem æterna morte damnat, nisi propter propria demerita. Nam & ipsemet sic se facturū pollicetur per Ezechielem prophetam, dicens, Ecce omnes animæ meæ sunt.
- E** Ut anima patris, ita & anima filii mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Et parum infra de filio bono habente patrem peccatorem loquens, hæc subiungit, Hic non morietur in iniquitate patris sui, sed vita viuet. Pater eius quia calumniatus est, & vim fecit fratri, & malum operatus est in medio populi sui, ecce mortuus est in iniquitate sua. Et dicitis, Quare non portabit filius iniquitatem patris? videlicet quia filius iudicium & iustitiam operatus est, omnia præcepta mea custodiuit, & fecit illa, viuet vita. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filii. Hucusque deus per Ezechielem prophetam. Vereantur ergo impii Armeni contra tam expressum scripturæ testimonium aliquid dicere, præsertim cum sua sententia maximam deo impingat iniustitiam, ut hominem videlicet iustum, qui nullum vn-

quam peccatum commisit, propter culpam alterius damnet. Contra hunc errorem militant etiam illa quæ supra contra errorem Donatistarum protulimus in titulo de Ecclesia hæresi prima: quo loco ostendimus malitiam vnius personæ nullo pacto obesse alteri ad vitam æternam.

Tertia hæresis asserit peccatum non esse à libero arbitrio, sed à dæmone. Huius hæresis author fuit Valentinus, cui postea adhæsit impius Manichæus. Eandem hæresim postea suscitaverunt Armeni, dicentes (prout Guido illis impingit) nullum fuisse futurum peccatum si dæmones non fuissent, qui homines tentatione sua ad peccandum impellerent: quapropter dicunt peccatum esse simpliciter à dæmone, & nullo modo à libero arbitrio. Armeni in hac parte consentiunt Albanenses. Hæc hæresis convincitur per id quod Sapiens Ecclesiasticus ait, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu cō filii sui. Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum. Quod placuerit ei, dabitur illi. Hæc sapiens. Ex cuius verbis constat peccatum etiam esse à libero arbitrio, sicut & bonum opus, quoniam potest manum suam porrigere ad aquam & ad ignem, ad vitam & ad mortem, ad bonum & ad malum. Præterea si arbitrium hominis est liberum, ergo potest se ad vtranque partem flectere & reflectere, quoniam alioqui non esset liberum. Cum ergo ad malum iuxta hanc libertatem se flectit, tunc malum erit ab ipso, & non à dæmone, cum dæmon nō eligat, sed ipsum hominis arbitrium. Rursum, si peccatum dicis esse à dæmone, aut ergo à dæmone cogente nostram voluntatem ad peccandum, & tunc voluntas nostra non erit libera, cum possit cogi. At voluntatem esse liberam, supra ostendimus in titulo de Libero arbitrio. Aut peccatum dicis esse à dæmone persuadente, eò quod solum persuadet sine coactione: & tunc necessarium est vt peccatum sit à libero arbitrio, cui dæmon suadet vt malū eligat. Deinde quod Armeni dicunt nullum futurum fuisse peccatum, si dæmones non fuissent qui homines tentarent: hoc convincitur esse falsum: quoniam etsi primum hominis peccatum processit a tentatione dæmonis, tamen homo potuit tunc peccare etiam si dæmon non tentaret, quia homo fuerat liber creatus à Deo, quapropter bene & male agere poterat. Accedit ad hoc, quod malorum angelorum peccatum à nullo alio dæmone processit, sed à suo libero arbitrio. Si ergo primum dæmonis peccatum commissum est absque vlla alterius dæmonis tentatione: ergo etiam homo potuisset peccare etiam si nulla dæmonis tentatio præcessisset: quoniam multo maior est vis angelorū quàm hominū. Ergo si in angelis suis reperit deus prauitatem, quanto magis homines qui habitant domos luteas corporum suorum? Præterea vnusquisque tentatur (vt ait Apostolus Iacobus) à concupiscentia sua abstractus & illectus. non est ergo opus tentatione dæmonis, vt peccatum cōmitti possit. Demum si peccatum esset à dæmone, & non à libero arbitrio, frustra suaderetur hominibus vt non peccent. Sed hoc si possibile foret, esset persuadendum dæmoni, à quo est peccatum. Christus tamen cuidam quem ipse à languore sanauerat, ait, Ecce iam sanus factus es, iam amplius noli peccare. Et Paulus ait, Euigilate iusti, & nolite peccare. Si peccatum à dæmone est, & non à nostro libero arbitrio, frustra nos monet vt caueamus à peccatis. Aduersus tam apertū errorē hæc paucula sufficiant. Cōtra hanc hæresim neminem scio qui ex professo scripserit: quanuis Augustinus sæpe cōtra eam disputet, præsertim in libris de libero arbitrio, & in libro secundo de moribus ecclesiæ.

Quartæ hæresis docet omne opus quantūlibet rectè factum esse peccatum. Huius erroris author est Lutherus, dicens iustū in omni opere bono peccare. Ex quo putrido fonte alium errorem deducit, dicens neminem esse certum se non semper peccare mortaliter. Verū de hoc errore iam supra disputauimus in titulo de operibus. Ibi enim ostendimus ex scripturis, multa esse opera bona quæ nullam prorsus habent mixtā malitiam, & in illis certum est multos non peccasse mortaliter cum illa operati fuerint. Sed si quis vltra illa quæ nos in titulo de operibus diximus, aliquid videre desiderat, legat Iohannem Roffensem episcopum in suo opere quod fecit pro assertionem confutationis Lutheri, articulo tricesimo quinto.

Quintæ hæresim docet Aetius, dicens, nullum peccatum quantūlibet graue imputari homini habenti fidem. Hunc eundem errorem tandiu sepultum suscitauit hoc nostro seculo Lutherus, dicens solā fidē absque vllō alio opere esse satis ad vitam æternam consequendam. Sed hunc errorem iam supra ex sacris scripturis conuicimus.

Nam

A Nam in titulo de fide hæresi.ii. ostendimus apertissimis scripturæ sacræ testimoniis fidē solam minime sufficere ad æternam gloriam adipiscendam, sed esse etiam necessaria alia opera, illa videlicet quæ præceptis expressis nobis iniuncta sunt. Quod si opera etiam exiguntur, & sola fides non sufficit, apertissime colligitur posse fieri ut aliquod peccatum imputetur habenti fidem.

Sextam hæresim inuenerunt Armeni, dicentes esse aliqua peccata prorsus irremissibilia, quæ à nullo vnquam sacerdote remitti possunt. Contra hoc est illud quod Christus dixit Petro, Quodcumq; ligaueris super terrā, erit ligatum & in cælis: & quodcumq; solueris super terram, erit solutum & in cælis. Qui totum dicit, nihil excludit. At Christus nō dixit, Si solueris hoc, aut illud, erit solutum in cælis: sed, quodcumque (inquit) solueris super terram, erit solutū & in cælis. Non est ergo aliquod peccatū quod à Petro remitti nō possit. Præterea, omnibus Apostolis dicitur, Quæcumque solueritis super terrā, erunt soluta & in cælo. Et iterum, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt. Ecce vides non solum Petro, sed omnibus Apostolis datam esse potestatem soluendi non hoc aut illud peccatum, sed omne. Quæcumque (inquit) solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Verū Armeni obicere nobis possunt illud Saluatoris dicentis, Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: spiritus autem blasphemiae non remittetur. Et quicumq; dixerit verbū contra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit cōtra spiritum sanctum, non remittetur ei neq; in hoc seculo, neque in futuro. Ex quo loco videtur colligere peccatū in spiritū sanctum, non posse ab aliquo sacerdote dimitti. Sed hoc non ita se habet, quoniam Christus non est locutus in vniuersum de omni peccato in spiritum sanctum, sed de aliquo. Non enim dixit nullum peccatum in spiritum sanctum remittendum, sed dixit spiritū blasphemiae non remittendum. Et qui dixerit (inquit ille) contra spiritū sanctum, non remittetur ei neq; in hoc seculo, neque in futuro. Et hoc nos fatemur esse aliquod peccatū quod nunquā remissum est, neque remittetur. Hoc autem est duritia cordis, qua homo renuit vsque ad finem vitæ remissionem peccati per poenitentiam accipere. tale inquam peccatum nunquam remittetur, non quod irremissibile fuerit, sed quia nūquam de illo peccator poenituit, ideo nunquam in hac vita remittetur. post mortem vero etiam si poeniteat, nō remittetur: quoniam à mortuo velut qui non est, perit confessio. Quandiu autem peccator viuit, illum (sicut dicit Apostolus) patientia dei ad poenitentiam expectat: & si poenitentiam egerit, & à sacerdote absolutionem recipere non contempserit, eius peccatum quantūlibet graue fuerit, absq; dubio in hoc seculo remittetur. Si vero perseuerās in iniquitate, sicut ibidem subiunxit Apostolus, secundum duritiam cordis sui, & cor impoenitens, thesaurizat sibi iram in die iusti iudicii dei: huic tali non remittitur in hoc seculo, neque in futuro. Et hoc modo interpretatur beatus Augustinus illum Matthæi locum in quadam epistola ad Bonifacium comitem, quæ est quinquagesima in ordine epistolarum eius. Aliter tamen hunc locū interpretatur Richardus de sancto Victore, qui illa Christi verba dicit esse intelligenda nō de remissione culpæ, sed poenæ: nam dicit mitius fore agendum cum eo qui peccauerit in filium, quā cum eo qui peccauerit in spiritum sanctum: quoniam is qui peccauit in filiū, habet excusationem, eò quod egit per ignorantiam, & ita dignus est venia, qua videlicet aliquid de poena peccato debita illi remittatur. Qui autem peccauit in spiritum sanctum, nullam habet excusationem, eò quod egit ex pura malitia, & ita non est dignus venia, qua videlicet illi remittatur aliquid de poena peccato debita. Itaque hanc dicit esse differentiā inter eum qui peccat in patrem aut filium, & eum qui peccat in spiritū sanctū, q̄ is qui peccat in patrē aut filiū, peccat ex infirmitate, aut ex ignorantia: & ideo dignus est ut aliquid ei remittatur de poena debita, poeniteat vel nō poeniteat. Is autem qui peccat in spiritum sanctum, peccat ex pura malitia: quapropter nihil prorsus remittetur illi de poena peccato debita, eò quod nullam habeat excusationem, cum peccauerit ex pura malitia: quia etsi peccatum eius remittatur per poenitentiam, omnem tamen poenam peccato debitam soluet: & ita si poenitentiam egerit pro peccato, erit solutus à culpa, sed nullo pacto à poena. Hæc omnia differit Richardus de sancto Victore in quodam libello suo qui inscribitur de spiritu blasphemie. Eodem ferè modo interpretatur Theophylactus super Matthæum, quanquā hic videtur sentire, eum qui peccauerit ex infirmitate, aut ignorantia, siue in patrē, siue in filium, quod idem est, esse dignū venia: ita ut etiam si non poeniteat, remittatur illi, eò quod infirmitas aut ignorantia illum excusat non solū à parte poenæ, sed etiā à culpa. Richardus autē non vult illum excusari à culpa, sed à parte poenæ. & hoc dicit ille intelligendum esse

per remissionem, vt ad solam poenam referenda sit. Cæterum de peccato in spiritum sanctum conuenit inter eos, quoniam vterque sentit ideo illud non remitti, quia nullam habet excusationem, propter quam aliquid de poena illi debita remittatur, ita vt quauis poenitentia facta, culpa remittatur, oportet tamen vt omnē poenam peccato debitam soluat. Et hoc est apud istos peccatū illud nō remitti. Lege illos, & forte videbitur tibi eorum expositio esse literæ germanior quā Augustini, quanuis huius interpretatio non sit aspernanda.

Valdenses. **S**eptima hæresis asserit nullum capitale peccatum esse tolerādum, etiam si permittatur gratia vitandi quantumuis maioris mali. Huius hæresis authores sunt Valdenses, quāquam Guido Carmelita in sua summa de hæresibus Valdensium errores recensens, nūquam huius erroris meminit. Sed Aeneas Syluius, qui postea papa Pius secundus est vocatus, in libro de origine Bohemorum, capite. xxxv. hunc inter errores Valdensiū recenset. Contra hunc errorem est illud quod Christus redemptor noster Iudæis loquens apud Matthæum **Matth. xix.** ait, Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras, ab initio autem non fuit sic. Ecce diuortium viri & vxoris permittitur à Moysē. At tale diuortium esse malum Christus ostendit, dicens, Quod Deus coniunxit, homo non separet. Et in his verbis (vt testatur ibidem Hieronymus) non dedit nouum præceptum, sed antiquum nouauit, & instaurauit. Et Christus ipse satis aperte expressit, dicens, Ab initio autē non fuit sic. Quo verbo docuit matrimonium ex sua institutione fuisse indissolubile. Quod si matrimoniū ex sua institutione fuit à Deo statutum indissolubile, malum est illud dissoluere. Verum Moyses conspiciens gentem suam ad illecebras pronam, & timens ne cum aliqua viro suo non placeret, occideretur a viro, vt ille aliam habere posset pulchriorem, permisit illis vt possent vxores suas repudiare cum vellent, vt vxoricidium vitarent. Permisit (inquit Christus) vobis Moyses ad duritiam cordis vestri dimittere vxores vestras. Si permisit, ergo nūquam tale facinus probauit: quoniam (vt ibidem admonet Chrysostomus) illa permittimus, hæc non probamus. Præterea, minus malum maiori malo comparatum habet aliquam rationem boni, videlicet defectum illius gradus malitiæ, per quem maius malum excedit minus. Omnis autem declinatio à malo bona est. Ergo iuxta illam rationem boni potest quodammodo acceptari à voluntate. Rursum, ea quæ fiunt per metum, sæpissime excusantur, quæ secluso metu non essent excusanda. Non autem excusantur nisi ratione maioris mali proximè vrgentis, ergo minus malum potest licite quisque sumere tanquam mediū quo possit euitare maius malum quod imminet. Malum est enim si aliquis in mare proiciat merces, quas sine vllō damno poterat seruare, vt in bonos vsus cōuerteret. At si tēpestas vrgeat, iuste illas mergit, timens ne si illas seruare voluerit, ipse mergatur. Et si hoc licet particulari personæ & priuatæ: cur non etiam licebit personæ publicæ? Si de castitate omnium virorū firmiter confiditur, malum est permittere meretrices in populo. Sed si his de populo eiectis, violanda est fides coniugii, ita vt, sicut quidam Propheta ait, Vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniatur, & immutādus est vsus naturæ in eum vsu qui est contra naturam, vt (sicut ait Apostolus) masculi in masculos turpitudinem suam operentur, & si hæc vere timeatur euentura, expedit tolerare meretrices magis quā eas expellere. Accedit ad hæc præceptum patrifamilias, qui seruis suis volentibus tollere zizania de agro in quo erat seminatū triticum, præcepit vt sinerent ea vsque ad messem, ne forte colligentes zizania, eradicarent simul & triticum. Qui zizania permittit in agro, timens ne eradicetur triticum, minus malum permittit, vt euitet maius.

Iouinianus **O**ctaua hæresis asserit omnia peccata esse paria, quemadmodum habent Stoicorum paradoxa. Hanc hæresim tribuit beatus Augustinus Iouiniano monacho. Beatus tamen Hieronymus, qui duobus libris cōtra errores huius Iouiniani disputat, nunquā huius erroris meminit, neque illum Iouiniano vnquam impingit: ex quo tamen non licet colligere Iouinianum nō ita sensisse. Potuit enim fieri vt ad Hieronymi noticiam hic error non deuenerit, & propterea non scripserit aduersus eum, quanuis aduersus omnes Iouiniani errores scribere decreuisset. Verum esto non sit hoc à Iouiniano assertum: cum iam sit de hoc errore notatus, oportet vt aliqua aduersus illum proferamus. Christus enim redemptor noster apertissime docet esse aliquam peccatorum inæqualitatem: sic enim apud Matthæum **Matth. v.** ait, Ego dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit concilio: qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. His verbis aperte ostenditur peccatorum differentia, ex differentia reatus. Peius est enim esse reum gehennæ ignis, quā esse reum iudicio, aut esse reum concilio. ergo peius est etiam dicere fatue,

A fatue, quàm dicere racha. Præterea loquēs Christus discipulis suis de illis qui noluiſſent eos hoſpitio recipere, ait, Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorū & Gomorreorū in die iudicii, quàm illi ciuitati. Si tolerabilius, ergo minus erit eorum peccatū reputandū, quoniam iuxta mēſuram peccati erit plagarum modus. Rurſum, peccatum in ſpiritum ſan-ctum grauius eſt, quàm peccatum in patrem aut filium: quod ex eo conuincitur, quòd illud non remittitur neque in hoc ſeculo, neque in futuro, hoc autem remittitur. Deinde, idem veritatis magiſter Pilato loquens ait, Qui me tradidit tibi, maius peccatū habet. Ecce aper-tiſſimum teſtimonium quo conuincitur peccatorū inæqualitas. Quapropter non opus eſt vt longius de hac re diſputemus. Neque opus eſt argumenta ex philoſophorum officina in medium afferre, quoniam non hic diſputamus aduerſus Stoicos, ſed aduerſus Iouinianum, aut quemlibet alium huius erroris patronum, qui ſe Chriſtianum iactauerit.

Matth. x.

Deut. xxv.

Iohan. xix.

Bona hæreſis docet hominem qui ſemel per gratiam fuerit iuſtificatus, non poſſe am-
plius peccare. Hanc hæreſim impingit beatus Hieronymus Iouiniano, libro ſecundo
aduerſus eundem. Auguſtinus in libro de hæreſibus tribuit illam Pelagio, quēadmo-
dum & Iouiniano. Hanc eandem hæreſim poſt multa tempora ſuſcitarunt Beguardi & Be-
guinæ, quanuis non ita in vniuerſum de omni iuſto ſuam aſſertionem firmauerint, prout
Iouinianus & Pelagius fecere, ſed contractius loquentes dixerunt poſſe hominem tantam
virtutis perfectionem in hac miſera vita acquirere, vt reddatur prorsus impotens ad pecca-
tum. Et certe ſi Beguardi & Beguinæ hoc dicerent poſſe fieri ex quodam particulari pri-
uilegio, & ſpecialiſſimo Dei adiutorio alicui conſeſſo, nullus illos propter hoc de hæreſi
notaſſet. Poſteſt enim Deus ex quodam inſigni priuilegio ſic aſſiſtere voluntati alicuius ho-
minis, vt nunquam illam permittat in peccatum labi. Nam multi & illuſtres theologi fa-
tentur hoc fuiſſe conſeſſum deiparæ virgini poſtquam vnigenitum Dei filium in vtero
concepit: è quibus vnum proferam Richardum de ſancto Victore, qui libro ſecundo de
Emanuele, capite vltimo ita dicit, Quod de exterminio peccati in beata virgine Maria
factum creditur, futurum in omnibus ſanctis ſperatur. Futurum inquam, ſed non in corpo-
re eorum adhuc mortali, ſed in corpore eorum iam facto immortalis. Prius ſiquidem opor-
tebit corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc immortalitatem. Sed hoc
fuit in beata virgine ſupra modum mirabile, & præ cæteris ſanctis omnibus ſingulare, quòd
in ea ſimul conuenire potuit tanta corruptibilitas cum tanta incorruptibilitate, tanta in-
corruptibilitas cum tanta corruptibilitate. Corruptibilitas in his quæ pertinent ad poe-
nam, incorruptibilitas in his quæ pertinent ad culpam. Hæc Richardus. Ex cuius verbis
conſtat tale priuilegium fuiſſe deiparæ virgini conſeſſum, vt prorsus impeccabilis fuerit:
quod priuilegium nulli alii hominum aſſerit fuiſſe conſeſſum. Sed hoc dicit nos ſperare
vt habeamus in alia vita, quod beata virgo habuit in iſta. Verùm impii Beguardi & Begui-
næ docent hoc poſſe quemlibet hominem in hac vita acquirere, ſi per proſectum virtutum
deuenerit ad illum perfectionis gradum, quem illi aſſignāt. Et propter hoc merito damna-
ti ſunt, quoniam omni homini exiſtenti in hac vita dicitur, Qui ſtat, videat ne cadat. Et do-
minus docens nos omnes orare, præcipit vt dicamus, Dimitte nobis debita noſtra. Quam
orationem omnes vſque ad finem vitæ dicere veraciter poſſunt. Et beatus Iohannes in ſua
prima canonica ait, Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos ſeducimus, & ve-
ritas in nobis non eſt. Non eſt ergo veritas in his hæreticis dicentibus hominem eſſe ta-
lem in hac vita, qui peccare non poſſit. Contra hunc Iouiniani & Pelagii errorem ſupra
largius diſputauimus in titulo de gratia, hæreſi. ii. Et omnia quæ ibidem contra illos pro-
tulimus, etiam pugnant contra errorem Beguardorum & Beguinarum. Verùm contra Be-
guardos & Beguinas extat concilii vniuerſalis definitio, in quo octo iſtorum errores da-
mnati ſunt, quorum iſte de quo modo agimus, eſt primus. Huius autem concilii decretum
habetur in volumine Constitutionum Clementinarum, in titulo de hæreticis, in capite
cuius initium eſt, Ad noſtrum.

Iouinianus
Pelagius.Beguardi,
Beguinae.

i. Cor. x.

Matth. vi.

i. Iohan. i.

Concilium
Viënſe.

Alius eſt etiam error, qui huic propoſito conuenit, & præſentem materiam quodam-
modo reſpicit. Sed de illo in titulo de poteſtate diſputabimus, quoniam ibi com-
modius & aptius locatus eſt.

Peregrinus.

Diotrephes.

Exo. xxij.

Leuit. xxij.

Deute. xiiij.

Iob. xxxi.

Matth. xxv.

Ibidem.

Gene. xix.

E hac re vnam solum reperi hæresim, & quidē nimis crudelem, & ab omni humana ratione prorsus alienam: quæ docet non esse impendendam humanitatis curā peregrinis. Huius erroris pestiferi author (vt Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum ait) fuit Diotrephes quidam Apostolis coæuus, de quo beatus Iohannes apostolus & euāgelista in sua tertia catholica epistola ita ait, Scripsissem forsitan ecclesiæ, sed is qui amat primatum gerere in eis, Diotrephes, non recipit nos. Propter hoc si venero, commonebo eius opera quæ facit, verbis malignis garriens in nos. Et quasi ei ista non sufficiant, neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt, prohibet, & de ecclesia eiicit. Hucusq; ex beato Iohanne. Quæ verba exponens venerabilis Beda in commentariis super epistolas canonicas ita ait. Diotrephes (vt videtur) erat hæresiarcha temporis illius, superbus & insolens, malens noua docēdo primatum vsurpare scientiæ, quā antiquis sanctæ ecclesiæ quæ Iohannes prædicabat, humiliter auscultare mādatis. Vnde bene Diotrephes insulsus, siue decor insanus dicitur, vt perfidiam cordis etiam nomine significet. Hæc Beda. Sed neque ex verbis beati Iohannis euāgelistæ, neq; Bedæ illius interpretis, constat Diotrephem tale aliquid sensisse quale illi tribuit Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo. Constat quidem illum fuisse hæreticum, non tamen illius hæresis indicatur. Nam propter hoc quod beatus Iohannes de illo dixit, Neque ipse suscipit fratres, & eos qui suscipiunt prohibet, suspicari non licet illum sensisse peregrinos omnes non esse suscipiendos, sed solos fideles catholicos, quoniam hos appellat ibi fratres beatus Iohannes. Et quidem hoc semper fuit solenne hæreticis, vt veris fidelibus essent infesti. Hoc enim apud Lutheranos modo contingit, qui veros fideles apud se recipere nolunt, & si quos forte permittunt, male tractant, non tamē docent peregrinis aliis non esse impendendam humanitatem. Idem potuit contingere in Diotrephe, ita vt cum ab ecclesia ob aliā causam fuisset diuisus, fratres, hoc est veros fideles recipere noluerit, & alios ne id facerent prohibuerit. Esto tamē ita ille senserit vt Bernardus de Lutzemburgo illi tribuit: aduersus hanc hæresim nō est operosum disputare, eō quod apertissima sint sacra scripturæ testimonia quæ illā oppugnant. Nam ipsemet deus curā peregrinorū egisse videtur cum molestiam vllam illis inferri prohibuit, sic inquiēs, Peregrino molestus non eris. Nec solum molestiam vetuit, sed misericordiæ opera præcepit alibi, dicens. Postquam messueritis segetem terræ vestræ, non secabitis eam vsque ad solum, nec remanentes spicas colligitis: sed pauperibus & peregrinis dimittetis eas. Et iterum in alio loco. Peregrino qui intra portas tuas est, da vt comedat. Præterea si peccatum non esset peregrinis humanitatem negare, non illud Iob à se excuteret dicēs. Foris non mansit peregrinus: ostium meum viatori patuit. Deinde, quā graue hoc sit peccatum, ipse saluator ostendit cum apud Matthæum dicit se hoc peccatum in die iudicii aliquibus exprobraturum. Hospes fui (inquit ille) & nō recepistis me. Ac post subdit, dicens illis qui huiusmodi peccatum commiserunt. Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo, & angelis eius. Constat ergo non minimū esse peccatum pro quo author æterna punitione damnatur: contrā autem iis qui peregrinos & aduenas induxerunt in domū suam, dicit. Hospes fui, & recepistis me. Et postea. Venite benedicti patris mei. percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi. Nō parua est virtus quæ regnum meretur accipere cœlorum. Rursus, (vt Origenes, annotauit homilia quinta super genesim) Loth ab incendio Sodomorum & Gomorræorum propter solam hospitalitatem liberatus est. Nullum enim præclarum illius gestum sacra narrat historia, præter humanitatem quam peregrinis impendit, propter quam ab incendio liberari meruit. Demum, vt vndique hæc hæresis profligetur, ostendam illam non solum christianis sed etiam ethnicis fuisse exosam, & ab illis damnatam. Nam Aristoteles libro nono de historia animalium capite trigesimosecundo de aquila loquens ait, Senescentibus aquilis rostrum superius accrescit, incuruatūque subinde magis magisque, vt demum fame intereant. Cui rei data est fabula, vt hoc ita accadat aquilæ, quoniam cum olim homo esset, hostiiniuriā intulerit. Hæc ille. Vide quantum fuerit etiam ethnicis abominabilis hostiis iniuria, vt propter hanc solam hominem in aquilam transformatum fabulentur. Et de re tam manifesta plusquam forte erat necessarium dixi.

Pœnitentia.

A hac re vnus est error Lutheri, quo docet non esse tres partes poenitentiae, sed optimam poenitentiam dicit esse nouam vitam. Quem errorem ex suo cerebro fabricauit, nec ex alterius vetustioris haeretici officina deprompsit, quod raro Luthero contigisse agnoscimus. Nam cum plures quæcentum hucusque prodiderit errores, vix tres aut quatuor reperiuntur quos non hauserit ex putridis lacubus haeticorum iam diu ab ecclesia eiectionum: verum hoc loco neminem (quod sciam) habuit huius erroris magistrum. Et quauis ille

Lutherus.

I. Cor. 13.

I. Cor. 13.

I. Cor. 13.

I. Cor. 13.

Nume. xliij.

Nume. xx.

ij. Reg. xij.

ij. Re. xliij.

Danie. iij.

in quodam libro quem fecit pro assertione articulorum à Leone papa huius nominis decimo damnatorum, videatur hanc assertionem velut non suam reiicere, dicens cum non negare omnes tres partes poenitentiae, sed solam satisfactionem, quoniam contritionem & confessionem dicit inueniri & probari: satisfactionem autem negat haberi ex sacris libris: quapropter dicit satisfactionem nullam debere fieri pro delictis perpetratis, sed quod dimissa culpa, simul etiam remissa sit omnis poena peccato debita. Quauis tamen Lutherus dicat se admittere contritionem & confessionem, factis tamen negat. Nam contritionem quæ fit per examinationem peccatorum, & eorundem detestationem, irridet, dicens illam esse meram hypocrisim. Confessionem auriculariam esse necessariam negat. Satisfactionem in vniuersum tollit. Ex quibus satis constat Lutherum non admittere tres poenitentiae partes prout à catholicis viris admittuntur. De contritione & confessione in suis titulis aduersus Lutherum disputauimus. Quapropter solum superest vt ex sacris literis ostendamus satisfactionem esse necessariam. Vt autem id apertius conuincamus, prius oportet ostendere post dimissam per contritionem culpam manere aliquam poenam soluendam iuxta mensuram & poenæ & temporis à deo decretam. Hoc autem satis colligitur ex eo quod Moyse pro populo Israel deum oranti deus respondit. Nam cum Moyses orasset dominum dicens, Dimitte obsecro peccatum populi huius: respondit dominus, Dimisi: attamen omnes homines qui tentauerunt me, non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum. Ecce post dimissam culpam, reseruata adhuc poena. Præterea non est dubitandum Moysen & Aaron statim doluisse & resipuisse de peccato incredulitatis & diffidentiae quod apud aquas contradictionis commiserant: poena tamen ob hoc illis à domino definita non fuit illis relaxata, quoniam nunquam intrauerunt terram promissionis, prout illis dominus minatus fuerat. Rursum, Dauid rex cognoscens enormitatem & grauitatem culpæ quam in adulterio & homicidio commiserat, statim dimissa est illi culpa sua, quoniam sic illi denunciatum est per prophetam Nathan. Transtulit quoque dominus peccatum tuum, & tamen post dictam remissionem culpæ idem propheta prædixit illi multas calamitates & poenas cum passurum propter peccatum commissum, quas omnes postea passus est, vt secundus liber Regum testatur. Ecce hic Dauid peccatum est dimissum, pro quo tamē multæ fuerunt poenæ postea tolerandæ. Deinde idem rex Dauid videns angelum domini interficientem populum eius pestilentissimo morbo propter peccatum quod ipse prius commiserat in eiusdem populi numeratione, peccatum suum fatetur dicens, Ego sum qui peccaui, ego inique egi: isti qui oues sunt, quid fecerunt? Vertatur obsecro manus tua contra me, & contra domum patris mei. Post quam humilem confessionem non est dubitandum quin statim illi fuerit dimissum peccatum, sicut aliàs factum esse narrauimus. Et tamen culpa iam dimissa præcipitur illi per Gad prophetam vt extruat altare domino in area Areunæ Hiebusi, & super illud offerat holocaustum ad placandam dei iram. At hæc oblatio non esset illi iniuncta nisi post dimissum peccatum restaret aliqua poena soluenda, in cuius satisfactionem talis oblatio fieri deberet. Et hæc mihi sufficere videntur ad ostendendum post dimissam culpam restare aliquam poenam temporalem soluendam. Quod si aliqua poena soluenda restat post dimissam culpam, in illius ergo poenæ compensationem potest homo aliquam poenam vltro tollerare, & hæc poenæ voluntaria & libera toleratio est alterius poenæ debitæ satisfactio. Hoc autem scripturæ sacræ expressis testimoniis ostendemus esse verum. Propheta Daniel regem Babylonis hortatur vt huiusmodi satisfactionem pro peccatis suis faciat, sic dicens, Peccata tua elemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. At peccata iuxta reatum culpæ non redimuntur elemosynis, quoniā potest quis elemosynas facere, & esse in peccato. Ergo poena peccato debita est quæ redimitur elemosynarum largitione. Et hanc peccati redemptionem sacri doctores non solum recentes, sed etiam vetustissimi appellarunt satisfactionem pro peccato. Quod ideo dixi, quia Lutherus abominatur nomen satisfactionis. Vbi autem res constat, non expedit de nudis verbis contendere. Verum quantum ego

suspicio, Lutherus magis odit ipsam satisfactionem, quam nomen satisfactionis. Ex vnguibus enim (vt est in proverbio) licet æstimare Leonem. Præterea, eleemosynā satisfacere pro peccato, testatur ipse veritatis magister, qui postquam reprehenderat Phariseos de rapina & iniquitate, dixit illis, Quod superest, date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Et constat eum loqui de satisfactione pro pœna, & nō de reatu culpæ: nam alioqui existenti in peccato sola eleemosyna non faciet vt omnia sint munda. Rursum de oratione quod pro peccato satisfaciatur, testatur sapiens cum ait, Fili peccasti, ne adicias iterum, & de præteritis deprecare vt dimittantur tibi. Attendat hic Lutherus, & videat non esse satis ad veram pœnitentiam vitæ innouationem. Nam postquam sapiens præceperat vitæ emendationem dicens, ne adicias iterum: tanquam hoc non satis esset, addidit, & de præteritis deprecare vt dimittantur tibi. Deinde ad ostendendam omnem satisfactionem in genere, efficacissimum est illud quod Iohannes Baptista prædicās ait, Facite fructus dignos pœnitentiæ. Quem locum pertractans Chrysostomus super Matthæum ait, Quomodo fructificare poterimus? Si vtiq; peccatis aduersa faciamus. Aliena rapuisti, incipe donare iam propria. Longo es tempore fornicatus, à legitimo quoq; vsu suspendere coniugii, ac perpetuam continentiam sæpius paucorum dierum castitate meditare. Iniuriam vel opere cuiquā vel sermone fecisti, refer benedictionis verba conuictis: & percutiētes te, nunc officiis, nunc etiam beneficiis placare contende. Hæc Chrysostomus. Ex quibus verbis patet quæ sint pro peccati compensatione faciēda. Beatus Gregorius homilia vicesima ad eundem modum illum locum interpretatur. Beatus Paulus in ea quæ est ad Romanos epistola, pro hac re testimonium reddit dicens, Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem, ita exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationē. Quæ verba exponens Theophylactus ait, Neque enim cum facinus aliquod vnum admittebatis, illo contenti reliquis per vos finis imponebatur, sed scelus vnum aliud succēdebat, vt vestra nequitia in maius excreceret. Pari ergo mēsurā exhibētes mēbra hæc vestra pro pristina illa immunditia, quod reliquum vobis est vitæ degatis. Hæc Theophylactus. Ex quibus verbis constat locum illum Pauli esse intelligendum de compensatione aut satisfactione pro peccatis faciēda prout mēsurā delicti exigit, ita vt iuxta mēsuram delicti sit plagarum modus non solum in alia vita, sed etiam in ista. Accedit ad hæc, quod omnes sacri doctores cōcorder sentiunt esse aliquam satisfactionem pro peccatis faciendam, etiam postquam peccata per contritionem dimissa sunt. E quibus aliquorum dicta subiiciam, quò res clarius pateat. Isichius nanque libro quarto super Leuiticum ita ait, Emundatio lepræ est pœnitentia. hæc autem opera necessaria habet, quæ virtutibus & actionis studio valeant delere peccata. Propter quod Iohānes Baptista populo Iudeorum dicebat, Facite fructum dignum pœnitentiæ. Considerauit enim sicut subtilis legislator eos qui nō omnia possint quæ pertinent ad districtam rationem pœnitentiæ, exhibere. Opus enim habet pœnitentia orationem intentam, eleemosynam, vigilias, sacrum ieiunium, postremo etiam illa quæ David dicit, Factæ sunt mihi lachrymæ meę panes die ac nocte, & lauabo per singulas noctes lectum meū, lachrymis meis stratum meum rigabo. Sed & cinerem tanquā panem māducabā, & potum meum cum fletu miscebam. Hæc Isichius. Beatus Fulgentius in epistola ad Venantiam de recta pœnitentia, circa finem epistolæ sic ait, Cōuersi de remissione peccatorum nullatenus desperemus, tenentes domini fidele promissum quo ait, Cum cōuersus fueris, & ingemueris, saluus eris. Pressuras tribulationēsq; præsentis temporis longanimiter toleremus, & à timore dei nullatenus recedamus. Præcipit enim nos Apostolus esse in tribulatione patientes, qui etiam correptionem præsentis temporis ad euitandam futuri iudicii pœnam multum nobis prodesse testatur, dicēs, Cum iudicamur autē, à domino corripimur, vt nō cum hoc mundo damnemur. Hæc Fulgentius. Quibus verbis aperte docet per pœnas huius vitæ euitari pœnas alterius: & nō ex proprio cerebro (vt Lutherus facit) hæc docuit, sed testimonio Pauli idem dicentis. Eucherius Lugdunēsis episcopus super libros regum sic ait, Si peccatum David tam detestabile dominus transtulit, quid est quod omnia quæ de eodem peccato per prophetam ei à domino dicta sunt, postmodum tolerauit? Sed proculdubio dominus delet illud, sed sine vltione non deserit. Aut enim ipse hoc homo in se pœnitens puniit, aut hoc deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcat, quod nullatenus sine vindicta dimittit. Sic enim David audire post conuersionem meruit. Dominus transtulit peccatum tuum. & tamen multis post cruciatibus afflētus ac fugiens, reatum culpæ quam perpetrauerat, exoluit. Sic nos salutis vnda à culpa primi parentis absoluit,

Auit: sed tamen reatum eiusdem culpæ diluentes, absoluti quoq; adhuc carnaliter obimus, quia delicta nostra siue per nos seu per se ipsum resecat etiam cum relaxat. Ab electis enim suis iniquitatum maculas studet temporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuum nō vult vindicare. Hæc Eucherius. Nihil poterat apertius dici pro ea satisfactione peccatorū quam conamur asserere. Christianus Druthmarus eidem sententiæ subscribit, qui in expositione super Matthæum, ita ait, Fructum dignum poenitiæ facere est præterita mala flentibus punire, & bona ē contrario agere: vt sicut exhibuimus membra nostra seruire iniustitiæ, ita exhibeamus eadem seruire iustitiæ in sanctificationem. vel fructus dignos poenitiæ, bona agere, & male commissa eleemosynis redimere. Hæc ille. Plura certe pro huius veritatis defensione possem citare sacrorum virorum testimonia: sed causa vitandæ prolixitatis omisi: & si quis ea videre cupit, inueniet ea citata à Iohanne Roffensi episcopo in articulo quinto illius magni operis quod fecit contra Lutherum, & in Iacobo Latomo in eo opere quod fecit pro assertionem determinationis Louaniensis aduersum Lutherum. Vterq; enim istorum multa pro hac re coaceruauit sacrorum virorum testimonia. Mihi autem placuit ex meo labore hæc pauca proferre, quoniam à nullo istorum virorum aliquis eorum testimonium petiuit. Illorum ergo testimonia ideo citauī, vt rem ab illis plene confirmaram, firmiorem ostenderemus.

Secunda hæresis ait poenitentiam quæ ex timore gehennæ oritur, esse non solum inanē, verum etiam noxiam. Huius hæresis author est etiam Lutherus, qui ad hunc scopum suam doctrinam visus est dirigere, vt peccatores à poenitentia auerteret, & ad peccandum impelleret. Hic enim ait pestiferam esse poenitentiam quæ à timore gehennæ ortum habet. Quapropter ait malum esse talem timorem peccatoribus incutere, vt inde ad poenitentiam consurgant. Verū de hoc errore iam supra disseruimus in titulo de contritione: quapropter non erit opus nunc ea repetere.

Tertia hæresis omnem poenitiæ virtutem tollit, dicens eos qui semel lapsi sunt, nunquam postea consequi remissionem quantumlibet postea poeniteant. Huius hæresis author fuit Nouatus quidam Romanæ ecclesiæ presbyter, à quo Nouatiani appellati sunt. Vocantur etiam alio nomine Cathari, id est mundi, propter munditiam quam superbissime de seipsis prædicabant. Et hoc nomen illi sibiipsis arrogantissime indiderūt. Qui huius rei historiam plene nosse cupit, legat Eusebium Cæsariensem lib. vi. historię ecclesiasticæ cap. xxxviii. Verū etsi omnes qui de hæresibus scripserunt, hunc errorem tribuant huic Nouato tanquā primo illius inuentori, tamen beatus Hieronymus libro secundo aduersus Iouinianum dicit etiam hunc fuisse errorem Montani, quem constat esse Nouato vetustiore, quoniam ille sub Commodō imperatore & Sothero papa fuit: hic autem sub Decio & sub Cornelio. Quicumq; ergo fuerit huius hæresis primus inuentor, ille certe duram satis inuenit sententiam, & à misericordia diuina nimis alienam. Quapropter credo eos non fuisse misericordiam consecutos qui hanc hæresim docuerunt: quoniam (vt ait Iacobus apostolus) iudicium sine misericordia fiet ei qui non fecerit misericordiam: præsertim cum non sit alia res pluries & apertius in sacris codicibus prodita, quā misericordia quam deus erga peccatores maxime poenitentes exercet, illis peccatorum suorum indulgentiam tribuens. Si poenitentia non promeretur indulgentiam peccatorum, frustra ille qui poenitiā agebat in fauilla & cinere, deum pro suis peccatis deprecabatur dicēs, Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis. Frustra petit, qui certus est se non posse impetrare quod petit. Verū sanctus Iob melius de misericordia diuina quā Nouatus sentiens, id petit quod se obtinere posse credit. Et Dauid adulterii à se commissi poenitens, dominum precatur dicens, Miserere mei deus secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Dauid magnam agnoscit esse misericordiam diuinam, & multitudinem miserationum illius scit: ideo cum confidentia à deo misericordiam petit, tanquam ab eo qui illam donare poterat. Tanta est enim benignitas omnipotentis, & omnipotentia benignitatis in deo, vt nullum sit peccatum quod nolit aut quod non possit remittere peccatori poenitenti. Si enim aliquid esset peccatū quod remittere non posset, non esset omnipotens: aut si cum posset remittere non vult, iam non est plene misericors, cū ad plenam misericordiam id exigatur, vt totum quod possit velit, si malitia petentis non obstat. Rex ille euangelicus, cui se dominus per parabolam similauit, omne debitum dimisit seruo suo, quoniam rogauit eum: & quia ille cum alio conseruo non exercuerat eandem misericordiam, coniectus est in vin-

Lutherus.

Nouatus.
Nouatiani.
Cathari.

Montanus

Iaco. ij.

Iob. xliij.

Iob. xliij.

Psalm.

Matth. 18.

Sapien.vij. cula & carcerem. Præterea Salomon in libro Sapientiæ ait, Malitia sapientiam non vincit. F
At si aliquod peccatum esset quod non posset aut nollet benignitas remittere, sapiëntia es-
set victa à malitia: aut superata illius potentia, si non potest: aut superata misericordia, si nō
Sapien.xi. vult. In eodem libro iterum dicitur, Dissimulat deus peccata hominum propter poeniten-
tiam. Quid est dissimulare, nisi non punire cum posset? Non autem punit, quia patiëntia dei
Roman. ij. (vt ait Apostolus) expectat peccatorem ad poenitētiā. Si autem peccatori nihil esset pro-
futura poenitentia, frustra illum deus expectat, cum ex tali expectatione peccator nullum
commodum habere potest. Verū quia per talem poenitētiā peccator assequitur suorum
peccatorum remissionem, & postea vitam æternam, ideo deus peccatorem nō statim post
peccatum commissum punit, sed expectat vt poenitētiā agat, dicens, Nolo mortem pec-
Ezech. i 8. catoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Qui ergo conuersionem peccatoris optat, pro-
pter ipsius peccatoris commodum optat, & nō propter suum, quoniam deus bonorum no-
Psal.xv. strorum non indiget. Ecclesiasticus etiam hanc eandem docet sententiam dicens, Fili pec-
Eccli, xxi. casti, ne adicias iterum: & de præteritis deprecare vt tibi dimittātur. Si peccatum per poe-
nitentiā non dimitteretur, frustra ecclesiasticus moneret peccatorem vt peteret à deo pec-
catorum suorum dimissionem. Rursum Esaias propheta promittit peccatori si poenituerit
Esaia.lv. peccatorum indulgētiā, dicens, Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitatio-
nes suas, & reuertatur ad dominum, & miserebitur eius: & ad deum nostrum, quoniam mul-
Hierexviii tus est ad ignoscendum. Et per Hieremiam prophetam dominus ait, Si poenitentiam ege-
rit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus illam, agam & ego poenitentiam super
malo quod cogitavi vt facerem ei. Hoc idem per Ezechielem prophetam dominus promit-
Ezech. i 8. tit dicens, Si impius egerit poenitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & cu-
stodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur.
Omnium iniquitatum eius quas operatus est, non recordabor. In iustitia sua quā operatus
est, viuet. Quid ergo crudelissimi Nouatiani aduersus tot tamque aperta testimonia docere
præsumunt? Deus promittit peccatori poenitenti se remissurum & condonaturum pecca-
ta, & isti contra diuinas promissiones non verentur remissionem negare poenitenti. Sed vi-
dete quemadmodum suam impiam doctrinam exponant, credētes illam facilius posse de-
fendi. Fatentur enim peccata ante baptismum commissa posse per baptismum deleri, illa
autem quæ post baptismū sunt perpetrata, negant posse per poenitentiam dimitti. Sed tunc
oportebit eos percontari, an baptismus dei potentiam aut misericordiam minuat, aut for-
te malitiam peccati adiuet, vt contra dei misericordiam victoriam parere valeat? Absit vt
in tantā blasphemiam quis incidat, vt dicat malitiā nostram vnquā posse vincere diuinā mi-
sericordiā & sapientiā. At sapientia victā se fateatur oportet, si peccatum post baptismū co-
missum non potest aut non vult remittere. Non enim solum credendum est malitiam ali-
quando non vincere sapiëntiam, sed nunquam. Præterea ipsemet dominus ait, Non est opus
Math.ix. bene valentibus medico, sed male habentibus. Euntes discite quid est, misericordiam volo
& non sacrificium. non enim veni vocare iustos, sed peccatores ad poenitentiam. Mirum est
quòd deus de cælo ad terras venerit vt vocaret peccatores ad rem prorsus inutilem, videli-
cet ad poenitentiam, quæ iuxta horum hæreticorum sententiam res est peccatori baptiza-
to prorsus inanis. Rursum in eisdem ipsis verbis saluator dicit se venisse tanquam medicū
ad infirmum. Si ergo ille peritus est medicus, omnes potest infirmitates sanare. Non enim
est perfecta medicina, cui morbus aliquis incurabilis inuenitur. Quod si omnes curare po-
test & non vult, tunc crudelis est medicus, & non misericors dicendus, qui non compatitur
infirmo, quia non illum iuuat cum potest. At deus misericors est, cuius miserationis non est
numerus: & ideo vult omnes saluos fieri, si ipsimet suæ ipsorum saluti nō repugnent. Qua-
propter oportet vt cum propheta regio propter hanc immēsam eius misericordiam illum
Psal.cij. laudemus dicentes, Benedic anima mea domino, & omnia quæ intra me sunt, nomini san-
cto eius. Benedic anima mea domino, & noli obliuisci omnes retributiones eius. Qui pro-
pitiat omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas. Qui redimit de in-
teritu vitam tuam, qui coronat te in misericordia & miserationibus. Quid ergo esse poterit
in nobis quod irremissibile sit, si dominus propitiatur omnibus iniquitatibus nostris? Aut
quomodo dicetur aliquod peccati vulnus insanabile, si dominus sanat omnes lāguores no-
stros? Vel qualiter non potitur iam plenæ remissionis beneficio, qui in misericordia & mi-
serationibus coronatur? Deus ergo qui omnes infirmitates nostras sanat, oportet vt peccata
etiam post baptismum commissa peccatori poenitenti remittat. Deinde, multæ parabolæ
sunt

A sunt in euangelio, quibus Christus docuit nos ut crederemus peccatorum remissionem fore dandam peccatori poenitenti. Filius enim prodigus qui acceptam substantiam quæ illi hereditario iure competeat, abiens in regionem longinquam, viuendo luxuriose dissipauerat, cum ad se reuersus male actorum poenituit, ad patrem rediit, & ab eodẽ receptus est, nec tamẽ aspere & dure, quin potius benigne, & cum lætitia magna, quia filius qui perierat, inuẽtus est. Nec alius est filius prodigus quàm peccator, nec alius eius pater quàm deus, qui ex nimia benignitate sua peccatorẽ ad se conuersum recipit, & hoc cum gaudio: quoniam maius gaudiũ fit in cælo super vno peccatore poenitentia agente, q̃ super nonaginta nouẽ iustis qui non indigent poenitentia. Hominem vulneratum à latronibus, descendentem à Hierusalem in Hiericho Samaritanus perduxit ad stabulum, vinũ & oleum in vulnera infudit, duos denarios stabulario dedit expendendos in vulnerati medelam, promittens se postea soluturũ quicquid stabularius cum infirmo vltra expendisset. Vulneratus hic peccatorem designat. Samaritanus tam anxiam illius curam habens, est Christus redemptor noster. Si autem salus huius infirmi desperata iam esset, nõ tam sollicitus esset Samaritanus de eius salute. Verũ quia sperabat infirmum posse in pristinam incolumitatem restitui, si debita illi applicetur medicina: ideo omnem quam potest adhibet curam ut sanitatem recuperet. Demum, aduersus hanc hæresim celebratum est Romæ à Cornelio papa conciliũ quinquaginta episcoporum, & totidem presbyterorum, & multo plurium diaconorum, in quo hæc pestifera hæresis damnata est. Et quanuis huius concilii decreta non extent, tamẽ Eusebius Cæsariensis lib. vi. historię ecclesiasticę cap. xxxiiii. de hac re testimonium perhibet. Quod si quis pertinax Eusebio non credit, audiat concilium Nicenum, quod prohibet ne aliquis ex Nouatianis ad ecclesię communionẽ recipiatur, nisi prius hanc abiurauerit hæresim. Nam in octauo capite suorum decretorum cõcilium præfatum sic ait, Si qui voluerint venire ad ecclesiam catholicam ex Nouatianis, placuit sancto concilio ut ordinentur, & sic maneant in clero. Ante omnia autem hanc habeant confessionem, quam per scripturam exigi oportet, ut fateantur se communi consensu catholicę ecclesię statuta obseruatuos, id est communicatuos se & his qui forte secũdas nuptias experti sunt, vel his qui persecutionis tempore lapsi sunt, quibus tamen lapsis poenitentię modus & tempus ascriptum est, ut in omnibus sequantur ea quę in ecclesia catholica obseruantur. Hæc concilium Nicenum. Aduersus hanc hæresim scripsit beatus Cyprianus librum vnum in modum sermonis, qui inscribitur de lapsis. Beatus Ambrosius scripsit opus de poenitentia duobus partitum libris, in quorum primo aduersus Nouatianum pugnat. Beatus Chrysostomus fecit alium librum qui inscribitur de reparatione lapsi. Alios non vidi.

Lucæ. xv.

Lucæ. x.

Concilium Romanum

Concilium Nicenum.

Potestas.

De hac re est vna hæresis quæ asserit omnem potestatem tam laicalem q̃ ecclesiasticam amitti per peccatum mortale. Huius hæresis authores fuerunt Valdenses, dicentes non esse parendum illi qui mortalis culpæ reus sit, quoniam talem dicunt non posse ecclesiasticam neque seculari dignitate potiri. Beatus Bernardus, qui Valdēsibus est vetustior, sermone 66. super cantica, hunc errorem tribuit quibusdam sui temporis hæreticis, quorum nomina non exprimit, sed solum dicit illos iactare se esse apostolorum successores, & vitam apostolicam gerere. Quæ res ansam suspitionis mihi præbet, illos de quibus Bernardus loquitur, esse quos vocamus Pseudoapostolos: quoniam & hic error, & alii quos ibidem Bernardus enumerat, à Pseudoapostolis defenduntur. Verũ huic nostrę suspitioni obstare potest, q̃ Gerardus Sagarellus, & Dulcinus Nouariensis, qui principes Pseudoapostolorũ dicuntur, multo posteriores fuere Bernardo. Et certe quicũq; illi fuerint, eosdẽ prorsus tutatur errores quos Valdenses. Iohannes Vvicleff post aliquot annos hanc ut ceteras Valdensiũ hæreses suscitauit. Iohannẽ Vvicleff imitatus est in hac parte Iohãnes Hufs. Hi duo dicunt eũ qui culpę mortalis est reus, non esse regẽ, nec comitẽ, nec ducẽ, nec papã, nec episcopum, nec aliquid huiusmodi. Et si aliquid horũ dicitur aut vocatur, asserunt æqui uoca denominatione vocari, sicut homo pictus dicitur homo, quauis nihil vere humanũ habeat. Ad hoc autẽ asserendũ tali argumẽto se firmat. Omnis potestas à domino deo est: Deus autẽ dona sua non præstat hominibus peccatoribus & sceleratis, ergo homo peccati reus nulli

Valdenses.

Iohannes

Vvicleff.

Iohã. Hufs.

lam habet potestatem. Sed hæc argumentatio inanis est prorsus, & nullam vim habens, eo quod falsum affinit cum ait deum non concedere dona sua peccatoribus. hoc autem esse falsum vel ex eo conuincitur, quod dominus per Hieremiam prophetam quibusdam barbaris gentibus loquens ait, Et nunc itaq; ego dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babylonis serui mei. Insuper & bestias agri dedi ei, vt seruiant illi. Et seruiant ei omnes gentes, & filio eius, & filio filii eius, donec veniat tempus terræ eius, & ipsius. Et seruiant ei gentes multæ, & reges magni. Ecce Nabuchodonosor malus, & dicitur rex: nec potest dicere Vvitleff eum vocari regem æquiuoce, quoniam sicut dicitur ita est rex. nā deus cuius est regna donare, illi dedit regnū. Ego (inquit deus) dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis. Deus ergo dat regna etiam peccatoribus, sicut & iustis: quoniā (vt est apud Iob) regnare facit deus hominem hypocritam propter peccata populi. Ecce hypocritam regnantem deo non solum permittente, sed faciente. At hypocritam esse malū quis dubitare poterit? Præterea Christus loquens de obedientia præstanda superioribus, ait, Super cathedram Moysi sederunt Scribe & Pharisei: quæcunq; dixerint vobis, facite: secundum opera verò eorum nolite facere. Dicunt enim, & non faciunt. Ex quibus verbis apertissime conuincitur fieri posse vt super cathedram sedeant ii quos oportet non imitari, qui dicunt & non faciunt: qui alligant onera importabilia super humeros aliorum, ipsi vero nec digito ea mouere volunt. Rursum beatus Petrus in sua prima canonica epistola ait, Serui subditi sint in omni timore dominis, non tantū bonis & modestis, sed etiam dyscolis. Ecce beatus Petrus vocat dyscolos dominos, & non verentur hæretici negare hoc esse possibile, vt peccator sit, & potestatem aliquam & dominium habeat. Et ne subterfugiat ad nominis æquiuocationem, dicentes illos fuisse vocatos dominos æquiuoce, sicut homo pictus dicitur homo, præcepit vt talibus dyscolis subiecti essent. Ex quo apertè constat illos non solo nomine dici dominos, sed re, cum illis debeatur obedientia & timor. Deinde aliqui fuerunt peccatores de quibus euangelium testatur eos tunc aliquam habuisse potestatis dignitatem. Iudas apostolus erat, & peccator tunc erat: & si hoc Iohannes Vvitleff negare non erubescit, ipsamet veritas ore proprio illum redarguit & confundit. Sic enim ait, Nōne duodecim vos elegi? & vnus ex vobis diabolus est. Ecce peccator est Iudas, & tamen apostolus est, quoniam à domino electus est. nisi fortè quem deus elegit, Vvitleff vult illum ab electione frustrari. Caiphas etiam cum esset pontifex anni illius, prophetauit. Pontifex erat, & sententiam mortis aduersus Christum dicebat. Possibile est ergo vt quis sit peccator, & sit papa, aut episcopus, aut rex, aut aliquid huiusmodi. Nam qui solem suum facit oriri super bonos & malos, etiam donat regna iustis & peccatoribus. Merito ergo hæc sententia damnata fuit in cōcilio Constantiensi. Nam ex quadragintaquinque articulis Iohannis Vvitleff in illo concilio sessione octaua damnatis quartus sic ait, Si episcopus vel sacerdos est in peccato mortali, non ordinat, non conficit, non consecrat, non baptizat. Et quintusdecimus articulus illius est iste, Nullus est dominus ciuilis, nullus est prælatus, nullus est episcopus dum est in peccato mortali. Qui duo articuli simul cum aliis vna super omnes lata sententia damnati sunt. Et in eodem concilio sessione quintadecima damnati sunt aliqui articuli Iohannis Hūs, quorum vltimus eandem habet sententiam, & sub eisdē verbis quibus prolatus est quintusdecimus Iohannis Vvitleff. Contra hunc errorem Iohannis Vvitleff scripsit Thomas Vvalden in suo primo tomo doctrinalis fidei antiquæ libro tertio per tria capita eiusdem libri, videlicet lxxx. lxxxii. & lxxxiii.

Præceptum.

Lutherus.

Nus e multis Lutheri erroribus est, quo docet deū præcepisse nobis ea quæ impossibilia sunt vt a nobis seruentur: & dat exemplum de duobus præceptis decalogi, videlicet de præcepto dilectionis dei, & de præcepto, Non concupisces. Hæc enim duo dicit non posse in hac vita seruari: & causam huius impossibilitatis reddit in præcepto dilectionis, quia necesse est vt in hac vita existentes aliqua præter deum amemus: quod quum facimus, deum iam (vt ipse ait) non ex toto corde amamus. quapropter colligit non esse possibile deum in hac vita ex toto corde diligere: quod tamen (vt ille ait) nobis in primo præcepto mandatum est. De impossibilitate verò obseruationis alterius præcepti, videlicet, Non concupisces, talem assignat

A assignat causam, quòd dicit concupiscentiam quæ in baptizato relinquitur, esse peccatum proprie dictum, & transgressionem huius præcepti, Non concupisces. Et quia caro tali concupiscentia infecta ad omne opus liberi arbitrii concurrit, inde esse ait quòd omne opus humanum peccatum efficitur. Verùm hoc vltimum superius in titulo de operibus ostendimus esse falsum. illo enim loco ex sacra scriptura docuimus contra hunc eundem Lutherum, non omne opus humanum esse peccatum. nunc ergo superest vt ostendamus obseruationem omnium præceptorum dei esse nobis possibilem cum ipsius dei adiutorio, quod tamen ipse paratus est semper nobis præstare, si nos eo vti volumus. Postquam dominus præcepta dederat filiis Israel, ostendere voluit omnia quæ illis præceperat, esse possible, ne forte cum ea in posterum omisissent, causeretur ea fuisse impossibilia. Sic enim in Deuteronomio dicitur, Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque Deut. xv. procul positum, nec in cælo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atque opere compleamus? Neque trans mare positum, vt causeris & dicas, Quis e nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & in corde tuo, vt facias illum. Hæc ibi. Quibus verbis nihil poterat expressius dici vt ostenderet obseruationem mandatorum dei esse possibilem, præsertim quòd in proxime præcedentibus verbis sermonem fecerat de præcepto dilectionis dei ex toto code, & in sequentibus verbis iterum idem præceptum replicat: ex quo colligitur aperte illud præceptum esse nobis possibile, cum dei tamen adiutorio, quod ille paratus est nobis præstare: & esse illud de quo specialiter dicit, Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est. Præterea dominus apud Matthæum ait, Iugum meum suauis est, & onus meum leue. Præcepta sua dominus appellat iugum & onus, & hæc dicit esse leuia: non sunt ergo impossibilia, vt ait Lutherus. Nam si impossibile esset illa seruare, non iam leuia sed grauissima essent dicenda. Rursum beatus Iohannes in sua prima canonica epistola de mandatis dei dicit, Mandata eius graua non sunt. Ecce Iohannes dicit mandata dei non esse graua, & Lutherus non veretur dicere illa esse impossibilia. Nihil enim grauius esse potest alicui, quàm id quod nullo modo potest portare. Si ergo mandata dei graua nō sunt, oportet vt impossibilia non sint. Deinde maxima est dementia, dicere deū præcepisse impossibile, quoniā tūc deus iniuste ageret. Lege enim naturali docemur neminē obligari ad impossibile. Tritissimū est illud Augustini, Nemo peccat in eo quod vitare nō potest. Et in quodam sermone ait, Dominus seruum pigrum non damnaret, si ea quæ fieri nullo modo poterant, imperaret. & beatus Ambrosius libro primo de Iacob & vita beata capite tertio, Nemo tenetur ad culpam, nisi voluntate propria deflexerit. Beatus Basilius in regula monachorum capite octogesimo tertio de dilectione inimicorum loquens ait, Nunquam autem præciperet hoc iustus & clemens deus, nisi vtique etiam possibilitatem nobis donasset. Hæc ille. Et Hieronymus ad Damasum ait, Execramur etiam eorum blasphemiam qui dicunt impossibile aliquid homini præceptum esse, & madata nō a singulis posse seruari. Hoc idē testatur Chrysostomus dicens, Possibile est enim dei iussa perficere, si modo velimus omnem naturæ trepidationem alacriter superare: nihilque impossibile est eorum quæ a Christo hominibus imperantur. Hæc Chrysostomus. Præterire hic non oportet quòd Lutherus sibi ipsi non constat, quia hoc vitio sæpissime laborat. Cū enim de peccatorū confessione loquitur, dicit non oportere confiteri venialia, sed nec etiam omnia mortalia: quia impossibile est omnia mortalia cognoscere: ad impossibile autem, vt ibidem ait, nemo obligatur. Volens etiam probare Petrum apostolum non fuisse cæteris omnibus a deo prælatum, sic argumentatur, Primatus iste ne vna quidem hora impletus est vnquam. Impossibile autem fuisset eum nō impleri, si vel præceptus vel promissus fuisset. Et paulò post, Et omnia quæ deus præcepit, sunt ab aliquibus saltem impleta. Hæc Lutherus: quæ omnia cum præsentī doctrina velut ex diametro pugnant. Sed iam opus est vt examinemus an illa duo præcepta Decalogi quæ ab eo in exemplum eius assertionis cuique proposita sunt, recte ab illo intelligantur. De præcepto dilectionis dei constat Lutherum male sentire, quoniam non sic præcipitur nobis vt deum ex toto corde diligamus, quòd nihil præter deum diligamus, aut quòd omnes vires nostræ voluntatis tali dilectioni applicemus: sed sic iubemur diligere deum, vt nihil repugnans præceptis dei amemus. Quapropter ille dicendus est diligere deū ex toto corde, qui deum diligens, reliqua omnia madata eius seruat. Hoc autē expresse idē dominus nos docuit, qui dilectionem suam nobis cōmendans, nihil aliud videtur a nobis

- Iohan. iij. exigere, quàm suorum mandatorum obseruationem. Sic enim ait, Si quis diligit me, sermo-
nes meos seruabit. Quæ verba exponens beatus Grego. homilia. xxx. sic ait, Vere enim di-
ligimus, si ad mandata eius à nostris nos voluptatibus coarctamus. Ecce qualiter testimo-
nio Gregorii ex mandatorum dei obseruatione colligitur perfecta dei dilectio, ita vt ille
dicatur impleſſe præceptum de dilectione dei, qui reliqua dei mandata seruauit. Præterea
i. Iohā. v. beatus Iohannes in sua prima canonica ait, Hæc est charitas dei, vt mandata eius custodia-
mus. In hoc ergo charitas custoditur, in quo mandata eius seruamus. Rurſum beatus Paulus
Roma xij. dicit totam legem in vno mandato impleri, in hoc videlicet, Diliges proximum tuum ſi-
cut teipſum. Qui ergo vere & prout debet proximum diligit, is totam legem impleuit.
At cum dominus præcepit nobis proximum diligere, ad opera nos miſit, innuens per hoc
non tam in affectu quàm in operibus eſſe implendum præceptum de dilectione proximi.
Mathæi v. Cum enim iuſſiſſet diligere inimicos nostros, continuo ſubiunxit dicens, Benefacite his qui
oderunt vos. Præceptum ergo de dilectione proximi implemus diligentes proximos no-
Math. vij. ſtros ſicut noſipſos, cum præceptum illud legis naturæ ſeruamus, Quæcunque vultis vt fa-
ciant vobis homines, hæc & facite illis. Nec tamen hæc omnia ſic intelligenda ſunt, vt cha-
ritatis præceptum quis putet impleri per operum exercitium ſine vlla actuali dilectione.
nam & hæc potiffimum requiritur, quoniam inter multa hominum mala quæ apoſtolus
ij. Tim. iij. enumerat in ſecunda epiſtola ad Timotheum, hoc quoque addit, Sine affectione. Oportet
ergo affici deo: & ſi cum hoc reliqua omnia illius mandata quiſpiam ſeruauerit, ille dicen-
dus eſt diligere deum ex toto corde iuxta illum modum ſecundum quem dilectio dei no-
bis in hac vita præcipitur. Nam dilectio dei ad quam producendam anima omnes adhibet
vires ſuas, & omnem admouet conatum ſuum, talis inquam non poteſt in hac vita haberi:
nec illa nobis in hac vita præcipitur, ſed illa eſt quæ expectatur in præmium. Beatus Paulus
i. Cor. xij. de cognitione dei loquens ait, Nunc cognoſco ex parte, tunc cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Sicut ergo ille de cognitione ait, idem ſentire oportet de dilectione quæ ſequitur co-
gnitionem, vt videlicet hic diligamus ex parte, & in poſterum diligere ſperemus ex toto.
Hæc autem interpretatio præcepti de dilectione dei probatur teſtimonio beati Bernardi,
qui ſermone quinquageſimo ſuper cantica ita ait, Eſt charitas i actu, eſt & in affectu. Et de
illa quidem quæ operis eſt, puto datam eſſe legem hominibus, mādatumq; formatum. Nā
in affectu quis ita habeat vt mandatur? Ergo illa mandatur ad meritum, iſta in præmiū da-
tur. Cuius initium quidem profeſtumque, vitam quoq; præſentem experiri diuina poſſe
gratia non negamus, ſed plane conſummationem defendimus futuræ felicitati. Hæc Ber-
nardus. Et beatus Auguſtinus lib. iij. contra duas epiſtolas Pelagianorum ad Bonifacium,
capite ſeptimo eandem docet ſententiam, ſic dicens, Sapientiam quoque & cognitionem
dei tunc perfici in nobis, & in domino tantam exultationem, vt ea ſit plena & vera ſe-
curitas, quis negabit, niſi tam auerſus ſit a vero, vt ob hoc ad eam peruenire non poſſit?
Verum hæc non erunt in præceptis, ſed in eorum quæ hic obſeruanda ſunt præmio præ-
ceptorum. Et paucis interpoſitis addit, Hic ergo præceptum eſt, vt non peccemus: ibi præ-
mium, non poſſe peccare. Hic præceptum eſt, vt deſideriis peccati non obediamus: ibi præ-
mium, vt deſideria peccati non habeamus. Hic præceptum eſt, intelligite ergo qui inſipie-
tes eſtis in populo, & ſtulti aliquādo ſapite. Ibi præmium eſt plena ſapientia, & perfecta co-
gnitio. Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate, ait apoſtolus, tunc autem facie ad
faciem. Nunc ſcio ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Hic præceptū eſt,
Exultate deo adiutori noſtro. & Exultate iuſti in domino, ibi præmium eſt, exultate perfe-
cto & ineffabili gaudio. Hæc Auguſtinus, qui multa alia illo loco dicit, quo docet i hac mi-
ſera vita non eſſe præceptam nobis iuſtitie perfectionem, ſed illam expectari in præmio.
Ex quibus aperte ſatis colligitur Lutherum male intellexiſſe præceptum de dilectione dei.
Deinde ſi præceptum illud eſſet vt Lutherus docet intelligendum, nullus inueniretur, immo K
nec inueniri poſſet, qui illud in hac vita ſeruauerit. At multi ſunt de quibus ſcriptura ſacra
teſtatur illos aut dilexiſſe deum, aut queſuiſſe illum, aut ſeruiri illi in toto corde ſuo. Nam
ij. Re. xij. de Dauid deus ad Hieroboam loquens ait, Nō fuiſti ſicut ſeruus meus Dauid, qui custodi-
uit mandata mea, & ambulauit poſt me in toto corde ſuo. Ecce Dauid ambulauit poſt deū
in toto corde ſuo, & custodiuit mādata dei, & tamē Dauid fomité carnis habebat, qui vt in
ceteris omnibus cōtigit hominibus, volūtati renitebatur. Cōuicitur ergo ex hoc loco nec
concupiſcentiam carnis eſſe peccatum contra dei præceptum, nec etiam illam obſtare quo
minus quis diligat deum ex toto corde, prout a nobis in hac vita diligere mandabatur. Et
idem

A idem David non veretur ad deum dicere, In toto corde meo exquisivi te. Et iterum, Depre- Psal. cxvij.
 catus sum faciē tuam in toto corde meo. Et rursus, In toto corde scrutabor mandata tua.
 Et iterum, Ad omnia mandata tua dirigebar, omnem viam iniquam odio habui. Si ad o-
 mnia mandata dirigitur David, ergo ad mandatū de dilectione dei. Et ad aliud, Non concu-
 pifces, oportet certe alterum istorū fateri, aut quod illa non sunt mandata prout Luthe-
 rus illa interpretatur: aut quod David non ad omnia mandata fuerit directus. At David te-
 statur se ad omnia dei mandata fuisse directum: non sunt ergo illa dei mandata intelligen-
 da prout Lutherus illa interpretatur. Hoc idem etiam se fecisse testatur Ezechias rex cum
 dominum deum orat dicens, Obsecro domine, memento quomodo ambulauerim in con- iij. Reg. xx
 spectu tuo in veritate & corde perfecto, & quod placitum est coram te, fecerim. Num forte
 iste nō habebat fomitem resistantē? Habebat certe. Qualiter ergo ambulare potuit corā deo
 in corde perfecto, si talis dilectio dei qualē Lutherus docet, a nobis in hac vita exigitur, aut
 si concupiscentia carnis est peccatū contra dei praeceptum? Præterea in Deuteronomio di- Deut. iij.
 citur, Inuenies deū, si tamē toto corde & tota tribulatione animæ tuæ quæsieris eū. Percō-
 temur ergo Lutherū an aliquis vnquā deū inuenerit? Si abnuit, obstat illud quod dicit spō-
 sa in Canticis, Inueni quem diligit anima mea. Et de illis qui in regno Iuda fuerūt tempore Cant. iij.
 regis Asa, dicitur, In omni enim corde suo iurauerūt, & in tota voluntate quæsierunt eū, & ij. Para. xv.
 inuenerunt. Si autem fatetur, vt oportet, omnem iustum inuenire deum, necesse est etiā vt
 fateatur omnem talem quæsiisse deum in toto corde suo: alioqui non inuenisset deū: quia
 vt hoc peragere possit, talis exigitur ab illo diligentia, vt videlicet deū toto corde suo quæ-
 rat. Ex his ergo omnibus apertissime conuincitur praeceptū de dilectione dei non esse in-
 telligendum vt Lutherus illud interpretatur, sed iuxta illam interpretationē est præmium
 quod expectamus, & nō praeceptum quod mandatur. Hoc autem apertissime colligitur ex
 quarto libro Regum quo loco de Iehu rege ita dicitur, Porro Iehu nō custodiuit vt ambu- iij. Reg. xl.
 laret in lege domini dei Israel in toto corde suo. Et huius rei causam subdens ait, Nō enim
 recessit a peccatis Hieroboā qui peccare fecit Israel. Quia enim vnum aut alterum mādatū
 transgressus est, dictus est non ambulasse in toto corde. Vnde cōuincitur eum ambulare in
 toto corde, qui omnia mandata implet. De alio praecepto, videlicet, Nō concupifces, etiā
 patet Lutherum errasse. Ex prædictis namq; satis constat per illud non prohiberi carnis cō-
 cupiscentiam, quoniā cū talis concupiscētia in omnibus hominibus præter Christū & for-
 te virginem eius matrem reperta fuerit, nullus esset qui tale seruasset praeceptum. At David
 custodiuit omnia mandata domini, ergo & hoc mādatum. Non autem custodisset illud si
 carnis concupiscentia fuisset per illud prohibita. Conuincimus ergo vt per illud praeceptū
 non prohibeatur concupiscentia carnis, sed interior volūtatis affectus. Ad quod clarius o-
 stendendum aliqua proferam sacrorum virorū testimonia. Sed antequā illa in mediū pro-
 ducam, hoc vnum admonere decreui, videlicet hāc dictionem peccatum æquiucā esse in
 sacris literis. aliquādo enim capitur pro hostia quæ offertur pro peccato. sic capitur a Paulo
 apostolo in secūda epistola ad Corinthios cum ait, Eum qui non nouerat peccatū, pro no- ij. Cor. v.
 bis peccatum fecit. ac si diceret, Christum, qui etiā vt homo nullam admiserat culpam, pa-
 ter celestis eum pro nobis mortem subire fecit: qua morte pro nostris peccatis suscepta, fa-
 ctus est ipse Christus peccatum, hoc est hostia pro peccato. Sed ab hac peccati significatio-
 ne nunquā aliquis dicitur peccator. Et ita Paulus de Christo loquens non dixit q̄ pater fe-
 cerit eum peccatorem, sed q̄ fecit eum peccatum. Aliquando etiam vocatur peccatū, cau-
 sa alliciens aut impellens ad peccatum, vel poena peccati: & hoc modo appellauit Paulus
 peccatum cum dixit, Si autem quod nolo malum hoc facio, iam non ego operor illud, sed Romā. vij.
 quod habitat in me peccatum. Peccatum hoc loco Paulus vocat carnis cōcupiscentiā, quia
 semper ad malū impellit, vel quia in poenā primi peccati data est. Hoc autē patet ex sequē-
 tibus. Nam postquā dixerat, peccatū quod in illo habitat, operari malū, statim subiunxit,
 Scio enim q̄ nō inhabitat ī me, hoc est in carne mea, bonū. Et ab hac peccati significatio-
 ne nullus vnquā dicitur peccator. Vnde beatus Augustinus in cōmentariis super epistolā
 ad Galatas, ait, Aliud est peccatū habere, & aliud peccare. Alio modo sumitur hāc vox pec-
 catū pro culpa, & Dei offensa, quā voluntas nostra transgrediendo Dei praeceptū commit-
 tit, & propter quam voluntas sic peccans rea efficitur alicuius poenæ infligendæ. Et hāc est
 solennissima illius vocis significatio, qua etiam frequentius sacræ literæ vtuntur. Et ab hac
 sola peccati significatione dicitur aliquis peccator. De hac ergo peccati significatione lo-
 quentes dicimus concupiscentiam carnis aut fomitem non esse peccatum, & per conse-

quens non esse prohibitam per præceptum illud, Non concupisces. Richardus de sancto Victore libro secundo de Emanuele, capite ultimo, ostendens excellentiam beatæ virginis Mariæ super omnes alios sanctos, ait, Cæteris sanctis in cōmune præcipitur, vt in mortali eorum corpore peccatum nō regnet: soli isti singulariter datur, vt mortale corpus eius peccatum nō inhabitet. Non regnet (inquit Apostolus) peccatum inuestro mortali corpore. Ecce præcipit vt nō regnet, sed nunquid vt non inhabitet? Attende super hoc quid alibi dicat, Si enim quod nolo malum id ago, iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Hæc Richardus. In quibus verbis id aduertendum est quod ait esse nobis præceptum vt peccatum non regnet in nostro mortali corpore: non autem esse præceptum, vt peccatum non inhabitet. ex quo patet concupiscentiā carnis non esse interdictam, quoniam hæc est peccatum illud quod habitat in corpore nostro. Beatus Augustinus hanc sententiam sapissime docet, videlicet in primo lib. de ciuitate dei, cap. xxiiii. & lib. xiiii. cap. x. sed expressius & diffusius in libro primo ad Bonifacium contra duas epistolas Pelagianorum cap. xiii. Sic enim ibidem ait, Dicunt etiam baptisma non dare omnem indulgentiam peccatorum, neque auferre crimina, sed radere, vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur. Quis hoc cum Pelagianis nisi infidelis affirmet? Dicimus enim baptisma dare omnium indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, nec vt omnium peccatorum radices in mala carne teneantur, quasi rasorum in capite capillorum, vnde crescant refecanda peccata. Nam & istam similitudinem comperi suæ illos adhibere calumniæ, tanquā nos hoc sentiamus atque dicamus. Sed de ista concupiscentia carnis falli eos credo vel fallere, cum qua necesse est vt etiam baptizatus, & hoc si diligentissime proficit, & spiritu dei agitur, pia mente configat. Sed hæc etiam si vocatur peccatum, non vtique quia peccatum est, sed quia peccato facta est, sic vocatur: sicut scriptura, manus cuiusque dicitur, quod manus eam fecerit. Peccata autem sunt quæ secundum carnis concupiscentiam vel ignorantiam illicite fiunt, dicuntur, cogitantur: quæ transacta etiam reos tenent si non remittantur. Et ista ipsa carnis concupiscentia in baptismo sic dimittitur, vt quamquam tracta sit à nascentibus, nihil noceat renascentibus. Hæc Augustinus, qui multo plura illo loco pro hac re dicit. Et libro primo de nuptiis & concupiscentiis ad Valerium per multa capita hanc eandem docet sententiam. Quæ omnia curioso lectori legenda committo, satis illi me fecisse existimans, cū ostenderim locū vbi quæ voluerit reperire valeat. Aduersus hanc hæresim iuxta vtrāque illius partem scripsit largissime Iacobus Latomus in eo opere quod fecit pro defensione determinationis Louaniensis contra Lutherum. Iohannes Rossensis episcopus scripsit disertissime, vt solet, contra huius hæresis partem secundā, eam videlicet quæ est de concupiscentia, in articulo secundo illius operis quod fecit contra. xli. Lutheri articulos à Leone decimo prius damnatos.

Prædestinatio.

Prædestinati.

Iohā. Hufs.

Sigibertus monachus in suis Chronicis refert, sub Honorio imperatore & Zozimo papa fuisse quandā hæresim ortam, quæ docebat, pie viuentibus non prodesse bonorum operum laborem, si à deo ad mortem ordinati fuissent: & impiis & peccatoribus non obesse quæcunq; scelera & flagitia ab illis commissa, si deus illos ad vitam æternam prædestinasset. Huius hæresis authores Sigibertus ait vocari prædestinatos, nomen à sua doctrina suscipientes. Quis autē fuerit huius hæresis princeps, Sigibertus subicit, nec ego apud aliquē alium reperi, quoniā nullus ex his qui de hæresibus scripserunt, huius hæresis meminit præter Bernardū de Lutzēburgo in suo catalogo hæreticorū, qui nihil aliud dicit q̄ id quod in chronicis Sigiberti inuenit. Hunc errorem ferè per mille annos iam sepultum suscitauit ab inferis Iohannes Hufs Bohemus, dicens eum qui à deo prædestinatus est ad vitam, etiam si mala opera agat, nunquā posse esse membrū diaboli: & illum qui est à deo ordinatus ad mortem, quantūcunq; bene viuat, nunquā posse esse membrū dei. Hanc pestilētissimā hæresim hoc anno, videlicet M. d. xxxiiii. amplexati sunt aliqui vulgares & idiotæ homines in Hollandia & Phrisia, dicentes nulli homini bonum opus prodesse, aut malum obesse, sed omnia pendere ex sola prædestinatione & præsciētia diuina. Quæ doctrina iustos viros à bonorū operū exercitio auocat, & peccatores ad quæcunq; scelera perpetranda impellit.

A impellit. Scripturę ergo sacrae testimoniis apertissimis huius falsitatē ostendamus, ne ex hac doctrina ansam male agendi peccatores accipiant. Nullus dubitat Cain fuisse damnatū, qui de misericordia diuina desperauit, dicens, Maior est iniquitas mea, q̄ vt veniam merear. At cum dominus ad munera eius non respexisset, & ob hoc Cain esset iratus, concidissetque vultus eius, dixit illi dominus, Quare iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies? Ecce deus promittit homini pręscito pręmium bonorū, si ea voluerit agere: & non verentur hęretici potentiam bene operandi auferre ab illis qui a deo ad mortē ordinati sunt. Deus enim neque sua prędestinatione sic necessitat prędestinatos ad bonum, vt male agere & perire nequeant: neque ad gehennam ordinatos sic cogit, vt bene agere & vitam promereri non valeāt. Nam (vt verbis Augustini vtar) nouit deus mutare sententiā, si homo cōeperit mutare vitam. Vnde ipsemet deus per Hieremiam prophetam loquitur
 B dicens, Si poenitentiā egerit gens illa a malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego poenitentiam super malo quod cogitavi vt facerem ei. Pręterea, certum est Dauid regem fuisse a deo ad vitam æternam prędestinatum, & tamen cum propter adulterium ab eo commissum accessisset ad illum Nathan propheta proponens regi parabolam de homine diuite accipiēte ouiculam a paupere, qua idem pauper alebatur: Rex Dauid dixit talem diuitem esse filiū mortis. Quo dicto, propheta Nathan dixit ad Dauid, Tu es ille vir. Quibus verbis propheta apertissime declarauit Dauid regem propter scelus illud esse filiū mortis, & dignum qui morte plecteretur æterna, nisi deus illius misertus, vitam illi dedisset qua male actorum poenitere potuisset. Rursum, Beatus Petrus apostolus prędestinatus est a deo ad vitam æternam, qua etiam nunc iam fruitur: hic tamen cum Christum increpasset eō quod se moriturum dixerat, & mori paratū, audiuit ab eodem Christo, Vade post me Satana. Ecce Petrus prędestinatus, qui tamen aliquando fuit Satanas. Quod si Satanas fuit, oportet vt tunc magis ad dæmonem q̄ ad Christū pertineret. Nam Theophylactus illum locum Matthæi exponēs sic ait, Satanas aduersarius dicitur. Vade igitur post me, hoc est, ne obstitas, sed sequere voluntatem meam. Vocat autem sic Petrum, quia etiā Satana displicebat Christum pati. Hęc Theophylactus. Sed quia non est valde manifestum Petrum tunc peccasse mortaliter, quanuis vocatus fuerit Satanas, (nam sic dictus est, quia diuinę voluntati aduersabatur. Satanas enim idem est quod aduersarius) ideo aliud manifestissimū illius peccatum producimus, trinam videlicet negationem, qua magistrum suum & omnium nostrum deierans negauit. Deinde Paulus vas electionis, qui testatur sibi esse repositam a deo coronam iustitię, fatetur se prius fuisse blasphemum. Si tunc blasphemus, ergo tunc peccator & iniquus, & per consequens tunc dignus morte. nisi forte isti hęretici censent blasphemum esse dignum pręmio æterno. Et si peccator tunc erat, oportet vt membrum dæmonis tunc fuerit. Vnde beatus Gregorius in homilia super euangelium dominicę primę in xl. sic ait, Certe iniquorum omniū caput diabolus est, & huius capitis membra sunt omnes iniqui. Hęc ille. Demum, inter multas assertiones Iohannis Hufs quas concilium Constantiense sessione quintadecima damnauit, tertia in ordine est quę sequitur. Paulus nunquam fuit membrum diaboli, licet fecerit actus quosdam actibus ecclesię malignantium consimiles. Et sexta assertio eiusdem Iohannis Hufs sub his verbis ibidem ponitur, Pręscitus, etsi aliquando sit in gratia secundum præsensem iustitiam, tamen nunquam est pars sanctę ecclesię: & prędestinatus semper manet membrum ecclesię, licet aliquando excidat a gratia aduentitia, sed non a gratia prędestinationis. Hę autem duę assertiones simul cum aliis pluribus eiusdem Iohannis Hufs in concilio Constantiensi damnatę sunt.

Prædicatio.

E

Inter multos errores quos Valdēsibus impingit Aeneas Syluius libro de origine Bohemorū cap. xxxv. is vnus est quo docent liberam esse cuicumque christiano verbi dei prædicationē, adeo vt quāuis a superiore sit prohibitus ne id agat, illum tamen posse prædicare verbū dei asserant. Verū Guido carmelita in sua summa de hęresibus Valdensiū errores recēsens, nunquā huius erroris meminit. Eundem errorem postea docuit Iohannes Vvitecleff. Et hunc sequutus est Iohānes Hufs velut discipulus magistrum. Et quia posteriores hęretici, quō aliquid glorię inanis, quam maxime optant, captare possint, præcedētium

Iohannes
Vvitecleff.

- Iohā. Hufs.** hæreticorum insaniam augere conantur, ideo hic Iohannes Hufs hanc assertionem de libera verbi dei prædicatione docens, dicit eum qui propter superioris prohibitionem desinit prædicare verbum dei, esse eo ipso à deo excommunicatum. Hanc sententiam damnat
- Roma. x.** beatus Paulus in epistola ad Romanos dicens, Quomodo prædicabunt, nisi mittantur? Arbitratur nanque Paulus neminem posse iustè officium prædicationis exercere, nisi id sibi mandatum fuerit, & ad illud exercendum missus fuerit. Et in epistola ad Hebræos iterum
- Heb. v.** ait, Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Et quanquā hoc loco Paulus de pontifice loquatur, quia tamen pontificis munus est populum docere, prout ex multis Pauli locis constat: ideo non inconueniēter de prædicatore etiam dicitur, ut nullus eorum sumat sibi honorem, sed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Præterea primi prædicatores euangelii quos deus ad hoc elegit, ut in omnem terram exiret sonus eorum, vocati sunt à Christo Apostoli, hoc est missi, ut ex nominis ratione quisque agnosceret neminem prædicare debere, nisi ad hoc missus fuerit. Mittitur autem, cum à superiore potestate habente facultas prædicandi conceditur. Et magnus ille Iohannes Baptista, quo inter natos mulierum non surrexit maior, nunquam prædicare ausus est quousque sibi à deo mandatum est. Sic enim ait Lucas, Anno quintodecimo imperii Tyberii Cæsaris, procurate Pontio Pilato Iudæam &c. factum est verbum domini super Iohannem Zachariæ filium in deserto: & venit in omnem regionem Iordanis prædicans baptismū poenitentiae in remissionem peccatorum. Quæ verba interpretans Theophylactus ait, Factum est autē verbum domini super Iohannem, ut discas illū non temere neq; citra vocationē ad testificandum de Christo profiliisse, sed diuino motū spiritu. Per verbū intellige spiritū sanctum, vel mandatū dei. Hæc Theophylactus. Et Iohannes Euangelista hoc expressius de eodem Baptista refert. Fuit (inquit) homo missus à deo, cui nomen erat Iohannes. Hic venit in testimonium, ut testimoniū perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Ecce Iohannē Baptistam, qui non audet testari de lumine, nisi prius à deo missus ad hoc fuisset: & non verentur superbi hæretici cōtra superioris præceptum prædicare. Nullus ergo Apostolus, nisi qui missus est: nullus etiam prædicator verus, nisi cui prædicationis officiū commissum est. Vnde beatus Hieronymus libro primo commētariorum super epistolam ad Galatas circa principium sic ait, Ad distinctionem itaque eorum qui mittuntur ab hominibus, & sui, qui sit missus à Christo, tale sumpsit exordium, Paulus Apostolus nō ab hominibus neque per hominem. ἀπόστολος autem, hoc est missus. Et parum infra, Vnde & nos possumus colligere Iohannē quoque Baptistam & prophetam & Apostolum appellandum: siquidem ait scriptura, Fuit homo missus à deo cui nomē erat Iohānes. Et paucis interiectis subdit, Quatuor autem genera Apostolorum sunt. Vnum quod neque ab hominibus est, neque per hominem, sed per Iesum Christum & deum patrem. Aliud quod à deo quidem est, sed per hominem. Tertium quod ab homine, non à deo. Quartum quod neque à deo neq; per hominem, neque ab homine, sed à semetipso. De primo genere potest esse Esaias, cæterique prophetae, & ipse Apostolus Paulus, qui neque ab hominibus, neq; per hominem, sed à deo patre & Christo missus est. De secundo Iesus filius Naue, qui à deo quidem est Apostolus constitutus, sed per hominem Moysen. Tertium genus est, cum hominum fauore & studio aliquis ordinatur: ut nunc videmus plurimos non dei iudicio, sed redempto fauore vulgi in sacerdotium subrogari. Quartum est pseudoprophetarum & pseudoapostolorum, de quibus Apostolus, Istiusmodi (inquit) pseudoapostoli, operarii iniquitatis, transfigurantes se in Apostolos Christi, qui dicunt, hæc dicit dominus: & dominus non misit eos. Hactenus Hieronymus. Ex cuius verbis patet illum non dici apostolum, sed pseudoapostolum, qui nec à deo neque ab hominibus electus est, sed ipse se ingerit, & officium prædicationis usurpat. Si autem hæreticus dicat se à deo ad prædicandum missum, quemadmodum Paulus qui nec ab homine neq; per hominem Apostolus factus est, sed à deo: tūc oportet ut hæreticus miraculis & signis ostendat se missum à deo. Nam Moyses coram Pharaone miraculorum claritate probauit se missum fuisse à deo. Et cum Christus misit Apostolos ad prædicandum, prius dedit illis potestatem spirituum immundorum, ut eiicerent eos, & curarent omnem languorē & omnem infirmitatem. Rursum, ut ex sacris literis constat, prædicatio verbi dei interdicta est etiā sciētibus illud, cū aliqua causa vrgeret pro aliquo tēpore & loco. quoties ergo talis subest causa, licite impediatur aliquis ne verbum dei prædicet. Ipse enim veritatis magister cum Apostolos suos ad prædicandum misit, prohibuit illis ne in viam gentium irent. Huius autem prohibitionis causam assignat Hieronymus super Matthæum, dicens,
- Matth. x.** Oportebat

A Oportebat primū aduentum Christi nunciare Iudæis, ne iustam haberent excusationem dicentes se dominum ideo reiecisse, quia ad Gentes & Samaritanos, Apostolos miserit. Hæc Hieronymus. Ecce vnam iustam causam propter quam iustè potest aliquis prohiberi ne in aliquo loco prædicet, vt videlicet ne per talē prædicationē in tali loco, desinat prædicare aliis quibus magis tenetur. Nam si quis pastor animarum dimissis propriis ouibus quibus ex officio tenetur prædicare, ad alium locum accedit vt prædicet, iustè potest ibidem prohiberi, vt vel sic prohibitus ad proprias oues recurrat. Potest etiā esse alia causa iustæ prohibitionis, ne videlicet verbum dei prædicatum tali loco aut tali tempore, ab audientibus contemnatur. Sanctus enim Paulus & Timotheus prohibiti sunt à spiritu sancto loqui verbum dei in Asia: & cum volebant in Bithynia prædicare, non permisit eos spiritus Iesu. Et huius prohibitionis causam reddit Beda super Actus Apostolorum, dicēs, Qui nouit corda deus, beneficii gratia doctorem ab Asia remouit: ne si sanctum canibus daretur, error cordis iniqui de contempta prædicatione iudicaretur. Hæc Beda. Quoties ergo apparet verbum dei fore ab auditoribus contemnendum, tunc iustè prædicatio verbi dei potest à superiore prohiberi. Multis autem modis contingere potest vt verbum dei contemnatur. Aliquando enim contemnitur propter solam auditorum malitiam & duritiam. Aliquando etiam ipsius prædicatoris malitia est causa quòd verbum dei contemnatur. Nam vt dicit beatus Gregorius, cuius vita despicitur, restat vt eius prædicatio contemnatur. Quapropter cum publica est mala vita prædicatoris, tunc superior iustè potest eum prohibere ne prædicet: immo iniustè facit si non prohibet, ne occasione malæ vitæ prædicatoris, verbum dei vilipendio habeatur. Peccatori enim dixit deus, Quare tu enarras iustitias meas per os tuum? Aliquando etiam contemptus paratur sine malitia prædicantis aut audientis, sed propter ætatem ipsius docentis. Nam iuuenes eò quòd minus experti sunt, non sunt apti ad docendum, sed bene vt doceantur. Si ergo puer aut adolescens doceret, eius doctrina à vulgo contemneretur, quoniam indoctum vulgus non tam considerat quid, quàm à quo dicatur. Quapropter Christus qui paruulus natus summa erat sapientia, ante tamen tricesimū suæ ætatis annum prædicare noluit, vt Lucas testatur: & præcursor illius Iohannes Baptista illa eadem ætate prædicare coepit: quoniam illa est ætas perfecta, in qua maximè omnes hominis vires pollent. Et hinc, quantum ego existimo, factum est vt ecclesia decreuerit episcopos quibus ex officio prædicare competit, nō ordinari ante tricesimum ætatis annum. Illos ergo propter quorum paruam ætatem verisimile est verbum dei fore contemnendū, iustè potest superior à prædicatione arcere, ne verbum dei pateat contemptui. Vnde beatus Gregorius in pastoralis excludit iuuenes & imperfectos ab officio prædicationis, dicēs, Admonendi sunt vt considerent q̄ conceptas soboles foemine si priusquam bene formantur proferunt, nequaquam domos sed tumulos replent. Hinc est quòd ipsa veritas, quæ repēte quod vellet roborare potuisset, vt exemplum sequentibus daret, ne imperfecti prædicare præsumerent: postquam plene de prædicationis virtute instruxit, illico adiūxit. Vos autem sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto. Hæc Gregorius. Tertia adhuc potest assignari causa, & omnium maxima, propter quam prædicatio verbi dei potest immo debet à superiore alicui interdici, si talis videlicet prædicatione sua ecclesiam scandalizat, & illam conturbat. De his apostolus Paulus Galatis scribens ait, Sunt aliqui qui vos conturbant, & volunt conuertere euangelium Christi. Et postea circa finem epistolæ de talibus sententiam ferens ait, Vtinam abscindantur qui vos conturbant. Et Sapiens in lib. Prouerborum ait, Eiice derisorem, & exibit cum eo iurgium. Quæ verba interpretans Beda super Prouerbia ait, Eiice (inquit) hæreticum quem corrigere non potes, de ecclesia, & cum illi libertatem prædicandi abstuleris, catholicæ paci auxilium præstas. Hæc Beda. Ecce multas causas propter quas potest iustè prohiberi alicui prædicatio verbi dei. Et generaliter loquentes (vt iam ostendimus) dicimus neminem iustè prædicare posse, nisi à deo aut ab homine potestatem habente ad hoc missus fuerit, vt nemo assumat sibi honorem, sed qui vocatur à deo tanquam Aaron. Melius ergo quàm isti hæretici de prædicatione verbi dei sentiens beatus Franciscus Minorum institutor, talia fratribus suis in sua regula mandat, Fratres (inquit) nō prædicent in episcopatu alicuius episcopi dum ab eo illis fuerit cōtradictū. Et generaliter nullus fratrum audeat populo prædicare, nisi à ministro generali huius fraternitatis fuerit examinatus & approbatus, & ab eo officium sibi prædicationis concessum. Hæc beatus Franciscus. Hæretici tamen cum valde ab humilitate beati Francisci distarēt, longissime etiam ab illius sententia separati sunt. Demum in concilio Constatiensi hæc as-

nam si quis pastor

alia causa prohibens

Actu. xvi.

Psal. xlix.

Lucæ liij.

Lucæ. xxiiij.

Galat. i.

Galat. v.

Prou. xxi.

Concilium
Cōstatiense.

B v

tertio damnata est. Nam ex. xlv. articulis Iohannis Vvicleff, quos concilium Constatiense sessione octava dānavit, tertiusdecimus sic ait, Illi qui dimittunt prædicare siue audire verbum dei propter excommunicationem hominum, sunt excommunicati, & in die iudicii traditores Christi habebuntur. Et quartusdecimus articulus sic dicit, Licet alicui diacono vel presbytero prædicare verbum dei absque autoritate sedis apostolicæ, vel episcopi catholici. Qui duo articuli simul cum aliis eiusdem Iohannis Vvicleff vna super omnes lata sententia ibidem damnati sunt. Et in eodem concilio sessione. xv. damnati sunt plures articuli Iohannis Hufs, ex quibus tres sunt qui hanc damnatam doctrinam tutantur, videlicet vicesimus, &. xxi. & .xxii. Aduersus hanc hæresim scripsit Thomas Vvalden in primo tomo doctrinalis fidei antiquæ.

Præscientia.

Albanēses.

Nter multos errores quos Guido Carmelita tribuit Albanensibus, vnus est ad hanc rem pertinens. Dicunt enim deum nō præscire ex se aliquod malum, sed per aduersarium suum, scilicet dæmonem. De quo autem malo illi intelligant, Guido non expressit. Duplex enim esse malum sacra docet scriptura. Nam est

Esaia 45.

malum quod dicitur peccatum siue culpa: & hoc notissimum est malum. Est etiam malum quod dicitur pœna, de quo per Esaia prophetam deus loquens ait, Ego dominus, & non est alter: formans lucem, & creans tenebras: faciens pacem, & creans malum. Malum hic dixit bellum, non quod per se malum sit, sed quia incommodum est illis qui bellum sustinent. De vtroque Ionas propheta loquitur, qui describens quo pacto Niniuitæ ad illius

Iona ij.

prædicationem pœnitentiā egerint, ait, Et vidit deus opera eorum, quoniā cōuersi sunt de via sua mala, & misertus est deus super malitiam quam locutus fuerat vt faceret eis, & non fecit. Quo loco constat duplicem malitiam designari. Cum enim dixit, cōuersi sunt de via sua mala, malum culpæ indicauit. Dicens autem, misertus est deus super malitiam quam lo-

Exod. iij.

cutus fuerat vt faceret eis, malitiam pœnæ apertissimè intellexit. De quo autem malo Albanēses intelligant deum illud non præscire, Guido non expressit. De quocunq; tamē malo loquatur, constat illorum sententiam esse hæreticam, & in deum blasphemam. De malo vtroq; apertissimum est testimonium quod ipsemet deus Moyse dixit cum illum ad Pha-

Iohan. vi.

raonem mitteret. Sed ego scio (inquit ille) q nō dimittet vos rex Aegypti vt eatis, nisi per manum validam: extendamq; manum meam, & percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis quæ facturum sum in medio eorum. In quibus verbis & peccatum regis prædixit, & plagas quibus percutiendus erat ille, & populus eius. Vtrunque ergo malum præscit deus. De malo culpæ apertissimum est quod Iohannes ait. Sciebat enim ab initio Iesus qui

Lucæ xix.

essent credentes, & quis traditurus esset eū. Vides hic Christum ab initio præscisse Iudæ traditionem, quæ non leue fuit malū. De malo pœnæ tot sunt prophetarum vaticinia quibus populo prædixerunt mala, vt ea enarrare non sit opus, sed illud satis est ad hanc hæresim reuincendam, quod Lucas euangelista de Christo saluatore nostro loquens ait, Vt appropinquauit, videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens. Quia si cognouisses, & tu: & quidem

Lucæ xi.

in hac die tua, quæ ad pacem tibi: nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: quia venient dies in te, & circūdabunt te inimici tui vallo, & circūdabūt te, & coangustabunt te vndiq; & ad terram prosternent te, & filios tuos qui in te sunt: & non relinquent in te lapidem super lapidem: eò quòd non cognoueris tempus visitationis tuæ. Ecce quot plagas, quæ mala sunt, Christus prædixit: quas illum præscisse, euentus qui postea secutus est, demonstrauit. Quod autem Albanenses dicunt deum per aduersarium suum, videlicet dæmonem

præscire mala, tam aperta est blasphemia, vt aduersus eam disputare dedignemur. Nam quæ conuētio lucis ad tenebras? Quæ cōuentio Christi ad Belial? Quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Et apud Iob. Nūquid deum docebit quispiam scientiam, qui excelsos iudicat? Peiores sunt isti q Pharisei illi qui Christo exprobarunt q in

Beelzebub principe dæmoniorum eiecisset dæmoniū. Sed hoc nō passus est Christus, multo ergo minus tolerasset Albanenses si illi dixissent quòd dæmone docente deus aliquid præsciat. Nec opus est vt in tam aperta blasphemia prosternenda tempus teramus, quoniā nō puto esse aliquē Christo iniunctum, cui hæc irrepere possit cogitatio. Nam quanuis illā Albanensibus tribuat Guido, nescio tamen an illi in hac parte fidam.

Propheta.

Propheta.

DE hac re est vna satis impia hæresis, quæ dum prophetis detrahit, deū bla-
sphemat. Apelles enim dixit prophetas contrario spiritu fuisse inspiratos, & Apelles.
ideo contraria dixisse. Quapropter dicebat prophetias esse falsas, nihilq; in
illis esse veritatis, eò quòd seipsas (vt dicebat) arguunt, & sibiipsis aduersan-
tur. Quia ergo Apelles in prophetis reperiēbat aliqua quæ in speciem pu-
gnare videbantur, quæ ille cōciliare nesciebat, non est veritus prophetis impingere menda-
cium. Et cum contrarias sibi metipsis doceret esse prophetias, & contraria ab eodem esse
non possent, vt hunc errorem facilius tueri posset, in alium peiorem lapsus est, dicens duo
esse rerum principia, à quibus duobus inter se diuersis aut diuisis prophetas dicebat fuisse
inspiratos, vt contraria dixerint. Hæc ex Eusebio lib. v. historiæ ecclesiasticæ cap. xii. Cum
hæc hæresis duos simul prouoluat errores, de vno solo est nunc differendū. Nam quòd tan-
tum sit vnicum omnium principium, supra iam cōuicimus in titulo de deo, hæresi prima.
Illo enim loco aduersus Apellem & alios hæreticos ostendimus ex sacris literis dei vnita-
tem. Superest vt alium huius hæresis errorem reiiciamus, quo docetur prophetas falsa do-
cuisse, & sibi inuicem contraria dixisse. Et certè non est operosum hunc errorem reiicere,
quum apertissima sit in deum blasphemia. Quis enim dubitat supremam esse blasphemiam
deo impingere mendacium? At qui dicit prophetas docuisse falsa, illam falsitatem in deum
reiicit, qui prophetas vt sic loquerentur inspirauit. Locutus est enim deus (vt ait Zacharias
apud Lucam) per os sanctorum qui à seculo sunt prophetarum eius. Et propheta regius te-
statur linguam suam esse calamum scribæ velociter scribentis, hoc epitheto spiritum sanctū
designans, cuius gratia (vt Ambrosius ait) tarda molimina nescit. Nullus est autē adeo de-
mens, vt falsitatem scripturæ calamo tribuat, & non potius scriptori qui calamum mouit. Si
ergo deus est scriba, & propheta calamus, ea quæ propheta docuit, deo potius tribuenda e-
rūt quàm prophetæ: quo fiet vt si propheta aliquis falsa docuit, vt Apelles ait, deus falsitatis
sit arguendus, & non propheta. Absit vt in tantam blasphemiam quis incidat, vt deum mē-
dacem dicere præsumat. Præterea beatus Paulus in ea quæ est ad Hebræos epistola, ait, Mul-
tifariam multisq; modis olim deus loquens patribus in prophetis &c. Ecce vides Paulum
asserentem deum fuisse loquutum ore prophetarum. Et beatus Petrus ait, Non enim volū-
tate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti
dei homines. Ecce prophetas vnico spiritu videlicet sancto inspiratos, & per illius inspira-
tionem loquutos. sic inspirati non magis mentiti sunt q̃ deus, cuius inspiratione loquebā-
tur. Neque opus est vt aduersus tam apertam blasphemiam amplius contendamus.

Secunda hæresis docet prophetas fuisse arreptitios, non intelligentes ea de quibus loque-
bantur. Huius hæresis author fuit Montanus, quem postea sequutus est in hac parte Pri-
scillianus. hoc enim illi tribuit Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæretico-
rum. Non enim apud aliquem alium qui de hæresibus scripserit, inuenio Priscillianum fuisse
de hac re notatum. Hæc hæresis apertissime conuincitur per id quod habetur in primo
lib. Regum: Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. Si propheta est vi-
dens, qui fieri potest vt non sit etiam intelligēs? Tanta est enim notitia quam prophetæ ha-
bent de illis rebus quas prophetizant, vt proxima sit illi notitiæ quā vñtata voce intuitiua
vocant: & propter hanc causam prophetæ appellati sunt videntes, & ipsæ eorum prophe-
tiæ vocantur visiones. Esaias siquidem hoc nomine suam appellat prophetiam, dicens, Vi-
sio Esaiæ filii Amos. Et eodem modo loquitur Ezechiel propheta, dicens, Visiones dei vi-
di. Et prophetia Naum prophetæ tale habet initium. Liber visionis Naum. Et de hac pro-
phetarum visione dicitur in Daniele. Intelligentia opus est in visione. Quo fit, vt qui non
intelligit q̃ dicit, propheta nō sit dicēdus, quāuis prophetiā aliquā dicat. Nam corpus He-
lisai mortuum prophetauit, sicut de illo narrat Ecclesiasticus: nullus tamen sanæ mentis di-
cet corpus illud mortuum fuisse prophetam. Præterea si prophetæ fuerunt arreptitii, nō in-
telligentes quæ loquebātur, fateri oportet eorum prophetias non fuisse a deo, quoniam (vt
est apud Iob) Inspiratio omnipotentis dat intelligentiam. Ex quibus verbis apertè conuin-
citur, vt si prophetæ non fuerint intelligentes, non fuerint etiam inspirati à deo. quòd si in-
spirati sunt à deo, intelligentes etiā eos fuisse oportet, quia inspiratio omnipotentis dat in-
telligētiā. Deinde beatus Paulus in priore epistola ad Corinthios apertissime docet pro-

Lucæ. i.
Psal. xliiij.

Hebræo. i.

ij. Petri i.

Montanus.
Priscillianus

i. Regū. ix.

Esaiæ. i.
Ezechiel.
Naum. i.
Daniel. x.

Ecclesi. 48.

Iob. xxxij.

i. Cor. xliij.

phetas esse intelligentes. Nam eum solum beatus Paulus censet appellandum prophetam, qui ea quæ loquitur, scit interpretari & exponere ad auditorum vtilitatem & ædificationem. sic enim ait, Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem & exhortationem & cōsolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat. Qui autē prophetat, ecclesiam ædificat. Volo autem vos omnes loqui linguis: magis autē prophetare. Nam maior est qui prophetat, q̄ qui loquitur linguis: nisi forte interpretetur vt ecclesia ædificationem accipiat. Ecce vides cum à Paulo appellari prophetam, qui ea quæ loquitur, interpretari valet ad ecclesiæ ædificationem. At fieri non potest vt intelligens non sit, qui est interpretes. Accedit ad hæc, quòd de aliquibus prophetis scriptura sacra apertissimè testatur eos intellexisse ea quæ prophetabant. De propheta siquidem Daniele dicitur quòd dederit illi deus intelligentiā omnium visionum & somniorum. Et propheta Ezechiel describens eam visionem qua vidit Cherubim ambulanti iuxta rotas, ait, Intellexi quia Cherubim essent. Propheta testatur se intellexisse, & non verentur Montanus & Priscillianus dicere illos nō intellexisse. Iustius est ergo vt credamus hos hæreticos fuisse arreptitios, & à dæmone agitados: prophetas autem quos deus inspiravit, optimè intellexisse ea quæ prophetabant: adeo vt propter excellentem quam habuerunt notitiam intuituè proximam, videntes sint appellati.

Purgatorium.

Græci.
Armeni.

Valdenses.

Nus ex notissimis erroribus Græcorum & Armenorū est, quo docent nulum esse purgatoriū locum in quo animæ ab hac luce migrātes purgentur à sordibus quas in corpore contraxerant, anteq̄ in æterna tabernacula recipi mereantur. Græcos & Armenos imitati sunt in hac parte Valdenses. Iohannes autem Vvitleff etsi alibi semper Valdensium errores suscipiat & tute-
tur, de hac tamē re à nullo male audit nisi à fratre Bernardo de Lutsemburgo, qui in quodam opusculo de purgatorio quod adiecit in fine catalogi hæreticorum, hunc errorem impingit Iohanni Vvitleff, & Iohanni Hufs. Concilium tamen Constantiense in quo damnatus est vterque, neutrum de hoc errore notavit. Et Thomas Valden qui diligentissime omnes Iohannis Vvitleff errores inuestigavit, nūquam huius meminit vt illi impingeret. Crederē tamē facilē Iohāne Hufs ita sensit, vt nullū esse purgatoriū ignē docuerit, quoniā Bohemi qui ab hoc Iohāne Hufs fuerūt seducti, hūc errorē (vt dicitur) hucvsq; pertinaciter tuentur. Demū Lutherus hoc nostro seculo etsi purgatoriū fateatur, negat tamē illud ex sacris literis ostēdi posse. Qua in re valde miror qualiter suæ sententiæ fuerit oblit⁹ qua docet nihil esse credendū quod nō possit apertè ex sacris literis colligi. Si sacræ literæ nō docent purgatorium, quare tu Luthere illud credis? Aut quam rationem reddes alicui petēti de hac quæ in te est fide? Petrus siquidē apostolus præcipit vt parati simus ad satisfactionem omni poscēti reddere rationē de ea quæ in nobis est fide. Nam si credis aliquid quod nullo scripturæ sacræ testimonio roborari potest, meritò iuxta tuam sententiam iudicaberis levis corde, præcipuè cum iuxta tuam doctrinam ecclesia nō possit aliquem cogere ad credendum nisi illa quæ sunt expressa in sacra scriptura. Ne ergo nos sicut Lutherus leues corde iudicemur, credentes purgatorium esse post hanc vitam, oportet vt rationem reddamus de ea quæ in nobis est fide. Primo ergo hoc esse oportet manifestissimum, in illa futura beatitudine nullam esse maculam, nullas etiam esse sordes. Hoc enim Esaias propheta testatur apertè, dicens, Via sancta vocabitur, non trāsibit per eam pollutus. Cui cōsentit Iohannes in Apocalypsi. Non intrabit (inquit) in eā aliquid coinquinatum. Ciuitas enim illa sancta est sponsa illa quam iuxta Paulum sponsus eius Christus sanctificauit, mundans eam lauacro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam neq; rugam, aut aliquid huiusmodi. Nam q̄ ecclesia nullam habeat maculam aut rugam, tunc solum implebitur quando ipsa erit beata, non autem in hac vita, in qua quotidie orantes dicere debemus, Dimitte nobis debita nostra. De illa enim sola sponsa testatur Augustinus quòd sit sine macula, lib. xx. de ciuitate dei, cap. xxv. & in lib. de hæresib. ad Quodvultdeum, cap. lxxxviii. Et beatus Hieronymus in commentariis super Hieremiam exponens. xxxi. caput Hieremiæ, circa finem capituli idem docet. Ex his ergo conuincimus fore necessarium vt nulla anima quæ aliquam habuerit maculam aut rugā, intret in gloriam cælestem antequam à tali macula mundaetur. At multæ sunt animæ quæ decedentes ab hoc seculo,

Lutherus.

I. Petri. iij.

Esai. xxxv.

Apoc. xxi.

Ephes. v.

Math. vi.

A seculo, plurimas habent peccatorum venialium sordes, quas nunquā dum hic viuerent mūdauerunt. Tales autem animæ non descendunt in infernum, quoniā nullus in charitate decedens propter sola venialia perpetuo damnatur. nec ad gloriam ascendunt, quoniam a foribus peccatorum venialium nondum sunt mundatæ. ergo oportet dare tertium locum in quo animæ illæ recipiantur quousque sint tanquam aurum in fornace mundatæ, vt sic purificatæ possint intrare in illam ciuitatem sanctam Hierusalem, in quam nihil coinquinatū intrat. Præterea supra docuimus in titulo de pœnitentia, post peccatū dimissum restare aliquam pœnam tolerandam pro punitione peccati, vt aliquo modo deo satisfaciatur peccator pro debito ad quod ex peccato tenebatur. Si ergo aliquis decedat post peccatum dimissum pro quo adhuc non satisfecit, percontari oportet hos hæreticos, quò vadat talis anima cum primum separatur à corpore. Non est certè æquum, neque decens misericordiam diuinam, vt descendat ad inferos propter peccatum quod iam illi dimissum est. Neque etiam est iustum, vt intret gloriam cælestem cū nōdum pro suo peccato satisfecerit, nec pro illo iustas luerit pœnas. Nā sicut nullū est bonū suo præmio frustratum, ita nullum est malum quod non oporteat esse punitum: esset autem malum absque punitione, si quis post peccatum dimissum pro quo non fuit in hac vita punitus, statim post mortem intraret in gloriam. Et certè (ni fallor) etiam si nullum esset scripturæ sacræ testimonium ad probandum purgatorium: ex his duabus collectionibus quas modo protulimus, apertissimè conuinci posset. Sed vt clarius veritas fidei omnibus pateat, oportet vt aliqua scripturæ testimonia proferamus. Apud Esaiam legimus, quòd abluet dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalē lauabit de medio eius in spiritu iudicii, & in spiritu ardoris. Et Malachias propheta ait, Ecce venit, dicit dominus exercituum: & quis poterit cogitare diem aduentus eius? & quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis cōflans, & quasi herba fullonum. Et sedebit cōflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui, & colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt domino offerētes sacrificia in iustitia. Ex quibus verbis satis aperte colligitur esse aliquas purgatorias pœnas in quibus animæ purgantur. Quòd si quis fortè dicat illa Malachiæ verba esse intelligenda de illa purgatione quæ fiet in die iudicii, in quo boni purgabūtur per hoc quòd separabūtur à malis: hoc non ita esse, verba ipsius Malachiæ ostendunt, quibus ait, Colabit eos quasi aurum & quasi argentum, & erunt domino offerētes sacrificia in iustitia, & placebit domino sacrificium Iuda & Hierusalem. Quibus verbis propheta docet eos qui mundabuntur, domino oblaturus sacrificia iustitiæ, hoc est seipsum iam iustificatos. tunc enim ipsi erūt hostiæ deo gratissimæ. Et ne quis miretur quòd hæc de igne purgatorii nos interpretati sumus, legat beatum Augustinū lib. xx. de ciuitate dei cap. xxv. Nam illo loco per hæc duo testimonia idem pater credit posse cōvinci esse purgatorias pœnas post hanc vitam. Rursum, ipse veritatis magister apud Mattheum ait: Quicūq; dixerit verbum cōtra filium hominis, remittetur ei: qui autem dixerit contra spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neq; in futuro. Quibus verbis satis apertè innuit aliquas esse culpas quæ in alio seculo remittuntur. Nam si nulla culpa in alio seculo remittitur, quid opus erat addere, neque in futuro? Satis enim erat dicere, non remittetur ei in hoc seculo. At cum nullum verbum fuerit ociosè aut frustra dictum à Christo, conuincitur ideo illam particulam esse additā, propterea quòd aliquæ culpæ in hoc seculo omnino dimittantur: aliæ videlicet veniales dimittantur in alio seculo cum pro illis in hac vita non fuerit satisfactum. Hoc testimonio vtitur beatus Gregorius ad probādum purgatoriū lib. iiii. Dialogorum cap. xxxix. Eodem vtitur beatus Bernardus sermone lxvi. super Cantica aduersus quosdam hæreticos qui se dicebant Apostolicos, negātes purgatorium. Deinde postquam beatus Paulus dixerat Christum esse fundamentū, statim subiungit, Siquis autem superædificat supra fundamentū hoc aurum, argentū, lapides preciosos, ligna, fœnum, stipulā, vniuscuiusq; opus manifestum erit. Dies enim domini declarabit, quia in igne reuelabitur: & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet. Si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Ex quibus verbis satis apertè colligitur purgatorius ignis. Nam quod ait, si cuius opus arserit, detrimentum patietur, non potest intelligi de peccato mortali nondum in hac vita dimisso, quoniam statim subiungit, ipse autem saluus erit. At qui in inferno sunt, nunquā saluabūtur. Alius ergo est locus in quo detrimentū patiūtur animæ, & postea saluantur. illū nos appellamus purgatoriū ignem. Quod si quis concedens locum purgationis, neget in eo esse ignem, sed animarū detrimentū quod patiuntur, dicens

Esaiæ iiii.

Malac. iij.

Math. xij

Apostolici.
i. Corin. iij.

solum esse priuationem visionis diuinæ, attendat quid dicat Paulus, Si cuius opus (inquit) ar-
 ferit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem. Ecce iam au-
 dis ignem in quo patitur detrimentū is qui saluāndus est. Verūm ne quis nos incuset quòd
 scripturam istam perperam simus interpretati, aliò eam detorquentes q̄ oporteat, duos aut
 tres proferam scripturæ sacræ clarissimos interpretes, quos in hac parte sum imitatus. Et
 primo in medium produco Origenem, qui homilia sexta super Exodum, pertractās illum
 Pauli locum, postq̄ dixerat per ligna fœnum & stipulam intelligi triplicem malorum viā,
 sic ait, Idcirco qui saluus fit, per ignem saluus fit: vt siquid fortè de specie plumbi habuerit
 admixtū, id ignis decoquat & resoluat, vt efficiantur omnes aurum bonū: quia aurum ter-
 ræ illius bonum esse dicitur, quam habituri sunt sancti: & sicut fornax probat aurum, sic ho-
 mines iustos tentatio. Veniendum est ergo omnibus ad ignem, veniēdum est ad conflato-
 riū. Sedet enim dominus & conflatur, & purgat filios Levi. Sed & illuc cū venit, si quis mul-
 ta bona opera, & parum aliquid iniquitatis attulerit: illud parum tanquam plumbum igne
 resoluitur ac purgatur, & totum remanet aurum purum. Et si quis plus illuc plumbi detule-
 rit, plus exurit, vt amplius decoquatur, vt & si purum aliquid sit auri, purgatum tādē re-
 spondeat. Quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc quod scriptum est, De-
 mergetur in profundum tanquam plumbum in aqua validissima. Hæc Origenes. Beatus
 Augustinus in Enchiridio ad Laurētium, postquam locum illum Pauli exposuerat de igne
 tribulationis in hac vita, cap. lxxix. sic ait, Tale aliquid etiam post hanc vitam fieri incredibi-
 le non est, & vtrum ita sit, quæri potest, & aut inueniri aut latere, nonnullos fideles per ignē
 quendam purgatorium, quanto magis minūsvē bona pereuntia dilexerūt, tanto tardius ci-
 tiusque saluari: non tamen tales de quibus dictum est quòd regnum dei non possidebunt,
 nisi conuenienter pœnitentibus eadem crimina remittātur. Hæc Augustinus. Et multo dif-
 fusius hunc Pauli locum pertractat & interpretatur de igne purgatorii sermone quarto de
 cōmemoratione animarum, qui habetur inter sermones de sanctis. Beatus Hieronymus in
 fine. xviii. libri commentariorum super Esaiam sic ait, Sicut diaboli, & omnium negatorum
 & impiorum, qui dixerunt in corde suo, non est deus, credimus æterna tormenta: sic pecca-
 torum atque impiorum, & tamen Christianorum, quorum opera in igne probāda sunt atq;
 purganda, moderatam arbitramur & mixtam clementiæ sententiam iudicis. Hæc Hiero-
 nymus. Beatus Gregorius lib. iiii. dialogorum cap. xxxix. hunc Pauli locum etiam citat ad
 probandum purgatorium ignem. Accedit ad hæc vniuersalis ecclesiæ consuetudo ab ipsis
 apostolis deriuata, & vsque ad hæc tempora seruata, per quam semper inter missarum solē-
 nia sacerdos pro defunctis orat deum, & pro illis offert deo sacrificium. Non autē orat pro
 illis qui iam deo quietē fruūt, quoniam illi non indigēt nostris orationibus, nec possunt
 etiam per illas vllō pacto iuari. Neque etiam orat pro illis qui sunt in inferno, quoniam
 frustra oraret, cum in inferno nulla sit redemptio. Cōvincimus ergo vt solum oret pro his
 qui sunt in purgatorio. Et hæc ecclesiæ cōsuetudo vetusta, tanti est momenti ad probandū
 purgatorium, vt etiam si scripturæ testimonium deesset ad illud probādum, hæc sola iuxta
 Augustini sententiam sufficeret. Nam in libro de cura pro mortuis agenda, postquam ostē-
 derat ex scripturis sacris prodesse defunctis ea suffragia quæ post mortē eorum fiūt, sic ait,
 Si nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua hac consuetudine claret
 autoritas, vbi in precibus sacerdotis quæ domino deo ad eius altare fundūt, locū suum
 etiam habet commendatio mortuorum. Hæc Augustinus. Omnia ergo illa testimonia quæ
 conuincunt suffragia quæ pro defunctis post eorum mortem fiunt, posse illis prodesse, etiā
 conuincunt & apertissimè ostendunt purgatorium, quoniam soli in purgatorio existentes
 possunt nostris orationibus aut aliis suffragiis iuari. Quapropter ad illum locū mittimus
 lectorem, videlicet ad titulū de suffragiis, vt eo loco capiat quæ hic desunt testimonia. Illo
 enim loco proferemus concilii Carthaginēsis decretum, quod huic negotio aptissime cō-
 uenit. De hac re scripsit Iohannes Eccius opus diffusum quatuor partitum libris.

Lutherus. **S**ecunda hæresis est qua docetur animas in purgatio existentes nō esse extra statum me-
 rendi aut demerendi. Huius hæresis author est Lutherus, docens animas in purgatorio
 posse adhuc mereri aut demereri. Hanc Lutheri insanam hæresim apertissimè da-
 mnat Sapiens, qui in Ecclesiaste sic ait. Quodcunq; facere potest manus tua, instanter ope-
 rare, quia nec opus nec ratio, nec sapientia nec scientia erunt apud inferos, quò tu prope-
 ras. Non enim dicit illa apud inferos absolutē non esse, quoniam sancti patres tunc tempo-
 ris apud inferos erant, in quibus tamen erat ratio, & sapientia: sed ideo dicit hæc apud infe-
 ros

EccPs. vi.

A ros nō esse, quia per illa iā iuuari nō possunt vt mereri valeāt. Et iterū apertius, Si ceciderit lignum ad austrum, aut aquilonē, in quocunq; loco ceciderit, ibi erit. Quę verba interpretans Hieronymus in commentariis super Ecclesiasten, sic ait, Lignum quod in hac vita corruerit, & conditione mortalitatis fuerit incisum, aut peccauit antē dum staret, & in boreę parte postea ponitur. aut si dignos austro fructus attulit, in plaga iacebit australi. Et parū infra, Nec enim possunt proficere si in pristinis sedibus perseuerēt. Hęc Hieronymus. Ex cuius verbis patet sapientis esse sententiam, neminem post hanc vitam p̄sse mereri aut demereri. Pręterea saluator noster apud Iohannem ait, Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. venit nox, quando nemo potest operari. In quibus verbis id aduertendū est, quōd non dixit, Venit nox, quando ego nō possum operari: sed ait, vt in vniuersum de omnibus loquī videatur, Venit nox, quando nemo potest operari. noctem appellās mortē, post quam non licet operari. Augustinus hunc locum pertractans, tractatu. xliiii. super Iohannem sic ait, Operetur ergo homo dum viuit, ne illa nocte pręueniatur, vbi nemo possit operari. Modō est vt operetur fides per dilectionem: & si modo operamur, hic est dies, hic est Christus. Audi promittētem, & ne arbitreris absentem. Ipse dixit, Ecce ego vobiscū sum. Hęc Augustinus. Et beatus Chrysostomus eodem modo interpretatur illa verba. Nam homilia. lv. super Iohannem sic ait, Sanē magnum hoc est, donec dies est, dum licet hominibus in me credere. Dum hęc durat vita, laborandum est: venit nox, hoc est futurum tempus quando nemo operari potest. Non dixit, quando non potero operari, sed nemo potest operari. Et parum infra, Christus mortem futurum tempus appellat, quoniam peccatores nihil operari poterunt. Hęc Chrysostomus. Et beatus Hieronymus in cōmentariis super epistolam ad Galatas exponens illud eiusdem epistolę, Dum tempus habemus, operemur bonū, illa Christi verba eodem modo interpretatur. Sic enim ait, Tempus sementis (vt diximus) tempus est pręsens, & vita quā currimus. In hac licet nobis quod volumus seminare. Cum ista vita transierit, operandi tēpus auferetur. Vnde & saluator ait, Operamini dum dies est: veniet nox, quando iam nullus poterit operari. Hęc Hieronymus. Ad eundem modum illa Christi verba interpretatur Origenes, qui in expositione psalmi. xxxvi. ita inquit, Saluator noster ait, Veniet nox, quando nemo potest operari. Et hoc dicit de illo tempore quod erit post hoc seculum, quo vnusquisque recipiet pœnas. Tunc ergo dicit mortem illam futuram, quum iam nemo potest operari aliquid, sed vnusquisque tunc pascitur ex operibus suis quę hic positus operatus est. Hęc Origenes. Ecce quatuor sacrę scripturę illustres interpretes, qui omnes concorditer sentiunt noctem illam in qua iuxta sententiam saluatoris nemo potest operari, esse tempus post mortem. Prudens ergo lector cōsideret num iustius sit vni Luthero in interpretatione scripturę sacrę assentire, quā tot clarissimis viris quorum doctrina fulget ecclesia vt sol & luna. Rursum, beatus Paulus in posteriore epistola ad Corinthios hoc ipsum apertē docet, ita dicens, Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit siue bonum siue malum. Ecce iuxta Paulum nullus accipiet nisi secundum proportionem eorum quę gessit in corpore: ergo postquam animę sunt exutę corporibus, nihil amplius mereri poterūt. Vt autem clarius Pauli sententia in hoc loco appareat, operę precium erit videre qualiter doctissimus vir Erasmus Roterodamus hunc locum transtulit. Sic enim eius translatio habet. Omnes enim nos manifestari oportet coram tribunali Christi, vt reportet vnusquisq; ea quę fiunt per corpus, iuxta id quod fecit siue bonum siue malū. Quę verba vt sunt propinquiora veritati Gręci sermonis, ita etiam clarius & apertius explicant Pauli sensum, & fidem catholicam, qua creditur post mortem non esse tempus merendi aut demerendi. Et in epistola ad Galatas idem apostolus ait, Bonum autem facientes non deficiamus. tempore enim suo metemus non deficientes: ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes. Quem locum exponens Theophylactus ait, Quemadmodum non semper ferendi tempus, ita nec metendi occasio semper offertur. Quod sanē & virginum illarum & Lazari exemplo profertur. Quandiu autem nobis in hac vita suppetit ætas, non solum in pręceptores, sed in gentiles ipsos & Iudęos quę bona sunt operemur, hoc est, beneficentiā vramur & eleemosyna. Hęc Theophylactus. Ex cuius verbis patet, tēpus illud quod habemus ad bene operandū, esse tempus huius vitę, & non tempus post mortem, quoniam a mortuo velut qui non est, perit confessio. Contra hunc errorem scribit Iohannes Rossensis episcopus articulo. xxxvii. in eo opere quod fecit pro assertionē damnationis quorūdam articulorū Lutheri factę a Leone decimo. Scribit etiam Iacobus Latomus in eo opere quod edi-

Ecclesi. xl.

Iohan. ix.

Galat. vi.

Iohan. ix.

ii. Cor. v.

Galat. vi.

100
 Lutherus. **T**ertio pro assertione censuræ Louaniensis aduersus Lutherum. alios autem si qui sunt, nō vidi. **F**
 Tertio hæresis etiam est à Luthero inuenta, & ex præcedenti deducta. Ex hoc enim erro-
 re quo docet animas in purgatorio posse mereri & demereri, colligit eas nō esse de
 sua salute securas: & ita corruptam & putridam aquam ex vitiatō fonte deducit. Qua
 propter prostrata hæresi præcedenti, quæ est huius fundamentum, hæc nullo pacto stare po-
 terit, quin statim corruat. Nam si animæ quæ purgantur, nec mereri nec demereri possunt,
 & hoc eas non latet, cōvincitur eas esse de sua salute securas. Nulla est enim anima quæ pur-
 getur, nisi quæ in Christo fundata est. & quia super hoc fundamentum superædificauit li-
 gnum, foenum, & stipulam, id est leuia quædam & venialia peccata, ideo detrimētum pa-
 titur, vt iuxta Pauli sententiam, salua fiat, sic tamē quasi per ignem. Si anima quæ purgatur,
 charitatem habet, & illam iam (vt in præcedenti hæresi ostendimus) amittere non potest,
 ergo secura est de sua salute. Charitatis enim pignus quoddam est spiritus, & arra quædam **G**
 felicitatis æternæ, per quam spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filii
 dei. Quod si filii, & hæredes: hæredes quidem dei, cohæredes autem Christi. Ex quibus ma-
 nifestè patet omnem animam quæ purgatur, cum iam sciat se esse in charitate, esse certam
 & securam de sua salute. Præterea credendum est omnes animas antequam in purgatorium
 coniciantur, prius de factis & dictis examinari, & earum examine facto mitti ad purga-
 torium. Alioqui esset ordo præposterus si prius poenas luerent, & postea producerentur ad
 examen, vt de illis sententia feratur. Oportet ergo vt primū examinati rationem red-
 dant, & sua merita & demerita plene agnoscant, & postea dicatur illis sententia. Ex quo iu-
 dicii ordine conuincitur vt animæ omnes quæ ad purgatorium mittuntur, certæ sint & se-
 curæ de sua salute, quoniam agnoscunt ex sententia in se dicta, quod mox vt purgatæ fue-
 rint, in cælestem gloriam admittentur. Rursum, percontari oportet Lutherum an ipse cer-
 tō credat animas quæ purgantur, esse iam extra periculum, an non. Si nō credit eas esse ex-
 tra periculum: ergo purgatorium iuxta eum erit etiam sicut vita præsens tentatio quædam, **H**
 & militia, & stadium in quo qui currit aut certat, incertus est de victoria. At ex sentētia Iob
 constat militiam aut tentationem esse vitam hominis super terram. quod si etiam vita ho-
 minis subtus terram esset militia, frustra addidit cum de vita hominis diceret, super terrā.
 Si vero Lutherus certo credit animas quæ purgantur, esse extra periculum, qualiter ipsamet
 anima quæ purgatur, hoc ignorat? Nunquid per mortem oblita est eorum quæ antè sciebat?
 Si nos sumus certi animas in purgatorio existentes esse iam in tuto: multo magis ipsemet
 animæ erunt certæ de sua salute, cum in illis sit eadem fides, spes, & charitas, & in illis e-
 tiam corpus corruptibile non aggrauet animam, nec intellectus earum mendicet à visibili-
 bus notitiam inuisibilium, sed seipsas nudas clarè intueatur. Verū hic fortè aliquis posset
 obijcere nobis illud quod ecclesia canit in p̄cibus quas pro defunctis effundit coram deo,
 A porta inferi erue domine animas eorum. & illud, Domine Iesu rex gloriæ libera animas **I**
 omnium fidelium defunctorum de poenis inferni, & de profundo lacu: libera eas de ore le-
 onis, ne absorbeat eas tartarus, &c. Si animæ essent de sua salute securæ, superuacaneū esset
 orare pro illis vt eruantur ab inferis, ad quos etiam si pro illis ecclesia non oraret, iam de-
 scendere non possunt. Respondeamus iuxta Bedæ sententiam, purgatorii locum esse maxi-
 me vicinum inferno, & propter hanc vicinitatem, & propter maximam convenientiam &
 similitudinem poenarum vtriusq; loci, purgatorii locum aliquando vocari nomine inferni.
 Hoc autem ex eo conici potest, quod locus ille in quo erant sancti patres ante Christi mor-
 tem, qui locus in euāgelio dicitur sinus Abrabæ, sæpenumero vocatur nomine inferni, & no-
 mine lacus: cū tamen in illo loco mitius fuerint animæ tractatæ quā in purgatorio. Pro-
 pheta regius ait, Deus redimet animam meam de manu inferi. Et iterum, Eruisti animam
 meam ex inferno inferiori. Et certum est prophetam non descendisse ad illum locum poe-
 narum in quo sunt damnati. Et propheta Zacharias ait, Tu in sanguine testamenti tui edu-
 xisti vinctos qui erāt in lacu in quo nō est aqua. Quib? verbis designās liberationē anima-
 rum per Christum factam, appellauit locum in quo animæ sanctorum erāt, lacum in quo
 nō est aqua. Multo ergo melius poterit appellari lacus purgatorii, in quo acerbissimas ani-
 mæ tolerant poenas, infernus & lacus. Et vt ab hoc loco & à poenis eius animæ liberentur,
 orat ecclesia. Possumus aliter & fortè melius respondere, dicentes non semper dubitari de
 illis quæ petuntur, an ita futura sint vt petuntur. Nā sæpissime petuntur illa quæ certō sciun-
 tur euentura vt petuntur: & huius rei plurima sunt testimonia. Ecclesiasticus siquidem deū
 orans sic ait: Da mercedem sustinentibus te, vt propheta tui fideles inueniantur. Nullus ta-
 men

Amen sanæ mentis dicet Ecclesiasticum dubitasse de fidelitate prophetarum dei. Paulus certus erat se non separandum à charitate dei: certus etiam erat coronam iustitiæ à iusto iudice deo paratam sibi esse: orabat tamen deum vt illam assequi mereretur. Et si cui prædestinatio sua fuisset nota, orare nihilominus deberet deum pro suæ prædestinationis impletione: vt (iuxta Petri apostoli sententiam) per bona opera certā faceret suam vocationem. Sic etiam ecclesia quanuis certo sciat animas existentes in purgatorio non fore ad inferos damnandas, pro illarum tamen liberatione orare non desinit. Aduersus hunc errorem scribit Iohannes Roffensis episcopus eodem loco, quo aduersus præfatam hæresim secundam. ij. Petri. i.

Quartam hæresim etiam Lutherus inuenit, qua docet animas sine intermissione peccare in purgatorio, quandiu quærunt requiem, & horrent pœnas, quia quærunt (vt dicit) quæ sua sunt, contra voluntatem dei. Et certè si res ita se haberet vt Lutherus docet, nihil aliud esset animas purgare, quàm laterem lauare, aut littus arare. Nam si animæ quæ purgantur, sine intermissione peccant quandiu horrent pœnas: cum omni tempore horreant pœnas, quia horror pœnarū est omnibus à natura insitus: sequitur quòd omni tempore peccant, & per consequens propter peccata illa erunt iterū purgandæ. Et cum illorum peccatorū purgatione etiā horrebunt pœnas, sequitur quòd tunc etiam peccabunt, & quòd opus erit etiam eis vt ab illis peccatis iterum purgentur. Et ita esset abeundū in immensum sine fine. Præterea, supra in expugnatione hæresis secundæ de purgatorio, ostēdimus ex sacris literis neminem post mortem posse aut mereri, aut peccare, peccato quidem quod sit illi imputandum: ergo animæ quæ purgantur, quanuis horreant pœnas, non tamen peccant. Rursum, etiam si animæ in purgatorio peccare possent, per hoc tamen quòd quærunt requiem, & horrent pœnas, non peccarent. Nam Dauid non peccauit cum dixit, Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciē dei. Paulus etiam vas electionis ait, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Si hi non peccauerunt optantes requiem, cur animæ in purgatorio peccabunt cum suam requiem optauerint? Et de horrore pœnarum cōstat non esse peccatum, cum hic non proueniat ex deliberatione, sed ex natura, cum omnibus sit à natura insitum pœnas horrere. Christus enim propinquus passioni (ait Marcus) cœpit pauere & tēdere, & dixit tribus discipulis quos secum ad orationem sequestrauerat, Tristis est anima mea vsque ad mortem. At Christus neque peccauit vnquam, neque peccatum cogitare potuit: non est ergo peccatum pœnas aut molestias horrere, præsertim cum id non ex deliberatione, sed ex quodam naturali horrore fit. Lutherus.

D FRATRIS ALFONSI DE CASTRO, MINORITAE SAMORENSIS, ADVERSVS OMNES
Hæreses Liber XIII.

Regnum dei.

E hac re fuit quidam error Cerinthi dicentis regnum Christi futurum terrenum post resurrectionē, & in regno illo futuras esse carnis delicias: quod regnum dicebat duraturum in hac vita per mille annos. Verū de hoc errore iam supra disputauimus libro tertio in titulo de beatitudine, hæresi secunda. Et si quæ sunt aliæ hæreses quæ ad hanc materiam spectent, sub illo titulo sunt à nobis collocatæ. Cerinthus.

Reliquiæ sanctorum.

Vvicleff.

Vvicleffistæ, qui ad hoc nati esse videntur, vt omnem ritum ecclesiasticum tollerent, omnes cæremonias ab ecclesia abigerent, inter alias suas blasphemias hanc vnam docent, reliquias videlicet sanctorum, hoc est carnes & ossa hominis mortui, non debere à populo venerari, neque à monumento foetido extrahi, nec in capsula aurea vel argentea reponi: quia

sic faciētes (vt illi aiunt) non honorant deum, & sanctos eius: sed idololatriam committunt.

Guilielmus Albus.

Hos Vvicleffistas sequuti sunt impii Lollardi, quorum vnus vocatus Guilielmus albus, patria Anglicus, publicè & in iudicio pro tribunali in Anglia hæc omnia non erubuit fateri. Sed non sunt hi primi huius hæresis inuētores. Nam ante hos ferè per nongentos

Vigilantius

annos fuit Vigilantius quidam Gallus Barchinonēsis ecclesiæ presbyter, qui (vt infra dicemus) dixit sanctos non esse orandos. & quò magis sanctis, in quorum sortem ipse computandus non erat, detraheret, docuit sanctorum corpora non esse veneranda. Sed neque hic

Eunomius

Vigilantius primus extitit huius hæresis author, quoniam ante illum fuit Eunomius, non tamen longo tempore illum præcessit. De Eunomio autem Hieronymus testatur illum hæc

Hieronymus.

peste fuisse infectum. Nam in libello quem aduersus Vigilantium scripsit, hæc illi ait, Rides de reliquiis martyrum, & cum authore huius hæreseos Eunomio ecclesiis Christi calumniam struis. Hæc Hieronymus. Verùm hoc inter Vigilantium & Vvicleffistas interest,

quòd Vigilantius solam sanctorum venerationem odit, Vvicleffistæ autem in hoc Vigilantio pestilentiores, sicut non patiuntur sanctorum reliquias venerari, ita nec Christi saluatoris nostri reliquias adoratione aliqua dignas esse censent. De reliquiis Christi adorā-

dis nihil nunc dicere statui, eò q̃ supra in titulo de adoratione hæresi prima aduersus eisdem Vvicleffistas pugnaui pro adoratione crucis dominicæ: quo loco non nihil obiter diximus de Christi vestibus, & aliis Christo adiacentibus. Nam quod de cruce dominica ibi-

dem diximus, de aliis etiam omnibus Christo adiacentibus, puta de vestibus, de gladio si quem habuisse constiterit, de mensa in qua comedit, de linteo quo manus absterxit, & de

Damascen⁹

quibuscunque aliis similibus contactu suæ viuificæ carnis sanctificatis idem dici potest: quoniam (vt ait beatus Damascenus libro quarto de fide orthodoxa, capite tertio) si amatorum diligibilis domus, & lectulus & hortus, quāto magis quæ dei & saluatoris, p̃ quæ

Hieronymus.

& saluati sumus? Hæc Damascenus. Præsepe etiam & sepulchrum saluatoris nostri adorātur. Nam beatus Hieronymus ita faciendum censet, qui libro tertio contra Ruffinū se hoc fecisse testatur, sic inquit, Conscendi in Aegyptum, lustraui monasteria Nitriæ, & inter sanctorum choros aspides latere conspexi. protinus cōcito gradu Bethehem meam cō-

uersus sum, vbi adoraui præsepe & incunabula saluatoris. Et in epitaphio Paulæ, illam sanctam Paulam laudat, quòd præsepe in quo recēns natus Christus iacuit, & sepulchrum in quo mortuus iacuit, adorauit. Et de hoc satis. Ad sanctorum igitur reliquias nos transferamus, & ostendamus illas esse aliqua veneratione dignas, quanuis non tanta sicut Christi:

quoniam nec ipsorum animæ, propter quas alia illorum venerantur, sunt tanto honore dignæ, quanto Christus, propter quem etiam & non propter seipsa adorantur illa quæ Christo adiacent. Singula igitur quæ sanctis in veneratione exhibentur, suo ordine discutiamus.

Primum igitur venerationis sanctorum testimonium est, quòd basilicæ in illorum honorem ex ecclesiæ institutione fiunt: & qui hoc non esse faciendum docēt, ecclesia eos anathematizat. Nam concilium Gangrēse capite vigesimo suorum decretorum sic ait. Siquis

Concilium Gangrense

per superbiam tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, vel accusauerit, vel etiam oblationes quæ ibidem celebrantur, sper-

Dionysius Ariopagita.

nēdas esse crediderit, anathema sit. De sanctorum corporibus honeste tumulādīs antiquissimus est ecclesiæ ritus, ab Apostolorū tēporibus hucusq; deriuatus. Nam beatus Dionysius Ariopagita Pauli apostoli discipulus capite septimo ecclesiasticæ hierarchiæ in hunc modū de hac re scribit. Hæc perficiens summus sacerdos, reponit in domo preciosa corpus cū

aliorū æquè potētū corporibus. Si enim in anima & corpore deo amabilē vitā, qui dormiuit viuebat, p̃ciosum erit cū sancta anima cōmilitās ei corpus secūdū diuinas collationes, vbi diuina iustitia cū proprio corpore donabit retributas quietes tanq̃ coeūti & cōpartici-

pātī sacre aut cōtrariæ vitæ. Propter qđ & sacrorū diuina legislatio diuinas cōmunicationes ambobus donat. Animæ quidē in pura cōtēplatione & sciētia p̃fectorū, corpori verò per diuinissimū tanq̃ in imagine vnguētū, diuinęq; cōmunicationis sacratissimū symbolū,

totū hominē sacrificās, & vniuersalē eius salutē sacrificās, & cōsummatissimā ipsius resurrectionē futurā fore denūciās. Hacten⁹ beatus Dionysius. In quib⁹ verbis b. Dionysius apertē

satis

A satis indicauit sanctorum corpora post mortem in preciosa domo reponi: & causam propter quam sic fieri oporteat, expressit, quia videlicet illa sanctorum corpora sanctis suis animabus ad bonum sunt cooperata, & instrumenta quaedam animarum fuerunt quibus multa ad dei honorem & suam salutem illae operatae sunt. Haec tamen de illis dicta sunt quorum merita in vita claruerunt, aut martyrio vitam finierunt. Horum enim corpora statim post mortem venerationem meruerunt, & ideo in preciosa domo à summo sacerdote reponi dicit. De aliis vero, quorum vita non fuit miraculorum operatione manifesta, & ob hanc causam non sunt eorum corpora precioso loco tunc recondita, si post mortem, deo ita volente, illorum preclara merita magis mundo innotescunt, transferuntur ad honestiorem locum illorum corpora, & maiori honore dignantur. Ad cuius rei confirmationem, praeter vetustissimam ecclesiae consuetudinem, quae maximi est ponderis, sunt etiam plurimorum sanctorum virorum testimonia, quae ita fieri docent, & factum laudant. Et ante omnia patrum veteris testamenti exempla proponere placuit, ut impii Vvicleffistae agnoscant non esse recetem hunc ecclesiae ritum de transferendis corporibus sanctorum. Nam corpus Iacob patriarchae translatum est ab Aegypto in terram Chanaan contra faciem Mambrae, & ibidem sepultum magna cum veneratione filiorum suorum, & seniorum Aegypti. Neque hoc casu factum est, sed ipsemet Iacob in Aegypto existens, antequam moreretur, sic fieri praecipit, dicens, Ego congregor ad populum meum: sepelite me cum patribus meis in spelunca duplici quae est in agro Ephron Hethaei contra Mambre in terra Chanaan, quam emit Abraham cum agro ab Ephron Hethaeo in possessionem sepulchri. Et Ioseph patriarcha sanctus etiam ipse in Aegypto similiter existens, cum propinquus esset morti, dixit fratribus suis. Deus visitabit vos, asportate ossa mea vobiscum de loco isto. Et huius praecipi postea memor Moyses cum populum dei ab Aegypto eduxit, ossa Ioseph secum tulit. Exeant nunc Vvicleffistae, & filios Israel, videlicet Ioseph & fratres illius, & Moysen & alios, idololatrias appellent, eo quod hunc honorem ossibus Iacob & Ioseph detulerunt. Ad sanctos noui testamenti descendendo, in quorum corporibus tot factae sunt translationes, ut operosum nimis esset vel centesimam illorum partem referre. Quapropter vnam & alteram referam. De sanctis Gervasio & Prothasio, quorum corpora omnibus ferè ignota, & ideo minus decentibus sepulchris recondita fuerant, beatus Ambrosius, cui illorum corpora reuelata sunt, scribens haec ait, Iussi eruderari terram eo loci qui est ante cancellos sanctorum Felicis & Naboris: inueni signa conuenientia. adhibitis etiam quibus per nos manus imponenda foret, sic sancti martyres eminere coeperunt, ut adhuc nobis silentibus arriperetur urna, & sterneretur prona ad locum sepulchri. Inuenimus mirae magnitudinis viros, ut prisca aetas ferebat, ossa omnia integra, sanguinis plurimum. ingens concursus populi per totum illud biduum. Quid multa? coddimus integra, ad ordinem transtulimus vespere iam incubente ad basilicam Faustae. ibi vigiliis, tota nocte manus impositio: sequenti die transtulimus ea in basilicam quam appellant Ambrosianam. Dum transferimus, caecus sanatus est. Haec Ambrosius. Quid ad haec dicet Vvicleffistae? forte etiam danare non verebuntur Ambrosium, propterea quod istorum sanctorum martyrum corpora in honestiorem & preciosiorē locum transtulerit. Verum quo pacto translationem illam culpae poterunt, quam deus tanto miraculo confirmare voluit, ut eo temporis articulo quo illa corpora transferebantur, caeco visum restituerit? Quod si hoc verum esse negant, & Ambrosio quauis sancto velut vnico testi diffidunt, producant eisdem miraculi alterum testem, non quidem auritum, sed oculatum, beatum Augustinum: ut in ore duorum maneat haec veritas stabilita. Beatus namque Augustinus libro vigesimo secundo de ciuitate dei capite octauo sic ait, Miraculum quod Mediolani factum est cum illic essemus, quando illuminatus est caecus, ad multorum notitiam potuit peruenire: quia & grandis est ciuitas, & ibi erat tunc imperator, & immenso populo teste res gesta est concurrente ad corpora martyrum Prothasii & Gervasii. Quae cum laterent, & penitus nescirentur, episcopo Ambrosio per somnium reuelata, reperta sunt: vbi caecus ille depulsis veteribus tenebris diem vidit. Haec Augustinus. Alterum huius rei proponam exemplum à sancto Cornelio papa & martyre nobis propositum, qui sanctorum Petri & Pauli corpora in varia loca transtulit. Nam ipsemet testatur se hoc fecisse, qui in quadam epistola sua sic ait, Quapropter rogo vos nobis congratulari: quia rogatu cuiusdam deuotae foeminae atque nobilissimae matronae Lucinae, leuata sunt corpora Petri & Pauli de Catacumbis: & primo quidem beati Pauli corpus leuatum silentio, ac positum est in praedium praedictae matronae via Hostiensis, ad latus vbi decollatus est. Postea vero beati Apostolorum principis Petri accepimus corpus, & cōdecenter posuimus illud iuxta

Gene. l.

Gene. xlix.

Gene. l.

Exodi. xij.

Ambrosius

Augustin.

Cornelius
papa.

locum ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum episcoporum, in templo Apollinis in monte aureo, in Vaticano palatii Neronis, tertio calendarum Iuliarum die, orantes deum & dominum nostrum Iesum Christum ut intercedentibus suis sanctis apostolis, maculas vestrorum purget peccatorum, & in sua vos conseruet voluntate diebus vitae vestrae, & in fructu boni operis vos perseuerabiles reddat. Hæc Cornelius papa & martyr, cuius vitam & opera ab eo gesta, martyrium pro Christo consummatum maxime commendat. Et ut finem huic liti imponam, Augustinum profero in huius rei testimonium. Is enim lib. primo de ciuit. dei cap. xiii. de corporibus sanctorum honorandis hæc ait, Nec ideo tamen continenda sunt corpora defunctorum, maxime iustorum atque fidelium, quibus tanquam organis & vasis ad omnia opera sanctus usus est spiritus. Si enim paterna vestis & annulus, ac si quid huiusmodi tanto charius est posteris, quanto erga parentes maior extitit affectus, nullo modo ipsa spernenda sunt corpora, quæ utique multo familiarius atque coniunctius quam quælibet indumenta gestamus. Hæc enim non ad ornamentum vel adiutorium quod exhibetur extrinsecus, sed ad ipsam naturam hominis pertinet. Unde & antiquorum iustorum funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratae, & sepultura prouisa: ipsique dum viuerent, de sepeliendis vel transferendis suis corporibus, filiis mandauerunt. Hæc Augustinus. Et epistola ceterisimam tertiam commendat idem sanctus matrem quandam viduam & filiam eius virginem propter reliquias Stephani martyris quas secum deferrebat, sic inquires, Portant sane secum reliquias beatissimi & gloriosissimi martyris Stephani, quas non ignorat sanctitas vestra, sicut & nos fecimus, quæ conuenienter honorare debeatis. Hæc ille. Beatus Augustinus testatur se honorasse reliquias sancti Stephani: & alios ut id faciant hortatur. Et libro. xxii. de ciuit. dei cap. viii. plurima recenset miracula quæ ante corpus illius sancti ob illius merita deo facere placuit. Quid ergo impii vitaleffitis contra tot sanctorum testimonia oblatrant & sanctorum venerationi detrahunt? Sed dicunt, Mortua sunt corpora, nec sentiunt ut eorum animæ, non ergo licet ea venerari, aut honorem ullum illis exhibere. O forte argumentum. non sunt forte memores quod Christus saluator noster Saduceis negantibus resurrectionem apud Matthæum dixit: Deus Abraham, deus Isaac, & deus Iacob: non est deus mortuorum, sed viventium. Viuit ergo deo sancti, propter quæ famem, sitim, & alias corporis ærumnas & cruciatus tolerauerunt. Esto illorum corpora non viuunt vitaleffitis, viuunt tamen deo: in cuius conspectu sunt omnia quæ illorum corpora pro deo sustinuerunt. Esto etiam nullatenus viuunt: nunquid ideo nullo honore sunt digna? Non vivebat arca testamenti, non sentiebant tabule intus latentes, non manna, non vrna: non sentiebat virga, immo nec vivebat, quæ olim fröderat. Et tamen his rebus magnus est olim datus honos, adeo ut nulli præterquam sacerdoti arcam tangere liceret. Et cum illam David educeret de domo Obeth, accinctus erat Ephod lineo, & omnis domus Israel ducebatur in iubilo, & clamore buccinæ. Et huic arcæ quasi diuinos impedit honores, dicente scriptura, Et David saltabat totis viribus ante dominum. Et rursus. Cumque intrasset arca domini in ciuitatem David, Micol filia Saul prospiciens per fenestram vidit regem David subsilietum atque saltantem coram domino. Et cum illum Micol ob hanc causam reprehenderet, respondit David: Ante dominum qui elegit me potius quam patrem tuum, & quam omnem domum eius: & præcepit mihi ut essem dux super populum domini in Israel, & ludam, & vilior sum plusquam factus sum. Vides quantum cultum David exhibuerit arcæ domini: quia signum quoddam erat deum repræsentans, cum tamen non viueret, nec sentiret. Ad hunc modum sanctorum corpora venerari debemus, quauis non viuant, nec sentiant, sed quia animabus sanctorum fuerunt coniunctissima, & iuxta Pauli sententiam habitacula & templum sunt spiritus sancti. Sed forte non erubescit vitaleffitis Dauidem ob hanc causam reprehendere. Nec mirabor si tentauerint: nam qui omnes sanctos & vniuersam ecclesiam de hac re arguere non verentur, mirum non erit si Dauidem simul cum aliis sanctis ob eandem causam reum etiam facere contendat. Sed opus est ut nos de idololatria quam nobis obiciunt, purgemus. Nam eos omnes qui corpora sanctorum & illorum reliquias venerantur, idololatrias esse censent, propterea quod (ut ipsi aiunt) creaturis diuinos honores deferunt. Huiusmodi obiectioni ego respondere nolo, quia melius quam ego respondit Augustinus. is enim libro vigesimo secundo de ciuitate dei, capite decimo, hanc refellit obiectionem, sic inquires, Nos martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud deum viuunt spiritus, fabricamus: Nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed vni deo & martyrum & nostro sacrificium immolamus. Ad quod sacrificium sicut homines dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen a sacerdote qui sacrificat

A ficat, inuocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat, quanuis in memoriam sacrificet eorum: quia dei sacerdos est, non eorum. Ipsum verò sacrificium corpus est Christi, quod non offer tur ipsis, quia hoc sunt & ipsi. Hæc Augustinus. In quibus verbis præter intentum obiter annotare decreui quod ait corpus Christi esse sacrificium quod à sacerdote in altari deo of fertur. Quod testimonium apertè pugnat contra Lutherum & Oecolampadium. Nam Oecolampadius (vt in titulo de eucharistia indicauimus) negat in eo sacrificio verum cor pus Christi contineri, sed solum materialem panem. Lutherus autè etsi fatetur verum cor pus Christi Saluatoris illic adesse, negat tamen à sacerdote offerri: propter quod dicit mis sam non esse sacrificium. Sed aduersus hanc hæresim iam supra in titulo de missa abunde me dixisse arbitror. Verùm quoniam non erat prætereūdum quod nunc Augustinus dixit, obiter annotare decreui. Hunc igitur intermittentes sermonē, eò vnde digressa est, oratio nem reuocemus, & exultemus quòd tam facilè & luculenter aduersariorum calumniam bea tus Augustinus reiecerit. Sed quia nimis leniter & pro suo ingenio mansuetissime respon dit, & hi contra quos agimus, quemadmodum Phryges (vt est in prouerbio) nō nisi plagis emendantur, beatum Hieronymum, qui durius & acerbius pugnare solet, obiicio, vt illos Hieronym⁹ pro suis meritis tractet. Is enim beatus pater aduersus Vigilantium, qui huius erroris etiam exitit author, scribens, ita ait. Quis enim o insanum caput, aliquando martyres adorauit? Quis hominem putauit deum? Nōne Paulus & Barnabas cum à Lycaonibus Iupiter & Mer Actū. xiiij. curius putarentur, & eis vellent hostias immolare, sciderunt vestimenta sua, & se homines ef se dixerunt? Non quòd meliores non essent olim mortuis hominibus Ioue & Mercurio, sed quòd sub gentilitatis errore honor eis deo debitus deferretur. Quod & de Petro legi mus, qui Cornelium se adorare cupientem manu subleuauit, & dixit. Surge, nam & ego ho Actuum. x. mo sum. Et audes dicere, illud nescio quid, quod in modico vase trāsferēdo colis? Quid est illud, nescio quid, scire desidero. Expone manifestius, vt tota libertate blasphemēs: Puluiscu lum nescio quod in modico vasculo precioso linteamine circumdatum. Dolet martyrum reliquias precioso operiri velamine, & non vel pannis vel cilicio colligari, vel proiici in sterquilinum, vt solus Vigilantius ebrius & dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus quā do Apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus imperator, qui san ctas reliquias Andreæ, Lucæ, & Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas dæ mones rugiunt, & inhabitatores Vigilantii, illorum se sentire præsentiam confitentur? Sa crilegus dicendus & nunc Augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo pōst tempo re de Iudæa trāstulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed & fatui iudi candi, qui rem vilissimam, & cineres dissolutos in serico & vase aureo portauerunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, & tanta lætitia quasi præsen tem viuētemque prophetam cernerent, susceperunt, vt de Palæstina vsque Chalcedonem iungerentur populorum examina, & in Christi laudem vna voce resonarent? Hæc Hiero nymus: qui non contentus est Vigilantii calumnias refellere, nisi illum confoderet, & pro suo merito tractaret. Sed vt nullus cōtrouersię pateat locus, concilii generalis definitionē in medium proferam. Cōcilium nanq; Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, hāc Concilium Lateranēse. quę sequitur tulit definitionem. Cum ex eo q; quidam sanctorū reliquias exponunt vena les, & eas passim ostentāt, Christianæ religioni detractū sit sapius, ne in posterum detraha tur, præsentī decreto statuimus, vt antiquæ reliquiæ amodo extra causam nullatenus ostē dātur, nec exponātur venales: inuētas autē de nouo, nemo venerari præsumat, nisi prius au thoritate Romani pōtificis fuerint approbatæ. Prælati vero nō permittant eos qui ad corū ecclesias causavenerationis accedūt, variis figmētis aut falsis documētis decipi, sicut in ple risq; locis occasione quęstus fieri consuevit. Hactenus conciliū Lateranēse. Quæ verba ha bētur in volumine decretaliū epistolarū titulo de reliquiis & veneratione sanctorū. In qui bus verbis sicut sapiēter cauit ne nouæ reliquiæ faciliter honorētur sine Romani pontificis licētia: ita cōtrā concedit eas quæ iam exploratæ virtutis sunt, honorari. Et de hac re abun de me dixisse censeo, pro ea breuitate quā statui seruare. Scripsit aduersus hāc hæresim Hie ronymus libellū cōtra Vigilantiū, quo loco testatur ipse Tertullianū scripsisse insigne vo lumē quod vocauit Scorpiacū aduersus hāc hæresim, quę olin cōtra ecclesiā erupit, & re fert illā olim vocatā fuisse Cainā heresim. Vnde cōstat Eunomiū etiā nō fuisse huius hære sis inuentorē, sed longo tēpore illū præcessisse: quæ multo tēpore dormiēs, postea ab Euno mio, dein à Vigilatio, demum à Iohanne Vvicleff suscitata est. Scripsit etiā aduersus hanc hæresim Thomas Vvalden in opere illo insigni quod fecit de sacramentalibus.

Restitutio.

Græci.

Erasmus.

Thobi. iij.

Math. xxij.

Ro. xvij.

Thobi. ij.

Ezechi. 33

Augustinus

Hiere. vi.

St quædam hæresis asserens non esse necessariam rei furto sublata restitutionem, ut quis vitam possit assequi æternam. Hanc hæresim inter alios Græcorum errores recenset Guido Carmelita, qui ait quod Græcorum sacerdotes, pro furtis, usura, rapina manifesta, non iniungunt ut satisfaciât aut reddant, sed oleo simplici inungunt raptorem, quem astringunt ut aliquam pecuniæ portionem illis distribuat, ut absolutionem illi impendant: quam pecuniam à fure aut rapto-
 re recipiêtes, ipsum raptorem absoluunt. Erasmus Roterodamus de hac re non parvam præbuit ansam suspicionis. Nam in annotationibus super novum testamētum, innuit restitutionem rapinæ non esse faciendam, sed satis esse eleemosynam facere, ut furti & rapinæ peccatū deleatur. Et nequis verbis meis fidem derogat, putas me hoc falsò tribuere Erasmo, verba illius quæ in quarta huius operis editione habentur, referam. Is enim Erasmus in annotationibus super. xi. cap. Lucæ, pertractans illud saluatoris dictum, Quod superest, date eleemosynam: post multa denique hæc dicit. Illud annotandum, cum modo fecerit mentionem rapinæ, in remedio non fieri mentionem restitutionis: tantum pollicetur eleemosyna data omnia fore munda. Hæc Erasmus. Quid hæc verba doceant, lector prudens & candidus facile intelliget. Verum hæc suspicionem in quinta eiusdem operis editione Erasmus amovit, quoniam post verba illa quæ proximè citauimus, hæc quæ sequuntur addidit. Sed qui iubetur dare iis quibus nihil debet, multo magis iubetur reddere siquid cui debet. Quæ verba omnem prorsus tollunt de restitutione non facienda suspicionem. De hac tamen re admonere volui lectorem, ne si fortè in tertiam aut quartam operis illius editionem inciderit, verba Erasmi quæ illic habentur legens, illius autoritate fretus in hunc fortè labatur errorē. Nam in verbis illis quæ in quarta editione habebantur, magnam erroris præbuerat occasionem, propter quod huic malo mederi voluit. Vtinam hanc mentem in cæteris suis erroribus habuisset. Sed iam ad Græcorum errorem accedamus, & ostendamus quam aliena sit à fide catholica hæc sententia.

Primò hæc sententia pugnat apertè cum lege nature, quæ ait, Ne feceris alicui quod tibi oderis fieri. Et rursum. Diliges proximum tuum sicut teipsum. At rarus est qui non odiat se re sua spoliari. Et quisque iuste optare potest, ut quod sibi furto sublatum est, restituatur: hoc igitur alteri quem vi spoliavit, viceversa reddere tenebitur. Præterea Paulus apostolus hoc præcipit, sic inquit. Omnibus reddite debitum: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui honorem, honorem: cui timorem, timorem. Nemini quicquam debeatis, nisi ut inuicem diligatis. In quibus verbis postquam omnibus debita reddenda præcepit, ne fortè solo præcepto parum dixisse videretur, prohibitionem, quæ fortius & perpetuum est vinculum, subiunxit, dicens. Nemini quicquam debeatis. Deinde, sanctus ille Thobias cum vocem balatis hoedi, quem vxor illius domum detulerat, audiuit, dixit. Videte ne fortè furtius sit, reddite eum dominis suis: quia non licet nobis aut edere ex furto aliquid, aut contingere. Rursum deus ipse ab illo qui veram agit poenitentiam, exigit ut rapinam restituat, si suorum peccatorum remissionem impetrare optat, sic inquit. Si dixero impio, morte morieris: & egerit poenitentiam à peccato suo, feceritque iudicium & iustitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquam iniustum: vita viuet, & non morietur. Omnia peccata eius quæ peccauit, non imputabuntur ei. Nihil hoc testimonio apertius dici potuit. Nam hac lege & conditione promittit deus se poenitenti peccata donaturum, si rapinam reddiderit. Quo fit, ut conditione sublata, hoc est non reddita rapina, deus peccata non dimittat. Unde beatus Augustinus in epistola ad Macedonium ait. Si res aliena propter quam peccatum est, reddi possit, & non redditur, poenitentia non admittitur, sed simulatur. si autem veraciter agitur, non remittitur peccatum nisi restituatur ablatum. Hæc Augustinus. Quæ verba habentur in volumine decretorum decimaquarta quæstione sexta. Vereantur ergo sacerdotes Græcorum, fures & raptores à rapina absoluere, quos deus sine restitutione absoluere non vult. De his enim sacerdotibus Hieremias propheta mihi dixisse videtur cum ait, Curabant contritionem filiarum populi mei cum ignominia, dicentes, pax, pax, & non erat pax. Cum ignominia contritionem filiarum populi curat, qui peccati & non legitime poenitenti facile absolutionem impendit. Neque opus est ut aduersus tam pestiferum errorem amplius immoremur.

Resurrectio,

Resurrectio.

Multi ex vetustis hæreticis negauerunt carnis resurrectionē esse futuram. Quæ hæresis apud Iudæos fuit primum orta. Nam Saducæi (vt patet ex euangelio Matthæi) negabant carnis resurrectionē. Ex illis autē qui semel Christū per baptismum induerunt, primus qui hanc hæresim suscitauit, fuit Simon ille Magus, de quo in Actibus Apostolorum fit mentio. Hoc enim illi impingit

Augustinus, quanuis Tertullianus in libro de hæresibus de hoc Simone faciens sermonem nihil tale illi tribuit. Basilidem tamen dicit in hunc errorem fuisse lapsum, cui similem errorem non tribuit Augustinus. Hymeneus & Philetus teste Apostolo Paulo dixerunt re-

surrectionem iam esse factam, nec amplius futuram. Carpocratitæ etiam (vt Augustinus ait) negarunt carnis resurrectionem. Valentinus & Apelles iuxta Augustinum & Tertullianum hoc idem senserunt. Marcioni & Ophitis hoc idē tribuit Tertullianus, sed nō Augustinus. Marco & Cerdoni, & Caianis, & Seuerianis, & Archonticis, & Hierachitis eundem errorem impingit Augustinus, non autem Tertullianus. Seleucianis, & Proclianitis obiicit hunc errorem Philaster Brixienis episcopus, quem etiam in hac parte sequitur Augustinus.

Frater Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum refert Almaricum, Albigenses, Albanēses hūc errorē fuisse tutatos. De Origene refert Augustin⁹ ex Epiphani⁹ sententia illum negasse carnis resurrectionem. Verū Theophilus Alexandrinus episcopus (vt mox infra dicemus) alium errorem impingit Origeni, qui cum hoc velut ex diametro pugnat: quoniam ex eo conuincitur Origenem concessisse carnis resurrectionem. Vtri autem istorum sit in hac parte credendum, videlicet Epiphani⁹, an Theophilo, ego non vi-

deo. Mea quidem sententia neutri eorū credetur, quoniā aut vtrique eorum credendum est, aut neutri. Nō est autē possibile vt vtrique credatur, cū eorū testimonia aduersus Origenē non sint conuenientia, sed inter se pugnantia. est ergo necessarium vt nulli credatur, præsertim cū constet ex lib. x. historiæ tripartitæ Cassiodori, vtrūq; videlicet Epiphaniū & Theophilum fuisse Origenis nomini infestum. Aduersus hanc hæresim non est operosum disputare, cū tam aperta & tā clara sint scripturæ sacræ testimonia quibus illa reuinci potest, præsertim q; nō aduersus Ethnicos philosophos nūc arma sumim⁹, sed aduersus eos q; se Christianos iactant, quos oportet scripturæ sacræ testimoniis credere. Saducæos enim negantes resurrectionem Saluator noster testimonio scripturæ sacræ conuicit, dicens, Erratis nescientes scripturas, neque virtutem dei. In resurrectione enim neq; nubent neq; nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cælo. De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est

à deo dicente nobis, Ego sum deus Abraham, & deus Isaac, & deus Iacob? deus non est mortuorum, sed viuētium. Et Paulus apostolus in priore epistola ad Corinthios, redarguēs eos qui carnis resurrectionem negāt, sic ait, Si autē Christus prædicatur q; resurrexit à mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis & fides vestra. Inuenimur autem & falsi testes, quoniam testimonium diximus aduersus deum, q; suscitauerit Christum, quem non suscitauit si mortui nō resurgunt. Nam si mortui non resurgunt, neq; Christus resurrexit. Quod si Christus nō resurrexit, vana est fides vestra. Et in posteriore epistola ad Timotheū dicit Hymeneum & Philetū à veritate excidisse, dicentes resurrectionem iam factam, & subuertisse quorundā fidem. In symbolo Apostolorū docetur carnis resurrectio. Eandem docet symbolum fidei editū in cōcilio Constantinopolitano. Piget plura citare testimonia pro re tam manifesta. Si quis autem plura de hac re nosse cupit, legat quendam libellum beati Ambrosii in modū orationis qui inscribitur de fide resurrectionis: in quo libro non solum testimoniis scripturæ conuincit, sed etiam aliis argumentis persuadet resurrectionem.

Secūda hæresis est quæ docet corpus nostrū in illa resurrectionis gloria futurū ipalpabile, & inuisibile. Hui⁹ hæresis author fuit quidā Eutychius Cōstātinopolitanus episcopus dicēs corp⁹ post resurrectiōis gloriā futurū aere & vëto subtili⁹, ita vt nec palpari nec videri possit. Hui⁹ autē hæresis causa beat⁹ Gregorius postea summ⁹ pōtifex fuit à sede apostolica missus legat⁹ Cōstātinopolim: quò perueniēs corā Tyberio Cōstantino tunc imperatore eūdem Eutychium in fide nostræ resurrectionis errasse conuicit. Quo facto, ipse imperator librū quem Eutychius de resurrectione ediderat, comburi iussit. Aduersus hunc

Ecūda hæresis est quæ docet corpus nostrū in illa resurrectionis gloria futurū ipalpabile, & inuisibile. Hui⁹ hæresis author fuit quidā Eutychius Cōstātinopolitanus episcopus dicēs corp⁹ post resurrectiōis gloriā futurū aere & vëto subtili⁹, ita vt nec palpari nec videri possit. Hui⁹ autē hæresis causa beat⁹ Gregorius postea summ⁹ pōtifex fuit à sede apostolica missus legat⁹ Cōstātinopolim: quò perueniēs corā Tyberio Cōstantino tunc imperatore eūdem Eutychium in fide nostræ resurrectionis errasse conuicit. Quo facto, ipse imperator librū quem Eutychius de resurrectione ediderat, comburi iussit. Aduersus hunc

Matt. xxij.
Simon ut-
gus.

Basilides.
Hymeneus
Philetus.

ij. Timot. ij.
Carpocra-
titæ.

Valētinus.
Apelles.

Marcion.
Ophitæ.
Marcus.

Cerdon.
Caiani.
Seueriani.

Archōtici.
Hierachitæ
Seleuciani.

Proclianitæ
Almaric⁹.
Albigēses.

Albanēses.
Origenes.

Math. xxij.

Exodi xij.
i. Corin. xv

ij. Timo. ij.

Eutychius

Iob. xix.

errorē est illud quod ait Iob, Scio enim q̄ redēptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circūdabor pelle mea, & in carne meavidebo deum: quē visurus sum ego ipse, & oculi mei cōspecturi sunt, & non alius. Si corpus quod modo palpabile & visibile est, postea nō est palpabile neq; visibile, sed aere & omni vēto subtilius: ergo alius erit homo qui postea resurget, & alius qui modo viuit. Et hoc innuere videtur glossa super illū locū Iob, quā sic ait, Expresse indicat veritatē resurrectionis. Nō enī alius moritur, & alius resurgit (vt qui dicūt inuisibile & impalpabile corpus futurū, sicut Eutychius dixit) sed idē ipse. Hæc glossa, q̄ dicitur ordinaria. Vnde patet q̄ misere fuerit deceptus frater Bernardus de Lutzēburgo, qui in suo catalogo hæreticorum duos scribit fuisse hæreticos, vnū Eutycium, & aliū Eutychium per c aspiratum. Et vt cognoscas eum sentire non fuisse eundem, aduerte q̄ post q̄ Eutyciū in prima editione catalogi texuerat, in posteriore editione addens in fine eiusdē catalogi alios hæreticos qui sibi videbātur deesse in prima editione, posuit Eutychiū per c aspiratum, tanq̄ hic alius esset ab illo quem prius scripserat. Et cū duos esse crediderit, duas etiā nobis vult ostendere illorum hæreses. Eutycium quidem dicit illum sensisse aliū hominē mori, & alium resurgere. De Eutychio verò refert illum docuisse corpora nostra resurgere impalpabilia & inuisibilia. Quod si recte rem prout decebat inspexisset, agnouisset eundem esse hominem qui illa docuit, quāquam in diuersis codicibus diuersis literis scriptum reperiamus, in aliquibus per c simplex, in aliis vero per c aspiratum. Cæterum quod hæresis sit eadem, ex verbis glossæ ordinariæ quæ proxime citauimus, apertissimē conuincitur. Nam eadem glossa innuit Eutychium sensisse alium hominem mori, & alium resurgere, & mori corpus palpabile & visibile, & resurgere impalpabile & inuisibile. Quod si glossa non satis aperte illud ostendit, saltem ex beato Gregorio poterat illud cognoscere, qui in libro moraliū exponēs illa verba Iob quæ proxime citauimus, narrat acta sua cum eodem Eutychio episcopo Constantinopolitano, & refert illū sensisse q̄ alius sit homo qui moritur, & alius qui resurgit: propterea q̄ credidit corpus hominis mortui esse palpabile & visibile, & corpus illius qui resurgit, esse impalpabile & inuisibile, quia dicebat illud esse futurum aereū, & omni vento subtilius. Et ita aduersus errorem huius Eutychii Cōstantinopolitani episcopi beat⁹ Gregorius profert illum locum Iob quem proxime citauimus. Hæc dixi vt videant omnes q̄ facillē errent ii qui facillē pronunciant antequā res fuerit probe (vt decet) examinata. Sed his omissis ad nostrū scopum redeamus. Eundem hominē resurgere qui & moritur, conuincunt illa Christi verba quæ dixit Martha de Lazaro eius fratre tunc mortuo, Resurget frater tuus. Si enim corpus resurgentis esset aereū & impalpabile, tunc Lazarus qui resurrexit, non fuisset frater Marthæ, postq̄ tunc nō habuisset illud corpus per qd̄ erat inter illos iuncta cognatio. Præterea, redēptor noster dubitantibus de sua resurrectione discipulis ostendens manus & latus, palpanda ossa carnemque præbuit, dicens, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Qui de hac hæresi amplius nosse cupit, legat beatum Gregorium in moralibus super decimum nonum caput Iob, circa finem.

Iohan. xi.

thæ de Lazaro eius fratre tunc mortuo, Resurget frater tuus. Si enim corpus resurgentis esset aereū & impalpabile, tunc Lazarus qui resurrexit, non fuisset frater Marthæ, postq̄ tunc nō habuisset illud corpus per qd̄ erat inter illos iuncta cognatio. Præterea, redēptor noster dubitantibus de sua resurrectione discipulis ostendens manus & latus, palpanda ossa car-

Luc. xxiii.

nemque præbuit, dicens, Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Qui de hac hæresi amplius nosse cupit, legat beatum Gregorium in moralibus super decimum nonum caput Iob, circa finem.

Origenes.

Tertia hæresis asserit corpora post resurrectionē futura iterū mortalia, & post illā resurrectionē multis seculis trāfactis dicit corpora in nihilū redigēda. Hui⁹ hæresis author fuit Origenes. Hoc enī illi impingit Theophilus Alexādrin⁹ episcopus in lib. ii. sui paschalis, quod opus beatus Hieronymus ē Græco vertit in latinū sermonē. Et si verū est Origenē hoc sensisse, oportet vt falsum sit quod Epiphanius de illo refert, illum videlicet negasse resurrectionē. Nam qui dicit corpora post resurrectionem futura mortalia, satis aperte resurrectionē fatetur. Verū quia post istam resurrectionem Origenes teste Theophilo docet corpora in nihilū redigenda, nec amplius resurrectura, fieri potest vt Epiphanius de hac secūda morte intellexerit cū dixit Origenē docuisse post mortem non esse resurrectionē. An autem Origenes ita senserit, an secus, ignoro. Hoc certo scio, q̄ Theophilus ita illum sensisse narrat. Quapropter cū iam sit de hac re Origenes notatus, oportet vt ad illius errorem reuincendū aliqua proferamus scripturæ sacræ testimonia. Paulus apostolus in ea quæ est ad Romanos episto. ait, Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Si Christus post resurrectionē amplius non moritur, nec nostra corpora post resurrectionē erunt mortalia: quoniam resurrectio Christi exemplar fuit aut signum quoddā futuræ in nobis resurrectionis. Et in priore epistola ad Corinthios expressius de hac re nos docet, vbi postq̄ proposuerat similitudinē de grano seminis mortificati, quod tandē viuificatur, ad corporis nostri resurrectionē reuersus ita dicit, Semina-

Roma. vi.

lus in ea quæ est ad Romanos episto. ait, Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur. Si Christus post resurrectionē amplius non moritur, nec nostra corpora post resurrectionē erunt mortalia: quoniam resurrectio Christi exemplar fuit aut signum quoddā futuræ in nobis resurrectionis. Et in priore epistola ad Corinthios expressius de hac re nos docet, vbi postq̄ proposuerat similitudinē de grano seminis mortificati, quod tandē viuificatur, ad corporis nostri resurrectionē reuersus ita dicit, Semina-

i. Cor. xv.

expresius de hac re nos docet, vbi postq̄ proposuerat similitudinē de grano seminis mortificati, quod tandē viuificatur, ad corporis nostri resurrectionē reuersus ita dicit, Semina-

tur in

Atur in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in virtute. Et parum infra, Ecce mysteriū vobis dico, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momēto, in ictu oculi, in nouissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Non poterat quicquam apertius dici ad hunc errorem reiiciendum. Sed audi quid adhuc Apostolus subiungat, Cum autem (inquit) corruptibile hoc induerit incorruptibilitatē, & mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in victoria. At non perfecte esset deuicta mors, si resurgentibus corporibus iterum mors saeva dominabitur. Neque Christus perfecte deuicisset eum qui mortis habebat imperium, hoc est diabolus, si mors iterum nostra corpora possessura est. Præterea, beatus Iohannes in Apocalypsi de iustis post resurrectionem loquens ait, Et absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors ultra non erit, neq; luctus neq; clamor, neq; dolor erit ultra, quia prima abierunt. Cum hæc testimonia apertissima sint, non est opus in hac parte longiore disputatione.

Quarta hæresis docet Christum surrexisse à mortuis die sabbati post parasceuen hora sexta. Hunc errorem tribuit Guido Armenis: quem semper in recensendis erroribus Armenorum sequutus sum: quia (vt ingenue fatear) neminem alium scriptorē reperire potui quem in hac re consulerem. Et quantum ad hunc errorem spectat, certe miror quòd homo qui euangelia legerit, in tam apertum errorem potuerit labi. Nam cum sit manifestum Christum fuisse mortuum feria sexta in parasceue, si sabbato proximo resurrexit, quomodo verum erit illum surrexisse die tertia? At ipse saluator prænunciāns discipulis suis ea quæ futura erant circa ipsummet, ait illis, Ecce ascendimus Hierosolymam, & consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de filio hominis. tradetur enim gentibus, & illudetur, & flagellabitur, & conspuetur: & postquam flagellauerint, occident eum, & die tertia resurget. Præterea, ipse idem saluator noster iudæis petentibus signum de cælo ab eo, ait, Generatio mala & adultera signum quærit: & signum non dabitur ei nisi Iona prophetæ. Sicut enim fuit Ionas in vētre ceti tribus diebus & tribus noctibus, sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Si Christus moritur feria sexta, & post mortem manet in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus: fieri non potest vt proximo die sabbati surrexerit. Sed de hoc satis.

Quinta de hac re hæresis est, quæ docet omnes homines in sexu virili resurrecturos, nullumq; esse post resurrectionem futurum foemineum sexum. Hunc errorem Guido tribuit Armenis, & vigesimo loco inter errores Armenorū illum recēset. Beatus Augustinus libro vigesimo secundo de ciuitate dei capite decimo septimo huius erroris meminit, dicens fuisse aliquos qui ita sentirent: non indicat tamen qui fuerint huius hæresis patroni. Foeminas post resurrectionem esse futuras, vel ex eo constare potest, q̄ dominus foeminam fecit sicut virum. Sic enim scriptura ait. Masculum & foeminam fecit eos. Ex quibus verbis constat sexum foemineum non esse vitium, aut ex vitio, sed ex natura. quoniā enim ante peccatū foemina erat, non ex vitio contigit vt foemina fieret. Nec sexus ipse vitium est: quoniam non fuisset à deo factus. Cum ergo non sit vitium neque ex vitio foemineus sexus, sed ab ipsis naturæ incunabulis à deo factus, consequens est vt qui vtrūq; sexū fecit, vtrūq; etiā reficiat: & qui vtrūq; instituit, vtrūq; similiter restituat. Præterea Paulus scribēs ad Galatas ait. Quicumq; in Christo baptizati estis, Christū induistis. Non est Iudæus neque græcus: non est seruus neq; liber: non est masculus neq; foemina. Omnes enim vos vnum estis in Christo Iesu. Si foemina etiam est in Christo Iesu sicut masculus, cur nō erit in gloria sicut masculus? Accedit ad hæc, q̄ interrogatus dominus à Saducæis negātibus resurrectionem, de muliere quæ septem fratribus nupserat vt quisq; illorum defuncti fratris semen fuscitaret, cuius illorum futura esset post resurrectionem, respondit. Erratis, nescientes scripturas, neq; virtutem dei. In resurrectione enim neq; nubent, neq; nubentur: sed erūt omnes sicut angeli dei. At si nulla esset post resurrectionem futura mulier, facilius illorum errorem destruxisset, dicens non esse futurum muliebrem sexum post resurrectionem. Et cum locus esset aptissimus, debuisset illos de hac re docere: vt diceret illam mulierē de qua erat quæstio, virum illam esse futuram, non foeminam. Verū nō illud dixit, sed hoc. In resurrectione non nubent neq; nubentur. Nuptias ergo post resurrectionem futuras negauit, non sexus varietatem. Immo hanc varietatē illic futuram innuit cum dixit, Non nubent:

quod conuenit foeminis: neq; nubentur, quod uiris. Erunt ergo foeminae quae hic nubere so-
lent, & uiri qui hic uxores duxerunt: quoniam cum nuptias negauit, sexus uarietatem la-
tenter innuit, qui ad nuptias exigitur. Erunt quidem membra illa, sed non ad antiquum usum
deputata, sed ad decorem nouum, & ad dei sapientiam & bonitatem commendandam. Sed
Eph. 5. qui hunc errorem tuentur, obiciunt nobis illud Pauli ex epistola ad Ephesios. Donec oc-
curramus omnes in unitate fidei in uirum perfectum in mensuram aetatis plenitudinis Chri-
sti. Ex quo loco arguunt omnes in uirili sexu resurrecturos: quoniam Apostolus ait omnes
nos occursuros in uirum perfectum. Huic obiectioni beatus Augustinus respondet, illo lo-
co uirum capi pro homine siue masculus ille sit siue foemina. Sic enim alibi scriptura sa-
pissime capere consueuit. Nam illud est manifestum (ut alia interim omittam) quod in Psal-
Ps. lxxxi. mo dicitur. Beatus uir, cui non imputauit dominus peccatum. Quo loco constat nomine
uiri foeminam intelligi: quoniam beata etiam foemina, cui non imputauit dominus pecca-
Gregorius. tum. Et beatus Gregorius in homilia illius euangelii, Sint lumbi uestri praecincti, hoc idem
admonet, sic inquit. Quia uiris luxuria in lumbis sit, foeminis in umbilico, testatur domi-
Iob. xl. nus qui de diabolo ad beatum Iob loquitur dicens: Virtus eius in lumbis eius: & fortitu-
do illius in umbilico ventris eius. A principali igitur sexu lumborum nomine luxuria desi-
gnatur cum dominus dicit, Sint lumbi uestri praecincti. Haec Gregorius. In quibus uerbis
manifeste satis admonet, nomine sexus masculini tanquam principalioris foemineum se-
xum designari. Potest etiam aliter responderi, & forte propius ad literae significationem, ut
dicamus illo loco Paulum nec meminisse resurrectionis, sed de perfectione doctrinae, & agni-
tione ueritatis. Nam postquam dixerat datos esse a Christo quosdam Apostolos, quosdam
prophetas, alios euangelistas, alios doctores ad consummationem sanctorum in opus mini-
sterii in aedificationem corporis Christi, statim subdidit: donec occurramus in unitatem fi-
dei, & agnitionem filii dei in uirum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. H
Quae uerba pertractans beatus Ambrosius in commentariis super epistolas Pauli, haec ait.
Tam diu dicit manere ordinationem, quam diu cuncti destinati ad uitam, unius sint fidei. In co-
gnitionem Christi ita elaborandum hortatur, ut perfectio fidei apprehendatur. Cuius haec
ratio est, ut Christum perfectum & plenum deum teneat fides, ne mensura humana meria-
tur, sed in plenitudine diuinitatis quasi perfectus deus habeatur. Nec enim perfectum dices
uirum, temporali aetate & mensura significat, sed per hoc dictum perfectos nos uult fieri in
plenitudine intellectus diuinitatis filii dei. Haec Ambrosius. Et ad eundem modum in-
terpretatur Theophylactus illum Pauli locum. Demum opus est ut ecclesiae diffinitionem
de hac re audiamus. Nam inter ecclesiastica dogmata unum de hac re septuagesimo loco
habetur, quod tale est. In resurrectione ex mortuis, sexus forma non mutabitur, sed uir mor-
tuus resurget in forma uiri, & foemina in forma foeminae. Haec ibi, & de hoc satis. Aduersus
hanc haeresim neminem scripsisse scio praeter beatum Augustinum, qui libro vigesimo se-
Icundo de ciuitate dei, capite decimo septimo paucula quaedam differit.

Sacerdotium.

Lutherus.

Nus ex perniciosis & execrandis erroribus Lutheri est quo docet omnes
Christianos esse sacerdotes, & omnes Christianos habere aequalē potesta-
tem, nulla status aut sexus discretionem facta. Verum etsi omnes Christianos
dicat esse sacerdotes, docet tamen nemini licere illa potestate uti nisi per
consensum communitatis: quia (ut ille ait) quod est omnium communi-
ter, nullus singulariter potest usurpare, nisi vocetur. Potestas ergo haec iuxta Lutheri senten-
tiam primo ad communitatem ipsam deriuata fuit, deinde ab ipsa communitate in eum
qui sacerdotio fungeretur. Sed hic Lutherum percontari oportet, an sacerdotium euange-
licum credat esse abiectius & uilius quam sacerdotium ueteris legis? Non puto illum adeo in-
sanire ut inficietur sacerdotium euangelicum esse multo praestantius sacerdotio Leuitico. At
sacerdotium ueteris legis non fuit adeo abiectum & vile, ut omnibus sine ulla differentia
creditum fuerit. In Exodo enim legimus dominum deum Moysi haec uerba dixisse. Ap-
Exo. xxviii plica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorum Israel, ut sacer-
dotio fungantur mihi, Aaron, Nadab, & Abihu, Eleazar & Ithamar filii Aaron: faciesque
uestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. Ecce uides Aaron & filios eius se-
gregatos

A gregatos ex præcepto domini à tota plebe vt sacerdotio fungerentur coram eo. Et in libro Numerorum etiam legimus tribum Leuiticam esse à domino peculiariter electam ad ministerium tabernaculi, & filios Gaath destinatos ad portanda vasa sanctuarii inuoluta ab Aaron & filiis eius, vt nō tangerent ea, ne forte morerentur. Quid hic dicet Lutherus? Si tantā reuerentiam deus præcepit exhiberi vasis sanctuarii, vt non ab alio quā à sacerdote tangi possent, quanto maiorem reuerentiam credendum est nos oportere exhibere sanctissimæ eucharistiæ, vt vasa quibus illa reconditur, ne dicam ipsammet, non permittamus ab alio q̃ à sacerdote contrectari? Si enim tantus honor præstatur vmbra, nonne iustum est vt maiorem multo honorē tribuam⁹ corpori? Dathan Chore & Abiron absorpti sunt à terra, & viui Num. iij. descenderunt vsque ad inferos, eò q̃ sacerdotale officiū vsurpare tentarūt, & ducenti quinquaginta viri illis consentientes ab igne consumpti sunt. Et Oza quoniam extendit manū ij. Reg. vi. ad arcam dei, & tenuit eam contra suæ sortis cōditionem, subito percussus est à domino super temeritate sua, & mortuus est statim ibi iuxta arcam dei. Et Ozias rex Iuda fuit à domino lepra percussus in fronte, eò q̃ sacerdotalis ordinis munus vsurpare præsumpsit offerendo incensum super altare thymiamatis. Baltasar rex temulentus bibens ex vasis aureis & argenteis quæ Nabuchodonosor pater eius abstulerat de templo dei quod erat Hierosolymis, vidit manum scribentem in pariete, Mane, Thetel, Phares, & eadem nocte illo interfecit Darius Medus successit in regnū. Si dominus tātum zelatus est pro figura, quāto magis zelabitur pro veritate? Vmbra nō permisit tangi nisi à solo sacerdote, & corpus permittet contrectari indiscrete à quolibet? Caueant ergo laici Lutherani, & ad dominum conuertantur, ne forte sicut Dathan Chore & Abiron viuos illos dominus in infernum coniiciat. Præterea si institutio ordinis sacerdotalis, & eiusdem institutionis tempus bene circumspectantur, facilē huius rei veritas patebit. Nam sacerdotes fuerunt à domino initiati in coena C vltima, quando saluator noster cum discipulis suis cœnans dixit illis, Hoc facite in meam commemorationem. Fuerunt autem consummati in sacerdotio, quum post resurrectionem dixit eisdem, Quorum remiseritis peccata, remissa erunt: & quorum retinueritis, retenta sunt. Iohan. xx. At multo ante hæc tempora ipsi discipuli Christiani erant, quia iam fuerant Christum per baptismum induti, quum tamen tunc non erant sacerdotes. Non ergo (vt Lutherus ait) in baptismo efficitur quisq; sacerdos: nec oportet vt eo ipso quo aliquis est Christianus, sit etiā sacerdos, qui potestatem habeat supra corpus Christi verum & mysticum, hoc est, potestatem consecrandi & absoluendi. Rursum, beatus Paulus Timotheo scribens ait, Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manū presbyteri. Vel (vt doctissimus vir Erasmus apertius transtulit) autoritate sacerdotii. Et iterum ad eundem Timotheum, Vt resuscites (inquit) gratiam quæ est in te per impositionem manuum mearum. Ex quibus Pauli locis duo aduersus Lutherum colligimus. Vnum, q̃ Timotheus fuerit sacerdos ordinatus à Paulo. Alterum, q̃ talis ordinatio fuerit facta per auctoritatem sacerdotii, & non (vt Lutherus ait) per consensum plebis. Et ad Titum scribens ait, Tit. i. Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Si omnes Christiani sunt sacerdotes: non erat necessariū relinquere Titum Cretæ ad constituendos presbyteros per ciuitates. Aduerte etiam qualiter Titus fuerit ordinatus à Paulo, & officiū sacerdotale exercuerit Cretæ ex solo iussu Pauli, & non ex consensu aut concessione populi. Sicut & ego (inquit Paulus) disposui tibi. Deinde in epistola ad Hebræos idem Apostolus ait, Nec quisquam sumit sibi honorem, sed Heb. v. qui vocatur à deo tanquam Aaron. At Aaron non à plebe fuit vocatus aut institutus sacerdos, sed à deo, neque à plebe fuit sacerdotium deriuatum. multo ergo minus erit sacerdotiū euangelicum à plebe deriuatum: cum hoc sit multo augustius illo. Et in priore epistola ad Corinthios idem apostolus enumerans officia à Christo in ecclesia diuisa, ait, Et quosdam i. Cor. xij. quidem posuit deus in ecclesia, primo Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. Quod si vnusquilibet omnia potest (vt ait Lutherus) frustra tot distribuit officia. Ideo merito ibidem subiungit Paulus. Nunquid omnes Apostoli? Nunquid omnes prophetæ? Nunquid omnes doctores? Nunquid omnes virtutes? Nunquid omnes gratiam habent curationum? Nunquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? Ecce iuxta Pauli sententiam non omnes doctores, non omnes prophetæ, nō omnes interpretantur: vnde colligitur vt etiam non omnes sint sacerdotes: præsertim quū iuxta Lutherum sacerdotiū nihil aliud sit quā potestas concionandi. Possem ego hic pro

huius rei confirmatione plura sacrorum doctorum citare testimonia, sed prudens omitto, F
 eò quòd sacrae scripturae testimonia quæ protulimus, sunt satis aperta. Vnum tamen solum
 citabo Tertullianum, vt ex eo pateat quàm vetusta sit hæc Lutheri hæresis. Nam in libro de
 præscriptionibus hæreticorum, illorum mores describens, illòsque reprehendēs, sic ait, Or-
 dinationes eorum temerariæ, leues, inconstantes. Nunc neophytos collocant, nunc seculo
 obstrictos, nunc apostatas nostros, vt gloria eos obligent, quia veritate nō possunt. Nusquā
 facilius proficitur quàm in castris rebellium, vbi ipsum esse illic, promereri est. Itaque alius
 hodie episcopus, cras alius: hodie diaconus, qui cras lector: hodie presbyter, qui cras laicus.
 Nam & laicis sacerdotalia munera iniungunt. Hæc Tertullianus. Ex cuius verbis hoc vlti-
 mum est aduertendum, quod reprehendens ait hæreticos iniungere sacerdotalia munera
 laicis. Si ergo hic est hæreticorū mos, hoc debuit Lutherus etiam facere, vt à moribus hæ-
 reticorum parentum suorum non esset alienus. Aduersus hanc hæresim pugnant ea quæ su- G
 pra in titulo de ordinis sacramento, & in titulo de mulieribus digessimus. Sunt etiam aduer-
 sus eam plurimorum conciliorum decreta. Concilium Carthaginense quartum præscribit
 modum quo aliquis sit in presbyterum ordināus. At si omnes Christiani (vt Lutherus ait)
 sunt sacerdotes, superflua est talis ordinatio. Concilium Lateranense sub Innocentio tertio
 celebratum, de sacramento eucharistiæ loquens, ita definit. Et hoc vtique sacramentum ne-
 mo potest conficere nisi sacerdos qui rite fuerit ordinatus secundum clauēs ecclesiæ, quas
 ipse concessit apostolis & eorum successoribus Iesus Christus. Hæc Concilium Lateranen-
 se. Hoc autem decretum habetur in lib. epistolarum decretalium in titulo de summa trini-
 tate, & fide catholica, capite primo. Concilium Remense cap. secundo suorum decretorum
 per hæc verba definit. Peruenit ad notitiam nostram, quòd quidam presbyteri in tantū par-
 uipendant diuina mysteria, vt laico aut foeminæ sacrum corpus domini tradant ad deferē-
 dum infirmis: & quibus prohibetur ne sacrarium ingrediantur, nec ad altare appropinquēt, H
 illis sancta sanctorum committunt. Quod quàm sit horribile, quāque detestabile, omnium
 religiosorum animaduertit præcellentia. Igitur interdicat per omnia synodus, ne talis te-
 meraria præsumptio vltius fiat, sed omnimodo presbyter per semetipsum infirmum cō-
 municet. quod si aliter fecerit, gradus sui periculo subiacebit. Hæc concilium Remense. Et
 habentur hæc verba in volumine decretorum de conse. distinctione secunda, in capitulo
 peruenit. Quod ideo præmonui, quia illius concilii decreta non habentur in eo volumine
 in quo sunt aliorum conciliorum decreta congesta per Isidorum. Ex huius autem concilii
 verbis patet non solum esse interdictam foeminis & laicis corporis dominici consecratio-
 nem, sed eiusdem corporis contactum: & hoc dicit esse horribile & detestabile, vt foeminæ
 & laici sacrum domini corpus contrectent. Quid igitur dicturum esset concilium si audi-
 ret laicos tentantes idem domini corpus consecrando conficere? Non est dubiū quin atro-
 ciores punitionem in eos exercuisset. Sed iam opus est vt videamus quo argumento suū I
 confirmet propositum Lutherus. Sic enim ait, Omnes sumus sacerdotes secundum illud Pe-
 tri, Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Sed alius alio non potest magis esse sacer-
 dos, quemadmodum alius alio non potest magis homo: igitur sacerdotes qui vocātur,
 nihil aliud sunt q̄ laici quidam solo vel consensu populi, vel episcopi vocatione non absq;
 populo delecti ad concionandum: & ordo nihil aliud est q̄ merum sine sacramento mini-
 sterium. Hæc Lutherus. O fortem argumentatorem. O alterum Aristotelem. Si nihil est sa-
 cerdotis officium, quia omnes vocātur sacerdotes: oportebit te eadē ratione fateri, vt Chri-
 stus nihil sit supra quēquam eorū de quibus dictum est, Nolite tangere christos meos. Præ-
 terea, si iuxta Petrum omnes sunt sacerdotes, nonne iuxta eūdē omnes etiā sunt reges? Vos
 estis (inquit) genus electum, regale sacerdotium. Non quaecunq; sacerdotium, sed regale: vt
 ostenderet eos esse reges, perinde ac sacerdotes. Et vigintiquatuor seniores qui figuram te-
 nent iustorum, in Apocalypsi Iohannis clamabant dicentes, Fecisti nos deo nostro regnum K
 & sacerdotes, & regnabimus super terrā. Si ergo nihil magis est sacerdos rite ordinatus, q̄
 quilibet Christianus, quia omnes dicuntur sacerdotes: oportet etiam vt nihil magis habeat
 rex q̄ quilibet alius Christianus, quia omnes etiam dicuntur reges. Quo fiet vt nemo sit rex
 Luthero, sicut nemo est illi sacerdos. Rursum si propter illa Petri verba oportet fateri om-
 nes Christianos esse veros sacerdotes, oportebit etiam dicere omnes Iudæos fuisse sacer-
 dotes, cum in Exodo dictum sit à domino, Si audieritis vocem meam, & custodieritis pa-
 ctum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis. Mea est enim omnis terra, & vos
 eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Cum ergo apertissime cōstet non omnes
 Iudæos

Cōcilium
Carthagi-
nense.
Cōcilium
Lateranēse.

Cōcilium
Remense.

i. Pet. ij.

Psal. ciiij.

Apoc. v.

Exod. xix.

A Iudæos fuisse sacerdotes, quanuis fuerint à deo vocati regnum sacerdotale, conuincitur vt etiam non oporteat Christianos omnes esse sacerdotes, quanuis eos Petrus vocauerit regale sacerdotium. Verùm superest vt nos verum illius literæ sensum ostendamus. Iuxta Bedę sententiam ideo vocati sunt à Petro omnes Christiani sacerdotes, quia vniti sunt Christo qui est rex & sacerdos. Didymus Alexandrinus in expositione quæ eius nomine super. vii. epistolas canonicas fertur, dicit Christianos dici genus electum, regale sacerdotium, quia eorum pater videlicet Christus est rex, & sacerdos. Nam postquam ostendit Christum esse regem & sacerdotem, hæc verba subiungit. His itaq; dispensatis necessarium erat dispersos ab eo qui simul rex & sacerdos est, electum esse genus, & regale simul atque sacerdotale. Patre siquidem eorum vtrūque habente principatum, necesse est eos tanquam ex rege regale, & tanquam ex sacerdote sacerdotale esse genus. Quapropter gens sancta dicuntur, vocati ab eo qui sanctus est, vt sancti sint. Hæc Didymus. Possent huic literæ aliæ dari interpretationes, sed eas omitto, quoniam expositio Didymi mea sententia reliquas omnes excellit, eò quòd est literę germanior. Aduersus hunc Lutheri errorē scripsere Iohānes Eccius in libro de sacrificio missę in Enchiridio capite septimo, & Iodocus Clichthoueus in suo Antiluthe ro. Iohannes Mēsingus scripsit de ecclesiæ Christi sacerdotio libros duos. Iohannes Romberch Kirspensis fecit panegyricum de dignitate & officio sacerdotii euangelici.

Secunda de hac re hæresis docet omnes sacerdotes esse pares, nullūque esse inter illos discrimē. Huius hæresis author fuit Acrius, eandem postea suscitauit Valdenses, Marfilius Paduanus, Iohannes Vvitleff. Sed de hoc errore iam supra in tit. de episcopis disputaui. Illo enim loco aduersus hos eosdem hæreticos probauimus episcopum esse simplici sacerdote & dignitate & potestate superiorem.

Acrius.
Valdenses.
Marfilius
Paduanus.
Iohannes
Vvitleff.

Tertia hæresis asserit sacerdotem amittere consecrandi potestatem si peccatum mortale commiserit. Huius hæresis authores (teste Guidone) fuerunt Valdenses, dicentes omnem hominem iustum suæ factionis posse consecrare corpus domini, etiam si laicus ille fuerit. Si autem peccatum mortale commisisset, dicebant illum perdidisse illam potestatem. Primam huius hæresis particulam nunc in principio huius tituli de sacerdotio, expugnaui. Ibi enim ostendimus nullum hominem laicum posse sacerdotalia munera exercere. Alteram eiusdem hæresis particulam supra in titulo de potestate prostrauimus. Nam in illo loco conuicimus nullam potestatem siue laicam siue ecclesiasticam amitti per letale crimen, ita vt si sit rex, aut imperator, aut episcopus, aut papa, aut sacerdos, in eodē statu & dignitate maneat peccato quouis non obstante, nisi forte esset crimen hæreseos, propter quod iuxta aliquorum catholicorum sententiam amittitur dignitas illa aut potestas in cuius collatione non imprimitur character, cuiusmodi est regnum, aut imperium, aut papatus. Nec tamen per tale crimen hæreseos amittitur sacerdotalis potestas, quia character qui in sacerdotii collatione imprimitur, indelebilis est: quapropter sacerdos semel rite ordinatus quaecunq; postea committat crimen, semper erit sacerdos.

Valdenses.

Quartæ hæresis reprehendit sacerdotum cœlibatum, dicens sacerdotes non debere esse cœlibes. Huius hæresis author primus (quod sciam) est Lutherus, qui ecclesiam irritet eò quòd cogat sacerdotes abstinere ab vxoribus. Nam qui hunc errorem confundunt cum errore Iouiniani, non recte mihi facere videtur, quoniam etsi Iouinianus æquauerit nuptias virginitati, nunquam tamen reprehendit eos qui volebant cœlibes manere, nec reprehendit sacerdotes carentes vxoribus, quoniam ipsemet Iouinianus (teste Augustino in lib. de hæresibus, cap. lxxxii.) carere voluit vxore, nō propter maius meritum in futura vita habendum, sed vt molestiis nuptiarum careret. Vnde patet minime inter Lutherum & Iouinianum conuenire de cœlibatu sacerdotum, quanquam de virginitatis merito inter eos conueniat. Aduersus ergo solum Lutherum sunt nobis arma sumenda. Et primo vt clarius pateat Lutheri temeritas, qui non veretur ecclesiæ matris suæ in qua per baptismum genitus fuit, decreta & ordinationes floccipendere, ostendamus vetustissimam huius rei in ecclesia consuetudinem, eamq; nō leuem, sed perpeti decreto firmatam. Pro cuius rei intelligētia admonere oportet qd sacerdotem esse coniugatum, duobus modis intelligi potest. Vno modo, vt is qui prius fuerat matrimonio alligatus, postea consecratur sacerdos, in matrimonio eodem manens. Alio modo, vt prius sacerdos, post susceptum sacerdotium vxorem ducat. Et certe inter hos duos modos latum est discrimen: quoniam in primitiua ecclesia obseruatum est, vt qui vxorem duxerat, promoueretur ad sacerdotium, non tamen requirebatur ab eo qui promouendus erat, vt prius vxorem duxisset. Nam Iohannes euan-

Lutherus.

gelista virgo fuit, & beatus Paulus iuxta omnium sacrorum doctorum sententiam fuit etiam F
 virgo: eos tamen constat fuisse sacerdotes & episcopos. Non erat ergo necessariū vt vxorē
 duxisset qui consecrandus erat sacerdos, quāuis id licuisset. Neq; obstat illud Pauli in prio-
 re epistola ad Timoth. Oportet episcopum esse vnus vxoris virum: quoniā illa Pauli ver-
 ba sunt per exclusionem accipienda, sic videlicet, vt per illam sententiam indignus episco-
 patu intelligatur, qui bigamus fuerit, aut secūdam superduxerit vxorem. Oportet ergo vt is
 qui ad episcopatum erigendus est, non habuerit vltra vnam vxorem. Et ita illum Pauli lo-
 cum interpretantur Hieronymus, Ambrosius, Theophylactus. Hæc ergo consuetudo iuxta
 quam matrimonio alligatus promouebatur ad sacerdotium, inualuit vsq; ad tempora Ni-
 cæni concilii, in quo (vt fertur) generali decreto statutum est ne aliquis vxorem habens, cō-
 secretur sacerdos. Quod statutum cum ab aliquibus minime (vt decebat) obseruaretur, Siri-
 cius papa, qui parum post prædictum Nicænum concilium ecclesiæ vniuersali præfuit, de G
 hac re illos acerbissime reprehendit. Decretum Nicæni concilii cum non inueniatur, ideo
 hic non est insertum. multa enim illius concilii decreta (teste Isidoro) per incuriam, aut for-
 te Arrianorum malitiam deperdita sunt. Verba Siricii papæ subiungam, quoniam per illa sa-
 tis aperte redarguitur petulantissima Lutheranorum libido. Is enim pontifex summus in
 quadam epistola ad Cumerium Tarraconensem episcopum, cap. vii. eiusdem epistolæ ita
 ait, Veniamus nunc ad sacratissimos ordines clericorum quos in venerandæ religionis iniu-
 riam ita per vestras prouincias calcatos atq; confusos charitate tua insinuante reperimus, vt
 Hierem. ix. Hieremiæ nobis dicendum sit voce, Quis dabit capiti meo aquam, aut oculis meis fontem
 lachrymarum, & flebo populum hunc die ac nocte? Et infra crimē illorum narrans ait, Plu-
 rimos enim sacerdotes Christi atq; leuitas post longa consecrationis suæ tempora tam de
 coniugibus propriis q̄ etiam de turpi coitu sobolem didicimus procreasse, & crimen suum
 hac præsumptione defendere, quia in veteri testamento sacerdotibus ac ministris genera- H
 di facultas legitur attributa. Dicat mihi quisquis ille est sectator libidinum, præceptorque
 vitiorum, si æstimat quod in lege Moyli passim sacris ordinibus à deo nostro laxata sunt
 frena luxuriæ, cur eos quibus cōmittebantur sancta sanctorū, præmonet dicens, Sancti esto-
 te, quia & ego sanctus sum dominus deus vester? Cur etiam procul à suis domibus anno vi-
 cis suæ in templo habitare iussi sunt sacerdotes? Hac videlicet ratione, ne vel cum vxoribus
 possent carnale exercere commercium, vt conscientia integritate fulgētes, acceptabile deo
 munus offerrent. Quibus expleto deseruitionis suæ tempore, vxoris vsus solius successionis
 causa fuerat relaxatus, quia non ex alia nisi ex tribu Leui quisquam ad dei ministerium fue-
 rat præceptus admitti. Vnde & dominus Iesus cum nos suo illustrasset aduentu, in euange-
 lio protestatur, quia legem venerit adimplere, non soluere: & ideo ecclesiam cuius sponsus
 est speciosus forma, castitatis voluit splendore radiare, vt in die iudicii cum rursus aduene-
 rit, sine macula & sine ruga eam possit (sicut per Apostolum instituit) reperire. Quarum san- I
 ctionum sacerdotes omnes atq; leuitæ insolubili lege constringimur, vt à die ordinationis
 nostræ, sobrietati ac pudicitia & corda nostra mancipemus & corpora, dummodo per o-
 mnia deo nostro in his quæ quotidie offerimus sacrificiis placeamus. Hucusq; Siricius pa-
 pa: qui multa alia de hac re in eadem epistola differit. Nec tamē per illa verba videtur no-
 uum condere decretum, vt noua lege sacerdotes obliget ad cœlibatum, sed potius eos esse
 aliàs obligatos declarat. Post hæc tempora non reperitur quod aliquis matrimonio alliga-
 tus impune fuerit institutus sacerdos manente matrimonii vsu. Cæterum quod consecratus
 sacerdos post suam consecrationem ducat vxorem, nunquam ecclesia permisit, nec aliquan-
 do impune factum esse reperietur. Vnde apertissime conuincitur effrenata Lutheranorum
 audacia, & petulans eorum libido, qui non verentur post sacerdotium receptum noua nu-
 ptiarum fœdera inire, cum hoc nunquam vsitatum fuerit in ecclesia, neq; huius rei vestigiū
 aliquod reperire possint, immo multis conciliorum decretis cautum est nequid simile fiat. K
 Nam vicesimus septimus canon apostolorum sic ait, In nuptiis autem qui ad clerum pro-
 uecti sunt, præcipimus vt si voluerint vxores accipiant, sed lectores cantoresque tantum-
 modo. Hæc ibi. Ex quibus verbis apertissime conuincitur ab ipsis ecclesiæ primordiis non
 licuisse diaconis aut presbyteris post susceptos sacros ordines ducere vxores. Concilium
 Neocæsariense capite primo suorum decretorum per hæc verba definit, Presbyter si vxo-
 riem duxerit, ab ordine illum deponi debere statuimus. Quod si fornicatus fuerit, vel adul-
 terium commiserit, extra ecclesiam abiici, & ad poenitentiam inter laicos redigi oportet.
 Hæc conciliū Neocæsariense. Et quod maxime hanc sententiam confirmat, est, quod Græci,
 quibus

A quibus mos est coniugatos ad sacerdotium promouere, nunquam permiserunt aliquē post susceptum sacerdotium ducere vxorem. Pro cuius rei probatione duos proferam testes. Innocentius papa huius nominis tertius, in capitulo, Cum olim, titulo de clericis coniugatis, talia verba refert, Orientalis ecclesia votum continentiae non admisit, quoniam orientales in minoribus ordinibus contrahunt, & in superioribus vtuntur matrimonio iam contracto. Hæc ibi. In quibus verbis id est aduertendum quod ait, orientales in superioribus ordinibus vti matrimonio iam contracto. vnde cōuincimus illos post susceptos ordines sacros non contrahere matrimonia, quoniam iuxta vulgatam iuristarum regulam, casus exceptus firmat regulam in contrarium. Et Gratianus in volumine decretorum distinctione. xxviii. cap. Syracusanæ, prope finem capitis idem refert expressius, dicens, Orientalis ecclesia non suscepit votum castitatis. Hoc tamen indefinēti obseruatione custodit, vt post adeptum sacerdotium, defuncta priori vxore, cum qua sacerdos factus fuerat, si alteram duxerit, deponatur. Hæc Gratianus. Ex quibus conuincitur Lutheranos peiores esse Græcis schismaticis, & ecclesiæ rebellibus, quia Lutherani etsi cum sacris fuerunt initiati, continentiae votum emiserunt, non verentur tamen post susceptum sacerdotium vxores ducere. At Græcis hæc fuit perpetua religio, vt nunquam fuerint ausi aliquid simile attentare. Ex his ergo omnibus colligere oportet hæc duo. Vnum est, quod ab ipsis nascentis ecclesiæ primordiis nunquam licuit alicui post susceptum sacerdotium vxorem ducere. Alterum est, quod etsi aliquando licuit matrimonio ligatum promoueri ad sacerdotium, iam modo non licet, quoniam decretum est vt nullus ad sacros ordines suscipiatur nisi prius continentiam vouerit. Nam Gratianus in distinctione illa. xxviii. cap. Ecce ostensum est, citat beati Gregorii decretū sic dicens, Nullum facere subdiaconum præsumant episcopi nisi qui se caste victurum promiserit: quia nullus ad ministerium altaris accedere debet, nisi cuius castitas ante susceptum ministerium fuerit approbata. Hæc Gregorius. Neq; hoc decretum ecclesia leuiter & sine causa instituit, immo multis vrgentibus causis ita seruandum esse decreuit. Nam in lege veteri nullus carnes agni qui in figura corporis & sanguinis Christi immolatus est, comedere per-
Exod. xij.
mittebatur, nisi renes accinctos haberet. Per illam autem renum cincturam designabatur libidinis refrenatio, quoniam dominus in euangelio castitatē commendans, hoc vsus est elogio. Sint lumbi (inquit) vestri præcincti. Et in primo Regum libro legimus qd cum venisset
Luc. xij.
i. Reg. xxi.
Dauid ad Achimelech sacerdotem, non prius panes sanctificatos, etiam fame vrgente, recepit, quàm se suosq; mundos à mulieribus testaretur, & hoc non solum ab alienis aut concubinis, sed etiam ab vxoribus propriis. Ita enim sentit beatus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum. Ex quo facto sacerdotis Achimelech, idem beatus pater colligit oportere multo magis eum qui sacrum domini corpus sit suscepturus, esse castum & pudicum: quoniam (vt ille ait) tantum interest inter panes propositionis, & corpus Christi, quantum inter vmbram & corpora, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum,
i. Cor. vij.
& ea ipsa quæ per exemplaria præfigurabantur. Præterea beatus Paulus in priore ad Corinthios epistola admonet matrimonii vinculo ligatos, vt non fraudent se inuicē officio coniugii, nisi forte ad tempus, vt vacēt orationi. Per quæ verba satis aperte innuit oportere eos qui orationi vacant, abstinere ab officio coniugii. Cum ergo ad sacerdotes nouæ legis pertineat quotidie pro se & populo deum orare, conuincitur aperte iuxta Pauli sententiam, vt quotidie ab officio coniugii abstineant. Et certe ex hoc Pauli loco colligunt Ambrosius & Hieronymus, oportere sacerdotes esse adeo castos, vt ab omni coitu abstineant. Nam beatus Ambrosius in expositione prioris epistolæ beati Pauli ad Timotheum, sic ait, Si plebis hominibus orationis causa ad tempus se abstinere præcipit Paulus, vt vacent orationi: quāto magis leuitis ac sacerdotibus, quos die noctuque pro plebe sibi commissa oportet orare? Mundiores ergo debent esse cæteris, quia actores dei sunt. Hæc Ambrosius. Et beatus Hieronymus in commentariis super epistolam ad Titum, eandem facit collectionem, sic dicēs, Si laicis imperatur vt propter orationem abstineant se ab vxorum coitu, quid de ipso sentiendum est qui quotidie pro suis populique peccatis illibatas deo oblaturus est victimas? Hæc Hieronymus. Ecce iam vides quot sint causæ vrgentes ad statuendum decretum de sacerdotum coelibatu. Magna est ergo Lutheranorum temeritas, qui aduersus tot patrum sententias, contra tot conciliorum decreta, non verentur post votum continentiae quod in sacerdotum ordinum susceptione emiserunt, matrimonia contrahere, aliisq; vt similiter faciant persuadere. Verū hic admonere oportet lectorem ne arbitretur nos ideo inuisse Lutherum & eius sequaces hæreseos nota, quod nos credamus ex diuina institutione esse necessa-

Concilium
Gangrense

rium coelibatum ad sacrorum ordinum susceptionē, quoniam (vt iam proxime docuimus) F
in primordiis ecclesiæ coniugatos legimus fuisse sacerdotes. Nam coniugium non obest ex
institutione diuina sacerdotio. Concilium siquidem Gangrense cap. iiii. suorum decretorum
sic definit: Siquis discernit presbyterum coniugatum, tanquam occasione nuptiarum offerre
non debeat, & ab eius oblatione ideo se absteineat, anathema sit. Hæc concilium Gangren-
se. Ex cuius decreto apertissime constat non esse ex lege diuina necessarium coelibatum ad
sacrorum ordinum susceptionem. Neq; nos ob hanc causam Lutherum & eius sequaces no-
tauimus, sed ideo illos de hæresi accusamus, quia contra ecclesiæ statutum de sacerdotum
continentia, illi docent sacerdotes vt matrimonia contrahant, & ad sic faciendum alliciunt,
irridentque ecclesiam eò quòd tale statuerit decretum, dicuntq; illam in sic statuendo erras-
se. Ob quam causam omnis qui recte (vt decet) de ecclesiæ firmitate & certitudine senserit,
censebit merito illos fuisse de hæresi notatos. De hac re aliquid infra adhuc dicemus, quo-
niam ea de quibus in titulo de virginitate, & in titulo de votis differemus, non nihil ad hoc
negocium spectare videntur. Sunt enim illa huic materiæ valde vicina.

Armacan^o.Iohannes
Vvicleff.Concilium
Hispalense.

Quinta hæresis docet infimum quēq; sacerdotem posse in absentia episcopi exercere
munus episcopale. Huius hæresis author est Richardus Armacanus Hibernicus, qui
in lib. vi. de quæstionibus Armenorū, cap. vi. dicit minores sacerdotes in absen-
tia episcopi exercere posse officia sacramentalia, qualia sunt consecrationes altariū, olei vel
chrismatis benedictio, ordinum collatio &c. Eundem errorem tutatus est Iohannes Vvicleff. Aduersus hunc errorem sæpe iam disputauimus. Nam in titulo de confirmatione, pro-
bauimus illud sacramentum à solis episcopis posse conferri, & non ab aliquo minore sacer-
dote. In titulo de episcopis, conuicimus tum ex sacris literis, tum ex cōciliorum definitio-
nibus, episcopos esse & dignitate & potestate aliis sacerdotibus superiores. At si minores
sacerdotes possent omnia quæ episcopi faciunt, & ipsi facere, essent proculdubio illi episco-
pis pares, neq; esset inter eos vllum discrimen. Sed quoniam in illis locis nihil de ordinum
collatione disputauimus, pro illius rei definitione solum proferam quoddam decretum cō-
cilii secundi Hispalensis. Nam quinto capite decretorum præfati concilii, hæc quæ sequun-
tur habentur verba. Quinto iudicio ad agnitionem nostri examinis, Agabrensis diaconi re-
latu deductum est de quibusdam ipsius ecclesiæ clericis, quorum dum vnus ad presbyteri,
duo ad leuitarum ministerium sacrarentur, episcopus eorum oculorū dolore detentus fer-
tur manum suam super hos tantum posuisse, & presbyter quidam contra ecclesiasticum or-
dinem benedictionem dedisse, qui licet propter tantam præsumptionis audaciam poterat
accusatus præsentis iudicio damnari, si adhuc in corpore positus, non fuisset mortis voca-
tione præuentus: sed quia iam ille examini diuino relictus, humano iudicio accusari non
potest, hi qui supersunt, & ab eo non consecrationis titulum, sed ignominia elogium per-
ceperunt, ne sibi licentiam talis vsurpatio faciat, decreuimus vt à gradu sacerdotalis vel le-
uitici ordinis quem peruerse adepti sunt, depositi, & quo iudicio abiiciantur. tales enim me-
rito iudicati sunt remouendi, quia prauè inuenti sunt constituti. Hæc concilium Hispalen-
se. Ecce de ordinum collatione concilii definitionem, per quam decernitur eos nō esse or-
dinatos quibus episcopus manus imposuit, quoniam benedictionem non ab episcopo sed
à presbytero receperunt. Post tanti ergo concilii definitionem iniustum esset nos amplius
de hac re disputare. Quod si forte lector curiosus plura de hac re nosse cupit, legat Thomā
Vualden in libro de sacramentalibus, titulo. vii. quoniam illo loco præfatus author satis co-
piose de hac re disputat aduersus Armacanum & Iohannem Vviclefsum.

Sacramenta.

Lle antiquus humani generis hostis, inuidiam humanæ gloriæ semel con-
ceptam nunquam deposuit, & ita quacunque potest semper homini nocere
fatagit, & illum à consecutione æternæ beatitudinis impedire nititur.
Quapropter perspicuens demon quantum adiutorium præbeant homini-
bus sacramenta quæ deus illis reliquit ad consecutionem vitæ æternæ, om-
ni qua potuit via tentauit homines ab illorum perceptione & vsu abdu-
cere. Vt autem hoc melius faceret, quosdam hæreticos decepit, quos tanquam suæ militiæ
principes instituens, per eorum manus alios quos posset subuerteret catholicos & fideles.

Fuerunt

K

A Fuerunt enim plures hæretici qui sacramenta ecclesiæ omnia negarent, vt Cathari, non inquam illi Cathari qui alio nomine vocantur Nouatiani, sed alii multo illis recentiores, de quibus iam aliàs diximus. Alii fuerunt hæretici qui etsi aliqua admittant sacramenta, plura tamen alia negant, prout iam ostendimus cum de vnoquoque sacramento in propriis eorum titulis differuimus. Alii rursus aliqua sacramenta admittentes negant aliquod eorum conferre gratiam suscipienti, quantumlibet ad illius susceptionem præparet animam suam. Huius erroris authores sunt Armeni. Istorum errorem tãdiu ab ecclesia explosum recepit tutandum Martinus Lutherus, qui talia de sacramentis verba profert. Hæretica est, sed vñtata sententia, sacramenta nouę legis dare gratiam illis qui non ponunt obicem. Hæc Lutherus. Quapropter videtur mihi esse Lutherus tanquam alter Nabuzardam princeps militiæ Nabuchodonosor regis Babylonis, qui muros Hierusalem in circuitu destruxit, & succendit domum domini, & sustulit omnia vasa aurea & argentea & ærea, in quibus ministrabant sacerdotes in templo domino. Quid aliud sunt sacramenta, & aliæ ecclesiæ ceremonię, quàm vasa quędam in quibus deo in hac vita ministratur? Vasa inquam aurea & argentea sunt sacramenta: reliquæ autem omnes ecclesiasticæ ceremoniæ vasa sunt ærea. Quæ omnia cum Lutherus ab ecclesia auferre conatur, aperte demonstrat se esse alterum Nabuzardam, vnum videlicet ex principibus diabolicæ militiæ. Aduersus hanc pestiferam hæresim, etsi de quolibet sacramento sigillatim disputatum sit, tamen hoc impræsentiarum agendum est, vt ostendamus breuissime de omnibus sacramentis in genere, ea fore pro sacramentis habenda quæ sancta mater ecclesia velut talia recipit & tuetur. Nam q̃ ecclesia non potest errare ex dei adiutorio illi assistente, præsertim in illis in quibus oportet nō errare, iam aliàs sæpe ostendimus. Et ex hoc collegimus ecclesiam habere facultatem discernendi diuinas scripturas ab humanis, verumq; earum sensum à falso, deo illam quotidie illustrante, ne videlicet erret in his, in quibus error fuisset periculosus. At nullibi periculosior fuisset iactura, q̃ si falsa pro veris sacramenta, & traditiones hominū, immo figmenta diaboli pro traditionibus dei ecclesia recepisset, quoniam tunc spem suam ecclesia in fictis ac vanis corporalium rerum signis, prout magi faciunt, tanquam in Christi sacramentis collocasset. Si ergo ecclesia hanc habet à deo collatam potestatem, vt verba dei à verbis hominū discernat, necessarium est etiam fateri illam etiam hanc habere potestatem à deo similiter illi collatam, vt traditiones dei discernat à traditionibus hominum. Nam aliàs vtrobique posset pari ratione vitandus error oriri. Christus enim suæ ecclesiæ vsque ad consummationem seculi assistens, non solum hoc agit vt ecclesia hoc aut illo modo non erret, sed ne erret vllō. At nullibi maiore cum iniuria Christi posset errare, q̃ si fiduciam in illo ponendam solo, ponat in signis nulla prorsus fultis gratia, sed omni bono fidei vacuis atque inanibus, quoniam id notissima esset idololatria, quam deus supra omnia alia vitia abominatur. Colligitur ergo ecclesiam non posse errare in suscipiendis sacramentis fidei, non inquam magis quàm in suscipiendis scripturis diuinis, in quibus discernendis eam non posse errare iam aliàs ostendimus. Quapropter merito decretum est vt quisquis aliter senserit de sacramentis ecclesiæ quàm sancta Romana ecclesia sentit, hæreticus reputetur. Aduersus hanc hæresim strenue pugnat illustrissimus rex Angliæ vno integro libello quem pro assertionem sacramentorum ecclesiæ edidit.

Secundus de hac re error est qui negat in aliquo sacramento imprimi characterem. Et huius erroris author est etiam Lutherus. Verum de hoc errore iam satis (vt existimo) supra disputauimus in titulo de characterē. Non est ergo iustum vt iterum hunc errorem in contentionem reuocemus.

Sancti.

Nihil est quod intentatum reliquerit aduersarius noster diabolus, vt nos à vitæ æternæ consecutione impediret. Nam quicquid nos ad illam beatam vitam capeffendam iuuare potest, à nobis auferre conatur. Qui enim à sacramentorum perceptione hominum mentes auocare nitebatur, idem etiam à veneratione sanctorum homines reuocare molitus est. quoniã videlicet scit nos plurimum illorum orationibus iuuari, ideo quosdam misit qui in spiritu erroris loquentes mendacium, dicerent sanctos non esse ab hominibus honorandos, neque oportere illos

Cathari.

Armeni.

Lutherus.

iii. Re. 26.

Lutherus.

orare, vt vel sic homines hic viuentes sanctorum qui in cælis sunt defraudarēt auxiliis. Hu-
Eustachius ius pestiferæ hæreseos author primus (quod sciam) fuit Eustachius quidā, propter hunc er-
 rorem & multos alios in concilio Gangrensi damnatus. Post hunc in eodem errore succes-
Vigilantius sit Vigilantius Gallus Barchinonensis ecclesiæ presbyter, aduersus quem beatus Hierony-
Valdenses. mus bis de hac re scripsit. Eundem errorem post multos annos tutati sunt Valdenses, qui
Iohannes omnium sanctorū festiuitates ab ecclesia auferre conati sunt. Io. Vviteless cum semper pro
Vviteless. Valdensium secta pugnauerit, noluit in hac parte ab illis deficere, vt semper sui similis esset.
Iohā Hufs. De Iohanne Hufs non est opus dicere, cum hic in verba Vviteless magis q̃ in verba Christi
Bohemi. iurasse videatur. Bohemi vero captiuātes intellectus suos in obsequium Iohannis Hufs, hūc
Lutherus. inter alios tutantur errores. Martinus Lutherus hodie in eadem damnatione persistit. Iohā.
Oecolamp- Oecolampadius in expositione quam edidit super Esaiam prophetam, hunc errorē sapissi-
padius. me inculcat. Sanctos esse honorādos aperte docet propheta regius dicēs, Mihi autē nimis
Psal. x38. honorati sunt amici tui deus. Amicos dei vocat apostolos & reliquos sanctos, qui deū syn-
 cero quodā amore diligunt. Nam ipsemet Christus promisit illis vt post hanc transactam
Iohan. xij. vitam in suam reciperet amicitiam, dicens, Iam non dicā vos seruos, sed amicos. Qui ergo
 à Dauid honorati esse perhibentur, nō est dignum vt à nobis sine vllo honore relinquan-
Ibidem. tur. Præterea ipsamet veritas apud Iohannē ait, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eū
 pater meus qui in cælis est. Quid ergo insipientes hæretici garriunt? Nunquid iustum est vt
 quos deus pater honorat in cælis, nos dedignemur honorare? Præsertim cum honor exhibi-
Psal. lxxvij. bitus sanctis, exhibeatur deo qui glorificatur in honore sanctorum. Gloriosus est enim deus
 in sanctis suis, ait propheta regius. Rursum ad honorandos sanctos hortatur nos Ecclesia-
Ecclesi. xliij. sticus dicens, Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et postquā
 aliquas laudes patrum veteris testamēti protulerat, statim subdit, Omnes isti in generatio-
 nibus gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habentur in laudibus. Qui de illis na-
 ti sunt, reliquerunt nomē narrandi laudes eorum. Si ergo licet eos laudare, licebit etiam eos
 honorare, quoniam laus quædam honoris species est. Nam per verba laudatoria testamur
 quam habeamus de illo quem laudamus, existimationem, quemadmodum per genuflexio-
 nes, & capitis denudationes testamur eam quam habemus ad alium venerationem. Accedit
 ad hæc ipsius vniuersalis ecclesiæ authoritas, quæ dies festos in venerationem sanctorum
 quotannis celebrat, & à toto populo Christiano celebrari præcipit. Et vltra hoc præceptū
 quod forte recens est quo ad plurimos dies festos, est vetusta nimis, & sine initii memoria,
 semper obseruata consuetudo, vt in veneratione sanctorum aliqui semper fuerint dies festi
 celebrati. Nam hoc ipsum testantur sermones antiquorum ecclesiæ doctorum quos in ce-
 lebritatibus sanctorum, & in illorum laudē coram populo faciebant. Extant sermones Am-
 brosii, multo plures Augustini, quos in festiuitatibus sanctorum coram populo prædicarūt,
 vt eundem populum allicerent ad sanctorum & imitationem, & venerationem. At si sancti
 non essent venerandi, ecclesia illorum festiuitates esse celebrandas nunquam præcepisset,
 nec deus ecclesiam suam, cui semper vsque ad consummationem seculi assistit, tandiu erra-
 re permisisset. Ostenso ergo qualiter sacris literis consona sit sanctorum veneratio, superest
 vt ostendamus licitum esse, ne dicam meritorium, sanctos orare. Nam hoc etiam hæretici
 negant, quasi diuinæ clementiæ derogent, q̃ qui Christo ministrauerit, hoc honore dignus
 habeatur, vt pro aliis intercedat. Abraham orat pro Abimelech qui Sarram illius vxorem
Gene. xx. acceperat, & exaudita est oratio Abraham. Et in libro Iob legimus. Voca si est qui tibi re-
Iob. v. spondeat, & ad aliquem sanctorum conuertere. Quæ quidē verba quauis illa Eliphat The-
 manites ad Iob dixerit, non tamen ea Iob reprehendit, sed consilium eius velut sanum li-
 benter suscipit, cum tamen aliās illum de male ab eo dictis reprehenderit. Ad eundē mo-
Iob. xxxij. dum Heliu dixit, Si fuerit pro eo angelus loquens vnus de millibus, & annunciet hominis
 æquitatem, miserebitur eius deus, & dicet, Libera eum, vt non descendat in corruptionem. K
Iob. xliij. Inueni in quo ei propitier. Et in eodem libro post descriptam omnem disputationem quā
 Iob habuit cum amicis suis, in qua illi amici deum offenderant, statim ponitur præceptum
 dei quo iussit illos ire ad ipsum Iob, vt rogarent illum quatenus pro eis ad deum orare vel-
 let. Quod cum illi (vt dominus præceperat) fecissent, Iob pro illis orans exauditus est. Et cē-
Lucæ. vij. turio qui puerum habebat paralyticū, seniores Iudeorū misit ad Christū vt pro salute pueri
 deprecaretur, eō q̃ se indignū putauit qui hoc impetrare posset à Christo. Cur nō etiā nos
 de nostris meritis diffidentes, ad sanctos recurremus, vt ipsi pro nobis deum orent, quò fa-
 cilius nostras petitiones obtineamus? Sed quoniā hæc & alia sunt plurima testimonia sacrę
 scripturæ,

A scripturæ, quibus conuincitur iustos viros pro aliis deū orantes ab eo exaudiri, ad hoc asy-
 lum confugere hæretici, vt dicant licere nobis recurrere ad sanctos viros dum hic viuunt,
 & illos pro nobis hic orantes exaudiri, non autē cum iam ex hac vita decesserint. Sic enim
 docet Oecolampadius in commentariis super Esaiam. hoc etiam olim teste Hieronymo di-
 xit Vigilantius. Quapropter audiamus quid de illo Hieronymus referat. Sic enim in quo-
 dam libro aduersus Vigilantium ait, Dicis in libello tuo, quod dum viuimus, mutuò orare
 possumus: postquam autem mortui fuerimus, nullus sit pro alio exaudienda oratio, præfer-
 tim cum martyres vltionem sui sanguinis obsecrantes impetrare nequuerūt. Si apostoli &
 martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando de se adhuc debēt
 esse solliciti, quanto magis post victorias, coronas, & triūphos? Vnus homo Moyse sexcen-
 tis millibus armatorum impetrat à domino veniam. Et Stephanus imitator domini sui, &
 primus martyr in Christo, persecutoribus veniam deprecatur. Et postquam cum domino
 esse cœperint, minus valebunt? Paulus apostolus ducentas septuagintasex sibi dicit in na-
 ui animas condonatas. Et postquam resolutus esse cœperit cum Christo, tunc ora clausu-
 rus est, & pro iis qui in toto orbe ad suum euangelium crediderūt, mutire non poterit? me-
 liorque Vigilantius canis viuens, quàm ille leo mortuus? Recte hoc de Ecclesiaste propo-
 neres, si Paulum in spiritu mortuum confiterer. Hucusq; Hieronymus. Sed præter hæc quæ
 Hieronymus obiicit, sunt alia scripturæ sacræ testimonia multo apertiora ad conuincen-
 dum, sanctos qui iam vita defuncti sunt, pro nobis orantes exaudiri. Iacob enim propin-
 quus morti, cum benediceret filium suum Ioseph, ait: Deus in cuius conspectu ambulaue-
 runt patres mei Abraham & Isaac, deus qui pascit me ab adolescentia mea vsque in præsen-
 tem diem, Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis, & inuocetur super
 eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum, Abraham & Isaac; & crescant in mul-
 titudinem super terram. In quibus verbis illud est aduertendum, quod Iacob præcipit inuo-
 cari super filios Ioseph nomina patrum iam defunctorum: quoniam etsi mortui sint cor-
 pore, & mundo, viuunt tamen coram deo. Nam vt veritas in euangelio ait, Non est deus
 mortuorum, sed viuorum. Omnes enim viuunt ei. Præterea Moyse pro peccato populi
 deum orans sic ait, Quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Recordare
 Abraham, Isaac, & Israel seruorum tuorum &c. Sequitur infra: Placatusque est dominus ne
 faceret malum quod locutus fuerat aduersus populum suum. Ecce vides Moysen oran-
 tem deū per merita patrum, videlicet Abraham, Isaac, & Iacob. Si ergo Moyse licet offer-
 re merita patrum, quare ipsimet patres non melius offerre poterunt sua? Si dicas illos iam
 recepisse præmium bonorum quæ hic egerunt, nec posse amplius mereri, fateor: verum nos
 non dicimus sanctos orantes exaudiri ad cumulum meritorum suorum, sed hoc dicimus
 eos meruisse in via, vt orantes pro nobis in patria exaudirentur. Quapropter cum exau-
 diuntur, potius cedit illis in præmium meritorum præcedentium, quàm in nouum meri-
 tum. Et si eos esse extra tempus merendi est sufficiens causa vt non possint pro nobis oran-
 tes, nobis prodesse, etiam erit sufficiens causa vt illorum merita prodesse non possint, cum
 Moyse illa pro populo orans deo offerebat. Et si merita illorum prodesse potuerunt cum
 Moyse illa offerebat deo, multo magis prodesse poterunt si illi offerant eadē deo. Eodem
 modo etiā orabat Azarias positus in fornace accensa igni, Ne, quæsumus (inquit) tradas nos
 in perpetuum propter nomen tuum, & ne dissipēs testamentum tuum, neq; auferas miseri-
 cordiam tuam à nobis propter Abraham dilectum tuum, & Isaac seruum tuum, & Israel san-
 ctum tuum, quibus locutus es pollicens quod multiplicares semen eorū sicut stellas cæli, &
 sicut arenam quæ est in littore maris. Sic autem orans exauditus est, quoniam liberatus est
 cum sociis suis de fornace ardenti. Si merita sanctorum iam defunctorum nihil prodesse
 possunt post eorum mortem, frustra Azarias deum orans merita illorum patrum obtulisset
 deo. At cum non frustra orauerit, sed exauditus fuerit, conuincitur merita sanctorum defun-
 ctorum nobis post eorum mortem posse prodesse, quoniam hoc viuentes meruerūt, vt post
 mortem suam nobis prodesse possent. Rursum apud Zachariam prophetam angelus dei
 orat deum pro populo Iudaico in captiuitate posito, dicens, Domine exercituum vsquequo
 tu non misereberis Hierusalem, & vrbium Iuda quibus iratus es? Iste iam septuagesimus an-
 nus est. Quibus verbis angelus orat deum pro redemptione populi Iudaici, ducēs in recor-
 dationem Hieremiæ prophetæ oraculum quo ex præcepto dei prædixerat post septuagin-
 ta annos in suam patriam & libertatē populum Iudaicum fore reducendum. Deinde, Onias
 summus sacerdos Iudæorum post mortē suam apparuit Iudæ Machabæo manus suas extē-

Apoc. vi.

Exo. xxxij.

Act. vii.

Act. xxvij.

Eccles. xij.

Gen. xlvij.

Matth. xxij.

Exo. xxxij.

Danie. iij.

Zach. i.

Hiere. xxix.

ij. Mach. xv

dens, & orans pro omni populo Iudæorum. In qua visione alius similiter apparuit eidem Oniæ socius, de quo ad Iudam Machabæum Onias ait, Hic est fratrum amator, & populi Israel. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta domini. Si ergo sancti in limbo extra statum meriti, & non adhuc deo fruētes pro suis orabant, quanto libentius id facient cum iam deo fruuntur, præsertim quod pro alio deum orare est opus charitatis? Cum ergo charitas, iuxta beati Pauli sententiā, non excidat, immo perficiatur in patria, conuincitur vt ibidem pro nobis multo feruentius orent quam fecerunt dum hic viuerent, aut cum in limbo fuerunt. Deinde beatus Iohannes in Apocalypsi vidit quatuor animalia & vigintiquatuor seniores qui ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes sanctorum. Et in eadem Apocalypsi iterum vidit angelum stantem ante altare, habentem thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum dei. Et ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum, de manu angeli coram deo. Cum autem ex doctrina Saluatoris homines sancti in gloria sint æquales angelis dei: conuincitur, vt si angeli pro nobis orant in patria, etiam homines sancti pro nobis orare possint, & exaudiri. Vereantur ergo hæretici contra tot sacræ scripturæ testimonia sanctorum gloriæ & honori detrahere, & illorum suffragiis viuos homines defraudare. Possem etiam ad huius rei confirmationem plura sacrorum doctorum testimonia citare, quæ prudens omitto, ne metas breuitatis promissæ excedam. Quod si curiosus lector ea videre desiderat, assignabo ei loca vnde illa petere possit. Bernardus sermone. lxxvi. super Cant. reprehendit quosdam sui temporis hæreticos, qui negabant sanctos esse orandos. Beda in homilia super Euangelium Matthæi de muliere Chananæa. Damascenus lib. iiii. de fide orthodoxa cap. xvi. Augustinus super Iohannem tractatu. lxxiii. & super Psal. cxx. Cyrillus libro sexto aduersus Iulianum apostatam. Hieronymus in libro contra Vigilantium. Cyprianus ad Cornelium papam scribens petit, vt si quis eorum prior decesserit, pro fratribus & sororibus nostris deum oret: & est hæc epistola omnium prima. Dionysius Areopagita cap. vii. Ecclesiasticæ hierarchiæ. Post tot apertissima & efficacissima testimonia extant plurima conciliorum decreta quæ de hac re definiunt. Concilium Gangrense cap. xx. suorum decretorum in hunc modum ait, Si quis per superbiam tanquā perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, vel accusauerit, vel etiam oblationes quæ ibidem celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque sanctorum contemnendas, anathema sit. Hæc ibi. Sunt etiam alia plurima concilia quæ præcipiunt litanias, hoc est rogationes sanctorum quotannis solenniter in ecclesia fieri, in quibus ad omnes sanctos orationes & preces emittuntur vt deum pro populo orent. Nam concilium Aurelianense cap. xxiii. suorum decretorum sic ait, Rogationes, id est litanias, ante ascensionem domini placuit celebrari, ita vt præmissum triduanum ieiunium in dominicæ passionis solennitate soluatur: per quod triduum serui & ancillæ ab opere relaxentur, quod magis plebs vniuersa conueniat: quo triduo omnes abstineant, & quadragesimalibus cibis vtantur. Hæc concilium. Litanias etiam fieri præcipit concilium Gerundense cap. iii. Concilium Toletanum quintum cap. i. & Concilium Toletanum sextum cap. ii. Concilium Braccharense secundum cap. ix. Verum hæc rogationes quæ ab his tribus vltimis conciliis celebrari mandantur, aliæ sunt ab illis quas celebrari præcepit concilium Aurelianense: quoniam illæ in vere ante ascensionem domini fieri mandantur, hæc autem in mense decembri celebrari præcipiuntur. De hoc tamen inter omnia illa concilia conuenit, quoniam omnia illa concilia decernunt & mandant vt aliquo tempore rogationes solennes celebrentur. At si sancti non essent orandi, nunquam concilia præcepissent tales litanias celebrari. Si enim ipsi non audiunt orationes nostras, aut orantes pro nobis nunquam exaudiuntur, frustra illos orare præcipimur. Veneremur ergo sanctos quos pater celestis sic honorificauit, vt amicitia tua dignos iudicauerit. In nostris necessitatibus ad eos confugiamus, eos orantes, vt pro nobis ad deum intercessores esse velint. Nec tamen hac fiducia illos orare debemus, vt in illis omnem nostram spem collocemus, tanquā illi potentes sint ad præstandum ea quæ cupimus, quoniam hoc modo solum deum orare debemus, & in illo solo puppim (vt dicitur) & proram cōstituere. Sed hoc solū à sanctis petere & sperare debemus, vt ipsi velint a Deo petere id quod nos assequi optamus. Hoc enim aperte innuit diuinus Psalter, dicens, Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi? Et ne quis deciperetur credens qd ipsi montes, hoc est sancti, essent auxilium daturi, statim subiunxit,

A subiunxit, Auxilium meum à domino, qui fecit cælum & terram. Quæ verba exponens beatus Augustinus super psalmos ait, Noli putare quia ipsi montes tibi dabunt auxilium. Accipiunt enim quod dent: non de suo dant. Hæc ille. Propter hoc ecclesia à spiritu sancto edocta, in litanis siue rogationibus quas celebrat, alio modo orat deum, & alio modo orat sanctos. Nam Deum orans sic ait, Pater de cælis deus, miserere nobis. Fili redemptor mundi deus, miserere nobis. Cum autem aliquem sanctorum orat, non dicit illi, miserere nobis: sed ait, Ora pro nobis. Itaque ecclesia orans, à deo petit misericordiam, à sanctis autem intercessionem. Argumenta quibus se hæretici tuentur, quoniam ridicula sunt, & nullius roboris, breuitati studens omisi, præsertim quòd ex iis quæ diximus, facillime reiici possunt. Aduersus hanc hæresim disputat Iodocus Clichthoueus vno integro libro quem inscripsit de veneratione sanctorum.

Satisfactio.

Nus ex pestilentissimis Lutheri erroribus est, quo docet non esse opus peccatori vlla satisfactione pro peccatis perpetratis, quoniam (vt ille ait) dimissa culpa, omnis etiam poena quæ culpæ debebatur, dimissa manet. Sed contra hunc errorem iam satis supra disputauimus in titulo de poenitentia. Illo enim loco ostēdimus ex sacris literis, post dimissam à Deo culpam oportere peccatorem pro illa aliquam aut in hoc mundo aut in purgatorio pati poenam. Et ita non est opus vt iterum de hac re disputemus.

Scriptura sacra.

Mnibus ferè hæreticis hoc vnum fuit commune, sacris videlicet scripturis detrahere. Nam eas sæpissime aliter quàm decet, pro libito interpretantur. Et si forte contra aliquam eorum assertionem locus aliquis afferatur tam patens, vt interpretationibus eorum quantumlibet tenebrosis minime valeat eius claritas offuscarī, statim librū illum ex canone scripturæ sacræ reiicere conantur, dicentes librum illum indignum esse qui in catalogo sacrorum librorū connumeretur. Nam cum scriptura sacra sit mystica quædā turris David, ex qua omnis armatura fortium & catholicorum virorum pendet, ideo hæretici conātur scripturas sacras minuire, ne arma habeamus quibus eorū insanas doctrinas prostrernere valeamus. Ideo ab aliquibus vnus liber, ab aliis alius reiicitur, prout cuiq; expediens videtur, & suæ assertioni talis libri doctrina repugnat. Hoc tamen loco non est opus aduersus singulas eorum hæreses disputare. Nam cum supra libro primo capite secundo iam ostenderimus sacrorum librorum catalogum, satis nunc erit solum narrare eas hæreses, quæ ex canone librorum ab ecclesia recepto aliquos reiiciunt libros velut apocryphos, & nullius auctoritatis.

Prima ergo hæresis est, quæ totum vetus testamentum reiicit. Huius hæresis primus author extitit Carpocrates, à quo Carpocratiani siue Carpocratitæ hæretici dicti sunt. Post hunc Carpocratem successit in eodē errore Cerdon, tempore Iginii papæ & martyris, qui nonus à beato Petro totius ecclesiæ summus pontifex fuit. Hoc enim tribuit Cerdoni Augustinus in libro de hæresibus, cap. xxi. Post Cerdonem hanc eandem tutatus est hæresim Seuerus, à quo Seueriani dicti sunt. Hoc enim de Seuerio refert Augustinus in eodem libro de hæresibus, cap. xxiiii. Eandem hæresim post aliquot annorum curricula suscitauit Manichæus, sub quo magis innotuit: qua de causa factum est vt à multis credatur Manichæum fuisse primum huius hæresis authorem. Constat tamen Manichæum fuisse ferè ducentis annis posteriorem Cerdone. Post Manichæum eandem amplexati sunt hæresim Albanenses. Nam Guido Carmelita in sua summa de hæresibus, Albanensium errores enumerans, hunc inter alios sexto loco collocat. Hi omnes hæretici conuenerunt in vnum aduersus testamentum vetus, illi exprobrantes, quòd à malo principio factum fuerit: quapropter malum esse etiam illud dicebant. Aduersus hanc hæresim iam supra disputauimus in titulo

de lege, hæresi secunda. illo enim loco per testimonia sumpta ex nouo testamento probauimus legem esse bonam, & à bono principio procedentem. Et in titulo de Deo, hæresi prima, probauimus ex sacris literis vnum tantum esse Deum, qui sit omnium rerum principium. Non est ergo opus vt amplius aduersus hanc hæresim disputemus.

Lutherus.

Secunda hæresis non recipit libros Machabæorum. Huius erroris author est Lutherus, dicens libros illos non esse canonicos, nec dignos qui sacris libris annumerentur. Hoc autem ideo facit Lutherus, quia doctrina in illis contēta apertissime contra suam doctrinam pugnat. Lutherus enim ait orationes aut alia suffragia quæ à viuentibus pro mortuis fiunt, nihil mortuis prodesse. In secundo autem Machabæorum libro laudantur talia suffragia quæ pro mortuis fiunt. Ideo Lutherus suum pertinaciter defendens errorem, hos Machabæorum libros, quia suæ doctrinæ repugnantes, reiicit. Quod autem hi libri inter sacros sint connumerandi, testantur beatus Augustinus, Damascenus, Innocentius papa huius nominis primus. demum Concilium Carthaginense tertium inter canonicas scripturas hos Machabæorum libros censuit collocandos. Quæ omnia supra libro primo cap. secundo protulimus. Verum Lutherus & illius imitatores obiciunt nobis Hieronymum dicentem tales libros non esse canonicos. Sed reuera aliter Hieronymus sentit quàm ipsi putant. Nam in præfatione in libros Machabæorum Hieronymi verba sunt hæc. Machabæorum libri licet non habeantur in canone Hebræorum, tamen ab ecclesia inter diuinorum voluminum annotantur historias. Hæc Hieronymus. Ex cuius verbis constat hos libros esse ab ecclesia in sacrorum numerum coaptatos. Quod si ecclesia censuit hos libros esse pro diuinis recipiendos, quanuis in canone Hebræorum non habeantur, nullus eitra hæresis notam illis repugnare valebit.

Cerdon.

Tertia hæresis est quæ euangelia sacra reiicit. Nam Cerdon, de quo supra diximus, solum recipiebat euangelium Lucæ, alia tria reiiciens. Hoc enim de illo refert Tertulianus in libro de hæresibus. Cerdonis errorem postea suscepit Marcion, eiusdē Cerdonis discipulus, prout Irenæus testatur libro primo aduersus hæreses.

Marcion.

Cerinthus.

Quarta hæresis est, quæ ex omnibus quatuor euangelis solum recipit euangelium Matthæi, reliqua tria contemnens. Hanc hæresim tribuit Philaster Cerintho, in suo libro de hæresibus. Verum Augustinus in capite octauo sui opusculi de hæresibus, de hoc Cerintho differens, nunquam huius hæresis meminit. Irenæus libro primo aduersus hæreses cap. xxvi. tribuit hunc errorem Ebioni, à quo dicti sunt Ebionitæ hæretici.

Ebion.

Cerinthus.

Quinta hæresis est, quæ Actus Apostolorum non recipit, sed illum librum conatur auferre ex catalogo sacrorum librorum. Hanc hæresim tribuit etiam Philaster Cerintho simul cum præcedente, cuius nec meminit Augustinus, sicut nec præcedentis. Eusebius Cæsariensis libro. iiii. historię Ecclesiasticę refert, Seuerum, à quo Seueriani hæretici dicuntur, non recepisse librum actuum Apostolorum.

Seuerus.

Ebion.

Sexta hæresis est, quæ omnes Pauli Apostoli epistolas docet nullius esse momenti. Huius pestiferæ hæresis primus author fuit Ebion. Hoc enim illi tribuit Irenæus libro primo aduersus hæreses cap. xxvi. Et hoc ideo Ebionem fecisse constat, quia Ebion docebat legem veterem simul cum noua esse obseruandam. Cui doctrinæ cum tam aperte repugnet Paulus in pluribus suis epistolis, ideo Ebion vt suum tutaretur errorem, ad hoc confugit asylum, vt omnes Pauli epistolas reiiceret. Post Ebionem successit in eodem errore Seuerus: quanquam Augustinus in libro de hæresibus de Seuerio faciens sermonem, nunquam huius erroris meminit. Verum Eusebius Cæsariensis libro. iiii. historię Ecclesiasticę cap. xxvi. refert Seuerum obtrectasse Paulo, & omnes illius epistolas refutasse. Et hoc idem fecisse Tatianum Encratitarum principem aperte innuit: quanquam de Tatiano Augustinus differens, nunquam hoc illi impingit. Hanc eandem hæresim suscepisse Elcesaitas testatur etiam Eusebius libro sexto Ecclesiasticę historię capite. xxvii.

Seuerus.

Tatianus.

Elcesaitæ.

Lutherus.

Septima hæresis non recipit epistolam Iacobi. Huius hæresis author est Martinus Lutherus. Nam licet olim ab aliquibus de illa dubitatum fuerit an esset Iacobi, tunc tamen non erat adhuc aliquid de illa definitum ab ecclesia. At cum modo iam sit ab ecclesia in multis conciliis recepta, non licet iam de illa dubitare. Quapropter Lutherus qui illam contra ecclesię definitionē reiicit, merito hæreticus hac ratione censetur. Quare autem Lutherus hanc Iacobi Apostoli epistolam reiiciat, apertū est. Lutherus enim, vt in titulo de fide relatum est, sentit solam fidem iustificare, eamq; solam esse satis ad vitam æternam assequendam, etiam si opera desint. Iacobus autem in sua Canonica epistola docet fidem sine operibus

Iacobus.

A operibus esse mortuam. Quia ergo Lutherus vidit Iacobi epistolam suæ repugnare sententia, ideo hanc epistolam negat, dicens non esse Iacobi Apostoli, nec dignam Apostolico spiritu. Et certe miror quòd Lutherus tam effrons sit, vt negare audeat epistolam illam esse Iacobi, cum tot illustres viri iique vetustissimi testentur esse Iacobi. Augustinus in libro de meritis, & peccatorum remissionibus, citat testimonium ex hac epistola sub nomine Iacobi. Hieronymus in epistola ad Ctesiphontem disputans contra Pelagianos, vtitur testimonio huius epistolæ. Urbanus papa huius nominis primus, vir martyrio clarus, in epistola de communi vita & oblatione fidelium, citat testimonium ex hac epistola sub nomine Iacobi Apostoli. Et Anacletus papa & martyr, qui (vt ipse in quadam epistola testatur) fuit à beato Petro Apostolo presbyter ordinatus, in epistola de oppressione episcoporum, circa mediū citat etiam testimonium ex hac epistola sub nomine Iacobi. Iustius est ergo vt his sanctissimis & vetustissimis testibus credamus, quàm vni Luthero fatuo atque amenti, præsertim cum de hac re extet totius ecclesiæ definitio, quæ illam epistolam sub nomine Iacobi inter canonicas scripturas collocavit.

O Ctava hæresis non recipit Iohannis euangelium, nec illius Apocalypsim. Huius hæresis auctores dicti sunt Alogiani, eò quòd filium Dei negabant esse verbum. Nam logos græce, idem est quod latine sermo, siue verbum: hinc Alogiani dicti sunt, tanquam sine verbo. Cum ergo Euangelium Iohannis apertissime testetur filium Dei esse verbum, ideo illi negant Iohannem scripsisse euangelium, negant etiam eum scripsisse Apocalypsim. Eusebius Cæsariensis libro septimo historiæ Ecclesiasticæ refert fuisse aliquos qui Apocalypsim Iohannis reiecerint, dicentes nihil in illa esse Apostolica grauitate dignum, sed librum esse à Cerintho hæretico fictum dicebant. Sed hoc non ita esse, præter ecclesiæ definitionem, quæ maximum est testimoniū, plures sacri vetustissimi que scriptores testantur, qui Apocalypsim tanquam scripturam sacram, & à beato Iohanne compositam, interpretati sunt. Omitto recentiores, quibus non tanta fides in hac parte debetur. Augustinus interpretatus est Apocalypsim, quam dicit esse Iohannis Apostoli. Dionysius Alexandrinus episcopus, vt testatur Eusebius libro septimo historiæ Ecclesiasticæ, eandem Apocalypsim interpretatus est sub nomine beati Iohannis, quanquam dicit illum dubitasse an fuerit Iohannis Apostoli, an alterius Iohannis, sancti quidem viri, non tamen Apostoli. Cuiuscunque tamen fuerit, dicit illum fateri scripturam illam esse sacram, & velut talem ab illo fuisse receptam. Melito Asianus Sardenis episcopus, & Hippolytus, & Irenæus, hi omnes teste Hieronymo in libro de viris illustribus, Apocalypsim Iohannis sunt interpretati. Sed licet horum virorum testimonia magnam habeant vim ad hanc rem stabiliendam, multo tamē maioris auctoritatis est ipsius ecclesiæ testimonium. Concilium nanque Toletanum quartū cap. xvi. suorum decretorum de hac re ita definit, Apocalypsim librum, multorum conciliorum auctoritas, & synodica sanctorum præsulum Romanorum decreta, Iohannis Euangelistæ esse præscribunt, & inter diuinos libros recipiendam constituerunt. Et quia plurimi sunt qui eius auctoritatem non recipiunt, eamque in ecclesia Dei prædicare contemnunt: si quis eum deinceps aut non receperit, aut à pascha vsque ad pentecosten in ecclesia non prædicauerit, excommunicationis sententiam habebit. Hæc concilium Toletanum.

A Duersus omnes has hæreses quæ ex catalogo sacrorum librorum aliquem librum auferre conantur, non est opus nunc disputare, quoniam illa quæ supra in libro primo cap. ii. diximus, sufficiunt ad omnes has hæreses refellendas. Ibi enim adduximus aliqua concilia, videlicet Laodicenum, & Carthaginense tertium, ex quibus constat omnes hos libros quos modo narrauimus fuisse à variis hæreticis reiectos, esse ex canone sacre scripturæ. Quanta autem sit in hac parte ecclesiæ authoritas, non est nunc opus ostendere, cum non sit alia res in qua magis ecclesiæ authoritas pateat. Vulgatissimum est illud Augustini, Euangelio non crederem, nisi ecclesiæ crederem. Non enim aliunde quis scire valet (seclusa dei reuelatione) talem aut talem scripturam esse euangelium, nisi ab ecclesia dicente nobis illam scripturam esse euangelium. Cum ergo ecclesia iam nos docuerit, omnes hos quos modo numerauimus libros esse canonicos, & sacros, non est quòd aliquis citra hæresim illis repugnare quomodolibet valeat.

Scientia.

Lutherus.

Nil est quod non temerari Lutherus: qui non est contentus omnia hominum opera damnare, & de peccato notare, nisi etiam scientias omnes infamasset. Nam dicit scientias omnes speculativas, errores esse dicendas. Quis iam ferre poterit hominem tam temerarium & effrontem, qui non solum ea quæ fides docet, negat, sed illa quæ sunt evidenti veritate manifesta, condē-

nat? Credo firmiter illum nescire quid sit error: quoniam si sciisset, nequaquam dixisset omnes speculativas scientias esse errores. pugnant enim inter se scientia & error: quo fit ut nunquam in vnum coire possint. Si scientia est, error esse non potest: si error est, scientia im-

Augustinus

merito dicitur. Et ut hæc apertiora sint, audiamus Augustinum dicentem quid sit error. Errare (inquit ille in enchiridio cap. decimo septimo) est approbare falsa pro veris, aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis, aut certa pro incertis. Hæc Augustinus. Cum ergo scientiæ plures speculativæ doceant multas veritates evidentiissimas, quomodo dicentur errores? Vera sunt quæ docent & certa, & evidentiissime manifesta, sicut sunt illa quæ docentur in Arithmetica & Geometria: non sunt ergo illæ de errore notandæ. Sed ut mendacium suum aliquo colore depingat, dicit propterea scientias omnes censerī ab eo errores, quia procedunt necessario ex corde malo & nondum sanato per gratiam. Nam iuxta illum (ut supra in titulo de operibus, & titulo de peccato docuimus) omnia opera quālibet bona sunt peccata: & iustus in omni bono opere peccat. Et propter hanc eandem causam docet omnes scientias speculativas esse censendas errores, quia ex corde malo per gratiam nondum

Roma. vii.

plene in hac vita sanato procedunt. Quæ argumentatio si bene colligeret, probaret omnes mechanicas artes, immo & omnes artes liberales, Grammaticam scilicet, Logicam, Rhetoricam, esse errores, & mathematicas disciplinas quæ sunt omnium certissimæ. sed hoc arguit Paulus, qui in ea quæ est ad Romanos epistola ait. Lex peccatum est? Absit: sed peccatum non cognoui nisi per legem. legem (inquam) vocalem, aut scriptam, aut mentalem. At cum lex doceat nos cognoscere peccatum, scientia merito dicitur. Et hanc Paulus negat esse peccatum. Non ergo omnis scientia dicenda est error, etiam si à peccatore procedat. Præterea etsi daremus Luthero omnē hominē esse peccato depravatū, non propterea cogeremur cōcedere, omnia quæ ab homine peccatore procedūt, esse peccata & errores: quia non necessario procedūt ab homine secūdū id quo malus est: sed possunt ab illo oriri secūdum id quo bonus est: puta secūdū dona naturæ, secūdū quod illa rationalis est, & capax disciplinæ, per quā virtutem naturālē nil obstat quin homo malus bonā artem inuenire possit, & verā & certam scientiam intelligere & docere. Nam (iuxta diuinum Dionysium) naturalia in dæmonibus manserunt integra etiam postquam obdurati sunt in peccato. Non igitur mirum, si in hominibus adhuc viatoribus quālibet peccato depravatis natura sit capax veritatis, præsertim cum tot sint artes & scientiæ generi humano vtilissimæ à malis hominibus repertæ: quod non nisi impudentissime negari potest, cum tot sint graues authores qui de hac re testentur. Demum hanc perversam Lutheri doctrinam cum aliis multis illius eiusdem classis damnauit facultas theologiæ Parisiensis: hoc idem fecit academia Louaniensis. Nec dignum putaui amplius pro hac re digladiari.

Dionysius.

Sepultura.

Valdenses.

Eneas Syluius in libro de origine Bohemorum capite trigesimo quinto errores Valdensium recensens, hunc inter alios miscet, quo illos asserere ait nihil distare quacunque tellure corpora humana sepeliantur, siue locus sit sacer, siue non. Et certe nescio an hæc assertio hæresis dici mereatur: quoniam si hoc solum docet, quod locus nihil faciat ad augendam vel minuendam

Augustinus.

animæ miseriam, verū est quod ait. Nā hoc ipsum docet Augustinus libro de cura pro mortuis agenda. Et libro primo de ciuitate dei capite duodecimo eandem astruit sententiā, sic

Math. x.

inquiens. Nullo modo enim diceret veritas. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animā autem non possunt occidere: si quicquam obesset vitæ futuræ, quicquid inimici de corporibus occisorum facere potuissent. Nisi forte quispiam sic absurdus est, ut contendat eos qui corpus occidunt, non debere timeri ante mortem, ne corpus occidant: & timeri debere post mortem, ne corpus occisum sepeliri non sināt. Falsum est ergo quod ait Christus. Qui corpus occidunt, & postea non habent quid faciant, si habent tanta quæ de cadaueribus faciāt.

Absit

A Absit ut falsum sit quod veritas dixit. Et quibusdā interpositis subdit. Proinde ista omnia, id est curatio funeris, conditio sepulture, pompa exequiarum, magis viuorum solatia sunt, quam subsidia mortuorum. Si aliquid prodest impio sepultura preciosa, oberit pio vilis aut nulla. Hæc Augustinus. Et hoc ipsum quod modo dixit, funera magis esse viuorum solatia, quam mortuorum subsidia, in libro de cura pro mortuis agenda capite septimo iterum confirmat, sic inquit. Et tamen ex illo humani cordis affectu, quo nemo vnquam carnem suam odio habuit, si cognoscant homines aliquid post mortem suam suis corporibus suorumque defunctorum deesse quod in sua cuiusque gente vel patria poscit solennitas sepulture, contristantur homines, & quod ad eos post mortem non pertinet, ante mortem suis corporibus timet, ita ut inueniatur in libris Regum deum per prophetam minari alteri prophetæ, qui eius transgressus est verbum, quod non inferretur cadauer eius in sepulchrū patrum eius. Et post pauca subdit Augustinus, quanti hæc poena pendenda sit, si secundum euangelium cogitemus, ubi post corpus occisum nihil metuendum esse didicimus, ne membra exanimata patiantur, nec poena dicenda est: si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum, potuit inde terri vel contristari viuus, quod sensurus non erat mortuus: & hæc poena erat, quoniam dolebat animus id de suo corpore futurum, quauis cum fieret non doleret. Hactenus Augustinus. Ex cuius verbis aperte satis patet, locum sepulture nihil prodesse animæ ad gloriam vel miseriam eius augendam vel minuendam. Et hoc idem docet Innocentius papa huius nominis tertius, sic inquit, Licet non ob sit iustis sepultura nulla vel vilis, impiis tamen celebris vel speciosa non prodest. Hæc ille. Itaque si hoc solū Valdenses dixerunt, nihil videlicet prodesse corporum sepulturam ad gloriam animæ augendam, vel miseriam inferni minuendam, bene quidem senserunt, neque illorum sententia esset de hæresi notanda. Verum quoniam absolute dixerunt nihil prorsus prodesse animæ quod corpus in loco sacro sepeliatur, ideo merito illorum sententia damnatur: quoniam etsi non pro sit ad gloriam animæ augendam, aliam tamen habet non contemnendam vtilitatem. Nam viui qui locum sacrum ingrediuntur in quo corpus sepultum est, quoties recolunt ubi sepultum sit amici vel consanguinei corpus, & venit in mentem sanctus aut sancta in cuius honorem ille locus sacratu est, illi sancto aut sanctæ animam dilectam commendant, ut deum pro illa intercedere dignetur. Nec dubium est tales orationes illis prodesse qui in statu salutis decesserunt, quoniam cum hic viuerent, hoc meruerunt, ut talia sibi post hanc vitam prodesse possent: quauis & hoc viui facere possint pro illis qui in locis sacris non sunt sepulti: sed non ita recordarentur nisi illos ut ita faciant, admoneat sepultura. Nam cum sepulchra in locis sacris visuntur, defuncti qui illic sepulti sunt, ad memoriam reuocantur: & si ibi sepulti non essent, forte nulla esset in loco sacro defunctorum memoria. Si autem extra locum sacrum illorum meminisse contingat, animus tamen non solet ibi tam paratus esse ut deum pro illis precetur. Propter hoc enim sepulchra monumenta latine dicuntur, quod moneant mentem, & viuos admoneant ut illic sepultorum recordentur. Quod si tanta propinquorum & amicorum habeatur obliuio, ut etiam defunctorum sepulchris inspectis non minerint deum pro illis orare, est adhuc aliud quod manifeste cadaueribus in locis sacris sepultis prodesse possit: suffragia scilicet quæ in vnoquoque sacro loco ab illius loci ministris fieri solent pro illis qui intra septa suorum cœmeteriorum sunt sepulti. Propter hanc causam sicut semper religio fuit corpora sepelire: ita etiam religio fuit quo loco sepelienda forent, considerare, ut ab impiis fideles mortui perinde ac viui discernantur. Et hoc non solum à Christianis, verum etiam à Iudæis fuit obseruatum. Nam patriarchæ de suorum corporum sepultura anxie dum viuerent curauerunt. Abraham siquidē agrum emit ab Ephron Etheo quadringentis siclis argenti in sepulturam Sarre vxoris sue: in quo Iacob illius nepos sepeliri se iussit, & Thobias mortuos sepeliendo deum promeruit. Hanc suorum corporum sepulturam patriarchæ reliqui & prophetæ curauerunt. Sed & apud sanctorum cadauera sepeliri optimum censebant: sicut de propheta illo Samariæ quæ filiis suis præcepisse regum narrat historia, Sepelite (inquit) me quum mortuus fuero, in sepulchro in quo vir dei sepultus est: iuxta ossa eius ponite ossa mea. Quæ res profuit illi: quoniam Iosias rex cum templa idolorum euerteret post multos annos, & honorem prophetæ sancto deferret, iussit ut alterius prophetæ qui iuxta illum sepultus erat, ossa intacta manerent. Et ex triginta argenteis à Iuda proditore relatis principes sacerdotum emerunt agrum figuli in sepulturam peregrinorum, ne aut insepulti manerent, aut in prophano loco sepelirentur. Et de hoc satis.

iiij. Reg. xiiij

Extra de sepulturis capitulo sacris.

Gen. xxij.

Genesis. l.

Thobi. 12

iiij. Reg. xiiij

iiij. reg. 27.

Matth. 27

Silentium.

F

Psal. 144.

Pattalorinchita.

Eccles. iij.

Esaia. vi.

Verunt quidam hæretici in tantum silentio studentes, vt digitū naribus & labiis suis opponētes, silētiū quasi semper exercuerint, nō aliā rei q̄ taciturnitati studiū accommodantes. Qua in re prophetas se imitari dicebāt, quoniam David propheta ait, Pone domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Hi hæretici græca voce vocati sunt Pattalorinchitæ. *πάταλος* græce, latine dicitur palus. *ῥίγχος* est nasus. Cōstat ergo ideo dictos esse Pattalorinchitas, quasi palum vel digitum in modum pali super narem ponentes. Ex quo patet hanc vocem in Philastro esse deprauatam propter librariorum ignorantiam: quoniam apud Philastrum vocantur Passalorinchitæ, cum tamen Augustinus vocet eos Pattalorinchitas: reddens hanc vocis etymologiam quam nos proxime descripsimus. Et vt de eorum assertione dicam, magis mihi videtur hi Pattalorinchitæ sequi Pythagoricā vanitatem, quā prophetarum sapiētiam & pietatem. Nam illud prophetæ quod ex psalmis citauimus, minime illis suffragatur. Nō enim petit propheta in custodiā labiorū suorum murū, sed ostium. Pone (inquit Psalmista) custodiā ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Non dixit murum, quoniam si petisset murum, omnem videretur loquendi facultatem à se abiecisse. Sed dixit ostium, & non quaecumq; sed circumstantiæ, quod videlicet loco & tempore aperiri valeat. Quibus verbis solam moderatam & temperatam petiuit loquutionem, & non perpetuum silentium: vt videlicet cum tacēdum esset, taceret: cum oporteret loqui, loqueretur. Nam (vt eiusdem prophetæ filius post eum docuit) tempus est loquendi, quemadmodum & tacendi. Et si taciturnitas esset semper cōmendatione digna, nunquam Esaia deplorasset obseruatum à se silentium, dicens, Væ mihi, quia tacui. Certe aduersus tam vanam superstitionem piget amplius disputare. Huius hæresis nunquam meminit Guido carmelita in sua summa de hæresibus, cum tamen Augustinus, quem ille in recensendis hæresibus imitatur, illam sexagesimotertio loco inter alias hæreses collocauerit.

G

H

Simoniam.

Simon magus.

Act. viij.

Act. viij.

iii. Reg. v.

Math. x.

Prou. viij.

Vit quædam execranda hæresis, qua creditum est spiritualia dei dona posse pecunia comparari. Huius hæresis author fuit Simon ille Magus, de quo in Actibus Apostolorum dicitur quod postquā baptizatus fuerat in Samaria à Philippo diacono, videns quia per impositionem manus Apostolorum daretur spiritus sanctus, obtulit Apostolis pecuniā, dicens, Date & mihi hanc potestatem, vt cuicumque imposuero manus, accipiat spiritum sanctū. Quia ergo hic primus post susceptū baptismū credidit spiritualia esse venalia, ideo peccatum illud & hæresis ab illo nomen accepit, vt à Simone simonia dicatur. In eundem errorem labuntur græci, qui teste Guidone Carmelita dicunt licere prælationes ecclesiasticas vendere, & sic ab eorum patriarcha fieri asserit. Eodem notantur errore Armeni. Et hæc prima fuit hæresis quæ post Christi in cælos ascensionem in ecclesia est orta, quam statim beatus Petrus redarguit dicēs, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum dei existimasti pecunia possideri. Et statim illum declarauit excommunicatum, & a consortio fidelium eiectum, ideoque subdit illi dicens, Non est enim tibi pars neq; fors in sermone isto, hoc est in sermone fidei. Cor enim tuum non est rectum coram deo. Poenitentiam itaq; age ab hac nequitia tua, & roga deum si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis & obligatione iniquitatis video te esse. Præterea Giezi famulus prophetæ Helisei fuit a deo lepra perpetua percussus, quia pecuniam recepit pro beneficio sanitatis quod Heliseus cōtulerat Naaman leproso. Rursum, ipse veritatis magister discipulos suos ad prædicandum mittens, postq̄ illis dedit potestatem curandi infirmos, sanandi leprosos, eiiciendi dæmonia, statim subiunxit dicens, Gratis accepistis, gratis date. Deinde, cum in omni emptione rerum & venditione, seruanda sit in precio rerum æqualitas, conuincitur vt is qui credit spiritualia dei dona posse precio comparari, credat etiam pecuniam esse æque bonam & æque preciosam sicut spiritualia dei dona. At Sapiens in prouerbis contrarium sentit dicēs, Accipite disciplinam

K

nam

A nam meam, & non pecuniam: doctrinā magis quā aurum eligite. Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest cōparari. Vnde Tharasius Cōstantinopolitanus episcopus in quadā epistola ad Adrianum papam sic ait, Tolerabilior est Macedonii, & eorum qui circa ipsum sunt, sancti spiritus impugnatorum heresis impia. Illi enim creaturam & seruum dei patris & filii spiritum sanctum delirando fatentur: isti verò eundem spiritum sanctum efficiunt suum seruum. Omnis enim dominus quod habet, si vult, vendit, siue seruum, siue aliquid aliud eorum quæ possidet. Similiter & qui emit, dominus eius volēs esse quod emerit, per precium pecuniæ illud acquirit. Hæc ille. Quæ verba citantur à Gratiano in volumine decretorum in prima causa, quæstione etiā prima, cap. eos. Cum ergo tam graue peccatū sit simonia, per quā tam peruersa de deo habetur opinio, ideo iustissime multis conciliorum decretis cautum est ne pro alicuius rei spiritalis collatione aliquod precium recipiatur. Concilium nanque Elibertinum cap. xlviii. suorum decretorum sic ait, Emendare placuit, vt hi qui baptizantur (vt fieri solebat) nūmos in concham non mittant, ne sacerdos quod gratis accepit, precio distrahere videatur. Hæc ibi. Cōcilium Toletanum vndecimum, cap. viii. suorum decretorum sic definit, Quicquid inuisibilis gratiæ collatione tribuitur, nunquam quæstu vel quibuslibet præmiis venundari penitus debet, dicente domino, Quod gratis accepistis, gratis date. Et ideo quicumque deinceps in ecclesiastico ordine constitutus, aut pro baptizandis consignandisque fidelibus, aut collocatione chrismatis, vel promotionibus graduum, precia quælibet vel præmia, nisi volūtarie oblata, pro huiusmodi ambitione susceperit, equidem si sciente loci episcopo tale quicquam à subditis perpetratur, idem episcopus duobus mensibus excommunicationi subiacet, pro eo quod scienter mala contexit, & correptionem necessariam non adhibuit. Sin autem suorum quispiam eodem nesciente de supradictis quodcumque capitulis accipiendū esse sibi crediderit, si presbyter est, trium mēsum excommunicatione plectatur: si diaconus, quatuor. Subdiaconus verò vel clericus his cupiditatibus seruiens, & competēti poena & debita excommunicatione plectendus est. Hæc concilium Toletanum. Et concilium Braccarense secundum cap. iii. idem decernit esse faciendum. Sed de hac re satis. Contra simoniacos scripsit librum vnum Petrus Damianus ex monacho Benedictino cardinalis & episcopus Hostiensis. Hunc tamen librum fateor me non vidisse, sed testimonio Iohannis Tricemii in libro de ecclesiasticis scriptoribus id asserentis dixi.

Spes.

D Ut sunt peruersa Lutheri dogmata, vt vix sit res aliqua ad fidem aut mores pertinens, de qua non docuerit impium aliquid Lutherus. Male quidem sentit de virtute fidei, male docet de charitate: pessime etiam docet de spe. Dicit enim spem non procedere ex meritis. Nec mirū quod hæc doceat: quoniam fieri nequit, vt ex impuro & corrupto fonte puram quis hauriat aquam, aut ex putrida arboris radice bonos colligat fructus. Lutherus autem dixerat omnia nostra opera nil prorsus valere: nam omnia opera nostra dicit esse peccata: ac proinde consequens est vt nullus iam (iuxta illum) operibus fidat, aut propter illa aliquid a deo consequuturum se speret. Totam enim spem suam Lutherus in fide collocat: & sic (vt aliās diximus) fidem extollit, vt prorsus operibus detrahat: & ob hanc causam docet nequaquā spem nostram esse in operibus figendam. Quo fit, vt dum nimium fidei tribuat, spem omnino evertat: quoniam loco spei docet præsumptionem, cum homines absque operibus docet gloriā sperare. Nam etsi opera suapte natura indigna sint quæ tanta mercede quanta est gloria celestis, donentur: tamen propter conuentionem quam deus cum hominibus fecit, quæ gloriā bene operantibus se daturum promisit, iam nostra opera gloria digna censentur. Nā bonus ille paterfamilias cōuentionem fecit cum operariis ex denario diurno. Et cum operarii qui primo mane venerāt, sperarēt se aliquid amplius accepturos, dixit vni ex illis paterfamilias. Nonne ex denario conuenisti mecum? Tolle quod tuum est, & vade: Amice non facio tibi iniuriam. Iniuriam quidem se fuisse facturum censeret, si iuxta cōuentionem denarium non dedisset. Propter hanc causam dixit denarium esse mercenario debitum, sic inquit. Tolle quod tuum est. Quid tuum? certe denarium, nam ex illo conuenerat. Propter hanc eādem causam alibi dicit idem saluator. Dignus est mercenarius mercede sua. Ex

Lutherus.

Math. xx.

Math. x.

quibus omnibus constat gloriam esse debitam iusto, velut mercedem mercenario. Debitam quidem, quia promissam: quoniam nisi promissa esset, debita non esset. Nunc ergo hoc iusto fundamento, percontari volo Lutherum, quid mercenarius qui in alieno agro defudat, speret. Certum est illum sperare mercedem sui laboris: pro hac enim laborat. Sed quare sperat? Nunquid propter solam domini in cuius agro laborat, bonitatem & misericordiam? Non certe, sed etiam propter suum laborem. Sperat quidem in bonitate domini: quoniam nisi illi credidisset, & in promissis illius confidisset, nunquam in agro illius laborasset. Verum etsi illius fidem exploratam habeat, & misericordiam & bonitatem agnoscat: scit tamen certo illum mercedem non daturum nisi in agro illius laborauerit: & propter hoc dictis domini fidens, sperat se propter labores suos mercedem accepturum. Ad hunc modum iusti omnes faciunt, qui in bonitate domini & clementia confidunt quod gloriam illis dabit aeternam. verum quia sciunt quod tam magnam mercedem non dabit pigris & inertibus, ideo laborare satagunt, ut per labores suos gloriam assequi mereantur. Hinc apud Iob dicitur: Militia est vita hominis super terram, & sicut mercenarii dies eius. Quae verba pertractans beatus Gregorius in moralibus ait, Sciendum quoque quod mercenarius solite curat inspicere ne unquam dies vacuus labatur ab opere, & expectatus finis temporis ne inanis veniat ad remunerationem. In laboris namque studio conspicit quid percipere in tempore remunerationis possit. Nam cum opus crescit, praemii fiducia proficit. Cum vero opus torpuerit, spes a remuneratione labascit. Unde & electus quisque vitam suam quasi mercenarii dies pensans, tanto fidentius spe tendit ad praemium, quanto nunc robustius perdurat ad laboris incrementum. Qui sit decursus praesentis temporis, pensat. Dies cum operibus numerat. Ne a labore vacua transcant vitae momenta, formidat. Aduersis gaudet, passione reficitur, moerore fouetur: quia subsequenter vitae praemiis tanto se remunerari largius conspicit, quanto pro amore illius quotidianis se mortibus verius impendit. Hinc namque est quod ciues supernae patriae, conditori eius, psalmistae vocibus dicunt, Propter te mortificamur tota die. Hinc Paulus ait, Quotidie morior propter gloriam vestram fratres. Hinc iterum dicit, Ob quam causam haec patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, & certus sum quia potes est depositum meum seruare in illum diem. Sancti igitur viri quot labores nunc veritati commendantes exhibent, tot iam remunerationis suae pignora intra spei cubiculum clausa tenent. Haec Gregorius. Ex cuius verbis apertissime constat iustorum spem a meritis suum ortum habere, propterea quod illorum vita est sicut mercenariorum, qui non sperant se suscepturos mercedem, nisi labores praecedant. Praeterea hoc ipsum docet Apostolus Paulus in ea quae est ad Romanos epistola, sic inquit. Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem. Quem locum interpretans Ambrosius ait. Spes, in eo qui probatus videtur, non immerito dicitur. Dignus enim sciatur accepturus remunerationem in regno dei. Haec Ambrosius. In quibus verbis aperte docet illam solam merito dici spem, quae bonis operibus atque probatis innititur. Sed apertius hoc docet Anselmus, qui in commento super epistolas Pauli praefatum Pauli locum interpretans, sic ait, Probatio operatur spem, quia unusquisque ex eo quod per tribulationes insuperabilis probatus est, incipit habere spem, id est certitudinem futurae gloriae, quae humanae rationi vana videtur, sed testimonio virtutis firmatur. Si quis enim nondum sibi probatus praemium sperat, nondum sperat, sed praesumit. Nam tribulationes quibus patientia fidelium probatur, non solum eas debemus intelligere, quae extrinsecus accidunt, id est de damnis vel languoribus, vel ex quolibet corporis cruciatu, sed eas etiam quas intus sibi faciunt aut perferunt, dum in requie positi semetipsos affligunt & atterunt, obistendo voluptatibus suis, refrenando libidinem: & caetera quae ad bonum continentiae vel abstinentiae pertinent, faciendo, ex quibus sine dubio nascitur patientia, quae probabilis effecta generat spem. Spes autem est bonorum expectatio futurorum. Haec Anselmus. Quid hic dicet Lutherus contra tam praecleara testimonia? Si Ambrosium & Anselmum continere non veretur, dignum tamen est ut saltem Paulum vereatur, qui ait, Probatio autem operatur spem. spes ergo nascitur ab operibus bonis, probatis & examinatis. Deinde ipsemet Paulus propter bona opera quae multa fecerat, sperat haud dubie se gloriam accepturum. Sic enim ait. Ego enim iam delibor, & tempus resolutionis meae instat. Bonum certamen certavi, cursum consummaui, fidem seruavi, in reliquo reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex: non solum autem mihi, sed & iis qui diligunt aduentum eius. Si aliquis a beato Paulo interroget, unde tam certam conceperit

Iob vij.
Gregorius

xx. iij. M

Psal. 43.
i. Corin. xv
ij. Timo. i.

Roma. v.

Ambrosius

Anselmus.

ij. Timo. iij

xx. iij. M

xx. iij. M

A perit spem, vt magna cum fiducia dicat repositam sibi esse coronam iustitiæ, respondebit inde se certum esse de sua corona, quia bonum certamen certauit, cursum consummauit, fidem seruauit. Nec in hoc solum sperat, sed etiam in iustitia iudicis, hoc est dei, qui nemini bene certanti vnquam coronam meritam denegauit. Accedit ad hæc, quòd ipsamet scriptura sacra docet nos ex parte in bonis operibus sperare. Nam propheta regius ita ait: Sacrificite sacrificiũ iustitiæ, & sperate in domino. Quæ verba exponens Hieronymus super psalmos ita ait: Sacrificium deo immolate iustitiam, & cõsequenter sperabitis in domino. Hec ille. Quibus verbis propheta apertè docet veram non esse spem quam non præcedit sacrificium iustitiæ. Idem etiam docet Paulus in epistola ad Titum, sic inquit, Sobrie & pie & iuste viuamus in hoc sæculo, expectantes beatam spem: vt securi possimus futuram beatitudinem sperare. hanc enĩ nomine spei ibi intellexit Paulus. prius admonuit sobrie & pie & iuste viuere. Ex quibus constat veram spem aliqua ex parte ab operibus nasci. Verũm Lutherus quoniam nõ vult sobrie aut iuste aut pie viuere, vellet spem veram absque his omnibus habere. Rursum spem omnium illorum qui sine meritis sperant, vanam esse sacræ literæ prædicant. Nam in libro Iob legimus q. spes hypocritæ peribit. Non ei placebit vecordia sua, & sicut tela araneorum fiducia eius. innitetur super domum suam, & non stabit. fulciet eam, & non consurget. Et in eodem libro iterum: Oculi impiorum deficient, & effugiũ peribit ab eis, & spes impiorum abominatio animæ. Et Sapiens in prouerbiis ait: Spes impiorum peribit. Et in lib. sapietiæ, Spes impii tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur: & tanquam fumus, qui à vento diffusus est: & tanquam memoria hospitis vnus diei prætereuntis. Et in Ecclesiastico, Vana spes & mendacium viro insensato. Vana est ergo Lutheri insensati spes, qui sine operibus confidit se gloriam æternam assequuturum. Demum hæc Lutheri impia & insana sententia reprobata est ab vniuersitate Parisiensi inter alias illius multas quas facultas illa damnauit.

Studia generalia.

Vemadmodum tyrannus aliquis qui vi & violentia dominatur in populo, omnia arma quibus populus resistere posset tyrannicæ dominationi, ab eo aufert, quòd facilius prout libuerit, suam exerceat tyrannidem: sic mihi fecisse videtur Iohannes Vviteless, qui cum plurimas in populo sparsisset hæreses: ne per literarũ notitiam impiæ illius doctrinæ resisti posset à populo, omne literarum studium ab eo auferre tentauit, dicens studia generalia esse vana gentilitate in ecclesiam introducta, & tantum prodesse ecclesiæ, quantum prodest diabolus. Ex qua sententia satis apertè conuincitur istum voluisse enervare potetiam Christianæ religionis, sublata Christianorum scientia. Arma enim militiæ nostræ (vt ait Paulus) non sunt carnalia, sed spiritualia. Nec fides nostra defendenda est armis carnalibus, sed verbis, & rationibus & argumerationibus, præsertim iis quæ ex sacris literis depromi possunt. Paulus enim præparans Ephesios ad spirituales pugnam, ait, In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi extinguere: & galeã salutis assumite, & gladiũ spiritus, quod est verbum dei. Hæc sunt arma quibus catholicus pugnat contra hæreticum. Hunc gladiũ habuerũt in manibus suis doctores sancti & catholici, & per illũ fecerũt vindictam in nationibus, increpationes in populis. Vindictam inquam, quia Iudæos & Gentiles, à quibus persecutionem passi sunt, per virtutem gladii spiritualis, scilicet verbi dei, occiderunt mudo, & conuerterunt ad fidem: separauerunt à vitiis, & conuerterunt ad virtutes, increpando eorũ male acta. Viuis enim sermo dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio anticipati. At si hæc sunt arma quibus præliandum est, oportet in illis exerceri, ne forte cum tempus belli aduenerit, miles nunq̃ exercitatus, in bello succumbat. Dexterius enĩ pugnat militiæ assuetus, quàm is qui nunquam arma sumpsit. Ideo meritò milites hastiludia inter se exercent, vt ibidem discant qualiter hostes inuadere, & quo pacto illis resistere oporteat. Ad hunc modum oportet esse exercitium armorum spiritualium, esse ludimagistros qui doceant, esse inter discipulos certamina, contentiones, quæstiones, vt sic acutius ex contentione penetrent rectum earum rerum quas discunt intellectum, vt vel sic paratiores & promptiores fiant ad resistendum hostibus, hoc est hæreticis. Cum autem hæc in studiis generalibus melius quàm alibi fiant, conuincitur inde iustum esse, immo necessarium, vt studia ge-

Psal. iiii.

Tit. ii.

Iob. xii.

Prouerb. x.
Sapiẽ. v.

Eccli. 34.

Iohannes
Vviteless.

ij. Corin. x.

Ephe. vi.

Psal. cxlix.

Hebræ. iiii.

neralia & collegia instituuntur ad literarum exercitiū habendum. Præterea si studia nō essent, nec doctores qui alios docerent, à quo docerentur idiotæ? Nūquid quilibet sufficit sibi ipsi, ut nullo egeat doctore? Si hoc concedit Vvitleff, audiat Salomonem contradicentem illi, Ne innitaris (inquit) prudentiæ tuæ. Et iterum, Ne sis sapiens apud te ipsum. Et beatus Paulus ait, Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Quæ verba exponens Theophylactus ait, Hoc est, nolite vestræ prudentiæ vel viribus ita confidere, ut existimetis nemine vos indigere consultore, & quæ recta sunt, suggerente. Moyses enim etsi dei colloquio frueretur, opus tamen habuit quem consuleret socero. Hæc Theophylactus. Dic ergo mihi Vvitleff, vis ne contra sapientis & Pauli præceptum, ut quisque innitatur prudentiæ suæ? Si non oportet esse sapientes apud nosmetipsos, oportet ab aliis discere: quapropter necessarium est ut sint doctores, à quibus ii qui nesciunt, discant. At cum hi doctores non passim habeantur, iustum est ut aliqua sint publica loca, ut puta ciuitates aut oppida aliqua, in quibus sint aliqui parati docere omnē discere volentem: sicut in republica qualibet bene gubernata sunt sua plurimis mercimoniis loca deputata, ut emere volens nō discurrat vagus per oppidum, & incertus quo loco illa vendantur. Discere ergo est bonum & necessarium, præsertim ignorantibus. ergo docere eadem lege erit bonum & necessarium. Nam sicut quosdam posuit deus in ecclesia sua Apostolos, & quosdam prophetas, ita etiā posuit quosdam doctores. Si vtrunq; videlicet docere & discere, bonum est, cur studia generalia in quibus docent aliqui, discunt alii, mala erunt? Et si docentes profunt, quomodo verum erit quod ait Vvitleff, quod studia generalia in quibus doctores docēt, non magis profunt ecclesiæ, quā diabolus? Cæterum quod ait hæc studia generalia fuisse introducta in ecclesiam vana quadā gētilitate, falsum est perinde ac reliquum. Nam apud Iudæos olim ante Christi aduentum fuerunt doctores, qui vocabantur scribæ, & fuerūt qui curam habebant docendi populum, & hi vocabantur Rabbini. Vnde Augustinus super Iohannem tracta. quadragesimo quarto exponens illud Iohannis, Et interrogauerūt eum discipuli eius, Rabbi, quis peccauit &c. sic ait, Scitis quia Rabbi magister est. magistrum appellabāt, quia discere desiderabant. quæstionem quippe domino proposuerunt tanquam magistro. Hæc Augustinus. Ex cuius verbis patet quod apud Iudæos à Rabbiniis discebatur tāquam à magistris, quorum munus erat docere. Rursum, Iudæi admirati de doctrina Christi, dicebant, Quomodo hic literas scit, cum nunquam didicerit? Et beatus Paulus in posteriore epistola ad Timotheum ait, Tu vero permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi, sciens à quo didiceris, & quia ab infantia sacras literas nosti. Ex quibus duobus locis satis aperte conuincitur quod apud Iudæos sacrarum literarum intelligentia discebatur ab aliquibus, & docebatur ab aliis. Cum ergo tam aperta sint testimonia comprobantia doctrinam & disciplinam, videamus quid Iohannem Vvitleff mouerit ad damnandum studia generalia. Quia in eis (inquit ille) pullulant inuidiæ, comparationes personarum & patriæ, & multa alia seminaria patris mēdaci. Fateor hæc ibi adesse, sicut etiam alibi extra vniuersitates & studia hæc vitia adsunt: nec tamen ista oriuntur à studiis, sed à malitia ipsorum studentium. Nam alioqui nullus posset studere quin illis vitiis macularetur. At cū multi sint studentes etiam in generalibus studiis huiusmodi vitiorum expertes, conuincitur illa vitia nō proficisci ab studio, sed ab ipsis personis quæ alibi etiam eisdem inficerentur vitiis. Non est (ut credo) ciuitas aut oppidulum quantūlibet paruum, in quo huiusmodi vitia, puta inuidiæ, rixæ, contentiones, suspensiones, mendacia, non sæpe contingant. Nunquid forte dānanda erit omnis vita quæ in congregatione aut aliorum societate habetur, eò quod semper in qualibet multitudo nascantur? Absit, quoniam talis congregatio sine his vitiis haberi posset. Quod autem talia habeantur, à malitia aliquorum prouenit: non tamen omnium, quoniam multi sine his vitiis in congregatione viuunt. Non sunt ergo hac occasione damnanda generalia studia, alioqui eadem lege esset damnanda omnis populi congregatio. Accedit ad hæc, quod iste scholarum & studiorum vsus non est tam recens ut Vvitleff putat, sed ab ipsis ecclesiæ primordiis incepit. Nam Antiochiæ fuerat ab Apostolis constituta schola ad docendum, in qua erant insignes doctores ad id munus obeūdum. Hoc autem ex lib. Actuum. xiiij. Apostolorū coniici potest, ubi sic dicitur, Erant autem in ecclesia quæ erat Antiochiæ, propheta & doctores, in quibus Barnabas & Simon qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenensis, & Manahen, qui erat Herodis tetrarchæ collactaneus, & Paulus. Ministrantibus autem illis domino dixit spiritus sanctus, Segregate mihi Paulum & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Ecce opus & officiū ad quod ex omnibus Christi discipulis soli quinq; sunt electi,

A electi, qui Antiochiæ doceant: & ex his quinque duo fuerunt ad Apostolatū euecti, videlicet Paulus & Barnabas. Ex quo patet tunc aliud fuisse doctoris officium, aliud Apostoli. Post hanc Antiochiæ scholam alia fuit erecta Alexandriæ schola, de qua Eusebius Cæsariensis libro quinto historiæ Ecclesiasticæ, cap. x. de temporibus Antonini Imperatoris loquens, per hæc verba testatur. Cū per idem tēpus scholæ ecclesiasticæ & doctoris officio præesset vir in omni eruditione nobilissimus Panthenus, ex quo apud eos consuetudo antiquitus tradita usque in hodiernum permanet, diuinarū scripturarū doctores inibi scholæ ecclesiasticæ haberi viros dūtaxat in scientia & in eruditione probatissimos. Huius ergo officii velut author quidam & dux, vir de quo supra diximus, satis illustris habebatur: quippe qui etiam in philosophis prius, qui Stoici appellantur, nobiliter florisset. Hæc Eusebius. Post hunc Panthenum dicit idem author successisse in eadem schola Clementem, & post Clementē Origenem, & sic successiue alios narrat doctores qui illi scholæ præfuerunt. Non est ergo tam recēs scholarū & studiorū inuentio, vt Iohannes Vvicleff putat. Sed vt huic finem liti imponamus, videamus quid concilium Constantiense de hac re definiat. Concilium namque Constantiense sessione octaua damnauit. xlv. articulos huius Iohannis Vvicleff, quorum vicesimus nonus sub his verbis ibidem ponitur. Vniuersitates, studia & collegia, graduationes & magisteria in eisdem, sunt vana gentilitate introducta, & tantum profunt ecclesiæ sicut diabolus. Hæc ibi. Qui articulus simul cum aliis, vna super omnes lata sententia, ibidem damnatus est.

Subditus.

C Villus est ecclesiæ status quem nō momorderit Iohannes Vvicleff, nulla est potestas cui nō detraxerit. Nec cōtentus est ipse obedientiā & subiectionē suis superioribus denegare, nisi etiam subditis id idē faciendū persuaderet. Neque hoc satis esse putauit, nisi subditos superiores suis placatis, & vassallos superiores suis dominis faceret. Dicit enī populares homines posse ad libitū suū prælatos & dominos delinquentes corrigere, & ita auferre populū iuste subtrahere decimas à sacerdotibus cū eos peccatores esse cognouerint, & ab aliis dominis subtrahere tributa propter illorū peccata. Qua in re euenisse cōperimus quā Paulus de hæreticis ait. Mali homines & seductores proficiēt in peius, errantes, & in errorem mittentes. Talis est Vvicleff, qui vt fauorē populi acquireret, in hūc lapsus est vesanū & pestiferum errorem, quo nullus alius pestilentior esse posset. Nihil est enim quod magis possit nocere paci & tranquillitati alicuius reipublicæ, quā si cuilibet populari homini tribuas potestatem corrigendi prælatum aut dominum suum. Erit tunc quælibet respublica vmbra quædam aut imago inferni, in quo teste Iob, nullus ordo sed sempiternus horror inhabitat. Qualis quæso esse potest ordo, vbi is qui corrigendus est, corrigere vult? & qui corrigere debebat, correctionem patitur? Nullus certe est ordo, immo maximè ordini contrarium est, vt is qui præest, corrigatur ab illo cui præest. Nullus enim tunc esset alio superior si cum eorum aliquis delinquit, se inuicem possent corrigere. O miserranda talis respublica quæ iuxta Vvicleffi sententiam gubernanda esset. In ea enim omnes rudes homines, idiotæ, scelesti, raptores, adulteri, mendaces, prælatos & dominos suos corrigere vellent, & qui peior esset, vehemētius dominum & superiorem inuaderet, vt ipse à nullo puniretur, sed in sua nequitia impunis maneret. Tunc enim omnia essent confusa. Puer contra senem tumultuaretur, ignobiles surgerent in nobilem, idiotæ contra sapientes, discipuli contra magistrū, filii aduersus parentes. Et ita esset respublica puteus quidam, vel (vt verius dicam) abyssus scandalorum. Quid non faceret populus tali licentia donatus? Est enim populus fera quædam & immanissima bestia, qua non est alia ferior aut truculentior. Præterea, si licet cuilibet homini ex plebe dominum delinquentem corrigere: cur David in spelūca existens quā ingressus est Saul vt purgaret ventrem, non interfecit eundem Saulem, cum tunc facillime id agere potuisset? Nonne Saul rex iam malus erat, & regno à domino deo priuatus? Nunquid non iam occiderat Achimelech sacerdotem, & alios octogintaquinque viros vestitos Ephod lineo, propterea quod David esurienti panes propositionis dedisset? Nunquid non ipsummet David sapissime occidere tentauerat iniuste, fecissetque nisi dominus seruum suum de manu illius seruasset? Et tamen cum hæc omnia notissima essent ipsi David &

10. Vvicleff

ij. Timo. iij.

Iob x.

i. Re. xxiiij.

omni populo, noluit Dauid illum punire cum posset, sed solum oram chlamydis Saul silē-
 ter præscidit, nec tamen fortē sine aliqua quauis leui culpa id fecit: quod ex eo conuin-
 citur, quod postea poenituit ipsum Dauid eò quod absceidisset oram chlamydis Saul. Quo
 fit vt multo magis poenituisset eum si personam Saul percussisset. Ideo viris suis consulē-
 tibus illi vt occideret Saul, dixit Dauid, Propitius sit mihi dominus, ne faciam hanc rem
 domino meo Christo domini, vt mittam manum meam in eum, quia Christus domini est.
 Rursum, Beatus Gregorius exponēs illud Iob, Qui regnare facit hominem hypocritam, sic
 ait, Sed quia rectores habent iudicem suum, magna cautela subditorum est non temere vi-
 tam iudicare regentium. Neque enim frustra per semetipsum dominus æs nummulariorū
 fudit, & cathedras vendentium columbas euertit, nimirum significans, quia per magistros
 quidem vitam iudicat plebium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum. Et aliqui-
 bus interiectis, subdit. Igitur sicut prælati curandū est ne eorū corda æstimatione singularis
 sapientiæ locus superior extollat, ita subiectis prouidendum est ne sibi rectorū facta displi-
 ceant. Si autem magistrorum vita iure reprehēditur, oportet vt eos subditi etiam cum dis-
 plicent venerentur. Hæc Gregorius. Ex cuius verbis constat nō licere subditis de vita pa-
 storis iudicare: minus ergo licebit eis pastoris malam vitam punire. Deinde, cū superius in
 titulo de potestate iam probauerimus nullam potestatem nullumq; dominium amitti per
 peccatum mortale, conuincitur ex eo subditis non licere dominos suos delinquentes puni-
 re. alioqui cum deliquissent, iam potestatem amisissent, propterea quia peccantes subsunt il-
 lis ad correctionem quibus ante peccatum præerāt. Demū ex xlv. articulis Iohannis Vvit-
 cleff in concilio Constantiensi sessione octaua damnatis, decimusseptimus sic ait, Popula-
 res possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere. Qui articulus simul cum
 aliis eiusdem ibidem damnatus est.

Suffragia defunctorum.

Lutherns.

Non satis visum est Luthero viuētibz nocere, nisi etiam defunctis no-
 cuisset. Viuētes enim a veneratione sanctorum auocat, ne videlicet eo-
 rum orationibus iuuentur, qui plurimum apud deum possunt. Defun-
 ctos verò viuorū suffragiis fraudat. Itaq; & viuorū & defunctorū hostē
 se esse demonstrat. De sanctorum veneratione quia iam disputauimus,
 superest vt pro suffragiis defunctorū aduersus Lutherū pugnemus. Dicit
 enī Lutherus nihil prodesse defunctis orationes, sacrificia, eleemosynas

Valdenses.
 Albigenses.
 Græci.
 Armeni.
 Acrius.

quæ a viuīs pro illis fiunt. Nec tamē huius erroris primus author est Lutherus, quoniā ante
 eum fuere Valdenses, & Albigenses, qui hūc tutati sunt errorem. Et ante istos eundē erro-
 rē docuerūt Græci & Armeni, qui (vt aliās diximus) negarunt omnino purgatoriū, quapro-
 pter iuxta eorū sententiā oporteret orationes pro defunctis esse inutiles. Primus huius erro-
 ris author, quod sciā, fuit Acrius quidā presbyter. Hunc enim errorem illi impingit Augusti-
 nus lib. de hæresibus cap. lv. Et certe si defuncti tales sunt quales hi hæretici, fateor nō opor-
 tere sacrificia aut orationes pro illis deo offerre, quoniā frustra offerūtur talia pro iis qui in
 inferno sunt. Verū pro iis qui sunt in purgationis loco, pium est & vtile deum orare, aut
 alia sacrificia offerre. Nam in purgatorio existentes cum charitatē habeant, per quam Chri-
 sto capiti coniunguntur, fit vt membra sint corporis ecclesiæ, cuius & membra sunt alii vi-
 uentes. At hoc natura insitum est, vt vni membro patienti reliqua compatiantur, & se inui-
 cem membra iuuent cum alterutro egent. Cum ergo in purgatorio existentes patiantur,
 opus est vt viuētes eos iuuent orationibus & sacrificiis. Nam si viuētes pro viuīs orantes
 exaudiuntur, cur non etiam cum pro mortuis orāt, si illi egent, & tales sunt qui iuari pos-
 sunt? Membro siquidem præciso nullum auxilium præstare potest aliud membrū in corpo-
 re manens. Membrum tamē quantūlibet languidū dum corpori adhæret, ab aliis membris
 iuari potest. Et hac de causa orationes viuētiū non prosunt existentibus in inferno:
 quoniā hi sunt mēbra præcisa: existentes autem in purgatorio, membra sunt corpori con-
 iuncta, & ideo a reliquis membris iuari possunt. Cum vidisset Iesus fidem quorūdā of-
 ferentiū illi paralyticum, ait paralytico, Fili, dimittuntur tibi peccata tua. Si fides istorū of-
 ferentium tantum profuit paralytico viuēti, cur non fides offerentium sacrificia poterit
 prodesse defunctis, cum isti sint eiusdem corporis membra coram deo viuētia? Præterea,

Thobias

Marci. ij.

A Thobias senior filium suum bonis consiliis erudiens ait, Panem tuum & vinum tuum super sepulturam iusti constitue. Nisi enim oblationes pro defunctis factæ aliquid illis proderent, frustra Thobias suasisset filio constituere panem & vinum super sepulturam iusti. Non enim ponuntur illa ad pascenda corpora defunctorum, sed viventium, pauperum videlicet, & sacerdotum, ut hæc elemosyna pauperibus oblata, in utilitatem cedat ipsius defuncti. Rursum in secundo Machabeorum lib. apertissimum habetur pro suffragiis defunctorum testimonium, ubi sic dicitur, Iudas facta collatione duodecim mille drachmas argenti misit Hierosolymam offerri pro peccatis mortuorum in sacrificium; bene & religiose de resurrectione cogitans. Nisi enim eos qui ceciderant, resurrecturos speraret, superfluum videretur & vanum orare pro mortuis: sed quia considerabat quod hi qui cum pietate dormitionem acceperant, optimam haberent repositam gratiam: Sancta ergo, inquit, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis solvantur. Hæc ibi. Quibus verbis nihil potuit expressius dici ad hunc errorem prosternendum. Quapropter videntes hæretici se hoc testimonio vehementissime urgeri, ad hoc commune illis asylum confugiunt, dicentes illum Machabeorum librum non esse canonicum, neque esse tantæ authoritatis, ut eius testimonium sufficiat ad aliquam doctrinam refellendam. Verum de hoc non est opus nunc disputare, quoniam ne passim talem susciperemus laborem, supra libro primo capite secundo ostendimus catalogum eorum librorum qui canonici appellantur, quorum testimonio uti oportet in disputatione quæ de rebus ad fidem spectantibus fit. In quo catalogo inserti sunt duo libri Machabeorum, qui licet non fuerint ab Hebræis in canone computati, ut beatus Hieronymus ait: ecclesia tamen tanquam canonicos recepit illos libros, ut patet ex decretis concilii Milevitani. Cæterum etsi hi libri canonici non essent, neque vllum esset scripturæ sacræ testimonium apertum, efficacissimum esset testimonium pro huius rei confirmatione, totius ecclesiæ catholicæ vetustissima consuetudo. Vnde beatus Augustinus in libro de cura pro mortuis agenda, capite primo sic ait, In Machabeorum libris legimus oblatum pro mortuis sacrificium. Sed etsi nusquam in scripturis veteribus omnino legeretur, non parua est vniuersæ ecclesiæ quæ in hac consuetudine claret authoritas, ubi in precibus sacerdotis quæ domino deo ad eius altare funduntur, locum suum habet etiam commendatio mortuorum. Hæc Augustinus. Sunt etiam plures alii sacri doctores, sanctitate perinde ac doctrina illustres, qui pro hac re testimonium dicunt. Et (ut recentiores omittam) à beato Gregorio initium sumo, qui libro quarto Dialogorum capite quinquagesimo quinto sic ait, Si culpæ post mortem insolubiles non sunt, multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiæ salutaris adiuuare, ita ut hanc nonnumquam ipsæ defunctorum animæ expetere videantur. Hæc ille. Quod autem dixit, si culpæ post mortem insolubiles non sunt, propter eos qui sunt in inferno dixit, quorum peccata solubilia non sunt, nec vlla possunt iam satisfactione redimi. Theophylactus super Lucam exponens illud Lucæ, Timete eum qui potest corpus & animam mittere in gehennam, sic ait, Vide enim quod non dixit, metuatis eum qui postquam occiderit, mittit in gehennam, sed habentem potestatem mittendi. Non enim semper qui moriuntur peccatores, mittuntur in gehennam, sed sunt in potestate dei, ut etiam dimitti possint. Hoc autem dico propter oblationes & distributiones quæ fiunt pro defunctis, quæ non parum conducunt etiam iis qui in granibus peccatis mortui sunt. Non omnino igitur postquam occiderit, mittit in gehennam, sed potestatem habet mittendi. Ne igitur cessemus per elemosynas & intercessionem propitium reddere eum qui potestatem habet mittendi, non semper potestate hac utentem, sed & valentem remittere quicquam. Hæc Theophylactus, qui satis aperte suffragia quæ pro defunctis fiunt, commendat, & ad illa facienda suadet. Beatus Chrysostomus homilia sexagesimanona, Bernardo Brixiano interprete, huius rei vetustissimam assignat originem, dicens, Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt, ut in tremendis mysteriis, defunctorum agatur commemoratio. Sciunt enim illis inde multum contingere lucrum, utilitatem multam. Hæc Chrysostomus. Ex cuius testimonio constat hanc ab Apostolis manasse institutionem, ut in missæ sacrificio defunctorum fieret commemoratio, ut inde aliquid lucri defuncti consequerentur. Athanasius in libro de variis questionibus ad Antiochum principem, questione tricesima quarta hoc modo quaerit, Quid ergo? Num sentiunt aliqua beneficia etiam peccatorum animæ, cum super illis fiunt conuentus & peractiones bonorum operum & oblationum? Cui questioni per sequentia verba respondet, Si non aliquo beneficio participarent ex illo, non utique in cura & exequiis fieret commemoratio. At sicut vitis florescit extra in agro, & odorem eius sentit in vase vinum reclusum,

iii. doli
Dionysius
areopagita

Concilia
diuersa.

sicq; cōfloreſcit etiam ipſum: ita intelligimus peccatorum animas participare aliqua bene-
ficiā ab exāguī immolatione, & gratificatione pro ipſis facta, ſicut ſolus ordinat & præci-
pit, qui viuorum & mortuorum poteſtatem gerit deus noſter. Hæc Athanaſius. Et beatus
Dionysius Areopagita Pauli Apoſtoli diſcipulus libro de Eccleſiaſtica Hierarchia capite
ſeptimo, deſcribens cæremonias quæ in defunctorum exequiis ſuo tempore fiebant, ait, Ac-
cedens deinde venerandus antiſtes precem ſuam ſuper mortuum peragit, poſtq; precem &
ipſe præſul eum ſalutat, & ſuo deinceps ordine qui aſtant omnes. Precatur oratio illa diui-
nam clementiam, vt cuncta dimittat per infirmitatem humanam admiſſa peccata defun-
cto, eumq; in luce ſtatuat, & regione viuorum, in ſinibus Abrabæ, Iſaac, & Iacob, in loco vn-
de effugit dolor, triſtitia, & gemitus. Hæc Dionysius Areopagita. Ex cuius verbis ſatis cō-
ſtat tempore Apoſtolorum fuiſſe ſeruatum hunc modum orandi pro defunctis. Poſt hæc
illuſtrium virorum teſtimonia, vt finem huic contentioni imponam, multa diuerſorum cō-
ciliorum decreta in medium producam. Concilium Carthaginense quartum capite nona-
geſimo quinto tale ſtatuit decretum, Qui oblationes defunctorum aut negant eccleſiis, aut
eum difficultate reddunt, tanquam egentium necatores excommunicentur. Hæc ibi. Con-
cilium Valenſe capite quarto ſuorum decretorum ita definit, Qui oblationes defunctorum
retinent, & eccleſiis tradere demorantur, vt infideles ſunt ab eccleſia abiiciendi, quia vſq; ad
inanitionem fidei peruenire certum eſt hanc diuinæ pietatis exacerbationem, quia & fide-
les de corpore recedentes vitorum plenitudine, & pauperes conſolatu alimonie & neceſ-
ſaria ſuſtentatione fraudantur. Hi enim tales quaſi egentium necatores, nec credentes iudi-
cium dei habendi ſunt. Vnde & quidam patrum hoc ſcriptis ſuis inferuit congruente ſen-
tentia, quæ ait, Amico quippiam rapere furtum eſt, & eccleſiam fraudare ſacrilegium. Hæc
concilium Valenſe. Et concilium Agathenſe capite quarto idem ſub eiſdē ferè verbis de-
finiit. Concilium Toletanum tertium capite viceſimo ſecundo hanc ponit definitionē. Qui
diuina vocatione ab hac vita recedunt, cum psalmis tantummodo & psallentium vocibus
debere ad ſepulchra deferri præcipimus. Nam funeris precamen quod vulgo defunctis cā-
tari ſolet, omnino prohibemus. Sufficiat autem quòd in ſpe reſurrectionis, Chriſtianorum
corporibus ſamulatus diuinorum impenditur canticorum. Hæc concilium Toletanum ter-
tium. Denique concilium Florentinum, quod pro vnione Græcorum ſub Eugenio quarto
celebratū eſt, ita de hac re definit. Item ſi vere poenitentes in dei charitate deceſſerint an-
tequam dignis poenitentiae fructibus de commiſſis & omiſſis ſatiſfecerint, eorum animas
poenis purgatoriis poſt mortem purgari: & vt à poenis huiusmodi releuentur, prodeſſe eis
fidelium viuorū ſuffragia, miſſarum ſcilicet ſacrificia, orationes & eleemoſynas, ac alia pie-
tatis officia, quæ à fidelibus pro aliis fidelibus fieri conſueuerunt ſecundum eccleſiæ inſtitu-
ta. Hæc concilium Florentinum. Poſſem adhuc plura citare conciliorum decreta, ſed hæc
ſunt ſatis ad conuincendos hæreticos.

Finis Libri. XIII.

FRA TRIS ALFONSI DE CASTRO, MINO- RITAE ZAMORENSIS, ADVERSVS OMNES

Hæreſes Liber XIII.

Templum.

4. reg. 25.

i. Mach. i.

Abuchodonosor rex Babylonis, qui dæmonis figuram gerit, cum Hie-
roſolymam inuaſit, non fuit contentus templum domini ſpoliare, &
omnia vaſa illius precioſa diripere, ſed & ipſum templum foedauit, cō-
ſpurcavit, immo magna ex parte deſtruxit, quoniam columnæ templi,
& baſes, & capitellum, multaque alia ab eo inde ſublata ſunt. Ad eun-
dem modum fecit Antiochus rex, qui violenta manu templum domi-
ni inuadens, poſtquam ſuſtulit ab eo altare aureum, candelabrum lu-
minis,

A minis, & vniuersa vasa eius, & mensam propositionis, & libatoria, & phialas, & mortario-
la aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat, & com-
minuit omnia, non fuit contentus hæc omnia sustulisse, sed quò nocentissimum se osten-
deret synagogæ hostem, prohibuit holocausta & sacrificia & placationes fieri in templo
dei. Eodem modo ille antiquus humani generis hostis, omni qua potuit via facere ten-
tauit. Nam (vt supra narrauimus) ministros suos, quosdam videlicet hæreticos submisit,
qui vasa & alia templi ornamenta, hoc est sacramenta, & omnia sacramentalia, omnesque
ceremonias & ritus ab ecclesia auferrent, dicentes ea omnia esse prorsus inutilia, merasque
nugas. Ecce nunc adsunt alii ministri eius, qui templum euertant, prohibeantque, si potue-
rint, sacrificia & orationes in templo fieri, dicentes templa dei nullius esse vtilitatis, neq;
aliquo pacto prodesse in ecclesia dei. Huius hæresis primus author fuit Eustachius quidam **Eustachius**
de quo in concilio Gangrensi fit mentio. Hic basilicas martyrum, & templa sub nomine
diuorum deo dedicata contemnebat, & omnes qui ad illa conueniebant ibidem aut sacrifi-
caturi, aut oraturi, reprehendebat. Hunc autem errorem iam diu sepultum, post multa
secula suscitauit Valdenses, qui vt illustriores hæretici mundo apparerent, Eustachii er-
rorem multo fusius extenderunt, quoniam ille sola templa quæ in diuorum nomine sunt **Valdenses.**
consecrata, irridebat: hi autem omni templo detraxerunt, dicentes templum dei late pa-
tentis ipsum mundum esse, & coarctare maiestatem eius, qui ecclesias, monasteria, orato-
riaque construunt, tanquam propitior in eis diuina maiestas inueniatur. Hoc enim illis
impingit Aeneas Syluius in libro de origine Bohemorum, quanquã Guido nihil tale illis tri-
buit etiam cum Valdensium errores recenset. Post Valdenses fuerunt alii hæretici dicti Pseu-
doapostoli, qui adhuc maiori cum iniuria de templo dei loquuti sunt, dicentes ecclesiam **Pseudoapostoli.**
consecratam non plus valere ad orandum, quàm stabulum porcorum. Eundem errorem
tutati sunt magis vi & armis quàm scripturæ testimoniis, quidã Bohemi heretici Thabori-
tæ appellati. Istorum dux & princeps fuit Zischa quidam nobilis genere, erroribus Iohan-
nis Hufs infectus, qui copiam perditorum hominum congregans, ecclesias inuasit, spo-
liauit, euertitque. Monasteria destruxit, monachosque fugauit, aliaque similia facinora per-
petrauit. Vt autem tutus in facinore esset, & alia cum vellet, securius posset perficere, lo-
cum natura munitum elegit: hunc moenibus cinxit, & vt quisque ex militibus tentoria fi-
xerat, ita ædificare sibi domos imperauit. Huic loco Thabor indidit nomen, & comi-
tes suos fratres Thaboritas appellauit, tanquam cum tribus Apostolis Saluatoris Christi
transfigurationem in monte Thabor vidissent, indeque suas opiniones mutuati essent, quas
fidei veritates appellabant. Hi ergo omnes præfati hæretici concorditer sentientes, tem-
plum dei contemnunt, quanuis vnus plus alio insaniens magis illud vilipendat. Ad hũc
D autem errorem reuincendum satis est quod Salomon rex ex præcepto dei ædificauit tem-
plum Hierosolymæ. Nam cum Dauid prius illud ædificare cogitasset, reiectus est à domi-
no velut indignus ad id munus obeundum, eò quòd vir bellator fuerat, & sanguinem fu-
derat: & hoc onus ædificandi templum transtulit in Salomonem. Si templum dei nullius
esset vtilitatis, nunquam tantum in eius constructione laborasset Salomon, nec tantam au-
ri & argenti materiam in eo expendisset, nec dominus deus templum illud tot tantisque pri-
uilegiis decorasset, qualia describuntur lib. secundo Paralipomenon cap. septimo. Præterea si
dei templum non magis valeret (vt impii pseudoapostoli asserunt) quàm stabulum porco-
rum, nunquam dominus eiecisset vendentes & ementes ab illo. Nam cum in foro vendere **Math. xxi.**
& emere liceat, non autem in templo, satis aperte conuincitur templum dei esse maiori ve-
neratione dignum quàm forum, ne dicam quàm stabulum. Rursum, Dominus noster Iesus Christus
eiiciens ementes & vendentes de templo, ad operis cõfirmationem citauit pro se testimo-
nium Esaiæ dicentis, Domus mea, domus orationis vocabitur. Ex quibus verbis satis aperte **Esaiæ. lvi.**
E conuincitur templum dei esse locum magis orationi destinatum quàm quẽcunq; alium. Ac-
cedit ad hæc, quod vsus templorum non est recens in ecclesia, sed ab ipsis Apostolis introdu-
ctus. Nam Eusebius Cæsariensis libro secundo historiæ Ecclesiasticæ capite decimo septimo
narras ea quæ Philo Iudæus de moribus Christianorum scripserat, sic ait, Post hæc descri-
ptis eorũ habitaculis, vt se habeat singulorum qualitas & situs, etiã de ecclesiis quæ apud eos
sunt, ita dicit, Est autẽ (inquit) in singulis locis cõsecrata orationi domus, quæ *συναγωγὴ* vel *μου-
ναστήριον* dicitur. *συναγωγὴ* autem in nostra lingua significare potest honestorum conuenticu-
lum, in quo secedentes, inquit, honestæ & castæ vitæ mysteria celebrant. Hæc Eusebius Phi-
E ii

Concilium
Gāgrense.

lonem scripsisse narrat. Hic autem Philo (eodem Eusebio teste) fuit tempore Claudii imperatoris, ad quem à suis legatus est missus, & Romam hac de causa venit, ubi beatum Petrum vidit. Patet ergo fuisse tempore Apostolorum loca aliqua orationi consecrata, quæ nos ecclesias appellamus. Demum concilium Gangrense capite quinto suorum decretorum ita definit: Si quis docet domum dei contemptibilem esse debere, & congregationes quæ in ea fiunt, anathema sit. Hæc ibi. Nec opus est aduersus tam apertum errorem pluribus agere.

Tentatio.

Petrus A-
bailardus.

Gala. v.

Iacobi. i.

Iob. 38.

Gregorius

Tenter multos errores quos beatus Bernardus epistola cētesimanonagesima tribuit Petro Abailardo, vnus est quo illum sentire ait, demonū in nobis suggestiones contactu fieri lapidū & herbarum, prout illorum sagax malitia nouit harū rerū vires diuersas diuersis incitādīs & incēdendis vitiis cōuenire. Et certe si Petrus Abailardus non in vniuersum de omni tentatione dæmonis loquatur, sed de aliqua, ita vt non omnes, sed aliquas dæmonum tentationes in nobis virtute lapidum & herbarum fiant, ego nō putarem hæresim, sed veram doctrinam. Nam certum est multas animæ tentationes à carne propria oriri, quoniā Paulus ait, Caro concupiscit aduersus spiritum. Et talis carnis concupiscentia, quædam tentatio est, qua anima ad peccatum impellitur, sicut Iacobus Apostolus ait, Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. quoniam nemo est qui carnis impulsionebus non agitur. Et iuxta variam carnis complexionem, variæ sunt hominum à propriis corporib⁹ tētationes. Et dæmon qui vniuscuiusq; corporis qualitates & cōplexiones optime nouit, conuenientia adhibet incentiua, quibus caro iuxta suam qualitatem magis possit incendi. Vnde beatus Gregorius exponens illud Iob, Diuiditur æstus super terram, hæc ait, Prius enim complexionem vniuscuiusq; antiquus aduersarius perspicit, & tunc tētationis laqueos apponit. Alius namq; lætis, alius tristibus, alius timidis, alius elatis moribus existit. Quò ergo occultus aduersari⁹ facile capiat, vicinas cōspersionibus deceptiones parat. Quia enim lætitiæ voluptas iuxta est, lætis moribus luxuriam proponit. Et quia tristitia in iram facile labitur, tristibus poculum discordiæ porrigit. Quia timidi supplicia formidant, paudentibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conspiciat, eos ad quæque voluerit blandis fauoribus trahit. Singulis igitur hominibus vitiis conuenientibus insidiatur. Hæc Gregorius. Cum ergo dæmon variè hominem tentet iuxta variam (quam optime noscit) illius complexionem: cogimur certe fateri illum posse hominem tentare per lapidum aut herbarum contactum. Multæ enim sunt lapidum & herbarum virtutes, quæ hominum complexionibus conueniunt. De smaragdo dicitur & topazione, quòd libidinis ardores mitigent. Cur etiam non erit alius virtutis contrariæ lapis, qui ardores hominum augeat? Pyropum aiunt cordis mœsticiam prorsus expellere: propter quod possibile etiam censeo alium esse lapidem, qui contra hūc virtute sua pugnet, ita vt cor hominis mœsticia absorbeat. Nullus autem dubitat dæmonem hæc omnia optime nosse: quapropter nec ego etiam dubito dæmonem per illarum rerum applicationem & contactum posse aliquando homines tentare, si à deo permittatur. Præterea multi non contemnendæ auctoritatis theologi fatentur dæmonum afflictiones & vexationes posse per rerum sensibilibus applicationem mitigari, sicut de Saule legimus, qui cum à dæmone vexaretur, Dauide citharam pulsante leuius ferebat. Hoc cōcedit Nicolaus de Lyra interpretans illum locum in primo Regum libro. Idem etiam fatetur Richardus de media villa, quodlibeto tertio, quæstione octaua: qui tam paruam dicit posse contingere dæmonis afflictionem, tantumque esse lapidis aut herbæ virtutem, vt non solum mitiget, sed prorsus tollat dæmonis afflictionem. Si lapides & herbæ possunt dæmonis afflictionem impedire, quid obstat vt alii sint contrariæ virtutis lapides aut herbæ, qui dæmonem in affligendis hominibus iuuare possint? Non est ergo contra catholicam fidem, putare quòd dæmon possit per contactū lapidū & herbarū homines ad peccatū impellere. Et si hoc solū sensit Petr⁹ Abailardus, nō erat hac ratione de hæresi notādus. Verū quia ego credo beatū Bernardū virū doctū perinde ac sanctū, qui nō gratis & immeritò Petrū Abailardū de hæresi hoc loco notasset: ideo puto illū de omni dæmonis tentatione fuisse locutū: ita vt nulla sit dæmonis in nobis tentatio,

G

H

I

K

A tentatio quæ hoc modo nō fiat contactu lapidū aut herbarū. Et si ita sensit Petrus Abailardus, apertissimè errauit. Nam prima dæmonis tentatio nō fuit mediantibus lapidibus & herbis, sed serpente medio, cuius figuram assumpsit, vt per os illius verba formaret, quibus Heuam primam omnium matrem alloquens, persuaderet prohibiti cibi esum. Vt autem Adam tentaret, ipsam Heuam adhibuit, non lapides, non herbas. cognouerat quippe vxorem ad hoc opus potentiorē esse omnibus lapidibus & herbis. Et cum Sathā appetit tētare Iob, & ad hoc licentiam a deo petit, non postulat sibi permitti lapides aut herbas applicare: sed vallum quo deus vniuersam illius substantiam circumcinxerat, auferre: vt liberē posset illum per omnis substantiæ deuastationem tentare. Cum autem sic parum se proficere videret, licentiam iterum postulat personam illius tangendi & percutiendi. Et percussit illum vlcere pessimo, sperans illum aduersis frangere posse. Deinde cum Saluatorem nostrum tentauit in deserto, non applicatione herbarum aut lapidum tentauit, sed locutione, vt euangelica narrat historia. Primò enim illi dixit, Si filius dei es, dic vt lapides isti panes fiant, & reliqua deinceps. Præterea multa alia sunt tentationum genera, quibus nos à dæmone tentari sacra docet scriptura. Nam aliquando (vt Paulus Apostolus ait) transfigurat se in angelum lucis: quoniam frequenter multos tentat Sathanas ostendens se illis quati angelum lucis, vt facilius illos decipere valeat. Vnde Apostoli in naui perterriti, putabant phantasma esse. Et Petrus apostolus dicenti domino: Nolite timere, ego sum: non facile credens, ait, Si tu es, iube me venire ad te super aquas. vt si firmiter posuisset pedem super aquas, sciret verum esse quod non erat phantasma quod apparebat. At nullus sanæ mentis dicet talem dæmonis transfigurationem qua se in angelum lucis trāsfigurat, fieri contactu herbarum aut lapidum. Rursum, Aliqua sunt spiritualia peccata, quæ nullam habent cum carne vicinitatem, & propterea ab illa minime oriri possunt, quæ Paulus vocat spiritualia nequitie in cælestibus. Nullus autem est adeo demens, vt dicat tentationem quæ ad huiusmodi peccata sollicitat, fieri contactu lapidum aut herbarum: quoniam cum hæ res sint corporeæ, nullam habent potestatem mouendi spiritum, nisi quatenus cognoscuntur & amantur. Possunt etiam dæmones mouere phantasmata hominum, ita vt quod illis magis placuerit, offerant imaginationi, & sic hominem tentent: quoniā quod magis mouet phantasiā, illud magis vrget vt cognoscatur ab intellectu: quod autem magis cognoscitur, illud vehementius voluntatem sollicitat ad amorem: præsertim si concomitetur carnis delectatio. Et de hac re dicta sufficiant. Nec vidi aliquem qui aduersus hanc hæresim disputauerit: quoniam beatus Bernardus sola illius relatione fuit contentus.

Genesis. iij.

Iob. i.

Math. iij.

ij. Cor. xi.

Math. xiiij

Ephes. v.

Terra.

E hac re fuit vna hæresis, quæ docuit terram esse deo coæternā. Huius hæresis auctor dicitur Fœlix quidam Manicheus, cum quo beatus Augustinus publice disputauit. Et de actis cum hoc Fœlice sunt duo libri editi qui inter opera beati Augustini circumferuntur: & in primo illorū libro de hac hæresi fit mentio. Aduersus hanc hæresim nō est operosum disputare: cum tam expressa sint scripturæ sacræ testimonia. Nam in lib. Gene

Fœlix

Genesis. i.

Psal. 101.

Hebr. 3.

Esa. 45.

Eram, & faciens eam, ipse plastes eius. Non in vacuum creauit eam, sed vt habitetur formauit eam. Si deus terram fecit, & illam formauit, fieri non potest vt sit deo coæterna: quoniam quod factum est, aliquando habuit initium. Deniq; aduersus hanc hæresim extat Concilii generalis definitio. Nam concilium Lateranense sub Innocentio tertio celebratum, de tribus in deo personis loquens, hæc ait. Vnum vniuersorum principium, creator omnium visibilium & inuisibilium, spiritualium & corporalium, qui sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis vtramque de nihilo condidit creaturam, spiritualem & corporalem, angelicā videlicet & mūdā, ac deinde humanā quasi cōmunē ex spiritu & corpore cōstitutā. Hæc cōciliū. Quæ verba habentur in volumine decretalium cap. primo de summa trinita-

Concilium
Lateranense.

te & fide catholica. In quibus verbis illud adnotandum est quod ait, Ab initio temporis omnia creata esse spiritualia & corporalia. Si omnes creaturae sunt ab initio temporis, ergo etiam terra. Si terra est ab initio temporis, non est possibile ut simul sit aeterna. Aduersus tam apertam haeresim haec pauca sufficiunt.

Timor dei.

Lutherus

Nus ex Lutheri erroribus pestiferis est quo docet timorem dei seruilem esse prorsus inutilem, immo etiam noxium: quoniam dicit illum esse dignum poena. De hoc errore supra satis disputauimus in titulo de contritione. Quoniam Lutherus damnat eam peccatorum contritionem, quae ex odio gehē-

Math. vii.

nae oritur: ideo opus fuit tunc de timore serui disputare. quo loco ex sacrae scripturae testimoniis ostendimus timorē dei seruilem esse bonū, & esse numerandū inter dona spiritus sancti: quāuis nullus per illum mereatur, nisi sit simul cum charitate: quoniam nullū est opus quod sit premio dignū, nisi quod ex radice charitatis oritur. Verū et si loco illo dictum sit quod ad hunc errorem reuincendum sufficiat, non tamen erit inutile hoc loco aliquid superaddere quo veritas magis elucescat: praesertim cum hic sit titulus aptior, sub quo haec disputatio fieri debeat. Et primo ostendamus vnde habeat ortum iste timor seruilis, & a quibus causis generetur, ut ostensa bonitate arboris clarius pateat bonitas fructus: quoniam iuxta saluatoris nostri sententiam, arbor bona fructus bonos facit. Et certe quantum ego conicere possum: timor dei seruilis, cum videlicet quis propter poenam quam timet, abstinet ab offensa dei, duas habet origines in ipsomet peccatore. Vna est amor sui, & sui commodi: vnde prouenit, ut fugiat incommoda. Ideo enim peccator odit & timet poenam, quia illa aufert quietē, pacem, delectationem, & integritatem patientis. Altera origo est consideratio omnipotentiae diuinæ, & eius sapientiae, & iustitiae. Considerat enim deū adeo potentem, quod nullus illi resistere, aut manus illius euadere potest: tam sapientem, quod nihil illum latere potest: tam iustum, ut nullis aut precibus aut muneribus possit a iustitia flecti, ut malefactorem non puniat. Cum ergo peccator odiat poenam, ad quam infligendam certō credit deum esse potentem, sapientem & iustum, abstinet ab opere peccati, ne talem poenam patiatur, sic tamen, ut in eo peccandi voluntas etiam auferatur. Talis inquam fuga peccati ad euitandum poenam, est timor seruilis, quem dicimus esse bonum & vtilem, nisi voluntas peccati (ut in titulo de Contritione expressimus) sit illi admixta.

Matth. xviii.

Hoc enim satis apertē ostendit parabola illa de Rege volente ponere rationem cum seruis suis, quam cum incepisset ponere, oblatus est ei vnus debens decem milia talentorum: qui cum non esset soluendo, iussus est vendi, id est (ut Augustinus interpretatur) tormentis subiici, cum vxore & liberis, hoc est, cum cupiditate & operibus. Quam sententiam cum audisset seruis debitor, horrore & odio poenae cui erat iam destinatus, preces ad dominum fudit, illi humiliter supplicans ut dilationem solutionis illi indulgeret. Nec tamē passus est repulsam, sed dilationem petens, suscepit remissionem: quae rata permanisset, nisi ipse postmodum meruisset ne talis indulgentia cassaretur propter inhumanitatem quam erga seruū suū exercuit. Ecce istum seruū, qui non aliter ad dominum suū conuertitur quam ex odio poenae cui viderat se adiudicatum: & sic cōuersus exauditur. At si ille timor seruilis esset peccatum (ut Lutherus ait) conuersio ex illo orta etiam esset mala: & si illa mala fuisset, nunquam fuisset exaudita. Præterea saluator noster suadens nobis pacem & concordiam, per hunc timorem nos ad illam inducit. Sic enim ait, Esto cōsentiens aduersario tuo cito, dum es in via cū eo, ne forte tradat te aduersarius iudici, & iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi, nō exies inde donec reddas nouissimum quadrantem. Rursum, Sapiens consulit parentibus ut filios suos corrigere & flagellare non desinant, ut vel sic filii discant abstinere a malo. Qui parcit virgæ (inquit ille) odit filium suum: percuties eum virga, & liberabis animam eius a morte. Et iterum, Stultitia alligata est in corde pueri: virga disciplinae effugabit eam. Quid ergo de charitate patris nostri qui in cælis est, erga filios suos censebis? Nonne ille etiam puniet & flagellabit filios suos, ut vel sic discant declinare a malo? Nonne castigat eos quos amat? Amat autem filios. Omnem ergo filiū quem diligit, corripit. Sed quare corripit? Certē non ob aliam causam nisi propter disciplinam, ut videlicet discant declinare a malo, & facere bonum. Hoc autem ex

Matth. i. v.

ipfis

Prouer. i. 3.

Prouer. 2. 2

Hebr. xij.

A ipsius Pauli verbis apertissime colligitur. Nam postquam dixerat Deum flagellare omnem filium quem recipit, statim subiunxit, dicens, In disciplina perseverate. Tanquam filiis nobis offert se deus. Quis enim filius quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulterini & non filii estis. Vides iam ob quam causam Deus corripiat & flagellet filios suos, quia propter solam disciplinam. Sunt enim aliqui adeo indisciplinati, ut benignitate & misericordia nunquam mollescant, immo duriores & peiores fiant. Hos flagellare oportet, ut flagellati discant: quoniam, ut ait quidam propheta, vexatio dabit intellectum. At si timor servilis malus esset, aut operatio ab illo timore procedens esset mala: deus nunquam flagellis cingeret aliquem hac intentione, ut ex odio flagelli converteretur ad bene operandum. Deinde propheta regius ait, Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam iustificationes tuas. David testatur se didicisse iustificationes Dei propterea quod fuerit a deo humiliatus: & propterea reddit gratias deo, quia humiliaverit illum: eo quod ex tali humiliatione magnum illi eveniret bonum, videlicet discere Dei iustificationes. Non est ergo opus aliquod censendum malum hac sola ratione quod a timore servili procedit. Et si opus ab illo procedens, non est hac ratione malum dicendum, nec ipse timor erit de malitia notandus: quoniam iuxta Salvatoris sententiam, arbor mala non potest bonos fructus facere. Pro hac re sunt plura sanctorum virorum testimonia: quorum aliqua in medium producere non erit inutile. Beatus Bernardus in libro de praecepto & dispensatione, sic ait, Bonus quidem obedientiae gradus est, si iuxta magistri nostri sententiam propter metum gehennae, siue propter professionem sanctam quam professus est quispiam, obdierit, melior tamen cum ex dei amore obeditur. Hæc Bernardus. Richardus de sancto Victore libro primo de præparatione animi ad contemplationem, cap. octavo, dicit timorem gehennae esse initium sapientiae. & capite sequente, videlicet nono, de eodem timore loquens, sic ait, Quanto quis vehementius metuit poenam quam meruit, tanto acerbius plangit culpam quam fecit. Sed sciendum quia quacunque hora peccator conversus fuerit, & ingemuerit, saluus erit, secundum illud, Cor contritum & humiliatum deus non despicies. Quid tibi videtur? Nonne merito talis filius Symeon, id est exauditio vocatur? Qui enim vere poenitet, qui veraciter dolet, absque dubio & absque mora indulgentiam accipiet. Oratio quæ ex corde contrito & humiliato profertur, citius exauditur. Humiliato per timorem, contrito per dolorem. Hæc Richardus. Quibus verbis satis aperte docet timorem servilem esse bonum: quoniam asserit illum esse primum gradum ad sapientiam, eiusque primam prolem dicit esse dolorem de peccato commisso, aut contritionem, quam fatetur mereri exauditionem, tantum abest ut illam damnare velit. Beatus Augustinus cum hoc pluribus in locis asserat, expressius tamen super primam Iohannis Apostoli epistolam, tractatu nono, ubi exponens illum locum Iohannis, Timor non est in charitate, sic ait, Quid ergo dicimus de illo qui coepit timere diem iudicii? Si perfecta in illo esset charitas, non timeret: perfecta enim charitas faceret perfectam iustitiam, & non haberet quare timeret, immo haberet quare desideraret ut transeat iniquitas, & veniat regnum Dei. ergo timor non est in charitate. Sed in qua charitate? Non in inchoata. In qua ergo? Sed perfecta (inquit) charitas foras mittit timorem. Ergo incipiat timor, quia initium sapientiae timor domini. Timor quasi locum præparat charitati. Cum autem coeperit charitas habitare, pellitur timor qui ei præparavit locum. quantum enim illa crescit, ille decrescit: & quantum illa fit interior, timor pellitur foras. Maior charitas, minor timor: minor charitas, maior timor. Si autem nullus timor, non est quæ intret charitas. Sicut videmus per setam introduci linum, quando aliquid suitur: seta prius intrat, sed nisi exeat, non succedit linum: sic timor primo occupat mentem: non autem ibi remanet timor, quia ideo intrauit, ut introduceret charitatem. Hucusque Augustinus. Ex cuius verbis constat quod etsi timor servilis non stet cum perfecta charitate, stat tamen cum charitate inchoata, & via est ad charitatem perfectam. Si timor servilis (ut Lutherus ait) peccatum esset, nunquam pararet locum charitati. Parat autem locum charitati, non est ergo peccatum. Beatus Basilii in expositione psalmi tricesimitertii sic ait. Timor enim salvatoris qui ad sanctitatem deducit, & animæ diuinitus insitus est, qualis existat si cupis audire, attende. Quando forte te ad aliquod peccatum videris paratum, illud horribile mandatum, & Christi iudicium cogita, in quo iudex in alto sedens tribunali, circumfusus vndique populos coram habebit, astantq; omnis creatura eius aduentum gloriosum exhorres rationem gestorum redditura. Deinde qui multa in vita admiserunt, timidi ac tristes apparebunt, vicinum aspicientes ignem, sævas flammæ respirantes, ob malorum præteritorum

impœnitentiam ingemiscientes, ob ingentem dolorem & odium ad omne commune no-
ctis aspectibus æquiparandi. Deinde barathrum & tenebras inaccessas, ignemque obscurū
causticas alioqui vires habentem conspicientes. Inde vermium serpentiumque innumera-
bilium genus venenosum ac carniuorum nunquam saturum, intolerabiles dolores morfi-
bus infligens. Postremo omnium durissimam poenam, probrum illud & verecundiam sem-
piternam. Hæc tu timebis, hoc demum timore institutus, quodam quasi freno tuam cohi-
bebis à prauis concupiscentiis animam. Talem itaque domini timorem nos pater ille se re-
cipit docere, non quidem eos qui audire negligunt, & ab eo procul absunt, in peccata facile
ruentes, sed qui de salute propria solliciti, ad eius properant doctrinam: non inquam hospi-
tes & peregrinos à fide vtriusque testamēti, sed qui per baptismum & adoptionem dei sunt
facti domestici. Propterea inquit venite, hoc est per benefacta mihi vos reddite propin-
quos: filii lucis estote, filii per generationē dignati. Audite vos qui aures cordis patentes ha-
betis, timorem domini docebo vos, hunc quem paulò antè vobis descripsi. Hucusque Ba-
silius. Quibus verbis nil potuit expressius aduersus Lutherum dici. Nam cum de timore ser-
uili satis aperte loquatur, dicit illum nos ad sanctitatem deducere, & esse diuinitus inspira-
tum, & quem pater cælestis nos docet. Cum ergo tot & tam aperta produxerimus aduersus
hunc errorem testimonia, non est opus vt amplius de illo disputemus, præsertim cum in ti-
tulo de contritione alia multa dicta sint.

- Petrus Abailardus** **S**ecunda hæresis de timore dei, est quam docuit Petrus Abailardus, dicens timorem do-
mini non esse in futuro seculo. Hunc enim inter alios errores illi impingit beatus Ber-
nardus epistola centesima nonagesima. Et certe miror q̃ homo alioqui doctus in tan-
tum tamque apertum errorem lapsus fuerit: cum ad illum reuincendum tam manifestum
Psal. xviii. sit testimonium prophetæ dicentis, Timor domini sanctus permanet in seculū seculi. Quæ
verba exponens Augustinus super psalmos, sic ait, Timor domini, nō seruilis sed castus, gra-
tis amans, non puniri timens ab eo quem tremit, sed separari ab eo quem diligit. Iste est ti-
mor castus, non quem consummata charitas foras mittit, sed permanens in seculum seculi.
i. Iohā. iiii. Hæc Augustinus. Et Saluianus Massiliensis episcopus libro tertio Anticimenon prope finē
sic ait, Quomodo perfecta charitas foras mittit timorem, si timor domini castus permanet
in seculū seculi? Est ergo timor seruilis, est & timor castus. Timor seruilis est ne patiaris poe-
nam: timor castus ne amittas iustitiam. Ergo quod apostolus dixit, de seruili timore egit.
Quod autem psalmista loquitur, de casto illo timore quo in æternum domino copulabi-
mur, sentiendum est. Hæc Saluianus. Præterea, de angelis in cælo manentibus beatus Iob lo-
Iob xxvi. quens ait, Columnæ cæli contremiscunt & paudent ad nutum eius. Quòd autem angelos co-
lumnarum nomine appellet, testatur beatus Hieronymus, qui in commentariis super librū
Iob, hunc locum interpretans ait, Stabilitatem ergo solummodo permanentem in natura
angelorum, columnarum nomine sentiamus, quia non solū immobiliter in sanctitate per-
Apoca. iij. seuerantes sunt, sed etiam æternæ beatitudinis gloria speciosi. Nam de futura immobilitate
hominum ita ait filius dei, Qui vicerit, faciam illum columnam in templo dei mei. Hæc
Hieronymus. Et beatus Gregorius in moralibus postquam illa verba Iob interpretatus est
de iustis hominibus, ad angelos conuersus, dicit. Quod (sicut superius diximus) de sanctis
quoque angelis nil obstat intelligi: quia ipsæ quoque virtutes cœlestium quæ hunc sine ces-
satione conspiciunt, in ipsa sua contemplatione contremiscunt. Sed idem tremor ne eisdem
pœnalis sit, non timoris est, sed admirationis. Hæc Gregorius. Et certe quantum ego pos-
sum coniecere, ex hoc fonte processit error Petri Abailardi quo putauit nō esse aliquem ti-
morem qui non sit pœnalis. Aduertere enim debuisset esse aliquem timorem sine pœna,
qui dicitur timor reuerentialis, vel vt verius dicam, nihil est aliud quàm ipsa reuerentia.
Nam & timoris nomine ipsa reuerentia appellatur sæpissime in sacris literis. In euangelio
Luca. vii. Lucae legimus q̃ postquam dominus suscitauit adolescentem filium viduæ, accepit omnes
timor, & magnificabant deum. Quo loco timor reuerētiā designat. Omnes enim qui ad-
stabant, viso tanto miraculo reueriti sunt deum, eò quòd talem prophetam misisset in mū-
dum, qui tam miraculosa opera faceret. Hoc autem ex iis quæ sequuntur, facile est coniec-
re. Nam postquam dixit timorem occupasse omnium animos, addidit, & magnificabant
deum. Magnificare autem deum magis est effectus reuerentiæ q̃ pœnalis timoris. Similiter
Rom. xij. Paulus Apostolus in ea quæ est ad Romanos epistola ait, Reddite ergo omnibus debita: cui
tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.
Quæ verba interpretans Theophylactus, sic ait, Nec solum pecunias debere illis affirmat,
quin

A quin & timorem, hoc est pudorem & verecundiam, & honoris plurimum principibus exhibendum: ita ut cui debeat hic honos, honos reddatur. Timor autem duplex est. Altero noxii ex malorum facinorum conscientia corripuntur: alterum vicissitudine quadam impertiuntur qui mutuo detinentur amore, cuiusmodi timor honor est quidam præcipuus, qualis ille videtur cum inquit, Nihil deest timētibus eum. & Timor domini permanet in seculum seculi. Timor autem hoc loco venerationem quandam prætendit. Hæc Theophylactus. Aliquis est ergo timor omni carēs poena, & hunc dicimus inesse beatis. Quod si bene intellexisset Petrus Abailardus, nunquam negasset timorem domini esse in futuro seculo.

Tyrannus.

DE hac re fuit quædam hæresis docens quemlibet tyrannum posse licite & meritorie occidi per quencunq; vassallum suum etiam per clanculares insidias, non obstante quocunq; foedere inter eos inito, etiam per iuramentum confirmato, & hoc absque sententia aut mandato iudicis cuiuscunq;. Huius hæresis author fuit (ut testatur Iohannes Gerson) quidam Iohannes parui. Aduersus hunc errorem multæ patent viæ per quas illum expugnare valemus. Primo ex definitione tyranni. Tyrannus siquidem iuxta eam vocis significationem qua nunc omnes utuntur, ille dicitur, qui non iure dominatur in republica, aut ultra iustas domini sui leges potestatem suam exercet. Quapropter nomen tyranni non solum conuenit regi aut alteri principi, sed cuicunq; alteri aliquod dominium exercenti, si illud tale dominium illi non conuenit: aut si conuenit, ad plura se extendit quàm permittat lex sui domini. Et ita episcopus est tyrannus si per vim & violentiam tenet episcopatum: aut si iure possidet, non tamen secundum iura regit & gubernat, sed exactiones ultra debitum extorquet, aut alia similia exercet quæ episcopo non licent. Eodem modo papa posset esse tyrannus. Ad eundem modum maritus potest dici tyrannus erga uxorem, si illam non tanquam carnem suam, sed tanquam mancipium quoddam tractauerit. Si ergo quilibet tyrannus potest occidi à subdito suo, ex hoc sequeretur confusio totius iustitiæ: quoniam tunc etiam vxor posset occidere maritum suum quum tyrannice in illam dominatur: possent oues interficere suum pastorem, siue ille esset vnus simplex parochus, siue episcopus, siue papa, si istorum aliquis tyrannice regeret: possent etiam filii interficere parentem suum, si pater legem paternæ dominationis quoquo pacto excederet. Et ita assertio illa viam aperit cuilibet subdito non solum ad inobedientiam, sed etiam ad inferendam necem suo superiori, quoniam posset causari illum esse tyrannum. Hoc autem quod sit perniciosum, non est nunc opus docere, cum sit ipsa luce clarius. Præterea, multo peius est crimen hærescos quàm tyrannidis. sed non licet cuilibet occidere hæreticum, ergo nec licebit etiam cuilibet occidere tyrannum. Secunda via oppugnare possumus hanc pestiferam hæresim ex ratione insidiarum: quoniam etsi licitum esset tyrannum occidere, non tamen per insidias & fraudes & deceptiones. Quauis enim non teneamur hosti reuelare veritatem omnem, tenemur tamen nunquam illi dicere mendacium: quoniam os quod mentitur, occidit animam. Ideo deus dedit locum refugii in quem posset tute confugere is qui casu fortuito alium occiderat sine insidiis. De illo verò qui per insidias occiderit, oppositam tulit legem, dicens, Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo euelles eum ut moriatur. Tertia via patet qua eadem hæresis expugnetur ex ratione foederis iuramento firmati, quia non obstante tali iuramento asserit licitum esse vassallo interficere tyrannum. Diuinus psalter ait, Perdes omnes qui loquuntur mendacium. Virum sanguinum & dolosum abominabitur dominus. Si omnes qui loquuntur mendacium, deus perdet, quid illum facturum censebis de iis qui peierant? Nunquid omnes mentientes perdens, saluabit peierantes? Absit. Nam & periurium mendacium est, & non qualecunque, sed iuramento firmatum. Quod si quis dicat iuramentum illud cum tyranno factum non obligare vassallum ad eius obseruationem, obstant huic responsioni plura sacræ scripturæ testimonia quibus probatur pactum quodcunque aut foedus etiam cum hostibus factum debere seruari. Nam hac sola de causa Iacob turbatus est & iratus contra Symeonem & Leui filios suos, quia violauerant pactum cum Sychimitis initum. Et hac de causa cum alios filios moriens benediceret, istis maledixit, inquiēs, Symeon & Leui fratres vestri vasa iniquitatis bellantia. In consilium eorum non veniat anima mea, & in coetu illorum

Psal. xxxiiij.

Psal. xviiij.

iv. d. vi.

Gene. iij.

Rom. iij.

Ioh. xix.

Rom. xij.

Concilium.

Concilium.

Gene.

Sap. i.

Exod. xxi.

Psal. v.

Ge. xxxiiij.

Gene. xlix.

non sit gloria mea, quia in furore suo occiderunt virum, & in voluntate sua suffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & disperdam eos in Israel. Propter eandem etiam causam reprehenditur Sedechias rex Iuda, quia videlicet rebellauit contra Nabuchodonosor regem Babylonis, cum tamen prius illi fecisset iuramentum de fidelitate seruanda. Beatus Augustinus libro primo de ciuitate dei cap. xv. laudat Marcum Attilium Regulum Cōsulem Romanum, quia ne violaret fidem quam iuramento firmatam Carthagenensibus hostibus dederat, mortem elegit, eamque pati maluit, quàm fidem hosti præstitam violare. Accedit ad hæc, q̄ si liceret rumpere fœdera etiam iuramento stabilita, via tunc aperiretur latissima ad omnem diffidētiam & omnem controuersiam patens. Nullus enim iam fidet alteri aliquid promittēti, quoniam etsi promissa iuramento confirmet, quisque iuste metuere potest ne postea contra iuramentum faciat, cum id licite facere possit. Nullus etiam erit controuersiae finis, si nulla est obligatio iuramenti, quoniam (vt ait Apostolus) omnis controuersiae finis est iuramentum. Alia adhuc patet via, eaque apertissima, qua hæc pestifera hæresis prosterni possit, defectus videlicet potestatis in occidente vt aliquem iuste occidere possit. Quauis enim aliquis sit quantumlibet scelestus & criminofus, qui mille mereatur mortes, non potest tamen iuste ab aliquo occidi nisi ab habēte potestatem & iurisdictionem. Scelestissimus homo fuit Cain, qui primus sanguinem humanum fudit, fratrēque occidit: qui cum timeret ne ob sua scelera occideretur à quolibet qui illum inuenisset, dixit illi deus, Nequaquam ita fiet, sed omnis qui occiderit Cain, septuplum punietur. Præterea, quemadmodum regula iuris docet, sententia non à suo iudice lata, nulla est. Et Paulus Apostolus hunc & similes tyrānicidas aperte reprehendit dicens, Quis es tu qui iudicas seruum alienum? Posset enim ab illo subdito qui occidit tyrannum non expectata sententia iudicis superioris, iustissime peti, In qua auctoritate hoc facis? Quis te constituit iudicem super eum? Si potestatem occidendi habes, oportet vt illam habeas à deo: quoniam nullus habet in aliquem potestatem, nisi illa sit deus super data. Omnis enim potestas à domino deo est. Ostende ergo vbi deus dederit subditis hanc potestatem, vt absque iudicis sententia possint occidere tyrannos. Nos autem facilius ostendemus hoc esse à deo prohibitum. Nam per præceptum illud, Nō occides, iuxta omniū sacrorum doctorū interpretationem, prohibetur illa hominis occisio quæ propria auctoritate & absq; iudicis sententia fit. Qui inscio principe (inquit lex) bellū gerit, reus est læsæ maiestatis. Rursum, Rex qui supremam habet auctoritatē, non potest citra iuris ordinem, aliquem non monitum, non vocatum, non conuictum interficere: multo ergo minus hoc poterit subditus. At qui per insidias aliquem interficit, contra iuris ordinem id facit: non ergo licet subdito per insidias interficere tyrannum. Deinde, contra naturalem legem est q̄ in alicuius controuersiae definitione aut decisione idem sit pars iudex & testis, quoniam hoc soli deo conuenit propter summam illius sapientiam & bonitatem. Cum autem subditus sine superioris iudicis sententia tyrannum occidit, tunc ipsemet est iudex, pars opposita reo, & testis. Multa sunt ergo propter quæ hæc pestifera assertio reiici meretur. Quapropter concilium Constantiense sessione quintadecima hanc doctrinam velut fidei catholice repugnantem damnauit, ita dicens, Præcipua sollicitudine volens hæc sacrosancta synodus ad extirpationem errorum & hæresum in diuersis mundi partibus inualescentium providere sicut tenetur, ad hoc collecta est. Nuper accepit q̄ nonnullæ assertiones erroneæ in fide, & bonis moribus multipliciter scandalosæ, reipublicæ statum & ordinem subvertere molientes dogmatizatae sunt, inter quas hæc assertio delata est. Quilibet tyrannus potest debet licite & meritorie occidi per quencunque vassallum suum & subditum, etiam per clanculares insidias, & subtiles blanditias, vel adulationes, non obstante quocunq; præstito iuramento seu confœderatione factis cum eo, non expectata sententia vel mandato iudicis cuiuscunq;. Aduersus hunc errorem satagens hæc sancta synodus insurgere, & ipsum funditus tollere, præhabita deliberatione matura, declarat, decernit, definit huiusmodi doctrinam erroneam esse in fide, & in moribus: ipsamque tanquam scandalosam, & ad fraudes, deceptiones, mendacia, prodiones, periuria, vias dantem, reprobatur, & cōdemnat. Declarat insuper, decernit, & definit q̄ pertinaciter doctrinā hanc perniciosissimā asserentes sunt hæretici, & tanquam tales iuxta canonum sanctiones puniendi. Hucusque concilium Constantiense. Iohannes Gerson testatur fuisse editum in concilio Constantiensi librum quendam aduersus hunc errorem. Sed fateor me illum non vidisse. Monere tamen volui lectorem, vt si forte illum inuenire posse crediderit, diligentiam apponat.

Verecundia.

Verecundia.

Vit quædam hæresis docens de nulla re quæ nobis est à natura donata, erubescendum esse. Huius hæresis authores fuere Turrelupini, qui ob hanc sententiam more Cynicorum philosophorum omnia verenda publicitus nudata gestabant, & in publico velut iumenta coibant. Et certe hanc hæresim natura ipsa redarguit, à qua insitam habemus quarundam rerum verecundiam.

Turrelupini.

Quapropter partes illæ inferiores corporis humani per quas mares & foeminae in coitu commiscuntur, à verecundia & pudore sortitæ sunt nomen, ut verenda & pudenda dicantur. Præterea sicut virtus parit honorem, & inde gloriam: ita vitium parit vituperium, & inde verecundiam. At licet partes illæ inferiores corporis humani ex se non magis vitiosæ sint quàm reliquæ corporis partes, tamen hoc habent ut testimonium referant illius peccati quod primus homo per inobedientiam commisit. Nam cum Adam posthabito præcepto diuino de pomo vetito comedit, reciproca inobedientia punitus est, ita ut in suo corpore suorum membrorum pateretur inobedientiam, quam in membris genitalibus statim expertus est. Hæc autem membrorum inobedientia, velut perpetua quædā punitio in memoriam pristini peccati in nobis omnibus remansit. Cum enim omnes reliquæ corporis partes ad nutum & imperium voluntatis nostræ moueantur & quiescant, sola membra genitalia nutui voluntatis repugnant, & obedire recusant. Si vis leuare manum, leuatur illa. Si vis illam inclinari deorsum, inclinatur eadem: & ad eundem modum reliquæ omnes corporis partes obediunt voluntati. Sæpe tamen contingit ut membra genitalia repugnante voluntate erigantur, & eadem aliquando renitente deprimantur. Patimur ergo in partibus illis inobedientiam & rebellionem in testimonium illius inobedientiæ quam primus pater noster aduersus deum exercuit. Si ergo de vitio quolibet iuste erubescimus, oportet ut de illis corporis partibus erubescamus, in quibus & punitio & testimonium pristini peccati hucusque remansit. Rursum, postquam Adam peccauerat, peccatū suum cognoscens, volensque à facie domini in paradiso ambulantis fugere, dixit deo, Vocem tuam domine audiui in paradiso, & timui, eò quòd nudus essem. quo loco constat timorem capi pro verecundia, quod patere facile potest ex ea quam reddidit timoris causa. Timui (inquit) eò quòd nudus essem. Inde enim erat timor, hoc est verecundia, quia in corpore suo nudo experiebatur iam sui corporis inobedientiā, quæ sui peccati erat testimonium. Hanc etiam Adæ & Heuæ erubescuntiam testantur ea perizomata quæ illi fecerunt cum cognouerūt se nudos, ut illas inferiores corporis partes tegerent. Deinde, si de nulla re naturaliter data esset erubescendum, iniuste reprehenditur Cham filius Noe eò quòd videns patrem inebriatum habentem verenda nudata, nunciauit fratribus suis. immerito etiam alii fratres, videlicet Sem & Iaphet laudarentur quia verenda patris operuerunt. At cum ob illud facinus fuerit Cham maledictus à patre, & alii filii propterea quod patrem operuerunt, fuerint à patre benedicti, conuincitur merito ut aliqua sint de quibus erubescere debeamus, etiam si à natura sint nobis data. Nam ob hanc solam verecundiæ causam Sem & Iaphet videntes patrem nudum auerterunt facies suas, ut verenda patris non viderent. Adde quòd pars vestis sacerdotalis qua iuxta præceptum domini vestiendus erat sacerdos cum intrabat in sancta, erant femoralia in tegumentum earum partium, ex quibus nudatis maxima oritur verecundia. Abeant ergo effrontes Turrelupini, & quos deus tegit, ipsi denudare vereantur.

Gene. iij.

Ibidem.

Gene. vi.

Exo. xxxix.

Vinum.

Seuerus, à quo Seueriani hæretici originem duxerunt, docuit non licere villo pacto bibere vinum, eò quòd fabulosa quadam vanitate (ut Augustinus ait) dicebat de Satana & terra germinasse vitem. Hunc errorem nullus ex his qui de hæresibus scripserunt (quos tamen vidisse licuit) tribuit alicui alteri quàm huic Seuero. Beatus tamen Hieronymus dicit hunc fuisse errorem Tatiani. Nam in commentariis super prophetam Amos, interpretans illum prophetæ locum, Propinabatis Nazareis vinum &c. sic ait, De hoc loco hæresim suam Tatianus Encratitarum princeps struere niti-

Seuerus. Seueriani.

Tatianus. Amos. ij.

tur, vinum asserens non bibendum, cum & lege præceptum sit ne Nazarei bibant vinum, & nunc accusentur à propheta qui propinent Nazareis vinum. Qui si literam sequuntur in omnibus, & Iudaicas fabulas ecclesiis ingerunt Christi, ergo & comam nutrire debent, & vna passam ac viridē non comedere, & super matre & patre mortuis nō ingredi. & si forte hæc fecerint, & fuerint humana vel fragilitate vel necessitate superati, radant capita, & irriti sint omnes dies consecrationis & laboris eorum. Quod si hæc non faciunt, neq; possunt more Iudaicorum cauponum miscere aquam vino, umbras veritati, euangelii gratiæ legis necessitatem, ebrietatem illam intelligant, qua curis secularibus inebriatur & obruitur animæ vigor, & illos prophetis mandare dicentes, Ne prophetetis, qui liore superati, prohibent eruditos viros doctrinæ proferre sermonē. Hucusq; Hieronymus. Ex cuius verbis constat Tertianum etiam hanc docuisse hæresim. Augustinus tamen, aut Philaster, etiā cum errores Tertianī recenset, nunquā huius hæresis meminit. Et certe (vt candide loquar) hæc hæresis non solum nocet animæ, sicut & quælibet alia, sed etiam nocet corpori: quoniā etsi vinum immodice sumptum multum noceat, moderate tamen potatum plurimas corpori præstat utilitates. Ideo Sapiens Ecclesiasticus ait, Exultatio animæ & corporis vinum moderate potatum. Sanitas est animæ & corporis sobrius potus. Præterea, si vinum malum esset ex sua natura, Saluator noster non vertisset aquam in vinum: neque initium signorum illius fuisset vinum ex aqua factum. Et si non liceret bibere vinum, idem Saluator non præcepisset ministrantibus in conuiuiis nuptiarū, vt ferrēt vinū Architricino. Rursum, ipsemet Saluator cum discipulis cœnans bibit vinū, & potandum dedit discipulis suis: & vinū in sanguinem suū mutauit, eōsq; eodē modo facere docuit, dicens, Hoc facite in meam commemorationem. Deinde Paulus Apostolus Timotheo scribens consulit vt aquam non bibat, sed modico vino vtatur propter stomachum suum, & frequentes eius infirmitates. Nec opus est plura citare testimonia, cum hæresis sit tam manifesta. Cæterum quod Seuerus docuit vinum non bibendum, quia malum, & ideo malum, quia dicebat de Satana & terra germinasse vitē: hoc non est opus nunc oppugnare: quoniā iam supra in titulo de creatura, ostendimus omnes creaturas esse ex se bonas, easq; omnes esse à deo, & non ab aliquo alio principio.

Virginitas.

Iouinianus

Iouinianus monachus docuit virginitatem non esse apud deum maioris meriti quàm coniugium, sed pares dixit esse nuptias virginitati. Ob cuius doctrinam multæ virgines sacre prouectæ ætatis, posthabito voto quod emiserant, nupserunt. Ipse tamen Iouinianus, quanuis monachatum deposuit, vxorem ducere noluit: non quia inde maius apud deum meritum se habiturum sperabat, sed ne nuptiarum pateretur molestias, se continere dicebat.

Heluidius.

Hunc errorem etiā impingit Heluidio Hieronymus. Quis autem istorum prius errorem hunc docuerit, mihi non est certum: hoc tamen constat, vtrunq; eorum fuisse Hieronymo cœuum, & Hieronymum prius scripsisse aduersus Heluidiū q̃ aduersus Iouinianū: quoniam in primo libro contra Iouinianum meminit illius libri quem aduersus Heluidiū scripserat. Sed vterlibet istorum prior altero hunc errorem docuerit, constat ex verbis Hieronymi nullum istorum fuisse primum huius hæresis authorem, quia huius hæresis principatum tribuit Basilidi. In secundo enim libro aduersus Iouinianum circa finem sic ait Hieronymus, Quadringenti ferè anni sunt quòd Christi prædicatio fulget in mundo, ex quo innumerabiles hæreses tunicam illius consciderunt. Vniuersus penè error de Chaldaeo & Syro & Græco sermone processerat. Basilides magister luxuriæ & turpissimorum complexuum, post tot annos ita in Iouinianum quasi in Euphorbum transformatus est, vt latina quoque lingua haberet hæresim suam. Hæc Hieronymus. Ex cuius verbis constat hanc hæresim à Basilide initium sumpsisse. Augustinus tamen in libro de hæresibus de hoc Basilide differens, nihil tale illi impingit. Philaster etiam Basilidis errores recensens, nunquam huius erroris meminit. Credamus ergo Hieronymo tanquam diligentissimo rerum inquisitori, præsertim cum alii non contradicant, sed taceant. Pro virginitatis commendatione efficacissimum testimonium est quod Christus Saluator noster ait, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum. qui potest capere, capiat. Nam cum dixisset non licere alicui

Basilides.

Math. xix.

Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum. qui potest capere, capiat. Nam cum dixisset non licere alicui

Alicui dimittere uxorem suam nisi ob fornicationē: discipuli hoc audito graue admodum existimantes onus matrimonii ob vinculum illius indissolubile, dixerunt. Si ita est causa hominis cum uxore, non expedit nubere. Quibus Christus respondit. Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Sed quod est hoc verbum quod non capiunt nisi illi quibus datum est? Certe hoc quod statim subiungit, dicens, Sunt enim eunuchi qui de matris utero sic nati sunt. Et sunt eunuchi qui facti sunt ab hominibus. Et sunt eunuchi qui seipso castrauerunt propter regnum cælorum, qui potest capere, capiat. Ecce verbum quod non omnes capiunt nisi quibus datum est, videlicet castrare seipsum propter regnum cælorum. Et quia non omnes hoc capere possunt, ne videretur aliquem cogere ad id quod assequi nō poterat, in cuiusq; arbitrio illud reliquit, dicens, Qui potest capere, capiat. Ex istis verbis Christi apertissime constat virginatatem esse prælatam matrimonio. Quis enim non videt multo excellentius esse illud ad quod assequendum non omnium vires sufficiunt, quā illud quod tam facile est ut omnes illud capeffere possint? Nullus est cui integra est natura, qui coire non possit. At rarus est qui possit ab omni specie coitus abstinere. Non enim omnes hoc capiunt. Præterea, Apostolus Paulus in priore epistola ad Corinthios viduitatem præfert nuptiis, & virginatatem præfert ambabus, dicens, Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Quid iam amplius desideramus aduersus Iouinianū? Poterat ne forte expressius aliquid pro virginatatis assertionem proferri? Qui non iungit matrimonio virginem (inquit ille) melius facit. Et postea viduam præferens nuptæ ait, Mulier alligata est legi quanto tempore vir eius viuit. Quod si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult, nubat, tantum in domino. Beatior autem erit si sic permanserit, secundum meum consilium. Puto autem quod & ego spiritum dei habeam. Antè tamen quā hanc sententiam Paulus diceret, plura disseruit per quæ ostendit latam esse inter matrimonium & virginatatem distantiam. Qui sine uxore est (inquit), sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat deo. Qui autē cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu. Quæ autē nupta est, cogitat quæ sunt mudi, quomodo placeat viro. Circumspiciamus bene & perpēdamus fideliter virginatatis & matrimonii discriminē. Virgo domino, maritus uxori placere cupit, & ut uxori placeat, sollicitudinem gerit de iis rebus quæ in mundo sunt, & ad mundū spectant: & ita diuisus est, quia qui adhæret deo, vnus spiritus efficitur cum eo. Vbi autē vnitas, ibi non est diuisio. Virgo igitur non est diuisus, quia soli deo placere cupiēs, vnicum solum habet spiritum, & hunc diuinum. At maritus quæ etiam placere cupit uxori, ac deo, hic diuisus est in duas partes, vnā qua deo placere optat, si modo optat: & aliā qua cupit placere uxori. Dicat ergo nunc Iouinianus, Nonne melius est placere deo, quā placere uxori? Nonne præstātius est adhærere deo, & effici vnus spiritus cum deo, quā diuisum esse in multas sollicitudinū partes & miseriarum? Si placere deo melius, consequens est ut virginitas sit præstantior matrimonio. Rursum, Saduceis quærentibus à Salvatore nostro de muliere quæ septem fratribus successiue nupserat, quem illorum post resurrectionē habitura esset, respondit idem Saluator, In resurrectione neq; nubent neq; nubentur, sed sunt sicut angeli dei in cælo. Ex quibus verbis constat nuptias esse hominum, continentiam autem angelorum proprium munus. Quantum ergo angeli hominibus præstant, tantum virginitas præponitur matrimonio. Deinde hoc etiam conuincit multitudo virtutum quas ad sui sustentationē exigit virginitas, ut tanquā altera Hester illis velut suis ancillis innitatur. Oportet enim virginē esse abstemium: quoniam luxuriosa res est vinum. Exigitur abstinentia cibi: quoniam libidinis ignes, ciborum fomentis increscunt. Summe necessarium est pacisci fœdus cum oculis, prout se fecisse testatur Iob ne cogitaret quidē de virgine: quoniam, ut ait Ecclesiasticus, speciem mulieris multi admirati reprobi facti sunt. Nec minus oportet obserare aures ad turpiloquia: quoniam (ut ait Menāder apud Paulum) corrumpunt bonos mores colloquia mala. Est etiā necessaria oris & labiorū custodia, ut nō declinet cor illius in verba malitiæ, ne forte ex leui verbo tuo aliqua vulneretur, & ut par pari referat, illa postea similibus verbis trāssigat cor tuum, & blāditiis labiorum suorum protrahat te, & statim sequaris eam quasi bos ductus ad victimam. Plurimas certe passurus est molestias, qui virginatatem intemeratam custodire cupit. Propter quod merito virginitas similari solet ebori, quod propter nimiam vetustatem vertitur in colorem rubeum, cum tamen à natura sit album, quia virginitas diu conseruata æquiualeat martyrio, & est quasi quædam sanguinis effusio. Denique nunquam potest esse virginitas sola, sed oportet eam velut regi-

Siricius
papa,Iouinianus
Ausentius.
Genialis.
Geminator
Fœlix.
Plotinus.
Martianus.
Ianuarius.
Ingeniosus

Math. xix.

I. Cor. vij.

nam esse ingenti ancillarum comitatu stipatam. At qualiter fieri posset vt non sit nobilior F
virginitas, cui multo plures deseruiunt virtutes q̄ matrimonio? Demum hæc Iouiniani as-
sertio, prout ratio & fidei regula exigebat, totius catholicæ ecclesiæ sententia bis damnata
est. Nam Siricius papa, habito Romæ sacerdotū concilio, primus eam damnauit, vt ex epi-
stola eius de condēnatione Iouiniani ad episcopos Africanos, patere potest, in qua sic habe-
tur, Nos sanē nuptiarum vota nō aspernanter accepimus, quibus velamine interfuimus, sed
virgines Deo deuotas maiore honorificentia muneramus. Facto ergo presbyterio, constitit
doctrinæ nostræ, id est Christianæ legi hæc omnia esse contraria: vnde apostolicum sequu-
ti præceptum, quia aliter quā accepimus, annunciabant, omnium nostrorum tam presby-
terorum, tam diaconorum, quā etiam totius cleri vnam factam constat esse sententiā, vbi
Iouinianus, Ausentius, Genialis, Geminator, Fœlix, Plotinus, Martianus, Ianuarius, & Inge-
niosus, qui accentores nouæ hæresis & blasphemix inuenti sunt, diuina sententia, & nostro G
iudicio in perpetuum damnati extra ecclesiam remanerent. Hæc Siricius papa. Et Aphrica-
ni episcopi hanc Siricii recipientes epistolam, concilium in plebe Thelensi cōgregarunt, in
quo re (vt decebat) plene examinata, approbarunt damnationem Iouiniani per Siricium fa-
ctam, & eidem Siricio papæ de hoc negocio rescripserunt. In quorum epistola hæc habent
tur verba, Agrestis enim vlulatus est, nullam virginitatis gratiam, nullum castitatis ordinē
referuare, promiscue omnia velle confundere, diuersorum gradus abrogare meritorum, &
paupertatem quandam cælestium remunerationum inducere, quasi Christo vna sit palma
quam tribuit, ac non plurimi abundant tituli præmiorum, simulant se isti non donare con-
iugio. Sed quæ potest laus esse coniugii, si nulla virginitatis est gloria? Neque vero nos ne-
gamus sanctificatum à Christo esse coniugium, diuina voce dicēte, Erunt ambo in vna car-
ne, & in vno spiritu. sed prius est quod nati sumus, quā quod effecti, multo que præstantius H
diuini operis mysterium, quā humane fragilitatis remedium. Iure laudatur bona vxor, sed
melius pia virgo præfertur, dicente domino, Qui iungit virginem suam, bene facit: & qui
non iungit, melius facit. Hæc enim cogitat quæ Dei sunt, illa quæ mundi: illa coniugalibus
vinculis colligata est, hæc libera vinculorum: illa sub lege, ista sub gratia. Bonum cōiugium,
quo est inuenta posteritas successionis humanæ: sed melior virginitas, per quam regni cæ-
lestis hæreditas acquisita, & cælestium meritorum reperta successio. Per mulierem cura suc-
cessit, per virginem salus euenit. Denique speciale sibi donum virginitatis elegit, & integri-
tatis munus exhibuit, atque in se representauit, quod elegit in matre. Et aliquibus interie-
ctis, circa finem epistolæ hæc verba subiunguntur. Itaq; Iouinianum, Ausentium, Gemina-
torem, Fœlicem, Plotinum, Genialem, Marianum, Ianuarium, & Ingeniosum, quos sancti-
tas tua damnauit, scias apud nos quoq; secundum iudicium tuum esse damnatos. Hæc con-
cilium Thelense. Qui plura aduersus hanc hæresim desiderauerit, legat primum librum bea-
ti Hieronymi è duobus quos aduersus Iouinianū scripsit. Nam ibidem omnes suæ eloquē-
tiæ vires pro virginitatis assertionem exercuit: adeoq; illam extulit, vt aliquibus (quāuis im-
merito) parum æquus videatur fuisse matrimonio. Beatus Augustinus scripsit etiam alium
librum pro eiusdem virginitatis assertionem, qui inscribitur de sancta virginitate.

Vnctionis extremæ sacramentum.

Græci.
Valdenses.Heracleo-
nita.

Non minus est ab hæreticis conculcatum extremæ vnctionis sacramentum
quā reliqua alia. Nam Græci, teste Guidone Carmelita, asserunt hoc sa-
cramentum non prodesse infirmis ad salutem corporis. Valdenses autem
(vt testatur Aeneas Syluius libro de origine Bohemorum cap. xxxv.) extre- K
mam vnctionem inter ecclesiæ sacramenta non admittunt. Huius tamen
erroris non meminit Guido cum errores Valdensium recenset. Hunc errorem impingit
Heracleonitis frater Bernardus de Lutzemburgo in suo catalogo hæreticorum, nescio
quem secutus: quoniam Augustinus de Heracleonitis loquens, nihil tale illis tribuit. Phi-
laster de eisdem differens, nullam huius erroris facit mentionem. Guido qui Augustinum
& Isidorum in enarrandis hæresibus imitatur, nunquā huius erroris meminit vt eum Hera-
cleonitis impingeret. Omitto quòd bonus homo in suo catalogo confundit Heracleoni-
tas cum Hierachitis hæreticis, credens esse eosdem, solo nomine differētes. Constat autem
ex

A ex Augustino & Isidoro diuersas esse factiones sub altero & altero principe militantes. Nam de Heracleonitis differit Augustinus capite sextodecimo libri de hæresibus, dicitq; illos sic vocari ab Heracleone eorum principe. At Hierachitarum principem vocat Hierachā, & de his differit capite quadagesimoseptimo. Et illa quæ de Heracleonitis catalogus refert, quos ipse putat etiā dici Heraclitas, sumpta sunt ex hoc quadagesimoseptimo capite Augustini, & eisdem verbis quibus ab Augustino referuntur, nisi q̃ bonus homo aliqua inserit ex suo cerebro, quale est hoc de sacramento extremæ vnctionis, de quo ait illos asserere quòd non fuerit à deo institutū: cum tamen Augustinus neq; Heracleonitis neq; Hierachitis quicquā simile impingat. Quapropter mirari non desino q̃ Iodocus Clichthoueus vir alioqui doctissimus eodē modo fuerit deceptus, tribuēs hunc errorem Heracleonitis, prout catalogus fecerat. Nam in eo libro quē fecit pro assertionē veritatū in concilio Senonensi definitarū, capitulo de sacramentis ecclesiæ, de sacramento extremæ vnctionis differens, dicit q̃ negare extremam vnctionem esse sacramentum, fuerit error Heracleonitarū. Et tamen idem Iodocus in eodē capite de sacramento baptismi disputans, testatur se in notandis hæreticis imitari eam hæreticorum descriptionē quam Guido carmelita fecit, de quo Guidone iam diximus q̃ nihil tale Heracleonitis impingit. Hūc eundē errorem Iodocus Clichthoueus impingit Iohanni Vvicleffo, cum tamē in concilio Constantiensi, in quo errores illius damnati sunt, non fuerit de hoc errore notatus: nec apud Thomā Valden, qui diligentissime huius Vvicleffi errores explorauit, vllum huius erroris reperio vestigiū. De Luthero tamē certò constat illum reiicere sacramentū extremæ vnctionis: quoniā negat extremā vnctionem esse inter sacramēta computandā. Contra hanc hæresim apertissimū profert testimonium beatus Iacobus, qui in sua canonica epistola ita inquit, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmū, & alleuiabit eum dominus: & si in peccatis sit, remittetur ei. Ecce huius sacramenti proclamationē ab Apostolo Iacobo factā. Nam ex verbis Apostoli cōstat in extremæ vnctionis collatione omnia adesse quæ ad sacramentū perfectū exiguntur. Est enim ibi materia, videlicet oleum sacrum quo vngendus est infirmus. Exprimatur etiā forma, sacerdotis videlicet oratio. Effectū autē huius sacramenti expressit dicens, Et si in peccatis fuerit, remittentur ei. Verūm Lutherus videns se hoc testimonio conuinci, illud ita reiicere conatur, vt epistolā illā neget esse Apostoli Iacobi. Et si Apostoli Iacobi esset, dicit nō licere apostolo sua autoritate sacramentū instituere, hoc est diuinā promissionē cū adiuncto signo dare, cū hoc solius Christi sit munus propriū. Duobus itaq; modis enervare conatur illud apostoli testimoniū. Primò, q̃ epistola illa non sit Iacobi Apostoli. Deinde, etsi sit apostoli, illi tamē dicit nō fuisse facultatē instituēdi sacramentū. Horū primū iam satis (vt existimo) supra libro primo capite secundo confutauimus, cū de canonicis scripturæ libris disputauimus. Illo enim loco ex pluribus cōciliorū decretis ostendimus eam Iacobi Apostoli epistolā in catalogo librorū canonicorū esse locatā. Veniamus ergo ad id in quo aperte oppugnat Apostolū, dicens, Et si sit Iacobi Apostoli, illi tamē nō licuit instituere sacramentum. Non est iam quod miretur aliquis Lutherū cōiitiis insectari pontificē & Cæsare, quū de tam atroci crimine notet Apostolū, vt sine autoritate & cōtra fas ausus sit instituere sacramentū. Nullus certe fuit vnquā tam demens, ac impiæ maledicentiæ, qui diceret Apostolum fuisse tam arrogantē, vt pro sacramento traderet populo quod non esset sacramētum. Cæterum quod ait Apostolū nō habere potestatē instituēdi sacramentū, nos etiā fatemur: quanquā aliorū sit opinio, quæ mihi nunquā placuit, ecclesiā posse instituere sacramentum. Dicimus ergo apostolū nō instituisse sacramētū, sed verbis illis id tradidisse populo quod ipse acceperat à Christo, qui alia mundo volebat insinuare per Matthæum, alia per Marcum, per Lucam alia, alia rursus per Iohannē. Sunt enim peculiaria quædam cuiq; euangelistæ, quorum nullus aliorū meminit: de qua re extat canon ab Eusebio Cæsariensi editus. Quid ergo vetat vt quædam etiam nobis innotescere voluerit Christus per Apostolum suū Iacobum, de quibus nec Euangelistæ vllum sint verbum loquuti? Præsertim cum constet multa nobis per Apostolum Paulum insinuasse, quæ omnino ab Euangelistis prætermissa sunt. Hoc autem ita esse, testimonio beati Augustini persuademus, qui libro secūdo de visitatione infirmorum, docens infirmū debere confiteri, & eucharistiam sumere, & oleo sancto vngi, ita inquit: Nec prætermittendum est illud Apostoli Iacobi præceptum, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmū, & alleuiabit eum dominus, & si in pecca-

Iohannes
Vvicleff.

Lutherus.

Iacob.v.

Iacobi.v.

Innocentius
primus;
Concilium
Florentinū
 tis sit, remittentur ei. Ergo si roges de te & pro te fieri, sicut dixit Apostolus Iacobus, immo per Apostolum suum dominus. Ipsa videlicet olei sacri delibutio, intelligitur spiritus sancti typica unctio. Hæc Augustinus. In quibus verbis illud est aduertendum quod ait, immo per Apostolum suum dominus. Quibus verbis satis aperte innuit Apostolū Iacobum fuisse illius sacramenti duntaxat præconem, non autem institutorem. Præterea, Innocentius papa huius nominis primus, in quadam epistola ad Decetium Eugubinum episcopum, capite ultimo sic ait, Sanè quoniam de hoc sicuti de cæteris consulere voluit dilectio tua, adiecit etiam filius meus Celestinus diaconus in epistola sua esse à tua dilectione positum illud quod in Apostoli Iacobi epistola conscriptum est, Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros, & orent super eum, ungentes eum oleo in nomine domini, & oratio fidei saluabit infirmum, & suscitabit illum dominus: & si in peccatis fuerit, remittentur ei. Quod non est dubium de fidelibus ægrotantibus accipi vel intelligi debere, qui sancto oleo chrismatis perungi possunt, quod ab episcopo confectum, non solum sacerdotibus, sed omnibus uti Christianis licet in sua aut suorum necessitate inungendo. Cæterum illud superfluum videmus adiectum, ut de episcopo ambigatur quod presbyteris licere non dubium est. Nam idcirco de presbyteris dictum est, quia episcopi occupationibus aliis impediti, ad omnes languidos ire non possunt. Cæterum si episcopus postea dignum ducit aliquem à se visitandum, & benedicere, & tangere chrismate sine cunctatione potest, cuius est ipsum chrisma conficere. Hæc Innocentius, vir quidem sanctitate perinde ac scientia illustris. Ex cuius verbis constat non esse recentem (ut Lutherus somniat) huius sacramenti institutionem. Innocentius siquidem ante mille & centum annos ecclesiæ vniuersali præfuit, qui ex testimonio Iacobi Apostoli docet infirmos oleo sancto debere inungi. Demum, hoc ipsum confirmat ecclesiæ catholicæ definitio, quæ ad hunc usque diem semper & ubique sensit extremam unctionem esse sacramentum vnum è septem ab ea receptis. Concilium nanque Florentinum sub Eugenio quarto celebratum, sic ait. Quintum sacramentum est extrema unctio, cuius materia est oleum oliuæ per episcopum benedictum. Hoc sacramentum nisi infirmo de cuius morte timeatur, dari non debet: qui in his locis ungendus est. In oculis propter visum: in auribus propter auditum: in naribus propter odoratum: in ore propter gustum vel locutionem: in manibus propter tactum: in pedibus propter gressum: in renibus propter delectationem ibidem vigentem. Forma huius sacramenti est hæc. Per istam unctionem & suam piissimam misericordiā indulgeat tibi dominus quicquid deliquisti per visum: & similiter in aliis membris. Minister huius sacramenti est sacerdos: effectus verò eius est mentis sanatio, & in quantum animæ expedit, etiam corporis. Hactenus Concilium Florentinum. Quapropter qui aliter sentit, hæreticus merito censetur.

Votum.

Psalm. liij.
Lamperiani.

Pseudoapostoli.

Iohannes
Vvicleff.
Lutherus.

Num. xxx.

Deu. xxij.

Vorundam hæreticorum sententia fuit, nihil esse ex necessitate faciendum, sed omnia debere fieri libere, propterea quod propheta dixit, Voluntarie sacrificabo tibi. Huius hæresis authores dicti sunt Lamperiani, qui hac ratione ducti, omnia vota damnabant, dicentes ea nihil prodesse, eo quod necessitatem & coactionem quandam videtur hominibus inferre. Hanc hæresim iam diu sepultam, post multa secula suscitauerunt Pseudoapostoli, dicentes opera illa quæ sine voto sunt, esse ad maius præmiū destinata, quàm illa quæ ex voti necessitate sunt. Eandem hæresim tutatus est Iohannes Vvicleff. Vltimus huius hæresis propugnator est nunc Martinus Lutherus, dicēs vota hodie non valere, nisi ad operum iactantiam & præsumptionem. Aduersus ergo hanc hæresim disputantes, duo nos oportet ex sacris literis probare. Primum, quod vota semel emissa sunt opere complenda, & non debent pro cuiusque arbitrio tolli. Alterum, quod opus ex voto factum cedit in maius ipsius operantis præmiū, quàm si libere & absque voti necessitate fuisset effectum. Ad prioris partis probationem satis efficax testimonium est illud quod in libro Numerorum dominus ait, Si quis virorum votum domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento, non faciat irritum verbum suum, sed omne quod promisit, implebit. Præterea idem præceptum iterum in libro Deuteronomii expressius reperitur, ubi sic dicitur, Cum votum voueris domino Deo tuo, non tardabis reddere, quia requireret illud dominus Deus tuus. Et si moratus

A tus fueris, reputabitur tibi in peccatum. Si nolueris polliceri, absque peccato eris. Quod au-
 tem semel egressum est de labiis tuis, obseruabis, & facies sicut promisti domino Deo tuo,
 & propria voluntate & ore tuo loquutus es. Rursum, Sapiens Ecclesiastes ait, Si quid voui- Eccles.v.
 sti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Sed quodcunque
 voveris, redde. Multoque melius est non vovere, q̃ post votum promissa non reddere. De-
 inde, per prophetam Baruch de diis gentium dominus loquens ait, Neque siquid mali pa- Baruch vi.
 tiuntur ab aliquo, neque siquid boni, poterunt retribuere: neq; regem constituere possunt,
 neque auferre. Similiter neque dare diuitias possunt, neque malum retribuere. Si quis illis
 votum voverit, & non reddiderit, neq; hoc requirunt. Ex quibus verbis constat quod Deus
 requirit ab eo qui votum vouit, si nō reddit. Et Propheta regius sapissime in suis psalmis
 quos Deo decantabat, votorum meminit, non vt tollenda sint, sed vt opere compleantur
 & reddantur Deo ea quæ semel promissa sunt. Immola Deo (inquit ille) sacrificium laudis, Psal.xlix.
 & redde altissimo vota tua. Et rursum, Reddam tibi vota mea quæ distinxerunt tibi labia Psal.lv.
 mea. Et iterum, Vouete, & reddite domino Deo vestro omnes qui in circuitu eius affertis Psal.xxv.
 munera. Ecce vides quot sint testimonia ex veteri instrumento, quæ vota comprobent. Ve-
 rum quidam ex istis hæreticis, nempe Lutherani, videntes tam aperta testimonia pro vo-
 torum assertione, ad hoc asylum confugiunt, vt dicant vota pro certo tempore tenenda
 posse emitti: non autem illa quibus homines ad perpetuam aliquarum rerum obseruatio-
 nem se astringunt: quoniam (vt aiunt) per talia vota fiunt homines serui, quos tamen Deus
 libertate donauit. Et non attendunt miseri quod seruire Deo, regnare est, & quod ab hac ser-
 uitate Christus non liberauit nos, sed à seruitute peccati: quam libertatem nullus melius te-
 net, quàm is qui Deo seruit. Nam Apostolus ait, Liberati autē à peccato, serui facti estis iu- Rom.vi.
 stitiæ. Præterea, qui duxit vxorem, seipsum irretiuit vinculo indissolubili, ita vt viuente
 C vxore non possit ab ea separari, neq; aliam superducere. Quid igitur obstat vt in voto per-
 petuo aliquid simile contingat? Si illa seruitus in quam homo per matrimonium incidit,
 non repugnat libertati per Christum donatæ: nec etiam repugnabit libertati Christianæ
 seruitus illa quæ per votum suscipitur, præsertim quod per matrimonium vterque coniu-
 gum subditur alteri: per votum autem subditur Deo. Sed iam ipsam quam execratur voto-
 rum perpetuitatem, per scripturas sacras examinemus. Pro qua re audiamus quid in primo
 Regum libro de Anna Samuelis matre antequam illum cōcepisset, dicatur. Et Heli sacer- i.Reg.i.
 dote (inquit historia) sedēte super sellam ante postes domus domini, cum esset Anna ama-
 ro animo, orauit ad dominum flens largiter, & votum vouit dicens, Domine exercituum, si
 respiciēs videris afflictionem famulæ tuæ, & recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ,
 dederisq; seruæ tuæ sexum virilem, dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius. Ecce vi-
 des votum matris de filio consecrando Deo in ministerium templi omnibus diebus vitæ
 D eius: post quod votum exaudiri meruit: tantum abest vt votum illius apud Deum fuerit
 damnatum. Et si Anna de filio quem adhuc non conceperat, potuit tale votum perpetuum
 emittere, cur non poterit quilibet de seipso aliquid simile vovere? præsertim quod quilibet
 habet plus iuris in se, & in suam voluntatem, quàm mater quæcunque in filium. Præterea,
 Beata illa Deipara virgo votum de virginitate perpetuò obseruanda emisit, quod mani-
 feste testantur illa verba quæ ipsa angelo annuncianti conceptionem filii dei respondit, di-
 cens, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Illa enim negatio verbo præsen- Luca i.
 tis temporis adiuncta, non sic accipienda est, vt solum neget actum præsentis temporis, sed
 vt dicat votum de negatione actus in posterū. Nam alioqui nulla suberat dubitationis cau-
 sa, & sine occasione quæsiuisse videretur: quoniam vt mulier quæ nunquam antea virum co-
 gnouit, in posterum concipiat, non est quid difficile, neque illa duo vel in speciem pugnare
 inter se videntur. At votum de perpetua virginitate, & concipere, velut ex diametro pu-
 E gnare videntur. ideo merito quærit, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?
 hoc est, nunquam me virum cognituram sponendi. Hunc autem esse verum & germanum
 literæ sensum testantur aliqui doctores sacri. Beatus Bernardus homilia quarta super euan-
 gelium, Missus est, sic ait, Non dubitat de facto, sed modum requirit & ordinem. Nec enim
 quærit an fiet istud, sed quomodo. Quasi dicat, Cum sciat dominus meus testis conscien-
 tiæ meæ, votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei
 vt fiat istud? Si oportuerit me frangere votum, vt pariam talem filium: & gaudeo de filio,
 & doleo de proposito. Fiat tamen voluntas eius. Hæc Bernardus. Et venerabilis Beda in
 homilia eiusdem euangelii sic ait, Quomodo (inquit Maria) fieri potest vt concipiam pa-

riamque filium, quæ in castimonia virginitatis vitam consummare disposui? Non autem B
 quasi incredula verbis angeli, quomodo hæc impleri valeant, requirit, sed certe quia oportet
 teret impleri quod & tunc ab angelo audiebat, & prius à propheta dictum legerat: sed quo
 id ordine implendum sit, interrogat: quia videlicet propheta qui hoc futurum prædixit,
 quomodo fieri posset, non dixit, sed angelo dicendum reservauit. Hæc Beda. Et beatus Au-
 gustinus libro de sancta virginitate, capite quarto, de virgine Deipara loquens sic inquit,
 Ipsa quoque virginitas eius gratior & acceptior, quia non eam conceptus Christus viro vio-
 laturus quam conseruaret ipse præripuit: sed priusquam conciperetur, iam Deo dicatam, de
 qua nasceretur, elegit. Hoc indicant verba quæ sibi foetum annuncianti angelo Maria red-
 didit. Quomodo, inquit, fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profecto non di-
 ceret, nisi Deo virginitatem antè vouisset. Sed quia hoc Israelitarum mores adhuc recusa-
 bant, desponsata est viro iusto, non violenter ablaturus, sed potius contra violentos custo- G
 dituro quod illa iam vouerat. Hæc Augustinus. Ecce protulimus trium sacrorum docto-
 rum testimonia, ex quibus apertissime constat virginem Deiparam emisisse votum de per-
 petua virginitate seruanda. Hoc etiam votum creduntur emisisse Apostoli de paupertate
 seruanda, quando relictis omnibus secuti sunt Christum. Sic enim sentit Augustinus, qui
 Math. xix. lib. xvii. de Ciuitate Dei cap. iiii. ita inquit, Dixerant enim potentes illi, Ecce nos dimisi-
 mus omnia, & secuti sumus te. Hoc votum potentissimi vouerant. Sed vnde hoc illis, nisi
 ab illo de quo dictum est, Dans votum vouenti? Hæc Augustinus. Rursum, hoc ipsum aper-
 tissime comprobatur ex beati Pauli testimonio, qui in priore ad Timotheum epistola sic
 i. Tim. v. ait, Adolescentiores viduas deuota. cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt,
 habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quid est dicere, primam fi-
 dem irritam fecerunt? Hoc est, quod votum quod in viduitate emisserant de continetia ser- H
 uanda, violauerunt, cum post tale votum emissum nupserunt. Et si Paulus dicit viduas iu-
 niores habere damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt: quid dicturus esset de
 Luthero, Oecolampadio, Conrado Pellicano, Lamberto, aliisque eiusdem farinae homini-
 bus, qui reiecta cuculla quam semel induerunt, contempto voto quod Deo vouerant, tan-
 quam vxor Loth respexerunt retro, vxores ducentes? Hæc autem Apostoli verba quæ nos
 proxime citauimus, esse ita interpretanda, quemadmodum nos ea sumus interpretati, testa-
 tur Concilium quartum Carthaginense, quod in capite vltimo suorum decretorum ita
 ait, Sicut bonum castitatis præmium, ita & maiori obseruantia & præceptione custodien-
 dum est, vt si quæ viduæ quantumlibet adhuc in minoribus annis positæ, & matura ætate
 à viro relictæ se deuouerunt domino, & veste laicali abiecta sub testimonio episcopi & ec-
 clesiæ, religioso habitu apparuerunt, postea verò ad nuptias seculares transierunt, secundum
 Apostolum damnationem habebunt, quoniam fidem castitatis quam domino vouerunt, ir-
 ritam facere ausæ sunt. Tales ergo personæ sine Christianorum communione maneat, quæ I
 etiam nec in conuiujs cum Christianis communicent. nam si adulteræ coniuges reatu sunt
 viris suis obnoxia, quanto magis viduæ quæ religiositatem mutauerunt, crimine adulterii
 notabuntur, si deuotionem quam Deo sponte obtulerunt, libidinosa corruperint voluptate,
 atque ad secundas nuptias transitum fecerint? Quæ etsi violentia irruente ab aliquo prære-
 ptæ fuerint, ac postea delectatione libidinis permanere in coniugium raptori vel violento
 viro consenserint, damnatione superius comprehensa teneantur obnoxia. De talibus ait
 Apostolus, Cum luxuriatæ fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fi-
 dem irritam fecerunt. Hucusque Concilium quartum Carthaginense. Et Concilium Toletanum
 Concilium Toletanum quartum cap. lv. sic inquit. Duo sunt genera viduarum, seculares, & sanctimoniales.
 Seculares viduæ sunt quæ adhuc disponentes nubere, laicalem habitum non deposuerunt.
 Sanctimoniales sunt quæ iam mutato habitu seculari, sub religioso cultu in conspectu sa-
 cerdotis & ecclesiæ apparuerunt. Hæc si ad nuptias transierint, iuxta Apostolum non sine K
 damnatione erunt, quia se primum Deo vouentes, postea castitatis propositum abiece-
 runt. Hæc Concilium Toletanum quartum. Ex quorum duorum conciliorum verbis con-
 stat hanc esse Apostoli Pauli sententiam, viduas videlicet quæ perpetuam castitatem domi-
 no vouerunt, fore damnandas si ad secundas nuptias trāsierint. Et certe quod nuptiæ eorum
 qui semel se domino deuouerunt, sint damnandæ, plurima testantur concilia. Nam conci-
 lium Valentinum capite secundo suorum decretorum sic ait, De puellis vero quæ se deo vo-
 uerunt, si ad terrenas nuptias sponte transierint, id custodiendum esse decreuimus, vt pœni-
 tentes non statim ad pœnitentiā recipiantur, & cum data tamen fuerit, nisi plene satisfecerint
 rint

Arint deo in quantum ratio poposcerit, eisdem communio differatur. Hæc ibi. Et concilium ^{Concilium} ^{Auraicense} Auraicense capite vigesimo septimo sic definit, Vt viduitatis seruandæ professione coram episcopo in secretario habita, impositam à presbytero vestem vidualem nō esse violandā. eius vero repudiatorem, vel ipsam talis professionis desertricem merito esse damnandam. Et capite vigesimo octauo idem cōcilium iterum ait, Hi vero qui sunt desertores professæ castitatis, præuaricatores habēdi, & omnibus per poenitētiā legitimam cōsulendū. Hæc ibi. Multaq; alia sunt cōciliorū decreta huic fauētia proposito, quæ citare omisi, ne nimia prolixitate grauarem lectorem. Verū quia aliquis fortē ea legere desiderabit, loca solū lectori designabo vbi illa inuenire possit. Cōcilium Aurelianēse cap. decimo septimo. Cōcilium Elibertinum cap. tertio decimo. Cōcilium Toletanum quartū capitibus quadragessimooctauo & quinquagesimoprīmo. Ex his omnibus patet quā iniuste aliqui votis monasticis conātur inferre calumniam: quoniam si de aliqua re perpetuum votū emitti licet, **B** multo iustius id licebit de illis tribus rebus per quas triplex mūdi huius cōcupiscētia prostermitur, videlicet obedientia, castitate, & paupertate. Nam per obediētiā superbia vitæ edomatur. Per castitatis votum, carnis cōcupiscentia coercetur. Per votum verō paupertatis, illa insatiabilis concupiscentia oculorum cohibetur. Vnde conuincitur, vt si noxiæ sunt illæ tres mundi concupiscentiæ, salutifera contrā sint tria quæ in monachatu emittuntur vota, quoniam hæc velut quædam antidota sunt aduersus illa tria quæ mūdus propinat venena: præsertim quōd hæc tria de quibus sunt monachorum vota, sunt valde à Christo cōmēdata. Nā obediētiā commendauit dicēs, Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Nō enim potest quis verius seipsum abnegare, q̄ cum se totum superioris arbitrio committit, vt nō suā iam velit facere voluntatē, sed sui superioris. Castitatem perpetuam extulit dicens, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cælorum: qui potest capere, capiat. Paupertatem verō commendauit cum dixit, Si vis perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me, ^{Math. xvi.} & habebis thesaurum in cēlo. Cum ergo tam aperta sint testimoniavota monastica cōprobātia, vereātur Lutherani monachi respicere retro ad seculum, cum iam semel manū ad aratrum miserint: & caueant ne illis contingat quemadmodum vxori Loth, quæ de Sodomis exiens, conuersa est in statuam salis, eō quōd retrorsum ad Sodomam vnde exierat respexit. Cū enim vnus ex discipulis suis dixisset Christo, Dimitte me vt sepeliā patrē meū: respondit illi Christus, Sine mortuos sepelire mortuos suos. Quæ verba interpretans Theophylactus ait, Si autem illis nec patrem sepelire licuit, vā his qui monasticē professi, ad mūdāna regrediūtur negocia. Hæc ille. Vā ergo libidinoso Luthero, eiusque complicibus, qui monasticen professi, suæ professionis immemores ad seculum redeunt, vxores duxerunt. Ex duobus quæ probāda suscepimus aduersus hos hæreticos, iam vnum eorum (vt existimo) absoluimus. Supereſt iam vt alterum probemus, opus videlicet ex voto factū, esse melioris conditionis, maiorisque apud deum meriti, quā si fieret sine voto. Diuinus psalter suadet nobis vt domino deo aliquid voueamus, dicēs, Vouete, & reddite domino deo vestro ōnes qui in circuitu eius affertis munera. At si nullū ex voto accresceret meritū vouēti, male consuleret propheta vt voueremus: præsertim cum non reddētes, rei fiant eorū, quorum non essent rei si non vouissent: & ita iuxta hæreticorum sententiam, vouens exponeret se per votum periculo peccati si non reddit, & sub nulla spe præmii si reddit. Si ergo ista esset voti conditio, apertē conuincitur male egisse prophetam cum votum consuluit. Præterea quanto aliquod opus à meliore virtutis radice oritur, tanto melius est. Nam inde est quōd opus ex charitate factum sit melius quā quoduis opus ex alia virtute procedēs, quia videlicet charitas à qua procedit, melior est quā quæuis alia virtus. Non enim aspicit deus quantū quis offerat, sed ex quāto. Et ideo laudata est vidua illa quæ cū solū duo minuta obtulisset, dicta est obtulisse plus omnibus aliis. Ex quo aperte cōuincitur, apud deū nō tam existimari rei oblatę quantitātē, quā ipsius offerentis affectū. Cum ergo opus ex voto factum procedat ex radice obediētiæ, quæ melior est q̄ victima: opus autē simile liberē & nō ex voto factū, ex illa virtute non oriatur, sequitur vt hoc non sit ita bonum sicut illud. Nam is qui ex voto aliquid facit, obediens facit, & vt obediat facit: ergo cū sic facit, præter meritum quod habet respondens operi, habet etiam meritum ex obedientia: quod meritum alius non habet qui libere aliquid facit. Rursum, pro hac re sunt plurima factorum virorum testimonia. Beatus Hieronymus pertractans illud Hieremiæ in Threnis, ^{Thren. iij.} Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua, hæc ait: Militum ergo Christi

perfectio est exutam mentem habere à cunctis terrenis negociis, & tumultu seculi, iuxta
 ij. Timo. ij. illud apostoli, Nemo militans deo, implicat se negociis secularibus, & cetera: eaq; quā-
 humana imbecillitas finit, festinat vnire cū Christo: quā quidē speciem cōuersationis boni
 eremitæ, & monachi qui voto monasticę disciplinæ obligati sunt, imitari cōtendūt: sed ra-
 ra est, & paucissimis dono dei hæc perfectio cōcessa. Is enim vere & nō ex parte perfectus,
 qui & in eremo squalorē solitudinis, & in cōnobio infirmitates fratrū æquali magnanimi-
 tate sustētat. Et ideo in vtraq; professione per omnia cōsummatōnē inuenire difficile est:
 quia nec anachoreta cōtemptum ac priuationē materialīū rerum, nec cōnobita theoricā
 ad integrum potest assequi puritatē. Sed tamē quātum superexcellat serenitas tranquillæ
 vitæ turbulētiam secularis cōuersationis, nouit qui hanc expertus est. Hactenus Hierony-
 mus. In quibus verbis multa sunt notatu digna. Primū est, quōd tempore Hieronymi mo-
 nachi se voto astringebant, quod tamē Erasmus Roterodamus pertinacissime negat in ple-
 risq; suis operibus, præsertim in vita Hieronymi quam idem Erasmus scripsit. At non ita
 esse vt Erasmus ait, verba quæ nunc ex Hieronymo citauimus, apertē cōuincunt. Secundū
 est, quōd talis monachorū vita voto obligata est bona, & ad imitationē perfectionis Chri-
 stianæ. Tertium est, quōd hæc monachorum vita præferenda est vitæ aliorum qui seculari-
 bus miscētur negociis. Et hoc est quod nostro proposito deseruit, quod etiā Erasmus ne-
 gare nō erubescit. Nec tamē miror: quoniā hoc experiētia docēte cognouimus, nullū esse a-
 cerbiorē & magis infestum hostem aliquorum, q̄ qui transfuga & desertor ab illis defecit.
 Erasmus autē monachatū quē semel vouerat, relicere non erubuit, & hinc euēnit vt mona-
 chis semper detraheret, & illos quoad licuit atrocissime persequeretur: vt vel hoc argumē-
 to aliis persuaderet se bene fecisse cū monachus iugum quod semel susceperat, reiecit. Et
 Augustinus tamen Hieronymus bonum esse iudicat portare hoc monachus iugum. Beatus Augusti-
 nus in epistola ad Armentarium, qui mundo contempto & relicto votum simul cum vxore
 vouerat, sic ait, Priusquam esses voti reus, liberum fuit quo esses inferior: quanuis non sit
 gratulanda libertas, qua sit vt nō debeatur quod cum lucro redditur. Nunc verò quia tene-
 tur apud deum sponsio tua, non te ad magnā iustitiam inuito, sed à magna iniquitate de-
 terreo. Non enim talis eris si non feceris quod vouisti, qualis mansisses si nihil tale vouis-
 ses. Minor enim tunc esses, non peior. Modò autem tanto, quod absit, miserior, si fidem deo
 fregeris, quanto beatior si persolueris. Nec ideo te vouisse poeniteat, immo gaude iam tibi
 sic non licere, quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaq; intrepidus, & dicta im-
 ple factis: ipse te adiuuabit, qui vota tua expetit. Fœlix est necessitas, q̄ ad meliora cōpellit.
 Hæc Augustinus. In quibus verbis multa sunt, si bene lector aduertat, quæ vota commēdat.
 Gregorius. Beatus Gregorius homilia vicesima super Ezechielem sic ait, Hoc inter sacrificium & holo-
 caustum distat, quōd omne holocaustum sacrificium est, sed non omne sacrificium holocau-
 stum. In sacrificio enim pars pecudis, in holocausto verò totū pecus offerri consueuerat. Vn-
 de & holocaustum latina lingua totū incēsum dicitur. Pensamus ergo quid est sacrificium,
 quid holocaustum. Cum enim quis suum aliquid deo vouit, & aliquid non vouit, sacrificiū
 est. Cum verò omne quod habet, omne quod viuit, omne quod sapit, omnipotēti deo vo-
 uerit, holocaustū est. Nam sunt quidā qui adhuc mente in mundo retinentur, sed tamen ex
 possessis rebus subsidia egentibus ministrāt, oppressos defendere festināt. Isti in bonis quæ
 faciunt, sacrificiū offerunt, quia aliquid de actione sua deo immolant, & aliquid sibimetipsis
 reseruant. Et sunt quidam hic qui nihil sibimetipsis reseruant, sed sensum, linguam, vitā at-
 que substantiam quam acceperunt, omnipotenti deo immolant. Quid isti nisi holocaustū
 domino offerūt? Immo magis holocaustū sunt. Israeliticus etenim populus primum sacri-
 ficiū in Aegypto obtulit: secundū verò in eremo. Qui itaq; adhuc mentem habet in secu-
 lo, sed boni iam aliquid operatur, deo sacrificiū obtulit in Aegypto. Qui verò præsens secu-
 lum deserit, & agit bona quæ valet, quasi iam Aegypto derelicta sacrificium præbet in ere-
 mo: quia repulso strepitu desideriorū carnalium, in mentis suæ quiete atque solitudine deo
 immolat quicquid operatur. Quāuis ergo, sicut dictū est, sacrificium sit etiam holocaustum:
 maius tamen est holocaustū sacrificio: quia mente quæ huius mundi delectatione non pre-
 mitur, totū in omnipotentis dei sacrificio incēditur quod habetur. Hucusque Gregorius. In
 quibus verbis illud est aduertendum quod ait, maius esse holocaustum sacrificio: maiusque
 fuisse sacrificiū eremi, q̄ sacrificiū Aegypti. Ex quibus verbis constat, monachos qui ex toto
 negauerunt voluntatem suam, se totos in professione deo per votum obedientiæ immolan-
 tes, fecisse holocaustum. Et ita cōuincitur eadem lege eorum votum esse sacrificium eremi,
 &

A & per cōsequens melius quàm opus à secularibus libere factum, quoniam illud est sacrificiū Aegypti. Beatus Chrysostomus pro voto perpetuæ paupertatis testimonium reddit, qui ho-
 milia vndecima super epistolam ad Hebræos ita inquit, Sunt sacrificia quæ verè holocau-
 stomata, vt sanctorum martyrum, illic & anima & corpus sunt. Illa enim olfactum magnum
 bonæ orationis habent. Potes & tu si volueris tale sacrificium offerre, non vtique cōbu-
 rendo corpus, sed alio igne potes, igne scilicet inopiæ voluntariæ, qui est ignis magnæ tribu-
 lationis. Cum enim liceret in deliciis & multis impēsis esse, eligis laboriosam & durā vitā:
 nonne tūc holocaustum sis? id est holocaustum mortificationum corporis, corpus crucifigēs,
 & accipiens martyrii huius coronam? Quod enim illic gladius operatur, hic desiderium fa-
 cit, ne te comburat neq; detineat pecuniarū amor, sed cōburatur & extinguatur desiderium
 hoc incompetens igne spiritus, & incidatur cultro gratiæ. Hæc Chrysostomus: qui satis a-
 pte ait in professore voluntariæ paupertatis hoc agere eiusdem paupertatis electionem,
 hoc est votum, quod gladius materialis operatur in carne. hic enim facit martyrem Christi
 corporaliter in publico, illic autem fit martyr in occulto. Et sicut sine gladio vel aliqua alia
 re æquiualente non posset esse martyr Christi publicus, ita secluso voto & desiderio pau-
 pertatis, quāuis ab inopia sua prematur, non erit tamen martyr priuatus. Accedit ad hæc, q̄
 omittens id quod se facturum deo vouerat, grauius peccat q̄ si non vouisset. Sapiens nāq;
 ait, Multo melius est nō vouere, q̄ post votum promissa nō reddere. Hoc loco certe dicitur
 melius id quod est minus malum, sicut alibi dicitur, Melius erat ei si natus nō fuisset. Non
 q̄ alterum illorum esset bonum, sed quia minus malum esset non nasci, quàm Christū vē-
 didisse. Ita etiam hoc loco intelligendum est, quòd minus malum est (prout malum est
 omnis bonitatis defectus) non vouere, quàm post votum promissa non reddere. Sic enim
 Urbanus primus huius nominis pontifex in epistola de communi vita & oblatione fideiū
 ait, Et quicumq; vestrum cōmunem vitam susceptam habet, & vouit se nihil proprium ha-
 bere, videat ne pollicitationem suam irritam faciat, sed hoc quod domino est pollicitus, fi-
 deliter custodiat, ne damnationem sed præmium sibi acquirat: quoniam satius est non vo-
 uere, quàm votum prout melius potest nō perficere. Grauius enim puniuntur qui votum fe-
 cerunt, & votum non perfecerunt: aut fidem perceperunt, & in malis vitam finierunt, quàm
 illi qui vitam sine voto finierunt, aut sine fide mortui sunt, & tamen bona egerunt opera.
 Hæc Urbanus papa & martyr. Ex cuius verbis constat tunc temporis fuisse iam homines
 qui paupertatem vouentes in communitate viuerent, prout nūc monachi faciunt. Constat
 etiam grauius fore puniendos qui votum fecerūt, & votum nō perfecerunt: quàm illos qui
 vitam sine voto male finierunt. Si grauius puniuntur qui vota nō reddunt, oportet vt etiā
 largius præmientur cum reddunt. Alioqui enim non esset deus pronior ad misericordiam
 quàm ad punitionem. Demum ne amplius de hac re contendamus, audiamus ecclesiæ defi-
 nitionem. Concilium Toletanum quartum capite quadragesimonono suorum decretorum
 sic ait, Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiūt,
 liberos eis ab episcopo in monasteriis largiri oportet ingressus, nec interdicti propositū eo-
 rū qui ad contemplationis desiderium transire nituntur. Hæc concilium Toletanū quartum.
 Ex cuius sententia hoc constat, quòd monachorum vita est perfectior quàm aliorum secu-
 larium: quod non aliunde prouenit nisi ex voto quod emisunt, quod maiorem perfectio-
 nem maiusque meritum illorum operibus tribuit.

Chrysosto-
mus.Ecclesi. v.
Matt. xxviUrbanus
primus.Concilium
Toletanū.

Vsura.

E Vido Carmelita in sua summa de hæresib⁹ dicit Græcos sentire, nō esse pec-
 catum dare aliquid ad vsuram. Et certe miror quòd homines in sacris literis
 versati, & qui illis aliquam fidem præbēt, in tam apertam hæresim lapsi sint,
 contra quam tot tamq; manifesta sint sacre scripturæ testimonia. In Exodo
 enim lex domini ait, Si pecuniam mutuo dederis pupillo meo pauperi qui
 habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Et in Leuitico. Si atte-
 nuatus fuerit frater tuus, nō accipies ab eo vsuras. Et in Deuteronomio, Nō foeneraberis fra-
 tri tuo ad vsuram pecuniam, nec fruges, nec quālibet aliam rem, sed alieno. Quod autem di-
 xit, sed alieno, permissio est Iudæis concessa ob eorum nimiam auaritiam: sicut & aliās per-
 missus est illis libellus repudiū ad duritiam cordis eorum. Non autem permittuntur nisi ea

Græci.

Exod. xxij.
Leuit. xxv.

Deut. xxi.

quæ mala sunt. malum est ergo ad vsuras dare etiam alieno. Diuinus psalter cum prius in-
 P^{sal.} xiiij. interrogasset deum quisnam esset in tabernaculo illius habitaturus, postea eidem quæstioni
 ipsemet respondens ait, Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram, & munera super innocē-
 tem non accepit. Sunt & alia multa in veteri instrumento pro hac re testimonia, quæ quo-
 niam apertissima sunt, prudens omitto. Ex nouo etiam instrumento apertissimum est illud
 Lucæ vi. quod saluator noster apud Lucam ait, Mutuum date, nihil inde sperantes. Verum ne aliquis
 proteruus etiā his auditis testimoniis adhuc catholicæ fidei pertinaciter repugnare con-
 tur, operæ precium erit de hac re ecclesiæ definitionem in medium producere. Concilium
 Concilium Viennense sub Clemente papa huius nominis quinto celebratum, talem de vsuris definitio-
 Viennense, nem præbet. Sanè si quis in illum errorem inciderit, vt pertinaciter affirmare præsumat ex-
 exercere vsuras non esse peccatum, decernimus eum velut hæreticum puniendum, locorum
 nihilominus ordinariis, & hæreticę prauitatis inquisitoribus iniungentes, vt cōtra eos quos
 de errore huiusmodi diffamatos inuenerint aut suspectos, tanquam contra diffamatos vel
 suspectos de hæresi procedere nō omittant. Hæc conciliū Viennense. Quæ verba habentur
 in libro Clementinarum decretalium in titulo de vsuris, capitulo, ex graui. Neque opus est
 vt aduersus hæc hæresim plura citemus testimonia, aut de hac re amplius disputemus. Nā
 discutere quid sit vsura, & qualiter committatur, prolixum nimis exigit tractatum, & à no-
 stro instituto nimis alienum: quoniam non de alia re suscepimus disputationem, quā de
 hæresibus. Cum ergo iam satis (vt opinor) cōuicimus esse hæresim asserere licitas esse vsu-
 ras, non est quod iuxta promissum nostrum amplius possit à nobis exigi.

Peroratio. **H**æ sunt, reuerēdissime domine, hæreses quæ ab Apostolicis temporibus ad hunc vsq;
 diem ecclesiam vexauerunt. An autem omnes collegerim, me latet, quoniam multæ
 fuerunt hæreses adeò occultæ, vt in paucorū & forte nullius notitiam venerint. Aliæ
 rursum quæ etsi multis fuerunt notæ, non tamen fuerunt qui de illis vllam in suis libris fa-
 cerent memoriā: quapropter necessum est vt sint longo temporis decursu traditæ obliuio-
 ni. Hoc tamē fateor, me nullā assertionē in hoc opere omisisse ex iis quas ecclesia proscri-
 psit, cuius memoria apud aliquem scriptorem ex his quos videre licuit, habeatur.

FINIS.

TYPIS IMPRIMEBAT MICHAEL VASCO-
 SANVS, ANNO DOMINI M.D.XLI.
 MENSE IANVARIO.

ADAMANTII
ORIGENIS DE RECTA IN
DEVM FIDE DIALOGVS, SIVE SER-
MO HABITVS CVM HAERE-
TICIS, EYTHOPIO
IVDIIS.

EIVSDEM in totum librum Iob Commentarius.

Ioannis Chrysostomi in librum Iob Conciones quatuor.

Quae omnia à Ioachimo Perionio Benedictino Cormiceriaceno,
HENRICI Gallorum Regis Christianiss. interprete conuersa sunt.

Ex bibliotheca classica Principis.

Ad HENRICVM eundem Gallorum Regem Christianissimum.

LYTETIAE.

Ex officina typographica Michaelis Vascosaniani
Iacobaeae ad insigne Porcus.

M. D. LVI.

EX PRIVILEGIO REGIS.

ADAMANTII
ORIGENIS DE RECTA IN
DEVM FIDE DIALOGVS, SIVE SER-
MO HABITVS CVM HAERE-
TICIS, EVTROPIO
IVDICE.

EIVSDEM in totum librum Iob Commentarius.

Ioannis Chrysostomi in librum Iob Conciones quatuor.

Quæ omnia à Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno,
HENRICI Gallorum Regis Christianiss. interprete conuersa sunt.

Ex bibliotheca eiusdem Principis.

Ad HENRICVM eundem Gallorum Regem Christianissimum.

LVTETIÆ,

Ex officina typographica Michaëlis Vascosani, uia
Iacobæa ad insigne Fontis.

M. D. LVI.

EX PRIVILEGIO REGIS.

ADAMANTII
ORIGENIS DE RECTA IN
DEVM FIDE DIALOGVS, SIVE SER-
MO HABITVS CVM HABERE
TICIS, EVTROPIO
IVDICE.

ETVSDEM in totum librum Job Commentarius.

Iohannis Chrysostomi in librum Job Conaciones quatuor.

Que omnia Iosaphino Peronio Benedictino Commentariorum
HENRICI Gallorum Regis Christianissimi interprete conuersa sunt.

Ex bibliotheca eiusdem Principis.

Ad HENRICVM eundem Gallorum Regem Christianissimum.

LVTETIA.

Ex officina typographica Michaelis Vicolani.

Iacobus ad insignem Henrici.

M. D. LVI.

EX PRIVILEGIO REGIS.

HENRICO VALESIO GALLORVM REGI

clarissimo & Christianissimo, Ioachimus Perionius Benedi-

ctinus Cormœriacenus. S. P. D.

Tſi Galli tui omnes, HENRICE Rex Christianissi-
me, ea ſūt in te fide, ut omnia officia, quęcūq; præ-
ſtare poſſint, ſe tibi debere & intelligant, & fateā-
tur: tamē ij quos ex illorum infinita multitudine
delectos, certis negociis muneribūſq; præpoſuiſti,
nō ſolūm officia tibi à ſe debita eſſe libētius agno-
ſcunt, uerūm etiā officiorū munera ſtudioſius ac
diligētius exequi ſolent. Nam cūm ita nobis à na-
tura tributū ſit, ut ea quę facimus, omnibus, quā-

tum in nobis eſt: ſin min⁹, iis certē maximē, quorum cauſa & nomine illa
facimus, uelimus probari: nec illi tam libenter ea quę ſe debere ſentiunt, ti-
bi tribuunt officia, propterea quòd an tibi iucunda gratāq; futura ſint, igno-
rent, & hi eò maiorem diligentiam celeritatēque ad negocia & munera, ad
quę eos delegiſti, afferunt, quòd ea ſi probē exequantur, tibi non iniucunda
& ingrata fore certo ſciant. Itaque omnes negociorum tuorum procurato-
res, & in diuinis rebus & humanis, ſiue domi, ſiue foris, ſiue pace, ſiue bello,
eò omnem induſtriam operāmque conferunt, ut tibi officiorum ſuorum
ratio conſtet: aliique diligentia ſua in re militari adminiſtranda extare uo-
lunt teſtimonium, alij ſumma fide & integritate obita legationis: nonnulli
ſe Rempub. ex dignitate tua, ſua fide, tuorum utilitate gubernaffe docent:
prætoriani ſemper tibi in Regia tua, & interdiu, & noctu aliquod officij ſui
munus ſumma uoluntate præſtant: architecti, & pictores, ſuarum artium: o-
mnes denique, ut à primis incipiens ad poſtremos perueniam, in eo elabo-
rant, ut tibi officia ſua probare poſſint. A quibus, ſi quis requirat, cur tantum
operæ, ſtudij, diligentia in iis quę faciunt, ponant: non aliud quenquam
reſponſurum eſſe arbitror, niſi ſuſtinendam ſibi tuam de ſe eſſe opinionem
& expectationem, quam fallere nefas ſit, cūm præſertim deſerto, neglectōue
officio nulla ſit propoſita uenia: diligenter culto atque tributo, certa appro-
batio tua, quam uel ſolam, uel maximē ſequatur. Quę cum ego ita eſſe ani-
maduerterem, ne in noui huius interpretandi muneris, cui me ſuperiore
anno pro regia tua humanitate præpoſuiſti, primo quaſi actū titubarem,
non meo quidem iudicio, ſed de ampliffimi Cardinalis Lotaringia ſenten-
tia, Origenis omnium, quorum quidē in diuina ſcripta Commētarij extēt,
antiquiſſimi, libros duos ex clariffima ornatiffimāque bibliotheca tua de-
promptos, ad noſtrorum hominum cognitionem tranſtuli: tranſlatos nunc
in illuſtriſſimo tuo nomine diuulgo. Alter eſt de recta in Deum fide, ſermo
habitus ab illo cum Marcionis & Valentini hæreticorum ſectatoribus, quo

falsas eorum de multitudine principiorum, de Christi, ut ita dicam, incarnatione, de corporum resurrectione, scriptorum diuinorum testimoniis ita refellit sententias, ut Eutropius controuersiae ab utraque parte delectus iudex, qui à religione nostra alienus erat, & ad disciplinam nostram deductus sit, & secundum nos contra quam aduersarij sperassent, cum maxima illorum inuidia iudicauerit. Altero, librum Iob totum ita explanat, ut alius esse, ac se ipse uicisse uideatur. Qui enim in aliis fere commentariis crebras allegorias adhibet, in hoc aut nullis aut certe raris utitur, sed eius, quae paraphrastem uocant, magna ex parte fungitur munere. Quatuor etiam Ioannis Chrysostomi de laudibus Iob, quoniam eiusdem erant argumenti, addidi Conciones. Nouum hoc ac primum in te officium meum, etsi non est eiusmodi, ut te sit dignum: tamen supplex te rogo, humanissime Rex, ut si minus, quod à me proficiscitur, at certe quod ex tua bibliotheca conuersum amplissimi Cardinalis Lotaringiae iudicio, ab eo quem interpretem pro singulari benignitate tua delegeris, prodeat, uel aliqua approbatione tua dignum uelis iudicare. Viuat & ualeat Regia tua maiestas. Lutetiae Parisiorum. nono Calend. Ianua. Anno D. M. D. LV.

DIALOGVS ADAMANTII, QVI ET ORIGE-

nes dictus est, de recta in Deum fide, quo multi heretici, qui diuersas hæreses ac sectas habuerant, rectè in Christi fidem crediderunt, Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno, Regio interprete.

Dialogi argumentum, incerti auctoris.

VM Origenes præceptor Alexandriæ, id quod solitus erat, faceret, id est, in diuinis rebus occupatus esset, nonnunquam multi philosophi, qui à nostra disciplina abhorrebant, interdum heretici ad eum disputaturi ueniebant: cumque frequens instituta esset disputatio, multos Gentiles, quibus ut idolorum insanum cultum detestaretur, persuasisset, ita comparauit, ut martyrij coronam sint adepti. In iis etiã fuit Ambrosius, qui Origenis æmulus factus, & ab eo nostris decretis institutus, se à Valentini Marcionisq; hæresi secreuit & remouit. Quod cum heretici quidam tum intellexissent, malo animo consilioque impulsu disputandi causa uenerunt ad Adamantium: delectioque sermonis sui iudice Philosopho quodam, Eutropio nomine, qui à religione Christianorum abhorrebat, initium fecerunt disputandi. Ad extremum penes uniuersam catholicamque Ecclesiam fuit uictoria: quo factum est, ut multi & Gentiles & heretici unà cum Eutropio iudice religionem nostram approbarent, & crederent. Nec uerò de rebus tritis & uulgaribus instituta est disputatio. Res enim quædam sapiens & elegans in ea continetur. Nã & multas in ea physicorum quæstiones inuenies, & philosophorum qui à nostris institutis abhorruerunt, sententias, pluresque ex diuinis sacrisque scriptis prolatas, cuius uerba & dicta multa, quomodo intelligenda explanandaque sint, multæque propositiones & sententiæ per quæstiones inueniet, qui in ea legenda operam studiumque positurus est. Nam nec timidè atque ignauè* in eximum egregiumque uirum hereticorum tela iaciebantur: & ut natura inuictus adamans fortiter ueræ fidei opem ferebat, omniãque in se missa tela, ueritate ipsa retundebat atque frangebat.

κατὰ τὸ ἐν Ἀπο-
κάλυψι, ad rem ip-
sam quæ tra-
ctatur, referri
potest.

Heretici quidem sunt, Megethius, Marcus, Drosorius, Valens, & Marinus: quorum unoquoque suam sectam disciplinamque defendente, capita hæc proponuntur in ipsa disputatione.

TRIA esse principia, Deum bonum, opificem, & malum: ac unumquodque eorum habere quibus imperet: eaque nihil inter se rei habere, nihil commercij.

Principium bonum præesse Christianis, opificem Iudeis, malum Gentibus.

* iij

- Opificem condidisse mundum, qui idem trium unus sit, & Iudæorum principem. 3
- Principium bonum cæteris esse ualentius. 4
- Ficta & falsa esse Euangelia. 5
- Disfidere inter se Euangelia. 6
- Alias leges opificem tulisse, alias Christum. 7
- Christum non esse opificis filium. 8
- Christum eas quæ opificis erant, sustulisse & abrogasse. 9
- Manuum Christi porrectionem, Mosis porrectioni esse contrariam. 10
- Præceptum illud, Diligite inimicos uestros, contrarium esse opificis uoluntati. 11
- Verbum illud Pauli, Sol non occidat super iracundiam uestram, contrarium esse opificis uoluntati & sententiæ. 12
- Euangelium legi esse contrarium. 13
- Illud Christi, Si quis te percusserit in maxilla, prabe illi & alterâ, cōtrariū esse legi. 14
- Illud eiusdem, Sinite paruulos uenire ad me, legi aduersari. 15
- Illud quod ab opifice dictum est, Adam ubi es? eius cōdemnare ignorationem, propterea quod Christus hominum cogitationes nouerit. 16
- Illud, Ei qui tollit tunicam tuam, prabe & pallium, huic loco, Tunicam pro tunica, esse contrarium. 17
- Illud, Induite uos armaturam Dei, ut possitis dissipare maligni tela, opificis uerbo & dicto esse contrarium. 18
- Christum cæcis aspectum restituisse, opifici uideri contrarium, quod Isaac cæcutienti aspectum non restituerit. 19
- Ex eo quod sæpe nos exagitemur, atque, ut ita dicam, persecutionem patiamur, & in odium aliorum incurramus, perspicuum esse, nos alterius Dei esse. 20
- Nemini ueterum planè satis fuisse consilij inopiam. 21
- Christi patrem alium esse, alium opificem. 22
- Christum non esse iusti filium: & Christum legis nondum uenisse. 23
- Si Christus uenisset, non futurum esse regnum aliud in terra, Danielis sententia. 24
- Christum alienum fuisse, & à lege, & à prophetis, propterea quod eum Ioannes non agnouerit. 25
- Nos alienos fuisse à Christo, qui apparuit, & Christum, qui apparuit, à Deo qui fecit. 26
- Duo esse principia, non tria, bonum principium & malum: infinitaque esse hac duo principia, ac non copulata & coniuncta. 27
- Cum tria sint principia, bonum, medium & malum, medium principium posteaquam paruit bono relaxationem tribuere, malo autem negotium facessere. 28
- Medium seorsum homines fecisse, & cum sententiam mutasset, condemnasse. 29
- Bonū cū mali homines redemisset, fecisse etiam bonos eos, qui in ipsum credidissent. 30
- Animum esse opificis, ut ita dicam, spiraculum, quem non credentem abiecerit. 31
- Deinde malum cum eum reduxisset, misericordia permotum eum reuocasse. 32
- Nec corpus, nec animum salutem cōsequi, sed spiritum, qui boni est. Neque enim opificem homines quos finxisset, potuisse absolvere: bonum autem cum spiritum suum misisset, eos uiuos edidisse. 33

Bonum,

Bonum, qui misertus esset condemnati animi, eius seruandi causa uenisse: eundemque insidiis opificis actum esse in crucem.	32
Christum qui uenerit, opificis non esse, sed boni. Eum enim opificis legem abrogasse.	33
Iudæos uariasse ac mutasse uerbum illud, Non ueni soluere legem, sed adimplere. Christum enim dixisse, Non ueni adimplere, sed soluere.	34
Non scriptum esse ab Apostolo, Hæc in figura cōtingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostram. Eum autem dicere de iis, in quibus Deus seculi huius excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat eis illuminatio.	35
Diabolum non esse creatum à Deo: Christumque ex muliere natum non esse: & corpus non excitari ac resurgere: duas esse radices, bonam & malam, quæ semper in sua proprietate maneant.	36
Deum causam esse hominum salutis, diabolum autem exitij: Deumque & diabolum, & angelos, & homines iudicare.	37
Materiam eiusdem esse, cuius Deus est, temporis & æternitatis.	38
Cum materia non fuisset qualitates.	39
Materiam qualitates habere, quæ principio careant.	40
Deum materiam fecisse, quæ mutationem quandam qualitatum reciperet.	41
Qualitates sine ortu in materiam uenire.	42
Cum materia ordine, & forma careret, haberetque in se, & bona & mala: Deum meliora quidem mutasse, mala autem reliquisse.	43
Christum non humanam carnem assumpsisse, sed cælestem.	44
Christum opinione & specie, id est, ut ita dicam, phantasticè, passum esse.	45
Christum natum esse per Mariam, non ex Maria.	46
Carnem non resurgere.	47
Opificem malum esse, & ea quæ condidit.	48
Alium Deum esse mundi.	49

ALIVD ARGVMENTVM IN DIALOGVM

Origenis de recta in Deum fide, incerti auctoris,
eodem interprete.

Isputatio est, siue sermo, quæ Adamantius, qui & Origenes dicitur, habuit cum Megethio, Marco, Droserio, Valente, & Marino hæreticis: quorū quidē unusquisq; princeps erat sectæ suæ, sed omnes de uera religione disputandi causa cū Origene uno cōsensu cōuenerāt. Delegerāt autem philosophū à nostra religione abhorrentē Eutropiū nomine, qui uniuscuiusq; sermonis ac disputationis iudex esset, & quasi arbiter. In his Eutropius ipse, exquisita consideratāq; uera religione, ueritatī assensus est, effectusq; Christianus, & pleriq; cum eo tum Gentiles, tum hæretici. Erant enim unā, qui eos disputantes audiebant. Victoria autem penes catholicam Ecclesiam fuit: dissipatāq; est & dispersa, ut puluis à uento solet, hæreticorum sententia.

QUONIAM EXEMPLARIA DE PROMPTA

ex bibliotheca Regia corrupta sunt multis locis, indicandos censui errores,
qui ex eo, uel alia ex causa nati sunt, notatis paginis & uersibus.

Fol. 1. pag. 1. uers. 3. instituunt, fidē in Deum, & c. intuentes, sibi que proponētes. uers. 5. opinionem, siue sententiam sequuntur, ac tenent. pag. ead. uers. 6. in Græco legendum est, τὸν αὐτὸν in patrio casu, ut referatur ad nomen ἰησοῦ, quod cum illo casu iungitur. Itaque locus sic restituendus est, Contrarium autem (tenent) ἢ qui instabili, & c. & dedecus pro gloria Deo obiiciunt. Est in Græco, ἀδοξίαν αὐτῷ τὸ δόξαι θεῷ προτιμῆσαι. pag. ead. uers. 10. Deo dignā & opinionē, & fidem. δόξα enim, potius opinionem siue sententiam significat, quā gloriam hoc loco & superiore pag. 2. uers. penult. Interpretetur igitur sententiam suam. Fol. 2. pag. 1. uers. 8. Christus qui uēnit. uers. 10. bonum, & præterea nolle eos esse, uers. 21. estis proferre nomina quæ in Euangelio scripta non sunt. in Græco enim & desyderatur. uers. 22. an non magis. uers. 32. Apostolicum tuum quanquam maxima ex parte mancum: tūmque, & c. pag. 2. uers. 21. cum multi Euangelistæ sint. uers. 35. spectantur. E. Vidēris mihi ferri mutabili sententia. M. Vbi inscripta est parabola, illa ex sententia, cetera ex uerbis spectanda sunt. Fol. 3. uers. 10. ex eo quod καὶ ὁ αὐτὸς, id est, totius. uers. 19. nomen obiicis. uers. 21. nomina obiicitis. pag. 2. uers. 7. Deum utrumque sanxisse. Præcipit. uers. 16. Itā ne est in scriptura? utrum nōnunquam. uers. 18. Idē ne Deus, & c. an duo. uers. 37. qui unus sit. uers. 41. Idē ne Deus & unus est, an duo qui. 38. quidē idem est. Fol. 4. pag. 1. uers. 2. Et si erat caput, & c. tamen unius. uers. 34. perierunt: quid discrepat? 41. idem fecisse. Fol. 5. pag. 1. uers. 9. cum par sit. 20. Eadem igitur sunt. 31. qui ipsi occurrerent, deuoraret. pag. 2. uers. 15. par est igitur. 21. qui iniuria prodidit, is. Fol. 6. pag. 1. uers. 19. gladium, scutum, tela. 31. posterior. M. Quoniam, & c. an non constat, & c. & ab eo alienos. 34. Hoc quidem. 38. quid? aī ne alterum eum, qui, & c. & alterum Deum esse eum, qui. pag. 2. uers. 2. propheta martyrium, ut ita dicam, pertulerunt. Quinetiam antea tres. 8. Quomodo igitur prophetis usus est? 10. aperte usus est nemine? fieri non potest. A. 39. cū discipulis uersatus esset. Fol. 7. pag. 1. uers. 3. sed etiā ab Euangelio, & c. planē uidetur & diceret. pag. 2. uers. 24. Tu es? qui dicebat, & c. mundi, non ignorabat, & c. interrogabat. eum enim nouerat, qui dicebat. 29. discipulos traditurus esset. 33. uelletque docere, opera proposuit his uerbis. 41. rationem quæris, quæ nō explicat. 42. Emptorem Christum esse dicebas, qui uendidit. Fol. 8. pag. 1. uers. 8. Nō argento. 13. non iam uendidit. 24. ignoratio est: Cum dixit, Omnis, & c. an non planē. pag. 2. uers. 5. ac si de natura. Fol. 9. pag. 1. uers. 12. esset, tanquam si nemo fuisset. 14. extitisset. 35. nec alium esse. 38. Christū. E. pag. 2. uers. 33. misertus est. Erit igitur auctor malorum bonus. Eum enim qui mala tollit, bonum esse dicimus. 37. dic num bonus, & c. an animo. Fol. 10. pag. 1. uers. 33. & fluitare. 34. nos seruari. 36. Ob gratiarū actionē. pag. 2. uers. 8. hominū fore. Fol. 11. pag. 1. uers. 5. ex terra quis potest, & c. an nō perspicuum. pag. 2. uers. 20. filiū se esse. 25. de quo antea. 32. Apostolū, q̄ Christū, & c. esse dici. 41. cum ignotus esset. Fol. 12. pag. 1. uers. 2. licebit se dignum cui credatur existimare. 2. ignotum & quod, & c. nunciare. 4. Neque enim quasi de se.) Locus hic perobscurus est in Græco, & ut mihi uidetur

uidetur, corruptus. 10. dissoluere, legem tollit, supplicium euertit. 15. Præcepta eius euer-
tit. pag. 2. uers. 7. alienū est à ueteri. ult. ob admirabiles defectiones suspēsos. Fol. 13. pag.
1. uers. 7. nostram. M. Non ita scriptum est. non enim ait, Hæc figura contingebant il-
lis: scripta sunt autem ad correptionem nostram. 14. intelliguntur. 40. Rebus enim quæ-
sitis, malus. pag. 2. uers. 9. Semper rudiores, &c. aliter ea quæ. 20. sumus, excitari. Iure.
Fol. 14. pag. 1. uers. 26. Sic enim consensu. 33. reuersione. 36. tenebræ essent, quæ fieri posset.
pag. 2. uers. 37. subiectum esset, ac diceretur. Fol. 15. pag. 1. uers. 35. Si homo non fuisset suæ
potestatis, fuisset immutabilis. 37. Non enim satis fuisset diuina bonitate, &c. immuta-
biles fuissent. 42. Si mutabiles essent. Fol. 16. pag. 1. uers. 10. Nullum exemplum.) Ma-
lo hæc sic poni, Nihil mali est tractare exemplum à rebus huius mundi petendum, quò
magis id quod dicitur intelligatur. 13. negligētia ærugo ei. 23. uobisque uerè persuade-
re potest, &c. orta sint. 30. ita bene constitutum existimarem. 31. quosdam sanguine
coniunctos homines. pag. 2. uers. 3. illum iniuriam accipientem, hunc autem inferentē
nec corpus tegētē. 7. peruenire, impellens, &c. ne germanus, &c. Ego hinc tragædias
ueras esse credere cæperā: atq; hoc ipsum in causa est, cur mihi reuera facta esse uideā-
tur. 15. quin ne ab eo quidē ortū habere, nec status. 16. Bonus enim est, & meliorū ef-
fector: malū. 24. aut ut maximè cōcedatur. 25. ea fecisset. 26. aut si hoc, iterū &c. est, tē-
pus aliquādo fuisse cū. 29. cū ipso fuisse. 32. ita inuidite &c. sed efficere cæpit, &c. deter-
rima erāt, optima uoluit. Fol. 17. pag. 1. uers. 5. uereretur, ne darēt. 6. Aliis uerò, q̄ metue-
rent, &c. placuit materiā. 8. Deū nō ueri. 21. Recitetur. DROS. In. 29. cū Deo fuisse. 32.
Nihil. ADA. Cohærebat. pag. 2. uers. 2. cohæsisse uelit. 3. Atqui si sunt. 5. sin autē separata
fuisse quis dicet, necesse est aliquid fuisse, quod inter utrūq; erat, &c. declaret. 17. me-
liore fuisse, &c. pars altera cæperit. Si uerò, &c. fuisse dicat, & per totā materiā fusū.
20. à quo secesserat. 22. fuisse dicat, &c. quærendū erit. 26. fuisse eū. 28. locū fuisse. 32. si-
mul fuisse. 33. uitare instituis. 37. ortū & originē Dei accusationē. 41. mihi uidebor. 42.
fuisse cū Deo. Fol. 18. pag. 1. uers. 7. ex nō subiectis. 8. ADA. Si igitur. 13. Droserus asēsus
est. pag. 2. uers. 1. quales natura. 9. à Valētino & Valēte posita. 10. an nō habuerit pote-
statē. 17. iniuriā hac ex parte. 19. materiā cōditione. 24. q̄ nō potuerit. 41. quemadmodū
grāmatica cū rhetorica nō sit, tamē utraq; ab iis quæ illis accidūt. Fol. 19. pag. 1. uers. 2.
nō est ille ipse. 7. certe ab iis. 15. naturā nihil malū. pag. 2. uers. 10. causa effectū est. 12. im-
perata fecerint. At uero homo mēti. 18. factus esset aut similiū, Deo seruiēdi necessitate:
nō iā &c. acciperet, &c. esset homo, &c. causa esset is qui utitur. 20. homo sciret, q̄. 21.
quæ uellet dedit. 26. Expressere enim dico ueritatē. 35. quod p̄posuit. Fol. 20. pag. 1. uers.
41. sed factū esse, quod hoc nō erat. Fol. 21. pag. 1. uers. 32. q̄ ueritatē. 33. sed ignoraretur.
pag. 2. uers. 7. sentētia expectare ac sperare debemus, uerè & filiū, &c. sepultū iri, &
excitatū. 19. & hoc modo. 21. Superuacaneū erat. Fol. 22. pag. 1. uers. 35. Christus. E. Cre-
dis Apostolico, Marine? MAR. pag. 2. uers. 15. Patere me primū respōdere, quod debeo. 19.
cū igni amiātus adhibetur. 37. negatis (si modo diuinū numē erubescit) quod pudore.
Fol. 24. pag. 1. uers. 25. fidē laudat his uerbis. pag. 2. uers. 20. siue quod puerile est, siue. 21.
Vtrū igitur corpus excitari dicis quod cōsumitur, puerile an senile? 41. perducī nō pote-
rit. Fol. 25. pag. 1. uers. 22. Vt si quis in p̄fundū. 26. superuacaneūq; est, id quod seruator
ait, ea. pag. 2. uers. 32. animus coërceatur. 33. animū ob eāq; causam uinctū. Fol. 26. pag.
1. uers. 6. Sic ergo.) Est in græco, ἄνω. fortassis ἄνω, id est, huic legendū est. 28. ignorat, &

fi. 31. Quæ etiā dicebat.) Est in græco, ἀ καὶ ἔλεχεν, sed fortassis ἐλεχεν, id est, itaq; legēdū est. 33. carnē, ut quod fieri possit. 42. Perspicuū est ergo, q̄ fidei uita sit in carne. pag. 2. uers. 3. Atq; hæc uera esse cōstat. Fol. 27. pag. 1. uers. 7. nec aliud fit. 24. nō in tabulis lapideis, sed. pag. 2. uers. 17. nō omnino deleuit. 18. nō intellecta oblitterarūt. 27. aut certe cōplēda. Hæc enim sunt in iis, quæ fieri nō possunt, & legi aduersari. Fol. 28. pag. 1. uers. 29. bonus. E. Planū. 38. quod fieri nō potest. Si uero etiā cælis opificis abusi nō sunt.) ἀρκέχρηται legēdū puto. pag. 2. uers. 18. Christus igitur, qui est lux ab opifice p̄ficiscens, etiā in faciē lucet. 43. Is ne qui, & c. an opifex? Fol. 29. pag. 1. uers. 11. ad impietate te uincēdi studiū. 23. odor sit. 31. enūciat. 32. dicit. quidni, & c. sciuerit, & eius præcepta dicat? ult. an eū qui petrā. pag. 2. uers. 3. Quod si nō cum improbis.) Est in Græco, εἰ δὲ μὴ πρὸς τὰ πονηρὰ ἔσαι ἢ τῷ αἵματι, καὶ τῷ σώματι τῷ χριστῷ κοινωνία, καὶ μὴ πῶς λεχθήσεται, τίς κοινωνία φησὶ πρὸς τὸ σκότος. Ex quibus intelligi uidetur, μὴ reducere. Quoniā est in neutro, πρὸς τὰ πονηρὰ, facilius erit & planius, si reponatur, cū iis quæ improba sunt. 6. Accepto autē calice, cū benedixisset, aliūm ne laudat p̄pter opificis creaturas, q̄ eum qui eas effecit atq; præbet? 30. & irretiētes ad uestram ipsorum & mentē & notionē.) Est in Græco, πρὸς πῶς ἑαυτῶν νόσον τε, καὶ πρὸς ληψιν, sed νόον, siue νῆν, & πρὸς ληψιν sine σ legēdum arbitror: ut solemus dicere, trahētes ad uestrā phantasiā seu intelligentiā. πρὸς ληψιν cōmodius dicetur hoc loco anticipata opinio, siue notitia. 31. In barathrū spinosāque diuerticula præcipites ruitis, relicta uia quæ. In Græco enim aliquid desyderatur, ut participium, ἀρλιπώνης. 32. Cuius tu defensor es.) In Græco est, ἡς ἀπερχομένης τυγχάνεις, id est, p̄tector. Origenem autē conuenit, his tantū tribus uerbis. 41. tempus est, ut disputatio finē habeat & terminū, qui etiam uobis demonstraui.) Est in Græco, καιρὸς ἔχει πέρας ἐπιδείναι δὲ λόγῳ, ὃ καὶ ὑμῖν ἀρδεύει ἀγαθὸν ὁμοιωτὰ πῶς καὶ λείαν καὶ ἀληθῆ πείσιν. Videtur mihi locus hic corruptus, rectēque restitui ac corrigi posse, si legamus in accusandi casu, καιρὸν, ut hæc omnia quæ dicit Eutropius, his uerbis de demonstratione, ad Origenē referantur: & sit sensus, καιρὸν ἔχει, tempus est, ut ipse finem disputationi imponat, qui etiā uobis demonstraui, & quæ sequuntur. Fol. 30. pag. 1. uers. 2. alieniq; appetentem, ut impij hæretici docent & censent, sed bonorum suorum opificem. 9. assumpsisse definitū & constitutum est: est in Græco, ἀπεφάνθη, quod referendū esse uidetur ad id quod hac disputatione cōclusum est, uerē eum assumpsisse naturam humanam. Est in Græco, ἀνθρώπον, id est, hominem, ut conuerti: sed Origenes, ut ueteres alij, hominem dixit pro humana natura. 18. qui etiam propter liberum arbitrium.) Est in Græco, ὅς καὶ διὰ τῷ αὐτοπείσσει. legendum arbitror in neutro, uel διὰ hoc loco, ut plerisque aliis cum patrio casu, pro propter accipitur. Quanquam rectē etiā referri potest ad Christi potestatem, ut dicat demonstratum esse, eum iure pro potestate sua esse cōuocaturū omnes ad iudicium. 23. Hæc enim Catholica.) Est in Græco αὐτὴ cum leni spiritali, & sono siue accentu in posteriore syllaba, sed cum aspero, & accentu acuto in priore, hoc scribēdum est uocabulum. ult. fiāntque doctores.) Malo dici, μύσας doctores hoc loco, quā discipulos, aut initiatos, propterea quod Marinus, & eius cōdiscipuli, quos intelligit Eutropius, iam erant doctores, sed erroris. Ita hortatur eos, ut qui adhuc fuerant magistri errorū, ueritatis doctores fiant. Fol. 31. pag. 2. uers. 19. Quoniam enim uidebatur hīc beneficium accipere pro genere Esau.) est in Græco, ἐπεὶ γὰρ ἐδόχθη ἔπος αὐτοπείσσειν δὲ γένει τῷ Ἰσαὺ. αὐτοπείσσει hoc loco, uel est uicissim beneficium accipere, ut Iacob, qui pro Esau benedictionem

nem

EMENDATIONES.

nem ab Isaac patre accepit, & à Deo uitam eternam, eiusque posteri, qui boni fuerunt, & erunt: uel contrariam uiuendi rationem sequi. 29. In margine est aliquid, quod delendum uidetur. 33. Vt igitur omnis etiam homo cum Deo discumbit. Est in Græco, ὡς ὁ θεὸς καὶ παῖς αἰθέρος δεῖν αἰακίμηνος: sed corruptus locus uidetur. neque enim omnis homo requiescit in cælo cum Deo, quod recumbere dicitur, quemadmodum ait Christus apud Matthæum. fortassis μὴ desideratur. 35. se ab eorum cognatione abalienauit. Fol. 32. pag. 1. uers. 23. ut nō, si hominē, &c. sed eum ortum esse atque hoc modo uixisse institueret exponere. In Græco ἵνα μὴ, priore loco positum, & ἀλλὰ posteriore, reddunt hūc obscurum locum. Fol. 33. pag. 2. uers. 40. sed in reprehensionem nū incurrerūt: in Græco, ἀλλ' ἄμειπτοι καὶ ῥήκασιν. id est, inculpati fuerunt, ac sine querela. Fol. 34. pag. 1. uers. 8. si quando permisit aliquibus aduersari: non tamen quod ignoraret. Est in Græco, ἡνέκα καὶ ὅτι δεῖν βόλῳ εἰ ποτε συνεχώρησε καὶ τὰ ἑνὶ ὧν, ἕκαστος ἀγνοῶν. Fol. 38. pag. 1. uers. 8. non solum eis. pag. 2. uers. 12. currere: sed grauiter labores. Fol. 39. pag. 1. uers. 15. cohæretē, quàm quæ erat. 20. Si eum qui non erat. Fol. 43. pag. 1. uers. 6. Efflare in adibus. Est in Græco ἐμψυῖα ἐνοίκις, quod est unum uerbum, pro domestico & incola, potius quàm duo, ut si scriptum esset ἐν οἴκῳ. Itaq; si ita uidetur legendū, hoc modo ponendum est: Et tetro & suaui odore afficere domesticos. 21. sensusque uerborum. Est in Græco, καὶ αἰσθῆσιν καὶ λόγῳ ἁμφοτέρως, quantum intelligere potui. pag. 2. uers. 3. diuitiæ, attonitos. est in Græco ἐπὶ θεομείδῳ, quod refertur ad amicos. 5. Beatitudo enim. Fol. 44. pag. 2. uers. 35. ut lucta, uerborum. id est, luctationis instar. 38. inuento, qui constabat inter utrosque, ad omnia respōdet. Locus obscurus. est in Græco, λόγῳ ἐν ᾧ πρὸς πάντα ὁμοῦ λόγῳ καὶ ἁμφοτέρως φησὶ.

EXTRAICT DV PRIVILEGE
DV ROY.

PA R grace speciale, pleine puissance & auctorité Royale, a esté donné & octroyé à Michel de Vascofan Imprimeur & Libraire iuré en l'Vniuersité de Paris, priuilege pour le tēps & terme de dix ans, pour tous les liures que ledict de Vascofan imprimera cy apres: lesquels n'auront esté au parauant imprimez en ce Royaume: & six ans pour ceulx, lesquels auront esté par luy restituez & illustrez de notables corrections, emēdations & annotations, à commēcer du iour & dattē de la premiere impressiō de chacun desdicts liures: que nul en ce Royaume, pais, terres & seigneuries, puisse pendant & durant ledict temps, imprimer, faire imprimer, uendre & debiter les liures par luy ainsi corrigez, emendez & imprimez, iusques apres ledict temps finy & accōply: avec inhibitions & defenses à tous, de quelque condition ou estat qu'ilz soient, de aucune chose ne attenter contre le contenu dudit priuilege, sur peine de confiscation des liures qui auront esté ainsi imprimez, contrefaictz & mis en uente: & de telle amende que les iuges uerront y deuoir eschoir & appartenir, applicable, cōme lesdicts liures confisque, moitié au Roy & moitié audit de Vascofan, nonobstant oppositions ou appellations quelconques. Et oultre ce, est octroyé audit de Vascofan, que mettant par luy en brief au commencement ou en la fin des liures qu'il imprimera, le contenu des lettres dudit priuilege, elles serōt tenues pour suffisamment significes, & uenuēs à la cognoissance de tous les Libraires & Imprimeurs, comme plus à plein est contenu & declairé par lesdictes lettres de priuilege sur ce dōnees à Paris, l'unzieme iour de Feurier, l'an de grace mil cinq cens cinquāte trois: & du Regne dudit Seigneur le septieme.

Par le Roy, le Seigneur de Seaux, Maistre René Baillet,
Maistre des requestes de l'hostel present.

Signé Mahieu.

Et scellé du grand seau en cire iaune à double queuë.

Acheué d'imprimer le deuxieme iour de Ianuier. 1556.

ADAMANTII, QUI ET ORIGE-
NIS, DE RECTA IN DEVM FIDE CVM MAR-
CIONIANIS HABITVS SERMO, SIVE DIA-

logus, à Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno,

Henrici Gallorum Regis interprete,

conuersus.

DIALOGI PERSONAE.

Adamantius, Megethius, Eutropius, Marcus, Marinus, Droserius, Valens.

Vi ueritatis studiosos humanosque mores perse-
quuntur, atque mundi huius cursum recte in uita
conficere instituunt: ij quoniam fidē in Deum, &
amore, & admiratione dignam intuentur, sibi que
proponunt, præstantiorem perfectissimamque glo-
riam consequuntur. Contrà, ij qui instabili senten-
tia, curiosaque cognitione, ac consilio à mente ra-
tionēque auerso: ignominiam & dedecus pro glo-
ria, quoniam Deum negligunt, sibi pariunt. Itaque
non paruum mihi periculum esse uidetur minus tutæ, prauæque in Deum
fidei. Fundamētum enim firmamentumque uirtutum omnium, Deo dignā
& gloriam & fidem esse arbitror. Quocirca, si tibi uidetur, ordiamur dispu-
tationem. *MEGETHIUS.* Occupans Adamantius, pro me uerba fecit.
Nos enim etiam scimus, fidem cæteris uirtutibus antecellere, rectamque de
Deo opinionem & sententiam. Iudex igitur sit oportet, qui cum utrunque
nostrum audierit, exquirat & pōderet, in utro uera & iusta sit fides. Vos enim
magis Deum contumeliis uexare docebo, quàm gloria afficere: ac ueri qui-
dem Dei qui bonus est, notitiam habere nō uultis, alij autem pro eo qui bo-
nus est, gloriam & honorem tribuere uultis, cum Christus dicat, Nemo bo-
nus, nisi unus pater. *EVTROPIUS.* Mé ne uterque uestrum iudicem de-
ligit? *ADAMANT.* Vterque. *EUTR.* Statís ne meo iudicio? *MEGETH.*
Sto, sequorque tua decreta. *ADA.* Clari celebrésque auditores adsunt, non
uulgares. Si eis iudicium quod recte interpones, placebit, stabo etiam iis que
à te uerè pronuntiabuntur. *MEG.* Vin tu me primum ex scripturis disputa-
re? *ADA.* Statuat primum Megethius, quoquo modo sentiat, ut ita demum

a

disputatio atque demonstratio eorum quæ constituta fuerint, ex scripturis petatur. M E G. Definiat prior Adamantius. Is enim etiam prior disputationē instituit. E V T R. Consentaneum & æquum est eum qui initiū sermonis fecit, etiam definire. A D A. Deum unum, eūque conditorem & effectorem rerum omnium esse credidi: Deūque Verbum qui ex eo natus est, eiusdemque est cuius ille essentia, ac extremis temporibus hominem ex Maria assumpsit, qui cruci suffixus est, qui excitatus est à mortuis. Credo etiam Spiritui sancto, qui semper est. Hic autem etiā definiat. M E G. Tria principia esse dico, Deum Christi patrem bonum, & alterum opificem, tertium malū. Bonus enim neque est opifex malorum, neque ex muliere natus est, neque mundus hic effectus est ab ipso: sed alienus est ab omni malicia, omnique effectione. atque hæc ita se habere docebo. A D A. Principia tria esse posuisti. Quod pollicitus es, exolvas necesse est. Principium enim mihi dici videtur, quod alicui præsit: quemadmodū etiam dominus dicitur ex eo, quod aliquibus dominetur. Doce igitur, cui tandē tria principia imperet. M E G. Principium id quod bonum est, Christianis imperat: quod autem efficit, Iudæis: quod uerò malum est, Ethnicis. A D A. Sūntne hi tres eiusdem uoluntatis ac sententiæ, an nihil inter se commune habet? M E G. Nihil est eis inter ipsos commune. A D A. Tres hi, num cum eūdem in locum uenissent, finxerunt, aut effecerunt homines, an sibi quisque hominem cōdidit, cui etiā imperat? M E G. Non tres condiderunt homines, sed unus. A D A. Quis nātū? M E G. Is qui est Iudæorum. A D A. Cum Iudæorū Deus homines effecerit, quomodo aut cur bonus & malus hominibus præsumt? Opifex enī utrinque bonus esse ostenditur. Si ultro ac sponte eis permisit, non suis ac propriis præesse, opifex necessario bonus erit, qui sua alienis concessit. Si propter opificis imbecillitatem, bonus & malus arripuerunt, ipsi mali erunt, qui aliena concupiscant. E V T R. Eūmne bonum esse dicis, qui ea quæ opificis erant, rapuit, alienisq; imperat? Qui bonus esse potest is, qui rapit aliena? M E G. Non rapuit, sed misericordia permotus, filium ut bonum misit, nōsq; eripuit. A D A. Misereri alicuius, communis est quædam affectio, quæ ad proprium atque accommodatum sibi refertur. Communem illum sensum doloris utrorum tandem causa suscepit bonus, suorumne, an alienorum? M E G. Alienorum. A D A. Vtrum misertus est, ut bonorum, an ut malorum? M E G. Ut peccatorum. A D A. Antè quàm peccarent homines, boni ne ab opifice effecti sunt, an mali? Ut ergo bonos expetiuit, aut ut malos. Si tanquam malos, mala appetet. Atqui bonus mala non appetit. Si ut bonos, erit opifex effector bonorum. Bonus igitur. Ex iis enim quæ quisque gerit, nominatur: misericors ex miserendo, aliāque eodem modo. M E G. Nec ut bonos appetiuit, nec ut malos, sed intimis uisceribus permotus, misertus est. E V T R. Hoc uult Megethius, neque diem esse, neque noctem, sed medium quiddam his interiectum. Interpretare igitur eius sententiā, si nec bonos, nec malos homines conditos esse confirmat. Quid ergo inter bonum & malum

inter-

interiectum est? M E G. Sunt ista sophismata. Ego enim ex scripturis doceo tria principia esse. A D A. Parine potestate prædita sunt tria principia; an unū ab altero differt? M E G. Deus ista prohibeat. Nō sunt paria. A D A. Quodnam præstat? M E. Boni principium potestate præstat. A D A. Subiecta nec ne sunt imbecilliora principia ei quod est potētissimum? M. Subiecta sunt. A. Omnia igitur ꝑ arbitratu superioris, inferiora p̄cipia faciūt. M. Non ex eius uoluntate, hi mala agunt, sed omnino eis potentia præstat. Et enim Christus aduētu suo & diabolum uicit, & opificis decreta sustulit. A. Sūt ne hi opificis uolūtate? M. Nō sunt. A. Eos ergo esse nescit. M. Nō ignorat. E V T R. Dixisti ualentiorē esse bonum, atque eos illo alioqui inuito esse: quī hoc fieri potest? Si enim ipse est ualētior, neque eos esse uult, & sunt tua ratione ac sententia: profecto uel eos uult esse, uel eosdem tollere de medio nō potest, uel certe eos esse ignorat. M. Ego Euangelia falsa esse docere possum. A. Quibus rationibus ista docere potes? M. Ex ipsis Euāgeliis ea falsa esse doceo. A. Credēs ne mihi Euangelia nō esse ficta ex eis docenti? M. Credo, si doceas. Dic primū nomina eorum qui Euangelia scripserūt. A. Christi discipuli scripserūt, Ioānes, Matthæus, Marcus, & Lucas. M. Marcū & Lucam discipulos Christus non habuit: ex quibus cōuincimini mendacij. Cur enim discipuli quorum nomina in Euangelio scripta sunt, non scripserunt, sed ij qui non sunt discipuli? Quis ergo est Lucas, aut Marcus? hoc ipso conuicti estis quod profertis nomina quæ in Euangelio scripta sunt. E. Christus cum discipulos haberet, non magis eis scribēdi Euangelij munus commisit, quā iis qui discipuli non erant. Quod quidem mihi non præclarum uidetur esse. Discipulis enim ipsis potius onus illud imponi debebat. A. Hi quoq; sunt Christi discipuli. M. Fac recitetur Euangelium: tūmq; inuenies hæc scripta non esse nomina. E. Recitetur. A. Duodecim Apostolorū nomina recitata sunt, nō etiam septuaginta. E. Quot Christus habuit Apostolos? A. Primos misit duodecim, deinde septuaginta, qui Euāgelium nūciarēt. Marcus ergo & Lucas cum ex septuaginta essent, Paulo Apostolo Euāgelium exposuerunt. M. Fieri nō potest, ut isti unquam Paulum uiderint. A. Doceo Apostolum ipsum Marco atque Lucæ testimonium dicere. M. Falsis scriptis Apostolicis fidem non habeo. A. Profer Apostolicum tuum, tūmq; docebo Marcum & Lucam, Paulo operā dedisse. E. Doce. A. Legō in Pauli Epistola extrema ad Colossenses, Salutat uos, inquit, Aristarchus cōcaptiuius meus, & Marcus consobrinus Barnabæ: de quo accepistis mandata, ut ueniat ad nos: suscipite ergo eum, & Iesus qui dicitur iustus, qui sunt ex circuncisione. Hi soli mei sunt adiutores in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio: & quæ sequuntur, Salutat uos Lucas medicus charissimus, & Demas. Demonstrationes rationēsque ex epistola protuli. Vides etiam Apostolum ipsum testimoniū illis dare. E. Perspicua est cōclusio quæ ex his sumpta est. M. Ego alia ratione Euangelia falsa esse demonstro. Ait enim Apostolus Euāgelium unum: uos autem quatuor dicitis. A. Euāgelistæ quidem quatuor sunt, sed Euangelium unum. Vnum enim Christum nunciauerunt, idēmq;

dixerūt. Ac si unusquisque eorum alium atque alium Christum prædicauit, aut nunciauit, uera est tua oratio: sin autē quatuor de uno Christo loquuntur, non iam quatuor sunt, sed unum. M. Apostolus non dixit, Secundum Euangelia mea, sed, Secundum Euangelium meum. Ecce ut ait unum esse. Ait etiam, Si quis uobis euangelizauerit præterquàm quod euāgelizauimus uobis, anathema sit. Cum ille unum esse dicat, quo ore uos quatuor dicitis? A. Euangelium etiam nos unum dicimus. Euangelistæ autem sunt quatuor. M. Nec quatuor sunt Euangelistæ, nec unus. Scribit enim idem his fere uerbis, Quod non est aliud præter Euangelium meum, nisi sunt aliqui, qui uos conturbant, & uolunt conuertere in aliud Euāgelium Christi. A. Cum Paulus plures Euāgelistas esse dicat, cur unum ais esse? M. Non dixit multos esse Euāgelistas. A. Habeo in manibus Apostolū, eūmq; dicere ostendo in Epistola ad Galatas, Sed licet nos, aut angelus de cēlo euāgelizauerit uobis, præterquā quod euāgelizauimus. Euangelizauimus dixit. Si enim unus fuisset, dixisset, præterquā quod euangelizauimus. Illud autē uerbū numeri pluralis, euangelizauimus, multos significat. E. Verbū hoc, euāgelizauimus, multorū est, non unius. M. Non hos dicit, sed Syluanū & Timotheum. E. Cum prius dixeris Paulum solum esse Euangelistam, nunc etiam alios esse concessisti. Ex quibus illud sequitur, licuisse etiam cæteris discipulis Euangelium prædicare. Si enim Syluanus & Timotheus, ac Paulus Euangelium nunciauerunt, Paulus autem ait, Secundum Euangelium meum: par est, cum multa Euangelia sint, unum Euangelium dici. M. Discrepant dissidentque inter se Euangelia, aliāque alia dicunt: ex quo falsa illa & commentitia esse constat. A. Aliūne atq; alium Christum prædicant? num in hoc ea discrepare existimas? M. Nō, sed sunt cōtraria. A. Statue quod uoles, num spiritales, an nudas scripturas esse uelis: ac si placet, pronūcia, ut ita instituatur disputatio. M. Nudas, & quemadmodum scriptum est, sic habet, & aliud nihil. A. Christus quidem ait, Filius hominis sum. Est ne ipse hominis filius tua ratione & sentētia, ac nō Dei? M. Christus Dei est filius. E. Dicebas ea quæ literis mandata sunt, ita habere. Quomodo igitur Dei est filius, cum filium hominis se esse dicat? M. Parabola, cum hominis filiū se esse dicebat, usus est. E. Parabola mētē ne an sensu intelligitur? M. Mētē. E. Quomodo igitur dicebas, nudas esse scripturas? Spiritales igitur sunt, atque nudæ: & in quo uerbis discrepare uidentur, intelligētia eadem inuenitur. M. Partim ex sententia, partim ex uerbis spectantur. A. Docēsne de filio hominis parabolam esse scriptam? Recognosce nō esse scriptam parabolam. Quibus tandem locis doces, illum esse Dei filium? Alterutrum enim necessariō concedes. Tua enim ratione & sententia aut mendax Christus inuenitur, quòd cū homo non esset, tamen se filium hominis esse professus sit: aut spiritales sunt scripturæ omnes, etiam si non ascripta sit parabola. Itaque omnē diuinitus inspiratam Paulus esse dicit: atque in intelligentia & spiritu, omnis earum inuenitur consensus: aut spiritales sunt scripturæ omnes, nec iam ea quæ nudè scripta sunt, uera sunt atque aperta. M. Vnum esse Euangeliū docebo. A. Quisnam Euangelium scripsit,

scripsit,

scripsit, quod unum esse dixisti? M. Christus. A. Num Dominus ipse ita scripsit, Crucifixus sum, & resurrexi tertia die? Itane scribit? M. Apostolus Paulus addidit. A. Aderat ne Paulus tum, cum Christus in crucem actus est? M. Ipse simpliciter ac planè Euangelium scripsit. A. Si eum non interfuisse docuero, sed eos etiam qui Ecclesiæ erant persecutū esse & exagitasse, efficieris Christianus? M. An nō Christianus sum? A. Quomodo es Christianus, qui ne nomē quidē Christiani ferre æquum censuisti? Neque enim Christianus nominaris, sed Marcionianus. M. Vos quoque Catholicę Ecclesiæ dicimini: ne uos quidem igitur Christiani estis. A. Si hominis cognomen habuissemus, rectè dixisses. Sin ex eo, q̄ totius mundi sumus, dicimur, quid in hoc est mali? M. Doce igitur an non liceat hominis nomine nuncupari. A. Doceo etiam non solum episcopi, sed ne Apostoli quidem licere appellari nomine. Vter præstātor maiorque fuit, Paulus ne, an Marcion? M. Paulus. A. Audi ergo, si libet, Paulum qui præstantior est, præcipientem: Significatum est enim, inquit, mihi de uobis, fratres mei, ab iis qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter uos. Hoc autem dico, quod unusquisque uestrum dicit, Ego quidem sum Pauli: ego autem Apollo: ego uerò Cephæ: ego autē Christi. Diuisus est Christus? nūquid Paulus crucifixus est p̄ uobis? aut in noīe Pauli baptizati estis? M. Tu mihi nomen imponis. ego Christianus appellor. Etenim sic Socratici quidam dicuntur. A. Ego Socratis nomen nego, cum qui sit ignorem. E. Si alter alteri nomina imponitis, uterque neget necesse est. A. Quis Socrates sit, nescio. negat etiam hic Marcionem? M. Marcion meus erat episcopus. A. Ex quo Marcion migravit à uita, tam multorum episcoporum, aut potius falsorum episcoporum apud uos successiones fuerunt: cur non successorū nomine appellamini, sed Marcionis qui sectam inuexit? E. Quoniā Apostolus Paulus accusabat Corinthios, quòd nonnulli ipsius, aut Apollo, aut Cephæ nomine appellarētur: ex eo perspicuum est, non esse utendū episcopi nomine: ad nomen enim quod præstātius est, magis quàm ad id quod inferius, ueniendum est. M. Si mihi per uos liceat, docebo tria esse principia, aliūque esse legis Deum, aliū malum Deum: atque ita esse ex nostris scripturis planum faciam. E. Primum doce sint ne tria principia, trēsque naturæ: ac tum deniq; uniuscuiusque administratio uidebitur. A. Demonstra tria principia esse: tūque doce quod uoles. M. Doceo alias leges tulisse opificē, alias Christū, quæ sint huius contrariæ. A. Quòd diuersas contrariāsque leges esse suspicaris, ex cōne aliū aliūq; Deum esse existimas? M. Nemo unquam ita secum discordat aut pugnat, ut Euangelium legi aduersatur. A. Opificem Iudæorum Deum esse dixisti. Solus ne est & unus, an multi? M. Vnus est Iudæorum. A. Nullum paruum exemplum par est tractare & proferre, ut id quod dico facilius intelligatur. Vt mulier cum puerum peperit, non principio perfectum ei cibum adhibet, sed ei lac præbet: deinde maioribus firmioribūque alimentis utitur. Didicit enim etiam Apostolus Paulus, pro legis progressu hominibus cibum adhibere, cum ait, Lac uobis potum dedi, non escam.

Nōdum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis : adhuc enim carnales estis.) Sic etiam Deus. Leges enim hominibus pro accessione & incremento dedit, alias Adæ, ut puero, alias Noë, alias Abrahæ: alias per Mo-
sem, aliasque per Euangelium, ex progressu profectūque mundi incipiē-
tis, crescentis, atque perfecti, cum id quod perfectū est, perfecto reseruaf-
set. Ne igitur orationē me, quæ sibi nō constet, habere putes, rationes affe-
ram, quibus docebo, eundem Deum utrasque leges dedisse. Præcipit enim
Abrahæ, ut filium suum interficiat. Deinceps lege sancit per Mosem, cæ-
dem non esse faciendam, sed qui parricidium fecerit, uicissim interimen-
dum esse. Quoniam igitur idem ius esse uult, occidere, ac non occidere,
tūne duos esse Deos dices, eōsq; inter se contrarios? E. Idēne præcipit,
ut cædes fiat, ac non fiat? A. Idem. neq; in hoc tantum ita esse inuenitur,
sed plerunque in multis : estq; cum lege sancit, hostias & holocaustomata
sibi offerri, & rursus non offerri. Respōdeat igitur, sit ne alius is qui Isaac
immolari interficique iubet, alius is qui præcipit, ne fiat parricidium: qui
hostias immolari iubet, & qui nō immolari. E. Sic est in scriptura: non-
nunquam permittit sacrificium offerri, aliquādo non uult. Quid ais Me-
gethi? Idem est Deus qui leges mutat, aut duo sunt, quorū unum opificē
esse statuisti, nec iam tria principia sunt, sed quatuor, nec decretū uestrū
insistit. M. Iudæorum Deus, idem est opifex: noster autem nō est eius fi-
lius. A. Qua ratione Christū nō esse filiū opificis, doces? M. Quia Chri-
stus ea quæ erant opificis, euertit, eūmq; illa euertisse doceo. A. Doce eū
euertisse. M. Deus qui omnia cōdidit, præcepit Mosi ex Aegypto dece-
denti, Parati estote præcincti lumbis, calceati pedibus, uirgas in manibus
uestris, & sacculos habentes : aurum & argentum, aliāque omnia auferte
ab Aegyptiis. Dominus autem noster bonus, discipulos suos in orbē mit-
tens, ait, Neque calceamenta in pedibus uestris, neque peram, neque duas
tunicas, neque æs in zonis uestris. Vide ut perspicuē illius decretis aduer-
setur. E. Hoc mihi idem uidetur, quod occidere, & nō occidere: quod of-
ferre sacrificia, & non offerre. Idem est igitur etiam sumere argentum ac
peram, & non sumere. Itaque hoc quæro, cum opifex Abrahæ præceperit,
ut filium interficeret, num alius sit is qui uetuit parricidium, alius is qui
Abrahæ præcepit, ut occideret. A. Quod si unus est, qui hæc quæ cōtraria
sunt, præcepit, quæ ipse præclara esse probauit, etiam si nobis contraria ui-
deantur : cur duos esse Deos dices, quod quædam in Euangelio cum legis
præceptis pugnare uideantur, cum minime docueris, quomodo idem le-
gis Deus, qui unus est, iusserit ac uetuerit parricidiū? Si uero ei ut Deo pro
uarietate temporum, id quod uult licet, aut potius quod utile probat, lege
sancire: idem ostenditur esse qui præcepit, ut uiaticum sumatur, & non su-
matur. Causa autem quæ sit horum, ego non possum dicere: sed tamen res
sunt pares ac similes. E. Quid ais, Megethi? Idēne Deus unus est, an duo
ij qui in lege cōtraria præcipiunt? M. Hic quidē unus est: Christus autem
non est eius filius. E. Si quod leges contrariæ uidētur, Christum alterius fi-
lium

lium esse ais, falleris Megethi. Planum enim factum est, eundem sua sustulisse, id quod etiā tu cōfessus es. A. Si erat caput quod proponebat, unius eiusdēque Dei esse docebatur: uerum hoc doceo non esse contrarium, sed rerum differentias & dissimilitudines. Qui enim Hierosolymis à Christo mittebantur, mittebantur ut pacem nunciarent: qui autem ex Aegypto, bello à suis opprimebantur. Cham enim filius seruus erit fratribus suis, inquit scriptura de Noë filiis, Sem, Cham, Iapheth. Cham puer seruus erit fratri suo. Oportuit ergo seruos, qui bellum suscepissent, bello deleri & confici. Euangelium uero scit malos ulcisci & occidere. Sic enim ait, Veniet Dominus mali serui in die qua nescit, & in hora qua nō expectat, & separabit eum, & ponet partem eius cum infidelibus. Aequum est igitur eos qui iniuria bellum gerunt, iure bello uicissim opprimere. Sic ergo æquum est eos qui pacem nuncient, sine armis nunciare, cum alioqui Esaias propheta dicat, Quām speciosi pedes euangelizantium pacem. Erat autem apud prophetam probatum tempus, cū arma conflare oportebat, cum dixerit, Ex Sion exhibit lex, & uerbum Domini ex Hierusalem, & iudicabit inter gentes, & arguet populum multum, & conflagrant gladios suos in uomeres, & lanceas suas in falces, & non sumet gens aduersus gentem gladium, & non ultra exercebuntur ad prælium. E. Hæc nō est discrepantia, cum planum factum sit, Christum etiam de malis supplicium sumere, cum ait, separari seruum malū. M. Propheta Dei qui effecit omnia, cum bellum conflatum esset in populum, superato montis cacumine, manus suas in cœlum ad Deum tetendit, ut multos bello deleret. At Dominus noster, qui sanctus sit, manus suas porrexit, non ut homines de medio tolleret, sed seruaret. Quid ergo est simile? Ille manuum porrectione interficit: hic autē seruat, & liberat. A. Manuum utriusque porrectiones accuratè ac diligenter considerandę sunt, Mosis atque Christi: ac si pares similēque sint, præclare se res habebit: sin contrarię sint inter se, hoc etiā probandum erit. Etenim manuum quidem Mosis porrectio, populum qui Deo fidelis erat, conseruauit: hostes uerò afflixit & perdidit. Christi etiā manuum porrectio eodem modo fecit. Si eius manuum porrectio seruauit omnes, & fideles, & infideles, & parricidas, & constupratores, uidēris aliquid dicere: sin autem ij qui ei crediderunt, seruati sunt, qui autem ei non crediderunt, sicuti Amalec, perierunt: aliquid quod secum pugnat. Manuum enim Christi porrectionem consequuta est eorum qui ei nō crediderunt & templi & urbis euersio, populique & dispersio & interitus. Similis est igitur utriusque manuum proiectio: atque illa Mosis Christi figura fuit: uterque enim & fideles seruauit, & infideles perdidit. M. Nō est par ac simile. E. Vidēris mihi ea quæ afferuntur, non intelligere. Tum enim dissimilitudo esse uidetur, cum unus fideles seruat, alter autem perfidos. Vterque autem idem facere reperiuntur. Nihil ergo contrariū incidit. Cedo si quid aliud habeas. M. Dominus legis ait, Diliges amicum tuum, & odio habebis inimicum tuum. At Dominus noster qui bo-

nus est: Diligite inimicos uestros, & orate pro persequentibus uos. A. Si in solo Euangelio hoc positum esset, recte dixisses. Si uerò etiam in lege inuenimus distinctum: Si uideris, inquit, bouem errantem inimici tui, non fines eum perire, sed reductum ei reddes bouem suum. Et rursus ait, Si uideris asinum inimici tui cadentem in uia, non præteribis eum, quoad cum onere asinum subleuaueris. Quin etiam cum populus Mosen interficere uoluit, Dominique gloria apparuit, atque fas erat eos qui impetum fecissent, hostiũ loco interimì, & cecidit, ut scriptum est, confractio, periturusque erat populus, nisi Moses neglectis inimicitiiis pro inimicis suis Deum rogasset, cum dixit Aaroni, Occurre exterminatori sumpto in manũ thuribulo: quæ cum audisset Aaron, occurrit, & cessauit quassatio. Dauid quoque cū eum Saul persequeretur, is nactus locum illius interficiendi, tamen non interemit, sed contrà pro eo precatur. Hieremias etiam coniectus in lacum ab inimicis, non est recordatus iniurias, contràque ipse etiam pro eis rogabat. Dicit autẽ in litera Euangelij, Disceditè à me qui operamini iniquitatem. Vides Euangelium legi cõsonare? M. In quo consonat? E. Quidni eadem sunt? Quæ Christus præscripsit facienda, ea in lege facta sunt: inimicos iussit diligere, & lex nõ ulcisci inimicos iubet: quin ne bouem quidem aut asinum iubet negligi. Quid est autem quamobrem nõ etiam Christus inimicos qui improbè uiuunt oderit, cum dicat, Disceditè à me? Hoc nõ est charitatis, inimicos repellere. M. Propheta Dei qui omnia effecit, quò plures bello interficeret, cohibuit solem, ne occideret, quoad plane deleret eos qui cum populo bellum gerebant. Dominus autem qui bonus est, ait, Sol non occidat super iracundiam uestram. A. Hoc iam demonstratum est, fas esse atque pium interficere eos, qui iniustum bellũ in dominos conflauerint: ex quibus etiã Christus, eum qui flagitiosè defecit, iubet in tenebras exteriores coniici, ubi sit clamor stridorque dentium. Quod autem ad illud attinet, Sol non occidat super iracundiam uestram, hoc declaratur non solum præcepto in lege, sed re etiam effectum esse, ut scriptum est, Exacerbauerũt Moysen in operibus suis Aaron & Maria soror eius: sed cum ita usu uenisset, ut Maria in lepram incideret propter iracundiam, nõ tamen Moses expectauit ab Aarone, dum sol occideret, sed contrà, Deum, ut sororem suam curaret, rogauit. Vide igitur in lege etiam hæc facta esse, ut ne sol in iracundia occidat. Atque etiam propheta apertè ac disertè prædicat, Nolite recordari mala unusquisque cõtra proximum suum in cordibus uestris. Ex quo perspicitur, & in lege, & in Euangelio illud inueniri, Sol non occidat super iracundiam uestram. M. Non est scriptum in lege, ne sol occidat. Cur alia aliter profers? E. Vis tantum contendere iniuria Megethi, inuentum est factum esse in lege & re & præcepto. Quod enim propheta iubet, nõ esse mala memoria tenenda, an non tibi uidetur esse certius? Christus quidem etiam diei unius præfinitionem iracundiæ dedit: propheta autem nullo modo malorum & iniuriarum recordationem præscripsit. M. Non es iudex, ut apparet, sed aduersarius. A. Nõ Eutropius est aduersarius tuus, sed ueritas: ea enim iis qui falsa prædicant,

dicant,

dicant, aduersari solet. Inuicta enim & immortalis est ueritas, cum sit germen boni Dei. E. Ij qui audiunt dicant, num præter æquum pronunciauerim. Nam cum Ethnicus sim, uolo esse Christianus. Itaq; id quod melius est, sequi debeo. M. Docebo Euangelium legi esse contrarium. E. Cōtrarium esse, non iam duos Deos esse demonstrat. A te enim cōcessum est, unum fuisse qui dicebat, Occide, &, Non occides. M. Hoc ipso non bonus esse opifex docetur, quòd à se ipse discrepat. A. Si quòd cōtrarias leges tulit, eum bonum esse negas: audi etiam Christum nulla in re secū pugnare, & tamen cum par esset opifici, diuersas dissimilésque leges tulit. Ait enim, Diligite inimicos uestros: & deinceps dicit fidei hostibus, Ite in tenebras exteriores. Quomodo inimicos diligit, quos in tenebras exteriores coniicit? in hoc quæ inest charitas? M. In lege ait, Oculum pro oculo, & dentem pro dente. Dominus autem qui bonus est, ait in Euangelio, Si quis te percusserit in maxillam, præbe illi & alterā. A. Præclarissimè & aptè posita sunt legis nomina. Prius enim in lege, Oculū pro oculo, cum metu temperatum est, ut ne quis audeat alterum oculum effodere, atque à mutua malorum recordatione abhorreant. Vt igitur in lege metus pugnam impediuit: sic etiam in Euangelio eodem modo cautum est, ut nō propter leuissimum colaphum contradicamus, & mala recordemur, sed cedamus atque pareamus. Hęc igitur sunt metus & bonitas, quorū utrumque confirmandæ faciendæque pacis uim obtinet. Atque hic quidem metu prohibitus, pugnādi finem fecit: ille autem propter bonitatem & æquitatem pacem sequutus est. Quòd si solum in lege talionis leges latas esse contendis, audi Euangelium, quod hæc ait, Qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Cognoscite ex Euangelio ipso planius, unumquemque pro meritis esse laturum: quemadmodum oculum pro oculo, cum dixit, Qui me negauerit coram hominibus, negabo etiam ego eum coram patre meo, qui est in cœlis. Demonstratum est igitur & ex lege & ex Euangelio, unumquemque quicquid fratri suo fecerit, id recepturū esse. M. Eli-seus, Dei qui omnia effecit ppheta, Vrsē imperauit, ut ex nemore egressa, pueros qui ipsi obuiam prodierant, deuoraret. At bonus Dominus, Sinite, inquit, paruulos uenire ad me: Talium enim est regnum cœlorum. A. Vterque puerorum aduētus cognoscendus est: ac si pares sunt ac similes, præclare se res habeat: Omnis enim causa est adeuntibus. Qui ad Christū accesserunt, benedictionis causa accesserunt: Qui autem propter risum & contumeliam ad prophetam uenerunt, secum traxerunt interitum feræ. Demonstratū est enim, recipere quod quisque egerit. Aequum ergo erat, & eos qui benedictionis accipiendæ causa uenerant, quod uolebant, consequi: & eos qui Dei prophetam contumeliis affecerant, contrā à fera deuorari. Quo etiam modo Iudas, qui multa impiè in Dominum fecit, supplicio affectus est. Christus enim ipse pronunciauit his uerbis, Væ homini illi, per quem filius hominis traditur. Melius enim erat, si natus nō fuisset, aut natus mola asinaria suspēsa in profundum maris submersus esset.

Inuenies autem etiam prophetas sæpe misertos esse multorum, imò uerò etiam mortuos excitasse. Quinetiam Somanitis cum prophetā rogasset, filium suum qui mortuus erat, recepit. Planū ergo factum est, & prophetas unius Dei esse, & Christum. Vnus enim est, quem tu quasi sciens & prudens, bonum solum esse dicebas, non etiam iustum. Christus qua ratione iubet Iudam, qui iniuria scelestus fuit, iure in mare proiici? In ea enim sententia sum, ut putem, in eos qui peccent, animaduertere iusti esse, non boni. Tua enim ratione & sententia, qui est bonus tantum, non etiam iustus, supplicio afficere neminem debet: quòd si puniat, erit etiam iustus. Hoc ergo etiam dicendum est. Perspicuum est enim, opifici qui iustus esset, nullam causam fuisse, cur Iudam puniret, si ab eo nullam accepisset iniuriam. Quin ne diabolus quidem Iudam supplicio affecisset, cū nulla ab eo iniuria læsus, contrāque potius auxilio & re adiutus esset. Quem enim metuebat, clamans, Quid mihi & tibi? uenisti ante tempus torquere me? eum à Iuda morti obiectū uidebat. Verisimile est igitur ne à Christo quidem qui bonus est, Iudam puniri. Bonus enim punit unquam neminem. Quem ergo trium in Iudam animaduertisse dicis? Demonstratū est enim iustum qui nec iniuriam accepisset ipse, nec læsus esset, non affecisse supplicio. Qui si puniuit, is quasi uindex necesse est constitutus sit ab eo qui accepit iniuriam. Si uero diabolus Iudam puniuit, iustus erit, non malus. Qui enim condemnauit eum qui iniuria traditus est, is est iustus. Ita iustus, nō improbus erit. Quòd si Christus supplicium de eo sumpsit, erit cōtra sententiam tuam. Bonus enim nunquam punit. Si uero puniuit iure, non bene, iustus erit. Audi ergo Apostolum dicētem, Vnusquisque à Christo recipit siue bonum, siue malum. M. Quid est simile? Propheta occidit, seruauit Christus. A. Contrā perfidos perdidit. Vnicuique enim dicebat, Fides tua te saluum fecit. Si ergo uniuscuiusque fides, quæ à iudicio uoluntatēque proficiscitur, seruare solet, contrā perfidia perdidit. E. Ij qui ad prophetam accesserunt, eò ne uenerunt, ut benedictionem acciperent? A. Minime, sed irrisionis contumeliæque causa, scilicet, eum caluum appellabant. E. Aequum erat pro aduentus studio & iudicio ita eos recipere, præsertim cum Apostolus dicat, à Christo bona & mala receptum iri. M. Opifex nesciebat ubi Adam esset, cum quærat, Vbi es? Christus autem hominum etiam cogitationes nouerat. A. Cur ergo Christus etiam de Lazaro dicit, Vbi posuistis eum? Vbi esset, fortassis ignorabat? M. Non est hoc scriptum in Euangelio nostro. A. Scis te pollicitum esse ex Euangelio nostro esse docturum. Quoniam igitur hoc tibi placet, cedo cur Deus à principe demoniorum quærit, Quod est tibi nomen? Is autem respondit, Legio. Tua ergo ratione & sententia fortasse ignorabat, ob eamque causam interrogauit. M. Non est simile. E. Vtrunque mihi ignorationis uideatur esse, &, Vbi es? &, Quod tibi nomen est? quærere. A. Non quæredi studio Deus Adæ dixit, Vbi es? sed suggerere ei atque in memoriam redigere uolebat. Ei enim qui prius in beatitudine uiuebat, & paulò pòst præceptū uiolaue-

uiolaue-

uiolauerat nudusque erat, cum ab eo quærit, Vbi es? cōmemorat, & in memoriam redigit, Vide in quibus eras, & in quibus nunc es, cum paradisi uoluptatem amiseris. M. Cur ergo in lege ait, Tunicam pro tunica: bonus autem Dominus dicit, Si quis tunicam tuam tollat, præbe illi & pallium? A. Hoc quidem caput simile est illius, Dentem pro dente: sed ne putes nos negligenter iis quæ ponuntur occurrere, etsi maximè iudicis locum tuo aduentu ponendis ex scripturis quæstionibus, occupasti: (qui enim ponit, maior est eo qui explicat) hoc quidem, Si quis tollat tunicam tuam, scriptum est in Euāgelio, à patriarchis autem re præstitum est. Ioseph, cū ei à fratribus tunica detracta esset, non solum pallium præterea dedit, quemadmodū præscribit Euangelium, sed etiam annonam, & in fame ea quæ ad uictum pertinebant, ac quàm plurimum pecuniæ. Quinetiam in lege hoc ipsum in præceptis relictum est, Si acceperit frater tuus argentum, aut tunicam, septimo mense & usuram & sortem ei remittes, & pallium. M. Propheta Dei qui effecit omnia, dicit, Arcus mei intēti sunt, & sagittæ meæ acutæ: Apostolus autem ait, Induite uos armaturam Dei, ut possitis tela maligni ignea extinguere. A. Bonum bono non est contrarium, nec malum malo, nec lumen lumini, nec candor candori: sed nigror candori. Quomodo igitur hæc prophetæ Apostolique uerba putas esse contraria? an ignoras, arcus, gladium, galeam, tela, armæque omnia ad bellum pertinere? E. Propheta utrius erat, iustine an mali? M. Iusti. A. Cur ergo malum dicit eum qui iustus est, Apostolus, cum ait, Tela maligni? E. Non idem est. M. Deus originis non fecit ut cæcutiēs Isaac rursus despiceret: Dominus autē noster, qui bonus est, multorum cæcorum oculos aperuit. A. Ignoras dispensationem Dei. Qui Abraham contra spem & expectationē in senectute liberos dederat, & Tobia aspectum cōcesserat, ne magna opera percurrētes orationem protrahamus, Isaac ne cæcutiret prohibere poterat: sed quoniam Isaac Esau bene precaturus erat, dictum autem Rebecæ fuerat, Maior seruiet minori, propter duorum populorum mysterium, cæcutiuit, ut inuitus Iacob minori natu bene precaretur, id est, Catholicæ uniuersæque Ecclesiæ populo, qui Iudæis est posterior. E. Quoniam nos sæpe exagitamur, & in odium incurrimus, nō constat, nos esse alterius Dei, & ab eo alieni, qui effecit omnia. Ait enim, Cor regis in manu Dei. Perspicuum est igitur, ipsum originis Deū nos esse persequutum, propterea quod regum corda habeat in sua potestate. A. Hæc quidem si ante hæc tempora astutè excogitauisses, quoquo modo rationē nixum esset: uerū facilem etiam habuisset explicationem. Quāquam hoc te caput arbitror non accommodatè, nec aptè ad tempus protulisse. Nunc uero cum rex Deū colat, quid ais de altero, qui in iis qui hunc antecesserunt, illorum corda tenebat, & persequebatur, ac de altero Deo, qui huius cor tenet? Melius enim, & contrā ac reges illi ipse imperiū administrat. Quæ enim illi euerterunt, ea ipse restituit: & quos illi oderant, ij huic chari sunt: quæ illi templa ac simulachra in honore habebant & precio, ea idem euertit atque deiecit. Tua ergo ratione & sententia, alius Deus in illis, alius in hoc erat,

magnâque in hoc amentia. Neque nos soli exagitati sumus, sed multi etiam prophetae testimonium dederunt. Quinetiam ante hunc tres pueri. Atque hoc ait propheta, Propter te mortificamur tota die. Hinc etiam Paulus iisdem prophetæ uerbis usus dicebat, Propter te mortificamur tota die. Itemque Christi discipuli in prophetarum uestigiis insistentes eodem modo exagitabantur. Ab horreas necesse est à regula institutoque prophetarum, Apostolorum, atque discipulorum, qui Christi causa & nomine exagitati sunt. E. Quomodo prophetis abusus est? Si enim prophetæ dicunt, atque ipse eodem modo, perspicuum est eum non inuenisse, sed usum esse ut præclaris ac legitimis. M. Veterum aperte abusus est nemine? A. Doceo in multis Apostolum dicere ac sancire, non repudiare. Scribit enim in priore ad Corinthios epistola, Ut non gloriatur omnis caro coram ipso: ex ipso autem uos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, ut quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in Domino gloriatur. Accurati-
tius autem in eadem epistola exprimit his uerbis, Quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Nunquid secundum hominem hæc dico? nonne etiam lex hæc dicit? In lege enim Moyse scriptum est, Non alligabis os bouis triturantis. Nunquid de bobus cura est Deo? an propter nos planè dicit? Propter nos enim scripta sunt, quoniam debet in spe qui arat, arare. M. Vides eum Mosis legem dixisse, non Dei. E. Scio eum Mosis legem nuncupasse: sed confirmauit, cum dixit, Nunquid de bobus inquit, est cura Deo? an propter nos hæc dicit? Propter nos enim scripta sunt. Vides eum sancire legem, eaque usum esse, ut præclare lata. Nemo enim improba lege, quatenus improba est, ad demonstrandum aliquid utitur, sed bona atque perfecta. Ut enim tu, qui ea quæ à te dicuntur, confirmare uolebas, Paulo teste usus es, ut firma esset oratio tua: sic lege teste usus est Apostolus. M. Ego ex scripturis alium esse Christi patrem, alium opificem docebo. Opifex enim Adæ cognitus fuit, iisque qui pro tempore fuerunt, quemadmodum ex scripturis perspicuum est: Christi autem pater, ignotus est, ut Christus ipse enunciauit, cum de eo dixit, Nemo nouit patrem, nisi filius: neque filium quis nouit, nisi pater. A. Magna est in te scripturarum ignoratio. Hæc enim solum à Seruatore dicta esse existimas. Audi Esaïam, qui ait, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israël autem me non cognouit, & populus me non intellexit. Hieremias quoque de eo tanquam rursus non cognito hæc scribit, Omnes me cognoscent à minimo usque ad maximum eorum. M. Quomodo igitur apud Ezechielé ait, Agnitus sum patribus uestris in deserto? A. Non iam propterea quod Ezechiel dixit, Cognitus sum patribus eorum, ipsi etiam cognouerunt eum. Etenim Dominus noster Iesus Christus, cum tandiu cum discipulis uersaretur, dicebat, Nemo nouit filium, nisi pater: & tamen uidebatur ab omnibus, sed non agnoscebatur, cum diceret, Discedite à me qui operamini iniquitatem, qui nunquam uos noui. an non is qui corda nouit, non nouit ipsos? Verum non eo modo uiuebant, quo uolebat. Intelligere enim cognoscere dicitur. Quemadmodum etiam David scribit

scribit

scribit his uerbis, Patres uestri non intellexerunt mirabilia mea in terra Chanaan. Atqui uiderunt. Neque enim ex eo quod quis uidet, iam etiam intelligit. Perspicue inueniris non solum à prophetis discrepare, sed etiam Euangelio: Cum enim Christus ab omnibus plane uideatur, & dicat, Nemo nouit filium: uos prophetas ei aduersari putatis. Apertè igitur & Christus, & prophetae Dei cognitionem & ignorationem indicauerunt. E. Perspicuum est, in scripturis intelligere positum esse pro cognoscere. Cum enim propheta dicat, Israël autem me non cognouit, & populus me non intellexit: tamen Christus uersans cum discipulis, dicebat, Nemo nouit filium, nisi pater. Quinetiam cum intelligeret, tamen eis dicebat, Nunquam noui uos. E. Euidetior mihi est demonstratio illa, Christum non esse iusti filium. Legis enim Deus nondum uenit. Si enim uenisset, exitum haberet ea quæ de eo à Dauide prædicta sunt his uerbis: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et rursus, Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam: & quæ sequuntur: Reges eos in uirga ferrea. Ex quibus hoc intelligitur, Christum qui uenit, alium esse, quod nec reges nec principes contra eum fuerint: neque gentes rectæ gubernatæque sint uirga ferrea. A. Ij qui regia potestate præesse uidebantur Israël, & principatum obtinere, habebantque ius & necis & salutis, omnes Christum oppugnarunt: easque uirga ferrea rectas gubernatasque esse docendum est Danielis prophetia, cuius hæc uerba sunt: Post aureum, argenteum, & æneum, suscitabitur regnum ferreum, quod Romanorum esse demonstratum est, quo gubernati sunt ij qui Christum oppugnaverunt. Gentes enim ei hæreditario iure datæ erant, de qua hæreditate Dauid hæc scribit, Domine memento nostri in beneplacito populi tui: uisita nos in salutari gentis tuæ, ut lauderis cum hæreditate tua: perspicuum est igitur, hanc esse gentium hæreditatem, quam postulauerit. E. Si regum & principum potestas non præsto erat, quomodo fieri potest, ut Christus sublatus sit in crucem? M. Daniel ita scribit, Vidi, & ecce lapis excisus est ex monte sine manibus, & percussit simulachrum, & fecit illud quasi puluerem, & exflatus est à uento. Lapis erat regnum ex Deo, in gloria apparens: & simulachrum, regnum quod est in terra constitutum. Perspicuum est igitur, Christum, quem lex ac prophetae promittunt, nondum uenisse. Si enim uenisset, in terra regnum alterum non esset, quemadmodum Daniel indicauit. Ex eo autem quod regna omnia constituta sunt, Christus qui à lege & prophetis prædicatur, nondum uenisse ostenditur. A. Quæ rectè in scripturis dicta sunt, ea uis perperam intelligere. Prophetae enim atque Euangelium duos Christi aduentus exponunt, unum humilem, clarum alterum. Ac de priore quidem Esaias hæc dixit, Vidimus eum, & non habebat speciem, nec pulchritudinem: sed species eius in gloria, deficiens supra omnes filios hominum. Et rursus, Ecce puer quem elegi, dilectus in quo complacuit anima mea, non contendet, nec clamabit in plateis: calamum con-

tritum non confringet, & linum fumigans non extinguet. Rursus etiam, Gaude filia Hierusalem uehementer, prædica filia Sion: Ecce rex tuus uenit mansuetus, sedens super asinum. Quemadmodum in Euangelio explicatū est, eum in asina sedentem Hierosolyma uenisse. Perspicuum est ergo, eum aliàs clarum uenisse, aliàs mansuetum. Intellexit autem etiam Paulus Apostolus clarum eius aduentum, cum ait, In iussu Dei, in uoce archàngeli, in nouissima tuba descendet Dominus de cœlo, & mortui resurgent primi: deinde etiam nos qui relinquimur simul cum ipsis, rapiemur in nubibus obuiam ei. Sicuti etiam Daniel ait, Vidi quasi filium hominis per nubes uenientem. Ait autem etiam in Euangelio, Sicut fulgur exit ab oriente, & apparet usque ad occasum: ita erit aduentus filij hominis. Clarissime apertissimeque ostensus est prior eius aduētus humilis fuisse, posterior autem qui futurus est, clarus. Cum ergo in terra esset, aliūque aduentum denunciaret, eum qui cum gloria coniunctus esse debet: uos fortasse utrique eius aduentui repugnatis. Nam nec priorem eius aduētum agnouistis, nec alterum expectatis, cum ea quæ diuinitus præcepta sunt, non intelligatis. M. Certa tibi ratione demonstrabo, alienum fuisse legis prophetarūque Christum. Ioannes enim eum non agnouit: id quod fieri nō poterat, cum qui à primo ortu propheta fuit, ignorasse Christum suum. Cum enim in uinculis Christi facinora factaque auditione accepisset, suos ad eum discipulos misit, qui hoc ab eo quærerent, Tū ne es qui uenturus est, an alium expectamus? A. Si de Christo Ioannes interrogasset, dixisset, Tū ne es Christus? Ait enim, Tu es qui uenturus est an alium expectamus? Nunq̃ uero non est prudentiæ eorum qui adsunt, exquirere, Tu es, qui dicebas, Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi. non ignorabat eum esse: sed quoniā præcursor fuit etiā apud inferos, interrogabat eū qui iam dicebat, Vado, & mitto paracletum, id est, Spiritum sanctum. Aliter autem etiam id quod uerius est discere. Quoniam eius discipuli, Christi quidē aduentus duos legebant, sed ignorabāt, num ipse esset is, qui ex mūdo egresurus esset, Ioannes qui Domino discipulos tradidisset (fas enim erat eos qui ab Ioanne docti erant, postea Christo tradi) Ioannes inquam, discipulos misit, ut eum esse discerent, ne post ipsius mortem uersarentur in errore. Abite ergo uos ipsi: audite, inquit, num ipse sit. Videte etiam, quid Christus responderit. Cum discipulos accepisset, uellētque opera ostendere, proposuit hæc uerba, Cæci uident, surdi audiunt, claudi ambulant, mortui resurgūt, & beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me. Ipse igitur eos cum recepisset, operibus factisque monebat ut se ueritatem omnem esse crederēt. M. Sic alieni eramus & abhorrentes à Christo qui apparuit, & Christus qui apparuit, à Deo, ut Paulus nos à Christo emptos esse dicat. Perspicuū est igitur nos alienos fuisse. Nemo enim unquam suos emit. Emit enim alienos, non suos & proprios. A. Nimium ab eo quod consentaneum est, abestis. Quod enim cogitasti, si docuisses, rectē se res haberet. Si uero ratione uenaris quæ nō explicatur, non piē sentis. Ementem Christū esse dicebas. quod uendidit, quid est? Non nosti simplicem fabulam illam, Qui uendit, & qui emit, fratres sunt?

sunt?

sunt? Si Diabolus qui malus est, bonos uendit, non est malus, sed bonus. Qui enim ab initio homini inuidit, non iam nunc inuidia fertur, cum bono pabulum tradiderit. Erit igitur iustus, qui inuidiam malumque omne deseruerit. Deus ergo ipse uendidisse inuenitur, aut potius homines qui peccauerunt, peccatis suis semetipsos abalienauerunt: ac rursus pro eius misericordia redempti sunt. Hoc enim scribit propheta, Peccatis uestris uenditi estis, & iniquitatibus. emisit matrem uestram. Et alius rursus, Gratis uenditi estis, & non argento redimemini. Illud, Non cum argento, non est dubium, quin Christi sanguine. Hoc enim propheta ait, Ipse uulneratus est propter peccata nostra: liuore eius sanati sumus. Verisimile est autem, eum emisit tua ratione & sententia, profuso sanguine. Quomodo igitur etiam à mortuis excitatus est? Qui enim accepit hominum precium, sanguinem reddidit, non iam emit. Si non reddidit, quomodo Christus excitatus est? Non igitur iam illud stat, Potestatem habeo ponere, & potestatem habeo sumere. Diabolus enim Christi sanguinem pro hominum precio habet. Amentia ista magnam habet contumeliam. O mala. mortuus est, excitatus est pro sua potestate: posuit, quod accepit. Hæc quæ uenditio est? cum propheta dicat, Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius. Vbi resurrectio est, ibi est mors. E. Nō ab alio emisit mihi uidetur. Doce quis unquā sua emat. A. Christus ipse consentiens cum prophetis dicebat, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. M. A peccato emit. E. Perspicuum est, eum peccatum Dominum appellasse, & redemit improprie emisit dixit. M. Non dixit, peccatum Dominum esse. E. Magna ignoratio est, dicere, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: non planè demonstra- uit. A. Apertius docet oratione Apostolus his uerbis, Cum essetis serui peccati, liberi fuistis iustitiæ. Quomodo enim dicatur Dominus non ex- tante eo cui imperet? E. Hoc planè demonstratum est. M. Christus plane dicit, Nemo potest duobus dominis seruire. Cur alia pro aliis indu- citis? A. Quot eum dominos inuenisse existimas? M. Quemadmodū in Euangelio scriptum est, Non potest arbor mala fructus bonos ferre: ne- que arbor bona ferre fructus malos. Duo domini ostensi sunt. Vides na- turas duas, duos dominos? A. Cur nō omnia quæ cōsequuntur his in uer- bis, non protulisti, sed delectis iis quæ tecum facere putas, ea sola dixisti? Dicam igitur, ut scriptum est: Nemo, inquit, potest duobus dominis ser- uire. Aut enim unum odiet, & alterum diliget: aut uni adhærebit, & alte- rum contemnet. Non potestis Deo seruire & mammonæ. E. Mammona quæ uult dicere? A. Pecunias & argentum. Tibi autem hoc persuadebit uerbum illud extra peti- tum, Vnusquisque à quo uictus est, ab eo etiam op- pressus est seruitute. Vetat igitur Christus ne pecuniis addicti simus: nec mammonæ seruiamus, sed ut Deo uni adhærescamus præcipit. Omnis, in- quit, qui facit peccatum, seruus est peccati. E. Si mammona propriā na- turam esse uult, propriūque principium, id est, pecunias: non iam unum aut duo erunt principia, sed quàm plurima. Erit enim sol, qui naturam suam

habet ac principium: erit etiam luna eodem modo, & stellæ atq; aër & aqua. Quomodo igitur ais pecunias proprium principium, propriamque naturam habere? M. Non ego dico, sed Christus dixit his uerbis, Non potest arbor mala fructus bonos facere, neq; arbor bona fructus malos facere. A. Caput hoc non naturæ causa dicitur, sed hominum: ac si de naturis dixisset, fructus non nominasset. Fieri enim non potest, inquit, ut mutantur. Ex Euangelio etiam doceo, eum de hominibus qui sunt suæ potestatis, non de principis dicere. Sic enim ait, Veniunt ad uos in uestimentis ouium: intus autem sunt lupi rapaces. A fructibus eorum cognoscetis eos. Rursum etiam ait, Bonus homo ex bono thesauro profert bona: & malus homo ex malo thesauro profert mala. Ex abundantia cordis os loquitur. Ex corde enim exeunt cogitationes malæ. Vide seruatorem ex una natura & bonum & malum proferri dicere. M. Non de hominibus hoc dicit. E. Hoc quam rationem demonstrationemque euidentiore quaeris? A. Immutabiles tu naturas esse dicis. In Euangelio autem dicit, Ex lapidibus suscitari Abrahamæ filios. Hoc etiam ait Paulus Apostolus, Qui prius fui blasphemus, & persecutor, & contumeliosus. Vtra arbor erat, bonamne an malam, responde. M. Non de Paulo quaero. A. Persecutor erat prius: post factus est Apostolus. Quomodo igitur arbor mala, arbor bona effectus est, si non potest arbor mala fructus bonos ferre? Iudas quoque utra arbor erat prius?

PRIMA CATHOLICAE ECCLESIAE VICTORIA.

MARCVS MARCIONIST A. Ego statuo, non tria esse principia, sed duo, malum & bonum principium. A. Sunt ne per se & à se nata principia ista duo, ac sine principio: an unum habuit sui status principium, alterum non habuit, sed principio carent? M A R C. Per se extiterunt, ac principio carent. A. Infinita ne sunt principia duo, an finita? M A R C. Infinita. A. In omnem igitur partem & malus pertinet, & bonus. Quod enim infinitum & interminatum est, ubique uidetur esse. M A R C. Ubique est & bonum & malum. A. Copulata ergo sunt, alterumque ab altero contingitur. M. Nec connexa sunt, nec alterum ab altero tangitur. A. Quod igitur ab aliquo disiungitur & abest, id ubique non est. Qui ergo possunt res duæ ex infinitis partibus constare, quæ inter se sint separatae? Quæ enim alia ab aliis secreta disiunctaque sunt, ea necessario in fine reperiuntur. Quod autem finem habet, principium etiam habebit. Quod porro principium habet, terminum quoque habet. Neq; ergo principio, neque termino carere existimabitur. Necesse est uero locum qui continet, maiorem esse iis quæ continentur. E. Si disiuncta sunt inter se duo principia, necesse est Deum in parte esse dicere. Ex partibus autem Deum constare, atque terminum habere, nemo qui quidem mentis sit suæ, opinabitur. Quod si duo principia per se alterum per alterum progredi uelint, quorum unum, bonum sit, alterum, malum: necessario & bonus mali, & malus boni erit particeps. M A R C. Suam quisque uim habet. A. Et si unusquisque uim suam obtinet, tamen par est unumquemque sui creationem habere. Vtrius ergo ais esse homines, boni ne an mali? E. Quomodo bo-

nus

nus ea quæ mali sunt, complexus est, cum principia duo pares uires habeant? M A R C. Videns bonus fore ut homines cõdemnarentur à malo, cū uenisset, à cõdemnatione liberauit: ingrati autem animi uitium remissionemque peccatorum condonauit. E. Vtri tandem homines peccauerāt? M. Malo. E. Quisnam aniles sermones tuos feret? Qui suo Domino peccauerunt, ii ne ab alio peccatorum ueniam consequi possunt? A. Cur eorum unum malum, alterum bonum dicitis? uerbis ne solis contenti, an re ipsa, unus, bonus, alter, malus uidetur? M. Rebus ipsis sunt malus & bonus. A. Quomodo? M. Quia bonus salutem dat: malus condemnat. A. Ex eone quod salutem det, bonus dicitur? M. Certe. Boni enim est seruare. A. Causa igitur huius bonitatis erit malus. M. Quonam modo? A. Quia nisi opificis homines peccassent, eius nunquam bonitas perspecta esset: ut si nemo esset peccator, Deus nunquam bonus appellatus fuisset: causaque eius bonitatis peccatorum extitit condemnatio. Alio autem etiam modo non fuisse ab initio bonus intelligitur, si eum bonum dicis ex eo quod seruet. M. Semper est bonus. A. Quando salutis hominum causa descendit? M. Quæ admodum scriptum est in Euangelio, Tiberio imperante, cum Pilatus prætor esset. A. Posteaquam hominem opifex finxisset, sexies millesimo anno descendit? Qui ergo tandiu neminem seruauit, quomodo bonus erat? M. Semper bonus fuit. E. Dixisti ex eo bonum illum dici, quod det salutem: à te autem concessum est, cum descendisse imperatore Tiberio Cæsare. Perspicuum est igitur eum, ex quo tempore salutem dedit, ex eo etiam cœpisse bonum dici. A. Si ex eo quod seruat, bonus dicitur, necessario etiam opifex bonus intelligendus est. Seruat enim multos etiam ille, ut lex promittit & prophetæ. Seruat igitur uterque eodem modo: sed unus malus, alter bonus uobis uidetur. M A R C. Bonus, bonus est in omnia. Opifex autem eos qui ipsi obediant, seruaturum se esse pollicetur. A. Bonus omnes ne seruat & parricidas, & adulteros, an eos modò qui ipsi credunt? M. Eos seruat, qui ad ipsum confugiunt. E. Si uterque eos qui ipsis obtemperant, seruat, eos autem qui non credunt, repudiat, quænam boni est dissimilitudo & differentia? Inuenitur enim utriusque par & similis uoluntas. M. Bonus eos qui ipsi crediderint conseruat, non tamen condemnat eos qui sibi nō crediderunt. Opifex autem cum eos qui ipsi crediderunt seruet, peccatores & iudicat & punit. A. Bonus ergo, ut ais, iudicat neminem. M. Non. A. Si bonum iudicare docuero, credis ne unum Deum esse, non alium esse? M. Non doces. A. Apostolò ne credis? M. Apostolico meo fidem habeo. A. Habeo Apostolicū tuum, ac recito, quod tale est, Iudicabit Deus occulta hominum secundum Euangelium meum per Iesum Christum. M. Cum iudicij nomen dixit, bonorum atque malorum declarat, & mercedem quæ eis tribuitur pro dignitate: cum autem condemnationem, malorū scilicet ac impiorum intelligit: iudiciūque id, quod ex Euāgelio per Iesum Christum fit, quo etiam occulta hominum redarguentur pro dignitate, & iustitiæ & iniustitiæ remunerationem tribuet. A. Audi eundem Apo-

stolum, qui hæc scribit, Ego enim ut absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui ut præsens eum qui sic operatus est, in nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis uobis, & meo spiritu cum uirtute Domini nostri Iesu Christi, tradere huiusmodi Satanæ in interitum. Et rursus ait, Qui conturbat uos, portabit iudicium. A quo is qui perturbat Ecclesiam, portabit iudicium, responde, à bono, an à malo feret iudicium? Si à malo, Christus mali esse ostenditur, & Apostolus. Sin à bono, perspicuum est bonum esse iudicem. Vbi ergo ponimus scripturam, quæ ait, Quæ enim seminauerit homo, hæc & metet? Et rursus, Vnus quidem iudicat diem inter diem: alius autem omnem diem. Vbi etiam uox illa seruatoris, Qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis? Et, Quicumque negauerit me coram hominibus, negabo eum coram patre meo qui est in cœlis. Et illud, Non ueni, inquit, mittere pacem, sed ignem. Et illud, Væ uobis Scribæ. Et rursus Apostolus, Siquidem, inquit, iustum est apud Dominum reddere iis qui tribulant uos, tribulationem, & uobis qui tribulamini, remissionem. Quis igitur sit, qui, ut ita dicā, tribulationem reddat, responde. M. Malus. E. Malus si reddit tribulationem, perspicuum est etiam eum remissionem ante tribulationem. Cum ergo à Deo tribulationem & remissionem accipiamus, quid alio Deo opus est nobis? Planè demonstratum est, Deum esse iudicem, atque unum esse: superuacaneæque sunt fabulæ ac minus necessariae. M E G. Primus ego hoc uerbum Apostoli planius docebo, Siquidem, inquit, iustum est apud Deum reddere iis qui tribulant uos, tribulationem, & uobis qui tribulamini, remissionem. Meminisse enim debes, me tria principia posuisse, bonum, medium, & malum. Medium quidem cum bono obtemperauit, dat remissionem: cū autem malo morem gessit, tribulationē affert. A. Minister igitur est medius mali & boni, neque ullam in se libertatem potestatemque habet, cum sit utrique subiectus. Verisimile est autem, nihil agere pro sua affectione, sed omnia quæ bonus ac malus uelit. Cedo cuius uoluntate medius homines effecerit. M E G. Hic sua uolūtate homines finxit. Pœnitet, inquit, me, quòd feci hominem. Eum igitur pœnituit fecisse improbos, eosque & condemnare uoluit, & perdere. Bonus igitur passus non est, sed generis hominum misertus est. E. Non est boni, non sinere mala tolli. Ea autem cum opifex de medio tollere institueret, bonus eorum quæ mala sunt, misertus est. Multo enim melior est is qui mala esse non uult, eo qui eadem uult & conseruare & seruare. Marc. Bonus cum homines qui mali erant, improbo eripuisset, mutauit, fecitque bonos eos, qui ipsi credunt. A. Quoniam dixisti, bonū cum eripuisset, mutasse homines in bonitatem, dic cur bonus animo & corpori salutem datum uenerit, aut animo soli. M E G. Animo soli. A. Animus boni ne est, an opificis? M E G. Animus est opificis flatus. Cum igitur animum effecisset, eum malum & rebellem uidit, eumque abiecit. Malus autem, qui abiectum animaduertisset, ad se reuocauit. Bonusque pro sua misericordia eum malo eripuit. A. Bonus cum animum improbo ademisset, eum ne opifici dedit, an sibi retinuit? E. O magnam bonitatem, aut potius impietatem.

impietatem. Accepit, inquit, à malo, ut opificem suo flatu priuaret. A. Doceat, quomodo proiecerit, condemnarique animum opifex. M E G. Cum comedit ex ligno quo ne uesceretur, uetuerat: tum denique in condemnationem, & interitum incidit. A. Recita, quâ animum condemnauerit. M E G. Recita ea, quæ in Genesi scripta sunt. A. Recito opificis sententiâ quo loco demonstrabitur, utrum condemnatum sit, corpus ne, an animus. Dicit enim hoc modo, Quia audisti uxorem tuam, & comedisti ex ligno, ex quo solo præcepi ne comederes, maledicta terra in operibus tuis: in laboribus comedes eam omnibus diebus uitæ tuæ: spinas & tribulos proferet tibi, & comedes fœnum agri: in sudore uultus tui uesceris pane tuo, donec reuertaris in terram ex qua sumptus es, quoniam terra es, & in terram ibis. Hæc utrum condemnationis animi est sententia, an corporis? E. Sententia, corporis condemnationem, non animi, declarat. Ait enim, Donec reuertaris in terram, ex qua sumptus es, quoniam terra es, & in terram ibis. A. Quod opifex condemnauit, id, inquit, bonus seruauit. M E G. Ei male precatus est. quid est igitur, quamobrem nō condemnauerit? A. Nō homini male precatus est, sed terræ. Ait enim hoc modo, Maledicta terra in operibus tuis. M E G. Homo igitur non est ex terra. E. Paulò antè dicebas, animum partem & flatum opificis esse. Nunc quasi oblitus, ex terra eum sumptum esse dicis. A. Num igitur bonus animi qui condemnatus non erat, seruandi causa uenit? E. Si corpus condemnatum est, neque id, eorum ratione & sententia, est, quod seruatur, sed flatus eius qui condemnauit, id est, ut aiunt, animus: perspicuum est, Deum seruasse id quod erat, & illius pars erat, ei autem qui condemnatus est, & ex terra constabat, non profuisse. M A R C. Hæc contra Megethium præclare dicta uidentur, sed contra decretum nostrum ratio nihil concludit. Nos enim nec corpus, nec animum dicimus, sed spiritum, quemadmodum ait Apostolus, Tradidi huiusmodi in interitum carnis, ut spiritus saluetur. A. Est ne opificis spiritus quem homo habuit, an boni? M A R C. Boni. A. Bonus ergo & opifex cōmuni consilio & cōsensu, hominē effecerūt. M A R C. Quomodo? A. Dixisti ne animum opificis esse & corpus, spiritū autem boni, an non? M A R C. Opifex cum hominem effecit, & ei inspirauit, eum absolvere non potuit. Cum autem bonus è cœlo uidisset uersari id quod fictum erat, & * ex spiritu suo misit, hominēq; protulit. Hunc igitur spiritum nos seruare dicimus. A. Omnes ne homines ex hoc spiritu habent, an ij qui boni auctoritatem sequuti sunt? M A R C. In gratiarum actione uenit. A. Cur ergo eum dicebas salutis hominis causa descendisse? non iam igitur seruatum hominem uenit, sed spiritum suum. Salutem ergo boni spiritus desyderat. O insignem impudentiam. Boni spiritus cum homine ab opifice condemnatus est. M E G. Non. A. Quod ergo condemnatum non est, eius seruandi causa uenit. E. Aut enim unâ cum homine condemnatus est boni spiritus, qui missus est, meliùsque est opifici qui potentior sit, parere (qui enim potuit boni spiritum condemnare, quid est quamobrem non is maiore ratione condemna-

turus sit homines, qui effecti sunt ab eo, quod non ipsius dicto audiētes fuerint?) aut non condemnatus est spiritus, & superuacaneū est eum salutis hominum causa uenisse dicere. M E G. Bonus cum animum condemnatū animaduertisset, pro sua misericordia uenit. Opifex autem ei insidias uoluit facere. Itaque eum in crucem tollendum censuit. A. Morī ne ipse salutis hominum causa uoluit, an ab alio coactus est? M E G. Opifex cum bonū legem suam abrogare cerneret, ei insidias fecit, quod minimè intelligeret, boni mortem saluti hominum fuisse. A. Morī ne salutis hominum causa ipse uoluit, an ab alio ei imposita est necessitas? M E G. Voluit ipse. Nō enim ei à morte facta est iniuria. A. Non igitur iam ei opifex insidias fecit. E. Quis adeò stultè dicet insidias ei factas esse iis in rebus, quas ipse ferre uoluit? Si enim ipse mortem elegit, superuacaneum est insidias dicere. Si uerò opifex eum coëgit, ipse salutis hominū auctor est, nō bonus. M A R C. Nos scripturis docemus, Christum qui uenit, opificis non esse, sed boni. Et enim legem opificis sustulit atque dissoluit. A. Quibus scripturis hæc docturum te esse profiteris? M A R C. Euangelij Apostolīq; testimoniis. Neque enim Iudaicis uerbis fidem habeo, propterea q̄ alterius Dei sunt. A. Si Euāgelij Apostolīq; testimoniis docuero, desinēs ne maledicere? M A R C. Neque enim legi pareo, neque prophetis. A. Vtrum Euangelio, nec ne? M A R C. Ei credo. A. Profero atque doceo eum qui legem & prophetas non probet, ne Euangelium quidem approbare. Ait autē Christus hoc modo, Homo quidam erat diues: & induebatur purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide: mendicus autem quidam Lazarus nomine iacebat ad ianuam ulceribus plenus, & cupiebat saturari iis quæ cadebant de mensa diuitis: sed & canes uenientes lingeabant ulcera eius. Factum est autem, ut moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in sinum Abraham. Mortuus est autem & diues, & sepultus est in inferno. Attollens igitur oculos cum esset in tormentis, uidit Abraham à longe & Lazarum in sinu eius: & ipse clamās dixit, Pater Abraham, miserere mei, & mitte Lazarum, ut intingat extremū digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma. Abraham autem dixit. Fili, recordare, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur, tu uerò cruciaris. Et in his omnibus inter nos & uos chaos magnum firmatum est: ut ij qui uolunt, ad uos transire non possint, nec inde huc transmeare. Rogo ergo te, pater, ut mittas eum in domum patris mei (habeo enim quinque fratres meos) ut testetur illis, ne & ipsi ueniant in hunc locum tormentorum. Dicit ei, Habent Mosem & prophetas: audiant illos. Ille autem dixit, Non pater mi: sed si quis ad eos ex mortuis ierit, credent. Ille autem dixit, Si Mosem & prophetas non audiant, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credēt ei. Quis ergo excitatus à mortuis, ea quæ euenient in iudicio docuit, nisi solus Christus? Omnes igitur, qui Mosem aut prophetas non approbauerant, ne eum quidem approbauerunt, qui à mortuis excitatus est. M A R C. Apud inferos Abraham esse dixit, non in regno cœlorum. A. Recita, ut intelligas eum non apud inferos

inferos

infernus Abraham esse dicere. M A R C. Ex eorum colloquio & sermone, simul eos esse intelligimus. A. Colloquium commune audisti, chaos autem magnum quod dicebatur, non audisti? Quod enim interiectum est inter cœlum & terram, chaos appellat. M A R C. Fieri ne potest, ut aliquis à terra cœlum intueatur? Fieri non potest. Erectis oculis uidere ex terra potest: aut potius ab inferis in cœlum respicere: nisi fortè perspicuum est uallem inter ipsos interiectam fuisse. A. Corporei oculi ea solum quę in proximo sunt, solent cernere: animi autem oculi procul aciem suam intendunt. atque perspicuum est, eos qui corpore hinc disiuncti sunt, se inter se animi oculis uidere. Attende enim quomodo dicat Euangelium, Eleuans oculos suos in cœlū, quod naturæ uis possit tollere, non in terram. E. Christus, ut mihi uidetur, iustorum iniustorumque dissimilitudinem ac differentiam docens, hoc loco proponit pauperem & diuitem. Quid enim erit aliud regnum cœlorū, nisi uidelicet, bonum? aut quid aliud gehenna erit atque condemnatio, nisi malum? quemadmodum in Euangelio recitatum est, Fili, inquit, recordare quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic cōsolatur: tu uerò cruciaris. Planè autem eos etiam, qui Mosi & prophetis non credunt, ne sibi quidem qui à mortuis excitatus est, credere pronunciauit. M A R C. Nos legem & prophetas non recipimus. Neque enim sunt nostri Dei. Euāgelium autem & Apostolum recipimus & approbamus. A. Quēnam Apostolū? Multos enim Apostolos Christus habuit. M A R C. Paulum. A. Vnde nosti Paulum esse Apostolum? Si enim in Euāgelio eius nomen scriptum habes, doce. Si nullo in loco illud scriptum habes, unde eum Apostolū esse didicisti? M A R C. Ipse de se scribit his uerbis, Paulus Apostolus Iesu Christi. A. Nemo sibi testimonium dicens, dignus est cui credatur. Paulus enim ipse ait, eum qui se commendat, probatum non esse. Nec quisquam alius sibi testimonium dedit, nec Euangelium. Vnde igitur hic Apostolus? M A R C. Vos unde eum nostis Apostolum? Neque enim in Euangelio scriptum est. A. Iube recitari Acta Apostolorum, & Epistolas: tūmq̃ inuenies de eo testimonium: alicubi quidem ut uas electionis Christus eum esse professus est: alibi autem Petrus eum Apostolum scripsit, Secundum sapientiā, inquit, datam fratri meo Paulo. E. Approbatis, Marce, Acta Apostolorum & discipulorum qui dicantur, ut uera, nec ne? M A R C. Nos præter Euangelium & Apostolum nihil recipimus. E. Acta & Epistolę quorum sunt Apostolorum? Memoria enim teneo in Euangelio duodecim esse ac duos & septuaginta. A. Quorum in Euāgelio scripta sunt nomina, eorum etiam & Acta sunt & Epistolę & Euāgelia. Ac si placet, recito quemadmodum Euangelij nunciandi causa missi sint. E. Recita. A. Recito ex Euangelio: Conuocatis autem duodecim, dedit eis uirtutem & potestatem, super omnia dæmonia, & ut morbos curarēt: & misit eos prædicare regnum Dei, & curare. Et paulò post subiiciens ait, Egressi autem ambulabant per ciuitates & uicos, euangelizantes & curantes ubique. E. Quomodo, Marce, eos qui à Christo Euangelij nunciandi prædicandique causa missi sunt,

non recipitis? cuius autem rationes non profertis, recipitis? ac Matthæum quidem & Ioannem, quorum nomina literis mandata sunt, cōtemnitis, quos etiam Christus prædicandi nunciandique Euangelij causa misit: Paulum autem, cuius demonstrationem probationemque nullam habetis, probatis? Quidni etiam ridiculum sit? Hoc mihi uelim respondeas, utrum prædicauerint, Euangeliumque nunciauerint, nec ne. **M A R C.** Prædicauerunt. **E.** Prædicauerunt ne ita, ut aliquid scriptum reliquerint, an nihil? **M A R C.** Nihil. **E.** Valde stultum est. eos qui prædicatum, Euangeliumque nunciatum missi sunt, prædicasse dicis: Paulum autem qui non est missus, scripto docuisse dicis. Verisimile est ergo eos illis qui tum solum audiebant, salutem nunciassse: iis autem qui illos consequuti sunt, nullam intelligentiam suppeditauisse. Quæ enim sine scripto dicuntur, paulò post desinunt, quòd probationem non habeant. **A.** Sed quomodo Christum Dei filium esse sciant, respondeat. Si enim & legem, & prophetas qui antea prædicabant, recipiunt, bene se res habeat: illi enim prædicebant, fore, ut uerbum Dei homo fieret, atque in crucem tolleretur, generique hominum salutem daret. Sin autem eos qui prædicebant & informabant, non probant, unde scire possunt Christum Iesum esse Dei filium? **E.** Vnde cum Dei filium esse cognouistis? **M A R C.** Ex Euangelio & Apostolo. **A.** Atqui in Euangelio non Dei filium, sed hominis filium esse profitetur. **M A R C.** In Euangelio ait Christus, Quem dicunt homines esse filium hominis? Dicunt discipuli, Ioannem Baptistam: alij Eliam: alij autem quòd propheta aliquis ueterum surrexit. Dixit autem eis, Vos autem quem me esse dicitis? Respondens autem Petrus dixit, Christum. **A.** Petrus qui Iudæus esset, legemque didicisset, cum Christum qui à lege atque prophetis prædicebatur, expectaret, eum Christum, quem antea audiuerat, esse dixit. **E.** Petrus non ut imponens ei nomen hoc, neque ut peregrinum, sed ut id quod iam antea audiuerat, eum Christum esse profitetur. Hoc autem ex te uolo quærere, Petrus ne Euangelium scripserit? Quomodo igitur eos sine scripto docuisse dixisti? **M A R C.** Non Petrus scripsit Euangelium, sed Christus. **E.** Falsum est ergo id quod in Euangelio recitatur, illum duodecim Euangelium nunciatum misisse. Aliter autem nec probationem rationemque habuisti, qua doceres Paulum fuisse Apostolum, aut Christum Dei filium esse dico. Quid est enim, quamobrem uerba quæ Adamantius fecit, non uera sint? Ea enim, quæ olim promissa erant, & antequam fierent, prædicabantur ac credebantur, erant in expectatione. **A.** Ait peregrinum esse Christum, neque eum unquam à quoquam esse cognitum. At Christus non ita est. Non is est, inquit, qui à prophetis prædictus est, sed qui incognitus est omnibus. Necesse est igitur, primum diligenter accuratèque considerare, cui credere, atque ita probare ea quæ ab eo proposita sunt, debeamus. Nam neque, ut aiunt, à quoquam qui perfecte eos docuerit, ea quæ illius sunt, testimonium dicitur: neque ipse de se dicens cum ignotus sit, dignus erat cui crederetur: quemadmodum idem ait, Si ego de me ipso testimonium perhibeo, testimonium meum non est uerum. Non enim temere

cuiquam

cuiquam de se prædicanti, omnino credendum est: quandoquidem cuius idem facienti licebit credere. Euangelium autem existimetur uerbū ignotum, quod nunquam expectatum sit, eorum ratione & sententia nunciare: quomodo ait à Christo scriptum esse Euangelium? Neque enim quasi de se, qui Euangelium scripsit, significaret, significat Iesum Christum quem prædicat: neque is scripsit de se cum didicerit, hunc prædicat, qui eorum ratione peregrinus est. Nullo enim in loco eorū hoc inueniri potest, seruatorē docuisse quempiam, Christum se non esse nisi peregrinum. **M A R C.** Christus & Paulus si ab opifice missi essent, nunquam legem & prophetas abrogassent. **A.** Doceat Christum atque Apostolum legem dissoluere. Tollit supplicium, euertit dissoluitque iudicium. Si ergo nemo iam iudicandus est, quid necesse est opificem effugere? cum nemo sit qui iudicet, nemo qui pœnam minetur. Quibus sublati, quis iam locus huic sententiæ, Væ illi, per quem scandalum uenit, relinquitur? aut illi, Qui conturbat uos, portabit iudicium, quicumque sit ille? **M A R C.** Res eius euertit. **A.** Perspicuum est igitur, eum contraria iis uelle, quæ fieri iussa sunt. Atqui contrariū est huic, Non mœchaberis, mœchari: &, Non occides, occidere: eodēque modo furari & non furari sunt contraria. Verisimile est igitur, eum etiam reliqua præcepta sustulisse. Quonam ergo pacto Christus legem sustulerit, doceat. In lege enim scriptum est, Non mœchaberis, Non falsum testimonium dices, & quæ sequuntur. Doceat igitur quodnam horum sustulerit. Quē tandem mœchari iussit, qui quidem etiam solum aspectum qui ad libidinē referatur, ut stuprum uetuerit? Cui ut cædem faceret imperauit, qui dixit nefario scelestoque homini nō esse resistendum? Quem furari docuit Seruator, ut contrā atque is qui legem tulit faceret? Hæc enim Seruatoris præcepta nō peregrina sunt, sed legis ac prophetarum. Ait enim Seruator. Ego autem dico uobis, nō resistere aduersario, cum uetus scriptura dicat, Dicite iis qui uos oderunt & detestantur, Fratres nostri estis. Cum rursus lex dicat, Nō furtum facias, Seruator dicebat, Vende tua bona, & da pauperibus. Dare autem pauperibus, non est nouum & peregrinum institutum, sed quod uetus testamētum præscripsit: Ne desistas, inquit, benefacere pauperi, quando manus tua prodesse potest. Et illud, Diligite inimicos uestros, quod à Seruatore dictū est, non est peregrinum & nouum, sed à prophetis in præceptis relictum. Si esurit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potū da illi. Sed quid attinet sermonem protrahere? Cum igitur perspicuum sit Seruatorē legis perficiendæ causa uenisse, eum isti abrogasse dicunt. **M A R C.** Hoc Iudaiistæ scripserunt, Non ueni soluere legem, sed adimplere: non autem ita Christus dixit: Ait enim, Non ueni adimplere legem, sed soluere. **A.** Est etiam hoc uestre audaciæ, ut cætera, hoc quoque mutare. Sed enim Apostolus aduētū suo & auctoritate ineptias uestras refellat. **M A R C.** Aperte planēque ait Seruator, Mandatum nouum do uobis: nouum ueteri non est par ac simile. Ait enim rursus Seruator, Mittunt uinum nouum in utres nouos, & utrumque seruat. Nouum non est ueteris expletio. Rursus enim Seruator ait, Nemo im-

mittit immiffuram panni rudis uestimēto ueteri. Non est legis expletio nec Christus, nec Apostolus. A. Vide optime Eutropi iudex, ut ea quæ rectè distincta sunt, male uerba obseruans proferat. Iube recitari Euangeliū: tūmq̃ quod præceptum nouum Seruator præscribat, intelligetur. E. Recite-
 tur. A. Recitabo: Mandatum nouum, inquit, do uobis, ut diligatis inuicē, sicut dilexi uos. E. Non est dubium quin charitatem nouum præceptum esse statuerit. A. Nouum, non etiam peregrinū est ueteris quod antea ex-
 tabat. M A R C. Vetus lex est opificis: noua autem boni. Nemo enim, in-
 quit, immittit à panno rudi uestimento nouo. A. Quomodo nouus erit pannus à ueteri ueste peregrinus, cum ex una eademq̃ue essentia ouium na-
 tura deinceps lanas texant? quinetiam ars quæ lanas conficit, una atque eadē
 ueteres nouasq̃ue conficiat? Vinum etiam ex eadem uite & uetus & nouum
 profertur. Sed ut planius doceam, nihil peregrinum & alienum præcepisse
 Seruatorem, cum ait, Mandatum nouum do uobis, ut diligatis inuicem,
 recito ea quæ in lege distincta sunt: Diliges, inquit, Dominum Deum ex to-
 ta mente tua: & secundo, Proximum tuum, sicut teipsum. M A R C. Quo-
 modo igitur ait Apostolus, Si qua in Christo noua creatura, uetera transie-
 runt: ecce facta sunt omnia noua. A. Doce quam creaturam nouam effece-
 rit, aut quodnam cœlum nouum, aut quam terram nouā, uel quem nouum
 hominem. An non intelligis, eadem essentia extāte, uetera quæ renouata sint,
 appellari noua? E. Noua à ueteribus non peregrina sunt materia, neq; alie-
 na: ut si quis uelit uas quod uetustate attritum sit refingere, ac rursus adhibi-
 ta arte, restituere, nouūque facere argentum, is peregrinum alienūque
 nouum materia à ueteri esse non dicet. Et quam uisus es alienam nouāque
 rationem afferre, ea scripta in lege reperietur. Stultūque est, peregrinum
 Deum dicere, & qui peregrina instituta decernat. A. Planius te Paulus do-
 cebit, plenitudinem legis esse in charitate. Ac si uis, recito eius circūscriptio-
 nem & sententiā, qui ita scribit: Illud enim, Non occides, Non mœchaberis,
 inquit, Nō furaberis, & si quod aliud mandatum, instauratur in hoc uerbo,
 Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi malum non ope-
 ratur. Plenitudo ergo legis est dilectio. M A R C. Instaurari declarat supe-
 rioris abrogationem. E. Audiui Apostolū, qui ait legis expletionē. Si enim
 id quod deest, expletur, nō iam id quod accedit, alienum est & abhorrens ab
 eo quod expletur: quinetiam si comparetur etiam id quod instauratur, non
 erit à priore alienum. A. Planius hoc tibi Seruator persuadebit in Euange-
 lio: Cum ad eum quidam adiisset, atque ab eo quæsiuisset, Magister bone,
 quid faciens uitam æternam possidebo? Respondit ipse, Quid me bonum
 dicis? Nemo est bonus, nisi unus, Deus. Ille autem dixit, Præcepta nosti: Non
 occides, Non mœchaberis, Non furtum facies, Non falsum testimonium di-
 ces, Honora patrem tuum, & matrē tuam. Et dixit, Hæc omnia seruauī à iu-
 uentute. Cum hæc audisset Iesus, dixit ei, Vnum tibi deest: Omnia quæcun-
 que habes uende, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cœlo. E. Vi-
 des, Marce, omnes auditores in admirabilibus renunciationibus expressos. Is
 qui, ut

qui, ut dixisti, legis abrogandę causa uenit, peregrinąque instituta inducebat, dixisset, Adhuc tibi deest, ut in cęlo thesaurum feras. Itaque illud quod dixit unum, planę cęterorum expletionem cumulųque esse pronunciauit. Valde enim etiam Apostolus huic uerbo consonat, cū unum multorum cumulum exposuit charitatem. A. Legem Apostolus primam Euangelij figuram & exemplar fatetur, cum ait, Hęc autem in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad correctionem nostram. De illis autem ita loquitur, in quibus Deus seculi huius excęcauit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio. Vide ut malum dicat Deum huius seculi, eum qui non faciat, ut lumen luceat. A. Quādo occupatus animus a malis obtinetur, uix renouari uult. Quę enim apud Apostolū recte posita sunt, ea malę intelligere conantur. Non enim Apostolus hęc ait, quod uelit aliū Deum ostendere, sed de perfidis. Verba autem illa per hyperbaton posita, nostra intelligentia ita se habere intelligitur. Si autem ueritati uis attendere, audi: Sic enim Apostolus intelligitur dicere, In quibus, inquit, Deus infidelium seculi huius excęcauit mentes, siue sensa. Homines enim qui Deo non credunt, occęcantur, ut ne etiam intelligentes contemnant, Seruus enim, inquit, qui scit, & nō fecerit, uapulabit multis: Qui autem non nouit, fecit autem digna plagis, uapulabit paucis. Parcens igitur Deus cęcam reddit mentem perfidorum: atque ut bonus hoc etiam ait, Nisi credideritis, non intelligetis. Quod si studio uincendi disputas, audi hoc etiam a Christo factum esse. M A R C. Est ne boni Dei occęcare? A. Opifex quidem eos, qui ad ipsum sine fide accedunt, excęcat. Christus autem, quem opifice meliorę esse dicis, audi quemadmodum eos qui ipsi non credūt, deiici iubet in tenebras exteriores, ubi est fletus & stridor dentium: Quemadmodum etiam Apostolus, qui est boni Dei, tradit homines Satanę, dicens, Tradidi huiusmodi Satanę in interitum. Quid ergo melius est, excęcari eos qui Deo non credunt, an in tenebras detrudi, an tradi Satanę? E. Is qui cęcus efficitur, unius tantum membri breue malum & morbum perfert, cū reliqua salua & integra maneāt. Qui autem detruditur in tenebras exteriores, ubi fletus est stridorque dentium, & qui Satanę traditur, omnium simul membrorum iacturam faciunt: pręstat igitur unius tantum membri iacturam facere, quā totum corpus pœnis dedat. A. Audi Seruatorem in Euangelio dicentē, Si dexter oculus tuus scādalizat te, erue eum, & proiice abs te. Bonū enim est tibi, ut pereat unum membrorum tuorum, quā totum corpus tuum mittatur in gehennam ignis.

EVTROPIVS SVRGENS VT IVDIX, OMNIBVS QVI AVDIEBANT DIXIT,

Megethium quidem & Marcum, eosque qui idem quod illi sentiūt, stultos esse statuo: multo enim uerisimiliores sunt Gręcorum de harum rerum argumento & materia tragędię. Megethius enim qui tria principia esse statuit, bonum, iustum, malum, nominibus tantum usus errauit. Rerū enim quę quæruntur, malus quę dicebat, iusto iustior fuisse inuentus est: quęque iustum dicebat, pronuntiatus est bono esse pręstantior. Marcus autem, qui duo principia posuit, bonum principium, & malum, cum ratio exqui-

reretur, malum principium, bono melius locupletiusque esse censuit. Ac mihi uidetur rectè pronuntiatus esse is, qui ab Adamantio expositus est, unus Deus, creator & opifex rerum omnium, qui uerbū habet operans, sanctūque spiritum, qui omnia tenet, cui nihil resistit, cuius uolūtatī nihil resistit, cui iure Catholica Ecclesia adiungitur, quæ recti decreti & instituti partes tuetur: cuius utinam gregi annumerer, ita existimans ac sentiens. **M A R I N V S B A R D I A N I S T A N V S.** Me qui paucis exerceri cupio, rectique decreti defensor sum, æquis animis audite. **E V T R O P.** Dic ergo. **M A R.** Sæpe rudiores, & qui scripturas non intelligunt, alioqui ea quæ scripta sunt, uolunt intelligere: id quod non est consentaneum. Itaque institui, Eutropio iudice, utrum nos an uos, rectè scripturas intelligamus docere. **A.** Statue primū, quodnam decretum defendas: fidemque expone, quomodocunque sentias, ut ita demum instituatur disputatio. Si quis enim uelit ueritatis, non contentionis studio disputare de diuinis decretis, planissimam facilimamque ueritatem inueniet. Quod uerò decretum est, quod te uerissimum statuere dicis, expone, ut probatus ab utrisque sermo, pulchrior existat, quemadmodum aurum ab igne comprobatum & elaboratum. **M A R.** Absurdū statuo esse, id quod uos dicitis, malū à Deo factū esse (Deus enim causa non est malorū) & Dei uerbū carnē hominis assumpsisse: atq; eā carnē, qua colligati sumus, esse excitatā. Iure enim ac meritò corpus, onus, sepulchrum, atque uinculum appellatum est, quòd propter peccatum animus in huius corporis custodia conclusus sit, quemadmodum Christi Apostolus Paulus clamat, rogātque ut à corpore liberetur, his uerbis: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Hæc sunt tria, quæ quæro. **E.** Primū expone quid de fide in Deum sentias: deinde hæc quærentur. **M A R.** Deum ego quoque unum esse, ut etiam tu, sentio: fideique prima rudimenta puto, unum Deum esse sentire. Tria autem sunt, in quibus nō idem sentimus, quod Catholica Ecclesia. **E.** Quænam ea sunt. **M A R.** Diabolum à Deo creatum esse non dicimus: Christūque ex muliere natū esse negamus, & corpus excitari. **A.** Necesse est ex quo initium fecisti, ex eo ordiri. Afferre rationem nobis uis, quasi dicamus malum creatum esse à Deo? Hoc enim unum malum esse statuimus, bonis priuari & carere. **M.** Quid est, quamobrem non sit malum in rerum natura, cum & serpentem ab initio scriptura pposuisse ac suggessisse dicat, & diabolus semper in scripturis dictus sit & Satan, & malus, & mali effector? Cur ergo malum nihilum esse dicis? **A.** Cedo quid sit malum. **M.** Cædes, tibi ne malum uidetur esse? **A.** Tua definitio quàm optimam cædē esse declarat. **M.** Quomodo? **A.** Dixisti corpus animi esse uinculum & carcerem, eiūque rei testē Paulum protulisti, qui ait, Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Atqui cædes, quem malum esse dicebas, discessus est animi à corpore. Perspicuum est igitur cædem bonum esse, quæ à custodia corporis animum liberet: atque tua ratione & sententia bona est cædes, quæ animum uinctum ab hoste liberet. **M.** Ego de iis quæro, quæ definiui & statui.

tui.

tui. A. Noli ea quæ quæruntur, confundere. Qua de quæstione uis primum disputari? M. De diabolo. E. Vterque uestrum primum definiat & statuatur. A. Ego nihil ingenitum aliud dico nisi solum Deum: cætera autem omnia quæ sunt, genita & creata. M. Ego diabolum per se ortum existimo esse, ac per se genitum: duasque stirpes scio esse, malam & bonam. E. Duo igitur non generata dicis esse, malum ac bonum. M. Duas stirpes ac radices esse dico. A. Stirpes duas esse dixisti, quæ ortum non habent. Expone mutabiles ne sint, an immutabiles. M. Quomodo? A. Potest ne mutari mala radix, & bona fieri? M. Minime. Sic enim natura rerum tulit. E. Perspicuum est igitur, ne bonam quidem uerti posse, ac fieri malam. M. Non. Duæ enim sunt, bona & mala. A. Quoniam igitur duas stirpes immutabiles esse posuisti, expone uniuscuiusque essentia & qualitatem & actionem. M. Boni qualitas & actio lux est. Bonum est, dextrum, quod ad misericordiam propensum est, quod pium, quod iustum, & si quid aliud dignum est. Mali autem qualitas atque actio, sunt tenebræ malæ, sinistrum, quod misericordia uacat, quod impium est, quod iniustum, & si quid aliud est sinistrum. A. Sub mentem ne cadunt quæ ais, an ne sub sensum? M. Interim nobis propositum est de iis quæ sub sensum cadunt, dicere. A. Lucem boni, & tenebras mali utrum sensu percipi, an animo cerni ais? M. Interim de iis quæ uidentur. E. Ex iis quæ apparent, sunt tenebræ & lux, dies & nox. A. Simul orti uno consensu bonus & malus, lucem ne ac tenebras effecerunt? M. Non. Ait enim Apostolus, Nullus consensus luci ad tenebras, nec Christi ad Beliar. A. Quomodo igitur inter lucem & tenebras conuenit? M. Nulla de re inter illa conuenit, neque eis quicquam est inter ipsa commune. A. Circumscriptas ne ac definitas horas habent lux & tenebræ? M. Duodecim horis constat dies, totidemque nox. A. Si unius non sunt lux & tenebræ, alterum alteri non potest succedere. Aut enim consensu opificum succedunt luci tenebræ, & lux tenebris. Sed fieri non potest, ut non idem sentientibus opificibus, horum alterum alteri pareat. Quò autem illum ad absurdiores dubitationes compellam, te æquissime iudex, planius docebo. Neque enim tenebræ ipsæ patientur eos opifices duos inducere. E. Quo tandem modo? A. Si eorum ratione & sententia duodecim horas lux complecteretur, duodecimque tenebræ, unius & eiusdem Dei esse demonstrarentur. Nunc non ita est. In brumali enim conuersione, tenebræ protrahuntur, cum maior horarum sit numerus: contra in æstiuæ, lux crescit, tenebras superans. M. Aliud est lux, aliud tenebræ. E. Nisi unius eiusdemque opificis lux & tenebræ sint, quomodo fieri poterat, ut & lux tenebris, & tenebræ luci cederent? Si enim malum bono contrarium est, & bonum malo: in his autem, id est, in luce atque tenebris, discrepantia nulla reperitur: perspicuum est, unius esse opificis lucem & tenebras. A. Dixisti boni essentiam esse lucem, qualitatem autem boni dextrum. Huic uero, ingenitum ne esse, & non interire acciderint, & bonum ne malo contrarium sit, respondeat. M. Omni ex parte bonum malo est contrarium.

A. Perspicuum est contraria esse & essentia & qualitate & per accidens. Essentia quidem tenebræ luci contrariæ sunt, qualitate autem bono malum. Si uerò per accidens contraria sunt, erit id quod ortum est, ei quod ortum non habuit contrarium, atque id quod interire potest, ei quod non potest.

M. Quonam modo? E. Posuisti ortum non habere naturas & essentias duas. Simul autem cum eo quod ortum nō habuit, id quod immortale est, natum est: ac necesse est, si ortum non habuerunt essentiæ duæ, eas esse immortales, quòd ortum non habuisse dicantur. Præterea sic cōsydera, Si malū ortum non habuit, bonum non erit sine origine, quandoquidem non est malum. eadēque ratione dicimus, si malum ortum habuit natura, bonū est, non malum id quod ortu caret.

A. Essentiæ duæ interirē ne possunt, an non interire? an una non interire, altera interire potest? M E G. Interire nō possunt naturæ duæ.

A. Audiens tu quidem quiescere ac tacere debebas, cum antea iam disputatæ tractatæque sint superiores quæstiones.

M E G. In hoc idem quod Marinus, sentio. E. Conceditis ortum non habuisse, nec interire posse naturas duas. Necesse est etiam eiusdem essentiæ esse easdem ac similes: quod fieri non potest.

A. Sūnt ne duæ naturæ pari potestate ac robore præditæ? M E G. Non sunt eiusdem uirtutis & potestatis. Deus prohibeat Ait enim Christus in Euangelio, Nemo potest in domum mali ingredi, eiúsque arma diripere, nisi prius fortiorem uinxerit. Declarat igitur se qui fortis esset, uinxisse diabolum, eiúsque arma sumpsisse: quibus quidem uerbis planè demonstraui Christus, nos à se ex diaboli potestate esse liberatos.

A. Si tantum dixisset, mali, non arma mali, potuisset aliquid dicere. Nunc ait, arma mali, docens eum illis usum esse, non illius ea fuisse, nec effectione, nec creatione: sed usurpatione uim alieno attulisse. Horum porrò testis est Paulus, qui ait, Sicut exhibuistis membra uestra seruire iniquitatis ad iniquitatem: sic exhibete membra uestra Deo seruire iustitiæ. Dixisti autem interire non posse, nec ortum habuisse malam essentiam. Si interire nō potest mali natura & essentia, frustra Christus suscipit laborem, dum mala conatur euertere, quæ euerti deleriq; non possunt. Cur ergo mortem pertulit, ut mortem, quæ non deletur, tolleret? Vtrūque enim & ortum non habuisse, & non interire dixisti. Non igitur alter alteri euerfionis causa concedet. Quamobrem enim cum malus iste tot tamque graua mala efficeret, bonus non prohibuit? Neque enim malus sua deleri permittebat, cum præsertim uterque tua ratione & sententia, ortum non habuerit, neque intereat.

E. Si enim unum principium ortum non habuisset, & habuisset alterum: rectè id quod ortum fuisset, ei quod ortum non habuit, subiecisset ac diceret, alterum quidem ualentius esse necessario, quòd & ortum non haberet, & non interiret: alterum autem, imbecillius esse, propterea quòd ortum esset, cum id quod ortum non habuisset, esset ualentius.

E. Magnam impudentiam ad disputationem affertis. Respondeat, num misceantur, alteraque in alterā ueniāt naturæ duæ.

M E G. Non miscentur, Deus isthac prohibeat.

A. Quo igitur modo bonus in res mali inuasit? aut quomodo, si

naturæ

naturæ ipse mixtæ confusæque non erant, facta est permixtio: quanquã erant contraria. Si enim mundus non est Iesu, sed mali: quomodo Iesus qui non erat Valentior, potuit uenire? Qui enim pari sunt potestate ac robore præditi, ij ne alter quidem in alterum inuadere possunt, quòd uterque ortum non habuit, nec interit. M A R. Ego Deum solum interire non posse censeo. A. Diabolus ergo interire potest. E. Si est quod ortum habuit, & quod non habuit, potest id quod ortum non est, non interire, & quod ortum est, interire. M A R. Age mihi etiam interroganti responde. A. Interroga. M A R. Est ne bonum? A. Etiam est. M A R. Est ne malum? A. Bonum dico esse essentia: Malum autem aduentitium est. Bonum, incorporeum est: malum autem sensu percipitur. Non igitur in bonum malum cadit, sed ei quod bonum est positione, propter liberum arbitrium. M A R. Quid sit natura & impositione, cupio cognoscere. A. Etsi maximè dissimulanter quæstionem uisus es ponere, tamen audi. Natura bonus est Deus; in quem malum nullum cadit. Adiunctione autem homo bonus dicitur: quemadmodum uerbum etiam Dei natura filium esse dicimus, homines autè adoptione, & adiunctione filios scriptura ambiguitate usa, nominat. Itaque in id quod natura est bonum, malum non cadit, sed in id quod est ex adiunctione, ex libero arbitrio. M A R. Sui etiam potestatis est diabolus tua ratione & sententia. Quod autem est suæ potestatis sui que iudicij, id & per se natum est, atque à se ortum. A. Ignorare uideris distinctionem eius quod omnia potest, & eius quod est suæ potestatis: Deum enim rerum omnium præpotentem esse dico: Desertorem autem atque transfugam angelum, qui Satanas dicitur, suæ potestatis esse dico, hominemque eodem modo. M A R. Suæ potestatis, liberi que arbitrij esse, & diabolum & hominem dicis. A. Angelos & homines suæ potestatis factos esse à Deo dico, non rerum omnium præpotentes. M A R. Dixisti liberum arbitrium à Deo datum esse: malum autem profectum esse à libero arbitrio. Mala igitur à Deo profecta esse demonstrantur. Hoc autem expone, an non intelligeret Deus, qui liberum arbitrium dedit, in peius uersum iri & diabolum & hominem. A. Age prudentia maior quàm Dei, homines atque angelos pares ac similes Dei, immutabilesque esse cupiebat. M A R. Quomodo immutabiles & similes Deo? A. Quia Deus est immutabilis, homo autem mutabilis: Deus immortalis, homo mortalis. Deo igitur uertis crimini, quòd alium ut seipsum non fecerit. M A R. Quo tandem modo? A. Si homo non est ita suæ potestatis, ut sit immutabilis: qui autem est immutabilis, immortalis est: immortalis uerò, Deus. Nō enim fatis erat diuinæ bonitati creari angelos & homines, sed etiam immutabiles esse, similes Deo: aliter etiam à Deo amputata fuissent egregia excellentiæque omnia. M A R. Quo tandem modo? A. Enumera Dei actiones. M A R. Bonum, iustum, ad misericordiā propensum, pius, sanctus: hæc sunt. A. Nisi esset liberum arbitrium, à Deo circūcisa essent hæc omnia. M A R. Quomodo? A. Si immutabiles sunt homines, quomodo Deus bonus declararetur, nō extantibus quæ eius bonitatem desiderarēt?

M A R. Dic planius. A. Actiones proprietatesque Dei quas exposuisti, utrum nominibus tantum sunt, an ne rebus? M A R. Re operatur, non uerbo. A. In quibus agit & operatur? M A R. In hominibus. E. Si immutabiles fuissent homines, superuacaneæ hæ actiones fuissent. Quorum enim miserturus fuit, non extantibus qui peccarent? In quosnam bonus fuisset, si non fuissent, qui eius bonitatem requirerent? A. Quid ita unam malam stirpem & radicem dicis, alteram bonam? M A R. Quia bona cōseruat, mala perdit. A. Quænam salutis hominū causa est, quæ exitij? M A R. Salutis hominū causa est Deus, exitij diabolus. A. Quomodo igitur Deū iustum esse dixisti? M A R. Nunc etiā Deū iustū esse dico. A. Est ne iudex iustus Deus, an non? M A R. Iustus est iudex Deus. A. Quæ iudicat? M A R. Iudicat diabolum, eiusque angelos, & homines qui ad ipsum cōfugiūt. A. Diabolum qua de causa iudicat? M A R. Quia homines decipit. E. Hoc iudiciū est iniquissimum. Si enim suæ potestatis, sui que iudicij est diabolus, potestque euadere bonus, & rursus malus effici, iure iudicatur, quod cum posset bonus euadere, non euaserit. Sin bonus fieri non potest, quod natura non sinat, cum sit malæ essentiae, æquum est non pati diabolum contra naturam crescere ac nasci, aut eum cum coaluerit, haud æquum est iudicari. M A R. Iudicatur, propterea quod est improbus. E. Hoc etiam iniquum est iudicium. M A R. Quonam modo? E. Num potest bonum mutari, malumque effici? M A R. Non potest. E. Quid ita? M A R. Quia ita eius natura fert. E. Ne malum quidem uerti in bonum potest. Cum ergo sint naturæ duæ immutabiles, iniuria altera ab altera iudicabitur: aut si iure malus iudicatur, iure etiam bonus iudicabitur. M A R. Bonus iudicat. E. Modo planè demonstratum est, unum esse quod ortum non habuit, alterum quod ortum est: unum quod interire nō potest, alterum quod potest: & unum quod immutabile est, alterum quod mutabile: ac iure unum iudicare, alterum iudicari. A. Dixit, iure homines iudicari à Deo: exponat igitur, nisi sint suæ potestatis, liberi que arbitrij, quonam pacto iure iudicentur. M A R. Iure iudicantur à Deo, propterea quod malo obediūt. E. Modo plane cōfessus es, hominem suæ esse potestatis. Obedere enim malo, aut bono liberi arbitrij est, non necessitatis. A. Responde ad pauca, quæ ex te quæram. M A R. Quære. A. Deum rerum omnium præpotentē necne esse censes? M A R. Rerum omnium præpotentem eum dico. A. Continet ne omnia, an continetur? M A R. Non est dubium, quin contineat, non contineatur. A. Qua ui comprehenditur & continetur cœlū, aut terra, uel mare, uel uniuersus orbis terræ: à quo comprehenditur & continetur? M A R. Non est dubium, quin à Deo. E. A Deo, bono, an malo? M A R. Ego Deum unum scio, atque eum bonum. E. Malum ergo ubi esse censes? M A R. In terra. Sic enim ait Christus, Videbam Satanam sicut fulgur cadentem de cœlo. Verisimile est igitur, Satanam etiam in terra teneri ab eo, qui etiam terram complectitur, neque euasurum esse. Accusandus est ergo bonus, qui malum continet, unum trium, aut quod concedat ei statum,

statū, aut quòd non possit eum delere, aut quòd quid sit ignoret. A. Quoniam mentionem fecisti Euangelij, atque Satanæ qui cecidit, causa est, cur pauca de his disputem, ut diuini decreti & dogmatis ueritatem intelligere possis. Seruator enim cum docere uellet, primò angelum à Deo effectum esse, qui lucis particeps erat, deinde suo arbitratu in peius uersum esse, ac cadere à statu (neque enim quisquam à casu & ruina potest cadere, sed à statu) ait, sicut fulgur, planè declarans eum lucis participem fuisse, antè quàm mutaretur & caderet. Fulgur enim luminis est receptaculum. E. Duo quæ ortum non habuerint, esse non possunt. M A R. Causa ergo mali est bonus. A. Nullum exemplum à rebus huius mundi deest, quo tractato magis id quod dicitur, intelligatur. Quando statuarius aliquis statua perfecta, argētum quod natura pulchrum est, luce allata tradiderit, si eius qui nactus est, negligentia uenenum ei acciderit, statuarius tua ratione & sententia causa & auctor existimandus est. M A R. Quomodo? E. Quia uenenum naturale non est, sed aduentitium possessoris negligentia. Sic ergo etiam Deus extra culpam est, qui nitidam & pulchram, liberam rationem angelis hominibusque tradidit. Is quidem nō est in culpa, sed ij qui nacti sunt. Non enim natura malum, sed casu & euentu esse ostenditur. D R O S E R I V S audito diu Marino eiúsque comitibus, cum eos imperitiæ cōdemnasset, Aliquādiu uolo inquit, me exercere cum Adamantio filio meo. A. Debes primū constituere atque exponere, quodnam decretum uelis defendere, ac tum denique uenire ad disputandum. D R O S. Defendo Valentini decretū, qui rectā uiam sequutus est, nobisque uerè persuadere poterat, unde diabolus, & unde mala orta essent. Ac si placet, Valentini definitionem ac decretū quod habeo, recito. E. Si ex contrario refellatur Valentini decretum, tu responderis ad ea quæ concluduntur. D. Existimo equidem decretum quod recitatum est, & à Valentino explanatum, non habiturum esse reprehensionē. Qui enim explanauit, non paruus uir fuit. Si quis autem contra disputare uelit, ego respondebo. E. Decretum Valentini recitet. * Cū ita me bene constitutum & affectū existimarem, domum me recipiebam. Postero autem die, id est, hodierno, cum uenissem, uidebam duos quosdam eiusdē generis homines, qui disceptabant inter se, mutuāque conuicia & maledicta iaciebāt: alterum rursus, qui proximo sanguinem effundere conabatur. Iam uero quidam etiam grauiora audere incipiebant. Quidam enim mortuum trahebat & lacerabat, corpūsque quod iam terra opertum erat, iterum soli ostendebat, atque ita similem imaginem contumelia uexabat, cum mortuū canibus deuorandum reliquisset. Alter autem gladium distringebat, & in similem hominem faciebat impetum. Atque hic quidem fuga sibi salutem quærere uolebat: ille autem persequendi finem minimè faciebat, neq; iram uolebat continere. Quid plura? Idem illum, impetu facto, statim gladio petiuit. Ille uerò supplex manus supplices tendebat, uestēmque dare uolebat, petebātque hoc unum, ut uita sibi salua & integra maneret. Hic autem iram nō cohibebat, neque hominis, quem sui generis esse sciebat, miserebatur: nec se

Hoc loco mutata persona, & aliquid deesse uidetur.

ipsum per illius imaginem uolebat cernere : sed feræ bestiae ritu initium prædandi deuorâdique faciebat. Corpus etiam corpori simili admouebat. Tanta enim erat incitatus iracundia. Licebâtque uidere illum quidē, cui iniuria facta erat, hunc autem qui eam inferebat, nec corpus terra tegebat: Vestem enim detrahebat. Alius prætereà accedebat qui proximi mulierē uolebat uiolare, alienas nuptias diripiens, atque ad cubile contra leges peruenire, impellens eum qui uxorem duxerat, ut germanus pater fieret. Ego qui hinc tragœdias nollem credere, ueniebā. Atq; hoc ipsum est, cur mihi uere uidebar factus esse. Credo etiam Oenomai insanam cupiditatem: nec mihi fratrum per gladij contentionem est incredibilis cupiditas. Tam grauium taliūque rerum ego cum spectator fuisset, hæc cœperā quærere, quodnam eorum dissensionis esset principium, & quisnam tam magnas grauiēque res in homines excogitasset, atque eorum unde traheretur inuētio, & quis eorundem magister esset. Nec fas erat Deum eorum effectorem audere dicere: quin ne à se quidem ortum habere & constare, nec status cōpositionē. Quomodo enim fas esset hæc de Deo cogitare? Bonus enim, etiā meliorum effector est: malum autem nullum in eo inest, nec talibus rebus delectari solet: cum & eorum originem uetet, & eos quidem, qui eis gaudēt abiiciat, eos autem qui eadem fugiāt, admittat. Quid est autem, quamobrem non absurdum sit, Deum horum esse opificem dicere, qui eadem respuat? Neque enim uellet ea non esse, si ipse primus eorum auctor esset: præsertim cum eos qui ad ipsum accedunt, sui uelit esse imitatores. Itaque mihi non consentaneum uisum est hæc ei nō affingere, aut quòd ab eo facta sint: aut si maximè patiatur fieri posse, ut ex iis quæ non sunt, aliquid fiat, quòd ipse mala effecerit. Qui enim ex nihilo ea fecit, nunquam rursus eadem ad nihilum redigeret: aut si hoc iterum necessario dicendum est, tanquā tempus aliquando esset, cum Deus malis gauderet. Nunc uerò mihi uidetur fieri non posse, ut dicatur de Deo, id quòd eius natura indignum est. Quocirca mihi uisum est simul cum ipso esse id, cui nomen est materia, ex qua efficit quæ sunt omnia, cum sapienti arte ea secreuisset, rectēq; ornasset. Ex qua etiam mala uidentur esse. Cum enim facta nō esset, figurāque careret, & immoderatè prætereà ferretur, ac Dei artem desyderaret: non ei ita inuidisset, ut semper sic ferri eam sineret, sed efficere cœpisset, atque ex iis eius quæ deterrima essent, optima uoluisset secernere. Sic ergo effecit. Quæ autem illius fœculenta erant, ea cum ad artificium minus apta essent, ut erant, quòd nihil ipso digna essent reliquit. Ex quibus mihi nunc ad homines mala influere uidentur. Sic mihi uisum est se habere, admodum, ut mihi uidetur, uerum decretū constānsque sententia, quæ à sapiente Valentino exposita est. Quod si quis uelit contrā disputare, ueniat, quoniam paratus sum omnibus respondere. A. Tu anticipata opinione deposita, clementer ac placidè ad singula quæ rogo responde. DROS. Mihi propositum est benigne & constanter disputare. Neque enim uincere male studeo, sed uerè quærere ac disputare. A. Probo uoluntatem tuam studiūque in disputando. Quòd autē

de iis

de iis quæ sunt, ita sentis, quasi ea Deus ex subiecta substratâque aliqua materia effecerit, in hoc falleris, Droseri. Etenim uerè malorum disputatio, facit, ut ita plurimi affecti sint, in eâque sint sententia. Multi enim ita ut tu, affecti sunt. Alij autem rursum Deum horû opificem censuerunt esse, quòd uereâtur, ne dent id quod substratum subiectumque sit, eiusdem esse cuius illa, diuturnitatis. Alij uerò, quòd metuant, ne concedant Deum malorum esse auctorem & effectorem, uisi sunt materiam eiusdem cuius illa sit, durationis concedere. Ac usuuenit utrisque, ut quòd Deum ueri scientia metuerent, nō rectè dixerint. Ego uero studio tuo adductus, ad disputationem de eo quod quæritur, me conferam: tantum clementer ac placidè ad singula quæ rogo, responde. Sic enim fiet, ut & tu uerum cognoscas, & ego non frustra tecum disputem. DR O S. Paratus sum sententiâ decretumq; Valentini defendere. A. Quibus rationibus docere potes, materiam eiusdem esse, cuius Deus, æternitatis? DR O S. An non in Genesi scribit Moses, Terra autem erat inuisibilis, & incompressa? E. Scriptum ne ita est, Terra erat, nec à Deo facta est? D. Si uis, recito. A. Multi homines cum dormiunt, somniant se multas res, quæ magni precij sint, nactos esse: at cū excitati sunt, nihil in manibus tenent, ex eoque inanes spes somniorum suorum esse cōperiunt. Eodem etiam modo Droserius. Iube igitur recitari mundi molitionis scripturâ: tūque cognoscas, utra, terrâ ne an materia, sit antiquior. E. Recitetur. In principio fecit Deus cœlum & terram. Terra autem erat inuisibilis, & incompressa. A. Vides sanctissime iudex, iniquas Droserij insidias, cū scriptura dicat, Deum prius effecisse cœlum & terram, ac tum fuisse. Non enim ait, In principio erat terra: sed, In principio fecit Deus cœlum & terram: & subiiciens ait, Terra autem erat inuisibilis. E. Scriptura planè docet, terrâ ac cœlum opus Dei esse. Apertè enim præposita effectione, uerbum hoc, erat, subiicit. Necesse est enim, id quod factum est, postquam factum est, esse. A. Reuertamur ad propositum. Materiâ ne uult Valentinus dicere unâ cum Deo esse, ut Deum malorū causam nō esse demonstret? DR O S. Certe uult. A. Deus ne erat ab hac materia seiunctus, an coniunctus cum ea? D. Separatus. A. Quid ergo erat interiectum inter Deū & materiam, quod eos separabat? D. Nihil. Cohærebat igitur, quòd nulla causa erat, quæ secerneret. Aliter etiam ais in parte Deum esse, neque in omnem partē pertinere posse. E. Fieri non potest, ut aliqua res ab alia disiuncta sit, non extante quod eas separet. Sit enim necesse est id quod separat, ualentius eo, quod separatur: quinetiam tertiam partem Deus tenebit. Quid ergo ais Droseri? est ne in parte Deus, non ubique? D. Non dico in parte Deum esse, sed non esse causam malorum. A. Verbo eum causam non esse uis dicere: re autem effectorem ac receptaculum malorum esse probatis tu atque Valentinus. D. Quo tandem modo? A. Progressu disputationis decretum docebitur. Fieri quidem non posse, ut duo quæ ortum non habuerint, sint simul, ne te quidem ignorare existimō: etiam si hoc occupās disputationi maximè addidisse uideare. Omnino enim alterutrum necessario cō-

cedendum est, aut Deum à materia separatum esse, aut contrà ab eadem non esse disiunctum. Ac si quis eum cum illa cohærere uelit, unum quod ortum non est, ponet. Vnumquodque enim horum pars erit proximi. Atqui ea quæ sunt alia aliorum partes, non erunt duo sine origine, sed unum, quod ex diuersis dissimilibusque constat. Sin autem separatos esse quis omnia dicet, necesse est aliquid esse quod inter utrumque sit interiectum: quod quidem etiã separationem ipsam declarat. Si quis uerò dicat nec separatum esse à materia Deum, nec rursus cum ea cohærere, sed Deum esse quasi in materiæ loco, & materiam esse in Deo id quod continet: is intelligat, si materiam Dei locum esse dicamus, eum etiam necessario dicendum esse separabilem, & circumscribi à materia: quin etiam eodem modo eum, quo materiam, ferri oportet: ac prætereà deteriore conditione aliquando fuisse Deum, quàm materiam necessario dicendum est. Si enim terra aliquando ornatu carebat, eam autem ornauit, quòd eam uertere in melius institueret: profecto fuit cùm ornamentis Deus careret. Rectè autem hoc etiam quæram, utrum materiam expleuerit Deus, an in parte quadam esset. Si quis enim uelit Deum in parte quadã materiæ meliore esse dicere: multo minorem eum materia dicit, quòd Deum totum partem ab ea separauit. Si uerò in omni parte eundem esse dicat, & à tota materia separatum esse: quomodo eam effecerit, exponat. Is enim Dei contractionem aliquam dicat necesse est, qua facta, illud, à quo secessit, effecerit: aut etiam se ipsum unà cum materia fecerit, cum locum quòd secederet non haberet. Si quis autem materiam in Deo esse dicet, eodẽ modo quærendum est, utrum quasi ipse à se diremptus, distractusque sit, & quemadmodum in aëre animalia insunt, diuiso eo in receptaculum eorum, quæ in ipso gignuntur: an ut in loco, id est, eo modo quo aqua est in terra. Si quis enim dicat, esse eum ut in aëre, necesse erit Deum diuiduum esse dicere. Si uero, ut est aqua in terra: erat autem sine ornamentis materia, & sine ordine, & mala habebat: Deum horum locum esse & inornatorum & malorum necesse erit confiteri. Quod quidem non gloriosum esse uidetur, sed periculosum potius. D. Valentinus ut Deum malorum causam non esse doceat, materiæ mala accommodauit & affinxit, atque ut Deus quidem non sit causa, materia autem causa sit. A. Materiam simul esse cum Deo uis, ne Deum malorum auctorem esse dicas: quod cum uitare instituas, uerbo tantum fugere uideris, re autem uera, si res consyderetur, receptaculum Deum effectoremque malorum pronuncias. Quoniam materiam quidem ex iis qui ex ea cõstiterunt atque orti sunt, intelligere uis, eandem etiam ortam non esse inducis. Quoniam autem malorum ortus & originis Deum causam dicis esse, ad ea exquirenda ueniendum esse existimo. Cum enim planum factum fuerit, quomodo sint mala, neque hoc dici posse, Deum malorum auctorem esse, ex eo quòd illa ei se substernāt, hanc opinionem & sententiam refellere mihi uidetur. Dixisti quidem materiam quæ qualitatis sit expers, simul esse cum Deo, ex qua mundi ortum effecerit. D R O S. Ita sentio. A. Necesse est etiam confiteri eum separabilem esse, atque constare ex partibus, & à mate-

à materia circumscribi ac determinari: quinetiam eundem eodem modo quo materiam immoderatè ferri, nec insistere ipsum à se, nec manere. Si ergo materia sine qualitate erat, & mundus à Deo effectus est, atque in mundo sunt qualitates: certè qualitatū effector & auctor fuit Deus: quoniam paulò antè recitantem te audiebam, ex iis quæ non sunt, quicquam non posse fieri: responde ad responsum meum. Videntur ne tibi mundi qualitates ortæ esse, non ex subiectis qualitatibus? D. Videntur. A. Diuersæ ne esse ab ipsis naturis & essentiis? D. Diuersæ ab ipsis essentiis. Si igitur neque ex subiectis qualitatibus Deus qualitates effecit, neque sunt ex essentiis, quòd nec ipsæ essentiæ sint: ex iis quæ nulla sunt, eas à Deo factas esse necesse est confiteri. Ex quo sequitur, te frustra uideri dicere, fieri non posse, ut à Deo ex nihilo factæ esse existimentur. VALENS. Quid hoc loco dixit? ineptè Droserius composuit, posita materia sine qualitatibus. A. Cur igitur ais simul esse cum materia qualitates? VAL. Mihi materia qualitates habere, quæ principio careant, uidetur. Sic enim etiam mala ex eius fluxione esse dico, ut Deus quidem non sit auctor malorum, materia autem eorum omnium causa sit. A. Ne sui quidem præceptoris Valentini autoritatē Valens sequitur, cum decretum eius tollat. V. Quî sustuli aut refelli? A. Valentinus Deum materiæ effectorem esse censuit: tu uerò ais materiam essentiarum qualitates quæ principio carent, habere. Cuius tandem rei effector & opifex erit Deus? V. Deus mundi est opifex. E. Valens uerbo tantum Deum opificem uult dicere. V. Quonam modo? E. Ais materiam simul cum Deo esse, ac simul etiam esse qualitates. Si prius erat materia, simul autem qualitates etiam erant, superuacaneum est Deum opificem dicere: inuenieturque Valētinus malè statuisse, aut Valens, aut potius uterque. A. Ad pauca rogata Valens respondeat. V. Pone quæstionem. A. Quomodo & quatenus Deum opificem esse dicis? Vtrum quòd res mutauit, ut iam non sint, quod erant aliquando, sed aliæ sint factæ atque erant, an quòd res illas quidem seruauit, quæ erant, sed earū mutauit qualitates? V. Mihi mutasse illas ulla ex parte non uidetur: mutationem autem qualitatū factam esse dico: qua ex parte Deum opificem esse censeo. Atque ut si domus ex lapidibus construatur, de iis uere dici non potest, lapides non iam manere, qui re & essentia effecti sint: sic mihi Deus fecisse uidetur, manente essentia & materia, eius qualitatū mutationem, ex qua mūdi huius ortum à Deo procuratum esse dico. A. Quoniam qualitates à Deo quodā modo mutatas esse fateris, mihi uelim pauca quærere uolenti respondeas. V. Dic igitur. A. Mala qualitatēs ne tibi essentiarum uidentur esse, an essentiæ? V. Essentiarum qualitates. A. Erant ne antea qualitates hæ in materia, an principium status habuerunt? V. Simul esse cum materia sine origine has qualitates esse dico. A. An non Deum ais quodammodo mutasse qualitates? V. Hoc dico. A. Vtrum in melius eas uertit, an in peius? V. Nō est dubium, quin in melius. A. Si materiæ qualitates sunt mala, eius autem qualitates Deus in melius uertit: unde mala orta sint, ne-

cessario quærendum est. Neque enim remanserunt qualitates, qualescunque natura fuerant. Si prius non erant malæ qualitates, ex eo autem quòd primæ à Deo mutatae sunt, tales factæ sunt in materia, nō est dubium quin malæ. V. Quasi immemor sis decreti Valētini, ita affectus es. Dixit enim materiam inordinatam esse, atque informem & inchoatam. Ex hac meliora mutauit: quæ autem fœculenta erant nec apta ad opus, ea reliquit, quòd nulla ex parte ipso digna erant. Hinc mala ferere mihi uidetur. A. Bona materiæ, ut dixisti, sola mutauit: mala autem reliquit. V. Sic est. E. Admodum inepta & stulta est, quæ est à Valentino posita, sententia. Quærendum est enim, utrum Deus cū posset mala tollere, noluerit, an cū posset, non habuerit. Si enim eum potuisse dicetis, sed noluisse: necesse erit eū malorum auctorem dicere, quòd cum facere posset, ut mala non essent, ea tamen ut erant, esse passus sit, maximèque cum materiam efficere cœpit. Si enim nullo modo ei materia curæ fuisset, nō esset auctor, si permisisset manere. Quoniam autem partem eius ita reliquit, cum in melius posset uertere: auctor est malorum, parte materiæ improba relicta ad eius partis quæ effecit exitium. Quinetiam maximam mihi iniuriam ab hac parte accepisse uidetur pars ea quam effecit, cum mala sentiat. Si quis enim accuratè res consyderet, nunc deteriore materiam in conditione esse inueniet, quàm esset antea, cū ornamentis omnibus careret. Ante enim quàm ea secreta & distincta esset, mala non sentire ei licebat. Nunc uerò unaquæq; pars eius sensum malorum accipit. At hoc quod à Deo in beneficij parte in materiam extitisse ais, ei ad maleficium potius cedere reperietur. Si uerò ex eo quòd non possit Deus mala tollere ac delere, eum imbecillum esse confirmas: imbecillum autem est, aut quod natura est infirmum, aut quod quia uincitur metu, seruitute premitur ab aliquo superiore: aliter etiā superiora Deo mala esse fateberis, quæ eius uoluntatis & instituti impetum uincant: id quod absurdum dictu de Deo mihi uidetur. Cur enim non magis hæc Dei erunt, Valentini ratione & sententia, cum Deum superare possint? Si quidem Deum illum esse dicimus, qui omnium habet potestatem. DR OS. Tutius quæri debet, unde mala nata sint. Si enim materiam simul cum Deo fuisse ex omni æternitate dixerimus, multa incommoda ueritatem sequentur. Quocirca si nec ex materia, nec à Deo auctore sunt mala, unde sint, quærendum est. A. Mala nec natura sunt, nec essentia, nec in rebus singulis, sed modo mala fiunt à libero arbitrio. DR OS. Ego uero essentia, & hypostasi mala esse dico. Modus enim aduentitium est quiddam. A. Explana quæ ais & hypostasi esse, & essentia. D. Omnia quæ lex uetuit, mala dico, ut cædem, ut stuprum, ut furtum, ut adulterium, eaque omnia quæ lex uetat. A. Aduentitia sunt & accidentia hæc omnia. Neque enim cædes est essentia, neq; rursus adulterium, nec ullum malum eiusdem generis: sed quemadmodum à grammatica quæ non est rhetorica, sed ab iis quæ ei accidunt, nomen accipit, à quibus ita nominari uidetur, cum neutrum eorum sit: ita mihi etiam uidetur ab iis, quæ uidentur esse mala essentia, nomen habere,

bere, cū ipsa neutrum sit eorum. Malus autem dicitur is, qui mala committit. Atqui ea, quæ quis facit, non sunt ille ipse, sed eius actiones: à quibus nomen, ut malus dicatur, accipit. Si enim illum ea esse dicamus, quæ facit: facit autem cædes, adulteria, furta, quæq; sunt generis eiusdem: hæc erit ipse. Quod si hæc ipse est: hæc autem cum fiunt, extant, cum non fiunt, etiam esse desinunt, & ab hominibus hæc fiunt: erunt homines & effectores sui, & causa cur iam nulli sint. Si uerò hæc eius actiones esse ais: certè ex iis quæ agit, ut sit malus, habet, non ab iis quæ est essentia. Malum autē diximus appellari ab iis quæ in essentiam cadunt, uelut à fabrica faber dicitur. Quod si ex iis quæ facit, malus dicitur: quæ autem facit, principium status accipiūt: & ille malus esse cœpit: hæc quoque mala cœperunt. Si ita est, non est sine principio malus, nec mala ortum non habent, quòd ab eis ortum habere doceantur. D. Dixisti modo & ratione esse mala, non essentia. Perspicuum est autē mala ab essentia fieri. Planius ergo doce ea esse nō essentia, sed modo atque ratione. A. Ego primum natura nullum malum esse statuo: sed naturæ modo malum esse dicitur. Adulterij enim nomen, uiri & mulieris congressum declarat: sed si quis concumbat cum muliere procreationis liberorum propagandique generis causa: bonus & honestus congressus efficitur. Si quis autem legitimo congressu relicto, petulātem se præstet in alieno coniugio, rem admodum malam & flagitiosam facit. Ac cōgressus quidem idem est: usus autem ratio non est similis. Eadēque stupri ratio est. Congressus ergo sine usus modo & ratione consideratus, non est malum: Tum uerò denique malum est, cum modus est apertus. Cædem etiam ita se habere dico. Si quis enim eum qui in adulterio deprehensus est, interficere uelit, pœnas eorum quæ ausus est, expetens: malum non facit. Si quis autem eum qui nihil eorum quæ uetita sunt, fecit, interficiat, nullius alterius causæ ac rationis gratia, neque propinquorum & necessariorum detractiois, siue, ut ita dicam, ablationis causa, id est, uel pecuniarum, uel possessionum: malum operatur. Atque opus quidem in utroque idem est: modus autē ratioque operis dissimilitudinem facit & affert. Prætereà si quis accipiat etiam pecunias alicuius, modo accipiendi, malum fit. Si quis enim det ea quæ habet, communia faciens, is qui accipit, nihil mali aut sceleris admittit. Sin autem ei inuito eripiat, aut clam auferat: opus quoddam malum cōmittit. Et alienum quidem accipit uterque: accipiendi autem modus & ratio facit, ut hoc malum esse dicatur. Simili autem etiam ratione, Deum colere modo fit malum. Si quis enim uerum Deum colit, is opus bonum facit. Si uerò hoc relicto & repudiato, eum qui uerus Deus non est, colit, uultque melioris honorem lignis aut lapidibus tribuere: ita demum malum operatur. Ac religionis quidem nomen est idem: usus autem modus, est id quod uicissim ac uariè fit. D R O S. Quoniam de malis uerba fecisti ac differuisti, quòd docere uelles mala esse, hominēsque eorū esse auctores: pauca rursus uolo quærere, utrum homines causam à se accipientes habeant, id est, usus huiusmodi sint ipsi inuentores, an tales facti sint à Deo: an rursus aliquis alius sit, qui

homines ad res eiusmodi impellat. A. A Deo quidem homines eiusmodi effectos esse, non dico: hominem autem suæ potestatis esse, suique iudicii dico, idque maximum munus illi à Deo concessum esse confirmo, quòd cætera omnia necessitate diuino imperio præceptoque seruiunt. Siue enim cælum dixeris, stat fertque dominum, sine definiti cōstitutique loci mutatione: siue de sole loquare, perficit constitutum præscriptumque motum, non detrectans cursum, sed necessitate quadam domino seruiens. Terram etiam uides eodem modo fixam, iubentisque imperium ferentem. Itémque cætera necessitate effectori parent & seruiunt, nec quicquam eorum aliud efficere, præter id cuius causa effecta sunt, potest. Itaque hæc minimè laudamus, quòd ita domino obediunt: neque eis ulla melioris conditionis spes relicta est, quòd ultro ac sponte imperata fecerunt. At uero homo menti parere uult, accepitque se in seruitutem redigendi potestatem, non quòd naturæ necessitate uincatur, nec potestate careat: quod quidem meliorum causa liberum arbitrium esse dico, sed ut plura à superiore consequatur, id quod illi ex eo quòd obtemperat, euenit, atque ut debitori ab eo qui effecit. Neque enim nocendi malique causa hominem ita factum esse dico, sed causa meliorum bonorum. Nam si ut unum elementorum factus esset, similitudinem Deo seruiendi necessitas, non iam mercedem uoluntate sua iudicioque dignam accipit: sed quasi instrumentum erit homo auctoris sui, atque horum causa erat is qui utebatur. Sed ne melius quidem aliud quicquā homo sciebat, nisi id cuius causa natus est. Itaque cum hominem ita honorare uellet, meliorumque scientem esse, ei faciendi quæ uelit dedit potestatem. E. Non stulto solum persuadere, sed etiam amentem ad pristinum mentis statum reducere possunt uerba ueri dogmatis atque decreti. Absurdum enim esse arbitror, eos qui cum eiusmodi disputant, protrahere sermonem, cum satis multis nobis oratio demonstrauerit. Ac mihi uidetur ad hoc demonstrandum id quod propositum est, exempli causa sumere. Exprimit enim ueritatem, & catholicæ Ecclesiæ dogma, atque cum qui eam defendit, quasi fontem quendam qui est perennis, quique lætatur & crescit, cum, ut ita dicam, irrigator factus est. Quoque magis Droserius ex eo haurit, quòd eum exhaustum iri sperauerit: eò maiorem uim aquæ fundit. Itaque mihi rectum uidetur, Droserium atque Valentem ab iniqua pugna uerborum secedere. Marinus autem, si ei uidetur, duo capita quæ restant, proponat. Deesse enim decreto quod exposuit uidetur. M A R. De Christo uolo quærere. Si quemadmodum uos defenditis, carnem ipse assumpsit, ex nostra hypostasi, hoc absurdissimum esse duco essentiæ puræ & incorruptæ attribuire: præsertim cum scripturæ eum corpus cœleste assumpsisse asserant. A. Scis eum qui id quod quæritur sapientia uerè ad finem perducere uelit, abiecto more studio concertandi, atque ex opinione anticipata disputandi, placidè inuenturum esse ueritatem. Itaque primum expone decretum, de quo instituis disputare. M. De Christo quæstio est. Ego statuo illum cœleste corpus assumpsisse. Tu quid statuas, explica. A. Dico ego ex hypostasi illa Adami

Adami

Adami qui primus fictus est, ex qua etiam nos. M. Christianorum decretum in fide scripturisque consistit. Itaque oportet ex scripturis probare, uel credere. A. Doce ex scripturis. M. Primum hoc quæratum sit ne deforme, dicere ipsum Dei Verbum carnem assumpsisse ex muliere. A. Si quid in Verbū Dei cadat, pudore Deus afficitur. M. Quonā pacto? E. Quoniam dixisti turpe esse fateri Verbum assumpsisse carnem. Deus autem pudore non afficitur, non gloriæ cupiditate ducitur, non cōcupiscit: hæc enim sunt perturbationes. Atqui perturbationes in Deum atque numem non cadunt. A. Pauca de te uolo quærere. M. Dic. A. Hominem quis effecit? M. Deus. A. Pater ne Verbi: id est, Christi? M. Pater cum Verbo. A. Quomodo eum effecit? M. Sicut scriptura dicit, Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostrā. Et sumpsit Deus limum terræ, & fecit hominem. A. Deus cum accepit puluerem, utrum in melius uertit, an in peius? M. Certè in melius. A. Si cum puluerem sumpsit Deus, fingens ex re deteriore hominem, nō erubuit: puduit ne eum hominem assumere? M. Istud quonam pacto ais? E. Dixisti ne ex limo hominem effectum esse, an non ita? M. Certè dixi. E. Vter igitur præstantior est ac nobilior, puluis ne, an homo? M. Homo. E. Amentia est ergo fateri ex deteriore Deum pudore non affici, ex meliore autem affici. Si enim Deum non puduit puluerem sumere: quomodo effecto homine similitudinem sui eum pudebat sumere? A. Ipsā ne natura nō arguit, Verbum Dei ad hodiernum diem homines fingere: an sine Deo in alio hominem fingi censes? M. Ego uim Dei hominem generare dico. A. Audi Apostolum, qui ait, Christus Dei uirtus, & Dei sapientia. Audi Ioannem Euangelistam, qui ait, Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factū est nihil, quod factum est. Quinetiam Hieremias propheta Deum hominis effectorem esse declarat, hæc dicentem, Prius quā te formarem in utero, noui te. Dauid etiam his uerbis, Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me. In Genesi quoque, Sumpsit, inquit, Deus limum, & formauit hominem. Et Apostolus, Cum autem, inquit, placuit ei qui me segregauit ex utero matris meæ. Quod si scripturis docetur Verbum Dei hominē fingere: quī potest Deus ea quidem, quæ pudore digna sunt, accipere, si quidem pudore eū affici dicitis, ea autem quæ meliora sunt & nobiliora repudiare? M. Quid ad explanationem scripturarum, quod aiunt eum cœleste corpus assumpsisse? quemadmodum Ioannes Euangelista, Et Verbum caro, inquit, factum est, & habitauit in nobis. A. Euāgelista rectè admodum Verbum explanauit, cum Verbum in nobis, id est, in carne nostra habitasse docuit. M. At Verbum caro factum est. A. Si dixisset, Verbum carnē fuisse, aliquid posses dicere. Illud autem uocabulum, factum est, planè declarauit accessisse aduenisseque id quod nō erat, & quod nondum erat, ipsum esse factum. Neque enim id quod factum est, esse dicetur, sed quod factū est, cum hoc non esset, antè quā factum esset. Caro igitur factum est, cum Verbū antea esset. Quod enim factum est, posterius est eo quod est. M. Verbum

ipsum caro factum est, nulla re extrinsecus assumpta. A. Est ne mutabile Dei Verbum, an immutabile? M. Immutabile. E. Cum docere uelles, Deum Verbi, non assumpsisse carnem, grauissimo atque impio maledicto eum confixisti. M. Quonam? E. Vno quidem, quod Verbum hoc non currit, nec locum habet stante decreto tuo: altero, quod mutabile inuenitur Verbum, si caro factum est, tua ratione & sententia. Quod enim mutatur ab eo quod fert natura, non iam erit, quod erat, sed quod factum est. Superuacaneum est igitur dicere Verbum Dei esse Christum. Neque enim Verbum est, sed caro, tua sententia. Superuacaneum est etiam, ipsum corpus celeste habuisse censere. A. Si Verbum ait carnem factum esse, nec assumpsisse corpus hominis, dicat quidnam in cruce passum sit. M. Opinione &, ut ita dicam, phantasia passum est. E. Opinione, id est, phantasia passum est, non uerè? A. Si opinione, non reuera passum est: opinione etiam Herodes ius dicit: opinione Pilatus manus abluit: opinione Iudas quoque prodidit: opinione Caiphas, opinione ipsum Iudæi comprehenderunt: opinione etiam Apostoli: opinione sanguis eius profusus est: opinione Euangelistæ Euangelium narrauerunt: opinione è cœlo uenit, atque in cœlum rediit opinione: opinione hominum salus, non reuera procurata est. Quomodo igitur Christus ait, Ego sum ueritas? E. Marinus hoc confirmat, Verbo quidem ait Christus, Ego sum ueritas: re autem, nihil uerum ac reuera facit. M. Ego ex scripturis, ipsum cum cœlesti corpore uenisse doceo. A. Est ne in cœlo essentia, uel hypostasis quæ ex carne constat? Esse enim in cœlo essentiam quæ carnem habeat, quæ ossa & sanguinem, docere debes: tuncque ad probationes uenire. M. De corpore doceo. Ait enim Apostolus, corpora cœlestia, & corpora terrestria. A. Corpus appellat Apostolus cœlum, solē, lunam. Sic enim ait, Corpora cœlestia, & corpora terrestria. Alia est gloria stellarum. Stella à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum. Doce igitur, num caro, & ossa, atque sanguis in cœlo hypostasim habeant. M. Corpus & caro idem sunt. E. Corpora Apostolus, non est dubium, quin cœlum, solem, lunam declaret. A. Non est idem. Cœlum carnem appellare non possumus: corpus autem appellamus. Doce igitur primum carnem, ossa, & sanguinem esse in cœlo: ac tum denique rationes afferes. E. Contra omnes Adamantius ipsum terrenam carnem assumpsisse ait, id est, ex nostra: Marinus autem cœlestem confirmat. Demonstrandum est igitur, sit ne caro in cœlo, tuncque ad probationes ueniendum, utrum ex terrena, an ex cœlesti assumptum sit. A. Quoniam perspicuum est, hypostasim esse, quæ ex carne constat, proferam etiam probationes & rationes ex scripturis, quibus Verbum celeste carnem, sanguinem & ossa assumpsisse monstrabo: ac primum ex Euangelio. Nam postea quàm à mortuis excitatus esset, non credenti ipsi Thomæ, hæc dixit, Mitte digitum tuum in loca clauorum, & manum tuam in latus, & noli esse incredulus, sed fidelis: & illud, Spiritus enim carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. E. Christus planè ostendit se carnem & ossa habuisse. Docendum est ergo primum, essentiam esse in cœlo, quæ carnem

& ossa

& ossa habeat: ac tum id quod tutius est reperietis. M. Docui esse corpora cœlestia. E. Hoc ergo docetur, ipsum stellarum carnem assumpsisse, ossaque & sanguinem: quod fieri non potest. A. Planius te cohibebit Paulus, qui corporis & carnis distinctionem differentiâmq; explicat. Sic etiam uos aliquando eratis, inquit, inimici & hospites promissionis testamentorum. Nunc autem reconciliauit in corpore carnis suę: quo loco declarauit ipsum assumpsisse & corpus & sanguinem. E. Doceat, sit ne in cœlo essentia, quæ ex carne, sanguine, & ossibus constet. M. Cœleste habuit, illudque cœleste fuisse planum facimus. A. A qua essentia? num ab Angelica? an à potestate, an à dominatione? unde assumpserit, doce. E. Cum essentiam nō docueritis, ipsum carnem cœlestem assumpsisse dicitis. Necesse est igitur, ipsum ex iis quæ non sunt, assumpsisse dicere. M. Opinione &, ut ita dicam, apparentia ipsum assumpsisse dicimus. Vt etiam angeli Abrahamæ apparuerunt, & comederunt, biberuntque cum eo: sic Verbum ipsum. A. Cur ergo ad nos docendæ ueritatis gratia uenit, ut per eam salutem consequi possemus? an uestra ratione & sententia salutem nobis mentiens pollicitus est? Si mendacio nos ad uitam uocat, non uera erat salutis promissio: sin autem ueritatis doctor erat, perspicuum est, ipsum primū ueritatem pronunciasse. Patrem enim suum profitetur Christus, cum qui se misit. Nam pater non rectè pater intelligitur, nisi sit aliquis natus ex eo. Christum autem isti non genitum esse dicunt. Eligant ergo utrum Verbum falsum esse uelint, suū ne an Christi. Quod si ortum per carnem negent, dispensationēque Christi: quomodo intelligunt & accipiūt eum, cum se filium hominis appellat? Si enim opinione figura hominis apparuit, quid necesse erat ipsum se filium hominis dicere? Oportebat enim eum omnino dicere, Oportet hominem multa pati. Hi autem in falsa forma aiunt natum esse Dominum, nec uerè, sicuti erat, esse cognitum. Si enim ueritatem hominibus uolebat tradere, cur non hominem, sed filium hominis se esse dicebat, ementiens id quod non erat? Atqui uerè & planè, id quod erat, de se prædicabat. Neque enim clariorem se ipse reddebat, cum pro Deo se hominem haberi uolebat: neque magis ei credidissent, cum eum hominem, quàm cum Deum esse existimassent. Ac si quod ueritate quæ ipsum attingebat, cognosci uellet, in mundū uenit: profectò nec in figuram nouam mutari, ut ne id quod erat, appareret, sed ignorari debuit, neque cum tacuisset id quod uerè erat, hominem se pro Deo uocare. Atque hoc quidem diceremus, si omnino ac sine adiunctione hominē se nominaret. Nunc uerò cum filium hominis se appellet: quomodo isti fraude agentes falsum esse uolunt & prætexunt, quod contrarium figurę uideatur, intelligi planè eum hominis esse filium? Sed quid dico de sola figura, cū non solum figura appareant homines, sed essentia quoque natura homines sint? Nam & Adamus & Eua, filij hominū neque erant, neque nuncupabantur. Si enim nomē filij essentiam hominū declararet, & Adamum & Euam, qui homines sunt, filios hominum appellari oporteret: atque sancti angeli, qui sæpe specie ac similitudine hominum apparuerunt, isto modo filij ho-

minum uocari appellarique deberent. E. Non essentiam hominum declarat nomen filij, sed ex hominibus ortum & natiuitatem. M. Ego sic censeo, quemadmodum angeli Abrahe uisi sunt, & cum eo ederunt, biberunt, atque locuti sunt, sic etiam Christum. A. Ante Christi aduentum figuræ fiebant: cum autem uenit ueritas, figuræ desierunt, Apostoli sententia, Lex enim umbra futurorum bonorum. Si ergo Christus etiam umbræ ritu, & propheticè ut angeli, per alium uenit: nunc eum tua sententia uerè expectare debemus, & filium hominis futurum, & uerè moriturum, & sepeliendum, & excitandum à mortuis, & hominibus daturum ueram salutem. M. Si figuræ erant Christi angeli, quomodo cum Abraham ederunt, ac biberunt? Sed biberunt nec ne reuera? A. Angeli qui figuræ ueritatis facti sunt, id est, Christi Seruatoris, ederunt quidem reuera, sed ad eorum corpora nulla fiebat ex cibis accessio. Vt enim ignis omnia quæ adhibentur, conficit & consumit: sic etiam angeli cum Abraham, quemadmodum Apostolus scribit, Hæc quidem in figura cōtingebant illis: scripta sunt autem ad correptionem nostrā, in quos fines seculorum deueniunt. E. Apostolus, ut mihi quidem uidetur, umbram & figuram declarat futuræ ueritatis, cuius etiam figuræ fuerunt angeli. Rectè igitur quidem ac præclare sequetur Apostoli scriptum angelorum imago, & iste. Sin autē, ut angeli, sic Christus uisus est præ se ferre imaginem atque figuram ueritatis: alter Christus quærat necesse est, cuius imaginem ac speciem & angeli, & Christus præferant. Ac superuacaneum est, Christū illud dicere, Ego sum ueritas. A. Planius cognoscere uolo, quid imago sit, quid figura, quid ueritas. Nam figura quidem angelorum teneri tractarique non poterat: ueritas autem, id est, Christus, & comprehensus, & perpeffus est, habuitque & carnem, & sanguinem, & ossa, excitatusque est à mortuis. Atque angeli quidem homines se esse professi non sunt: quemadmodum Christus ait, Quis me tetigit? Senti enim uirtutē ex me exiisse. Thomas enim etiam uulnerum cicatrices tractasse ostensus est. Vtrum ergo studio ei fuit decipere eos qui audiebant, maximèque discipulos suos ueros & germanos? an tum cum eos ea quæ uera erant docebat, uoluit ipsos se tractabilem esse intelligere, atque ita ex carne, sanguine, ossibusque constare? Si uerò, ut isti aiunt, carne & sanguine carebat: cuius tandem carnis, aut cuius corporis, aut cuius sanguinis images ac figuras cum dedit & panem & poculum, iubebat discipulis per hæc sui memoriam coli? In his etiam est Apostolus, qui horum testis ait, & panem & calicem benedictionis, sanguinis & carnis esse communionem. Quòd si, ut istis uidetur, opinione, non reuera in Domino fuerunt omnia, quæ homo perfectus habet, principium intelligendi, sanguinem, & carnem: certè neque à Paulo uerum prædicabatur, & frustra horum ratione & sententia, studemus uerum cognoscere, quod nec per se, nec per Apostolū plane enūciare Dominus uoluerit: & prætereà dare operā cōtrā uolumus, ut id sciamus quod ille nō uult intelligi. Si uerò uerax est Christus, qui & ipsa ueritas est, & perpeffus est: uerus etiā erit Paulus, qui missus ab illo, hæc ait, An experimētū queritis eius qui in me loquitur Christus?

stus? credendumque est ut Christi uerbis, sic etiam scriptis Apostoli, ex quibus intelligimus Christum & carnem, & corpus habuisse, ac pro nobis reuera mortem pertulisse, suaque morte ac sanguine nos liberaffe: quæ perpeffus esse credi non potest Christus qui è cœlo descendit, nisi carnem assumpferit. Atque ut mortem quidem pertulisse eum, sanguinemque habuisse Paulum libere prædicare intelligatis, eius uerba recitabo. Scribit enim his uerbis, *Notum enim uobis facio Euangelium, quod euangelizaui uobis, quod & accepistis, in quo & statis, per quod & saluamini, qua ratione euangelizaui uobis, si tenetis, nisi fortè frustra credidistis. Tradidi enim uobis in primis, quòd Christus mortuus est pro peccatis nostris, & quia sepultus est, & quia resurrexit tertia die. Si quis ergo non frustra credidit, sed id quod Apostolus tradidit, tenet: is & Euangelium quo salus nobis datur, cognoscit, & illud habet.* E. Rectè Apostolus docet, cum ait, pro peccatis nostris mortuum esse Christum, sepultum esse, tertiòque die excitatum. Hac quidem hypothefi falsa erunt quæ dicuntur, si Christus carnem non habuit, sed solum erat spiritus, solam habens hominis speciẽ. Neque enim tradi poterat spiritus, qui teneri comprehendique non potest, neque mori qui mortalis naturæ non erat. Sepeliri autem spiritus non potest. Quid plura etiam attinet dicere? Quin ne sanguinem quidem habet natura spiritus: præsertim cum scripturæ Christi & morte & sanguine hominum salutem nuncient & prædicent. Isti autem eum carnem & sanguinem habuisse negant. Ita nec mortuus est ille reuera, nec sepultus: (neque enim sanguinem habuit) sed hæc omnia in illo opinione atque specie fuisse dicuntur. Neque nos igitur uerè ac reuera seruati sumus, sed specie & opinione, ut in aliorum aduentu qui apparebat, mundus conseruari non potuit, angelorum dico Abrahamæ temporibus, & si quis aduentus alius literis mandatus est. Itaque in fide errauimus, quòd spẽ & salutem opinione ac specie sumus consequuti. A. Patere paulisper, & audi maiores Apostoli rationes atque probationes: Si uero Christus non resurrexit à mortuis, inquit, inanis est & prædicatio nostra, inanis & fides uestra. Si ergo specie & opinione, ut istis uidetur, passus est, non reuera: perspicuum est eundem ne reuera quidem à mortuis excitatum esse: eritque uerè inanis prædicatio, inanis & fides nostra. Deinde subiicit, Nunc uero Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium, quoniã quidem per hominẽ mors, & per hominẽ resurrectio dormientium. Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Primitiæ Christus. MARRIN. Ei quidem credo: sed attende, quid idem Apostolus dicat, Qui descendit, ipse est qui & ascendit. Et in Euangelio ait, Nemo ascendit in cœlũ, nisi qui descendit de cœlo filius hominis. Vides eum planè se è cœlo uenisse dicere. A. Rationes hæ decretum uestrũ non confirmant. M. Quomodo? A. Euangelium quidem apertè perspicuèque docet, nisi uerbum è cœlo descendisset, hominem in cœlum ascensurum non fuisse. Nemo, inquit, ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo. Verbũ enim hoc, ascendit, præteritum tempus declarat. Neque enim dixit, Nemo ascendet, sed, Ne-

mo ascendit. Planè ergo ostendit, ante Christum ascēdisse neminem, quem admodum etiam Apostolus, Primogenitus, inquit: & rursus, Primitiæ dormientium: & rursus ait, Primitiæ Christus, deinde ij qui sunt Christi. Nemo igitur ascenderat antè quàm descēdisset, hominèque ex utero assumpsisset Dei Verbum. Postea uerò quàm ascēdit, tum etiam ij qui eius sunt. Sic enim ait, Primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi. Illud autem, Qui descendit, ipse est qui & ascendit, dixit Apostolus, quòd Verbum impatibile & immutabile esse demonstrare uellet. Verè enim quod descēdit, idem est etià quod ascendit, cum non aliud factum sit, quàm quod erat Deus. E. Verba hæc cum Adamantij decreto congruunt: sed tamen utrosque uolo de hoc statuere. A. Dei Verbum cum descēdisset, hominem assumpsit à Maria inuiolata uirgine in utero, generatúrque Christus sine uiri congressu. Atque hic qui à Maria uirgine ex spiritu sancto, humana omnia mala pertulit, ut homini salutem daret. M. Rectè. Cum ergo patiebatur homo, utrū unà Verbum aderat, nec ne? E. Expone primò decretum. A. Patere eum primū responsum dare, quod debet: deinde ita demum decretum exponere. Erat quidem Verbū Dei una cum homine, sed ei nulla fiebat iniuria: quemadmodum adamas cum à ferro percutitur, saluus manet, cōtrāque ferro quod nocendi causa adhibetur, nocet: quin etiam cum igni integer incorruptusque adhibetur, integer atque inuiolatus sine ullo damno permanet. Quin ne ignis quidem ab ense sectus, diuiditur. Ignis enim densitas quæ ad se reuocatur, manet indiuidua. Quòd si materiæ aduersus alias res uim suam declarant, quòd consumi non possunt: quid est quamobrem non magis Dei Verbum, cū impatibili immutabilique natura præditū sit, impatibile maneat ita, ut affectiones consumat? Si placet, recito Euangelium, ex quo Christum ex Maria natum esse intelligere debeamus. M. Nos quoque fatemur eum natum esse per Mariam, sed non ex Maria. Vt enim aqua per tubū transit, nec quicquam assumit: sic Verbum per Mariam natum est, nō ex Maria. A. Iube recitari Euangelium. E. Recitetur. A. Recito id quod angelus Mariæ dixit, Spiritus sanctus superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. Ideoque quod nascetur ex te sanctū, uocabitur filius Dei. E. Forsitan angeli etiam uocem specie & opinione missam esse dices. Quid enim hoc erit uerius, cum angelus dixerit, Ideoque quod ex te nascetur sanctum? Non enim dixit, Quod nascetur per te, sed, ex te. Quid est autem cur nō illud etiam amentia sit dicere, ut per tubum? atque illud quidem, per Mariam trāsisse Verbum, fateri: aliquid autem illud ex eadem assumpsisse, negare? ac si pudore quidem, negare, si modo diuinum numen indiget. Et quod pudore quidem dignum est, fateris, Marine, quod autem magnificentius est, maiorisque dispensationis, id negas. Si enim per Mariam transire Verbum deforme non duxit, ne deforme quidē aliquid ex ea sumere existimauit. Quid enim necesse erat transire, nisi aliquid assumeret? A. Si hominem ex Maria non assumpsit, quomodo uerba Apostoli cōstabunt? quomodo uero primogenitus erit ex mortuis, primitiæque dormientium, doceant. Si enim fi-
gura

gura solum aiunt ipsum ut etiam angelos apparuisse, nec primigenius, nec primitiæ esse ullo modo potest. M. Quó nam modo? E. Vtrū angeli ante Christum apparuerunt, an Christus ante angelos? M. Multo antè tempore Abrahæ angeli apparuerunt. E. Si & angeli, & Christus specie atque opinione apparuerunt: Christus angelorū primigenius esse non potest, cum primi tua confessione apparuerint. Necesse est enim primos illos primigenios dicere. A. Quomodo autem primitiæ erit dormientium Christus, cum ante illum multo tempore & Sunamitidis filius excitatus sit, & Saraphthinæ mulieris filius, & Lazarus? Si ergo nō reuerà mortuus est, & quæ facta sunt, non specie & opinione, sed re & ueritate euenerunt, sicuti ait Ioannes Euangelista, Lex per Moysen data est: gratia & ueritas per Iesum Christum facta est: doceat Christum esse primitias dormientium. M. Tu doce. A. Doceo & primigenium mortuorum, & primitias dormientium esse Christum re ac ueritate. Qui enim ante Christum excitati sunt à mortuis, iterum mortui sunt: Christus autem postea quàm excitatus est, non iam moritur. Ut enim Adamus primigenius mortuus est: sic primus excitatus est Christus. Ipsa Apostoli uerba proferam: Sicut enim, inquit, in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur. Primitiæ Christus: deinde ij qui sunt Christi. Quid aliud inueniemus, quod ita planè utrumque nos doceat, & Christum mortuum esse, & hominem esse, id quod est mortuum? Si enim primitiæ est dormientium Christus, qui excitatus est à mortuis, ut sit per hominem mortuorum resurrectio, quæ ita intelligitur, ut etiam mors quæ ab homine procurata est: duo hi sunt homines, unus quidem Adam, per quem mors: alter autem Christus, per quem resurrectio. Alterutrum ergo necesse est, aut Verbum, quod è cœlo descenderit, mortuum esse, aut hominem, quem assumpserit: aut certe id quod necessario sequitur intelligendum esse fatebuntur, Verbum quidem quod è cœlo descēderit, fuisse Deū: sed ut nos liberaret, assumpsisse carnē quæ pro nobis mori posset, per quā simus liberati, fueritque primitiæ resurrectionis, quòd prima ipsa à mortuis sit excitata. Sic enim demum cum uerè Deum per spiritum, uerèque hominem per carnem Christum professi erimus: non specie & opinione, sed uerā atque firmam & stabilem fidem habebimus. Quod quidem Apostolus tradidit, secundum carnem Christum, & mortuum esse, & surrexisse à mortuis, & primitias resurrectionis mortuorum. M. Multos ante Christum excitatos esse dixisti. Quomodo igitur est primitiæ? A. Ij qui ante Christū excitati sunt, rursus mortui sunt: Christus autem resurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuum est peccato, mortuum est semel: quod autem uiuit, uiuit Deo. Cui ergo mors dominata est? Quod enim dixit, Non iam dominabitur, ex eo docuit prius esse dominatam. E. Perspicuum est, nisi mors in carnem quam Verbum assumpserit, imperium habuit dominatāque est, necessariò dicendum esse mortem dominatā esse Verbo, si non re & ueritate carnem Verbum assumpsit. Verbo autem Dei mortem dominatam esse, non recte dici posse arbi-

tror. A. Audi ergo Apostolum, qui mortē non opinione, sed reuera mortuam: sanguinēque illius nostrę salutis causa profusum esse dicit. Ait autem hoc modo, Commendat autem charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est: Multo ergo magis iustificati in sanguine ipsius salui erimus ab ira. Et rursum, Si enim crucifixus est ex infirmitate, sed uiuit ex uirtute Dei. Et iterum, An ignoratis quia quotquot baptizati estis ī Christo Iesu, in morte eius baptizati estis? Qui si mortuus non est, quis dubitat non esse baptismum? Et rursum, Donauit nobis in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius. Et rursus, Quia hęc passi estis à contribulibus uestris, sicut & nos à Iudæis, qui etiam interfecerunt Iesum, & prophetas. Non dixit, Et angelos qui specie apparuerunt, quibus Christum similem facitis: sed, Et prophetas, qui uera carne, non specie, cum essent homines uestra sententia, uni caro secta est, alius lapidibus obrutus est: cæteri in occisione gladij mortui sunt. Seruatoris quoque ipsius uerba proferam, quæ eius passionem ante denunciant, cum ita ait, Oportet filium hominis multa pati, & reprobari à senioribus, & principibus sacerdotum & scribis, & crucifigi, & post tres dies resurgere. Et iterum cum excitatus à mortuis, quosdam argueret, dicebat: O stulti & tardi corde ad credendum omnia quæ loquutus sum uobis, quòd oportebat hęc pati Christum. Quinetiam Euangelista non speciem mortis, sed ueram mortem inducens, ait, Et clamans uoce magna Iesus, dixit, Pater, in manus tuas commendo spiritum meum: & emisit spiritum. Et, Ecce uir nomine Ioseph cum petiisset corpus, inuoluit illud sindone, & posuit in nouo monumento. Quis ergo hic esset, audacter dicant. Non enim quidem certè spiritus expirauit, cum eternus sit, & interire nō possit: sed planè aliquis erat, qui spiritum habebat, qui uerè expirauit, id est, spiritum edidit: qui etiam efflans animam patri tradidit, commendauitque spiritum: quem inuoluit Ioseph sindone. Neque enim profectò umbram inuoluit atque sepeliuit, sed eum qui ligno suffixus fuerat. Sic etiam post resurrectionem discipulis qui eum spectrum esse putabāt, dicebat, Quid turbati estis, & cogitationes ascēdunt in cordibus uestris? Videte manus meas & pedes meos: quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Sed quid tandiu commorans in refutatione, sermonem protraho? Satis enim erat, se filium hominis profiteri. M. Cuius hominis est filius? A. Ex semine Dauidis carne est, quemadmodum etiam Euangelium dicit. M. In Euangelio, cum Iudæi Christum filium Dauidis dicerent, ipse eos refellit: ac si uis, recito. E. Recita. M. Dixit Iesus, Quid uobis uidetur de Christo? cuius filius est? dicūt ei, Dauid. Dicit eis Iesus, Quomodo ergo Dauid in spiritu Dominū eum uocat, dicēs, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis? Si ergo Dauid in spiritu Dominum eum uocat, quomodo eius est filius? Vidisti in eis eos improbet & damnet, qui Christum Dauidis filium esse dicebant, cum id negaret ipse? A. Illud, Quomodo, non negationis est, sed interrogationis: neque semel, sed sæpenumero in scripturis non habet uim negandi, sed in inter-

in inter-

in interrogatione ponitur. Quomodo enim, inquit, fugabit unus decē milia? &, Quomodo fornicatrix facta est ciuitas fidelis Sion? &, Quomodo cecidit de cœlo Lucifer, qui manē oriebatur? Neque enim negans Christus dicebat, Quomodo, sed interrogans. M. Dominum eum Dauid fatetur, nō filium. A. Dauid eum non, ut ita dicam, secundum carnem Dominum fatetur, sed secundum spiritum: id est, Verbum Dei non solū Dauidis Dominus est, sed omnis etiam principatus, potestatis, dominationis, nominis, quod nominatur non solū in hoc seculo, cum prænoscere, uerū etiam in futuro. Sciebat autem Iudæos non credere id quod spiritus erat, & interrogabat eos his uerbis, Si ergo Dauid in spiritu Dominum eum dicit, quomodo filius eius est? Non enim dixit Christus, Si ergo Dauid in carne Dominum eum uocat, sed in spiritu, eum spiritalem Dominum profitēs, carne autem filium. Docebo autem planius ex Euangelio, quemadmodū Christus ipse approbat, & assentitur hanc esse fidē & salutarem & stabilem: ac si uis recito. E. Recita. A. Quoniam adest Megethius, is qui Marcionis decretum defendit, ex eorum Euangelio recitabo, Factum est autem cum appropinquaret Hiericho, & quidam cæcus mendicans sedebat iuxta uiam. Audiens autem turbam prætereuntem, interrogabat, quid hoc esset. Renunciatum est ei, quod Iesus præteriret, & clamauit dicens, Iesu, fili Dauid miserere mei. Stans autem, iussit eum adduci. Cum accessisset, eum interrogauit, Quid tibi uis faciam? Ille autem dixit, Domine, ut uideam. Et respondens dixit Iesus, Respice: fides tua te saluum fecit. & repente uidit. E. Cæcus mihi uidetur, cū recte credidisset, iure uidisse, uidelicet Megethij ac Valētis, Droserijque & Marini fide liberatus. Ac ille quidem cum recte credidisset, iterū uidit: hi autem imperitia impulsī, mente & animo cæci sunt. Cum ita planē Christus cæci fidem laudaret ac diceret, Respice: fides tua te saluum fecit: cæcus ipse aduentum eius & corporeum & spiritalem profitetur, utrūque credens, Deum in homine esse. Ac primū quidē agnito homine, statim etiā Dominum cognoscit. Et de homine quidē ait, Fili Dauid, miserere mei: de Deo autem, Domine, ut uideam. Marini ergo sententia, si non est Dauidis filius, sibi Christus aduersatur, dum iussit alibi cæcum despicere, quod omnino planēq; credidisset: alibi interrogans Iudæos, se filiū Dauidis esse negat. Quī autem à se ipse non discrepet Christus uestra ratione & sententia? Hæc porro euenit iis qui sectam sibi non constantem sequuntur. Cū minus consentaneis fabulis student uti, eos eiusmodi incommoda necessario sequuntur. Sequi ergo decretum debemus, quo etiam cæcus saluos oculos recepit: cuius recte fidei Christus testimonium dedit. Itaque rectum esse uidetur, Marini fidem & repudiare & abiicere, cum procul à ueritate remota sit, nec ulla ex parte ad diuinitatem pertineat. Quoniā enim fabulis, specie rerum atque opinioni fidem habēt, fabula, specie, & opinione salutem cum decreto suo consequuntur. Quare mihi uidetur Marino ab ista sententia cōcertationis plena desistendum esse, & ueniēdum placido animo ad tertium decretum, id est, ad disputationem de resurrectione.

ADAMANTII ORIGENIS DIALOGVS,
DE RESVRRECTIONE.

MAR. Si pro ueritate disputare uis, paratus sum de hac re accuratè differere. E. Adsum non uulgares uiri: ipsi dicant, num ab æquitate aberrauerim. Quòd si tu uictus es, aut seruitute oppressus, occupatione impulsus, in me culpa non est conferenda. M. Si placet cum omni ueritate disputari, repudiatis iis quæ à philosophis afferuntur, solas scripturas credite. A. Credamus scripturas. E. Perspicua claràque est utrorumque assensio. M. Vos hanc quæstionem non rectè ponere existimo. A. Disputatio progressu suo eum qui quæstionē hanc non rectè inferat, arguet. M. Statuat Adamantius quodnam corpus excitetur, id ne quo circumdati sumus, & in quo uincti sumus, an aliud spiritale. A. Hoc ipsum quo amicti sumus, dico excitari. M. Hic præsto est reprehensio aperta, eius iniquas* notiones refellit. Hominis enim corpus non à puero usque ad senectutem idem manet, cū natura sua fluat. Quod ergo corpus censes excitari, utrū puerile, an mediæ ætatis, an senile? A. Qui in parietibus res delineāt, cum nauīū fabros, gubernatores, ac nautas pingant, naues ædificare, ac gubernare nesciūt. Eodem modo Marinus sermonē præmisit, cuius periculum & demonstrationem non habet. E. Planius intelligere uolo, cur nō sit idem corpus à pueritia usque ad senectutem. M. Quoniam corpus natura fluit atque labitur, sensim defluit id quod ex alimento accedit: itaque morbis consumitur uel quod puerile est, uel quod senile: & quanq̃ maximè fluit & labitur, atq; interit, tamen rursus alia fit accessio. Quod igitur corpus excitari dicis, id ne quod morbis consumptum est, an puerile, an senile? A. Quanquam cum maximè ex scripturis pollicitus sis te persuasurum auditoribus, te ad medicinam contulisti, atque ita decretum oblitus es: tamen ego quoque minime dubitabo, etiam si in medicina non sim uersatus, iniqua animi tui sensa refellere. Si enim natura labile corpus aliud pro alio fieret: membra quæ amputantur & præciduntur, id est, auriculam, aut digitum, aut nares, rursus alimento expleri oporteret: cicatrices etiam uulnerum, sensim tua sententia fluentibus corporibus, non remanere deberent usque ad senectutem. Quin ne ea quidem corpora quæ in morbis sunt, alia iterum facta, fluunt: sed cum animus non recipit ea quæ concupiuit, contractione corpus,* quemadmodum is qui incedit, humentia cōprimit. Cum autē fruitur iis quæ appetit, rursus percussa & pressa intumescunt. Neque enim cum facilimè ex morbo corpus conualuit, ita breui tempore ea quæ tanto crescunt, restituuntur. E. Si labile corpus esset ita ut aliud pro alio fieret,* corpus quod non cōstaret, non posset inueniri. M. Quo tandem modo? E. In homine exemplum sume. Vt si qui uelit ex cera uiri simulachrum fingere, ac primum cū breui figura expresserit, rursus aliam ceram infundere uelit in excelsitatem atque magnitudinem: hoc fingere non potest. Sic enim quod efficitur, ad finem perducī poterit, quòd prima ex cera figura fluat, alteràque fiat, neque simulachri hominis effector opus absoluet. Homo autem qui puerilem corporis staturam habet, crescit puerili essentia manente. Hinc etiam uulnerum

cica-

ἐπιβολὰς,
impetus.

καθ' ὅσον.

ἀνυπόστατον.

cicatrices usque ad senectutem remanent, membrorumque præcisiones: superuacaneumque est labile corpus esse dicere. M. Si corpus quod à prima ætate ad senectutem manet excitatur, respondeat, quisnam sanguis unà cum homine excitetur, is ne qui in uenarum præcisionibus elicitur, an is qui in sanguinis eruptionibus. Nonnulli autem homines unoquoque anno præcisa uena excernunt. Dicat igitur mihi, quisnam sanguis cum homine excitetur. A. Non eum sanguinem qui naturalis est maximè ac proprius, excernunt ij quibus uenæ præciduntur, sed malum, & qui ex saporibus ac succis accedit. Itaque in sanguinis eruptionibus exilit, cum non sit naturalis nec proprius: ob eamque causam ij qui medicina præditi sunt, quod norunt eum qui ex succis assumitur, rubrum atque eiusdem coloris esse factum cuius sanguis est, non tamen naturalem, in uenarum præcisionibus petunt, cum elicitur malus omnis, qui niger dicitur. Cum autem flauus & naturalis erupit, tum sistunt & comprimunt, ne forte uitalis cum fluxerit, animal interimat. E. Imperita propositio, falsa & quæ ex alimèto inducuntur, ea uera & uitalia existimare. Cum enim alimentum intromittitur, & liquefcit, partim in sanguinem, partim in pituitam, partim in saliuam excernitur. Iis ergo quæ minus propria sunt prætermisissis, ad ea quæ magis propria sunt, uenite. M. Homo ex terra, aqua, igne, & aëre constat. Cum ergo moritur & dissoluitur, unaquæque pars in suum ac proprium recidit, ueluti pars ignis in ignem, aquæ in aquam, aëris in aëra, terræ in terram. Quo igitur modo in resurrectione homo, cuius partes cõfusæ sunt, excitari potest? Vt si quis ex profundo maris effundens aquam, rursus eam reportare confirmetur, cum res ipsa fieri nequeat. Necessario igitur alius pro alio homine excitatur. A. Multo ualentiores homines Deo tua ratione & sententia esse declarantur: superuacaneumque est, seruatorem dicere, ea quæ homines præstare non possunt, Deum efficere posse. M. Quomodo sunt homines Deo potentiores? A. Nam homines quidem uinum aqua dilutum separant, arte & scientia adhibita, & argentum ab ære, plurimásque res sciunt discernere. Deus autem qui est immensa uis præditus artifex effectórque omnium, cui subiectus est ignis, aër, aqua, & terra, quæ metu seruiunt, atque suam cuique partem seruant: quid est quamobrem non in resurrectione suum cuique corpus attribuat? Nam & ignis qui Deo subiectus est, nutuque ac imperio paret, tribus fratribus, qui in fornacem ignis coniecti sunt, non nocuit: sed saluos Domino tradidit, & aqua cum Ionam recepisset in profundo, tribus diebus ac noctibus integrum restituit: & aër Eliam in cœlum recepit: & terra Lazarum quadriduanum reddidit. Quin etiam dulces aquæ cum influunt, miscenturque in mari, rursus dulces à nubibus redduntur, separanturque à falsis: quemadmodum etiam propheta ait, Qui uocat aquam maris, & infundit eam in faciem terræ. E. Cùm scripturis se probaturum pollicitus sit, tamen ad phisicas medicinæque proprias quæstiones conuersus, homines Deo potentiores esse docuit. M. Mihi facile est id scripturis docere, si etiam placidè Adamantius se gerat. E. Non Adamantius digressionis causa est, sed sentē-

tia tua uincendi studio excitata. A. Permittendum ei est, quæ uolet, sentire, cum paratus sim omnia refellere, quòd à me stet ueritas. M. Quibus scripturis credis, ut eis doceam, carnem non excitari? Omnes credo quæ in testamentis continentur. M. Recito negationem Dei, qui in priore testamento ita censuit, Non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quia sunt caro & sanguis. A. Si ergo dixit, Non permanebit spiritus meus in istis, perspicuum est eum permanisse in aliis. Illud enim, Istis, priuata est causa, non contra omnes pronunciatum. M. Docebo scripturis, nec prophetas, nec Apostolos mentionem fecisse carnis aut sanguinis, sed tantum animi, quem seruari optabant. Ac primum quidem Dauid, Quia, inquit, eruiisti animam meam ex morte. Et rursus idem, Sitiuit anima mea ad Deum uiuum. Et rursus, In te confidit anima mea, & in umbra alarum tuarum sperabo. Et rursus, Nō relinques animam meam in inferno. Vides eos precatos esse, ut animus solus seruaretur, nō caro & sanguis. A. Definiat & statuatur, utrum animus mortalis sit, an immortalis. M. Non est dubium, quin immortalis. A. Quomodo igitur ait, Non tradas bestiis animā confitentem tibi? Num bestiæ animum qui immortalis est, labefactare possunt? E. Bestiæ non animum discerpunt, sed corpus. Nam cum ait, Non tradas bestiis animam confitentem tibi: scilicet totum hominem animum nominat. A. Planius te docebit scriptura, hominem qui ex animo & corpore constat, animam uocari. Et facti sunt, inquit, filij & filiæ Iacob animæ triginta duæ. Et rursus ait, Et descendit Iacob in Aegyptum cum septuaginta animabus. E. Fortassis Marini sententia incorporei Iacob liberi descenderūt in Aegyptū. Demonstratum est autem, totum hominem animum à scriptura nuncupari, neque de hac re ambigendum est. M. Apostolum ueriores prophetis testem produco, qui corpus animi carcerem esse dicit, idēque causam malorum omnium, his uerbis, Quis me liberabit de corpore mortis huius? A. Quomodo est carcer animi corpus? M. Cum præceptū Dei uiolauit, animus qui peccauit: tum fecit Deus, inquit, tunicas pelliceas, & induit eos, id est, corpus: ut etiam Hieremias propheta uinctos nos appellat, quòd Deus animum in corpore uinxerit. Quòd igitur corpus malorum omnium causa peccauit, excitatum illud iri dicis, ut semper in uinculis animus exerceatur. A. Dixisti peccasse animum, & uinctum esse in corpore: deinde paulò post causam omnium malorum animo corpus fuisse ais, eūque peccasse antè quàm in corpore uinciretur. Si animus sine corpore peccare potest, quā causam peccandi animo dat corpus? E. Si animum dicis peccasse antè quàm uinctus esset: superuacaneum est corpus causam malorum dicere. Si enim ante corpus peccauit, nūc etiam liberatus & eductus ex corpore, rursus peccabit, propterea quòd etiam ante illud peccauit, nec causa est corpus, sed animus. A. Si corpus animi carcerem esse posuit: carcer autem eum qui peccauit retinere solet, & à delictis coercere: non carcer est animi corpus, sed eū adiuuat. M. Quomodo? E. Carcer non adiuuat eum qui uinctus est ad peccatum, sed cohibet, arcens eum qui uinctus est. Corpus autem adiuuat

animum

animum in cædibus & stupris. Perspicuum est igitur Deum non carcerem animo corpus dedisse, sed adiutorem. M. Respondeat Adamantius, num Apostolo fidem habeat. A. Omni ex parte Paulo, qui à Christo & spiritu afflatus fuit, credo. M. Si ei credis, eum audi pronunciantem atque dicentem, Caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptione. Quid hoc apertius? quid hoc clarius? Sic ergo reprehensione ex contrario profiteor: nemo contradicere quasi apertæ atque ueræ potest. A. Qui uerba Apostoli, quæ spiritali sensu proferuntur, non intelligunt, ij solis literis atque scriptis addicti aberrant à ueritate. Apostolus enim carnem & sanguinem turpes improbissimæque actiones nuncupat, eos qui res ad corpus pertinentes spectant, carnales uocans: eos autem, qui res ad animum spiritumque pertinentes gerunt, spirituales. Age uerò Apostolum ipsum tibi producam apertè appellentem carnales eos, qui non conuenienter fidei uiuunt: sed superbiam actionesque carnis proprias sequuntur. Scribit autem his uerbis, Vt iustificatio legis impleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Qui enim secundum carnem ambulant, quæ carnis sunt sapiunt: qui autem secundum spiritum, ea quæ sunt spiritus. Prudentia enim carnis, inimica est Deo. Prudentia autem spiritus, uita & pax, Vos autem non estis in carne, sed in spiritu. Respondeat num ij, quibus hæc scripsit, sine carne essent. Et rursus, Lac enim, inquit, uobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis. Adhuc enim carnales estis. Cum enim sit inter uos zelus & contentio, nonne carnales estis? Cum enim quis dicat, Ego quidem sum Pauli, alius autem, Ego Apollo: nonne carnales estis? Et rursus, Cum enim essetis in carne, passionibus peccatorum quæ secundum carnem sunt, operabantur in uobis. Nunc autem non estis in carne, sed in spiritu. Atqui non exuerant carnem. Hæc enim omnia declarant eum dicere carnem uitam carni cōsentaneam & improbam, ut etiā hominem. Quis enim ignorat, si se dicebāt, unus esse Pauli, alius Apollo, non minus tamen eos hominum filios essentia fuisse? aut eos, quibus scribit hæc, Cum essetis in carne, etiam tum quod ad essentiam attinet, non fuisse carnis expertes? quæ etiam dicebam, carnem uitæ genus quod & carni consentaneum sit, & deprauatū, quod ille merito à spe abducit & deturbat, ut quod Dei regnum possidere non possit. Quod si datis corporis carnem, ut fieri potest, non posse spem obtinere: quid opus est baptismo & lauactione? Sic enim ait Apostolus, Sed hæc, inquit, fuistis: sed abluti estis: sed sanctificati estis. Quid sit quod abluatur, & sanctum efficiatur, respondeant. Sed quoniam Megethius etiam audit, ex eodem Apostolo proferre cogor, instituta cum utroque disputatione. Paulus enim Galatis scribens, hæc ait, Quod autem nunc uiuo in carne, in fide uiuo filij Dei, qui dilexit me. Et rursus, Cæterorum autem nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata Iesu in corpore meo porto. Age ergo, quid declarēt hæc uerba, uideamus. Quod uiuo, inquit, in carne, in fide uiuo. Perspicuum est ergo, fidei uitam esse in carne, stigmata Christi, per quæ nobis est salus, corpus portare. Quomodo igitur id quod stigma-

e ij

ta salutis ferat, fideique uitam habeat, non salutem consequitur eorum sententia? Aut enim nihil adiuuatur id quod fidei uitam & Iesu stigmata habet: aut si in hoc sita est salus, caro est quæ salutem adipiscitur. Atque hæc esse confitetur. Corinthiis autem scribens, ait hoc modo, Nescitis quoniam corpora uestra, membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. Si enim Christi mēbra sunt corpora, aut pereunt Christi membra, aut caro salutem adipiscitur. M. Corpus, non carnem dicit. A. Perspicuum est ex iis quæ subiiciuntur, An nescitis, inquit, quod qui adhæret meretrici, unum corpus est. Erunt enim, inquit, duo in carne una. Et rursus ait, Vir enim nō debet uelare caput, quoniam imago & gloria Dei est. Si id quod occultatur, est corpus quod apparet, id est, caro: hoc autem est Dei & gloria & imago, salutem etiam consequi potest. Si enim salutem non accipit, nec Dei quidem potest esse gloria & imago. Atqui est, ut scriptum est, imago & gloria Dei caro. Perspicuum est igitur, eam ut hæc recipit, sic etiam salutem posse consequi. Quo autem apertius doceam, iube eum uerba Apostoli recitare. E. Recitetur. A. Lego in priore ad Corinthios epistola hoc modo, Quid facient ij qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? ut quid & baptizantur pro illis? ut quid & ἀποθνήσκοντες. nos periclitamur omni hora? quotidie morior propter uestram gloriam, fratres, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro. Si (secundum hominem) ad bestias pugnaui Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? manducemus & bibamus: cras enim moriemur. Nolite seduci. Corruptunt mores bonos colloquia mala. Euigilate iusti, & nolite peccare. Ignorantiā enim Dei quidam habent. Ad reuerentiam uobis loquor. Sed dicit aliquis, Quomodo resurgunt mortui? quali autem corpore uenient? Insipiens, tu quod feminas, non uiuificatur, nisi prius moriatur. Et quod feminas, non corpus quod futurum est feminas, sed nudum granum, utputa, tritici, aut alicuius cæterorum. Deus autem dat illi corpus, sicut uult: & unicuique seminum proprium corpus. Non omnis caro eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum, alia uolucrum, alia piscium. Et corpora cœlestia, & corpora terrestria: sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate. Sic & resurrectio mortuorum. Et paulò post subiicit, Ecce mysterium uobis dico, Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. In momēto, in ictu oculi, in nouissima tuba (canet enim tuba) & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. M. Non corpus hoc dicit excitari, sed aliud, ex eo quod ait, Deus autem dat illi corpus, sicut uult. A. Triticum terra obrutum, rursus idem oritur: & homo terræ mandatus, homo excitatur, non alius fit, ex Pauli uerbis, qui ait, Vnicuique autem seminum dat proprium corpus. E. Ne interpretationis quidem hæc indigent, quæ adeo planè ac sine ambiguitate ab Apostolo dicta sunt. Neque enim animus in terra sepeliri potest, cum & sit & concessus sit

fit

fit immortalis esse. A. Caro igitur, quæ ut triticum feritur. Videmus enim corpus, tritici instar feri. Tu enim, inquit, quod seminas, non uiuificatur, nisi prius moriatur. Quid igitur est, quod feritur, & iacitur in terram? non est dubium, quin sit caro. M. At uides eum dicere, Nō, corpus quod gerendum est, seminas, sed, nudum granum tritici. A. Vt triticum quod nudum feritur Dei uoluntate, cum oritur, asciscit sibi herbam, amictumque est, & caulibus præditum, nec aliud est, quam natura eius ferat: sic homo mandatus terre, ac statim Dei imperio excitatus, adipiscitur & induit immortalitatem, quemadmodum Apostolus commemorauit his uerbis, Oportet autem mortale hoc induere immortalitatem: & corruptibile hoc induere incorruptionem. M E G. In nostro codice Apostolus non ita loquitur. A. Quo igitur modo? M E G. Non ait, Deus dat ei corpus sicut uult: sed, Deus dat ei spiritum, sicut uult. Seminatur corpus animale: resurget corpus spirituale. Seminatur in corruptione: resurget in incorruptione. A. Tua ergo ratione & sententia, dat ei Deus corpus spiritale. Quod igitur datur à Deo, spiritale est. Quod ergo accipit, quid est? M A R. Animus est id quod accipit. A. Animus ergo sepelitur. E. Cum animum immortalem esse statuerit, non solum mortalem, uerum etiam in terra sepeliri nobis suadere cogitur: cum sit res perspicua, corpus esse id quod sepeliatur. Absurdumque esse duco, cum in eis commorati simus, de iisdem quærere, præsertim cum satis nos docuerit oratio. A. Nō uidebitur fortasse his satis accurate demonstrata resurrectio. Itaque aliquandiu patere, audique Apostolum, qui planius loquitur, Estis epistola Christi, ministrata à nobis, scripta non atramento, sed in spiritu Dei uiui: sed in tabulis cordis carnalibus. Si, ut est istorum amentia, caro non excitatur, nihil adiuuat Christi epistola, quæ in tabulis cordis carnalibus scripta est, Dei uiui spiritu. At non frustra scripta est epistola Christi Dei uiui spiritu, sed ut detur uita iis, in quibus scripta est: id quod deinceps Apostolus docet his uerbis, Si enim quod euacuatur, per gloriam est: quanto magis id quod manet, in gloria est, & non euacuatur? Quod si Christi epistola in cordibus carnis scripta est, perspicuum est corda etiam quæ ex carne constant, manere, in quibus id quod scriptum est, nec deletur, manet. Et rursus, Habemus ergo thesaurum istum in uasis fictilibus, ut excellentia sit uirtutis Dei, & non ex nobis. Accipiant ergo, & eligant erroris oratores, quomodo uelint sententiã hanc intelligi, in quo uelint esse scriptum omnino hunc thesaurum. In interiore homine ut ponunt? Si interior homo est fictilis, animus erit uas fictile eorum sententia, quod est, ut uolunt, homo exterior. In carne igitur erat thesaurus. Atque alterutrum necesse est, aut perire eum qui thesaurum hunc habeat, aut citra controuersiam caro in qua est thesaurus, salutem adipiscitur. Et rursus, Etenim nos qui uiuimus, in mortem tradimur, ut & uita Iesu manifestetur in carne nostra mortali. Ne interpretationem quidem desyderat, cum dicat Iesu uitam in carne perspicui. Et rursus, Cum absorbebitur mortale hoc ab immortalitate: quid aliud intelligi potest, nisi quod progreditur ad uitam hoc mortale

corpus? Et iterum, Ergo mente quidem seruius legi Dei: carne autē legi peccati. Nihil ergo nunc damnationis est, iis qui sunt in Christo Iesu. Lex enim spiritus uitæ in Christo Iesu liberauit nos à lege peccati & mortis. Si mens Dei legi seruit, & caro legi peccati: nos autem in Christo Iesu spiritus uitæ lex à peccati mortisque lege liberauit: non est dubium, quin id quod peccati legi paret, à peccato liberauerit. Atqui legi peccati parebat non mens, sed caro: Est igitur caro à morte soluta & libera. Quomodo igitur salutem cōsequatur id, quod lege spiritus uitæ, Christi benignitate, à morte liberatum est, ipse dicat. Me enim pudet pluribus istorum coarguere imperitiam. E. Omnium malorū causa est ignoratio, cui addicti sunt & assueti, Megethius, Droferius, Marcus, Valens, & Marinus, quòd de recta uia uerāque sententia deflexerunt. Quæ enim consentanea ratio in hoc sermone cōseruari potest? Cum enim figura antecedit, necessario ij qui uident corriguntur: Correctio autem non satis uerbis expressa, nunquam recipiatur. A. Si placet solertia tuæ paulisper manere, audi Apostolū, qui ab eis ante prolatus est, ut illorum amentia intelligas. Nam & Schetæus Marcion cū non bona fide in scriptis Apostoli se gessisset, non omnia reliquit: & isti adhuc detrahūt omnia, quæ eorū sententiæ non consonāt. Quæ ergo non intellecta reliquerūt, cum ipsis pugnantia, ea quasi paruas uas electa ex Apostoli prophetarūque scriptis, planè sapientiæ tuæ ostendam. Apostolus autem scribit his uerbis, Mulieres in Ecclesia taceant. Non enim permissum est eis loqui, sed subiectas esse, sicut & lex dicit. Et rursus ait, Hoc tertio uenio ad uos. In ore duorū uel trium testium stabit omne uerbum. Itēque hoc loco citra controuersiam legem sequi constat Apostolum, cum ait, Tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors in uictoria. Vbi mors, uictoria tua? Dicant ubi eis uerba hæc scripta sunt, nisi in lege & prophetis. Quasi ergo sublata lege, ait futurum sermonem qui illic scriptus est, aut certe cōpleta. * Ea enim si non eueniant & contingant, licet & legi aduersari, & legem profiteri, & ea quæ in ea scripta sunt, fore dicere. Ephesiis autem scribens, ait, Memores estote, quòd aliquando uos qui eratis gentes in carne, qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circuncisio in carne manufacta, qui eratis illo in tempore sine Christo, alienati à conuersatione Israël, & hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, & sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Iesu uos, qui aliquando eratis longe, facti estis propè in sanguine Christi. Cuius nam promissionis hoc loco mentionem facit, à qua abhorret sine Christo, nisi quam Deus, qui eorum ratione peregrinus & ignotus erat, fecit? Quando etiam pollicitus est ipse, qui nunquam apparuit & extitit ante Tiberij Cæsaris tēpora? * an quomodo eis ignotus erat & incognitus, is qui prius loquebatur & promittebat, plane docet alienatos à testamēto Israël, cum eos sine Deo esse dicit. Et rursus ait, Quotquot enim promissiones Dei sunt: in illo est. Si enim hospes, ac primū non uisus, neque cognitus est cuiquam antea, neque promisit: perspicuum est eum qui pollicitus sit, non esse ullum alium, nisi opificem. Planius autem docere uolo, Christum à lege

pate-

οχι τῶν.

τῶν μὴ ἐνδε-
χομένων.

ἢ τῶν, al. aut.

patefactū esse & prophetis, sicuti Seruator ipse de Ioanne loquitur hoc modo: Hic est, de quo scriptum est, Ecce mitto angelum meū ante faciem tuā, qui præparabit uiam tuam coram te. Hoc igitur per prophetas factū promissū, fore ut præcursor Domini mitteretur ante eum, qui Dei uiam pararet, Ioannem habent ostendere alium esse quendam, atque is esset, ante cuius faciē ille missus est. Si enim ante Christum alius uenit, qui ab opifice missus sit, doceant. Sin autem nemo alius extitit, nisi solus Dominus noster Iesus Christus, & ante eius faciem præsto est Ioannes: perspicuum est tum factum esse promissum, quod aliquando exolutum est: nec ullius Dei est Christus, nisi opificis Dei, cuius & lex erat & prophetæ. Apostolus autem nonne planè & apertè ex lege Christum prædicat, cum hæc Corinthiis scribit, Patres nostri omnes sub nube fuerunt: & omnes mare transierunt: & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari: & omnes eandem escam spiritualem mādūcauerunt: & omnes eūdem potum spiritualem biberunt. Bibebant enim de spiritali, consequente eos petra: petra autem erat Christus. Quis non admiretur istorum amentiam, qui hæc legunt illi quidem, sed non intelligunt? Quod si quis his uerbis illa addiderit, Pascha nostrum immolatus est Christus: quod pascha ab opifice lege sancitum est. MARCVS. Hæc quidē Apostoli uerba intellexisti: illa autem non intellexisti, Factus est primus homo Adam in animam uiuentem: nouissimus Dominus in spiritum uiuificantem. Primus homo de terra terrenus: secundus Dominus de cœlo. A.

Est in Origene uic.

Planè docuit Apostolus & priorem Adamum, & posteriorem Dominum, eiusdem Dei, non alicuius alterius esse. Si enim hoc modo scriptum est, Primus ex terra terrenus homo Adam, & secundus ex cœlo Dominus: superuacanea est fabulæ fictio. Etenim quod scriptum est, non alibi nisi in lege scriptum reperietur. Atque etiam cœlum, ex quo uenit Dominus, non alterius Dei esse declaratur, nisi opificis. E. Cœlós ne possedit bonus? MARC. Non eos qui sunt opificis. E. Domiciliū ergo habet opifici propinquum. MARC. Suos ac proprios cœlos habet bonus: planum igitur factum est, bonum etiam cœlorū opificem esse. MARC. Cœli boni non sunt opere manuum effecti, sed ortum non habent. A. Si ortum non habuerunt, nomine etiam carent. Quod enim ortum nō est, caret etiam nomine. Quin etiam casum & temeritatem inducunt Epicuri sententia. MARC. Quo tandem modo? E. Apostolus ait, Secundus de cœlo Dominus, ut uultis. Cuius quidem cœli sit, necessario quærendum est. Nam si cœli est opificis, perspicuum est Christum etiam opificis esse. Si alterius cœli, ut ais, quærendum est, differre ne id quod ortum non est, ab eo quod ortum habet, possit. A. Eorum forsitan sententia hoc fieri non potest. Si uero etiam cœlis opifex non satis fuit, at certè nominibus. Vnde enim cœli nomen illi habuerunt, nisi ut perspicuum est, à lege? Sic enim dicit, Vocauit Deus firmamentum cœlum. Vide etiam hanc impiam audaciam, ut scripturam corruerint. Cum enim Christi per carnem ortum tollere uellent, hoc mutarunt, Secundus homo, & fecerunt, Secundus Dominus, quod non intelligerent sibi ne-

cesse esse spiritualis etiam Christi ex carne generationem profiteri, aut eum Adamo posteriorem esse. Cum enim illud audimus, Factus est primus, & secundus, quid aliud intelligimus, nisi, Si ille quidem primus factus est, Dominus autem secundus, cōsentaneum esse Dominum Adamo posteriorem intelligere? Rursus enim Apostolus Corinthiis scribēs ait, Quoniam Deus qui dixit ex tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi. Quis igitur Deus sit qui dixit lucem de tenebris splendescere, & cui dixerit, & quando, si accuratè exquisierimus, reperiemus: quēque Deum Apostolus prædicet, atque unde sit lux quæ à Christi facie nobis data est. Si enim Deus qui ab eis fingitur bonus, hoc alicui aut aliquibus dixit, incognitus esse inuenitur: atque docendum est, quando & quid, ac quibus dixerit. Ac si dixit, falso dicitur esse incognitus nec unquam apparuisse, neque eundem in cuiusquam cogitationem & notitiam uenisse. Si enim etiam antea loquebatur ac promittebat, nec ignotus erat, neque tum primū, ut aiunt, Imperatore Tiberio cum descendisset in Capharnaum apparuit. Si uero non is erat, qui lucem pollicitus est, sed opifex: non est id quidem dubium, quin illius etiam nos sumus, qui sumus illustrati. Christus igitur etiam in facie lucem effundit, quæ ab opifice proficiscitur. Bonus enim, inquit, ignotus erat. Ephesiis autem scribens Apostolus, Et ueniens, inquit, euangelizauit pacem uobis qui longe fuistis, & iis qui propè, quoniā per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem. A quo nos quidem procul remoti eramus: Iudæi autem ei proximi erant? an illorum ratione & sentētia à peregrino & ignoto Deo procul aberamus: Iudæi autem eidem erant proximi? At quomodo Iudæi ei proximi erant, quem æquè ac nos ignorabant? cui nec obedierunt unquam, aut addicti fuerunt, cum alij Deo seruirent, qui ut isti fatentur, boni Dei uolūtati obsisteret? Ait enim, Per ipsum habemus accessum ambo ad patrem. Ad quem patrem? an perspicuum est ad eum qui nos creauit. Prætereā sine controuersia ex eodem Apostolo probabimus unum esse rerum omnium Deum effectoremque, & ut ita dicam, creatorem nostri, omnisq; creatæ naturæ, solum bonum Deum, cuius & mūdus est, & omnia. Ait enim Paulus, Vnus Deus pater omnium, & in omnibus nobis pater, qui in omnibus est Deus: Quis ergo bonus est, eorum ratione & sententia? Is qui nec quenquā nostrū creauit, nec cuiusquam omnino effector est aut opifex. Aut quorum erit pater? Neque enim illius filij esse possumus, à quo ne generati quidem sumus. Ait autem etiam propheta, Nonne Deus creauit nos, & pater omnium nostrū est? **M A R C.** Eorum qui credunt, pater est bonus. Ait enim Paulus, In adoptionem filiorum accepti sumus. **E.** Vidēs ne Marce, eos qui audiunt imperitum, tuum uincendi studium ridere? Neq; enim ait Apostolus, Vnus pater fidelium, sed omnium, & per omnia, & in omnibus nobis. **M A R C.** Sed ait, In adoptionem filiorū accepti sumus. Quis unquam suos filios facit & adoptat? **A.** Erit ergo improbus is qui ab inuito aliena sumpsit: bonus autem is, qui permisit. Paulum autem opificem prædicare

dicare Deum facile intelligi potest, cum ipse dicat, Deus, inquit, temperavit corpus, ei cui deerat abundantiorē dans honorem. Accipe ergo clarius apertiusque uerbum. Igitur, inquit, nemo gloriatur in hominibus. Omnia enim uestra sunt, siue Paulus, siue Cephas, siue mūdus, siue uita, siue mors, siue instantia, siue futura. Omnia uestra sunt, uos uero Christi: Christus autem Dei. Hæc est enim orationis Apostoli sententia. Eos cogit etiam inuitos uerum dicere Cuius nam Dei Christum esse uelint, explicet. M A R C. Boni. A. Boni ergo etiam nos, qui Christi sumus: & nostra, id est, mūdus, uita, mors, instantia & futura. M A R C. Mundus est improbi & mali. E. Et Christus, & Paulus, & Cephas, & uita tua ratione & sententia mali erunt. Perspicue enim ad impietatem uincendi studium compellit. A. Non dubitabo etiam aliud dictum Apostoli proferre, qui scribit his uerbis, Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo, & odorem notitiæ suæ manifestat per nos in omni loco: quia Christi bonus odor sumus Deo in iis qui salui fiunt, & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autē odor uitæ in uitam. A quo igitur omnia habemus, perspicuum est ex eo esse etiam bonum Christi odorem ad uitam iis qui salutem consequuntur: odorem autem qui mortem inferat, ad mortem iis qui pereunt. Hæc igitur cum legunt ij, qui tanta amētia præditi sunt, quàm sunt improbi, cum dicere conentur alium esse & bonum & patrem Christi qui dat salutem, & alium qui iudicat, estque mūdi & Dominus & creator? Si enim ex uno sunt omnia: & nos sumus, & mundus, & mors, & uita, & alia omnia. Cum autem Christus odor est uitæ quidem nonnullis, aliis autem mortis: superuacanea erit alterius Dei inuentio. Quomodo autem eos non pudet, cum Paulus dicat, Mihi, inquit, minimo omnium sanctorum data est gratia hæc, in gentibus euāgelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sit dispensatio mysterij absconditi à seculis in Deo qui omnia creauit. Si hæc erat dispensatio à seculis inuestigabilium diuitiarum Christi, quæ in Deo recondita erat: atque hoc est mysterium, quod enunciat gentibus Paulus, easque illustrat: perspicuum est Apostolum esse eius qui creauit omnia, qui dispensationem, quæ in ipso abstrusa erat, enuncians, & Christi diuitias quæ inuestigari non possunt, non alterius, sed eius qui omnia creauit, dicens. Verum aperte ac sine controuersia legem agnoscens, eius etiam præcepta, dicit: Igitur lex quidem sancta, & mandatum sanctum & iustum & bonum. Et rursum, Peccatum, ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem. Cum ergo bonum sit præceptum, quod legi est consentaneum, ut scriptum est: non est id quidem dubium, quin eum quoque qui illud dedit, necesse sit bonum confiteri. Siquidem ex fructu arbor cognoscitur. Et rursus, Circuncisio quidem prodest, si legem obserues. Si enim prodest circuncisio iis qui legi parent: perspicuum est eam illis bono esse inueniri. Quis enim adeo amens est, ut ea quæ prosunt, non bona esse fateatur? Petra etiam quæ per Mosē data est, erat Christus, ut Paulus docuit. Si ergo censebunt non bonum esse Christum, aut eum qui petram dedit, bonum fatebuntur. Calicē

autem benedictionis, & panem quem frangimus, cum ait, sanguinis & corporis Domini esse cōmunionem: nonne plane etiam bona uult simul intelligi? Quòd si non cum improbis erit sanguinis & corporis Christi Iesu cōmunio: frustra etiam dicetur, Quæ societas luci ad tenebras? Si uerò id etiā, quod est in Euangelio scriptum, legent, Dominus aspiciens in cœlum, gratias agit: an non creatori agit gratias? Accepto igitur pane & calice, cum benedixisset, alium laudat quàm opificis creaturas, an eum quia eas effecit atque præstat? M A R C. Nos & ab Apostolo, & ab Euangelio didicimus & opificem malum esse, & quæ creauit. A. Quæ Christus bona fatetur: tū ne mala dicis? M A R C. Non ait bonum esse mundum, neque eas naturas quas creauit. Ait enim, Si essetis ex hoc mundo, mundus quod suum esset, diligeret. A. Seruatoris ipsius tibi uerba profero ex Euangelio, Si quem, inquit, ex uobis petierit filius suus panem, nunquid lapidem dabit illi? aut si petierit piscem, nunquid serpētem porriget illi? aut si etiam petierit ouum, nūquid porriget illi scorpionem? Si ergo uos cum sitis mali, scitis bona data dare filiis uestris, & quæ sequuntur. Bona igitur munera cum & panem, & ouum, & piscem esse confessus sit, quæ sunt opificis creaturæ: quid est quāobrem non ex ipsis etiam eorum effectorem bonum intelligi uelit? Siquidē arbor ex suo fructu cognoscitur. Cum autem ait Seruator, simile esse regnū cœlorum grano sinapis, aut fermento, aut sagenæ, aut alicui rei eiusdem generis: ij qui res creatas ab opifice Deo, quibus similem esse dicit Dominus Dei regnum, malas appellant: quid de Dei regno sentiant, cogitent. Si enim granum sinapis malum est, ut quod res sit à malo, ut uolunt, Deo creata, & cætera: non est dubium, quin regnum etiam cœlorum, quod eis comparat, Quid ergo eo nobis opus est, cum sit in malis? Si uerò in bonis est regnum cœlorum: necessario etiam in bonis est & granum sinapis, & cætera omnia, quibus simile est regnum cœlorum, quod est in bonis. M A R C. Verba Apostoli profero, quæ planè docent, alium mundi Deum esse, In quibus, inquit, Deus seculi huius excæcauit mentes infidelium. E. Vos qui Ecclesiæ esse optatis, inuestigantes scripturarum uerba, & irretitis ad uestram ipsorū & mentē & notionem, in barathrum spinosæque diuerticula trahitis, uiam quæ rectà fert in regnum cœlorum: cuius tu defensor es. Hæc autem in iis quæ dicta sunt, habent explicationem. Tu uero, quasi immemor, contradicendi finem non facis. Aequum est igitur, meo iudicio, (siquidem tu quoque in iis quæ à me dicta sunt, acquiescis, propterea quòd uterque uestrum me iudicem delegit,) credere ea quæ ab Adamantio de Dei religione definita & statuta sunt, & Catholicæ Ecclesiæ adiungi, cuius cum sim ab ea alienus, opto esse filius. Vide autem, omnes etiam fratres qui audiunt, huic piæ sanctæque sententiæ testimonium dare. Quapropter quoniam satis multis disputatæ sunt omnes fallaces conclusiones, quæ callidè & impiè compositæ sunt: tempus est ut disputatio finem habeat & terminum, quæ etiam uobis demonstrauit æquabilem & lenem ac ueram fidem, ex qua expulsa eiectaque est falsitas, expulsa etiam omnis species rerum: quæ unum ac solum Deū in

in

in sancta & eiusdem essentiae Trinitate demonstrat, non falsum, non aduentitium, non peregrinum, non inopem, & aduenam, alienique appetitorem, sed suarum possessionum opificem: ut impij hæretici docēt, & censent cui subiecta sunt omnia: cum quo non materia in solio sedet, non quicquā aliud eorum, quæ hæretici calumniantur, præter filium, sanctūque spiritū. Eiusdem enim essentiae est, inseparabilisque beata Trinitas: qui ex nihilo ea quæ sunt pro bonitate sua condidit: cuius Verbum hominem iustamque dispensationem uerè assumpsisse uisum est, nec ipsum puduit quod effecerat, nostræ salutis causa assumere: quòd ueniens euangelizauit pacē iis qui procul erant, & iis qui prope. uenitque ut te etiam Deo & patri sanguinis sui redemptione reconciliaret, quem pro uniuerso mundo profudit: nōsque omnes perficiet & confirmabit, ut quietam ac trāquillam uitam in omni pietate & honestate agentes, in hoc mundo relinquamus laborū præmia apud ipsum habentes. Abscōdita est enim uita nostra cum Christo in Deo. Cum autem apparuerit Christus uita nostra, cum Christo apud Deum apparebimus in gloria: qui etiam piē sanctēque hominem se excitaturum esse promisit cum corpore, ita ut immortalitatis fiat particeps, interitūque priuationis munere perfruatur: qui etiam propter liberum arbitrium iure ac merito se ad iudicium omnes conuocaturū esse demōstrauit: cui nihil potest resistere: cui omnis potestas subiecta est: cui iure uniuersus orbis seruit, pontificūque ordo, & præterea horum officina & schola: cum quibus qui piē parent & reges & principes omnes congregantur, si eiusdem quidē uerę sententiæ socij sint, tollere autem falsum, & excludere conentur. Ipsa enim Catholica Ecclesia sola & iustē & piē & sanctē uiuit, à qua qui deflexerunt & aberrarunt, ij procul absunt à ueritate: ii que uerbo quidem sibi ueritatē cognitam esse profitentur, sed re procul ab ea distant. Quare æquum esse arbitror Marinum sententiam cohortationēque meam non repudiare, abducique & abhorre ab infirmo malēque cohærente periculosoque decreto: abiectoque pudore se ad ueram rectamque fidem recipere, ut ipse ac sodales eius unā nobiscum salutem adipiscātur, fiāntque doctores diuinarum disciplinarum.

F I N I S .

ADAMANTII ORIGENIS IN

LIBRVM IOB PRÆFATIO, ET ARGV-

mentum, à Ioachimo Perionio Benedictino Cormœriaceno,

Henrici Gallorum Regis interprete, conuersa.

IGNIFICAT beati Iob liber, Dei in Iudæos officiū & sollicitudinem: indicat eum qui scripsit etiam utilitas quæ ex libro percipitur: ostendit Dei in omnes prouidentiam: narrat autem ab Abraham quantum fuisse eū, de quo disserit. Nam & Israël ab Abraham originem duxit, & Esau eodem modo: uterq; autem Isaac fuit filius.

Idem igitur Deus per Mosē hunc ex Aegypto declarabat, illum autem ex Arabia prædicabat: atque Mosēs quidem profectiōem ex Aegypto exponēbat: Iob autem certamen, quod ei cum diabolo fuit, & uictorias, quas aduersus eum obtinuit, coronasque, quibus religionis pietatisque ergo donatus est: Mosēs uerò mandat literis huius uirtutem, ducens populum ad religionem. Quòd si quis contradicendi studio librum hunc à Mose scriptum esse non credit, propterea quòd nō eodem tempore Iob & Mosēs extiterint, ei ex eo debet probari, quòd Genesios librum ipse conscripsit, non quòd adesset tum cum gesta sunt omnia (trium enim milium annorū res gestas scripsit) sed Dei concessu & munere, quo propheta non solum rerum præteritarum, sed etiam futurarum, atque interpres diuinorum mysteriorum, Dei que operum, & consentaneæ unicuique eorum prouidentiae sapientissimus præco declaratus est. Nemo enim alius ante eū dignus habitus est, qui mundi molitionem memoriæ proderet, quomodo, & à quo, quaque ob causam is effectus sit, traderetque omnibus hominibus eundem nec principio carere, nec procuratione, nec casu cōstitisse, neque temerè & casu ferri atque abduci: sed à Deo effectum esse initio, non quòd ei fuerit aduentitius, nec sine principio cum eodem fuerit: sed quòd cum non esset, sit effectus, non necessitate, sed pro bonitate eius qui illum condidit, quemadmodum ex hoc loco intelligitur, Omnia fecit Deus propter seipsum. Atque alij quidem prophetae ea quæ ipsos sequuta sunt prædixerunt: hic autem atque Salomon & ea quæ eorum tempora antecesserunt, significauerunt, & enunciauerūt quæ eorum ætatem sequuta sunt. Verum Mosēs & Iob non multis temporibus disiuncti sunt inter se. Mosēs enim ab Abraham sextus est: Iob autem quintus: ut Abraham, Isaac, Iacob, Leui, Caath, Amram, Mosēs: rursus Abraham, Isaac, Esau, Raguel, Zareth, Iob. Quòd si quis dicat, librum Iob non esse Mosēs, sed ipsius Iob: is ex nobis intelligat, eum non fuisse ostentatorem, neque laudatorem sui. Neque enim in eum, cuius uita iure reprehendi non potest, sibi placētis uitium & perturbatio cadit. Laudet enim te, inquit, proximus, non os tuum. Qui enim de se dicit, reprehensione non caret. Qui autem ab alio laudatur, is uerè beatus est: quādoquidem iustorum bonorūque lau-

*In Græco Ori
genē, deest
Amram, qui
Mosēs pater
fuit, ut scriptū
est Exodi sexto
capite.*

dator, non ad uoluntatem affectionemque laudat, sed falso quæ in sancto uiro insunt, enunciat. Necessario igitur Moses Iob uirtutem mandat literis. Institutio enim erat Israëlitis, de illo suscepta narratio. Quoniam enim elato erat animo populus ob generis propinquitatem, & miracula, quæ eis consulendi causa perfecta erant (elementa enim, ut ita dicat aliquis, cum eis pugnabant, propter promissa quæ eorum patribus facta fuerant, diuisum mare, Nilus cruore tinctus & infectus, tenebræ impiis hominibus offusæ, mors primigeniorum fructuum Aegyptiorum conficiens, propter decretum cædis puerorum, cæterarumque cladium enumeratio, quæ omnia Iudæis animos tollebant, ita, ut diuinam uirtutem negligerent, & præterea hominum iustitia elati, religionem contemnerent, & quasi debitum à Deo promissa quæ Abraham, Isaac & Iacob fecisset, reposceret.) Hac igitur eorum opinione adductus Deus, æquum putauit per Mosem, Viri huius uirtutem illustrare, populi corrigendi atque adeo generis hominum docendi gratia. Docebatur enim non elato animo esse ob maiores, sed suis sudoribus ac laboribus iustitiam querere. Si enim is qui ex Esau, quem Deus odit, genus duxit, eiusmodi pro sua in Deum charitate declaratus est: quanto magis populus qui à Iacob, qui Deo charus fuit, ortus est, in gloria erit, si suam in Deum retinuerit charitatem? Quoniam enim uidebatur hic aliquid pati generi Esau, maximo ei dedecori fuisset, si Iob qui ab Esau ortus erat, suo in Deum studio se cum Abraham cognitione ac genere coniunxisset: ipse autem sua maleuolentia, cum generis Iacob esset, à suo genere esset alienatus. Docebantur ergo existimare nullum impedimentum uirtutis esse iis, qui uirtutem sequantur, non generis splendorem, non gentis scelus, non nobilitatem, aut cognitionem, sed solam maleuolentiam. Non enim genus quenquam Deo coniungit, sed charitas & beneuolentia, quæ in eum habetur, & uita quæ charitati respondeat. Hac est enim charitatis significatio, Dominum Deum, & proximum eque ac se ipsum amare. Beatus ergo Iob, cum ad Esau genus referret, se uirtute sua sanctis uiris bonisque coniunxit. Noë enim, inquit, & Iacob, & Daniel, si steterint coram me, ait Dominus per Ezechielem prophetam. Si ergo his annumeratus est: perspicuum est eum etiam cum Abraham coniunctum fuisse propter religionem ac pietatem, eiusdemque generis & ordinis esse, cuius & Isaac & Iacob fuerunt. Vt igitur omnis etiam homo cum Deo discumbit: sic non omnis qui à Iacob ortus est, his annumeratus est, qui mala & peruersa uoluntate se à suo genere abalienarunt. Quapropter exemplum nobis propositum, beati Iob uirtutem, habemus, cuius similitudine studium nostrum animique contentionem explicemus. Qui enim eiusmodi uitæ cursum confecerunt, similique studio pietatem uirtutemque adepti sunt: exempla fiunt posteris, ad pietatem sanctimoniamque adipiscendam. Quod igitur exemplum & imago libri sit, uideamus.

A D A-

*Est scriptum in
exemplari, Iacob,
sed Iob legendum
esse, Origenis uerba
declariant.*

ADAMANTII ORIGENIS

IN LIBRVM BEATI IOB COMMEN-

tarius, à Ioachimo Perionio Benedictino Cormœria-

ceno, Henrici Gallorum Regis interprete,

conuersus.

IR quidam erat in terra Hus nomine Iob.) Homo Dei Moses à spiritu sancto illustratus in animo, accepta à Deo eorum quæ sunt cognitione & scientia, res gestas etiam Iob scribēs, non à laude initium fecit, neque materiæ aliquid ad gratiā dedit, sed ab eo quod nudum est & simplex, sine artificio narrandi exordium ducit, cum ait, Vir quidam erat, quòd nihil amplius ad cæterorum hominum effectiōem haberet. Vna enim est humana natura, unūque eius effector. Facit etiam mentionem eius patriæ, cū ait, In terra Hus, uitium incolarum indicans. Erant enim Arabes. Sed nulla ex parte eorum uitia uiri, cui Deus charus erat, mutauerunt animum & sententiam. Necessario autem etiam nominis mētionem fecit, ne, si hominem omnino diceret, argumētum aliquod fingere existimaretur, sed quòd ipsum qui ortus esset, & quomodo uixisset, institueret exponere. Nam si hominem quidem dixisset, naturam significauisset, facta cicuris animalis mentione. Sin autem Hussitanum, unde prodiisset, narraret: si uero Iob, epitheton impositum ab iis qui procrearūt. Nomen declarauit, sed non à laudibus orsus est, ut neq; aliquid ad gratiam facere uideatur, neque uirtutis signa decurter: quippe cum laudem omnem, uiri uirtus suis laboribus, non alienis laudibus, uincat & superet. Vir quidā erat.) Vnus ex multis ex eo quod apparbat, non tamen omnium similis in Deum studio & uoluntate, sed multis partibus permultos superauerat. Atque hoc commemorat, ne quis habita certaminum ratione, illum aliquid amplius quàm cæteros homines, quatenus homo factus esset, habuisse suspicaretur. Itaque ei cōtigit ea etiam, quæ horum sunt uincere. Si enim hic habuisset, non eius qui perfecisset, laus fuisset, sed maius naturæ adiumentum & præsidium. Incipit ergo à ueritate & simplicitate res gestas narrare: ita tamen, ut commune quidem hominis nomen posuerit, sed uiri uirtutem propriā. Et erat uir ille simplex & rectus, uerax ac timens Deum, & recedens à malo.) Ac uerax quidē esse declaratur

f ij

ex eo, quòd nihil ferarum proprium habuit, sed custodiuit eam partem animi quæ est rationis particeps & homini data est, ex Dei conditoris sententia ac uoluntate. Facultates enim quæ animo datæ sunt, seruauit integras. Itaque simplex, & inculpatus fuisse pro testimonio dictus est, quòd nulla in re se ipse deriserit, nec quicquã in uirtutibus imminuerit. Et rectus, æquabilitatẽ consilio & ordini tribuens, unumquodque re perficiens, non uerbo: id quod iustum & rectum est, iustè persequetur. Hæc autem eius erant, quòd uerè timeret ac coleret Deum. Dei enim uoluntatem spectans, perficiebat omnia. Subiicit autem, Et recedēs ab omni malo. Quod quidem uerbum est totius repetitio atque summa. Verax enim homo facultates ac uires, quæ animo datæ sunt, ex æquo depromit & explicat iis in rebus omnibus, quas gerit. Et enim charitate quam adeptus est, pro eo ac debet, utitur: ut exempli causa, Diligit Deum, sed ut Deum, nulla facta comparatione. Quantum enim præstat, tantum etiam eius amor omni aliarum rerum amor est antepōndus. Chari quidem sunt alicui parentes, liberi, uxor, chara etiam possessio, chari famuli, chara iumenta: sed seruat & tribuit unicuique pro dignitate. Est enim hoc iusti uiri, recti, & ueracis documentum ac signum, ratione & consilio singula faciendo dirigere ad finem eius qui rationem dedit. Qui autem ueritatem in se adulterauit & corripit, is contrà corrumpit quidem ipse se, sed corrumpuntur etiam ea, quæ ab eo sine ratione fiunt. Neque enim uiribus animi ut decet utitur, sed sumptis ferarum moribus comedit & deuoratur, partim quidem dum sine iudicio irascitur, partim dum intabescit non sapienter: interdum rapiens ut lupo, aut ad fœminam insaniens ut equus: rursus assentans ut uulpes, aut serpentis mores sumens: quãdoquidem naturam referre non potuit. ex quibus enim quantum potuit mutatus est, aut potuerat, eorum ne naturam quidem neglexit ad deterius imitationem. Veracẽ porro uirum corripit is, in quem Deus exprobrando per prophetam inuehitur his uerbis, Homo cum in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Itaque monet his uerbis, Nolite fieri sicut equus & mulus, in quibus non est intellectus. Alio etiam loco improborum mores criminans, iis quæ rationis expertia sunt, comparat his uerbis, Principes tui ut lupi Arabiæ: & Prophetæ tui, ut uulpes deserti: equi insanientes ad fœminas facti sunt: unusquisque ad uxorem proximi sui hinniebat. Et rursus, Et erat Ephraim, ut columba amens, non habens cor. Et alio loco, Serpentes generatio uiperarum. Quinetiam aquila appellatus est rex quidam elato animo: is autem erat Tyri: canes autẽ alij propter impudentiam, Omnes enim canes sunt in te, nō ualentes latrare. Draco etiã quidam princeps Aegypti appellatus est: & scorpionum Iudæorum multitudo, Cognosce enim, inquit, fili hominis, quòd in medio scorpionum habitas. Sed ab his omnibus amicus Dei Iob liber fuit, cum id quod in homine uerum est, integrum incorruptumque seruasset, rationẽque ageret omnia, & ex Dei uoluntate uiueret. Hæc autem dico, non quòd innatis perturbationibus non sit usus, sed quod cum iudicio & consyderatẽ. Nam & indignabatur
ac suc-

ac succensebat improbis, sed non iis, qui iniuriam non inferebant: & irascebatur, sed cum ratione. Bestiarum enim proprium est, irasci iis qui nullum scelus admittunt: & amabat, sed non sine ratione: & aliis usus est, ut res ac necessitas ferebat, & Dei uoluntas declarauit. Deus enim qui animum procreauit, ei facultates dedit aptas & accommodatas, præcepitque ut eis utatur ut decet. Qui ergo Dei præcepto paret, custodit, tueturque eas ad finem eius qui potestatem dedit. Qui autem eas negligit, uitam ferarum sequutus, eisque similis moribus effectus, & in hoc statu rerum supplicium perfert, honore qui ei tributus est, affecto cōtumelia, & hinc cum migrauerit, pœnas luet, quòd etiam Deum qui ipsum effecit, cōtempserit. Sis ergo etiam tu uerax, qualis ante te beatus Iob fuit. Simplex, ac timēs & colens Deum, & recedens à malo, & adhærēs omni bono.) Neque enim à malis abesse & abstinere se, satis magnam uim habent ad salutem, sed omni bono esse præditū. Declina, inquit, à malo, & fac bonum. Neque enim in malorum declinatione est perfectio, sed in bonorum præscriptæ religionis ac pietatis perfectione. Testimonium enim dicit iusto Iob scriptura, & malorum declinationis, & bonorum custodiæ. Videamus etiam quid deinceps dicat. Natique sunt ei septem filij, & tres filiæ.) Liberorū autem multitudinem exponit, declarans Dei quæ in uiro inerat, charitatem. Neque enim ratio, qua cum filiis collatus est, neque alia abundantia eum adduxit, ut sanctè saperet: neque ab eis quæ rectè decreta & statuta erant, abduxit: sed potius hæc etiam ipsa Dei in eo auxerunt & intenderunt desyderium. Quæ enim cæteris impedimenta uirtutis afferre existimata sunt, ea huic florem uirtutis auxerunt, quòd rectè iis qui in ipsius imperio erant, præesse sciret. Itaque dicit, Et fuit possessio eius septem milia ouium, & tria milia camelorum, quingenta quoque iuga bouum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis, & multa opera erant ei in terra.) Ex quibus intelligitur, nihil eorū impedimēto esse uiro qui Deū amet, ad probitatem religionemque adipiscendam: quippe cum huic uiro bono externa etiam bona non neglecta sint. Nam nec iuga bouum despiciebat, nec camelos contemnebat, nec asinos negligebat, & oues ei curæ erant, nec alia, ut semel finiam, pro nihilo putabat: stationes, domorum structuras, ortos, famulorum multitudinē. Ait enim diuinissimus Moses, Eratque uir ille magnus inter omnes oriētales.) Hæc de uiro dixit, quòd genus Abraham significare uellet, idēque fidei genus, & Dei charitatis similitudinē: quandoquidem hic, qui religionis ac pietatis eundem locū tenuit, & amore coniunctus est, uitæ nobilitatis est particeps: hic eorum qui orientem incolūt, nobilissimus: hic denique annumeratus forti sanctorum uita piorum quæ egit. Et ibant filij eius, & faciebant cōuiuia per domos, unusquisque in die suo: & mittentes uocabant tres sorores suas, ut comederent & biberent cum eis.) Suos enim liberos hic sanctus uir ad mores suos accommodās, iuris & æqui dispensatores effecerat, fratrum ac sororum amatores, temperātes. Attribuerat enim suam cuique domum, non imperite, ut aliquis existimabit, (nihil enim erat apud eum non cōsideratum & prouisum) sed ut unusquis-

que alterius æmulatione splendidiorē clariorēque domus procurationem redderet. Siquidem æquabilis pârque eis erat curandi diligentia, præfertim cū factō à maximo natu initio, in ultimum minimūq; natu desinerent: ac tum denique conuiuij principium minimus natu fiebat. Testes temperantiæ suæ poscendis poculis non alienas aliquas producebant, sed sorores suas, cum eas inuitarent. Erat autem hoc etiam uiaticum. Quid enim scriptura dicit? Cūq; in orbem transissent dies conuiuij, mittebat ad eos Iob, & sanctificabat illos: consurgēsq; diluculo offerebat holocausta per singulos, & uitulum pro peccato pro animabus eorum. Dicebat enim, Ne fortē peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus.) Hæc autē faciebat ipse, qui uerē simplex & sine reprehensione erat, in eoque & uirtutem suam augebat, & tutos reddebat suos liberos. Expiatio enim, quæ eos in memoriam redigebat, faciebat tutiores. Eadēque expiatio cogitationis erat curatio, peccatis non præstantibus. Holocausta ergo & sacra faciebat, ut gratias ageret: expiationem autem adhibebat, cogitationum remissionem, uitulum uerò pro eorum animis, petens, ut sibi uiui permanerēt. Et facta est hæc dies.) Nō diuersa, nec dissimilis dies cæteris, sed idem qui hic status. Cū uenissent filij Dei, ut assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam Satā, qui obierat terram, & peragrauerat regionem quæ cœlo subiecta est.) Nō locum ex loco prætereūtes (neque enim Deus in loco habitat) nullus est enim eius quietis locus: quandoquidem locus omnis ei est, quasi non sit, cum locum omnem qui factus est, antecesserit. Personæ autē fictio est cum significatione ueritatis. Et adfuit inter eos etiam Satan.) In cōuentu angelorum in cœlo fuit. Neq; enim Dominus in terram per se descendit, sed ei conceditur ad ordinem cœlestium accedere, & audire quæ gesta sunt, non tamen semper, nec omnia: non enim quæritur locus. Quid enim magnum, si penetret in corpora: cum in paradysum, in qua angelorum ordo Domino præsto fuerat, ei permissum sit intrare, & audire quæ audiuit? Vide autem distinctionem. Angelos enim scriptura dixit uenisse, ut præsto essent Domino: diabolum autem non dixit præsto fuisse, sed uenisse ab obambulatione & peragratione. Atque illi quidem præsto fuerunt, ut spiritus ministri, missi in ministerium: hic autem, ut honesti oppugnator, quod sanctum uirum deridere paratus esset. Quod si quis paulo argutior dicat, eum quod cum angelis fuerit, honoratum esse declarari: is intelligat, cum præstantibus esse, non facere præstantem, neque omnino cum ingloriis inglorium, sed inglorium & ignominiosum quidem declarare Dei odium, omnēque malam actionem: honoratum autem cōtrā. Affectiones enim constitutionēsq; animi quæruntur, non cōtubernia aut consuetudines. Nam & Noë cum impiis erat, & Lot cum Sodomitanis, sed in reprehensionem incurrerunt: & Elisæus cum Giezi uersabatur, & Iudas cum Domino, & Simon Iudas cum Apostolis, sed nihil eis profuit, propter animi non rectam affectionem. Non igitur etiam isti honori fuit sua cum angelorum ordine consuetudo, sed crimini ei fuit uitium suum: quin

nec

nec quia Deo seruiuit, omnino paruit, & obtemperauit. Fallendi enim studio id eum fecisse apparuit, ut etiam in Achab contigit, non ut Dei uoluntati morē gereret: quippe cum & Balaam ariolus & diuinus Deo ministrauerit in prædictionibus & benedictionibus, sed non ipsius uoluntate, & Nabuchodonosor eodem modo, & ij qui dedititios Iudæos acceperunt, cum ex Dei iracundia suam non metiti sint, sed modum transierint, ex loco illo, Ego dedi eos in manum tuam: tu autem non fecisti eis misericordiam. Ergo etiā diabolo situm Deus permisit contra aliquos stare, non quòd ignoraret eius malitiā & scelus, sed quòd dignus esset tali ministerio. Si enim curauit mandata, imperatāque fecit, non tamen id Dei colendi honorandique causa, sed uoluntati suæ morem gerendi studio fecit. Quoniam igitur præsto fuit cū aliis angelis, consilium autem ab eo susceptum cum præsto fuit, incognitū erat eorum multitudini, & Deo cognitum erat, qui scelestam eius uoluntatem coarguere uellet, ei dicit, ut scriptura docet, Cui dixit Dominus, Vnde uenis? non quòd ignoraret, unde ueniret, aut cur adesset, sed ut illius in uirū bonum & iustum inuidiam coargueret. Nam & Adæ dixit, Adam ubi es? non quòd ignoraret, sed ut libertatem ei, qui pudore ex peccato affectus esset, daret: & Cain, Vbi est Abel frater tuus? non quòd ignoraret cædem, sed quòd fratricidam coarguere uellet. Sic etiam ex Diabolo quærit, Vnde uenis? ut eius in uirum iustum inuidiam patefaciat. Illud etiam nos non fugiat, Angelos quidem Dei, appellatos esse, diabolum autem non item: propterea quòd illi cum Deo charitate coniuncti sunt, hic maleuolentia ab eodem alienatus: & illi ab eo quod sunt, nominati sunt angeli: hic non ex eo quod est, sed ex eo quod conatus est. Neque enim naturæ nomen est diabolus, Dei enim opus est: sed à uoluntate & inuidia eius in eum qui primus fictus est, & crimine quod in Deum apud mulierē contulit, nomen hoc ductum est. Præterea illud quoque obseruandum est, hæc uerba duarum personarum mentionem facere, Dei, & Domini: Dei, cuius sunt effectio angeli, Domini, cui præsto sunt: quanquam & Deus eos per Christum effecit, & Christus à Deo accepit. Omnia enim, inquit, mihi tradita sunt à patre meo.

Qui respondēs ait, Circuiui terrā, & perambulauī eam.) Hæc autem arroganter desertor draco & malus serpens respondet, quòd maleuolentia cæcus Dei interrogātis ignoraret dignitatem: si enim intellexisset, nunquā ausus fuisset apud tantū Dominū esse contumax. Dixitq; Dominus ad eū, Nunquid considerasti seruum meum Iob, quòd non sit similis ei in terra, homo simplex & rectus, ac timēs Deum, & recedēs à malo?) Seruum autem suum ueracem hominem appellat, omnemque eius sanctitatem ac uirtutem enumerat, uirum ipsum bonis uirtutibusque suis ornans, atque eum extrahens, omnia quæ in eum cogitata erant, euellit. Fretus enim erat athleta suo, eiūque immutabilem cōstantemque amorem nouerat. Quòd non sit, inquit, similis ei in terra.) Non naturæ rationē habebat, cum hæc dicebat, sed affectionis animi & constitutionis. Homo enim erat etiam ipse, nec maculam ullam in animo alebat, sed uerè homo Dei ipse erat: ad effectoris consilium

& uoluntatem mētem suam accommodabat, parentēque rerum colebat: in suos iustus erat. Deus autem hæc in eo inesse testatur: nec gratificādi causa laus tribuitur: laus suspecta nō est, quippe cum is qui laudat, culpa omni careat. Deus autem non honoris causa cum eo loquitur, sed ut eius scelus & iniuriam coarguat, & conuincat: atque ut doceat hominem quidem, qui ex animo & corpore constet, simplicem esse atque iustum: diabolum autem, qui ex corpore non cōstet, nec simplicem, nec iustum esse, sed scelestum, iniustum, oppugnatoremque honestatis. Deus ergo illum in colloquium admisit, non honoris causa, sed reprehensionis: & q̄ non solum futurum eius conatum reprehendere uellet, sed etiam scelus, quod antecefferat. Etsi enim multò post diaboli in Iob scelera consequuta sunt: tamen diabolus, cui inuisa bona sunt omnia, cum ne à Deo quidem ea audiret, in uiro inesse credit, atque in Deo suspicatur. Cui respōdens Satan ait, Nunquid Iob frustra timet Deum? nonne tu uallasti eum, ac domum eius, uniuersamque substantiam eius per circuitū: operibus manuum eius benedixisti, & possessio eius creuit in terra? Sed extende paululum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet, nisi in faciem benedixerit tibi.) Cum enim eum locupletem esse animaduerneret, multisque opibus florere, magnaque ui & copia pecorum abundare, seq̄; cum sæpe in eius opes atq; res impetum fecisset, re infecta spe sua falsum rediisse, propter Dei præsidium, quod ipsi in rebus Iob restitisset: cogitauit, nihil magnum esse, si in tanta rerum omnium abundantia, quæ munita esset, ille esset & Dei amator, & iustus ac bonus, sed si eis amissis omnibus, in eo animi statu permaneret. Nonne Iob frustra Deum timet? mercenarius est. Magna est criminatio. Aufer pecunias, & inuenies propositi sententiæq; mutationē. Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce uniuersa quæ habet, in manu tua sunt, tantum in eum ne extendas manum tuam.) Petiuit à Deo hostis, ut sibi periculi in eius fide faciēdi potestatem daret: neque enim ei hoc facere licebat per prouidentiam & curam, quæ ei obsistebat. Dedit certamen Deus, ut calumniator conuinceretur. Seruum suum Deus nouerat: is qui tentabat fidem & patientiam, eius uires ignorabat. Itaque infestus currebat, ut ad certam paratamq; prædam: sed ille anteuertit, ut uinceretur. Tibi ne satis est iustum munire? Ecce, inquit, habes eius res omnes firmare, uel corrumpere pro libidine: non tamen tibi etiam iusti uiri attingendi potestatem facio: ueto tibi, ne eum attingas. Egressusq; est Satan à facie Domini.) Ij qui cōtēdūt Deū esse in iis quæ sunt, nūquā infaniēt Epicuri Deū tollentis opinione, nec ferentur cum iis qui Deum figura humana esse censent. Ita ne contineri quidem eum ab operibus suis dicent, quorum ipse opifex fuit, neque eundē ab eis separabunt, nec cōpositionem ullam in eo cogitabunt, quòd scriptum sit, faciem, oculos, & manus, sed pro ipsius dignitate etiam scripturam accipient & intelligent. Vt enim illud, Venit diabolus, nō ita accipiēdum est, quasi ille à Deo separatus sit, & disiunctus: sic etiam hoc, Egressusque est à facie Domini, non ita intelligendum est, quasi absit à Deo. Nihil enim eorum quæ sunt, cum Deo esse, quatenus natura, intelligitur: sed ei

ei adsunt omnia ea uoluntate, qua ea etiam effecit. Cum ergo dixit, Venit diabolus, propositum rei conatūque exposuit: cum autem illud, Egressus est à facie Domini, Dei permissionem exponit, eamque potestatem, quæ ei data est in uiri iusti possessionem. Idem enim scriptor simile quiddā in Genesi de Cain explanauit his uerbis, Egressusque Cain à facie Domini, id est, habens terminum rei quæ in eo sita erat. Cum autem quadam die.) Quæ nihil statu & ordine ab aliis differebat, sed eadem erat, qui nunc status est, ut etiam quiuis dies. Filij & filia eius comederent & biberent uinum in domo fratris sui primogeniti.) Conuiuij initium factum est. Erat autem totum institutio rei familiaris, temperatiæq; ac frugalitatis disciplina, & amoris fraterni schola cōuentus compotationis. Nuncius uēnit ad Iob, qui diceret, Boues arabant, & asinae pascebantur iuxta eos: & Sabæi irruerunt, tuleruntque omnia, & pueros percusserunt gladio: & euasi ego solus, ut nuntiarem tibi.) Significatur autem his uerbis, uiri uirtus, quòd nihil ab eo negligenter gereretur, sed cum prouisione omnia. Indicat porro is, qui infasta tristiāque nunciat, impetum latronum incidisse, & rapta quidem esse armenta, capta autem esse iuga bouum, famulosque qui eis præpositi erant, cæcos gladio: quibus eum ad iram concitabat, furorem excitabat, effundebatque multitudinem, ipsum uero cohibebat, ne etiam in eos exercitū educeret. Quæ enim ei spes propulsandæ iniuriæ reliqua fuit, cum & liberos interfectos audisset, & solus is qui hæc nunciabat, saluus & incolumis euassisset, qui non humanitate ductus hoc bellum cum Iob susciperet, sed ut rerum tristium & acerbarum index existeret? Cūq; adhuc ille loqueretur, uēnit alter, & dixit, Ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oues puerosque consumpsit: & effugi ego solus, ut nūciarem tibi.) A superiore quidem ipsi Iob nunciatur, insidias factas esse incursione: à posteriore autem, è cœlo incidisse, ut & continuata, & acerba, & dissimilis calamitas iustum de sententia dimoueret. Intelligendum est autem, Iob ita animo cōstitutum fuisse, ut Deū sibi ista inferre crederet. Si enim Diabolum esse sciuiisset, ipse non iam ut tētatus, sed ut apertum certamen excipiens, dimicasset. Nunc uero cum in ea esset sententia, ut se à Deo immissa hæc perferre putaret, gratias agebat. Tentationes crebræ magnæque inciderunt, sed non est ei inflexa mutataque sententia: nihil in Deum cogitauit, non fuit ei suspecta prouidentia, non questus est de administratione rerum: non iniustitiā accusauit: sed gratias agebat, & qui nihil sceleris se admisisse sciebat, accipit clades, nec repugnat: spoliatusque possessionibus, à religione uirtutēque non discedit. Ac prior quidem clades & calamitas suspicionem fortassis afferebat, eam hominum esse iniuriam: posterior autem quæ ignem è cœlo cecidisse loquitur, superiorem etiam sustulit dubitationem, non ab hominibus tentationes proficisci, sed à Deo calamitates. At ipse qui etiam ita animo affectus erat, tamen Deo & specie & animi constitutione gratias agebat. Sed & illo adhuc loquente, uenit alius, & dixit, Chaldæi fecerunt tres turmas, & inuasērunt camelos, & tulerunt eos, necnon & pueros percusserunt gladio: & ego fugi solus, ut nū-

ciarem tibi.) Rursus non peditum impetum & incurfionem nunciat, sed equitum. Perpetuæ enim continuatæque tentationes erant, sed alternæ incidebant, ne uiro iusto respirandi tempus daretur. Et speciem quidē eam præbebant impetus, ut ad eius malum & exitium pertinere uiderentur: sed reuera ad eius utilitatem salutēque pertinebāt. Nam diabolus quidem uincendi studio, feriebat: Deus autem, qui uictorem declarare uellet, sinebat plagas infligi: iustus uerò percussus, eum qui torquebat, uincebat. Itaque post uulnera & plagas, quæ in possessionibus & pecuniis posite erāt, acerbum telum reſeruatum est. Hoc autem erat mors liberorum, intimarum partium tristitia, & cordis dolor, quem etiam extremam ſeruabat is, qui cum eo luctā ſuſceperat. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit, & dixit, Filiis tuis & filiabus ueſcentibus, & bibentibus uinum in domo fratris ſui primogeniti, repente uentus uehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt: & effugi ego ſolus, ut nunciarem tibi.) Rurſum non ex incurſione cladem incidiſſe nunciat, ſed domus ruinam, quæ à uento ex ſolitudine flante procurata ſit. Hæc autem mouens, faciebat, ut homo Dei uniuerſam poſſeſſionem bello expugnatam eſſe exiſtimaret, ut ita demum eum à recta mente ſentētiæque abduceret. Digna autem eſt etiam conuiuij mentio, quæ calamitatem augeat. Ventus irruit, non ut ſolet. Non enim ab oriente ſole, aut occidēte, ſed à quatuor partibus in domum irruit, nec hominis manu, ſed è cælo tela immiſſa ſunt: comprehendit uentus domum: non remaſerunt lapides: ædificium corruit, corripuit liberos in ipſa menſa: ſanguis cum uino effuſus eſt, & carnes conuiuij, quod omni ciborum genere apparatus erat, protulit. Hoc tibi omnium eſt grauiffimum & acerbiffimum. Neque enim par & ſimile damnum eſt liberorum mors, pecuniarūque amiſſio: nec filiorum filiarūque internecio, & omnium pecuniarū rerūque incēdium. Quis nā Iob erat, cum hæc audiebat? audi, qualis. Gratias agebat, erat ei ratio inuicta. Quid enim faceret, audi: Tunc ſurrexit Iob, & ſcidiſt uestimenta ſua, & tōſo capite corruens in terram, adorauit, & dixit, Nudus egreſſus ſum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc. Dominus dedit, Dominus abſtulit. Sicut Domino placuit, ita factum eſt. Sit nomen Domini benedictum ex nūc & uſque in ſeculum.) O patientiam cōſtantis uiri! O fortitudinem! O maximam uiri in Deum charitatem! Ut enim optimus in labore athleta cū lucta dimicaturus eſt, uestem detrahit, corpūſque & caput puluere aſpergit: ſic beatus hic & tunica lacerata, & terra capiti aſperſa, liberos quidē cum lacrymis luxit, tanta animi contentione, quantam naturæ ſenſus poſtulabat: Humani enim ſunt ij, quibus Deus charus eſt: Deum autem adoratione ueneratur: neceſſariis uerò, & propinquis propemodū hæc dicebat, Nihil enim intulimus in hunc mundū: haud dubium, quia nec auferre quid poſſumus. Nam non ſolum eum malus à ſententia non abduxit, uerū etiam firmitatem intentionēque ei, magis uerberans & uexans attulit, & auxit ipſe ſuæ in Deum charitatis cōſtantiam. Spoliatus enim facultatibus & bonis ipſe,

cui

Deus charus esset, quasi leuior redditus esset, ita animo cōstitutus erat in cre- dita commissāque sibi rei familiaris diligētia. Quid enim ait? Dominus de- dit, Dominus abstulit. Neque enim hæc nostra erant, sed Dei qui dederat: nec cum ea à Deo qui largitus est, repetuntur, acerbè ferre debemus. Volū- tas enim fiat eius qui gubernat atque moderatur. Laudādus est enim & cum dat, & cum accipit, neque nunc modò, sed etiam in omne tempus. In o- mnibus his non peccauit Iob labiis suis, neque stultū quid contra Deum lo- quutus est.) id est, non ingratus fuit, nec immemor fuit beneficiorum, iis ductus malis, quæ ei acciderunt: quin & specie, dum cadit in terram, atque adorat, & uerbis gratias agit, quòd dixit, Dominus dedit, Dominus abstulit.

In his, id est, tentationibus aduersisq̃ue rebus, & calamitatibus. Aliis enim diabolus per alios eum oppressit, aliis per se. Nam iuga quidē boum famu- lorūque multitudinem per alios capit, & necat: armenta autem atque pa- stores per se incendit. Eodēque modo domum per se concutit, liberis, sed non uoluntate sola hæc facit, sed uel iis quæ sunt abutitur, uel accommoda- ta essentia. Ignem enim induxit ex iis quæ sunt: domum autem commouit domo accommodata essentia & materia incensa, & ut ita dicam, diuulsa, eā deiecit: sed concessu eius qui ei fecit potestatem, non pro sua potestate, ne- que ut effector. Neque enim in id quod non est, operari potest, sed, ut dixi, iis quæ sunt utitur, atque id si ei permissum fuerit. Factū est autem cum qua- Cap. 2. dam die.) Rursum idem est status diei, nec ab aliis differt. Venissent filij Dei, & starent coram Domino, uenisset quoque Satan inter eos.) Quæren- dum est, cur non dixerit, Cum eis, sed, Inter eos. Perspicuum est, eum ut ui- ctum magis, quàm uictorem pudore affectum fuisse: quòd si conspectum Domini fugere potuisset, minime præsto futurū, qui Dei uoluntati restitisset. Quasi enim pudore affectus, nūc in medio adfuit. Vt diceret Dominus ad Satan, Vnde uenis?) Non ignorationis causa erat interrogatio, sed ma- litiae diaboli declaratio. Ex iis enim qui dicturus erat, maliciam suam pro- debat, qualis esset. Qui respondens ait, Circuiui terram, & perambulau- eam.) Rursum eodem modo ostentandi studio respondet. Et dixit Do- minus ad Satan, Nunquid consyderasti seruum meum Iob, quòd non sit ei similis in terra, uir simplex & rectus, ac timens Deum, & recedens à malo, & adhuc retinens innocentiam? Tu autem commouisti me aduersus eum, ut affligerem eum frustra.) O constantiam eius qui multa tolerauit! ô fortitu- dinem beati uiri, cui Deus tot tamque egregiorum facinorum testimoniū dicit! Ait enim inuido, Periculum quoque te docuit, improbe ac sceleste, il- lum non pecuniarum causa, nec possessionum amorem in me habere: sed æquè & diuitem & pauperem effectū, & colere me, & adorare. Est enim ser- uus fidelis, non mercenarius, nec ulla ex parte tuo ludibrio deiectus est de sententia, nec quicquam absurdum protulit, sed potius ad innocentiam, cū uerax sit, addidit. Hæc autem ait, ostendens, eum quidem malum potuisse euadere, sed ab eo abhorruisse pro sua in Deum charitate. Nam præter cate- ra sua præclara facinora, etiam innocentiam retinuit. Cui respondens Sa-

tan, ait, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua: alioqui mitte manum tuam, & tange os eius & carnem: & tunc uidebis quod in faciem benedicat tibi.) Non contentus hostis ueritate, neque ex uictoria pudore affectus, secundam luctam iterum aggreditur, quod hoc intellexit, (sapiens enim est, & exercitatus ad mala perficienda) nihil esse pecuniarum possessionumque amissionem ad corporis presidium & custodiam. Itaque dedit operam, ut hæc oblitterarentur, quod ignoraret animi eius & firmitatem & constantiam. Qui enim prius luxu calumniator fuerat, propter pecunias, inquit, Deum amat, & ad secundam luctam se conferens, ait cum nec pecunias, nec possessiones ualeitudini corporis esse antepositurum. Sed an non hæc dicebas, omnium demonum improbissime, mēdax, calumniator, religionisque & pietatis hostis, spiritus impostor, atque arrogans, misera ignoratione persuase, uoluntaria amentia? Si enim non esses plenus ignorantis, Dei qui omnia scit ante quàm fiant, testimonio credidisses. Tradit ergo Deus etiam corpus sancti uiri, quod athletæ sui fortitudine fretus esset, scirētque illius in se amorem non posse mutari. Nam diabolus quidem eum ad luctam laceffit, sed exitum ignorat. Itaque aggreditur. Deus autem qui seruum suum non ignoraret, ait ei qui ad grauiiores iniurias & mala lacessiuiisset, quemadmodum sanctus Moses narrat, Dixit ergo Dominus ad Satan, Ecce in manu tua est: uerumtamen animam illius serua.) Ecce, inquit, dedititum eum tibi trado: sed non permitto tibi eam partem animi in qua est principatus, ledere, ne existimes eum stupore mentis sensusque uacuitate mala perferre, & in me grata esse uoluntate agendis gratiis. Ex his autē obseruandum est, diabolum non uincere quenquā, nisi Deus tradiderit atque permiserit. Egressus igitur Satan à facie Domini, percussit Iob ulcere pessimo, à plāta pedis usque ad uerticem eius.) Neque enim commune erat homini malum, sed plurimum differebat. Itaque improbi ulcus dictum est uitiositate reliquis morbis malisque præstare, ut toto corpore magnus athleta aduersarium uinceret. Qui testa saniem radebat, sedens in sterquilinio extra ciuitatem.) Neque enim domum ei reliquerat, non alias facultates, non gloriā: quinetiam corpus male affecerat. Itaque ei cubile erat sterquilinium, in quo interdiu noctūque decumbebat, dedito angoribus corpore, non tamen animo dedito malis, sed Deo semper agente gratias. At uero colluctator, qui uiri multa tolerantis fortitudinem consideraret, redegit in memoriam uetus maleficiū, quod in paradiso in eum qui primus fictus est, excogitauerat: atque, Non debebam, inquit, à pecuniis & armentis, plagaque corporis ordini. Ecce enim hæc omnia frigida extiterunt, rursūque inani spe cursus nititur. Firmus est hic, & saxo fortiore est sententia præditus. Itaque non cū eo statim pugnam suscipere debebam, sed per mulierem fraudem propinare, ac per eam supplantare fortem hunc uirum, ac bene munitum. Si enim eam captassem & decepissem, fortassis per eam etiam hunc deiecissem. Adhibebo tamen etiam nūc artem, tametsi intempestiuum est: & ad imbecillius infirmiūque instrumentum tela mea conuertam atque torquebo. Illa ei persuade-

fuade-

suadebit, quicquid proposuero: nec me à scopo aberraturum esse arbitror. Nihil enim tam ad fraudem allicit, quàm mulier. Quid ergo in his molia-
tur, Moses commemorat. Multo autem progrediente tempore, dixit Iob
uxor sua.) Non enim ad breue tempus ei calamitates inflixit, sed cum tem-
pore etiam dolores prorogabat. Ille uerò humi iacebat uincens ac tolerans
dolores: * nihil illic erat premēs tota nocte, percutiens interdium. Defatigaba-
tur autem is qui percutiebat: siquidem deditus erat is qui feriebatur. Som-
niis ille conturbabat: hic precibus terrores fugabat. ille tela mittebat, & ar-
cus tendebat: hic autem ea quæ mittebantur, excipiebat, sed immutatus per-
manebat, armisque fidei munitus & instructus, tela inania reddidit. Impro-
bus consumpto etiam furore, maleficij sui recordatus est. Audi quæ per mu-
liorem dicit, Quousque tolerabis, dicens, Ecce sustineo tempus adhuc bre-
ue, expectans spem salutis meæ.) Non iam mulieris est oratio, etiam si per
mulierem dicta est, sed eius qui magnopere laborauerat, nec quicquam per-
fecerat, Quousque tolerabis? es ne ferreus? inflexibilis? imparibilis? quousque
toleras? quam salutem expectas? quādo tui erit ratio? Intelligebat enim eum
expectare semper Dei prouidentiam. Meditatus enim fuerat accuratè Dei
iustitiam eius amator. Quid ergo deinceps ait? Ecce enim deleta est me-
moriam tui è terra.) Acerba uerba, nec minora cæteris: uniuersum enim do-
lorem cōtinent. Vxor enim ait, Deleta est memoria tui ex terra: quibus uer-
bis liberorum interitum commemorat. Filij tui, inquit, & filia uentris mei
partus & labores: frustra laboraui cum doloribus. Iis quæ ait, significat utri-
usq; téperatiā & cōtinentiā. Labores enim uocat liberorū ortū. Siquidē in cō-
gressu mutuo, non libidini parebant, qualis est hominum, qui sunt rationis
expertes: neque solam eius delectationem sequebātur, sed quasi segetem li-
berorum ortum & procreationem uendicabant. Cum labore enim & dolo-
re eos se peperisse dicit, non cum uoluptate rationis expertium propria.
Tūque ipse in sterquilinio uernium sedes, pernoctans sub dio) pro, ni-
hil tibi relictum est, non domus, non famulus, non possessiuncula, non fi-
lius, non amicus ullus, non uicinus: sed terre onus grauiissimum iaces, ac di-
ues solum malis succumbis: & pro regiis solijs in sterquilinio sedes, nec sub
recto, sed sub dio. Et ego errabunda, & ferua.) Ego autem, inquit, quæ ali-
quando clara, & illustris fui, nunc uagor per alienorum domos, aliis mulie-
ribus ministrans uictus gratia: quæ aliquando tot tantisque bonis abunda-
bam, & rei quidem nullius indigebam, sed aliorum explebam indigētiam.
Locum ex loco obiens, & domum ex domo, expecto quādo sol occidet,
ut requiescam à laboribus & doloribus, qui me cōficiunt.) Prætereo enim
locum ex loco, mutoque ædes, expectans uesperum, ut uel nox ueniens do-
lores meos tot atque tantos sedet ac mitiget, qui recrudescunt: & cum non
possint desistere, augentur. Sed dic uerbum aliquod contra Dominum, &
morere.) Atque hæc quidē illi à muliere dicta sunt, quæ eam uim habebāt,
ut & dolorem ei afferrent, & ad ingratham in Deum uoluntatem illum hor-
tarentur. Omnia enim acerbitalis plena cum ei diabolus inflixisset, nec iam

quicquam posset, quod ad rem quam uolebat, conduceret: tandem aliquando eam excitauit, repetens primam suam fraudis artem, opposita ei muliere, compensans uerbis mala omnia, quæ cum antea oppresserat. Hanc enim quasi acutum gladium, & laqueum improbum, atque escam quæ declinari non potest, cum ei opposuisset, expectabat rei exitum. At generosus hic pugil, qui forti animo omnia pertulisset, hoc grauiter tulit, & acriter in eam inuolans, consilioque permotus, statim eam obiurgauit. Primam adhortationem profert, ut ait beatus Moses: Qui ait ad illam, Quasi una de stultis mulieribus loquuta es. Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non sustineamus?) Nondum quidem Iob inimicum agnouit, sed tamen intellexit hæc uerba non esse disciplinæ suæ. Quasi una, inquit, de stultis loquuta es. Non est tuæ, ô mulier, neque meæ doctrinæ, quæ mihi auctor es, ut Deo maledicam. An cum bona dabat, & nos accipiebamus, ei nobis erant agenda gratiæ: cum uerò quæ dedit, abstulit ut Dominus, ingrati esse debemus? An ignoras ea quæ utenda accepimus, à nobis esse repetita: nos autem agere gratias oportere pro iis quibus usi sumus, non indignari, acerbèque ferre amissionem eorum quæ restituiamus? Significat autem hoc uerbo, Suscepimus, eum, qui accipit Dei benignitate, manus porrigere: eum uerò, à quo eadem auferuntur, non porrigere illum quidem manus, sed tamen prudenti ratione expectare se eorum detractiōem. Vidēs ne eum suspicari mala calamitatēsq; à Deo proficisci? Magna est ingratorum reprehensio. Illi enim ne pro beneficiis quidem Deo gratias agunt: hic autem etiam pro iis quæ mala existimata sunt, agit gratias. In omnibus his, inquit, non peccauit Iob labiis suis.) Non enim uel animo quicquam in Deum dixit. Omnes enim diaboli artes fortis dissipauerat: & quæ ex parte adhibebantur, quæ quidem cōmemorata sunt: & eam quæ generaliter & uniuerse adhibita est, in quibus erat uxor, si quis audierit, forsità certamina cōfecta esse existimabit. Spoliatus fuerat rex omnibus externis commodis & bonis omnibus: liberis priuatus est, ulcera & uulnera corpore accepit: sedebat humi: non ferebat etiam terra saniem defluentem: neque ad sterquilinum uenerunt & propinqui, & amici: alij quòd spectaculum exhorrescerent: alij quòd tetrum odorem non ferrent, alij quòd negligerent & contemnerent. Venerunt procul reges auditis iis quæ euenerant: uenerunt, ut studiosi consiliorum, quæ amici dare solent. Enumeret autem is qui hæc legit, dolorum tempora, non in diem unum aut alterum, nec in mensem esse prorogata. Consideret enim mihi rumoris diuulgationem, regum profectionem quæ ex longinqua regione suscepta est: tumque intelliget uirum fortissimum diu luctatum esse cum malis, cum interea semper Deo agebat gratias, eum laudabat, gloria afficiebat, laudem ei hymnūque tribuebat: non causam ullam, ut iniuste res administranti exponebat: non eius prouidentiam accusabat: non ignorationem ei obiebat, non inertiam, non contemtionem, non negligentiam: sed seipsum expiabat ubique, & cum locuples erat, præbitorem laudabat, & cum pauper, Deum qui opes detraxisset, afficiebat gloria: ecquid autem non detraxerat?

rat?

rat: sed tamen eum qui detractionem bonorum permisisset fieri, ut etiam beneficio auctus, Deo, ut ita dicam, benedicebat, ulceribusque male affectus, agebat gratias. Itaque hæc ait, Si bona suscepimus de manu Domini, mala cur non sustineamus? Accepi etiam aliam intelligentiam à sanctis uiris, de beati Iob uxore, quam Luciani martyris, cui Christus charus fuit, esse dicebant: eamque obliuione obruendam non iudicaui. Dicebant illi, ut beatus Lucianus explanans docebat, hominem Dei Iob, qui iustus esset, reprehensione careret, atque ab omni re mala se abstinere, non solum non eis qui ipsi aduersi erant, molestum non fuisse, sed propinquis ac suis etiam consuluisse, quemadmodum etiam fidelis primus eius pater Abrahamus & liberis, & uxori, ut & in Deum religiosi, & inter se iusti essent. Quam ergo fieri poterat, ut illa quæ à tali præceptore rationem religionis didicisset, atque exercuisset, obliuione obrueret ea, quæ præclare decreta & statuta essent, nulla de causa, cum ei præstò esset noctu & interdiu præceptor: quo semper audito, in se recentem religionis habebat confirmationem, & iustitiam eius quæ res rationibus nostris consulens administrat? Quæ eadem non poterat, mutatis suis consiliis & rationibus, dare consilium uiro, ut in Deum diceret. Indignum est enim de tali femina absurdum aliquid suspicari. Quid ergo efficiunt uerba hæc, Dic uerbum aliquod contra Deum, & morere? Hoc afferebant, mulierem quæ uirum reprehensione carere uidisset, & tamen concessu Dei in tot tantisque calamitates incidisset, uerereturque, ne quis ex iis quæ uidebantur, iudicans ea quæ ei euenirent, contraria eius recte factis existimaret, id quod etiam tres amici fecissent: qui cum nihil sinistri ab eo gestum esse scirent, tamen ex iis quæ cernerent, ea quæ illi accidissent, iudicassent, quod ignorarent Dei, qui eum edidisset, consilium: ei hæc dicit, Vir scio te Dei auxilium expectare: sed fortasse interea salutem distulit: causam non possum dicere. Permulti autem homines, qui te sine stirpe, sine domo, sine ueste esse, omnibusque bonis destitutum, & liberos illos pulchros ac bonos, quos magno labore procreauimus, non libidinis causa, sed propagandi generis nostri, repente deletos, uident: tu uero ipse tinearum pabulum factus es, & pro pristinis opibus ac bonis & ualetudine in tua carne uermium multitudo scatet, & pro regiis, ne sub tecto quidem, sed sub dio habitas: ego uero uxor tua, pro præclaro illustrique lare pauper effecta sum, præteriens loca ex loco, & domos mutans, rerum ad uitam necessariarum gratia, ob eamque causam pudore affecta, solem mihi opto occidere, ut nox aduentu suo calamitates meas occulat & tegat. Ut igitur ego ipsa tantum rideor, non ferens risum procacium: sic tu qui miserum spectantibus spectaculum propositus es, noli causa damni esse infirmis, quasi non sis curæ Deo, nec ipse simili tibi coniunctus sit, collecta contractaque mente tua te in famulatum Dei, qui te in lucem protulit, trade, ut tibi celerem mortem inferat, quo facilius morte ipsa & suspicionem quam de Deo habes tollas, & tibi dolores, & mihi calamitates reddas faciásque leuiore. Hæc enim illa uerba declarant, Dic uerbum aliquod contra Deum, siue benedic Domino & morere, pro, Roga Deum, uel, precare Deum, ut morte longos illos ma-

gnósque dolores mitiget. Qui ait ad illam, Quasi una de stultis mulieribus loquuta es.) Itaque amentia eius accusat, & leuem sermonem mulierum simile, non impietatem aut scelus. Ignoras enim, inquit, o mulier, grauitatem dolorum, gratiasque quas pro doloribus ago, maiorem mihi mercedem conciliare & quaerere. Amisi armenta, boues, iumenta, seruorum ac liberorum multitudinem, nihil tamen eorum, cum in lucem prolatus sum, mihi suppetebat: sed qui me effecit, usuramque uitae mihi largitus est, is & bona & omnia quae ad uitam pertinent dedit: & nunc qui dedit, etiam abstulit. Absurdum est autem danti quidem gratias agere, detrahenti autem succensere & mortem timidè ignauèque optare: & diuitiis acceptis, ac ualitudine, lætari cum uoluptate, paupertatem autem & morbum ignauiam existimare. Neque enim nostrum est, uxor, ad ea quae suauissima sunt currere: grauius autem labores, acerbèque ferre. Debent enim ij, qui sui potestatem non habent, sed à Deo gubernantur, ferre fortiter, quae dat Deus, qualiacunque etiam sint ea quae incidunt. Nihil enim sine eius prouidentia, aut boni nobis suppetit, aut mali nobis euenit, cum ipse omnia uel decreto suo, uel permissu, nostrae in se charitatis comprobandae causa faciat. Moneo igitur te, o uxor, ne eiusmodi mihi des consilium, quod imminuere fortitudinem meam potest, sed id potius, quod possit augere uirtutem meam: atque constantia in subeundis laboribus, patientiaque in perferendis malis & morbis, preceptorem me spectantibus agendi gratias reddere, ut & cum locupletes sumus, & cum ualemus, Deo gloriam tribuamus: & cum pauperes sumus, & cum aegrotamus, eum laudemus, non nunc modò, sed etiam in perpetuum, animi constitutione, & laborum sacrificio. Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, uenerunt singuli de loco suo, eius consolandi gratia: Eliphatz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites. Condixerant enim, ut pariter uenientes uisitarent eum, & consolarentur. Cumque eleuassent procul oculos suos, non cognouerunt eum, & exclamantes plorauerunt: scissisque uestibus sparserunt puluerem super caput suum in coelum. Et federunt cum eo in terra septem diebus, & septem noctibus, & nemo eorum ei loquebatur uerbum. uidebant enim dolorem esse uehementem.) Intelligi perspicique potest beatus uir Iob ex amicis. Perspectum est enim, & id quod de eo ferebatur, & amicorum eius declarata est tum uirtus, tum humanitas. Nam neque mutationis rationem habuerunt, sed pristinae dignitatis: & calamitatis, quae inciderat, leniendae causa sapienter interuenerunt. Declarata est etiam eorum misericordia ex eo, quod & uestes disciderunt, & caput puluere asperferunt, & seipsos in terram proiecerunt tot dies atque noctes. Amicitia enim amicorum res proprias & priuatas facit. Vtergo calamitatem ulceraque uiderunt, passi sunt ij qui non patiebantur, lachrymisque ora oppleuerunt, & obstupefactis defuit consolatio: solo autem silentio, & assensu consolationis officium praestabant, cum ignorarent, unde initium uerborum consolationis facerent: habitu autem, & perseverentia communem doloris sensum declararent. Post haec aperuit Iob

os

poret. disce. may qm
 entend. dñe que
 & sapientia. soie p
 cap. II. q. I. dñe qm
 pour seche mortel
 ce que ault fait
 mande le bon qui
 ravalur & dñe
 mande se entendoi
 le pors. origine
 que se se auoir
 may que mes bon
 nature de dñe

lent enim hoc sancti Deo, cum aduersis rebus probatur, dicere. Velut Elias cum precatur, Domine accipe animam meam, quia non sum melior patribus meis. Ionas autem, Accipe animam meam, quia melius est mihi mori quam uiuere. Eodem etiam modo hic mutas morte uitam acerbam, ait: Nunc enim dormiens filerem, & somno meo requiescerem cum regibus & consilibus terre, qui ædificant solitudines, aut cum principibus, qui possident aurum.) Permutat ergo cum requie, quæ ibi est, uitam quæ hic in malis & labore degitur: æqualémque tributionem quæ inter ipsos est, eorum qui illic sunt, exponit, ex abundanti: Nam neque senator idiotæ antepositur, neque rex militi, neque bellicosus uir seruo, neque diues pauperi, neque is qui omnia sibi uendicauit, ei qui ne obolum quidem habet. Hæc autem cum ait, non accusat statum rerum, quæ hinc sunt (providentiæ enim causa Reip. ratio constituta est) sed uanitatem auarorum. docet etiam homines earum rerum studio prope esse ut desinant, propterea quod Reip. ratio conciderit. Aut sicut abortus ex matris utero editus.) Is enim ne unum quidem dolorem expertus est, neque in res ullas aduersas incidit, sed tanquam sine labore uenit, & abiit sine dolore, nec ullum sensit. Vel pueri qui non uiderunt lucem.) Hi enim etiam cum ad breue tempus in uitam uenerint, facilius extincti sunt. Ibi impij finem furoris iracundiæ fecerunt, uno communique consensu seculi.) Nam & scelestorum ira, & impiorum furor cum eis una cum morte extinguitur. Ibi requieuerunt labores corporis.) Omnis enim labor & dolor conquiescit, finemque habet & terminum, post migrationem excessumque à corpore, operationisque labor, & corporis imbecillitas. Cum enim non sit eadem indigentia, superuacanea etiam essent eiusmodi cōsequentia: neque enim iam eiusmodi statum homines requirunt. Non audierunt uocem exactoris. Paruus & magnus ibi sunt, & seruus, qui Dominum suum non metuit.) Qui enim hinc migrauerunt, liberi sunt & soluti à corporis laboribus. Neque enim ibi uestigalia licet exigere: nec iam seruus Dominum suum timet: nec paruus magnum metuit. Itaque aut uerbum hoc, Metuit, ad statum qui ibi est, refertur, quod hinc solutus non iam timet: aut quod seruus & Dominus dici non possunt, quia lex, quæ de eiusmodi lata est, sublata sit. Quare misero data est lux? & uita iis qui in amaritudine animæ sunt? Qui expectant mortem, & non uenit, effodientes eam quasi thesaurum. Gaudētque uehementer, cum inuenerint sepulchrū?) Mors enim homini est requies, eiusque abstrusa est uia: cōcluserunt enim eam Deus. Quod autem ait, est eiusmodi: Omnes homines, qui in angoribus doloribusque uitam degunt, & iracundia dolorēque eorum quæ accidunt, quasi amarore conficiuntur, mortem quidem optant, ut à malis quibus opprimuntur, liberentur: eam autem cum minime adipiscuntur, tum denique grauiorem morte uitam nanciscuntur. Quod si forte id quod uult consequatur, cum tam magno gaudio excedit è uita, quanto cum dolore auari nacti thesaurum exhauriunt profunduntque pecunias. Quid est igitur quamobrem, non etiam mors cum dissoluat & deleat amentias, quæ ob dolores eueniunt, atque peccatorum quietem atque terminum

terminum afferat, iisque qui in uita manent, occultet genus uitæ eius qui migravit, & cohibeat etiam eius appetitum à scelestis actionibus, & quasi occludat ei eiusmodi rerum actionem? Hæc deinceps ait, Antequam comedam, suspiro: & tanquam inundantis aquæ, sic rugitus meus: quia timor quem timebam, euēnit mihi: & quod uerebar, accidit. Nonne dissimulaui? nonne filui? nonne quieui? & uenit super me indignatio.) Quæ enim res omnibus consolationem affert dum cibum capiunt, ea mihi auget dolorem: dolorumque uel lachrymæ mihi erumpunt, ut non iam liceat mihi ad uoluptatem cibo indulgere atque potioni, quod metus mihi esculentorum desiderium præripiat, habitumque amarum reddat, carnisque partes in totum corpus concitet. Itaque nec dormire possum, nec sine gemitu omnino uigilare, per iram quæ interuenit. Respondens autem Eliphatz Themanites, ^{cap. 4.} dixit, Num sæpe in molestia loquutus es? id est, nunquā ne alias in hæc mala incidisti? an tibi in more positum est etiam alio tempore aliqua eiusdē generis dicere? Sed uim uerborum tuorum quis feret? Quis ergo loquacitatem tuam ferre potest? Si enim docuisti multos, & manus lassas roborasti: uacillantes confirmauerunt sermones tui, & genua trementia confortasti. Nunc autem uenit super te plaga, & defecisti: tetigit te, & conturbatus es.) Si enim tu eos qui dolore conficiebantur, consolatus es: eosque qui desperatione lapsi erant, excitasti: atque eos qui ex illa in tabē animique defectionem inciderunt, uerbis confirmasti: quomodo ipse, cum in calamitates incidisti, iniquo animo & acerbè fers dolorem? falsam ergo de fortitudine tua omnes tum habebant opinionem, falsam etiam de patientia, cum nunc tu tantopere conturbatus sis in malis. Hoc enim efficit uerbum illud, ^{ἐκταρασας}, id est, conturbatus es. Nonne metus tuus est in insipientia: & spes tua, & malicia est in uia tua?) Num frustra sapiens aliis ostensus es, tu ipse non ferens necessitatem quæ te oppressit? & bonas spes aliis suadēs, ipse uiam ad malum ferentem decurristi? Recordare, obsecro te, quis unquam innocēs periit? aut quādo recti deleti sunt?) Perspicuum est Eliphatz ex iis quæ suadet, fuisse sapientem quendam, atque in Dei iustitia esse meditatum. Quando enim, inquit, recti ac ueraces prorsus deleti sunt? aut quisnam, qui culpa uacaret, supplicio apud iustum iudicio affectus est, apud quē id quod peccati expers est, pœnas non luit? Nemo enim iniuria & iniuste aliquid patitur, si Deus supplicium sumat. Quin potius uidi eos, qui arant absurda: qui autem seminant ea, dolores metent sibi ipsis.) Qui enim colunt contraria, & arant ea, eorum præmia metent. Sic enim Dei iustitia aperta & clara est. Iussu Domini peribunt: à spiritu autem iræ Dei delebuntur.) Dei enim ipsius iussu improbi punientur, iusto æquoque iudicio iræ, quæ in eos sæuiet. Robur leonis, & uox leonæ, & fastus draconum extinctus est. Tigris periit, eò quod non haberet prædam: & catuli leonum dissipati sunt.) Hæc cum ait, Dei dispensationem significat. Ait enim, Et magnis suppeditat, & paruis præbet: magna autem indigentia pereunt. ipse enim tenet omnia. Itaque omnes iniustos arrogantēque delet: eum autem cui charus est, uendi-

cat. Si autem uerbum aliquod in sermone tuo uerum fuisset, nullum horum malorum te oppressisset.) Fretus Dei iustitia hæc uidetur dicere. Non enim, inquit, iniustitia est in Deo : Sed ignorabat Eliphatz, & diaboli petitionem, & quæ ei in Iob data erat, concessionem. Itaque solum Dei iustitiæ rationem habet. Vtrum ergo auris mea non capiet insueta?) Insueti enim sunt ei metus. Metus & sonus nocturnus ad homines uenit.) Siue ergo metus aliquis, siue dolor cuiuspiam interueniat, siue pauor & calamitates, eius benignitate homini, eò ut ad illum redeat, incidunt. Pauor tenuit me, & tremor: & omnia ossa mea perterrita sunt, & omnia in faciem meam incurrerunt. Inhorruerunt pili carnis meæ: surrexi, & non agnoscebam: uidi & nō erat imago coram oculis meis: & uocem quasi auræ lenis audiui.) Quidam hæc de Iob Eliphatz dicere existimarunt, quòd cum eum talem contemplatus esset uulneratum, metu perculsus sit. Sed hoc non uult, uerum se etiam ipsum sæpe perculsum esse metu, ita ut & ipsius ossa commota sint, & carnes horruerint. Quòdque pauore perculsus erat, uidebat quidem neminem, sed causam rei ad Dei iustitiā referebat. Cur enim non est homo mundus apud Deum? aut ex operibus suis uir inculpatus?) Sciens ergo hæc in alium transferri, probans Dei curam & prouidentiam: me, inquit, in pœnis esse putabam, sed ignorare qua de causa ad pœnam deposcerer, nisi quòd sciebam de me iustè suppliciū sumi. Si contra seruos suos non credit.) Hoc quidam ita ediderunt, Pro, Neque iustos perfectos omni uirtute inuenit, ex illo loco, Si iustus quidem uix saluabitur, ecquis gloriabitur se purum & mundum cor habere? aut quis se mundum ac liberum esse à peccato audebit dicere? Etsi enim aliquis actione & opere non tenetur, tamen cogitationibus ut homo mundus non est. Quanquam fortassis hoc non dicit, sed Deum non recipere nec probare aduersus seruos suos calumnias. Nouit enim qualis sit uniuscuiusque animi constitutio. Et in angelis suis reperit prauitatem.) Hoc etiam quidam sic interpretati sunt, A Deo dæmonum exercitui qui sceleratè impièque fecerat, pœnam esse constitutam. Angelos enim nunc hos nuncupat, quemadmodum etiam Apostolus, cum ait, Nescitis quoniā angelos iudicabimus? Sed reuera hoc uult, Deum qui spiritalibus uirtutibus & naturis minime contentus esset, naturam, ut se ipsæ custodirēt & tuerentur, effecisse. Perspicuum est autem eius potestatem cōtinere omnia: illiusque curam & prouidentiam omnia recipiunt, cum etiam angelorum ordinem sapienter dispēsauerit. Metum enim stuporemque eis adiunxit, ut cum mens excitata metu esset, auxiliū suum acciperent. Miscuit enim metum cum desyderio, ne si desyderium solum esset, animi contentionem excluderet: metus autem desyderium excitans, impellat naturam ad assentiendum Deo, qui eam condidit, eiusque auxilium ac præsidium trahat, & alliciat studium eius, qui ad desyderium cum metu impulsus est. Hoc etiam hominibus Deus, cui curæ est eorū salus, cōcessit. Tam enim metuendus est Deus, quàm amandus. Itaque is qui ait, Qui timet, non est perfectus: & Charitas foras mittit timorem, singulari fuit sapientia præditus, quisquis fuerit. Etenim

Etenim terribilis est iudex, ut etiam iustus: amandusque est, sicut etiam bonus, nec uult mortem peccatoris, sed poenitentiam. Quanto magis eos qui habitant domos luteas, quoniam ex eodem luto sumus.) Si hanc prouidentiam iis qui animo & ratione cernuntur, adhibet: est ne magnum, si hominibus quisque idem facere uideatur, cum eis salutem metu sui suppeditat?

Percussit eos more tineæ, de mane usque ad uesperam, & iam non sunt: & quia non possunt ipsi sibi opem ferre, perierunt.) Nonnulli aiunt eum hoc docere, se hominem pro nihilo putare ac ducere, siue iustus sit, siue iniustus, siue calamitas eum opprimat, siue ualeat. Videns enim, inquit, malum quod inciderat, nolensque Deum iniustum dicere, ei ait, ipsum Deo curæ non esse, siue bonus sit, siue non eiusmodi, siue supplicio sit affectus: quemadmodum nec piscium multitudinem curat, cum prædonum præda fiunt: neque eum hoc iniuriam existimare. Sic etiam hominem nihil esse arbitrari, quemadmodum nec uermium aut muscarum interitum. Magnus enim cum sit, inquit, ipse, parua ea quæ apud nos iusta sunt, esse ducit. Sed qui hæc dicunt, delirant, atque Eliphatz accusant, quod ignorent & accommodatam rerum effectiorem, & Dei dignitatem, & quod Deum quidem iniustum existiment, & hominem ingratum nihil esse censeant, dum eum uermibus ac muscis comparant, coguntque sub procurationem prouidentiamque non cadere, aut potius eum amentiae accusant. Non enim sapientem audierunt, qui ait, Magna res est homo: nec omnium qui contempti sunt futuram esse rationem & iudicium. Sed isti quidem omittendi sunt, ut qui nihil consentaneum dicant. Quod autem docere uult, eiusmodi est. Ut tineæ, si quis eam comprimant, interit: sic Deus si ad breue tempus prouidentiam suam retrahat, docet non satis præsidij esse in natura ad se tuendam. Si enim non extet eius administratio & procuratio, nihil eorum quæ sunt, potest uiuere. Dempto enim ab eis uitali prouidentiae humore, aridam ipsorum naturam efficit, ex eo quod scriptum est, Auferes spiritum eorum, & deficient. Qui enim prouidentiae Dei rationem non habent cognitam, ipsius salutis rationem non inuenient, sed peribunt.

Voca ergo, si est qui tibi respondeat: aut si aliquem sanctorum angelorum uidebis.) Hæc quidem, inquit, ita esse scio. Tu uero quoniam magnificè de te sentire uideris, appella, si quis te audiet, aut certe quod minus est, si quis te angelorum uidebit, ne dicam, uisione aliqua diuina dignus iudicatus. Virum enim stultum interficit iracundia, & deceptum occidit inuidia.) Ut enim homines stulti cum sine iudicio & delectu irascuntur, de se ipsi supplicium sumunt: Antequam enim alios malè afficiant, occupantes semetipsos necant: sic etiam qui errorem amauit, cum eo interit, parricidam persequutus. Ego uidi stultos radicem agentes, sed statim uictus eorum deuoratus est.) Quoniam superiorem tuam beatitudinem in magnis rebus ponis, atque ex ea iustitiam tuam declarare studes: intellige stultos etiam in eiusmodi rebus secundis fuisse, sed hoc non fuisse eis saluti. Perierunt enim iusto Dei iudicio. Longè fiant filij eorum à salute.) Quæ enim iniuste congesta sunt, non relinquent, sed cum eis peribunt propter eorum temeritatem. Contriti sunt in portis inferiorum.) Est enim scriptura, ea quæ fu-

Cap 5.

tura sunt, ut præsentia dicere, & quæ adsunt, ut futura. Ignominia ergo & dedecore affecti sunt pro inferiorum foribus. Et non erit, qui eruat.) Quis est enim, qui eos eripiat, cum Deus eos ad interitum damnauerit? Quæ illi messuerint, iusti comedent: ipsi autem ex malis non eripientur. Dissipata est eorum uis.) Dei prouidentiam significat, & naturam in quâ cadit perpeffio. Neque enim ea quæ iniuste & contra ius demessa sunt, deuo rabuntur: neque ipsi sine supplicio manebunt. Et uirtus eorum exprime- tur. Non enim exibat ex terra molestia: nec ex montibus erumpet labor.) Non enim hæc naturam habent patiendi cum sensu, cum inanimata sint. Neque enim naturæ, quæ ratione intelligatur, his, ut ita dicam, passionibus subiiciuntur, sed superât: & hæc ex utroque, & eo quod ratione intelligitur, & eo quod sub sensum cadit, naturam habent. Sed homo nascitur ad labo- rem: pulli autem uulturum in excelsis locis uolant.) Vt homo, inquit, ad laborem nascitur, dum nascitur: sic etiam ea quæ ad uitam pertinent, cum labore præparat, dum operibus se conficit, uariisq; curis excruciat. Vultu- rum autem pulli in aëre sublimes, ex superiore quasi specula, ea quæ procul absunt, & facilimè famem explere possunt, & facile percipi, intuentes, quia Deus ita decreuit, parant ea quæ natura facile capi possunt, quòd pennis fa- cile se mouere loco possint. Atque ea quidem animalia quæ ad opus apta non sunt, ad paranda ea quæ ad uictum pertinent, uolant. Quæ autè ad opus apta ad explendum uentrem tardiora sunt, ea & labore conficiuntur, & la- borem ultro ac sponte suscipiunt: alia in aratris & iugis, alia sub habenis cum celeritate, alia ferendis oneribus. Tu uerò qui homo es, & hanc naturā ac- cepisti, quemadmodum uolare non uis, quoniam pennæ tibi à natura datæ non sunt: sic disce fortiter ferre, quæ accepisti pro nutu eius qui te in lucem protulit. Ego uero deprecabor Dominum, & Dominum omnipotentem inuocabo, qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia absque numero: qui dat pluuiam super faciem terre, & irrigat aquis uniuersa.) Hæc cum sciam, eorumque procurationem ac dispensationem credam, rogabo Deum, qui omnia sapienter administrat, consulitque rebus omnibus accommodatè & aptè pro uniuscuiusque indigentia. Qui ponit humiles in sublime, & eos qui perierunt ad salutem erigit. Qui dissipat cogitationes malignantium, ne possint implere manus eorū uerum.) Vt enim semina in terra moriun- tur, sed per pluuiam ea Deus cum excitat, auget: sic eos qui ceciderunt, & la- psi sunt, erigit, astutorum autem cōsilia mutat, aut non finēs ea perfici, retar- dat. Qui comprehendit sapientes in astutia eorum, & consilia prauorum dissipat. Per diem incurrent tenebras: & quasi in nocte, sic palpabunt in me- ridie. Pereant autem in bello.) His uerbis docet Deum nihil latere eorum quæ fiant, eumque ea quæ uelit permittere. Arbitratu enim suo diem eis nō diem efficit: ut Ægyptiis tenebræ inductæ trium dierum, & interdiu, ut ita dicam, palpatio, quæ in urbe Sodomorum iis accidit, qui ad iusti fores con- uenerant. Itaque in bello perierunt, uelut Palæstini & Phœnices qui Dei po- pulo restiterunt, ne auxilium ab eo haberēt, quo spoliatus, uallo quod capi non

non poterat, sepius est. Imbecillis autem euadat è manu potentis. Et erit egeno spes : iniusti autem os obstruatur.) Hæc autem omnia Dei in homines prouidentiam declarant : quòd possit & bonos à certo periculo liberare, etiam si deiecti sint : & de malis supplicium sumere, etiam si sint excelsi, ut cedri, ita ut nihil amplius quàm plerique propter fastum esse existimantur. Sed omnis iniquitas eius os obstruat. Beatus homo q̄ corripitur à Deo : increpationem ergo Domini ne reprobes.) Beatus enim uerè est, atq; ualde beatus is, qui hîc pœnas dedit suorũ scelerum, futura enim leniora habebit. Nam Salomon ait, Fili mi, noli negligere disciplinã Domini : nec fatigeris, dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autẽ omnem filium, quem recipit. Itaque Apostolus hortatur his uerbis : Si disciplinam recipitis, ut filiis uobis loquitur Deus. Quis enim filius, quem non corripit pater ? Etenim propheta, qui Deo non paruit, comeditque panem eo in loco in quo ei uetuerat, ne ederet, & à leone interfectus est, leuius supplicium futurum habuit. Ait enim Deus per Malachiam, Non uindicabis bis in idipsum in tribulatione. Quia ipse uulnerat, & medetur : percutit, & manus eius sanabunt.) Hæc consulit Eliphatz, uir sapiens, Deũque uidetur timere. Huic enim simile est etiam illud quod Michæas ait, Percutiet, inquit, nos, & curabit : tertia die suscitabit nos, suscitabimur & uiuificabimur in eo. Vult enim misericordiam, tollens iniquitates, & superans iniustitias. In sex tribulationibus liberabit te : & in septima non tanget te malum. In fame eruet te de morte : & in bello de manu gladij. A flagello linguæ abscondet te : & non timebis calamitatem, cum uenerit. In calamitate iniustorum, & iniquorum ridebis.) Quod ait, est eiusmodi, Plerunque Deus à periculis homines liberat, & ad extremum, ab omni calamitate eos liberat, qui in ipsius amore acquiescunt : interdũque à fame, ut Dauidem è manu Saulis ipsiusque hostium eripuit : alias à malo linguæ liberauit, ut eũdem ex Doec Idumæi ac Semei lingua : aliõsque sanctos uiros ex malis quæ accidebant : ut Noë, ut Lot, ut Ezechiam. Itaque agentes gratias ei qui ipsorum salutis consulit, rident quidem in hostium interitu : canunt autem canticum illud uictoriæ, Propterea non timebimus dum turbabitur, & transferentur montes in cor maris. Et bestias terræ non formidabis : sed cum lapidibus regionum habebis pactum : & bestia terræ pacifice erunt tibi.) Horũ etiam eadem est, quæ superiorum, sententia. Non enim solum hostes tibi subiiciẽtur, quòd Deus te tueatur, sed etiam agri bestia : ac si in solitudine uerferis, non solum non tibi nocebunt, uerum etiam pacta tecum inibunt, te ut Dominum colentes. Tale enim quiddam in Daniele propheta Babylone Deus ostendit, cum illum, cui charus erat, à leonibus attingi passus non est. Et scies, quòd pacem habet tabernaculum tuum : & uisitans speciem tuam nõ peccabis.) Quoniam enim Deus te custodit ac tuetur : nec flagrum ullum in corpus tuum sauiet, nec peccatum animi tui pulchritudinem obliterabit, propter curam tui. Deinde domum tuam atque tabernaculi tui uictus

rationem in pace fore intelliges, neque peccabis. Cum enim Deus tibi propitius ac benignus sit, non modo exteri, & alieni tibi subiicientur, sed etiam domestici tui & secum & tecum sine ulla seditionis suspitione cōsentient, nec contentione uincendique studio in ullum peccatum incident. Scies quoque, quoniam multiplex erit semen tuum: & progenies tua, quasi herba terræ.) Quoniam pax undique te circundabit propter repentinam Dei in te benignitatem tu qui sine liberis eras, liberorum multitudine florebis, arui instar, quod frugibus uestitum est, deprimiturque spicis propter ubertatem & copiam. Ingredieris in abundantia sepulchrum, sicut triticū quod metitur tempore suo, aut sicut infertur aceruus tritici in tempore suo.) Clarus ergo omnibus factus, liberorumque multitudine stipatus, quasi quibusdam ramis ad senectutem ubertate florentem peruenies, atque hinc multis ornatus laudibus, hora mortis ad Deum uenies. Ecce hoc ut inuestigauimus, ita est: quod auditum mente pertracta.) His Dei & potestatem declarat & humanitatem, ceteraque prouidentiae propria eadem ratione subiicit. Hæc autem ait: Hæc quidem ita sunt. Tu uero quid feceris, scias. Nihil enim frustra ac sine causa fit, ut demonstratum est. Respondens autem Iob dixit, Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram merui: & calamitas quam patior in statéra. Quasi arena maris hæc grauior appareret.)

Quorsum hæc beatus Iob dicit? Ait enim.* Noli cōparare, ô amice, ea quæ inter se comparari nō possunt. Si enim arenam admiscueris doloribus, quorum causa me consolaris, ne sic quidem cum malis meis comparabuntur. Nam alius quidem unum quippiam, aut alterum haurit: ego autem simul omnia, non singillatim. Vnde & uerba mea dolore sunt plena, quia sagittæ Domini sunt in corpore meo, quorum indignatio ebibit spiritum meum. Cum incipio loqui, stimulant me.) Quomodo enim non ita existimabitur? Nec mihi gloria reliqua est, non uis, non aliqua alia abundantia, nō Domini, ut ita dicam, uisitatio, ex quo mihi uerum esse existimabatur. Quod enim hoc ita mihi fecit, omni mihi ignominiae fuit, & cum pudore eius sagittæ in corpore meo fixæ sunt, etiam si uos minime uideatis: sed ego sensu uulneratus, dolore conficior. Ac uos quidem atque alij uerbis & sermone consolamini: sed mihi contra accidit. Nunquid frustra rugiet onager, cū quæret herbam? aut mugiet bos, cum ante præsepe plenum steterit?) Disce autem, amice, ne eorum quidem quæ expertia sunt rationis, naturam frustra clamare, nisi quid ei molestiam afferat. Deinde ita ne expers sum rationis, ut ne cum his quidem comparer? Sed prætermissa natura eorum quæ sunt expertia rationis, quæ sensui paret, exemplo naturæ inanimatæ uobis suadere conabor. Aut comedetur panis sine sale? aut est gustus in uerbis inani-bus?) Animaduertite quis nā sit, qui frustra ac sine causa dolet: quis sit, qui eiusmodi sine causa effutit.* Ergo nō boni aliquid est in pane, sed quatenus sale conditus non est. Ergo aliqua uoluptas non est coniuncta cum rebus dolorem afferentibus, quæ quidem gustatum saporémque non habeat. Nō potest quiescere anima mea. Rugitum enim uideo triticum meum, quasi

Cap. 6.

Μὴ. μὴ λέγ-
dum puto. Mi
hi compara.

ἀρα μὴ ἀλ. an
non.

quasi odorem leonis.) Nam illi quidem cum cibum capiunt, tum quadam ex parte eis leuamentum doloris affertur. Mihi autem hoc contra accidit. Rugitus enim & clamor tantus à me editur, cum ad cibum accedo, quantum memoriae proditum est leonem habere. Quod quidem non solum ex dolore euenit, sed etiam opera improbi. Dicitur enim sepe ipse cui Deus est inuisus, & retrum & suauem odorem efflare in ædibus. Si enim mihi quod peto concedatur, & eueniat: & quod expecto, tribuat mihi Deus. Et qui coepit Dominus, uulneret me: sed tandem me non interficiat.) Quod ait, est eiusmodi. Aut mihi exponat, cur hoc patiar: aut non sollicitum me faciat de futuris. Quod ergo me uehementer excruciat, hoc ipsum est, quod me ne responso quidem dignum iudicat. Hoc unum ut ipse mihi concedat, rogo. Hoc etiam scio, eum etiam si uulnus mihi infligat, tamen tandem non esse perditurum. Sit autem sepulchrum ciuitas mea in qua exiliebam.) Quod si futura sollicitum me non habeant, etiam si sepulchrum sit urbs mea, nullum tamen malum me opprimet. Non parcam. non enim mentitus sum in uerbo sancti Dei mei.) Pro, aliquando. In conspectu enim eius loquor: nec apud eum falsum proferri potest. Deus enim sanctus est. Quæ est enim fortitudo mea, ut sustineam? aut quod tempus meum, ut anima mea perferat? Nec fortitudo lapidum, fortitudo mea: nec caro mea ænea est.) Neque enim anima præditus sum, sensusque expers, ut æs uel lapis: sed ad breue tempus homo uiuit, & cum sensu dolores percipit, paruasque uires nactus est, ut qui diem unum uiuat, & facile intereat. Nec in eo spem collocaui: mihi non est auxilium in me.) Quandiu enim mihi in eo præsidium erat constitutum: tandiu etiam clarus fui, & omnibus insignis, uobisque ipsis ueneratione dignus, ne quid grauius dicam. Misericordia mihi adempta est, uisitatioque Domini me despexit. Proximi mei non me respexerunt, sicut torrens qui deficit, aut quemadmodum fluctus qui præteriit, nec iam coheret, quod defecerit. Qui me uerebantur, nunc in me tanquam nix incurrerunt.) Qui enim secundis rebus me reuerebantur, nunc me in aduersis opprimunt, cum interim nec communis naturæ pudorem suscipiant, nec humanitate ducti, communem amici dolorem esse ponant. Quique tum propter gloriam & dignitatem qua eram ornatus, me timuerunt, ij nunc me ita contemnunt, ut etiam derideant. Quemadmodum nix, uel glacies congelata, quando liquefacta, & calida est, non cognoscitur quid erat: sic ego desertus sum ab omnibus, & perij, nec domum habeo.) Vt enim, inquit, nix & copia ipsa, & candore præstantior est, cum autem effluxit una cum solis radiis, non iam est similis: liquata enim diffluit: sic ego ab omnibus desertus sum, & qui eximius eram ac locuples, dissipatus sum, & proiectus in terram, ita ut ne domo quidem integumentum causa dignus sim iudicatus. Cur igitur malorum multitudinem, aut insignem dolorem non commemorem? Tot enim sunt, ut ne enumerari quidem possint. Considerate semitas Thema, itinera Saba. Videntes pudore afficimini: ignominia cõdemnabuntur ij, qui in urbibus & pecuniis spem suam collocarunt. Venistis ad

h

me sine misericordia: Itaque uidentes plagam meam, timetis.) Considerate semitas Thema, id est, reditum uestrum, ut uestra uideatis, uestramque gloriam inspicite. Ne igitur uobis tollant animos gloria & diuitiæ quæ conciderunt. Non enim quisquam omnino beatus est, præsertim cum dedecore ac pudore dignum sit, in rebus incertis spes suas sitas habere. Beatio enim non est stabilis. Exemplo uobis sim ego amicus uester, qui cum tanta gloria & dignitate ornatus essem, multisque diuitiis abundare, nunc his omnibus careo, nec ullum adiuumentum ex eis utilitatemque percepi, sed nudus iaceo, inglorius, onus terræ multis futurus. Vos quoque, qui nihil maleficij à me accepistis, ita sine misericordia in me incubuistis, ut etiam nulla mei uobis sit ratio, & considerato uulnere meo, timueritis, deposita communis nature misericordia. Num quid à uobis petiui? aut uestrarum uirium indigeo? ut me è manu malorum eripiatis, uel è manu potentis liberetis? Docete me, & ego tacebo: & si quid erraui, dicite.) Non enim à uobis quicquam petiui: neque famulus uester fui. Scio enim non satis fore præsidij in homine constitutum. Itaque ne uestrum quidem auxilium desydero, aut salutem. Etenim si quod mihi uiaticum ab hominibus præberetur, profecto auxilij indigerem. Nunc autem non ignoro, quisnam me ita percusserit. Ac meæ quidem res sunt eiusmodi. Vos autem si quid præterea uos scire putatis, docete, & tacitus uos audiam. Sed nihil consentaneum potestis dicere. Itaque etiam si consilium dederitis, tamen non feram: & si quid dixeritis, non æquum dicetis. Itaque ne uos quidem attentè audiam, sed mala ueracis uerba uidentur. Cum enim auxilium fert Deus, etiam si uera quis dicat, tamen non est dignus fide iis qui audiunt. Neque enim à uobis uires aut robur peto: neque uerba mea uestra reprehensio est. Vos non feram.) Quomodo enim ab homine simili uires petam, qui ne sibi quidem potest subuenire? Aut quomodo aliquem uerear, qui me conetur refellere, uel sonum uerbi alicuius mittam, cum malum subiectum sit oculis, & mundus sit is qui sciat? Super pupillum irruitis: & in amicum uestrum inuolatis.) Vnum autem uobis ad omnia respondere uolo, uos etiam qui me omnibus orbatum cerneretis, in me furentes inuasisse, & in amicum uestrum iacentem incurrisse. Nunc autem habita uestri ratione, non mentiar. Sedete igitur, nec sit iniquum.) Et rursum cum iusto uenite. nunc incipite. Non est enim in lingua mea iniustitia: an non etiam fauces meæ meditantur sapientiam? Ego uero personæ uestre rationem non habeo, sed id quod res est, narrabo. Facite ut iustum ultro ac libenter audiatis, neque hoc quicquam utilius ducite uero iudicio. Nihil enim me sceleris admisisse scio. Quæ autem dico, nihil absurdum prorsus continent. Dicam uerò quæ omnibus usuueniunt. An non tentatio est uita hominis super terram? & sicut dies mercenarij, dies eius? aut quemadmodum seruus qui timet Dominum suum, & qui umbram nactus est? & sicut mercenarius præstolans mercedem suam?) Hominibus enim uita est approbatio, & demonstratio uniuscuiusque nostrum uoluntatis ac consilij. Vnusquisque enim quasi hodie mercedem accepturus, ita uiuit: & eò usque

opus protrahit, quousque etiam seruus metu Domini, uel felici successu quē ab eo expectat, ductus, ad opus attentus est. Neque enim diues, neque pauper maius quiddam, sed unusquisque laboris sui mercedem expectat. Sic & ego expectaui menses uacuos: & noctes laboriosæ datæ sunt mihi. Si dormiero, dico, Quando erit dies? & si surrexero, rursus, Quando erit uespera? Plenus sum enim doloribus à uespera usque ad lucem. Conspersum est corpus meum putredine uermium: & glebas terræ sordibus quæ manant liquefacio. Vita autem mea uelocius transit, quàm cursor: & periit in spe inani.) Hoc etiam ego de præsentibus rebus sentio semper, sed percussus sum, & ita animo constitutus, etiā iisdem flagris uerberatus sum. Itaque & interdiu, & noctu contraria cōcupisco. Quoniam enim noctem mihi luctuosam, dolorumque plenam existimo, optabam lucefcere. Cum autem illuxit, rursus noctem optabam, ut mihi æquiores: Sed omni die & nocte eodem modo affectus sum sine respiratione. Præterea ipsum etiā corpus omni foetore scatet, uermiumque est pabulum. Pus autem tanta copia defluit ex carne mea quæ putris est, ut glebæ terræ, quæ aspersæ sunt, luti instar humescant. Omnis uerò uita mea consumpta est, & præteriit ut cursor, nec mihi quicquam relictum est præter sermonem, atque eum inanem. Memento, quia uentus est uita mea, & nō reuertetur ultra oculus meus, ut uideat bona: Nec aspiciet me oculus uidētis me: Oculi tui in me, & non sum, sicut nubes dissipata in cœlo.) Vide ergo, ut sola mihi reliqua est respiratio: ac si ex corpore excessero, nihil iam uidebo eorum, quæ hīc bona dicuntur. Tum enim omnes me deferent. mortui enim nemo est amicus. Iratus enim mihi, in me oculos defixisti, atque nubis instar, quæ præterit dissipatus sum, quòd destitutus sum præsidio tuo: nudusque factus sum, qui olim aliis umbra eram & patronus bonus. Si enim homo descenderit ad inferos, nō iam ascendet, nec reuertetur ultra in domum suā: neque cognoscat eum amplius locus eius.) Hæc autem ait, non quòd resurrectionem improbet, ut Manichæi putauerunt, & Valentini, sed quòd dicat, eum qui mortuus sit, non iam hoc uiuendi genus repetiturum, nec mortuum iam tractaturum esse negotia, quòd aliam sedem sit adeptus. Ei enim deinceps desit reip. ratio: uacationemque habet occupationis ac muneris laboris pleni, quod decursum, & cōfectum est, ac morte impeditum. Quapropter & ego non parcā ori meo: sed aperiam os meū in amaritudine animæ detentus. Num mare ego sum, aut draco, quia circundedisti me carcere? Si dixero, Cōsolabitur me lectulus meus, loquens mecum in stratu meo.) Itaque doloris magnitudine uictus, quòd uis mali superet, initium dicendi facit, Imbecillitatem corporis, nihil ueritus, dicam, Sum ne mare, aut draco? In his enim rectè ac iure tātā custodiam posuit: cum autem sim tenuis ac uilis homo, imbecillitatem uincit probatio. Volui etiam in cubili meo cogitare, qua ratione hæc mihi euenerint, sed ne hoc quidem mihi permisisti, uehementibus magnisque doloribus cogitationes meas obruentibus. Terrebis me per somnia, & per uisionem horrore me concuties. liberabis enim à spiritu uitam meam, &

animā à meo corpore: & à morte ossa mea. Non enim in æternum uiuam, ut patienter agam.) Si quando summis palpebris dormiam, tu statim me conturbas, metúque perterres. Itaque libenter uitam ærumnarum plenam cum morte permuto. Illa enim cum obrepserit, forsitan doloribus meis finem afferet. Neque enim in hac uita eternus sum, ut inuicto spiritu tantos dolores feram. Quoniā autem caducus sum, ac mortalis, sine gemitu ferre non possum. Discede à me: inanis enim est uita mea super terram. Quid enim est homo, quia magnificas eum? aut quid apponis erga eum cor tuum? Visitas eum diluculo, & in requiem eum probas. Vsquequo non parcis mihi, nec dimittis me, ut glutinā saluam meā? Si peccaui, quid faciā tibi?) Hæc ait beatus Iob, suā humilitatē, & ut ita dicā, uilitatē exponēs, seq; imminuēs apud Dominū. Quid ergo ait? Si homo tuo præsidio & auxilio caret, & ei instat, is qui eum considerat: omitte me, quoad carnis meæ liquorem deuorem. Quòd si peccaui, quid tibi facere possum?) Nihil sunt omnia, nec quicquā te latet eorum, quæ aguntur. Qui scis mentem hominum, cur me posuisti contrarium tibi? & sum tibi oneri? & cur nō oblitus es peccati mei, & cur non expias iniquitatem meam? Nunc autem in terram reuertar, & mane nō sum ultra.) Qui scis omnem abstrusam cogitationem, cur finxisti me affligere? cur tibi sum contrarius? quod fit, quasi tibi curæ non sim? Nec si rogē, grauis tibi sum. Quis enim te prohibet peccatum mihi remittere? Nonne aliquos subiectos legibus tuis habes? Quis ergo obstat, quo minus me à peccato expies? Quis tibi resistet? aut quis tibi dicet, cur fecisti? aut mecum tibi omne bellum fuit? cum hodie sim, & cras non sim futurus? In nouo uiuēdi genere eiusmodi sunt tibi leuia & uilia supplicia. Quænam erunt supplicia constituta iis qui semper punientur, quæ finem & terminum non habebūt?

Cap. 8. Respondens autem Baldad Suhites, dixit, Vsquequo loquēris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui?) Amici Iob qui communi consensu eius consolandi causa uenerant, erant quidem unā, cum ipsi consedissent septem dies taciti, & beatus Iob secum misérias suas deplorās, uim, magnitudinēque doloris exposuit: sed cum finem dicendi fecisset, succedēs Eliphatz, cum quæsiuisset, an non sæpe in dolore uerba fecisset, multaque ei singillatim dixisset, eam de se amicis opinionem attulerat, ut fortiter contradixisse uideretur. Sanctus uero Iob ei respondens, tantum sermonis ui & magnitudine ac ueritate superauit, ut non iam alius amicus contra ea quæ singillatim dixisset, auderet disputare. Erat enim eis ut lucta, sic uerborum instituta contentio. Sed cum initium dicendi fecisset, loquacitatēque accusauisset his uerbis, Vsquequo loquēris talia, & spiritus multiplex sermonis oris tui? continente etiam ipse sermone inuento, omnibus qui fatentur utraque ex parte infert. Nunquid Deus iudicans iniquè faciet? aut qui omnia fecit, peruertet ius?) id est, qui cuncta fecit, iustitiā ne, præstantissimam rem creatā, delebit? Hæc cum & maxima, & maximè cum re cohærentia dixisset, quæ eadem inter utrosque constabant, institissetque in his quasi magnis definitionibus ac decretis, columnisq; firmissimis: id quod quærebatur ex iis quæ

ad

ad partem accommodantur, docet his uerbis: Si filij tui peccauerunt corā ipso, & dimisit eos in manu iniquitatis suæ, & ex iusto pœnas quæ eis debebantur, expetiuit: tu si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris deprecatus, si mundus & rectus sis, orationem tuā audiet, & restituet tibi uitam iustitiæ consentaneam. Erunt igitur priora tua, pauca: nouissima autem multiplicabuntur nimis.) Hoc etiam iusto homini ascripto, cum reliqua accommodatè ad persuadendum admonuisset, hoc ait, Si nulla facta iniuria, nullóq; admissio scelere, hæc toleras, at certe cum sis insons, ad extremum non relinquēt te superiora præclara facinora, non solum propter eorum multitudinem, uerum etiam propter immensam singularēque pulchritudinem. Interroga enim generationem pristinam, & diligēter inuestiga patrum memoriam. Hesterni enim sumus, & ignoramus: umbra autem est uita nostra super terram. An non hi te docebunt uerba, & annuntiabunt tibi intelligentiam sapientiæ, & in corde te docebunt uerba?) Interroga, inquit, homines, qui superioribus seculis uixerunt, num iniustitia aliquando à Deo profecta sit. Nos enim heri, ut ita aliquis dicat, nati sumus: præsertim cum ex te uniuersa mundi administratio, & dispensatio intelligi non possit. Sed si ex generali ea quæ te attingunt discernis, non ex iis quæ ad partem accommodatur, quicquam eorum quæ ad totum genus referuntur, perspicias. Aliud est enim id quod ad uniuersum genus, aliud quod ad partem accommodatur. Cum enim breue tempus nostrum sit, breuīque uita, non omnia per nos diligenter accuratēque scire possumus. Quī ergo cognosci possunt omnia, quæ qualicunque ratione eueniunt, nisi aliquid à ueteribus acceperimus? Quæ enim illi mandarunt literis, ex iis nos cognoscimus. Nunquid uiret scirpus sine humore? aut crescet carectum sine aqua? Cum adhuc est in radice, non carpitur manu, ante quā omnem herbam edat: si non edat, arescit.) Vt autem tibi ex re nullius precij prouidentiam quam quærimus, demonstrarem, ne ea quidem quæ uilia sunt, sine eo fieri possunt. Si enim pluuiam terræ non largiatur, neque herba nasci potest, nec fructus maturescere: ac nisi moderatē pluatur, rursus corrumpuntur. Quòd si ad tam paruas res illius prouidentia pertinet, quid attinet dubitare de maioribus, quin nō possint sine eius conseruatione permanere? Omnis enim natura quæ extrinsecus erogatur, domi atque intrinsecus præbitoris bonitatē potestatemque profitetur. Nihil enim sine eius bonitate atque auxilio potest permanere: Nihil enim quod se ipsum non fecit, seipsum conseruare potest: Nihil autem eorum quæ sunt, seipsum fecit: Nihil igitur se ipso contentum esse potest. Non enim potest id nature, quod ab alio factum est, conseruare. Sic ergo erunt omnia extrema Dei quæ obliuione obruuntur. Quòd si supra dicebam, nihil contra ius & æquitatem unquam gestum esse à Deo aduersus aliquid eorum quæ sunt: profecto etiam nūc dico, quēadmodum ipse qui est iustus, beneficia dat iis qui se colunt, sic etiam eos iure perdit, qui ipsum ignorant, obliuionēque obruunt. Spes enim impij peribit, & domus eius non habitabitur, neque eius uia: & tegumentum eius

araneorum tela erit, obliuiscetur illud, neque remanebit. Neque enim qui eiusmodi est, Deum inspectorem sui habet, nec conseruatorem bonorum suorum. Cum enim eum ignoret, quomodo ab eo in die iræ protegetur? aut quomodo ei uia sua facilis fiat, cum bonum incessum non habeat, sed malum propositum? Itaque non erit ei ullum auxilium, quod ei nullam opem Deus ferat. Humectus enim est à sole, & ex carie eius germen eius egredietur.) Quod ait, hanc habet sententiam, Vt ex humida, inquit, gutta corpus habet, id est, ex semine, quod est cibi scoria, cibus autem est ex elementis: sic is qui uiuit extra, & à sole tepescit ac fouetur, operamque laboris molestiaque plenam suscipit, sudoribus uictus perfunditur, ex loco illo, In sudore uultus tui uesceris pane tuo: quia operaberis colēsque terram, & non dabit tibi uim suam. Germen autem cariei dicit, non ut semen contemnat, & nihili faciat, Manichæorum & falsorum continentium sententia: neque enim malum est corpus, nec alimenta mala, nec turpes eorum reliquiae: nihil enim malum à bono factum est: sed cariem appellat sapiens Baldad, ortum qui cum interitu existit: interitus autem solidi stabilisque animalis est ortus: & quoniam in bonis est omne animal, bonus est etiam interitus eiusmodi: ex quibus efficitur, bonum etiam semen esse: quandoquidem etiam alimenta bona sunt, & elementa, ex quibus alimenta cibique constant. Bonum ergo etiam est corpus, quia etiam hoc ex primis corporibus eorum diuisione, & quasi decisione constat. Elementa ergo etiam ipsa, etiam si non cum interitu orta sint. Cum enim non essent, facta sunt à Deo: Sed non ex interitu aut eorum inter ipsa mutatione oriuntur, neque ea quæ constant ex eis. Quem ergo interitus pudet, eum etiam pudeat originis. Primorum enim corporum inter ipsa mutatio, secundus est ortus, sed non ex interitu. Vbi enim est diuisio, conuersio, & commutatio, planè etiam est interitus & ortus alterius. Vt autem eiusmodi interitus malus non est, cum sit ortus (cum interitu enim fit omnis communio) sic nec omnis caries est in malis, etiam si à communi nomine homo caries nuncupetur. Neque enim tantam uim habet homonymia, ut res easdem faciat esse, præsertim cum Deus sit rerum effector, definitorque essentiae nominum: qui res efficiens non omni ex parte homonyma, synonyma esse uult, sed synonyma quidem appellari uult, ut angelum & angelum, ad ministerium adhibitos spiritus: homonyma autem, ut angelum incorporeum, & angelum, hominem qui missus est. Vt autem hinc nominum est tantum societas, non etiam naturarum: sic etiam in carie & interitu cum nomine fit, non etiam cum re societas & communio. Dicamus præterea de illo loco, Humectus enim est à sole, & ex carie germen eius egredietur. Hoc enim modo etiam intelligemus. Non erit, inquit, impio ullum auxilium à Deo. Etenim cum ei sit opus calida re, id est, sole qui omnia calefacit & fouet, isti contraria efficiet: & cum aqua irriget omnia, isti cariem potius afferet, quod ei Deus nullam opem ferat. Quinetiam elementa ipsa eum delebunt: id quod Pharaoni Ægyptiisque accidit, cum dies quidem in noctem uersus est, aqua autem in sanguinem: & incensa fornax uersa est* in urticas. Super aceruum

petra-

* is uideat.

petrarum dormiet:& in medio lapidū uiuet. Si absorbuerit eum locus, mē-
tietur.) Quòd anima præditus rebus inanimis deditus, & affixus est, Dei
auxilio carens, & ab eo desertus: eum locus nullus capiet. Quem enim Deus
auerfatus est, eum quis tandem assumpserit? Et qui ebrij ritu eius qui omnia
administrat, prouidentiam deridet, eum res creatæ omnes detestabuntur,
atque ut hostem fugient, ex loco illo, Cum eo creatura debellabit inimicos.

Non uidisti talia, quòd eiusmodi est impij finis & terminus. Ex terra au-
tem alium germinabit) pro, non deficiet genus impij, quandiu est hæc ui-
uendi ratio. Rursum enim alius orietur. Non enim iniustus est Deus, ut eos
qui & in se & in ius scelus admittunt, quasi innocētes liberet, sed unicuique
pro meritis tribuet. Deus enim non proiciet simplicem: & omne donū
impij non recipiet. Rectorum autem os implebit risu, & labia eorum exul-
tatione. Inimici uero eorum induent confusionem: & tabernaculum impij
non subsistet.) Nam nec religiosos cultorēque sui sine præmio negligit,
nec impios impunitos omittit. Horum enim omnium causa iusti rationem
& sermonem probauit. Et respondens Iob, ait, Verè scio, quòd ita sit.)

Cū enim ei Baldad dixisset, Nunquid Deus iudicans, iniustè faciet, ipse respon-
det, Verè scio, quòd ita sit. Etenim quia Deum iustum esse certo scio, impel-
lor ut liberius loquar de iis, ex quibus ea quæ ad me attinent, habeo cogni-
ta: sed in hoc non est satis uirium ad certum exploratūque iudicium, nisi
hoc eius confirmet sententia. Quomodo enim erit iustus homo, compo-
situs Deo? Si enim uoluerit iudicari cū non obediēt ei, ne contradicat & re-
spondeat ad unum uerbum, quod suis labiis proferet. Sapiens enim est cor-
de, & fortis robore, & magnus.) Si enim non ipse annuat, & confirmet hoc
iudicio suo: quisnam alius se iustificabit? nō enim ui aut necessitate cuius-
quam flectitur. Quid est enim hominis iustitia, nisi æqualitas cū proximo?
Quis ergo Deo largitur, ut eum assentiri cogat? Certe nihil: sed ipse qui o-
mnia dominatu suo cohibet, cum uult, tum etiā iudicat, certo sciēs id quod
profuturum est. Certo autem scio nihil eorum quæ sunt, cum eo nec sapien-
tia, nec potestate cōparari. Quis igitur mea quidem conscientia teste quæ
scit quod quæro, iustitia sua nitatur? Quis durus effectus, contrarium
ipsius sustinuit?) Quis durus, impudens, mitis minas eius perferet, pote-
ritque eum quasi aduersum intueri ac ei dicere, Cur ita fecisti? Qui anti-
quat montes, & nesciunt: qui eos euertit iracundia: qui commouet terram
de loco suo, & columnæ eius concutiūtur.) Qui magnas res inanimas cō-
mutat, non quòd ipsæ sensu præditæ sint, sed potentia uiriū suarum, osten-
dens omnia uirtuti * suæ subiici, & uolūtate sua firmatum esse mundū, po-
testatēque sua ex fundamentis uniuersum orbem moueri. Qui ait soli, ne

Cap. 9.

oriatur: & stellas claudit quasi sub signaculo.) pro, Qui præcipit soli & stel-
lis, ne hominibus colluceant, aut ne cursum conficiant, aut ut ponē rursus
cursum inflectant. Aegyptiis enim triduo non illuxit: institit autem Iesu
Nauæ filio duce, hostium Dei fundendorū uincendorūque causa. Et non
fuit, inquit, talis dies. Retro cursum suum inflexit Ezechia Iudææ rege, tum

autē, eius etiā
dici potest, ut
ostendens ad
deum refera-
tur, nō ad Iob

cum à morbo diuina benignitate curatus est: & in Domini passione obscuratus est, atque defecit propter Iudæorum audaciam & temeritatem, non ferens Domini contumeliam, sed defecit non solita defectione, quam existerent censent, cum luna soli subiecta cursum conficit. Magno enim interuallo inter se stellæ disiunctæ erant. Stellæ etiam claudit quasi sub signaculo. Nam & Pleiades, siue Vergiliæ, quadraginta solum dies delitescunt, & stella Autumni, quam Caniculam nonnulli Orionis esse dicunt, quadraginta solum dies lucet, confitens diuturna retardatione & subtractione Dei qui præcepit, in omnia imperium & potestatem. Qui extendit cœlos: & graditur super mare, ut super terram.) Ambulauit, scilicet idem uoluntate quæ est ille qui cœlum tetendit. Solus autem dixit, non in actionis uerbo, sed in illo libertatis & potestatis cursum conficiens. Vt enim solus præcepit, sed non ut solus egit atque fecit. Qui facit Hyadas, Arcturū, Vesperum, Oriona, & interiora Austri.) Qui enim ea effecit, is etiam & ortus eis & obitus præscribit ad uitæ usum, prouidentiaque suæ indicium. Hyas enim cum oritur, messis principium indicat: cum occidit, aratrum tractandum significat. Hesperus nauigantibus dux existit, nunquā recta incedens, sed semper quasi axis quidam se uersans. Custos Austri ipse quidem etiā sub Vrsa locatus est: uentos autem parat in ortu, submersionesque excitat. Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.) Immensitatem & admirationem eorum quæ à Deo fiunt, significat, quæ infinita & innumerabilia sunt, non ei quidem sed hominibus: exponensque & generalē & specialem Dei prouidentiam, eum laudibus afficit. Si me præterierit, non uidebo: & si pertransierit me, non intelligam: si quis discesserit, eum reuocabit. Num aliquis dicet ei, Cur fecisti? Ipse enim auersatus est iram, & sub eo curuantur qui portāt orbem.) Is enim cum omnia tangat, omniāque nutu suo moueat, tamen nec uideri nec tangi potest, ut qui natura sua cernendi sensum fugiat. Non tamen habet qui sibi resistat, nec cuiusquam iracundiæ concedit. Liber enim & solutus est à legibus: potestate uerò sua omnia & parua & magna, imbecillia & fortia tenet. Si uero me non audierit, priuatim uerba mea iudicet. Si enim iustus sum, nec me audit, iudiciū eius deprecabor. Si uocauero, nec me audierit, non credo, quòd audierit uocem meam. In turbine enim conteret me, & multiplicabit uulnera mea etiā sine causa. Non enim concedit requiescere spiritum meum: & impleuit me amaritudinibus.) Non enim potestatem suam inflectit, ut me iustum esse existimet. Eius enim iudicio mihi opus est, ut talis esse declarer. Ego enim periculo didici, magis credere, quando quidem sub aspectum meum non cedit. Malorum enim argumentum, facit ut hoc uideam, præsertim cum eius uerear potestatem, non meam iustitiam admirer. Etsi enim me nihil mali egisse scio, & iustitia eius fretus sum: tamen uis doloris, quem mihi attulit, me abnuere non sinit. Animum autem meum amore complet. Quoniā enim fortitudine præstat, quis iudicio eius resistet? Siue enim iustus fuero, os meum impiè faciet: Siue innocens fuero, prauus comprobabor. Si enim

enim

enim impiè feci, nescio in anima: nisi quòd sublata est uita mea.) Quoniã præstat fortitudine & robore, est inuictus, non uiribus præstans, quòd pugnare & certare sciat, sed quòd possit omnia. Quis ergo eius sententiam mutat? aut quis Dominus est eius potestatis? Quia enim graua perpeffus sum, os meum scelus admittet. Non dicit cor meum, sed lingua mea: pro dolore impulsus: aut potiùs iustitia & æquitate tua fretus, aliquid, inquit, dixi audacius. Quod autem omnino apud te dixi, peccatum esse existimaui. Quis enim seruus Domino iniustitiam obiiciet? Hac autem oratione diaboli tyrannidem tollit, quòd cum nihil sceleris se admisisse sciat, tamen præter modum uirium suarum, uerberatus & afflictus, Deo non obsistat, sed eum celebret, atque ueneretur, gratias ei agens ut ipsius uitæ cõsulenti. In hac enim tali ac tanta calamitate, tamen benignè loquitur. Sed uobis forsitan amicis, prauus esse uideor propter loquendi licentiam, idque de me cogitatis: non tamen scelus me admisisse mecum ipse recordor, sed quanquã à scelere magis abhorreo, tamen non satis est mihi iustitia, nisi Dei testimonium comprobauerit. Vis enim mali animum meum rapit & aufert, uirèsque immittit perpetuitas dolorum. Itaque dixi, Magnum & potentem consumit ira: quia mali morte mirabili peribunt. Sed iusti ridet̃ur: traduntur enim in manus impiorum. uultum iudicium * eorũ operit.) Omnis enim, qui si-
 ne causa irascitur, in se supplicium trahit. Deus autem qui iustus est, eos qui
 magna scelera admittunt, magnis suppliciis pœnisque afficit. Non omnis
 autem qui planè pro sceleribus, aliquibus acerbitatibus molestiis que oppres-
 sus est, castigatur. Communia enim sunt & bonorum & malorum in hac
 uita mala: nec quisquam iudex eorum quæ ita eueniunt, esse potest: neque
 homo est tam acri ingenio præditus, qui horum ratione possit reddere: sed
 solus Deus eorum quæ propriè ac * priuatim eueniunt, prouidentiam tenet,
 quomodo, & cur unumquodque eorum fiat: quandoquidem multa eorum
 quæ hominibus graua molestaque eueniunt, aut uult propter peccata eue-
 nire, aut uirtutis probandæ declarandæque eorum, quibus illa eueniunt,
 causa, permittit. Quibus hæc subiungit: Quòd si ille non est, quis ergo est?
 Dies mei uelociores fuerunt cursore: fugerunt & non uiderunt bonum.
 Pertransierunt quasi naues, aut quasi aquila uolans ad prædam.) Celeritatẽ
 migrationis ab hac uita declarat multis exẽplis, quæ aperta sunt iis qui in-
 telligunt. Vt equus cùm summa celeritate currit, & naus cùm secundo uẽ-
 to fertur, & aquila uolans, monumentum uestigiũque nullum traiectionis
 relinquit: sic etiam ego, inquit, cum exiguam quandam bonorum usurã
 habuerim, celerius cursum uitæ in his confeci. Si enim dixero, obliuiscar
 loquens: demisso uultu ingemiscam: commoueor membris omnibus. Scio
 enim, quòd me innocentem non relinques.) Vis enim doloris mihi memo-
 riam delet, me ab iis quæ dico distrahens. Ingemisco autem præ uehementi
 dolore, nec ulla re mihi adiumento præsidioque esse possum, sed solo gemitu
 me ipse cõsolor. Tremor membra mea omnia occupat, quòd eorum cõ-
 missuræ dissolutæ sunt. Itaque dissolutus & fractus stare nõ possum. Si enim

* eius. f. terra.
 al. aut̃ in
 Græco.

ἡ γὰρ μὴ οὐ,
 particulariter

antè etiam quàm in hac mala incidissem, eorum etiam famam extimescebam: quidni in ipso rerum periculo metu conficiar? qua quidem necessitate non ferens probationem & tormentum, loquor supplex. Huius etiam rei fortassis apud te quasi audaciæ pœnas dabo. Quoniam autè impius sum, cur non sum mortuus? Si enim lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint uelut mundissimæ manus meæ: tamen sordibus intinges me: & abominabuntur me uestimenta mea.) Si enim ita mea probasti: cur in me extremâ sententiam pronunciaſti? Nam pro ea parte, qua ut homo in negocium meum incumbo, non sum supplicio dignus. Sed non sum dignus fide, ipse qui pro me uerba facio. Tuo enim iudicio mihi opus est. Si enim posteaquàm tam insignis fui, me rursus ex his malis eripere uoles: apud hos quidè iniquo iudicio circumuentus sum: neque humanita^{*} Neque enim uiro qui similis mei est, respondebo, ut ueniamus communi consensu in iudicium. Si uero erat mediator noster & redarguens & diiudicans inter utrumque.) Tu enim obtutum fugis oculorum, equus es, & potens: quisnam tibi potest resistere? Si uerò homo esset, quî cū litigare & contendere iudicio possem: iis quibus probaturus eram, innocens declaratus fuisset. Sed non ita est. Deus enim es non comparandus. Ecquis si homo sit, tecum in iudicium de iis ueniet, pro quibus ipse sententiam tulisti & condemnasti? Nam mihi quidem opus est absolutione. Auferat à me uirgam suam: & pauor eius nō me terreat. Loquar, & non timebo eum: Neque enim mihi conscius sum alicuius sceleris.) Duo sunt, quæ à te postulo, doloris, metusque ob dolores liberationem: ac tum denique prouidentia tua fretus liberè tecum loquar. Nihil enim sceleris me admisisse scio: nec ea quæ me fecisse conscientia teste nescio, possum dicere. Tædet animam meam uitæ meæ, dimittā aduersum me eloquium meum: loquar in amaritudine animæ meæ.) Magno animi dolore & mœrore confectus, cum me ipse collegero, quasi mordens labra præ dolore, ad me ipsum conuertam orationem plenam doloris, ac Domino dicam, Noli me impietatis condemnare, sed indica mihi, cur me ita iudicaueris. Nunquid bonum tibi uidetur, si impie faciam, & opprimas me opus manuum tuarum, & consilium impiorum adiuues?) Non ignorans ea quæ ad me attinent, iniquitatis magistro me dedidisti, nec eius maliciâ ignoras. Num in eo tibi places, si contra leges faciam, non ex hoc lætitia afficeris, ipse qui pœnas constituisti in eos qui iniquitatem sequuti sunt, cum me opus tuum neglexeris, manuūque tuarum effectiōem? Hæc autem cum ait, Deum mitigat, quòd eius manuum opus est homo: eūque, ut ita aliquis dicat, adhortatione in sui operis memoriam redigit. Neque enim hic opus est alterius Dei, sed quasi sit natura, non sit autem eius uoluntate & consilio. Nā factus est quidem archangelus, sed maleuolentia sua, qui cum bonum quod Dei concessu & munere acceperat, abiēcisset, nomen habuit ab ea malicia, quā elegit. Itaque ait, Consilium impiorum adiuuisti, qui nec suam dignitatem, nec amorem studiūque tui conseruauerunt propter scelus, quo spōte se contaminarunt. Subobscurè autem his significat etiam socios coniurationis

Aliquid in
Græco deesse
uidetur.

tionis ac defectionis dæmonas, qui natura angeli erant. Aut sicut uidet homo, & tu uides? Num ut uidet homo, uidebis? aut uita tua est humana? aut anni tui, sicut humana sunt tempora? quòd iniquitatem meā quæsieris, & peccata mea scrutatus sis: & scias quia nihil impium fecerim.) Quod ait, est eiusmodi. Tú ne homo es, ut mea tactu tibi nota sint? aut num oblitus es ea quæ à me gesta sunt? aut tibi ne mandatus est nouus magistratus, ut ex quæstione mea recognoscas, quorum causa crudeli carnifici puniendum tradidisti? At nihil te latet. Quasi enim in marsupium & crumenam peccatorum meorum notitiam reposuisti: quippe qui ea, quorum memoria me fugit, habeat cognita. Itaque me nihil impiè ac sceleratè fecisse scis. Obseruandum est autem, eum aliud dicere peccatum, aliud ἀσέβειαν, id est, impium & sceleratum facinus: atque illud quidem communiter contra Deum & hominem fieri: hoc uerò de iisdem rebus fieri, de quibus colere dicitur: & neminem hominem colendū esse. Sed quis est, qui de manu tua possit erueri?) Potestas in te est, & eorum quæ sunt notionem habes: tibi que ius inest. Quis ergo tibi potest obsistere? Manus tuæ fecerunt me, & plasmauerunt me.) Post uerò mutatus me percussisti. Memento quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem rursus reduces me.) Quomodo igitur mea ignorare potes ipse qui me condidisti? Si enim mihi esse à tua potestate contigit, fieri non potest, ut te facta mea, cogitationesque meæ fugiant. Tua enim uoluntate ac sententia statum habeo, atque eatenus conseruor in eo statu, & eatenus mutor. Tu ergo principium es generis & pater, qui & ex luto me finxisti, & rursus in terram redigis. Sed ex his non humilitatem naturæ dicit, sed Dei magnificentiam demonstrat. Nam adeo bonus es ac sapiens, ut etiam ex hac materia fragili animal uolueris facere, eique rationem & mentē concedere. Nónne sicut lac, inquit, mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti? Pellibus & carnibus uestisti me, ossibus & neruis compegisti me. Vitam & misericordiam tribuisti mihi: & uisitatio tua custodiuit spiritum meū.) Posteaquam suprà auctorem originis hominis exposuit, rursus eum cōsilio uoluntatis suæ docet fingere quæ fingit. Physicorum ergo more aptum ordinem ponit, ac primum ut animal ex animali per generis propagationem nascitur, principium quidem appellans seminis effusionem, & eius concretionem: deinde partium figurationem, cutis, carnis, ossium, neruorum formationem ipsam: postremò animi à Deo infusionē. His autē, cum diabolū transfugam constitutum cognosceret, eius fraudem coarguit. Quæ enim ille turpia esse criminabatur, & quæ sterquiliniū reprehensione digniora, uoluptatisque plena, & à Deo aliena ut inuisa: ea hic Dei opus, non odij & deformitatis plenū, sed sapientia Dei refertum opus esse declarat, ita ut & naturam, quæ facta est, admiretur, & illius opificem ornet laudibus. Demonstrata ergo effectione, significat etiam spiritus infusionem, cum docet, posteaquam foetus fictus & formatus est, eum à Deo animum accipere, ipsumque animal prouidentia permanere. Neque enim natura cum facta est, satis habuit præsidiij ad conseruationem sui, sed effectoris ac parentis procuratione conti-

netur. Nec uero minus Syriacam amentiam refellit, quæ ait unà cum semine animum effundi. Si enim primum concubitus necessarius est, deinde conceptus, tum effectio, tum figuratio & formatio sequitur, postremo animi infusio & informatio: quomodo cum semine immortalem animum infundunt? Si enim postquam factus est, tum animo informatur, ut hic diuinus uir ait: profectò in corpore ipso fit, nō fluit cum semine. Est enim & immortalis, & incorporeus, sectioneque ac diuisione superior. Semen enim nec animus est nec homo, sed cibi reliquæ: cibi autem & alimenta ex iis quæ sunt, constant, & animus cum non sit, gignitur: & semen est ex iis quæ sunt. Ei enim antecedit corpus quod alitur: quod quidem asciscit & attrahit ex alimēto quod elementa præbent, in eiectione uerò siue effusione non animū, sed reliquias in concubitu facit. Materia autem non ante animum subiicitur. Neque enim inde principium habet, unde etiam corpora, nec iisdē alitur. Non igitur assumit, neque abiicit. Differt autem animus à corpore, & natura, & dignitate. Hoc etiam lex declarat, quæ iubet eum qui mulierem pregnantem calce petiuerit, cum mulier pulsata edit foetum, si abortus factus formatusque sit, animam pro anima reddere, non est dubium quin quòd hominem necauerit. Si uero etiam figuratus non sit multam esse poenā, quòd nondum sit figuratus. Ex quibus perspicuum est, ipsum neque corpus esse, neque animum. Quinetiam in Genesi primo dictum est, Sumpsit Deus limum terræ, & formauit, & tum denique dictum est, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Dauid etiam scribit his uerbis, Imperfectum meū uiderunt oculi tui. Semen enim est quiddam non figuratum, & nihil exprimens. Est enim partium eiusdem generis omnino: sed in utero à menstruo sanguine in corpus uertitur: figuratum autem, animum recipit. Itaque ait, Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam: Mirabilis facta est sciētia tua ex me, confortata est, & non potero ad eam: pro, Ex mei effectione, quæ accommodata & apta fuit, admirationi fuisti. Sapiētia tua admodum potens, ipsa mihi potestatis tuæ uarietatem concinnitatēque exponit. Et enim ante etiam quàm me animal finxisses, sciebas & noueras, quānam & qualis futura esset hæc talis mei effectio. Hæc autem cum in me habeam, me omnia posse scio: nihil autem esse quod nō possis. Sciens ergo mei effectionem, noui magnitudinem tuam, id est, te ex paruis exiguisque partibus, fingere, & ex breuissima aspersione animal efficere. Omnia enim quæcunque uoluisti, fecisti. Cū enim uis, tibi adest potestas. Si enim peccaui, me custodies: sed ab iniquitate mundum me non relinques. Si enim impiè feci, uæ mihi est. Si iustus, nō potero leuare caput: plenus enim sum ignominia. Capior autem quasi leo ad cædem. Rursum enim mutatus, me mirabiliter crucias. Instauras quæstiones tuas contra me: & magna ira in me usus es: & tentationes in me reduxisti.) Si, inquit, peccaui, non ignoras. Intueris enim omnia, & iure scrutaris. Non enim dissimilē te delinquentibus præstas, præfertim cum æquitas tua se prodat. Sed quod nā ius tecū esse possit? Etsi enim in multis rectè quis facit, tamen non audebit te iudice gloriari. Ego uero
qui

qui tantis malis oppressus sum, atque ex his insignis extiti, apud omnes innocens sum iudicatus: sed tamen ita etiam sum seruus inutilis. Vt autem leo captus tantum ad cædem exponitur: sic ego etiam nihil minus quàm fera, me perpeffurum esse spero. Quanquam fortassis deterior est conditio mea. Renouatio enim doloris mihi accidit ex malorum & à te missorum prædonum perniciæ. Quibus uerbis latronum impetum obscure significat, ignis descensum, uenti à solitudine flantis cladem, celeremque domus ruinã, quæ oppresserat liberos. Quare de uulua eduxisti me? nec cõsumptus & mortuus sum, ne oculus me uideret? fuissem quasi non essem: cur autem de utero non sum translatus ad tumulum? Nunquid non paucitas dierum meorũ finietur breui?) Melius est enim non expertum mala ex uita excedere, quàm uiuum tot tamque graua mala perpeti: atque id cum exiguo tempore dures, & uitam mortalem caducamque nactus sis. Dimitte ergo me requiescere paululum, antequam uadam, & non reuertar ad terram tenebrosam, & opertam mortis caligine, terram tenebrarum æternarum, ubi non licet lumen nec uitam hominum cernere.) Quoniam ergo ita breuis, & exigua mihi uita est data, q̃ sim mortalis, paulisper mihi dolores mitiga, ut interim conquiescã. Si enim hinc migrauerò, muta terra iacebo, cui iam hæc uita curæ non erit: nec diem ac noctem uidebo, nec lucem ac tenebras. Neque enim mortuus eas res quæ hîc futuræ sunt, geram, sed me status rerum excipiet, qui nulla ex parte huic est similis. Respondens autem Sophar Namathites, dixit, Qui multa loquitur, etiam uicissim audiet: aut num uir uerbosus iustificabitur?) Qui linguam loquendi causa habet, is etiam aures audiendi causa nactus est. Num existimas eum, qui multis uerbis abundat, ex iis etiam se iustum esse comprobare? At non omni ex parte. Beatus est homo qui breuem uitæ usuram nactus est. Noli multus esse in uerbis. An non est, qui tibi respondeat?) Propter misérias & calamitates quæ in hac uita incidunt, beatus est, qui ad breue tempus uiuit. Tu uerò noli sine causa tam multa uerba facere, quasi non sit, qui tibi uicissim respondeat. Inutilis enim est loquacitas, ut quæ molesta sit. Noli enim dicere, Purus sum in operibus: & mundus in conspectu eius natus sum. Atque utinam Dominus loqueretur tecũ, & aperiret labia sua tibi: deinde ostenderet tibi uim sapientiæ, quia duplo maior erit iis quæ in te insunt. tum intelligeres quòd multo minora exigaris ab eo, quàm meretur iniquitas tua.) Non enim dignus es fide tu, qui tibi ipse testimonium dicis, nisi Deus simul testimonium de uirtuti tuæ. Quid si doceat nihil tibi iniuria accidisse? Neque enim sententia tua stat pro quoquã. Qui autẽ eiusmodi est, si sit iustus, nihil unquã iniuste & contra ius inferet, præsertim cum Deus improbos oderit. Num uestigia Domini inuenies? num ad extrema eorum quæ fecit omnipotēs, peruenies? Excelsum est cœlum: profunda terra: sed quid facies? an ea quæ profundiora sunt iis quæ sunt apud inferos? unde cognoscis? num longiora mensuris terræ scis? aut latitudine maris? Si subuerterit omnia, uel in unum coarcta-

Cap. II.

uerit: quis ei dicet, Cur fecisti?) Quod ait, hanc habet sententiam, Quidnam es tu? nonne breuissimum animal uno angulo comprehensum? Quid tandē eorum quæ facta sunt, exploratē scis? aut quam in partem eorum quæ creata sunt, peruenisti? ne uolare quidem potes, ea etiam quæ facilia sunt ignoras: nec ea quæ uidētur, ut sunt, accuratē intelligis: leuiter quidē scis quomodo affectus sit ad mare, quomodo ad terrā, quomodo ad cœlū. Si enim cōcutiat, concident omnia: si prouidentiam suam contrahat, iam nulla erunt. Quis est igitur, qui ei ad hæc respondere possit, aut contradicere? Ipse enim nouit opera iniquorum: & uidens iniquitatem, non negliget.) Neque enim ignorat ea, quæ à malis geruntur. Vir autem temere nat sermonibus: mortalis uero natus ex muliere, similia facit quæ onager.) Nam neq; is qui perit, ad maris terminum peruenire potest: neque asinus ad solitudinis finem. Quomodo enim homo unquam eò ratione uel cogitatione perueniat, ut sciat, quis status sit eorum quæ priuatim administrantur? An hoc tantū modo sciet, nihil non prouidentia gubernari eorum, quæ hæc rerum uniuersitas complectitur, eius auxilij & opis omnia indigere? Si enim tu mūdum cor tuum habes, & expandisti ad eum manus tuas, iniquitatē quæ est in manu tua auferto, & non maneat in tabernaculo tuo iniustitia.) Si uero tu iudicem prouoces, ut tibi ius dicat, uideto tua, ut sis mundus. Iudex enim seuerus est & æquus. Sic enim resplendet facies tua, ut aqua mūda & limpida: exuēsque sordes & immundiciam, & non cades: miseræ quoque obliuiscēris, & quasi aquarum quæ præterierūt, recordaberis. Oratio autem tua erit ut Lucifer, & ex meridie tibi uita orietur. Et habebis fiduciam proposita tibi spe. Ex solitudine & cura tibi pax apparebit. Requiesces enim, & nō erit qui te exterreat.) Non est quòd dicas, Me nimium in sordibus & immundicia inquinavi. Sic enim splendidus eris, ut cū aqua turbida munda tur. Neque enim quicquam aqua declarat, cū nitida euasit. Itaque ne tu quidem posteaquā mundus effectus eris, sordes ullas præferes. Omnibūque angoribus molestiisque liberatus, malorum pristinorum te capiet obliuio, propter rerum prosperarum præsentiam. Atque ut aquæ, cum delapsa est, nullum apparet uestigium, nec ulla nota præteriti motus: sic nihil malorum tuorum reliquum erit. Eris autem splendidus & illustris ut Lucifer, cū manē radiis suis terram & mare illustrat. Vita autem tibi eueniet tanta, quātus est splendor meridiani luminis. Nō dubitabis iam, nec desperabis de gaudio tuo, nec de magna animi tui tranquillitate: nec dices, Timor quem timebam, euenit mihi. Sed in secundis rebus fretus eris Deo, quietus, liber & solutus ab omni tumultu. Quis enim tibi bellum inferre audebit, cum eris ita constans tantæque uictoria clarus & nobilis, atque à Deo tanto præsidio munitus? Cum ita mutatus eris, te multi deprecabuntur: & salus ipsos deferet: spes enim eorum peribit. Oculi autem impiorum deficient.) Apud te uero sapientia & uirtus erit. Mutatis autem præteritisq; calamitatibus tuis, ij qui in aduersis rebus in te irruerant & imuaferant, contrā tibi amici erūt. Qui autē ea quæ tibi à Deo data erunt, non intelligent, eis salutis spes nulla

reliqua

eliqua erit, sibi que praesidentes peribunt, eorum quae expectabant desperatione. Inuidentes autem rebus secundis tuis, extabescunt infano aspectu cernentes, quod & Dei sapientiam ignorent, & uim eius qui ea tibi largiatur.

Respondens autem Iob, dixit, Num uos estis homines soli? aut uobiscum cap. 12. morietur sapientia?) Soli ergo uos homines estis: aut etiam in uobis constitit sapientia. At sunt etiam alij. Non igitur soli uos sapientes estis, nec in uobis solis inest intelligentia. Sum enim ego quoque homo, & inest in me ut in uobis intelligentia. Et mihi est cor, sicut & uobis.) Sum enim uobis similis: nec plane corde careo. Iustus enim uir & innocens irrisuionis causa factus sum. Ad certum enim tempus constitutum est mihi aliis subiici, domus expugnari ab iniquis & improbis.) Quod ad conscientiam meam attinet, nihil peccaui. Vos autem ex calamitate mea mihi haec pro peccatis accidisse iudicatis. Vos ne igitur iusti estis, quod secunda fortuna utimini? Atqui neque uos iusti estis ac boni, quod eadem uobis minime acciderunt, neque ipse ex eo, quod haec mala accepi, iniustus. Neque enim ex hoc agnoui. Sed uultis Dei iustitiam, pro sua potestate haec mihi iure accidisse iudicare. His ductus, multo maiore fide dignus sum qui liberè in causa dicam, quod magis ac melius quam uos, mea scio: Deique iustitiam & potestatem non minus quam uos, habeo cognitam. Me autem prouidentiae rationem ignorare arbitramini: atqui illam etiam non minus quam uos, noui. Nemo autem credatur qui improbus sit, fore innocens, eorum qui Dominum ad iram concitant, quasi uero de ipsis non sit exercenda quaestio.) Expositio ergo est, qua prouidentiae partes enumerauit, dixitque nec bonos negligi, nec improbos impunitos manere. Haec autem etiam illis deinceps subiicit. Nimirum interroga iumenta, & docebunt te: & uolatilia caeli, & indicabunt tibi. Loquere terrae, & respondebit tibi, & narrabunt pisces maris. Quis ignorat, quod omnia haec manus Domini fecerit?) His enim docet, ne naturam quidem, quae rationis est expers, prouidentiae obistendum putare: nec inanimatam, ut eundem dicamus significare leones, qui Daniele non attigerunt: & coruos, qui Eliam aluerunt: & balenam, quae Ionam deuorauit: aut ignem, qui tres pueros Babylone non contigit. Qui enim bestiis & inanimis naturis ut essent, concessit, is etiam haec esse permisit. Idemque cum uult, ut ei placet, ea mutat, quae fecit. ut in asina, quae Balaam alloquuta est. Omnia enim, ut essent, uoluntate eius habuerunt, & permanent, & intereunt, pro ipsius imperio & uoluntate. Haec autem à me dicta sunt, quod instituerim docere, ne inanimatorum quidem naturam Dei uoluntati obistere. His enim, amicis suis probat, se non ignorasse prouidentiam. Si enim, inquit, aues & pisces praeter Dei praescriptum nihil faciunt: quomodo ipse rationis magis expers sum quam haec ipsa, aut etiam insipientior, ut administrationem rerum nostrarum non intelligam? quomodo uero Dei potestatem, & iustitiam in iis quae sunt, ignorem?

Nonne auris uerba diiudicat, & fauces cibum gustant?) Alio etiam modo hoc ipsum uobis persuadere non grauabor. Vnūquodque enim membrum, quod in nobis est, proprium munus & officium accepit ab effectore,

ut etiam ex hoc Dei prouidentia perspicui possit. Auris enim, inquit, audit, & oculus cernit, quorum utrumque Dei est opus. Multo tempore inuenitur sapientia, & in diuturna longaque uita, scientia.) Ne hoc quidem ignorauit uos, qui soli scitis omnia: Sed nobis quidem tactione & disciplina horum cognitio comparatur: Deo autem non item, sed sine principio nouit omnia, aut potius ipse est principio carens scientia. Apud ipsum est sapientia & intelligentia: ipse habet consilium & scientiam.) Ipse enim fons est sapientiae & uirtutis, dans omnibus & uirtutem & sapientiam sua potestate. Si destruxerit, nemo est, qui aedificet: si incluserit hominem, nemo aperiet. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.) Haec autem omnia eius prouidentiam declarant, & indicant eiusdem potestatem, neminemque esse, qui eius uoluntati possit obistere. Apud ipsum est fortitudo & sapientia: apud eum est scientia & potentia.) Etenim tenet omnia, & potestate uirtutisque sua omnia in suo quicque ordine collocat, ut sapiens dispensator & gubernator. Adducens consiliarios captiuos: & iudices terrae in stuporem.) Quibus declaratur eius & potentia & prouidentia. Superbos enim, qui consilium ineunt aduersus eos, qui in ipsorum sunt imperio, & obediunt, captiuos fieri passus est, & eos qui in iudicio de se magna sentiunt, nec Deo intelligentiae sapientiaeque causam attribuunt, perterret, dum supplicio horribili eos afficit, qui in ipso spem suam non collocant. Reges in solis collocat, & praecingit eos cingulo renum eorum.) Is enim est, qui imperium mandat, potentiamque ac uictoriam eis concedit: potentiam quidem per eos qui illis parent, uictoriam autem per eos qui iniustum bellum gerunt. Odit enim improbos, omnesque qui imperarunt manibus iniquis, punit. Ducit sacerdotes captiuos.) Hoc cum ait, docet eos, quibus maximi honores ab hominibus habiti sunt, saepe captiuos fuisse. Quoniam sacerdotes ab omnibus coluntur, nomine abusus est. Fuerunt autem illis etiam temporibus sacerdotes, non solum digni poenis eiusmodi, uerum etiam pii, & qui in Dei spe acquiescebant: qualis fuit Melchisedec Dei summi sacerdos: atque idem semper Deo sacrificium faciebat & offerebat pro numero liberorum. Optimates terrae supplantat.) Claros terrae homines dicit, cum impietatem a Deo euertunt atque tollunt. Commutans labia ueracium: & senum doctrinam nouit. Effundit despectionem super principes: & eos qui oppressi fuerant, releuans.) Pro, Labia fidelis ad id quod decet, dirigit Deus, cum periculo probatus propter eum dolorem qui incidit, asperè loquitur: atque eos qui hodie magnificè de se sentiunt, ignobiles ingloriosque reddens in memoriam eis redigit, ipsos qui homines sint, modum mensuraeque suam scire oportere. Eos uero, qui in ipso spes suas omnes sitas habent, abiectique sunt & oppressi calamitate, curat, ex miseris eripit. Qui reuelat profunda de tenebris: & producit in lucem umbram mortis.) Qui & ea quae hominibus incognita sunt, nota reddit, & ea quae sunt in mente, in lucem profert: Nulla enim eum latet hominis cogitatio: Aperta enim illustraque ei sunt omnia: neque ullum opus, neque propositum, neque animi per-

ἀσίστην ἵπ
 θεὸς ἀνατρεφῶ
 σι. fortasse leg.
 εὐσίστην τῶ
 θεῷ.

perceptio eius fugit scientiam. Ait enim quodā loco ipse Deus, Si faciat homo aliquid in abscondito, & ego non uidebo? Charissima quoque Susanna Deum rogans, loquitur hoc modo, Deus æterne, qui es secretorum cognitor, qui omnia scis antè quàm fiant. Qui errare facit gentes & perdit eas: & subuersas in integrum restituit. Qui immutat cor principum populi terræ: & decipit eos, ut frustra incedant per inuium, palpabunt quasi in tenebris, & non in luce: & errare eos fecit, quasi ebrios.) Quoniam dixerat, Produxit in lucem umbrā mortis, pro metum mortis. Cum enim quispiam tāto metu terretur, si eiusmodi metui moderetur, ab eo liberatur, & eorum meminerit quæ ad partem accommodantur. His etiam prouidentiam probauit, ne quis existimaret, illum ex iis solum quæ ad partem accommodantur, Dei scire prouidentiam: aut quòd singulos quidem homines gubernat, gentes autem non item, subiicere etiam generalem prouidentiam, eos scilicet, qui ipsi peccarunt, stultitia sua periisse. Cuiusmodi fuerunt Sodomitæ, Chananæi, & Ægyptij: & ante hos ij qui in eluie terrarū Dei ira deleti sunt: aut etiā prater hos Israëlita, qui deducti Palæstinā incoluerūt. Quòd etiam gētes inter se seuerunt discordias, concordia & conspiratio scelestā nihil eis profuit. Decepit enim eas ipsarum stultitia, atque ob eam deletæ sunt, cum suum ipsarum interitum ignorassent: nōxque eas pro die oppressit, & motæ sunt sicut ebrius, cum in tenebras pro fossis decidissent. Ita ego omnem eius, & quæ in singulis rebus, & quæ in uniuersis posita est, scio prouidentia, nec me quicquam latet: ut uos existimatis: nam nec potentiam eius, nec iustitiā ignoro. Perspicuum est igitur, eum & regere omnia & administrare. Ecce omnia hæc uidet oculus meus, & audiuit auris mea: & scio omnia, quæ uos etiam scitis. Et cum sim uobis nobilior, non sum uobis minus sapiens.) His docet beatus hic uir, se amicos senes habuisse, atque cum eiusmodi se esse uersatum. Nam uobis quidem ea quæ prouidentia ac iustitia sunt, probè scire cōtigit multa meditatione, multoq; diuturnæ ætatis uestre periculo: Ego autem perpetuo labore, assiduæque attentione adolescens cum essem, tam multa didici, ut nihil ignorem eorū, quæ tempore didicistis. Sed tamen ad Dominum loquar: & disputabo coram eo, si uultis. Vos enim estis medici improbi, & medici malorum omnes. Verum liceat uobis per me tacere, ac tum uobis sapientia tribuetur.) Ego autem uestri quidem rationē nullā habeo, sed cum Deo loquor, ac si libet uobis, libere loquar. Si per uos mihi liceat eum interrogare, quæram ab eo, cur me iniquitatis & iniuriæ cōdemnaueritis, uerbis que uestris in me non ut æquitas postulabat, sitis abusi, ut qui ritu medicorum imperitorum, uitiosam adhibueritis curationem. Tacete igitur, ut probem uos nec accommodata ad consolationem mecum uerba fecisse, nec me iure condemnasse. Docebo autem cōtra me frustra prolatam productamue esse sapientiam. Audite ergo correctiones oris mei, & iudicium labiorum meorum attendite. Nūquid coram Domino loquimini, & coram eo loquimini dolos? aut uos ipsos iudices esse dissimulatis, præclare quidem loquentes? Si enim uos inuestigauerit, ut omnia faciatis, quo

Cap. 13.

eius uia addatis, tamen uos coarguet.) Cum probè prouidentiam sciatis, nihil eum ignorare eorum quæ intelliguntur, non estis nescij. Deinde non ignoratis uos fraude & dolo agere, cum loquimini. Cum enim uos in animis uestris hoc cogitetis, nihil me admisisse sceleris, quoniam nec mihi estis conscij: cur me iniustitiæ condemnatis? Deo autem testimoniū ne iustitiæ datis, cum eum mendacio gaudere delectarique existimatis, aut quòd ipsius persona non accipiat? Qui hoc præcepit, Noli accipere uultum potentis in iudicio, is non uolet contra uos sibi quidem testimonium dicere, contra me autem pronunciare. Debuistis enim uos qui ignoratis, unà mecum permissionis causam quærere. Deo nō rectè gratificari uultis, quòd me quidem ut iniquum & scelestum accusatis, contra Deum autem, ut qui me iure tractet, pronunciatis: uos uero ipsi iudices estis, honestè quidem loquentes. Vos quasi inter me & Deum iudicastis nō rectè: Ego uos uicissim iudicabo, cum Deum habeam eorum quæ dico cōprobatorem. Docebit enim uos cum dolo iudicasse. Sentietis ergo, num disceptationem uestri coarguendi causa adhiberi sinat. Si enim ei multum gratificabimini dicendo, in iudicio ab illo, ut iniqui iudices, conuincemini. Deus enim mendaciū auersatur. Si in abscondito faciē eius accipitis, an non mala eius uos turbabunt, & terror eius irruet super uos, & eueniet uestra gloriatio similis cineri? Corpus enim luteum est.) Quòd si etiam clam iniuste gloriamini, terrore suo uos conuincet. Grauis est autem concussio, conturbatio uero est sollicitudo. Quod ait, hanc habet sententiam. Si scientes, inquit, potentis rationem habeatis, factio uestra ad eum pertinebit, eiúsque metu exterriti, conturbabimini. Impetum enim in uos iratus faciet: intelligetisque nec gloriam uestrā quicquam esse, & gloriam uestram nihil differre à luto, propterea quòd elato estis animo: & animi superbia cineri est similis, quoniam Deum iniuria irruere existimastis. Tacete paulisper ut furor meus sedetur: Loquar & lacerabo carnes dentibus meis. Animam autem meam ponam in manibus meis, nisi me afflixerit potens, quoniam etiam cœpit.) Quiescite igitur, ut etiam dolor meus desistat: & loquendo quasi mordens me ipsum, reprehensionem causam esse inueniam, tanquam disceptatione me ipse probās. Sum enim in Dei potestate, estque in eiusdem uoluntate uita mea. Interrogabo eum, nisi mihi os obstruat, cum possit, quandoquidem ita etiam me probare cœpit. Sed tamen loquar, uosque coram eo conuincam: idque mihi erit saluti. Non enim dolus in conspectum eius ueniet.) Ipsa enim uerborū ueritas mihi præsidio erit, & apud Deum mihi libere dicēdi faciet potestatem. Neque enim me peccasse scio. Etenim eos qui contra equitatem dicunt, nō admittit: nam nec falsum quicquam ei acceptum est, & ueritas eidem placet. Audite sermonem meum, audite sermonem meum. Annunciabo enim uobis audientibus. Ecce ego, instat iudicium meum, scio quòd iustus inueniar. Quis est enim, qui in iudicium me adducat, ut taceam & consumar?) Atqui in probatione tamen conscio propinquo & necessario non obstupesco. Scio enim me, dum iustū me esse dico, mercedem salutis accepturum. Neque

Neque enim hoc ipso gaudere dubitabo, præsertim cum accusatorem non habeam, ut taceam. Duobus tantum mihi opus est: & tunc à facie tua abscondar. Manum tuam longè fac à me: & formido tua nō me terreat.) Quod ait, hanc habet sententiam, Dolorem mihi mitiga: spemque bonam mihi affer ad ea quæ expectantur. Nunc autem non habeo fiduciam, quòd præ calamitate pudeat me te intueri. Deinde uocabis me, & ego respōdebo tibi: loqueris, & ego tibi dabo responsum. Quātas habeo iniquitates & peccata, scelera mea atque delicta ostende mihi.) Si enim me metu, quo premor, liberaueris, tum mundus fiduciam iterum recipiā: & à te in ius uocatus, quòd nullo pudore afficiar, respondebo. Nunc uerò si docueris, quænam sint peccata mea, ea uitabo, méque eorum pœnitebit. Ita in omnibus diuinus hic uir, grata in Deum uoluntate, & ad eum iustum confugiens. Cur faciem tuam, inquit, abscondis, & arbitraris me inimicum tuum?) Vt hostis, hostilique animo in me affectus es, nec mihi causam exponis. Quis enim sum, ut me pro hoste & inimico utare? Nonne me in hanc uitam protulisti, & in potestate tua conseruatur status meus? Aut tanquam folium quod à uento rapitur, uitas? aut stipulam quæ à uento pellitur? Contrarius autem mihi es, quòd scripsisti contra me mala, & imputasti mihi peccata adolescentiæ meæ. Posuisti in neruo pedem meū, & obseruasti omnes semitas meas, & uestigia pedum meorū consyderasti, qui quasi putredo consumendus sum, & quasi uestimentum, quod comeditur à tinea.) Certè me fortassis caues, quòd naturæ meæ humilitatem ignores, cum à folio aut stipula, quæ à uento rapitur, nō differam. Cur ergo in me eiusmodi sententiam pronunciaſti? aut ea nunc reputas, quæ tum perfecisti, cum iudicio non ualebam? aut tantis malis oppressus sum, ut effugere non possim? Nihil te quidem ignorare scio eorum quæ à me gesta sunt: quin etiam extremas actiones meas consyderasti. Se autem utris instar uetustate attritū esse, & factum esse similem uesti, quam tinea deroſerit, dicit, ob naturæ mortalitatē. Homo enim natus de muliere, breui uiuens tempore multis repletur miseriis. Qui quasi flos decidit, & fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet.) His abiectam & caducam naturam, dolorésque eius & misérias significat, quemadmodum illud declarat, Dies annorū nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Amplius enim nunc, non quod superat octoginta annos dicit, sed quod est in ipsis octoginta. Fugere autem umbræ instar uitam dicit, propter celeritatem qua hinc migramus: sicut quodam loco dictum est. Vmbrę enim transitus uita nostra. Nunquid etiam eius rationem fecisti, & eum corā te adduxisti in iudiciū?) Tu me ad quarendam causam, & bonitas tua impellit. Neque enim abiectæ humilisque uitæ rationem habuisti, sed rationis etiam eum fecisti participem: præceptumque ei dedisti, ac iudiciū ei te facturum esse denunciaſti. Hæc igitur me impellūt ad fiduciam. Quis enim mundus erit à sordibus? Nemo, etiam si unius diei sit uita eius super terram: numerus mensium eius apud te est: constituisti terminos eius, qui præteriri

Cap. 14.

non poterunt.) Non omnes homines accusat, sed hæc Deo dicit, Quod ad te & præceptum tuum attinet, nemo mundus est. Alioqui quomodo etiam de eo dictum esset, Simplex, uerax, rectus, & timens Deum, recedens ab omni iniquitate? Quomodo porro etiam Noë dictum esset, Te solum uidi iustum super terram: & in lege dictum est, Non fuit ut Moyses homo Dei, præter omnes homines mansuetissimus. Dei igitur quod rationem haberet, hoc dicit, Nemo mundus: etsi manifesti sint eius dies, ne tum quidē mundus poterit permanere. Terminus enim ei apud te constitutus est uite huius, quod mortalis natus est. Sed iis qui peccare cupiunt, satis est hoc uerbum ad negligentia suæ patrociniū, quod ignorent, peccato carere dici, non omnino eum qui in aliquo non deprehensus sit: quis enim se cor mundum habere gloriari potest? sed eum, qui non proposito peccat. Si etiam nonnunquam inconsiderate aliquid tale eueniat, & ad se redeat, ne deinceps in illud incidat, non cōdemnauit. Non alligabis enim, inquit, peccatum: & si unum, nō uacabit culpa: id est, non effugiet, quoad eius etiam det pœnas. Recede à me, ut quiescam, donec ueniat optata uita mea, sicut mercenarij.) Mitiga mihi paulum dolores, tūque mihi placebit uita mea, contentus eo termino, quemcunque mihi constitueris. Tantum mihi curam quæ illic me manet, leuiorem fac, in spem me bonam adducens bona promissione. Lignum habet spem: si præcisum fuerit, rursus uirescit, & ramus eius non deficit. Si enim senuerit in terra radix eius, & in petris mortuus fuerit truncus illius: ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quasi cum primum plantata est.) Ramus est omnis arboris summa pars tenera. Quod ait, est eiusmodi: Arbor, inquit, præcisa relinquet hîc pro se germen, siue gemmam: homo autem ab hac uita ablatus, huc non redibit. Homo uerò cum mortuus fuerit, ubi est? & mortalis cum occiderit, iam non est.) Qui enim alteram uite conditionem adeptus est, is quonam modo huc uiuendi causa ueniet, cum ei eiusmodi erepta sit potestas? Non enim resurrectionem hoc loco improbat, ut detestabiles Valentini existimauerunt, & omnes qui Deum esse negauerunt: sed hoc ait, eos qui hic uixerūt, illuc migraturos esse: eos autem qui ad illud uitæ genus peruenerint, iam hic non esse uicturos. Tēpore enim mare minuitur, fluuij autem exarescent.) Si enim tam magnum elementum decrescit, & flumina tempore exinaniūtur: quomodo homo, qui mortalis est, breuissimæque uitæ usuram accepit, diutius in hac uita quæ multas mutationes habet, manebit? Homo autem cum dormierit, non resurget, nec excitabitur, donec atteratur cœlum, non euigilabunt & confurgent de somno suo.) Secundo priorem securitatem dissoluit. Certo enim sciebat atque didicerat corporis huius resurrectionem. Ait enim, Cum cœlum uetustate atteretur, tum corpus hoc quod dissolutum fuerit, cōsuetur, quemadmodum dicebat his uerbis, Pelle & carnibus uestisti me: ossibus & neruis compegisti me. Vide hoc etiam, eum mortem somnū appellare: sicuti etiā Dominus dicebat, Lazarus amicus noster dormit. Quod si mors somnus est: qui autem dormit, excitatur: nunquid qui dormit, inquit, non adiiciet, ut

resur-

resurgat? perspicuum est, eum etiam, qui mortuus est, excitatum iri. Si enim quidam mortem, germanam somni mortem nominauerunt, non quod ex parentibus aliquibus nata sit, sed propter communem quam afferunt corporis & animi dissolutionem: quid est, quamobrem non laudibus afficiam somnum qui reprehensione caret, & soporem communem mortem nuncupemus? Vtinam in inferno protegas & abscondas me, donec pertransseat furor tuus: & constituas mihi tempus, in quo recorderis mei. Si enim mortuus fuerit homo, uiuet, consummatis cunctis diebus uitæ suæ: expecto donec ueniat immutatio mea.) Quod ait, hanc habet sententiam. Non hoc dico, quod hæc mihi uita curæ sit. Itaque custodi me: tantum mihi uelis de futura spe prædicere: uoluntas tua fiat: tantum mihi eorū quæ expecto, spem enuncia. Vereor enim, ne ea quæ hîc perpetior, præludium sit eorum quæ illic perferam. Illud autē, Si mortuus fuerit homo, uiuet, consummatis cunctis diebus uitæ suæ, per hyperbaton dictum est. Continuatio enim ita habet. Si enim homo, cum omnes uitæ suæ dies compleuerit, moriatur, uiuet: pro, debitum mortuus complet. Hic enim constitutum est. Itaque expecto, dum iterum fiam. Vides, ut non in desperationem ueniat resurrectionis, sed in ea hæreat & commoretur. Tantum enim, inquit, mihi futurorum cognitio, quæ me post resurrectionem manet, enuncietur: actum denique quod uis perfero. Neque enim tibi contradici potest. Deinde uocabis me, & ego tibi obediam. Opera autem manuum tuarum ne contemnito.) Hæc ait Deum demulcens, & seipsum quasi ceram cedentē, in manibus opificis collocans, hunc ipsius opus esse profitetur. Tu quidem gressus meos & studia mea dinumerasti: nec te præterit ullum peccatum meum. Signasti quasi in sacco delicta mea: sed notasti si quid inuitus præuaricatus sum.) Nihil te fugit meum: sed quasi in sacco omnia quæ à me gesta sunt, obsignata habes: quinetiam id quod non cōsultò à me peccatū est, notasti: quæque in adolescentia erraui, cum iudicio carerem, ea etiam scrutatus es. Mons cadens defluit, & saxum uetustate atteretur ex loco suo. Lapides excuant aquæ: & alluione paulatim terra cōsumitur.) Si ergo hæc, quæ tam magna & firma sunt, tamen dissoluuntur interitu, & iis quæ extrinsecus accidunt: quonam modo ego possim consistere? His enim similia paulo ante etiam dicebat, cū inanibus naturis carnes suas compararet his uerbis, Num fortitudo lapidū fortitudo mea? aut carnes meæ æneæ sunt? Nunc etiam ait, Lapides excuant, siue excauauerunt aquæ, id est, continuata gutta. Si enim, inquit, gutta quæ tenera & mollis est, durum saxum excuat, firmamq; naturam emollit: quī fieri potest, ut ego uim tantā malorum perferam? qui ita sensus sum particeps, atque ex carne patibili consto, non ex ære, aut saxo aliquo, cum etiam hæc tēpore molliantur. Alluione enim aquarū paulatim consumitur terra.) Stillæ cum paulatim decidunt, & conglobantur, excelsa terræ loca consumūt. Et spem hominis perdes, cum eum pepuleris in fine, & periit. Immutasti faciem eius, & emisisti eum. Si autem multi ei sint filij, ignorat: nec si pauci sint, intelligit. Attamen caro eius doluit: & anima eius luxit.) Ho-

mo autem ex hac uita semel raptus, ad eam non reuertitur. Nihil enim eius in ea remanet: relinquetur autem cumuli terræ instar, & excise arboris. Con filio ramen tuo & præsens erat hic homo, & nutu tuo hinc migrat: & siue multos habuit liberos, nihil ad eum, siue paucos, non est deterioris condi tionis. Sibi enim quisque uiuit, non alij. Prolati sunt in lucem quasi per fores ab eo qui procreauit. Hoc uero solum uaticum unusquisque eorum, qui culpæ af fines sunt, cum à uita discedit, propriè suum supplicium accipit, ut ex hoc lo co perspicuum est, Eius qui omphacium comedit, dentes simul incolumes erunt.

Cap. 15.

Respondens autem Eliphatz Themanites, dixit, Nunquid sapiens responsum dedit intelligentiæ spiritus, & implet uentrem labore: arguens quidem uerbis, quibus non oportet, & sermonibus, qui nihil profunt.) Omnem sermonem exorsus est contra ea quæ à beato Iob dicta sunt. Eis enim omnis sermonis contentio ad subiectionem referebatur. Quoniam enim eis ipse dicebat, Nunquid uos soli homines estis? aut uobiscum morietur sa pientia? hic ei respondit, Est ne sapientis tibi respondere, aut cogitare tibi, qui ita es contentus aliquid dicere? aut ignoras ne sapientissime, periculosè & te loqui, & nos frustra tecum uerba facere? Nam tu quoque euacuasti timo rem, & eiusmodi uerba fecisti coram Domino. Accusant te uerba oris tui: nec diiudicasti uerba potentum.) Vt enim à terrore uacuuus est homo, sic audacter loquutus es in conspectu Dei. His autem uerbis, quæ protulisti, te ipse accusasti: neque rationem potètis habuisti, nec uidisti Dei dignitatem. Quanto autem tibi præstat is, qui etiam cum mūdo non est comparandus.

Conuincet te os tuum, & non ego: & labia tua in te dixerunt testimoniū. Quoniam enim eiusmodi uerba effudisti, iis declarata est tua arrogantia.) Nunquid tu primus homo natus es? aut ante colles formatus es? Nunquid consilium Domini audisti? aut te in consilium adhibuit? aut ad te peruenit sapientia? Quid enim nosti, quod ignoremus? aut quid intelligis, quod ne sciamus? Et senes & antiqui sunt in nobis multo uetustiores quā patres tui.) Hæc dicta sunt propter illud, Nūquid uos soli homines estis? Quid ergo ipse ait? Tū ne ante omnes natus es? aut ante colles generatus es? aut tēne in con silium Deus adhibuit, cum in lucem protulit omnia? aut num in te uno re mansit sapientia? Quid uerò amplius quā nos scis? quanquam nihil ini micum: aut es ne sapientior? cum etiam patrem tuum antiquitate supere mus. Hinc autem perspicere licet beati Iob uirtutem, ut qui non amicitia uel sodalitatis causa uersabatur cum æqualibus, sed cum senibus. Paulū quidem peccasti ut castigeris: ualde autem arrogāter loquutus es. Quid au sum est cor tuum? aut quid tibi attulerunt oculi tui? Quid tunc cor tuum contra Dominum? & ore tuo uerba eiusmodi protulisti?) Hæc dixit usus in eum sententia, quasi multum arroganterque peccasset. Eiusmodi in Deū dixisti, nec intelligis quantum inter te, qui caducus & mortalis es, atque Deum, qui æternus, intersit. Quibus autem oculis ausus es cœlum aspicere, cum tantum furorem exprompsisti in eius cōspectu, & protulisti uerba eius modi eo præsentem, qui & te fecit, & omnia? Quid est homo, ut sit imma culatus,

culatus, & quasi iustus futurus, natus de muliere? Ecce inter sanctos suos nemo est immutabilis: & cœli non sunt mundi in conspectu eius: & stellæ non sunt innocentes: quanto magis abominabilis & immundus homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?) Cuius molitionis & fabricæ homo est, qui nec sententia est stabili, nec natura immortalis? Nam in eos quidem qui sunt immutabiles natura, nunquam crimē ut uerum approbet. Neque enim fieri potest, ut si una cum natura sententia etiam immutabilis sit, natura mutationem aliquam recipiat in sententia. In iis autem, quæ natura quidem immutabilia sunt, sed sententiam mutare possunt, uoluntas eorum hoc eis honoris tribuit, ut ne in peius deteriusque mutantur. Si ergo etiam sancti ita aberrarunt sua sententia: quomodo tu elato es animo, quasi non peccaueris? cum etiam cœlum, si minus ex uita, at certe ad effectorem non sit mundū: Deus enim cōparari non potest: sine autē eos qui sitiunt & concupiscunt peccatū, eoq; cooperti sunt: sine cū aqua: an nō stellæ suo cōsilio mouētur, sed eius qui eas descripsit sapientia? Ostendam tibi, audi me: quod uidi, narrabo tibi, Quæ sapientes nunciauerunt, & non absconderunt patres suos. Quibus solis data est terra: & non transiuit alienus per eos.) Expono igitur tibi, quæ ipse uidi & auditione accepi à sapientibus uiris ac bonis. Eos autem iustos rectē narrasse hinc sciri potest, q̄ hoc sibi honori ac dignitati ij qui tum pij erāt ducebāt, sine molestia & offensione esse in terra, ac neminē ipsos psequi, quòd Deus eos tueretur. Audi ergo quæ ipsi tradiderunt. Cunctis diebus suis impius erit in cura & molestia: & numerus annorum certus datus est tyrannidi eius. Sonitus terroris semper in auribus illius: & cum in pace esse uidetur, tum ueniet eius contemptus. Non credit quòd reuerti possit de tenebris: incidit enim iam in manus gladij: & cadit in exitium: uulturibus in escam constitutus est. Scit in se, quòd manet se ruina. Dies tenebrarum eum probabit: necessitas & tribulatio eum comprehendet, quasi dux & imperator cadens.) Qui cōscientiam suam à Deo abduxerit, ei aduersa omnia euenient. Neque enim iis in rebus, ex quibus uoluptatem capit, desyderans acquiescet: sed ille non assequens quod concupiscit, timet semper, quòd opes ut hostes suspectas habeat. Hæc, inquit, nobis sapientes tradiderunt. Quæ etiam ex dicto sequuntur, impiorum scelestorumque supplicium describūt. Non solum, inquit, tristis est & tremit, sed etiā ad breue tempus uiuit & durat, & ad id omne quod audit, timet propter conscientiam scelerum: sed nihil ex eo assequetur, propter supplicium, quod ei imminet. Cum enim omni metu liberatus uidebitur, repēte aliquid ei accidet offendenturq; ei tenebræ tantæ, ut ne ea quidem quæ ante pedes sunt, uideat. Aduersæ autem res eum oppriment extrinsecus: nec erit, qui ei sit præsidio. Vt autem in acie belli ubicunque ceciderit imperator, exul & fugitiuus efficitur: sic cum perierit, nemo erit, qui ei auxilium ferat. Tetendit enim aduersus Deum manum: & contra omnipotētem roboratus est. Cucurrit aduersus eum erecto collo, & pingui ceruice armatus est. Operuit faciem eius adeps, & de lateribus eius aruina dependet.) Hæc autem, inquit, ei simul euenient, pri-

num quidem quòd Deo ausus sit aduersari, & discedēs nugatus sit in eum: ut exempli causa, Pharaon, cum ait, Nescio Dominum, & Israël non dimitto, & petulans ac ferox, si quis alius, Quis est, inquit, ut eius uocem audiā? Deo fretus erat, sed omnibus armis suis, atque uoluptatibus uim inferebat. Ancipiti uero gladio renes suos cinxerat, ut eos qui nullam iniuriam faciebant, exagitaret. Deum autem, aut quasi non esset, negligebat, aut quasi non intueretur, contemnebat. Laus porrò eius erat contumelia. Non speciosa est, inquit, laus peccatoris. Quòd si dixerit, Dominus iustus est, ego autē & populus meus peccator, nihil eum adiuuabit. Nō enim beneuolentia laudem facit: sed quòd non ferret probationem, meritò nec laus eius illi ascribetur.

Habituauit in ciuitatibus desolatis, & in domibus desertis. Quæ autem parauit, alij accipient.) Nam postea quòd exposuit impij facinorosiq̃ue uitā, eius etiam describit captiuitatem. Fugiet enim, inquit, ipse in domum quæ non incolitur: eiúsque res alij auferent. Non ditabitur, nec perseuerabit substantia eius, nec mittet in terra radicem suam. Non recedet de tenebris: ramos eius arefaciet uentus, & flos eorum decidet.) Hæc omnia solitudinem scelesti hominis indicant. Nam & bona eius externa rapiuntur, & ipse interibit sine stirpe, sine domo: & qui aliquando foliis atque floribus uirebat, in terram reponetur, non secus atque arbor, quæ ab ingenti æstu sine fine uritur. Non credat, quòd permaneat. Inania enim ei euenient: diuisio & amputatio eius ante tempus corrumpetur, & ramus eius non præclare se habebit. Decerpetur ut omphacium ante tempus, & cadet ut flos oliuæ.) Hæc etiam superioribus consonant, quoniā spes impij in rebus falsis & inanibus sita est, eum ante tempus esse casurum, quemadmodum flos oliuæ uiuenti decidit: & ea quæ in eo pulchra sunt, à quouis quasi flos decerpentur: nec ad tempus manebit, quòd eum condemnauit Deus. Testimoniū enim impij mors: & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui libenter munera accipiunt. Et in utero concipient dolores, & ei inania euenient: & uterus eorū portabit laborem.) Genus autem finis eius, malitiæ eius erat significatio. Sic enim quondam existimabant. Vt enim secundas res iustitiæ uirtutisq̃ue signum statuebant: sic etiam aduersam fortunam uitij notā. Qui enim dolo agebat cum aliis, aut negotiū facessabat, eo teneri uidebatur. Qui enim foueam fodit proximo suo, incidet in eam. Respondens autem Iob, dixit, Audiui multa talia. Consolatores malorum estis omnes. Nūquid finem ordinemque habēt uerba uentosa? aut aliquid tibi molestum erit si loquaris? Ego etiam similia uestri loquar.) Sæpe uerba eiusmodi mecum facitis, non consolandi mei causa, sed remittendi. Verum an non clepsydra lege loquimur, aut contra calamitates de quibus quæritur? Loquendum est igitur pro rei statu & conditione, non alio modo. Tecum loquor tibi consulens, sed graua acerbāque tibi sunt uerba mea, quòd offensionem tibi esse sermonem meum existimas. Cogor autem pro stultitia uestra uobis respondere, ne uobis sapientes esse uideamini. Atque utinam esset anima uestra pro anima mea. Consolarer & ego uos sermonibus, & mouerem caput meū super uos. Roborarem

Roborare uos ore meo : & mouere labia mea non prætermitterem.) Si ea uos ipsi pateremini , quæ etiam tolero, (insipienter loquor , uos me coëgitis) uellém ne his talibus uerbis uti? infestusque uenirem ad amicos meos, qui decumberent ac iacerent? inuaderémq; in uos uerbis importunis & molestis? Quis enim essem ad uos? an non arrogās quidam, & conuitiator? Cur ergo uos, qui in me tali animo estis, eosque uos præstatis, ne hiscere quidem mihi conceditis? Vim ergo suam obtineant uerba mea, actum non impediam, quo minus ex ore meo exeant. Si enim loquutus fuero, quiescet dolor: & si tacuero, quid minus dolebo?) Siue enim, inquit, dixero aliquid, grauius dolebo: siue tacuero, nihilo minorem dolorem sentiam. Nunc autem dolore me confecit, stultumque carie consumptum fecit, & apprehedit me: in testimonium factus sum: & excitauit in me mendacium meum, & aduersus faciem meā contradixit mihi. Collegit furorem suum in me, meq; deiecit: infremuitque contra me dentibus suis. Tela prædonum eius in me iacta sunt. Percussit spiculis oculum meum, & immutauit sagitta ulcera: acuto gladio in genua mea irruit: & uno consensu in me concurrerunt.) Auerit sermonem ad Deum qui permiserat. Potest etiam ad eum, qui potestatem acceperat referri. Permissio traditionis fecit ut iniustus existimatus sim : omnesque in rebus meis in me mentiuntur. Isque qui in me potestatem & imperium accepit, furore impulsus me inflictiis uulneribus prostrauit: ut hostis suo in me fremitu, pericula uniuersa in me immisit: atque ut ita dicam, tela iaculatus est: spiculis immutauit totum corpus, oculorumque contentione & aciem obscurauit, quasi missa sagitta. Vno autem communique consensu concurrerunt in me.) IncurSIONem imperumque prædonum dicit, pecorum captiuitatem, famulorum stragem, consumptionem & interitum per ignem pastorum cum ouibus, domus incendium, casum liberorum, horribilem mortem, quæ in conuiuio incidisset. Conclufit me Deus apud iniquum.) Diabolum obscure significat, & quod ei permissum est. Et manibus impiorum me tradidit.) Non amicos dicit, ut multi putauerunt: erant enim pii & boni: sed prædones, qui in bona ipsius impetum fecerant. Ego ille quondam opulentus, repente contritus sum: tenuit ceruicem meam, & confregit me: & posuit me sibi quasi in signum. Circundederunt me lanceis suis, conuulnerauerunt lumbos meos, & non pepercerunt: effuderunt in terram uitam meam: consciderunt me uulnere super uulnus: irruerunt in me potentes. Saccum consuerunt super cutem meam, & robur meum in terra deleuerunt. Venter meus combustus est à fletu: & palpebræ meæ caligauerunt.) Hæc ait, docens uarietatem malorum quæ ipsi intentata sunt, hostium incurSIONem, liberorum orbitatis molestiam, dolorum perpetuitatem, angorum aliorum ex aliis aduentum, imbecillitatis magnitudinem, ut tu cum intellexeris quantis malis oppressus beatus Iob, tamen Deo gratias egerit, eius fortitudinis sis imitator. Tantum enim solum faciebat cum dolorem declarabat, quantum lachrymis, quasi etiā iam mortuus oculos in se conuerteret. Hæc passus sum absque iniquitate manus meæ, cum haberem mun-

das ad Deum preces.) Non propter peccatum, inquit, precabar: non enim in me erat: sed gloriam laudēque Deo tribuebam, ei gratias agens pro ipsius in me beneficiis: non quòd de me magnificè sentirem, sed quòd eius humanitate fretus essem. Terra, ne operias sanguinē carnis meę: neq; inueniat in te locum latendi clamor meus.) Vt in Abele contigit, ne terra, inquit, sanguinem meum absorbeat. Aut hoc perspicuum est omnibus. Nullo loco excludatur uox mea, sed undique compressa ad Deum perueniat.

Ecce enim in cœlo testis meus, & cōsciū meus in excelsis. Perueniat oratio mea ad Dominum: ad eum stillat oculus meus. Sit autē reprehensio mea coram Domino, quomodo iudicatur filius hominis cum proximo suo.)

Dei, inquit, testimonium probo, quod & omnibus præsto est, & intuetur omnia: quod preces meas audit, & lachrymas meas uidet. Scit enim me nō pro peccato castigari: conuincētque filios hominum, & uniuscuiusque proximum, eos non rectè me circumuenire. Anni mei breues uenerunt: & semitam per quā non reuertar, ambulo.

Cap. 17.

Spiritu dum feror pereor: sepulchrū peto, & non impetro. Supplico autem laborans, & quid faciam? Furati sunt facultates meas alieni.) Quod ait, tale est: Breues dies mei sunt: nec potest is qui uia illa profectus sit, ad illud uitæ genus quod hīc degitur, reuerti. Ducor & abducor quasi à spiritu & uento, exitio expositus, potiūsq; ut mihi sepulchrum tradatur, peto: idque coactus penuria cuiusuis eorum, quæ ad uiuendum necessaria sunt, quibus olim quidem abundabam, atque admodum clarus & insignis eram, sed ea ex insidiis eripuerunt ij, qui in me impetum fecerunt. Quis hic est? manu mecum uinciatur, quòd cor suum à disciplina abalienarunt: ob eāmq; causam eo ne exaltaueris. Parti maliciæ nunciabit: & oculi mei in filiis defecerunt. Posuit me quasi in prouerbum uulgi: & exemplum sum coram eis. Caligauerūt ad indignationem oculi mei: & oppugnatus sum acriter ab omnibus.) Aut uos mihi peccatum obiicite, aut is qui me percussit. Quisquis autem sit, paratus sum in iudicium cum eo uenire. Hæc existimatis, non quòd conuincere potestis, sed quòd me patiscernitis, & quòd scitis omnes me desertum ac destitutum esse, maliciam & uitium mihi obiicitis: liberorūque amissionem mihi ut uitium obiectatis, quorum causa oculi fere euulsi sunt. Vbique prædicatus sum ob ea quæ mihi acciderunt: ridētque immerito meas calamitates: in urbe atque uulgo me oppugnant, atque in animis insidias occultant. Ego uero benignitate tua fretus, credo fore, ut à te ad honores non euehantur. Odisti enim malos, superbosque suppliciis coërces. Obstupuerunt ueraces ob hæc ipsa, & iniustum iniquus impetum fecit: & tenebit fidelis uiam suam, & mundus manibus recipiet fortitudinem.) Qui sapientia præditi erāt, iis stuporem admirationēque excitabam, commutatūque ac inuersum in me ordinem rerum esse dicebant. Debebat enim, inquiunt, iustus superior esse improbo, non contrā. Ego uero scio me qui innocens sim, recuperaturum esse pristinam fortitudinem, & qui sim fidelis, incessurum munda uia, cursu perfecto ac non impedito. Veruntamen omnes uos firmi, uenite: non enim in uobis

bis

bis ueritatē inuenio. Dies mei transierūt magna celeritate: cogitationes meae dissipatae sunt. Noctem uerterunt in lucem: & lux post tenebras appropinquauit.) Sed ut omnes uos in me irruatis, tamen ne tum quidem me deiicietis de sententia. Neque enim id quod res est dicitis. Ego uerò grauitatem doloris cōtrā interpretatus sum. Non enim mihi nox ad remissionē prae doloribus conceditur. Syri autem, aiunt, Noctem in diem uerterunt, de praedonibus dici, qui uestes detrahunt. Si enim sustinuero, infernus domus mea est: & in tenebris stratus est lectulus meus. Mortem uocaui patrem meum, matrem autem & sororem, putredinem.) Expecto ex iis quae acciderunt, eiusmodi mihi supplicium futurum. Vt autem pueri consolatores patres habent, sic etiam ego in re nulla, nisi in morte acquiesco. Quoniam enim omnibus quae bona & pulchra sunt, spoliatus sum, in carie quiescam. Ab hac enim quasi à matre foueor. Vbi est ergo iam spes mea? aut bona mea ubi uidebo? num in infernum mecum descendent? an simul in aggestam humū descendemus?) Hic iam me bona uisurum esse non spero. Nihil enim eorum quae mea sunt, unā mecum ad inferos ibit: nec ea quae extra nos sunt, eā uim habent, ut nobiscum intereant. Respondens autem Baldad Suhites, *Cap. 18.* dixit, Usque ad quem finem uerba iactabit? Mane, ut nos etiam loquamur. Quare quadrupedum instar coram te tacuimus? tu uerò in furorē adactus es?) Haec respondet ad ea quae à Iob dicta sunt. Ille enim eis haec dixit, Num quis tibi molestus fuit, ut respōdeas? Quid enim uobis molestus sum, dum loquor? num uobis iniuriam facio, aut negociū faceffo? Tacete uos. Ad haec ita Baldad respondet, Quousque finem dicendi non facies? quousque magnificè de te senties tu, qui ita nobis indicis silentium? sed omnino dicis, Iracundia in me Dominus usus est. Nunquid si mortuus fueris, derelinquetur terra? aut transferentur montes de loco suo?) Quid? tū ne solus es eorū, qui terram incolunt? num tu es columen terrae? aut si pereas, nihil eorum quae sunt erit? Nunquid lux impiorum extinguetur, nec splendet flamma ignis eius?) Sic enim impij & nefarij homines intereunt, & repenti diuina ultione delentur. Lux obtenebrescet in tabernaculo illius: & lucerna quae super eum est, extinguetur. Venabuntur eius bona alieni: & errabit eius consilium. Immittet in rete pedem suum, & in rete capietur. Veniēt ad eum casses undique: & praeualebunt aduersus eum sitientes.) Describit nefarij hominis supplicium his omnibus: cum ait fore, ut ipse quidem tenebris tradatur, eius autem facultates alienis: quod eius facultates ipsum ad amētiam infaniāque adegerint, atque ipse ferè haec dicet, Anima mea, habes multa bona in multos annos reposita: comede, bibe, lætare: sed eius consilium aberrauit, cū mors uana & inania ea quae in spe possidētur, effecerit. Audit enim, Stulte, hac nocte repetent à te animam tuam: quae autem paraasti, cuius erūt? Itaque pes eius irretitus est, & laquei eum undique concludunt. Qui cū puniunt, eius uitam exhaurire desiderant. Abscondita est in terra pedica eius: & decipula illius super semitam. Undique terre bunt eum dolores: & inuoluent eum multorum pedes. Attenuatū est fame robur eius, & ruina eius pa-

rata est, consumpti sunt pedum eius rami. Deuorabit mors eius pulchritudine. Auulsa est de eius tabernaculo curatio, & calcet super eum quasi rex interitus: & habitabit in tabernaculo eius in eius corpore, spargetur in pulchritudine eius sulphur. Deorsum radices eius siccabuntur: sursum autem atteretur messis eius.) Quod ait, hanc habet sententiam. Quoniam, inquit, peccauit, uinctus est: & quacunque incedit, uincietur, ut scriptum est, In laqueo ipso quem absconderunt, comprehensus est pes eorum. Vt autem ij qui graui fame enecti sunt, quiduis etiam inferunt: sic etiam ij qui uiuendi cupiditate ducuntur. Quæ etiam restant, describunt scelesti hominis uiuendi genus, externorumque bonorum interitum. Memoria illius pereat de terra: & celebretur nomen eius in plateis. Et expellēt eum de luce in tenebras.) pro, In tenebris exterioribus nomen eius celebrabitur, luxque omnis eum fugiet. Non enim notus in populo suo: nec salua erit domus eius sub cælo.) Sed in eius ædibus alij uiuēt. Quis enim iam recipiat eum, quem Deus proiecerit: aut quid ei relinquetur, quod non peribit, aut ab aliis consumetur?

Cap. 19. Super eum ingemuerunt nouissimi: & primos inuadet horror.) Ij enim, inquit, qui eum non uiderunt, eius aspectu ingemiscunt: qui autem eum norunt, cum secunda fortuna utebatur, eum suspiciebant: in calamitate uerò, obstupuerunt. Et quoniam hæc de impio homine dicit: Hæc sunt, inquit, tabernacula iniqui: & iste locus eius qui ignorat Deum.) pro, Hæc est pœna impiorum. Respondens autem Iob, dixit, Vsq̃ue quo affligetis animam meam: & atteretis me sermonibus?) Quousque uerbis uestris mihi negociū facestetis? Quorsum hæc dicitis? tantum intelligite, Dominum me oppressisse his malis. Intelligite ergo hæc me Dei iudicio perpeti, eiusque causa & nomine perferre. Vos autem, inquit, nihil pudet de me detrahete: & in me impetum facitis, cum nihil sceleris fecisse me sciatis. Non uos pudet ut probum obiectare, & accusare peccata, quæ me commisisse nescio. Nempe etsi ignorauī, mecum erit ignorātia mea, ut loquerer uerba quæ non oportebat, Verba autem mea decipiunt, & non in tempore.) Hæc ait per confessionem, pro, Faciamus me errasse, & intempestiue loquutum esse. At uos contra me erigimini, & arguitis me opprobriis meis.) Cur ergo uos in me impetum facitis? Nunquid deest apud Deum ad supplicium? Cur ita uos infesti in me uenitis, & probra in me iacitis? Saltem nūc intelligite, quia Dominus me afflixit, & uallo suo me cinxerit. Ecce dico opprobria, & non loquar: uociferabor, nec retinebo ius meum. Undique cinctus sum, ut euadere nequeam: & in uiis meis offudit tenebras. Detraxit gloriam meam, & coronam capitis mei abstulit. Euulsit me undiquaq; & pereō: abstulitq; spem meam, ut euulsæ arbori.) Hæc superiorum repetitio est, quibus calamitatum magnitudinem indicauit: Rideor, inquit, dum in me probra iaciuntur: nec quisquam ius reddit, nec auditur, nec audit. Itaque me deridet, ut etiam uos qui probi estis, qui non consolandi quidem mei causa, sed probra obiiciendi uenistis. Exarsit in me ira illius: meque habet in hostium numero. Simul uenerunt milites eius, & uiam muniuerunt aduersum me, & castra posue-

fuerunt circum tabernacula mea.) In me, inquit, tãquam in hostem, ex acie omnia tela iaculatus est, irãque suã in me euomuit: & partim me ipse uulnerauit, partim per eos quos in insidiis locauerat. Fratres meos abstraxit à me: cognouerunt alienos potius quàm me. Amici mei sine misericordia facti sunt: & propinqui mei deseruerunt me: & qui nouerant me, obliti sunt nomẽ meum. Vicini, propinqui, famuli, ancillæ me pro alieno habuerũt.) An non obstupescit, & horrore quodam afficitur, qui audit tantam uiri calamitatem, atque inuicti huius & pertinacis patientiæ magnitudinem? Pecuniis ac bonis spoliatus est: domus ei ui uentorum erepta: liberi ruina oppressi perierunt: magnus famulorum & ancillarum numerus: fratres eum deseruerunt, quòd calamitatem quasi uoluntarium peccatum odissent: amici in eum iacentem infesto animo ueniunt, ne communis quidem naturæ misericordiam suscipientes: probrisque eum, qui crimine carebat, afficiunt: noti ab alienati sunt ab eo: domesticos eius ac nominis ipsius cepit obliuio: uicini oderunt: propinqui ab alienati sunt: famuli qui euaserunt, & ancillæ eum deseruerunt, ac tanquam peregrinum quendam, non Dominum contempserunt: Tòtque ac tantis malis, quæ enumerari non possunt, oppressus forti animo uir, nõ de ratione deflexit, sed Deo gratias agit, eumque iustum esse dicit. Vocauì seruum meum, & non obediuit mihi.) Tales enim ei Diabolus perfecerat, ut maiorem dolorem ipsi afferrent, quàm ij qui è uita excefferant. Illi enim perierunt, relicta ei semel causa doloris. Hi autem semper molesti erant, quòd contra dicerẽt. Sed audi quod his etiam grauius est & acerbius. Os meum deprecabatur, & supplicabam uxori meæ, & orabam filios concubinarum mearum: Illi uerò in perpetuum me aspernati sunt. Cũ autem surrexi, detrahunt mihi. Abominati sunt me ij qui me norãt: & quos diligebam, in me impetum fecerunt.) Vxor enim, quæ non audita esset iis in rebus, in quibus malum consilium dedisset, eum etiam offendere conabatur: qui autem ex eo nati erant, eum spernebant, & prætereà ipsum accusabãt, clam terræ onus & pondus eorũ qui intuebantur nominantes: qui autem aliquando eo familiariter usi fuerant, illum quasi piaculum quoddam auersabantur: & qui ei chari erant, bellum gerebant, uerbis indignis conuicia in eum iacentes, atque opprimentes. In pelle mea putruerunt carnes meæ: ossa autem mea adhærent circa dentes meos.) His mali magnitudo qualis & quanta sit exponit. Misere mini mei, misere mini mei, uos amici mei: quia manus Domini tetigit me. Quare persequimini me, sicut & Dominus, & carnibus meis non saturamini?) Quoniam Deum à me pœnas repetere dicitis, eãque me iure sufferre, & me condemnatis etiam uos, qui teste conscientia uestra nihil sceleris admisi. Quis mihi tribuat, ut scribãtur sermones mei? Quis mihi det, ut exarẽtur in libro, stylo ferreo, aut lamina, uel sculpantur in silice in testimonium?) Hæc non de se ipse dicit, sed ut patientiæ exemplum posteris propositus sit: quod etiam à Mose factum est, consilio Dei qui in eo operatus est iis in rebus quæ utilitatem iis qui uolebant attulerunt. Scio enim quòd perennis est is qui est liberaturus, & exci-

tabit corpus meum, quod hæc haurit. A Domino enim ea mihi facta sunt, quorū mihi ipse sum cōsciū: quæ uiderunt oculi mei, & non alius. Omnia autem mihi facta sunt in sinu.) Scio enim, inquit, Deum qui me iudicauit, æternum esse ac perennem, neque in eum senectutem cadere: quemadmodum certo scio eum, me pro sua æquitate esse, ut ita dicam, uisitaturum. Aut etiam hoc quia æternus est, ex loco illo, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient: me miseria hac liberabit, id est, curabit, cum ipse me ex ea eripuerit: ac rursus post dissolutionem me excitabit. Quod si id quod maius est, potest efficere, id est, à mortuis excitare: quā dubitem de eo quod minus est, id est, eum carnem hanc curaturum esse, quæ tanta mala pertulerit? Hominum pondus & onus ipse scio, & uiderunt oculi mei, sinūsque meus accepit. Si uero etiam diceris, Quid dicemus coram ipso, & radicem uerbi inueniemus contra eum?) Quasi persuasi inquirunt, Certe ita est. Sed unde initium faciemus ei hoc dicendi, Ita est? Debuistis ergo uos ambigere, atque causam, ut ego, quærere, non me cōdemnare quidem, ut Deo gratificaremini, cū ignorassetis eum nihil contra æquitatem facere. Timete etiā uos iudicium. Furor enim super iniquos ueniet, ac tum cognoscent nusquam esse uim suam.) Desinite ergo uos innocentem condemnare, qui uerborum artificia fingitis. Succenset enim Deus iis qui præter æquum aut dicunt quid, aut faciunt: sumptoque supplicio eorum declarat imbecillitatem. Respondens autem Sophar Naamathites, dixit: Non ita te esse existimabam, & responsurum esse ista, nec plus intelligere quā me?) Non hanc habui de te opinionem: nec te ita Deo responsurum esse existimaui, sed te maiore sapientia quā me præditum esse iudicabam. Doctrinam qua me arguis, audiam: aut spiritus intelligentiæ tuæ, respondebit mihi.) Ego reprehensiones pro doctrina accipio, & me ita comparaui eis parere, ut scriptum est, Argue sapientem & diliget te. Itaque sapientes spiritu freti me docebunt.

Non hoc scis à principio, ex quo positus est homo super terram.) Nam tu es à principio unā præsens, aut intellexisti ea quæ fiunt, ut eum falsi accuses, qui prouidentia sua administrat omnia? aut te in consilium ipse adhibuit? Lætitia enim impij ruina insignis: gaudium autem iniquorum perditio.) Maxima lætitia sua elatus, in maximā incidet calamitatem, & propter scelus suum peribit. Si ascenderint usque ad cœlum dona eius, & sacrificium eius nubes tetigerit: cum uidebitur iam confirmatus esse, tum denique peribit: & qui eum uiderant, dicent, Vbi est?) Etsi magnam sacrificiorum multitudinem charitatis expers offert, tamen Deus ei pecuniis non reconciliabitur. Vt centum boues offerat, ut lateres aureos, ut multitudinem uictimarum incendat: tamen salutem Deus ei nō parabit. Muneribus enim non corrumpitur, sed animi quærit affectionem, non diuitiarum tumorem. Sacrificia autem & uictimas impiorum detestatur. Etenim eas contra leges, inquit, offerunt. Itaque cum se corroboratum esse putabit, in fraudem errorēque à se impulsus uictimarum quas obtulerit multitudine, non liber ac solutus à uitiosis moribus: iudicium non effugiet. Neque enim fructus ullus est

est iis, qui tantum bonis externis ueniam peccatorum consequuntur, sed iis qui animi affectione, & sua in Deum charitate, egentiumque praesidio & auxilio freti precantur. Sacrificium enim Deo spiritus contribulatus. Et, Peccata tua, Nabuchodonosor, eleemosynis redime. Cum ergo eius exitium ut aquam uiderint ij, qui illum antea norant, magna cum admiratione dicent, Vbi hic est? Transiui enim, inquit, & ecce non erat: quaesiui eum, & non est inuentus locus eius. Eiusmodi est malorum exitus. Velut somnium auolans non inuentus est: transiuit sicut uisio nocturna. Oculus qui eum uiderat, non uidebit: nec est locus eius.) Celerem perfectamque eius perditionem & exitium his uerbis obscure declarat. Ait enim, Vt somnium celeriter effluxit, & uisio quae non erat, sensim elapsa est, metusque euolans perit: sic ipse spectans sua praeteribit, non iam ea uisurus. Filios eius atterent inferiores: & manus eius reddet ei dolorem suum.) pro, Humiles aliqui perdant eos, quod impietatis scelerumque patris imitatores fuerunt. Semen enim manuum quasi face ignis sublato & suspenso, sic illustria peccata sua fecerunt, cum a iustitia & aequitate se remouissent. In quos haec dicit oraculum, Ite in lumine ignis uestri, & in flamma quam excitastis. Ossa eius implebuntur adolescentia, & cum eo in puluere dormient. Dulce fuit in ore eius malum: abscondet illud sub lingua sua. Non parcat illi, & non derelinquet illud in medio gutturis sui: nec poterit eum adiuuare. Fel aspidis in utero illius & labor.) Quod ait, hanc habet sententiam. In uigore doloris sui scelestus ad inferos detrudetur. Quo enim in uitio scelus admittebat, id celabat, quod Deum ignorare existimaret. Itaque quoniam illud non deseruit, eius poenas dabit. Existimauit enim, si uitium celasset, se ex ea utilitatem esse capturum. At ipse ex eo, quemadmodum ait, contra poenam peperit: furorem enim uenenatae ferae educauit in uisceribus suis, grauemque uitij iram in animo suo reposuit, & molestiam, quam in alios excogitauerat, sibi ipse conegit. Diuitiae, quae iniuste congeruntur, euomentur ex uentre illius: & ex domo sua eum extrahet angelus mortis.) Ac ille quidem sic sumetur: propter poenas autem quae ab eo repetentur, sua alienis relinquet. Consequutus est igitur eo animo, quo in ea affectus est, supplicium, cum interea nullam ex eis uoluptatem ceperit. Eorum enim apparatus, gemitus erat aliorum, non uera propriaque hereditas. Furorem draconum fuget: & occidet eum lingua serpentis.) Etsi enim inquit, omnes sibi subiugauit, omniaque imperio suo tenet, hostemque nullum habet: tamen a draconibus & anguibus necabitur. Non uidebit riuum fluminum, nec torrentes mellis & butyri. Frustra laborauit: diuitias habebit ex quibus non gustabit.) Abalienabitur ab iis, quorum causa pro grato malus fuit. Interfectus est cum spes inanes fouisset in animo suo, sic ut re nulla sua frueretur. Quasi acerbus, non mansus, non potabilis.) Est herba quaedam acerba dicta, non quae in hortis nascitur (neque enim apta est ad esum) sed montana: dorycnium autem eam uocant: ex qua qui ederit, sensim amittit uitam refrigeratus, nisi cito ei praesidium auxiliumque afferatur. Tanquam ergo scelestus frenum in ore habeat, sic nec ex eo edit, nec bibit. Nam ut acer-

bum eum qui uescitur, necat: sic etiā iniquitatis diuitiā eum, qui eas habet. Multorum enim pauperum domos diruit: tabernaculum eorum rapuit, & non ædificauit illud. Propter hoc non erit salus in bonis eius, nec eius bona florebut, in cupiditate sua non saluabitur. Non remansit de cibo eius.) Quæ enim ex rapto nactus est, ea nec saluti ei erunt, nec adiumento, sed causa supplicij ei fuit bonorum alienorum detractio. Non enim ei maior misericordiæ copia uiatici loco suppetet, neque ea satiabitur, sed fame confectus interibit. Cum iam satiatus uidebitur, arctabitur: omnis dolor super eum irruet. Vtinam impleatur uenter eius.) Hæc autem omnia ei euenient, q̃ florem uel semen iustitiæ nō seuerit. In diuitiarum enim eius statu & uigore fallitur, ac pro auxilio inopia eum opprimit. Quemadmodum qui ur-sam effugit, & à serpentis morſu uulnus accepit: tum tenebrę eum offundēt, non luce illustrabitur: & quæ præſentia eius satietatem non expleuerunt, eorum priuatio satietatem attulit, quòd Deus ea quæ eius sunt, iudicarit. Malos enim odit. Vt emittat in eum irā furoris ſui, & proiciat super eum dolores: non fugiet arma ferrea: & uulnerabit eum arcus, & trāſibit per os eius telum.) Omnis, inquit, creata natura ei qui Deum odit, aduerſatur, eiſque maliciam & ſcelus indicat. Quod enim à Deo nullam procurationem habeat, facile ab omnibus capi poterit. Stellæ in tabernaculis eius obambulabunt, terrores super eum uenient: omnes tenebræ eum manebunt, deuorabit eū ignis inextinguibilis.) Aut fulmina dicit, quę fulguribus quaſi ſcintillis quibusdam demissa in ædes eius latent: aut quòd deſertæ uastæq; ſint domus, ſtellas in eis fulgere, quòd teſta & laquearia non etiam lateant. Terrores porro ac tenebrę ei offundentur, propterea quòd natura rerum omnis cum eo bellum & inimicitias gerat: quòdque ei munda non ſit conſcientia, nudato apertoque animo ut futura prænoſcat, ei pœnæ intentabuntur, quæ intuens & cernens, uindex animus ipſe ſui erit. Affliget eius domum peregrinus: reuelabunt cœli iniquitates eius, & terra cōſurget aduerſus eum: delebit ac diſſoluet eius domum perditio: & dies furoris eum opprimit.) In tantas calamitates incidet, ut etiam peregrini & aduenæ illius domum per contumeliam tractent: neque hoc non ei eueniet, uerum etiam elementa ipſa eum accuſabunt: exitiūque eum opprimit. Hæc eſt pars hominis impij à Domino: & hæreditas rerum eius ab eo qui omnia intuetur.) id eſt, Hoc de illo ſuppliciū ſumet Deus, qui & res omniū intuetur, & omnia administrat. Respondens autem Iob, dixit, Audite quaſo ſermones meos, ut non ſit mihi hæc à uobis conſolatio. Sustinete me, & ego loquar, & poſt nō mea uerba ridebitis.) Ipſi enim ei dixerant, Vſque quò loquēris? Itaque eos ipſe conuenit, his uerbis, Audite, ut mihi uiciſſitudinem loquendi concedatis. Ferte me, mihi que dicendi poteſtatem facite. Si enim uos demiseritis, ut mihi faciatis audientiam, ea quæ dicam, uobis ingrata non erūt. Nam me uos quidem iam audistis, ſed me riſistis: nunc autem ſublato riſu, audite. Nunquid ab homine eſt caſtigatio mei, ut meritò non debeam contriſtari? Attendite me, & obſtupescite, & ſuperponite digitū ori ueſtro. Et ego
quando

quando recordatus fuero, contremisco: & concutit carnem meam tremor.) Omnes quidem hoc mihi impetu facto afferetis, Cur ita arroganter loqueris? His ne malis homo te oppressit? Ac me finem dicendi facere uultis. Ex quibus perspicuum est, non hominem hac me oppressisse calamitate. Ego uero maximè eò impellor, ut grauius feram, uelîmque scire, cur me non homo supplicio, sed Deus ipse, affecerit. Si enim homo esset, is ignosceret, iis affectionibus ductus quæ in ipso insunt: ignorationem dico, imbecillitatem, & assentationem. Alioqui, calamitatem tolerarem, neq; admodum acerbè eam ferrem, quòd mihi spes certa & tuta futurorum proponeretur. Nunc maximè impellor, idque iure ac meritò, ut causa quæ sit, exquiram, quòd certò sciam nihil Deum fugere, neque ullam rem sub eius potentiam & potestatem non cadere, neque eundem muneribus duci, neque in errorem fraudemque impelli: quin ne ullum quidem scelus admisisse scio. Hoc igitur ipsum me facile impellit, ut scruter, cum ipse ignorem. Vos enim ex iis malis, quæ mihi acciderunt, sententiam in me tulistis. Quòd si ita hæc sententia contra me ualet, audientiam mihi facite, ut cum audieritis, admiremini. Rectè considerate supplicium ipsum, tanquam magnam calamitatem uidere & pòderate, parèmq; patientiam, ac uerborum consensionem & consequentiam, præsertim cum non me terror à proposito abduxerit, non maxima calamitas à prudentia detorserit. Cum ergo uobiscum admirati eritis, audite me, ori apposita manu. Scio enim uos uerba mea non esse improbaturos. Si enim superiorem meam uiuendi rationem commemorabo, nihil à me præter officium & negligenter actum est, sed diligenter omnia. Nam eiusmodi accuratæ, & ut ita dicam, rigide uitæ meæ contraria peto à potète ac iusto, & qui scit omnia, nec ex iis quorum causa in me impietatem scelusque culpatis, à uobis libenter quæram. Quare ergo impij uiuunt, & in diuitiis sunt à priscis temporibus. Semen eorum secundum animam: filij eorum coram eis. Domus eorum securæ sunt & pacatæ: metus nusquam, & non est uirga Dei super illos. Bos eorum concepit, & non abortiuit: uacca peperit, & non est priuata foetu suo. Egrediuntur quasi greges paruuli eorum: & infantes eorum cum eis exultant lusibus. Tenent tympanum & citharam, & gaudet ad sonitum organi. Duxerunt in bonis dies suos, & in requie inferorum dormierunt.) Si ego impius & scelestus dicor ex iis quæ patiuntur: non patiuntur autem ij qui apud uos impij dicuntur, sed prospera fortuna utuntur: iusti ergo sunt ex iis quæ eis accidunt. Atqui omnium consensu etiam apud uos habentur impij. Ij enim, qui hîc omnibus deliciis abundarunt & uoluptatibus: ita secunda fortuna utuntur, ut omnibus externis bonis florent, nec ulli alij rei nisi iustrum mentis musicis sint dediti, fidibusque ac psalterio, dum alij aliis propinant, canant: omnibusque bonis satiati, usque ad ultimū spiritum, ne quoduis quidem malum experti sint. Dicit autem impius Domino, Recede à me: uiam tuam scire nolo. Quis est dignus, ut seruiamus ei? & quid prodest, ut ei occurramus? In manibus enim eorum bona sunt: opera autem eorum non munda.) Qui enim in omni uoluptatum abun-

dantia hîc uixerunt, dicuntque Domino, Cur nobis molestus es, leges præscribens? non enim utile est, tuis adhærescere: quid est quamobrè non ij planè sint scelesti & impij? Cur ergo, qui in tantam audaciam & temeritatem prorumpunt, in diuitiis consenuerunt, & in eis iuuenum ritu insolescunt, fructusque mundos percipiunt? terror autem eis nullus impendet, nullæ insidiæ fiunt, nullus in eos fit impetus, neque naturæ eorum quæ rationis non est particeps, ulla unquam calamitas incidit, sed ipsi diu uiuunt, præclarissimeque cum eis agitur, atque in bonorum abundantia splendidi uidentur? Et tamen tam secundis rebus utentes, dicebāt, Habemus omnia: Edamus & bibamus: cras enim moriemur. Hæc autem dixerunt, audacia in Deum prouecti: hæc etiam ei dicentes, Te quid nobis opus est? Num, quoniam his cōuiciis Deū uexabant, propterea facta eorum non intuetur? aut in animi affectiones cogitationesque irrumpit? An non intelligitis impios facinorososque homines, etiam planè perditos esse? Sic enim statuo, ne uos quidem dubitare, sed planè credere, eius prouidentiam omnia cernere, & ad omnia pertinere. Nam & iustus est, & odit improbos eius prouidentia, & improbos punire potest. Non igitur certa perspicuâque est impietas, non certum scelus: præsertim cum ea, quæ in hoc uiuendi genere incidunt, utrorumque sint cōmunia: nec omni ex parte quisquam eum qui aduersa fortuna utitur, impiū ac scelestum potest ostendere, nec impium eum, quicum præclare agitur. Hæc autem uobis commemoro, non quòd Deus neutro modo se in impios gerat, sed quòd uos, qui prouidentiam ignorâtes, contra me pronunciaistis, mihi que obiurgantes aduersamini. Itaque subiicit: Veruntamen impiorum etiam lucerna extinguetur, & superueniet eis destructio, & dolores eos habebunt à furore. Erunt sicut paleæ ante faciem uenti: aut sicut fauilla, quâ turbo dispergit.) Supplicium impij scelestique hominis describens, commemorat, non omni ex parte, neque constanter, præclare agi cum impio, sed tum cum supplicium effugisse uidetur, eum præter spem daturum esse pœnas scelerum, sicuti dolor eam quæ uterum fert opprimit. Quocirca hæc etiam ait: Deficient filiis eius bona ipsius, & cum reddiderit, tunc sciet. Videbunt oculi eius interfectionem suam, & à Domino nō conseruabitur.) Id est, Nihil eius liberis ex illius bonis & facultatibus relinquetur: ac tum denique intelliget, cum remuneratio causam recipiet, qua de causa hæc ei Deus inferat. Videns autem exitium interitumque suum, tum intelliget nihil sibi diuitiarum abundantiam profuisse. Non proderunt enim diuitiæ in die ultionis. Nihil enim noui cuius affertur præter sua mala. Quia uolūtas eius in domo eius post eum, & numerus mensium diuidetur.) Labor enim studij eius in domo ipsius manebit: uitæ autem eius tempus contrahetur. Anni enim, inquit, impiorum breuiabuntur. Nunquid Dominus est qui docet scientiam & sapientiam? ipse autem sapientes diiudicat?) Harum rerum scientiam an non Deus nobis tradidit? quandoquidem ipse etiam est, qui debitum ius tribuit unicuique pro sua iustitia. Ei enim quodam loco à Dauide dictum est, Quia tu reddes unicuique secundum opera sua. Iste morietur

moriatur in fortitudine insipientiæ suæ, totus quidem diues & felix. Viscera eius plena sunt adipe: & medulla eius dispergitur.) Improbis enim morietur in stultitia sua, atque ciborum uoluptatem solum crassas carnes reportabit. Eiusque uiscera & ilia erunt illa quidem interitui uermibusque obiecta. Ipse autem moritur in amaritudine animæ, nec boni aliquid comedit. Et tamen simul eius filij in puluere dormient: & putredo eos operiet in terra.) Accommodabitur etiam impiis & scelestis hominibus id quod dicitur, uidelicet in diuite & Lazaro: illum quidem in regia deliciis uoluptatibusque diffluentem uisum esse: Lazarum autem in sterquilinio iacuisse ac proiectum esse, ulceribus refertum, ne micis quidem abundantem. Sed fortasse nunc hoc non significat, omni ex parte bonos esse, aut contrā. Communia enim utrorumque sunt, ea quæ hic eueniunt. Non potest igitur ex eo quod commune est, id quod proprium est, intelligi. Quare noui uos, quia temeritate audaciæque prouecti, in me irruitis.) Ego autem certo scio, fortassis autem etiam uos, me iis quæ dicta sunt, planum fecisse, uos audacia & temeritate impulsos in me impetum facere, quod prouidentia rationem minimè intelligatis, neque ex iis qui sciant, uelitis cognoscere: etiam si uos ipsi sapientes doctosque esse existimetis, ac de aliorum hominum sapientia detrahatis. Dicitis enim, Vbi est domus principis? & ubi tecta tabernaculorum impiorum?) Simul enim & ipsi deleti sunt, & ædes eorum dirutæ, ita ut ne monumentum quidem ullum eorum felicitatis reliquum sit. Interrogate quemlibet de uiatoribus, & signa eorum non alienabuntur.) Quærite ab iis qui sunt in uicis publicis, & ex eorum sermonibus, neminem id quod à uobis quæritur, ignorare intelligetis. Quia in diem perditionis seruatur & subleuatur malus, & ad diem furoris ducetur.) id est, delebitur propter animi sui, mentisque leuitatem. Neque enim in animo & sententia firmitatem ullam obtinet, sed huc atque illuc fertur, arundinis instar iudicium de iis quæ sunt, omni uento corumpens. Malicia enim infirma est & imbecilla, eosque qui ea usi sunt, imbecilliores efficit. Quis narrabit coram eo uiam eius? & quæ ipse fecit, quis reddet illi?) Nam propter animi eius inconstantiam, usque ad ea tantum quæ hic sunt, uniuersitatem rerum esse statuit: nec sibi, cum hinc migrauerit, bonum ullum aut contrarium euenturum esse credit. Ipse ad sepulchra ducetur: & in congerie mortuorum uigilabit. Dulces ei fuerunt lapides torrentis, & post eum omnis homo abiit, & ante eum innumerabiles.) Hanc enim unam uirtutem esse ducit, eum qui in uita maneat, frui deliciis & uoluptatibus: eum autem qui mortuus sit, magnificum sepulchrum habere, atque in eo custodes propter simul defossas pecunias usque ad tumulum permanere: eorum uero quæ hanc uitam sequuntur, nullam rationem ducit. Lapidem porro, qui ei in sepulchro substratus est, ibi adipe suo saginat & perfundit propter adipem, qui ex eius deliciis uoluptatibusque defluit. Eum autem & multi sequuntur, & antecedent innumerabiles. Caduci enim sunt, & mortales non æterni. Quomodo igitur cōsolamini me frustra, cum in uobis situm non sit, ut quiescam?) His ita demonstratis, cur uos me obiur-

gare, non consolari uultis? Quid uero firmum, quod me impellat, ut fileam & quiescam, commemoratum est à uobis, qui subiecta uerba profertis?

Cap. 22.

Respondens autem Eliphatz Themanites dixit, Nunquid Deus est, qui docet sapientiam & scientiam, & habitare facit in me sapientiam?) An non Deus est, qui nobis eorum quæ ante dicta sunt, cognitionem scientiamque tradidit? Nam ab eo & statum, & sermonem habemus, & sapientiam. In iis autem quæ aguntur, aut uult, aut permittit: uult quidem bona, permittit autem contraria. Quid curæ Deo est, si iustus fueris in factis? aut quid ei confers, si immaculata fuerit uia tua? Nunquid tui rationem habens, arguet te, & ueniet tecum in iudicium?) Tibi uerò cur animos uirtus & iustitia tua tollit? Quid enim ei dedisti, cum iustus esses? aut quid ad eum sanctitas tua attinet? Si enim de te magnifice sentire desinis, uel ei persuadebis, uel ratione flectes, si ei curæ non est amicitia tua, uolétque iis, quibus tecum iudicio contendit, tibi persuadere. Nonne malitia tua magna est?) Non pronunciantis hæc sunt & asserentis: sed ambigentis: ut si quis dicat, Fortassis cū non esses admodum malus, ita recepisti. Reliqua etiam, quāquam odiosa & graua sunt, tamen dubitationis modo accipi debent: quandoquidem etiam hoc modo dictum est. Et iniquitates tuæ infinitæ. Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa: & nudos spoliaſti uestibus. Aquā sitienti non dedisti: & esurienti subtraxisti panem. Quorundam personas admiratus es: & mendicos super terram dormire fecisti. Viduas dimisisti uacuas, & pupillos afflixisti.) Vide, ut pungant & offendant hæc, quæ Dei quidem causa dicuntur, sed iustum calumniis opprimunt, etiam si non asserendo, sed dubitando dicta sint. Peccasti enim, scelere admissio. Deus iustus est, & bonus: nec unquam tibi tantam misisset calamitatem. Permittebat enim, ut tu qui homo esses, te tantis sceleribus cōtaminares: & uerisimile est eorum à te pœnas repeti. Eorum enim quidem quæ nesciebant, nihil accusare audebant. Ea autem, ex quibus tam grauem & indignā calamitatem propter Dei iustitiam perspiciebant, commemorare conabantur sine affirmatione. Iob autem immutabilis & constans perseuerabat, nec assentiebatur se scelus admisisse, ne se ipse calumniaretur. Si enim non est in te peccatum, mihi responde, Quis sapiens insanit? Propterea circumdatus es laqueis: & conturbat te bellum subitum. Lumen tuum in tenebras uersum est: & dormientem te aquarū impetus oppressit.) Continuas periclitationes malāq; dicit, docens eorum uarietatem. Quoniam enim, requies consolationem affert, & malorum discessus, obliuionem superiorum facit: tu inquit, ne quiescas, non solū genere tormentorum, sed etiam frequentia puniris: nec quisquam iniuria dixerit. Deus enim est, qui calamitates & mala mittit, apud quem quod culpa uacat, supplicio non coërcetur: est enim iustus. An non excelsa incolēs intuetur? & eos qui improbitate feruntur, abiicit?) *ναίτε* quidē nare dicunt, nunc autem *ναίτε* ait eum, qui in excelsis habitat, & intuetur omnia, & arrogantes eorum superbia ductus, abiicit. Et dixisti, Quid nouit Deus: & quasi per caliginē iudicat. Nubes latibulum eius, nec nostra consyderat, & circa cardines

cardines cœli perambulat.) Hoc unum confessus es, eum qui nobis non appareat, intueri omnia, iudicioque suo unicuique iurè tribuere. Cum enim ubique Deus sit, & præsens sit omnibus, nihil eum fugit eorum quæ geruntur. Nunquid uiam seculorum custodies, quam calcauerunt uiri iniqui, qui sublati sunt ante tempus suum? & fluuius subuertit fundamentum eorum.) Num tibi notæ & perspectæ sunt prouidentia uia? aut te adhibuit in consilium is qui uniuersitatem administrat, tum cum fecit omnia? Iusti enim ac boni honorem consequuntur: mali autem acres poenas luunt, rapti ante tempus. Instabiles enim & infirmæ sunt improborum sententiæ, nutantque eorum spes, nulla re firma & stabili nixæ. Cur ergo tu tam magnos spiritus habes, nec Deum honore afficis, sed uirtutem iustitiæque tuam prædicas? Qui dicebant, Quid faciet nobis Dominus? aut quid inducet nobis Omnipotens, cum ille impleffet domos illorū bonis: quorum sententiā procul est ab eo.) Ij qui hæc dicunt, fundamenta sua habent quasi aqua profluēs. Deus autem eos nullis bonis spoliauit, ne malorum causam & pretextum eis inopia afferat. Nihil uero eorum de quibus mali consultant, cū Dei sententia consentit, sed ab eius æquitate & iustitia abest distatque plurimum.

Videntes autem iusti, ridebunt: & innocens subsannabit eos. Nonne succisa est erectio eorum: & reliquias eorū deuorauit ignis?) Quæ enim prosperitates malis animos tollebant, eas cum boni considerabant, eos ridebāt: sed repentē opprimens supplicium, eorum statum deleuit, eosque consumpsit, quemadmodum spinas ignis conficit. Acquiesce igitur ei: si perferes, fructus tuus erit in bonis. Suscipe ex illius ore legem: confitere, & pone sermones eius in corde tuo.) Fac respondeas, si ex eo quod respondebis, boni aliquid percepturus es. Fac autem possis, eo inuito, responsum ab illo accipere. Effice ut possis prouidentia uias & rationes audire. Si idoneus sis qui exponas, uel eas commemorabis, uel etiam easdem poteris audire. Qui ergo eas ne audire quidem & intelligere per magnitudinem potest, quā tam magnas res proferet? Si reuersus fueris, & te abieceris coram Domino, & longè feceris iniquitatem à tabernaculo tuo: pones pro terra silicem, & pro silice torrentes aureos. Erūtque Omnipotens adiutor cōtra hostes tuos: & mūdum te reddet, ut argentum quod ignis probauit.) Si te abiecto demissōq; animo pro elato uiderit, tum dices, Quoniam elato animo eram, ita mihi euēnit. Disces ergo uias rationesq; prouidentia, Deum eos qui se abiiciant, solitum esse efferre, cōtrāque eos demittere & abiicere, qui se efferāt. Quod enim excelsum est apud homines, detestatur Deus. Cū igitur te imminueris & abieceris, tum denique certas spes in uita, quasi petra nixus, habebis: affluēsque bonis non aliter atque torrens Sôphir: splendescēsque ut argentū in radio lunæ fulget. Tum tutus eris coram Domino, cœlūmq; lætus aspicias. Rogabis eum, & exaudiet te: faciētque ut uota tua reddas. Restituet tibi tabernaculum iustitiæ: & in uiis tuis splendet lumen. Quia me abieci, inquires, superexaltatus sum: & eum qui inclinauit oculos, saluabit. Saluabitur innocens: saluabitur autem in mūdicia manuum suarum.) Hæc etiam

Cap. 23.

consentiunt cum superioribus, eandemque habet sententiam. Mundus enim quis declaratur & ostenditur ex Dei iudicio, non testimonio suo. Tum cum fiducia & tuto roga, & obediens quod petis consequeris. Est enim misericordia præditus: eumque qui se demittit, & oculos contrahit, neque audet quasi aduersum se intueri, eum salute dignum iudicat. Vt autem in fontes animaduertit, sic innocentes liberat: & audiens conseruat eos qui mundis manibus ipsum propitium reddunt. Respondens autem Iob, dixit, Scio etiam quod ex manu mea est mea redargutio: & manus eius aggrauata est super gemitum meum.) Iis qui quæsierant, An non malicia tua magna est: ipse etiam respondet, Ex iis quæ in manibus patiens habeo, ostendor ea iure ac merito perpeti: & præterea plura uobis expono. Nam si ingemuero, maiorem dolorem percipiam: si taceam, nihilo minus laboro. Vos enim ex iis quæ uidetis, iudicatis: ego uero iis quibus doloris magnitudinem sentio, eum uobis significo. Cur ergo ex hoc mea accuratius acriusque cognoscitis? Agite dum scrutemur potius, num res ita habeat. Quis enim mihi tribuat, ut cognoscam & inueniam illum, & ueniam usque ad finem. Ponam coram eo iudicium: & os meum repleam increpationibus? Sciamque uerba quæ mihi respondebit: & intelligam quid loquatur mihi?) Quisnam faciat, ut me audiat, mihi que respondeat, quo facilius causam cognoscam, qua de causa hæc mihi euenerint? Sciamque uerba quæ mihi respondebit.) Responsum enim quod dedi ab eo posite quæstioni, calamitatis erit curatio & remedium: tantum nunc in me est scientia eorum quæ ab eo dicebantur, quæ eadem mihi aperta sunt, non obscura. Quod si multa fortitudine irruat in me, deinde minaciter me non tractabit. Veritas enim & redargutio est apud eum: & perducit ad finem iudicium meum.) Me certiore faciet, causam quam quæro, cur hæc mihi euenerint, non esse præsentia, sed futura. Itaque peto, ut mihi exponatur causa, cur ita mea iudicauerit, tantum ne me sanguine terreat. Neque enim licet ex iis quæ declarat, nisi uerum respondere. Rogo igitur eum, ut non obscure dicat, sed nudam & simplicem ipsam ueritatem, & exploratam rem exponat: id est, non solum me peccasse dicat, sed genus etiam peccati indicet. Si enim etiam ad prima uenero, non iam sum: ea autem quæ ultima sunt, scio. Quæ ad sinistram sunt cum fecerit, non tenui. Si ad dexteram se uertat, non uidebo.) Tantum ne terrore iniecto faciat, ut finem dicendi faciam. Quid enim etiam sum, ut me celare uideatur? Si ea quæ ante me natum fuerunt, considerare uelim, me, cum non essem, eius potestate factum esse inuenio: Si finem, nescio in quibus sim futurus. Obseruandum est igitur eum credidisse, & certo sciuisse resurrectionem. Non enim dixit, Post hac non sum, sed, Nescio in quibus ero, uel, in quo uiuendi genere. Eum enim res prænoscere, ex iis quæ cerno, certo scio: eundemque ea quæ sunt arbitratu nutuque suo mutare, certo scio: quo autem pacto hæc faciat, non possum dicere. Neque enim sum opifex. Mea autem non periculo & obseruatione scit, sed cognoscit antequam fiant. Nam cum sub sensum oculorum non cadat natura sua, sic etiam operatur, ut uideri nequeat. Ipse enim scit uiam meam:

mea: & probauit me quasi aurum: uestigia eius sequutus est pes meus: uias enim eius custodiui, & non declinaui à mandatis eius.) Scit enim uias meas, is qui scit omnia antè quàm fiant, nec ut homines qui aliquid ab auro discernunt & distinguunt. Illud autem, Vestigia eius sequutus est pes meus, siue, Incedam in mandatis eius, id quod in nostra est potestate, & quod in potestate nostra non est, declarat. Nam ut simus, non est situm in ipsis nobis, sed in eo qui nos effecit: ut autem præceptis eius pareamus, in nobis situm est, & ut eius leges non prodamus atque uiolemus. Si uero etiam ipse ita iudicauit, quis est, qui ei respondeat? Ipse enim uoluit & fecit. Ob eamque causam eo sum cõturbatus: cum autem castigor curæ est: ex eoque timore sollicitor, eumque considerans terrore afficior.) Quæ cum ita sint, quis eius uoluntati obsistet? aut ea quæ fecit, dabit ei crimini? Eius autem bonitate fretus, do operam, ut ab eo discam quæ causa sit. Si enim non exquisiuissem, fortassis eum offendisse atque auersatus esse iudicatus essem. Sed cur putatis, si mihi responderit, fore, ut peiora deterioraque iudicet? Probo iudicium: tantum me sermone suo dignum iudicet, tuncque faciat quod uidetur. Iudiciũ enim approbo causa cognita, me iure ac merito malis opprimi. Deus molliuit cor meum, & Omnipotens conturbauit me. Non enim sciui me offusum iri caligine, & os meum tenebris.) Deus inflixit mihi hæc uulnera & mala, meque studio uerberauit, propterea quod mihi in uita cauerem, speraremque me diu esse uicturum, futurumque clariorem. Dixi, Aetas mea conuescet, quemadmodum caudex palmæ: diu autem uiuam. Nunc uerò malorum periculum & sensus qui me inuasit, ne mei quidem uidendi mihi facit potestatem, sed quasi ex caligine quadam tenebris traditus sum. Quare ab Omnipotente sunt abscondita tempora? & scelesti homines terminum transierunt, gregemque cum grege rapuerunt? Asinum pupillorum abegerunt: & abstulerunt pro pignore bouem uiduæ? Subuerterunt pauperum uiam iustam: & oppreslerunt pariter mansuetos terræ? & egressi sunt quasi onagri in agrum pro me ad opus suum?) Quoniam me iniustum & improbum iudicastis, quod calamitatem meam cõsyderastis, rogabo uos, cur Dei prouidentiam fugerint impij homines, cum terminum transissent: num dormiebat, quod natura non dormiat, an ignorabat, an errabat? an perspicuè absurdũ & alienum est, hæc existimare? Cur igitur uos mihi obiicitis, quod à fratribus pignus abstulerim, cum non possitis conuincere? Ego uerò uobis suadeo, & probo iis argumentis, quæ non sint uobis dubia, sed quæ cõcedatis. Quid tandem dicitis? Cur impij scelestique homines supplatio iure & iustitia greges diripuerunt? & pecora pupillorum, ac uiduæ bouem? An quod Deum deceperit? At hoc tibi absurdum est dicere. Deus enim decipi non potest. Non igitur uel ex eo, quod ipse in calamitatem incidi, à uobis iniustus iudicari debeo. Enumerat etiam impiorum sceleratorumque opera, quod prius descripta eorum felicitate, commemorauit quibus in rebus impij improbi que esse iudicati sint. Nam post multam diuturnamque suam satietatẽ, per contumeliam hæc in Deum præbitorem dixerunt, Recede à nobis: uias

cap. 24.

tuas scire nolumus : Ex quibus manifestò teneri in scelere uisi sunt omnibus. Nec sola uerba satis sunt ad docendum eos esse eiusmodi, sed cognoscètur etiam ex operibus suis. Hæc cum dixit, merito sermonem ad eos auertit, ut quærat causam: nec opinione, nec sententia ea quæ ipsi obiiciebantur, cōfirmans. Nam nec illi conscij erant ullius eius sceleris, & causa calamitatis quæri debuit. Hoc quidem prætermiserant, sed cum ipse contrà quæreret, obiurgabant. Docuit autem beatus uir, unumquenque non ex iis quæ uidet, debere iudicare. Hic enim bonis & malis communis est uita, communia ea quæ eueniunt: quæ quomodo fiant, solus is certò scit, qui eorum quæ fiunt, habet potestatem. Illud autem, Egressi sunt quasi onagri, hoc declarat, Ut onagri cum in agrum exierunt, alia deuorant, alia calcant, & perdunt: sic etiam scelesti homines, res & uiduæ & pupilli afficiunt. Atque ut illi quòd sunt rationis expertes, Dei iustum iudicium ignorant: sic hi obliti Dei propter odium & maleuolentiam, de statu mentis dimoti sunt. Illud etiam, Pro me egressi ad opus suum, hanc habet sententiam & intelligentiam: Quemadmodum, inquit, extrà in meos agros ueniebam, sic improbi in agros meos ingressi, mea rapuerunt: & cum ipsi metu exterriti etiam mea calamitate castigari debuissent, ac ratione quadam consiliòque usi dicere, Ex edibus illius uiri, qui aliquando florebat, atq; felix erat, est hæc possessio: abeamus, ne forte ipsi quoque iisdem malis opprimamur: illi tamen infortunium meum occasionem direptionis suæ esse statuerunt, direptis perditisque meis omnibus. Agrum enim non suum ante tempus demessuerunt, dederuntque panes suos liberis.) Et non suos fructus & fruges percipientes, conuiuia latronibus & prædonibus dederunt: tantaque eos auaritia occupauit, ut ne tempus quidē messis expectarint, sed quasi ex insidiis, & impetu facto irruperint, rapuerintque aliena. Pauperes impiorum uineas sine mercede, sine cibo coluerunt: nudos autem multos sine uestibus dormire coegerunt, & animæ eorum amictum abstulerunt. Quos imbres montium rigant: & quia non habent uelamen, amplexantur lapides.) Magnum eorum scelus iis quæ exponit, indicat: spoliationem detractionemque & alimentorum & mercedis in iis qui eorum agros coluerint, quasi lex clara & aperta lata non sit, quæ apertè iubeat, Non priuabis mercede operarium: neque hoc tantum, sed etiā eos qui in terra dormiebant penuria lecti coacti, neglexerunt, atque id non sub tecto, sed sub dio, cum rori per imbres expositi essent. Pupillum qui à mamma etiam exciderat, abiecerunt: nudos interfecerunt iniuria: uiam iustorum non cognouerunt. Eos ex urbe & ex domibus expulerunt. Animæ autē infantium ualde ingemuerunt.) Hæc omnia de improbis facinorosisque hominibus narrat, præter modum eorum scelera accusans. Nam neque puero- rum ætatem commiserati sunt, & duri atque crudeles etiam in eos qui ceciderant, fecerunt impetum, & eis qui nulla re ab eis differunt, uestes detraxerunt, & esurientibus cibum ademerunt, & in antris abditi cædem faciebant, quòd culpa sua ignorarent esse unquam iustitiam. Itaque non ab eis quæ & in urbe, & in agris erant, abstinebāt, sed passim omnibus iniuriam inferebāt:

ne

ne corū quidem, qui mammas fugebant, curam rationemque habētes, quasi feræ quædam crudeles, quòd supplicia eis ob oculos non obuersarētur præ uoluntaria iniquitate, insignique improbitatis magnitudine. Ipse autem cur eos nō uisitauit, cum adhuc essent super terrā, & nō cognouerunt? uiam iustitiæ non intellexerunt, nec ambulauerunt in semitis eius. Cum uero eorum opera cognouisset, eos in tenebras tradidit.) Quoniam igitur scelestū me iudicauistis ex iis quæ mihi acciderunt, cur iis qui ita iniqui scelestique sunt, uitę usura conceditur? Solet enim scriptura, ea quę nondum facta sunt, & fieri debent, ut præsentia exponere. Neque enim ea quæ commemorata sunt eueniunt, sed quæ euenire debent. Ob eamque causam, quoniā tot sceleribus atque flagitiis se improbi contaminauerunt, quòd se latere & ignorari putarent, qui eorum actiones intuetur, eos in tenebras coniecisse dicitur. Noctu autē similis est furi. Oculus etiam mœchi obseruat tenebras, dicens, Non cernet me oculus: & operit uultum suum. Perfodit in tenebris domos: in die autem condicunt sibi & signant, & ignorauerūt lucem. Vmbra mortis leuis est super faciem aquæ.) Quid ita, Similis est furi, non, Est fur, dicitur? Quia homines quidem latebat, Deum autem non latebat. Si ergo ad eum referatur, nō est fur: si ad nos homines, fur. Qui autem quasi perfodit aliena coniugia, eaque dissoluit & diremit, quæ rectē coniuncta esse dicta sunt: is tenebras quidem extimuit, Deum autem non extimuit. Vt etiam prædo ipse alienos labores surripiēs, homines obseruat, Deum qui intuetur, non timet, sed operit faciem suam, ac tum denique ei metus incutitur. Qui enim Deum deseruit, umbram etiam suam metuet, omnisque creata natura cū homine eiusmodi inimicitias gerit: horribilisque ei est alitrix qua prius usus est, propterea quòd nullum à Deo habeat præsidium. Itaque conscientia scelerum impulsus, interdium latēt, quòd omnis qui mala agit, odit lucem, ut non arguantur eius opera. Quocirca leuibus est moribus præditus, sonūque metuit, & facile comprehendi potest, quippe qui nudatus sit à Deo.

Maledicta sit pars eorum in terra: appareant autem arbores eorum aridæ in terra: fasciculos enim pupillorum rapuerunt: rursus eorum peccatum commemoratum est: & quasi roris nebula dissipati sunt: tribuatur ei secundum ea quæ gessit, conteratur omnis iniquus quasi lignum infructuosum.) Hæc omnia declarant & Dei iustitiam, & sceleratorum supplicia, & Deum non contemnere hominum actiones, etiamsi tempore improbos supplicio coercet. Sterilis enim non est misertus, nec eius qui caret uxore.) Nam & sterilis procuratione digna est, propter penuriam liberorum: & cœlebs misericordia dignus, quòd domi nō habeat qui ministret. Cuius enim, inquit, nō est uxor, ingemiscet errās. Furore pauperes euertit) Eiusmodi enim homines ira incitantur, qui nec Dei notitiam habent ullam, nec prouidentiam imminere arbitrantur & supplicium, sed motu inconsiderato & à ratione auerso nostra administrari existimant. Cum surrexit, ne certam spem habeat uitæ suæ: & æger, ne speret se esse conualiturū: sed * ex morbo interibit. * Multos enim afflixit eius exaltatio: & emarcuit quasi herba æstu, uel ut spi-

z, al. ubi.

* αὐτὸν ἐκ τοῦ νόσου ἀποθνήσκει.
 σφ. al. in morbum incidet.

ca quæ temerè à culmo cecidit.) Qui ergo ita arrogans habetur, is nec cū ualeat, se mortem uitaturū esse existimet: ueniet enim ipsa nec opinato: nec cum morbo afflictabitur, eius speret liberationem, sed tetrum dirūque finē expectet, quòd multos arrogantia sua afflixerit. Sua enim nimium magna felicitate exarescet ut arbor: & ut herba solet à sole, marcescet, cadetque repentē uelut spica ex culmo sine ullo messorē. Quòd si non est ita, quis me potest arguere esse mētītum, & ponere irrita uerba mea?) Quisnam est, qui de me falsam gloriam prædicabit, sermonēque meum, ut minimè uerum refutaturus, me refellet, cogētque me finem dicendi facere? Respondens autem Baldad Suhites, dixit, Cur est procemium ab eo in sermone?) Syri dicunt, Quidnam metus exorditur, impellitque in timiditatem eum, qui iudicaturus est, ut iudices nostri? Quod ait, est eiusmodi: Cur Deum timere existimas ea, quæ ais, ut tibi respondeat? At te non metuet. Qui facit uniuersitatem, in excelsis est.) Nolim putes Deum quicquam fugere: quandoquidem ipse in cœlo est, tu in terra. Non enim Deus est in loco, neque extra ea quæ sunt.

Ne quis enim existimet, esse remotionem & dilationem prædonibus. Super quos autem eorum non uenient insidiæ ab illo?) Propriè & aptè usus est Sapiens insidiarum uocabulo: Sicut ij qui repētē insidias faciunt, surgūt: sic etiam Deus omnem simul pœnam immittit impiis & iniquis. Quomodo enim est iustus homo coram Domino? aut quis mundabit seipsum natus de muliere?) Si quòd es, à Deo habuisti, & quòd bonus es, ab eodem, & quòd malus, à moribus, consilio quidem tuo & uoluntate, illius autem permissu: tu qui nihil es, cur de te magnificè sentis? Si enim te esse non uult, neque es. Cœlum non est mundum. Qui dicit soli, & non oritur: & præcipit lunæ, & non splendet: & stellæ non sunt mundæ in conspectu eius.) Si in eius potestate sunt ea quæ æterna sunt: quid magnum & mirum, si in te habet imperium, qui breuissimus es ad cœlum & astra, cum ne hæc quidem aliquid sint ad illum? Illa enim effecta sunt, ea autem effecit ipse. Non munda igitur sunt, non quidem ratione, ut ita dicam, conuersationis, sed ad effectoris dignitatem.

Quanto magis omnis homo, qui est putredo, & filius hominis, uermis?) Hæc ait, non quòd naturam paruifaciat, sed quòd Deum efferat, quòd nos cariei & uermis instar ad eum simus, & caduci quidā, atque ad breue tempus duremus: ille autem æternus & fine caret. Quis ergo ei dicat, Cur ita iudicasti? aut quamobrem fecisti, quod uolebas? Respondens autem Iob, dixit, Ad quem accedis? aut cuius adiutor es?) Cum enim dixisset Baldad, Deus iustus est, & non aliter fecisset, Deūque efferret laudibus: Iob exordiens ait, Pro quo tibi dicendū est, nisi pro Deo, cuius est in ore tuo spiritus? Quoniam enim firmis rationibus usus est, ut firmas etiam ipse uult refellere. Baldad quidem uerba hæc erant, Neque quòd es, ab aliquo alio, nec quòd bonus, aliunde habuisti, nisi à Deo: & quòd malus, nisi eius concessu. Cūque docuisset, nihil eum esse, nisi Deus uelit, dat ipsi Iob facultatē, cū iis ipsis, quæ commemorauit, usus etiam erit, dicendi, uerba eum rectè facere. Itaque non relinqui ei locum accusandi sui. Eum enim etiam quòd sit, habere

Cap. 25.

Cap. 26.

habere à Deo, & quòd uocis instrumentis ad uerborum pronuntiationem utatur. Si enim Deus noller, neque eum habiturum esse, neque loquuturū. Itaque ait, Ad quem accedis? aut cuius adiutor es? Nonne ei, cui est magna fortitudo, & cui brachium forte est?) Cui dedisti consilium? nonne ei, cui est omnis sapientia? aut quem sequeris? nonne eum etiam in quo est maxima potentia? Quem docere uoluisti? Spiritus autem cuius est, qui exit à te?) His enim Iob docet, Baldad non eum rectè attendisse, sed solam unius potestatem. Quibus ergo uerbis cum Iob disputare uoluit, iis etiā ipse disputat. Non enim ait, Vnde Verbum? nonne à Deo? aut Spiritus tuus à quo est? nōne à Dei consilio? & ab eo tua in uita mansio? Nonne gigantes gemunt sub aquis, & qui habitant cum eis?) Tu quidem ad me disputationem peruenire uoluisti, & in me cōsistere. Ego uerò etiam à magnis rebus tibi probabo Dei potestatem. Num hi qui omnium sermone celebrantur, ab alia potestate statum habuerunt? num natura aquarum, aut profundum eos peperit? An non & ipsi, & hęc Dei uoluntate nutūque constiterunt? eiūque potestas illis, ut quandiu uelit permaneant, dedit? Syri autem pro *μαλω θήσονται*, id est, gement, siue adiuuabunt, *μαλω θήσονται*, id est, euanescent, ediderunt, & aiunt: Non enim gigantes euauerunt, si manserunt sine peccato, nec frustra sub aquis supplicio affecti sunt & perierunt, inquit, magni illi uiri, sub aqua propter scelera sua, aliorūque in alios iniurias. Nudus est infernus coram illo: & nullum est operimentum perditioni.) Nihil eum fugit: neque est quicquam eorum quæ sunt, ei abstrusum: sed omnia nuda & aperta sunt in conspectu eius. Quibus hæc subiicit, Qui extendit Aquilonem super uacuum, & appēdit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis, & non erumpunt pariter deorsum. Qui tenet uultum solij sui, & expandit super illud nubem suam.) His enumerandis docet tenere & complecti omnia Dei consilium & uoluntatem. Nam nec motus halitus, neque aëris mutatio, neque nubium æquabilitas, neque humor aquæ, neque pondus grauitasque terræ, neque ignis leuitas, neque horum inter ipsa amicitia & concordia manere potuisset, aut confundi, nisi Dei uolūtas ea colligasset. Quin etiam ea quæ ita sunt inter se contraria, in unam conspirationem miscuit, ut neque ab aqua restinguatur immensus ignis, neque à consumptore omnium igne ea quæ comburi possunt, incendātur: nec graue terræ elementum, quod deorsum fertur in nihilum cedēs uertat omnia, sed nixum habeat terra Dei uoluntatem: eique adiunctus sit aër, qui uitalis est, omnique corruptioni quæ in ipso inest, perpetuo motu medetur: aëri cōtinens sit ignis, qui omnia refrigerari non finit. Atque horum ipsorum quatuor elementorum naturalis inter ipsa mutatio, & ex eis etiam animantium ortus, non alio modo extitisset, nisi uis diuina unumquodque efficeret, atque fingeret, etiam si elementa ipsa effecerit, cum ante ortum suum non essent. Qui tenet uultum solij.) Cœlum ipsum intelligi & accipi debet, quod Deus nubibus occultat sapientia sua: uel ut alij censuerunt, potestates, quas principibus exhibet. Terminum circūdedit aquis.) Murus enim aquæ est Dei uolūtas, ual-

lúmque tutíffimú, ut fcriptum eſt, Et aquæ non præteribunt os tuum. Nã aqua quidem eſt in mari, in fluminibus, in paludibus, in fontibus, in foffis: Dei autem uoluntas etiam eius quaſi columna & firmamentum: & interdú ex mari pluit, interdum ex cœlo. Qui uocat aquas maris, & effundit illud ſuper faciem terræ. Et rurfus, Congregans ſicut in utre aquas maris: & ponēs in theſauris abyſſos. Interdum enim ex cœlo. Aperiet enim tibi, inquit, Dominus theſaurum ſuum bonum ipſum cœlum: & dabit tibi pluuiam ſuam, ſi timueris Dominum Deum tuum. Vſque dum finiãtur lux & tenebrę.) Dies enim & nox, lux & tenebræ, ſol & luna, atque ſtellæ nunquam finem facient ordinis ſui & descriptionis, uſque ad finem ſeculi: neq; uerò hyems uer tranſiliet, neque æſtas autumnum, quòd Dei uoluntas præſit, rerúmque omnium quaſi habenas teneat. Tuus enim eſt dies, & tua eſt nox, tu fabricatus eſ ſolem & lunam: æſtatem & uer, tu plamaſti ea. Et iterum, Semen & meſſis: frigus & æſtus, die & nocte non requieſcent. Præceptum, inquit, poſuit, & non præteribit. Et, Non præteribit uerbum eius. Columnæ cœli uolant, & pauent ad increpationem eius.) Vt enim cum cœlum facit, ait, Ego omnibus ſtellis præcepi, ut luceant, ſic eorum euerſionem uolatum appellat. Vt enim columnas ſedem firmamentũq; dicit: ita uolatum eorum tranſitum. Dictum eſt autem de terra: Ego firmaui columnas eius, pro, munitas tutasque reddidi. Qui fundauit terram ſuper ſtabilitatem ſuam, nō inclinabitur in ſeculum ſeculi. In fortitudine ſua ſedauit mare, & ſcientia ſua percuffit cete.) Eius ui & mare factum eſt, & quæ in ea ſunt omnia. Hoc enim mare magnum & ſpacioſum: illic reptilia, quorum non eſt numerus: Animalia puſilla cum magnis: in his etiam balena eius ſapiëntia nat in profundo. Vectes cœli timuerunt eum.) Vt portæ, ſic etiam uectes, ſiue clauſtra. Vectes autem cœli intelligendi ſunt. Vim enim quę illud continet, uectem ſiue clauſtrum per tropum nominat. Præcepto interfecit draconem deſertorem.) Draconem quidem eum appellat à conatu & impetu: deſertorem autem à maleuolëntia & ſcelere, quo à bonitate diſceſſit, & detrectat imperium & ſeruitutem. Seruus quidem cum ſit ut opus, & contumacia impuſus Domini nomen non admittat, ſe ipſe Dominum dicit. Mortem uerò dicit ſtatum & conditionem deteriore præſtantiore amiſſa. Syri autem hoc non de diabolo dici cenſent, ſed de dracone qui ſub ſenſum cadit: deſertorem uerò eum appellari, ex maxima curſus celeritate, qua in fuga utatur. Hunc ergo præcepto & uoluntate ſublatus eſſe de medio, ne celeritate noceat faciãtque iniuriam. Quandiu quidem uult ipſum eſſe, eſt: cum autem interficere eum uult, ſatis ei eſt uoluntas. Nam nos quidem id quod fit, arte facimus, uelut exempli cauſa, domos aut aliquid aliud, quòd naturã ipſam indiffolubilem facere non poſſumus. Deus autem etiam naturas ipſas in id quod uult, uertit: qua re poteſtatis ſuæ uim declarat, ut in tribus pueris uim ignis commutauit, ita ut eos qui in fornace erant, ſine malo ſaluos & incolumes ſeruauerit, eos autem qui extra erant, cõſumpſerit. Ecce hæc ſunt partes uiæ eius: & cum uix paruam ſtillam ſermonis eius audierimus, quis ſcit quando

quando tonitruum roboris fortitudinisque suæ faciet?) Sic aliquis cogitans & reputans, principium habere potest cognoscendæ Dei potestatis, quemadmodum ex halitu & respiratione aquæ tonitru eius uis existat: cum uero sonus tonitru editur, quis cogitando nō obstupescat? quis porro dignè uim eius qui uniuersitati præest, intelliget? quemadmodū aqua eliciatur, ut nubes cogatur & absoluitur, nodoque quodam uincta impulsu uique uentorum non rumpatur? Deinde ut ignis superior cum elicitur & exprimitur, fulgur efficiat: subiectæ autem nubes conflictu mutuo tonitru inusitatum edant, significantes Dei minas, & terrorem afferentes, ut scriptum est, Fulgura multiplicauit & conturbauit eos: prius tutam etiam hoc modo reddens hominum imbecillitatem. Ante tonitru enim fulgor præcipitat, ne sonus, si simul & confertim ederetur, stuporem hominibus afferret. Cum autem fulgure antea tutam reddidit, plurimum timoris discutit prouidentia sua: deinde quasi confirmata natura, tonitru edit. Vox tonitru in rota. Et rursus, Et tonuit de cœlo Dominus: & altissimus dedit uocem suam. Cum ipse hoc loco finem dicendi fecisset, fecissetque tertio amico (is autem erat Sophar Naamathites) respondendi potestatem, cōsiderandique ipsum ui rationum tacuisse, atque cum ipso alios etiam amicos obstupefactos, ita ut nihil responderent: ipse rursus partes sermonis explet alio modo. Superiore enim sermone cum rationes uiasque prouidentiae exposuisset generatim, nunc in partes eas tribuit, quæ eadem rursus etiam sunt genera. Generali ergo prouidentie ratione exposita, ad partem disputationem accommodat. Addidit quoque, *Cap. 27.* Iob ad principium sermonis, & ait, Viuit Dominus, qui ita me iudicauit: & Omnipotens, qui ad amaritudinem adduxit animam meam.) Verba autē faciens de prouidentia, quasi à iureiurando incipit: hoc tamen prudenter facit, docens nihil se falsi definiturum ac decreturum esse, sed uera & perspicua omnia. Viuit Dominus) is qui uerè uiuit: is qui à nemine uitam nactus est, sed natura uiuit, & omnis uitæ est administrator & præbitor. Indicat etiā prouidentiam, ac tertio loco suum in Deum animum studiūq; declarat. Quanquam enim se ab eo iudicari, & calamitatis acerbitate opprimi intelligebat, tamen gratias agens, & fiducia libertatēque utens, uult causam cognoscere. Pro quibus ergo dolens Deo gratias agit, iis diabolus oppugnat: extiteruntq; gratiarum actionis uerba quasi iacula emissa in aduersarium. Donec superest halitus in me, & spiritus Dei in naribus meis: nō loquētur labia mea iniquitatem, neque anima mea in me meditabitur iniqua.) Quod ait, hanc habet sententiā: Quandiu, inquit, in me inest animus meus, & spiro, ducōque hunc aëra uiuus, & motus meos habens, nunquam aliud cogitabo, aut loquar, nisi de agendis semper Deo gratias. Nec uero alia cogitabo, alia loquar. Iniusti enim hominis est, alia mente agitare, alia ore proferre. Absit à me, ut iustos uos esse iudicem donec moriar. Non enim recedam ab innocentia mea. Iustificationem meam quam cœpi tenere, non deferam: neque enim reprehendit me cor meum in uita mea.) Hec autem ait, eos refellēs, quòd cum nihil eum mali admisisse scirent, tamen iniuria in eū

sententiam tulissent. Quoniam igitur alia in pectore de eo habebant, alia autem dicebant, iure ac merito eos iniquos & simulatores uocat. Non tamē ego, inquit, uobis cedens, innocens esse desinam: neque aliud gerens in pectore, uaria uerba proferam, sed animi cogitationibus consona. Hoc enim non ficti & simulatoris hominis est, & simplicis proprium. Deinde quasi alius obiecisset, Quid ergo? si quis non loquatur, quod suggeritur, is ne malus esse uidebitur? Non ille, sed si quis nō aliud sentiens, aliud loquatur. Ego enim nihil me sceleris admisisse scio, nisi si quid imprudens feci, quod scit Deus: idque ut sciam, peto. Verumtamen si sint inimici mei ut euersio impiorum: & aduersarij quasi perditio iniquorum.) Simulatores, inquit, eque ac impij, pœnas luent. Cum eis enim partem accipiet. Quæ enim est spes impio, ut sustineat? & qui non confidit in Domino, si fortē saluabitur? Nunquid Deus audiet deprecationē eius? aut cum uenerit super eum angustia, nunquid habebit fiduciam coram Domino? aut quomodo inuocante eo eū audiet?) Quod ait habet hanc sententiam: De eo enim sermo est. Spem nullam habet nefarius homo, cum Deum deseruit. Neque enim rogabit, quippe qui contemnat, etiam si eum calamitas aliqua opprimat. Quoniam non amore uoluntario ductus rogat, eum non audiet. Cuius enim in ignoratione erat, is quonā pacto illius rogator est? Sed docebo uos quid sit in manu Domini: quæ Omnipotens habeat. Ecce uos omnes nostis: cur ergo uana uanis additis? Hæc est pars hominis impij apud Dominum: & furor uiolentorum, quem ab Omnipotente suscipient.) Exponam, inquit, uobis Dei potentiam. Intelligetisque nec ita multo post, ne Deum quidem uos recepturum esse, ob ea quæ contra ius in me dixistis. Cum enim probè sciatis nihil à me unquam contra ius & æquitatem actum esse, non rectè mecum uerba fecistis. Planè autem scitis, improbi malignique molitionibus & factis similem etiam esse remunerationem. Non enim si ea quæ ad me pertinent, ignoratis planè uos æquitatis rationem habere. Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt: Si uero etiam ad uirilem ætatem peruenerint, emendicabunt panem. Qui reliqui fuerint ex eo, dira morte occumbent: & uiduarum eorum nemo miserebitur.) Hæc, inquit, omnia scelesto homini euenient, orbitas siue priuatio liberorum, uiduitas, pupillorum multitudo, paupertas, morbus, mors. Si congregauerit quasi terram argentum, & sicut lulum aurum præparauerit: hæc omnia iusti uendicabunt: & argētum innocentes obtinebunt.) Non quòd bonorū præmium malorum diuitiæ erūt, sed quòd ipsi in res necessarias pecuniarum usum profundēt. Hoc enim est fructum ex eis percipere. Improbi autem solum coaceruantes pecuniarum pondus & multitudinem, onusti & pōdere pressi magis quàm fruētes, quasi ebrij, non modo non latantur, sed etiam molestiam malūque perferunt. Euēnit domus eius sicut tineæ, & sicut aranea eius diuitiæ.) Nam neque ipse ei ullo modo iuuabitur, neque quisquam alius utilitatem percipiet. Tineæ uero & corruptio eius bona possidebunt, erūntq; inutilia: quemadmodum etiam tela aranearum nulli alij est usui. Diues cum dormierit, non auferet:

auferet:aperiet oculos suos, & non est. Cum dormierit, apprehendent eum
 quasi aqua, dolores : nocte opprimet eum tempestas . Tollet eum uentus
 urens, & auferet: & uelut turbo rapiet eum de loco suo. Et proiciet eum &
 non parcat: & in manus eius fugiens fugiet. Stringet super eum manus suas:
 & sibillabit super eum intuens locū eius.) Vt ij qui in somno diuitias con-
 gerere uidētur, cum putarent gaudium adesse, expergefacti quā inani spe
 se dormientes pauerint intelligunt : simul enim cum somnio etiam abun-
 dantia sperata euauit: sic etiam ij qui in mundo hoc diuitiis affluunt, cum
 hinc migrauerint, nihil amplius quā ij qui in somniis se collocupletaue-
 runt, habebunt: sed hunc unum fructum percipient, multitudinem dolorū,
 & tortorum, qui ab eis pœnas & supplicia repetent. Quibus in suppliciis ne-
 mo eis præsidio erit, non stipatorum, non eorum qui thesauros custodiunt,
 sed uacui quidem exinanitique pecuniis, nudi autem omni præsidio exhibe-
 buntur & sistentur, tenebræ uerò eis porrectæ erūt ad supplicium. Atque ut
 æstare & meridiano tempore cum febris augetur, insanabilis est propter of-
 fusum calorem, nisi aliquod præsidium accesserit : sic etiā sibi ipsi quasi sup-
 plicij instrumenta erūt. Aut, quemadmodum aridum lignum facile à quo-
 uis uento impellitur, quòd humore careat: sic isti, quòd statum firmum non
 habēant. Neque eis consuletur, aut misericordia concedetur. Quādiu enim
 permittebantur, superiores erant eius, qui permittebat, potestate. Cum autē
 impediti sunt, perfecto expletōque modo peccatorum, euauerunt, neque
 eorum memoria superfuit, quandoquidem nihil boni disseminauerūt. Ita-
 que subiicit: Habet argentum, uenarum suarum principium: & auro lo-
 cus est in quo conflatur. Ferrum enim de terra tollitur: & lapis solutus calo-
 re in æs uertitur. Ordinem & locum posuit tenebris, & temporum ipse finē
 considerat.) Diuersam dissimilēque utilitatem, quæ ex terra percipitur,
 exponens, usūque docens, planum facit, omnia ordine administrari, cum
 modum præscriptum habeant. Nam nec argentum splendidum, nec aurum
 illustre nec ferrum durum & firmum, nec æs nitidum sine Dei nutu & uo-
 luntate efficitur. Nemo enim eorū quæ sunt, alius opifex ita loquitur, ut ipse
 Deus, Meum est argentū, & meum aurum. Quin & tenebris locum consti-
 tuit, ut terminum præscriptum circundatūque non prætereāt: & diei men-
 suram ac modum. Omnia enim terminum habent eius qui hāc rerum uni-
 uersitatem administrat, uoluntatem. Ego enim, inquit, Deus, qui feci lucem
 & tenebras. Lapidem quoque caliginis, & umbram mortis : diuisionem
 torrentis à puluere. Qui autem obliui sunt uias iustitiæ, ex tonitru imbecil-
 les facti sunt.) Hæc etiam regulæ sunt & termini eius qui præscripsit. Nam
 & lapis in tenebris positus est: ubi non mors, sed umbra mortis: & mēsuram
 torrentis ei constituit. Si enim ab eo numeratæ sunt guttæ pluuiæ : quanto
 magis torrentium motus dimensus est, etiam si subito obiectam terram su-
 perent & erumpant? Quòd si in natura, quæ non est sensus particeps, tamen
 tā certus ordo ualet: quanto magis in ea quæ rationis est compos, & animo
 prædita, ualebit? Omnes uerò, quos iustitiæ Dei cepit obliuio, omni ca-

Cap. 28.

lamitati opportuni fuerūt. ἡδύναντο porro, id est infirmi facti sunt, pro ἰσχυροῖς, id est, concussi sunt & commoti, positum est. Terra, de qua oriebatur panis.) Supra quasi diuisis tributis que in genera & species prouidentiae uiis & rationibus, nunc quasi genus terram subiicit, speciesque enumerat, docens declaransque hac ex parte Dei sapientiam simul & prouidentiam, eiusque uim, quae horum est effectrix. Cum igitur terram nominauit, orbem terre ostendit: tum etiam ea, quae illa complexu suo continet, quae aut ad usum, aut ad molitionem, aut ad ualitudinem & ornatum, delectationemue concessa sunt, enumerat his uerbis, De qua oriebatur panis. Panis enim cor hominis confirmat. In loco suo igni subuersa est.) Nam pars quidem eius ignem edit & emittit, pars autem calorem exprimit ad remedium morborum omnium generum, quod Deus ita praescripsit, ut ignis sit non solum in superiore aliquo loco, sed etiam circum aethera atque stellas, & praeterea in his naturis omnibus, ut in ferro, in ligno, in lapide: & sub terra alias fumet, alias ardeat: qui quanquam supera loca suapte natura petit, tamen Dei nutu cohibetur. Locus sapphiri lapides eius: & color eius aurum.) Etenim ei tributum est, ut gemmas aurumque ipsum ex se fundat & gignat: & praeterea partim regum gloriam, partim mulierum quae ornatu delectantur, magnificentiam. Postea uero quam docuit Deum in terra multa atque uaria & excellentia fecisse, deinceps haec subiicit: Semitam ignorauit in ea auis, nec intuitus est eam oculus uulturis. Non calcauerunt eam filij arrogantium, nec pertransiuit per eam leo.) His uerbis significat quasdam terrae partes incolae non posse, & inaccessas esse atque periculo incognitas & hominibus & bestiis, tum uolatilibus, tum terrenis: ut exempli causa zonas, siue cingula quae uocantur, quae ardore deflagrant, ut solitudinem ipsam, & loca ad Aquilonem quae frigore obrigescunt, aut etiam Oceanum ipsum, in quo non in insulam, non in urbem, non in aliquid aliud constanter ac tuto hominibus aditus patet, quae omnia aut propter frigoris intemperiem, aut caloris incommoda, aut terrae inconstantiam incolae habitarique non possunt, quod Deus non solum utilitati nostrae cum ea faceret, consuluit, sed suae etiam sapientiae rationem habuit. Ut enim inaccessam terram fecit, sic etiam mare non nauigabile: atque ut nobis commodam aquam praebuit, sic immensam in aethere & in firmamento fecit. Qui firmat, inquit, in aqua palatia sua. Itaque a Iudith foemina sapientissima in precibus dictum est, Creator aquarum rex omnis creaturae. Ad silicem extendit manum suam: subuertit a radicibus montes. Riuos fluminum excidit.) Quoniam ante de terra quae non habitatur, disseruit, docuitque ne magnos quidem, & qui sapientes habiti sunt, atque eos, qui ea quae uisa & comperta non sunt narrant, maxima singularique sapientia potuisse terrae latitudinem ac longitudinem traicere, & obire, nec omne maris profundum, aut spacium, propterea quod homines Dei opera circumscribere non possint: deinceps subiicit, Nam haec quidem etsi ab eo facta sunt, tamen eius qui effecit, uoluntati non resistunt, sed cum ipse uult, sunt & permanent: & cum uult, dissoluuntur & intereunt: quibus rebus eius

eius

eius potentia magnitudinem declarant. Nam & excelsos montes ex gradibus euellit, & aquarum colluiones uorticisque Charibdis dirupit. Potestas enim ei est uoluntas. Et omne preciosum uidit oculus eius. Profunda quoque fluuiorum reuelauit: & uirtutem suam in lucem produxit.) Nō suam narrat felicitatem, sed eorum quæ à Deo effecta sunt, notitiam. Latus ait eū flumina exhausisse potestate sua: & lucem quæ splenduit, eorum profundum monstrasse, uelut in Ægypto, cum mare usq; in profundum suum diuisit, fecit ut sol colluceret: & in Palæstina cum Iordanem diuisit, omniāque eius flumina exiccavit. Increpuit enim mare, & siccauit illud. Et alio loco, Tu siccasti fluuios Ethan. Et rursus, Posuit flumina in desertum: & terram fructiferam in salsuginem à malicia inhabitantium in ea. Sapientia uero ubi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ? Nescit homo uiam eius, nec inuenitur in hominibus.) Vnumquodq; eorum, quæ dicta sunt, ex loco & accommodata natura eruitur, ut aurum, & cætera: sapientiæ autem nullus est locus. Neque enim in finibus, aut in uno loco inuenitur, ut aliquis eò currens eam nanciscatur, aut rem aliquam ea permutet. Non enim eadem est sapientiæ aliarumque rerum possessio. Si quis enim amorem conciliet eius, qui omnia quæ enumerata sunt effecit: is ab ea nō abhorrebit. Ad eum enim illa curret, cum eo habitabit, sapiensque ab ea effectus, rerum omnium opificem intelliget ac perspiciet. Habet enim eam uim animus noster, ut ea quæ Dei sunt noscat, quòd ita eum effecerit. Itaque cū præceptis ac lege teneatur, aut condemnatur quòd non rectè uiolauerit, aut tutò promissum accipiet, quòd præceptis paruerit. Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est mecum. Non dabit aurum obrizum pro ea: nec appendetur argentum in commutatione pro ea. Non conferetur auro Suphir, nec lapidi sardonio preciosissimo, uel sapphíro. Non adæquabitur ei aurum, uel uitrum: nec commutabuntur pro ea uasa auri & argenti. Excelsa & eminentia non memorabuntur comparatione eius: trahe sapientiam super intima. Nō adæquabitur ei topazius de Aethiopia: nec auro puro & mundo componetur.) Nihil horum, quæ in terra optima præstantissimāq; habentur, sapientiæ comparari potest, non abyssus, non lapis, non maris congesta profunda, non eius moles eam circumscribere, non splendor, uel auri fulgor, non gemmarum Indiæ admirabile spectaculum, quod in oculos intuentium splendorem emittit, neque res omnium pulcherrimæ & præstantissimæ, non cœli altitudo, non terræ latitudo unquam sapientiæ exæquabitur: non perlucidū & mundum uitrum. His enim omnibus infinitis partibus præstat sapientia.

Vnde ergo sapientia inuenta est? aut quis locus scientiæ, quis intelligentiæ? Abscondita est ab oculis omnium uiuentium: uolucres quoque cœli later. Perditio & mors dixerunt, Auribus nostris audiuius famam eius. Dominus intelligit uiam eius, & ipse nouit locum illius.) Neque enim sub sensum cadit sapientia: nec manibus aut pedibus comprehenditur: neque humana intelligentia percipitur: sed eam dat Deus, qui etiam solus eam potest iis, qui digni idoneique sunt, concedere, ut scriptum est: Ipse enim est fa-

m

pientia dator, & sapientum director. Et rursus, A te est sapientia, & uirtus, & intelligentia. Neque enim in loco inuenitur, neque in cogitationibus eorum qui sapientes uidentur. Non in aëre uolat, non in terra abstrusa est, non una cum mundo uoluitur: sed ex cœlo hominibus qui amore & charitate diuiforis præditi sunt, eiusque desyderio tenentur, à Deo tribuitur, qui & cū metu ab omni malo se abstinent, & desyderio omne bonum perficiunt: ac malorum quidem supplicia declinant, bonorum autem præmium coronasque consequuntur. Ipse enim fines mundi intuetur: & omnia quæ in terra sunt quæ fecit respicit.) Nihil enim eum fugit, cum sit effector uniuersi, quæque in tenebris sunt, sciat. Et lumen cum eo est, id est, obscura & aperta: Nota enim sunt eius opera à seculo. Qui fecit uentis pondus, & aquas appendit in mensura. Cum fecit, tūc uidit. dimensus est etiam uiam in expressione uocis: tunc uidit illā & enarrauit, & præparauit, & inuestigauit.) Qui enim omnium rerum naturam fabricatus est, is scit omnia, pōdera, mensuras, & numerum constituens suis operibus. Vt autem uox, cum aëra percussit, sensum auditui mittit ad audiendum: sic omnia scientia & cognitione effectorem ipsum prædicat. Nam & auditum excitat ad sensum aër, qui per medium pellitur: & res creatæ conditorem uniuersi per medium declarant. Cœli enim, inquit, enarrant gloriam Dei: & opera manuum eius annuntiat firmamentum. Deus autem qui sapientia uim adeptus est, eam iis qui digni sunt, exposuit ac dedit, cum dixit, se notum esse iis qui se metuunt, & familiarem iis qui se diligunt. Non enim ut cætera, sic hæc inuenitur. Et dixit homini, Ecce timor & religio Dei est sapientia: & recedere à malo, intelligentia.) Qui enim colit Dei religionem, is sapientia est præditus: & qui turbā malorum declinat, is doctus est ac præditus scientia, is amicus est Dei fidelis, uerūque seruus. Hoc loco rursus finem fecit dicendi, quod speraret aliquem ex amicis sibi esse responsurum. Cum autem neminem ad dicendum paratum esse uideret (admirati enim cum stupore prouidentia uias atque rationes, euidentēque probationes, partim cum uoluptate, partim metu exterriti, taciti audiebant) hæc deinceps addens ad superiorem sermonem, dixit: Beati Iob amici eum peccati condemnauerant propter eam calamitatem, quæ recens ei euenerat. Itaque multis rationibus docuit, non ex iis quæ uiderentur, eis de suis rebus esse iudicandum, sed ex iis quæ ipsi comperta & explorata haberent. Quoniam autem non persuadebat iis rationibus, quibus probabat, nunc in sermonis exordio Deum precatur, ut sibi uel mensem dierū pristinae felicitatis concedat, ut eos qui ipsum sceleris condemnauerant, refellat. Si enim ex iis quæ ei acciderāt, iniustus & improbus ab illis iudicatus est, certē ex iis secundis rebus, quibus usus erat, iustus ac bonus cognosceretur. Sed quid est quamobrem non hinc iudicium eorū nullum fuisse doceretur, quod eum qui peccator habitus esset, rursus iustū ac bonum uocarent? Ait enim. Quis mihi tribuat, ut sim iuxta mēses pristinos, secundum dies, quibus Deus custodiebat me?) Quod ait, hanc habet sententiam: Quis mihi det dies aut mensem superiori meæ felicitati similē,

aut

aut respondentem, ut persuadeam eis qui me condemnarunt, eos non uerè ex calamitate de meis rebus iudicasse, sed oportuisse unà mecū causam quærere. Hoc enim tutum & certum fuisset. Quando splendebat lucerna eius super caput meum: & ad lumen eius ambulabā in tenebris. Sicut fui in diebus adolescentiæ meæ: quando secreto Deus erat in tabernaculo meo. Quando erat Omnipotens mecū: & in circuitu meo pueri mei. Quando lauabā pedes meos butyro: & montes mei fundebant mihi riuos lactis. Quando procedebam ad portam ciuitatis, & in platea parabāt cathedram mihi.) Cum inquit, clarus & illustris eram: cum in uita mihi res prosperè eueniebāt: nec mihi quicquam aduersi accidebat, cum res meæ plenum me copiosumque reddebant: cum in pecuniarum abundantia dormiebam: cum uirorum magnus me numerus affectabatur, quorum partim antecedeabant, partim sequebantur, eorumque alij urbani erant, alij familiares & domestici: cum tantus mihi & ouium & boum erat numerus, ut eorum lacte montes perfunderentur, & per uias pluuiæ instar lac flueret. Hoc autem per hyperbolen quidem dicitur, ut illud, Quasi arena quæ est in litore maris, quæ non numerabitur: ad ueritatem autem, quòd ita accideret, ut ij qui ex abundantia transferrent, & in montibus, & in uis etiam inuiti lac effunderent. Exposita uerò paulo antè pecuniarum ui & copia, deinceps mentionem necessario facit etiam earum administrationis, docens, se nō neglexisse boni & æqui custodiam, sed prima luce egredi solitū, & defendere eos qui opis indigerēt, sectā-
tem etiā solium, ut ius eis qui in iudicium uenirent, redderet. Videbant
me iuuenes, & abscondebantur: & senes assurgentes stabant. Principes cessabant loqui, & digitum superponebant ori suo.) Peritè etiā hoc loco & doctè ordinis ætatum dignitatique mentionem facit, docens se principis atq; omni ex parte regis instar fuisse. Alij enim, ut adolescentes pudore se occultabant: senes autem non cedebant quidem, sed assurgebant, honorantes dignitatem. Qui autem mediæ ætatis erant homines, silentium, obseruātiā, digito ori admoto, præferebant, dum cæteros in officio continent. Docet autem & declarat, se in tanto comitatu, tamen iustitiam parem excitauisse, nihilque damni & mali in animū propter res secundas induxisse, id quod multis usuuenit, qui satietatem abundantiamque bonorum non ferunt, sed summis bonis iniuriam uimque afferūt. Neque enim facile homines se rebus secundis in officio continent. Parit enim licentiam satietas, cum magna felicitas uiget. Auris audiens beatificabat me: & lingua eorum gutturi adhærebat quòd auris audiuiisset, & beatum me prædicauisset. Et oculus uidēs deflectebat, eo quòd liberaissem pauperem de manu potentis: & pupillo, cui non esset adiutor, subuenissem. Benedictio perituri super me ueniebat: & os uiduæ benedixit me.) Non dixit, Timebant. Charus enim erat omnibus, ut beatus diceretur: Pudore etiam & reuerentia quam in eum habebant, linguam suam taciturnitate refrēnabant: nec in eum oculorum aciem intendere audebant, propter summam quam de se illis excitauisset, admirationem. Quòd enim iustitiā obtineret ac coleret, eum uerebantur. Hoc enim ei pro-

τῆς τοῦ δικαίου
φύλακτος. al.
iustitiæ con-
seruationem.

positum erat, non iis modo, quibus bona ui eripiebantur, subuenire, sed omnis generis hominibus qui inopia premerentur, opitulari, ne bonū amare putaretur, sed etiam iustitiam. Hæ enim ei copiæ & opes erant, maximūq; lucrum, inopi subuenire, & uiduæ consulere. Iustitia indutus sum, & uestiui me sicut uestimento & diademate.) Pro omni preciosa ueste, iustitia iudicioque ornabatur. Eiusmodi enim piorum bonorūque uestimenta sunt, compta quædam & ad pulchritudinem accommodata. Oculus fui cæcorum, & pes claudorum. Pater eram pauperum: causam autem quā nesciebam, diligentissimè inuestigabam. Conterebam molas iniqui: & de dentibus illius aufereram prædam.) Subueniebam autem etiam his, ita ut ipsi putarent, quorum membra male affecta essent, membris etiam meis opus suum exequi. Quod uero est parens liberis, hoc eram pauperibus, ita ut cum omni patientia iura audirem, & benignè eos qui dissiderent, in gratiam reducerem. Obterebam autem improborum molas, non quòd pulsarem, sed quòd planè & apertè coarguerē. Quod enim decidisse & amissum esse uidebatur, id ego acceptum reddebam. Dixique, Aetas mea senescet, sicut caudex palmæ: & diu uiuam. Radix mea aperta est secus aquas: & ros morabitur in messione mea.) Hoc cogitaueram, Deum mihi satis fuisse ad ministerium eorum quæ à me gerebantur, mihiq; diuturnitatem temporis cōcedere. Tanta autem erat felicitas mea, ut & superne mihi ros deflueret, & infernè bona acciperem. Gloria mea inanis est mecum.) Id est, Contrà ac sperabam, mihi accidit, quòd pro homine diuturnæ uitæ, caducus & diei unius extiti: & pro beato, miser, cum ita Deus iudicauerit. Et arcus meus in manu eius ambulat.) Præsidium meum in Deo erat cōstitutum. Quòd si per hyperbaton sit, Arcus eius in manu mea ambulabit: hanc habebit sententiā, Ira eius omnis in me concitabitur. Senes qui me audierant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad cōsiliū meum. Verbis meis addere nihil audebant: & admodum læti erant, cum eos alloquebar. Vt terra sitiens imbrem expectat: sic hi eloquium meum expectabant. Si quando ridebam ad eos, non credebant: & lux uultus mei non cadebat in terram.) Qui ætate, inquit, processerant, uerba mea audiebant, non adolescentiæ rationem habentes, sed eorum quæ dicebantur sapientiæ, iisq; ita contenti erant, ut nihil ad ea adderent. Magnificè autem de se sentiebant, si quando cum ipsis uersabar sermonemq; conferebā, meaque uerba ita accipiebant, ut terra arida imbrem solet. Quòd si fortè cum eis ridebam, ambigebant dicentes, Ridendum censuit. Ita eram acerbus, quanquam nec effusus essem, nec tristitiæ seueritatisque studiosus essem. Illud enim leuitatis signum est, hoc solitudinis, priuationisq; societatis. Elegi uiam eorum, sedique primus: cūque federem quasi rex circumstante exercitu, eram tamen mœrentium consolator.) Quod ait, hanc habet sententiam: Exquisiui primum locum, & ius dixi ut princeps, rerūque potiebar, quasi optimus quidam regulus. Imperium autem meum quod in eos exercebā, adeo eis gratum fuit, ut cōsolator quidam haberer, qui consolarer oppressos malis. Nunc autem derident me

me iuniores: nunc me monent uicissim, quorum patres contempsi, quos nō dignabar ponere cum canibus gregis mei.) Non arrogantia impulsus, sed quod insipientes essent, & adeo à ratione abhorrerent, ut ne canum quidem gregis munus eis crederetur. Quorum uirtus manuum mihi erat pro nihilo: & in eis perierat consummatio. Egestate & fame coacti, fugientes in solitudinē, squalebant calamitate & miseria, & obambulantes quærebant halima, & illa erant cibus eorum. Qui & ignobiles & nihili homines cum essent, omni bono egebant: radicēsque arborum fame enecti mandebāt.) Vi- res enim sine sapientia & intelligentia nocent magis, quàm profunt. Nec mors eos opprimit, quod nō sint frugi, nec fames: néque horum cura ac ratio, eorum animum coniunxit. Tàmque sunt inutiles nulliúsque frugis, ut per amentiam suam sibi ipsi prodesse præsidioque esse non possint, sed fucorum ignauorum & aculeo carentium instar, alienos labores edunt. Est autem *ἀλμυρ* frutex nascens in maceriis & mōtibus: esui autem bonus est, & satiandi uim habet, admixta leuiter falsedine. Is nouus propter famis necessitatem & malum comeditur. Idem uerò præ ignauia tanta fame enecti sunt, ut etiam siccum ex solitudine à uento delatum, cum primum sensum affert aduentus, unusquisque eò se conferat, & edendi causa rapiat. Aucta porro fame, stirpes arborum mandunt. Hos autem insipientes ac stultos dixit, & propter manuum torporem & ignauiam, inopes omnium bonorū. Me adorti sunt fures, quorum domus sunt foramina petrarū. Et inter clamores garulorum clamabant, & sub sentibus habitabāt: filij stultorum & ignobiliū, & à terra est eorum gloria.) Conclufis iis quæ ad ignauos & stultos pertinent, alios prædones & latrones quosdam commemorat, qui cum solitudines incolant, habitentque in cauernis umbrisque fruticum, ignobiles sunt, nullóque sunt in honore & precio. Nunc in eorum canticum uersus sum: & factus sum eis in prouerbium. Abominantur me & longè fugiunt à me: & faciem meam conspuere non uerentur.) Stultorum ergo istorum sum tragœdia quædam & fabula, onúsque quoddam sputis conspurcatum, plenumque odij & detestationis. Pharetram enim suam aperuit, & afflixit me: & frænum posuit in os meum.) Quæ enim in Deum cadunt, retulit quasi eo permittente. Ad dextram ut læderent, surrexerunt: pedem suum extenderunt, & oppresserūt me semitis perditionis suæ: dissipatę sunt semitę meę.) Omni ex parte qui circum me habitant, me opprimunt. Viam enim aperuit iis qui me iniuria afficiunt, is qui antehac munitum me tuebatur. Atque ita assidui sunt, qui me malis opprimunt, ut uiæ eorum in me ferentes deletę sint. Exiit enim me ueste mea, & telis suis me petiuit. Me ut uult tractauit, doloribus confectus sum: recrudescunt dolores mei.) Etenim me gloria priuauit: dolorēsque mihi attulit non inconsultò: quibus ita confectus sum, ut semper in me alij ex aliis noui incidant. Periit spes mea quasi uentus: & uelut nubes pertransiit salus mea.) Id est, Præteriit me, ut halitus qui est in nubibus, celeriter fluit. Nunc autem in memetipso marcescit anima mea: & possident me dies afflictionis. Nocte ossa mea cōfringuntur: & nerui

mei dissoluuntur.) Quoniam igitur quasi nubes quę diffluit, ab improbis existimatus sum: ob eamque causam audacia prouecti in me infesti uenerunt: iure ac merito ipse ad me cogitationes reuocabo, ita ut interdium quidē doloribus excrucier, noctu autem atteratur & cōsumatur non unum membrum, sed omnia, sic ut nerui dissoluantur. In multitudine uirtutis apprehendit uestimentum meum: & quasi capitis tunica mea succinxit me. Cōparatus sum ab eo luto: & in fauilla & cinere pars mea.) Gloriam meam, inquit, magna ui ademit, meque mala simul oppresserunt. Ut uestis fimbria ceruicem complectitur, atque ut si dolores non sentirem: sic me tractauit: luti inanimati instar me habuit: nec me audire in animū inducit, nec causam meam calamitatis exponit. Itaque hæc uerba subiicit: Steterunt & cōsiderauerunt me.) Ex calamitate cognitus sum, quod furore dominante affectus sum supplicio. Mutatus es mihi in crudelem.) Mala sua & misérias Deo attribuit, quasi ipse permitteret: aitque uires suas uinci à doloribus.

Et in potentia manus tuæ me flagellasti. Posuisti me in doloribus, & proiecisti me à salute.) Magna me potentia afflixisti. Ut, inquit, omnia fecisti, uelut humidam materiam & siccam: sic me ad supplicia & mala perferenda: & procul à te separasti. Scio, quia mors me delebit: terra enim constituta est domus omni uiuenti.) Scio enim me abs te mortalem esse factū, quippe quem ex terra finxeris: & redactum iri in terram, quemadmodum scriptum est, Terra es, & in terram reuertēris. In terra igitur domicilium habebo, quemadmodum etiam omnis homo terrenus, terræ cognatus est, ei que debetur. Et enim utinam uel me opprimere, uel alterum rogare possem, qui hoc mihi faceret.) sed ne hoc quidem mihi præstare possum, quod te metuam. Tu enim colligasti: alius autem si dissoluerit, dignus erit supplicio.

Flebam quondam super eo qui afflictus erat: & cum uiderem hominem in necessitatibus, ingemiscebam, quanquam ego bonis abundarem: & ecce mihi magis dies malorum euenerunt.) Omnibus egentibus subueniebam iis in rebus quarum quisque indigebat, aut cibo, aut ueste, alióque cultu, & officio quod præstare potuissem, quia mala, communia communésque misérias omnium hominum iudicarem. Si quid uero meorum nō requirebat, sed dolebat aut propter animi ægritudinem, aut propter aliud, quod dolorē affert, communem doloris sensum declarabam lachrymis, acerbitate, animi defectione: atque hæc officij causa obseruantieque faciebam, & cum ea nūc in me cerno, ingemisco. Sperabam autem me pro his omnibus diuturnam uitam adepturum esse, abundantiamque bonorum omnium, non quod uitam hanc mercedem & quasi remunerationem esse ducerem, sed quod minister essem eorum, quorum mihi usus cōcessus esset. Verum contrā ac sperabam, mihi accidit. Venter meus efferbuit, nec tacebo: prauenerunt me dies afflictionis.) Malum tantum est, ut finem illachrymādi facere nō possim. Sic enim hominibus solet contingere. Duobus, inquit, malis opprimor, dolore, & paupertate. Eiusmodi enim mihi dies concessi sunt, pleni omnis acerbitalis. Moerens incedebam sine furore.) Non possum, inquit, celare
aut

aut tegere dolorem, sed malum inuitum me clamare cogit, cupientemque proferre non patitur, quod me excruciet. Et steti in coetu, clamans.) Vbi autem erat turba, conueniebant, concurrentes ut in coetu. Frater fui Sirenum, & socius Struthionum.) Ij quidem qui fabulas scripserunt, tradunt Sirenas esse auiculas quasdam facie muliebri, quæ nauigantes decipiât cantionibus quibusdam ad stuprum incitantibus, & aures eorum qui audiunt, demulceant: cantusque finem uoluptatis habere aliud quidem nullum bonum, sed solam mortem. Verus autem sermo hoc uult, esse loca quædam marina, montibus quibusdam in angustum deducta, in quibus alueus pressus suauem quandam uocem edat, qua exaudita nauigantes committunt uitam suam, & homines ipsi unâ cum nauibus pereunt. Quod si apud Esaiam inuenimus & firenas & onocentauros, dæmonas quosdam esse intelligimus ita figuratos ob desertam ciuitatem, quæ sine Deo efficitur. Syri uero firenas cycnos esse uolunt. Ij enim cum abluti emergunt ex aqua & aëre, suauem cantum edunt. Struthionem autem uocat, eum quem nos Struthiocamelum dicimus, quæ auis quidem est magna, sed pedes & collum cameli habet. Cano igitur, inquit, beatus Iob, calamitates meas, ut Sirenes, solitudinisque studiosus sum, quemadmodum Struthiocamelus. Cutis mea denigrata est multum: & ossa mea aruerunt præ caumate.) Vlceribus & sanie caro mea denigrata est: solisque ardore, ac noctis glacie ossa mea exaruerunt. Versa est in luctum cithara mea: & organum meum in clamorem.) Læticia mea, felicitas mea uersa est in contrarium: eo modo quem minime sperabam.

Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de uirgine.) Vt si quis dixisset, aut quæsiuisset: Propterea oculi tui repetiti sunt ad pœnam, quod cum perturbatione ac libidine adhæsisset: ut, inquam, ei qui cum leuiter pulsasset, pepigi, inquit, fœdus cum oculis meis, ne consentirem quidē de uirgine ad turpem concubitum, propter dignitatem & temperantiam.

Et distribuit Deus desuper, & hæreditatem magnam de excelsis.) Suam cuique Deus partem tribuit. Eam autem nefas est cuiquam improbare, ne Dei uoluntatem peruertere uideatur. Itaque hæc ait, Maledictio & perditio est iniquo, & alienatio operantibus iniustitiam.) id est, iis qui non sunt contenti parte sua, sed in illam etiam proximorum impetum faciunt. Qui autem sua contenti non sunt, ut possessione, uxore, aut ancilla, aut domo, aut aliqua alia re: quæ quidem omnia pendent ex hoc præcepto, Non concupisces res proximi tui. Nunquid ipse considerat uiam meam? & cunctos gressus meos dinumerat?) Eo enim teste, quasi præsentem, agebam. Etenim animi etiam mei nouit cogitationes. Vt enim cum corpus quiescit, sensus nihil agit: sic animus cum quiescit, in se contractus est, cum iacente corpore motus suos perficere uideatur. Sic ergo beatus Iob agebat, ut si quis res ipsius consideraturus esset, quasi Deo rationem redditurus. Itaque ait, Si ambulauit cum irrisoribus?) Nihil, inquit, eorum quæ cogito aut ago, Deum fugit. Itaque eius metu deterritus, detestatus sum eos qui ridebant, & contractus eram, quemadmodum quodam loco etiam Hieremias ait, Non sedi in

m iij

concilio eorum gradientium, sed timebam à facie manus tuæ. Salomon etiā dicit, Risui dixi, Circūferre: & insipientiæ, Quid hoc facis? Quia igitur sciebam, inquit adesse, qui intueretur, ne cum risoribus quidem uersatus sum.

Et festinauit in dolo pes meus: Ponderor enim in lance iusta.) Vicissim licentia mea, & conscientia ponderata sunt, & quasi in trutina semper uerè dixi: sic ut pœna quidem me deprimerem, Deo autem iustitię testimonium darem. Nihil ergo fictum, nihil simulatum in animo habui, nec sciens ulla in re quenquam contempsi. Scit autem Deus simplicitatem meam. Si declinauit pes meus de uia sua: si oculus meum sequutum est cor meum: & si manibus meis tetigi munera: Seram, & alius comedat: progenies mea eradicetur in terra.) Non ignorat Deus animi mei integritatem. Sic enim diligenter & consyderate me in uita degenda gessi, ut nunquam ulla in re lapsus sim, pœnitentiæque errorem correxerim. Neque enim res proximorū cernens, animo ea concupiscebam: præsertim cum nec loco, aut uxori, nec bo uiculo, nec alicui alij rei affixus, uictus sim à cupiditate. Animi enim mei pars, in qua inest principatus, magis uincebat. Vt si quando transitum uiāmque aperuerim eiusmodi cupiditatibus, mea quidem alij diripiant & auferant, ac sine pro genie & culpa moriar. Si adhæsit cor meum mulieri alienę, & si ad ostium eorum insidiatus sum: scortum alterius sit uxor mea: & filij mei humilientur. Furor enim iræ non ferendus est, polluere uiri mulierē. Ignis est enim ardens ex membris omnibus, & quò peruenerit, omnia eradicat.) Quinetiam adulterij malum detestatus sum: intempestiuasque cum mulieribus consuetudines mihi uetui, quòd censerem, quæ alteri facere instituissem, ea etiam me esse passurum. Qui enim alienum coniugium uiolat, is magnam flammam excitat malorum. Nam & uiro iniuriam facit, & mulierem polluit, & liberos suspectos facit, & cum prouidentia bellum gerit, & unum in duo diuidit: rursum mutat propositum & institutum mulieris, & sibi insidias facit per uirum. Tantum malorum examen ex libidinoso adulterio nascitur. Si contempsi subire iudicium cum seruo meo & ancilla mea, cum disceptarent aduersum me: quid enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum me Deus? & cum quæsierit & uisitauerit, quid respondebo illi? Nunquid non ut ego in utero factus sum, sic illi facti sunt, & facti sumus in eodem utero?) O admirabilem beati uiri iustitiam atque uirtutem. Ne seruos quidem, inquit, contempsi audire & conciliare eorum amicitiam. Si quid uero quod reprehensione dignum erat, faciebam, clemens ac mitis abstinens, reprehensionem amabam. Hoc mihi persuadebam, ut ius à Deo consequi uolo, sic etiam meis me ius reddere oportere, eoque magis, quòd homo essem, & hominibus, in quos eadem quæ in me caderent, præessem. Ex iis enim, quæ patior, didici misereri proximorū: Deus autem pro sua benignitate præbet: nos uero etiam cum largimur, alij aliis debemus, quodcunque referendæ gratiæ officium inter nos accipiamus propter eandem naturæ dignitatem, siue serui à dominis, siue domini à seruis. Neque natura dissimilis est, uel ortus, uel modus originis, sed lex de liberis seruisq; lata

lata est. Itaque quia communis naturæ habenda est ratio, par est idemque tribuendum. Pauperes siquando opis indiguerunt, non passi sunt repulsam: & uiduæ oculum non consideraui. Si comedi buccellam meam solus, & nō comedit pupillus ex ea, & ab infantia mea educaui, ut pater, & de utero matris meæ dux ei fui.) Non pauperem neglexi aut spreui: nō uiduam extenuatam tardius dimisi, non ea modo quæ ex horreis exprompsissem, dedi, sed meum etiam panem frangebam esurientibus: & pueros inuentos educabam ut pater: & qui ex utero in lucem editi erāt, ut mater, fouebam mammis præbitis, ut scriptum est, Estote pupillorum patres. Si despexi nudum pereuntem, & absque operimento pauperem: Pauperes nisi benedixerint mihi, & uelleribus ouium mearum calefacti sint eorū humeri.) Ex iis etiā qui agere illi quidem opus uolebant, sed non poterant, mihi mercede uendicauerim. Leuaui enim eos labore qui in faciendo opere cōsumitur, & prætereā eis uestes præbui. Hinc mihi bene precabantur. Si leuaui super pupillum manum meam, cum certo scirem mihi magnum adiumentum superesse: humerus meus à iunctura sua cadat, & brachium meum à meis ulnis distrahatur.) Dicebam enim Deum posse pupillis subuenire: excidere ac delere eos, qui illis iniuriam faciunt, & brachia eorum frangere, quod malos odisset. Quorsum autem hæc cogitaui? Quia Dei, inquit, timor me continuit, & consilium eius ferre non potui. Eo enim teste faciebā omnia, eius metu exterritus: eiúsque sententiam metui. Si putaui aurum robur meum: & lapide precioso confisus sum. Si lætatus sum super multis diuitiis meis, & si super innumerabilia posui manum meam.) Neque defodi, inquit, aurū: neque gemmas insignes maximi feci: nec pecuniis me oblectās, propter opes me prædicabam: neque abundans multis pecuniis aliquid me possidere aut habere iudicabam. Hoc enim mihi propositum erat, non in his spem collocare, sed in Deo, qui bona omnia largitur: ut ex loco illo intelligebam, Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Potus enim & cibus has exterminant, ut Dominus docet. Si uidi solem cū fulgeret, & lunā desinentem. Neque enim in ipsis situm est.) Quod si elementa quæ æterna sunt, tamque pulchra, dignitatēque præstant cæteris stellis, non se ipsa gubernāt: quomodo me ipso contentus sim, cum paruus sim, si cum illis conferar, humilēque ac uile animal, uitæque breuis mihi usura sit data? Et si deceptū est in abscondito cor meum.) Neque enim, inquit, re unquam deteriora melioribus anteposui: neque unquam ita cogitaui. Et osculatus sum manum meam ori admotam: hoc etiam mihi maximo crimini detur, quod mentitus sum contra altissimum.) Syrorum quidem sententia, Non adoraui manibus meis obliuione, solem, uel lunam, aut alias stellas orientes, uim numenque eis attribuens, ut impij faciunt. Alij autem hoc modo hunc locum interpretantur: Non mihi, inquit, animos sustulerunt pecuniæ, cum eas manibus tractarē atque oscularer, ut faciunt stulti qui fuluore auri lætantur, sed in Deo solo spes meas collocaui, eūque plurimi feci. Sed uera est hæc sententia: Nunquam, inquit, manum meā osculatus sum, quasi

eius uī & opera mihi bonorum fieret accessio. Neque enim me ipsum mihi subuenire intelligebam, sed Deum, qui manus effecit, & pecunias ad bonitatum modo usum procreauit, hominibusque largitus est. Si gauisus sum ad ruinā eius quod me oderat: & dixi cordi meo, Euge, ut audiret auris mea maledictionem meā. Si fui prouerbium in afflictione populo meo.) Hoc autem eram Dei mei contemptu, quod aduersus inimicum mihi subuenire non poterat. Spes enim meae sitae erant in Deo. Hoc enim mihi subiiciebam fore ut in tali nimio gaudio imprecatione insigni afficerer, & domi meae omnium sermoni parerem, quod poenas darem quod infestus uenissem in eos qui iacerent & decumberent. Si saepe dixerunt ancillae meae, Quis det, de carnibus eius ut saturemur? cum admodum bonus ipse essem.) Quae cum temperantia humanitatem coluerant, eum chariorē habebant. Quoniam autē ita se res habet, ait: Foris non mansit peregrinus: & ostium meum omni uiatori patuit.) Sic enim institutae erant ancillae, & lucro magno deputabant, peregrinum colligere, quod inirent à Domino ut leto, gratiam. Exemplar enim erat Deo charae humanitatis, non solum alienis, sed etiam suis & domesticis, ut etiam sanctus Abraham. Si cum inuitus peccassem, abscondi peccatum meum. Nō enim expaui ad multitudinem nimiam populi mei, ne exponerem coram eis.) Par enim erat, ut ipse qui auditorum rationem haberet, imaginem quandam uiuam se praestaret: ob eamque causam peccatum suum enunciabat, parens illi praecepto, Dic tu peccata tua primum, ut iustificeris. Et rursum, Iustus est accusator sui in principio sermonis: uenit inimicus eius, & inuestigabit eum: itaque peccatum inuitus interdum, admisit: carebat enim ipse crimine, & qui ei testimonium dicebat, personae rationem non habet. Ait ergo admirabilis hic uir & uerax, se cogitatione quidem conscientia teste non peccasse. Si enim, inquit, non est in te peccatum, noli enunciare. Si quid autem non consulto peccasti, ita demum uehementer teipse reprehende: ut non apud unum aut duos satis sit, sed etiam apud totam ciuitatem peccatum enunciari. Et si pauperem suum egredi ex ostio meo sinu uacuo: quis mihi tribuat auditorem, & manum Dei, si non dedi?) Beato Iob uerba faciente & narrante, amici & multitudine eorum quae dixerat deterriti, minus libenter audiebant, & oratione qua illos ipse accusabat, conscientiam quasi mordicus tenentes, eum auersabantur. Itaque hac ad eos usus est oratione, Quis mihi det auditorem, quandoquidem uos me detestamini? Itaque illud dico, me qui humanus sum, & ad bene de aliis merendum paratus, ea omnia quae paulo antea enumerata sunt, perfecisse, quod Dei potestatem uererer, quam scirem succensere iis, qui se humanos ac benignos in proximos non praebeant. Qui enim obturabit, inquit, aures suas, ne audiat pauperem, ipse etiam inuocabit, & non erit qui eum exaudiat. Eū autem qui intelliget super egenum & pauperem, in die mala liberabit Dominus. Itaque ait, Et syngrapham quam contra aliquem habebam, in humeris portans, ut coronam legebam: & si non eam fregi, ac reddidi:) nihil à debitoribus meis accepi. Syngrapha mihi animos non tollebat, Sed discissam

sciſſam reddidi, cum debitores liberos dimiſſem, grātisque id quod utendum acceptum erat iis qui acceperāt, humanitatis cauſa dediſſem. Si aduerſum me terra clamauit, & cum ipſa ſulci eius deſleuerunt, aut fructus eius comedi ſolus abſque pecunia, & animam agricolarum eius affixi: pro frumento oriatur mihi tribulus, & pro ordeo ſpina.) Hæc autem ait, non quòd terra, quæ inanimata eſt, habeat aliquem ſenſum, ſed quòd poſſeſſorem nullum, inquit, ex fundo ſuo expulit, ne ſi fleuiſſet, & quaſi multis lachrymis ſulcos oppleuiſſet, in me ingemiſcens diceret: nec ſine ullo precio eius fructus percepi, nec conductarum operarum mercedem per auariciam eripui, quòd ius magni facerem. Sic enim me ipſe monebam, ſi quid tale facerem, Deum iratum, ea quæ mandata terræ eſſent, uerſurum eſſe ac mutaturum, ita ut pro frumēto tribulus, pro ordeo dumus naſceretur. Malos enim odit ipſe, eſtque eorum, qui iniuriā aliis faciunt, & hoſtis & uindex. Hæc omnia ſanctus uir enumerat, non ut arrogans aliquis, & aliquid eſſe uideatur, ſed ut illos, qui calumniis cum ipſo egiſſent, refellat, & præter æquum in ipſum hæc dixiſſent, Pignora à fratribus tuis ſine cauſa cepiſti: amictum nudis eripuiſti: ne aquam quidem ſitientibus dediſti: eſurientibus eripuiſti cibum, nudum ſine amictu cubitum recepiſti: an non uitia tua multa ſunt, & innumerabilia peccata tua? Itaque ſingillatim proponit præclara ſua facinora omnia, & illos quidē mutos reddit, ipſe autē ſumma uictoria ornatur, quòd docuit & ſe peccato criminēque carere, & Deum remotum eſſe ab iniuſtitia, ignorare uerò cauſam & ſe & illos, qua de cauſa eum Deus paſſus ſit in miſerias incidere. Eſſe enim hæc in uita communia, & uti ſecunda fortuna improbos, & bonos aduerſa, contrāque tum bonos ſecunda, tum aduerſa malos: Deūque qui iuſtus ſit, & harū rerum cauſas ſolus ſciat, nullo modo contra ius facere, nos autem eas ignorare ut homines: neque eum quī cū præclarè agatur, omnino etiam bonū eſſe, neque eum qui aduerſis rebus utatur, malum: & rurfus neque eum qui ſecūda fortuna utitur, carere uitio (eſt enim hoc, ut ita dicam, indifferens in uitæ huius ſtatu) eſſe autem alium rerum ſtatum, in quo unusquiſque accipiet pro meritis, cum Deus res non ſūſque déque habeat, ſed pro æquitate ſua rectè factis det præmium, iis autē qui legem uiolauerint, pro meritis unūquenque ſupplicio coërceat. Hoc loco Iob finem dicendi fecit: deſierunt etiam tres eius amici illum refellere. Erat enim eis Iob iuſtus & bonus: amicique ut peccatorem ac ſceleſtū eum condemnauerant, ex iis quæ ei accidiſſe animaduertebant. Itaque neceſſario ei fuit utendū multis rationibus, ut falſa ſuſpicionem liberaretur. Neque enim erat ei uerborum certamen cum quibuſuis, ſed cum uiris uirtute præditis, qui & Dei prouidentiam ſcirent, nec eius ignorarent iuſtitiam & æquitatē. Videntur enim notiæ Dei expertes non fuiſſe, ex eo quòd Dei ſeueritatem ſciebant. Cum uero amici etiam calamitatem & acerbam & magnā eſſe cōtemplarentur, ipſum in eam aliqua culpa ſua incidiſſe exiſtimauerūt, quòd Dei iuſtitie rationem haberent. Hinc oportuit Iob, cū euidētibz clarifiſimisque rationibus uſus eſſet, ab eorum qui condemnauerant ſententia li-

berari. Itaque principio demonstrationis, qua apud eos utitur, non uno tantum modo argumentatur, sed dissimili. Ac prima quidem ratione & probatione usus est, ea à qua etiam ipsi primi accusandi principium fecerant, cum dixerunt se euident peccati ac sceleris habere argumentum. Ipse disputando ponit, impium & sceleratum aliquem atque iniustum sine controuersia, & eius felicitatem: contraque, alterum qui citra controuersiam bonus sit & iustus, eiusque res qui ei ex animi sententia succedant. Atque hoc probando quærit, Est ne iniustus Deus? aut idémne ipse statuit esse pietatem & impietatem, iustitiam & iniustitiam? an ignorat? an nullum rerum delectum probat? Atqui hoc de Deo sentire amentia est magis, quàm uera intelligentia. Nam nec ignorat, qui est ipsa scientia: nec rerum delectum sustulit ipse, qui est iustitia. Quomodo igitur uos mercedem pietatis uirtutisque ponebatis esse statum rerum ex animi sententia succedentium? Scimus autem etiam horum contrarium, & iniustum luere poenas, atque aduersa fortuna uti: & bonum atque iustum corpore quidem affligi mirandum in modum, egestate autem & ignominia opprimi, sine tecto, sine domo esse, sine lare, sine stirpe. Quid rursus dicatis uos, qui me scelere condénatis? an non esse uirtutis mercedem supplicium? Vnus est iniustus & improbus, alter bonus: uterque aduersa fortuna opprimitur. Stultum est igitur, amici, ex iis quæ uidentur, hæc iudicare, & alioqui Deum iniustitiæ accusare, & condemnare iustum iniustitiæ crimine: sed de his ambigendum censeo, rogandumque Deum esse, ut causam enunciet, non deserta ueritate Dei patrocinium suscipere. Licebat enim, quòd nihil mali me admisisse scitis, ambigere animaduersa calamitate, non coniectura colligere, me in culpa esse & uitio. Vos autem prætermissa hac dubitatione qui me consolari debetis, accusatis, quòd existimaueritis Deum propitiū fore, si ei præter æquum aliqua in re gratificemini. Vt enim ei omnia * tamen uos coarguet, quòd contra ius pronunciaueritis, & contra, quàm teste conscientia sciretis. Non enim ausi estis dicere, Magnum est uitium tuum, sed Vtrum præposito dubitater dixistis, nullum uos scelus à me admissum esse scire, nec magnum, nec leue. Hæc cum Iob diceret, & amici quod responderent, non haberent: Iratus indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Ram, de regione Hus: iratus est autem aduersum Iob, eò quòd iustum se esse diceret coram Deo. Porro aduersum amicos eius indignatus est, eò quòd non inuenissent responsionem aduersum Iob, sed tantummodo eum impium esse condemnassent.) Iob igitur cum docuisset rationibus, non esse illa eiusmodi ex iis quæ uiderentur, iudicanda, priuauit eos accusandi sui facultate. Taciturnitate ergo se uictos esse confessi sunt, dederuntque operam, ut iustum eum sententiis suis comprobarent. Exortus autem Elius, iure quidē illos ut proditores Dei iustitiæ declarasse uidetur, & rectè Iob accusat, quòd se ipse iustum ac bonum esse dixerit. Nam illi quidem quasi Dei patrocinium suscipientes, iniustum Iob ac scelestum esse pronunciauerant: post uerò cum ipsi probationibus rationibusque quasi undis obruti fuerint, uictoriāque taciturnitate confessi, atq;

hoc

hoc iustitiam esse sententiis suis iudicauerint: non est dubium, quin in Deū iniustitiam cōuerterint. Atque hos quidem hoc modo refellit. Si enim primum respondebant, nihil eum passurum fuisse eorum quę ei euenissent, nisi peccasset: deinde uerò mutata sententia, iustum bonumque illum taciturnitate comprobarunt: profecto iure eos Eliu accusat, non quòd Iob bonum esse assensi essent, sed quòd in Deo esse ignorationem: Esse enim Iob iustum, & Deum permisisse, ut in has misérias incideret. Iob autem etiam temeritatis accusat, ita tamen, ut ei uirtutis quidem ac iustitię testimonium dicat, accuset autem eum, non ut peccantem, sed quòd ante tempus Dei cōsiliū uoluntatēque intelligere uelit. Itaque in eo laudata patientia, temeritatē eidem obiicit, quòd omnino seipsum, non aliter ac Deum, iustum ausus sit pronunciare. Igitur Eliu expectauit Iob loquentem, eò quòd seniores essent qui loquebantur. Cum autem uidisset, quòd tres respondere non potuissent, iratus est uehementer: iurēq; eis iratus, dixit, Quī fit, ut qui à uobis iniustus malusque iudicatus est, is iustus rursus declaretur? Vbi tandem erat eius scelus & peccatum, cum illum condemnastis, nisi uestra oratione Deo illud attribuitis? Itaque iure ac merito in eos iratus fertur, quòd cum ita Dei patrociniū se suscipere professi essent, tamen absurda turpique proditioni se illo impetu obtulissent. Ipse uerò ad Iob sermonem auertit: & antè quā cum eo uerba facere incipit, primum æquum censuit tempus commemorare, quo differens, nihil respondisset, cum ipse sermoni adesset. Cum enim adolescens esset, propter amicorum senectutem tacens, quòd uiris illis honorem haberet, nihil loquebatur. Postea uerò quā reticuisset, quòd nihil haberent quod dicerent, ipse sermonem senili pudori & reuerentię antepōnit. Non accipies, inquit, personam in iudicio. Respondēsq; Eliu filius Barachel Buzites, dixit, Iunior sum tempore, uos autem antiquiores. Idcirco demisso capite ueritus sum uobis indicare meam sententiam. Ego enim qui uos, & propter ætatem, & propter rerum usum quo ualeatis, dicere existimarem, aliquandiu expectaui, id quod & honore, quem uobis habeo, & pudore meo impulsus feci. Vt autem ex euentu rei intellexi, non rationibus usos uos esse, sed imperitè ad disputandum accessisse, ex iis quę à uobis dicta sunt, ipse coactus sum dicere, propterea quòd nihil tēpus faciat, si desit oratio. Dixi autem quod tempus non loquatur: nec in multis annis noui sapientiam: sed, ut uideo, spiritus est in hominibus, & inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam. Non sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudicium. Neque enim tempus est, quod certo ordine loqui doceat: neque multitudo annorum affert gignitque sapientiam: sed Dei concessu ac munere datur de pietate ac Dei religione uerba faciendi scientia: eaque uerba hominibus à Deo dantur, nō tempore aut senectute, sed pro eius quod queritur amore, & captu rei quę suppeditatur. Ego uero diuinę sapientię indigeo, propterea quòd Deus ipse sapientiam quoque largitur, & sapientes dirigit. Ab eo uerba noua habeo, & iudicium uerum. Ideo dixi, Audite me, & ostendam uobis meam sapientiam. Auribus percipite uerba mea: dicam

enim uobis audientibus.) Vos ipsos iudices esse uolo eorum quæ dicturus sum : expectabo, dum illa comprobetis: tantum ne ea negligenter audite, sed iis animis quibus debetis. Ecce audiui sermones uestros: audiui prudentiam uestram.) Audiui enim quæ dixistis, atque id non negligenter, sed attente. Itaque uos etiam attentis animis audite, & probate quæ dicentur. Neque enim fortasse facultatem uestram captumque superabunt. Et ecce non erat qui posset arguere Iob, & respondere ex uobis sermonibus eius.) Nec quisquam uestrum Iob respondere potuit, penuria uerborum quæ uim refellendi habent. Ne forte dicatis, Inuenimus sapientiam, addentes Domino.) Neque enim occasio uobis aliquid dicendi pro Deo relinquetur. Taciturnitate enim uestra hoc etiam prodidistis. Homini autem negocium hæc dicendi dedistis. Extimuerunt, nec responderunt ultra: abstuleruntque à se eloquium. Quoniam igitur expectaui, & non sunt loquuti: steterunt, nec ultra responderunt.) Metus ex reprehensione quæ adhibita est, uos inuasit, uosque patroni reticulistis. Primas Iob sermonibus rationibusque concessistis. Conclusi enim estis, & in angustum deducti locum: ita nec respondere potuistis. Hæc cum dixisset, tacuit, facta ei qui uellet, refellendi sui potestate. Cum autem nemo ei responderet, loquutus est. Respondens autem Eliu, dixit, Loquar iterum: plenus sum enim sermonibus.) Plenus sum enim, inquit, uerborum, propter inania & futilia, quæ à uobis audiui: iisque impulsus, iterum cogor dicere. Hæc autem Iob amicis ait. Et coarctat me spiritus uteri mei: & uenter meus quasi uter musti plenus, ligatus & feruens: aut quasi follis æris, ligatus & rumpens.) Hoc enim iis accidit, qui amore impulsus, & animum cogitationibus excruciant, & uisceribus tumētibus, furore musti instar feruent, & corde ipso quasi follis flatu calēt, quoad aliquid fregerint. Loquar, & respirabo paululum: aperiam labia mea.) Continere enim me iam non queo, quod animus meus concaluit proditione uestra. Neque enim sapientia uos impellit ut taceatis, sed uerorum sermonum penuria. Hominem enim non uereor, nec mortalem metuum: non enim scio accipere personam.) Amica est enim ueritas, eamque cuius rei antepono. Neque enim more uestro eam contemnens, cuiusquam delectum habeo: aut ueritus intempestium dedecus, iuris sum proditor. Neque enim eiusmodi amicis dare soleo. Periculosa enim sunt & iis qui dant, & iis qui accipiunt eiusmodi munera. Alioqui, me quoque tineæ derodent.) Has enim poenas dem, si hominem anteposiero ueritati. Hac ad amicos oratione usus, ad Iob sermonem auertit. Audi igitur Iob eloquia mea: & omnes sermones meos ausculta. Ecce enim aperui os meum in faucibus meis.) Noli negligenter audire quæ dicam, nec muta sententiam. Nanque pro studio & amore meo in illum, coepi linguam mouere, ac loqui. Simplex est cor meum in sermonibus: & sententiam puram labia mea loquentur.) Neque enim tibi, inquit, sum dissimilis, nec subdolum quid in animo alo: sed simplicis mundæque mentis uerba facio. Spiritus Dei fecit me: & spiraculum Omnipotentis docet me.) Non spiritum sanctum dicit, ut putauerunt ij qui inani

inani uerbo sapientiā, sapientiā ponūt: (neque enim opifex est pater. Vnus est enim Deus, ex quo omnia: & unus Dominus Iesus Christus, per quem omnia.) sed à Deo, inquit, gratia unicuique data est, à quo statum accepimus. Tua enim, inquit, est sapientia, & tua est intelligentia. Si potes, responde mihi ad hæc: & aduersus faciem meam consiste, & ego aduersus tuā. Ex luto formatus es, sicut & ego: ex eodem luto ficti sumus. Veruntamen metus nō te terreat: & manus mea non erit tibi grauis.) Si quid in te boni esse existimas, mihi respondeto: neque me uereare. Sum enim homo, in quem eadem quæ in te cadunt: factus ex iisdem elementis, & ab eodem effectus Deo. Tua mihi expone: aut non rectè responsum esse à te docebo. Eadem est tui quæ mei molitio: uereri te, nō potes dicere, aut à me in stuporem adactum. Dixisti ergo in auribus meis, & uocem uerborum tuorum audiui, Mūdus ego sum, & absque delicto: non peccaui uerbo: immaculatus, & non est iniquitas in me. Quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi. Posuit in neruo pedes meos, & custodiuit omnes semitas meas.) In eum qui me audit, inquit, hæc dixisti: quæ quidem graua sunt, neque te digna. Quis enim Deo comparatus, mundus esse potest, cum neque cœli, neq; stellæ sint? Tu uerò cur magna & magnifica loquutus es? Quid enim es tu, ut Dei hostis & aduersarius habearis? aut quæ hypostasis naturæque tua, ut tibi quasi hosti acie instructa obsistat? Homo es caducus, breuissima pars elementorum, qui à Deo animum accepisti, qui non eras ante ortum, & factus es: qui ab eo accepisti & rationem & scientiam rerum omnium. Quî ergo tecū pugnam suscipiat, cum ipse te protulerit in lucē? Quomodo enim dicis, Iustus sum, & non me audiuit? Aeternus enim est, qui est superior mortalibus. Dicis enim, Cur non ad omnia iustitiæ meæ uerba me audiuit?) Hæc aspera & acerba protulisti, quòd eius responsum accelerare uelis, cum eum tempus scire intelligas: tu uero magna licentia & fiducia inflammatus ante tempus petisti, ut tibi causam aperiret, quam ipse tibi nondum decreuisset exponere. Itaque quoniam ita importuno & intempestiuo tempore hoc petebas, iure ac merito ij qui aderant, & uerba tua audiebant, te reprehendebāt, quòd Deum, ut tibi tanquam homini homo responderet, rogares, quasi paratus esses cum eo iudicium subire, quòd & tuum ipsius captum ignorares, & tua unius uirtute niterêre. Semel loquitur Deus: & secundū id ipsum non repetit per somnium in uisione nocturna, ut quando irruit grauitèr sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit mentem uirorum, in formis timoris talibus eos perterrefacit, ut auertat hominem ab iniquitate sua, & corpus eius à casu liberet, eruens animam eius à morte, ut non cadat in prælio.) Semel autem Deus instituit atque decreuit, ordinèque progrediuntur ea quæ ab eo statuta sunt. Statuit uero etiam uisā, quæ per quietem eueniunt, quibus homines monet, atque id pro sua in homines charitate facit: atque in uitæ periculis subsidia suppeditat, iisq; præsidio est, qui non iure uiolantur, facitque ut ij qui beneficia accipiunt, eorum sensum habeant. Mittit etiam terrores, qui mentem terreant, ut animum in Deum ex-

καινοφωνία. ἢ.
 noua uoce le-
 gendum pu-
 to, nō κενόφω-
 νία, ut est in
 Græco.
 * τὸ σοφίαν,
 τὸ σοφίαν π
 θίμνοι, cor-
 ruptum locū
 puto.

citet, atque se roget, ut in molestiis casibusque imminentibus patronum se præbeat. In his enim etiam ut bonus paterfamilias, hominibus instituit subuenire, declarans suam prouidentiam, ut & animum à uitio liberet, & omnium qui nobis insidias facere uolunt, impetum & uis sua & potestate comprimat.

Increpat quoque eum per dolorem in lectulo: & omnia ossa eius marcescere facit. Abominabilis ei fit in uita sua panis: & animæ illius cibus antè desiderabilis, donec tabescat caro eius, & ossa quæ tecta fuerant nudentur, & appropinquauerit corruptioni anima eius, & uita illius inferno.) His etiã dum consulit hominibus Deus, rector & moderator ostenditur, ut locus ille declarat, Quem diligit Deus, corripit: flagellat autem omnem filium quẽ recipit. Cum igitur in maximũ morbum homo incidit, & de Deo cogitat, eumque ex animo implorat & inuocat: statim etiam curatur, quandoquidẽ facit Deus, ut ægrotet, ac deinde eum ualeitudini pristinæ restituit. Nam cũ & animorum & corporum sit medicus, & curat famem, & à morte liberat, & eripit deploratos, & infirmos uendicat, & mortuos ad uitam reuocat. Si fuerint angeli mille, qui inferant ei mortem, non respondebit, neque unus ex eis eum uulnerabit. Si in corde suo cogitauerit reuerti ad Dominum: & annunciet homini suam culpam, & mentem suam aperiat.) Intelligendũ est hæc dicta esse per hyperbaton. Ordo enim ita flagitat, Si cogitauerit in corde reuerti ad Dominũ, & quæ deinceps sequuntur. Si fuerint angeli mille, qui inferant ei mortem, non respondebit, sunt consequentia. Cum enim mors homini appropinquat, quæ propter iram Dei infertur: si recordatus fuerit, atque ex animo Deum qui iratus est rogauerit, statim auxilium consequetur. Quia enim peccatum confitetur, hoc ipso fiduciam ac fidem suam in Deum declarat. Itaque non iam facile capi poterit, non hominum bellis, non dæmonum insidiis, non ab angelis mortem inferentibus. Vt enim irato Deo istorũ iniuriis opportunus erat: sic eodem propitio, ab omnibus expugnari non potest, neque superari. Si enim Deus tueatur, quis cum eo pugnam suscipiendã sibi censeat? Neque enim omnis improbitas & malicia quicquam agere potest, si ei diuina prouidentia obsistat. Angelos autem mortẽ afferre Scriptura, uel malos, non à natura dicit, sed à re ipsa: ut illud, Misit legationẽ per angelos malos. Nam quemadmodũ bona & prospera nunciãtes, aut etiã custodes hominum facti & cõstituti, ut Elia & Elisseo prophetis accidit (immittet enim angelus in circuitu timentium eũ, & eripiet eos.) hoc nomen habet: sic etiã ij, quibus datũ est negocium, ut ea quæ tristia & molesta sunt, nuncient uel faciãt, improbi mortiferi quique dicuntur, nõ ab essentia & natura, sed ab imposito negotio. Renouabit autẽ eius corpus, quasi politionem in muro: ei usque ossa implebit medulla. Molliet eius carnes ut infantis: & restituet eũ uirũ inter homines.) Quod ait, hæc habet sententiã: Qui pœnas dat scelerũ, si ex animo ad Deũ redierit, is illũ adeo mitẽ & facilẽ reddet, & ad misericordiam procliuẽ ac paratũ, ut nõ solũ eum ab iis malis quibus oppressus est, liberet, uerum etiã corpus eius emortuum quasi secũdo ortu excitet: atque ita ornabit, ut politum opus muri, qui uetustate collabebatur, ossaque

ossaque eiusdem iam diu emortua medulla referciat, & carnes eius tãquam paulo antè nati pueri, molliet, eúmque rursus uirum effectum, ad pristinum statum ordinémque reuocabit. Deprecabitur Deum, & placabilis ei erit, & accedet munda facie cum iubilo, & reddet homini iustitiam suã.) Tum cum fiducia Deum precabitur, & cum illum rogauerit, audietur. Accedet porrò ad Deum munda cõscientia, ita tamen, ut de iis quidem quæ occuparunt, confiteatur: pro iis autem quæ adsunt, & præsentia sunt, gratias agat, eúmque iustum esse in conspectu omnium prædicet. Deinde accusabit se ipsum homo dicens, Quæ perfeci, & non digna iis quæ peccaui, recepi.) Cũ ergo eiusmodi uir intellexerit, quibus è malis ereptus sit: tum & se ipse accusabit, & fatebitur, quàm leuis ipsi fuerit labor & pœna eorũ quæ missa sint, huic Pauli sententiæ parens, Non sunt condignæ passionis huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Labores enim ad tempus durant: aterna autem sunt præmia. Saluam fac animam meam, ne pergat in interitum: & uita mea lucem uidebit.) Nunc quoniam sensum habeo, pecto à te maiorem in modum & supplex, ut à pœnis & suppliciis quæ illic me manent, liberer. Ego enim qui hîc pauca consydero & curo, lucem illic uidebo, quam nox non excipit, & uitam quæ morte non interrumpitur. Ecce hæc omnia operatur Deus tribus uicibus per singulos.) Hoc, inquit, modo res hominum Deus administrat. Statum cõcedit, exponit quæ decet: aut mercedem dat eorum quæ rectè facta sunt, aut pœnas repetit eorũ quæ quis uiolauerit. Et eruit animam meam à morte, ut uita mea in lumine eum laudet.) Ipse qui paucis me correxerat, à supplicio liberauit, ut animus meus se afficiat laudibus in loco sanctorum, in terra uiuentium. Quæ cum dixisset, reticuit, concessa ei qui uellet dicendi potestate. Postea uero quàm nemo respondisset, ipse aliud dicendi initiũ fecit. Pronuncians itaq; Eliu, cap. 34. etiam hæc loquutus est. Audite sapientes uerba mea, & eruditi audite quod bonum est.) Auertit ad amicos orationem, ne Iob aduersari uideatur. Audite enim, ô amici, uerba mea, & quæ dicta erunt iudicate. Scitis enim atque intelligitis, utrũ rectè dicta sint, an cõtrà, ea quæ paulò antè exposui. Quòd dixit, ita quærit. Ecce, hæc omnia operatur Deus fortis, tribus uicibus per singulos, Vt reuocet animas eorũ à corruptione, donec illuminet eos luce uiuentium. Docui, inquit, superiore sermone, Deum hæc administrare & procurare ut sapientem ac potestate præditum. Statum enim nobis dedit ut potestate præditus, non debitum reddens, nec indigentiam explens, sed pro benignitate sua statum iis quæ sunt largitus est: legesque promulgauit, partim quæ iubent, regia potestate, partim quæ uetant, ut Dominus, ut prudenter constanterque uiueremus, sapienter rebus nostris administratis: quin etiam ea exquirat & exigit iustus iudex, ut sua cuique tribuat. Attēde Iob, & audi me: tace ut loquar. Si autem habes quod loquaris, responde mihi: loquere, uolo enim te apparere iustum. Quòd si non habes, audi me.) Rursus sermonem ad beatum Iob auertit his uerbis, Ego eram, qui tibi honorem tribuebam, & te uerebar. Si quid habes quod dicas, dic ingenuè. Precum enim

opus est, declarari te iustum ac bonum Dei sententia & testimonio, nō sententia tua. Quòd si non habes quod dicas, audi me dicentem, & disce officia sapientiæ. Omnis enim rei & negocij propriè sapientia uerbi & operis dicitur. Quæ cum dixisset, tacuit, expectans qui responderet. Cum autem animaduertisset, neminem esse qui diceret, rursus ipse loquutus est: Audite sapientes uerba mea, & eruditi audite quod bonū est.) Demulcens & concilians animos auditorum, orditur. Superiore enim sermone utrisque Iob, eiúsque amicis reprehensis ac culpatis, nunc alio principio amicos rogat, ut rectè audiant & iudicent, quæ dicit: & cum Iob differit, ne eum communē eiúsque causam parem iis qui aderant, facere existimetur. Itaque ait: Auris enim uerba probat: & guttur escas gustu diiudicat.) Vt autem esculēta nō unam habent qualitatem: sic ne uerba quidem una intelligentia sententiāq; dicuntur. Iudicium eligamus nobis: & inter nos uideamus quid sit melius.) Consideamus utilitatis quærendæ causa, sed iudicio, non temere & inconsideratè, neque odio impulsī, neque ulla perturbatione. Quia dixit Iob, Iustus sum: Deus subuertit iudicium. In iudicando me, mēdaciū est: uiolenta sagitta mea absque ullo peccato.) Nos uideamus, num rectè ille dixerit, an ut eum decuit, cū se ipse ante tempus prædicaret, & se pœnas luere contrā quā gesserit, confirmaret, neque consequutum esse spem eorum, quæ qui gesserunt, uirtutem adipiscuntur, sed ui uulneratum à potente sagitta acerrima. Quis est uir, ut est Iob, qui bibit subfannationē quasi aquam? qui non peccauit, nec impiè gessit, nec iter fecit cum operatibus iniquitatem, ut ambularet cum uiris impiis?) Hæc enim cum ais, ô sapientissime, digna risu æquum censes dicere. Sic enim te tuę uirtutis cepit obliuio, ut te deridendum propines. Vt enim sitiens, sic etiam tu probra bibisti obliuione. Atqui tu, qui nihil nec in Deum sceleratè impièque feceris, neque hominibus peccaueris, neque ullam absurdam rem approbaueris, neque ullū malè uiuendi genus sequutus sis, irrideri maluisti, dum te indigna dicis. Verum quasi Iob refellisset, Quid ergo, quòd mei mentionem non facitis? hæc ait, Noli dicere, non esse uisitationem uiri à Deo. Qui enim hoc ait, Dei iustitiam ignorat, eūque res hominum negligere iudicat. Ideo uiri cordati, audite me. Absit à Deo impietas, & ab Omnipotēte iniquitas. Opus enim hominis reddet ei: & iuxta uiam singulorum restituet ei.) Vobis autem qui intelligētia præditi estis, dico, Deus prohibeat, ut aliud in pectore clausum habeam, & aliud ore proferam. Verba enim Deo teste facimus. Non enim ut Eliphatz, qui alia cogitat, alia dicit, sic ego. Nam quem bonum uirū & iustum esse scio, eum nunquam peccatorem dixerim. Sic enim mihi persuasi, eos qui dolo aliquid parati sint dicere, in iis esse, quos Deus sit iudicaturus. Itaque nihil unquam contra ac sentiam, loquar. Quocirca impium sceleratūque uirum esse duco eum, qui aut ore, aut animo putet Deum nō curare res hominum, siue rectè se gerant, siue leges uiolent. In quibus enim homo inuenietur, in eis deprehendetur, ac pro eis uel præmium feret, uel eorū pœnas in die iudicij dabit. Putas Dominum absurda facturum esse? aut

Omnipotens

Omnipotens subuertet iudicium, qui fecit terram? aut quis orbem fabricatus est, & quæ in eo sunt omnia? Si uelit continere, & spiritum ab eo cohibere, deficiet omnis caro simul, & homo in cinerem, ex quo fictus est, reuertetur.) Quis enim ita est omnino puerili animo præditus, qui iniquum iudicium cogitet de Deo, qui eiusmodi elementa fabricatus est? terram dico, & omnia, quæ cælum complexu suo continet. Is enim est, qui etiam inanimatam naturam partim mirabiliter extendit, partim magnificè stabiliiuit. Si enim iustitiam pulcherrimam possessionem deleat, quis tandem ea non extante res hominum curabit? Vide hoc loco Eliu sapientiam, ut à re quæ ex minutis partibus constat, orsus, Dei potestatem potentiâque demonstret. Neque enim per ignem, aut per aquam dixit solum posse Deum supplicium inferre: sed cum docere uellet, eius nutu ac uoluntate omnia & teneri & contineri, ait, si aëra contineat, fore, ut animantia omnia maneat dissolutio: Nā si & uescendi & bibendi eis certa tempora constituta sunt, respirant autem & ducunt spiritum non statis temporibus uigilando & dormiendo: si aëra Deus iratus cohibeat, animantia omnia interibunt, quæ nō habebūt per uias, quæ ducendi spiritus causa datae sunt, aëra, qui calorem in natura insitum refrigeret. Si intellectum non habes, audi hæc Iob, & audi uocem eloquij mei. Si uerò tu non putas eum, qui odit scelera & perdit improbos, & æternus est, esse iustum?) Si enim iniquos odit, & improbos delet, cū æternus sit, & intueatur omnia: quid est quamobrem non iustus esse prædicetur, & æquus, cum exerceat de iis quæ uiolata sunt, quæstionem? Impius est, qui dicit regi, Iniquè agis: impiissimus in principes est, qui non ueretur personam honorati: nec scit honorem habere uiris magnis, ut eorum personam miretur.) Si is qui regi, qui Dei nutu rerum potitur, aduersatur, scelus admittit, quòd communes leges quæ benè late sunt, communemque pacem tollat: & is qui principes qui ipsi parent, his conuiciis & maledictis uexat, iniustus est, quòd mala quæ ex rebellionem nascuntur, excogitet: is qui Deum accusat, quo tandem nomine culpæ causa rectè appellabitur? Nec solū is, qui maledictis uexat regem ac principes, peccat, uerum etiam is, qui clarum uirum non ueretur, nec magni facit magnos uiros, ut etiam eorum personam non suspiciat. (hos enim etiā & sp̄s, id est, magnos & amplos nominat.) Vt à Paulo in præceptis relictum est, Reddite omnibus debita: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Et rursus scriptum est, Time Deum, fili, & regem: & neutri eorum te ostenta. Repentè enim recipient inimicos eorum. Supplicia autem amborum quis perferet? Consentanea autem his, de metuendis claris uiris, & qui sunt in honore, scribit Moses hoc modo, Faciei cani cedes, senis-que personam honorabis. Quòd si illis quidem cedendum est, his autem asurgendum: quāto minus fas est, aut impunè, Deum qui cum nemine comparari potest, accusare & reprehendere? Inania autem eis euenient, clamare & deprecari uirum. Iniquè enim pauperes tractauerunt, eos excludendo.) Qui ad regem molesti adeunt, maioréque licentia quàm par sit, utuntur: ij eius motum experti, supplices ac rogatores sunt: idémque eis euenit,

n iiij

*Αυτοῖς, α. i.
potentes.*

quod illis quorum nomine legationem obibant. Itaque precibus suis nihil proficient, propter suam ipsorum cōtumaciam. Vbi etiā licentia, q^d * pauperes opprimant, eos quoque experti sunt, propter suum ad regem aditum eiusmodi. Ipse enim inspector est operū hominum: nec eum fugit quicquam eorum, quæ faciunt: nec locus est, nec umbra mortis, ut abscondantur qui operantur iniquitatem: neque enim super hominem ponet ultra. Dominus enim omnia considerat, & comprehendit non uestigabilia, & nobilia, & eximia, quorum non est numerus. Nouit eorum opera: & inducet notem, & conteretur. Extincti sunt impij, & uisibiles facti sunt ante inimicos eorum.) Nihil Deus ignorat. Neque enim ei opus est accusatore aut teste, alicuius refellendi gratia. Nuda enim ei sunt omnia: neque eum fugit quicquam eorum quæ geruntur. Itaque locus nullus scelestos & malos occulet, neque eosdem inferi obruent. Si enim, inquit, faciet aliquid homo in occulto, & ego non uidebo? aut abscondetur à me aliquid? Si ascēderint in cœlum, illinc reducam eos: & si descenderint in abyssum, ibi præcipiam draconi, & eos mordebit. Verum non iam humanis adiumentis & quasi adminiculis utetur, sed nutu suo eis supplicia infliget. Qui enim flagitia admittūt, clam & quasi in tenebris, & ignorare eum, qui omnia cernit, tanquam non sit, putant: ij subito apparebūt, eorumque actiones. Ecce enim homo & opus eius coram ipso. Vt autem is qui accendit lucernam, ea quæ in tenebris sita sunt, ostendit iis qui adsunt: sic ea quæ facinorosi homines egerunt, in lucē profert Deus, quem ipsi fallentes, & celantes, sceleribus se inquinabant. Quocirca bifariam torquebuntur, & quòd egerunt, quæ non decebat, & quòd agentes non cernere eum, qui omnia ante eos natos sciebat, putabant. Deprehendentur autem ab hostibus suis in suppliciis, deridebiturque eorum amētia. Restinguetur etiam eorum lumen & ornatus, in quibus spes suas collocauerant. Talis enim exitus rerum manet eos, qui Deum ignorauerunt. Ego uero, inquit, si me peccatorem esse dixero, non credo quidem me etiam gloriam ex professione reportaturum: sed tum cum unusquisque conuincetur, nec iustus qui se ipse non iudicat, si se peccatorem esse profiteatur, nec peccatori si sua dixerit, ac se iustum esse, credetur. Neque enim homo est, qui iudicat, qui falli potest, sed Deus. Ex his perspicuum est, Eliu & pietati institutum fuisse, & Dei iustitiam non ignorasse, & resurrectionis rationem exploratam habuisse, & iudicij habuisse notitiam. Nam deflexerūt de lege Dei: & iustificationes eius non cognouerunt.) Abiecerunt enim repudiaruntque insitam Dei notitiam, eiusque comitem iustitiam & æquitatem: ac maleuolentia quidem & odio impulsī, iniurias intulerunt, petulantēque uixerunt, & mutuis iniuriis concitati sunt. Vt peruenire facerent ad eum clamorem egeni, & uocem audiret pauperum.) Etenim ea mala & incommoda patietur, quæ aliis dederunt. Odit enim mala is qui cernit omnia: celeriterque male affectos ulciscitur. Iustus enim Dominus, & iustitias dilexit.

Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? ex quo absconderit uultum, quis est qui contempletur eum?) Hac, inquit, ex parte, ea quæ fiunt uidet.

det. Qui si nolit auxilium ferre, quisnam est, qui eum condemnare cogat? Si hominis facta enunciare nolit, quis eius opera cognoscet? Quòd si quis poenitentia peccatum suum enunciauerit, alij minimè aperietur: neque eius poenas dabit, propterea quòd is qui illud agnouit, ab eo se abstineat. Itaque hæc uerba subiicit, Et super gentes, & super omnes homines.) Vt Balaam ariolo accidit. Eius enim supplicium in aliud tempus reiecit. Rursus poenas, cum libet, & generatim Gentibus, & priuatim hominibus, infligit, ut * quinque Sodomorū ciuitatibus, & Oza qui Dauid rege arcam attigerat: ut Πενταπόλις
al. Pentapoli. Ægypto ac Pharaoni, qui cor suum durum reddidit. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccatum populi.) Vt Hieroboam filium Nabal regem præfecit Israël, qui in ipsum non bene atque adeo male erat animatus, atq; id cum populus peteret, ut ab euiusmodi gubernaretur pro impietate ac scelere suo. Quia is qui Deo dicit, Accepi, non pignora cepi: sine me uidebo. Si erraui, tu doce me: iniquitatē feci, ultrā non addam. Nunquid à te Deus expetet eam, quia displicuit tibi? tu enim cœpisti loqui, & non ego: quòd si quid nosti melius, loquere.) Regem describit dissimulatorem quendam, qui suorum quidem res rapiat, sed unicuique dicat, Noli acerbe ferre: quæ enim mihi debebas, accepi: atque his talibus eos qui ipsi parent, tyrannorum more ac lege gubernās, ita animatus est, quasi nihil mali faciat, sed se etiam ipse in animi sui cupiditatibus laudet, ut scriptum est, Sermones assentatorum molles: hi autem cadunt in penu uentris. Cum ait, Nō intellexi: ostende mihi peccatum meum, ne iam idem admittā, nisi pro me poenas luat is qui scelus non admisit. Si ita res habet, ne denega, doce me: hæc omnia per ironiam dicit rex dissimulator, ut rem minuat. Itaque intelligentes loquentur hæc: & uir sapiens audiet me.) Hæc enim & his similia sapientes quærunt & uir sapiens ea quæ dicta sunt, intelligit. Iob autē stultè loquutus es: & uerba tua non sonant disciplinam.) Non eius opera & facta reprehendit, sed uerba, quòd calamitatis causam ante tempus quæreret.

Veruntamen Iob disce, noli adhuc respondere, ut stulti, ne addamus iniquitatibus nostris: peccatum autem in nobis erit.) Multa tibi Deo teste, ut prudens consultor, commemoro. Posteaquā iis quæ eius uerba significant, pro libertate sua licentiam nō tempestiuam & opportunam præ se tulit: alium sermonem multo elaboratiorem instituit. Addens quoque Eliu Cap. 35. hæc loquutus est, Quid hoc existimasti in iudicio?) Cur non rectè apud te ipsum respondendum censuisti? Tu quis es, ut diceres, Iustus sum coram Domino?) Quis enim es tu, & quæ tua est uirtus ac iustitia, si cum Deo cōparareris, qui te in lucem protulit, teque mente & ratione ornauit? Num dices, Quid sceleris admisi? Itaque ego respondebo sermonibus tuis, & amicis tuis tribus.) Rectè eum cum amicis copulat, ut qui ei assensi essent, cum eoque coniuncti. Ij enim ui sermonū Iob uicti fuerant. Suspice cœlum & intueri, & contemplare æthera, quòd altior te sit.) Dat ei consilium: Consydera Dei opera, eiúsque res cogita, & cū Dei dissimilitudinem differentiamque cognoueris, cōsydera id quod in medio interiectum est.) Hoc

enim ait, si ne nubes quidem, ut excelsæ & sublimes, eius manibus tractari possunt, quòd tanto interuallo separatae disiunctæque sint: quomodo earum molitionem ipse intelliget, nisi Deus ostendat? Abacuc enim etiam inspectis consideratisque miris operibus admiratus eorum auctorem, ait, Domine cōsyderaui opera tua, & expaui. David quoque mundi pulchritudinem cum stupore admirans, eius conditorem his laudibus ornabat, Quàm magnificata sunt opera tua Domine: Omnia in sapientia fecisti. Si peccaueris, quid facies? Si uerò multa etiam scelera admiseris, quid potes facere? Si iustè egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?) Neque peccatū tuum ad Deum peruenit, neque uirtus iustitiæque tua eum adiuuabit. Quo enim ei opus est, qui statū dedit omnibus? Siue enim peccaueris, illius permissu fecisti: siue iustus bonusque fueris, eiusdem concessu ac munere officio functus es. Noli ergo de te magnificè sentire, quasi à te habeas ut sis, aut à te, ut bene sis, cum sine illius prouidentia nec conseruari possis, nec aliquid tueri. Homini qui similis tui est, nocebit impietas tua: & filium hominis adiuuabit iustitia tua.) id est, mala tua & bona tua ad te, nō ad Deū peruenient. Nam nec iniuria ei inferetur, si in eum aliquid impiè sceleratèq; fiat: neque utilitatē percipiet, si piè colatur: sed nos ipsi sumus, qui ab eo in nosmetipsos uel supplicium, aut multa bona elicimus, illud quidem malo in eum animo ac studio nostro, hæc nostra in eum charitate. Propter multitudinem calumniatorum clamabunt: & eiulabunt propter uim brachij multorum.) Similes eiusdemque generis homines cum hominibus bellū suscipiunt, & multitudo unum pro potestate & imperio coërcet. Nemo igitur Deo aut incommodum ullum dare, aut beneficium potest, sed sibi. Qui enim, ut quidam ait, lapidem sursum iacit, in seipsum iacit. Et non dixit, Vbi est Deus, qui fecit nos, qui ordinat uigilias nocturnas?) Qui proximis iniuriam inferunt, ij Deum memoria non coluerunt: neque eius administrationem rerūque ordinem cōsyderauerunt, nec rectis oculis mūdum uiderunt, neque Deum eius principem auctorēque metuerunt: sed quasi inter eos, qui principe imperioque carent, degant, mutuis cēdibus se de medio tollebat, uel ut lupi rapientes aliena, uel tanquam equi, ad fœminas insanientes, uel ut angues mordentes, uel ut scorpij uulnerantes. Qui me distinxit à quadrupedibus terræ, & me super uolucres cœli erudit.) Qui tantam nostri rationem habuit, ut Deus, ut ne noctu quidem conseruationem nostri negligat: & à bestiis nos segregauit ac distinxit: nos, qui tantam procurationem accepimus, non id quod homines facti sumus, conseruauimus, sed mores ferarum alij in alios induimus, Deūque in nos concitamus, attrahimúsque in nos supplicia. Ibi clamabunt, & non exaudiet propter superbiam malorum. Absurda enim uidere non uult Deus. Ipse enim Omnipotens inspector est omnium qui scelera admittūt, qui saluabit me.) Cum enim malos condemnabit, tum clamabunt, nec erit qui opem ferat: quemadmodum etiam ipsi eos quibus iniuriam inferebant, cum clamarent, non respexerunt, sed sceleratè in communem naturam petulantes fuerunt. Deus autem

autem

autem nec scelera uult admitti, quòd mala odit, neque ut bonus homines dedi suppliciis: (misericors enim est, & miserator, longanimis, & multæ misericordiæ:) sed ipsi ad se trahunt iram & supplicium, dum & flagitia committunt, & Deum ignoraturum arbitrantur, qui eorum facta operaque omnia habet cognita ante illos natos, & actiones intuetur. Quoniam igitur iustus est, in eos quidem qui amentia peccant, animaduertit: eos autem qui in uiam redierint, salute dignatur. Nō uult enim mortem peccatoris, sed cōuertere eum & uiuere. Iudicare coram illo, si potes eum laudare, ut est.) Si enim quantum debes, eum laudare non potes: (quicquid enim à te perficitur, exiguum erit ad eius dignitatem) quomodo poteris aliquid eorum quæ ab eo decreta sunt, consyderare? Nunc enim non est qui furorem eius accuset, nec agnouerit scelus ualde.) Neque enim quisquam scit, qua ratione iram suppliciumque inferat. Quomodo igitur quispiam accusabit eum, qui nihil iniuste facit, sed omnia cum iudicio & iustitia, nec ulla in re peccat? Ergo Iob frustra aperit os suum, & absque sciētia uerba multiplicat.) Imprudentia & ignoratione graua uerba molestaque fundit, contendens ante tempus iudicium Domini enunciare. Hæc cum dixit, rursus orditur.

Addens quoque Eliu, hæc loquutus est, Sustine me paululum adhuc, ut ^{cap. 36.} te doceam: adhuc enim habeo quod loquar. Repetam scientiam meam à principio: & re uera tibi iusta dicam.) Fer me paulisper. Sunt enim etiam quæ tibi enunciem non abhorrentia à uero, eaque tibi repetens à principio exponam: nec quicquam dicam nisi quod sentio, sed illa ipsa, ac non iniqua & iniusta explicabo. Iniuste intelligis.) Non est enim intelligentis & sapientis simulatio, sed quod quisque sentit, id etiam debet dicere. Hæc autem amicis premens eos, dicit, quòd cum aliud de illo cogitarent, tamen aliud dicerent. Scito Deum non abiicere innocentem, cum ipse potens sit: sed non saluat impios, & iudicium pauperibus tribuit. Non auferet à iusto oculos suos: & cum regibus in solio collocat eos, & in uictoriam exaltabuntur. Et qui fuerunt in catenis, continebuntur in funibus paupertatis. Indicabit eis opera illorum, & scelera eorum, quia uiolenti fuerunt: sed iustū exaudiet.) Quod ait, hanc habet sententiam: Ego nihil eorum quæ sentio, deprauans aut corrumpens dico: sed ut sentio, sic etiam simpliciter animi sensa expremo. Hoc enim tibi uelim persuadeas, Deum qui potens sit, eum qui culpa uacat & simpliciter loquitur, non esse auersaturum: miserturum autem non esse improborum. Non enim sine iudicio est eius misericordia, sed consyderata. Dat autem unicuique præmia siue pauperi, siue diuiti. Vt enim improbos punit (oculi enim Domini super facientes mala, ut deleat de terra memoriam eorum) sic bonos bonis afficiens, ab eis oculos prouidentiae suæ nunquam auertit. Oculi enim Domini super iustos, & aures eius ad preces eorū, ut illos & collocet ad uictoriam claros, & declaret illustres: quinetiam eos, quos uinctos manicis uidit, liberos à uinculis dimittit propter illorum in se charitatem: eosque rursus castigans respiciet. Cum autem scelesti homines se ad summum dignitatis gradum ascendisse existimabunt: tum eis quidē pro

meritis tribuet, bonis autem dabit fructum suum. Et loquetur, ut reuertatur ab iniquitate. Si audierint, & seruiierint, complebunt dies suos in bono, & annos suos in gloria.) Quòd si redeant in uiam, Deoque seruiant: non iam pœnas luent, sed salutem adipiscuntur, uitamque æternam & decoris gloriam. At improbos non liberabit, propterea quòd & Dei notitiam habere, & admoniti parere noluerunt. Nam neque per se Deum cognouerunt, neque alij docenti credere uoluerunt propter malam animi constitutionem. Neque enim uel naturali iudicio, uel ex sui procreatione, uel ex mundi cõtemplatione, uniuersitatis huius Deum cognouerunt. Cùmque animus, eius notitiam in se contineret, indicaretque coagmentationis auctorem, & mundus mundi conditorem prædicaret: tamẽ nihil horum eorum mentẽ excitauit, quòd ultro ac sponte animi aciem obcæcassent, cum cogitare deberent, omne quod coagmentatum & conglutinatum sit, non per se esse conglutinatum, sed ab alio: siquidẽ nec domus sine architecto, nec nauis sine nauis fabrico, nec pallium siue sartore, nec mundus sine eo qui eum ornauit atque distinxit, extare ullo modo potuit. Quòd si id quod fit, neque à pari, neque ab inferiore minorẽque efficitur: Deus autem infinitis partibus omnia superat: profecto is est eorum quæ sunt & auctor & procurator: quandoquidem nec habitus est sine eo qui ordinat, nec lyra modulatum sonum edit sine eo qui cantum ratione accommodat. Ita nec ea quæ sunt, sine Deo qui illa in lucem protulit, fuissent, nec facta permãssissent, nisi eiusdem prouidentia præesset, quæ tribueret quod cuiusque naturæ accommodatum est: iis quidem quæ mentis sunt & rationis, conseruationem ac custodiã: animalibus autem, generis propagationem: iis uero quæ inanima sunt, permanentiẽ: & aliis quidem alimentum triticum præberet, aliis autem pabulum, nonnullis herbã, quibusdam semina, aliis carnes: quemadmodum ex loco illo intelligi licet, Omnia à te expectant, ut des illis cibum in tempore: quorum quoniam nihil animo & ratione intellexerunt consyderarũtque nefarij & impij homines, iure ac meritò pœnas luent. Simulatores & callidi prouocant iram Dei: neque clamabunt, cum uincti fuerint ab eo.) Ij qui aliud animo sentiunt, quàm loquuntur, sibi mala coaceruant, sententiãque condemnati, rogare non poterunt, neque enim audebunt. Morietur ergo in iuuentute anima eorum: & uita eorum uulnerabitur ab angelis.) Quia inopem inquit, & pauperem oppresserunt malis, adolescentes repente morientur, animique eorum sine senectutis sensu punientur, semperque recens erit eis ac nouus ignis supplicij causa adhibitus, ut locus ille declarat, Vermis eorum non moritur, & ignis non extinguetur: eisque pœna & supplicium erit in sensu. Hæc cum perpetientur, pœnas dabunt eorum malorum, quibus alios affecerunt, sic ut ne manus quidem erigere opponerẽque præ imbecillitate non possint. Iudicium mansuetorum pronũciabit.) Quietum, benignũ, leue est præceptum Dei. Igitur saluabit te de ore inimici, non habente fundamentum subter se: requies autem mensæ tuæ erit plena pinguedine. Et nõ tardabit iustorum iudicium: ira autem super impios ueniet, propter impietatem

tatem

tatem donorum, quæ recipiebāt ob iniquitates. Ne te detorqueat sponte intelligētia deprecationis pauperum qui sunt in necessitate, sed caue ne facias iniquitatem, & omnes robustos fortitudine. Ne protrahas noctem, ut ascendant p opuli pro eis: sed caue, ne declines ad iniquitatem. Hac enim te exemisti à paupertate.) Vt illud, Quis ibit, & decipiet mihi Achab, ut ascendat in Rhamoth Galaad, & cadat ibi? sic in hoc Deus sumet supplicium de impiis sceleratīque hominibus, per eos qui illorum sunt similes. Vt igitur ibi per mēdacem spiritum Achab interfecit propter ipsius scelus atque impietatem, sic hoc loco Eiusmodi enim sunt improborū præmia. Quemadmodum autem flumen à Syris uocantur fundamenta, quæ firma non sunt: sic non erit basis impiis, nec status ullus, quod in lucris dignis supplicio mentē animūque defixerint, manūsque in ea quæ iniusta erāt, porrexerint: & acceptis muneribus eorum qui ferebant, in iudiciis iuris fuerint proditores, non attenti ad id quod consentaneum erat, sed ad eum qui xenia dabat, ut uerba illa indicant, Xenia & munera excæcant: tu uero mane inflexibilis, ne fortē cum in animum induxeris aliquid, quod cōtra ius est & equitatem hoc in mūdo facere, repente hinc migres, ac * sine his inuentus, temetipsum poenis obiicias atque dedas. Hoc enim eis eueniet, qui sibi, nō Deo opes diuitiāsque congefferunt. Tu uerō si manum in pauperem erogandæ alicuius rei causā extenderis: tibi quidem profueris, eum autem ab inopia non liberaueris. Ecce Deus firmus erit in fortitudine sua. Quis enim ad eum potens est? Quis poterit scrutari opera eius? aut quis audet ei dicere, Operatus es iniquitatem?) Deus enim, inquit, est, qui patientiam dat pauperi, cū eius indigentiam subleuare possit, & pauca, ut multa ad satietatem præbere, plurēsque cupiditates atque appetitus retundere, & corroborare naturam, præsertim cum sit effector. Quis enim ea quæ facit, cur faciat, expendet? nec quisquam est liber ac solutus ab eius potestate. Quæ enim fecit, ea arbitratu suo mouet. Neque enim, inquit, opus auctorem accusare potest. Memento igitur Iob, quod magna sunt eius opera, * quorū homines fuerūt. Omnis

Locus hic. 3.
li. Regū corruptus est in
Græco.

τούτων ἐκτός
ἐν τῷ 3. α.
extra hæc.

ὡν ἦσαν.

homo uidit ea, quotquot uulnerati sunt uiri. Syri autem non hoc significare & declarare uolunt hanc orationem, sed omnem hominem esse mortalem & interire: ob eamque causam illud, Omnes qui uulnerati sunt, pro, qui intereunt & dissoluuntur, positum esse uolunt. Ecce Deus magnus, uincens scientiam nostram: numerus annorum eius inestimabilis.) Eius quidem opera ipso finita sunt: ipse autem à nemine, nec à seipso, cum sine principio sit, & finem non habeat. Tu enim idem es: & anni tui non deficient.

Qui numerat guttas pluuiæ, & effundentur pluuiæ in nubem. Fluent quæ ueterascunt, in caliginem coactæ multos homines operient. Nubibus contexit infinitos homines: horam & tempus pecori constituit, & aquis cubilis locum.) Non obseruatione, & ut ita dicam, experientia horum notitiam & scientiam habet, ut si numero usus esset, unus, duo, tres: sed antequàm orta essent, eorum quæ fiunt, habuit notitiam & scientiam. Cum sit ipse scientia quæ principio caret, & Deus qui ortum non habuit: in eo solo uerè illud dicetur,

Ipsa quidem & fabuli numerum, maris & metra noui:

Quodque leue est scio, me feriunt sed & ora leonis.

ἐαυτῷ, fortassis melius αὐτῷ. id est, ipsi Cræso.

Qui enim Cræsum opinionibus fallebat, uerbo mentiebatur, cum horum * sibi testimonium diceret. Qui enim hæc effecit, is habet etià eorum exploratum ac certum numerum, non ab arithmetica, sed à scientia & contemplatione quæ principio caret. Ipse enim scientia, ut etiam essentia quæ ortum non habuit, ab initio uoluntate ea quæ non erant, in lucem protulit, quæ etià antequàm fecisset, nouerat. Nota enim sunt, inquit, Deo ab æternitate opera sua. Et rursus, Tu Deus cœlestis, qui scis omnia ante generationem eorum. Et rursus, Tu cognoscis extrema & prima. Itaque ei cognita est, & cœli altitudo, & terræ latitudo, & immensitas siue abyssus, & eorum numerata habet tempora, pluuiæque guttas. Eius enim uoluntate ac nutu nubes coguntur. Congregans enim sicut in utre aquas maris: & ponens in thesauris abyssos. Eiusdem uoluntate hæc effunduntur in terram. Ait enim, Qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem omnis terræ, Dominus omnipotens nomē illi. Defluet igitur aqua ex nubibus, & inueterascet. Defluēt enim quæ inueterascunt. Hic est, qui iubet aëra nubibus operiri hominibus, ex nubium crassitudine, ut ex loco illo intelligi potest, Qui operit aquis superiora eius, & umbræ instar extendit mundo quasi pellem nubes, ut noctu nihil uideat splendidissimum diem. Hic est, qui etiam iis, quæ sunt rationis expertia, ordinē & locum constituit, mouendique se de loco tempora concessit. In natura enim naturale eis præsidium, id est, sensum dedit. Homines autem hoc meditatione, usu, & disciplina comparare uoluit, eis ratione iudicioque distinctis. Itaque * natus, sensu fontem lactis percipit: eodemque modo & catulus leonis, & pullus equi, & bouis iuuenca, propterea quod natura eis deest ratio. Nisi enim eis sensus insitus fuisset, interissent propter rationis penuriam. Norunt pulli auium matres, uocemque exaudiūt, & apes alucaria. At homo à primo ortu non audit, nec à uerme ulla re differt, nisi uagitu: nec uerò accurrere ad nutricem, nec saltare potest, nisi mater brachiis com-

plexa

νεπὸς est in Græco, sed corruptum est uerbum.

plexa eum ad mammam afferat. Hoc autem fit, non quòd præstantiora sint ea quæ ratione carent, iis quæ eam habent, sed quòd illa quidem propter rationis priuationem sensu contenta fuerunt: in hominibus autem ratio satis magnam uim habuit ad præsidium educationemque eius quod est procreatum. A primo ortu bestiis dedit ad cōseruationem sui submersionē in terrā, antrum ad perfugium; uolatum in aëra, pernicitatem pedum, sensum acriorem, leue facileque ad concoquendum alimentum, ad fugam celeritatem. Hominibus autem, ut rationis participibus concessit sapientiam & artem ædificandi domos, condendi urbes, multitudinem congregandi, concoquendi cibum domesticum, constitutis præscriptisque uescendi, lege commercia faciendi, ratione puerorum educationes, multoque labore, in agris ferendi semina, inferendi, nauigandi, mercandi, leges condendi, sacerdotes creandi, reges constituendi, magistros audiendi, equorum tarditatem corrigendi, uecturas iumentorum & asinorum, qui maximū laborem perferunt, plaustra currusque inueniendi: idem nauem fabricatus est, aratrum composuit, texendi artem inuenit, fabricam æris ostendit: uincit leones, ursas, leopardos, apros sine furore: auem ex aëre deducit, nec uolat: piscem ex mari extrahit, nec se submergit: aurum, argentum, æs, ferrum, plumbum & stannum ex terræ hauribus & uisceribus fodiendo elicit: gemmas Indicas, & telam tenuem quam Seres conficiunt, cum uermium procreatio sit, inuenit: marinæ conchæ sanguinem curiosius res scrutans habuit, id est, florentem purpuram: nō latuit eum pinna: non præteriit eum bombyx: non fugerunt eum diuersi qui byssum faciunt colores, non uaria aromatū genera, non grana Indica, non herbarum flores, non uis stirpium, non anguium proprietates, non piscium aut auium uarietas: non eorum quæ nocent declinatio, nō eorum quæ prosunt usus, non ex medicina ualetudo, non apum opificium, non ipsius lactis suauitas, non baccarum multa genera, non harum qualitates. Hic pascit, gregibus præest, oues pascit, bubulcus est, auriga, in equis sedet, elephantis præest, dux est belli: hic consulit uxori, liberis, domesticis, animalibus quæ opus faciunt ad ministerium eorum quæ ipsi data sunt à Deo. De hoc scriptum est illud, Minuisti eum paulo minus ab angelis: gloria & honore coronasti eum, & constituisti eum super opera manuum tuarum. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Ob hæc non obstupescit mens tua, nec cor tuum distrahitur ex corpore?) Hæc, inquit, omnia cogitans, an non times eum, qui ita res creatas hominibus subiecit, & mundi ornatum hominem fecit? Quomodo non totus quodammodo efficeris tantum animus, & de his cogitatem corporis te nō capit obliuio? Et si intelligas extensionem nubis, æqualitatem tabernaculi eius.) Quòd si æqualitatem, æquabilitatemque ac concinnitatem nubis consideres: quem tandem nubis effectorem esse existimabis? quænam runcina aliquid unquam ita equabile politumque perfecit? Quod unguentum, quænam sagina unquam ita admirabiliter æquabile aliquid exacuit? Ecce intendit in eam arcum.) Arcum irin dicit, quam nonnulli zonam siue cingulum uocant. Moses autem *קוֹחַ*, id est arcum, eam appellat,

Cap. 37.

Daniel irin. Ac ille quidem ita scribit, Arcum meum pono in nube: Hic autem, Et ecce iris, & sanctus de cœlo. Cuius quidē aspectus solus eum qui intuetur terrere potest. Quodam enim modo emissus Dei sapientiam enunciat, cum & tot colorum pulchritudine præstet, & tam magnus sit, & circum apsidis nactus sit, qui exprimi non potest: excitansque nos ad agendas Deo gratias, impellit ut illud magno clamore dicamus, Quàm magnificata sunt opera tua Domine: omnia in sapientia fecisti. Et radices maris abscondit.) infusione profundi maris radices obruit. Quemadmodum quodam loco is qui ea uiderat, ait, Vincitum fuit caput meum ad scissuras montium: descendi in terrā, cuius uectes retinacula sunt æterna. Per hæc enim iudicabit populos.) Omnes enim homines fecit ut ex his constarent. Qui enim usum hunc acceperunt, nec agnouerunt effectorem, eis nulla est reliqua defensio. Omnia enim quæ cernuntur siue in cœlo, siue in terra, quasi uocem mittunt, & prædicant. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum. Quocirca homo, qui & sensu & ratione ornatus est, cum nec sit per se, nec factus sit, nec alatur, quid aliud cogitare, nisi effectorem, eique addictus & coniunctus esse debet? Dabit alimētum forti.) Nam & magnis ipse & paruis suppeditat omnia. Quis enim uescitur, quis bibit sine eo? In manibus abscondit lucem: & præcipit de ea unum occurrenti. Annunciat de ea amicis suis.) Pro potestate & auctoritate sua facit quod libet, luci noctem inducens, & tenebris diem. In omni autē re, quæ incidit, homo in se Dei præceptum continet, & uoluptatem non simpliciter, sed unā cum utilitate, cognoscit ex fine eius qui omnia condidit. Domini creatura, & de iniustitia, & super hac expauit cor meum & emotum est de loco suo.) Creatura, inquit, natura Dei est. Cum autem homines alios aliis ultro citroque iniuriam facere ac nocere animaduertentem, cor meum conturbatum est, parūque abfuit, quin diuulsum sit, quod admirarer improbitatem malorum, Deique patientiam. Audi Iob in ira furoris Domini: & meditatio ex ore eius procedit.) Si ergo eum iratum uideris, pronunciantemque sententiam contra impios, scito eum nō perturbatione ulla incitatum & impulsū pœnam infligere: sed quod scelus & impietas ei ut iusto iudici non placeat. Subter omnes cœlos principatus eius: & lumen eius super terminos terræ. Post eū rugiet sonitus: tonabit uoce magnitudinis suæ, & nō mutabit eos, cum audita fuerit uox eius. Tonabit Deus in uoce sua.) Potestas, inquit, eius ad omnia pertinet, terræque terminus in eius est manu, & sunt eius excelsi mōtes. Idemq; & lucem diffundit, & eius amotione ac contractione tenebras inuehit. Nihil enim eius imperio obsistit: omnes autem minas eius audiunt: non tamen omnes puniuntur, sed fontes: ut in Aegypto eadem aqua aliis potus usum præbebat, aliis erat sanguis: & dies aliis fuit lux, aliis tenebræ. Et grando atque ignis aliorum animalia incolumbia seruauit, aliorum autem consumpsit. Mors etiam ea quæ prima genita fuerant apud illos non attigit, apud hos rapuit atque deleuit. Cum igitur fulgor atque tonitru insigne extitisset, fulmen iactum est uiolentum, facēsque

facēsque ignis: ac fruges quidem combusserunt, fructus arborum consumpserunt & domos incenderunt, homines autem non attigerunt. Qui enim ea emiserat, non imperauerat ut interficerentur, sed ut castigarentur ab inanibus rebus ij qui anima præditi erāt: ut etiam Dominus, cum fico quæ fructum non habebat, male precatus est, eamque exiccauit, tum uim suam declarauit, quòd nisi perfidi in uiam redirent, eodem modo afficerentur suppliciis. Rursum duo unà iter faciunt, eorūque unus seruatur, alter assumitur, ut ostendat illum quidem ut causam atque auctorem obiurgatum castigatūque esse fortassis unius supplicio, ut alter in uiam rediret. Quòd si multi puniuntur, ut in eluue terrarum accidit, & in incendio, aut eos qui in Aegypto superfuerunt admirabuntur, & mutata uita serui Dei fient, aut metu coacti ei seruiant. Fecit enim magna quæ ignoramus, præcipientes niui, ut descendat in terram, & hyemi ut imber, fortitudinibus suis.) Imperio enim ac nutu eius fit quicquid libet. Non enim primum reponit, deinde quasi ex theca profert, sed quia uult, ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt, proferruntur in lucem, pluuia, nix, gelu, grando. Qui in manu omnium signat, ut nouerint singuli infirmitatem suam. Ingredietur bestia latibulum suum, & in antro suo morabitur.) Qui niuē fecit, intercludit iter homini, ut norit imbecillitatem suam. Atque ij quidem qui rationis sunt participes, se iudicio tuētur. Ea autem quæ sunt rationis expertia, solo sensu. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab Arcturo frigus. Flante Deo concrefcit gelu, & aquam ut uult format. Electum terret nubes, & nubes spargunt lumen suum. Atque ipse orbes torquet, in infimis partibus pones opera eorum: Omnia quæ eis præceperit, ea ordinata sunt ab eo in terra siue ad correctionem, siue in terrā suā, siue ad misericordiā ea iusserit inueniri.) Eius enim potestate hæc fiunt omnia, non in aliquo sita promuntur. Vt autem gubernator clauum tenēs, nauem quò uult incitat & impellit: sic ipse aquam quò uult, agit, nec ei ut natura humida elabatur: & interdum in nubē eam cogit, interdum in niuem uertit, rursumque in gelu, tum in grandinē: neque hoc solum, sed eius etiam genera dissimiliter mutat, modo dulcem, modo amaram reddit, aliās salſam, aliās nitri saporem præferentem, interdum sulphuris ac bituminis: & frigidam illam, hanc præter modū calidam. Rursus cum pluuiam in terram effundit, atque mundum suum quasi ortum quandam irrigauit, una aquæ qualitate dissimiles facit mutationes, & hanc quidem in suaue uinum uertit, illam in pingue oleum, aliam in mel, uariósque fructus, deinde etiam in alia genera frumentorū, & uaria leguminum genera: herbam eandem in uaria & diuersa genera uenustatēsque florum. Imperio enim tenet omnia, siquidem contentus est uoluntate ad omne id, quod uult, Operiēs autem cœlum nubibus, eis qui se metuunt admirationem sui stuporēque excitat: admirabilitasque nubiū laudis ac gloriæ ei tribuendæ est monumentum. Nubes autem ipsæ interdum lumen solis obruunt: interdum contrā ab eo dissipantur. Gubernatur porro Dei nutu hæc rerum uersitas. Eius enim uoluntate elementa quoque mutantur, ut eorum muta-

tione ac uicissitudine rerum ordo conseruetur, & quæ in eis continentur. Omnia enim firma esse ac fixa uoluit imperio suo, quod non uiolât, quemadmodum ex loco hoc intelligi licet, Præceptum posuit, & non præteribit: & ex illo, Non transgredientur uerbum eius. Quibus enim rebus hominem ali uoluit, iis rursum solet eundem conuertens punire: uelut per pluuiâ interdum fertilitatem, interdum famē procurat: & ignis idem aliàs alit, aliàs comburit, aliquâdo illuminat, nōnunquam etiam in rorem se uertit. Quēadmodum etiā aqua nonnunquam in sanguinem mutatur supplicij causa, interdum in uinum, beneficij. Eius enim uoluntati cedunt omnia, atque in eam cadunt. Qui, inquit, facit omnia, atque mutat, & conuertit in diluculum umbrā, & diem in noctem obducit, & aquam ad hominum transitū diuidit: terram autem fructiferam in falsuginem uertit, & per aëra pluit cibum inusitatum, & ligno amaram aquam dulcem reddit, atque ignem incensum in auram uertit, ferāsque bestias mitigat, ne bono ac iusto noceant, & a uibus alit, atq; ex paucis multa, & ex multis pauca efficit: atque ut summatim dicam, qui omnia quæ uoluit fecit ac facit. Vis enim ei est uoluntas ad omnia. Nam & consilio magnus est, & potens operibus. Hæc, Iob, confydera. Vim, inquam, Domini confyderās, scis quando posuit opera sua, quādo lucem fecit ex tenebris: scis secretionem dissipationēque nubium, mirabilēsque casus improborum.) Qui hæc fecit omnia, uniuersāque gubernat: is omnia omnibus præbet, atque ut libet conuertit. Qui lucem ex tenebris fecit.) id est, qui mensura quadam diem à nocte distinxit, nubēsque secreuit sapientia, & hominem animal rationis particeps fecit, ei que legem dedit: is eos quidem, qui recte se in omnibus gesserunt, parueruntque præceptis, liberat: eos autem qui præcepta legēsque uiolarunt, sceleratēq; & impiē multa fecerunt in eum qui legem tulit, singularibus suppliciis afficit.

Vestimenta tua calida sunt, & quiescunt in terra flante Austro: firmabis cum eo, in uetustatē fortitudinis uisio effusionis.) Tu uero ne ex ueste quidem tua poteris calere. Calor enim qui à te proficiscitur incēdit per relationem, & ignescit alio quodam modo: sed in te idē desiit ac quieuit, & ut ita dicam, cōiunctus est. Tu uerò qui solidus & firmus es, uetustatis incommoda sentiebas agendis gratiis: & obruens obliuione labores tuos, Dei opera faciebas. Ut enim his, qui intelligit intueturq; aliquid, stupidum habet oculum, cernēnsque non cernit: sic etiam is qui Dei opera cōtemplatur, præ stupore & admiratione etiam si rigeat, tamen non sentit, quòd totus sit in eorū quæ uidentur pulchritudine occupatus. Ostēde nobis, quid dicamus illi, ac tum multa dicere desinemus.) Doce, an non ita hæc habeāt: ac nisi aliquid habemus, accusato eum, qui hæc præparauit. Quòd si inueneris quod dicas, finem dicendi faciā concessa tibi uictoria. Nunquid liber aut scriba mihi adfuit, ut stans homini silentium indicerem? Non enim omnes uident lucem. Splendida est in uetustatibus, ut illa quæ ab eo exierunt in nubibus.) Quæ ego cogito, ea uoce clariora sub aspectum cadunt. Nam & ab eo facta sunt, & imperio eius nubes in terrā pluuiā effundunt. Ab Aquilone

lone nubes quasi aurum resplendent.) Omni ex parte potentia eius ostenditur. Omnia enim, inquit, tibi seruiunt. Omne enim quod ortum est, debet effectori, nec quicquam est ab eius dominatu solutum ac liberum. Ob hæc magna est gloria, magnus honor Omnipotentis: nec inuenimus alium similem ei, & fortitudini eius.) Atque in his, quæ sub sensum oculorum cadunt, is qui præpotens est rerum omnium, magnus est, clarus, & terribilis, nec quenquam simili, parique statu & potestate præditum habet: statu quidem, quod ortum non habuit: potestate ac uirtute, quod filij est pater. Neque igitur est aliquis alius rerum omnium auctor & causa, quam is qui est rerum omnium præpotens: neque alius quasi sequester earum originis, præter unigenium Deum, qui in principio erat Verbum, & ante omnia, per quem omnia: ante omnia, siue omnes quidem, quod primogenitus est omnis creaturæ: per quem porro omnia, quod omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Nec uerò Verbum est ut uox, nec Deus, quasi principio careat, sed Verbum est quidem, quod sine medio, & ut ita dicam, immediate natus est, uoluntate & uirtute generatus, non naturæ affectione, non diuisione essentia. Qui enim eum genuit, is interire non potest, ut qui immortalis est. Qui autem genitus est, is etiam non potest interire ex sua dignitate, ut unigenitus Deus. In iis porro quæ interire non possunt, nec mutatio, nec diuisio, nec commutatio, neque progressus, neque transmutatio cogitari & intelligi potest. Non enim homo est is qui genuit, sed Deus uerus, sanctus. Itaque generatio etiam digna Deo, nihil humanæ affectionis habet admixtum. Nam & genitor statum dedit, non communicauit: & is qui generatus est, factus est ei uita, non ea participauit. Magna est igitur præpotentis rerum omnium gloria, magnus ei honos ab omni natura quæ rationis est particeps, & sancta, debetur, quippe cuius & natura & uis non cadat sub comparationem. Neque ergo ὁμοῦς αὐτῷ aliquid eius est, id est, eiusdem essentia: eum enim interire non posse diximus: neque ὁμοῦς αὐτῷ, id est, unius essentia: comparari enim non potest. Nec similem inuenimus ei nec fortitudini eius.) Intelligendum est, non fieri ab eo hoc loco mentionem uirtutum quæ non uidentur, quæ eadem cælestes sunt, sed ex iis quæ cernuntur, gloriam tribuendam doctet. Qui iusta iudicat, non putas eum audire?) Si conuenit inter nos, eum iustum esse, iudicemque eorum, qui iustitiā negligunt & repudiant, quomodo non audiet & intelliget iustitiam & æquitatem? Ideo timebunt eum uiri, timebunt eum qui sapientes sunt corde.) Ij quidem qui eius notitiam non habent, necessario, ut in terræ motu & tonitru, quod non sunt munda conscientia, metu minarum conturbabuntur. Qui autem eum ex animo ac uere cognoscunt, timent illum, quod natura metuendus sit, fiuntque serui eius humanitatis. Atque in his omnibus Eliu optimum consilium Iob dedisse constat. Accusat enim non eius impietatem & scelus, sed nimis temerariam fiduciam. Cum Eliu finem dicendi fecisset, dixit Dominus Iob.) Tanti faciens homines Simul Deus uoluntate patris, ut cum eis in colloquium ueniat, diuersis modis se ostendit. Nam & hominis specie ac figura

In Græco est utrobique ὁμοῦς αὐτῷ, sed legendum est ὁμοῦς αὐτῷ. i. si- milis essentia. Pater enim, filius, & spiritus sanctus, sunt ὁμοῦς αὐτῷ. id est eiusdem essentia siue naturæ, non similis.

cap. 38.

ἀξιῶν ὁμοθεῶς.

aliquando Abrahamo uisus est, uocēque sententiam suam exprimit, & cum Iacob uiri specie luctatur, cum eius metum, quem Esau incusserat, deponere uellet, atque fiduciam ei afferre, & ante hos tum Adamo, tum iis qui eum sequuti sunt, & aliās per signa, ut Mosi. Quinetiam Paulo, omnibūsq; simul Apostolis præsidium auxiliūque suum declarat, cum eis se Spiritum sanctum missurum esse pollicetur. Atque Adamo quidem per praeceptum, id quod uoce perfectum est, itēmq; eius posteris, se ostendit. Mosi autem ignis specie in dumo, atque hoc fecit in prima, ut ita dicam, apparitione: habitu uerò & specie postea, & ut amicus amico apparuit. Cum ergo ei ostēdit ignē qui nō comburebat, sed comburere uidebatur, eius aspectum ad rei tam nouae spectaculum excitat. Itaque cum ille propius eius uidendae causa accederet, uox ei indicat locum eum in quo staret, sanctum esse, atq; ex hac oratione statim quisnam is esset qui indicauerat, intellexit. Nonnunquam uero cum dignam iudicaret gentem, quā participem faceret integrae uocis, quod grauitate audiret, durōque & inflexibili animo esset, qui Aegyptiaco morbo laboraret: non leui aliquo argumento usus est. Caligine enim, & clangore, ac procella cum igne eos terret, ut diuinam prouidentiam curāque intelligerēt. Quod quidem eō faciebat, ne Moses putaretur suo pte sensu & capto recte facta, id est, ut ita dicā, iustificationes, & iudicia dicere, sed ipsi qui audirent cum tanto terrore ac metu, non Mosi, sed Dei uerba esse crederent. Qua quidem uoce exaudita, metu exterriti propter tubarum clangorem aliōsq; terrores, magna uoce hāc Mosi dicebant, Loquere tu nobis, & non loquatur nobis Deus, ne moriamur. Atque his quidem & posteris ita conueniebat: & Apostolis uim operationēque Spiritus sancti ostendebat linguae ignis specie, qui non combureret, sed illustraret, atque his promissum exolvebat. Beato etiam Paulo uoce & lumine uisus est, neque id testimonio carere uoluit. In uia enim uisus cum terruisset, fecit, ut ij etiā qui cum eo erāt, exaudirent: sed quid faciendum esset, soli Paulo aperuit & enunciauit. Hoc autem procurat, ut testes habeat eorum quae dixit. Nunc uerò in re quae agitur, ex nube & turbine cum Iob uerba facit. Per ea igitur quae libet loqui uidetur, docens, & statum uoluntate sua habuisse omnia, & eadem uoluntate se in id quod uult ea quae sunt accommodare, nō quod naturas essentiaefque mutet, sed quod eas quod uult, trahat & impellat. Nam & ut iumentum quod rationis expers erat, loqueretur, fecit, & uirgam in serpentem uertit: & aquas aliās in sanguinem, aliās in uinum: & uerba ex nubibus facit, & uocē iis quibus uult rebus attribuit. Statum enim eius uoluntate habuerunt, eōq; sequuntur, quocunque ei uideatur. Natura enim statum rectum & immutabilem ea quae sunt habent, ut nacta sunt, sed hac ex parte, ratione nostra, ne esse quidem cogitantur. Cum enim non essent, ea pro potestate & imperio fecit. Cum ergo cum Iob uerba facit, se & testem idoneum cui credatur, & rerum omnium opificem esse docet, & simul eius uirtuti testimonium dicere uidetur. Debit enim is qui per eiusmodi uisus erat, eiusmodi testimonio non carere, diaboli quidem refellendi causa, sed iustitiae unitatisque uiri indi-

indi-

indicandæ: neque hoc solum, sed etiam tollendæ diluendæque amicorum de eo suspicionis ac dubitationis gratia. Sapientissimus autem uir Eliu, nullo modo uitam beati Iob culpasse uidetur, audaciam uerò uerborum ei obicit. Nam amici quidem cum eius uitam reprehendissent, rationibus repressi, ac conuicti, iure nihil habuerunt quod dicerent, sed uictoriam taciturnitate confessi sunt. Eliu autem multis agitatæ rationibus, atque sermonibus, quos ante commemorauimus, hortatur beatum uirum, ut assentiat: confiteaturque sermonis errorem. Neque enim aliunde doctus, sermonem cum eo habuit, sed quòd cum totius rei auditor fuisset, tum Iob ipsum hæc dicentem audiuiisset, Si enim sum iustus, os meum impiè aget: si sum innocens, prauus deprehendar. Ex his igitur eum monebat, ut cederet, orationisque licentiam dmitteret. Cum autem semper reticeret, existimabatur habere quod diceret: Sed cum nihil diceret, recusantis & despicientis suspicionem afferebat. Deus igitur se ostendens, Iob quidem optatum explet petentis respòsum, simulque id quod cupiebat, perficit, atque ipsi Eliu planum facit, nihil habere Iob, quod ad ea quæ dicta erant, responderet. Dei enim sermo est, quasi consensus quidam supplementi eorum, quæ ab Eliu commemorata sunt. Faciamus enim ut ita aliquis dicat, eum illi respondere noluisse, cum fortasse quod diceret haberet: num etiam apud me taces, inquit Dominus, & me celare putas? Ait enim, Quis est iste, qui me celat còsiliu: continet autem uerba in mente, & me celare existimat?) Esto, non respondisti, sed eum celasti animi tui consilia & cogitationes: num me etiam aliquid horum celare poteris? ut ex loco illo perspici licet, Ego Dominus uniuersæ carnis: abscondetur mihi aliquid? Cœlum enim & terram ego impleo. Valeant enim ij qui aiunt, non Iob Deum hæc dixisse, sed Eliu ipsi, propterea quòd ille quidem dixerit, Plenus enim sum uerborum: perdit autem me Spiritus uentris: & uenter meus quasi uter musti, feruens ligatus, aut quasi follis fabri ærarij ligatus & ruptus. Loquar, ut requiescam, & aperiam labia mea. Ad hoc igitur exordium, obscure, inquiunt, alludit Deus his uerbis, Quis est iste, qui me celat consiliu? continet autem uerba in mente, & me celare existimat? id est, Putas ne quemadmodum Iob eiusque amicos uerba, quæ in animo tenes, fugiebant, sic etiam mihi obscura & abstrusa esse? Hoc falsum est. Neque enim cum eo sermo habetur. Non enim ignorabat Deum uidere non solum opera omnia, sed etiam cogitationes. Hæc enim ipse de Deo dicit, Ipse enim, inquit, inspector est operum hominũ: nec eum quicquam latet eorum quæ faciunt: nec locus est, aut umbra, ut abscondantur ij qui faciunt iniquitatem. Dominus enim omnia intuetur: qui comprehendit inuestigabilia. Et rursus, Ipse enim Omnipotens inspector est omnium. Quòd si nihil latere Deum sciebat, sed Dei scientia eruditus fuerat: certè nõ ei, sed Iob ipsi hæc dicta sunt, Quis est iste, qui me celat consiliu? nõ quòd Iob ita de Deo sentiret, sed quòd ab illo, quia taceret, ignoraretur, cur taceret, utrum quòd Elius contempsisset, an quòd non haberet quod diceret. Apparens ergo Deus, Iob colloquio dignum iudicauit, & Eliu dubitationem

diluit, quòd non contemptu taceret, sed uerborum probabilitate suauitate-
 que captus, quiesceret. Itaque nunc etiam ut iustus quidem & bonus, ut qui
 à Deo testimonium habuerit: ut autem non reprehendendus, ut qui nihil
 absurdum, nihilque indignum Deo loquatur. Accinge sicut uir lumbos
 tuos: interrogabo te, & responde mihi.) Quoniam enim supra dicebat,
 Deinde uocabis me, & ego respōdebo tibi: cur mihi abscondideris, & arbitraris
 me inimicum tuum? ei necessario ait ea quæ subiiciuntur, docens, quantum
 inter Deum & ipsum interfit. Vbi eras, quando ponebā fundamenta ter-
 ræ? indica mihi si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius? aut quis
 induxit funiculū super eam? super quo bases & columnæ eius solidatæ sunt?
 aut quis demisit lapidem angularem super eam?) Quod ait, hāc habet sen-
 tentiam: Si aderas, cum fiebat, expone mihi, ut fundata sit: num mensuris &
 ponderibus mihi opus fuit? Nam homines quidē cum aliquid faciunt, ma-
 teria egent, loco, auxilio, funiculo, rectaque regula, & lapide angulari, qui
 uinciat. Ego autem contentus fui uoluntate ad omne id quod institui face-
 re. Simul enim atque uisum est mihi, quod decretum est, adest. Mihinc co-
 lumnas in tanto efficiendo elemento ministrasti? an non satis ei fuit pro o-
 mni sustentaculo & fundamēto uolūtas mea? ut locus ille declarat, Qui fun-
 dauit terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in seculū seculi. Vin-
 culum enim firmum, inflexibile, ac stabile, mea est uoluntas. Non enim ut
 homines, firmum quiddam subtraui, comportatis materiis quibusdam dis-
 similibus atque diuersis. Eam enim in re nulla sublimem posui, sed stare pas-
 sus sum sola uoluntate, quippe cum uoluntate etiam facta sit, & uoluntate
 permaneat: quandiu mihi uidebitur. Cum facta sunt astra, laudauerunt
 me uoce magna omnes angeli mei.) Cum enim naturas quæ animo & ra-
 tione cernuntur, quæ magnæ sunt, creauī: magnum etiam miraculum fere-
 bam, & ultra gloriam atque sapientiam, distinctionem naturarum, dignita-
 tūque uarietatem. Cum uerò ea quæ sub sensum cadunt, institui facere,
 magnam uirtutis ac roboris abundantiam declarauī, extento cœlo, fixa ter-
 ra, luce illustrata, nocte tenebris obruta, sole, luna, multisque stellis in cœlo
 descriptis atque distinctis: tum à naturis quæ ratione intelliguntur, Domi-
 nus constitutus sum, potentiāque uirtutis affecerunt gloria, immensāque
 sapientiam mihi Domino suo laudēque tribuebant. Quòd si Deus laudi-
 bus ornandus est ob stellarum molitionem, cur nonnulli socordes & ignaui
 causas malorum stellas esse censent? Si enim hoc datum sit, tamen non tan-
 tum ipsæ erunt, quantum earum effector, qui aut prauas malāsque fecerit,
 aut factas nō prohibuerit mala facere. Si enim illæ malorum causæ sunt, nec
 eorum uim & actionem effugere possunt: sine causa & frustra etiam leges
 parricidam atque adulterum interfici iubent. Si uero non frustra, sed neces-
 sario non sunt stellæ causæ malorum, sed uniuscuiusque uitiosa mens, quæ
 uitiū uirtuti anteponit: hæ autem nos cogunt, nos uero culpa caremus, &
 illæ malę sunt, ut dixi, aut eorū auctor: quomodo malos suppliciis Deus affi-
 ciet, & bonis bonos, cū ea operetur? Sin Deus est bonus, nec ullius mali par-
 ticeps:

ticeps: nullius est mali auctor, sed causa & effector omnis boni. Omnia enim quæ fecit, erant ualde bona. Ita nullius mali quod factum est, siue supra terram, siue in terra, siue in cœlo: quemadmodum nec stellæ, præsertim cū animo careant, & per se ab omni motu solutæ sint & liberæ. Nō enim sunt animalia quæ animo intelliguntur, ut ij qui multos Deos ponunt, censuerunt. Mouentur autem non interiore motu, ut animantia, sed externo: Dei uolūtate atque nutu, signa & tempora cursu, qui eis attributus est, notantes. Aiūt autem Eudoxus & Aratus, Deum ipsum in cœlo stellas fixisse pro signis, & cum discreuisset, procurasse stellas in annum, quæ ea etiam, quæ maximè rata sunt, significant. Stellæ igitur ad temporum notationem cōstitutæ sunt, non ut mala operentur, & ad anni significationem, non ortuum & actionū. In hominibus enim situm est, ut uiuāt uel bene uel male, nō in stellarū potestate. Neque enim hominum uoluntates aurigæ instar gubernāt, sed temporum circuitus regunt. Tempus enim, ut placet Platoni, per eas gubernatur. Nam tempus motus est quidam stellarum, solem & lunam consequentium. Si ergo hæc eis faciēda commissæ & credita sunt: nec ad uirtutem, nec ad uitium quenquam possunt impellere & cogere. non enim eis cōcessum est. At cum unoquoque, inquiunt, homine, stella nascitur, quæ eum hoc uel illud certum quid facere cogit. Principio igitur, eorum ratione & sententia cœlum stellis non est illustratum & ornatum. Si enim cum unoquoque stella nascitur, perspicuum est, stellam quæ hodie simul orta est, heri non fuisse: inuenienturque homines antecessisse ortum suum. Hominum enim causa stella, non homo stellæ causa ortus est. Quod si uerum est, non est dubium quin sint etiam superiores. Ita nullum ab eis motū homines habent, aut perferunt. Quod enim inferius est, ei quod superius est, uim afferre non potest. Præterea aut homo generat stellam, quæ cum hoc oritur, aut Deus, aut ex pacto uterque & Deus & homo. Eius autem causa superior erit & ualentior, ut causa: stella uero quæ inferior sit, superiori uim & necessitatem non afferet. Quod si Deus stellam hanc condit, is erit, eorum quidem ratione & sententia, auctor malorum. Si uerò ex pacto, præterquàm quod par est uterque, parique dignitate præditus, Deus & homo, mali etiam erūt. Quomodo etiam Deus quidem leges dat homini, ut inferiori, hic autē ut inferior leges accipit, Non occides, Non mœchaberis, Non furtum facies? Quomodo igitur ipse est auctor stellæ quæ hoc perficit? Quomodo est auctor malorum is, qui mala auersatur? Quod si de stellis falsum asserit, cum ait, Si * triāguli formā efficiat Mars aut Venus, adulteros siue scortatores faciunt: & rursus, Si luna * in pūcto medio circuli cum sole descripta & sita sit, magnos, claros, regēque prædicat: & paulò pōst, Si uero Martem uideas in splēdida Iouis domo, magno animo & fiducia expecta duces & reges: & deinceps, * Etenim occidētibus & se cōdentibus, uel uota uel tumultus affert. Hæ sunt impiæ tuæ fabulæ, ô tu, qui omnia temere & sentis, & dicis, & scribis: hæ in Deum contumeliæ, eiúsque operum dedecora. Non dubitasti, ingratiissime, dæmonū numina clarissimis stellis imponere. Si ergo ais stellas esse, dic plane, utrū Deos

τριγωνισμῶν.

κεντρογραφου-
θισης.καὶ γὰρ Διονυ-
σιον ἢ τ' εὐχῶν, ὃ
δορυβόρ, ἐπὶ αὐ-
γῇ εὐχὰς, λεγέ-
dum puto.

ἡς ἐν ταῖς θεο-
φυσίαις.

quosdam, aut omnino stellas, Si posterius quidem dederis, alis tuis capiere. Quomodo enim illæ, quæ Dij non sunt, ea quæ in terra sunt, & quæ in cælo, curant, cum nec rationis, nec sensus sint compotes? Neque enim is qui eas deos esse negat, illis mundi tribuerit administrationem. Quod si quia dij sunt, prouident & procurant, dic tu, qui mortis lingua es præditus, si Deus est sol, si luna, quomodo ille parricidas, hæc adulteros scortatorésque efficiat, cuius causa tumultus existunt? Si enim utrunque malum sit, non dij quæ sunt, horum sunt causa. Si sunt ratione tua & sententia, dij, non hæc efficient. Quod si deorum est mala perficere, ut tu maledictis Deum uexans dicis, noli uerberare eum qui peccat, noli succensere uxori tuæ cum adulteratur, noli de parricida nec de fure supplicium sumere: da ueniã. Neque enim in eis situm est, ut hæc faciant, sed motus eorum, qui à te in deorum numerum referuntur, eos cogit. Trahuntur enim, non sponte sua currunt, fati necessitate uicti: ita misericordiam consequi, magis quàm supplicio affici debent. Si uerò & contemnentem seruum castigas, & filium qui te uerberauit exhæredas, & uxorem quæ adulterium commisit, eiicis, & cum afficis contumeliis, maledictis que uexas, mulctaris, & cum tua tibi eripiuntur, ad magistratus confugis, leges que imploras: non quid dicas audio, sed quid facias uideo. Cur enim nõ ignoscis, ô improbe, iis qui stellarum, ut ais, ui & actione impulsæ, ea quæ non decet, fecerunt, sed accusas Clotho, fusumque collectum culpas, & in Lachésin Atropumque conuicia iacis, cum tuam ipsius mentem animumque deberes? Neq; enim illæ hæc faciunt, cum ne sint quidem, etiam si pro fabulis poëtæ prodiderint: sed sua cuiusque uitiosa uoluntas hæc facit, Deusque est extra culpam eorum malorum, quæ ab unoquoque fiunt. Causæ enim eius qui approbavit, ut ait quidam ueterum, non est auctor Deus: at reges à regibus procreantur. Quomodo igitur Darius, cum priuatus esset, Persis regia potestate præfuit? Borchoser autem ex regibus rex natus, in Aethiopiam captiuus abductus est? Sed hoc si uidetur, prætermittamus. Faciamus enim esse aliquem, qui semel pauper sit, & si hoc sua uoluntate: num patris cursus cum filij cursu cõsensit? Atqui multos scimus & priuatos homines, qui regali potestate præfuerunt, & regum liberos, qui priuatam uitam egerunt. Quomodo disciplina tua consentire inuenitur cum ui rerum multarum, quæ eodẽ die & hora simul factæ ortæque sunt, cum interim non eadem homines egerint? Sed cum non assequitur id quod uerum est, ait donum torum mendacibus periisse: nam coniectura incumbens in aliqua, id quod casu accidit, accuratæ certæque scientiæ attribuiisti: cum uero non assequutus fueris, te horam non posse assequi fatebere. Si propter instrumenta, quæ nunc quidem angustum cursum, nunc autem latiore conficiunt, & quod in die aut in nocte instrumenta ponantur, comprehensionis horarum non est uulgaris aut quælibet dissimilitudo: quĩ tandẽ eius quod procreatur ortum assequare, cum id quod in comprehensione horæ plurimũ potest, intereat? Si uerò hac etiam hora nunc quidem in alio animali pueri caput pariat, factum ab uno animali ad aliud celeri transitu: quoniam hoc ipso

ipso etiam magnam fieri dissimilitudinem differentiãque ais: quomodo hora siue tempus totius ortus eius quod procreatum est, comprehenditur? quanquam propter animalium transitum, cum stellæ in alia loca, uel ad alia animalia ueniunt, aut horæ comprehensio cõcedetur, aut si ea * non cõpre-
 henditur, eorum quæ euentura sunt ei qui ortus est, scientia non comprehē-
 detur? Si enim in animali sit sol uel luna, aut aliqua alia stella, & temperantē
 faciat, in alio autem animali cum transierit aliqua stella, aut aliquē, parrici-
 dam aut adulterum: quomodo cū temperantia cum intemperantia non
 consentiat, secum ortus consentiet? aut rursus hora eundem & temperatum
 & libidinosum, si eadem significet? Magna est enim conuersionis uniuersi
 celeritas: nec fieri potest, ut sit, & in exigua parte & quasi puncto temporis ab
 alio animali in aliud stellarum fiat transitus. Per contumeliã uero cœli par-
 tes & sectiones appellas eas quidem quæ bestiarum similitudinem & speciē
 gerunt, scorpium, leonem: quæ autem balantum, capricornum, & arietem:
 quæ hominis, geminos & uirginem, aquariūque ac sagittariū. Atque sol
 quidem & luna unam domum nanciscuntur: sol leonem, luna cancrū: una-
 quęque autem reliquarum, duas: Saturnus, capricornum & aquarium: Iupi-
 ter, sagittarium & pisces: Mars, arietem & scorpium: Venus, taurum & librā:
 Mercurius, geminos & uirginem. Atqui pro portione magnitudinis plures
 Soli quàm omnibus domus attribui debuerunt: secūdum hunc, Lunæ: atq;
 hæc uaria pro dignitate cū aliis colligari. At tu quasi omne, quod tibi uide-
 tur, licitum sit facere aut dicere, ita arroganter distribuis & distinguis, solem
 quidem & lunam in secretis distinctisque domibus, tanta es auaritia prædi-
 tus: stellis autem quæ his sunt minores, plus habere quàm illæ habeant, sta-
 tuis, & humilitates earum uocas, altitudinēque, rectos motus inflexosque,
 atque affixiones, reuersionēque ac progressus appellas, aliāque de illis ani-
 lia commemoras: easdēque seruales dicis, cum ais nōnullas, quia diutius
 in his animalibus commorentur, seruales esse, detestabiliāque habere corpo-
 ra, uel libera. Rursus mutans sententiam ais, stellam non iam infaustā esse,
 cum alium locum inuenit: nec locum infaustum, cum faustam & prosperā
 stellam nactus est. Si loca causas esse malorum cōfirmas, insigni es amentia
 omnibus. Nam & in Perside plurimi nec cum matre ineunt coniugia, nec
 cum filiabus miscētur: & plurimi apud Romanos nefario Persarū scelere se
 contaminauerunt: & Iudæi Vespasiano imperatore, cum in totum Romanū
 imperium dispersi essent, nec paruo numero essent in Perside & Aethiopia,
 liberis suis præputia amputare non destiterunt, quemadmodum etiam an-
 tea, cum Palæstinam incolebant. Nonnulli autem eorum, cū Iudaica insti-
 tuta mutassent, desierunt etiam liberis suis præputia præcidere. Ex quibus
 perspicuum est, te, qui loca malorū causas dicas esse, mētiri. Quin nec Deus
 stellarum opifex, auctor est hominibus malorum, nec stellæ ipsæ. Quod si
 earum motus est causa, is qui eis motum dedit, auctor est. Si uero non ea ra-
 tione, qua constitutæ sunt, motu suo hominibus causæ sunt malorum, per-

In Græco ne-
 gatio desy-
 deratur.

spicuum est, eos ea de causa, qua eam inuenerunt, ipsorum malorum daturos esse poenas. Omnino autem cum eorum motus noxius esset, etiam cohibere debebant, praesertim cum scelerate in foedos amores & a legibus abhorrentes, mulierumque insanos amores impellerentur, atque ad externas intestinasque caedes. Ais enim tu laboriosum operarium & fossorem, tauri mores referre, iustumque librae: furibundum, arietis: parricidam, scorpis: libidinosum & humidum, piscium: cancri, uirginem: ad regnandum natum, eum qui sit in leone natus. Quod si haec alienum est etiam dicere, perspicuum est iis qui mentis sunt suae, eas nihil horum efficere: sed nos ipsos Verbum uidet mala bonis sponte anteponere, aut etiam operam dare uirtuti. Atque idem tu quod ego, sentis. Ais enim nos liberi arbitrij esse, nostraeque potestatis. Cum enim dixisti: Si uero uideris Saturnum senem in Veneris domo, mulierosos, aut adulteros origine esse praedica: adhortans autem ad preces, oret autem adulter & libidinosus, ut audiat molle scortum * si non abducatur ortum. Atqui, o bone uir, preces quam uim habent ad ortus euersionem? ne ortus quidem est ortus, ut omnibus imperare possit pronunciatum. Quod si immutabile & inuictum est fatum, cur hortaris homines, ut ne precibus deteriores sint? Expedire enim eis libidinosus esse potius & adulteris, quam scortatoribus & mollibus, nihil est eorum quae ex precibus ob illud eueniant & adiuuent. Si autem oratio utraque contraria sit, & precari Deos, ut deleantur deteriora mala, & ortus omni ex parte uincatur: profecto is qui utrumque docet, amens est. Preces enim ortum, si modo est, non possunt tollere. Quod si necessariae sunt preces, quae uoluntariae sunt: potestatis suae sunt homines, rationis sunt participes, & mente libera praediti. Atqui mente & animo bona aut mala deligunt, non stellarum impulsu atque motu. Nam & homines compotes sunt rationis, mentemque libera praediti, & stellae animi ac sensus expertes, factaeque sunt a Deo ad hominum ministerium, ad rerum, temporum, annique notationem, non nocendi causa, sed adiuuandi. Deus cum natura bonus sit, nullius mali est opifex: quandoquidem ne natura quidem quicquam mali a Deo, qui & natura & uoluntate bonus est, fieri potest. Confirmat autem orationem sententiamque meam Menander tantus uates:

Qui ferunt opem in praelio prudentibus,
 Omnibus daemones est doctor bonus
 Vitae, simul ac lucem mundi huius uident.
 Malum nam demones non oportet ducere,
 Neque uitae ullo modo nocere mortalium,
 Nec uitium habere, sed omnem esse bonum Deum.
 Sed qui geniti sunt, ij sunt moribus mali.
 Magnam scelerum catenam cum fecerint,
 Omnium putant causam demones,
 Extrusa sua stultitia: necnon malum
 Esse dicunt eum, cum facti sint mali.

Eius

μη κατὰ γυναικας
 γινεσθαι.

Locus obscurus.

Eius ergo sententia, nullius mali auctor est Deus. Reprehendēs autem quodam loco Sorades Comicus poeta prauam istam tuam disciplinā, * inanē laborem esse dicit.

Si post scientiam, liceat non pati,

Quæ decet pati: certe opus est discere.

Si decet pati me, cum sciuerō,

Cur discere est opus? non certe discenda sunt

Quæ pati decet: nanque necesse est pati.

O b id nolo discere: me enim decet pati.

Superuacaneum est igitur in eiusmodi rebus nugari, præsertim cum nihil ad rem pertineant. Rerum enim nec fortuitus est ullus euētus, neque in eis Clotho dominatur, non Lachesis, non Atropos, sed Dei prouidentia, quæ omnia gubernat, quæ omnia intuetur, omniāque ducit, & fert ad eius qui administrat, uoluntatem. Hæc autem omnia à me dicta sunt propter illam Dei orationem, qua in castigando seruo suo Iob usus est: Cum factæ sunt stellæ, laudarunt me uoce magna omnes angeli mei, & hymnis me affecerunt. Videamus autem etiā ea, quæ in oraculis deinceps sequuntur. Quando erūpebat quasi de uulua matris procedens: Cum ponerem nubem uestimētum eius, & caligine illud quasi pannis infantia obuoluerem. Circundedi illud terminis meis, & posui uectem & ostia. Et dixi, Usque huc uenies, & nō procedes amplius, sed in teipso confringentur tumētes fluctus tui.) Quo ostio mari circumdato, illud angustis pressum coërcui? nōne imperium meum eius est terminus? Nubem quidem ei ut uestem, caliginem autem quasi pannos puerorum circundedi: mea que potestati adeo subiicitur, ut etsi in aquā reuerti ac recidere soleat natura sua, tamen cōtrarium maris illud ipsum cōseruet, quod præcepto meo pareat. Claustra autem ei circumdata & termini nihil aliud sunt, nisi præceptum meum: illudque tam uastum & immēsum minutissima arena quasi pedicis ligauī, modo montium instar sublime & excelsum, modo obiectis uentis fluctuans ac turbatum, modo his cōtractis tranquillitate sedatum: atque interdum in terram undas euomens, interdū in profundum secedens, celerimē quidem erumpens, facilimē autem retro rursus commeans, consilio meo celerem eius cursum cohibente. Nunquid super te lumen matutinū locauī? Num te in consiliū adhibui tum, cum diluculum faciebam, & lucem fabricabar? loco quidem tenebris constituto, illustrato autem diei termino. Aurora autem uidit locum suum tenere extrema terræ, & excutere ex ea impios.) Nū ui sua aurora locata est, ut orbis finibus colluceat, ut prædonū atque latronum audaciam, cum eos excusserit, comprimat? Nam simul atq; ea missa est, omnes qui se sceleribus flagitiisque inquinant, fugiunt. Cum enim hæc radios suos in terram spargit, omnis sepulchrorum mortuorumque spoliator, fur coniugiorū, & prædo, parricida audacissimus, præstigiator, omnisque malorum auctor, se in fugam coniicit. Diei enim nuncium norunt, conscientiaque metu delitescunt. Omnis enim qui mala agit, odit lucem, & non uenit ad lucem, ne ma-

nifestentur eius opera. Num tu accepto terrę luto formasti animal, & loquens ipsum posuisti super terram?) Docet his uerbis, se corpus nostrū finxisse ex elementis quatuor, ex terra, aqua, aëre, & ignis calore. Si enim lutum est terra & aqua, perspicuum est animal non esse, nisi insit in eo spiritus. Spiritus autem purus esse non potest, nisi sit in eo calor. Terra igitur sicca est & frigida: aqua, humida & frigida: aër humidus & calidus: ignis, siccus & calidus. Participes autem sumus trium quidem & naturarum, & facultatum: unius autem solum facultatis, id est, caloris. Deinde uescimur rebus quæ ex terra cōstant: bibimus aquam, aëra trahimus, igne calescimus. Delectamur porro apta horum temperatione: offendimur aut minore quā sat sit, aut maiore copia. Perspicuum est autem nos nunquam uoluptatem percepturos fuisse ex apta temperatione, nisi antea ab his ortum habuissemus. Illud quoque intelligendum est, si quid est in nobis solidum, ut ossa, & cartilagine, perspicuum esse illud non esse sine terra. Si uero etiam humidum aliquid est in nobis, ut pituita & sudores, perspicuum est, id non esse expers aquæ. Quod si spiritus per arterias & guttur dilabitur, perspicuum est eum nō esse aëris expertem. Si calor quidam est in intestinis aliisque quibusdam partibus, perspicuum est, si minus ignis inest, at certe id quod eiusdē generis est cuius ignis, eique cognatum est, inesse. Quin ne hoc quidem ignorandū est, bilem atram in nobis siccam esse ac frigidam, similēmq; terræ & autumnō: sanguinem, humidum & frigidum, hyemi & aquæ similem: bilem flauam, siccam atque calidam, similem æstati & igni: pituitam, humidam ac frigidam, similem hyemi & aquæ. Ex quibus omnibus intelligitur, corpus nostrum conflatum esse ex quatuor elementis. Illud autem, Loquens posuisti, positum est pro corpore mortalis hominis. Animū quidem ex eo quod non erat, habuit: corpus autem ex primorum corporum diuisione. Ac corpus quidem quinque sensus habet, auditum, aspectum, gustatum, tactum, odoratum. Habet etiam motum ad gradiendum pertinentem, aliāsque partes, & appetitum. Animus autem habet iudicium rationis particeps. Iudicij porro, quod rationis est particeps, proprium est pietatē ab impietate internoscere, iustitiam ab iniustitia, proprium ab alieno, id quod nocet ab utili, quod decet ab eo quod dedecet. Homo igitur cōstat ex animo incorporeo, & bene affecto atq; constituto corpore, ad naturę, quæ rationis est particeps, coniunctionem. Corpus nostrum ex primis corporibus constat, & præterea ex partibus ac membris tum similibus, tum dissimilibus. Habet etiam affectiones, commutationem, diuisionem, accessionem, decessionem, exinanitionem, plenitatem: habet etiam affectiones quæ animi dicuntur, cupiditatem, uoluptatem, excandescentiam, tristitiam, metum, iram: quibus omnibus aurigæ instar præpositus animus, ratione atque iudicio sedat, sic ut alias reprimat, alias rite & ordine concedat, nō interimat cum sint naturales, sed eis etiam ut decet, utatur. Eo enim quod cum ratione & iudicio uiuit, commercium habens homo cum inanimis rebus, & iis quæ ratione non utuntur: ab omnibus differt, quod animal est cōsiliij, actionis domesticæ, ciuilibq; socie-

societatis particeps. Nunquid tu cum accepisses terræ lutū, formasti animal, & loquens illud posuisti super terram?) De hoc enim dictum est. Dixitque Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et accepit puluerē à terra, & formauit hominē de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem. Hūc gloria & honore coronauit is qui creauerat, & cōstituit super opera manuū suarum: hunc minuit paulominus ab angelis: hunc mundi ornamentū declarauit. Quo enim eum essentia immortalibus naturis inferiorem fecit, eò honore clariorem uoluit esse, ita ut & sensum eorū quæ sub sensum cadunt, ei concefferit, & intelligentiam mentēmque eorum quæ ratione intelliguntur. Hunc principem, dominum, atque Deum mundi huius constituit. Hic cum habeat cum omnibus societatem & commercium, paruus est quidem & exiguus, ex eo quod apparet, sed magnus eo quod intelligitur. Commercium enim habet cum primis corporibus, quòd ex eis factus est, & in eis est, nec sine iisdem esse ullo modo potest. Cōmercium etiā habet & cum stirpibus, & cum herbis, propterea quòd ea quoque ex iisdem facta sunt: communia etiam ei sunt cum iis quæ sunt rationis expertia ea quæ dixi, & quinque sensus, motūsque ad ingrediendum pertinens. Cum iis naturis, quæ animatæ sunt, commercium habet, quòd solus immortalem animum nactus est: cum immortalibus autem, quòd in eo mixtus est sensus cum mente, ita ut corpore sub sensum cadat, animo mente cernatur: & quòd studio, labore ac meditatione pietatem ac uirtutem colat, cum naturæ illæ sine tempore, sine meditatione eam obtineant propter & molestiæ laborisque uacuitatē, quæ in earum naturam conuenit, & mentem quæ distrahi auellique non potest. Differre autem non in superiore præstantiorēque tantum, sed etiam in inferiore dico. Nihil enim prohibet differre etiā id quod minus est ab eo quod maius, & quod maius est, à minore: λαλῶν ergo animal. i. loquens, & sermonis particeps, est homo, quod idē est, quod rationis siue sermonis particeps.

Abstulisti ab impiis lucem, & brachiū superbōrū cōfregisti?) Poteris autē tu ulcisci impios, & eos qui brachia sua iniuste atque iniuria extendunt, frāgere, etiam si malos oderis? Nunquid ingressus es fontem maris: & in nouissimis abyssi deambulasti? Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis: & ianitores inferni cum te uiderunt, timuerunt?) Num ex fonte aliquo erumpit, & manat tam uastum mare? nōne fons eius est imperium ac præceptum meum? Cætera accipiemus & interpretabimur de unigenio Dei filio, ut à patre dicta. Tibi ne magnum uidetur quòd pertuleris, & à me supplicio ac miseriis sis deditus, cum filius meus qui mihi charus est, qui morti non erat obnoxius, mortem pertulerit, ut eos qui morti obnoxij erant, à seruitute interitus redimeret? Tu qui huic pœnæ ac plagæ obiectus es, ob ea quæ tibi eueniunt, dispensationem prouidentiamque ignoras, id est, euentum ipsum te declaraturum esse iustum ac bonum. Solet autem scriptura futurum pro præterito ponere. Unigenium enim esse, qui in uestigiis, ut ita dicam, abyssi ambulauerit, qui mortis portas aperuerit, quem ianitores inferorum cum

uidissent, exterriti sint, qui inter mortuos liber sit, cuius apud inferos non relicta sit uita, nec caro corruptionem interitumque; senserit: omnis cui Deus charus est, & qui dignus iudicatus est signis, quæ memoriæ mortis eius ac resurrectionis recolendæ perficiuntur, mihi cōcesserit. Is enim homo erit Christianus. Nunquid considerasti latitudinem terræ? indica mihi, quomodo aut quis sit, in qua terra lux habitet, & tenebrarum quis locus sit: ut ducas me ad terminos eorum. Si uero etiam nosti semitas eorum, nosti quod tum natus eras, numerus annorum tuorum magnus est.) Nosti finē orbis terrarum. Dic ergo mihi quantus ille sit. Lucis autem ac tenebrarum an nō sunt apud me thecæ quædam? nōne molitio & coagmentatio eorū est uoluntas mea? ut ex loco illo intelligere potes, Tuus est dies, & tua est nox: orbē terræ & plenitudinem eius tu fundasti. Quod si mihi hæc dicas, Scio te & antè quàm ea orta essent, fuisse, & esse antiquum dierum: & magnum infinitumque esse numerum annorum tuorum. Nunquid ingressus es thesauros niuis? aut thesauros grandinis aspexisti? Quæ reseruātur tibi in tēpus hostis: in diem pugnæ & belli? Vnde procedit glacies, aut dissipatur Auster in orbem terræ?) Sūnt ne mihi horū repositoria & promptuaria? nōne status eorum est uolūtas mea? num ea reposui, ueritus ne mihi deessent? Qui enim ea quæ reponuntur & conduntur custodiunt, naturæ indigentiam confitentur: mihi satis est uoluissē, & quod sub uoluntatē cadit, exhibetur. Meę enim uoluntati parent omnia, & potestati in iis quæ fiunt, status, ut locus ille declarat, Cum enim uis, adest tibi potestas: & Fortitudini brachij tui, quis resistet? Simul enim cum eius uoluntate, opus sequitur. Scriptū est enim, Deus mirabilis, magnus uoluntate, & fortis in operibus. Quis dedit uehementissimo imbri cursum? & uiam tonitruo, ut plueret super terram, ubi nō uir? in deserto, ubi nullus mortalium commoratur? ut impleret inuiam, & desolatam, & produceret herbas uirentes? Quis est pluuiæ pater? uel quis genuit guttas roris? de cuius utero egressa est glacies? & gelu de cœlo quis genuit, quæ descendit quasi aqua fluens?) Omnia, inquit, nutu meo fiunt, aërisque mutatio, & imbres maximi, qui & satis sint, & fertilitatē afferant simul, & in ea parte orbis quæ incolitur, & in ea quæ inculta est, ne quis existimet uim meam certis terminis circundari & circumscribi in orbe terræ, nec ad incultā partem pertinere. Nam cum omni ex parte imbres expectet, pars una pluuiā excipiet, ea autem pars, in quā non effundam pluuiā, exarescet. Neque enim homines, quos ego benignitate ductus effeci, tantum mihi curæ sunt, sed ea etiam, quæ sunt expertia rationis, quæ illorū causa parauī. Vt enim illis triticum, sic his pabulum est necessarium. Triticum enim adolescentibus utile est, herba hominum seruituti. Itaque auctor ego sum pluuiæ, concretæque glaciei, & gelu quod defluit: cum aëra coëgi mea uoluntate, nubēsque congregauī, imbres effundo & exprimo. Cū uero aqua defluēs nimio frigore cogitur, tum effundo niuem. Cum autem humido uento coniunxi, uerto in grandinem: atque huius irin admirabilem mitto sapientia mea, quasi falci-
bus quibusdam rectis, quæ ratione intelliguntur, & mente inuoluuntur.

Humi-

Humida enim materia, ex eo quod madidū est, in paruas guttas humescit: postea uerò quā sol ad occidentem peruenit, statim eius circulus in pulchritudinem inusitatā torquetur & inflectitur. Circulus enim in guttas incidens, refertur, ac oritur arcus: guttæ uerò non figuræ speciem, sed coloris præ se ferunt, quorum primus puniceus est, alter purpureus, tertius cæruleus & prasinus. Puniceus enim, solis splendore illustratus, subitò relatione ipsa rubescit: alter turbatus & languidus magis quā scintilla, propter guttas purpureus efficitur: est enim rubri languor & dilutio. Præterea cum magis turbatur is qui distinguit & definit, in prasinum se uertit. Quis genuit stillas roris? De cuius utero egressa est glacies? & gelu de cœlo quis genuit?) Recita hæc tu * cum iudicio apud Homoousiaſtas. Vt enim hîc uteri mētionē facit & partus, significatur autem Dei potestas ac uoluntas: sic si has uoces etiam in filio audiamus, non interitum & communicationem, sed potestatem intelligemus, generationēque puram ac mundam, quæ eius qui genuit, extiterit & uoluntate & potestate, non communicationem cum affectione coniunctam. Non enim ut corpora uelut stirpes & animalia, essentiali detractiōe ac diuisione facta sunt, neque ut ea quæ numerari possunt, condita sunt. Nam hæc quidem per medium procreata, numero inter se cōparantur. Ea autem quæ eiusdem sunt ordinis, communionis expertia permanent, quoniam etiā ita orta sunt, ut interire non possint. Illa uerò etsi orta sunt per communicationem, non tamen sunt in iis quæ non intereunt, sed alia in alia ultro citrōque mutantur, quemadmodum elementa alia ex aliis oriuntur. Itaque ea etiam quæ ex eis constant, partim natura oriuntur, ut ea quæ animo carent: partim natura & appetitu, ut ea quæ ratione non utuntur: partim & natura, & appetitu, & non uoluntate ut homines: sed nihil horum sine affectione. Deus autem cum generat, nō affectione diuisionēque essentiali generat: & cum creat, materia non eget, non motione, non naturæ uel artis instrumentis: sed uoluntate atque ui & gignit, & creat. Nam nec materiam desiderat: nec sua essētia pro materia utitur. Nullius enim indiget, nec seipso eget is, qui quanuis rem minimè requirit: qui solus rerum omnium est præpotens, & inaccessus, omnique & causa, & ortu superior: immutabilis, incommutabilis. Non more patrum nostrorum generat, nec creat ritu opificum nostrorum, sed ut uerus, & qui nullo eget, potestate generat, quæ medio caret, generatque potestate, & potestate opera sua cōtinet. Omnia enim quæcunque uoluit fecit, in cœlo & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis.

Vultum autem impij quis dissoluit?) Vltus ne es eiusmodi hominem, metūq; eū terruisti? Nunquid coniungere ualebis micantes stellas Pleiadas? aut gyrum Arcturi aperies? aut Luciferum aperies in tempore suo, & Vesperum super comam suam duces?) Quod ait, hæc habet sententiā: Scis quomodo fixæ sunt stellæ, & ligatæ? num funibus quibusdā? an non satis est eis uoluntas mea ad permanēdum? Orionem autem num opportuno tēpore misisti, & Luciferum atque Vesperum super comam suam duces? Sūt autem quædā stellæ quæ cometæ, id est, crinitæ appellātur: nō sunt illæ quidē

σύνχρησις ἐστὶ τῆς
Græco οὖν καὶ
σὺν ἢ συνκρί-
σις uel συγκρί-
σις legendum
puto.

crinitæ, sed uidentur quodam tempore cursum conficere. Sunt etiam quæ barbata dicuntur, & faces, atque columnæ: nonnullæ etiam gladio similes, ut austri custos, & utraque Vrsæ, quæ cum oriuntur, uoluntate nutuque Dei magnam rerum speciem præbent. Intelligendum est autem ἄστρον ἄστρος differre. Ἄστρον enim ἐκ πολλῶν ἄστρον constat, ut Pleias, Scorpius, & Vrsæ atque Hyades, & Orion: ἄστρον autem unusquisque per se est atque solus, ut Lucifer, ut Vesperus, ac cæteræ, quas solas cernimus. Scis mutationes cœli, aut ea quæ sub cœlo simul fiunt? Nostisne ut serenitates, & nebulae existant, quatuorque anni inclinationes, quæ sensim accessione accedente sine molestia, placideque eueniunt? Mutatio enim quæ semel fit & simul, magis interimere corpora solet, quàm alere. Scis ne etiam ut uentorū motus & impulsus oriuntur? Ventus enim est fluxio aëris, quæ nomen accipit à locorum mutationibus. Nam ab occidente quidem caliginoso cum flat, Zephyrus nascitur: ab oriente autem Apeliotes: à Septentrionibus Aquilo, Libs à meridie. Vocabis nubem uoce magna, & cursu aquæ ingentis exaudiet? Nunquid mittes fulgura, & ibunt, & dicent tibi, Quid est hoc? Num tibi cedit & obtemperabit ad nutum, aut nubes ad imbrem, aut fulmē ad supplicium hostiū? Concresecunt conglutinanturque hæc nutu meo, imbres supplicij causa, tonitru ob incrementum: Fulgura quidem inusitato modo expressa impulsu nubium, fulgore elucente uehementissimo spiritus impulsu, cuius attritu quasi exprimitur uel fulmen, uel scintilla ad eorum qui peccant, cōuersionem. Quis posuit in uisceribus mulierum texturæ sapientiam, uariamque sapientiæ sciētiam? Qui enim oues parauit & fecit, lanasque dedit ad amictū: is etiā texendi artē mulieres docuit, telā ordiri, stamen erigere, tramā texere, liciū foraminibus inducere, uariosq; colores uestibus depingere. Quis est, qui nubes numerabit sapientia? & cœlū in terrā inflexit, pfusum est quasi terrā puluere: & cōglutinaui illud quasi cubū lapidibus.) Si enim numeratæ sunt ei stillæ, guttæq; pluuiæ, multo magis nubes. Qui enim multitudinem stellarum numerat, & omnibus eis nomina uocat: is cœlum etiā quasi pellem extēdit, & fixit quasi cameram in eo, atque subter ipsum in terra orbem effecit. Quasi terræ, inquit, puluere, id est, splendidum & chrySTALLINUM. Distinctum est autem situ, sed non natura, in circulum arcticū, & qui semper apparet, æstiuūque tropicum, meridianum, & eum qui pares noctibus dies efficit: rursus in tropicum brumalē, * arcticum, & qui semper apparet. Obliquus autem semper tribus medius, qui Zodiacus, id est, signifer dicitur, subiectus est, totūque partes triū attingit. Omnes porro is qui dies æquat noctibus, rectis lineis ab arctico ad contrarium secat. Cubum autem quasi in lapidibus impositum in cœlo duxit, quod nonnulli turbinatum dixerunt, non solum Græcorum siue Gentilium, sed eorum etiam, qui oracula, scriptaque diuina interpretati sunt. Nunquid leonibus prædam uenaberis, & animas draconū implebis? Timent enim in latibulis suis, & sedēt in syluis insidiantes.) Nō enim hominibus solis, ac bestiis ipsis quæ ministrāt, pastum parauit: sed etiam iis quæ carnibus uescuntur, carnes: & reptantibus

ca il.

Est in Græco
secundo loco
ἀρκικόν τε
καὶ ἀντάρκτικόν
sed legendum
est ἀντάρκτικόν
τε καὶ ἀρκικόν.

ea illis sunt commoda. Quæ enim non dubitavi facere, ea ne cura quidem & prouidentia indigna iudicaui. Metum autem eis incussi, ne iniuria iis quæ sunt noceant. Quis ergo alius, Iob, hæc ut sunt, descripsit, quàm ego ipse, qui eorum sum & effector, & Dominus, & custos? Quis parauit coruo pastum? & pulli eius ad Dominum clamauerunt errantes, & quærentes pabulum.) Dixit de iis quæ tritico uescuntur, de iis quæ carnes edunt, de iis quæ uenum euomunt: dixit etiam de auibus, uerbis nos docens, se ne hæc quidem procuratione prouidentiaque sua indigna iudicauisse. Est enim coruus ille quidem uorax auis, atque ut rectè dicā, insatiabilis, & admodum edax. Itaque antequam cadauer cuiusuis hominis contingat, ut in nidum ad pullos perferat, absorbet. Sed tamen dei sapientia culicum paruorum genus procuratum gregatim emittit, quibus captis aluntur, ut scriptum est, Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum: non ratione, sed indigentia. Quæ enim egentia fecit, ea etiam quæ eis ad uiuendum sunt necessaria, quæque ad explendam indigentiam pertinent, intelligit, quemadmodum hæc uerba indicant, Considerate uolatilia cœli, quoniam non ferunt, nec metunt: sed pater uester cœlestis nutrit ea. Nunquid obseruasti dolores in partu ceruorum, & numerasti partus eorum menses? Dolores autem eorum eluisti, eorumque catulos educaisti sine metu?) Docet aperte his uerbis, se non solum horum esse opificem, uerum etiam procuratorem, administratorem, ac uniuscuiusque gubernatorem: nec quicquam permanfurum fuisse, nisi ipsius custodia præsidioque dignum esset iudicatum. Nunquid nosti tempus partus ibicum in petris: uel parturiētes ceruas obseruasti? Dinumerasti menses conceptus earum? discerpent foetus suos: multiplicabuntur in generatione: egredientur, nec reuertentur.) Hæc etiam cum superioribus cōsentiunt, declarantque eius prouidentiam quæ ad omnia pertinet, cum nihil eorum quæ fecit, negligat. Nam eorum & ortus ei curæ est, & partus, & educatio, curatque omnia, quandoquidem nihil frustra, nec sine causa, sed alicuius utilitatis causa cōdidit. Quodque est omnium admiratione dignissimum, ea cum educata sunt ab eis qui ipsa procrearunt, quasi obliuione quadam obruta ab eis à quibus effecta sunt, disiunguntur ac separantur, nec iam eodem modo reuertuntur. Quis dimisit onagrum liberum? & uincula eius quis soluit? Cui dedi in solitudine domum, & tabernacula eius in terra falsuginis. Denunciat multitudinem ciuitatis: clamorem exactoris non audit? circūspicit montes pascuæ suæ: & uirētia quæque perquirat.) Hæc omnia Dei prouidentiam ad omnia pertinentem indicant. Nā & solitudinis amans est animal, & gregibus præest semper, & ferè solutum est à metu ac liberum. Itaque ait, non opportunum illud esse iniuriis eorum qui tributa exigunt, non querelis eorum qui tumultuantur. Nunquid uolet rhinoceros seruire tibi, aut morabitur ad præsepe tuum? Nunquid alligabis rhinocerotum ad arandum, loro tuo? aut cōfringet glebas in agro tuo? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius, & derelinques ei labores tuos? Nunquid credes illi, quoniam sementem reddat tibi, & aream tuam

congreget?) Num tibi monoceros seruiet? Illa enim tibi seruient, quæ ad ministerium accepta habes. In ea autem quæ mihi data sunt, non habes imperium. Reliqua etiam declarant Dei potestatem. Penna lætantis anatis si abripiat struthiocamelum, & anas clamet, quòd dimittet in terra oua sua, & in puluere fouebit: obliuiscitur quòd pes conculcet ea, & bestia agri conteret. Duratur ad pullos suos, quasi non sint sui? Frustra laborauit absque metu: Priuauit enim eam Deus sapientia: nec dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit, alas erigit: deridet equum & ascensorem eius.) Genera dicit anatum, quæ in arena pariunt, & oua deferunt, quæ nutu Dei per se fota & calefacta, excluduntur, nascunturque pulli & educantur. His etiam uerbis uis opificij declaratur. Nam non natura his adhibetur, ut fota & calefacta à matre excludantur, sed Dei præscriptione, & gignuntur omnia & permanēt. Vt igitur anas, & sic etiam testudo marina sine metu oua parit, Deique uoluntas ea excludit: non enim more aliarum auium, & bestiarum, solent fouere educarēque foetus suos. Quæ uero sic pariunt, eorum unumquodque tanta ui & potestate ornatū est, ut partim in sublime uolent, partim in profundum ferantur, contemnāntque & equum, & eum qui in illo sedet. Idem etiam narrant de halcyone, eam hyeme oua parere in littore maris, eaque sextodecimo die excludi: Deusq; tam uastum mare sedat sedecim dies, cum hyems sit, halcyoni cōsulens. De halcyone audire etiam licet dies ipsos qui literarum monumentis proditi sunt. Nunquid præbebis equo fortitudinem? aut circūdabis collo eius timorem? Nunquid eum armasti? Gloria pectoris eius audacia: qui terram ungula fodiens exultat. Egreditur in campū in fortitudine, occurrens telo, deridet, nec cedit gladio. Super ipsum exultat arcus, & acuta atque fortis hasta & clypei motu, & ira delebit terrā: nec credet, quoad buccina clangorem pro signo ediderit. Vbi audierit buccinā, dicit, Vah. Procul autem odoratur bellum: cum fœdere & clamore egreditur.) Hoc etiam loco cum ornauit equum, docet nutu suo & potestate hoc quoque animal ortum esse, tantāque uim, & tantum robur nactum, ut & celeritate hominis tarditatem consoletur, & fuga salutem ei afferat, & ui atque audacia hostes in prælio superet, & armis magis fulgeat, quā phaleris atque stragulis, & uocē horribilē buccinæ audiat, & odoratu hostium cœtū sentiat, & inimicorum clamorem non ignoret, & contrā uociferetur, & pede terram fodiat, & exultās armis stipatus in aciem irrumpat. Nunquid per sapientiam tuam stetit accipiter, passisq; alis immobilis ad Austrū oculos conuertit?) Hæc enim auis ita stat in aëre, ut in terra, atque hoc ipso declarat Dei & uim & sapientiam, uesciturque carnibus, & prædæ insidias facit, leuitatēque in sublime fertur. Nunquid ad præceptum tuum eleuatur aquila?) Effertur etiam hæc in sublime cum uolat, & in cœlo uersatur, ut pleræque aliæ: regioque animo prædita est, & prædæ dedita, si qua alia auis: formaque est pulcherrima & magnitudine insigni. Vultur in nido suo super petram sedēs commoratur, & in præruptis silicibus, atque inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam: & de longe oculi eius prospiciunt.

Pulli

Pulli eius lambunt sanguinem: & ubicunque fuerit cadauer, statim adest.) Qui in excelsis montibus nidum cōstruit, in prærupitis rupibus: is Dei sapiē-
 tiam declarat, quemadmodum ipsum lätificauerit propter pullorum secu-
 ritatem, & quemadmodum cum res ad uiuendum necessariae ei defint, quæ
 procul absunt, celerrime cernit, nec cadauer ullum illū fugit. Vescitur enim
 carnibus, delectaturque iis quæ odorem efflant. Et adiecit Dominus,
 & loquutus est ad Iob, Nunquid qui iudicium cum potente declinat, ar-
 guens Deū ei respondebit?) Quod ait, hanc habet sententiam. Num quis ef-
 fugiet, declinabitque Dei iudicium? Quòd si quis est, qui Deum uelit con-
 uincere, num aliquid inueniet, aut omnino poterit eum cōsydere? Re-
 spondens autem Iob Domino, dixit, Cur in iudicium adducor correctus &
 conuictus à Domino, qui hæc audit? cū nihil sim, respondere quid possum?
 manum meam ponam super os meum. Semel loquutus sum, iterum nō
 addam.) Ego semper calamitatis quæ mihi euenit, causam quærebam, sed
 opificium effectiōemque nulla ex parte accusaui. Ad ea autem quæ dicta
 & obiecta sunt, nihil habeo quod dicā. Tacebo, & qui semel loquutus sum,
 iterum non loquar. Contrahi colligique me animo oportet, ut tantum Do-
 minum aduersis oculis intuear. Respondens autē Dominus Iob de tur-
 bine, dixit.) Intelligendum est, Deum ubique cum hominibus per unige-
 nium solum loqui solitum. Ipse est enim mediator Dei & hominum. Ait
 enim quodam loco Dominus Iesus de patre, Neq; uocem eius audistis, ne-
 que speciem eius uidistis. Deum enim nemo uidit unquam. Unigenitus fi-
 lius qui est in sinu patris, ipse est qui enarrauit: per eum enim etiam Mosi le-
 ges dedit. Qui enim ordinauit per angelos, ī manu mediatoris is est, qui Iesu
 Naue uisus est armis instructus ad urbem Hiericho, rogatusque quisnam ef-
 set, respōdit, Ego sum princeps exercitus Domini, & nūc uenio. Eum & ho-
 spitem excepit Abrahamus, & iudicem omnis creatæ naturæ salutauit. Hic
 cum Iacob luctatus est hominis specie & figura. De eo dixit, Vidi Deum fa-
 cie ad faciem, & salua facta est anima mea. Hic est magni consilij angelus.
 Per hunc etiam nunc Deus Iob alloquitur his uerbis: Accinge sicut uir
 lumbos tuos: interrogabo te, & responde mihi. Nunquid irritum facies iu-
 dicium meum? aut num me aliter putas tecum uerba fecisse, nisi ut declarē-
 ris iustus?) Quoniam uirū te præstitisti, & paratus es, respondeto mihi, nec
 iudicium meum improba. Te enim eo conueni, ut uirtutem iustitiāque
 tuam patefacerem. Nunquid brachium tuum est contra Deum, aut uo-
 ce tonitruī cōtra eum tonas?) Suprà enim dicebas, Cōtrarius es mihi quasi
 inimico: & putas me quasi contrarium tibi. Quis enim es tu? aut quæ mihi
 tecum sunt inimicitiae? Num ab alio statū habuisti? Quòd si fortè odio im-
 pulsus aliquid feci, quisnam cogebat me eum quem oderam, in lucem pro-
 ferre? Quinetiam quòd iustuses, nōne ab auxilio meo profectum est? Quo-
 modo enim mortalis uias suas cognouerit, nisi ego monstrem? Circun-
 da tibi decorē, & in sublime erigere, & accipe uim, & esto gloriosus, & spe-
 ciosis induere uestibus. Dimitte angelos in furore tuo, & omnem arrogantē

Cap. 40.

humilia. Respice cunctos superbos, & contere impios subito. Absconde eos in puluere simul: & facies eorum imple ignominia. Et ego confitebor tibi, quod saluare possit dextera tua.) Cum facies tu, quæ ego feci: tum sciam te & dignitatem recepisse & potestatem, quemadmodum etiam ego sum consequutus. Si uero aliis subuenire non potes, quin ne tibi quidem adesse: quæ ego tecum pugnam, quod bellum suscipiam? Nam & dignis do beneficia, & de iis, qui obstinato animo & pertinaci scelera admittunt, supplicium sumo, & arrogantes deprimo, & demisso animo homines effero, & status tuus in mea potestate agitur ac fluctuat. Cur uirtus & iustitia tua tibi animos tollit, cuius etiam ipsius me ducem principemque habuisti, cum rationis particeps te animal feci? Sed ecce bestia apud te fœnum quasi bos comedunt.) Vermes dicit, qui ex eo enati, ipsum comedebant. Erige enim, inquit, à te manum, & ecce ut fœnum te deuorant, quæ à te profecta sunt, teque conficiunt. Vt scriptum est, Omnis caro, sicut fœnum, & omnis gloria hominis, ut flos fœni: exiccatum est fœnum, & flos eius cecidit. Fortitudo eius in lumbis eius: & uirtus illius in umbilico uentris eius.) Incipit de Leuiathan dicere, quod animal magnam uim & fortitudinem in lumbis umbilicoque uentris habet sitam. In diabolo est situm, ut & perficiat in uoluptariis per has partes, & uoluptatem capiat ex libidinosis hominum motibus, quemadmodum scriptum est, Spiritu fornicationis decepti sunt, Deum autem non cognouerunt. Stringit caudam suam, quasi cedrum: nerui eius quasi fune perplexi sunt.) Hoc loco bestia inusitatam magnitudinem describit, in qua diabolus maximè habitat. Alij autem diabolum ipsum esse censent: sed non est alienum utroque modo intelligere. Multa enim eorum quæ in scriptura continentur, duas res declarant. Ac si de animali hoc ait, Stringit caudam, idem mobile esse dicit: si de diabolo, eius animi affectionem, quam in mala uoluntate habet, significat. Neruos autem eius quasi funes, in bestia quidem, uenarum arteriarumque ac neruorum in multas partes pertinentium connexionem exponit: in diabolo uerò, uariam eius malitiæ atque in homines sceleris coniunctionem docet. Latera eius ueluti petrae æneæ: spina dorsi eius, laminæ ferreae.) In bestia fabricationis firmitatem significat: in diabolo, inflexibilem eius & implacabilem in homines iracundiâ. Ipse enim homicida est ab initio. Ipsa est principium formationis Domini, facta ut derideatur ab eius angelis.) In bestia intelligemus, eam, quæ sit tam magna & ingens, ludibrium esse angelorum. nihil enim est ad illos. Quod si angeli tam inusitatae magnitudinis bestiam derident: quæ natura & uis est eorum, qui tam magnam contemnunt, & pro nihilo putant? Illud autem, Principium est formationis Domini, non de omni opificio accipiendum est, sed de omnibus animalibus. In diabolo autem, Principium formationis intelligendum est, non quod omnium quæ ratione & animo intelliguntur, primus sit effectus, sed quod sine tempore, quemadmodum locus ille declarat, Tu cum Cherubim creatus es immaculatus coram me. Usque ad te inuenta sunt iustificationes tuæ, & tulerunt te Cherubim, & proiecerunt in medio montium igneo-

igneo-

igneorum. Verbum uerò hoc, Vt derideatur, positum est, pro hoc toto, Ritus & probrum est eius à Dei amore auersio & declinatio, cum propter malum animū de alto dignitatis & honoris gradu deiectus sit. Cecidisti enim de cœlo Lucifer, qui mane oriebaris. Et rursus Dominus, Vt fulgur de cœlo cadentem, non quòd casum à loco dicat, sed à gloria ad ignominiam, ab honore ad infamiam, tractus ut serpens, sibilans ut draco, repēs ut scorpius: ac modo quidem primos homines decipit, modo fratrem in fratrem armat: interdum impietatem pro religione, interdū pro temperantia actiones, quę sunt contra naturam, ostendit: aliquando sibi diuinitatem attribuit, nonnūquam ea quę sunt, carere principio dicit, & prouidentia nullo modo administrari: in iisquę omnibus falsum ponit. Rursus hæc etiam in Deorum numero reponit, inducens etiam eos perturbationibus obnoxios, & mortales esse docet, deinde immortales eosdem esse dicit & emulos: sed qui inter se bella gerant. Quinetiam eis figuram tribuit, & qui sunt omnino similes, eos in mares & fœminas mutat. Horum etiam amores, & concubitus nefarios, ortusque innumerabiles monstri instar exponit. Deinde hæc etiam oblitus, ubique Deorum naturam tollit, & quę creata sunt, impura & immunda insanians esse pronunciat, hominūque corpora digniora quę eiiciantur, quàm stercus: statuas autem eorum, ut in magno honore sint & præcio, imperauit. Qui ergo se occæcauit, tantamque ignorationem sequutus est & approbavit, non effectoris sapientia, non perturbatione aliqua, nō periculo, sed sua stultitia: is iure ac merito risus & delectamentum sanctis propositus est. Itaque scriptum est, Imperio occidit draconem apostatam: Et illud, Draco quem formasti ad illudendum ei: propterea quòd deserto Deo, qui est omnium auctor & seruator, impietati ac sceleri deditus, principium dæmonum, qui malum eius animum comprobarunt, extitit. Vt enim draco in anguibus, sic etiam diabolus in dæmonibus principatum tenet. Præest autem eis, nō ut causa iis quę effecta sunt, sed quòd ei cōmunis placeat defectio ac rebellio, & in ea acquiescat. Differt autem natura ab illis, quādoquidem ipse archangelus erat, illi angeli. Maluerunt autem illi quidem dæmones dici, gaudentque hoc nomine: hic uerò diabolus Beliar & Satan nominari. Peruenit ad præruptum montem, lætitiāque attulit quadrupedibus in tartaro.) De animali hoc si accipiamus, intelligendum est illud aliis quibusdam interfectis animalibus, aliis pastum præbuisse in montibus qui mari subiecti sint. Tartarum autem appellat, maris altitudinem & profundū maximum. Si in diabolo, sciendum est, quando nationem in aliam concitauit, eum aliis copias & opes dare. Delectatur enim pugnis, præliis hominūque cædibus. Tartarum autem inferos dicit. Quadrupedia uerò non à natura, sed à uoluntaria rationis priuatione eos uocat. Vt, Homo cum in honore esset, nō intellexit: cōparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Sub omnimodis arboribus dormit, iuxta arundinem, & in locis uirentibus. Vmbram ei faciunt arbores excelsæ, cum surculis & ramis amerinæ.) id est, his non eget, nec satis est ei ulla arbor ad integumentum cum

ramis propter inusitatam magnitudinem. Itaque per ironiam legendum est. Quod si de diabolo interpretemur & accipiamus, ne is quidem hæc desiderat, sed malicia impulsus latet sub arboribus & fruticibus nemoribusque umbram præbentibus, ut homines interimat. Si fiat inundatio, non sentiet: & habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius. In oculis eius capiet eum, & intortus perforabit nares eius.) Hæc docent, quàm magna & uasta sit bellua, quod nec eluuius ulla, nec fluxio Iordanis sensum aliquem mali ei afferre possit. Si autem de diabolo dictum accipiamus, dicendum est eum, cum incorporeæ naturæ sit, nullam iniuriam accepturum esse ab iis quæ commemorata sunt, quippe cum nihil, quod uacet corpore, à re corporea accipere, & quasi pati naturæ ui soleat. Illud autem, Intortus perforabit nares eius, ait, quod cum alios improbitate impulsus iniuria afficere conatur, sibi supplicium quærit. An extrahere poteris draconem hamo, & fune ligabis nares eius? Nunquid pones truncum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius? Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Nunquid feriet tecum pactum, & accipies eum seruum sempiternum? Nunquid illudes ei quasi aui? aut ligabis eum quasi passerem puero?) Expōita bestię magnitudine, uenit ad eius potestatem, docetque captā eam esse ab illo, & tam uastam belluam habitam esse ab eo in aliquo eorum, quæ uilia sunt, nulliusque precij. In diabolo autem si hoc intelligamus, dicendum est eum bonis ac piis ita subiectum esse, ut est puero passer: & ante pedes eorum obtritum iacere, ita ut hamo quidem, quasi draco, ab illis teneatur sua in Deum fiducia, & capistro tanquam bestia trahatur, & os eius quod mala cupiat, alligatum sit, & uinctus traditus sit, quemadmodum scriptum est, Ecce dedi uobis potestatem calcandi super serpentes, & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici. Et rursus, Tu contriuiisti caput draconis, id est, diaboli: tu confregisti capita draconum in aqua. Quod autem ad illud attinet, Nunquid multiplicabit ad te preces, aut loquetur tibi mollia? Videre licet eum sæpe à sanctis uiris pro sua in Deum fide supplicio affectum esse, & cum postularet, ei esse aliquid remissum. Quod uerò ad hæc uerba attinet, Nunquid feriet tecum pactum? intelligere licet, & audire ab eo hanc uocem, cum tormentis cogitur, Iuro me huc nunquam esse uenturum, sed omnino exulatum abiturum. Eum autem homines puniunt, non ui sua & uirtute, sed eius qui tantum munus hominibus concessit, potestate. Videre enim licet, cum ipse qui pati non potest, ab iis qui pati possunt: qui immortalis est, à mortalibus: qui incorporeus est, ab iis qui corpus habent: qui non uidetur, ab iis qui cernuntur, afficitur supplicio atque torquetur: & qui aliquando erat archangelus, nunc autem diabolus, ab homine Dei benignitate uincitur. Pascuntur autem & aluntur eo Gentes, & diuidunt eum Phœnicum gentes.) Sed neque ij qui mare nauigauerunt, & inde uictum capiunt, neque hi omnes aliqua ex parte capi & subigi ab eo poterunt propter magnitudinem. Itaque hæc per ironiam legenda sunt. In diabolo autem, non etiam per ironiam, sed ita intelligemus, Vescuntur eo omnes qui de eius consilio uiuunt & sententia,

tentia,

tentia, capientes cibum qui mortem affert. Si quidem ex abundanti ac non necessario hæc addit, Phœnicū gētes, id est, eos qui uoluptatibus ad corpus pertinētibus impulsī, immundæ impuræq; uitæ dediti sunt. Vt enim ij qui ad Dominum adhærescunt, diuino cibo aluntur: Qui enim, inquit, manducat panem hunc, uiuet in æternum: sic is qui diaboli uoluntati morem gerit, ipso desertore dracone satiatur. Omne nauigium si conuenerit, non portabit pellem unam caudę eius, nec in nauigiis piscatorū caput eius.) Omnia enim nauigia paruissimam eius partē nō capiēt, tam ingens est, & præter modum magna bestia. In diabolo autē si intelligatur, dicēdū est, si diabolus perficere permetteretur, id quod aggrediatur, eius primū impetū aut extremū omnem hominum uitā sustinere non posse, naue scilicet à tempestate maris agitata, nisi Dei præsidium illi obsistens, eius cursum reprimeret. Nam & Deum & hominem odit. Pone super eum manum tuam, recordatus belli, quod gestum est in corpore tuo: ne iterum geratur.) His uerbis obscure significat, & calamitatem quæ Iob euenerat, & gloriam quæ calamitatem est consequuta: atque in diabolum transfert bestię descriptionem, aitq; deinceps, Non uidisti eum? neque ob ea quæ dicebātur, miratus es?) Si mi- Cap. 41. nus eum uidisti, at certe ex iis quæ commemorata sunt planè cognouisti, q̄ admiratus es. Nam animal quidem quod uideri potest, nō uidetur à te, propterea quòd est in uoragine: bestia autem quæ intelligitur, quia corpore uacat, non tibi apparet. Non timuisti eū, quòd à me paratus est? Quis enim resistere potest uultui meo? aut quis resistet mihi, & sustinebit?) Cū in utrūque, inquit, imperium habeam, ut in meum opus, si obsistit mihi desertor & transfuga draco, prauus anguis, at nō permanebit. Voluntate enim eum interficio. Quis est enim, qui mihi obsistat? Omnia quæ sub cœlo sunt, mea sunt.) Domini enim est terra, & plenitudo eius. Et rursum, Tui sunt cœli & tua est terra. Quò ergo conspectum meū quis fugiet? aut ubi me in scio quis delitescet, cum præter me nemo sit? Silebo propter eum?) Diabolum dicit non declinaturum esse supplicium, quod ei debeatur. Neque enim infirma est pœna ad ulciscendum, sed uenit ad improbos. Et ratione uirtutis æqualis eius miserebor?) Omnes qui mutuis auxiliis egent, mutuas operas accipiunt. Ego autem nullius opera egeo ad ulciscendum hostem. Nam simul atque libet, omnem qui mihi aduersatur, tollo de medio. Quis reuelabit faciem indumenti eius? & in plicam thoracis eius quis intrabit? Portas uultus eius quis aperiet?) Rursus hoc etiam loco robur atque crassitudinem corporis eius describit, & quam magna sit ea quę ei similis est bestia. Si uero in diabolo intelligamus, dicendum est, Quis est homo, qui diaboli cōsilia cognoscet, cum abstrusa sint ea quæ animo concipit, & cum ea nuda uerit & aperuerit, coarguet? aut si nō sit aliquis eiusmodi à me illustratus, libere dicat. Non enim eius consilia ignoramus. Per gyrum dētium eius formido.) Omni enim animali quod in se incurrit, nocet, dētibusq; in eum quasi armis utitur, deuorans & conficiens marinarum multitudinem. Quin etiā diabolus tanquam leo rugiens, circumit quærens quē deuoret, metu cōtur-

bans & terrens imbecilles. Viscera eius scuta ænea, & uincula eius atq; cōpages quasi Smyrites lapis. Vna alteri adhæret.) Rursum conglutinationis eius laxitatem exponit, carniúmque eius connexionem, idque quod intra ipsam uim externam accipere, & quasi pati non potest, æri atque Smyriti lapidi comparat. Est autem genus lapidis, qui ita apud Indos appellatus, ferrum secare non potest: contráque antequàm aliquid ei noceat, ipse prior percussus perforat. In diabolo autem, dicendum est eius consilia, quæ init in homines, implacabilia esse & crudelia, crebráque ac inter se cohærere, ut in annulis catenarum, aliarúmque rerum eiusdem generis, qui, ut uidere licet, unus cum altero cohærét. Dolo enim agit, mentémque furripit, ad malum doctus est, bonum autem quid tandem sit ignorat: fraudulentus est, impostor, subdolus, simulator: alia profert, alia ostendit: & dum humanitatē fingit, repente hostis existit. Et nec spiraculum incedit per ipsam.) Illá quidem bestiam, propter carnis densitatem & crassitudinem: diabolum autem, quòd uacet corpore. Qui enim utrique eorú uentus iniuriam afferat? Ut uir fratri suo adhærebit, & tenentes se nunquam separabútur.) Nam homines quidem pro iure necessitudinis, uitæ societate coniunguntur: ea autem de quibus differuimus, nihil inter se habent in uita commercij, quòd bestia magnitudine sua omnia conténit, & pro nihilo putat: diabolus, insigni malicia, cum omnibus inimicitias gerit. In sternutatione eius lucet lumen.) Ex insito calore in eius sternutamento scintillæ quædam existunt. In diabolo autem sternutamentum, motum eius, & procliuitatem ad nocendú esse dicemus, quando uult personá figurámq; angeli lucis induere. Et oculi eius species Luciferi.) Respondent enim etiam oculi bestię illius magnitudini. In diabolo autem ita dicuntur, quòd ipse non ut nos circumspeciat, sed Luciferi instar tota essentia omnem in partem splēdorem emittat. De ore eius procedunt lampades ardentes, & erumpunt foci ignis. De naribus eius procedit fumus fornacis ardentis flamma carbonis. Halitus eius prunas ardere facit: & flamma de ore eius egreditur.) Quoniam multus est in eo calor, quasi ex fornace quadam flamma sursum erumpit: & halitum quendá ignis quasi fluctum efflat ex naribus: atque ut aliquis dicat, uitalis eius uis & facultas nihil est aliud, nisi insitus in eo calor. In diabolo uerò, procliuitas eius ad iracundiam, furórque, quo in eos qui nihil nocent, inflámatur, eiusmodi rebus comparatur. Aliorum enim interitum quasi *cōiurationē quādam existimat. In collo eius moratur fortitudo.) Robur & natura inflexibilis bestię declaratur. In diabolo autem, eius mens in omnem partē circumspecies, & scrutans rationes interitus atque exitij aduersus caducos homines. Membra carniúm eius cohærentia sibi: mittet contra eum flumina, & ad locum alium non ferentur, nec ei nocebunt.) Quid enim etiá patietur, cum in aqua uersetur, & ita firmis solidisque sit carnibus? Quin ne spiritalis quidem bestia quicquam perferet, etiamsi tota in aquam recidat, cum uacet corpore. Quod enim sub sensum cadit, eo quod ratione intelligitur, non est præstantius. Cor eius indurabitur tanquam lapis: & stringetur quasi

οὐσασι, al. cō-
glutinationē,
aut concretio-
nem.

quasi indomita incus.) In bestia quidem, propterea quòd non indiget, & audacia est prædita: in diabolo autem, propter impudètiā, & ruboris priuationem. Impius enim, cum in profundum malorum cecidit, contemnit: Veniet autem super eum in tempore ultionis, ignominia & opprobrium.

Cum sublatus fuerit, timebunt quadrupedia animalia, quæ saltant super terram, in tartaro.) Quomodo enim non etiam tam uastam bestiam, talem molem ac magnitudinem, tamq; magnam uim? Quadrupedia autem hoc loco dicit, non terrena, sed marina. Sunt enim etiam in mari beluæ, quæ quatuor pedes habent, ut pardus, & testudo, aliæque nonnullæ. Si uerò ad diabolum referamus, ita intelligemus, bestias quidē, dæmonas, quòd propter scelus se ei subiecerunt, cum ei natura non pareant, sed uoluntaria malicia, & fingant se principem exercitus metuere: quadrupedia autem, homines à ratione auersos, qui fraude & ignoratione ei addicti, ipsum & colunt, & uerentur, ob ea quæ sequuti sunt. Cum apprehenderit eum gladius, nihil ei faciet neque hasta neque thorax. Existimat enim ferrum quasi paleas: & quasi lignum putridum, æs. Nō uulnerabit eum * sagitta ænea. Existimat enim iaculatore ^{τοξον. al. arcus} lapidum ut fœnum: & quasi stipulam, æstimat malleum.) Quī enim alicuius horum rationem habeat, tum bestia quæ uulnerari nō potest, atque adeo dura est, tum diabolus, qui corpore uacat, & uulnus perferre nequit? Deridebit terræ motum ignem afferentem.) Quid enim mali aut huic aut illi terræ motus, aut immensus ignis afferet? Illi enim propter robur noceri non potest: hic autem ut incorporeus, ignem etiam uincit ac superat.

Lectus eius uerucula acuta.) Propter coagmētationem quæ æneam imitatur. In diabolo autem, propter naturam quæ uulnerari nō potest, nō quòd in eo dormiat, cum somnum minimè capiat, sed quòd etiā si eiusmodi stimulis contingatur, tamen nihil mali sentiat, aut fortasse quòd quietem esse ducit hominū exitium, lectum eius uerucula acuta esse dixit. Omne autem aurum maris super ipsam quasi lutum infinitum.) Neq; enim illud requirit. Quin ne diabolus quidem eo eget: sed arroganter ea quæ ipsius nō sunt uendicat, in eoque exultat, si aliis ea quæ Dei sunt, siue terra, siue mari, largiatur, atque id captandorum hominum causa, ut locus ille indicat, Hæc omnia tibi dabo. Præsto est, qui Achar apud Iosue, qui Giezi apud Elissæū, qui Iudā apud pōtifices, qui Ananiam cum Sapphīra ex furto ad impietate impulit, persuasitque ut & Achar ex anathemate uendicaret in urbe Hierichone, & Giezi ea quæ Naaman erant, contra Elissæi uoluntatem acciperet, & Iudas qui pauperum argentum furaretur, glorię Dominum pontificibus interficiendum uenderet: & Ananias ac Sapphīra furriperent precium eius, quod Deo oblatum erat egētium causa, mentirenturque Apostolis. Hic etiā est, qui Simoni Mago persuasit, ut crederet uenale esse pecuniis Dei munus atque donum, & pecunias Apostolis offerret, dirisque deuoueretur. Feruescere faciet quasi ollam profundum.) Magnitudine enim sua cum mota est, ex profundo abyssum commutat. In diabolo autem abyssum, hominū uitam interpretabimur, in qua ipse planè orbem terræ uersat, & in orbem

torquet, alicubi bella externa & intestina ignis instar excitans uentis instabilibus: alibi spiritalia nequitiae operans in filiis diffidentiae. Aestimare mare quasi uas unguentarium: & tartarum abyssi tanquam captiuum. Aestimabit abyssum quasi locum ambulandi.) Neque enim mare tam uastum esse putat: neque locus qui profundo caret, id est, ut ita dicam, abyssus, qui nobis infinitus & immensus est, ei est impedimento, sed ubicumque libuerit, abyssum obambulat. Quod si etiam in diabolo hoc uelis intelligere, non aberrabis. Is enim ne ab abyssu quidem mali aliquid accipiet: sed insulas & continentem obit, non ut boni aliquid faciat, sed ut improbitatem maliciamque suam in hominibus inferat, & lolium conferat cum probo semine. Non est super terram potestas, quae comparetur ei, qui factus est, ut derideatur à meis angelis. Omne sublime uidet: ipse est rex super omnes qui sunt in aquis.) Multis supra commemoratis, in quibus etiam robur magnitudinemque bestiae descripsit, nunc narrat ipse, quemadmodum illa ex profundo excelsa uidet, cum minime cernatur: angelorumque magnitudinem docet, suamque declarat potestatem. Quod enim, inquit, ad corpora attinet, nullum cum eo comparatur. Quod uero ad angelos attinet, pro delectamento eis est, atque exiguum ac uile tam uastum animal. Quoniam autem angeli eiusmodi sunt magnitudine praediti, ex eo perspicuum est, eorum effectorem sine comparatione infinita magnitudine, sed sola intelligentia, non sensu comprehendendi. Quod si quis opponat Leuiathan (sic enim Hebraei hoc animal appellant, quemadmodum diabolum Samael, & Beliar) quicquid tandem hoc animal esse docuerit, ei respondebimus, id pro firmamento accipimus. Ut igitur de coelis, sic etiam de Gabriele, ac Michaële, aliisque naturis coelestibus. Neque enim etiam haec uidimus. Itaque ne omnia quidem animalia uidere homo potest, praesertim cum sit caducus, & ad breue tempus duret: certe etiam regulum bestiam quae uenenum iaculatur, non uidimus, nec uulturem auem leoni & aquilae simile: nec phoenicem, qui ex Aethiopia in Aegyptum quingentis annis proficiscitur: nec rhinocerota, nec chalagram: non quod non sint, sed * quod nobis literarum monumentis non sint prodita: uerisimile est etiam alia esse animalia, quorum uel nomina ignoramus. Regem autem illam uocat omnium quae in aquis sunt, ut quae praesit omni animali fluuiatili. Ut enim & leo omnis pecoris principatum tenet, & draco omnis bestiae quae repit, & aquila omnium auium, & apes non prius ab aluearibus discedunt, quam rex earum praeuolet: sic Leuiathan omnium aquatiliu obtinet principatum. Quod si haec diuina uerba in diabolo quoque intelligamus, dicemus eum, non quod non in terra ortus sit, nihil habere simile, sed quod malo animo in terra repat, nihil habere simile eorum quae in terra uersantur. Repens autem in iis quae hic sunt, risui ac ludibrio est sanctis angelis, ita tamen, ut & ea quae excelsa sunt, cernat, & regia potestate praesit omni uitiosae actioni detestabilique peccato, capiens ex scelere & impietate uoluptatem. Est enim & inuentor mendacij ac falsitatis, & sator, antistes maliciae, laetatur contentione & inuidia, festum diem agit ob sanguinem cadesque innocen-

tum,

tum: non contentus est solis bestiarum nidoribus, sed humanas etiam carnes concupiscit, & eorum qui nudi sunt, manus armat contra charissimos. Hic enim inuidiæ facibus, in homines inflammatus est, abduxitque à præcepto eos qui ipsum nulla affecerant iniuria. Hic est, qui Cain in Abel ad fratris cedere armauit, propter iustas & utiles gratias, quas Deo egit: qui Cham armauit in Noe ad ridendam patris naturam. Hic est, qui multitudinem confusam ad inanem turris ædificandæ laborē incitauit. Hic est, qui bellū beato huic uiro intulit, & sua spe frustratus iterum cucurrit. Hic est, qui casto Ioseph eos, qui ipsius castimoniam tentauerūt, excitauit: Iacob, Esau: Dauidi, Saulem: Naboth, Achab: Eliæ, Hiezabel: Elissæo, Ioram: Ader, Zacharię: Ioas, Michæ: Cerasphorum, Hieremiæ: Ananiæ, & Danieli, satrapas Persarum: Susannæ, senes impudicos: Mardocheo, Aman: Iudith, Olophernem. Hic est qui Iosedec Iesu opponebatur: qui petebat, ut fides Apostolorum deficeret. Iste est denique, qui nunc quoque operatur in filiis incredulis, quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui, qui uerbo spiritus pulsat malorum congregationem & copias, labrisque interfecit impios. Respondens autem Iob Domino, dixit: Scio, quia omnia potes, & nihil tibi impossibile est.) Non ex iis tantum, quæ declarasti, te posse ac potentem esse cognoui, sed etiam ex eo, quod potestatem & imperium semper obtines. Nihil enim esse, quod non possis, perspicuum est, si possis omnia. Quis est enim, qui te celet consilium suum? & si à uerbis se abstineat, te etiam celare, ac latere te putet? Hæc autem dixit propter uerba illa, quibus cum Deus conuenit, Quis est iste, qui me celat consilium? Certo enim scio nihil te latere eorum, quæ & agimus, & cogitamus. Tu enim Deus es æternus, occultorum cognitor. Annunciauit mihi quæ non intelligebam, & mirabilia quæ nesciebam.) Neque enim eiusmodi bestiæ coagmentationem noueram: serpentis autem spiritualis, tam multiplicem maliciam noueram. Audi me Domine, ut ego etiam loquar: interrogabo te, & responde mihi.) Sumpta fiducia & audacia, incipit etiam ipse discendi causa interrogare. Nam tu quidem non habes disciplina comparatam rerum scientiā, sed antè etiam quàm fierent omnia, tenebas & sciebas: cum minimè didicisses, naturæ uero ipse docere potuisti. Auditum auris audiui te prius: nunc autem oculus meus uidit te.) Vidit autem, quatenus homo uidere Deum potest. Sic enim illud obtinebitur, Deum nemo uidit unquam. Quinetiā aliquis hominem uidet, sed eius animum uidere nō potest. Ergo & uidet eum, & non potest uidere. Quemadmodum homo cernere potest, sic cernit. Natura enim Deus uideri non potest, sed ita cernitur, ut Esaiæ uisus est, Danieli, cæterisque sanctis omnibus. Idcirco ipse me deiicio, & extabui: meque terram & cinerem æstimo.) Ad te enim, nihil sum, uilis & abiectus homo, infirmitatēque circumdatus, caducus quidam, & ad breue tempus durans, & minori robore præditus: Tu uero æternus es Deus, summus, rerum omnium præpotens, opifex rerum omnium, & effector: quinetiam immensus rex, & Dominus tam eorum quæ sub sensum cadunt, quàm eorum quæ ratione

Cap. 42.

ἵνα ὅτι πο-
test ad sequē-
tem orationē
referri, ut ita
interprete-
mur: Verum
quod, siue, quo
niā oēs pii Dei
notitiā habēt,
& eius non
ignorāt proui-
dentiā: quo-
modo nihil ue-
rum loquuti
sunt?

Ἐστὶν αὐτὰ τὸ θε-
σπαστος, id
est contra ser-
uum meum.

intelliguntur. Hęc ut Deo rerum omnium dicta sunt: nōdum uerba omnia facta sunt, Et sanatus est Iob à plaga. Deus enim est, qui eum curauit, cuius uoluntatem comitatur effectus & actio. Est enim is qui dixit, Adhuc te loquente dicam, Ecce adsum. Postquàm autem loquutus est Dominus uerba hęc ad Iob, dixit ad Eliphatz Themaniten, Peccasti tu, & duo amici tui, quoniam non estis loquuti rectum, sicut seruus meus Iob.) Non enim finē intellexistis concessionis meæ, sed iustitiæ meæ tantum rationem habuistis, & infontem peccatorem esse suspicati estis. Quoniam igitur cum peccato coniuncta est, ut falsa, hęc uestra suspicio, expiari ea debetis. Intelligendum est autem, Deum Eliu, ut peccatoris, nō fecisse mentionem. Nihil enim prohibuisset eum etiā, ut obnoxium unā annumerari tribus amicis, * nisi quòd omnes boni ac pii, & Dei notitiā habent, & eius non ignorant prouidentiam. Quomodo igitur nihil uerum loquuti sunt? Dixerunt enim, Nūquid qui fecit hęc omnia, turbabit iustitiā? Sed non ea de causa accusati sunt. Si enim impij fuissent, nūquàm sacrificiis fuissent expiati. Sacrificia enim impiorum abominatio Domino: sed quòd ea, quæ à Iob facta esse non sciebant, pro Deo dicentes, suspicione sola impulsī iustitiā accusabant, Iob etiam suspicati sunt nihil dixisse, quod Deo gratum acceptumque esset: uerum probatus gratusque æquo iudici fuit. Neque enim alia mente agitabat, alia dicebat, cum nullius personæ rationem haberet, cum ne Dei quidem, ac multo etiā magis, quòd eum nihil ignorare sciret. Amici autem, qui alia dicebant, quàm cogitarent, iure reprehensi sunt. Etsi enim omnia facientes ei addetis, tamen uos refellet. Si enim etiam omnia Dei causa dixeritis, uestri rationem non habebitis. Quę enim quisque consentanea cogitat, ea etiā ore proferre debet. Sumite ergo uobis septem tauros & septem arietes, & ite ad seruum meum Iob, & offerite holocaustum pro uobis: Iob autem seruus meus orabit pro uobis.) Antè quidem ultro ac sponte sacerdos Dei fuit, offerens etiam pro liberis suis. Quoniam autem post calamitatem non iam poterat liberè offerre bestias, propter malum quod inciderat: dicebat enim supra, Satis me in fordibus tinxisti: iure ac merito à Deo sacerdos creatur, amicisque permittit, ut ad eum hostias perferant, ut ipse cum amicis credat se sacerdotem declaratum esse Dei uoluntate, quemadmodum etiam Melchisedec rex Salem. Nam si faciem eius suscepissem pro uobis, & nisi per ipsum, uos perdidissem. Neque enim loquuti estis ad me recta* sicut seruus meus Iob.) Eo enim pro uobis precante remittā uobis peccatum, propter eā quòd suspicione impulsī sanctum uirum calumniati estis. Nisi enim ipse mihi persuadeat, fortasse uos exitio oppressos, ex terra quæ uos edidit, eiciam, ut intelligatis quàm magnum sit malum crimina colligere, & accusare eos, qui à me infontes sunt iudicati. Abierunt ergo Eliphatz Themanites, & Baldad Suhites, & Sophar Naamathites, & fecerunt sibi, sicut loquutus fuerat Dominus ad eos: & dimisit peccatum eorum propter Iob.) Dat ergo ei Deus amicos, cum ipse precatus esset. Damno enim Iob fuisset, si amici, qui eius consolandi causa uenerant, morte pœnas dedissent: præsertim

tim

tim cum non æquum fuisset negligi hominum in Deum pietatem, sed eius causa illis gratiam delicti fieri precibus hominis, cui Deus charus erat. Sciendum est autem, Eliphatz amicorum obtinuisse principatum, qui etiam dignus habitus est, qui & Deum uideret, & uerba eius audiret. Auxit autem Iob Dominus: & cum orasset pro amicis suis, dimisit ei peccatum.) Clarum eum, atque ex eo maiorem fecit, quod & preces eius audiuit, & eius causa amicis ipsius peccatum cōdonauit. Et addidit Dominus Iob duplo plura iis quæ prius habuerat.) Oportebat enim eum, qui ita cum aduersario dimicauerat, & patientiæ corona donatus erat: cum Deus iustum eum declarauisset, quod nihil mali aut absurdi dixisset, sed præterea ageret gratias: diabolus autem pudore suffusus esset quod frustratus spe sua esset: nō solum ea quæ ei erepta & ablata erant, recipere, uerum etiam duplicia bona accipere mercedem ac præmium fortitudinis, unum quidem ut debitum, alterum ut munus & gratiā. Audierunt autem omnes fratres eius, & sorores eius omnia quæ acciderant ei, & uenerunt ad eum, & cuncti qui nouerant eum prius.) Vbi tādē hi erant prius, tum cum beatus uir aduersa fortuna uteretur? an omnino cum Deus benignus homini est, eūque tuetur, tum omnes & amici, & cognati sunt? cum autem manum retinet, inimico hostilique sunt in eum animo, & omnes, & omnia? Et comederunt apud eum panem, & biberunt uinum, & consolati sunt eum, & admirati sunt super omnibus bonis, quæ intulerat ei Dominus.) O felicitatem beati uiri, ō magnam clementiam, ō malorum obliuionem. Hos ad bibendum inuitat, qui se contempserant, & neglexerant in calamitate, ut omnem ex suspitione susceptum dolorem animiq; offensionem deponat. Siquidem admirati uiri uirtutem & probitatem, eum consolabantur: sed bona quibus eum Deus affecerat, eis stuporem excitabant. Et dederunt ei unusquisque agnam unam, & auri drachmas tres non percussas.) Nondum enim erant numi, sed aurum infectum, ac nota nulla signatum, secabatur in drachmas tres aut quatuor: quēadmodū Abrahami ætate trecentæ didrachmæ filiis Ephronis Chetthæi ab eo datæ sunt. Habet quidē libra uncias duodecim, stateras centum & octo, numos duos & septuaginta: drachmas ducētas & sex. Vncia habet numos sex, drachmas octo: semuncia efficitur numi tres, drachmæ quatuor. Ita fit, ut tres drachmæ sint tres numi. Dominus autem benedixit nouissimis Iob magis quā principio eius. Et erant oues eius duplices, camelorum septem milia, & mile iuga bouum, & mile asinæ.) Omnia ergo duplo plura accepit hic reprehensione carens uir: neque hæc pietatis mercedem ac præmium accepit: ei enim quasi finis proposita est uita beatorū, cœlorūque regnum: sed patientiæ quæ inducta erat, & officij, quo Deo egerat gratias. Et fuerunt ei septem filij & tres filiæ.) Sciendum est igitur, eum, ea quidem quæ sunt expertia rationis, duplo numero accepisse: filios autem non item, ne improbaretur resurrectio. Nonnulli enim fortasse suspicati fuissent in duplo liberorum numero, non futuram esse resurrectionem, aut etiam naturam quæ rationis est expers, nobiscum excitatum iri. Itaque

*Hæc in Græco
exemplari bi-
bliothecæ Re-
giæ, quod unū
habui, traie-
cta sunt.*

ei referuabantur liberi ad tempus resurrectionis cum filiis sedecim, & filiabus septem, qui ei paulò ante dati fuerant. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt. &, Non est Deus mortuorum, sed uiuentium. Omnes enim ei uiuunt. Siquidem Deus est spirituum Dominus, uniuersæque carnis, præsertim cùm animi omnes eius opus & creatura sint: ut locus ille indicat, Nunquid non ipse est pater tuus, qui fecit, & creauit, & formauit te? Et uocauit nomen unius, Diem, & nomen secundæ, Cassiam, & nomen tertiæ, Cornucapæ.) Diem appellauit tanquam signum, & significationem sui à malis liberationis: quasi nox molestiarum præterisset, illuxisset autem diei splendidi instar Dei prouidentia: Cassiam uerò & Cornucapæ, aromata, signa cuiusdam lætitiæ, & tetri odoris qui olim fuerat, fugam. Veniāt enim qui forrem constantemque capram ἀμαλθείαν appellant, Iouemque eius alumnum fuisse fingunt, atque eundem cum adoleuisset, mercedem educationis dedisse, cum finxissent eum ab illa educatum esse cum aliis Deis. Non sunt autem inuenti filij & filia in terra eis meliores.) Si enim simile fuisset munus concessum superiori, profectò cùm maxima calamitas extitisset, hoc mancum fuisset. Quinetiam tempus corporis excellēti eximioque modo datum est, ut horum aspectu penitus calamitatis memoria oblitteraretur. Quemadmodum etiam in nuptiis, non solum quòd aquam in uinum uertit, sed etiā quòd in multum & suaue, ipsa summa suauitate omnes qui degustabant, ad rem consyderandam excitauit. Et cum Lazarum excitabat ab inferis, in stuporem adduxit non solum, quòd salutem dedisset, uerum etiam quòd uinctum excitauisset. Miraculum enim spectantibus & uidentibus augebatur. Nam & ij qui eum soluebant ex mortis uinculis, rem credebant, & iis qui uidebant, persuadebant. In Petri etiam socru, nō solum eam dimisit, à febre solutam & liberam, sed etiam ualentibus ministram eam præparabat, ut existimaretur magis uirtutes ex eius à morbo liberatione collegisse, quàm eis destitui atque priuari. Tranquillitas quoque illa maris non simpliciter ab eo facta esse dicta est, sed magna uehementer. Ea enim quæ modum transeunt & exuperant, eos qui spectant & cernunt, docent. Deditque eis pater suus hereditatem inter fratres earum.) Hæc autem Iob largitur, quòd donum erat quod Deus donasset. Vixit autem Iob post flagella cētum septuaginta annis.) Ita erat, ipse cum Dei concessu calamitate pressus est, annos natus octo & septuaginta. Ex quibus licet admirari hominē, quod cum esset eiusmodi, quoad Deus eius & innocentia, & ueritatis, & pietatis, declinationisque ab omni malo, testimonium dixit: qui testis est fide dignus: omnisque qui ei fidem non habet, est impius: tamen cum Diabolus non credidisset, uoluissetque eum tentandum accipere, * Et uidit filios suos, & filios filiorum suorum usque ad quartam generationem.) Filios filiorum dicit, & posteros, & posterorum liberos usque ad quartum ortū, qui deinceps sequatur: id quod ei etiam Dei concessu ac munere contigit, ad tam diuturnum tempus felicem beatamque uitam prorogare, non solum usque ad tertium ortum, uerum etiam ultra. Et mortuus est Iob senex & plenus dierum.)

Cum

Aliquid deest

Cum nihil haberet quod deficeret aut abesset, non in tempore, nō in moribus, non in uita, non denique in Dei charitate & amore, ab hoc mundo migravit, ad alium rerum statum & conditionem translatus meliorem, quā superior fuisset, in qua nec ad senectutem compellitur, nec hāredē aut successorem habet ullum. Scriptum est autem, eum rursus resurrecturum esse cum iis quos suscitauit Dominus.) Nō in alia scriptura, sed in hac ipsa: ne quis enim hominis & uirtutem & felicitatem hīc ei * descriptā esse existimaret, & mortem calamitatem appellaret, aliāq; mala quæ ei accidissent: resurrectionem uerō cultum, & bona quæ recepisset, nec post ea quicquam præterea superesse: eum etiam in resurrectione excitatum iri confirmat, rursus addens unam quidem resurrectionem esse à calamitate liberationem, alteram autem esse, eam quæ ei sit communis cum aliis mortuis, quos in extremo die Dominus excitabit. Qui enim ex elemētis corpora nostra finxit, & rursus ea in eadem dissoluit: is cū illa efficiente ui separauerit, ex iisdem nobis reddet. Resurrectio enim eorum qui iacent, non eorum qui non sunt, esse dicitur. Qui enim dixit, Faciamus hominem, idem dixit, Terra es, & in terram reuertēris: idem etiam pollicitus est, Ecce aperiam sepulchra uestra, & reducam uos ex mortuis uestris, & dabo spiritum meum in uobis, & uiuetis. Efficiens enim hominem, non debitum reddebat, sed gratiam dabat. Eum enim qui non erat, faciebat. Excitans autem, non gratiam, sed debitum reddit: siquidē animis, qui sunt sua, reddit corpora. Homo uero nec corpus est, nec animus, sed utrunque. Homini porro rationem & legem dedit: is mortalis est, atque ad breue tempus uiuit. Repetit autem Deus pœnas horū, cum uiolata sunt. Nec animus solus pœnas luet, cum à corpore occasiones quasdam habuerit, nec corpus per se rationem impietatis scelerisq; reddet, propterea quòd in animo acquieuerit. Homini autem data est lex. Homo eā aut seruat, aut uiolat: idēque moritur. Mors uerò discessus est animi à corpore. Ab eo ratio eorū quæ bene aut malè acta sunt, reposcitur. Is igitur iure ac merito excitandus est: & quia ex animo & corpore cōstat, nec interit omnino, aut honore afficiendus est, aut puniendus. Non eius autem causa resurrectio eueniet, uerum excitandus est ille quidem, quoniam hoc ei debitum est, ut qui rationis est particeps: est enim eius, quod cōpos est rationis, æternum esse: sed iudicandus est, quòd legem acceperit, iurisq; diiudicationē. Legem autem nunc dico, non scriptam, sed insitam, non eam quæ in tabulis lapideis, sed eā quæ in animis descripta est, cuius minister & opifex, nō Moses, sed unigenius Deus, qui & filius, qui omnibus ministravit. Hic autem non possunt accipere pro dignitate, propter consequutionem temporis, corporisq; dissolutionem, quòd interitus impediāt iustā actionem, propterea quòd caro non satis sit ad remunerationem. Quapropter alius rerum status fit necesse est, in quo unusquisque accipiet pro dignitate: qualis est resurrectio. Adducet enim Deus omnia, quæ fecit sub sole, in iudicium in omni eo quod uidetur, siue bonum siue malum. Et rursus, Multi eorū qui dormiunt, ex terra resurgent, alij ad uitam æternam, alij ad confusionem & opprobriū.

περιγρη-
φται, al. cir-
cumscriptam.

Et alio loco, Resurgent mortui, & excitabuntur ij qui quiescunt in terra. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptione: & mortale hoc induere immortalitatem. Atqui nec animus mortalis est: est enim immortalis: nec corpus per se mortale est, sed interit. Homo autem mortalis est. Hic excitatur, hic induit immortalitatem: eius caro induet, ut ita dicā, incorruptionem, & animus cum illa aut uitam æternam, aut supplicium sempiternum percipit, quandoquidem etiam cum ea, non sola uersata est. Hic interpretatur ex Syriaco libro, habitans quidem in terra Hus, in finibus Idumææ & Arabiæ.) Dixit patriam, significauit expressitque gentem. Syriacam autem, Hebraicam linguam appellat: quandoquidem & Syriam Iudæam, & Syros Palæstinos multi nominant. Herodotus quoque historicus cū Iudæos enumerat, hæc scribit, Preputium autem amputant Indi, Aegyptij, Arabes, & Syri qui Palæstinam incolunt. Erat autem ei prius nomen Iobab.) Additio literæ efficit aliquid ad memoriam. Ut circuncisio signum erat fidei Abrahami, & monumētum in carne eius sempiternum: Productio etiam nominis, pro Abram, Abraham, & pro Sara, Sarra, ut cum nominis meminissent, memoriam recolerent Dei, & apparitionis, & prouidentiae. Accepta igitur uxore Arabissa, genuit filiū nomine Ennon: erat autem ipse patris quidem Zareth, Esau filiorum filius, matris autem Bosoræ, ita est ipse quintus ab Abraham.) Zareth urbs est Idumææ, & Bosor Arabiæ, quæ nunc Bosra dicitur, quæ nomina habent eorum qui beatum Iob procreauerunt. Quintus autem est, ab Abrahamo. Abrahamus enim genuit Isaac: Isaac, Iacob, & Esau: Esau, Raguelem: Raguelem, Zareth: Zareth, Iobab. Atq; hi reges sunt, qui in Edom præfuerunt regia potestate, cui etiam regioni ipse præfuit.) Hæc autem scribit etiam in Genesi, Hi sunt reges, qui regnauerūt in Edom, ante quā rex regnaret in Israel. Itaq; consentanea sibi admirabilis sanctusq; Dei propheta narrat. Primus Balach, * Sepphor filius: & nomē eius ciuitatis Dennaba.) Hæc etiam in Genesi narrat. Sciendum est autem hunc nō esse Balach Sepphor filium, regem Madiam, quo regnante Balaam Beor filius ariolus fuit. Post Balach, Iobab, qui Iob uocatur.) Scribit etiam in Genesi, Mortuus est Balach, & regnauit pro eo filius Zaræ de Bosra. Diximus autem has urbes eadem, quæ parentes Iob, habuisse nomina. Post hos, Asom qui erat dux Themanitidis regionis.) In Genesi quoque hæc scribit, Mortuus est autem Iob, & regnauit pro eo Asom. Post hunc Adad, filius Barad, qui percussit Madiam in regione Moab, & nomen urbis eius fuit Gethen.) Est autem Phœnicum urbs illa. Qui autem ad eum uenerunt amici, Eliphatz Themanitanorum rex, filius Sophar filiorum Esau: Baldad filius Amon Suhitæ tyranni: Sophar Minæus rex.) Ait etiam in Genesi, Mortuus est autem Adad, & regnauit pro eo Senla, de Masreca. Hæc etiam urbs est Arabum, nomēque habet cōditoris. Hoc quoque mortuo regnauit pro eo Saul de fluuio Rohoboth. Cūque & hic obisset, successit in regnum Balanā filius Achódor. Isto quoque mortuo regnauit pro eo Barad, nomēque urbis eius Phogor: & appellabatur uxor eius Metebeel, filia Ma-

tra

tra filij Masoob. Theman filius Eliphatz, dux Idumææ.) Consentanea dicit in Genesi, Fuit filius Esau Eliphatz, & Eliphatz Theman, qui dux fuit Idumææ. Hic interpretatur ex Syriaco libro.) Dicta est supra huius loci intelligentia, neque repetenda est. Habitans in terra Hus in finibus Euphratis. Erat autem ei prius nomen Iob, & erat pater eius Zareth, ab ortu solis.) Abrahamum obscure significat his uerbis beatus Moses, nobilitatemque primi patris exponit, & in principio, & in fine libri. In principio quidem his uerbis, Et erat homo nobilis inter orientales: in extremo autem libri, Et erat pater eius ab ortu solis. Illius enim peregrini erat atnepos. Hæc autem dicit omnia, ut doceat se argumentum aliquod omnino & temerè non fingere, sed ex iis quæ insunt, in animis uiri uitam imprimere. Ob id enim, & patris Zareth, & matris Bosræ mentionem facit, & gentis Arabum, & urbis, & eorum quæ deinceps sequuntur, & quintæ ab Abrahamo originis, & finium Euphratis, & duplicis nominis, Iob atque Iobab, ut ignaros doceat, hæc reuerà extitisse. Illud quoque intelligendum est, eum pro sua in Deum charitate, pietatem uirtutemque coluisse, nec improbitatis eorum, qui malè statuerant & iudicauerant, participem fuisse: & cum in regnum successisset propter Balach, Sepphor filium, qui fecit ut Israël in Beelphegor fornicaretur, non tamen eorum scelus & impietatem imitatū esse, nec Esau ingluuiem, sed Abrahami fidem, & Ioseph pudicitiam. Amici etiam eius digni sunt commemoratione: Eliphatz, qui erat Esau filius, non tamen parētem imitatus est, sed uirtutem pietatēque maiorum: idēque Themano- rum rex fuit: eius æmulus Baldad, qui erat etiam ipse Chobar filius, & tyrannus Suhitarum: non cōtempnit eum etiam Sophar, rex Naamathitarum

Eiusmodi erant beati Iob amici, pij, theologi, diuinæ prouidentiae nō ignari. His autem rursus infinitis partibus admirabilior fuit

Elius Busites Barachielis filius, ætate quidem iuuenis, sed pietatis ac uirtutis æmulus, & iustitiæ æquitatīque studiosus, non fictis moribus præditus, non simulator aliquis, ad refellendū idoneus: qui & Deum, & eius æquitatem ac iustitiā, cuius & homini & rei anteponebat.

FINIS.

r

B. IOANNIS CHRYSOSTOMI

HOMILIA SIVE CONCIO PRIMA IN IV-
STVM IOB, IOACHIMO PERIONIO

BENEDICTINO CORMOERIA-
CENO, REGIO INTERPRETE.

ENIT nobis hodie anniuersarius orbis terrarū athleta: uēnit nobis peregrinus, angelisque simili-
lis certator, qui multa uulnera malāque à diabolo accepit, & multarum uirtutum testimonium à Deo accepit: qui multis plagis à Diabolo confos-
sus est, & multa ab angelis spectantibus præmia accepit: qui multis flagris cēsus est ab hoste, & ma-
gnus Abrahami imitator à Deo in orbe terrarum declaratus est. Sic enim ipse cum eo loquens dice-
bat, Méne putas aliter tecum uerba facere, nisi ut bonus iustusque uideare? Quis nam eiusmodi uirum fortem ac strenuum pro dignitate laudare po-
test? Quis tanti faciendas eius rectè factorum ac facinorum coronas ausit ne-
ctere? Quis ad immēsum laudum profundum descendere conabitur? Ut enim nemo, qui quidem mentis suæ sit, gradibus aut pedibus humanis im-
mensum maris profundum obire unquam ausit: sic nemo sapiens, & admo-
dum doctus unquam audebit generosi illius beatique animi laudes audito-
ribus exponere. Omnem enim humanam sapientiam huius præclara facino-
ra superant: omnēque hominum in coronis donandis morem huius uin-
cunt certamina. Itaque nobis angelica lingua opus est, ut summis, ut ita di-
cam, digitis officinam illam unguentariam contingentes, omnē simul Ec-
clesiam perfundamus. Si enim tantum conemur uas ipsius Iob attingere, & paulū ipsum commouerimus: statim unguenti suauitate Ecclesia perfun-
ditur. Historiam, quæ de eo dicit, audiamus, In omnibus his quæ ei accide-
runt, non peccauit Iob labiis suis coram Domino. Vidistí ne testimonium, quod angelorum laudationem excitet? Vidistí ne testimonium, quod dia-
bolum unā cum suis conatibus pudore affectum retundit? In omnibus quæ ei acciderunt, non peccauit. Hoc Dei de eo testimonium in uniuersa Eccle-
sia unguenti preciosi instar, auditores lætitia afficit. O uas preciosum, quod in uno Arabia loco repositum, per uniuersum orbem terræ suauē unguenti odorem efflat atque diffundit. O uas, quod sexcentis lapidibus, plagis, sup-

pliciis à diabolo percussum est, neque est unguentum effusum, ut & uas frangeret, & unguentum uirtutis ac pietatis dissiparet. Studuit etiam tetro uulnerum odore unguenti suauitatem obscurare. Etenim corpus etiā prae uulnerum ulceribus computruerat, sed uas uulneratum mansit, unguentumq; non periit, ut nos ei utiliter dicamus, Vnguētum effusum nomen tuum, cū ei nudus, quemadmodum luctatus est, pugil restitui debuerit, ut admirabilē illam imaginem spectantes, certò sciretis ex fide rerum, Deum, qui diabolo planum facere institueret, se in terra bonos uiros iustosque habere, qui non iam assentationibus more Adami captarentur, sed mille tormentis flagrisque toleratis corona donarentur, hanc rem fieri permisisse. Transfuga, inquit, de te magnificè sentis, quòd Adamum deceptum, mulieremq; assentationibus plectā ex paradiso eieceris. En tibi hominē, qui sine rebus scripturæ uixit, ac non scriptam naturæ legem mente & animo seruauit: profer sexcentos dolos, mille assentationes, mille tormenta adhibe, si optimum hūc beatumq; animum cōmouere possis. Ecce tu primum hominem ex paradiso expulisti: uide nunc, conare, possis ne etiam ex sterquilinio pugilem supplantare. Sed si uidetur, ad historiam, quā paulò altius repetamus, reuertamur. Vir erat in terra Hus, nomine Iob: & erat uir ille simplex, & rectus, uerax ac timens Deum, & recedens à malo.) Eiusmodi erat etiam Adamus, ante quā mulieri crederet. Hic propterea mulieri non credit, ne illi similis euadat. Ille, ut ita dicam, incorruptionem induerat,* quemadmodū uidit is qui eum finxerat: & ut mulieri fidem haberet, nudus fuit, & condemnatus est. Hic nudus erat, nec mulieri credidit: quòdque mulieri non credidit, sanctorum angelorū corona donatus est. Ille* ut mulieri credidit: & ex paradisi deliciis eiectus est, & terram matrem spinarum fecit, & mortem iure hæreditario obtinuit. Hic quia mulieri non credidit, & à sterquilinio, & à plagis liberationē accepit, & regni cœlorum adiit hæreditatem. Ille qui se defenderet, Deo dicebat, Mulier quam dedisti mihi, ipsa dedit mihi & comedi. O defensionem & excusationem, quæ ueniam non habet. Illa dixit, Comede: Ego dixi, Noli comedere. Cur ergo mulierem audisti, & Deo non paruisti? Sed non eiusmodi beatus Iob fuit. Quomodo igitur? Cum obiurgatione dicebat, O mulier, cur quasi una de stultis mulieribus loquuta es? Vir erat, Iob noīe in terra Hus.) Cur autem etiam regionem nominauit? Causa tua, ut intelligas, non peccatorum consuetudinem facere, ut bonus uir iustusque peccet: sed bonorum piorumque hominum institutum stabilem firmamque sententiam habere debere. Hæc enim regio Arabiæ malorum erat, corruptorumq; hominum diuersorium. Omnes erant legis uiolatores & improbi: omnes infensi Deo, omnes constupratores, & detestabiles: omnes superbi, atq; Esau nepotes, omnes peccatis sceleribusque cooperti: sed tam immensa peccatorum uorago, pietatis uirtutisq; splendorem restinguere nō potuit: tanta malorum regio non potuit patientiæ pulchritudinem suffocare. Hinc ad eum diabolus accedere conatus est. Quid ita? Quia uidebat eū eleemosynis magis, quā pecuniis diuitem esse. Audi enim eum hæc non falso dicentem:

Oculus

est in Græco
Græco. i. sciuit

Est in Græco
sæpe iuxta hoc
loco, quæ con
iunctio nō re
fere ad finē re
ferri potest.

Oculus eram cæcorum, pes claudorum. & rursus, Ego ob pauperem fleui, & ingemui uidens hominem in necessitatibus. Nec uerbis tantū, sed re & operibus diues erat, ut qui benignitatis thesaurus totus egentibus sit inuentus. Quid enim ait quodam loco? Non exiuit è domo mea egens uacuo sinu: os uiduæ mihi benedicebat: uellere ouium mearū calefacti sunt humeri pauperum. Perspicuum est igitur, eum locupletem fuisse omnibus, & operibus, & uerbis, & eleemosyna, & præsidio pauperum, & auxilio egentium. Sed uide, quid diabolus facit. Primum ei eripit bona omnia, ad extremum liberos sumit: abstulit primū armēta camelorum, ademit greges ouium: magnū asinorum numerum, magnum armentum bouum: hæc eripuit omnia, & ad extremum liberos. Quamobrem? Attende cum omni studio & diligentia. Primum ei ademit omnes facultates, deinde liberos: abstulit res quæ hereditario iure ueniebāt, deinde hæredes tulit de medio, ut omnibus modis eum liberorum detractioe uexaret. Primum ergo bona eripere cœpit: primū cœpit res hereditario iure uenientes auferre uiuis hæredibus, ut stantibus liberis, amissione possessionum iustus uir calamitatem, desperationis occasionem, nancisceretur. Intelligebat enim diabolus, eum, si liberi nūquā ante perirent, ne sensum quidem amissionis bonorum esse habiturum. Verum ipse, qui uerè adamas, fortisque athleta erat, qui multis plagis percussus est, & semper corona donatus: qui multa tela accipiebat, atque telis ipsis diabolum stimulabat, quique armis iustitiæ à dextris, & à sinistris instructus erat: non est fractus, non lachrymis os oppleuit, non permotus est: quin nec amissione bonorum fletebatur, nec liberorum morte, uirtute atque pietate spoliabatur: sed manebat, quasi arx & turris stabilis, quæ in terra egit radices, ac fundata est, & usque ad ipsos orbes cœlestes munita. Vēnit primus nuncius ad Iob, qui diceret, Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos: & irruerunt Sabæi, tuleruntq; omnia, & pueros percusserunt gladio, & euasi ego solus, ut nunciarem tibi. Cūmq; adhuc ille loqueretur, uēnit alter & dixit, Ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oues puerosq; consumpsit.) Vide, diabolus quid facit. Quoniā enim eum in prima & secunda plaga fortiter stare, nec ullo modo tormentis suis conturbatū esse uidit, bello petitū, nec uulneratū: aliquid tale excogitat, & molitur. Iaculatur ex aëre ignē, ut ignē è cœlo demitti putet, & cum Deū è cœlo existimasset secum bellū gerere, in Deum diceret, qui cum ipso nulla culpa sua ita iniuria & immeritò bellaret. Ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oues puerosq; consumpsit. Sed & illo adhuc loquente uenit alius & dixit, Equites fecerunt tres turmas, & inuaserūt camelos undiq;, & tulerunt eos, necnon & pueros percusserunt gladio.) Verū in his etiā omnibus manebat beatus Iob, columnæ immobilis instar, tanquam turris inconcussa, quasi dimicator inuictus, inflexibilis, obstinato animo, iaculans, aut impetū faciens. Cum enim quispiā frustra, & stultè laborat, ita ut sæpe bellum gerat, nec proficiat, plerūq; pugna cum eo cōmittatur, nec ullo modo euadat superior: ipse est potius, qui mala & plagas ex uanis suis laboribus accipit. Adhuc loquebatur ille, & ecce alius intrauit.) Perpetuum

est bellum, sed uanum & superuacaneum laboranti: crebriora sunt tela, sed latiora premia. Nō finit eum ne ad tempus quidē respirare, ne quid pro infinita luctatoris uirtute ac pietate, sapienter cogitet. Iaculatus est tela omnia, nec uicit athletam, pharetram suam exhaustit, nec à dolore liberatus est. Erubescant ij qui frustra iniuriā inferunt. Quando igitur ille etiam abiecto animo reuersus est, & pudore affectus, qui sæpe luctatus erat, & semper inferior discesserat (iaculatus est enim in pastores, in bubulcos, in oues, in camelos, in filios, in filias, in domū, in corpus, per amicos, per seruos, per uermes, per uulnera, per famem) omnia exhaustit. Quos habuit gladios orbis terræ tyrannus, eos mouit, igne, ensibus, uallo, captiuitate, sanguine: hæc tetendit omnia, & athletā fortiorem reddidit. Itaq; propheta scribit his uerbis, Inimici defecerunt frameæ in finē. Ei etiam fortassis hæc dicit, Durum est tibi cōtra stimulū calcitrare. Abstulit pecunias, possessiones, facultates. Quid autē ait postremus nuncius? Filiis tuis & filiabus uescentibus & bibentibus uinū in domo fratris sui primogeniti, repente uentus uehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt.) Atq; ut intelligas non fuisse hominē, qui hæc Iob nūciaret, sed diabolū ipsum in figura hominis, disce cum omni diligētia. Filiis tuis & filiabus uescentibus, & bibētibus uinum in domo fratris sui primogeniti, repente uentus uehēmēs irruit à regione deserti, & cōcussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Vnde sciuit, quæso, uentum à solitudine uenisse, tetigissēque quatuor domus angulos, si homo erat, & intus domi? Si uero extra domum erat, quomodo ea quæ futura erant, uidebat? Quòd si uentus es, doce, quis sis, nec hominis figuram indue. Filiis tuis, inquit, & filiabus tuis uescentibus, & bibētibus uinum in domo fratris sui primogeniti.) Vide quā plenus erat beatus Iob omni intelligentia & sapientia, & quemadmodū cōfirmabat liberorū amicitia. Cogitauit enim Cain & Abel duos solos fratres in orbe terrarū fuisse, nec ullā habuisse belli occasionē: uniuersus enim orbis cōmuniter utriusque potestati propositus erat: & tamen Cain Abel fratrem, propter eius honorē & uirtutē inuidia impulsus necasse. Ob eāmq; causam beatus Iob p̄ rebus quidē incertis hostiam quotidie Deo immolabat, surgens prima luce, cum his uerbis, Ne forte peccauerint filij mei, & benedixerint Deo in cordibus suis. Quod autē attinet ad ea quæ eis eueniebant, siue in sermone, siue in cōtentione, eos quotidie ultro citroq; alios cum aliis edere uolebat, quòd cogitaret, etiā si inter eos aliquod illiberale facinus extitisset, tamē eos mensam panūmq; appositionem ad amicitia & gratia reducturam esse, & malū quod incidisset, exterminaturā, & quòd intelligeret fore, ut perpetuo cōuictu mala omnia quæ eis interuenissent, obliterarētur. Sed diabolus qui bonos odit, eisq; inuidet, eiusmodi tempus obseruauit ad necādos liberos, qui nihil peccauerant, id est, meridianū. Cum enim essent omnes coniuncti, cum illi ad pacem copularētur: tum denique bellum atrox, & graue cōtra eos suscepit. Ac illi quidem amicitia, hic autem gladiū acuebat: illi charitatē ædificabāt, hic

hic

hic domū diruebat: extititq; eadem hora & domus sepulchrū, & mensa calamitatis naui ac naufragiū, casa pastoritia, & à bestia capta omnia. Quid ergo uir ille generosus & fortis? Nō conturbatus est: non lapsus est. Quid eius laudabo? Quæ satis erit oratio, quis * metus sufficiet ad tantā narrationē? O generosum ac beatū animum: ō magnā patientiam, quæ superiorem nō habet. Verè perturbato sum animo, conturbor, atq; id sciens & uidens Iob coronatum. Sed tamen cōturbato sum ego nunc animo magis, cum athletam cerno, quàm ille tum, cum liberorū miseriam oculis subiectā uidebat. Perturbato sum animo, uos etiā eodem animo affectos esse existimo. Quo igitur modo tantā tragædiam exponā, ignoro, etiam si in lingua laudum fastigium feram. Parentes corporum, cum filium habent, qui usque ad extremū spiritum peruenit, in orbem sedent, postrema uerba audiūt, eius manus amplectuntur, signa eorum quæ minime expectabant, coniungunt & colligūt, os osculantur, sequuntur patrum extrema oscula, tum animam efflat puer, ut is qui dederat, iussit: parentes * inuoluunt, manū porrigūt, caput dirigūt, pedes nudant, abluunt, dignis & idoneis sepulchralibus tegunt, consolantur ipsi casum suum. Sed quid ad hūc fortem athletam? Abiit ne domum suorum, quæ una & eadem hora domus fuit & sepulchrum, conuiuium & cumulus, festus dies, & luctus? Vbi fodebat & quærebat membra liberorum, inueniebat uinum & sanguinem: panem & manum, oculum & puluerem, accipiebātque interdum manum, interdum pedem, aliquando caput retrahabat cum cumulo & lapidum & lignorum: atque aliās quidem partē alui, aliās autem intestina & uiscera inter cumulos permixta. Sedebat magnus ille athleta, spectans diuulsa secretaque membra liberorum: sedebat componens & copulans membra cum membris, manum cum brachio, caput cum pectore, genua cum femoribus. Neque enim una erat eorum quæ euenerāt calamitas, sed diaboli opera & tyrannide exitium, quod omnem rationem longe multūque superabat. Sedebat igitur inuictus athleta, beatus Iob, distinguens & discernens membra liberorum suorum ne fœminarum membra marium figura & specie, cum fœminæ membris coniungerentur.

*Est in Græco
cod. φόβος,
sed nō cohæ-
ret.*

** σχηματίζου
al. habitum
oris exprimit*

Ouerè beatum, atque generosum & per quā fœlicem animum, qui angelorum laudem uincit & superat. Quid ita? Quia in omnibus his quæ ei acciderunt, non peccauit Iob coram Domino, sed pro his omnibus, sanctas integrasque gratias pro hostia Deo egit, his uerbis, Sit nomen Domini benedictum, nunc & semper, atque in secula seculorum, Amen.

x. iiii

B. IOANNIS CHRYSOSTOMI HOMILIA SIVE
concio secunda in iustum Iob, Ioachimo Perionio Benedictino Cormæ-
riaceno, Regio interprete.

Ubi magnæ res magnas etiã narrationes postulant: præ-
claræque ac splendida bonorum historiæ egregiã & lin-
guam & mentem requirunt: mentem, quæ uerè ac syn-
cerè diuina scripta contempletur: linguam, quæ planè &
apertè diuina interpretetur: tum uel maximè eæ, quæ no-
bis propositæ sunt, id est, quas beatus Iob studio & dili-
gentia gessit, quæ quoniã in uniuersum orbè peruaferunt, patiëntiæ orationē
illustrant. Quòd si infirmitatē nostrā materiæ ratio uincit, at certo scio Deū
pro sua benignitate, nō propter eius qui dicit dignitatē, sed propter patrum
preces suppeditare orationē. Restat ut nos etiã ad rē ipsam ueniamus. Vir
erat in terra Hus.) Necesse est primū cōsydere, quā uim exordiū habeat, &
cur ab hoc uerbo orsus sit historiographus, Vir quidā erat.) Quoniã uitā
uirtuti cōsentaneā expositurus erat, quæ multū statū nostrū superat: ne quis
habita singulariū certaminū ratione, existimaret peregrinā naturam esse, nō
humanā, occupās naturā ostendit, ut id quod propositū est mireris, eum qui
homo erat, uitā egisse, quæ humanā uinceret, ita ut cū naturæ, quæ cōmu-
nis est omniū, particeps factus sit, tamen altiore mundo animū effecerit.

Vir quidā erat in terra Hus.) Prædicat eum etiã à natura, laudat eum etiã
à regione & patria: ut quemadmodū cum eum hominē esse accepisti, mira-
ris eum supra hominem uixisse, sic si intellexeris etiã regionem, ex qua tam
magnus fructus floruerit, mireris uerè, qualis rosa in mediis spinis eruperit.
Attende diligenter. Regio quidem Ausitidis, patria Esau fuit. Ab Esau enim
Ausitis dicitur. Nominat autem profani & improbi Esau regionem, quem-
admodū ait Paulus, Ne quis fornicator aut profanus, sicut Esau, ut intelligas
ex quali diuersorio domicilióq; maliciæ, qualis fructus floruerit. Verū non
solū Esau regio eum tulit, sed ipsa Esau stirps & radix. Nepos enim fuit Esau.
Scriptura enim dicit, Iob quintum esse ab Abrahā. Quo autem pacto quin-
tus fuerit, accipe. Abraham Isaac genuit: Isaac, Esau: Esau, Raguel: Raguel,
Zara: Zara, Iob. Ab Abraham igitur per Esau genus duxit. Ita radicē decla-
rat, ut fructū admirēre. Quis uerò erat Esau? profanus, &, ut ita dicā, fornica-
tor. Quis etiã Iob erat, qui à cōstupratore habuit originē? Hic ipse præclarus
uir & admiratione dignus, qui nobis propositus est ad narrandū, qui ait, Si
sequutus est oculus meus alienā uxorem, placeat etiã uxor mea alieno uiro.
Esau cum multis mulieribus concubuit, cum esset insatiabili & inexplibili
libidine: Iob autē mores legem uitæ habuit, tantūmq; ab illo scelere abfuit,
ut ne iis quidē mulieribus, quæ desponsatæ erant, deditus fuerit, id est uirgi-
nibus quæ nondū nupserant. Utendū est enim planiore uerbo. Tantū aberat,
ut alienis uxoribus insidiaretur, ut ne in uirginē quidem, quæ nondum col-
locata erat, in qua nihil erat periculi, aciem oculi unquā libidinis causa in-
tende-

tenderit. Quis nā est, qui hęc testatur? Iob ipse. Fœdus, inquit, feci cum oculis meis, nec commixtus sum cum uirgine. Vide quā ad institutionē in eo pietas & uirtus uiguerit. Instituit oculū ad uirtutem: instituit etiam membra ad iustitiā & æquitatē: & qui à constupratore genus ducebat, in eo maxima tēperantia eluxit. Esau etiam fratricida, quod ad propositū attinet, fuit. Nam si minus res exitū non habuit, at certe propositum & uoluntas accusatur. Dixit enim, inquit, Esau in corde suo, Appropinquent dies luctus patris mei, & interficiā Iacob fratrem meum. Radix ergo fratrem interfecit: qui autem ex radice floruit, is iustitiam tribuit. Ille naturæ bellū intulit, fratrēmq; alienū esse ducebat: hic etiā alienos, fratres existimabat, dicens: Factus sum pupillis ut pater, & pro uiro matri eorū: causam quam nō intelligebam, inuestigauī: & iniquos cessare feci. Omnia etiam quæ aliena erant, propria suāq; faciebat, is qui ab Esau ortū habebat, cum ille in alienis ea poneret. Esau cogitabat Iacob de medio tollere: Iob autem hostias immolabat pro liberis, quod reputaret, num animo cædem cogitassent. Cum uereretur magnus hic & fortis athleta, ne ipsi mente uenenum peccati concepissent & approbassent, offerebat sacrificia, & taurū unū pro peccato. Dicebat enim Iob, Ne forte filij mei benedixerint Deo in cordibus suis. Cōsydera quā accuratē ipse mores instituebat, & quid facit. Nam cū Esau & Iacob in malo cōsenserint, etsi Esau prior mali auctor fuerit, ipse epulo maiorū suorum dissensionem dirimit, facitq; ut liberi sui quotidie ultro citroq; alij cum aliis uescantur, ut cōsuetudo mensæ mali uenenū dissipet. Alij ad alios ueniebant Iob liberi, cōcordiam discantes, & alij cum aliis edebant ac bibebāt. Assumebant autē, inquit, tres sorores suas, ut comederent & biberent cum eis.) Sed quis hinc fructus, quę utilitas auditori cōparatur? Cur etiam sororū conuictum addidit? Vt doceat ad quantam frugalitatem eorū cōuiuium peruenerit, nec fuisse in eo risum solutū & effusum, nec intemperantiam, quæ mensæ iniuriā faceret. Inducit quoq; uirgines cōuiuas, ut cōuiuij habitum formāmq; declaret, quod non ebrietate cōtaminabatur, sed ornabatur concordia. Vir quidam erat, in terra Hus, nomine Iob.) Columba inter accipitres: ouis inter lupos: stella inter nubes: liliū inter spinas: germē iustitiæ in uico iniustitiæ. Et erat uir ille simplex.) Attende diligenter. Ij qui à religione nostra abhorrēt, definitionem hominis posuerunt. Quid est homo? Homo est, inquit, animal rationis particeps, mortale. Hæc uolunt philosophorū definitiones. At scriptura non dat eiusmodi. Quas ergo? inquires. Homo est simplex, & rectus, ac uerax. Si quis te interroget, ac quid homo sit, à te postulet, ut definitione aperias: ei ita respondeto. Homo est simplex, rectus, & uerax, & recedens ab omni malo. Qui enim his recte factis nō est ornatus aliorum testimonio, is ne homo quidem est. Si enim naturę figurā habet, eāmq; uitio uoluntatis deformat, & cōtumelia afficit: prophetam audiat, Homo cum in honore esset, nō intellexit: cōparatus est iumentis insipiētibus, & similis factus est illis. Et uir ille erat simplex.) Nō parua laus est. Cōsydera uerbū, ut quod propositum est, mireris. Aliud enim est ἑγκλημα, id est, accusatio: aliud μίμνῃς, id est, querela.

et al. cuius.

ἀμεμπτος, id est, sine querela.

sequuntur su-
uerba, quae
Chrysosto-
mus profert.
nā Pauli uer-
ba paulū se-
cus habent.

ἀνθαίρετον ἀν-
τὶ τῶν φιλῶν ἐξ
ἑαυτοῦ. le-
gendum puto
in recto ἀντὶ,
uel ἀντὶ, id est
hac, uel ipsa.

Accusatio enim in grauissimis sceleribus peccatisque; adhibetur: querela autē in delictis leuissimis. Voluit ergo docere historiographus, bonū iustūque uirū longē nō solūm ab accusationibus abfuisse, uerū etiā à querelis: Nemo enim eū accusauit, q̄ magna scelera admisisset, cū de eo ne questus quidē sit, quōd leuia cōmisisset. Hoc autē magnū argumentū est, * ubi media uita crimine caret. Cui enim nō potes adulterium, aut cēdem obiicere: is ἀνέγκλητος, id est, caret crimine: Cui autem contumeliam, criminationē, conuiciū, aut ebrietatē obiicis, is est extra crimē, sed in querimoniā incidit. Voluit igitur docere auctor libri Iob, etiam à leuissimis minimisque delictis longe abfuisse, cum ait, Et erat uir ille sine querela, rectus, uerax, ac timens Deū, & recedens ab omni malo. Hinc etiā Deus, cum uellet Abrahamo exponere primum uirtutis fundamentum esse, reprehensione carere, ei dixit, Ambula corā me, & esto * perfectus. τὸ ἀμεμπτος, id est, sine querela esse, in morū integritate & extremo accipitur. Paulus autem Apostolus quoniam apud Gentes habebat, qui à Deorum multitudine abducti erant, qui à malo abstracti erāt, qui à stupro & adulterio congregati erant: extremum uirtutis non addidit. Sed ut in orbem terrae intrauit, qui plenus esset adulterij atq; stupri, cum uellet pastores cōstituere orbis terrae, quoniam tum bona uirtutis rara erant, cōstituens Episcopos, hęc Tito praecepit, Constitue Episcopos, sicut ego disposui tibi, Si quis sine crimine est. τὸ ἀμεμπτος, id est, qui sine crimine est, locum tum nō habebat, quoniam rarum erat extremū uirtutis, atq; pietatis. Magnū est τὸ ἀμεμπτος, id est, sine querela esse: mediū, & ἀνέγκλητος, id est, carere crimine: magnum uerō est improbis etiam paruum bonū. Ob eāmq; causam dixit unius uxoris uirum, nō quōd hoc in Ecclesia seruatur (Sacerdos enim omni castimonia & sanctitate ornatus esse debet) sed quōd tum magnū erat apud eos, qui se stupris cōtaminabant. Ait, Cōstitu Episcopum, sicut ego disposui tibi, si quis est sine crimine, unius uxoris uirum, nō quōd hoc pro lege tulit, sed q̄ errori ignouit. Intelligebat enim fore, ut florente uerbo pietatis, * natura hēc uoluntarium bonum haberet, meliorūque delectus haberetur. Simplex, & rectus.) Non igitur antē rectus & iustus quis esse potest, qui nō simplex ac sine querela fuerit. Verax.) Verax, quid efficit? Verax est is qui nō habitum oris prae se fert, & alium statum habet: qui nō temperantiae speciem gerit, & prae datus est intemperantia: qui non iustitiam specie ostendit, iniustitiam autem in animo gestat. Quid etiam sibi uult, θεοσεβής, id est, timens Deum, siue colēs Deum? Nam cum aliquis est sine querela & simplex, cum est rectus, cum uerax: tum uera Dei religio & uirtus eripitur. Et recedens ab omni malo.) Quoniā multi à multis peccatis se abstinent, ab omnibus autem se non abstinent, cum summam uirtutem rursum subiicere uellet, dixit, Recedēs ab omni malo. Itaq; David ait, Qui diligitis Dominū, odite malum. Neq; enim fieri potest, ut quis Deum colat, & uiuat improbē. Narrat etiam eius facultates, quōd habuit septem milia ouium, camelorum tria milia, iuga bouum quingenta, asinas quingentas. Sed cur hēc exponit? Nō quōd Iob diuitias admiretur, sed ut tibi, qui audis, multitudinem facultatū enume-

enume-

enumeret: atq; tu cū uideris eum postea spoliatum bonis, nec a grē ferentē aut ingemiscētem, mireris, eum qui tot bonis priuatus sit, non detestari beneficū, neque cum contumeliis afficere. Hæc igitur scripta sunt, non ut diuitias admireris, sed ut constantiam ac patientiam iusti bonique uiri laudibus efferas, tibiq; semper ob oculos obuersetur timor Dei. Eorum autē quæ sequūtur, cognitio in aliud tempus reseruatur. Diabolus enim, fratres, quoniam eum uidit diuitem opibus his quæ ad tempus durant, atq; ex his opibus caducis eternas diuitias reseruari: intellexit, quemadmodum cum eo locuplete diues etiam fuit iustitia, sic etiā uirtutem unā cum eo paupere pauperem ac paruam futuram. Conatur ergo spoliare pecuniis, ut etiam plures possessiones eripiat. Hoc loco attendite diligēter, qui dicitis, An nō diues Iob fuit? nōne Abraham erat diues? Cur igitur nobis inopiam proponis? Tibi ego quoq; respōdebo, Fac sis ut Iob locuples, tūmq; tibi maiores opes optabo. Esto ut Abraham, & terra uniuersa diuitias tuas continebit. Dic etiā tu quemadmodū Iob, Ianua mea aperta fuit omni qui erat oppressus: dic, Humeros pauperum calefeci: dic, Vellere ouium mearū calefacti sunt humeri pauperum, dic: Et os uiduę benedixit mihi: ac tum abundato diuitiis quibus uoles. Inuenieris enim nō tibi diuitias tuas, sed pauperibus dispēsare & erogare. Ianua mea, inquit, aperta fuit omni qui oppressus fuit. Imitare summū hunc pauperum amorem: indue studium patientiæ: præsta te uirum contra aduersarios: ad similia nitere & cōtende. Sed hæc quidē hætenus. Faxit autē Deus, ut uos studio & patientia præditi, eorum etiam quæ reliqua sunt, continuationē cōnexionēmq; ante oculos habeatis, uosq; à nobis ea quæ restant exigatis, & nos uobis cōtemplationis cōtinuationem reddamus. Faxit etiam Deus, ut nos & diem festum uerē agamus, & eorum quæ sancti perpeffi sunt, focij participēsque facti, eorū etiam quæ Christus pertulit, participes simus. Verē enim, fratres, ac meritō præluxerunt Christi passioni ea quæ sancti pertulerunt: præluxerunt, quasi fulgores, ea quæ passi sunt iusti ac boni, ut post-hac Christus luceat: sicut ait Paulus, Qui cum omnibus patitur, cum omnibus glorificatur. Quapropter preces atq; orationes sanctorū patrum, & quæ dicta sunt, imitati, in eorū quæ restant expectatione, gloriam tribuamus Patri, Filio, atq; Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in secula seculorū, Amen.

B. IOANNIS CHRYSOSTOMI HOMILIA SIVE
concio tertia in iustum Iob, Ioachimo Perionio Benedictino Cormæ-
riaceno, Regio interprete.

Vnc & nos promissum exoluamus, & uos audientiā mihi facite, omnesque uespertinæ Iob consequutionis simus, ac cū fide nosmetipsos patientiæ rationi offeramus. Absurdum est enim, Iob quidem qui in sterquilinio sedebat, non toruisse ad pietatem & uirtutem: nos autem in Ecclesia * tripudiātes, pigros esse ad ueritatem: atque

* χοῖροι ἐστὶν
al. exultātes.

illum infinitis doloribus angoribusque oppressum, in aduersis rebus suis non fractum animo fuisse: nos uero, qui in hymnis diuinisque scriptis, atque spiritalibus canticis undique canimus, studium inertiae desidiaque dedere. Iob cum corpus a uermibus exedebatur, non uulneratum animum ad pietatem uirtutemque reſeruabat. Illum uermes non uicerunt: & nos sudores defatigabunt? Simus etiam nos homines: homines, inquam, ea quae explicata est, definitione. Hominem enim figurat uacuitas a querimoniis, iustitia, ueritas, pietas & metus Dei. Atque ut in communi more, quando aliquis seruum suum aut filium ad negocium aliquod mittens, iubet his uerbis, ut homo, cura hoc negocium, commune nomen, proprium facit, quod mirum est: sic omnes dicuntur homines, sed is demum homo uere dicitur, qui imaginem retinet atque seruat, primamque speciem non obliterat. Dixit eum hominem, ut a communi natura propositum laudes: Dixit eum esse terrae Ausitidis, ut a regione quae impietate ferat, fructum ornes laudibus. Enumerauit eius bona, ut admirareris ea quae maiora habebat. Exposuit eius diuitias, non ut eius copiam & abundantiam laudares, sed ut eum illa spoliatum suspiceres. Omnibus enim bonis spoliatus est, & pietatem uirtutemque non exuit, sed quasi urbs aliqua quae oppugnatur, & omnibus quidem quae extra sunt, destituta est, solo autem muro defenditur: spoliatus est liberis, & uirtutis pietatisque fructus non amisit. Habuit enim filios, mores: & filias, uirtutes. Tres ei erant corporis filiae, & tres in eo uirtutes inerant per spiritum: quemadmodum ait Paulus, Manet autem tria haec, fides, spes, charitas: maior autem horum charitas. Spoliatus est filiis, & agricolam naturae non negauit. Intelligebat enim liberos propagationis generis esse consolationem. Deus autem agricola est radicis. Non acerbè tulit fructuum amissionem. Sciebat enim agricolam radicis in perpetuum manere. Spoliatus est ouibus, & ipse ouis erat, quae a Deo custodiebatur. Spoliatus est bubus, & iuga quidem bouum dissipata sunt, sed iugum animi ac corporis non est separatū, sed consentientes animus & caro ad pietatem & uirtutem, trahebant aratrum: patientiae autem causa & nomine, uirtutis fructus percipiebant, atque ut augeret patientiae fructus, uirtutis fructus recipiebant. Erant ergo ei camelorum tria milia, asinae quingentae. Equidem pauca eum possedisse existimo. Si enim unicuique inopi suppeditabat, sicut ipse ait, Oculi eram caecorum, & pes claudorum: paruae exiguaeque erant ad institutum facultates: maior erat ab amore pauperum profecta suppeditatio, quam pro facultatibus, quae principio suppetebant. Inops erat Iob, non subueniens pro studio. Ac diues quidem erat re & possessionibus, pauper autem pro facultatibus quae studio respondebant. Erant autem ei, inquit, etiam opera magna in terra.) Quae autem ea erant? Amor pauperum, amor peregrinorum, summa modestia, misericordia singularis, quaeque ad uirtutem pertinent. Sed hic quidem abundabat, non magis caducis, quam pietatis uirtutisque diuitiis. Sapiens autem quidam alius uerba haec exponens, existimat opera magna esse, uites, oliueta, iugera cōsita, & quae sunt eiusdem generis. Sed reuera ei erant in terra magna opera, ut qui diuitiis coelestibus abun-

abun-

abundaret. Diabolus autē, qui, sicut superiore cōcione dixi, suspicatus esset, ut est planē scelestus, quemadmodū ei locupletī simul etiā uirtus creuerat & abundauerat, sic fore, ut paupertate oppresso simul etiā uirtutes decrescerēt ac minuerentur: spoliat eum pecore, ut eum spoliet etiā uirtutum copia. Petit autem à Deo, ut sibi liceat tentare iusti uiri patientiam, ut tu bono fortīq; animo sis. Nō enim dæmon quicquā in Christianum potest, neq; in uirum qui Deum metuit, nisi Deus permiserit aut castigandi causa, aut propter cōcessionem. Deus enim cum castigationes adhibet, aut pœnas repetit scelerū aut uirtutem diuinorū factorum exercet. Non potuit ergo diabolus Iob oppugnare, quoad Deus passus est. Nec mirum tibi uideri debet, si nihil in Iob potuit, nisi Dei permissu, cum ne in suos quidem eius ulla sit potestas. Audi enim, ut legio rogabat his uerbis, Permite nobis abire in porcos. Quod si suos nō sunt in eius potestate, nisi Dei concessu: quomodo in eos, qui ad Dei imaginē facti sunt, sine iussu ac nutu Dei, aliquid potest? Quadā autem, inquit, die, cum uenissent angeli Dei, ut assisterent corā Domino, adfuit inter eos etiā Satan.) Num cum angelis præsto est etiā diabolus, & inter sanctos spiritus immundi adsunt? Nullo modo. Nam neq; sancti angeli præsto fuerūt Deo corpore, nec corpore satanas, sed omne munus & officiū præsentia, & ut ita dicā, assistentia dicitur. Vt enim Elias cum in terra uersabatur, Deo præsto esse dicebatur, sicuti ait, Viuit Dominus cui astiti corā eo hodie, non quod in cœlū ascendens præsto fuisset, sed quod diuino præcepto pareret ac ministraret: sic diabolus adfuit non in cœlesti choro, neq; inter cœlestes uirtutes atq; mentes, sed quemadmodū Dei creatura iubetur facere, quæ sunt officij ac muneris. Sed quomodo, audi. Noli enim uerba mea rapere ac dicere, Ministrō ne diabolo Deus usus est? Vt enim humanarū potestātū sunt perspicui milites, qui magistratibus administrāt, suntq; certi milites ad supplicia constituti & secreti: sic etiā huc ad munera quidē bona, hominūque causa obeundas procurationes sancti angeli mittuntur, ad improborū autē hominum supplicia, dæmones: quomodo, accipe. Cum Paulus sanctorū angelorum mentionē facit, ait, Nōne sunt omnes administratorij spiritus in ministeriū missi propter eos, qui hæreditatem capiēt salutis? Ex quo perspicuum est, sanctos quidem angelos seruire hominū saluti, improbos autē dæmonas peccatorū scelestorūq; suppliciis. Misit enim, inquit Dauid, in Aegyptum, furorem & iram, & tribulationem, immissionē per angelos malos. Improbi ergo & immundi dæmones, etsi proposito rebellāt & dissident, tamen iugo seruitutis coercentur, iubentūq; ut tortores, imperata facere. Nec mireris, si Deus dæmonibus iubeat, cū Apostoli diabolo pro tortore usi sint. Itaque Paulus scribit his uerbis, Quam quidā repellentes, circa fidem naufragauerunt: ex quibus est Hymenæus, & Alexāder: quos tradidi satanæ, ut discant non blasphemare. Et rursus, de quodā qui stuprum obtulerat, pœnasq; luebat, quid ait idem Paulus? Cōuenientibus uobis & meo spiritu cum uirtute Domini Iesu iudicaui eum, qui sic operatus est, tradere satanæ in interitū carnis, ut spiritus saluus sit in die Domini Iesu. Dæmones enim ne quid

*ἐν τῇ αὐτῇ. al.
contradici.*

*ἰδιωτῶν. al. spe
cialiter.*

se existiment contra diuinā auctoritatem tyrannorū more fecisse, iubentur etiā inuiti facere quæ imperantur, non res quæ ad felicitatem pertineant, sed res quæ ad supplicia. Non uidisti etiam magistratus principēsque nostros, quando cum honore aliquem accersunt, ut mittant *ἀπομῆς*, quos cursores latinè appellant: quando autem cum ignominia aliquos trahunt & arripiunt, alios mittant crudeles ac duros milites? Sic etiā Deus, sanctis quidem mittit ministros angelos ad salutem: cum autem uult suppliciū sumi, dæmonibus permittit. Itaque cum Deus contra Achab pronunciauit, & sententiam tulit, his uerbis usus est, Quis ibit, & decipiet Achab, ut ascendat & cadat: respōdit spiritus nequam, Ecce ego. Sciebat enim se diabolus huic muneri esse præsētum. Dæmones igitur (sed ignoscite mihi quæso, de rebus quæ nō uidentur, nec sub sensum cadunt differenti, nec uerò initio cōstituerā aliquid de eiusmodi rebus dicere, sed tantum occasiones à sancta scripturā mutuatus sum: neque enim humanæ intelligentiæ est, res quæ non uidentur, ab iis quæ sub sensum cadunt, distinguere. Sed quoniā iis quæ dixit Deus, * responderi non potest, ea quæ scripta sunt, uelimus nolimus, sequimur.) Improbissimi, inquam, dæmones mittuntur quidem * præcipuè, ut de malis suppliciū sumāt: mittuntur autem etiā & ad bonos, non ut eos puniant, sed ut tentent. Quoniam enim sanctus angelus ministrare in tētatione nō iubetur (neque enim Deus angelo indignum aut indecorum aliquid imperat) ob eam causam tētatio ipsa dæmonibus permittitur. Nec uerò est, quòd mireris, si ad bonos mittantur dæmones. Ductus est enim aliquando Dominus omniū à Iordane in desertum & solitudinem, ut tentaretur à diabolo. Si ergo Dominū seruatorēmq; omniū diabolus tentauit, quid miraris, si exercendæ tentandæq; boni uiri patientiæ causā diabolus mittitur? Mittuntur porrò nō iussu Dei, sed concessu. Figuratur autē scriptura quasi in prosopopœia, id est, personæ fitione, sermonē. Neq; enim uox Dei ad improbum dæmona peruenit, neq; ea dignum iudicatur propositū illud, quod uiolauit. Natura enim bona est, propositū autem malum. Quòd si obiicias, Dominū dixisse diabolo: respondebo tibi ex Dauide, Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas? Num uerba cum peccatore fecit? certe non: sed cum loquitur, per res ipsas cum indignis loquitur. Præcepit Deus balænæ: num uoce missa? aut ui imperio addita, iussit Deus uermi matutino? Ita si sermo significat Deū cum diabolo uerba fecisse: noli ex pari honore ignominiosum istud, & quod pręceptū uiolauit, propositū in conspectum Dei producere. Sed sancti angeli ex decreta constitutāq; consequentia, præsto fuerunt: uēnit autē diabolus & adfuit inter angelos. Cur inter angelos? ut eum angeli naturā accepisse intelligas, proditoris autem propositū, & uoluntatem præterea accepisse. Diabolus enim nō naturæ nomen est, sed propositi & uolūtatis. Non enim diabolus ab initio factus est, sed cōditus angelus. Diabolus autē appellatus est, *ὁ διαβάτωρ*, id est, q̄ in crimē uocet inuidiāmque adducat, & homines apud Deum, & Deum apud homines: quòdq; cōmittat & Dominum cum seruo, & seruum cum Domino. Cum enim nobis suggerit subiicitq; diabolus, ac dicit,

dicit, Quot mala sunt in mundo? ubi est Deus? cur non præst? tum opificē apud nos in inuidiā & odiū uocat. Opus enim hoc diaboli est à primo ortu mūdi. In crimen Deum apud Adamum uocabat his uerbis, Scit Deus, quòd in quocunq; die comederitis ex eo, eritis sicut dij. id est, inuidia impulsus, inquit, uetuit ne ederetis. Ibi Deum in inuidiā apud Adamum adducit: hīc Iob apud Deum, cum ait, Nunquid Iob gratis colit Deum? id est, mercenarius est, non uirtute præditus. Quoniā igitur Deus iustum illum ac bonum uirum eius suspicione uiolari uidit, eripit ei bona, ut tollat suspicionem, nudāque ostendat pietatem atque uirtutem. Dixit, inquit, Dominus diabolo, Vnde uenis? Deinde superbus & arrogans, quique nec statū suum conditionēque nouerat, nec interrogātis dignitatē, respondet, Circuiui terrā & perambulauī eā.) An non hoc propemodū uult docere, se orbis terræ obtinere principatū, se terrena omnia subiugasse, oēs homines ditionis suę esse?

Circuiui terrā, & perambulauī eam.) Excisa deletaque est ista diaboli arrogātia. Quoniā enim Dei imaginem se dominatu tenere existimauit, è terra sic expellitur, ut eam iam non obeat: eūque omniū Dominus exterminat. Is enim est, qui promisit, Inhabitabo in eis, & inambulabo, erōque eorū Deus. In primo homine diabolus ambulauit. Cum enim simulachrorū cultus diffusus erat, cum impietas & scelus ualebat, cum uitia omnia uigebant: tum inambulabat diabolus. Cum autem sanctitas, cum iustitia, cum ueritas dominatur: tum in iis qui ueritatē seruāt, Deus & habitat & ambulat. Nūquid consyderasti, inquit, seruum meum Iob, q̄ non sit ei similis in terra, homo simplex & rectus, uerax, ac timens Deum, & recedens à malo?) Quoniā hoc dixit, Circuiui terram, & perambulauī eam, id quod arroganter dicebat, quasi omnia dominatu suo teneret, eius arrogantiam dissoluens Verbū ueritatis, ei dicit, Vidisti hominem, qui à te obtritatus non est? Quoniā omnia, ut dicebas, imperio tuo tenes, uidisti eum qui omnem maliciā tuam superauit: uidisti eum qui obtriuit te, qui omnes conculcas & obteris. Vidisti eū qui tyrannidem tuā dissoluit, & iniustitiam iustitia, impietatē ac scelus pietate atque uirtute. Ille autem obsistit Deo his uerbis, Nunquid gratis te colit? Addidit possessiones, ut eius mores uioler atque uexet, ut petulāter dicat in eius uitam, ut suspicionibus adulterinam falsāque eius uirtutem ostēdat. Tu ei, inquit, abundantiam bonorum dedisti: aufer ei bonorū abundantiam, & nuda erit apertaque simulatio. Dixit ei Deus, Tange cuncta quæ possidet.) Sciebat enim eum Deus habere inexplebilem plura habendi uoluntatem. Itaque ei ait, Ecce uniuersa quæ habet, tua sunt: tantū in eum ne extendas manum tuam.) Terminis ac finibus definit diaboli maliciam. Vide deinceps quem arcum tendat improbus in bonum ac iustum uirum, quæ tela iaculetur. Egressus est, ac primus figurā aliam personāque induit ipse, qui mala operatur, se ipse malorū nuncium pręstitit: ipse pecus occidit, idēque cladē nunciat. Dixit enim, inquit, diabolus ad Iob, Boues arabant, & asinæ pascebantur iuxta eos, & irruerūt Sabæi, tulerūtque omnia, & pueros percusserunt gladio, & euasi ego solus, & ueni ut nunciarem tibi. Prima

est hæc diaboli tentatio, primum telum missum in generosum fortemque athletam: sed opposuit Iob scutum fidei, quod potest omnia tela nequissimi extinguere. Iuga bouum amittebantur, sed animus non diuidebatur: asinae amittebatur, & nobilis pullus frenum uirtutis ac pietatis non negauit. Vidit habuitque acerbum amissionis bonorum nuncium, & manebat quasi turris tutus, & inuictus. Diabolus, qui est insigni malicia, acrimiaque & acerba uoluntate, peruenit talis nuncij. Sed attende diligenter, quaeso. Non te fugit diaboli cogitatio, qua etiam Apostolus accurate considerata ait, Non enim eius cogitationes ignoramus. Cum ergo ei nunciaffet, tum cum iuga bouum ararent, & asinae pasceretur, uenisse, qui illa omnia ceperint, uidissetque Iob generoso fortique animo nuncium ferre, eum peruenit imperite allati nuncij: atque hæc secum ferre agitabat, Male nunciaui, cum ei dixi, homines ipsi bellum intulisse: potest enim hoc reputare, Me homines iniuria affecerunt: quid ad Deum? Imperite, inquit, sagittam emisi, non ad scopum iaculatus sum: non attigi scopum sagitta, tela aberrarunt, cum dixi, homines captiuos, boues & asinas abduxisse: potest ita dicere, Quid? hominum ne iniuriam Deo attribuam? Alij iniuriam intulerunt, & alius maledictis uexabitur? Ut igitur eius animum, & sententiam ab hominibus in Deum traducat, eique ostendat, non homines esse, qui nocerent, sed Deum qui illum oppugnaret, ei dicit, Ignis Dei cecidit ex caelo.) Num potes dicere, hostes ex caelo ignem iaculatos esse? Contumeliis affice eum qui tibi nocuit: maledictis uexa eum, qui tibi bellum intulit. Ignis Dei cecidit ex caelo.) Audiuit Iob, ac rursus fortiter tulit. Illius enim patientia, uerè patientia erat, quæ ad finem usque pertinebat, de qua Seruator ait: Qui sustinuerit usque in finem, hic saluus erit. Ignis Dei cecidit ex caelo.) Quid mirum, si ignis ex caelo delapsus est? Quotidie tristis erat, offerens hostias pro liberis: quod quotidie cum dolore offerebat, id Deus confertim ac simul accipiebat in hostiam. Ignis Dei cecidit ex caelo.) Si ego solus amictus essem, iure animo caperem dolorem. Sin pauperes induebantur, num Deus negligere pauperes potest? Scio eum, eorum quæ pro sacrificio acceperit, quincuplum reddere. Num iniuria collectum est pecus? num plura habendi cupiditate ductus, oues parauit & possedi? Vellere ouium mearum calefacti fortique sunt humeri pauperum: & os uidue benedixit mihi. Scit quid faciat Deus. Modò facultates meas pro hostia accepit: Deinceps augebit, & multiplicabit facultates meas, uirtutis abundantia. Non me mouent externa tela, cum interioribus bonis fultus munitusque sim. Me magis intus Dei tela corroborant. Sagittæ enim potentis acutæ, Dauidis sententia. & Quoniam sagittæ tuæ infixæ sunt mihi. Quæ sagittæ? quæ tela? Sagittæ pietatis, sagittæ iustitiæ, sagittæ desiderij Dei, sagittæ studij uirtutis. His diuinis sagittis animus uulneratur. Diabolus ergo adhibita omni tentatione, ereptisque bonis omnibus ac possessionibus, uirtutem non eripuit. Deinceps se ad naturam confert, naturæque agriculturam uiolat, & ramos à radice auellit, clarique athletæ frangit obteritque liberos, ac fructum decerpit, ut eum qui procreauit, offendat. Sed quid facit? Vide improbi nuncium, quomodo dissimulationis est particeps, uergitque ad præstigias, & potest animum
fortis

fortis uiri frangere. Illi ergo dicit, Filiis tuis & filiabus uescentibus & bibentibus uinū in domo fratris sui primogeniti, repente uentus uehemēs irruit à regione deserti, & cōcussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt.) Verba hæc dissimulatoria sunt, possuntque luctum excitare. Nō dixit, Super τέκνα, id est natos & filios, sed, Super παῖδες, id est, pueros tuos: ut cum pueros audisset, cōmiseratione tangeretur, ut ad misericordiam cōmunemq; sensum doloris inflammaretur. Irruit, inquit uentus uehemens à regione deserti.) Rursus iudicē in odium uocat. Ventus enim nō hominibus paret, sed Deo. Quæ corruēs oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Tūc surrexit Iob.) Ita scriptum est. Pulchrum est illud, Surrexit. Neq; enim cecidit plaga & calamitate fractus, sed ui pietatis uirtutisq; surrexit. Surrexit, & adorauit.) Merces calamitatum ueneratio & adoratio est. Percussus benedicit: aduersis rebus oppressus, agit gratias. Et tōdebat caput.) Nunc ætate nostra multi, qui luctu & dolore conficiuntur, comam alunt. Ille autē eam præcidit. Quid ita? Quia lugenti studio est in contrariam figurā & habitum statum mutare. Vbi ergo coma in honore est & precio, signum luctus & doloris est tonderi. Vbiq; enim cōtraria figura à lugentibus quæritur. Et scidit uestimēta sua.) Figura quidem & specie ex casu dolorē percipiens: uirtute autē, se ad uirtutem spolians. Detrahit enim uestem, ut quasi nudus athleta, amplectatur aduersarium, & ex certa exploratāq; lucta, iustitiā uirtutēque cōsequatur. Vestimenta exuit, qui iustitia amictus erat, dicitque magnus splendor pietatis atque uirtutis, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomē Domini benedictum in secula.) O uerē fortem ac beatum animū. Hæc igitur uox rupit aduersariorum phalangem. Nudus egressus sum de utero matris meæ, & nudus reuertar illuc.) Apostolica hæc uox est ante Apostolorū tempora cōfirmata, Nudus egressus sum de uentre matris meæ, & nudus reuertar. Et Apostolus, Nihil enim, inquit, intulimus in mūdum, haud dubiū quia nec auferre quid possumus. Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est.) Omnibus, ut rem in pauca conferam, spoliatus est, & uxor relicta est, uetus diaboli instrumentum, sed qui in eo arma seruauerit. Quoniam enim se mulieris opera primum hominem superasse intelligebat, mulierem reseruat, ut similibus armis insidians utatur. Verum illic inuēnit Adamum, inuēnit etiam Euam: hīc Adamum inuēnit, Euam nō inuenit. Dicit ei uxor sua, Adhuc permanes in simplicitate tua.) Diaboli hæc uerba sunt, * Quousq;? Eius q̄ torquebatur, uox erat, Ego torqueor: * εως τίνος. & tu ais, Quousque. Ego percutior, & tu torpescis, ad plagas meas, qui torqueor. Adhuc permanes in innocentia tua, expectans quotidie salutem. In- fortasse legendum, εως τὸ νῦν. uitus diabolus uirtutem Iob laudat: prædicat eius patientiam, qui spe fretus ad aliquod tempus certabat. Hoc loco uide scriptoris sapientiam. Et inspicens eam Iob, inquit, dixit. Non dixit, Attendens eam, sed, ἐμβλέψας. Cum autem eam aspexisset, num ignorabat uxorem suam? nōne ipsi unā uixerant? nōne ex ea liberos susceperat? Cur aspexit? Verbum hoc ἐμβλέψας declarat

et autē al. per
eam.

Iob nō eam aspexisse, sed eum qui * in ea loquebatur. Aspexit in ea Iob diabolu: uidit eum qui intus debita officia dissoluebat. Qui ait ad illā, Cur quasi una de stultis mulieribus loquuta es?) Cur non dixit, Vt una impiarū? ut una earum quæ tollunt Deum? Sciebat eam Deū non tollere, aut sine Deo non esse, sed stultitia abreptam & impulsam esse, præsertim cum ei, qui Dominum Deum negat, uerbum stulti insipientisq; tribuatur. Dixit enim insipiens in corde suo, Non est Deus. Quasi una de stultis.) Vt si quis diceret, Vt Eua loquuta es. Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare nō sustineamus?) O generosum ac beatū animum. Noli hoc loco eius animū probare. Non intelligebat Iob se pro uirtute dimicare: non intelligebat se patientiæ ergo ornari: sed calamitatē diuinitus missam esse existimabat: mala existimabat, & cum mala existimasset, non ut pro malis, maledictis uexauit Deum. Quod si cū mala esse existimasset, ita certauit: si intellexisset certaminum coronā, multo magis dimicasset. Cur autē, fratres, Deus occupās nō ei dixit, Vide quid agas. Diabolus est tecū dimicaturus, arma in te sumpturus est: certa, fortis esto, ne mentē tuam detorqueat, ne surripiat cōsilia tua, ne animū tuum oppugnet, sis forti animo, præsta te uirum. Noli existimare non esse propriū Dei, luctam athletæ nunciare. Beato enim Petro ait Dominus, Petre, ecce Satanas expetiuit uos, ut cribraret sicut triticum. Apostolus quoq; tentationes prædicit: & Iob certamen non prædicit? Nunquid iniquitas apud Deum? Absit. Quomodo igitur horum cōfirmat animos, & hūc deferit? Cur etiā ei non prædicit, ut Apostolis? Quia prænoscebat Deus diaboli uersutiā, ut qui sciat omnia antequam orta sint, sciebat inuidiā, intelligebat suspiciōē, quæ iusti boniq; uiri uirtutē obscurare poterat. Si ei prædixisset, Obserua eum, & certa. Si enim ad finem usq; pertuleris, facultates tuas duplicatas tibi reddā: adibis cœlorum hereditatē, coronas immortalitatis accipies: uniuersus orbis plenus erit certaminū & laudum tuarū: Si hæc, inquā, dixisset, certasset quidē uir iustus ac bonus, diabolus autem rursus captasset occasionē. Ac si hoc modo certamine uicisset, dixisset Deo, Num gratis dimicauit? ei pollicitus es immortalitē, ei pollicitus es regnū, pollicitus es te coronas daturū esse. Quod si percepto fructu caducorū bonorum, iudicatus esset non ut iustus, sed ut mercenarius: si æternorū bonorum promissum accepisset, nōne multo facilius diabolus arripuisset occasionē? Sed occultat præmia, ut nudet & aperiat certamina: celat præmium, ut ostendat athletā. Cur ergo, inquit auditor, non celauit etiam Apostolos? Si enim hac causa & ratione ductus, Iob nō prædixit, quamobrem nō eadem ratione etiam Apostolos certamina nō celauit? Quia Iob solus dimicabat, pro se laborabat, pro se certabat: Apostoli autē præcones terræ erant, & doctores uniuersitatis huius. Atq; eos quidem celare poterat, sed ex ea re mundus detrimentū cepisset. Potuit enim Paulus sine coronarū promissione certare: potuit Petrus sublato promisso præstare se uirum: potuerunt Apostoli nō accepta bonorū promissione, pro uirtute dimicare: sed non ubiq; est Paulus, nō ubiq; Petrus, nō ubiq; Apostoli. Multorū igitur imbecillis & infirmus est animus: multorū

mentes

mentes titubant. Si enim hodie & quotidie, cum futurorum bonorum adeptio prædicatur, angelica uita, deliciae quæ in paradiso proponuntur: tamen contemnunt multi ea quæ promittuntur, & ad ea bona quæ uidentur, magis adhærescunt: si omnino præterita essent silentio, quisnam se ad religionem uirtutemque cõferret? Iure igitur ac meritò, fratres, Iob quidē futura nō ostendit, ut eorum qui audirēt, animos excitet, ut orbis terræ mentē corroboret: multi autem nunc de regno cœlorum differētes audiunt, & contemnunt: multi Christum excipiunt, & improbitatem induunt: multi bonorum adeptionē expectant, & à uitiis non se remouent. Habent hodie in honore & pretio ieiunia plerique, ac dicunt: Nihil hodie aduersario meo dico: prætereat passionis Christi dies, & in causis uersor, cõtumeliāmque ulciscor. Tu qui hæc cogitas, eadem ais, quæ etiam Esau dixit. Esau enim etiam fratrem interficere uoluit, sed patrem uerebatur. Quid ergo dixit? Venient dies luctus patris mei, & tūc occidam fratrem meum. id est, prætereat mors patris mei, tūmq; fratrem meū interficiam. Tu quoque, idem ais, Prætereat passionis Christi dies: actum cum aduersario dimicabo. Vide, ne tu quoque Esau sis frater. Audi, quid ait Esau, Ne per eum floreat multi. Hæc quidem à nobis dicta sunt, nō ut uos cõcitemus, sed ut uobis salutique uestræ consulamus. Faxit autem Deus, ut nos & uerbo eruditi, & historiis castigati, & sanctorum patrum ac prophetarū certaminibus correcti, gloriam semper Deo tribuamus, nunc, & semper, atque in secula seculorum. Amen.

B. IOANNIS CHRYSOSTOMI HOMILIA SIVE
concio quarta in iustum Iob, Ioachimo Perionio Benedictino Cormæ-
riaceno, Regio interprete.

Cum ubique ac in omnibus diuinis narrationibus uerba rebus inferiora sunt, infirmiorque est argumentis oratio: tum uerò maximè & præcipuè in iis, quæ beatus Iob strenuè præclarèque gessit, nemo unquam adhuc potuit rationi materiæ æquare paruitatis suæ orationē. Ut enim innumerabilia de eo dicantur, tamen digna & idonea facultate inferior est oratio. Quoniā igitur à nobis modicè ea dicta sunt, quæ potuimus, nihil prohibet eadem tractare. Nolim autem quisquam rei propositæ iniuriam fieri existimet, si narrationē diuidamus. Neque enim ægrè fert Iob se diuidi. Si enim cum eius corpus secabatur, non dolebat: si expositione secetur, dolebit? Intelleximus quidem ex iis quæ dicta sunt, eum amisisse omnia, aut potius omnia inuenisse. Omnibus enim quæ pulchra sunt, amissis, lyram, id est, radicē & stirpem pulchritudinis nō perdidit, sed mansit artifex. Amisit fructus secundarum rerum, sed agricola felicitatis remansit. Spoliatus est bonis possessionibusque omnibus, & non est uirtute spoliatus. Bona & facultates suas diabolo proiecit, contempta uita, ut Ioseph mulieri infami pallium. Patiendo nō patiebatur: cum probris afficiebatur, fere-

bat: cum opprimebatur malis, æquo animo ferebat, & constans erat. Nam & quod natura pertulit, concedendum est, & animi laudanda fortitudo. Demonstratae sunt ergo naturae notae: ostensa est etiā uirtutis accessio. Audiuit puerorum cladem & casum, disciditq; uestem, ut naturae quasi cōsensionem declararet. Nisi enim passus esset, nō fui, ut studiosi uirtutis, admirationem aliis excitauisset, sed condemnatus esset ut stupidus. Verū passus est quidem, ut homo: pertulit autē, ut amans Dei, naturęq; infirmitatem arguit, nec pietatis ac uirtutis mores prodidit. Lacerauit uestem, sed Dominum adorauit, non tātam plagam inflixit diabolus, quantā accepit: nō tantum uulnus inflixit, quantū accepit: sed primo certamine praeclare confecto, rursus Deus beatū Iob alteri certamini obiicit, quō splendidiorē ei patientiæ neccat coronā. Rursus enim praesto sunt angeli, & inter eos diabolus rogatur ab eo, qui scit omnia, Vnde tu uenis? Vide & Dei sapientiam, & diaboli astutiā. Deus unde ueniret sciebat, & certo sciebat eum à iusto uiro uictū ac superatū uenire & adesse: sed uult intelligere, num ingenuē candidoq; animo uictoriā fateatur, & ait: Vnde uenis? Diabolus, celata uictoria (pudore enim afficiebatur) superiore oratione utitur. Circuiui, inquit, terram, & perambulauī eam.) Quid? num ob id ipsum egressus es, aut hoc postulasti? nōne tu dixisti, Trade mihi Iob facultates? Cur celas certamē? an ut obruas & obscures coronā uictoriæ? Dixisti certamē, diris deuote: dic etiā luctationē, ut uictoriā praedices. Sed quod inuidia impulsus celauit, id omniū Dominus à philosophia, quæ cum uirtute coniuncta est, laudat. Nunquid consyderasti seruum meum Iob?) Quod tu celasti, ego patefacio. Interrogat enim plerunque Deus, non ut discat, sed ut eorum qui interrogantur, mentē propositūque exerceat & exquirat, num ingenuē fateantur. Sic etiam Cain interrogauit, Vbi est Abel frater tuus? Voluit eū, qui id quod malū erat, fecisset, etiam accusatorem sui constituere, ut accusatio sui obscuraret grauitatē criminis. Omnis enim qui se ipse accusat, iudicis iram mitigat. Vt igitur tum rogabat Cain, Vbi est Abel frater tuus? ille autem qui rogatū ab ignorantia proficisci putaret, respondet, Nescio: Nunquid custos fratris mei sum? cū uerò propositum probauit, tum impium facinus coarguit, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: ita si cum interrogauit, ingratum nouisset, cōuicisset eum indignum facinus admisisse. Nūc etiam interrogans diabolū, nec discit cognoscitq; ex eo uictoriā, & iusti uiri laudat uictoriā.

Nunquid consyderasti, inquit, seruum meum Iob, quia nō est innocens, sicut est super terram?) Hoc loco attende diligenter, nec uerba diuinorum scriptorum praeteri. In priore testimonio nusquam dictum est, uerbum innocentis, sed in posteriore. In superiore Deus dicebat, Nunquid cōsyderasti seruum meum Iob, quia nō est ei similis super terram? Simplex, & rectus, uerax ac timens Deum, & recedens ab omni malo. Verbum hoc, innocens illi addidit. Post uictoriā autem, & certamen apponit ei, quasi coronam, laudem, atque laudē quę eius certaminibus consonat. Quoniam enim patiens, innocenter tulit casum, nec maledictis Dominum uexauit, sed bonitati attribuit

tribuit

tribuit omnia, atque pacem sequutus est, Si bona suscepimus de manu Domini, mala cur non sustineamus? quoniam, inquam, innocentiae uerbum erat, innocentiae etiam ei coronam necebat, his uerbis, Quia non est sicut ille in terra innocens. Tu uero cur dixisti, ut perderem eius facultates frustra: id est, cum frustra eius bonis inuidisses, dixisti hominem ipsum pecuniarum causa & nomine Deum colere. Spoliatus est bonis, nec spoliatus est ueritate. Tu ergo, diabole, dixisti, ut perderem bona eius frustra. *

Inuenit rursus aliam fraudem quae hominis uirtute praediti fortitudinem possit restringere, & ait Deo, Pelle pro pelle, & cuncta quae habet homo, dabit pro anima sua.) Nihil, inquit, magnum est, si bona amisit: libenter enim omnia contempsit, ut se ipse seruet. Sed si eum probare uis, tange eius carnes, nisi in faciem benedicat tibi.) *εὐλογίσει*, id est, benedicet, pro maledicet dictum est. Scriptura enim benedictione, maledictionem occultauit. Sed cur haec scripta sunt? Vt tu, qui fidelis es, discas, cum alienorum malorum ea quae turpia & obscena sunt, narras, ea tegere honestate uerborum. Noli uerecundum & pudicum te praestare, cum res turpes facis: sed uerecundum & pudicum te praesta, cum turpium fugis * consuetudinem. Itaque ait Apostolus, Et omne uerbum turpe non procedat de ore uestro. Præterea Deus iterum tentandam athlete patientiam tradit, non quod ipse ex periculo & tentatione, qualis sit athleta cognoscat, sed quod diabolum ex periculo ipso pudore afficiat. Deus enim ante omnes scit omnia.

Egressus igitur Satan, percussit Iob ulcere pessimo, à planta pedis usque ad uerticem eius.) Totum eius corpus unum uulnus effecit, unum uibicem. Athleta enim totus toto corpore coronari debuit. A planta pedis, usque ad uerticem eius.) Salutare uulnus, ulcus triumphale: ulcus, quod specie quidem atque sensus iudicio, saniem & pus edebat: si autem ad spiritalem sensum referamus, laudes precreabat. Sanies ulceris paucis diebus fuit: laudes autem, quas dolor peperit, nulla unquam tempora delebunt. Percussit eum ulcere pessimo à planta pedis usque ad uerticem eius.) Vt totus per omnia membra athleta dolorem sentiret, deinde cum ita male affectum corpore, locus intra muros non caperet, sed tota domus, corpus eiusmodi ut mutilum eiiceretur. Neque enim aliud erat uulnus Iob, nisi truncatio. Egressus est autem ex ciuitate, & sedebat in sterquilinio.) Exiuit extra urbem is qui à mundo erat alienus: Egressus est ex urbe, non habens mundi certamen, sed statum conditionemque superiorem. Esse enim extra urbem & murum, figura erat crucis Christi. Quocirca Paulus ait, Quorum enim infertur animalium sanguis in sancta, horum corpora comburuntur extra castra. Propter quod, inquit, Iesus, ut sanctificaret populum, extra portam passus est. Christus extra portam, Iob extra urbem. Sedebat in sterquilinio.) Pietatis uirtutisque semen sedit in sterquilinio: semen patientiae malis stercoreatus in sterquilinio sedit. In sterquilinio sedit, spica pietatis ac uirtutis, expectans eum, qui excitat à terra inopem, & de stercore erigit pauperem. Considerabat & uidebat beatus Iob corpus suum quod undique defluebat, sanieque mittebat: animum autem à Domino corroboratum: uehementerque laetabatur Deo agendis gratiis. Vide-

*multa. al.
multantur.*

bat corpus, quod uermes ferebat: animū autē, qui pietatē uirtutēq; pariebat: uidebat terrenū uas interire, memórq; erat ante Paulum Pauli uerborū. Decuit enim eum hāc dicere, Quantum qui extra est homo corrumpitur, tantum qui intus est, renouatur de die in diem. Et accepit, inquit, testam, ut saniem raderet.) Testa saniem radens, patientia autem athletam dissoluens. Contigit autem ei qui testam tenebat, hāc proferre, Habemus autem thesaurum istū in uasis fictilibus. Sedebat in sterquilinio, qui multos ex stercore excitarat. Accepit testam, qua saniem raderet.) Mortuo luto uiuum lutum & puluerem radebat. Deinde post hāc uenerunt tres amici.) Solent enim calamitates amicos consolandi causa uocare. Venerunt autē Eliphatz, Sophar, & Baldad, tres reges ad unū regem. Rex enim erat antea, cum dicat, Eram autem inter eos quasi rex excellens bello. Et federunt, inquit, coram eo septem diebus, & septem noctibus: & nemo loquutus est.) Moderatæ enim miseriæ recipiunt etiam cōsolationem: magnæ autem, taciturnitate * honorantur. Est enim, fratres, cum malum cōsolationem superat, æger insanabilis. Atque ut morbi in statu mali omnem curationem respuunt: sic etiam mala quæ sentiuntur, in magnis calamitatibus, admonitionem omnē repudiant. Tacuerunt ergo amici, taciturnitate mali participes ac socij. Sed quid facit magnus athleta? Quoniam illos uicit casus mali, nec quisquam, ausus est uocem cōsolationis mittere: primus dicendi initium facit Iob, forēsque aperit qui patitur, iis qui nō patiuntur. Scimus enim, fratres, in rebus aduersis, aut in malis, uel in aliqua alia re tristi, unumquēq; loqui oportere, ne importunus quidā uirtutis aut sententiæ auctor esse uideatur. Qui si aliū priorem sermonem instituere uiderit, tum sine periculo sequitur. Hoc fratres, & periculum experiētiāque docet, & res subiicit. Vt igitur uidit malū, quod sentiret amicorum excludere cōsolationē: aperit fores is qui dolorem sentit, cœpitque statim tragicē de calamitate dicere. Sed ubique maledicti in Deum suspicionem uitat. Primum autem uerbū Iob illud fuit, Maledicta sit dies, in qua natus sum, & nox illa uertatur in tenebras.) Hāc ait nō impiē in Deum faciens, sed patiens. Vide quid facit. Vt cum aliquis graui apostemate offusus, secatur ferro à medico, non habens, quomodo ei qui secat, obsistat, eos qui circumstant pulsant, mordētque eos qui adsunt, cum tamē illos accusare non possit, nec in medicum manum porrigere: sic etiam Iob, qui grauitatē maledicti in Deum uereatur, iniurius est in res inanimas, certāque mali quod sentiebat fidē facit, non Deum aggrediens, sed se ac diem suum. Detestatur enim non creaturam, sed suum diem. Dies enim, inquit, meus in mea est potestate. Nō execror opificium, sed diem meum. Maledicta sit, inquit, dies in qua natus sum: & nox illa in tenebras uertatur.) Hāc etiam Hieremias dicit, Væ mihi, mater, ut quid me peperisti, uirum qui iudicor? Maledicta sit dies illa, in qua natus sum. Hāc autē omnia, tragicē uociferantur, ut deinceps intelligas eos nō in deliciis transegisse uitam, sed innumerabilibus perferendis malis, certaminum cursum confecisse. Clamauit ergo etiā Hieremias, hoc modo, Væ mihi mater, ut quid me peperisti? atque

is qui-

is quidē ut homo patiebatur, sed ut amans Dei perferebat. Moses simili modo magnus Dei legislator, qui tabulas sacras accepit, qui primus auctor fuit eorum quæ ad uitam cōducebant, ipse etiā multitudine calamitatū oppressus, Deo ait, Domine tu dixisti, Inuenisti gratiā apud me, & noui te præter omnes. Si inuēni gratiā coram te, aufer à me animam meā, non enim possum ferre grauitatē & ceruicem populi huius. Modicum & lapidabunt me. Nūquid ego eos parturiui? nunquid ego eos peperī? quia dicis mihi, Porta eos, quemadmodum portat nutrix puerum: non possum ferre populi imbecillitates. Non tamen dolorē sentiens & lugens ut homo, maledictis Deū uexauit ut Dei contemptor, sed naturæ affectiones declarabat, quasi conuictus ipsis affectionibus. Sic ergo unusquisq; eodem modo quo prophetæ, lamētatur. Abacuc ait, Domine cur mihi ostendisti molestias & labores, ut aspicerem misérias hominum? Chorus enim prophetarū iniustitiam & iniquitatem uidebat, nec eam ferebat, sed clamabat Abacuc his uerbis, Domine, quare mihi ostendisti molestias & labores: coram me factum est iudicium, & iudex accipit: propterea egreditur iudicium peruersum. Princeps petit, & iudex accipit, & annihilatur lex. Sic patiebantur iusti ac boni omnes, tædebātque eos malorum quæ in mundo regnabant. Sed caue ne tu hæc arripias, exponāsque pro libidine uoluntatis tuæ. Noli dicere, Num melior sum Hieremia, qui contra mundum uociferatus est, Nunquid uerba curationis fiēt tibi uulnera? Hæc autem scripta sunt, ut discas, quā magnum certamē confecerint: quā magnorum periculorum plenam uitam traduxerint. Vis ne intelligere, qualis esse debeas? discas. Post gratiam passi sunt Prophetæ, passi sunt etiā Apostoli, sed illi quidem patientes dolorem sentiebant: hi cum patiebantur, gloriabantur. Venit Paulus in medium qui patiebatur ille quidem, sed non flebat: percutiebatur, sed non lamētabatur: torquebatur, sed gloriabatur. Sed quid ait? Non solum autem, sed gloriamur in tribulationibus, scientes, quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationē, probatio uerò spem, spes autem non cōfundit. Et rursus, Cæsi apostoli ibant gaudentes à cōspectu consilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Noli igitur ea quæ gratiam antecesserunt, ad cōsequentiā statūmq; gratiæ exponēdo accōmodare. Hæc autem à nobis cōmemorata sunt, ut à laboribus spem discas. Sic etiam Iob maledicit diei, & patitur animo, nec animum maledictis in Deum torquet. Sed quoniam paucis agendum est, uobis rem in pauca conferā, quæ in cerramine Iob continetur. Vno Deo excepto omnes ignorabant finem certaminis. Iob uero cur & cuius rei causa certaret, nesciebat. Ignorabat luctam sibi propositam esse tentandæ patientiæ suæ gratia: amici eius id quod Deus spectaret ac uellet, ignorabant. Diabolus ignorabat, id quod erat futurum. Si enim se uictum iri intellexisset, nunquam rem aggressus esset. Iob ignorabat, quid euenturū esset ex cerramine. Deum quidem, ipsum tentandum obtulisse concessu suo sciebat, non quòd prænosceret, sed quòd didicisset à Deo. Diabolus autem quorum certamina spectarent, nesciebat. Si enim exploratū habuisset, nunquā aggress-

sus fuisset, ne deteriore pudorem sibi ascisceret. Sed quod ei accidit in beato Iob, de medio sustulit martyres, ut Ecclesiam deleret, quod non intelligeret, fore ut post martyres floreret Ecclesia. Omnes igitur ignorabāt prater Deum. Ignorantes autem etiam Iob approbationem, maluerunt quasi cōparatione ignorationis condemnare Iob, ut qui digna pateretur, quā Deum condemnare, quasi indignè iudicasset. Considera & attende diligenter. Maluerunt hominem cōdemnare, quod digna scelere suo perpessus esset, quā Deum indignè iudicasse dicere. Atque partim errabant, quod innocentē cōdemnarent. Sin autem ignoratio eos, qui ignorant defendit & excusat, approbandi sunt, quod ignari philosophantur, & cōdemnant habita ratione diuinæ iustitiæ. Nam & Iob iustitiam respuunt, & diuinam ornant laudibus. Deinde Iob ab amicis reprehendi & coargui cœpit, illiq; ei dicunt, Quando recti *περὶ ἡμῶν* deleti sunt? id est, Quando uidisti iustos *ὁλοῦνται*, id est, stirpitūs ac prorsus perire? Nisi peccasses, inquit, & digna peccato cōmisisses, nunquā iniustè & iniuria tibi nocuisset iustus. Ex quo perpiscuum est, multa esse peccata tua. Quod si à te peccatum non est, unde hoc, si non peccarunt tui liberi? Sæpe autem uiduæ iniuriā intulisti, pupillos oppressisti: eorum misertus non es, quibus inferebatur iniuria: inopes ac mendicos non excepisti domū tuam. Si uero hæc fuerunt, Deus etiam hanc sententiam iure ac meritò tulit. Iob quidem nullius rei eiusmodi sibi erat conscius. Quoniam igitur Iob se ab hominibus condemnatū esse uidit, nec conscientiam se cōdemnare, neq; Deum ipsum: posteaquā hominibus persuadere minimè potuisset, sermonē auertit ad iudicem, oculosque animi in cœlum, non maledicens, sed rogans conuertit, atq; his uerbis alloquitur Deum, Tu qui mentem hominū tenes, cur me posuisti tibi aduersarium? fecisti ut in iustitiam tuam inciderim: & nosti cor meum prater omnes. Deinde audacius loquitur, nō maliciosè, sed ut innocens. Atq; ut multa in pauca conferam, (magna est enim materia defensionis iuris) dicit, Quis dabit iudicem inter me & te, ut sciā quanta sunt peccata mea, quia ita me iudicasti? Horribile est hoc uerbum, sed profectū ab innocentia. Deus enim eum suprā innocentem esse dixit, his uerbis, Quia non est, sicut ille innocens. Innocenti autem nemo uerbū ut maliciosè dictū attribuit. Semper enim, fratres, omnes quidem nos homines, atq; adeo Deus, non ex rebus ipsis, sed ex proposito eorū qui faciunt, probamus. Cōtumeliis afficit patrem filius: resque est non ferenda, & ei qui patitur, & in eo qui iniuriam facit: atq; patricida talis appellatur, ac matricida, & impius legūmq; uiolator, quod uocem patri ingratam & contrariam miserit, quod ausus sit ignominia notare stirpem suam. Hæc autem cadūt in eum, qui perfecta ratione est præditus, isque condemnatur: puer autem innocens habetur: ac si patrem matrēue pulset, contumelia est omni lētitia optatior. Sæpe matres liberos concitant & iritant, ad contumeliam procliues, quæ non contumelia, sed innocentia, synceris, simplicibūque moribus delectantur. Sic etiam Deus, qui sciret non dedita opera ac maliciosè, sed ex innocentia Iob loqui, (testimoniū enim ei dicit his uerbis, Adhuc permanet in innocentia.) uerba eius

ba eius

ba eius accipit, cum in iudiciū ab eo uocatus est. Horribile est uerbū, seruum uocare in ius Dominum: hominē, Deum: quod fictum est, eum qui finxit: lutū, eum qui condidit: sed tamen, ut antē dixi, simplicitatis est innocentieq; uerbum, non maliciæ. Verū tamen, fratres, innocentia hæc non carebat intelligentia, sed erat omnis sapientiæ particeps. Vis hoc diligentius discere? Nihil Iob petiuit, quod non fecerit. Sciebat se seruum esse: Deum, Dominū: sed quoniam ipse plerunq; apud seruos suos iudicio contendebat, causāq; dicebat, dedit eis * accusationis dignitatē: ac si quādo experiebatur cū ipso seruus, non ei ut seruo os comprimebat, sed iuris præsidio defensionēq; utebatur. * Quod fecit, petiuit, parēs illi uerbo, Qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis. Et ait, Quis dabit iudicem? Sed quando seruorū effugit accusationem? Audi eum, quando uirtutes enumerat, id quod facit, non gloria cupiditate ductus, sed simplicitate. Non respui iudiciū serui mei, aut ancillæ, quando mecum disceptabant in iudicio: respondebo Deo. Nōne ut ego factus est? Hæc cogitans cōmuni natura, tribuit * cōmunē accusationē. Nos autem, fratres charissimi, eiusmodi nō sumus. Admiraris iustum uirū: te ipse condemna, quod sæpe si quis accuset, nō dico seruorum, sed paulò inferioris ordinis, si præsidia iuris afferat, ei quasi impudēti & audēti, ex equo loqui os cōprimis his uerbis, Omnino etiā audes ex æquo loqui? Exigis ius, accipe etiam iustitiam accusationem. Accusat arrogans, ac nec iuris defensionem impetrat, nec silentium. Si taceat is qui accusatur, condemnatus est, inquit. Non nouit grata labia si loquātur: & omnino, inquit, audes apud Dominum hiscere. Deinde alius arrogantia plenus si pro iure, pro nobili uiro rogatus, ut suadeat reddendam esse rationem apud alterum, & ueniendū esse ad concordiam, & arrogantia prouectus, dicat, Ego in hunc infestus uenio. O arrogantiam. Qui cœlos calcit, & nubes, ita loquitur, Cur gloriaris & inflaris, homo? fac memineris te eandem terram calcare, ab eadem ali, in eandē reuerti ac recidere. Non uereris Domini passionem? nō te pudet pari ac simili dicere, In hunc infestus uenio? non te pudet ista dicere, cum intelligas etiā Dominum nostrum Iesum Christum ex cœlis tua causa descendisse? In huiusmodi uoluntates, & arrogācias decet Esaiam semper clamare, Cur superbit terra, & cinis? Sed ad propositum reuertamur. Quis dabit iudicē inter me & te?) Deinde apparet ad extremum iustus iudex, & apparet ei ex turbine & nube, is qui imbrem benedictionis effusus erat: ostenditur ei ex nubibus, qui semen stercoratum erat irrigaturus: & Iob excitat. Innuit tantum, & mala dissipantur: innuit tantum, & sedentem erigit: innuit tantū, & eum qui ceciderat erigit: eique dixit, Surge, & accinge sicut uir lumbos tuos: interrogabo te, & tu responde mihi.) Quoniam me in iudiciū uocasti ac dixisti, Quis dabit mihi iudicem inter me & te: surge fortis ac generose athleta: qui nō cecidisti plaga calamitatis. Si quis enim corrigitur, fortiter fert castigationem. Audit de Deo, Surge, ut cum ait Hierosolymitanis, Surge Hierusalem, quæ bibisti poculū furoris mei. Accinge sicut uir lumbos tuos: interrogabo te, & tu responde mihi. Neq; enim me in iudicium uocasti, sed

* εἰς κατηγορίας
ἀξίαν, ἰσχυ-
ρίαν. i. ex æ-
quo dicendi,
legendum pu-
to.
ὁ ἡγεῖται ἐν τῇ
σ. i. quod pe-
tuerunt, si ser-
ui: uel ἡγεῖται,
si seruus, le-
gendū puto.
Est in Græco
εἰς κατηγορίαν, ἰσ-
χυρίαν legen-
dum puto. i.
ex æquo di-
cēdi faculta-
tem, ut etiam
paulò antè.

ut tecum iudicer. Iudicē inter me & te petisti. Sis unā iudex. Putās ne me aliter tecum sermonem habuisse, nisi ut iustus appareas?) Existimās ne, inquit, ob aliud me tibi calamitatem istam misisse, nisi ut te iustum esse declarem? Vide, & exquisitam horum uerborum rationem consydera. Putās ne me alia de causa tecū rem habuisse, nisi ut iustus sis. Nō enim calamitas eum iustum effecit, sed iustum esse ostendit. Putās ne me ob aliam causam tibi responsa dare, nisi ut iustus appareas? Nam mihi quidem etiam ante certamina iustus eras: mundo autem calamitate ipsa cognosceris, plaga prædicaris. Tibi ob eam causam responsa dedi, non ut tibi noceam, sed ut ornem: non ut pudore afficiam, & ut dici solet, confundam, sed ut illustrem. Sed quoniā propter innocentiam atque simplicitatem, naturæ fines transisti, ignosco simplicitati tuæ. Etsi enim quis simplicitate peccauit, tamen ea quæ simplicitate facta sunt, Deus corrigit. Quoniam me omnino de pari similique dignitatis gradu uocasti, quæro de te, Vbi eras, cum fundavi terram? fuisti ne contemporaneus effectoris, ut eum in iudicium uoces? Ille enim erat ante secula: tu post multa secula ortus es. Cum terram fingebam, nō aderas: cum mare, nō aderas, aut ea quæ sunt generis eiusdem. Omnis creata natura facta est, & tu nusquam eras. Eum ergo, qui eternitatem & secula antiquitate superat, in iudicium uocasti, conditorem omnium quæ facta sunt. Cum funiculū & amussim super terram extendi: quando columnas eius stabiliui: quando transtuli eum ex utero matris suæ: quando mare fiebat, ubi eras? Quando illud obtexi nubibus, & nebula ipsum complexa est, ubi eras? Obiurgat eum, ut qui indignè sit loquutus, simplicitate quidem, sed imprudens. Sed quid facit? nō * apud omnes eum arguit, sed quasi amicum corrigit. Postquā igitur ei hæc dixisset, eisque similia, (neq; enim tempus nos patitur omnia uerba interpretari) & Iob sui iudex & cognitor factus esset (iustus enim ex prima reprehensione errorem corrigit) respondet, Domine, auribus antehac te audiui: nunc autē oculus meuste uidet. Me ipse abiicio & pro nihilo puto, meque terram & cinerem esse iudico. Semel loquutus sum, & iterum nō addam.) Vide ut errorem corrigit, qui bono animo reprehensionem obiurgationemque accepit. Semel loquutus sum, atque id non de industria, non maliciosè feci. Iterum autem non addam.) Quis enim sum ego, qui iudicor coram Domino, de iis quæ non prænoui culpa mea? Discit post obiurgationem. Deinde quid Deus? num ei permittit, ut iudiciū deprecetur? certe non: Sed, Accinge, inquit, sicut uir lūbos tuos.) Sta ut uir. Noli putare te propterea à me percussus esse potentia, quòd ius fugiam: sed uenire me existima, ut simplicitatem tuam corrigam. Iudicium quidem nō repudio: me ex æquitate iudica, & reposce rationem eorum quæ facta sunt. Iudicatus es, ut corona doneris: iudicatus es, ut sanctus bonusque in uniuerso orbe habere. Ante calamitatem qua oppressus es, te unus angulus nouerat: Post calamitatem te uniuersus orbis terræ cognoscet. Sterquilinium in quo sedisti, omni est diademate clarius. Qui diadema ferunt, eos tui uidēdi desyderium tenet. Et certamen & laborem certaminum tibi paradisum feci: sterquiliniū

araui

ἐπὶ πάντων
al. coram o-
mnibus.

araui ad pietatē & uirtutē, illudq; arborem cœlestē esse declarauī. Accepisti cœlestia: terrena quoq; accipe. Accipe duplicata omnia. Hoc loco disce spem tuam, Christiane, & consydera promissi præstantiam. Nam Iob quidem duplicata bona promittit, & duplicata dat. Seruator autem discipulis suis ait, Omnis qui reliquerit patrem, aut matrē, aut fratres, aut sorores, propter me, centuplum accipiet, & uitam æternam possidebit. Sed illud diligenter consydera, ut amicum quidem priuatim corrigit, Iob autem amicos reprehendit. *

contra seruum meum Iob. Illi uerò, O æque iudex Domine, pro te diximus, iustitiam tuam prædicauimus: hominem condemnauimus, tuā autem iustitiam ostendimus. Hoc igitur loco iustum & æquum Dei iudicium consydera. Aduersus eum, qui pro se dicit, ea quæ contra iustum ualent, non probat: eos qui in iustum ac bonum uirum præter æquum dicunt, non probat. Itaque eius amicos reprehendit his uerbis, Et nunc nisi propter seruum meum Iob, uos perdidissem. Simul ergo & obiurgat, & seruat: seruat quidem quòd nihil mali & sinistri in Deum dicat, honorem autem iusto, & sancto uiro tribuit, concessu suo ac munere: & amicos quidem honorat eius causa, iustum autē ac sanctum uirum simul honore afficit.

Desunt hoc loco nonnulla, quæ sunt in extremo libro Iob. Quæ autem coherent cum his, sunt eiusmodi: & ἡ ἐλπίς σου ὡς ἀληθὴς ἦς τὸ, &c. Non enim loquutus estis uerū contra, &c.

Nonnulla desunt.

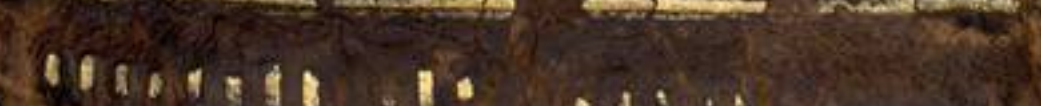
74-DuH

Biblioteca Valenciana

31000006714524

V. BEDA.
A. DE CASTRO.
ORIGENES.

